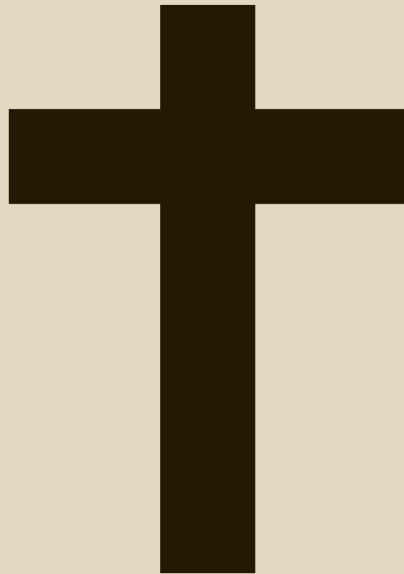

Uumeleembaa Buna
Tere Soomongo Gbilialia

The New Testament and portions of the Old Testament in the
Borong Language of Papua New Guinea

Uumeleembaa Bunja Tere Soomongo Gbilia
The New Testament and portions of the Old Testament in the Borong Language of
Papua New Guinea
Sampela hap Buk Baibel long tokples Borong long Niugini

Copyright © 2002, 2011 The Bible Society of Papua New Guinea

Language: Borong

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2015-01-26

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 26 Jul 2025 from source files dated 31 Aug 2023
63589f8b-9426-5ce2-9520-ca0cf2b65c47

Contents

Introduction	1
Jenesis	3
Ruut	5
Joona	107
Matyuu	114
Maak	119
Luuk	198
Jon	244
Aposol	324
Room	385
1 Korint	463
2 Korint	501
Galesia	536
Efesus	562
Filipai	576
Kolosi	589
1 Tesalonaika	599
2 Tesalonaika	609
1 Timoti	617
2 Timoti	622
Taitus	633
Filemon	641
Hibruu	646
Jeims	648
1 Piito	677
2 Piito	687
1 Jon	699
2 Jon	706
3 Jon	715
Juuda	717
Aisisaan	719
Read the New Testament	723
Diksenari	762
	774

Uumeleembaa Buŋa Tere Soomoŋgo Gbilia

**The Scriptures in the Borong (Kosorong) language of
Papua New Guinea**

Sampela hap Buk Baibel long tokples Borong long Niugini
[ksr]

Translation by Wycliffe Bible Translators

Copyright © 2002, 2011, The Bible Society of Papua New Guinea

Print publisher: The Bible Society of Papua New Guinea

Web version
2015, Wycliffe Bible Translators, Inc.
www.Wycliffe.org

<http://pngscriptures.org>

www.ScriptureEarth.org

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons license (Attribution-Noncommercial-No Derivative Works).
<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0>

Your are free to share — to copy, distribute and transmit the text under the following conditions:

- **Attribution.** You must attribute the work to Wycliffe Bible Translators, Inc. (but not in any way that suggests that they endorse you or your use of the work).
- **Noncommercial.** You may not use this work for commercial purposes.
- **No Derivative Works.** You may not alter, transform, or build upon this work.
- **In addition,** you have permission to port the text to different file formats, as long as you don't change any of the text or punctuation of the Bible.

Notice — For any reuse or distribution, you must make clear to others the license terms of this work.

Tok Orait

Dispela Buk Baibel i kam wantaim tok orait na lo bilong Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivative Works license. Em i tok olsem **yu ken givim kopi long narepela manmeri.** Yu ken wokim kopi na givim long husat i laikim. Tasol, yu mas tok klia dispela samting i kam long <http://tokplesbaibel.org>. Yu no ken kisim mani na salim dispela. **Yu mas givim nating.** Na tu, **yu no ken senisim Tok.**

Ol piksa i kam wantim ol Baibel na narapela buk i stap long dispela sait i gat tok orait long usim wantaim dispela samting tasol. Sapos yu laik narapela tok orait, yu mas askim husat i papa bilong copyright long dispela ol piksa.

Sapos yu laik stretim samting i no orait long dispela tok orait, stretim tok, salim Buk Baibel, o tainim Tok bilong God long nupela tok ples, yu ken **askim mipela**. Olgeta tok orait na lo long tok ples English i stap long *<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/legalcode>*. Sapos yu gat askim long dispela, **plis askim mipela**.

Qaa mutuya

Anutuwaa qaanon asuganon asugiro mondomondonana kuuya tegoja. Toroqen yangisen anin Anutunon mananana mende mewaa. Uumeleembaa Buja Terewaa ku-usuna ii uuta. Ii laaligonana utegowaatiwaa so.

Bon motomotoombaa uutanon geenjo jawo motoonjo meweengon goo qaa kota kombomba (memory verse) koloowa. Kaanjadeen jawo tosia geenjaajon meweengon kirifinon oowa (underline). Ii 1) geenjaa praiwet Baibel stadi gawon.

2) Famili diwousen: Miri motoongowaa uutanon ejuti, onjo mono kamban so ajoroon Buja qaa batuya weengon amin moma qama koolin laligowu. 3) Baibel stadi ii ejemba 2-10 yononon ajoroon stadi gawon men batugianon amin mobu. 4) Baibel lesan ii kokaen: Monon kuma onono tosanon ajoroon qaa moma uu wombogianon ambu. 5) Baibel konferens me Baibel kemp kanon Baibel lesan mamaga ambona. 6) Baibel momo jake (Baibel akademi) ii tere miri qaita mon.

Sundu motomotoon iikawaa qaa alia (*referens*) tosia ii sundu tetegoyanon me sunduwaa qaa wanja baatanon eja. Iikanon saanon buk qata torodaamon, bon ano jawo jangoya mokoloowa.

Soomongo Gbilaa uutanon bon (*chapter*) 260 eja. Kaen kolooro ween motoongowaa uutanon bon motomotoon weengowaati een, Soomongo Gbilaa qaaya kuuya ii saanon gbani so weengon laligowa. Jawoya (*verse*) 7957 ero ween so jawo 23 weengowaati een, ii saanon gbani motoon-gowaa uutanon weengodaborowa.

Melenmeleen gawombaa jenkootoya (translation principles)

Jenkooto (*rule*) wana ii kokaen: Qaa je (*word*) motomotoon mende meleenkejonto, qaawaa kania (*meaning*) motomotoon ii meleenkejon. Qaa je (*word*) motomotoon otaan meleembonaga, mono sisau kolooro osin amamaawonaga. Ananaanon qaa ii Inklis me Koon qaawaa tanijaan qaago. Kawaaajon Boron qaawaa sii arena (*grammar*) otaanin kania dingowaa (*natural*).

Qaawaa kania moma asaringo “Ti ananaanon qaanon nomaen ambona?” jen kana mongamakejon. Qaa simina tosia ii Boron qaanon mende eja. Kawaaajon kamban tosaana ii jen asarinin koriga koloowaa. Inklis qaanon qaa motoondeen kolooro Boron qaanon qaa koriga mindiriin jejon. Iikawaa sareya mon ii ‘selfish’. Ii ananaa qaanon: Iyanaajonadeen romongon kiririnjaba laligoja me buuju.

Qaa lombotawo (*key terms*) tosia iikawaa kaniagia (*diksenari, glossary*) ii buk tetegoyanon anjona saanon iima weengowa. Qaa mon ii holy. Ii Boron qaanon nomaen, ii iikanon kema iiba. Qaa tosaana ii momalaari, uujopa, Farisii ano kaan kaan.

Qaawaa kania (*meaning*) kitia mende mesaonkejon ano qaawaa kania (*meaning*) tosaana ii mende toroqen amakejon (*streit tru, accurate*). Qaawaa kania kitia tosaana ii aasangoyanon eju (*implied information*). Ii osiqosin qaganon oson mokoloon asuganon amakejon. Kaen anin kanianon asuganon koloonkeja (*kilia, clear*).

Qaa tosia ii ambosakon yonoo kambanon mende ero jegi iwoi ii kanagen kolooro qata kaanjadeen karo kamban kokaamba qamakejon. Iikawaa sareya tosaana ii kantri, gawman, prowins, gawana, zioz, bisop, pasto,

maaket, monen ano kaan kaan. (*Loan word*) ii kamban kokaamba ananaa qaaga kolooja.

Qaa tosia ii kamban kokaamba sopa () uutanon anin kanagen kuuyanon iikawaa kania mogigo ii saanon mesaowonja. Iikawaa sareya mon ii meme (nonin), farisii (Kana qaawaa kaparankonkon).

Yanaboron onoonon qaa tosia morota jenkejuto, kilen kuuya koi ii saanon moma asariwonja.

Jenesis (Letoqeto) Anutunon jero iwoi kuuya letongi. **Jenasa-asari**

Buk koi kanon sundu koi kaanja jeja: Anutunon siwe, namo, iikawaa iwoiya kuuya ano ejemba mokoloon orono singisongonon kamaan ururo lombo siimboboloyawo ii balon so ananaa qanananon uro. Kaen kamaan nunuro Anutunon oyanboyon mokoloon laligowombaajon kana nomaanja ii arengon ano. Letoqeto (Jenesis) buk kokawaa uutanon bakaya woi kokaen ejao:

1) Bon 1-11 Sundu kanakanaiya: Anutunon siwe ano namo mokoloon orono ejemba yonoo laaligogianon wala eenanon nomaen kolooro. Aadam ano Iiw, Kein ano Aabel yonoo sundugia. Nooawaa kambananon gboulu somata waama namo tururo. Babilon kanon taua koriga totoon megii.

2) Bon 12-50 Israel yonoo bemunjaleurugia yonoo sundugia: Wala Aabrahamon Anutu moma laarin qaaya ten koma laligoro qaaya jen tegoro solananiro. Iwaa gematanon meria Aisak, esia Jeikob qata mon Israel ano iwaa merauruta 12 yonoo sundugia kania kania. Eja 12 ii Israel kanagesowaa tuun 12 yonoo bemunjalegiaga koloogi. Bemunjale Joosefwaa sundu ii qaita mon. Nomaen kolooro Joosefnon wala Iijipt keno iwaa gematanon manja Jeikob ano daremunjuruta kuuya yononon kanagen kaanagadeen sumanjurugia iyonowo Iijipt kantrinon kema waba laligogi.

Buk koi kanon ejemba yonoo laaligogiaa sunduya mamaga jejato, Anutunon nomaen ama ononoti, iikanon sundu iikawaa bakaya waja kolooja. Laaligowaa sundu kuuya iikawaa nanamemen eja waja ii Anutu. Kanakanaiyanon siwe, namo ano iyoroo iwoigara kuuya mokoloon onono singisongonon kamaan ururo pondan Mangia ona laligon kilenagia gosin qaagia jen tegon irongia meleema onono qagianon uro laligogi. Tosianon Anutuwaawaa qaa baatanon kengiti, ii awaagadeen kalan koma unuano laaligogianon iikawaa so utegon asugiro. Nooawaa kambanon sumanjuruta 8 yononon qaagoto, ejemba tosaanja kuuya yononon komugi. Kanagen soomongo qaaya ii Aabraham ano gbiliuruta kanagen koloogiti, ii onono. Soomongo qaa iikawaa so Anutunon kanagesouruta oyanboyon mokoloowutiwaajon galen koma onono laligon kouma laligon kougi. Ejembanon wala eenanon nomaen Anutu moma laarin mugiti, sundu towoya iikanon kamban kokaamba kaanagadeen momalaarinananon kotiin gbilia ewaatiwaajon ilaan nonomakeja.

Buk kokawaa bakaya waja 10 ii kokaen:

- 1) Siwe, namo ano iwoi kuuya mokolooro. 1.1-2.25
- 2) Singisongowaa lombo siimboboloyawo kanairo. 3.1-24
- 3) Aadambaa kambananonga kanain Nooawaanon kouro. 4.1-5.32
- 4) Nooawaa kambananon apu gboulu somatanon waaro. 6.1-10.32
- 5) Babilon miri koriga totoon megii. 11.1-9
- 6) Seembaa kambananonga kanain Abrambaanon kouro. 11.10-32
- 7) Bemunjale karon Aabraham, Aisak ano Jeikob 12.1-35.29
- 8) Iisoowaa gbiliuruta ii kokaen: 36.1-43
- 9) Joosef ano iwaa daremunjuruta 37.1-45.28
- 10) Israel kanageso yononon Iijipt laligogi. 46.1-50.26

Anutunon jen koto iwoi kuuya letoma koloogi.

¹ Kanakanaiyanon Anutunon Siwe ano namo mokoloon orono.

² Mokoloon orono namo ii gbameŋa ano kijikajuyawo ero. Ero apu anŋon dusiitawo ii pangamanon esuuro ero. Kaen ero Anutuwa Uŋa Toroyanon apu iikawaa qaganon kema kan laligoro.

³ * Kaen laligoro Anutunon kokaen jen koto: “Asasaga mono asugiwa.” Kaen jen koto goman mono asariro.

⁴ Asariro iiro awaa kolooro asasaga ano pangaman mendeema orono.

⁵ Asasagaa qata ween ano pangamambaa qata gomantiinŋa kaen oroono. Kaen oroono weemboria mutuya tegoro goman tiin ano.

⁶ * Ano Anutunon kokaen jen koto: “Mono apu batugianon sombimbaa jawo kotiga asugin apu mendeeno eugen ano emugen ewao.”

⁷ Kaen jen koton sombimbaa jawo kotiga mokoloon iikanon apu mendeeno deema jawo qaganon eugen ano jawo baatanon emugen eri. Kaen kolooro.

⁸ Anutunon sombimbaa jawo kotiga eugenaa qata sombin qaro. Kaen qaro weemboria woiya tegoro goman mombo tiin ano.

⁹ Ano Anutunon kokaen jen koto: “Apu sombin baatanon ejuti, ii mono men kululuugi tuun motoonŋo kolooro namo toboga asugiwa.” Kaen jen koto mono kaen asugiro.

¹⁰ Kaen asugiro tobogaa qata namo qama apu tuun somata kululuugiti, iikawaa qata kowe oroono. Orooma iriuro iikanon mono awaa kolooro.

¹¹ Awaa kolooro kokaen jen koto: “Namo qaganon mono iwoi tongonŋa kuuya kokaen asugin waabu: Loloo gbojoja iwoi kogiawo ii mono asugin waama kuun sogonkebu. Gere kasa tanigia kania kania mono namonon asugin hongia kogiawo kuun sogonkebu.” Kaen jen koto mono kaen asugiro:

¹² Namo qaganon iwoi tongonŋa kuuya asugin waagi. Loloo gbojoja iwoi kogiawo tanigia kania kania ii asugigi. Gere kasa tanigia kania kania ii namonon asugin hongia kuun sogogi. Kaen asugiro Anutunon injiuro iikanon mono awaa kolooro.

¹³ Weemboria karonŋa tegoro goman mombo tiin ano.

¹⁴ Ano Anutunon kokaen jen koto: “Sombimbaa jawo kotiganon mono asasaga asugin ween ano gomantiinŋa ii mendeema oroma nama (yara) yambu, konjuru kaman ano ween kaman, gbani kaman ano weemboria motomotoombaa aiweseyaga ewu.

¹⁵ Iikanon mono sombimbaa jawo kotakota kanon asasaga ano namo men asariwu.” Kaen jen koto mono kaen asugigi:

¹⁶ Anutunon asasaga somata woi mokoloon orono: Asasagaa galenŋa ween jaaya nano iikawaa kamakamaata koin ii gomantiinŋa galenŋa nama en ubao. Sengelao ii kaanjadeen mokoloon onono.

¹⁷ Anutunon ii sombimbaa jawo kotiga iikanon namo men asariwutiwaajon onono.

¹⁸ Ii namo men asarin ween ano gomantiinŋa galenŋiaga nama asasaga ano pangaman mendeema orombutiwaajon onono. Kaen asugiro Anutunon injiuro iikanon mono awaa kolooro.

¹⁹ Weemboria 4:ya tegoro goman mombo tiin ano.

²⁰ Ano Anutunon kokaen jen koto: “Apu kowe iikawaa uutanon mono iwoi isinŋosonŋiawo asugin sokoma apu qen kondondonŋon lan kema kan

liligowu. Kaanjiadeen koonja koonja namo qaganon kanakeewan elelaon koton kema kanj liligowu.”

²¹ Kaen jen kowewaa oroya somasomata ano iwoi isinjosonggiawo tanigia kania kania apu qen kondondongon qegelala kema kankejuti, ii mokoloon onono. Kaanagadeen koon tanigia kania kania enganggiawo ii mokoloon onono. Mokoloon onoma injiir o iikanon mono awaa kolooro.

²² Awaa kolooro kotuegon onoma qaa kokaen jen koto: “Ono mono ko meragiawo juma sein apu kowe sokoma liligowu ano koon onono mono kaanjiadeen namo qaganon koloon seiwu.”

²³ Qaa kaen jen koto weemboria 5:ya tegoro goman mombo tiin ano.

²⁴ Ano Anutunon kokaen jen koto: “Namo qaganon mono iwoi kuuya laaligogiawo tanigia kania kania asugiwu. Miriwaa oroya, iwoi bagianon koma kondondongonkejuti ano duuyaa oroya tanigia kania kania, ii mono asugiwu.” Kaen jen koto mono kaen asugigi:

²⁵ Anutunon duuyaa oroya tanigia kania kania ii mokoloon onono. Miriwaa oroya tanigia kania kania ii mokoloon onono ano iwoi kuuya bagia namonon koma kondondongonkejuti, tanigia kania kania ii mokoloon onono. Mokoloon onoma injiir o iikanon mono awaa kolooro. Kianj.

Anutunon eja ano emba mokoloon orono.

²⁶ * Kawaa gematanon Anutunon kokaen jen koto: “Ayo, anana mono eja anana tani kaanja menin iwoi kuuya galen koma onoma liligowa. Iwoi kuuya ii kowewaa soraya, sombimbaa koonja ano miriwaa oroya, namo kuuya ano iwoi kuuya bagia namonon koma kondondongonkejuti, mono iyonoo galengiaga koloon liligowa.”

²⁷ * * Kaen jen koton iyanaa kaitaniaa so eja mokolooro. Anutuwa kaitania kaanja liligowaatiwaajon ii mokoloon muro. Eja ano emba liligowaatiwaajon ii mokoloon orono.

²⁸ Mokoloon oroma ii kotuegon kokaen jen koton orono: “Oro mono gbili mokoloori koloon sein ama balon sokoma liligowu. Kaen laligon balon toya koloowu. Kaen koloon kowewaa soraya, kanakeewambaa koonja ano oro mokolen lagiso buubuu namonon kema kankejuti, mono ii kuuya galen koma pongia koloon liligowu.”

²⁹ Kaen jen koton qaa kokaen irijoro: “Mobu, niinon monjan logoya kania kania balon kuuya sokoma asugin waama kogia kuun sogonkejuti ano gere kasa kuuya hon kogiawo kuun sogonkejuti, iikanon nembanenegia koloowaatiwaajon anjen.

³⁰ Duuyaa oroya kuuya, kanakeewambaa koonja kuuya ano iwoi kuuya namonon kema kankejuti ano tosia kuuya sewan aason horonkejuti, iyonoojon loloo gbojoja tongona kania kania ii nenegia koloowaatiwaajon anjen.” Qaa kaen jero mono kaen asugiro.

³¹ Asugiro Anutunon iwoi kuuya mokoloroti, ii iiro awaa totoon kolooro keraqeeango moro. Weemboria 6:ya tegoro goman mombo tiin ano. Kianj.

2

Anutunon kendon raro.

¹ Goman ano siwe jakeya jakeya ano namo yoroo iwoigara akadamu-garawo kuuya ii mono mokoloon onondabororo.

* 1:26: 1 Kor 11.7 * 1:27: Mat 19.4; Maak 10.6 * 1:27: Jen 5.1-2

² * Anutunon gawonja ii mero tegoro weemboria 7 iikanon kendon raro. Gawonja kuuya merotiwaajon weemboria 7 kanon haamo mero.

³ Mokomokoloo gawonja kuuya merotiwaajon ama weemboria iikanon haamo mero. Kawaajon weemboria 7:na ii kendon jen kotuegon jen kobooro. Kianj.

Oyanboyon gawon qata Eeden

⁴ Anutunon siwe namo mokolooro asugiritiwaa sunduya ii kianj. Pon Anutunon siwe namo mokoloon oronoti, kamban iikanon

⁵⁻⁶ Pon Anutuwa uuaingajon namo qaganon kon mende kiro gawon komakoomowaajon eja mon mende laligoroto, namo uutanonja bedu iikanonadeen kouma namo qaga sokoma men samoriro. Kawaajon duuyaa gere kasa mon me sombembaa loloo gbojoja iwoi mon ii namonon mende asugin ero.

⁷ * Kamban kanon Pon Anutunon balon sububun men iikanon eja men yagon laaligowaa buu aasonja sewanjon upipiuro kemero horon gbilin laaligowaa unayawo kolooro.

⁸ Kaen kolooro Pon Anutunon ween koukoutanon baagen goman qata Eeden kanon oyanboyon gawon (paradais) komoma eja mokolooroti, ii iikanon oono laligoro.

⁹ * Oono laligoro jen kotooro namononga gere tanigia kania kania asugin waagi. Gere ii iimasiinsiingiawo kolooro hongia neneya ii naangiawo. Oyanboyon gawon biiwianon laaligo kotigaa geria ano momakootowaa geria ii motoon jen kotooro asugiri. Momakootowaa geriaa kania ii kokaen: Honja nen iikanon awaa ano bologa iikawaa kania ii moma kotowaobo.

¹⁰ Gere kaen waagi apu mon ii Eedenonja kanain oyanboyon gawon koton kelekele men iikanonadeen kamaan juma apu boria gowoya 4 koloon kengji.

¹¹ Apu gowoya mutuyaa qata Piison, ii Hawila balon kuuya liligon en kenja. Balon kanon goul eja. *

¹² Balon iikawaa goulja ii awaa soro kolooja. Selemoron unkoowayawo qata bedelion ano jamo honawo qata oniks ii kaanagadeen iikanon ejao.

¹³ Apu gowoya woiyaa qata Giihon. Ii (Mesopotemiawaa) balon qata Kuus ii kuuya liligon kenja.

¹⁴ Apu gowoya karonjaa qata Taigris. Ii Assiria balon batanon ween koukoutanon baagen kemen kenja. Apu gowoya jango 4 iikawaa qata ii Yufreitis.

¹⁵ Kaen kolooro Pon Anutunon eja wama oyanboyon gawon Eeden koma komoma galen kombaatiwaajon jen oono.

¹⁶ Ooma kokaen jen koton muro: "Oyanboyon gawon uutanon gere kuuya nama kenjuti, iyonoo hongia ii saanon afaangon men nen laligowa.

¹⁷ Kaento, momakootowaa gere honja ii mono mende newa. Ii nen awaawaa kania ano bologaa kania moma kotowagati een, gii mono weemboria iikanonadeen koomu kotiga komuwaga. Kawaajon ii mono mende newa."

¹⁸ Kaen jen Pon Anutunon jero: "Eja anodeen laligoro awaa mende kolooja. Kawaajon nii mono iyanja kaanja ala-ilailaaya mokoloomanja."

¹⁹ Kaen jen duuyaa oro kuuya ano kanakeewambaa koon kuuya ii namonon mokoloon onoma ejawaa kosianon unuama ejanon qagia nomaen qabaati, ii iima mobaatiwaajon iwaa baatanon onoono. Onoono ejanon

* 2:2: Hib 4.4, 10 * 2:2: Eks 20.11 * 2:7: 1 Kor 15.45 * 2:9: Ais 2.7; 22.2, 14 * 2:11: Hawila: ii Babilonia balombaa jawo kosianon eja.

iwoi laaligogiawo kuuya iyonoo qagia motomotoon qaro Anutunon kaen ewaatiwaajon jen kotiuro.

²⁰ Kaen kolooro ejanon miriwaa oro kuuya, kanakeewambaa koon kuuya ano duuyaa oro kuuya ii qagia qadabororo. Qadaboroto, iyan kaan ala-ilailaaya laligowaatiwaajon mon mende mokolooro.

²¹ Mende mokolooro Pon Anutunon kaen iima koton eja men bimooro komunagbiili gaon ero. Ero maron siita mon horon siita duja busuyanon men kojangiro.

²² Kojangin maron siita ejawaanonga meroti, iikanon emba mero. Men nama ejawaanon wama karo.

²³ Wama karo ejanon ii iima kokaen jero: "Yai! Koi neenaa taninaga. Iwaa sii busuya ii neenaa sii busunonga asugija. Anutunon ii ejawaa sele kitianonga mero letoma eja tani kaan laligojiwaajon qata emba (= ejawaa alia) qabu." †

²⁴* Kaen jero Anutunon jen koton orono: "Kaen kolooro ejanon mono nemunmanja oromesaon embiawo qokotaan selemotoongo koloon laligowao."

²⁵ Eja iikanon embiawo opo surugara qaa bombolan laligorito, kilen iyangaraajon gamugara mende moma laligori. Kian.

3

Aadam ano Iiw Anutuwaanon qaa qotogon kamaan ururo.

¹* Pon Anutunon namowaa oro laaligogiawo kuuya mokoloon ononoti, iyonoo batugianon mokolenon ononkakale momonon oro kuuya unuugun uro. Kaen uma emba kokaen ijoro: "Oyanboyan gawonon gere kuuya nama kenjuti, iyonoo hongia mon mende newaotiwaajon Anutunon onanon jen koton orono me qaago?"

² Kaen ijoro embanon meleema mokolen kokaen ijoro: "Oyanboyan gawonon gere tosia nama kenjuti, iyonoo hongia ii saanon newotiwaajon jero.

³ Jeroto, gawon biiwianon gere mon nanji, iikawaa hona ii nen komuwobotiwaajon mono kokaen jero: 'Ii mono mende newao. Ii mende oosiriwao.' Kaen jen koton norono laligojo."

⁴ Kaen meleema jero mokolenon emba kokaen ijoro: "Ii awawi totoon! Oro mende komuwaota.

⁵ Kaento, gere iikawaa hona neri weemboria iikanondeen mono jaagaranon tooro Anutu kaan koloon awaawaa kania ano bologaa kania moma kotowaota. Anutunon kaen koloowabotiwaajon moma qaa kaen jero."

⁶ Kaen ijoro embanon gere ii uun iigigiuro hona awaa nenetaa so kolooro. "Ii iima-ainainawo nano momakoto somata afaankota nombaa," kaen romongon hona mon metogon nero. Nen loya iwo laligoroti, ii kaanjadeen muro nero.

⁷ Nero jaagaranon mono iikanondeen tooro bombolan laligoriti, ii iima koton aori. Kaen iima koton aon nama fig gerewaa sena memburaon opo suru kaan uun lama rari.

⁸ Rari ween jaaya kemero goman gooriro Pon Anutunon oyanboyan gawonon riin karo kana otona mori. Ii moma loemba yoronon Pon Anutuwa jaasewanongan kokomomola men oyanboyan gawombaa gere uugianon kema asangori.

† 2:23: Ejawaa alia: Inklis qaa iiba: man ano woman qaa woi ii ororon tani koloojao. * 2:24: Mat 19.5; Maak 10.7-8; 1 Kor 6.16; Ef 5.31 * 3:1: Isa 12.9; 20.2

⁹ Asangorito, Pon Anutunon Aadambaajon kokaen qaro, “Gii dakanon laligojan?”

¹⁰ Kaen qaro kokaen meleeno: “Gii oyanboyon gawon uutanon riin kana goo kana otonga moma selen bombolan rajeniwaajon toroko mojen. Kawaajon kokomomola men asangojen.”

¹¹ Kaen meleeno kokaen ijoro: “Gii bombolan laligojani, ii moronon gijoro mojan? Nii gere mombaa kota newabotiwa songo ama gombeti, gii iikanonon mon nejana me qaago?”

¹² Kaen ijoro ejanon jero: “Emba niwo laligowaatiwaajon nonati, iinon gere iikawaa kota nono nejena.”

¹³ * Kaen ijoro Pon Anutunon emba kokaen qisin muro: “Gii mono naambaajon kaen anjana?” Qisin muro kokaen meleeno: “Mokolenon niijongoro nejena.”

Anutunon irona meleema onombaatiwaajon jero.

¹⁴ Kaen meleeno Pon Anutunon mokolen kokaen jen muro: “Kaen anjaniwaajon ama gii mono miriwa oro kuuya ano duuyaa oro kuuya yonoo batugianon kokaen jen qasuaan gombe laligowa: Gii mono namonon laligowagatiwaa so baganon kondondongon kema kan sububun uutanon laligon kikisi iwoi nenkeba.

¹⁵ * Kaen nen embawo batugaranon kere ama orombe ii moma laligowaga. Kere ii goo gbiliuruga ano iwaa gbiliuruta yonoo batugianon toroqen en uro kokaen koloowaa: Yonoononga eja mononon goo wanga rinjangoro gii iwaa kana gbakoyanon kinkebaga.”

¹⁶ Toroqen emba kokaen jen muro: “Gii koro ama laligona masu guro siimbobolo somata gombe ii moma merabora onomakebaga. Ii kilen naanga mono logaagen en gono iinon galenga koloon laligowaa.”

¹⁷ * Toroqen eja kokaen jen muro: “Nii gere mombaa hona newabotiwaajon ‘Ii mende newa,’ jen songo ama gombeto, giinon kilen embagaanon qaa otaan nejana. Kawaajon nii namo ii goojon ama seigowe ewaa. Kaen ero gii namonon laligowagatiwaa so mono uren aon siimbobolo moma gawon mamaga men nenega mokoloon laligowa.

¹⁸ Gawon men laligona goo nene gawonon jon kowororo iwoi ii kouro duuyaa logoya iwoi nen laligowa.

¹⁹ Kaen laligon nogo arin gawon mena gbamo yakaga hona kolooro nen laligowa. Kaen laligowagato, namonon men gombetiwaajon namo iikanondeen mombo eleema kemeba. Selega sububunonon men gombeta laligon umago mono mombo sububun koloowaga.” Kaen jen muro.

²⁰ Ejanon embia iwoi kuuya laaligogiawo laligojuti, iyonoo nemungia kolooro ejanon qata Iiw (Eewa) qaro. *

²¹ Pon Anutunon oro selianon opo suru men Adam embiawo lama orono laligori.

Anutunon Adam Iiw Eeden jolontowonon konjoma orono.

²² * Kaana laligori Pon Anutunon kokaen jero: “Yai! Ejemba ii nonoononga mombaa so koloon awagaa kania ano bologaa kania mendeema orombaotiwaajon mojado. Kaen kolooro laaligo kotigaa gere kota mende newaotiwaajon songo ambeto, yoronon kamban kokaamba

* **3:13:** 2 Kor 11.3; 1 Tim 2.14 * **3:15:** Isa 12.17 * **3:17:** Hib 6.8 * **3:20:** Iiw: qaa iikawaa kania ii ‘Jaawo laligojuti, iyonoo nemungia.’ * **3:22:** Ais 22.14

toroqen borogara boraama ii kaanagadeen menj nenj iikaananon mende komun tetegoya qaa kotiin laligon ubaobo.”

²³ Kaen jen kawaajon oyanboyan gawon Eeden iikanonja konjoma oroma namononja menj oronoti, mono namo iikanonjadeen komakoomo gawon mewaotiwaajon wasin orono seleengen kemen keni.

²⁴ Ejemba kaen konjoma oroma oyanboyan gawon Eedembaa leegenanon ween koukoutanon baagen zerubim gajoba tosaan kuun onono laaligo kotigaa gere iikawaa kania utun galen konji. Yonoo borogianon manjawaa sooya somata ano iikanon gere bolon kaan bilibiliawo jen batanon gematanon liligon bilisikwaa so kolooro nama galen koma laligogi. Kian.

4

Keinon Abel qero komuro.

¹ Adamnon embiawo laligon agimin aori Iiwnon (Eewa) koro ama Kein (Kain) mero. Menj Kein qawaajon kokaen jero: “Anutunon ilaan nono merana mejena.”

² Iiwnon kanagen Aadambaa meria Abel, Keimbaa koga mero. Abelnon laligon somariin lama galengiaga kolooro Keinon komakoomo ejaga koloon laligoro.

³ Kaen laligori kamban monnon Keinon gawononja nene tosia menj kan Pombaajon siimolon on muro.

⁴ * Abelnon kaanagadeen lama tuunanonja mutu kolokolooya monj menj kan qen kitia kelegawonon Pombaa siimolon ooro. Ooro Ponnon Abel anja ano iwaanon siimolon iima moro naanawo kolooro.

⁵ ‘Naanawo kolooroto, Ponnon Kein ano iwaanon siimolon ii iima togoro. Kaen kolooro Keimbaa irinja soono uuta katitigoro jaasewananon bosoleero.

⁶ Bosoleero Ponnon Kein kokaen ijoro. “Iringa mono naambaajon soono jaasewananon bosoleeja?

⁷ Gii iwoi awaa ana menj analin gombe saanon jaasewanga hak otaambaga me qaago? Iwoi awaa mende ana singisongowaa Toyanon mono uugaa naguyanon nama koumambaajon awelegon embomakeja. Kaen embomakejato, gii mono iikawaa songo ama galen menj haamo amba.”

⁸ * Ponnon Kein kaen ijoroto, Keinon kilen koga Abel kokaen ijoro: “Mono kana anorodeen gawonon kembo.” Kaen ijoro gawonon kema Keinon lugun koga Abel qelanjin menj qero komuro.

⁹ Komuro Ponnon Kein kokaen qisin muro: “Koga Abel ii dakanon laligoja?” Qisin muro kokaen meleeno: “Nii mende mojen. Nii konaa galenja qaago.”

¹⁰ * Kaen meleeno Ponnon ijoro: “Gii naa iwoiga anjana? Moba, kogaa sayanon mono namononga asugin qaro mojen.

¹¹ Namokawaa qaa oota aantama kogaa saya boroganonga meji, niinon mono kokanonja konjoma gombe kemba. Joramoraa angonjora ii mono goo qaganon ambe uja.

¹² Konjoma gombe komakoomo gawon mena namonon morianaa honja angon koma gono balon so momolagon keqelen ama olon koma lan kema kan laligowa.”

¹³ Kaen jero Keinon Pon kokaen ijoro, “Qaanaa ironja meleena qananon uji, iikanon mono esunja uugun bimooro bosimambaajon amamaamanja.

¹⁴ Moba, gii kete nii gawonqeqe balononja notaana jaasewanganganonja momolagon balon so keqelen ama olon koma lan kema kan laligomanja. Kawaajon monjon nii niima afaangon nuro komumambo.”

¹⁵ Kaen ijoroto, Ponjon kokaen jero moro: “Kaen qaago! Monjon Kein qero komuwaati een, iikawaa ironja mono iwaa qaganon uro ambenja 7 koloowaa.” Kaen jen monjon Kein mokoloon qero komuwabotiwaajon selianon aiwese tere mon ano.

¹⁶ Kaen ano Pombaa jaasewanja mesaon kema kema balon qata Lansan ewaewan (Nood) kanon keuma laligoro. Balon ii Eeden ween koukoutanon baagen eja. Kian.

Keimbaa gbiliuruta

¹⁷ Keinon embiawo laligon agimin aori koro ama Henok mero. Keinon taon mon men meriaa qata Henok qaro.

¹⁸ Henokwaa meria qata Irad. Iradwaa meria Mehujael. Mehujaelwaa meria Metusael. Metusaelwaa meria Lamek. Kaen koloogi.

¹⁹ Lameknon emba woi orono: Mon qata Ada, mon qata Zila.

²⁰ Adanon koro ama Jaabal mero. Iinon ejemba opo sel kuungianon en laligon bao bulmakao galen koma onoma laligojuti, iyonoo benisigia kolooro.

²¹ Jaabalwaa kogaa qata Juubal. Iinon ejemba gita kulele qen awelo uun laligojuti, iyonoo benisigia kolooro.

²² Zilanon kaanagadeen meria qata Tuubal-Kein mero. Iinon somariin gawombaa tulsya ano manjaqeqewaa iwoiya kania kania ii braas ano ainon ooro bolbolgoro qokotaan menjero. Tuubal-Keimbaa naanja qata Nama.

²³ Lameknon kaman monjon embawoita ii kokaen irijoro, “Ada ano Zila embawoina, oro mono geja ama qaana koi mobao: Monjon nii nun qijiri iikawaa ironjaajon mono eja mon qewe komuwaa.

Monjon nii gbilibuurun nuro sa iikawaa ironjaajon mono eja gbaworo mon qewe komuwaa.

²⁴ * Monjon Kein qero ironja iwaa qaganon uro ambenja 7 koloowaato, monjon Lamek nii nuro iikawaa ironja mono iwaa qaganon uro ambenja 77 koloowaa.” Kian.

Seet ano Enos

²⁵ Eja mutuya Aadam iinon mombo embiawo laligon agimin aori meragara mon kolooro kokaen jero: “Keinon Aabel qero komurotiwaajon Anutunon Aabelwaa kitianon merana mon nonja.” Kawaajon qata Seet (Nonja) qaro.

²⁶ Seetwaa meria kaanagadeen kolooro qata Enos qaro. Kian.

Kaman iikanon ejemba yononon kanain Pombaa qata qama koolin laligogi. Kian.

5

Aadambaa gbiliuruta yonoo qa arengia

1 Hist 1.1-4

¹ * Aadambaa esameraanja ano amboisiuruta yonoo qa arengia koi. Anutunon eja mokoloroti, iinon ii iyanjaa kaitaniaa so mero.

* 4:24: Mat 18.22 * 5:1: Jen 1.27-28

² * Kaen menj eja ano emba laligowaotiwaajon mokoloon oroma kaman kanon qagara ejemba * qama kotuegon orono.

³ Aadamnon laligoro yambuya 130 tegoro meria mon kolooro. Ii Aadam iyanaa kaitaniaa so laligoro qata Seet qaro.

⁴ Seet kolooro kaman iikanonadeen Aadamnon toroqen yambu 800 laligon kouma laligoro kaman batuya kanon meraboraana tosaana koloon ugi.

⁵ Aadamnon kaen laligon uro yambuya mindirin 930 motogon komuro.

⁶ Komuro meria Seet iinon yambuya 105 tegoro meria Enos kolooro.

⁷ Enos kolooro kaman iikanonadeen Seetnon toroqen yambu 807 laligon kouma laligoro kaman batuya kanon meraboraana tosaana koloon ugi.

⁸ Ugi Seetnon laligon kema kema uro yambuya mindirin 912 motogon komuro.

⁹ Komuro meria Enos iinon yambuya 90 tegoro meria Keinan kolooro.

¹⁰ Keinanon kolooro kaman iikanonadeen Enosnon toroqen yambu 815 laligon kouma laligoro kaman batuya kanon meraboraana tosaana koloon ugi.

¹¹ Ugi Enosnon laligon kema kema uro yambuya mindirin 905 motogon komuro.

¹² Komuro meria Keinan iinon yambuya 70 tegoro meria Mahalalel kolooro.

¹³ Mahalalel kolooro kaman iikanonadeen Keinanon toroqen yambu 840 laligon kouma laligoro kaman batuya kanon meraboraana tosaana koloon ugi.

¹⁴ Ugi Keinanon laligon kema kema uro yambuya mindirin 910 motogon komuro.

¹⁵ Komuro meria Mahalalel iinon yambuya 65 tegoro meria Jared kolooro.

¹⁶ Jared kolooro kaman iikanonadeen Mahalalelnon toroqen yambu 830 laligon kouma laligoro kaman batuya kanon meraboraana tosaana koloon ugi.

¹⁷ Ugi Mahalalelnon laligon kema kema uro yambuya mindirin 895 motogon komuro.

¹⁸ Komuro meria Jared iinon yambuya 162 tegoro meria Enok kolooro.

¹⁹ Enok kolooro kaman iikanonadeen Jarednon toroqen yambu 800 laligon kouma laligoro kaman batuya kanon meraboraana tosaana koloon ugi.

²⁰ Ugi Jarednon laligon kema kema uro yambuya mindirin 962 motogon komuro.

²¹ Komuro meria Enok iinon yambuya 65 tegoro meria Metusela kolooro.

²² Metusela kolooro kaman iikanonadeen Enoknon yambu 300:waa so uuta Anutuwo somongon kema kan laligoro kaman batuya kanon meraboraana tosaana koloon ugi.

²³ Ugi Enoknon laligon uro yambuya mindirin 365 motogoro.

²⁴ * Motogon uuta Anutuwo somongon kema kan laligoro Anutunon een jaa seliawo mero.

²⁵ Mero meria Metusela iinon yambuya 187 tegoro meria Lamek kolooro.

²⁶ Kolooro kaman iikanonadeen Metuselanon toroqen yambu 782 laligon kema kema uro kaman batuya kanon meraboraana tosaana koloon ugi.

* 5:2: Mat 19.4; Maak 10.6 * 5:2: Aadam: ii Hibruu qaanon ejemba. * 5:24: Hib 11.5; Juud 14

²⁷ Ugi Metuselanon laligon kema kema uro yambuya mindirin 969 motogon komuro.

²⁸ Komuro meria Lameknon yambuya 182 tegoro meria mon kolooro.

²⁹ Kolooro qata Nooa (ulunkolen) qama kokaen jero: “Anutunon balon seigoro nono boronananon gawon koma komoma seleqege ama siimbobolo moma laligonin mera koi kanon mono saanon ulunkolen nonomakebaa.”

³⁰ Nooa kolooro kamban iikanonadeen Lameknon toroqen yambuya 595 tegoro kamban batuya kanon meraboraana tosaana koloon ugi.

³¹ Ugi Lameknon laligon kema kema uro yambuya mindirin 777 motogon komuro.

³² Lameknon komuro meria Nooa iinon yambuya 500 tegoro merauruta karon qagia Seem, Haam ano Jaafet koloogi. Kian.

6

Namo ejembanon bolin angonjoragiawo koloogi.

¹ * Ejemba namo qaganon laligogi jangogianon kanain somariiro boraurugia ii kaanagadeen koloogi.

² Koloogi kamban kanon Anutuwa merauruta yononon ejemba yonoo boraurugia inisosoroogi. Inisosoroogitiwaa so ii onongi embaurugia koloogi.

³ Kaen koloogi kamban iikanon Ponon qaa kokaen jero: “Namo ejembanon jaa selewo kamban tetegoya qaa laligon ubuto, yononon mono komuwu. Arengia kaen ama ononjen. Kamban kokaamba kanain laaligogia mono yambu 120 jango ii mende uugun laligon ubuya.”

⁴ * Anutuwa merauruta yononon balon ejemba yonoo boraurugia onongi embaurugia koloon merabora onongiti, kamban iikanon ano kanagen kaanagadeen eja damubiribirigiawo koloon somariin namonon laligogi. Monowaa monoyanonga benjurugia qabunawo laligogiti, iyononon mono ii koloogi.

⁵ * Balon ejemba yonoo kilenagia ii somata qatawo kolooro uugiaa momo arengia kuuya ii kamban so bologagadeen suulan (pororo) ama laligogiti, ii Ponon iiro.

⁶ Ii iima ejemba mokoloon onono namonon laligogiti, iikawaajon Anutunon moma bolin wosobirinon uuta saa qero siimbobolo moma laligoro.

⁷ Kaen moma laligon qaa kokaen jero: “Ejemba mokoloon onombeti, niinon mono ii balonona unun tiwilaan onomana. Ejemba, miriwa oroya, iwoi bagianon koma kondondongonkejuti ano kanakeewambaa koon mokoloon onombetiwaajon moma bolin aon ii mono unun tiwilaan onomana.”

⁸ Kaen jeroto, eja Nooa iinon Pombaa jaanon kiankoomuya mokoloon laligoro.

⁹⁻¹⁰ * Noowaa gbiliuruta yonoo sundugia ii kokaen: Merauruta karon qagia Seem, Haam ano Jaafet koloogi. Noonan ejemba batugianon eja solana koposowaa qaaya qaa laligon uuta Anutuwo somongon kema kan laligoro.

¹¹ Noonan kaen laligoroto, ejemba tosaana kuuya ii Anutuwa jaanon dogon bolidaborogi. Kawaajon ejemba pororo unun tiwilaan onongi, iikanon balon kuuya sokoma ero.

* **6:1:** Job 1.6; 2.1 * **6:4:** Jan 13.33 * **6:5:** Mat 24.37; Luuk 17.26; 1 Piito 3.20 * **6:9-10:** 2 Piito 2.5

¹² Ejemba kuuya namononj kema kan laaligogia menj bolidaborogi goman balonj kuuya yonoo nanamemengia ii dogonj anjonjorayawo kolooro Anutunonj namononj uunj tanigia kaanja ii iiro.

Wango memewaa areña

¹³ Kaenj iima Anutunonj Nooa qaa kokaenj ijoro: “Ejemba yonoojonj ama ununj tiwitiwilaanj aoao ii namo kuuya sokoma eja. Kawaajonj niinonj ejemba kuuya menj komunj onjomambaajonj qaana somongowe. Moba, niinonj apunonj balonj meleembe kemero iwoi kuuya isinonsongiawo ii komudaborowuya.

¹⁴ Kawaajonj gii mono geenjo reenj gere koma kanonj wangoga mewa. Iikawaa uuta kotona uuta melamelaa koloowa. Wangowaa uuta ano selia ii qandononj kuunj mokotaadaborowa.

¹⁵ Wango ii kokaanja mewa: korigaya 133 miita (450 fiit), aaregenja 22 miita (75 fiit) ano konjaya 13 miita (45 fiit) kaenj mewa.

¹⁶ Waarenja mejugonj sopa ano waarenj batugaranonj liligonj jengenanj tintina 44 sentimiita (18 ins) ii kotonj mesaowa. Wangowaa uuta mosona uuta qaga, batuya ano dusiita karonj koloowu. Wango naguya ii nemunjaagen amba.

¹⁷ Moba! Niinonj mono jewe gboulu somatanonj kouma balonj kuuya qen tururo ejemba ano iwoi laaligowaa aasongiawo kuuya sombinj baatanonj laligojuti, iyonononj mono apu nemotonj komuwu. Kaenj komugi namowaa iwoiya kuuya ii mono qaondaborowuya.

¹⁸ Kaenj asugiwaato, niinonj giwo soomongo arenj kokaenj anjenj: Gii mono wangononj uba. Gii, embaga ano mera enjarouruga onjononj mono motoonj wangononj ubu.

¹⁹ Uma laligogi iwoi laaligogiawo kuuya ii qaondaborowubotiwaajonj yonoononja woi woi ejia ano embia ii sogianonj unuana giwo motoonj wangononj ubu.

²⁰ Koonj tanigia kania kania, miriwaa oroya tanigia kania kania ano namowaa mokolenj, loloonj iwoi tanigia kania kania kuuya yonoononnga woi woi ii mono komuwubotiwaajonj otana goononj kagi wangononj ubu.

²¹ Kaanagadeen onjoangia ano koonj, oro iwoi kuuya yonononj newutiwaa so mono nembanene kania kania mokoloonj korama menj kululuunj wangononj ana kalanj konkonja ewaa.”

²² * Anutunonj Nooa kaenj ambaatiwaajonj jenj kotonj muroti, iikawaa so mono tenj koma ii kuuya ama medabororo.

7

Ejemba ano oro kuuya ii wangononj ugi.

¹ Nooanonj wango medabororo Pononj qaa kokaenj ijoro: “Gii ejemba tuunj koi yonoo batugianonj solanja koloonj laligojanj. Niinonj goo kanaga kaenj mokoloojenj. Kawaajonj gii ano sumanjuruga kuuya onjo mono wangononj ubu.

² Oro neneya, donqizizingia qaa ii kuuya yonoononja sewen sewen, ejia 7 ano embia 7:baa so onjoona goononj koubu. Kaanagadeen oro angojoragiawo kuuya yonoononnga woi woi ejia ano embia kaanja onjoona goononj koubu.

³ Toroqenj koonj kania kania kuuya yonoononnga kaanagadeen sewen sewen, ejia 7 ano embia 7 ii onjoona giwo wangononj ubu. Kaenj ana oro ano koonj tanigia kania kania kuuya ii mende qaombuto, toroqenj namononj koloonj seisei ama laligowuya.

* 6:22: Hib 11.7

⁴ Ugi weemboria 7 tegoro jen kotowe kon rombun somatanon mono namonon kamaaro gomantiinja weemboria 40:waa so toroqen kon kiwaa. Kaen kiro iwoi isinosingiawo kuuya namonon mokoloon onombeti, ii mono motoon jen tegowe qaombuya.”

⁵ Ponon Nooa kaen ambaatiwaajon jen koton muro iikawaa sogadeen mono ten koma ii kuuya andabororo.

⁶ Kaen ama mero Nooawaa yambuyanon 600 kolooro gboulou somatanon namo qaganon kouro.

⁷ * Koubaatiwaajon ano Nooa embiawo ano mera enarourugara yononon motoon gboulunon komuwubotiwaajon olon koma wangonon ugi.

⁸ Kaanagadeen oro neneya, donqizizina ano oro angojoragiawo ano koon ano iwoi kuuya bagianon koma kondondongonkejuti,

⁹ ii woi woi kuuya ejia ano embia ii sogianon kan wangonon Nooawaanon ugi. Anutunon Nooa jen koton muroti, ii mono iikawaa so kolooro. Kian.

Gboulunon ejemba turun onono komugi.

¹⁰ Kaen kolooro weemboria 7:baajon jeroti, ii tegoro gboulou somatanon balon qaganon kouro.

¹¹ * Nooawaa yambuyanon 600 kolooro yambu iikawaa koina 2 kawaa weemboria jango 17 kanon apu jaaya kuuya, apu diingiawo iikawaa nemungia kuuya ii emugenga somariin bongun waagi. Kaanagadeen eukanon kanakeewambaa apuya iikawaa qaa oogia ii aantangi.

¹² Kon rombun somata ii balonon kamaan kin ero kema gomantiinja asaga 40 keno.

¹³ Konon kanain kimambaajon ano weemboria kanon Nooa ano merauruta Seem, Haam ano Jaafet, Nooa embiawo ano enarourugara karon yononon motoon wangonon udaborogi.

¹⁴ Toroqen duuyaa oroya ano miriwaa oroya kuuya, iwoi kuuya bagianon koma kondondongonkejuti, koon kuuya ano iwoi engangiawo kuuya ii ejemba yonowo motoon wangonon udaborogi.

¹⁵ Anutunon iwoi kuuya mokoloon onono laaligowaa aason horonkejuti, iyonoononga woi woi (2-2) ii Nooawaanon kouma wangonon udaborogi.

¹⁶ Anutunon Nooa jen koton murotiwaa so iwoi isinosingiawo kuuya wangonon udaborogiti, ii ejia ano embia koloori. Kuuyanon udaborogi Pon ano Nooawaa gematanon wangowaa naguya kono.

¹⁷ Naguya kono iikanondeen gboulou somatanon kanain gomantiinja asaga 40:waa so toroqen namonon waaro. Apunon somariin waama balon koma turun uma wango namonon metaano uro.

¹⁸ Uro apunon balon qaganon somariin saa qen ugi wangonon apu qaganon anodeen een lan kema karo.

¹⁹ Kaen kolooro apunon balon qaganon mombo somariin uro. Baana koriga koriga sombin baatanon nama kenjuti, ii kuuya musulungon onono.

²⁰ Musulungon onoma uma baana kuuya koma turun 8 miita (25 fiit) kawaa so unjuugun ero.

²¹ Kaen ero iwoi isinosingiawo kuuya namo qaganon kema kan laligogiti, iyononon apu nemoton komudaborogi. Iwoi kuuya ii koon me miriwaa oroya me duuyaa oroya me mokolen, lagiso ano iwoi kuuya tuun men balonon qeqelala kema kankejuti ano ejemba kuuya ii motoon qaondaborogi.

²² Iwoi kuuya balon toboganon laligon laaligowaa aasona sewangianon horon laligogiti, ii koreyanon komudaborogi.

²³ Iwoi laaligogiawo kuuya namonon laligogiti, ii Anutunon unudabororo. Iwoi kuuya ii ejemba, oro me iwoi bagianon koma kondondongonkejuti me kanakeewambaa koonja koonja ii mono Anutunon unudabororo. Nooa ano sumanjuruta wango uutanon laligogiti, iyonogadeen mono injiima koboon anjon koma gou gajogia kono.

²⁴ Apu gboulu kanon balon qen turun mende horon kemeroto, weemboria 150:waa so ero.

8

Gboulunon horon kamaaro namonon toboriro.

¹ Weemboria 150 ii tegoro kanon Anutunon Nooawaa ano duuyaa oroya ano miriwaa oroya ano iwoi kuuya iwo wanganon laligogiti, ii romonjon onoma haamo somata ano namo qaganon qero apunon kanain horon kamaaro.

² Anutunon emugen apu diingiawo iyonoo jaagia ano eukanon kanakeewambaa apuya iikawaa qaa oogia ii kojangin songo ano konon riima toborin sombinonga mombo mende kamaaro.

³ Mende kamaaro apu somatanon kanain namo qaganon erotinon eleema horon kamaan kemero. Weemboria 150:waa so apunon horon kamaan kemen egi.

⁴ Kaen egi wanganon koin 7 kawaa weemboria 17 kanon baanja qata Ararat kawaa wanganon mokotaan kotiin raro.

⁵ Kanon raro apu kanon toroqen horon kamaan kamaan keno. Kema koin 10 kawaa weenja mutuya kanon baanja iikawaa wangia ii asuganon asugigi.

⁶ Asugigi weemboria 40 tegoro Nooanon wangowaa jengenanja wala memeta ii metano.

⁷ Metama aoao koon mon wasiro kanakeewan lan elelaon kema kan mende eleema laligoro balombaa apuya kanon juguro.

⁸ Kawaa gematanon Nooanon kewo mon wasiro keno. Namu qaganon apunon horon kemeja me qaago, iikawaa kania momambaajon ii wasiro keno.

⁹ Kewonon kema kan apunon toroqen balon sokoma turun erotiwaajon haamo memeyaa raranja mende mokolon wanganon eleeno Nooanon boria boraama men wango uutanon oono.

¹⁰ Oono weemboria 7:baa so toroqen mamboma laligon kanon kewo ii mombo wanganonga wasiro keno.

¹¹ Kema mare kanon eleema oil gere senja gbiligbili mon ii motogon jetanon kisama Nooawaanon karo. Kaen karo Nooanon ii iima kokaen moma asariro: Apunon mono horon kamaaro namonon asugidaboroja.

¹² Kaen moma asarin mombo weemboria 7:baa so mamboma nama kewo ii mombo wasiro elelaon keno. Kenoto, kaman iikanon ii iwaanon mombo mende eleema karo.

¹³ Nooawaa laaligo yambuya 601 kawaa koin mutuyaa weemboria mutuya kanon apunon namo qaganon jugun toborin ero. Kaen kolooro Nooanon wangowaa waarenja mero keno kokaen uun iiro: Namu qaganon mono toborin ero.

¹⁴ Ii iiroto, mombo mambongi toborin koin woiyaa weemboria 27 kanon toboridaboron ero.

¹⁵ Anutunon Nooa qaa kokaen ijoro:

¹⁶ “Gii embagawo ano mera enarouruga, onjo mono wango mesaon kamaawu.

¹⁷ Kamaan oro iwoi laaligogiawo kuuya giwo wanganon laligojuti, ii koonja koonja, miriwaa oroya ano mokolen iwoi kuuya bagia namonon koma kondondongonkejuti, ii mono kuuya unjuama kamaawu. Kaen ana saanon balonon koloon seisei ama deema balon sokoma laligowuya.”

¹⁸ Kaen ijoro Nooa embiawo ano mera enarouruta yononon motoon wango mesaon kamaagi.

¹⁹ Kamaagi duuyaa oroya kuuya, mokolen iwoi kuuya, koon kuuya ano iwoi kuuya namonon kema kankejuti, iyononon mono kaanjadeen isigiaa so wango mesaon awanjon kan kamaadaborogi. Kian.

Nooanon Anutuwaajon siimolon onj dangisen jero.

²⁰ Kamaadaborogi Nooanon Pombaajon siimolon alata mon men miriwaa oroya donqizizingiawo ii kuuya ano koon donqizizingia qaa ii kuuya yonoonon tosia onoma alatanon ama Anutuwaajon siimolon ooro.

²¹ Ooro Ponjon moron unkoowaya ainjawa ii moro sokono uutanon qaa kokaen jero: “Ejemba yonoo uugiaa momo arengianon mono meraboraangianonga kanain bologa koloojuto, kilen namo ii kamban monjon ejemba yonoojon ama mombo mende qasuaama. Iwoi kuuya laaligogiawo laligojuti, niinon ii unjudaboroweto, iikawaa so kamban monjon mombo mende jen tegon unuma.

²² Namonon en ubaatiwaa so mono namonon koma komogi honja kolooro megi iikanon mono mende qaondaborowaa. Goman olomooro sangon momakebu ano geriawo kolooro gere tooro momakebu. Konjuru kamban ano ween kamban, gomantiina ano asasaga ii kamban kamban ewaewan ama awanjon en kembao. Ii kuuya tetegoya qaa en uro laligowu. Kananon mono kaen toroqen ewaa.” Kian.

9

Anutunon Nooawo soomonjo arej ano.

¹ * Kaen jen Anutunon Nooa ano merauruta kokaen jen kotuegon onono: “Onjo mono koloon seisei ama goman sokoma laligowu.

² Kaen angi balombaa oroya kuuya, kanakeewambaa koonja kuuya, iwoi kuuya bagianon namo koma kondondongonkejuti ano kowewaa soraya kuuya ii mono onjo borogianon onoombe ononon ii galen koma onoma laligogi yononon onoojon keegia moma jenengia ororo laligowuya.

³ Iwoi kuuya isinjosongiawo kema kan laligojuti, ii onjo nenega koloon ewaa. Wala logoya iwoi tongon nenegiaga onombeta kete iwoi kuuya koi kaanagadeen ononjen.

⁴ * Motoonjo ii mono mende newu. Ii oro sayawo. Sa ii laaligowaa sareya koloojiwaajon ama songo koi ama ononjen.

⁵ Onjanjiaa sagia ii monjon mon mende maaba. Monjon sa ii maabaati, iikawaa ironanon mono iyanja qaganon ubaa. Oro monjon me ejemba monjon ejemba mon qero laaligoyaa sareya maabaati, iikawaa ironanon mono iyanja qaganon uro komuwaa.

⁶ * Anutunon ejemba iyanja kaitania kaanja merotiwaajon ama mon moronon ejemba mon qero komuwaati, monjon mono ii kaanjadeen qero komuwaa.

* **9:1:** Jen 1.28 * **9:4:** Lew 7.26-27; 17.10-14; Lew 19.26; Dut 12.16, 23; 15.23 * **9:6:** Jen 1.26; Eks 20.13

⁷ * Ono mono koloon sein laligowu. Kaen namo qaganon koloon seigi jangogianon somariin ubaa.”

⁸ Anutunon toroqen Nooa ano merauruta iwo laligogiti, iyonoojon qaa kokaen jero:

⁹ “Niinon kete onjo ano onoo kerasuru-urugia kanagen koloowuti, onowo soomongo aren anjen.

¹⁰ Kaaniadeen iwoi laaligogiawo kuuya, ii miriwaa me duuyaa koon oroya kuuya giwo laligon wanggonon kamaajuti, mono balombaa ilawoila laaligogiawo kuuya yonowo soomongo aren kokaen anjen:

¹¹ Niinon soomongo arena ii onowo kokaen ama kotiijen: Niinon apu gboulunon ilawoila isinonggiawo kuuya ii mombo mende unuwe qaom-buya. Apu gboulu ii namo tiwilaawaatiwaajon mombo mende ambe kawaa.”

¹² Anutunon toroqen qaa kokaen jero: “Niinon mono soomongo aren koi ii neenaa ano onjo ano ilawoila laaligogiawo kuuya onowo laligojuti, ananaa batunananon ambe tetegoya qaa kotii en ubaa. Soomongo aren iikawaa aiweseya ii kokaen:

¹³ Niinon marilolona ii koosunon ambe ewaa. Niinon neena ano namonon laligojuti, ananaa batunananon soomongo aren anjeni, marilolon kanon mono iikawaa aiweseya koloon ewaa.

¹⁴ Niinon kamban monjon koosuya namo qaganon horon onombe kamaan ajoroogi marilolonnanon koosunon asugiwaati,

¹⁵ kamban iikanon niinon soomongo arena ii romongoman. Ii neena ano onjo ano ilawoila laaligogiawo kuuya tanigia kania kania ananaa batunananon ambeti, mono ii romongoman. Kawaaajon apu yononon mombo kaan mende somariin iwoi isinonggiawo kuuya tiwilaawutiwaajon gboulu somata mende koloowaa.

¹⁶ Kamban monjon marilolonnanon koosunon asugiwaati, niinon ii iima iikanondeen soomongo arena ii romongoman. Ii tetegoya qaa neena ano ilawoila laaligogiawo kuuya tanigia kania kania namo qaganon laligojuti, ananaa batunananon ama men kotiiwe ewaa.”

¹⁷ Anutunon Nooawaajon kaen jen toroqen kokaen ijoro: “Niinon soomongo aren koi ii neena ano namowaa ilawoila laaligogiawo kuuya ananaa batunananon ama men kotiijen. Soomongo aren iikawaa aiweseya ii mono kian.”

Nooawaa merauruta

¹⁸ Nooawaa merauruta wanggonon kamaagiti, iyonoo qagia ii Seem, Haam ano Jaafet. * Haam ii Keinambaa managa.

¹⁹ Yononon Nooawaa merauruta karoon koloogi. Ejemba kuuya deenqeema balon sokoma laligojon, anana iyonoonon koloonin.

²⁰ Nooanon komakoomo ejaga koloon wain apu kasa gawon mutuya komoro.

²¹ Ii komoroto, kamban monjon wain apu tosia men nero uuta enkalolon kolooro iyanaa opo sel kuun uutanon opoqiisia qetegon bombolan ero.

²² Keinambaa man Haam iinon manan bombolan eroti, ii iima se-leengen kemen daremunwoita irijoro moriti, iikanon man gamu qen muro.

²³ Seem ano Jaafet yoronon ii morito, maleku mon men sawingaranon ama gemagama uma mangaranon bombolan eroti, ii esuuri. Jaagara monjen uuritiwaajon ama mangaranon asuganon eroti, ii mende iiri.

* 9:7: Jen 1.28 * 9:18: Jaafet: = seija

²⁴ Nooanon enkalolona qaono uuta tororo moma waama meria meranon sili ama muroti, ii moro.

²⁵ Ii moma uuta duuro Haambaajon kokaen jero: “Keinan ii jen qa-suaan mujen. Iinon mono daremunwoita yoroo welenqequeurugara yonoo welenqequegia omaya koloon laligowaa.”

²⁶ Toroqen kokaen jero: “Anutu, Seembaa Pona, ii mono mepeseejen. Keinanon mono Seembaa welenqequeya omaya koloon laligowaa.

²⁷ Anutunon mono Jaafetwaa balona men somariiro Seembaa opo sel kuunon laligowuya. Keinan yononon mono Seem yonoo welenqequeurugia omaya koloon laligowu.”

²⁸ Gboulu somatanon tegoro Nooanon toroqen yambu 350:waa so laligon uro.

²⁹ Laaligoyaa yambuya ii mindirin 950 kawaa so laligon kouma komuro. Kian.

10

Nooawaa merauruta yonoo kerasuru tuun arengia

1 Hist 1.5-23

¹ Nooawaa merauruta Seem, Haam ano Jaafet yonoo gbiliurugia gboulu tegoro koloogiti, iyonoo qa arengia kokaen:

Jaafetwaa gbiliuruta

² Jaafetwaa merauruta yonoo qagia ii Goomer, Maagog, Maadai, Jaawan, Tuubal, Mesek ano Tiiras.

³ Goomerwaa merauruta yonoo qagia ii Askenas, Riifat ano Togarma.

⁴ Jaawambaa merauruta yonoo qagia ii Elisa, Tarsis ano Saiprus kanageso ano Rodos kanageso.

⁵ Yonoo esameraurugia ii juma deenqeema (goman leelee) Batugaranon Kowe goraayanon ano kowe iikawaa watoya watoya kanon iyangiaa balongianon kema laligoju. Yononon isigia so, tuungia so ano qaagia so iyangiaa gomanjianon kema laligogi. Jaafetwaa kanagesouruta kian.

Haambaa gbiliuruta

⁶ Haambaa merauruta yonoo qagia ii Kuus, * Iijipt, Libia ano Keinan.

⁷ Kuuswaa merauruta yonoo qagia ii Seba, Hawila, Sabta, Raama ano Sabteka. Raamawaa merawoita yoroo qagara ii Saba ano Dedan.

⁸ Kuuswaa meria mon qata Nimrod kolooro. Iinon somariin waama manjaqeqewaa kawali eja kotiga totoon koloon namonon laligoro.

⁹ Iinon Pombaa jaasewanon borojan eja kotiga laligorotiwaajon ama qaa saana kokaen jenkeju: “Monon Pombaa jaasewanon Nimrod kaana borojan eja kotiga kolooja.”

¹⁰ Nimrodwaa bentotonon ii balon koi kaananon kanaigi: Baabel, Ereka, Akad ano Kalne. Taon 4 ii Babilonia (Sinar) gomanon eju.

¹¹ Nimrodnon Babilonia balon mesaon Assiria kema goman somasomata qagia Niiniwe, Rehobotir ano Kala ii mero.

¹² Kaanagadeen Resen ii Niiniwe ano siti somata qata Kala yoroo batugaranon mero.

¹³ Iijiptwaa gbiliuruta yononon Libia (Lud) kanageso, Anam kanageso, Lehab kanageso ano Naftu kanageso kolooju.

¹⁴ Kaanagadeen Patrus, Kaslu ano Kriit. Kriit ii Filistia kanageso yonoo benisigia kolooro.

* **10:6:** Kuus ii Sudan kantriwaa qata.

¹⁵ Keinambaa meria mutuya ii Saidon. Iwaa gematanon Keinanon kanageso koi kaanja yonoo benjisigia kolooro: Hit kanageso,

¹⁶ Jebus kanageso, Amor kanageso, Girgas kanageso,

¹⁷ Hiwi kanageso, Arka kanageso, Siini kanageso,

¹⁸ Arwad kanageso, Zemar kanageso ano Hamat kanageso. Keinanon ko-rebore yonoo wanjale benjisigia kolooro yononon kanagen juma deenqeengi.

¹⁹ Kaen deenqeengi Keinan kanageso yonoonon balon goraaya ii goman qata Saidon iikanon kanain kema Gerar gomanon kema Gaza kanon tegoja. Kaanagadeen Sodom baagen kema Gomora kema Adma ano Zeboim kema Lasa kanon tegoja.

²⁰ Haambaa merauruta ii isigia so, qaagia so, balongia so ano kanageso tuungia so kaen laligogi.

Seembaa gbiliuruta

²¹ Jaafetwaa data Seem iwaa merauruta kaaniadeen koloogi. Seemnon kaen Eberwaa merauruta kuuya yonoo wanjale benjisigia kolooro.

²² Seembaa merauruta yonoo qagia ii Elam, Asur, Arfaksad, Lidia (Lud) ano Aram.

²³ Arambaa merauruta yonoo qagia ii Uuz, Huul, Geter ano Mas. Kaen laligogi.

²⁴ Arfaksadwaa meria Sela kolooro Selawaa meria Eber kolooro.

²⁵ Eberwaa merawoita woi koloori. Monon koloon laligon kouroti, kaban iikanon namo ejembanon juma deenqeengi. Kawaajon iwaa qata Peleg (Siinsereren) qagi. Kogaa qata ii Joktan.

²⁶ Joktambaa merauruta kokaen koloogi: Almodad, Selef, Hazarmawet, Jera,

²⁷ Hadoram, Uuzal, Dikla,

²⁸ Oobal, Abimael, Saba,

²⁹ Oofir, Hawila ano Joobab. Eja kuuya ii Joktambaa meraurutaga.

³⁰ Yonoo rama laaligo balongia ii goman qata Meesa iikanon kanain goman qata Sefar kanon baagen kema ween koukoutaa balon baanayawo kanon tegoja.

³¹ Seembaa merauruta ii isigia so, qaagia so, balongia so ano kanageso tuungia so kaen laligogi.

³² Noowaa esameraanuruta ii isigia so, kanagesogia ano balongia so kaen koloogi. Yononon juma sein deenqeema kanageso tuun tuun koloogi gboulu somatanon tegoro kema balon sokoma laligogi. Kian.

11

Anutunon ejemba qaagia mendeeno.

¹ Wala eenanon balon kuuya yononon qaa motoongo jegi iikanon mindirin onono laligogi.

² Kaen laligon mesaon ween koukoutanon baagen kema Babilon uutanon balon koria somata mon mokoloon kanon mirigia menj raji.

³ Kanon rama iyangiodeen kokaen amin mogi: “Mono kawu. Anana mono gbakon menj mozozongon gerenon oonin kotakota koloowaa.” Kaen jen miri sopaya mewombaajon jamo kowonjin qaagoto, birik ama batugianon namo saposapo qandon kaanja angii iikanon birik ii mokotaan onono.

⁴ Gawon kaen menj toroqen kokaen jegi: “Mono kawu. Anana mono ananaajon siti mon menj iikanon miri koriga toton (taua) menin waarenanon sombin oosiriwaa. Kaen oosiro mende deenqeema balon

kuuya sokoma lan kema laligowombotiwaajon mono anana qabunanawanawo koloowonja.”

⁵ Kaen jen gawon megito, Ponon ejemba siti ano miri koriga megiti, ii iimambaaon kamaaro.

⁶ Kamaan ii iima kokaen jero: “Yononon siinsereren qaagoto, kanatuuru arengia motoonggo qaagia motoonggo jen nama iwoi koi kanain mejuti een, kanagen ii me woi mewombaa arengia ambuyati, ii mono iikawaajon mende amamaan osiwuya.

⁷ Ayo, anana mono balonon kemen qaagia men soonin tuun mon yononon tuun tosia yonoo qaagia mende moma asarin laligowu.”

⁸ Ponon kaen jen ejemba kanon mendeqendeema onono goman kuuya sokoma kema kan siti memewaa gawon somonon mesaogi.

⁹ Ponon ejemba kuuya yonoo qaagia men sooroti, iikawaajon goman iikawaa qata Baabel (enkalolon sisau) jegi. Iikanon Ponon ii mendeqendeema onono deema balon kuuya sokoma kengi. Kian.

Qa arej Seembaanon kanain Abrambaanon kenja.

1 Hist 1.24-27

¹⁰ Seembaa gbiliuruta yonoo qa arengia koi. Gboulu gematanon yambu woi tegoro Seemnon yambuya 100 tegoro kaman kanon meria Arfaksad kolooro.

¹¹ Arfaksadnon kolooro kawaa gematanon Seemnon toroqen yambu 500 laligoro kaman batuya kanon meraborauruta tosaana koloogi.

¹² Arfaksadnon yambuya 35 tegoro meria Sela kolooro.

¹³ Selanon kolooro kawaa gematanon Arfaksadnon toroqen yambu 403 laligoro kaman batuya kanon meraborauruta tosaana koloogi.

¹⁴ Selanon yambuya 30 tegoro meria Eber kolooro.

¹⁵ Ebernon kolooro kawaa gematanon Selanon toroqen yambu 403 laligoro kaman batuya kanon meraborauruta tosaana koloogi.

¹⁶ Ebernon yambuya 34 tegoro meria Peleg kolooro.

¹⁷ Pelegnon kolooro kawaa gematanon Ebernon toroqen yambu 430 laligoro kaman batuya kanon meraborauruta tosaana koloogi.

¹⁸ Pelegnon yambuya 30 tegoro meria Reu kolooro.

¹⁹ Reunon kolooro kawaa gematanon Pelegnon toroqen yambu 209 laligoro kaman batuya kanon meraborauruta tosaana koloogi.

²⁰ Reunon yambuya 32 kolooro meria Serug kolooro.

²¹ Serugnon kolooro kawaa gematanon Reunon toroqen yambu 207 laligoro kaman batuya kanon meraborauruta tosaana koloogi.

²² Serugnon yambuya 30 tegoro meria Naahor kolooro.

²³ Naahornon kolooro kawaa gematanon Serugnon toroqen yambu 200 laligoro kaman batuya kanon meraborauruta tosaana koloogi.

²⁴ Naahornon yambuya 29 kolooro meria Tera kolooro.

²⁵ Teranon kolooro kawaa gematanon Naahornon toroqen yambu 119 laligoro kaman batuya kanon meraborauruta tosaana koloogi.

²⁶ Teranon yambuya 70 tegoro meria Abram, Naahor ano Haran koloogi.

Terawaa gbiliuruta.

²⁷ Terawaa gbiliuruta yonoo qa arengia koi. Terawaa merauruta Abram, Naahor ano Haran koloogi. Harambaa meria Loot kolooro.

²⁸ Haranon Kaldia yonoo balonon laligon iyanjaa kolokoloo goman qata Uur iikanon komuro Harambaa manja Teranon toroqen laligoro.

²⁹ Abram ano Naahor yoronon ororon emba meri. Abrambaa embia qata Saarai kolooro Naahorwaa embia qata Milka. Milkanon Harambaa borataga kolooro. Haranon Milka ano Iska yoroo mangaraga.

³⁰ Saarainon emba arunaga meria qaa een laligoro.

³¹ Teranon meria Abram, esia Loot Harambaa meria ano enaroya Saarai, meria Abrambaa embia ii unuano motoon Kaldia balombaa goman qata Uur mesaon Keinan balonon kembombaajon kengi. Kaen kengito, Haran goman balonon kan nama kanon mirigia men ragi.

³² Ragi Teranon yambuya 205 kolooro Haran goman kanon rama komuro. Kian.

12

Anutunon Abram oono.

¹ * Ponon Abram kokaen ijoro: “Gii gomanaga, kanatuuruga ano mangaanon miri iwoi mesaon balon qendeema gomanati, mono iikanon kema.

² Niinon koloon seisei gombe gbiliuruganon kanageso somata koloowuya. Niinon kotuegon nanon gombe qabunaganon somariin somata koloowaa. Kaen kolooro Anutu niinon goojon ama kanageso tosaana kotuegon onoma laligowaa.

³ * Daen yononon gii kotuegon gombuti, niinon mono ii kotuegon onoma laligomana. Daen yononon gii jen qasuaan gombuti, niinon mono ii kaanagadeen jen qasuaan onoma laligomana. Goojon ama noo kotu-motuenanon mono namowaa kanageso tuun kuuya yonoo qagianon uro oyanboyon mokoloowuya.”

⁴ Kaen ijoro Abramnon Ponon jerotiwaa so Haran goman mesaon keno Lootnon iwo keni. Abramnon yambuya 75 kolooro kanon Haran goman mesaon keno.

⁵ Keman jen embia Saarai, beeta Loot, esuhinaya kuuya men kululuugi seiroti ano welenqege ejemba Haran gomanon laligon onongiti, ii unuama gomania mesaon Keinan balonon kembombaajon kema kema iikanon keugi.

⁶ Abramnon balon kanon kema laligon goman qata Sekem kanon kouma juuu gere somata qata More kawaa kosianon kuun men raro. Kamban kanon Keinan ejemba yononon balon iikanon laligogi.

⁷ * Kaen laligogi Ponon Abram asugin mun kokaen ijoro: “Balon koi ii mono goo gbiliuruga buna qen onomanaga.” Kaen ijoro Abramnon Pon iwaanon asugiroti, iwaajon siimolon onjoombaa alata mon mero.

⁸ Iikanonadeen mesaon toroqen Beetel gomambaa ween koukoutanon baagen balon baanawo kanon kema opo sel kuuna mororonon mero nano. Kaen nano Beetel goman kanon ween kemekemetanon baagen raro Ai taonon ween koukoutanon baagen raro. Kaen rari batugaranon nama Pombaa siimolon alata mon iikanon men Pombaa qata qama koolin muro.

⁹ Kawaa gematanon balon ii mesaon toroqen Saut waagen kema distrik qata Negew kanon rama laligogi. Kian.

Abramnon Iijipt kantrinon kema laligoro.

¹⁰ Kamban kanon Keinan balonon bodi kolooro. Bodi iikanon kotiin binawo kolooro Abramnon Iijipt kantrinon tawayagadeen laligowombaajon kengi.

¹¹ Kananon kema Iijipt dodowigi Abramnon embia Saarai qaa kokaen ijoro: “Moba, giinon emba iimasiinsiingawo koloojani, ii mojen.

¹² Kawaajon Iijipt eja yononon gii giima kokaen jewuya: ‘Koi iwaa embiaga.’ Kaen jen nii nugi komumanato, gii giima koboogi laligowaga.

¹³ * Kawaajon gii mono kokaen jewa: ‘Nii iwaa naanaga.’ Kaen jenago goojon ama awaagadeen ama noma noo laaligona gou gajona konji laligomanaga.”

¹⁴ Abramnon Iijipt keuro Iijipt ejemba yononon Saarai iigi emba iimaainjainawo awaa soro kolooro.

¹⁵ Iikanondeen Faarao kin pombaa pon qerewenja jawinuruta yononon ii iigitiwaajon Faarao kimbaanon kema Saaraiwaa selia mepeseegi moro. Ii moma jero Saarai wama kin pombaa jinkaron miri uutanon ugi.

¹⁶ Ugi Faarao kinon Saaraiwaajon ama Abram awaagadeen ama muro. Kaen ama muro iwoi koi kaanja ii Abrambaa buna kolooro: lama, bulmakao, dongi ejia ano embia, welenqege eja ano emba ano kamel jaasoongoya ii Abram muro buna qen aoro.

¹⁷ Ii buna qen aoroto, Ponon Abrambaa embia Saarainon Faarao kimbaa mirinon laligorotiwaajon ama jero ji bologa kotiganon Faarao kin ano ejemba iwaa jinkaron mirinon laligogiti, iyonoo qagianon uro.

¹⁸ Kaen uro Faarao kinon Abram koma hororo karo kokaen qisin muro: “Gii mono naa terega ama nona? Naambaajon ‘Ii embanaga,’ kaen mende jena mobe?

¹⁹ Naambaajon ‘Ii noo naanaga,’ jena? Kaen jena niinon ii embanaga kolootiwaajon oombe? Embaga koi. Mono ii wama kembao.”

²⁰ Kaen jen ejauruta jen koton onono Abram wama kananon kema onoonji embia ano ilawoilaya kuuya en muroti, ii men unuama kenji. Kian.

13

Loot ano Abram yoronon deeni.

¹ Abramnon Iijipt balon mesaon embia ano bao hina iwoiya kuuya men unuama Lootwo motoon eleema kema Keinan balombaa leeya Saut waagen qata Negew kanon kougi.

² Abrambaanon lama bulmakao ano goul silwa ii ambembo en muro eja kindinbiriawo laligoro.

³ Kaen laligon Negew distrik uutanon rama mesaon tawayagadeen roonqeqegianon en waama kema laligon Beetel gomanon kougi. Opo sel kuuna wala Beetel ano Ai goman iyoroo batugaranon kuun mero nanoti, mono iikanon kougi.

⁴ Wala siimolon alata meroti, mono iikanon kouma Pombaa qata qamago qama kooliro.

⁵ Lootnon Abrambo rama mesaon laligoroti, iinon kaanjadeen lama bulmakao tuuna tuuna ano opo sel kuuna kuuna ii mamaga men laligoro.

⁶ Kaen laligon oro esuhina iwoigara mamaga en orono balonon mende sokono. Ii motoon unuagiwaotiwaa so mende kolooro kilen motoon rama laligowotiwaajon amamaari.

⁷ Amamaan Abram ano Loot yoronon oro galenurugara yonoo batugianon balombaa angowowoya asugiro. Kamban kanon Keinan kanageso ano Periz kanageso yononon balon iikawaa toya koloogi yonowo motoon laligogi.

* **12:13:** Jen 20.2; 26.7

⁸ Kaen laligon Abramnon beeta Loot kokaen ijoro: “Anara mono man mera laligojo. Kawaajon nii ano gii batunaranon me oro galenurunara yonoo batugianon andoruru mono mende ewa.

⁹ Kawaajon saanon deembo. Balon kuuya mono goo jaasewanganon asuganon en kenji, ii saanon iijan. Kaen ano giinon qaninaraagen kemañ jewagi een, niinon saanon dindinaraagen kemañ. Me giinon dindinaraagen kemañ jewagati een, niinon saanon qaninaraagen kemañ.”

¹⁰ * Kaen ijoro Lootnon Jordan balombaagen uun balon koria somata kuuya iiro Anutunon ii awaa bedu mero Pombaanon oyanboyan urukisi kelegawo kañ kolooro. Ii Iijipt yonoonon balon kañ en Zoar goman baagen keno. Wala Ponnon Sodom ano Gomora mende tiwilaan orono kamban kanon balon ii kañ ero.

¹¹ Kaen ero Lootnon ii iima gosin Jordambaa balon koria somata kuuya ii meweengon ween koukoutanon baagen keno. Kaen ama deeni.

¹² Deema Abramnon Keinan balonon kema laligoroto, Lootnon balon koria somataa tañ tañ yonoo batugianon kema kan laligoro. Kaen laligon opo sel kuñ metogon men kuñ kema nama tetegoyanon Sodom kosianon keuma laligoro.

¹³ Kanon laligoroto, Sodom kanatuuru yononon kanageso bologa koloon Pon qetama singisongo jekania boorongia ama men laligogi.

Abramnon Hebron gomanon kema rama laligoro.

¹⁴ Lootnon Abram ooma keno kamban kanon Ponnon Abram qaa kokaen ijoro: “Mono jaaga hak ataama bagaagen uun waama eleema gemagaagen uun kañagadeen ween koukoutanon ano ween kemekemetanon baagen uuwa.

¹⁵ * Balon kuuya koi iijani, ii mono gii ano goo gbiliuruga onoo bunq qewe kamban tetegoya qaa bunagiaga en ubaa.

¹⁶ Niinon gbiliuruga koloon seisei mamaga onombe jangogianon somariin namowaa sakasin kañ koloowaa. Moronon sakasin jangoya weengonagati, iinon saanon gbiliuruga yonoo jangogia mewaa.

¹⁷ Niinon balon koi mono goo bunaga qen gonjen. Kawaajon saanon waama kema kan balon kuuya koi bakabaka eugen emugen iima koton laligowa.”

¹⁸ Kaen ijoro Abramnon waama opo sel kuñ qetegon men kuñ kema Hebron gomanon kan Mamre gomanon juuu gere somata nama kenigiti, iikawaa kosogianon raro. Kanon rama Pombaajon siimolon alata mon mero. Kian.

14

Abramnon Loot ii kere yonoo borogianon metogoro.

¹ Kamban kanon Babilombaa (Sinarwaa) kin qata Amrafel, Elasarwaa kin qata Ariok, Elambaa kin qata Kedorlaomer ano Goimbaa kin qata Tidal laligogi.

² Yononon kin koi yonowo kanain manja aogi: Sodom taombaa kin qata Bera, Gomora taombaa kin qata Birsa, Adma taombaa kin qata Sinab, Seboim taombaa kin qata Semeber ano Bela (qata mon Zoar) tañ kawaa kin.

³ Kin kuuya koi yononon dondoon qata Sidim kanon ajoroon ku-usungia mindirin soomongo angi. Sidim dondoonan kamban kokaamba Sii Kowe Koomuya ii eja.

* 13:10: Jen 2.10 * 13:15: Apo 7.5

⁴ Yononon yambu 12:waa so Kedorlaomerwaa jenkooto baatanon laligon kouma yambu 13:na kanon iwaa qaa baatanon kembombaajon qotogon karen moton manja qegi.

⁵ Kaen angi yambu 14:na kanon Kedorlaomer ano kin tosaana iwo soomongo ama laligogiti, iyononon kan kanageso koi kaana yonowo manja qen haamo angi: Refa kanageso ii Asterot Karnaim gomanon unun haamo angi. Zuzi kanageso ii Haam gomanon ano Eme kanageso ii Kiriataim goman kanon unun haamo angi.

⁶ Hoor kanageso ii Seir balon baanjawo kanon unun onotaan kema kema El Paran goman kanon keuma haamo ama onongi. El Paran ii balon qararankonjona goraayanon eja.

⁷ Haamo ama onoma iikanondeen eleema En Mispas (qata mon Kaades) kanon kan Amalek kanageso haamo ama onoma balongia kuuya angon konji. Amor kanageso Hazekun Taamar balonon laligogiti, ii kaanjadeen unun haamo ama onongi.

⁸ Kaen kolooro Sodombaa kin, Gomorawaa kin, Admawaa kin, Zebaimbaa kin ano Bela (qata mon Zoar) kawaa kin yononon waama asasa riin Sidim dondoonanon keuma kin koi kaana yonowo manja qewombaa jawoya ama aron qen nanji:

⁹ Elambaa kin Kedorlaomer, Goimbaa kin Tidal, Babilombaa (Sinarwaa) kin Amrafel ano Elasarwaa kin Ariok. Kin 4 yononon kin 5 yonowo aron qegi.

¹⁰ Kaen aron qegito, Sidim balon dondoona kanon ron resa saposapoyawo kanon saa qen raro. Kaen raro Sodom ano Gomora taon yoroo kin pongianon manjaqeqe ejaurugara yonowo unjurama kemaligi eja tosanon ron iikanon ritoon kemen unjuro. Kaen unjuro alaurugia tosaana kuuya yononon olon koma unjurama balon baanjawo kanon ugi.

¹¹ Ugi kin 4 yononon Sodom ano Gomora kema esuhinagia ano nembanenegia kuuya ii lein qen men togon kenji.

¹² Abrambaa beeta Lootnon Sodom laligorotiwaajon ama ii kaanjadeen esuhinayawo wama kenji.

¹³ Kaen kenji eja monon olon koma misingon kan iikawaa buzu qaaya ii Hibruu (waba) eja Abram ijoro. Kamban kanon Abramnon Amor eja qata Mamre iwaanon juuu gere somasomata iikawaa kosogianon laligoro. Mamrenon kowoita qagara Eskol ano Aner yorowo motoon Abrambo soomongo ama laligogi.

¹⁴ Abramnon beeta Loot wama kengiti, iikawaa qaaya moma ejauruta 318 ana mirinon koloon moma manjaqeqe koma gbilin laligogiti, ii onono ajoroon kere tuun onotaan Noot waagen kema laligon Dan gomanon keugi.

¹⁵ Abramnon ejauruta mendeema onono yononon gomantiina kanon konjoma kere tuun qelanjin unun haamo ama onongi. Haamo ama onoma onotaan kema laligon Damaskaswaa Noot leegen goman qata Hoba kanon keugi.

¹⁶ Kanon keuma esuhina kuuya lein qen men kengiti, ii mokoloogi. Beeta Loot ano iwaanon ilawoila ii men wama eleema kagi. Sodom ano Gomora yonoo emba meraanjurugia ano ejemba tosaana ii kaanjadeen kuuya unuama kagi.

Melkizedeknon Abram kotuegoro.

¹⁷ Abramnon kaen Kedorlaomer ano kin tosaana iwo soomongo ama laligogiti, ii unun haamo ama onoma eleema karo Sodombaa kin iinon Sawe

dondoonja (qata monj Kimbaa dondoonja) kanonj mokoloonj iimambaaajon keno.

¹⁸* Kambanj kanonj Melkizedek Saalembaa kinja iinonj bered ano wain apu menj karo. Iinonj Anutu uutaa jigo gawonj galaŋa kolooro.

¹⁹ Kaenj ama Abram kotuegonj munj qaa kokaenj ijoro: “Anutu uuta Siwe namo mokoloonj oronoti, iinonj mono Abram gii kotuegonj gono laligowa.

²⁰ Anutu uutanonj kereuruga goo borononj ama ononoti, mono ii mepeseejonj.” Kaenj ijoro Abramnonj ilawoilaya kuuya mendeeno tuunj ten kolooro iikanonja motomotoonj (10%) menj mamatewooya muro.

²¹ Ii muro Sodombaa kinjanonj Abram kokaenj ijoro: “Ejembauruna ii nombagato, esuhina ii mono geengaa buŋa koloowa.”

²² Kaenj ijoroto, Abramnonj Sodombaa kinjaajonj kokaenj jero: “Qaana kotiiwaatiwaajonj niinonj borona Ponj Anutu uuta Siwe namo mokoloonj oronoti, iwaanonj baagenj menj waama jojopanj qaa kokaenj jejenj:

²³ Nii goononj iwoi monj ii mende totoonj memaŋa. Beweso kasagaa kitia me kana esugaa kasia ii kaanjadeenj mende memaŋa. Kaenj ambe giinonj kanagenj kokaenj jewabo: ‘Niinonj Abram iwoi mube iinonj eja esuhina qaqabunayawo koloonj laligoja.’ Gii mono kaenj jemambaaajonj amamaan laligowa.

²⁴ Nii iwoi monj mende toroqenj memaŋato, ejaurunanonj naa iwoiga negiti, ii meleema nononji sokondaboroja. Kaanagadeenj eja alauruna Aner, Eskol ano Mamre niwo kagiti, iyonononj mono tawagia soya jejeja mewu.” Kianj.

15

Anutunonj Abrambo soomonjo areŋ ano.

¹ Kaenj ama Abrambaa jaaya meleeno jaamelenj unja iiro Ponjonj qaa kokaenj jen asugiro, “Abram, gii toroko mende moba. Niinonj goo reen koloojenj. Goo tawaga mono somata qatawo koloonj en ubaa.”

² Qaa kaenj ijoroto, Abramnonj kokaenj jero, “Oo Ponj somatana, nii merab-orana qaa laligowego tawa nona iikanonj mono nomaenj ilaenj nonaga? Niinonj komuwe Damaskas eja Eliezer iinonj noo esuhinanaa toya koloowaa.”

³ Kaenj jen toroqenj kokaenj jero, “Giinonj gbili monj mende nonatiwaajonj gawonj ejana waŋa noo mirinonj laligoji, iinonj mono noo ilawoilana kuuya buŋa qen aowaa.”

⁴ Kaenj jero Pombaanonj qaa je monj ii iwaanonj kokaenj asugiro moro, “Eja iikanonj esuhinagaa toya mende koloowaato, geengaa seleganonga mera monj koloowaati, iinonj mono goononj ilawoila kuuya buŋa qen aowaa.”

⁵ * Qaa kaenj asugiro Anutunonj Abram wama seleengenj kemenj qaa kokaenj ijoro, “Mono sombinonj uuna uro sengelao weengonj onombaatiwaa so koloowaati eenj, ii mono saanonj weengonj onomba.” Kaenj ijonj kokaenj toroqenj jero, “Goo gbiliuruga yonoo jangogianonj mono iikawaa so koloowaa.”

⁶ * Kaenj jero Abramnonj Ponj moma laarinj muro momalaaria iiro sokono qaaya jen tegoro solananiro.

⁷ Ponjonj toroqenj qaa kokaenj ijoro, “Niinonj Ponj koloojenj. Gii Kaldia balombaa gomanj qata Uur kanonj laligona guambe koi kari. Balonj koi gombe buŋa qen aowaatiwaajonj ama gii guama koi kawu.”

* **14:18:** Hib 7.1-10 * **15:5:** Room 4.18; Hib 11.12 * **15:6:** Room 4.3; Gal 3.6; Jei 2.23

⁸ Kaen jeroto, Abramnon kokaen ijero, “Oo Pon somatana, balon koi kanon noo bunaga koloowaati, ii mono naa aiwesega iima moma kotomanja?”

⁹ Kaen jero Ponnon iwaajon kokaen jero, “Gii mono kema bulmakao embia kowina yambuya karoon, meme (nonin) embia yambuya karoon ano lama ejia yambuya karoon ano kewo mon ano kewo susu gbilia mon ii men noonon kawa.”

¹⁰ Kaen jero Abramnon kema ii korebore men kan oro ii biiwianon qosoma onoma leegen leegen ii arengoro kana leele arenon egi. * Kaen anoto, koon ii mende qosono.

¹¹ Mende qosoma qamogia lee lee arengon onono koon kawalia yononon kan qamo yonoo qagianon kamaan kongito, Abramnon ii konjoma onono kengi.

¹² * Ween jaaya tegon kememambaajon anoti, kaman iikanon Abrambaa jaayanon kamaan mero gaon binawo ero. Kaen ero pangaman ziwiziwiwaa kanjana kanon kan turun muro.

¹³ * Turun muro Ponnon kokaen ijero, “Qaa hona koi mono geja ama moba: Goo gbiliuruganon mono balongia mesaon kantri monnon kema wabaga laligon ubuya. Kaen laligon yonoo welenqequeurugia omaya koloogi ii yambu 400:waa so melunon onoma laligowuya.

¹⁴ * Kaen laligowuyato, niinon kantri welenqequeurugia omaya koloon laligowuyati, iyonoo qaagia kaanagadeen jen tegon irona meleembe qagianon ubaa. Kaen uro isama onongi kantri ii mesaon esuhinagia mamaga men eleema kawuya.

¹⁵⁻¹⁶ Niinon Amor kanageso ii balon kokanon uulanawo mende onotamaan. Wala singisongoya singisongoya ama bolidaborogi i irona tororo meleema onomanatiwaa kambananon koloowaati, kaman iikanon mono ii onotamaan. Kawaajon goo esauruga yonoo esaurugia koloon laligowuyati, † kaman kanon goo gbiliuruganon mono eleema koi kawuya. (15) Yononon kaen kawuto, geengo wala yambugaa kambananon waziin komuro luaenon manasauruga yonoonon kena ron koma gombuya.”

¹⁷ Ponnon kaen jero ween jaayanon tegon kemero pangaman mero iwoi kokaen kolooro iiro: Monjon mombaa utanon gere bolananon kokobilibiliawo jen asariro kowa kondun kondunawo pumpungoro. Iwoi iikanon asugin oro koomuya qoosona iyonoo batugianon nama kema karo.

¹⁸ * Ponnon oro leele iikawaa batugianon kema kan somana kanon Abrambo soomongo aren ama (kaisareyanon ii men kotiin) qaa kokaen ijero, “Niinon balon koi ii goo gbiliuruga ii buna qen onomana. Iikawaa jawoya ii Iijiptwaa apu gowoya (Nail) iikanona kanain kan koi ugun kema apu berena somata qata Yufreitis iikanon tegowaa.

¹⁹ Kaman kokaamba ii kanageso koi kaana yonoo balon eja: Kin kanageso, Kenas kanageso, Kadmon kanageso,

²⁰ Hit kanageso, Periz kanageso ano Refaim kanageso,

* **15:10:** Soomongo: Kaman kanon soomongo aren ama ii sili kaana kanon men kotinkegi. Ejanon oro leeya woi iikawaa batugaranon nama mindirin oroma soomongo ii doongon galen kono.

* **15:12:** Job 4.13, 14 * **15:13:** Eks 1.1-14; Apo 7.6 * **15:14:** Eks 12.40-41; Apo 7.7 † **15:15-16:** Yambu 430 kaman ii kokaen jen weengogi: Liwainon laaligo yambuya 137 iikanonadeen yambu 80 ii Iijipt laligoro. Iwaa gematanon eja koi kaananon yambugia kokaen Iijipt laligogi: Kehat 133, Amram 137, Mooses 80. (Iikawaa gematanon Mooseson Iijipt mesaon torogon yambu 40 laligoro.) Ii mindirin yambu 430 kolooro. Eks 6.16, 18, 29 Dut 34.7 * **15:18:** Apo 7.5

²¹ Amor kanageso, Keinan kanageso, Girgas kanageso ano Jebus kanageso. Yonoonon balon kuuya ii mono men sokoma laligowu.” Kian.

16

Haagar ano Ismael

¹ Abrambaa embia Saarainon aruna laligon merabora mende meroto, Saairiwa welen embia qata Haagar laligoro. Ii Iijipt embaga.

² Iinon laligorotiwaajon Saarainon Abram kokaen ijoro: “Ponon songo somongon nono merabora mende mewetiwaajon gii mono welen embana mena koro ama merabora mon mero noo bunaga koloona.” Kaen ijoro Abramnon Saairiwa qaayaajon uumotoongo ano.

³ Abramnon Keinan balonon yambu 10 laligoro tegoro kamban kanon Abrambaa embia Saarainon Iijiptga welen embia Haagar men loyawo motoon ewaotiwaajon muro.

⁴ Kaen muro men laligoro koro ano. Koro anjen, kaen moma galen embia Saairi ii kanain jejewili ama muro.

⁵ Kaen ama muro Saarainon Abram kokaen ijoro: “Unanon boliro siimbobolo momakejen, iikawaa qaayanon mono goo qaanon uma ewaa. Niinon welen embana goo borongan ambe koro ama ii moma iikanondeen kanain jejewili ama noma laligoja. Kawaajon Ponon mono nii ano gii anaraa batunaranon qaa gosin jen tegowa.”

⁶ Kaen ijoro Abramnon kokaen jero: “Welen embaganon mono geengaa borongan laligojiwaajon nomaen mona sokonji, mono iikawaa so ii ama muba.” Kaen jero Saarainon Haagar lan horon ureen ama muro mesaon togon olon koma keno.

⁷ Keno Pombaanon gajoba monon balon qararanjonkonjonon apu jaaya mombaa kosianon mokolon muro. Apu jaaya ii Suur gomanon kekembaa kana goraayanon eja.

⁸ Iikanon mokolon mun kokaen jero: “Haagar, Saairiwa welen embia, gii mono daenkaya kajan dakanon kembaga?”

Kaen jero kokaen meleen:

“Nii galen embana Saairiwaanonga asangon olon koma kaje.”

⁹ Kaen jero Pombaa gajobanon Haagar kokaen jen koton muro: “Gii mono mombo Saairiwaanon kema welen qen iwaa qaa baatanon laligowa.”

¹⁰ Qaa ii torogon kokaen jero moro: “Haagar, nii mono goo gbiliuruga kolonseiseigia onombe jangogia mende weenweengoyaa so kaan laligowuya.”

¹¹ Pombaa gajobanon mombo torogon Haagar kokaen ijoro:

“Gii kokowo koloojan meraga mewaga.

Dologo koi tapekokoro moma saana

ii mono Pombaa gejianon kemero moja.

Kawaajon merawaa qata Ismael qaba. *

¹² Iinon eja dongi bao kombo kaan kolon (an aa jaajaa lan kema kan) laligowaa. Iinon borianon ejemba kuuya qetaama onono ejemba kuuya yononon ii qotogon mun laligowuya. Iinon kouruta kuuya yonowo kerekere anodeen ama kanawaen qen laligowaa.”

¹³ Kaen ijoro Haagarnon kokaen jero: “Niinon mono keteda koi monon nii niimakeji, ii iijen.” Kawaajon Pon iwaaajon qaa jeroti, iwaa qata kokaen qama muro: “Gii Pon nii niimakejan, ii koloojan.” Qata kaen qaro.

* **16:11:** Ismael: = Anutunon gejianon moja.

¹⁴ Kania kawaajon ama apu ron iikawaa qata ii Beer Lahai Roi (Laaligoy-awo laligon niimakejiwaa apu ron) qagita eja. Apu ron ii toroqen goman woi qagara Kaades ano Bered iyoroo batugaranon eja.

¹⁵ * Haagarnon Abrambaa meria mero. Abramnon iyanaa meria Haagar meroti, iwaa qata Ismael qaro.

¹⁶ Abramnon yambuya 86 kolooro Haagarnon Ismael mera ii Abram-baanon mero. Kian.

17

Soomongo arembaa aiweseya ii selekooto.

¹ Abramnon yambuya 99 kolooro Ponon asugin mun qaa kokaen ijoro: “Niinon Anutu ku-usun kuuyaa Toya koloojen. Kawaajon gii mono noo qaana ten koma pondan nanamemen dindina otaan laligowa.

² * Nii soomongo aren gii ano nii anaraa batunaranon ambeti, ii men kotiin koloonseisei gombe gbiliuruga yonoo jangogianon mono somata totoon koloowaa.”

³ Kaen ijoro Abramnon simin kuma usugoro Anutunon iwaajon qaa kokaen jero:

⁴ “Moba, niinon soomongo arenna giwo kokaen anjen: Giinon kanatuuru mamaga yonoo wanjale benisigiaga koloowaga. Qaa kaen jen somongowe ewaa.

⁵ * Goo qaga Abram ii mende toroqen qagi ewaato, giinon kanatuuru mamaga yonoo benisigiaga koloowaatiwaajon kuun gonjen, iikawaajon ama qaga mono Aabraham qagi ewaa. *

⁶ Niinon koloon seisei gombe gbiliuruga ii honon qaa koloowuya. Yononon juma deema kanageso tuuna tuuna mamaga koloowuya. Goo gbiliuruga yonoonon tosianon kin pon pon koloowuya.

⁷ * Niinon mono soomongo arenna ii neena ano gii ano gbiliuruga goo gemaganon toroqen koloon ubuti, ananaa batunananon ambe kotiin tetegoya qaa en uma ewaa. Niinon goo Anutuga ano gbiliuruga goo gemaganon koloon ubuti, mono iyonoo Anutugiaga koloon laligoman.

⁸ * Gii Keinan balonon wabaga laligojani, niinon balon ii jinon qaa gii ano goo gbiliuruga onoo bunaga qen onombe bunagia tetegoya qaa en uma ewaa. Kaen ero niinon mono onoo Anutugiaga koloon laligoman.”

⁹ Anutunon Aabrahambaaajon kaen jen toroqen qaa kokaen ijoro: “Kaen laligomanato, giinon mono noonon soomongo arenna qaaya ii ten koma otaan laligowa. Goo gbiliuruga goo gemaganon toroqen koloon ubuti, iyononon mono kaanadeen ii ten koma otaan laligon ubu.

¹⁰ * Gii ano goo gbiliuruga onowo soomongo arenna ama ii otaawutiwaajon jejen, iikawaa aiweseya ii kokaen: Onoo batugianon eja kuuya yonoo selegianon mono noo aiwesena kotowu.

¹¹ Noo aiwesena mono selegianon kotowu. Iikanon soomongo aren nii ano onoo batunananon ambe eji, iikawaa aiweseyaga en ubaa.

¹² Kamban koi kanon kanain eja kuuya onoo batugianon toroqen koloon ubuti, iyonoo selegianon mono goman boria 8 kolooro kanon noo aiwesena koton laligowu. Onoangiaa goman uutanon onoangiaa ano welenqequeurugia yonoo meraurugia koloowuti, ii mono ororon ama onoma laligowu. Welenqeque tosaana ii waba yonoononga monenon sewangia

* **16:15:** Gal 4.22 * **17:2:** Hib 13.2 * **17:5:** Room 4.17 * **17:5:** Abram: ii man uuta. Aabraham ii kanatuuru mamaga yonoo benisigia. * **17:7:** Luuk 1.55 * **17:8:** Apo 7.5 * **17:10:** Apo 7.8; Room 4.11

megi yonoo meragia koloowu. Yononon iyangiaa gbiliurugia mende koloo-juto, ii kilen noo aiwesena ii mono yonoo selegianon kaanjadeen koton laligowu.

¹³ Welenqege tosiannon onjoangiaa goman uutanon koloogi welenqege tosaana ii monenon sewangia megi yonoo meragia koloowu. Noo aiwesena ii mono yonoo selegianon kaanjadeen koton laligowu. Noonon soomongo arenna aiweseya selegianon kotowuti, ii mono soomongo aren tetegoya qaa en ubaatiwaajon jen kotiijen.

¹⁴ Eja mon moronon noo aiwesena selianon mende kotogi een laligowaati, iinon mono noo soomongo arenna uugun qetamakeja. Kawaajon eja kaana ii mono ejemba tuun onoo batugianonga yakarin mugi seleenjen kamaan laligowaa.”

¹⁵ Anutunon toroqen Abraham kokaen ijoro: “Gii embagaa qata Saaraa ii mende toroqen qama laligowato, iwaa qata mono Saara (jawin emba) qama laligowa. †

¹⁶ Niinon Saara kotuegon mube iinon goojon mera mon mewaa. Niinon kotuegon mube iinon ejemba tuuna tuuna mamaga yonoo nemun benisigiaga koloowaa. Iwaa gbiliuruta yonoononga tosiannon kanageso tuun yonoonon eja ponja ponja koloowuya.”

¹⁷ Ponjon kaen ijoro Abrahamnon ii moma simin kuma usugon uutanon kokaen romongon kawaajon jomoro, “Eja yambuna 100 kolooro mera mono nomaen mokoloowenaga? Kaanagadeen Saaranon yambuya 90 kolooro mono nomaen mera menaga?”

¹⁸ Abrahamnon kaen romongon walingon Anutu kokaen qisin muro: “Gii saanon Ismael kuun muna qaga bosino noo gbiliuruna ii iwaanonga koloowu.”

¹⁹ Kaen qisiro Anutunon kokaen meleeno, “Embaga Saaranon mono geengaa mera dindina mewaa. Ii mero qata Aisak (jomoja) qaba. Niinon Aisakwo ano iwaa gbiliuruta yonowo soomongo arenna ambe kotiin tetegoya qaa en ubaa.

²⁰ Ismael kotuegon mumambaajon qisin nonjani, ii kaanjadeen saanon moma goma kotuegon mumana. Iinon eja pon 12 iyonoo nemun benisigia koloowaa. Niinon koloon seisei mube gbiliuruta yonoo jangogianon mono somata totoon koloowaa. Yononon sein kanageso tuun somata koloowuya.

²¹ Kaen koloowuyato, Saaranon geengaa meraga Aisak ii yambu eugenanon kamba kokaamba mewaati, niinon mono neenaa soomongo arenna ii iwo ama men kotimaanja.”

²² Anutunon Abrahambo qaa kaen amiri tegoro ii mesaon waama uro.

²³ Weemboria iikanonadeen Abrahamnon Anutuwaanon qaa ten koma anaa meria Ismaelwaa selianon Anutuwaaiweseya kotooro. Kaanagadeen welenqegeuruta anaa miri uutanon koloogi tosaana monenon sewangia mero laligogiti, eja kuuya ii iwaa miri uutanon ragiti, ii mono kuuya kaanjadeen ama onono.

²⁴ Abrahamnon yambuya 99 kolooro selianon aiwese ii kotogi.

²⁵ Meria Ismael ii yambuya 13 kolooro selianon ii kotogi.

²⁶ Abraham ano meria Ismael yoroo selegaranon aiwese ii somanja motoongon iikanondeen kotogi.

† **17:15:** Saaraa: Qata kokaembaajon utegoro: Iinon ejemba tuuna tuuna mamaga ano kin pon tosaana yonoo nemun benisigiaga koloowaa.

²⁷ Eja kuuya Aabrahambaa miri uutanon ragiti, tosanon iyanaa miri uutanon koloogi tosaana ii waba yonoononga sewangia mero laligogiti, kuuya iyonoo selegianon aiwese ii kaanjadeen kotogi. Kian.

18

Saara mera mewaatiwaa qaaya Anutunon jero.

¹ Aabrahamnon Mamre gomanon juuu gere somasomata iyonoo batugianon laligoro Ponon asugin muro. Weemboria mon iikanon ween jeta kotakota qero Aabrahamnon opo sel kuunaa qaayanon raro.

² Rama ataama uu iiro eja karononon bataagen nangi. Nangi iniima opo sel kuun qaayanonga alanzan waama joujolongia jen unuamambaajon sararagon bobogarin keno. Kema waegia men simin kuma namonon usugon kemero.

³ Kemen kokaen jero: “Oo ponuruna, niinon onoo welenqeqegia koloon onoo jaagianon kalen morian mokoloon laligojeni een, onoo mono nii mende nuugun kembu.

⁴ Nii onoo welenqeqegia koloon saanon apu mon men kan onombe kanagia songbama gere kokawaa umuganon rama haamo mewu.

⁵ Nii saanon nene melaa mon men kan onombe newuya. Iikanon men kotiin ononogo saanon kana mombo torogon kembuya. Niinon koi kaandiaga laligowe onoo nii goda qen noma kajutiwaajon saanon welen qen onoma.” Kaen jero meleema kokaen jegi: “Dangisen, jejaniwaa so kaen saanon ambona.”

⁶ Kaen jegi Aabrahamnon uulanawo bobogarin sel kuun uutanon kema uma Saara kokaen ijoro: “Gii mono uulanawo flaua awaa totoon gomba (sapalan) karoombaa so men meleema yonoonon bered oowa.”

⁷ Kaen jen uulanawo bulmakao tuunon kema bulmakao dona busuya loota meweengon welenqeqeya mon muro kanain uulanawo qen kojongon ooro.

⁸ Ii ooro tegoro ii, kele kosiga ano aju apuya tosia men kema eja ragiti, iyonoo bagianon ano. Bagianon ano nen ragi iyan kaman kanon kosogianon gere kanianon galengia nano.

⁹ Nano kokaen qisin mugi: “Embaga Saara ii dakanon?” Qisin mugi jero: “Ii opo sel kuun uutanon endu raja.”

¹⁰ * Kaen jero eja yonoononga monon kokaen ijoro: “Yambu mo-tonngowaa so tegoro niinon onanon eleema koi kawe embaga Saaranon mono meriawo koloon laligowaa.” Kaen iJOROTO, Saaranon opo sel kumbaa qaa ootayanon loyaa gematanon nama qaa ii gejianon kemero moro.

¹¹ Aabraham ano Saara yoronon ejemba wana koloori yambugaraa jangoyanon somata kolooro laligori. Saaranon koimbaa aima laligoroti, iikawaa kamananon mono uugudabororo.

¹² * Kawaajon Saaranon ii moma uutanon kokaen romongon jomoro: “Niinon mono emba wana soosooliya koloowe lona eja ponnanon kaanjadeen eja wana kolooro iwo ewotatiwaa naananon mombo asugin nonaga me qaago?”

¹³ Kaen romongoro Ponon Aabraham qisin mun kokaen ijoro: “Saaranon naambaajon jomoma kokaen romongoja: ‘Nii emba wana totoon koloon onanon merabora mewenaga me?’

14 * Ponnon iwoi mombaajon mende toton osinkeja. Kawaajon jejenj, 'Yambu motoongowaa so tegoro niinon onanon eleema koi kaw Saaranon mono meriawo koloon laligowaa.' "

15 Saaranon keeta moma ii qaloween kokaen ijoro: "Nii mende jomojenj." Kaen jeroto, Ponnon kokaen ijoro: "Qaago, gii mono onanon jomojana." Kaen.

Aabrahamnon Sodom taombaajon qama kooliro.

16 Kaen jero eja karon yononon waama oromesaon Sodom taanon baagen eleema kembombaajon angi. Aabrahamnon kaanjadeen ii onoomambaajon yonowo motoon kengji.

17 Ponnon iyanajon kokaen jero: "Nii iwoi amambaajon mojenj, qaa ii alana Aabrahambaa jaanon saanon mende mesangomana.

18 Kokaembaajon ii mesangomambaajon amamaajen: Aabrahamnon noo alana qaita monj. kolooja. Iinon koloon seisei kondooro kanageso somata ku-usungyawo koloon laligowuya. Noo kotumotuenanon mono iwaajon ama namowaa kanageso tuuna kuuya yonoo qagianon uro oyanboyan mokoloowuya.

19 Niinon ii kokaembaajon meweengon muwe: Iinon meraborauruta ano gbiliuruta iwaa gematanon koloon laligon ubuti, ii mono Pombaanon kana injisaama nanamemen dindina sokomakeji, ii otaawutiwaajon jen koton onoma laligowaa. Kaen laligoro qaaya tenj koma otaan laligowuti eenj, Pon niinon Aabrahambaa iwoi asugiwaatiwaajon jen somongoweti, iikanon mono kuuya honawo koloonkebaa."

20 Ponnon anodeen kaen jen torogon Aabraham kokaen ijoro: "Sodom ano Gomora yononon singisonggo lombotawo binawo ama laligogi kakasililin somata uuta asugiro mamaganon iikawaajon qama saamakeju. Kawaajon yonoo singisonggogiaa qaayanon mono somariin uuta toton kolooja.

21 Kawaajon nii mono yonoonon kemen kaniagia iimana. Kakasililin angitiwaajon ama mamaganon noo jaananon qama saama laligogiti, ii kuuya onanon angi me qaago, niinon ii gosin momambaajon mojenj."

22 Kaen jero eja woiyanon eleema Sodom baagen kenito, Aabrahamnon torogon Pombaa jaasewananon nano.

23 Nama Pombaa kosianon kema kokaen qisin muro: "Gii ejemba solana ano ejemba angonjoragiawo ii motoon tiwilaan onomambaajon jejan me?

24 Taon iikanon ejemba solana 50 laligojuti eenj, gii ii onanon menj kileen onomambaajon jejan me? Taon ii yonoojon ama injiima koboona me qaago?

25 Gii mono kaen amambaajon amamaanaga. Ii yamagenj! (qaago toton!) Giinon ejemba solana ii ejemba angonjoragiawo yonowo motoon mindirin ununa mende sokombabo. Iyonowo motoon komuwubo. Giinon namo ejemba kuuya nonoo qaanaa jen tegonkejanj, iikawaajon mono geengaa kanaga dindina otaana sokombaa."

26 Aabrahamnon kaen ijoro Ponnon meleema kokaen jero: "Niinon Sodom taanon ejemba solana 50 mokoloon onomanati eenj, iyonoojon ama taon kuuya ii saanon injiima koboona."

27 Kaen jero Aabrahamnon mombo kokaen ijoro: "Pon, nii kikisi sububun omaya kaana koloojento, kilenj qaa kotiga Ponna goonon kuun jejen. Ii mende sokonjato, ii kilenj moma nomba.

28 Taon iikanon ejemba solana 50 qaagoto, 45 laligowuyagati eenj, giinon ejemba 5 yonoojon ama taon kuuya ii kilenj tiwilaan onombaga me

* 18:14: Luuk 1.37

qaago?” Kaen ijoro Ponjon kokaen jero: “Niinon ejemba solana 45 iikanon mokoloon onomanjati een, taon ii mono mende menj kileemaŋa.”

²⁹ Aabrahamnon dujanon mombo qaa kokaen ijoro: “Ejemba solana 40 taon iikanon mokoloon onombagati een, mono nomaen anaga?” Kaen ijoro kokaen meleeno: “Ejemba 40 yonoojon ama taon ii mende menj kileemaŋa.”

³⁰ Kaen ijoro jero: “Oo Pon, uuga waababoto, niinon mombo qaa gijomambaajon mojen. Ejemba solana 30 taon iikanon mokoloon onombagi een, mono nomaen anaga?” Kaen ijoro kokaen meleeno: “Ejemba solana 30 taon iikanon mokoloon onomanjati een, niinon mono taon ii mende menj kileemaŋa.”

³¹ Aabrahamnon toroqen kokaen ijoro: “Pon, nii qaa kotiga Ponnaajon kuun jejen. Ii mende sokonjato, ii kilen moma nomba. Ejemba solana 20 ii taon kanon mokoloon onombagi een, gii mono nomaen anaga?” Kaen ijoro kokaen meleeno, “Ejemba 20 iyonoojon ama taon ii mende menj kileemaŋa.”

³² Kaen jero Aabrahamnon mombo kokaen qisiro: “Oo Pon uuga waababoto, niinon mombo somaŋa motoonŋo koi qaa gijomambaajon mojen. Ejemba solana 10 iikanon mokoloon onombagi een, mono nomaen anaga?” Kaen ijoro kokaen meleeno, “Ejemba 10 iyonoojon ama taon ii mende menj kileemaŋa.”

³³ Kaen amin mori tegoro Ponjon Aabraham mesaon keno iinon mombo eleema mirianon karo. Kian.

19

Sodom ano Gomora yonoo anjonjora laaligogia

¹ Siwe gajoba woi ii Aabraham mesaon kema mare kolooro Sodom keuri. Keuri Lootnon taombaa kiropo naguyanon raro. Rama iriima waama joujolongara jen uruamambaajon kema namonon simin kuma usugon kemero.

² Kemen kokaen jero: “Oo eja ponwoina, oro saanon welenqeqegara noo mirinon kan kanagara songbambe niwo motoon ewonŋa. En waama saanon umugawodeen kana toroqen kembao.” Kaen jeroto, yoronon kokaen ijori: “Qaago, noro saanon qenjaaro somben monjon kema ewota.”

³ Kaen ijorito, Lootnon kotiin kaparan koma uruama anŋa mirianon kema ugi. Uma welenqeqeuruta jen koton onono bered yiistya qaa oogi. Kaanagadeen nembanene naanawo meagon oon orongi neri.

⁴ Ii nen gaon ewowaa ani iikanondeen Sodom ejembanon kan miri ii liligogi. Sodom taombaa bakaya kuuya iikanonŋa ejemba wanŋa ano sagbili ii donon donon ambembo horon kougii.

⁵ * Kouma Lootwaajon kokaen qagi: “Eja woi mare goonon kajaoti, ii daengen? Eja nono yorowo serowilin ambombaajon mojon. Kawaajon mono ii uruama nonoonon kamaawu.”

⁶ Kaen qagi Lootnon nagu metama yonoonon kemen gematanon nagu kono.

⁷ Nagu koma kokaen injoro: “Alauruna, kaen qaago. Sili kilega ii mono mende ambu.

⁸ Mobu. Noo borawoina woi saran laligon kamban monjon ejawo mende eri. Ii saanon onoojon uruama kamaawe naa iwoiga ambombaajon mojuti, ii saanon siingia metogowu. Kaento, noo miri waarenanŋon eja woi urualeema sopa somonjon oronji, iiga mono iwoi kilega mon mende totoon ama orombu.”

* 19:5: Pon 19.22-24

⁹ Kaen injijoroto, yononon kokaen meleema tereema qagi: “Mono togowa. Giinon koi kan wabaya laligon geenqaaqon moroga jen mona uro nonoga pondan jen koton nonomambaaqon mojan? Yoronon mende kamaawaoti een, mono geenqo nonoonon kana kakasililin tokoronkota ama gombona.” Kaen jen Loot utangi gemagama keno uma miri naguya qosombombaaqon ama nanqi.

¹⁰ Kaen ama nangito, eja woi yoronon borogara boraama Loot horon giliri miri uutanon uro nagu koni.

¹¹ * Nagu koma nama eja somata melaa miri naguyanon seleengen nangiti, ii qaagaranon jeri jaagia gooro jibujabu qen nagu mokoloowombaaqon koromoqoron ama monqama amamaagi. Kian.

Lootnon Sodom goman mesaoro.

¹² Eja woi yoronon Loot kokaen ijori: “Gii merauruga, qegaborauruga ano tinitosauruga tosaana kuuya taon kokanon laligojuti, ii mono unuana taon koi mesaon kembu.

¹³ Nono taon koi men kileen kondemondeembona. Kanageso koi yonoo kakasililimbaaqon mamaganon Pombaa jaanon honona qaa qama saama laligogi. Kawaaqon iinon wasin norono goman koi men kileen kondemondeemboqon koi kajo.”

¹⁴ Kaen ijori moma Lootnon kema qega bunawoita borawoita orombaotiwaaqon jero laligoriti, ii kokaen irijoro: “Oro mono alanza waari goman koi mesaon kembona. Ponon taon koi tiwilaan kondemondeemambaaqon anja.” Kaen irijoro yoronon qaa ii mori gonqeegee tani kolooro.

¹⁵ Goman wengeran suluro Siwe gajoba woi yoronon Loot horon kuun mun kokaen jeri: “Anutunon Sodom yonoo singisongogiaa irona meleema taongia kondemondeembaa. Giinon yonowo motoon tiwilaawabotiwaaqon mono uulanawo waama embaga ano borawoiga giwo rajaoti, ii unuama taon koi mesaowu.”

¹⁶ * Kaen jeri Lootnon toroqen ezelobezelo ano eja woi yoronon Lootwaa boria qelanjin men embia ano borawoita yonoo borogia kaanjadeen qelanjin men unuama taon seleengen kengi. Ponon kaen kiankomun onono.

¹⁷ Taon seleengen kengi eja woi iyoroononga monon qaa kokaen jero: “Laaligogia angon kombutiwaaqon ono mono uulanawo misingon kemaliwu. Gemagianon mende eleema unq dindinagadeen kema balon korianon endu keuma kanon kaanagadeen doron mende ambu. Tiwilaawubotiwaaqon mono baananon eu uma misingon kemaliwu.”

¹⁸ Kaen jeroto, Lootnon kokaen jero mori: “Oo Ponna, gii mono kaen ambombaaqon mende jewa.

¹⁹ Gii wan taraana somongon kiankoomu somata qendeena goo jaanon onanon kalen morian mokolon welenqeqega koloojento, moba, niinon baananon eu misingon kemalimambaaqon amamaamana. Kondemondeen koinon noo qananon uro komumambotiwaaw toroko mojen.

²⁰ Moba, taon melaa mon endu ero iijani, iikanon koriga qaagoto, saanon kembonatiwaa so kolooja. Kawaaqon saanon jena iikanon misingon kemalin qangon laligowona. Goman melaada ii iina kosere ero iikanon saanon kema wan taraanana somongowona.”

²¹ Kaen jero moma monon kokaen meleeno: “Ii awaa! Qaa jejani, iikawaaqon kaanagadeen saanon wambelaan goman. Taon melaa iikawaaqon jejani, ii mende men kileemana.

* 19:11: 2 Kin 6.18 * 19:16: 2 Piito 2.7

²² Ii mende menj kileemanato, onjo mono uulanawo iikanonj misingonj ke-maliwu. Iikanonj mende keugi kambanj batuya kokaamba niinonj iwoi monj amambaajonj amamaamanja. Onjo wala iikanonj keugi iikawaa gematanonj saanonj jenj kotowe kondemondeenj asugiwaa.” Lootnonj taombaajonj ‘melaada’ jerotiwaajonj ama taonj iikawaa qata ii Zoar (melaada) qagita eja.

Ponjonj Sodom ano Gomora kondemondeeno.

²³ Weenj kouro Lootnonj Zoar taanonj keuro.

²⁴ * Keuro Ponjonj jero sombinonja salfa jamo geriawononj ii konj kaanja Sodom ano Gomora yonoo qagianonj kamaanj turun onono.

²⁵ Turun onoma kanonj taonj woi ii ano gomanj koria kuuya kosogaranonj eji, ejemba kuuya iikanonj laligogiti ano gere kasa iwoi tongonja balonj iikanonj eroti, ii menj kileenj onondabororo.

²⁶ * Lootwaa embianonj loya otaanj kema mombo eleema gematanonj uunj iikanondeenj letoma sii jamo koloonj tando kaanja nano.

²⁷ Aabrahamnonj umugawodeenj waama wala Pombaa jaasewananonj nama qaa aminj moriti, iikanonj keno.

²⁸ Iikanonj kema nama Sodom, Gomora ano gomanj koria somata kuuya kaambaagenj uuro keno balonj iikanonj kaaso injanja somatanonj kululuunj waaro iiro. Ii gere somata jenj kaaso somata waamakeji, iikawaa so kolooro.

²⁹ Anutunonj balonj koria iikawaa taonja taonja menj kileenj kondemondeenoti, kambanj iikanonj Aabraham romonjonj muro. Beeta Lootnonj taonj iikanonj laligoro ii meleeno kemebombaajonj angi Anutunonj kambanj iikanonjadeenjenj kotooro Loot kondemondeenj iikawaa uutanonja wama kagi. Kianj.

Moab ano Amon kanageso yonoo kanagia

³⁰ Lootnonj Zoar taanonj laligomambaa toroko moro. Kawaajonj borawoita uruama Zoar mesaonj balonj baanawo kanonj kema ragi. Borawoita woi yorowo kobaa uutanonjenj waama laligogi.

³¹ Iikanonj laligonj borata somatanonj kambanj monjonj kogaaajonj kokaen jero: “Anaraa manjaranonj eja wanja kolooja. Ejembanonj gomanj so agiminj aonj merabora mokoloonj onomakejuto, balonj kokanonj eja monj norombaatiwaajonj mende laligoja.

³² Kawaajonj saanonj kana manjara wain apu muri nenj uuta enkalolonj kolooro iwo enj koro ama gbili mokoloori kanagesonananonj toroqen laligowuya.”

³³ Kaen jenj gomantiinja iikanonjadeenj mangara wain apu muri nero. Nenj uuta enkalolonj kolooro datanonj kema iwo ero. Naa kambanonj kooronjonj karoti ano naa kambanonj waaroti, ii manjanonj mende moro.

³⁴ Enj waama borata somatanonj koga kokaen ijoro: “Niinonj woranj gomantiinja manjrawo ejenja. Saanonj kete gomantiinja kaanagadeenjenj wain apu mombo muri nenj uuta enkalolonj kolooro giinonj mono kema iwo ewao. Kaen enj manjaraanonja koro ama gbili mokoloori kanagesonananonj toroqen laligowuya.”

³⁵ Kaen jenj gomantiinja iikanonj kaanagadeenjenj mangara wain apu muri nero. Nenj uuta enkalolonj kolooro koganonj kema iwo ero. Naa kambanonj kooronjonj karoti ano naa kambanonj waaroti, ii manjanonj mende moro.

³⁶ Kaen anitiwaajonj motoongara mangaraa koro ani.

* **19:24:** Mat 10.15; 11.23-24; Luuk 10.12; 17.29; 2 Piito 2.6; Juud 7 * **19:26:** Luuk 17.32

³⁷ Borata somatanonj mera ejaga menj qata Moab (manñaanonja) qaro. Moab iwaa gbiliurutanonj koloonj seisei ama kougi kambanj kokaamba kaanagadeenj qagia Moab kanageso qamakejonj.

³⁸ Borata gosoganonj kaanjadeenj mera ejaga menj qata Ben Ami (kanagesonaa meria) qaro. Eja iikawaa gbiliurutanonj koloonj seisei ama kougi kambanj kokaamba kaanagadeenj qagia Amon kanageso qamakejonj. Kianj.

20

Aabraham ano Abimelek.

¹ Aabrahamnonj Mamre gomanj mesaonj toroqenj Saut waagenj distrik qata Negew kanonj kema gomanj qagara Kaades ano Sur iyoroo batugaranonj laligoro. Kawaa gematanonj toroqenj taonj qata Gerar kanonj kema tawagadeenj laligoro.

² * Kanonj laligonj ejemba ii kokaenj injijoro mogi: “Saara ii naanaga.” Kaen injijoro Gerarwaa kinja Abimelek iinonj qaa ano keno Saara wama jinjkaronj mirianonj kagi.

³ Kaen angito, Anutunonj gomantiinja monjonj Abimelekwaanonj kan gaononj kokaenj ijoro: “Emba bunja qen aojanji, ii eja mombaa embiaga. Kawaaajonj gii mono iwaajonj ama koomuwaa bunjaga koloowaga.”

⁴ Kaen ijoroto, kinj Abimeleknonj Saara mende merotiwaajonj ama kokaenj jero: “Ponj, nii singisongowaa qaana qaa. Kawaaajonj giinonj nii ano kanagesouruna nono eenj totoonj tiwilaanj nonombabo.

⁵ Aabrahamnonj mono anj kokaenj nijoro: ‘Emba ii naanaga.’ Embanonj kaanagadeenj kokaenj nijoro: ‘Aabraham ii naanaga.’ Kawaaajonj uunanonj gbingbaonj mende ero emba ii jewe karo boronanonj kaamaa monj mende anjenja.”

⁶ Kaen jero Anutunonj gaononj kitia kokaenj ijoro: “Qaa jejanji, ii onjanonj. Goo uuganonj gbingbaonj monj mende ero goononj karoti, ii mojenj. Kawaaajonj giinonj emba ii oosirinj noo jaananonj singisonggo ambabotiwaajonj sopa somongonj goma laligowe.

⁷ Kawaaajonj emba ii mono mombo meleema loya muba. Eja ii gejatootoo ejaga. Ii saanonj goojonj qama kooliro mende komuwaga. Ii mombo mende mubagi eenj, qaa koi mono onjanonj moba: Gii ano tinitosauruga onjo mono kuuya komuwuya.”

⁸ Qaa kaen ijoro kinjonj moma umugawodeenj waama ponj jawinjuruta kuuya onjoono ajoroogi Ponjonj qaa kuuya jeroti, ii injijoro moma aarunj lalanjaninj toroko mamaga mogi.

⁹ Kaen moma kinj Abimeleknonj Aabrahambaaajonj qaa ano uro kokaenj jenj qisinj muro: “Gii mono naa terega ama nonona? Niinonj naa bologa monj ama gombe giinonj kondoonja singisongowaa qaa lombotanonj mono nii ano kanagesona noo sopa totonj uutanonj laligojuti, nonoo qanananonj umambaaajonj anja? Giinonj iwoi mende aanjaa so ii songo waleema ama nona.

¹⁰ Giinonj mono kania naambaaajonj sili ii anjanj?” Kinj Abimeleknonj Aabraham kaen qisinj muro.

¹¹ Qisinj muro kokaenj meleeno: “Niinonj qaa ii kokaenj romongonj jewe: ‘Balonj kokawaa kanageso onjononj Anutuwwa jeta uuguwubotiwaajonj toroko mende mobuyaga. Kawaaajonj nii embanaajonj ama nugi komu-mambo.’

* 20:2: Jen 12.13; 26.7

¹² Iinon onanon naanaga, mannaa borata kolooja. Nemunaa borata mende koloojiwaajon ii embana mewe.

¹³ Anutunon mannaanon miri mesaon mongen kemañiwaajon nijoroti, niinon kaban iikanon Saara kokaen ijowe: 'Anara daen daen kemboti, iikanon noojon naanaga jewa. Kaen ama iikanon nii uujopa qendeema noma laligowa.' "

¹⁴ Kaen ijoro moma Abimeleknon Aabrahambaa embia Saara meleema muro. Kaanjadeen lama bulmakao ano welenqege ejemba ii kaanjadeen muro.

¹⁵ Mun qaa kokaen jero: "Moba. Noonon balon koi wosoganon eji, iikanon mono geenjaa naanjaa so laligowa."

¹⁶ Kaen jen Saara kokaen ijoro: "Moba. Niinon moneñ silwa jamo 1000:baa so naanga mube kanon tawaga kolooja. Tawa kanon kaniaga qendeen ejemba kuuya giwo laligojuti, iyononon ii iima kokaen jen moma yagowu, 'Singisongowaa qaaya ii Saarawaanon mende eja.' " Kaen jero.

¹⁷⁻¹⁸ Aabrahambaa embia Saarawaajon ama Ponon emba kuuya kin Abimelekwa miri uutanon laligogiti, iyonoonon mera memewaa kania somongoro. Kawaajon Abrahamnon Anutuwaajon gama kooliro Abimelek men qeangoro. Kaanagadeen embia ano welenqege embauruta men qeangon onono mombo meraboragiawo koloogi. Kian.

21

Aisak kolooro.

¹ Ponon Saara kalen morian mumambaa qaaya jen somongoro eroti, iikawaa so ii galen koma muro laligoro. Qaa jeroti, iikawaa so ii kokaen ama muro:

² * Saaranon koro ano Abrahamnon eja waja kolooro kilen iwaa meria ejaga mero. Anutunon mera koloowaatiwaa qaaya walawala jen somongorotiwaa so ii mono kaban iikanonadeen kolooro.

³ Saaranon Aabrahambaa meria mero qata Aisak (jomoja) qaro.

⁴ * Qaro Aisaknon weena 8 kolooro kaban kanon Anutuwaaiweseya selianon koto. Anutunon qaa jen koto erotiwa so ii koto.

⁵ Abrahamnon yambuya 100 kolooro meria Aisak kolooro.

⁶ Kolooro Saaranon qaa kokaen jero: "Anutunon jomo mokolon nono. Kawaajon daen yononon noo sunduna mobuyati, iyononon mono niima jomowuya."

⁷ Kaen jen toroqen kokaen jero: "Saaranon mera galenkonkonga koloowaati, moronon qaa ii walawala moma Aabrahambaañ jenaga? Kaen qaagoto, kaban kokaamba iinon eja waja kolooro niinon kilen iwaa meria mejen." Kian.

⁸ Aisaknon somariin aju mesaoro weemboria iikanonadeen Abrahamnon nene lomban somata ano.

Saaranon Haagar ano Ismael konjoma orono.

⁹ Iijipt emba Haagaron Aabrahambaa meria Ismael meroti, iinon kaban monon koga Aisak mepaegon gonjeegee ama muro Saaranon ii iiro.

¹⁰ * Kaen iima Abraham kokaen ijoro: "Welen embawaa merianon mono noo merana Aisakwo gonon ilawoila ii mende mendeema buna qen aowaota. Welen emba ii ano meria ii mono konjona kembao."

* 21:2: Hib 11.11 * 21:4: Jen 17.12; Apo 7.8 * 21:10: Gal 4.29-30

¹¹ Saaranon qaa ii jeroti, iikanon Aabrahambaa uuta qero Ismael ii meria koloorotiwaajon ama uukamakamaa moro uuta kaambogawo kolooro.

¹² * Kaen kolooro Anutunon ii qaa kokaen ijoro: “Meraga ano welen embaga Haagar yoroojon mono uugoojon somata mende moba. Aisakwaa gbiliuruta yononondeen mono goo qabunaga bosima laligowuya. Kawaajon Saaranon qaa gijoji, ii kuuya mono moma ten komba.

¹³ Welen embagaa merianon goo gbiliga koloojiwaajon niinon ii kaanjadeen koloon seisei mube gbiliurutanon kanageso somata koloowuya.”

¹⁴ Kaen jero moma Abrahamnon en gomaamba totonjonon waama nene tosia men apu jua lama selianon memeta kanon apu koson kan Haagarwaa sawinjonon ama meriawo wasin orono mesaon keni. Kema Beerseba balon qararanjonkonjonon keuma liligon laligori.

¹⁵ Laligori lama selianon apu men kenoti, iikanon qaono meria ii bamban mombaa baatanon ano ero.

¹⁶ Ano ero nama kokaen romongoro: “Merananon jaana qaganon komuwaati, ii iimambaaajon amamaan doomorona mojen.” Kaen romongon mou motogi kenjiwaa so sigensigen kema rama silama saaro.

¹⁷ Mera saaroti, ii Anutunon moro gajobayanon siwenonga Haagarwaajon qama kokaen jero: “Haagar, gii naa lombowaa uutanon laligojan? Keega mono mende moba. Meranon endu en saaji, Anutunon saaya ii moja.

¹⁸ Mono waama meraga balonnga kobibiina waaro borianon men migigiin muba. Niinon ii kanagen koloonseisei mube gbiliurutanon sein kanageso somata qabunagiawo koloowuya.”

¹⁹ Siwe gajobanon kaen jero Anutunon jaaya metooro uun apu ronja mon iiro. Ii iima lama selia men kema kanon apu koson kan meria muro nero.

²⁰ Anutunon Ismaelwo nano somariin balon qararanjonkonjonon laligon idon nene ejaga kolooro.

²¹ Balon gbangbarasia qata Paran kanon laligoro nemunanon Iijipt kantrinonga emba mon men embiaga muro. Kian.

A Abraham ano Abimelek yoronon uusoomonngo ani.

²² * Kamban kanon Abimelek ano iwaa manjaqege tuunaa kawali galenja qata Fikol yoronon Aabrahambaaajon kokaen jeri: “Giinon ilawoila kuuya ama menkejan, Anutunon mono iikanon giwo namakeja.

²³ Kawaajon giinon mono kete kokaamba Anutuwaajaanon jojopan qaa kokaen jengo jen kotiiwa: ‘Niinon gii, merauruga ano gbiliuruga onowo osonkakale mon mende ama laligomanja.’ Kaen jen kotiin niinon kiankomun goma laligoweti, iikawaa so giinon mono kaanjadeen balon koi ano nii kiankoomu noroma laligowa. Gii goman kokanon wabaga koloon laligojan.”

²⁴ Kaen jeri Abrahamnon kokaen jero: “Niinon jojopan qaa ii saanon jengo jen kotiimanja.”

²⁵ Kaen jeroto, Abimelekwa welenqequeurutanon apu ron mon iyangiaajon angon kongiti, Abrahamnon iikawaajon Abimelek jen muro.

²⁶ Jen muroto, Abimeleknon kokaen meleema jero: “Moronon sili ii anoti, ii niinon mende mojen. Geengo iikawaa qaaya mon wala mende jena moma laligon keteda koi qaa ii mojen.”

²⁷ Kaen meleema jero Abrahamnon kema lama ano bulmakao men kan Abimelek muro kamban iikanondeen batugaranon soomongo ani.

²⁸ Iikaen ama Aabrahamnon lama tuungianongaga lama embia melaa 7 metogon mendeema onono yangiodeen nanji.

²⁹ Kaen nanji Abimeleknon Aabraham kokaen qisin muro: “Lama embia melaa 7 gosin endu ama onona yangiodeen nanjuti, ii kania naambaajon?”

³⁰ Qisin muro kokaen meleeno: “Niinon apu ronja koi osowetiwaa qaaya jeweti, ii moma laarijan i een, lama melaa 7 koi mono noo boronanonga bunja qen aona noo qaanaa dangunuya koloowaa.”

³¹ Kaen meleema eja woi ii balon kanon nama jojopan qaagara jengo jen somongon aori. Kawaajon goman iikawaa qata Beerseba qamakeju.*

³² Beerseba gomanon soomongo kaen ani tegoro Abimelek ano iwaa manjaqege tuunja kawali galenja Fikol yoronon waama eleema Filistin yonoo balonon keni.

³³ Keni Aabrahamnon beren gere mon Beerseba goman iikanon komoma Pon Anutu ben kombombanja iwaa qata qama kooliro.

³⁴ Qama koolin nama Filistin yonoo balonon kaman koriga wabaga koloon laligoro. Kian.

22

Anutunon Abraham angotete men muro.

¹ * Iwoi ii kolooro kaman tosia tegoro Anutunon Abraham angotete men muro. Qata “Aabraham!” qaro iinon “Nii koi nanjen,” jen meleeno.

² * Kaen meleeno kokaen ijoro: “Motoon mera soroga Aisak uganon jopagon munkejani, ii mono wama Moorla balonon kema baanja mon qendeema gomanati, iikanon uma ii noo siimolon oowa.”

³ Kaen ijoro Aabrahamnon en gomaamba totonjanon waama dongi qaganon dun raraya meagon welenqeqeya woi ano meria Aisak unuano. Siimolombaa geria soyanon kondaboron boranjon ama unuama Anutunon balon ijoroti, iikanon keno.

⁴ Kema laligon weemboria karonja kanon jaayanon unj waama balon ii iiro koriganon ero.

⁵ Ii iima welenqeqewoita ii kokaen irijoro: “Oro dongiwo koi rari nii ano mera noronon endu kema Anutu waeya men mepeseen mombo eleema oroonon kawota.”

⁶ Aabrahamnon kaen irijon siimolon onjoombaa gere boranjawo men meria Aisakwaa sawinanon ano uro anjo gere jo ano soo mero. Kaen mero motoongara keni.

⁷ Kaen kema Aisaknon doron ama manja Aabraham kokaen ijoro: “Ama!” Kaen ijoro kokaen meleeno: “Wae, merana naama?” Kaen meleeno kokaen qisiro: “Gere jeta ano gere ii koi men kajoto, siimolon onjoombaa lamaya ii dakanon?”

⁸ Kaen qisiro mananon kokaen meleeno: “Merana, Anutu anjo mono siimolon onjoombaa lamaya mon mokoloon norombaa.” Kaen meleeno torogon motoongara keni.

⁹ * Kema Anutunon balon jeroti, iikanon keuma nama siimolon onjoombaa alataya mon men gere iikawaa qaganon ama arengoro. Arengon meria Aisak somongon alatanon gere qaganon ano.

¹⁰ Ama meria uumambaajon boria boraama soo kopinanon horomambaajon ano.

* **21:31:** Beerseba: qaa iikawaa kania woi: jango sewembaa apu ronja ano jojopan qaawaa apu ronja.

* **22:1:** Hib 11.17-19 * **22:2:** 2 Kor 3.1 * **22:9:** Jei 2.21

¹¹ Soo horomambaajon ano iikanondeen Pombaa gajobanon Siwenonja Aabrahambaajon kokaen qaro: “Aabraham, Aabraham!” Kaen qaro “Nii koi nanjen,” jen meleen.

¹² Kaen meleen kokaen ijoro: “Boroga mono merawaa qaganon mende amba. Iwaa qaganon iwoi mon mende amba. Giinon meraga motoonggo soro ii noojon mende anjon konjaniwaajon kanaga kete kokaen moma yagojen: Gii Anutuwaa qaa jeta uuguwabotiwaajon keega momakejan.”

¹³ Kaen ijoro iikanondeen ataama unj iiro lama ejia mon ilianon gere bambanawonon giliro kemero nano. Ii iima kema menj kan meriaa kitianon lama iikanon siimolon ooro.

¹⁴ Kawaajon Aabrahamnon balon iikawaa qata ii ‘Ponjon mokoloon norombaa,’ jen qaro. Kamban kokaamba kaanjadeen qaa kokaen qamakeju: “Ponjon ii baanjon mokoloon norombaa.”

¹⁵ Pombaa gajobanon Aabrahambaajon Siwenonja mombo kokaen qaro indina woi kolooro:

¹⁶ * “Pon niinon kokaen jejen: Neeno neenaa qananon qama jojopan qaa kokaen jengo jen kotiijen: Giinon sili koi ama meraga motoondago ii noojon mende anjon konjani,

¹⁷ * iikawaajon niinon onjon gii kotuegon goma koloonseisei gombe gbiliuruga yonjon honombonon qaa seiwuya. Seigi jangogianon mono sombin kanakeewambaa sengelaoya kaana koloowaa ano kowe goraayanon sakasin en kenjuti, iikawaa so koloowaa. Goo gbiliuruga yonjon mono kotii kereurugia unjon haamo ama siti balongia unuama anjon koma laligowuya.

¹⁸ * Giinon noo qaana ten konjani, iikawaajon goo gbiliuruga yonoononga mombaajon ama noo kotumotuenanon mono namowaa kanageso tuun kuuya yonoo qagianon uro oyanboyon mokoloowuya.”

¹⁹ Pombaa gajobanon kaen ijoro Aabraham meriawo eleema welenqeqewoita yoroonon kema aitonjon motoon Beerseba gomanon kenji. Aabrahamnon Beerseba goman kanon opo sel kuuna mororongon laligoro. Kian.

Naahorwaa gbiliuruta

²⁰ Kamban tosia tegoro buzu qaa mon kokaen angi Aabrahambaanon karo: “Milkanon kaanjadeen nemunga koloaja. Iinon koga Naahorwaa merauruta tosaana onono.”

²¹ Meria mutuyaa qata ii Uz, iwaa koga Buz ano iwaa kanaanon Kemuel, Arambaa manja.

²² Kemuelwaa kanaanon Kesed, Hazo, Pildas, Jidlaf ano Betuel.

²³ Betuelnon Rebekawaa managa kolooro. Milkanon Aabrahambaa koga Naahorwaa merauruta 8 ii onono.

²⁴ Naahorwaa embia sewana mende memeta qata Reuma iinon kaanjadeen merauruta tosaana onono. Yonoo qagia ii Tebe, Gaham, Tahas ano Maaka. Kian.

23

Saaranon komuro.

¹ Saaranon laligon uro yambuya 127 kolooro. Saaranon yambu iikawaa so laligoro.

* 22:16: Hib 6.13-14 * 22:17: Hib 11.12 * 22:18: Apo 3.25

² Laligon Keinan balonon goman qata Kiriya Arba, qata alia Hebron qamakejuti, iikanon komuro. Komuro Aabrahamnon iikanondeen embiaaon jinjen qama saamambaajon keno.

³ Kema saaro tegoro waama embiaa qamoya mesaon kema nama Hit ejemba ii qaa kokaen injoro:

⁴ * “Nii onoo batugianon waba kan tawatawa laligojen. Kawaajon onoo mono balongiaa bakaya mon kokaamba nongi sewanja mewe qasirina kolooro alauruna yonoo qamogia iikanon ama ron koma onomakemana.”

⁵ Qaa kaen injoro Hit yononon meleema kokaen jegi:

⁶ “Oo eja pon, gii saanon nonoonon qaa koi moba. Gii nonoo batunananon Anutuwa eja jawina laligojaniwaajon ama qasiriga ainganon daenkaya iima sororogon mewaatiwaajon mojan, iikanon mono saanon qamoga ron komba. Giinon qamoga oson ron komana jena nonoononga monon ii mende angon koma gombaa.”

⁷ Kaen jegi Aabrahamnon waama balon toya Hit ejemba yonoo wosogianon kemen usugon onono.

⁸ Usugon onoma nama yonooon qaa kokaen jero: “Niinon qamona oson ron komaniwaajon saanon jewuti een, mono noonon qaa koi moma Zoharwa meria Efron iwaanon kema qaa jena koi torogon jen kuun mubu.

⁹ Kuun mugi moma kobaa qata Makpela iwaa buna koloon gawonaa jaanagen eji, mono ii jen tegoro sewanja memana. Mono qisigi sewanja dawi jen tegoro sewanja kuuya mewe noonon qasirina onoo batugianon ewaa.”

¹⁰ Kaen jero Efronon alauruta Hit kanageso kuuya taongiaa kiropo naguyanon kan sombenon ajoroogiti, iyonoo batugianon raro qaa geja ama mogi Efronon Aabraham kokaen meleema muro:

¹¹ “Oo eja ponna, kaen qaagoto, mono jewe geja ama moba. Niinon balon koria ii ano kobaa iikanon nanji, ii kalenaga gonjen. Neenaa kanagesouruna yonoo jaagianon nama ii gombe iiju. Qamoga ii saanon iikanon oson ron komba.”

¹² Kaen jero Aabrahamnon balon toya yonoo wosogianon mombo kemen usugon onono.

¹³ Usugon onoma nama yonoo jaagianon Efron kokaen ijoro mogi: “Noonon qaa koi mono geja ama moba. Giinon saanon kaen anagato, niinon mono balon koria iikawaa sewanja ii gomana. Ii saanon jen tawa mena niinon qamona iikanon oson ron komana.”

¹⁴ Kaen ijoro mogi Efronon Aabraham kokaen meleema muro:

¹⁵ “Oo eja ponna, noonon qaa koi mono geja ama moba. Balon iikawaa sewanja ii 400 silwa kota (50 kilogram). Ala-ala koloojotiwaajon ama kanon mono anaraa batunaranon iwoi omaya kolooja. Kawaajon qamoga saanon iikanon oson ron komba.”

¹⁶ Kaen meleema muro moma Aabrahamnon balon sewanja jangoya Efronon Hit kanageso yonoo jaagianon jero mogiti, iikawaa uumotoon ano. Jangoya silwa kota 400 ii konkororo ejembanon kamban kanon sewanja soya jegi eroti, iikawaa so monen ii gosin muro.

¹⁷ Kaen muro Efrombaanon balon koria Mamre kosianon Makpela kanon eroti, kobaa iikanon nanoti ano gere kuuya balon kawaa jawo uutanon nangiti, iikawaa qaaya jen tegoro.

* **23:4:** Hib 11.9, 13; Apo 7.16

¹⁸ Qaaya jen tegoro Aabrahambaa bunja kolooro. Hit kanageso kuuya taongiaa kiropo naguyanon kan sombenon ajoroogiti, iyononon tawa ii iigi bunaya kolooro.

¹⁹ Kawaa gematanon Aabrahamnon embia Saarawaa qamoya ii Keinan balombaa kobaayanon oson ron kono. Kobaa ii Mamre qata alia Hebron kawaa kosianon balon koria qata Makpela kanon eja.

²⁰ Kaen kolooro balon koria ano kobaa iikanon nanji, ii Hit kanageso yononon Aabrahambaa bunja qen mugi qasiria kolooro. Kian.

24

Aisakwaa embia Rebeka ii wama kagi.

¹ Aabrahamnon eja wana kolooro Anutunon iwoi kuuya ama meroti, iikanon ii kotuegon muro laligon kouro.

² Kaen ama kaman monon miriaa welenqege jawina wana, miria uutanon ilawoila en muroti, iikawaa galena iwaajon qaa kokaen jero, “Gii mono qaaga jen kotiiwaatiwaajon boroga noo tawonaa baatanon amba.

³ Kaen ama Pon, Siwe ano namo yoroo Anutugaraa qatanon jojopan qaa kokaen jewa: Niinon Keinan kanageso yonoo batugianon koi laligojento, giinon mono meranaa embia ii yonoo naan boragiaga mon mende men muba.

⁴ Kaen qaagoto, gii mono neenaa kantrion kema tinitosauruna yonoononga merana Aisakwaa embiaga wama kawa.”

⁵ Kaen jero welenqege jawinanon kokaen qisin muro: “Kema jewe emba kanon niwo balon kokanon kamambaaajon togowaati een, niinon mono nomaen amana? Meraga Aisak wama kantri kanati, iikanon mombo eleema kembota me qaago?”

⁶ Kaen qisin muro Aabrahamnon kokaen meleenon: “Qaago totoon! Gii noo merana wama kanon mombo mende kembao.

⁷ Siwewaa Pon Anutunon nii mannaa mirinon ano kolokoloo kantrinononga qaa kokaen jero mobe jojopan qanon somongon nuano kawo: ‘Niinon balon koi mono goo gbiliuruga yonoo bunja qen onoman.’ Kawaaajon iinon mono Siwe gajobaya wasiro wala keno giinon saanon meranaa emba ii iikanonga wama kawa.

⁸ Kema jena emba kanon giwo kamambaa togowaati een, jojopan qaaga koi kanon mono mende torogon somongon gombaa. Noo merana ii mono mende totoon wama iikanon eleema kembao.”

⁹ Kaen jero welenqege jawinanon qaa ii jen somongon mun jojopan qanon jen kotiimambaaajon boria somataya Aabrahambaa tawo baatanon ano.

¹⁰ Kaen jen kotiin nama somatayaanon kamel 10 ano iwaa kowianon iwoi akadamugiawo kania kania motoon mero. Ii men mesaon Noot Mesopotemia (Aram Naharaim)* kantrion kema Naahornon taon lalig-
oroti, iikanon keuro.

¹¹ Keuma taon seleengen apu ron eroti, iikawaa kosianon kameluruta onoono simingia misigon kemen haamo meg. Ween jaaya kememambaaajon ano taonon emba yononon apu kosowombaaajon apu rononon kaka kam-
bangia ii kolooro.

* **24:10:** Aram: qa ii kaman kokaamba Siria qamakeju. Naharaim = apu gowoya woi (Yufreitis ano Taigris) iyoroo batugaranon.

¹² Iikanonj nama kokaen gama kooliro: “Oo Ponj, somatana Aabrahambaa Anutuya, gii mono kete toomorianj noma somatana Aabrahambaaajonj qaa jenj somonjonati, iikawaa honjanonj asugiwaa.

¹³ Moba, nii apu ronj kosianonj kokanonj nambe taombaa emba saranjurugia yonjononj apu kosowombaaajonj kawuya.

¹⁴ Kagi kokaen koloowaatiwaaajonj gama koolijen: Niinonj emba saranj mombaajonj kokaen jemaŋa: ‘Gii saanonj koworanenŋa meeranŋona apu newenaga.’ Kaen jewa iinonj kokaen meleema nijowaa: ‘Saanonj nena kameluruga kaanagadeen apu unuagimaŋa.’ Kaen nijowaati, emba saranj iikaya giinonj welenqeŋe ejaŋa Aisakwaa buŋa qenati, iinonj mono ii koloowaa. Kaen kolooro giinonj somatanaajonj qaa jenj somonjonati, iikanonj honawo kolooja, kaenj momaŋa.”

¹⁵ Qamakooli ii gama kooliro mende tegoro iikanondeenj emba monj qata Rebeka iinonj koworanenj sawinanonj anŋonj apu ronjanonj karo. Iinonj Aabrahambaa koga Naahor ano embia Milka, yoroo meragara qata Betuel iwaa borataga.

¹⁶ Emba iikawaa kaitania ii iima-ainainawo totoonj kolooro emba saranj jumuna ejanonj mende memetaga laligoro. Iinonj kamaanj apu ronjonj kemenj apu kosonj kouro.

¹⁷ Kouro iikanondeenj welenqeŋe jawinanonj uulanawo iwaa kosianonj kema kokaen jero: “Gii saanonj koworanenŋanonj apu monj nona newenaga.”

¹⁸ Kaen jero kokaen meleeno: “Oo ponŋa, saanonj newa.” Kaen jenj uulanawo koworanenja borianonj menj kamaanj meeranŋoro apu nero.

¹⁹ Ii nero kokaen jero: “Niinonj kameluruga yonoojonj kaanagadeen apu kosonj onombe nenj kema negi unuro mesaowu.”

²⁰ Kaen jenj uulanawo koworanenjanonja apu molaaro kuuya juunonj kemero mombo qikqigonj kema apu ronjonj apu kosomambaaajonj kemenj kameluruta kuuya yonoojonj apu sogianonj kosoro.

²¹ Kaen ano welenqeŋe jawinanonj goronj nama ii tororo iima kokaen moma romonŋoro: “Onjanonj, Ponjonj kana koriga koi kajeŋatiwaa morianja ii mono kokaen kondooro asugija me nomaen?”

²² Kaen romonŋonj nano kamel yonjononj apu nedaborogi welenqeŋe jawinanonj moponj (pinjonj) goulonj memeta monj lombota 5 gram ii menj emba sarambaa sewanjanonj ama borojenjenj goulonj memeta woi lombogara 110 gram ii borianonj kotogoro uro.

²³ Kotogoro uro kokaen qisinj muro: “Gii morowaa borataga? Mangaa miri uutanonj nonononj gomantiinja ewonagatiwaa titinja monj nanja me qaago, ii saanonj jena mobenaga.”

²⁴ Kaen qisinj muro kokaen meleema muro: “Nii Betuelwaa borataga. Au asana qagara Milka ano Naahor.”

²⁵ Kaen jenj toroŋenj kokaen jero: “Nonoononj lolo hai ano kamel yonoo loloo qaŋanonj neneya ii mamaga raja ano gomantiinja gaonj ewutiwaa titinja ii kaanagadeen saanonj nanja.”

²⁶ Kaen jero welenqeŋe jawinanonj namononj kemenj usugonj Pombaa waeya menj mepeseero.

²⁷ Mepeseenj kokaen jero: “Oo Anutu, somatana Aabrahambaa Ponja, niinonj gii mepeseenj gonjen. Giinonj somatanaajonj kalenj moriambaa qaaga jenj somonjonati, ii tororo otaana mende looriro. Iikawaa so Ponj giinonj nuana kana koriga koi kanj laligonj somatanaa tinitosauruta yonoo mirinonj koujen.”

²⁸ Kaen asugiro emba saraṇon uulaṇawo qiqigon kema iikawaa sunduya ii nemuṇaa sumanuruta mirinon laligogiti, ii injoro mogi.

²⁹ Rebekawaa naaṇa qata Laban laligoro. Iinon ii moma Aabrahambaa welenqeṇe jawiṇa iimambaajon uulaṇawo seleengen apu roṇanon qiqigon keno.

³⁰ Naanṇaa borianon goul borojenjen ano sewanṇanon goul mopoṇ raro iiro naaṇa Rebekanon welenqeṇe jawiṇanon qaa jero moroti, iikawaa sunduya jero moma iwaanon keno. Kema apu roṇanon keuma eja ii iiro kanon kameluruta yonoo kooronṇianon nano.

³¹ Nano kokaen jero: “Poṇṇon kotuegon gono laligojani, gii mono kana mirinon kembo. Seleengen kokanon mende namba. Niinon onṇonṇia ewutiwaa miria ano kameluruga yonoo duṇ kaanṇiadeen meweenṇojen.”

³² Kaen jero welenqeṇe jawiṇanon mirinon karo kamel qagianon esuhina raroti, ii Labanon mesuma mero kamaaro jero kamel yonooṇ loloo hai ano qaganon nene meṇ kan onṇonṇi. Welenqeṇe jawiṇ ano iwaa ejaurutanon kanṇaṇa songbambutiwaa apuya ii kaanṇiadeen motoon koson kan onṇonṇi.

³³ Kawaa gematanon nene welenqeṇe jawimbāa batanon koṇṇito, iinon kokaen jero: “Wala qaa meṇ kajenṇi, ii jewe mogigo mono nene koi nemaṇa.” Kaen jero Labanon kokaen jero: “Ii saanon jena mobonṇa.”

³⁴ Kaen jero kokaen injoro: “Niinon Aabrahambaa welenqeṇe ejaga koloojen.

³⁵ Poṇṇon somatana hononṇa qaa kotuegon muro eja uuta esuhinawo koloon laligoja. Poṇṇon lama ano bulmakao, silwa ano goul, welenqeṇe eja ano emba ano kamel, donṇi ii mamaga muro laligoja.

³⁶ Somatanaa embia Saara iinon emba waṇa totoon koloon kamban kanon somatanaajon meria mon mero. Maṇanon esuhinaya kuuya ii meriaajon buṇa qen muro laligoja.

³⁷ “Somatananon niinon jojopan qaa kokaen jemambaajon jen koton nono: ‘Niinon Keinan yonoo balanon koi laligojento, giinon mono meranaa embia ii Keinan yonoo naamboragiaga mon mende meṇ muba.

³⁸ Kaen qaagoto, gii mono maṇṇaa goman mirinon neenaa tinitosauruna yonoonon kema meranaa emba ii iikanonṇa wama kawa.’

³⁹ “Kaen nijoro somatana ii kokaen qisin mube, ‘Niinon kema jewe emba kanon niwo mende kawaati een, niinon mono nomaen amaṇa?’

⁴⁰ Kaen qisin mube kokaen meleeno: ‘Niinon Pombaa jaanon kema kan ama meṇ laligoweti, iinon mono Siwe gajobaya wasiro giwo keno kana kembagi, iikanon toomorianawo koloowaa. Kaen neenaa maṇṇaa goman mirinon kema tinitosauruna yonoononṇa meranaa emba ii meṇ kawa.

⁴¹ Noo tinitosauruna yonoonon kema jojopan qaa noojon jenati, iikanon mono kawaa gematanon mende toroqen somonṇon gombaa. Emba mon mende gombuti een, giinon kilen jojopan qaa iikawaa kasanonṇa loloowaga.’

⁴² “Kaen jero kete apu roṇanon kouma nama kokaen qama koolijen: ‘Oo Anutu, somatana Aabrahambaa Poṇṇa, nii kana koriga kajenṇi, ii mono uuainṇaa so mona toomorianawo koloowaa.

⁴³ Iiba, niinon apu roṇ kokawaa kosianon nanjen. Kokaen nambe emba saraṇ monṇon apu kosomambaajon karo niinon ii kokaen ijomaṇa: “Gii saanon koworanṇanṇonṇa apu melaa mon nona newenaga?”

⁴⁴ Kaen jewe iinon kokaen meleema jewaa: “Saanon nena kameluruga yonoo apu kaanṇiadeen koson onṇomaṇa.” Kaen meleema jewaati een, niinon

iikawaajon kokaen momaṇa: Poṇ giinon ii somatanaa meriaa embiaga koloowaatiwaaṇon meweenggoṇ.

⁴⁵ Uunanonga qamakooli ii mende qama koolidaborowe iikanondeen Rebeka iinon koworanen sawinanon angon iikanon kajaa. Kaṇ apu roṇanon kemen apu kosoro niinon iwaajon kokaen jejeṇa: ‘Saanon apu mon nona newenaga.’

⁴⁶ “Kaen jewe iinon uulanawo koworanen sawinanonga mero kamaaro kokaen jejaa: ‘Saanon nena kameluruga yonoo apu kaanjadeen onombe newuya.’ Kaen jero newe kameluruna ii kaanagadeen apu unuagija.

⁴⁷ Unuagiṇo kokaen qisin muṇen, ‘Gii morowaa borataga?’ Qisin mube kokaen meleenja: ‘Nii Betuelwaa borataga. Au asana qagara Milka ano Naahor.’ Kaen meleenon niinon mopon sewananon mondon borojenjen borianon mewe uja.

⁴⁸ Kamban iikanondeen namonon kemen usugon Pombaa waeya men mepesejeṇa. Anutu somatana Aabrahambaa Poṇanon mono kana dindina nuano somatanaa kogaa mirinon kaṇ esia meriaa embiaga koloowaatiwaaṇon mokolooṇen. Kawaajon Poṇ mepeseṇen muṇen.

⁴⁹ “Kaen kaṇ koi nanjen. Kawaajon onṇo somatana isosoroon sakitiuruta koloojutiwaa qaaya pondan otaan kiankomun mujuti een, ii mono qendeema jegi momaṇa. Kaen mende ambuti een, qaa ii kaanjadeen jegi momaṇa. Ii moma monṇen eleema kemambaaṇon romongomaṇa.”

⁵⁰ Kaen jedabororo Laban ano Betuel yoronon kokaen meleema jeri, “Qaa koi Pombaanonṇa kaja. Kawaajon noronon qaa kaen me kaen jewotiwaa so qaago.

⁵¹ Moba, Rebekanon koi nanja. Poṇnon jenmindin anjiwaa so saanon ii wama kema somatagaa meria muna embia koloowaa.”

⁵² Kaen jeri qaagara moma Aabrahambaa welenqeṇe jawinanon kamaan Pombaa jaanon namonon kemen usugoro.

⁵³ Usugoro tegoro waama gesianonga goul ano silwa akadamuya iima-ainṇangiawo ano opo maleku teregiawo unjuma Rebeka muro. Kaanjadeen kalen iwoi tosia sewangia somata ii nemun naṇa orono.

⁵⁴ Oroma ii ano ejauruta iwo kagiti, iyononon nene qaan nen rama rama goman tiiro egi. Egi goman ano waagi welenqeṇe jawinanon kokaen jero: “Saanon wasin nongi somatanaanon kemaṇa.”

⁵⁵ Kaen jeroto, nemun naṇa yoronon kokaen meleenon, “Saanon naamboranara mesaona toroṇen kamban tosaṇa weemboria ten kaen nonowo laligowaa. Kawaa gematanon saanon ii wama kembu.”

⁵⁶ Kaen meleenito, welenqeṇe jawinanon kokaen meleema jero mogi, “Welen kanana kajeṇi, ii Poṇnon kotuegoro toomorianawo kolooja. Kawaajon kambana mono mende qen koriwu. Mono wasin nongi saanon eleema kema somatanaanon keumaṇa.”

⁵⁷ Kaen jero moma kokaen jeri, “Saanon emba saran ii qaji karo iyaṇa qisin mubonṇa.”

⁵⁸ Kaen jen Rebeka qari karo kokaen qisin muri, “Gii eja kokawo kemambaa moṇan me qaago?”

Qisin muri “Saanon kemaṇa,” jero.

⁵⁹ Kaen jero nama naamboragara ii welen embiawo wasin orongi Aabrahambaa welenqeṇe jawin ano iwaa ejauruta yononon ii uruama kembombaa anṇi.

⁶⁰ Kembombaa anṇi kanon nemunṇan naṇ koanṇurutanon Rebeka kotuegon mun kokaen jegi,

“Oo naan boranana, Ponnon saanon koloonseisei gono giinon gbiliuruga milyona milyona yonoo bemunjalegiaga koloowa. Yononon mono kotiin kereurugia unun haamo ama siti balongia unuama angon koma laligowu.”

⁶¹ Kaen jegi tegoro Rebekanon welenqege embauruta yonowo waama kamel qagianon uma rama welenqege jawina otaan kenji. Jawin iinon Rebeka wama galen kono eleema kana kenji.

⁶² Kema kema Keinan balonon kougii. Aisaknon balon kawaa Saut leegen distrik qata Negew kanon laligon kamban iikanondeen apu ron qata Ber Lahai Roi † ii mesaon balon qararanjonkononon kan laligoro.

⁶³ Kan laligon goman tiimambaa ano kanon kuuna mesaon balon koria somata kanon kema liligon qaa romongon jaa rin waama iiro tosanon kamel qagianon rama iwaa kosianon kawombaajon kagi.

⁶⁴ Kaen kagi Rebekanon jaa rin waama Aisak iima kamel qaganon raroti, iikanonadeen uulanawo lugun namonon kamaaro.

⁶⁵ Kamaan welenqege jawinaajon qisin kokaen jero, “Eja balon korianon endu nama jaasewan qen nonoma kaji, ii moronon?” Kaen jero kokaen meleeno, “Iinon mono somatanaa meriaga.” Kaen meleeno moma wan kawaseja horon jaasewana esuuro.

⁶⁶ Esuuro aitonjon welenqege jawinanon iwoi kuuya ama men laligoroti, iikawaa sunduya ii Aisak jero moro.

⁶⁷ Moro tegoro Aisaknon Rebeka wano nemuna Saarawaa opo sel kuunanon uma laligoro kanagen mero embia kolooro uutanon jopagon mun laligoro. Aisakwaa nemunanon komuro wosobiri uutanon laligorotiwaajon ama ulunkolenja kaen mokolooro. Kian.

25

Aabrahambaa esa ambouruta tosaana

1 Hist 1.32-33

¹ Aisaknon emba mero manja Aabrahamnon embia mon qata Ketura mero.

² Mero Keturanon Aabrahambaa merauruta kokaen onono: Zimran, Joksan, Medan, Midian, Isbak ano Suua.

³ Joksanon merawoita qagara Seba ano Dedan yoroo mangaraga kolooro. Dedan iinon Asur kanageso, Letus kanageso ano Leum kanageso yonoo benisigiaga kolooro.

⁴ Midiambaa merauruta ii Efa, Efer, Hanok, Abida ano Elda. Ii kuuya Keturawaa esauruta koloon laligogi. Kian.

⁵ Aabrahamnon esuhinaya kuuya ii meria Aisak bunja qen muro.

⁶ Ii muroto, embauruta wangia mende memeta yonoo meraurugia yonoonon kalen iwoi jan qen mendeema onono. Mendeema onoma jaawo laligon wasin onono dagia Aisak mesaon balon mon ween koukoutanon baagen kanon kenji. Kian.

Aabrahamnon komuro ron konji.

⁷ Aabrahamnon laligon kouro mindimindiri yambuya 175 kolooro komuro.

⁸ Laaligo yambuyaa jangoyanon uuta koloon sokono waziin eja wana koloon sewan aason konoga horon goron qen komuro Anutunon wano tinitosauruta komugiti, iyonoonon kema toroqero.

† 24:62: Apu ron: Laaligoyawo laligon niimakejiwaa apu rona

⁹ Komuro merawoita Aisak ano Ismael yorononj mangaraa qamoya men kema Makpela kobaanonj ronj koni. Kobaa ii Hit eja Efron Zoharwaa meria iwaa balonj korianonj Mamre gomanj mirinonja weenj koukoutanonj baagen eja.

¹⁰ * Aabrahamnonj balonj koria ii Hit kanageso yonoononga sewanja meroti, iikanonj ii ano embia Saara ii ronj koma oronji.

¹¹ Aabrahamnonj komuro Anutunonj meria Aisak kotuegonj munj laligoro. Iinonj Negew balononj apu ronj qata Ber Lahai Roi (Laaligoyawo laligonj niimakejiwaa apu ronja) iikawaa kosianonj rama laligoro. Kianj.

Ismaelwaa kanagesouruta

1 Hist 1.28-31

¹² Iijipt emba Haagar iinonj Saarawaa welenj embia laligoro Aabrahamnonj mero koro ama meria Ismael mero. Ismaelwaa merauruta yonoo qa arengia kokaenj:

¹³ Ismaelwaa merauruta yonoo qagia ano koloogitiwaa arengia ii kokaenj: Meria mutuya qata Nebaiot. Iwaa gematanonj Kedar, Adbel, Mibsam,

¹⁴ toroqenj Misma, Duma ano Masa,

¹⁵ Hadad, Tema, Jetur, Nafis ano Kedema.

¹⁶ Ismaelwaa meraurutanonj kaenj koloonj asa tuungia 12 koloonj laligonj kougii. Asa qagia qagiti, iikawaa so opo kuunj tambogia ano jigo mirigia kaanagadeen qama menj laligonj kougii.

¹⁷ Ismaelnonj laligonj kouro yambuya mindirinj 137 kolooro komuro. Kaenj eja wana koloonj sewanj aasonj konoga horonj goronj qenj komuro Anutunonj wano tinitosauruta komugiti, iyonoononj kema toroqero.

¹⁸ Ismaelwaa gbiliuruta yonononj koriganonj koriganonj deema kema laligonj balonj qagara Hawila ano Suur yoroo batugaranonj gomanj menj laligogi. Gomanjia ii Iijipt kantriwaa jawoyanonga kanainj weenj koukoutanonj Assiria waagenj kengiti, kana iikawaa kosianonj kanonj eja. Ismaelwaa gbiliuruta yonononj Aabrahambaa gbiliuruta tosaanja kuuya ii kerekere ama onjoma laligogi. Kianj.

Iisoo ano Jeikob yorononj koloori.

¹⁹ Aabrahambaa meria Aisak iwaa gbiliuruta yonoo qa arengia ii kokaenj: Aabrahambaa meria Aisak.

²⁰ Aisaknonj yambuya 40 kolooro Mesopotemia (Padan Aram) kantrinonja Aram eja qata Betuelwaa borata Rebeka embia mero. Rebekawaa naanja ii Aram eja qata Laban.

²¹ Aisakwaa embianonj arunja laligorotiwaajonj ama Ponj qama koolinj muro. Qama koolinj muro qamakoolia moro Rebekanonj koro ano.

²² Koro ano merawoi yorononj nemungaraa goronj uutanonj utama aori. Ii moma kokaenj jero: "Iwoi koi kaanja ii mono naambaajonj asuginj nonja?" Kaenj jenj kema iikawaajonj Ponj qisinj muro.

²³ * Qisinj muro kokaenj ijoro:

"Goo goronj uuganonj tuunj woi yonoo benjisigiaga ejao.

Iyoroongaa kanageso woi asuginj deema laligowuya.

Ejemba tuunj mononj tuunj alia unuugun ku-usungia kotakota koloowuya.

Datanonj koga welenj qenj munj laligowaa."

²⁴ Mera meme kambaanonj kanj kuuro goronj uutanonj mera sunesune woi eri.

²⁵ Wala goronanonga asugiroti, iwaa selianon jejegbili kolooro sele juyanon selia kuuya sokoma ero. Kawaajon qata Iisoo (juyawo) qagi.

²⁶ Iwaa kanianon koganon Iisoo waa kana gbakoyanor borianon men asugiro. Kawaajon iwaa qata Jeikob qagi. (Jeikob qaa kawaa kania woi: gbako ano tiligoja.) Aisaknon yambuya 60 kolooro kambañ kanon Rebekanon merawoita woi ii orono. Kian.

Iisoonon borosamo mewaatiwaa qabunaya qewagoro.

²⁷ Mera woi iyoronon asugin somariiri Iisoonon boron gawombaa kania tororo moma yagon pondan jolonon laligomambaañ moroto, koganon eja bonjona kolon kaparan koma mirinon laligoro.

²⁸ Aisaknon duuyaa oroya nemambaa moma laligoro. Kawaajon uutanon Iisoo mamaga jopagon mun laligoro, Rebekanon uu womboyanon Jeikob mamaga jopagon mun laligoro.

²⁹ Kambañ monon Jeikobnon kozin men iyanjañ nene qaan on raro datan jolononga kan selia bimooro wosoya mamaga kiro.

³⁰ Kaen kiro Jeikob kokaen ijoro: “Selena bimooro wosona mamaga nijiwaajon mono uulanawo kozin qaan nejongbala ii nona neman.” Kawaajon qata Edom (nejongbala) qagi.

³¹ Kaen ijoro Jeikobnon jero: “Dana, gii wala asuginagi, qabunaga ii mono wala togon nona nene qaan ii saanon gombe newa.” *

³² Kaen jero qaa kokaen meleema muro: “Kona moba, nii komumambaañ anen. Kawaajon wala asugiweti waa qabunanon mono nomaen ilaen nonaga?”

³³ * Kaen meleema muro kokaen ijoro: “Iikawaa qaaya ii mono wala jojopan qaanon jen kotiina moman.” Kaen ijoro ii jojopan qaanon jen kotiin mun wala asugiroti waa qabunaya ii Jeikob togon muro nenenon sewan mero.

³⁴ Sewan men bered ano kozin qaan Iisoo muro nen waama nama mesaon keno. Iisoonon wala asugiroti waa qabunaya ii iikawaajon moro kamakamaata kolooro. Kian.

26

Aisaknon Gerar taanon laligoro.

¹ Wala Aabrahambaa kambananon bodi kolooro. Kaanagadeen Aisak waa kambanon bodi mombo kolon goman sokoma ero. Bodi kolooro Aisaknon mesaon Filistin yonoo kin pongia qata Abimelek iwaa gomanon Gerar kanon keno.

² Kema laligoro Ponon asugin mun kokaen jero: “Gii Iijipt balon mende kema. Goman koi bunaga koloowaatiwaañ jen kotoweti, mono kokanon rama laligowa.

³ * Niinon manga Aabrahambaañ soomongo qaa mun ii jojopan qaanon jen kotiweti, ii mono galen kombe honawo koloowaa. Niinon balon kuuya koi ii gii ano goo gbiliuruga onoo bunaga qen onoman. Kawaajon saanon balon kokanon rama waba laligona niinon giwo laligon kotuegon gombe laligowaga.

⁴ Niinon gbiliuruga kolon seisei onombe jangogianon sombinon sengelao rama kenjuti, mono iikawaa so koloowuya. Kaen angi balon kuuya koi

* **25:31:** Mutu mera ii wangia: Wala kolooroti, iinon kouruta yonoo batugianon wangia kolooro goda qen qabun mun kalen kalen mun laligogi. Nemun mangianon komuri bunagara mendeengiti, kamban iikanon wala kolooroti waa borosamoya ii soman woi toroqen mugi. * **25:33:** Hib 12.16

* **26:3:** Jen 22.16-18

ii onoo bunaga qen onomana. Goo gbiliuruga yonoononga mombaajon ama noo kotumotuenanon mono namowaa kanageso tuun kuuya yonoo qagianon uro oyanboyon mokoloowuya.

⁵ Niinon kokaembaajon kaen amana: Aabrahamnon noo qaana ten koma laligoro. Jojopan qaana, jenkooto qaana ano kana qaana muweti, iinon ii kuuya otaan laligoro.”

⁶ Anutunon kaen jero Aisaknon toroqen Gerar taanon rama laligoro.

⁷ * Laligoro goman iikawaa ejia yononon embiaajon qisin mugi kokaen jero, “Ii naanaga.” Kaen jen uutanon kokaen romongoro: “Rebekawaa kaitanianon iima-ainainawo koloojiwaajon eja iyononon mono iwaajon ama nii nugi komumambo.” Kaen romongon “Ii embanaga,” kaen jemambaajon keeta moma laligoro.

⁸ Aisaknon iikanon kamban koriga laligon kouma kamban monnon embi-awo suungon angon aori Filistin yonoo kingia Abimelek iinon jengenanonga seleengen jaa riro kemero ii iriirro.

⁹ Iriima Aisak oono karo kokaen ijoro moro: “Moba, iinon mono goo embaga kolooja. Mono naambaajon ‘Ii naanaga,’ jena?” Kaen moma kokaen meleema muro: “Nii iwaajon ama nugi komumambotiwaajon romongon kaen jewe.”

¹⁰ Meleema muro kin Abimeleknon kokaen ijoro: “Gii mono naa terega ama nononjana? Noo ejauruna yonoonona monnon mono afaangon goo embagawo enaga. Kaen kolooro giinon kondoon singisongowaa qaa lombotanon mono nonoo qanananon unaga.”

¹¹ Kaen jen kanageso tuuna kuuya yonoojon jenkooto kokaen ama onono: “Monnon mon eja koi me iwaa embia men bolin orombaati, ii mono koomuwaa bunaga jen tegonin komuwaa.” Kian.

¹² Aisaknon balon iikanon nene gawon koma komoro Ponnon kotuegon muro yambu iikanon hona komoroti, ii 100:waa so sein kolooro.

¹³ Kaen kolooro toomorian somasomata mokoloon laligoro esuhinayanon toroqen somariin uro kindinbiri eja qaqabunayawo kolooro.

¹⁴ Iwaanon lama, meme (nonin) ano bulmakao tuuna tuuna ii koloon seigi. Kaanjadeen welenqequeuruta mamaga onono laligogi. Kawaajon Filistin yononon ii iima kanain goronkiki ama gemageqe qaa jegi.

¹⁵ Gemageqe qaa jen mana Aabrahambaa welenqequeurutanon apu ron iwaa kambanon osogiti, ii kuuya balonon qen turudaborogi.

¹⁶ Kaen kolooro kin Abimeleknon Aisak kokaen ijoro: “Gii ku-usungawo koloon mamaga nunuugujanawaajon mono kololoon nonomesaon mongen kamba.”

¹⁷ Kaen jero moma balon ii mesaon Gerar doonanon kema kemen opo sel kuun mororongon kuun kanon rama laligogi.

¹⁸ Rama laligon apu ron mana Aabrahambaa kambanon osogito, Aabraham komuro Filistin yononon qen turugiti, ii Aisaknon jero mombo oson luluuma meagogi. Meagogi mananon apu ron qagia qaroti, Aisaknon ii iikayadeen mombo qaro.

¹⁹ Kaen qaro welenqequeurutanon dondoonanon apu ron oson laligon apu ron mon apuya soraaya ujugon kouroti, ii mokoloogi.

²⁰ Ii mokoloogito, Gerar yonoo lama bulmakao galengianon Aisakwaa lama bulmakao galenuruta yonowo kanain angowowo ama qaa kokaen jegi, “Oo ii nonoononga!” Iyanawo angowowo qaa kaen jegitiwaajon ama Aisaknon apu ron iikawaa qata Esek (Angowowo) qaro.

* 26:7: Jen 12.13; 20.2

²¹ Iikawaa gematanon apu ron mon mombo osogi iikawaajon kaanagadeen angowowo angi. Kaen angitiwaajon ama apu ron iikawaa qata Sitna (Kerekere) qaro.

²² Kaen qama balon ii mesaon kema apu ron mon mombo jero osogi. Apu ron iikawaajon angowowo qaa mende kolooro kawaajon qata Rehobot (Tintina awaa) qama qaa kokaen jero: “Kete Ponon tintina awaa nonono saanon balon kokanon laligonkoloon seisei ambona.”

²³ Kaen jen kanon laligon mesaon Beerseba gomanon keno.

²⁴ Beerseba keno gomantiina iikanon Ponon asugin mun kokaen ijoro: “Niinon manga Aabrahambaa Anutuya koloojen. Niinon giwo laligon kotuegon goma laligomana. Kawaajon toroko mende moba. Niinon gawon ejana Aabrahambaaajon ama goo gbiliuruga koloonseisei onombe jangogianon uuta koloowaa.”

²⁵ Kaen ijoro Aisaknon siimolon alata mon iikanon men Pombaa qata qamago qama kooliro. Qama koolin opo kuuna mororongon men rama laligogi. Laligon jero welen ejaurutanon apu ron mon iikanon osogi. Kian.

Aisak ano Abimelek yoronon batugaranon soomonngo ani.

²⁶ * Aisaknon Beerseba laligoro kamban monon kin Abimelek iinon Gerar taon mesaon iwaanon karo. Goro qaa jeje alia Ahuzat ano manjaqeqe tuunaa kawali galena Fikol yoronon iwo motoon kagi.

²⁷ Kagi Aisaknon kokaen qisin onono: “Ono kere moma noma balongianonga konjoma nongito, kilen mono naambaajona noonon koi kaju?”

²⁸ Qisin onono kokaen meleengi: “Ponon giwo nanji, nono ii asuganon iima moma kotojon. Kawaajon kokaen romongojon: ‘Nononon giwo soomonngo ambombaajon aihnana mojon. Sanaan gii ano nonoo batunananon soomonngo ama ii jojopan qaanon jen kotiinin kokaen ewaa:

²⁹ Nono kakasililin mon mende ama goninto, kamban so awaa ama goma gomesaonin luaenon miriga mesaon kema kan laligona. Iikawaa so giinon kaanjadeen nono iwoi bologa mon mende ama nonoma laligowa.’ Kamban kokaamba Ponon kotuegon gono laligojan.”

³⁰ Kaen jegi Aisaknon jejelomban mozozongon oon ano nene qaan nen ragi.

³¹ Rama en gomaamba umugawo waama soomongogia somongon aon ii jojopan qaanon jen kotiigi. Jen kotiigi Aisaknon ii wasin onono luae qaganon mesaon kengi.

³² Kengi ween iikanonadeen Aisakwaa welen eja yononon kan apu ron mon osogiti, iikawaa sunduya kokaen ijogi:

³³ “Nono apu mokoloojon.” Kaen ijogi moma apu ron iikawaa qata Siba qaro. * Kawaajon taon iikawaa qata ii kamban kokaamba kaanagadeen toroqen Beerseba qamakejon. Kian.

Iisoonon waba emba woi orono.

³⁴ Iisoonon yambuya 40 kolooro Hit emba woi orono. Qagara Judit, mana qata Beeri ano Basemat, mana qata Elon.

³⁵ Emba iyoronon Aisak ano Rebeka uukondun ano wosobiri somata totoon mokoloon oroma laligori. Kian.

* **26:26:** Jen 21.22 * **26:33:** Siba qaa: iikawaa kania woi: jojopan qaa ano jango sewen. Jen 21: 31

27

Aisaknon Jeikob kotuegon muro.

¹ Aisaknon laligon kouma eja wana kolooro jaaya umun kono iwoi mombo iima kotomambaaon amamaaro. Kaen amamaan mutu meria Iisoo koma horon muro karo kokaen ijoro: “Merana moba.” Ii moma kokaen meleema muro: “Amana, nii koi nanjen.”

² Meleema muro kokaen ijoro: “Moba, nii eja wana koloojen. Naa kambanon komumanati, ii mende mojen.

³ Kawaajon gii saanon tiwo wasaga ano kisare gesoga men jolonon kema orowaa borojan men qen noonon kawa.

⁴ Kan nene naanawo ainja so on mozozongon men kan nona nemanja. Ii nen nama kotumotue gomanja. Ii wala gombe tegoro niinon iikawaa gematanon saanon komumanja.”

⁵ Aisaknon meria Iisoowaajon qaa kaen jero Rebekanon ii geja ama moro. Moro Iisoonon mesaon tiwojun men oro qen manja mumambaaon junnon keno.

⁶ Keno Rebekanon meria Jeikob qaa kokaen ijoro: “Merana moba, manjanon daga Iisoo qaa kokaen ijoro mojena:

⁷ ‘Gii mono oro men kan noma nene naanawo on mozozongon nona nemanja. Nenngo Pombaa jaasewananon kotumotue gomanja. Ii wala gombe tegoro iikawaa gematanon saanon komumanja.’

⁸ Kawaajon merana, mono geja awaagadeen ama moba. Qaa dologo koi jen koton gomanati, gii mono iikawaa so amba.

⁹ Mono meme tuunon kema iikanonja meme (nonin) donja kelegawo woi men kan nona niinon iikanon mangaa ainja so nembanene naanawo on mozozongomanja.

¹⁰ On mozozongowe men kema amaga muna nen kotumotue gonaga. Iikawaa gematanon saanon komuwaa.”

¹¹ Kaen jero Jeikobnon moma nemunja Rebeka kokaen ijoro: “Nemuna moba, dana Iisoonon sele juyawo koloojato, noo selenanon solanja kolooja.

¹² Manjanon nii noosirin monagati een, nii iwaa jaasewananon tiliqili eja kaanja koloowe moma nombabo. Kaen moma nono kotumotue qaagoto, qasumasuaa horowe neenaa qananon ubabo.”

¹³ Kaen ijoro nemunanon kokaen jero moro: “Merana, qasuaan gonagati een, iikanon mono saanon noo qananon ubaa. Giinon mono kilen qaa jejeni, ii moma ten koma kema iwoi ii men kawa.”

¹⁴ Kaen jero kema meme (nonin) woi men kan nemunja muro. Muro nene aijnawo mananon naanja moroti, iikawaa so on mozozongoro.

¹⁵ On mutu meria Iisoowaa opoqiisi malekuya awaa totoon opo kowianon galej konoti, ii men meria kanagenja Jeikob muro mouro.

¹⁶ Mouro meme (nonin) selia ii men boria kokosiin aroya solanja esuuro.

¹⁷ Esuun nene aijnawo ano bered ooroti, ii men Jeikobwaa borianon ano.

¹⁸ Ano men manaanon kema “Ama!” jero.

Jero kokaen meleeno: “Oo merana, gii moronon?”

¹⁹ Kaen meleeno manja kokaen ijoro: “Nii mutu meraga Iisoo. Jen koton nonjani, nii mono iikawaa so andaborojen. Sanaan waama rama orona men kajeji, ii nen kotuegon nomba.”

²⁰ Kaen ijoro moma meria kokaen qisin muro: “Merana, ii mono nomaen uulanawo mokoloojanja?” Qisin muro kokaen meleeno:

“Anutu, goo Ponganon mono ilaan nono ii uulanawo mokoloojanja?”

²¹ Kaen meleeno Aisaknon Jeikob kokaen ijoro: “Merana, gii onanon merana Iisoo koloojan me qaago, ii momambaajon mono saanon kosonanon koi kana goosirimaŋa.”

²² Kaen ijoro maŋa Aisakwaa kosianon keno oosirin moma kokaen jero: “Qaa aroganon Jeikobwaa aroya koloojato, boroganon Iisoowaa boria kaŋa.”

²³ Boria juyawo data Iisoowaa boro tani kaŋa koloorotiwaajon Aisaknon ii mende moma koton mun kotuegon mumambaajon ano.

²⁴ Kilen mombo kokaen qisin muro: “Gii onanon merana Iisooga me qaago?”

Qisin muro kokaen meleeno: “Nii mono Iisooga.”

²⁵ Kaen meleeno kokaen ijoro: “Merana saanon oroga tosaŋa nona nen kotumotuena gomaŋa.” Kaen ijoro ii muro nero. Nero wain apu tosaŋa motoon maama muro nero.

²⁶ Nen nama meria kokaen ijoro: “Gii saanon kosonanon kan buuna kiton newa.”

²⁷ * Kaen ijoro kosianon kema buuta kiton nero. Nero opoqiisi malekuyaa moroŋa moma kotuegon mun kokaen jero:

“Aha merana, Ponon jun kotuegoro eji, noo meranaa selianon unkoowa awaa soro kaŋa kolooro mojen.

²⁸ Anutunon mono siwewaa bedu unjijiya ano namowaa toomoriaŋa togon gono yaka logoyaga, yagon dumun kota ano wain apu iwoiga ii honoŋa qaa asugin seiwu.

²⁹ * Kantria kantria yononon mono welen qen goma laligowu.

Kanageso tuuŋa tuuŋa yononon mono simin kuma goma laligowu. Giinon mono geenŋaa daremunuruga yonoo eja pongia koloon laligowa.

Nemungaa merauruta yononon mono simin kuma goma laligowu. Monon qasuaŋ gombaati, qasumasuaanon mono iwaa qaganon ubaa.

Monon kotuegon gombaati, kotumotuenon mono iwaa qaganon ubaa.” Kian.

Iisoonon maŋanon kotuegon mubiwaajon weleno.

³⁰ Aisaknon Jeikob kotuegon mudabororo maŋanon miri uuta mesaon seleengen keno alanzaŋ iikanonadeen data Iisoonon tiwojun laligoro tegoro mirinon karo.

³¹ Kan iinon kaŋagadeen nene naaŋawo on mozononon men kan maŋa mun kokaen ijoro: “Amana, saanon waama rama orona tosaŋa nen kotumotuega nomba.”

³² Kaen ijoro maŋa Aisaknon kokaen qisin muro: “Gii moronon?” Qisin muro kokaen meleema ijoro: “Nii mutu meraga Iisoo.”

³³ Kaen iorotiwaajon Aisaknon aarun lalanani jenaŋa mamaga ororo kokaen ijoro: “Gii mende kana iikanon tiwojun eja monon oro men kan nonjaati, ii mono moronon? Iinon ii nono nen kotumotuena mono mudaboroŋa. Ii mudaboroŋatiwaajon iikanon mono onanon iwaa qaganon en ubaa.”

³⁴ Iisoonon maŋaa qaa jeta ii moma uukondun ama ambureren men silama saama maŋaajon kokaen weleno: “Amana, nii mono kaŋagadeen kotuegon nomba.”

³⁵ Kaen welenoto, maŋanon meleema ijoro: “Koganon mono tiliqili qaganon kan goonon kotumotue tagon men kenja.”

* 27:27: Hib 11.20 * 27:29: Jen 12.3

³⁶ * Kaen ijoro Iisoononj kokaen jero: “Konanonj mono indina woi tiligon nono laligojen: Iinonj wala asugiwetiwaaw qabunaya ii wala nuandabororo ano kete noononj kotumotue ii kaanagadeen tagon nuama meja. Kawaaajon qata Jeikob (tiliqili eja) qamakejonj, ii mono soyanonj kolooja. Kotumotue monj mono noojonj enj gonja me qaago?”

³⁷ Kaen jero mananonj Iisoowaajonj kokaen meleeno: “Moba, niinonj koga goo eja ponga laligowaatiwaajonj kuunj mujen. Tinitosauruta kuuya yonononj ii welenj qen munj laligowutiwaajonj jenj kotonj onjonjen. Yaka logoya, yagonj dumunj kota ano wain apu iwoi ii mono jedaborojena Anutunonj ii munj laligowaa. Oo merana, naa kotumotuena monj toroqen enj nonagi, ii gombenaga? Ii mono amamaajen.”

³⁸ * Kaen meleeno manaaajonj kokaen jero: “Oo amana, kotumotue motoonggo iigadeen mono enj gonja me nomaen? Oo amana, mono nii monj kotuegonj nomba.” Kaen jenj kanainj silama saaro.

³⁹ * Saaro mananonj kokaen meleema ijoro: “Moba, giinonj mono balonj toomorianawo mesaonj koriganonj kema laligowa.

Iikanonj sombimbaa bedu unjjijiya ii kanakeewanga mende kamaankebaa.

⁴⁰ * Gii manjawaa soo somatanonj ejemba lanj unjun laaligoga anjonj koma kogaa welenj qeqeya kamakamaata koloonj laligowa. Kaen laligowagato, kanawaen qenj koga utama munj kambanj iikanonj karenj motonj iwaa galenj konkonja unjun yakarinj geenjaa nananj laligowa.”

⁴¹ Mananonj Jeikob kotumotueya muroti, Iisoononj iikawaajonj ama kanainj koga uukazi moma munj laligoro. Anjaa uutanonj kaen moma alia mombaaajonj kokaen jero: “Manaraa koomuyaa kambananonj mono torija. Iinonj komuro jinjenj qama saama kambanj iikanonj saanonj kona Jeikob qewe komuwaa.”

⁴² Iisoowaa momoyanonj kaanja kolooro monjonj iikawaa buzuya moma Rebekawaanonj kema jero moma meria kanagenja Jeikobwaajonj qaa ano kema wama karo kokaen ijoro: “Moba, daga Iisoononj mono ironja meleeno qaganonj uro guro komuwagatiwaajonj romonggoja.

⁴³ Kawaaajonj merana, niinonj qaa gijomanjati, ii mono tenj komba. Mono keteda koi waama olonj koma Haran gomanonj naana Labambaanonj kemba.

⁴⁴ Kema iwo kambanj tosaanja toroqenj laligona dagaa uuduuduuyanonj olomoowaa.

⁴⁵ Uuduuduuya olomoonj kamaaro iwoi ama munati, ii duduurogo niinonj kawaa gematanonj goojonj qaa ambe karo guama kawu. Iinonj guro komuna monjonj ii qero komuwabo. Mono naambaajonj kambanj motoonggo iikanondeen ororonj qaoni oromesaonj saamambo.” Kianj.

Aisaknonj Jeikob wasiro Labambaanonj keno.

⁴⁶ Rebekanonj loya Aisakwaanonj kema kokaen ijoro: “Niinonj enarowoina Hit emba yoroojonj ama toroqenj laligomambaajonj mojona tiiro siimbobolo momakejen. Jeikobnonj kaanagadeen Hit yonjoo boraurugia yonjoononga monj enarowoinara kaanja embiaga mewabo. Balonj kokanonj koloogiti, iyonjoo siligia mono kaanagadeen eja. Kaanja monj menj kawaboti eenj, niinonj mono laaligona naambaajonj toroqenj laligowenaga? Siimbobolonanonj mono toroqenj hononja qaa koloowabo.” Rebekanonj kaen jero.

* 27:36: Jen 25.29-34 * 27:38: Hib 12.17 * 27:39: Hib 11.20 * 27:40: Jen 36.8; 2 Kin 8.20

28

¹ Kaen jero Aisaknon Jeikob koma hororo karo kotuegon kokaen jen koton muro: “Merana, gii Keinan yonoo naamboragia yonoononga mon embaga mende mewa.

² Kaen qaagoto, mono waama Mesopotemia (Padan Aram) balonon kema nemungaa manja Betuelwaa mirinon keuma owaga Labambaa borauruta yonoononga mon embaga mewa.

³ Embaga mena Anutu, ku-usun kuuyaa Toyanon mono gii kotuegon koloonseisei gono gbiliuruga yonoo jangogianon seiro kanageso tuun mamaga yonoo manj benjiaga koloowa.

⁴ * Anutunon mono gii ano gbiliuruga onjo Aabrahambaa kotumotueya ii toroqen onjombaa. Kaanagadeen balon asaga Abraham muro giinon iikanon waba koloon laligojani, ii bunja qen aowaga.”

⁵ Kaen jen Jeikob wasiro mesaon Mesopotemia (Padan Aram) balonon Labambaanon kemambaaajon keno. Laban ii Aram eja Betuelwaa meriaga, Jeikob ano Iisoo yoroo nemungara Rebekawaa naanaga. Kianj.

Iisoonon ala-ala emba mon mero.

⁶ Aisaknon Jeikob kotuegon mun embia mewiwaajon Mesopotemia balonon wasiroti, ii Iisoonon moro. Kotuegon mun kokaen jen koton muro: “Gii Keinan yonoo naamboragia yonoononga mon embaga mende mewa.”

⁷ Kaen jen kotooro nemunmanja yoroo qaa jegara tenj koma mesaon Mesopotemia (Padan Aram) balonon kenoti, Iisoonon ii kaanagadeen moro.

⁸ Ii moma manja Aisaknon Keinan emba togon moma bolinj aonj laligoroti, Iisoonon ii iima moma kotooro.

⁹ Ii moma koton manjaa jaanon sokombaatiwaajon asia Aabrahambaa meria Ismaelnon komuro iwaa mirinon kema borata Malahat, Nebaiotwaa naanja ii mero embauruta karoonj koloogi. Kianj.

Jeikobnon Siwewaa doya gaonon iiro.

¹⁰ Jeikobnon Beerseba gomanj mesaon Haran gomanon kemambaaajon keno.

¹¹ Kema laligon balon monnon keuma ween jaaya kemerotiwaajon ama iikanon jamo ragiti, iikanon mon menj wanj qembonja qen gomantiinanon gaonj ero.

¹² * Gaonj enj iikanon gaonj kuku monj kokaen iiro: Do mombaa kitia namonon kuugi kema qaga ii Siwenonj uma kuunj nano Anutuwaa gajobauruta yonononj iikanonj riinj uma kamaanj angi.

¹³ * Kaen angi Ponnonj iwaa kosianon nama qaa kokaen ijoro: “Niinon Ponj, asaga Aabrahambaa Anutuya ano manja Aisakwaa Anutuya koloojen. Balonj koi ejani, niinonj ii gii ano goo gbiliuruga onoo bunjaga qen onomanja.

¹⁴ * Goo gbiliuruga yonononj koloonj seisei angi jangogianon namowaa sububunj kaanja koloowaa. Kaen kolooro juma deema balonj weenj koukoutanonj ano kemekemetanonj, Saut ano Noot lee lee, eu ano emu iikanonj baagenj sokoma kema laligowu. Goojonj ama goo gbiliuruga yonoononga mombaaajonj ama noo kotumotuenanonj mono namowaa kanageso tuun kuuya yonoo qagianonj uro oyanboyanj mokoloowuya.

¹⁵ Moba, niinonj giwo laligon daen daen kema kanj laligowagati, iikawaa so mono sopa somonjonj goma laligonj uma guambe balonj kokanonj mombo eleema kawaga. Niinonj gii mende gomesaonj qaa jenj somonjonj gombeti, iikawaa so ambe honja koloodaborowaa.”

¹⁶ Kaen ijoro Jeikobnon gaon uutanonga uuta tooro moma waama kokaen jero: “Ponon mono onanon balon koi kanon laligojato, niinon ii wala mende mojena.”

¹⁷ Kaen jero jenenja ororo qaa kokaen jero: “Balon koi mono kowoga ano keemomoyawo kolooja. Koi kanon mono onanon Anutuwaanon dun raraya ano Siwewaa naguya kolooja.”

¹⁸ Kaen jen goman ano umugawodeen waama jamo qembona qen eroti, ii men waama jawo toon onon kuun qaganon kele apuya maama moriro.

¹⁹ Morin goman iikawaa qata Betel (Anutuwaa miri) qaro. Wala taon iikawaa qata ii Luz qama laligogi.

²⁰ Jeikobnon balon iikawaa qata dongoga Betel qama qaa kokaen jen somongon jojopan qanon jen kotiuro: “Oo Anutu, giinon niwo laligon kana koi kemaati, iikanon nii galen koma noma nembanenena ano selenaa esuya mokolon nona

²¹ saanon luae qaganon manaa mirinon mombo eleema kemaati een, niinon mono goo uuanga ten koma laligowe giinon noo Pon Anutuna kolon laligowa.

²² Jamo koi men waama jawo toon onon kuujeni, iikanon mono goo dun raraga ero iwoi kuuya togon noma laligowagi, niinon ii onanon mendeembe tuun 10 koloogi iikanon motomoton men leun goma laligomanja.” Kian.

29

Jeikobnon Labambaa mirinon keuro.

¹ Jeikobnon kaen jen mesaon kana toroqen kema ween koukoutaa kanageso yonoo balonon keuro.

² Kanon keuma balon korianon apu ron mon iiro. Miri toya yononon lama tuungia unuama iikanon apu onoma laligogi. Kamban kanon apu ron kawaa kosianon lama tuun karon egi apu ron qaa ootanon jamo somata ii mende metangi.

³ Lama galen yononon wala lama tuungia kuuya iikanon men kululuun onoma jamo ii apu ron qaa ootanonga gbililingogi kenogo lamaurugia apu onongi negi jamo ii mombo dujanon komakegi.

⁴ Jeikobnon lama galen ii kokaen qisin onono: “Eja alauruna, on dakaya?” Qisin onono “Nono Harambaajona,” kaen meleema mugi.

⁵ Meleema mugi kokaen qisin onono: “Ono Naahorwaa esia Laban moma muju me qaago?”

Qisin onono “Saanon moma mujon,” jegi.

⁶ Jegi kokaen qisin onoma jero: “Ii saanon laligoja me qaago?”

Kaen jero kokaen ijogi: “Ii saanon laligoja. Iiba, iwaa borata Reizelnon mono endu lama unuama kaja.”

⁷ Kaen ijogi Jeikobnon jero: “Iibu, ween somata ero lama ii goman-tiinaajon kululuun onombombaa kambananon mende torija. Kawaaon saanon lamagia apu onongi negi mombo unuama laaligogianon kema onongi nenegia newu.”

⁸ Kaen jero kokaen meleengi: “Kaen saanon mende ambona. Wala lama tuun kuuya kululuun onoma jamo ii apu ron qaa ootanonga gbililingonin kenogo mono lamaurunana apu ononin newuya.”

⁹ Jeikobnon yonowo qaa kaen amin moma nanngi iikanonadeen Reizelnon mananon lama tuun unuama karo. Reizel inon lama galen gawon men laligoro.

¹⁰ Karo Jeikobnon owayaa borata Reizel ano owayaanon lama tuun injiima apu ron qaa ootanon kema jamo ii metaama owaya Labambaanon lamauruta apu unuagiyo.

¹¹ Unuagidaboron Jeikobnon Reizel buuta kitoron nen kanain kotakota qama saaro.

¹² Saama Reizelwaajon jero: “Nii goo mangaa tinitosaya koloojen. Nii Rebekawaa meriaga.” Kaen jero Reizelnon moma uulanawo bobogarin manaanon kema buzu ii jero moro.

¹³ Labanon naanaa meria Jeikobwaa buzuya moma ii uulanawo mokoloomambaaajon keno. Kema mokoloon iima suunjon angomon buuta kitoron nen wama mirianon uri. Uma iwoi kuuya kolooroti, Jeikobnon iikawaa sunduya jero moro.

¹⁴ Ii moma kokaen jero: “Saanon, giinon neenaa sakitina koloojan.” Kaen jero koin motoongowaa so iwo rama laligoro. Kian.

Jeikobnon Lea ano Reizel embawoitaga orono.

¹⁵ Kaen laligoro Labanon Jeikob kokaen ijoro: “Gii tinitosana laligojaniwaajon tawaga qaa een welen qen nombabo. Ii mende sokombaa. Kawaajon tawaga dawi mewagiwaajon mojan, ii saanon jena moman.”

¹⁶ Labambaa borawoita woi laligori. Somataa qata Lea. Kogaa qata Reizel.

¹⁷ Leawaa jaayanon iima-ainainawo kolooroto, Reizel seliaa kaitania ano jaasewan ii kuuya iima-ainainawo totoon kolooro.

¹⁸ Jeikobwaa uunaan ii Reizelwaanon erotiwaajon ama qaa kokaen jero: “Niinon boraga kanagen Reizel memambaaajon saanon yambu 7 welen qen goma laligoman.”

¹⁹ Kaen jero kokaen ijoro: “Ii eja morota mon mube mende sokombaboto, gii gomba sokombaa. Kawaajon saanon niwo koi laligowa.”

²⁰ Kaen jero Reizel memambaaajon yambu 7 welen qen mun laligoro. Uunaanon Reizelwaajon erotiwaajon ama yambu iikawaajon moro ween afaan tani kolooro. Kian.

²¹ Yambu 7 tegoro Jeikobnon owaya Laban kokaen ijoro: “Noo gawon meme kambananon mono tegojiwaajon saanon embana Reizel nona iwo en laligoman.”

²² Labanon qaa ii moma miri toya kuuya horon kululuun onoma lomban ano nen korisoro angi.

²³ Ii angi tegoro goman tiro Labanon borata Lea wama kema Jeikob muro miri uutanon uma motoon eri.

²⁴ Labanon welen embia qata Zilpa ii borata Leawaa welenqegeyaga laligowaatiwaajon muro.

²⁵ Motoon eri goman ano Jeikobnon embia iima moro Reizel qaagoto, ii Lea kolooro yooyaanon kema kokaen jen muro: “Gii mono naa terega ama nonjanate? Nii Reizel memambaaajon welen qen goma laligoweto, gii mono naambaajon tiligon nonjan?”

²⁶ Ii moma meleema kokaen ijoro: “Goman kokanon data een laligoro kongan eja mewaatiwaa nanamemen ii nonoonon mende eja.

²⁷ Kawaajon saanon maran korisoro ii Leawo sonda motoongowaa so laligon aisoona tegoro koga kaanagadeen goman. Ii mewaatiwaajon mono kaanagadeen yambu 7 toroqen welen qen noma laligowa.”

²⁸ Kaen ijoro uumotoongo ama Leawo maran korisoro kamban ii sonda motoongowaa so laligoro tegoro Labanon borata Reizel kaanagadeen embia kolooawaatiwaajon muro.

²⁹ Labanon welen embia qata Bilha ii borata Reizelwaa welenqeqeyaga laligowaatiwaajon muro.

³⁰ Jeikobnon Reizel ii kaanagadeen embiaga mero. Uunaananon Reizelwaajon erotiwaajon ama Reizel ii Lea uugun jopagon mun laligoro. Kawaa-jon yambu 7 toroqen Laban welenq qen mun laligoro. Kian.

Jeikobwaa merauruta koloogi.

³¹ Jeikobwaa uutanon Leawaajon mamaga mende ero zizi togoro Ponnon iiro mende sokono Lea koro ambaatiwaajon ilaan muroto, koga Reizelnon aruna laligoro.

³² Leanon korowo koloon laligon mera ejaga men qaa kokaen jero, "Ponnon tapekokorona iiro lonanon saanon kanain jopagon noma laligowaa." Kaen jen qata iikawaa so Ruuben qaro. (Ruuben = Tapekokorona iiro.)

³³ Kanagen mombo koro ama mera eja mon men qaa kokaen jero: "Lonanon melaada jopagon nono Ponnon ii moma mera koi kaanagadeen nonja." Kaen jen qata iikawaa so Simeon qaro. (Simeon = Gejianon moro.)

³⁴ Kawaa gematanon mombo koro ama mera eja mon men qaa kokaen jero: "Nii merauruta karoon lonaajon ononjenjawaajon iinon mono kanain uuta niwo somongowaa." Kaen jen qata iikawaa so Liwai qaro. (Liwai = Uuta somongowaa.)

³⁵ Kawaa gematanon dunanon mombo koro ama mera eja mon men qaa kokaen jero: "Nii kamban kokaamba Pon mepesejen." Kawaaajon qata iikawaa so Juuda (mepemepese) qaro. Kawaa gematanon mera mombo mende mero. Kian.

30

¹ Reizelnon aruna laligon Jeikobwaajon merabora mon mende men iyanqaa kania kaen iima data Lea gema qen uutanon motoqoto moma Jeikobwaajon qaa kokaen jero: "Gii mono mera mokoloowa. Ii mende mokoloona niinon mono laligomambaajon amamaan komumana."

² Kaen jero Jeikobnon irina soono uuduudu moma mun kokaen ijoro: "Nii mono mera nomaen mokoloowenaga? Anutunon gii mera mewagatiwaajon somongon goma laligojanto, niinon Anutuga qaago."

³ Kaen jero Reizelnon kokaen ijoro: "Noo welen embana Bilha ii koi. Sanaan iwo ena noo mera mon mewaa. Iinon nemun kono niinon kaanagadeen iwaanonga merabora mokoloon onoma nemungia koloon laligomana."

⁴ Kaen jen welen embia Bilha muro embiaga men iwo ero.

⁵ Ero Bilhanon koro ama Jeikobwaa meria mero.

⁶ Meria mero Reizelnon kokaen jero: "Anutunon gosin nono sokombe qamakooli qaana moma mera ejaga nonja." Kawaaajon qata Dan qaro. (Dan = Gosin nono sokonjen.)

⁷ Reizelwaa welen embia Bilhanon mombo koro ama Jeikobwaa meria mon mero woi kolooro.

⁸ Kaen mero Reizelnon kokaen jero: "Danawo mamaga aonoron haamo anjen." Kaen jen iikawaa so mera qata Naftali (Aonorowe) qaro.

⁹ Leanon mombo koro mende ama ii iima kawaaajon iyanqaa welen embia qata Zilpa men Jeikob muro embiaga kolooro.

¹⁰ Embiaga koloon Jeikobwaa mera ejaga mero.

¹¹ Mero Leanon "Simbawonawo!" jen qata Gad (simbawonawo) qaro.

¹² Zilpa, Leawaa welenj embia kanon Jeikobwaa meria monj mombo mero woi kolooro.

¹³ Kaen kolooro Leanon qaa kokaen jero: “Niinon keraqeeango somata mojen. Emba yonononj mono noojon oyanboyon qama laligowuya.” Kaen jen iikawaa so mera qata Aser qaro. (Aser = Oyanboyon qabu.)

¹⁴ Wiitnonj masu qero koto kambananonj somana monjon Ruubenonj seleengenj kema balon korianonj asagbalen hamo * mokolooro. Hamo ii mokoloonj men kan nemuna Lea muro. Muro Reizelnonj data kokaen ijoro: “Goo meraganonj hamo men kaji, iikawaa tosaana mono nona nema.”

¹⁵ Kaen ijoro Leanonj kokaen jero: “Giinonj lona nuana sokombaatiwaajon romongoweto, gii mono meranaanonj asagbalen hamo koi ii kaanjadeen nuamambaajon mojan. Ii mende sokonja.” Kaen jero Reizelnonj kokaen ijoro: “Saanon! Meragaanonj hamo ii nombaati eenj, mono saanonj Jeikobwo gomantiina koi ewao.”

¹⁶ Kaen jero Jeikobnonj mare iikanonj gawon mesaon karo Leanonj kema mokoloonj mun kokaen ijoro: “Niinonj meranaanonj asagbalen hamo kanonj mono goo sewanga mejena. Kawaaajonj mono niwo ewota.” Kaen ijoro Jeikobnonj gomantiina iikanonj iwo eri.

¹⁷ Iwo eri Anutunonj Leawaanonj qaa qamakoolia moro koro ama Jeikobwaa meria 5:ya mero.

¹⁸ Ii men qaa kokaen jero: “Niinonj welenj embana ii lona muwetiwaajon Anutunonj iikawaa tawaya koi nonja.” Kaen jen iikawaa so qata Aiskar (tawa) qaro.

¹⁹ Kawaa gematanonj Leanonj mombo koro ama Jeikobwaa meria 6:ya mero.

²⁰ Ii men qaa kokaen jero: “Anutunonj kalen awaa soro nonja. Lona Jeikobwaa merauruta 6 mewetiwaajon iinonj mono pondan niwo laligon qabuna noma laligowaa.” Kaen jen iikawaa so mera qata Zebulun qaro. (Zebulun = qabuna)

²¹ Kambanj tosia tegoro Leanonj bora men qata Daina qaro.

²² Anutunonj mombo Reizel kaanagadeen romongonj mun qaa qamakoolia moma koro ambiwaajonj ilaen muro.

²³ Ilaen muro koro ama mera monj men qaa kokaen jero: “Anutunonj gamuna metogoja.”

²⁴ Kaen jen toroqen kokaen jero: “Ponjonj mono merana monj toroqen nombaa.” Kaen jen iikawaa so mera qata Joosef (= Toroqen nombaa.) qaro. Kian.

Jeikobwaanonj lama tuunanonj seiro.

²⁵ Reizelnonj meria Joosef mero iikawaa gematanonj Jeikobnonj Laban kokaen ijoro: “Nii neenaa gomanj mirinanonj kemambaajonj mojen. Kawaaajonj saanonj wasin nona eleema kema.”

²⁶ Emba meraanjuruna koi yonoojonj ama goo welenga qen laligoweti, mono ii nona motoonj kembona. Nii gawonj somata totoonj men laligoweti, ii geengo saanonj mojan.”

²⁷ Kaen ijoro Labanonj kokaen jero: “Gii moma qeangonj nonjani eenj, mono saanonj koi laligowa. Ponjonj goojonj ama nii kotuegonj noma laligoroti, nii unju qewe qaa kaen kolooro mojen.”

²⁸ Kaen jen toroqen kokaen jero: “Mono gawongaa tawayaa jangoya jena sewana ii saanonj goman.”

* **30:14:** Asagbalen: Emba yonononj asagbalen hamo nen afaangonj koro ambombaajonj angiti, iikaan moma laarigi.

²⁹ Kaen jero Jeikobnon kokaen ijoro: “Nii goo welen nomaen qen laligon goo gomanon miriwaa oro tuunja tuunja galen koma onombe somariigiti, ii geenjo saanon mojan.

³⁰ Wala nii koi mende kawe iikanon oro iwoiga mamaga mende en gonoto, iikanon mono nii kawe kamban kanon sein jaasoongo kolooju. Nii daengen daengen kema kaweti, iikanon Ponon kotuegon gono laligona. Kaen laligonato, nii mono naa kambanon saanon neenaa kanagesouruna nanjon onomambaaon ama gawon iwoi kanain mewenaga?”

³¹ Kaen ijoro Labanon kokaen qisiro: “Nii mono naama gombenaga?” Kaen qisiro Jeikobnon meleema kokaen jero: “Iwoi mon mende nombato, iwoi motoongo koigadeen noojon ambagati een, nii saanon toroqen goonon lama tuunja tuunja ii kalan koma jaagalen men onoma laligomanja.

³² Nii saanon goonon lama ano meme tuunga kuuya ii kete injiima gosimanja. Ii gosin lama meria baron kuuya ano meme (nonin) donja titogiawo ano teregia diriwen, sonojinjiri me korombongi ii kuuya mendeema iyangia men kululuun onomba. Iyononon saanon gawon men laligowetiwaa tawana koloowu.

³³ Kanagen gawonaa tawana, lama ano meme ii injiima gosimambaaon kawagati, kamban iikanon uuna dindina kania ii afaangon kokaen mokoloowa: Meme (nonin) titogia qaa ano diriwen, sonojinjiri me korombongia qaa ii kuuya ano lama baron qaago kuuya noo tuunanon nambuti, ii niinon yongoro mejen, kaen moma kotowa.”

³⁴ Kaen jero Labanon kokaen meleeno: “Nii saanon uumotoongo anjen. Qaa jejan iikaan kana ii ewaa.”

³⁵ Kaen meleema weemboria iikanondeen Labanon meme (nonin) ejia teregia jirinjooron ano diriwen sonojinjiri me korombongia ano meme embia kuuya teregia titogiawo ano diriwen sonojinjiri me korombongi me sele jugianon iwoi taanja raroti, ii kuuya ano lama meria baron kuuya ii gosin metogon onoma anaa merauruta yonoo borogianon ama onono.

³⁶ Labanon ii ama onooma yonowo Jeikobwaanon lama ano meme tuun ii unuama weemboria karon kekembaa so kema kanon laligogi. Koriganon kaen laligogi Jeikobnon toroqen Labambaanon lama ano meme tuunja tuunja ii galen koma onoma laligoro.

³⁷ Kaen laligon komon, wakato ano gou gere iikawaa boria gbiligbili koton men selegia jinjororon kombolatiro biiwianon taaliro jirinjooron kolooro. †

³⁸ Kaen kolooro gere borogia koombolatia ii men oro yonoo apu juugia kuuya kanon ano apu newombaaon kagi wosogianondeen ero. Kaen ero lama ano meme tuun yononon ejianon unualeembutiwaa ain geriawo moma apu newombaaon kan mokolon iigi.

³⁹ Kaen iima meme ejia yononon gere boria iikawaa kosogianon embia unualeengi. Kaen unualeengi koro ama laligogitiwaajon meraboraurugia kawentetere, titogiawo ano diriwen, sonojinjiri me korombongi ii onoma laligogi.

⁴⁰ Kaen laligogi Jeikobnon lama ano meme (nonin) meria kaanja ii gosin mendeema onoma anja anja tuungia so ononoto, oro somata ii arengon onono jaagia Labambaanon oro baron ano teregia titogiawo yonoonon baagen uun nangi. Kaen ama anjaajon lama ano meme (nonin) tuunja tuunja metogon

† **30:37:** Gere boria: ii sopawaajon mende ano. Kaanagadeen tiriqoonjon me jenaj amambaaon qaago. Anutunon naa yawen ano owen jenaj ambombaaon mende jeroto, Jeikobwaa uutanon dingoro ten koma laligorotiwaajon toomoriambaa kania kaen kuma muro.

mokoloon onono. Ii mokoloon somongon onono Labambaa lama tuunanon mende kema toroqen onongi.

⁴¹ Oro embia kotakota yononon ejianon unualeembutiwaa ain geriawo mogi Jeikobnon kamban so iikanon gere boria ii apu juunon ano. Kawaajon oro ejia yononon kan ii wosogianon mokoloon iima kosianon kanon embia ii unualeema laligogi.

⁴² Kaen laligogito, oro embianon esungia kamaanqeqeta koloogiti een, iinon gere boria ii iyonoo wosogianon mende ama laligoro. Kaen ama laligoro oro esungia kamakamaata yononon Labambaa tuunanon toroqegi esungia kotakota yononon Jeikobwaa tuunanon kema toroqegi.

⁴³ Jeikobnon kaen ama kindinbiri eja qaqabunayawo koloon toomorian mokolooro. Lama ano meme tuun mamaga bunq qen aon welenqeqe ejemba unuano kamel ano dongi tuunq tuunq asugin seigi togia kolooro. Kian.

31

Jeikobnon Laban mesaon oloq koma keno.

¹ Labambaa meraurutanon qaa kokaen jegi Jeikobwaa gejianon kemero moro: “Manananon iwoi bunq qen laligoroti, Jeikobnon ii kuuya kalugon konjoratin angon kono. Mananaa esuhinaya galen koma iikawanonq hinaya kuuya ii iyanajon mokoloon kindinbiri kolooja.”

² Qaa ii moro ano looyaa jaasewanq iima kokaen moma asariro: “Labanon wala ala awaa koloon noma laligon kouroto, kaanq mende toroqen ama laligoja.”

³ Kaen moma asariro Ponon Jeikob kokaen ijoro: “Gii mono eleema manasauruga yonoo balonon kema tinitosauruga yonowo laligowa. Kema laligona niinon giwo nama laligomanq.”

⁴ Jeikobnon qaa ii moma Reizel ano Lea yoroojon qaa ano keno balon korianon lama tuunq tuunq galen koma ononoti, iikanon kari.

⁵ Kari kokaen irijoro: “Niinon mangaraa jaasewanq iima kokaen moma asarijen: iinon wala ala awaa ama noma laligon kouroto, iikaanq mombo mende ama laligoja. Manna Anutuyanon mono kilen niwo nama laligon kouro.

⁶ Nii ku-usuna kuuya kululuunq iikawaa so mangara welen qen mun laligon koubeti, oro ii saanon mojqao.

⁷ “Kaen laligoweto, iinon angomokolon qaganon ama noma laligon gawonaa tawaya ii somanq 10:baa so utequte ama laligoro. Kaen ama noma laligoroto, Ponon angon koma muro tiwitiwilaa mon mende ama nono laligowe.

⁸ Kamban monon kokaen jero, ‘Lama ano meme (nonin) titogiawo koloowuti, ii mono goo gawon tawaga koloowu.’ Kaen jero oro tuun kuuya yononon meraboraangia titogiawo onongi. Kamban monon kokaen jero, ‘Lama ano meme (nonin) kawentetere koloowuti, ii mono goo gawon tawaga koloowu.’ Kaen jero oro tuun kuuya yononon meraboraangia kawentetere onongi.

⁹ Anutunon kaen ano asugiro mangaraa tuunanonq oro konjoratin unuama nono seigi.

¹⁰ “Oro ejianon embia unualeema laligogiti, kamban iikanon gaon iima jaana uunq waama iibe meme (nonin) ejianon embia unualeema nangiti, iyonoo selegia ii kawentetere, titogiawo ano diriwen, sonojinjiri me korombongi kuuya koloogi.

¹¹ Nii gaon iibe kanon Anutuwaa gajoba monnon noojon 'Jeikob!' qaro. Kaen qaro 'Koi nanjen,' jen meleembe.

¹² Meleembe kokaen toroqen nijoro: 'Labanon iwoi kuuya ama go-makeji, niinon ii iima mojen. Kawaajon saanon jaaga otaama uun iiba: Meme (nonin) ejia kuuya embia unualeema nanjuti, iyonoo selegianon kawentetere, titogiawo ano diriwen, sonojinjiri me korombongi kolooja.

¹³* Niinon Betel kanon asugin gombe jamo dangunu mon kuun kele morin niwo qaa somongon jojopan qaanon jen kotiina. Niinon Anutu ii ano goojon qaa kokaen jejen: Gii mono keteda koi waama kantri koi mesaon geengaa kolokoloo gomanganon mombo eleema kamba.' "

¹⁴ Jeikobnon qaaya kaen jero Reizel ano Lea yoronon kokaen meleema mun ijori: "Manaraa mirinon borosamowaa bakaya mon ii noroonon mende toroqen raja.

¹⁵ Iinon eja norono sewanaranon karo ii anajongadeen men gilid-abororo. Kawaajon noro mono waba tani ama norono laligon kouri.

¹⁶ Kawaajon Anutunon manaraa tuunanon esuhina ilawoila konjoratin wano seiroti, ii kuuya mono onanon anana ano meraboraurunana ananaa bunaga kolooja. Kawaajon Anutunon jen koton gonoti, giinon mono ii kuuya ten koma otaawa."

¹⁷ Kaen ijori waama men mozozongon men embamerauruta kobibiin onono kamel qagianon ugi.

¹⁸ Miriwaa oro tuun kuuya konjoma onono wala kengi. Esuhina iwoiya kuuya Mesopotemia (Padan Aram) balonon laligon mokoloo seiroti, ii korebore kololoon manja Aisakwaanon kembombaajon Keinan balonon baagen kengi.

¹⁹ Kamban kanon Labanon lama jugia motomambaajon keno Reizelnon manaa mirinon donlopion bubuga yongoro mero.

²⁰ Yongoro mero Jeikobnon toroqen looya Aram eja Laban ii kokaen tiligon muro: Kembombaa qaaya ii mende jero moroto, mono olon mesaon kengi.

²¹ Kaen olon kengi kamel yononon ilawoilaya kuuya men bosingi. Kema Yufreitis apu gowoya koton Gilead balon baanawo iikanon baagen kengi. Kian.

Labanon Jeikob otaan keno.

²² Kengito, weemboria karoona kolooro kanon qaa kokaen jegi Labanon moro, "Jeikobnon mono togon olon koma keno."

²³ Ii moma waama tinitosa ejauruta unuama weemboria 7:baa so onotaa kema kema Gilead balon baanawo kanon mokoloon onongi.

²⁴ Onongiti, gomantiina iikanon Anutunon Aram eja Laban ii gaanon asugin qaa kokaen ijoro: "Gii Jeikobwaaajon kotumotue me gasumasuaa qaa mon jewabotiwaajon mono moma koton galen men aowa."

²⁵ Unuangi Jeikobnon opo sel kuun Gilead balon baanawonon mororongon kuuro Laban ano ejauruta yononon kaanagadeen opo sel kuungia iikanon kuun egi.

²⁶ En waama qegia Jeikobwaanon kema kokaen jero moro: "Gii mono naa terega ama nona? Gii tiligon nonjan. Kere yononon manja qen emba yongoro horonkejuti, mono iikawaa tani noo borawoina olon uruama koi kana.

²⁷ Gii naambaajon angomokolon ama noma uulanawo olon koma noma saon kana? Gii mono naambaajon qaa mon mende jena mobe lan kana? Ii

* 31:13: Jen 28.18-22

mobenagati een, nii saanon rii gbawe ambe koman koma gita kulele qegi korisoro qaganon onoombe kawuyaga.

²⁸ “Ii mobenagati een, mono saanon esauruna ano borawoina buugia kiton nen yeizozogia jewanaga. Gii mono uga qaawaa tere kaanja anjana.

²⁹ Niinon ku-usunawo kan saanon tiwilaan gombenagato, gomantiina ewe mangaa Anutuyanon qaa kokaen nijoaa: ‘Gii Jeikobwaajon kotumotue me qasumasuaa qaa mon jewabotiwaajon mono moma koton galen men aowa.’

³⁰ Kawaajon mesaowa, geengaa mangaa goman mirinon eleemambaa uuainga somata moma laligongo mesaodaboron kananon kan laligojan. Kawaajon saanon kembato, noonon donlopionjuruuna ii mono naambaajon yongoro men kana?”

³¹ Labanon kaen ijoro Jeikobnon kokaen meleema muro: “Giinon bora-woiga manjaqege ku-usun qaganon nuambabotiwaajon romongon keena moma olon koma kani.

³² Kaninto, monon donlopion bubuga mero mokoloowagi, ii saanon gena komuwaa. Ilawoila kuuya men laligojen, ii saanon tinitosaurunara yonoo jaanon iima gosin nama goonon iwoiga mon mokolon iima ii saanon mewa.” Jeikobnon kaen ijoroto, embia Reizelnon donlopion ii yongoro meroti, loyanon ii mende morotiwaajon ii hanqan qen jero.

³³ Kaen jero qegia Jeikobwaa opo sel kuunanon uma qengama mongama Leawaa opo sel kuunanon uma toroqen welen embawoi yoroo opo sel kuunganon uma qengama mongama iwoi mon mende mokolooro. Leawaanon kuun mesaon kawaa gematanon Reizelwaa kuunanon uro.

³⁴ Uroto, Reizelnon donlopion bubuga ii men gesonon mouma kamel qaganon dun rarawaa uutanon ama qaganon uma qelanjin raro. Kaen raro mananon opo kuunaa uuta kuuya qengganoto, ii mende mokolooro.

³⁵ Reizelnon manja kokaen ijoro: “Somatana, nii koinon niiro rajenjiwaajon ama goo jaasewanganon saanon mende waamana. Kawaajon uuduudu mende moma nomba.” Kaen ijoro miriwaa donlopion bubuga iikawaajon mongganoto, ii mende mokolooro.

³⁶ Mende mokolooro nama Jeikobnon irinja soono temboma Laban kokaen jen qisin muro: “Niinon naa kanaga ama songiwe? Mono naa sili bologa ama gombetiwaajon kakasililinon tiwowasanon tigon nonjan?

³⁷ Noo esuhinana kuuya qengan daborongo mono naa iwoiga mon mokoloona goo miri uuta bunaga koloona? Ii saanon men koi kan tinitosaurunara yonoo jaagianon ana iigi batunaranon qaa lombo enagati, ii gosin jen tegon mindingon norombuya.

³⁸ “Niinon giwo yambu 20 laligon waabe. Kamban iikawaa uutanon gawonga mewe goonon lama ano meme (nonin) yononon mende jangon qaongito, awaagadeen kolon seisei ama laligogi. Kaanagadeen lama ejia mon goo oro tuunnona mende qen newe.

³⁹ Kamban tosaanon oro kawalianon lama qen kitomitooroti, ii mende men kan goma laligoweto, iikawaa kitia ii neenaa tuunnona men kitianon ama laligowe. Lamaga gomantiinanon me asasaganon yongoro men laligowuyagati, kilen iikawaa kitia amambaajon jenkooto ana ii otaan laligowe.

⁴⁰ “Ween biiwianon goman gerianon nooro gomantiinanon memetononon nuro sangon moma laligowe. Kamban mamaga gaon gbiligbili laligowe.

⁴¹ Yambu 20:waa so iikaan goo gomanon laligon waabe tegoja. Yambu 14 ii borawoiga oromambaaajon welen qen goma laligowe. Iikawaa gematanon yambu 6 ii lama bulmakao mokoloomambaaajon goonon gawon men laligowe. Kaen laligoweto, giinon gawon memewaa tawana ii somaṇa 10:baa so utequte ama laligona.

⁴² “Asana Aabrahambaa Anutuya amana Aisaknon waeya men mepe-seenkeji, iinon gemananon aworo koloon mende kotingon nonagi een, giinon mono bobora wasin nona kawenaga. Kaen ama nonagato, Anutunon noonon siimbobolo kakasililin iiro gawon boronanon seleqege ama men laligoweti, ii iima kete gomantiinanon noo qaana gosin jen tegoro mojan.” Kian.

Jeikob ano Laban yoronon soomongo ani.

⁴³ Jeikobnon kaen jero Labanon kokaen meleema muro: “Emba woi koi mono noo borawoinaga. Yoro meraboraurugara ii noononṇa. Lama bulmakao tuuṇa tuuṇa koi ii noononṇa. Iwoi kuuya koi iijanṇi, ii kuuya noo buṇagadeen kolooja. Kaento, mesaowa niinon kete borawoina koi ano meraboraurugara ononiti, yononon kembutiwaa qaagia jegi ii qewagomambaaajon moma bimoojen.

⁴⁴ Kawaajon saanon kan gou koma aon batunaranon soomongo ambo. Ii qendeembotiwaajon romongon noroma dangunu kaṇa batunaranon ewaa.”

⁴⁵ Kaen jero Jeikobnon jamo mon men kuuro moroalimban dangunu kaṇa sodogara koloon nano.

⁴⁶ Iikanon nano Jeikobnon tinitosauruta yonoojon jamo men kululuuwu-tiwaajon jero. Kaen jero jamo men qanon qanon ama kululuugi uro iikawaa kosianon nene lomban on negi.

⁴⁷ Labanon jamo tuun kawaa qata Jegar Sahaduta qaro Jeikobnon qata Galed qaro. *

⁴⁸ Kaen qama looyanon qegia Jeikob kokaen ijoro: “Jamo tuun koi mono kete anaraa batunaranon moroalimban dangununaraga ewaa.” Kawaajon Jeikobnon iikawaa qata Galed qaro.

⁴⁹ Labanon qaa toroqen kokaen jero: “Ponon deema laligowoti, kamban iikanon batunaranon jaayanon niriima riin galen men noroma laligowaa.” Kawaa so balon iikawaa qata mon Mizpa qaro. (Mizpa = Galen meme miri koriga.)

⁵⁰ Labanon qaa ii toroqen kokaen ijoro: “Giinon borawoina horon ureen aon ama oromba me toroqen emba tosaṇa onombagati een, mono qaa koi moma laligowa: Balon eja monon kosonaranon mende laligon niriiro Anutunon mono kilen saanon niriima batunaranon soomongo ejiwaa qaaya ii nanjon jen laligowaa.”

⁵¹ Kaen ijon mombo toroqen kokaen jero: “Qegana moba, jamo tuun koi ano toon koi kuujeni, iikanon mono anaraa batunaranon dangunu kaṇa rama ubao.

⁵² Jamo tuun koi mono dangununara koloon rama ubaa ano toon koi ii kaanagadeen dangununara koloon rama ubaa. Iikanon soomongonaraajon kokaen romongon noroma rama ubao: Niinon men bolin gomambaaajon moma jamo tuun koi mende uugun goonon kamaṇa. Giinon kaanjadeen men bolin nomambaaajon moma jamo tuun ano toon koi mende uruugun noonon kawa.

* **31:47:** Dangunu jamo tuun: ii Hibruu qaanon Galed ano Arameik qaanon Jegar Sahaduta.

⁵³ Aabraham, Naahor ano yoroo mangaraa bengia Anutu iinonj mono qaa batunaranonj kolooro ii gosin jen tegon norombaa.” Labanonj kaen ijoro Jeikobnonj qaa ii somonjonj Anutuwaaw qanonj jojopanj qaanonj jen kotiiro. Manja Aisaknonj Anutu iikawaa waeya menj mepeseen laligoro.

⁵⁴ Jeikobnonj kaen ama balonj baananonj oro qen iikanonj siimolonj oonj tinitosauruta horonj onono lombanonj kagi. Kanj nene nenj gomantiinanonj rii oronj baananonj kanonj egi.

⁵⁵ Egi gomanj asariro Labanonj umugawodeen waama esauruta ano bora-woita buugia kitonj nenj kotuegonj onoma yeizozogia jero. Ii jen onjomesaonj eleema gomanjanonj keno. Kianj.

32

Jeikobnonj Iisoowo aitonjgowowaajonj joronjgoronj ano.

¹ Looyanonj keno Jeikobnonj kaanagadeen kananonj keno Anutuwaaw gajobauruta tosianonj mokoloon mugi.

² Mokoloon mugi injiima kokaen jero: “Ii Anutuwaanonj manjageqe tuunj kolooju.” Kawaa so gomanj iikawaa qata Mahanaim (manjageqe tuunj woi) qaro.

³ Jeikobnonj kananonj kema laligonj qele ejauruta tosaanja wala wasin onono Edom kantrininj balonj qata Seir kanonj data Iisoo iibombaajonj kenggi.

⁴ Wasin onoma kokaen jen kotonj onono: “Ono mono kema da ponja Iisoo kokaen jegi moba: ‘Somatana moba, nii welenj ejaga Jeikob. Nii owanara Labambo laligonj kouma laligodaboronj kambanj kokaamba ii mesaonj kajej.

⁵ Iikanonj laligonj bulmakao, dongi, lama, meme (noninj) tuunja tuunja ano welenjeqe ejemba mokoloon unuama kananonj kajej. Oo eja ponja, niinonj goo jaanonj kiankoomu mokoloomambaajonj moma qaa buzuna koi wala ambe goononj kaja.’ ”

⁶ Kaen jen kotonj onono kema eleema kanj kokaen jegi moro: “Nono daga Iisoowaanonj keninj. Iinonj mono ejauruta 400 unuama kananonj kanj giwo aitonjgowombaajonj jojorinj laligoju.”

⁷ Kaen jegi moma awawalinj konjilinj somata moro. Kaen moma nama kanagesouruta iwo kagiti, ii ano lama meme tuunja tuunja, bulmakao tuunja tuunja ano kameluruta ii mendeema onono tuunj woi koloogi.

⁸ Kokaen romonjonj kaen ano: “Iisoontonj kanj manja qen tuunj monj ununj tiwilaawaati eenj, tuunj monj yonjononj mono saanonj olonj koma kembuyaga.”

⁹ Kaen romonjonj kokaen jen qama kooliro: “Oo Anutu, asana Aabraham ano manja Aisak yoroo bengara, gii saanonj moma nomba. Ponj, gii geenjo qaa kokaen nijona mobe: ‘Gii mono waama geenjaa balononj eleema geenjaa tinitosauruga yonjononj kemba. Endu kena niinonj toomorianj gombe laligowa.’ Kaen nijona mobe.

¹⁰ Wala eenjanonj neenaa taa gbarunanondeen menj Jordan apu gowoya koi kotonj kembeto, saanonj koloonj seinj kete eleema tuunj woi koloonj koi kajej. Nii welenj ejaga kamaanjeqeta koloonj laligoweto, giinonj kilenj qaaga pondanj otaanj kiankoomuga kuuya qendeema noma laligona. Nii kamakamaata koloonj uujopaga ii bunja qenj aomambaa so mende koloonj laligowe.

¹¹ “Dana Iisoontonj kananonj kanj neena, nemunj ano meraboraaurunana nono nununj tiwilaanj nonombabotiwaajonj nii keena mojenj. Kawaaajonj giinonj mono ilaanj nonoma iwaa borianonga metogonj nonomba.

12 * Gii geengo qaa kokaen nijona: ‘Niinon toomorian goma gbiliuruga koloonseisei onombe jangogianon somariiro kowewaa sakasiŋa ejiwaa so koloowu. Ii kelemalelen ewaatiwaajon ama weenweengoyaa so qaago. Qaa ii onjanon.’ ”

13 Kaen qama koolin gomantiinŋa ii balon iikanon ero. Engo oro tuunŋa tuunŋa yonoononga data lisoo kalen mumambaajon oro kokaen gosin mendeema onoma anjatitiga onono:

14 Meme (nonin) embia 200, ejia 20, lama embia 200, ejia 20,

15 kamel 30 meraboraurugia ajunon, bulmakao embia 40, ejia 10, dongi embia 20, ejia 10.

16 Tuun kaen kaen gosin mendeema tuun aŋa aŋa ii welenqequeuruta yonoo borogianon ama onoma kokaen injoro: “Ono saanon wala kema oro tuunŋa tuunŋa koi yonoo batugianon tirin koton unuama awaŋaon kembu.”

17 Kaen injon tuun mutuya kembutiwaa galenŋa kokaen jen koton muro: “Kananon kenŋi dana lisoonon mokolon onoma kokaen qisin gombaa: ‘Gii morowaa welenqeque ejaga koloojan? Gii dakanon keman jen kajan? Oro baganon kajuti, ii morowaanonŋa?’ ”

18 Kaen qisin gono kokaen jewa: ‘Ii welen ejaga Jeikobwaanonga. Ii somataya lisoo kalen mumambaajon ano kaju. Anjo mono gemanananon kananon kaja.’ ”

19 Kaen jen koton mun oro tuun 2:ya, tuun 3:ŋa ano oro tuun tosia kuuya yonoo galenŋa gemagianon kagiti, ii kaanagadeen jen koton onono mogi: “Ono dana lisoo mokoloowuti, mono qaa tania iikayadeen jegi mobaa.”

20 Kaen jen koton onoma kokaen romongoro: “Niinon batogon uuta men kamaan ala kalen mumambaajon oro tuunŋa tuunŋa wasin onombe wala kembu. Dananon ii injima uuta bonjon kono olomoonaga. Uuta olomooro saanon neeno iwaa jaasewanan onon keube singisongona mesaon ala men nonaga.” Kaen romongon torogon kokaen jegi mobaatiwaajon jero: “Goo welen ejaga Jeikobnon mono gemanananon sosooda kaja.”

21 Kaen jen kalenŋa onono wala kananon kenŋito, anjo gomantiinŋa ii opo kuunjon ramanŋa jen iikanon raro. Kian.

Jeikobnon Siwe gajobawo aon orori.

22 Gomantiinŋa kanon Jeikobnon waama embawoita, welen embawoita ano merauruta 11 ii unuano kema Jabok apu sakasiŋa qeleqeleeŋa ii kotowombaajon anŋi.

23 Unuano apu koton kema esuhina iwoiya kuuya bunŋa eroti, ii kaanagadeen men kendaborogi.

24 * Kendaborogito, Jeikobnon anodeen apu leegen kanon mombo raro. Anodeen raro eja monjon karo iwo gomantiinanon aon oron nani goman ano.

25 Eja iikanon haamo ama mumambaajon amamaan iima kawaajon Jeikob ii kupu siitanon qero. Qero motoon aon oron laligori iikanon Jeikobwaa kupu siitanon suno.

26 Siitanon suno eja iikanon kokaen ijoro: “Goman amambaajon anjiwaa-jon mono saanon nomesaona kemanŋa.” Kaen ijoroto,

Jeikobnon kokaen meleema muro:

“Nii mende kotuegon nombagi een, nii mono mende gomesaowe kembaga.”

27 Kaen meleema muro “Gii qaga moro?” jen qisin muro “Jeikob,” jero.

* 32:12: Jen 22:17 * 32:24: Hoos 12:3-4

²⁸ * Kaen jero qaa kokaen ijoro: “Gii Anutu ano ejemba nonowo aon oron laligon haamo ama nonona. Kawaajon goo qaga mono toroqen Jeikob qaagoto, Israel qabu.” (Israel = Anutuwo aonjororo.)

²⁹ * Kaen ijoro kokaen jero: “Gii saanon qaga qana momana.” Kaen jeroto, gajobanon kokaen meleema muro: “Gii nomaembaajon noo qanaajon qisijan?” Kaen meleema mun iikanon nama kotuegon muro.

³⁰ Kotuegon muro Jeikobnon kokaen jero: “Nii Anutuwo jaasewan qen aon jaaya tororo iijento, kilen niima kobooro jaawo laligojen.” Kaen jen kawaajon balon iikawaa qata Penuel qaro. (Penuel = Anutuwa jaasewana)

³¹ Ween jaayanon kouro Jeikobnon Penuel goman ii mesaon uugun kan kupu siita sunotiwaajon ama riin korinkorin keno.

³² Eja kanon Jeikobwaa kupu sii toroqeqetaa tokotokoyanon qerotiwaajon ama Israel kanatuuru yononon kamban kokaamba kaanagadeen oro nen kanon kupu sii toroqeqetaa tokotokoya ii togon mende nenkeju. Kian.

33

Jeikobnon Iisoowo aitonjori.

¹ Jeikobnon jaaya uun waama Iisoanon ejauruta 400 yonowo motoon kananon kagiti, ii injiuro. Kawaajon meraborauruta mendeema onoma Lea, Reizel ano welen embawoita yonoo borogianon onono.

² Kaen ama onoma kokaen arengon onono: Welen embawoita yoronon meraboraurugara unuama wala kengi. Yonoo gemagianon Leanon meraborauruta yonowo kengi Reizel ano meria Joosef yoronon daandaan keni.

³ Sumanja kaen arengon onoma ano yonoo wosogianon wala kema simin kuma namonon usugon waaro indina 7 kolooro kema dataa jaasewananon keuro.

⁴ Keuroto, Iisoanon koga iimambaajon uulanawo bobogarin kan suungon mun borianon aroyanon giliro kemero buuta kiton nero urusaan aori.

⁵ Iisoanon jaaya uun waama Jeikobwaa embamerauruta injiima koga qisin muro: “Koi daen yononon giwo kaju?” Qisin muro kokaen meleeno: “Anutunon kalen moriana qaganon merabora koi welen ejaga nii nonota kajon.”

⁶ Kaen meleeno welen embawoita yoronon meraboraurugara yonowo kosere kouma simin kuma namonon usugogi.

⁷ Kawaa gematanon Lea ano meraborauruta yononon kaanjiadeen kosere kouma simin kuma namonon usugogi. Tetegoyanon Joosef ano Reizel yoronon kosere kouma simin kuma namonon usugori.

⁸ Kaen angi Iisoanon kokaen qisin muro: “Eja ano oro tuun kuuya kananon mokoloon ononjenji, ii kania naata wasin onona kajuya?” Kaen qisin muro kokaen ijoro: “Oo eja ponna, niinon ii goo jaaganon kiankoomu mokoloomambaajon ama wasin onombe.”

⁹ Kaen jeroto, Iisoanon qaa kokaen ijoro: “Oo kona, ii noonon mamaga sonanon raju. Kawaajon ii saanon toroqen geengaa buna koloon ewaa.”

¹⁰ Kaen ijoro Jeikobnon kokaen jero: “Kaen qaago. Giinon niimanaan ama ala awaa men nona goo jaasewanga iibe Anutuwa jaasewana kaana kolooja. Kawaajon nii goo jaaganon kiankoomu mokoloojenji een, mono kalena koi saanon buna qen aowa.

¹¹ Anutunon kalen morian qendeema nono laligon koube iwoi kuuya amamaankejenji, ii kuuya saanon en nonja. Kawaajon keraqeeango kalena

menj kagiti, ii saanonj mewa.” Kaenj ijonej kaparanj koma nanotiwaajonj Iisoononj keraqeeango kalenja ii bunja qenj aoro.

¹² Bunja qenj aonj kokaenj jero: “Mono saanonj toroqenj kembonja. Niinonj koipugia koloowe onj saanonj niwo kagi kembonja.”

¹³ Kaenj jeroto, Jeikobnonj kokaenj ijoro: “Eja ponja, moba. Meraborauruna yonononj esungia kamakamaata kolooju ano lama nemunja ano bulmakao nemunja meraboragia aju onj omakejuti, niinonj ii kalanj koma onj omakejen. Kaenj kolooro ii kana kembuwaajonj weemboria motoongowaa so molanj kota onj otaawonagati eenj, yonononj mono esungia kamaaro korebore komuwuyaga.

¹⁴ Kawaajonj eja ponja, gii saanonj wala kena welenj ejaga niinonj sosooda gemaganonj gotaanj kamanja. Oro onj otaawe wosonanonj wala kembuti ano meraborauruna esungiaa so osononj kanj kanj era Seir gomanonj somatana goononj koubonja.”

¹⁵ Kaenj ijoro Iisoononj kokaenj jero: “Kaenj kolooro nii saanonj ejauruna tosaanja onj omesaowe giwo onj kawu.” Kaenj jero Jeikobnonj kokaenj qisiro: “Gii mono naambaajonj kaenj anaga? Oo eja ponja, nii goo jaanonj kianj koomu mokoloowe mono sokoma nono tegoja.”

¹⁶ Kaenj jero Iisoononj weemboria iikanonj adeenj eleema kema Seir gomanonj keuro.

¹⁷ Jeikobnonj Sukot gomanonj kema iikanonj anja miria onj orouruta yonoojonj kuunja kuunja mero. Kawaajonj gomanj miri iikawaa qata Sukot (Halihali) qamakeju. Kianj.

¹⁸ Jeikobnonj tani kaananonj Mesopotemia (Padan Aram) balonj mesaoro. Mesaonj kanj Keinan balombaa taonj qata Sekem kanonj awaagadeenj kouro. Kouma opo sel kuunja taonj kosianonj balonj korianonj mororongonj kuunj ragi.

¹⁹* Opo sel kuunja balonj korianonj kuuroti, iinonj gomanj kitia ii Sekembaa manja Hamor iwaa merauruta yonoononga silwa kota 100 kanonj sewanja mero.

²⁰ Sewanja menj kanonj jiwowonj alata monj menj qata “El, Israelwaa benj Anutuya,” kaenj qararo. (El = benj)

34

Sekem yonononj Daina menj bolinj mug.

¹ Leanonj Jeikobwaa borata Daina meroti, iinonj kambanj monjonj Keinan emba saranj injimambaajonj keno.

² Keno balonj iikawaa eja ponja Hamor iinonj Hiwi kanagesowaa ejaga laligoro. Iwaa meria Sekem iinonj Daina iima iikanondeenj iimanaanjanan moma horonj menj kileenj muro.

³ Sekemnonj wombota Jeikobwaa borata Dainawaajonj pororogonj somongonj uukalenanonj jopagonj munj kele qaayanonj jenj tutugonj munj laligoro.

⁴ Tutugonj munj laligonj manja Hamor kokaenj ijoro: “Ama, gii saanonj emba saranj koi noo embanaga koloowaatiwaajonj qaa gawonj mewa.”

⁵ Kambanj kanonj Jeikobwaa meraanjuruta yonononj balonj korianonj kema miriwaa orourugia galenj koma onj oma laligogi Sekemnonj Daina menj kileero manja Jeikobnonj borataa buzu qaa ii kaenj moro. Ii moroto, ii mesangonj merauruta mirinonj koubutiwaajonj qaaya bogoro mamboma raro.

⁶ Mamboma raro Sekembaa manja Hamor iinonj qaa gawonj memambaajonj Jeikobwaanonj karo.

* 33:19: Joos 24.32; Jon 4.5

⁷ Kan raro Jeikobwaa meraurutanon balon korianonga kougi. Kouma iikanondeen iwoi asugirotiwaa sunduya ii kokaen mogi: Sekemnon Jeikobwaa borata men kileero Israel kanatuuru batugianon sili gamuyawo kolooro. Sili ii mende aanjaa so kolooro. Ii moma uugianon kobooro wosobiri moma goroŋooso anggi.

⁸ Goroŋooso mokoloogito, Hamornon kokaen injjoro: “Merana Sekembaa uuwombotaa naanja ii onoo naamboragiaajon mokotaan raja. Kawaajon saanon jen tegogi Dainanon iwaa embia koloona.

⁹ Sanaan nonowo naamboraurunana utequte ama aonin kema karo laligowonja. Kaen saanon qenaqena koloon laligowonja.

¹⁰ Kaen ama saanon nonoo batunananon rama laligowu. Nono balonana koi ii mende angon kombonato, onjo saanon iikanon lan kema kan aingiaa so balon kitia kitia bunja qen aon mirigia men nonowo angunen-qangunen ama laligowonja.”

¹¹ Kaen jero Sekemnon Dainawaa manjaanuruta ii kokaen injjoro: “Ninon onoo jaanon kiankoomu mokoloomambaaajon moma qisin ononjen. Kawaajon ii me woiwaa qisin nombuti, nii saanon ii onomanja.

¹² Emba sewanja ano kalen men kan onomanati, iikawaa jangoya ii saanon aingiaa so men ubu. Ii me woiwaa qisin nombuyagati, ninon ii saanon onomanja. Qaana kota koi: Ononon mono jen tegon naamboragia nongi noo embanaga koloowaa.”

¹³ Sekemnon naangia Daina men kileerotiwaajon ama Jeikobwaa merauruta yononon osonkakale qaganon Sekem ano manja Hamor meleema oroma

¹⁴ qaa kokaen jegi mori: “Eja mombaa selianon Anutuwaaiweseaya mende kotogiti, nono naamboranana eja iikaanja saanon mende mubonja. Kaen anin gamugamu qanananon ubabo. Kawaajon nono ii mubombaaajon amamaajon.

¹⁵ Onjo sili motoonggo kokaen anggi nono uumotoonggo ambonja: Wala Anutuwaaiweseaya ii ejaurugia kuuya onoo selegianon kotogi tegoro nono laligojoni kaanja koloowuti een, mono naamboranana saanon onombonja.

¹⁶ Kaen anggi saanon onowo naamboraurunana utequte ama aonin kema karo laligowonja. Kaen saanon onoo batugianon rama kanageso tuun motoonggo koloon laligowonja.

¹⁷ Kaen laligowonato, Anutuwaaiweseaya selegianon kotowombaaajon uumotoonggo mende ambuti een, nono mono naamboranana wama mongen kembonja.”

¹⁸ Qaa kaen jegi Hamor ano meria Sekem yoronon qaa kaanja kawaajon mori sokono.

¹⁹ Kaen mori eja gbaworo Sekemnon manjaa sumanjuruta yonoo batugianon tosaanja unuugun qabunja somata men laligoro. Iwaa uunaananon Jeikobwaa borataajon mamaga erotiwaajon ama qaa jegiti, ii otaamambaaajon isinabisina mende ama kamban mende qen koriro uro.

²⁰ Kaen kolooro Hamor ano meria Sekem yoronon Sekem taombaa eja alauruta yonowo qaa jewombaaajon taombaa nagu kosianon ajoajoroombengianon kema kokaen jeri:

²¹ “Eja koi yononon ananawo ala awaa men aonkeju. Kawaajon anana saanon jen tegonin yononon ananaa balonon rama lansan kema kan mirigia men ananawo angunen-qangunen ama laligowonja. Yononon balon kitia mewuwaajon titinja mamaga eja. Anana saanon yonowo naamboraurunana utequte ama aonin kema karo laligowonja.

²² Anana sili motoonggo kokaen anin eja yononon ananawo laligowombaa-jon uumotoonggo ambu: Anutuwaaiwese ya ii eja iyonoo selegianon kotogi eji, iikawaa so ii wala kuuya ananaa selenananon kaanagadeen kotonin tegoro anana saanon yonowo kanageso tuun motoonggo koloon laligowona.

²³ “Kaen anin yonoonon miriwaa oro tuungia ano esuhina iwoigia kuuya ii mono ananaa bunja koloowuya. Kawaajon qaa ninijogiti, ii saanon moma wambelaanin yononon ananaa batunananon rara dundungia mokoloon laligowu.”

²⁴ Kaen injori taombaa kiropo naguyanon kan ajoroogiti, iyononon kuuya Hamor ano meria Sekem yoroo qaawaajon uumotoonggo ama jegi Anutuwaaiwese ya ii Sekem taombaa eja kuuya yonoo selegianon kotodaborogi.

²⁵ Kotodaborogi weemboria 3:a kolooro kanon wijigiaa siimboboloya ii kaanideen toroqen moma ragi Jeikobwaa merawoita woi Simeon ano Liwai, Dainawaa naanwoita yoronon manjawaa soogara somata men taon iikanon sangabanga kema toogia mende moma ragi alanza manja qen eja kuuya japalelen unjuri komudaborogi.

²⁶ Hamor ano meria Sekem ii kaanideen manjawaa soo somatanon ururi komuri. Komuri Sekembaa mirinonga naangara Daina ii horon kamaan wama keni.

²⁷ Kaen ani Jeikobwaa meraurutanon Sekemnon naangia men kileen murotiwaajon ama taonon sararagon kema eja qamogia injiima taombaa esuhina iwoiya luluuma qen yongoro megii.

²⁸ Lama, meme, bulmakao ano dongi tuuna tuuna ano ilawoilagia kuuya taon uutanon ano balon korianon egiti, ii kuuya kalugon medaborogi.

²⁹ Esuhina iwoigia kuuya korama emba meraboraurugia kuuya unuama mirigianon iwoigia tosaana eroti, ii kololoon luluuma qen yongoro men togon kengi.

³⁰ Kaen angi Jeikobnon Simeon ano Liwai kokaen irijoro: “Oro kaen ani kakasililin somataa qaayanon mono noo qananon uro laligomana. Balon kokawaa toya Keinan kanageso ano Periz kanageso yononon mono kazi moma noma laligowu. Nii onoo kanatuuruna nono afaananon laligojon. Kawaajon yononon manjaqeqe ejaurugia kululuun onoma qotogon nonoma manja qen nombuti een, yononon mono saanon japalelen nun nii ano kanatuuruna tiwilaan nonombuya.”

³¹ Jeikobnon kaen irijoroto, iyoronon qaa kokaen ijori: “Monon nonoo naanana kana somata emba tani ama muroti, nono mono iikawaa irona meleema ononin sokonja.” Kian.

35

Jeikobnon Betel keno Anutunon kotuegon muro.

¹ * Anutunon Jeikob qaa kokaen ijoro: “Gii mono waama Betel gomanon kema rara dundunga mokoloon kanon Anutuwaajon siimolon alata mon mewa. Daga lisoowaajon olon koma kena Anutunon kamban iikanon asugin gonoti, mono iwaajon alata ii mewa.”

² Kaen ijoro Jeikobnon sumana ano ejemba kuuya iwo laligogiti, ii kokaen jen koton onono: “Ben donlopion iwoi towoya batugianon ejuti, ii mono qetegon giligi keno koma konjoratin men aon selegia songbama opo malekugia utegowu.

* 35:1: Jen 28.11-17

³ Nii konajilin uutanon laligon Anutu qama kooliwe meleema nono ano daen daen kema kan laligoweti, iinon iikanon niwo laligon kouro. Kawaa-jon onjo mono kagi Betel gomanon kembonja. Nii iikanon Anutuwaajon siimolon alata monj memanja.”

⁴ Kaen jen koton onono borogianon donlopion iwoi towoya kuuya egiti ano gejagianon mangu sulugiti, ii qetegon kololoon Jeikob mugi. Mugi kema jujuu gere monj Sekem gomanon nanoti, iikawaa kanianon namonon ononon ronj kono.

⁵ Kaen ama waama kengi taonja taonja liligon ragiti, Anutunon kanatuuru-gia iyonoo uugia kuuro sombugia kanjanawo moma elengia kamaaro Jeikob ano merauruta ii mende onjotaagi.

⁶ Kaen kema laligon Jeikobnon ano kanatuuruya kuuya iwo laligogiti, ii unuama Luz gomanon keugi. Luz qata monj Betel ii Keinan balonon eja.

⁷ Kanon keuma Jeikobnon siimolon alata monj mero. Dataajon olon koma kenoti, kamban iikanon Anutunon balon iikanon asugin muro. Kawaa-jon Jeikobnon goman miri iikawaa qata El Betel qaro. (El Betel = Betelwaa Benja)

⁸ Betel kanon laligogi Rebekawaa welen embia Debora ii komuro. Komuro Betel goman baatanon jujuu gere mombaa kanianon ronj konji. Jingen qama saagitiwaajon ama jujuu gere iikawaa qata ‘Jingen saawaa jujuu’ kaen qagi.

⁹ Jeikobnon Mesopotemia (Padan Aram) balononja eleema karo Anutunon mombo asugin munj kotuegon muro.

¹⁰ * Kotuegon munj kokaen jero moro: “Goo qaga Jeikob (tiliqili eja) qamakejuto, iikaanja torogon mende qama laligowu. Kete kanain uma qaga mono Israel ewaa.” Ponjon kaen jen qata Israel qaro. (Israel = Anutuwo aon orori.)

¹¹ * Qata kaen qama torogon Jeikob kokaen ijoro: “Nii Anutu ku-usun kuuyaa Toya koloojen. Gii saanon koloon seisei ana gbiliuruga yonoo jangogianon somariin ubaa. Goononga kanatuuru mamaga koloon kanageso tuunja tuunja asugiwu. Gii kinja kinja yonoo bemunjalegiaga koloo-waga.

¹² Niinon balon Aabraham ano Aisak bunja qen orombeti, ii mono goo bunja qemana ano goo gemaganon gbiliuruga yonoo bunagia kaanagadeen koloo-waatiwaajon ii qemana.”

¹³ Anutunon qaa kaen ijon Jeikob mesaon goman miri iikanonja kanakee-wan uro.

¹⁴ * Anutunon qaaya ijoro moroti, Jeikobnon balon iikanon jamo monj menj waama toon kuun ii wain ooyanon mamatewooya menj morin iikawaa qaganon oil gerewaa kelega maaro kemero.

¹⁵ Anutunon qaa ijiro, Jeikobnon goman miri iikawaa qata Betel (Anutuwa miri) qaro. Kian.

Reizelnon komuro.

¹⁶ Kawaa gematanon Jeikobnon sumanjuruta unuama Betel goman mesaon kema laligon Efrata goman dodowigi Reizelnon mera meme kambananon kan kuuro masu jekania boorongia qero.

¹⁷ Masu qenjen-mamjenawo somata qeroti, kamban iikanon koipu embanon qaa kokaen jero moro: “Oo Reizel, toroko mende moba. Gii mono kamban kokaamba kaanagadeen mera ejaga monj mombo mewaga.”

* 35:10: Jen 32.28 * 35:11: Jen 17.4-8 * 35:14: Jen 28.18-19

¹⁸ Kaen jero mera men komumambaajon ama tomoya men kuuro en qata iikawaajon Benoni qaro. (Benoni = siimbobolona merana) Kaen qaroto, mananon qata Benjamin qaro. (Benjamin = Simbawon merana)

¹⁹ Reizelon kaen komuro Efrata kana goraayanon Betlehem kanon ron kongi.

²⁰ Ron kongi Jeikobnon toon jamo mon men Reizelwaa qasirion kuuro. Reizelwaanon toon jamo ii kamban kokaamba kaanagadeen toroqen nanja.

²¹ Kaen kolooro Israelnon goman ii mesaon toroqen kema laligon Eder miri * korigaa teegen keuma opo sel kuuna iikanon mororongon kuuro. Kianj.

²² Jeikobwaa sumanjuruta yononon balon iikanon rama laligon mutu meria Ruuben iinon manaa embia sewanja mende memeta Bilha iwaanon kema motoon eri manja Israelnon iikawaa buzuya moro. *

Jeikobwaa merauruta

1 Hist 2.1-2

²³ Jeikobwaa merauruta 12 ii kokaen: Leawaa merauruta Ruuben ii Jeikobwaa meria mutuya. Iwaa gematanon Simeon, Liwai, Juuda, Aiskar ano Sebulun.

²⁴ Reizelwaa merawoita qagara Joosef ano Benjamin.

²⁵ Bilha Reizelwaa welen embawaa merawoita ii Dan ano Naftali.

²⁶ Zilpa Leawaa welen embawaa merawoita ii Gad ano Aser. Jeikobwaa merauruta kaanja ii Mesopotemia (Padan Aram) balonon koloogi. Kianj.

Aisaknon komuro.

²⁷ * Jeikobnon kema laligon Kiriath Arba (qata mon Hebron) kawaa kosianon Mamre gomanon manja Aisakwaanon keuro. Asia Abraham ano manja Aisak yoronon wala balon iikanon waba koloon laligori.

²⁸ Manja Aisakwaa laaligo kambanja ii yambu 180 kolooro komuro.

²⁹ Eja wana kolooro yambuyanon momogoro goron qen komun am-bosakonjuruta yononon toroqero. Merawoita Iisoo (Eesau) ano Jeikob yoronon qamoya ii ron koni. Kianj.

36

Iisoowaa gbiliuruta

1 Hist 1.34-37

¹ Iisoo qata mon Edom iwaa gbiliuruta yonoo qa arengia ii kokaen:

² * Iisoonon Keinan emba karon ononoti, iyonoo qagia ii kokaen: Ada ii Hit eja Elon iwaa borataga, Oholibama ii Hiwi eja Zibeombaa meria Ana iwaa borataga.

³ * Basemat ii Ismaelwaa borata Nebaiotwaa naanja.

⁴ Adanon Iisoowaa meria Elifaz mero Basematnon iwaa meria Reuel mero.

⁵ Oholibamanon Jeus, Jalam ano Kora onono. Iisoowaa merauruta kaen ii Keinan balonon koloogi.

⁶⁻⁷ Jeikob ano Iisoo yoronon miriwaa oro tuuna tuuna mamaga egiti-waajon balon wabaga laligori, iikanon mende sokono. Esuhinagaranon somata toton kolooro motoon rama laligowombaajon amamaagi. (6) Kawaaajon Iisoonon embauruta, meraborauruta ano kanagesouruta ku-uya iwaa mirinon laligogiti, ii unuano. Ii unuama lama bulmakao tuuna

* **35:21:** Eder: = lama tuumbaa jaagalen meme miri koriga * **35:22:** Jen 49.4 * **35:27:** Jen 13.18

* **36:2:** Jen 26.34 * **36:3:** Jen 28.9

tuunja, dongi kameluruta ano esuhina iwoiya kuuya Keinan balonon laligon mokoloroti, ii men koga Jeikob mesaon balon monnon keno.

⁸ Iisoo qata mon Edom iinon kaen ama Seir balon baanayawo kanon kema laligogi.

⁹ Iisoonon Seir balon baanayawo kanon laligon Edom kanageso yonoo bemunjalegia koloroti, iwaa gbiliuruta yonoo qa arengia ii kokaen:

¹⁰ Iisoowaa merauruta yonoo qagia ii kokaen:

Embia Ada iwaa meria qata Elifaz. Embia Basemat iwaa meria qata Reuel.

¹¹ Elifazwaa merauruta 5 ii

Teman, Omar, Zefo, Gatam ano Kenaz.

¹² Iisoowaa meria Elifaz iwaa embia sewanja mende memeta qata Timna iinon Elifazwaa meria Amalek mero. Iisoowaa embia Ada iwaa esa ejauruta ii kian.

¹³ Reuelwaa merauruta 4 ii

Nahat, Zera, Sama ano Miza. Iisoowaa embia Basematwaa esauruta eja ii kian.

¹⁴ Iisoowaa embia Oholibama iinon Iisoowaa merauruta

karoon ononoti, ii qagia Jeus, Jalamano Kora qagi.

Oholibama ii Zibeombaa meria Ana iwaa borata kolooro.

¹⁵ Iisoowaa gbiliuruta tuunja tuunja yonoo eja pongia

ii kokaen: Iisoowaa meria mutuya Elifaz iwaa merauruta

eja pon koloogiti, ii qagia Teman, Omar, Zefo, Kenaz,

¹⁶ Kora, Gatam ano Amalek. Elifazwaa gbiliuruta eja pon Edom balonon koloogiti, ii kian. Ii Iisoowaa embia Ada iwaa esaurutaga koloogi.

¹⁷ Iisoowaa meria Reuel iwaa merauruta eja pon koloogiti,

ii qagia kokaen: Nahat, Zera, Sama ano Miza. Reuelwaa gbiliuruta eja pon Edom balonon koloogiti, ii kian. Ii Iisoowaa embia Basemat iwaa esaurutaga koloogi.

¹⁸ Iisoowaa embia Oholibama iwaa merauruta eja pon koloogiti,

ii qagia kokaen: Jeus, Jalamano Kora. Eja pon ii Iisoowaa embia Oholibama, Anawaa borata iwaa merauruta koloogi.

¹⁹ Iisoo (Esau) qata mon Edom iwaa merauruta kian ano yonoo kanage-sourugia ano eja pongia ii kian.

Seir kanagesowaa qa arenja

1 Hist 1.38-42

²⁰ Hoor kanagesowaa eja Seir iwaa merauruta wala Edom balonon laligogiti, iyonoo qagia ii kokaen:

Lotan, Sobal, Zibeon, Ana,

²¹ Dison, Ezer ano Disan. Seirwaa merauruta ii wala Edom balonon Hoor kanageso yonoo eja pongiaga laligogi Iisoonon kanagen karo.

²² Lotambaa merawoita woi ii qagara

Hori ano Heman. Lotambaa naanja qata Timna.

²³ Sobalwaa merauruta qagia ii kokaen:

Alwan, Manahat, Ebal, Sefo ano Onam.

²⁴ Zibeon iwaa merawoita woi qagara Aiya ano Ana. Anawaa sunduya ii kokaen: Iinon manja Zibeombaa dongia balon qararanjonkonan galej koma onono nene mongama negi iikanon apu jaaya jaaya geriawo mokoloro.

²⁵ Anawaa meraborawoita woi ii meria Dison ano borata Oholibama.

²⁶ Disombaa merauruta qagia ii kokaen:
Hemdan, Esban, Itran ano Keran.

²⁷ Ezerwaa merauruta qagia ii kokaen:
Bilhan, Zaawan ano Akan.

²⁸ Disambaa merawoita woi ii qagara
Uuz ano Aran.

²⁹ Hoor kanagesoya kanagesoya yonoo eja ponjurugia yonoo qagia ii
Lotan, Sobal, Zibeon, Ana,

³⁰ Dison, Ezer ano Diisan.

Hoor kanagesoya kanagesoya yonoo eja ponjurugia ii arengiaa so Seir balonon kaen laligogi. Kian.

Edom yonoonon kin pon aren

1 Hist 1.43-54

³¹ Israel kanageso yonoonon kin pon mon mende galen koma onono walawala kamban kanon kin pon kokaenanon Edom balon kanon galen koma onoma laligogi:

³² Beorwaa meria Bela iinon Edom yonoo kin pongia kolooro. Iwaa sitiaa qata Dinhaba.

³³ Belanon komuro Bozra gomambaa eja qata Jobab, Zerawaa meria iinon Belawaa dunanon kin koloon laligoro.

³⁴ Jobabnon komuro Teman balombaa eja qata Husam iinon dunanon kin koloon laligoro.

³⁵ Husam komuro Hadad, Bedadwaa meria iinon dunanon kin koloon laligoro. Hadadnon Moab balonon kema Midian eja yonowo manja qen unun haamo ano. Iwaa sitiaa qata ii Awit.

³⁶ Hadadnon komuro Masreka gomambaa eja qata Samla iinon dunanon kin koloon laligoro.

³⁷ Samlanon komuro Saul iinon kitianon kin koloon laligoro. Iwaanon goman miri Rehobot ii Yufreitis apu gowoyaa kosianon ero.

³⁸ Saulnon komuro Baalhanan, Akborwaa meria iinon Saulwaa kitianon kin koloon laligoro.

³⁹ Akborwaa meria Baalhanan komuro Hadarnon kitianon kin koloon laligoro. Iwaa sitiaa qata ii Pau. Embiaa qata Mehetabel. Ii Matredwaa borata ano Mezahabwaa esiaga laligoro.

⁴⁰ Iisoowaa gbiliuruta yonoo eja pon qa arengia ii isigiaa so ano goman miri balongiaa so kokaen kolooro:

Timna, Alwa, Jetet,

⁴¹ Oholibama, Ela, Pinon,

⁴² Kenaz, Teman, Mibsar,

⁴³ Magdiel ano Iram. Eja ii Edom kanagesowaa eja ponjurugiaga laligogi qagiaa so goman miri balongiaa qagia qagi.

Edom qata mon Iisoo iinon wala balon men rama laligon Edom kanagesowaa bemunjaleya kolooro. Kian.

37

Joosef ano daremunuruta

¹ Aisaknon Keinan balonon waba koloon laligoro meria Jeikobnon iikanon toroqen laligoro.

² Jeikobwaa gbiliuruta iyonoo sundugia kokaen:

Joosefnon eja gbaworo yambuya 17 kolooro daremunuruta, manja embawoita sewangara mende memeta Bilha ano Zilpa yoroo merauruta

yonowo lama ano meme (nonin) tuuna tuuna galen koma onoma laligogi. Kaen laligon daremunurutanon sili angiti, iikawaa sunduya bologa bologa ii manja ijoro moma laligoro.

³ Jeikobnon eja wana kolooro meria Joosefnon kolooroti, iikawaajon mananon ii merauruta tosaana kuuya unuugun uutanon jopagon mun laligoro. Kamban monnon maleku koriga iima-ainainawo boria koriga ii men Joosef muro.

⁴ Mananon ii daremunuruta kuuya unuugun uutanon jopagon mun laligoroti, iwaa daremunurutanon ii iima kanain kazi ama mun iwo ala-alawaa qaaya mon mende amin moma laligogi.

⁵ Gomantiina monnon Joosefnon gaon mon iima iikawaa sunduya ii daremunuruta injoro mogi. Ii mogi uugianon waaro kazi mamaga moma mun laligogi.

⁶ Sunduya ii kokaen jero mogi: “Mobu, nii gaon mon iijenji, ii kokaen:

⁷ Anana gawonon laligon wiit padi boranana somongowombaa tani anjon. Kaen anin noonon wiit padi borana iikanon waama kona nano onoonon boran kanon mono noonon boran liligon sigon nanjuya.”

⁸ Kaen injoro moma daremunurutanon Joosef kokaen ijogi: “Gii nonoonon kin ponga koloona me? Gii onanon galen koma nonomambaa-jon mojan me?” Joosefnon gaona iima kawaa sunduya injoroti, iikawaajon yonoo uugianon mombo toroqen waaro kazi somata toton moma mun laligogi.

⁹ Kawaa gematanon gaon mon mombo iima iikawaa sunduya daremunuruta kokaen injoro mogi: “Niinon gaon mon iibe iikanon ween, koin ano sengelao 11 kanon noonon usugogi.”

¹⁰ Sunduya ii manja ano daremunuruta injoro mogi mananon temboma kokaen jen muro: “Gii gaon tania kaana ii nomaembaajon iijana? Nii, nemunga ano daremunuruga nono mono nomaenanon goonon kan jaase-wanganon simin kuma namonon usugowonaga?”

¹¹ * Kaen kolooro daremunurutanon uugianon motoqoto moma mun laligogito, mananon qaa ii uu kononanon ano ero romongon laligoro. Kian.

Joosef sewana men wama Iijipt balonon kengi.

¹² Kamban monnon Joosefwaa daremunuruta yononon mangiaanon lama tuunuruta galen koma onombombaaajon Sekem goman kosianon kema laligogi.

¹³ Iikanon laligogi Israelnon Joosef kokaen ijoro: “Merana, goo daremunuruganon Sekem kosianon lama tuunnana galen koma onoma laligojuti, ii mojan. Saanon koi kana wasin gombe yonoonon kemba.” Kaen ijoro “Saanon kema,” jero.

¹⁴ Jero kokaen ijoro: “Gii mono kema daremunuruga ano lama tuunana injiima nomaen laligojuti, iikawaa qaa sunduya ii men eleema kan jena moma.” Kaen jero moro Hebron dondoonanonga wasin muro kema kema Sekem balonon keuro.

¹⁵ Sekem balonon keuma balon korianon kana mongama lan kema laligoro eja monnon mokolon iima kokaen qisin muro: “Gii naa iwoiga mongama laligojan?”

¹⁶ Qisin muro kokaen meleen: “Nii daremunuruna yonoojon monganjen. Yononon dakanon liligon lamaurugia galen koma ononjuti, ii saanon jena moma.”

* 37:11: Apo 7.9

¹⁷ Kaen meleeno kokaen jero: “Yononon mono goman koi mesaon kengi. Dotan gomanon kembombaajon jegi mobe.” Kaen jero moma daremunuruta yonoo kanagianon onjotaan kema Dotan goman kosianon kema mokoloon onono.

¹⁸ Mokoloon onoma kosogianon mende keuroto, sigensigen endu karo daremunanon ii iima ajoroon Joosef qewombaajon angonan angi.

¹⁹ Angonan ama iyangiodeen kokaen amin mogi: “Iibu, gaon ii-ii eja iikanon mono endu kaja.

²⁰ Ayo, mono kagi kema qenin komuro qamoya apu ronj monnon gilinin kemero kokaen jewonja: ‘Oro kawalianon mono ii qero komuro.’ Gaonja honanon nomaen koloowaati, ii mono iikawaa gematanon iibonja.”

²¹ Kaen amin mogi Ruubenon ii moma Joosef borogianonga metogon laaligoya somongomambaajon moma kokaen jero: “Ii mono mende qenin komuwaa.”

²² Toroqen kokaen jero mogi: “Saya mono mende maabu. Balon qararanjonjonanon apu ronj koi nanji, ii saanon iikanon giligi kemewaato, borogianon mono iwaa selianon mende oosirin qewu.” Ruubenon Joosef borogianonga metogon angon koma wama manaanon eleema kembojon moma qaa kaen jero.

²³ Kaen jero moma nanji Joosefnon daremunuruta yonoonon kouro. Kouro malekuya koriga iima-ainainawo boria koriga mouma karoti, ii lan horon menjugenjurangi.

²⁴ Ii menjurama kogia qelanjin menj kema apu ronnon giligi kemero. Apu ronj ii apuya qaa gbamenaga nano.

²⁵ Kaen ama nene newombaajon kamaan ragi. Kamaan rama jaagia uugi keno Ismael kanagesowaa komahooro eja tosanon Gilead goman mesaon kamelgia donon donon kuun onoma awanjo kagi injigi. Yononon kamel qagianon dane rombo, sele morimoriwaa kelega ano marasin gere tokoya qata mor bala ii angi bosima Iijipt kantrinton kembombaajon kagi.

²⁶ Kaen injiima Juudanon daremunuruta kokaen inji: “Anana konana qenin komuro sayaa qaaya kolatin asangowonati een, iikanon mono nomaen ilaan nononaga?”

²⁷ Iinon ananaa konana koloon ananaa sakitinana koloojiwaaajon mono boronananon selianon mende oosirin qewonato, saanon kagi kema Ismael eja yononon ii sewanja mewutiwaaajon onombonja.” Kaen inji: “Daremunurutanon ii moma uumotoonjo ama wambelaagi.

²⁸ * Kaen angi Midian balombaa Ismael kanagesowaa komahooro eja yononon kan kouma unuuguwombaajon angi. Kaen angi kogia Joosef ii apu ronnonga horogi kouro silwa kota 20:non sewanja mewutiwaaajon ononggi. Ononggi Ismael eja yononon ii sewanja menj wama Iijipt kantrinton kengi.

²⁹ Kengi Ruubenon mongenga eleema apu ronnon karo Joosef iikanon mombo mende nano iima wosoya junjo wosobiria qendeema malekuya menjurano.

³⁰ Malekuya menjurama kouruta yonoonon eleema kan kokaen inji: “Mera gbaworonon mono daengen alin sooja? Yei, mangaa siita! Iikawaa qaaya ananaa qananon uro mono nomaen ambenaga?”

³¹ Kaen inji: “Meme (nonin) ejia monj menj qegi komuro Joosefwaanon maleku menj meme iikawaa sayanon qendunjon menj boligi.

* 37:28: Apo 7.9

³² Men bolin malekuya koriga iima-ainainawo boria koriga ii men mirinon kema manja qendeema kokaen ijogi: “Nono koi mokoloojon. Ii meraga Joosefwaanonga me qaago, ii saanon iima gosiwa.”

³³ Kaen jegi iima gosin kokaen jero: “Koi ii meranaanon malekuga. Oro kawalia mononon mono japalelen gero komuro gogoro. Onanon, Joosef ii kitomitoro borombooron kolooro.”

³⁴ Kaen jen ambureren ama wosobiria qendeema malekuya menjurama selia namonon men bolin meriaajon kamban koriga jingen qama saama laligoro.

³⁵ Kaen laligoro meraborauruta kuuya yononon kan ulunkolen men mubombaajon angito, iinon ii qetama togon uukondungadeen moma kokaen jero: “Qaago! Niinon mono jingen qama saama laligon komun koomu gomanon meranaanon kememanja.” Kaen jen Joosefwaajon saama laligoro.

³⁶ Kaen laligoro kamban kanon Midian balombaa komahooro eja yononon Joosef wama Iijipt kantrinson keuma sewanja mewutiwaajon angi Faarao kimbaa jawina mon qata Potifar, kimbaa laaligoyaa sikiriti yonoo kawali galengiaga laligoroti, iinon ii sewanja mero welenqeqeya omaya kolooro. Kian.

38

Juuda ano Taamar

¹ Kamban kanon Juudanon daremunuruta onomesaon yagomananon Adulam gomanon kemen eja mon qata Hira iwo rama laligoro.

² Kanon laligon Juudanon Keinan eja mon qata Sua iwaa borata iima embiaga mero motoon eri.

³ Motoon eri embianon koro ama mera men qata Er qaro.

⁴ Kaen qama mombo koro ama mera mon men qata Oonan qaro.

⁵ Kawaa baatanon mombo toroqen mera mon men iwaa qata Sela qaro. Mera ii Kezib gomanon laligon kanon mero.

⁶ Kaen laligogi Juudanon meria mutuya Er iwaajon emba mon qata Taamar muro embiaga kolooro.

⁷ Embiaga kolooroto, Juudawaa meria mutuya Er iinon Pombaa jaanon kilega meme koloon laligoroti, iikawaajon Pononon jen tegon muro komuro.

⁸ Komuro Juudanon meria Oonambaajon kokaen jero: “Gii saanon dagaanon malo men qambota koloojan iwaa kana qaaya otaan iwo en dagaajon gbili mekolooowa.”

⁹ Kaen jeroto, Oonanon gbili ii iwaa buna mende koloowaati, kaen moma sili kokaen ama laligoro: Dataajon gbili mekoloowabotiwaajon iwaa emba maloyawo en laligoriti, kamban iikanon kamban so mera mekomekoloowaa sele apuya ii een namonon maama laligoro.

¹⁰ Sili kaan ama laligoroti, ii Pombaa jaanon kilegamon kolooro. Kawaa-jon Pononon ii kaanagadeen jen tegon muro komuro.

¹¹ Komuro Juudanon enaroya Taamar kokaen ijoro: “Gii mono mangaa miri gomanon eleema kema maloya laaligo laligona merana Selanon somariin somata koloongo gii gombaa.” Keeta kokaen romongon kaen ijoro: Selawaa dawoita komuri iinon iikawaa so laligon kaanagadeen komuwabo. Kaen romongon Taamar ijoro manaa gomanon eleema kema kanon rama laligoro.

¹² Kanon rama laligoro kamban koriga tegoro Suawaa borata, Juudawaa embia iinon komuro. Komuro jingen qama saama laligoro tegoro Juudanon

goman balon qata Timna kanon eja tosanon iyanaa lamauruta yonoo jugia motogiti, ii injimambaaon uro. Adulam gomambaa eja alia Hira iwo motoon iikanon uri.

¹³ Uri Taamar buzu qaa kokaen jegi moro: “Moba, goo eja enaroganon mono lamauruta yonoo jugia motomambaaon ama Timna goman balonon kenja.”

¹⁴ Kaen jegi moro. Juudawaa meria Selanon mono somariin somata kolooro kilen ii embia koloowaatiwaajon mende muro. Kawaaon Taamarnon malo laligomambaa malekuya qetegon wan kawosesenon wan jaaya esuun turun aoro. Kaen ama Timna kekembaa kananon kema taon qata Enaim kanon keuma kiropo nagu kosianon raro.

¹⁵ Raro Juudanon kan iima jaasewana esuurotiwaajon ii mende iima koton ii kana somata embaga kaen romongoro.

¹⁶ Enaroyaga raroti, ii mende moma kotorotiwaajon ama kana goraayanon iwaanon kema kokaen ijoro: “Saanon kana niinon giwo ewota.”

Kaen ijoro moma kokaen qisiro: “Niwo ewagatiwaa tawaya mono naa iwoiga nomba?”

¹⁷ Kaen qisiro kokaen ijoro: “Nii neenaa tuunnona meme meria gbaworoya mon ambe goonon kawaa.” Kaen ijoro kokaen qisiro:

“Ii wala mende kan kouro qaagaa hona koloowaatiwaa iwoi mon ii nomba me qaago?”

¹⁸ Kaen qisiro kokaen jero: “Noo qaanaa hona koloowaatiwaa iwoi mon ii mono naa iwoiga gombenaga?”

Kaen jero kokaen meleeno: “Mungen aasoganon qaga mokotaankejani, ii ano iikawaa kasa wota ano gbaruga boroganon men nanjani, mono ii nomba.” Kaen meleeno iwoi ii mun iwo ero koro ano.

¹⁹ Iwo en waama mirianon kema wan kawosesena luluuma qetegon malo laligomambaa malekuya ii mombo mouma laligoro.

²⁰ Kaen laligoro Juudanon kamban monnon Adulam gomambaa eja alia Hira wasin kokaen ijoro: “Gii mono meme (nonin) meria gbaworoya men kema emba ii muna noo qaanaa hona koloowaatiwaa iwoi ii meleema gono men kawa.” Gawon kaen mewaatiwaajon Hira wasiro kenoto, Hiranon emba ii mende mokolooro.

²¹ Mende mokolon Enaim eja tosaana kokaen qisin onoma jero: “Siimolon jigowaa kana somata embanon Enaim kokaamba kana goraayanon raroti, ii dakanon?”

Kaen jero kokaen meleema ijogi: “Emba kaana mon ii kokanon mende laligoro.”

²² Kaen jegi Hiranon een eleema Juudawaanon kan ijoro: “Niinon kema emba ii mende iibe. Goman iikawaa toya yononon kaanagadeen qaa kokaen jegi mobe: ‘Siimolon jigowaa kana somata embia mon ii kokanon mende laligoro.’”

²³ Kaen ijoro Juudanon kokaen jero: “Oo alana, mesaowa! Iinon iwoi ii saanon men laligowaa. Iwoi mon amboraga, mono jomoma norongi gamunon turun norombabo. Niinon meme meria gbaworoya koi ii saanon ambe kenoto, giinon emba ii mende mokoloona.”

²⁴ Kaen jero koin karoombaa so tegoro tosanon Juuda buzu qaa kokaen ijogi moro: “Goo enaroga Taamarnon mono serowilin ama koro ama laligoja.”

Kaen ijogi Juudanon ii moma Mooseswaa kana qaawaa so jenkooto kokaen ano: “Ii mono wama ororaan gerenon giligi kemen jewaa.”

²⁵ Ii wama ororaan kenji enaroyanon Juudawaajon qaa kokaen ano keno: “Oo enarona, iwoi kokawaa toyanon mono nono koro ama laligojen. Kawaajon munjen aaso koi, iikawaa kasa wota ano gbaru koi mono iima gosin toya mokoloowa.”

²⁶ Qaa kaen ano keno moma anaa iwoiya ii iima gosin kokaen jero: “Iinon qaa ii onja jeja. Niinon ii merana Selawaa embia koloowaatiwaajon mende mube. Kawaajon iinon mono nii nuugun emba dindina koloon qaa ii jeja.” Kaen jen emba iikawo mombo mende ero.

²⁷ Kanagen merabora memambaa kambananon kan kuuro mera gesoyaa uutanon sunesune eja meria woi rari.

²⁸ Rari mera memambaaajon ano monnon boria suluro kamaaro. Kamaaro koipu embanon ii iima moma kasa oso popolan men borianon somongon kokaen jero: “Iinon wala asugija.”

²⁹ Kaen jeroto, mera kanon boria mombo hororo uro alianon wala asugiro. Iinon asugiro koipu embanon kokaen jero: “Oo mono iikaana ama kanaga menjurama asugijan.” Kaen jero qata Perez qagi. (Perez = Kania menjanja.)

³⁰ Kawaa gematanon aliaa borianon beweso kasa oso popolan eroti, iinon asugiro qata Zera qagi. (Zera = oso popolan) Kian.

39

Joosef ano Potifarwaa embia

¹ Kamban batuya kanon Ismael kanagesowaa komahooro eja yononon Joosef wama Iijipt kantrinon keuma sewana mewutiwaajon angi. Angi Iijipt eja mon qata Potifar, Faarao kimbaa jawina mon ano laaligoyaa sikiriti yonoo kawali galengiaga laligoroti, iinon ii sewana mero welenqeqeya omaya kolooro.

² * Kaen ama laligoro Ponnon Joosefwo nano iwoi kuuya ama men laligoroti, iikanon toomorian mokolooro. Iinon toya Iijipt eja iwaa mirinon laligoro.

³ Kaen laligoro Ponnon Joosefwo nama kondoon muro iwoi kuuya borianon men laligoroti, iikanon toomorianawo kolooro. Kaen kolooro toyanon ii iiro.

⁴ Toyanon ii iiro awaa sokono iwaa jaanon iima-ain mokolooro ijoro anaa laaligoyaa galena kolooro. Potifarnon Joosef kuun muro miriaa iwoi kuuya galen kono esuhina bunaya kuuya iwaa boronon ano kalan koma laligoro.

⁵ Miriaa iwoiya ano esuhina bunaya ii kuuya Joosefnon galen kombaatiwaajon borianon ano laligoroti, Ponnon kamban iikanonadeen kanain Iijipt eja iwaanon miri iwoiya ii Joosefwaajon ama kotuegon laligoro. Potifarwaa mirianon ano gawononon ilawoilaya kuuya eroti, ii kotumotue qaganon ero.

⁶ Kaen ero Potifarnon ilawoilaya en muroti, ii kuuya Joosefwaa borianon andaboron nama anjo ii me woi iikawaa majakakaya mon mende moro. Iinon nene nemambaaajon kaangadeen motoqoto mende moma siiseweweya qaa laligoro. Joosefwaa selia onjonbonjon somariiro kaitanianon iima-ainainawo ero laligoro.

⁷ Kaen laligoro kamban tosia tegoro Potifarwaa embianon Joosef iima iimanaana moma kokaen ijoro: “Gii mono kana niwo ewo.”

* 39:2: Apo 7.9

⁸ Kaen ijoroto, iinonj ii togonj toyaa embia kokaen ijoro: “Qaago! Moba, tona anj mirianonj ilawoila ejiwaa majakakaya mende momakejato, es-uhina bunjaya kuuya ii mono niinonj galenj koma laligomambaajonj noo boronanonj andabororota eja.

⁹ Kaen ero miri kokawaa uutanonj ii ano nii noroo ku-usunaranonj mono ororonj eja. Giinonj iwaa embia koloojanjwaajonj gii anjonj koma nonoto, iwoi tosia monj ii noojonj mende anjonj kono. Kawaajonj nii nomaembaajonj ama nanamemenj bologa totoonj kaanja ii ama iikanonj Anutu qotogonj singisonjgo ambenaga? Awawi totoonj”

¹⁰ Kaen ijoro moma qaa kaanja ii weemboria so Joosef ijonj laligoroto, iinonj kilenj ii qotogonj kema iwaa dunj eenonj kema iwo ewotiwaajonj mende wambelaaro. Kaen iwo motoonj laligowotiwaajonj kaanagadeenj togoro.

¹¹ Kaen togonj laligoro weemboria monjonj miriwaa welenqequeuruta yonoononga monjonj miri uutanonj mende laligoro Joosefnonj gawonja jejeta memambaajonj miri uutanonj uro.

¹² Uro emba iikanonj Joosefwaa malekuyanonj qelanjinj menj kokaen ijoro: “Gii mono kana niwo ewo.” Kaen ijoroto, Joosefnonj malekuya ii iwaa borianonj mesaonj olonj koma qiqigonj kema sombenonj seleengenj kamaaro.

¹³ Malekuya iwaa borianonj mesaonj olonj koma sombenonj kamaaroti, emba iikanonj ii iiro.

¹⁴ Ii iima miriwaa welenqequeuruta onjono kagi ii kokaen injoro: “Mobu, lonanonj Hibruu eja ii wama mirinananonj karoti, iinonj mono gongiso gongegeee ama nonoma laligoja. Iinonj niwo ewojonj noononj koujato, niinonj qama gigilaajenj.

¹⁵ Qama gigilaawe moma malekuya noo wosonanonj mesaonj olonj koma qiqigonj kema seleengenj kemeja.”

¹⁶ Kaen injonj Joosefwaanonj maleku kosianonj ano ero Joosefwaa toyanonj eleema kawaatiwaajonj mamboma raro karo.

¹⁷ Karo sundu ii kaanagadeenj ijoro: “Hibruu welenqeque eja ii wana ananaa mirinonj karoti, iinonj mono niwo gonjaangole amambaajonj noononj koujaa.

¹⁸ Koujaato, niinonj qa gigilaawe malekuya noo wosonanonj mesaonj olonj koma qiqigonj kema seleengenj kemejaa.”

¹⁹ Kaen ijoro Joosefwaa toya ii embianonj sundu kaen jero moro kokaen ijoro: “Goo welenqequeganonj mono kaen ama nonja.” Kaen ijoro irinja soono uuta gere jero.

²⁰ Uuta gere jero jenj kotooro Joosef menj Faarao kimbaa kapuare mirinonj eja galenj koma onoma laligogiti, mono kapuare miri iikanonj oonji kemenj enj laligoro.

²¹ * Joosefnonj kapuare miri iikanonj laligoroto, Ponjonj Joosefwo nama kotuegonj kiankoomu munj laligoro kapuare miriwaa galenj wanjanonj ii iima iwaajonj iima-ainainj moro.

²² Iima-ainainj morotiwaajonj eja kuuya kapuare mirinonj ragiti, ii Joosefnonj galenj koma onombaatiwaajonj iwaa borononj onjono. Iwoi kuuya kanonj ama menj laligogiti, ii Joosefnonj jenj kotonj ononotiwaa so otaanj ama menj laligogi.

²³ Ponjonj Joosefwo nama kotuegonj munj kondooro iwoi kuuya ama menj laligoroti, ii toomorianawo asuginj ero. Kawaajonj kapuare miriwaa galenj wanjanonj Joosef iwoi kuuya nomaen galenj koma jenj kotonj onoma laligoroti, iikawaa majakakaya monj mende totoonj moma laligoro. Kianj.

* 39:21: Apo 7.9

40

Joosefnon eja woi yoroo gaongaraa kania jero.

¹ Kamban tosia tegoro Iijiptwaa kin ponaa wain apu qambiwaawaa galenja ano bered oonjoombaa galenja yoronon somatagara Iijiptwaa kinja qotogon kana songiri.

² Kaen ani Faarao kinnon jawina woi, wain oo qambiwaawaa galenja wana ano bered oonjoombaa galenja wana iyorooson irina soono.

³ Irina soono jen koto ruuama kimbaa laaligoyaa sikiriti yonoo kawali galengiaa kapuare mirinon iwaa borianon oroongi kemeri. Joosefnon kapuare miri iikanonadeen laligoro.

⁴ Sikiriti yonoo kawali galengianon Joosef jen koton muro ii welen qen oroma laligoro. Kaen laligoro kamban tosaana toroqen kapuare mirinon en waama laligogi.

⁵ Kaen en waama laligogi Iijipt kimbaa wain apu qambiwaawaa galenja ano bered oonjoombaa galenja yoronon gomantiina motoongo iikanonadeen gaongara iyaana iyaana iiri. Gaongaraa kania ii ana ana.

⁶ Ii iiri Joosefnon umugawodeen yoroonon uma iriiri uukamakamaa ama bosoleen rari.

⁷ Kaen rari Faarao kimbaa jawinwoita iyoronon Joosefwaa somatayaa kapuare mirinon iwo motoon rariti, ii kokaen qisin orono: “Oro kete nomaembaajon jaasewangara wosobiri jaajaa uun rajao?”

⁸ Qisin orono kokaen meleema ijori: “Noro gaonara ana ana iijotato, iikawaa kanagara ii moronon jero moboraga?” Kaen ijori Joosefnon kokaen jero: “Anutunon mono gaon kanagia jejetaa Toya koloojato, saanon kilen gaongara nijori momana.”

⁹ Kaen jero wain apu qambiwaawaa galen wananon gaona iiroti, iikawaa sunduya ii Joosef kokaen qero moro: “Nii gaonaa uutanon wain apu gere mon ii noo wosonanon nano iijen.

¹⁰ Wain apu gerewaa boria karon nangi kanain sota juma kouma kuuji, kamban iikanonadeen juraya kouma tuno kanjena kanjena asugin momogogi honaa kota osajuya.

¹¹ Osaagi nii Faarao kimbaa qambia boronanon men nama honaa kota men mejejaawe apuya Faarao kimbaa qambinon kemero kimbaa borianon anjena.”

¹² Kaen qero moma Joosefnon kokaen ijoro: “Gaongaa kania ii kokaen: Gere boria karon ii mono weemboria karoombaa sareya kolooja.

¹³ Weemboria karon tegoro Faarao kinnon goo wanga metaama isama goma mombo gawonganon goombaa. Gii wala iwaanon wain apu qambiwaawaa galenaga laligon qambi Faarao kimbaa borianon ama laligonati, iikawaa so mono mombo ama laligowaga.

¹⁴ Kaen laligowagato, siiseweweya qaa laligowagati, kamban iikanon mono nii romongon kiankoomu noma sunduna Faarao kin ijona moba. Kaen ama ilaan nona kapuare miri koi mesaon kamaabenaga.

¹⁵ Moba, nii Hibruu kanagesowaa balononga esunmumu qaganon yongoro nuangi kan kokaamba kaanagadeen iwoi bologa mon kapuare miri koikawaa dutanon noongitiwaa so ii mende ambe.”

¹⁶ Joosefnon kaen jero moro bered oonjoombaa galen wananon aliaa gaongaa kania awaa jen asariroti, ii iima kokaen jero moro: “Niinon kaanagadeen gaon iibe iikanon bered konde karon noo wananon qindiin kaja.

¹⁷ Niinon kawé konde qaganon eu raji, iikanon bered iwoi naangiwaw kania kania Faarao kimbaajon ejato, koonja koonja yononon kouma konde qindiin kajeñati, iikanonadeen ii nedaborojuya.”

¹⁸ Kaen jero moma Joosefnon kokaen meleema ijoro: “Gaongaa kania ii kokaen: Konde karoon ii weemboria karoombaa sareyaga.

¹⁹ Weemboria karoon tegoro Faarao kinjon jen koto ro wasanon guun qetoon goma wanga ano qamoga metaama gere talonawonon mondongi koonja koonja yononon kouma busuga nedaborowuya.”

²⁰ Kaen meleema jero weemboria karoon tegoro Faarao kimbaa kolokoloo kambananon kan kuuro jawinuruta kuuya ii nene lomban on onono. Ii on onooma wain apu qambiwa galen wana ano bered onoombaa galen wana iyoro wagara ii jawinuruta yonoo jaanon metaano.

²¹ Wain apu qambiwa galenanon wala gawonja men laligoroti, ii toroqen mewaatiwaajon kuun muro mombo toroqen qambi ii Faarao kimbaa borianon ama laligoro.

²² Kaen laligoro, kinjon bered onoombaa galen wana qaaya jen tegoro Joosefnon gaongaraa kania jero moritiwaa so ii wasanon uun qetoon wana ano qamoya ii metaama mondongi nano.

²³ Iikawaa gematanon wain apu qambiwa galen wana iinon Joosef mende romonjon muroto, ii duduun qemasologen laligoro. Kian.

41

Kinjon gaon iiro Joosefnon kanagara jen asariro.

¹ Yambu woi tegoro Faarao kinjon gaon mon kokaen iiro: Iinon Nail apu gowoyaa goraayanon nano

² bulmakao donja 7 awaa soroya kele busugiwaw ii apu gowoya iikanonja kouma bowololoo batugianon nama temban kegban negi.

³ Iyonoo gemagianon bulmakao tosaanja 7 sii gbarangagadeen kaitanigia kaapironja ii apu gowoya iikanonja kouma bulmakao mutuya iyonoo koso-gianon kema apu gowoyaa goraayanon nangi.

⁴ Bulmakao kaapironja sii gbarangagadeen iyononon bulmakao donja awaa soroya kele busugiwaw 7 ii gogon onongi. Faarao kinjon gaon ii iima iikanondeen uuta tooro moma waaro.

⁵ Waama gaonjaajon mombo moma kemen kema en gaon mon kokaen iiro: Wiit dumun kota gowoya motoongowaa batuyanon honja kota somasomata kangengiawo 7 awaa totoon ii tongbama giliro kamaan nangi.

⁶ Iyonoo gemagianon honja kangengiawo 7 ii mombo tongbama giliro kamaan nangi balon qararankonjonaa haamo gerianon onoro soolin gipeya (auta) koloogi.

⁷ Honja boloboolo kangengiawo yononon honja kangengiawo kogia somasomata kuukuuya ii gogon onongi. Faarao kinjon iikanondeen uuta tooro moma poran ama waama moro honja qaagoto, ii gaonga kolooro.

⁸ * Goman asariro Faarao kinjon gaonjaajon motoqoto moma Iijipt kantriwaa tiriqoonjon ano momakoto eja kuuya horon onono iwaa jaasewananon kougi. Kougi gaon iirotiwaa sunduya ii jero mogito, kuuya yononon gaonaa kanagara ii Faarao kimbaajon jen asariwombaajon amamaagi.

⁹ Amamaagi wain apu qambiwa galen wananon nama Faarao kin kokaen ijoro: “Oo kin, nii kana songiweti, iikawaa qaayanon keteda koi uunanon kouro romonjon.

* 41:8: Dan 2.2

¹⁰ Kamban monnon Faarao kinnon jawinwoita noroojon ama irinja soono noma laaligoyaa sikiriti yonoo kawali galenaa kapuare mirinon noono rabe. Nii ano bered oonjombaa galen wana ii niwo iyanaa kapuare mirianon noroono rari.

¹¹ “Iikanon rama laligon noronon gomantiina motoongo iikanonadeen gaonara ana ana iiri. Gaonaraa kania ii iyan iyan.

¹² Gaonara iiri Hibruu eja gbaworo monnon iikanon norowo laligoro. Iinon sikiriti yonoo kawali galenaa welenqeqeya laligoro noro gaonara ii ijori. Iinon gaonaraa kanagara ii iyan iyan jen asarin norono.

¹³ Kanagara jero moritiwaa so hona mono tororo kokaen asugiro: Niinon gawona wala men laligoweti, Faarao kinnon nii gawon iikanon mombo noonoto, alana bered oonjombaa galenaa qaaya jen tegoro wasanon idon qetoon wana ano qamoya ii metaama mondongi nano.”

¹⁴ Kaen jero Faarao kinnon moma Joosefnon jaasewananon koubaati-waajon jen koton tosaana wasin onono kema kapuare miriwaa dutanonga uulanawo wama kagi. Kagi jero wan juya motogi opoqiisi malekuya utegon Faarao kimbaa jaasewananon kouro.

¹⁵ Kouro Faarao kinnon Joosef kokaen ijoro: “Niinon gaon mon iibe kuuyanon iikawaa kania jewombaajon amamaajuto, monnon goo kanaga kokaen nijoro mojen: ‘Monnon gaona gijoro moma giinon iikawaa kania saanon jen asarinkejan.’ ”

¹⁶ Kaen jero Joosefnon Faarao kin kokaen meleema muro: “Oo Faarao kin, niinon qaagoto, Anutunon mono gaongaa kania jen asarin qaa awaa gono uuganon qeangowaa.”

¹⁷ Kaen meleema muro Faarao kinnon kokaen jero: “Nii gaon iijen, iikawaa uutanon neeno Nail apu gowoyaa goraayanon nanjen.

¹⁸ Kanon nambe bulmakao dona 7 awaa soroya busugia omakelegagiawo ii apu gowoya iikanona kouma bowololoo batugianon nama temban kegban nejuya.

¹⁹ Iyonoo gemagianon bulmakao tosaana 7 sii gbarangiagadeen kaitanigia kaapirona totoon ii apu gowoya iikanona koujuya. Niinon bulmakao bologa totoon kaana ii kamban monnon Iijipt balon kuuya kokanon mende injibe.

²⁰ Bulmakao sii gbarangiagadeen kaitanigia kaapirona iyononon bulmakao dona busugia omakelegagiawo 7 wala koujuti, ii gogon ononju.

²¹ “Ii gogon ononjuto, ii kilen kaitanigianon gogon ononjutiwaa so utequte mende kolooro injijento, wala kaitanigianon kaapirona totoon kouma nanjuyati, iyononon kaanjadeen toroqen nanjuya. Nii gaon kaen iima uuna tooro poran ama waajena.

²² Waama mombo en gaon mon kokaen iijena: Wiit dumun kota gowoya motoongowaa batuyanon hona kota somasomata kangengiawo 7 awaa totoon ii tongbama giliro kamaan nanjuya.

²³ “Iyonoo gemagianon hona kangengiawo tosaana 7 ii unjuta juma kouma tongbama giliro kamaan nangi namo qararanjonkonna haamo gerianon ii onoro soolin melaada ano gipeya (auta) koloojuya.

²⁴ Hona boloboolo gipeya kangengiawo ii hona kangengiawo awaa soroya ii gogon ononjuya. Niinon gaon woi ii iima tiriqoonjon ejauruna injojento, kuuya yononon iikawaa kanagara jen asarin nombombaa amamaaju.”

²⁵ Faarao kinnon kaen jero Joosefnon qaa kokaen ijoro: “Oo Faarao kin, goonon gaonwoi iikawaa kanagara ii motoongo koloojao. Anutunon iwoi kanagen amambaajon moji, iinon ii Faarao kin gii gisaanja.

²⁶ Bulmakao donja 7 awaa soroya ii yambu 7:baa sareya kolooju. Wiit dumun kota honja kangengiawo awaa totonj 7 ii kaanagadeen yambu 7:baa sareyaga. Kanagara ii ororonj ano motoonjo koloojao.

²⁷ “Bulmakao sii gbarangagadeen kaitanigia kaapironja 7 kanagenj koujuti, ii yambu 7:baa sareyaga kolooju. Wiit dumun kota honja kangengiawo 7 balonj qararanjonkonjaa haamo gerianonj onooro soolinj gipeya (auta) koloojuti, ii bodi laaligowaa yambu 7 iikawaa sareyaga kolooju.

²⁸ Anutunonj iwoi kanagenj amambaajonj moji, iinonj ii gi gisaama qendeenja. Faarao kimbaajonj qaa keteda koi kaen jejenj, ii mono iikawaajonj ama jejenj.

²⁹ Oo kinj, yambu 7:baa so nene morianj somata qatawo asuginj Iijipt balonj kuuya sokoma ewaa.

³⁰ “Ii ewaato, yambu 7 iikawaa gemagianonj bodiwaa yambu 7 koloonj tiwitiwilaa somata kondooro Iijipt kantrinonj boliwaa. Iikanonj asugiro nene morianj wala Iijipt balononj eroti, ii balonj so yonononj duduudaborowuya.

³¹ Bodi ii kotakota totonj ewaatiwaajonj ama gomanj so ejemba yonononj nene moriambaa yambuya 7 wala Iijipt balononj eroti, iikawaa qaaya ii mombo mende romonjonj laligowuya.

³² Anutunonj gaonj kania motoonjo ii ambenja woi gono iijanji, ii kania kokaembaajonj: Anutunonj qaa ii mono somonjonj jenj kotiinj anota raja. Ii jenj kotiinj anoti, kawaajonj iikanonj mono uulanawo asugiwaa.

³³ “Kawaajonj Faarao kinj gii saanonj momakooto eja monj qaa tororo gosinkeji, ii meweengonj kuuna Iijipt kantri koi galenj koma laligowaa.

³⁴ Kaanjiadeenj kia wana wana kuunj onona gomanj sokoma galengiaga laligowu. Yonononj nene moriambaa yambuya 7 iikaanjaa uugianonj nene hongiawo Iijipt balononj asugiwuti, iikawaajonj jero mendeengi bakagia 5 koloogi yonoononga motoonjo motoonjo menj gawmambaa kowinonj menj kululuunj laligowu.

³⁵ “Yonononj nama mono jenjkooto angi yambu awaa 7 koloowuti, iikaanjaa uugianonj nene hongia korebore menj kululuunj gosinj laligowu. Kaenj ama wiit dumun kota ii Faarao kimbaa kowi miria miria kanonj menj kululuunj laligowu. Ii taonj so gawmambaa kowi miria miria kanonj menj kululuunj galenj koma laligogi kanagembaa neneyaga ewaa.

³⁶ Nene kaenj menj kululuunj laligowuti, ii mono gawmambaa kowi miri so galenj kongi mawosusunonj ero kanagenj bodiwaa yambu 7 Iijipt balonj so koloowaati, kambanj iikanonj ii saanonj menj mendeema nenj laligowuya. Kaenj angi kantriwaa kanatuuru nonononj bodi iikawaa kambanjonj newaa mende komunj gororongowonja.” Kianj.

Faarao kinjonj Joosef Iijiptwaa eja ponja kuuro.

³⁷ Joosefnonj qaa kaenj jero Faarao kinj ano jawinjuruta kuuya yonononj arenj iikawaajonj mogi sokono ainja mogi.

³⁸ Kaenj mogi Faarao kinjonj jawinjuruta kokaenj injijoro: “Eja kokawaa uutanonj benj yonoo unayanonj nano laligoji, nono ii kaanja eja monj saanonj mende mokoloowonja.”

³⁹ Kaenj injijoro mogi Joosef kokaenj ijoro: “Anutunonj qaa arenj kuuya koi gisaanji, iikawaajonj gii kaanja momakooto eja qaa tororo gosinagati, ii monj mende laligoja.

⁴⁰ * Kawaajonj gii mono naa jinkaronj mirinaa galenja wana koloonj laligowa. Giinonj noo kanagesouruna kuuya jenj kotonj onona yonononj mono goononj qaa tenj koma qaagaa baatanonj laligowu. Niinonj jinkaronj

* 41:40: Apo 7.10

dun raranon ramakejenj, iikayadeen romongon kawaajon ama gii guugun somataga koloon laligomaŋa.”

⁴¹ Kaen ijon toroqen kokaen ijoro: “Moba, niinon gii Iijipt kantri kuuya kokawaa eja pongia laligowagatiwaaajon kuun gonjen.”

⁴² * Kaen ijon boro susuyaa jenjen kanon aaso munjen kaanŋa qata mokotaan laligoroti, ii qetegon Joosefwaa boro susuyanon mouro. Opoqiisi maleku iima-ainŋinawo opo taananon memeta ii mouma mun soron goulonon memeta mon ii men Joosefwaa aroyanon kono kemero.

⁴³ Kaen ama hoos kare qabo soroya anŋaa kareyaa qerewenŋa ii iwaajon jen tegoro iikanon uro hoosnon horogi kema kan laligoro. Kaen kema laligoro kimbaa sikiriti manjaqeŋe eja monnon wala qele kema goda qen mubombaajon kokaen qaro qagi laligoro: “Geja! Mono kesaambu!” Kaen ama mun Iijipt kantri kuuyaa eja ponga kuun muro.

⁴⁴ Faarao kinŋon Joosef kokaen ijoro: “Niinon Faarao kin koloojento, Iijipt kantri kuuya kokaamba monnon mon mono goo jega qotogon boria me kania mende metaambaa.”

⁴⁵ Kaen ijon Joosefwaa qata gbilia (Iijipt qaanon) Zafenat-Panea qaro. Kaen qama Heliopolis taombaa jigo gawon galen qata Potifera iwaa borata Asenat ii embiaga koloowaatiwaaajon muro. Kaen kantriwaa eja ponga koloon Iijipt kantri iimambaajon kema liligoro.

⁴⁶ Joosefnon yambuya 30 kolooro kanon Faarao Iijiptwaa kinŋa iwaa jinŋkaron gawonŋa kanain mero. Ii men Faarao kimbaa sitia mesaon Iijipt uutanon sokoma liligon laligoro.

⁴⁷ Nene moriambaa yambuya 7 iikawaa kambananon balongianon nene honombononŋa qaa asugin onono.

⁴⁸ Nene moriambaa yambuya 7 kan kuugiti, iikawaa kambananon Joosefnon jen kotooro nene kania kania Iijipt balonon asugigiti, ii men kululuun taongia so kema gawmambaajon angi. Namo koria taon so liligon rama kenŋiti, iikanon nene honŋa asugigi ii men taongia so kema qenjaaro kowi mirigianon angi.

⁴⁹ Joosefnon jen kotooro wiit padia ano dumun kota tosia ii qenjaaro kowi mirigianon hononŋa qaa men kululuun angi. Ii sakasin kowe goraayanon ejiwaa so uma nano. Nene morian kelemalelen asugin toroqen erotiwaajon nene tarugia ii toroqen weenŋon bimbimgogi bimooro amamaan mesaogi.

⁵⁰ Bodi kambananon mende kan kuuro walawala kanon embia Asenatnon Joosefwaa merawoita woi orono. Asenat ii Heliopolis taombaa jigo gawon galen qata Potifera iwaa borataga.

⁵¹ Meria mutuya kolooro Joosefnon qaa kokaen jero: “Anutunon ilaan nono kakasililin majakakana kuuya ano amanaa gomambaa iwoiya kuuya ii duduun laligojenj, iikawaajon.” Kaen jen meriaa qata Manase (Duduujen.) qaro.

⁵² Meria kanagenŋa kolooro Joosefnon qaa kokaen jero: “Nii siimbobolonaa balonanon laligowe Anutunon koloonseisei nonji, iikawaajon.” Kaen jen qata Efraim qaro. (Efraim = Koloonseisei nonja.)

⁵³ Nene morian somataa yambuya 7 Iijipt balon sokoma kan kuugiti, ii en kougi tegoro.

⁵⁴ * Yambu 7 ii tegoro Joosefnon qaa jerotiwaa so bodiwaa yambuya 7 ii kanain kan kuugi. Bodi ii balon tosia kuuya sokoma koloon eroto, Iijipt balonon nene ii goman so kowigianon ero.

* **41:42:** Dan 5.29 * **41:54:** Apo 7.11

⁵⁵ * Iijipt kanageso korebore yononon kanain bodi moma Faarao kimbaa qama nene onombaatiwaajon welenji. Welenji moma Faarao kinonon ii kuuya kokaen injjoro: “Ono mono Joosefwaanon kenji iwoi ii me ii ambutiwaa jen koton onombaati, ii mono ten koma otaan amakebu.”

⁵⁶ Bodinon kantri kuuya sokoma en Iijiptwaa gomaŋa gomaŋa kuuya kanon toroqen mamaga bimooro. Kaen kolooro Joosefnon jen kotooro qenjaaro kowi miria miria iyonoo nagugia horon nene ii Iijipt yononon sewana mewutiwaajon angi.

⁵⁷ Bodi ii balon kuuya sokoma bimoon erotiwaajon ejembanon gomaŋ so kanonja Iijipt kan Joosefwaanon kouma nene sewana men laligogi. Kian.

42

Joosefwaa dauruta Iijipt balonon kenji.

¹ Iijipt kanon nene eroti, qaa ii Keinan balon kanon jegi tuno Jeikobnon moma merauruta kokaen injjoro: “Ono mono naambaajon silemale ama kuru jaa aima laligoju?”

² * Iijipt kanon wiit dumun kota eji, niinon qaa kaen mobe. Anana mende komun laaligo toroqen laligowombaa ono mono waama Iijipt kemen kanon nene tosia sewana men kagi nen laligowona.”

³ Kaen injjoro moma Joosefwaa dauruta 10 ii mirigia mesaon nene sewana mewombaaajon Iijipt balonon kembombaa angi.

⁴ Mangia Jeikobnon Joosefwaa koga Benjamimbaa qaganon tiwitiwilaa mon ubabotiwaajon toroko moro. Kawaajon ii dauruta yonowo mende wasin muro kenji.

⁵ Keinan balonon bodi ii kaanjadeen erotiwaajon Israelwaa merauruta yononon Keinan eja tosanon kengiti, iyonoo batugianon wiit dumun kota sewana mewombaaajon motoon kenji.

⁶ Kengito, Joosefnon Iijipt kantriwaa eja pongia rama laligoro. Iinon wiit dumun kota ii kanagesoya kuuya yononon sewana mewutiwaajon ano iwaanon kouma laligogi. Kawaajon dauruta kagiti, iyononon kouma iikanonjadeen iwaa batanon simin kuma namonon usugogi.

⁷ Kaen usugogi Joosefnon dauruta injiima moma koton ononoto, iyanaa kania kolatin onoma waba eja tani ama onoma horon ureen onoma qaa geriawo jen kokaen qisin onono: “Ono mono dakaya naambaajona kajuya?” Qisin onono kokaen meleengi: “Nono Keinan balononga nene sewana mewombaaajon kajon.”

⁸ Kaen meleengi Joosefnon dauruta injiima moma koton ononoto, yononon ii mende moma koton mugi.

⁹ * Mende moma koton mugi Joosefnon eenanon gaon yonoojon iiroti, ii momoyanon kouro romongon son jaa susugia moton kokaen injjoro: “Yei, mangaa siita! Ono kike kakasililin ejaga kolooju. Nono kantrinana dakanon baagen looloria ero aworo (defence) ama manja qewombaaajon bimoojon, ononon ii iima gosin mobombaaajon koi kajuya!”

¹⁰ Kaen injjoro kokaen meleengi: “Oo eja ponjana, kaen qaago. Welenqequeuruga nono nene sewana mewombaaajon kajona.

¹¹ Nono kore eja motoongowaa merauruta koloojon. Nono eja dindina laligon qolomolon mende jenkejon. Goo welenqequeuruga nononon balon iimagoosiwaa manjaqeque ejaga mende koloojon.”

¹² Kaen meleengi totoronkota “Qaago totoon!” gama kokaen toroqero: “Nono kantrinana dakanon baagen aworo (defence) ama manja qewombaa bimoojonj, onjo ii iima gosin mobombaajon koi kajuya!”

¹³ Ii moma kokaen meleengi: “Welenqegeuruga nono Keinan balombaa eja motoongowaa meraurutaga, daremun 12 koloojon. Konana konoganon kamba kokaamba mannanawo mirinon raro monjon mende toroqen laligoja.”

¹⁴ Kaen meleengi kokaen jen onono: “Kaen koloorogo onjo onanon goman iimagoosiwaa manjaqege eja koloojuti, ii mono injodaborowe tegoja.

¹⁵ Kaen laligojutiwaajon niinon kokaen angotete men onoma: Faarao kinjon jaawo laligoji, niinon qaa hon toontoona iikawaa so jojopan qaa kokaen jen kotiijen: Kogia konoganon koi mende kawaati een, onjo mono balon koi mende mesaon kembuya.

¹⁶ Onjo qaa hona jeju me qaago, niinon ii angotete memambaajon kokaen jejen: Onjo mono batugianonga mon wasigi kema kogia konoga wano koi kawao. Tosaana onjo mono koi mamboma kapuare mirinon rama laligowu. Kaen mende ambuti een, onjo onanon balon iimagoosiwaa manjaqege eja kolooju. Faarao kinjon jaawo laligoji een, niinon qaa hona toon iikawaa so jojopan qaa ii jen kotiijen.”

¹⁷ Kaen jen onoma jero kapuare mirianon onoongi weemboria karoombaa so ragi.

¹⁸ Weemboria karon koloorogo Joosefnon kan qaa kokaen injoro: “Jaagiawo toroqen laligowombaajon mobuti een, onjo mono iwoi jemanati, ii angi niinon saanon laaligogia somongoma. Niinon kaanagadeen onjo kaana Anutuwa jeta uugumambotiwaajon keena momakejen. Kawaajon onjo mono kokaen ambu:

¹⁹ Onjo eja dindina qolomolongia qaa laligojuti een, daremun onoononga mono monjon kapuare mirinon toroqen raro tosaana onjo saanon wiit dumun kota men gomangianon eleema kembu. Iikanon kema mirigianon kanagesourugia bodi qaganon laligojuti, ii nene onombu.

²⁰ Onjo mono kaen kema kogia konoga wama noonon kawu. Kagi qaagiaa honanon kaen asugiro iima moma koton mende unuwe komuwuya.” Qaa kaen injoro mono iikawaa so angi.

²¹ Yononon Hibruu qaagianon batugianon qaa kokaen amin mogi: “Nono konana sili ama muni, iikawaa irona kileganon mono onanon qanananon uja. Iinon laaligoya somongon kiankoomu mubombaajon welema kuun nonono kakasililina somata iininto, iwaa qaaya moma ii tondu mende otaanin. Kawaajon kakasililin lombotawo koi kanon ananaa qanananon uja.”

²² * Kaen amin mogi Ruubenon kokaen jero: “Nii kamba kanon kokaen injoweto: ‘Onjo eja gbaworo ii mono sili bologa mende ama mubu.’ Kaen injoweto, onjo noonon qaa ii qewagon silemale angi. Mobu, kamba kokaamba iwaa sayaa ironanon mono qanananon uro kakasililin mojon.”

²³ Kaen amin mogi Joosefnon yonowo Iijipt qaanon qaa jero monjon meleenon. Kawaajon yononon qaagia jegi saanon moma asariroto, ii daurutanon mende moma kotogi.

²⁴ Joosefnon qaagia moma asarin eleema saaro. Saama mombo eleema injiima yonowo qaa jero. Yonowo qaa jengo Simeon batugianonga men jero yonoo jaagianon somongogi. Kian.

Joosefwaa dauruta Keinan balonon eleengi.

* 42:22: Jen 37.21-22

²⁵ Joosefnon jenkooto kokaen ano: “Welenqege onjo mono eja iyonjo taru gesogianon wiit padi mougi qaa ootanon kouro motomotoon yonoonon moneŋ esugia ii totogianon aŋa aŋa tarugianon moubu ano kana kekembaa nene samonja ii kaanjadeen onjombu.” Kaen jen koton onono iikawaa so otaan angŋi.

²⁶ Kaen otaan angŋi wiit padi tarugia ii dongi qagianon somonjon mesaon kenŋi.

²⁷ Kema kema gaon ewombaajon miri monjon keuma daremun yonoononga monjon dongia wagimambaajon ama taru kasia isama moneŋ esuya ii taru qaa ootanon nene qaganon raro iiro.

²⁸ Ii iima daremunja kokaen injoro: “Hei! Iibu, noonon moneŋ koi mono meleema tarunanon mougi rajaa.” Kaen moma wosogia juno aarun tililingon aima aon kokaen jegi: “Anutunon koi mono naa iwoiga ama nononja aan?”

²⁹ Kema kema Keinan balonon mangia Jeikobwaanon keuma iwoi koloon ononoti, iikawaa sunduya ii kuuya kokaen ijogi moro:

³⁰ “Kantri iikawaa eja ponja iinon horon ureen qaa molanikota jen goman iimagoosiwaa manjaqege ejaga koloowonagati, iikawaa tani kaanja ama nonono.

³¹ “Kaen ama nononoto, nono ii kokaen ijoniŋ: ‘Nono eja dindiŋa qolomolonana qaa laligon balon iima gosiwombaajon ama mende kajon. Qaago totoon!’

³² Nono eja motoongowaa meraurutaga, daremun 12 koloon laligojon. Monjon mende toroqen laligoro konana konoganon kamban kokaamba Keinan balonon manjanawo mirinon raja.’

³³ “Kaen ijoniŋ balon iikawaa eja ponanon nonoojon qaa kokaen jero: ‘Onjo eja dindiŋa me qolonmolongoya laligojuti, ii kokaen gosin onoma momaŋa: Onoononga daremunŋia mon ii mono mesaogi niwo koi raro tosaanja onjo saanon wiit padi men eleema kembu. Kema mirigianon kanagesourugia bodi laligojuti, ii nene onjombu.

³⁴ Onjo goman iimagoosiwaa manjaqege ejaga qaagoto, eja dindiŋa qolomolongia qaa laligojuti, ii kokaen gosin onoma momaŋa: Onjo mono kema kogia beju ii wama noonon kawu. Kaen kagi daremunŋia meleema onjombe saanon balon kokanon angunen-qangunen ama laligowu.’ ”

³⁵ Kaen jen taru gesogianonga nene kowigianon maagi moneŋ esugia monenŋiawo ii tarugianon motomotoon totogianon raro mokoloogi. Moneŋ esugia mokoloon iima ii ano mangia motoon aarun lalananiŋ toroko mogi.

³⁶ Kaen mogi mangia Jeikobnon kokaen injoro: “Onjo merauruna korebore nuambombaajon moju: Joosefnon mende laligoja. Simeon ananawo mende laligoja. Benjamin ii kaanjadeen nuama wama kembombaajon jeju. Siimbobolo kuuya kanon mono noo qananon uja.”

³⁷ Kaen injoro moma Ruubenon manja qaa kokaen ijoro: “Nii Benjamin mende wama eleema kan gomanati een, giŋ saanon neenaa merawoina woi ii uruna komuwao. Benjamin ii saanon noo boronanon ana ii mono galen koma kema laligon wama eleema kan gomaŋa.”

³⁸ Kaen ijoroto, Jeikobnon meleema jero: “Merawoina konoga woi iyoroonga datanon komuro koganon motoongo laligoja. Onjo kananon kembombaajon mobuti, iikanon tiwitiwilaa monjon iwaa qaganon ubaati een, onjo mono kondoogi wosobiri uutanon mono noo qananon uro komun wan juna lanŋonawonon koomu gomanon kememaŋa. Kawaaŋon noo merananon mono nomesaon onowo mende kembaa.” Kian.

43

Joosefwaa daremunuruta eleema Iijipt kenji.

¹ Keinan balononj bodi lombotawo ii toroqen ero.

² Jeikobwaa kanagesourutanonj wiit padi Iijipt kantrinonja menj kagiti, ii kuuya nedaborogi qaono mangianonj merauruta kokaen injoro: “Onjo mono mombo eleema kema nenenana tosaanja sewanja mewu.”

³ Kaen injoro Juudanonj kokaen jero: “Eja ponj iinonj kaparanj koma nonoo galenj meme qaa kotakota kokaen jero: ‘Kogianonj onjowo mende kawaati eenj, onjo mono noo jaasewananonj mombo koubombaajonj amamaawu.’”

⁴ Kawaajonj giinonj konana wasina nonowo kawaati eenj, nonononj saanonj gomesaonj nenenana sewanja mewombaajonj kembonja.

⁵ Eja iikanonj qaa kokaen ninijoro: ‘Kogianonj onjowo mende kawaati eenj, onjo mono noo jaasewananonj mombo koubombaajonj amamaawuya.’ Kawaajonj giinonj Benjamin anjonj kombagati eenj, nono mende kembonja.”

⁶ Juudanonj kaen jero Israelnonj kokaen jero: “Onjo mono naambaajonj kogia monj laligojiwaa qaaya eja ii ijogi morotiwaaajonj nii uulombo somata nonju?”

⁷ Kaen jero kokaen meleema jengi: “Eja iikanonj anana ano kanagesou-runana ananaajonj tororo qiqisi kania kania nonoma kokaen ninijoro, ‘Mangianonj jaawo laligoja me qaago? Daremungia monj laligoja me qaago?’ Kaen jerotiwaaajonj qiqisiya ii nonononj onjanondeenjenj meleeninj. Iinonj kanagenj konana wama kawutiwaaajonj jenagati, ii mono walawala kamban kanonj nomaenj mobonaga?”

⁸ Kaen jengi Juudanonj manja Israel kokaen ijoro: “Kawaajonj eja gbaworo ii mono noo boronanonj ama wasina motoonj kembonja. Kaen ana afaangonj uulanawo gomesaonj kananonj keninj nono, gii ano embameraurunana anana mende komunj gororongowonja.

⁹ Benjamimbaa laaligoyaa doweya iikawaa qaaya mono noo borononj ero eleema kanj gomambaajonj jenj kotiijenj. Niinonj ii mende wama eleema koi kanj goo jaasewanganonj mende oomanjati eenj, iikawaa ironjanonj mono noo qananonj uro goo jaanonj bosima laligowe namononj laaligona tegowaa.

¹⁰ Kamban koriga ezelobezelo ama mende mambombonagati eenj, nonononj mono endu kema eleema koi kaninj ambenja woi koloona.”

¹¹ Kaen jero amagia Israelnonj kokaen jero mogi: “Kaen kolooji eenj, onjo mono kokaen ambu: Gomanj kokawaa toomorianja awaa totoonj tosia koi kaanja ii menj taru gesogianonj mouma kema eja ii kalenj mubu: Sele morimoriwaa kelega tosia, moronj apuya, dane riki, marasinj gere tokoya qata mor gipi, komonj, gou ano seu wakato iikawaa hongia.

¹² Silwa monenj walaga taru gesogiaa qaa oogianonj mougi menj kagiti, ii ano iikawaa so qaganonj toroqen ama mindirigi jangoyanonj somariinj 2:waa so kolooro ii menj eleema kema mubu. Tosianonj koposo ama ii gesogianonj angi me nomaenj?

¹³ Kogia kaanagadeen wama uulanawo waama eja iikanonj mombo eleema kenji.

¹⁴ Anutu ku-usunj kuuyaa Toyanonj mono eja iikawaa jaanonj kiankoomuya onono iinonj daremungia monj ano Benjamin ii onjowo mirinonj koi eleema kawutiwaaajonj wambelaawaa. Noo meraurunanonj komuntiwilaa ambuti eenj, niinonj mono eenj totoonj laligomanja.”

¹⁵ Kaen injoro kalenj iwoi ii menj silwa monenj menj kagiti, iikawaa so qaganonj toroqen ama mindirigi jangoyanonj somariinj 2:waa so kolooro.

Ii men Benjamin motoon wama waama uulanawo Iijipt kema Joosefwaa jaanon keugi.

¹⁶ Keugi Joosefnon Benjamin ii yonoo batugianon iima iikanondeen miriaa galenja kokaen jen koton muro: “Gii mono eja koi unuama neenaa mirinon kema onjoona rabu. Ragi kema oro mon qen oon weembaa neneya mozozongona yononon saanon niwo motoon nene newonja.”

¹⁷ Joosefwaa miriaa galenjanon jen koton murotiwaa so eja ii unuano Joosefwaa mirianon kenji.

¹⁸ Unuano Joosefwaa mirianon kema jenengia ororo toroko moma kokaen romongon batugianon jegi: “Wala kanin monenana meleema taru gesonananon mougi men kenini, iikawaajon yononon mono nunuama kan koi nonoongi rajon. Yononon mono qelanjin nunun ureen haamo ama nonoma nonoongi welenqeqeuruta omay koloonin dongiurunana kalugon angon koma onjombubo.”

¹⁹ Kaen jen nama Joosefwaa miriwaa galenja iwaanon uma kenji miri naguyanon nano iwaajon qaa kokaen jegi:

²⁰ “Oo somatanana, nono kamba mutuya nene sewanja mewombaajon koi kanin.

²¹ Kan nene sewanja men mombo eleema kema kananon miri monjon kema ewombaajon rama taru gesonanaa kasia isama monenana totonananon ii kore gesonana anja anja qaa oogianon nene qaganon raro iinin. Kawaajon monen ii kete mombo meleema men kajon.

²² Silwa monen ii moronon taru gesonananon meleema mombo anoti, ii nono mende mojon. Nononon ii ano silwa monen tosaanja ii qaganon torokuun nene sewanja mombo mewombaajon gesonananon mouma men kajon.”

²³ Kaen jegi miri galenjanon kokaen jero: “Majakaka mende mobu. Onoangiaa ano mangiaa Anutugianon mono mombaa uuta kuuro silwa monen ii taru gesogianon mouro mokoloogi. Niinon onjoonon silwa monen ii medaborowe. Kawaajon keegia mende moma mono uubonjon rabu.” Kaen jen Simeon wama yonoonon kari.

²⁴ Kari motoon unuama Joosefwaa mirinon ugi kanagia songbambutiwaajon apu onono ano dongigia loloo gbojoja nenegia unuagi.

²⁵ Yononon weembaa neneya Joosefwaa mirinon motoon newutiwaa qaaya mogi. Kawaajon Joosefnon ween biwianon mirianon koubaatiwaajon mamboma kalen iwoigia ii asuganon arengon ragi.

²⁶ Ragi Joosefnon mirinon karo kalen iwoigia men kan mirianon ugiti, ii mun batanon simin kuma namonon usugogi.

²⁷ Usugon waagi jolongia injon nomaen laligojuti, qisin onoma kokaen injoro: “Mangia eja wanaajon nijogiti, iinon nomaen laligoja? Toroqen jaawo laligoja me qaago?”

²⁸ Kaen jero kokaen meleenji: “Goo welenqeqega, nonoo amanananon saanon laligoja. Mono toroqen jaawo laligoja.” Kaen meleema goda qen mun simin kuma namonon usugogi.

²⁹ Kaen angi jaaya uuro kema karo koga Benjamin, iyanaa nemunaa meria ii iima kokaen qisin onono: “Kogia konogaajon nijogiti, iinon koi kolooja me nomaen?” Qisin onoma toroqen kokaen ijoro: “Merana, Anutunon mono kiankoomu gono laligowa.”

³⁰ Kaen injon koga iima wosoya pororogoro jaaya kalilingoro saamambaajon moma iikanondeen alanzan eleema onomesaon uulanawo miri uuta olonja monjon uma anodeen rama saaro.

³¹ Saadaboron jaauna songbama miri uuta olona ii mesaon kan tororo mokosingon nama iyaña galen koma aon nembanene kombutiwaajon jero.

³² Iijipt yononon Hibruu ejemba yonowo motoon nene newombaajon mogi arokuukuuyawo koloojiwaajon ii amamaankeju. Kawaajon Joosefwaa neneya ii iyaña koma mugi raro daremunuruta yonoo ii iyaña koma onongi ragi Iijipt ejemba iwo nene newombaajon kan ragiti, iyonoo nenegia ii iyaña kongi ragi.

³³ Joosefnon jero daremunuruta ii koloogitiwaa so arengon onongi mutuyanon jaaqeqeyanon raro bejugianon konoganon raro Joosefnon jaasewan qen onoma raro. Kaen rama iyangia aima koton aon walingon ragi.

³⁴ Kaen ragi Joosefnon jero iyaña nene dunnona nene tosaana mendeema men kan koma onongi koga Benjamimbaajon ambenā 5:waa so toroqen kongi nero. Kaen nen Joosefwo jejelomban ama afaankota apu kotiga nen korisoro qaganon ragi. Kian.

44

Joosefnon daremunuruta qambiwa angobato men onono.

¹ Kawaa gematanon Joosefnon miriaa galena jen koton mun kokaen jero: “Gii mono eja iyonoo taru gesogianon wiit padi ii elaawutiwaa so mouna qaa oogianon koubu. Kaaniadeen motomotoon yonoonon monen esugia ii ana ana toto qen taru gesogiaa qaa oogianon amba.

² Kogia konoga iwaa taru gesoyaa qaa ootanon neenaanon qambi silwanon memeta ii mono wiit padiwaa monena men karoti, iikawo amba.” Kaen jen koton muro iikawaa so ano.

³ Goman asariro umugawodeen eja ii wasin onongi dongigia unuama kananon kenji.

⁴ Kema siti mesaon koriganon mende kenji Joosefnon miriaa galena kokaen jen koton muro: “Gii mono uulanawo waama eja ii onotaan kema mokoloon iniima kokaen qisin onomba: ‘Eja Ponon awaa ama onono onono mono naambaajon iikawaa kitia kilegamon meleema mun kaju?

⁵ Noo somatananon qambia qaen nenkeji ano qambia iikanon unju qen qaa aasangoyaa kania mokoloonkeji, onono qambi ii mono naambaajon yongoro men kaju? Onono mono sili ii bologa totoon anju!’ ”

⁶ Joosefnon miriaa galena kaen jen koton muro kema mokoloon onoma qaaya ii jerotiwaa so ijoro.

⁷ Inijoro moma kokaen meleengi: “Somatanananon qaa tania kaana ii mono naambaajon jeja? Goo welenqeqeuruga nononon sili bologa kaana ii mende totoon anjon. Ii yamagen!

⁸ Moba, nono taru gesonanaa qaa oogianon silwa monen esu mokoloonini, ii kaanagadeen Keinan balonona men kan gonin. Nono mono naambaajon silwa me goul ii somatagaa mirinonga yongoro mewonaga?

⁹ Welenqeqeuruga nonoononga mombaa taru gesoyanon silwa qambi ii mokoloowagati een, iinon mono koomuwaa bunaga kolooro tosaana nononon somatanana, goo welenqeqe omaya koloon laligowona.”

¹⁰ Kaen meleengi kokaen jero: “Iikaana kanon awaa. Jejutiwaa so ii saanon ambona. Mombaa taru gesonona silwa qambi ii mokoloomanati, iinon mono noo welenqeqena omaya koloowaato, tosaana onono selegianon qaa mon mende ero saanon ononangideen mirigianon kembu.”

¹¹ Kaen jero moma kuuyanon gesogia ana ana uulanawo qetegon men kamaan namonon ama qaa oogiaa kasia isangi.

¹² Aisngi Joosefwaa miriaa galenanon dagia mutuyaa taru gesoyanonga kanain qengama mongama kema kema ko bejugia Benjamimbaa taru gesoyanon tetegoyanon iima qambi ii iikanon mokoloo.

¹³ Ii mokoloo yononon uugia kouma eligoro wosobirigia qendeema malekugia menjuqenjurangi. Kaen ama esuhinagia dongi qagianon ama mombo eleema sitinon kengi.

¹⁴ Juuda ano daremunuruta yononon eleema Joosefwaa mirinon kengi iinon kaanideen mirianon raro. Raro batanon keuma simin kuma namonon usugogi.

¹⁵ Usugogi Joosefnon kokaen injoro: “Ono mono naa siliga anjuya? Eja nii kaananon mono saanon unju men iwoi yongoro megii mokoloonkejenii, ono ii mende moju me?”

¹⁶ Kaen jero Juudanon kokaen meleenon: “Oo somatanana, nono mono naa qaaga gijowonaga? Nono qaawaajon monganjon. Nononon iwoi bologa mende aninji, ii qendeema gombonatiwaa so qaago. Anutunon mono welenqeqeuruga, nonoo koposowaa qaaya injisaanota asuganon eja. Kawaa-jon mombaa taru gesoyanonga qambi ii mokolooji ano tosaana nononon kaanagadeen eja ponnanaa welenqeqeuruta omaya koloon laligowona.”

¹⁷ Kaen meleenoto, Joosefnon kokaen jero: “Niinon iwoi kaana ii mende ama onomana. Ii awawi totoon! Eja morowaa taru gesoyanon qambi ii mokolooji, iinondeen mono noo welenqeqena koloon laligowaato, tosaana onon saanon luaenon eleema mangiaanon kembu.”

Juudanon Benjamimbajaan Joosef welema muro.

¹⁸ Kaen jero Juudanon Joosefwaa batanon kema qaa kokaen jero: “Oo eja ponna, saanon wambelaana welenqeqega niinon qaa tosia eja ponna goojon jewenaga. Giinon Faarao kin anawo ororon koloojanto, kilen welenqeqega nii kazi mende ama nomba.

¹⁹ Eja ponna giinon welenqeqeuruga nono wala kanin kokaen qisin nonona: ‘Onoo mangia ano daremungia mon laligojao me qaago?’

²⁰ “Kaen qisin nonona nononon eja ponna goojon kokaen meleenin: ‘Nonoo manana eja wana koloon konana eja gbaworoga mon mirinon rajao. Konana kanon mannananon eja wana koloo kaman kanon koloo. Nemunanon mera woi orono datanon komuro anodeen laligoja. Iinon mono manaa wombo (komunjua) meriaga kolooja.’

²¹ Kaen meleenin giinon welenqeqeuruga qaa kokaen ninijona, ‘Ono mono kogia wama noonon koi kagi ii saanon neenaa jaanon uun iimana.’

²² “Kaen ninijona nononon eja ponnanoo goojon kokaen meleenin: ‘Eja gbaworo ii mana mesaomambajaan amamaawaa. Mana mesaonagi een, mananon mono komunaga.’

²³ Kaen meleeninto, giinon welenqeqeuruga nonoonon qaa kokaen jen kotona: ‘Kogia konoganon onowo koi mende kawaati een, ono mono noo jaasewananon mombo mende asugiwuya.’

²⁴ “Kaen jen kotona mirinananon eleema kema noo manna, goo welenqeqega eja ponna goonon qaa ii ijonin.

²⁵ Ii ijonin moma mannananon kanagen kokaen jero: ‘Ono mono mombo Iijipt kema ananaajon nene tosaana sewana men kawu.’

²⁶ “Kaen jeroto, nono kokaen jenin, ‘Nononon nononanodeen kembom-bajaan amamaawona. Konana konoganon nonowo motoon kambaatiwaa-jon jewagi een, mono saanon kembona. Konana bejuya mende wama kembonati een, nononon mono eja pon iikawaa jaasewananon asugiwombajaan amamaawona.’

²⁷ “Kaen jenin noo manna goo welenqeqega iinon kokaen jero: ‘Embana Reizelon merawoina woi orono. Ii onoangia saanon moju.

²⁸ Datanon nomesaon kema sooro kokaen jewa, “Oro kawalianon mono kitoqitoro komuro me nomaen?” Kamban iikanondeen kanain ii mende iibe.

²⁹ Kete koga koi kaanagadeen nuama kenji kananon tiwitiwilaa monon iwaa qaganon unagati een, ono mono kondoogi wosobiri uutanon noo qananon uro konajilin moma komun wan juna langonawonon koomu gomanon kememana.’ ”

³⁰ Juudanon toroqen qaa kokaen jero: “Oo eja ponana, niinon konana eja gbaworo ii mende wama kema manna, goo welenqeqega iwaa mirinon keubenagi een, amanananon mono tiwilaawabo. Iinon mono uuta kuuya meria bejuya iwaanon somongoro laaligogara motoondeen laligonkejao.

³¹ Kawaajon eja gbaworo ii mende wama kenin mannananon ii iima mono koomu mokoloowabo. Goo welenqeqeuruga nonoonon kaen asugiro nono mono kondoonin wosobiri uutanon amanana, goo welenqeqega iwaa qaganon uro komun wan juya langonawonon koomu gomanon kemebaa.

³² Goo welenqeqega niinon eja gbaworonon mende tiwilaawaatiwaa qaaya ii mannaajon jen somongon kokaen ijowe: ‘Ii mende wama goonon eleema kamanati een, iikawaa qaa lombotanon mono goo jaanon noo qananon uma ero namonon laaligona kaen laligon uma.’

³³ Kawaajon gii saanon jen tegona niinon eja gbaworo iwaa kitianon eja ponna goo welenqeqega omaya koloon koi laligowe iinon dauruta yonowo eleema mirigianon kembu.

³⁴ “Eja gbaworo kanon niwo mende kawaati een, niinon mono nomaen ama mannaanon kembenaga? Wosobiri uutanon manna qaganon unagati, niinon mono ii iimambaaajon togon kotiijen. Kawaajon ii mono mende somongowa.”

45

Joosefnon iyanaa kania injisaano.

¹ * Juudanon kaen jero ejemba liligon onoma nama injigiti, Joosefnon kuya iyonoo jaagianon toroqen kania kolatin ana galen koma aomambaaajon bimoon amamaaro. Kawaajon Joosefnon kokaen silama qaro: “Ono mono kore nomesaon deembu.” Kaen qaro deengi Iijipt eja monon kosogianon mende nano Joosefnon iyanaa kania ii daremunuruta ii kokaen injisaano:

² Iinon ambureren men otombeen qama saaro Iijipt ejemba seleengen laligogiti, iyononon ii moma Faarao kimbaa jinkaron mirianon kema buzu qaaya ii jegi mogi.

³ Joosefnon saama nama daremunuruta ii kokaen injijoro: “Nii Joosef! Amananon kaanadeen jaawo laligoja me qaago?” Kaen injijoro mogito, daremunurutanon uugia kouma gojono aarun tililingon jaayanon een nama qaa mon mende romongon meleema mubombaaajon amamaagi.

⁴ Amamaan nangi Joosefnon kokaen injijoro: “Ono mono noo kosonanon koi kawu.” Kaen injijoro kagi kokaen injijoro: “Nii Joosef, onoo daremungia sewana mewutiwaajon angi Iijipt kaweti, ii mono niinon.

⁵ “Mono uunon konajilin mende mobu. Anutunon ono komuwubotiwaajon nii wala wasin nono walawala koi kaweta ononon kaju. Nii sewana mewutiwaajon ama nongi koi kaweti, iikawaajon mono onoangiaajon irinsoonsoon mende moma aowu.

* 45:1: Apo 7.13

⁶ Bodi koi kanonj mono yambu woiwaa so namo sokoma eja. Ii toroqen mombo yambu 5:waa so ewaa. Kambanj iikawaa uutanonj balonj qenj koomo mende ama nene hona mende mokoloonj menj kululuunj laligowonja.

⁷ “Anutunonj mono kana damubiribiriawo otaanj onoo laaligogiaa sewanja somongoro toroqen jaawo laligonj gbili mokoloonj onoma namo qaganonj laligowutiwaajonj moja. Kawaajonj ama nii wala wasinj nono walawala koi kaweta onjo kaju.

⁸ Kawaajonj onononj mende wasinj nonji tanitani koloojato, Anutunonj mono onanonj wasinj nono koi kawe. Iinonj kuunj nono Faarao kimbaa jawina mutuya koloonj jinkaronj mirianonj naa gawonj menkejuti, kuuya iyonoo somatagiaga koloojenj. Kaenj kolooxe Anutunonj Iijipt kantri kuuya koi ii noo boronanonj anota eja pongiaga koloojenj.

⁹ * “Onjo mono kete koi waama uulanawo amanaanonj eleema kema qaa kokaenj jegi mobaa: ‘Goo meraga Joosefnonj qaa kokaenj jeja: Anutunonj nii kuunj noma Iijipt kantri kuuya ii noo boronanonj anota eja pongiaga koloojenj. Kawaajonj giinonj mono kambanj mende qenj koriwato, uulanawo noononj kawa.

¹⁰ Koi kanj saanonj rara dundunga Goosen balononj meagonj neenaa kosonanonj laligowaga. Gii ano esameraanuruga, goononj lama bulmakao tuunja tuunja ano ilawoila kuuya bunaga eji, ii mono menj kololoonj kawu.

¹¹ “Bodi koi kanonj mono mombo toroqen yambu 5:waa so enj ubaa. Kambanj iikawaa uutanonj gii, mirigaa sumanuruga me tinitosauruga tosaanja yonoononga monononj bodi laligonj nenewaa mojqoqoronj ama komunj gororongowabo. Kawaajonj mono Goosen balononj kanj laligonj naa iwoiwaajonj amamaawuti, niinonj ii onoma laligomana.’ Amananaajonj qaa ii mono kaenj jegi mobaa.

¹² “Nii neeno onanonj koi nama onoojonj qaa jejenji, ii saanonj onjoangiaa jaagianonj niima kotoju ano kona Benjamin anjo kaanagadeen niima kotoja.

¹³ Kawaajonj onjo mono mannaanonj kema Iijipt kantrionj qabunja somata kuuya nonjita laligojenji ano iwoi kuuya iigiti, iikawaa sunduya ii amana jegi mobaa. Ii moro mono uulanawo wama kamaanj koi kawu.”

¹⁴ Kaenj injonj boria koga Benjamimbaa aroyanonj giliro kemero saaro Benjaminonj kaanjadien anjonj munj saaro.

¹⁵ Toroqen boria dauruta kuuya yonoo arogianonj giliro kemero saama buugia kitorj nero. Iikawaa gematanonj daremunurutanonj iwo qaa aminj mogi.

¹⁶ Joosefwaa daremunurutanonj kagiti, iikawaa buzuyanonj Faarao kimbaa jinkaronj mirinonj keno Faarao kinj ano jawinuruta kuuya yonononj ii moma keraqeeango mogi.

¹⁷ Kaenj moma Faarao kinjonj Joosef kokaenj ijoro: “Daremunuruga mono jena kokaenj ambu: ‘Eshinagia mono donji qagianonj ama mombo eleema gomangianonj Keinan balononj kembu.

¹⁸ Kema mangia ano sumanurugia unuama eleema noononj kawu. Koi kagi niinonj balonj awaa totoonj Iijipt kantri uutanonga meweenjonj onombe saanonj iikawaa kelega mokoloonj nenj korusoro ama laligowuya.’

¹⁹ “Kaanagadeen kokaenj jenj kotonj onona ambu: ‘Iijipt kokanonga mono hooswaa kareya kareya tosia menj kema embameraurugia iikanonj onooma mangia wama motoonj koi kawu.

* 45:9: Apo 7.14

²⁰ Mirigiaa iwoiya tosia Keinan balonon mesaowuti, iikawaa majakakaya mende ambu. Niinon iikawaa kitianon Iijipt kantri kuuya kokawaa iwoiya awaa totonon ii onombe bunagia koloowaa.’ ”

²¹ Faarao kinon kaen jero Israelwaa meraurutanon iikawaa so otaan angi. Joosefnon Faarao kimbaa jenkooto qaaya otaan hooswaa kareya tosia onono. Kaanagadeen kana kekembaa nene samon tosaan onono.

²² Ii onomago dauruta motomotoon yonoo opo malekugia dologa toagianon ononoto, koga Benjamimbaajon opo maleku dologa boro mon (faiw) mun monej silwa kota 300 muro.

²³ Manaaajon Iijipt kantriwaa iwoi awaa soroya jaasoongo men dongi ten yonoo qagianon ano kengi. Kaanjadeen dongi embia ten yonoo qagianon wiit dumun kota, bered ano nene tosia manaa kana samon ano bosima kengi.

²⁴ Kengi Joosefnon daremunuruta wasin onono kembombaajon angi qaa kokaen injoro: “Ono kananon kema angowowo mono mende ambu.”

²⁵ Kaen injoro Iijipt mesaon kema Keinan balonon mangia Jeikobwaanon keugi.

²⁶ Keuma mangia qaa sundu kokaen ijogi: “Joosefnon toroqen jaawo laligoja. Iijipt kantri kuuya ii iwaa borianon ero eja pongiaga koloon laligoja.” Kaen ijogi qaa ii mende moma laarirotiwaajon uuta toroqen olomooro raro.

²⁷ Kaen raroto, Joosefnon qaa kuuya jeroti, ii jegi moro ano hooswaa kare tosia ii wama Iijipt kambaatiwaajon ano karoti, mangia Jeikobnon ii iima nama uu selianon qeleeno geregere ano.

²⁸ Geregere ama kokaen jero: “Oo, ii onanon! Ii moma kotiijen. Merana Joosefnon mono toroqen jaawo laligoja. Niinon mono kema ii iimago kanagen saanon komuman.” Kian.

46

Jeikobnon kanatuuru-uruta yonowo Iijipt kengi.

¹ Israelnon esuhina iwoiya kuuya kopepereen men waama keno. Kema Beerseba gomanon keuma nama kanon manaa Aisakwaa Pon Anutuyaaajon siimolon ooro.

² Ii onon gomantiina ero jaaya meleenon unaa iima iikanon Anutunon Israel qaa ijon qata “Jeikob, Jeikob!” qaro

“Nii koi,” jen meleenon.

³ Meleenon kokaen ijoro: “Nii Anutu, goo mangaa bensakona. Gii Iijipt kememambaajon toroko mende moba. Niinon iikanon kotuegon gomba kanagesoga tuunjelemba somata koloowuya.

⁴ Niinon giwo Iijipt kememana ano kaanagadeen gbiliuruga iikanona unuambe mombo eleema koi kawuya. Giinon komuna Joosef iyanaa borianon mono goo jaa juga kuno kamaawaa.”

⁵ Kawaa gematanon Jeikobnon Beerseba goman mesaowona jero Israelwaa meraurutanon mangia ano embameraurugia ii kojojon onongi hoos karenon ugi. Faarao kinon hoos kare iikanon unuama kawutiwaajon jen tegon anota men kengi.

⁶ * Esuhinagia ano miri orogia kuuya Keinan balonon laligon bunaa qen men laligogiti, ii kaanjadeen motoon men kengi. Jeikob ano gbiliuruta kuuya yononon kaen Iijipt kengi.

* 46:6: Apo 7.15

⁷ Gbiliuruta kuuya, esameraanjuruta eja ano emba ii kuuya unuama Iijipt kenji.

⁸ Israel qata mon Jeikob ano iwaa gbiliuruta Iijipt kengiti, iyonoo qagia ii kokaen:

Jeikobwaa meria mutuya Ruuben.

⁹ Ruubembaa merauruta qagia
Hanok, Palu, Hezron ano Karmi.

¹⁰ Simeombaa merauruta qagia
Jemuel, Jamin, Ohad, Jakin, Zohar ano Saul. Saulwaa nemunja ii Keinan emba mon.

¹¹ Liwaiwaa merauruta qagia
Gerson, Kohat ano Merari.

¹² Juudawaa merauruta qagia
Er, Onan, Sela, Perez ano Zera. (Er ano Oonan yoronon Keinan balonon komuri.)
Perezwaa merawoita ii
Hezron ano Eer.

¹³ Aiskarwaa merauruta qagia
Tola, Puwa, Jasub ano Simron.

¹⁴ Zebulumbaa merauruta qagia
Sered, Elon ano Jalel.

¹⁵ Jeikobwaa merauruta embia Leanon Mesopotemia (Padan Aram) balonon ononoti, iyonoo qagia kian. Boragara Daina ii kaanagadeen mero. Jeikob ano Lea yoroo esameraanjurugara ii kaen weengon mindirigi 33 kolooro.

¹⁶ Gadwaa merauruta qagia
Zefon, Hagi, Suni, Ezbon, Eeri, Arodi ano Areli.

¹⁷ Aserwaa merauruta qagia
Imna, Iswa, Iswi ano Beria.
Naangiaa qata Sera.
Berawaa merawoita qagara ii
Heber ano Malkiel.

¹⁸ Labanon emba qata Zilpa borata Leawaa welen embaga laligowaawaa-jon muroti, iinon Jeikobwaa merauruta kaen onono. Jeikob ano Zilpa yoroo esameraanjurugara ii kaen weengon mindirigi 16 kolooro.

¹⁹ Jeikobwaa embia Reizelwaa merawoita ii Joosef ano Benjamin.

²⁰ * Joosefwaa merawoita Iijipt kantrinoon kolooriti, ii qagara Manase ano Efraim. Nemungaraa qata Asenat ii Heliopolis (On) taombaa jigo gawon galen qata Potifera iwaa borataga.

²¹ Benjamimbaa merauruta qagia
Bela, Beker, Asbel, Geera, Naaman, Eehi, Ros, Mupim, Hupim ano Ard.

²² Jeikobwaa merawoita Reizelno ononoti, iyoroo qagara kian. Jeikob ano Reizel yoroo esameraanjurugara kaen weengon mindirigi korebore 14 kolooro.

²³ Dambaa meria qata
Husim.

²⁴ Naftaliwaa merauruta qagia
Jaziel, Guni, Jezer ano Silem.

* **46:20:** Jen 41.50-52

²⁵ Labanon emba qata Bilha borata Reizelwaa welen embaga laligowaati-waajon muroti, iinon Jeikobwaa merauruta kaen onono. Jeikob ano Bilha yoroo esameraanurugara ii kaen weengon mindirigi korebore 7 kolooro.

²⁶ Jeikobwaa esameraanuruta dindina toon iwo Iijipt kengiti, iyonoo jangogia weengon mindirigi korebore kanatuuru 66 koloogi. Meraanuruta yonoo embaga ii jango iikanon mende toroqegi.

²⁷ * Joosefwaa merawoita Iijipt kantrinson kolooriti, ii woi. Jeikobwaa kanatuuruuruta Iijipt kengiti, iyonoo jangogia ii kaen weengon mindirigi 70 kolooro. Kian.

Jeikobnon kanagesouruta yonowo Iijipt keugi.

²⁸ Kananon kema laligon Jeikobnon Juuda wala wasin kokaen ijoro: “Gii mono Joosefwaanon kema Goosen balonon kekembaa kaniaajon qisin muba.” Kaen ijoro kema karo Goosen prowinsnon keugi.

²⁹ Joosefnon keugitiwaa buzuya moma jero hoos karenon somongon mozongogi qaganon uma man Israelwo aitongowowaajon Goosen balonon keno. Kema iima iwaa jaanon keuma boria aroyanon giliro kemero angon mun kaban koriga qaqateteya men urusaan qero.

³⁰ Israelnon Joosef kokaen ijoro: “Giinon toroqen jaawo laligojani, ii neeno giijenja kaban kokaamba saanon jojorin komumana.”

³¹ Kaen ijoro Joosefnon daremunuruta ano manaa kanagesoya kokaen injoro mogi: “Niinon mono Faarao kimbaanon uma qaa kokaen ijomana: ‘Daremunuruna ano manaa kanagesoya Keinan balonon laligogiti, iyononon mono noonon kajuya.’

³² Daremunuruna yononon lama bulmakao galengia koloon ii galen koma onoma laligojutiwaa kawombaajon ama lama tuungia, bulmakao tuungia ano esuhina ilawoilagia kuuya ii unuama kajuya.’

³³ Kawaajon Faarao kinon onono jaasewananon keugi kokaen qisin onombaa: ‘Ono naa gawonga menkeju?’

³⁴ “Kaen qisin onono ono kokaen meleema mubu: ‘Welenqequeuruga nononon mono au asaurunana wala men laligogitiwaa so meraanananonga lama bulmakao galenkonkon gawonga men laligon kouma laligojon.’ Kaen meleema mugi iinon saanon Goosen prowinsnon rara dundungia meagowutiwaajon “Oon!” jero laligowuya. Iijipt ejemba yononon lama bulmakao galen konkon ejemba kuuya yonoojon mogi arokuukuugiawo koloonkeju.” Joosefnon qaaya kaen injoro.

47

Joosefnon kimbaa jaanon kouro.

¹ Joosefnon kema Faarao kin kokaen ijoro: “Noo man daremunuruna yononon lama bulmakao tuungia ano esuhina ilawoilagia kuuya men Keinan balon mesaon kan kan kete koi Goosen balonon kouma laligoju.”

² Iinon daremunuruta yonoononga eja 5 unuama Faarao kimbaa jaanon uma nanji injiro.

³ Injiima kokaen qisin onono: “Ono naa gawonga menkeju?”

Kaen qisin onono kokaen meleema ijogi: “Welenqequeuruga nono manurunananon wala laligogitiwaa so lama bulmakao galenkonkon gawonga men laligon kouma laligojon.”

⁴ Kaen ijon toroqen kokaen jegi: “Keinan balonon bodi lombotawo ejiwaajon welenqequeuruga nono lama bulmakao tuunana yonoojon nene mende

* 46:27: Apo 7.14

mokolooniŋ. Kawaajon nono balon kokanon tatawaga laligowombaaŋon kajon. Kaen kolooro welenqequeuruga saanon ‘Oon!’ jenŋo jen tegon nonona nono Goosen prowins kanon rara dundunana meagowonŋa.”

⁵ Kaen jegi Faarao kinŋon Joosef kokaen ijoro: “Man daremunuruganon goonon kaju.

⁶ Iijipt kantri koi asuganon goo jaanon ejiwaajon saanon man daremunuruga balon bakaya kelega awaa iikanon onjoona laligowu. Saanon Goosen prowinsnon laligowu. Batugianon gawon awaa soro meme eja tosaŋa laligojuti, ii moma onombagati een, saanon noo miriwaa oro tuunŋa ii iyonoo borogianon ama onona galeŋ koma onoma laligowu.”

⁷ Kaen ijoro Joosefnon manŋa Jeikob Faarao kimbaa jaanon wama karo iiro Faarao kin ii kotuegon muro.

⁸ Kotuegon muro kokaen qisin muro: “Goo yambuga dawi kolooja?”

⁹ Qisin muro kokaen meleeno: “Noo yambuna 130:waa so namonon liligon laligon kouma laligojen. Noo laaligonaa yambuya kuuya ii afaangoya ano osiqosigiawo kolooro. Manurunanon yambu seiseiya namonon liligon laligogiti, noo yambu janŋonanon yonjoonon kawo so motoonggo mende kolooja.”

¹⁰ Kaen jen Faarao kin ii mombo kotuegon mun jaasewananonŋa kamaan keno.

¹¹ Joosefnon man daremunŋa ii Faarao kinŋon jen kotorotiwaa so Iijipt kantrinon onoma Iijiptwaa balon bakaya kelega awaa mon ii Rameses prowins (Goosen) kanon onono.

¹² Joosefnon kaanagadeen man daremunuruta ano manŋa kanagesouruta kuuya ii nenegia embameraurugia laligogiti, janngogiaa so sogianon onoma laligoro.

Bodi kamban lombotawo.

¹³ Bodi somata ii lombotawo ero nenenon balon so qaono Iijipt ano Keinan kantri iyoroo kanagesogaranon mono nengewaa komun jambedengon laligogi.

¹⁴ Kaen laligon Joosefwaanon kan wiit dumun kota sewanŋa megii inon monen kuuya Iijipt ano Keinan kantri uutanon eroti, ii men kululuun Faarao kimbaa jinŋaron miriwaa kowianon ano.

¹⁵ Iijipt kanageso ano Keinan kanageso yonjoonon monen qaondabororo Iijipt kuuya yononon Joosefwaanon kan kokaen ijogi: “Monenananon qaondaborojiwaajon giinon mono nene nonomba. Nene mende nonombagati een, nono goo jaasewanganon komuwonŋa.”

¹⁶ Kaen ijogi Joosefnon kokaen jero: “Monengianon qaonjiwaajon onjoonon lama ano bulmakao ejuti, ii mono men kan nonŋi niinon nene onomanŋa.”

¹⁷ Kaen jero kema lama bulmakaogia unuama kan Joosef mugi. Yononon hoosgia, lamagia, memegia, bulmakaogia ano dongigia ii unuama kan nengewaa sewanaga Joosef mun nene men laligogi. Lama bulmakaogia kuuya ii Joosef mugi inon nene onoma iikaanŋa kanon yambu motoonggowaa uutanon laaligogia nanŋoro mende komugi.

¹⁸ Mende komugi yambu kanon tegoro. Tegoro yambu gbilianon dujanon mombo iwaanon kan kokaen jegi: “Eja ponŋana, monenana qaonjiwaajon kanianana honŋa ii goo jaaganon saanon mende kolatiwonŋa. Nonoonon lama bulmakaonana ii kaanagadeen gonin goo bunaga koloodaboroja. Nono ii kuuya eja ponŋana gii gondaboronijiwaajon nononana ano balonana iikayadeen en nononja. Kawaajon mono naa iwoi mon gombonaga?

¹⁹ Nono mono kania naambaajon goo jaanon tondu komuwonaga? Nono komunin balonananon mono naambaajon een en gbangbarasin bolinaga? Kawaajon mono nononana ano balonana sewanana men iikanon nembanene nonona nono saanon Faarao kimbaa welenqege omay koloonin balonananon kaanagadeen iwaa bunaga koloowaa. Nono toroqen jaawo laligon komuwombotiwaajon mono nene kota nonomba. Nonona balon gawon munin een mende en qanda kotiga koloowaa.”

²⁰ Bodi kotiga totoon iikanon Iijipt kanatuuru yonowo erotiwaajon yononon kuuya motomotoon gawon balongia koria ii sewanjaajon анги Joosefnon Iijipt balon kuuya ii sewanja mero Faarao kimbaa bunaga kolood-abororo.

²¹ Joosefnon Iijipt kanatuuru goman so kantriwaa jawo tetegoya uutanon laligogiti, ii kuuya unuano gawmambaa welenqege omay koloon laligogi.

²² Faarao kinon jigo gawon galen yonoo footnait tawagia onono men iikanon laaligogia nanon laligogi. Kaen kolooro nenegiaajon mende bi-mooro balongia Joosefnon sewanja mewaatiwaajon mende анги. Kawaajon jigo gawon galen yonoonon balon iikanon motoonggo kin Faaraowaa bunja mende koloogi.

²³ Joosefnon kanageso kokaen injoro: “Mobu, niinon onoangia ano balongia sewangia mewe tegoro Faarao kimbaa bunaga kolooja. Kawaajon niinon nene kota onombe ii saanon men namonon komowu.

²⁴ Komogi hona kolooro ii mono gosigi tuun 5 koloogi kanonga motomotoon ii Faarao kimbaajon ama mun laligowuto, tuun 4 ii mombo namonon komowutiwaajon ano nenegiaajon ewaa. Ii onoangia, embameraurugia ano tosaanja mirigianon laligojuti, mono onoo nenga ewaa.”

²⁵ Kaen injoro kokaen jegi: “Giinon nonoo laaligonana bodinonga metogona. Kawaajon eja ponnanaa jaanon kiankoomu mokoloowonati een, nono saanon Faarao kimbaa welenqege omay koloon laligowonja.”

²⁶ Joosefnon Iijipt yonoo balombaajon jenkooto ano en waama koi oojeni, kaban kokaamba kaanagadeen toroqen eja. Jenkooto ii kokaen: Nene gawombaa hongia ii mono mendeengi tuun 5 kolooro iikanon motomotoon ii Faarao kimbaa bunaga koloowaatiwaajon ama laligowu. Jigo gawon galen yonoonon balon iikanon motoonggo Faarao kimbaa bunja mende koloogi.

Jeikobnon qamoyaajon Joosef qisiro Oon jero.

²⁷ Israel yononon Iijipt balombaa prowins qata Goosen kanon rara dundungia men balon angon koma laligogi. Kanon laligon koloon seisei анги jangogianon mamaga somariiro.

²⁸ Jeikobnon laaligoya yambu 17 ii Iijipt balonon laligoro. Laaligoya kuuyaa yambuya ii mindirin 147 kolooro.

²⁹ * Israelwaa koomu kambananon dodowiro meria Joosef jero karo kokaen ijoro: “Niinon goo jaanon kewoonggo mokoloojeni een, giinon mono keteda koi uukalen qendeema qaa kokaen pondan otaan men yagomambaa-jon jen boroga noo tawonaa baatanon ama kokaen jen somongowa: Niinon komuwe qamona ii Iijipt balon kokanon mende ron komba.

³⁰ Niinon komun man asaanuruna yonowo haamo men emanati, kaban iikanon noo qamona ii mono Iijipt kantrinon men kema man asaana ron koma onongiti, iyonoo qasirigianon onon ron komba.” Kaen jero kokaen ijoro: “Jejaniwaa so ii saanon otaan amana.”

³¹ Kaen ijoro mananon kokaen jero: “Qaa ii mono jojopan qaanon jen kotiin nomba.” Kaen jero Joosefnon ii jojopan qaanon jen kotihiro Jeikobnon

* 47:29; Jen 49.29-32; 50.6

ii moma ligon waɲa men kemen gbaruyaa kitianon ama laarin Anutuwaa waeya men mepeseero. Kian.

48

Jeikobnon Manase ano Efraim kotuegon orono.

¹ Kamban tosia tegoro Jeikobnon ji mokoloo qaa ii Joosef ijogi moro. Ii moma merawoita woi Manase ano Efraim ii uruama manʒanon keno.

² Keno tosiannon Jeikob kokaen ijogi, “Meraga Joosefnon giimambaajon kaja.” Israelnon qaa ii moma ku-usuɲa eroti, ii kululuun ee duɲayanonʒa waama raro.

³ * Waama rama Joosef kokaen ijoro: “Anutu ku-usuɲ kuuyaa Toya iinon Keinan balombaa Luz gomaɲ kanon noonon asugin kotuegon nono.

⁴ Ii noma kokaen nijoro: ‘Niinon koloonseisei gombe gbiliuruga yonoo ɲaɲgogianon mono somariin somariin uro giinon kanageso tuuɲa tuuɲa mamaga yonoo bemunʒalegiaga koloowaga. Gbiliuruga kanagen koloon ubuti, niinon balon koi ii buɲa qen onombe iyonoo buɲagiaga tetegoya qaa en ubaa.’

⁵ Anutunon kaen nijoro. Wala nii Iijipt balonon goonon mende kaweti, kamban iikanon embaganon merawoiga woi Iijipt kokanon oronoti, iyononon mono noo buɲa koloowao. Manase ano Efraim yoronon mono Ruuben ano Simeon kaanʒa noo buɲa koloowao.

⁶ Kaen koloori kanagen balon mosoma yoroonon distrik woi orombu. Efraim ano Manase yoro bagaranon meraborauruga tosaanʒa koloogiti, iyononon mono geengaa buɲaga koloowuya. Yononon balon bakaya buɲa qen aowuti, ii mono Efraim ano Manase yoroonon distrik woi iikawaa uutanon egi yoronon wanɲia koloori dawoigara yoro newo baogaranon laligowuya.

⁷ * Niinon Mesopotemia (Padan Aram) mesaon eleema Keinan balonon kan Efrata taon dodowiwe embana Reizelnon komuro wosobiri somata koloon nono. Komuro qamoya ii Efrat kekembaa kana goraayanon ron kombe. Efrat gomambaa qata mon ii Betlehem.”

⁸ Israelnon kaen jen Joosefwaa merawoita iriima kokaen qisin muro: “Mera woi koi ii moronon moronon?”

⁹ Qisin muro Joosefnon manʒa kokaen ijoro: “Noo merawoina Anutunon Iijipt kokanon nonoti, mono ii.” Kaen ijoro Israelnon jero: “Niinon kotuegon oromambaajon ii saanon uruana noo kosonanon kawao.”

¹⁰ Kaen ijoro Joosefnon merawoita uruama kosianon kagi boria giliro arogaranon kemero buugara kiton nero. Israelnon eja waɲa kolooro jaaya umun kono iwoi mon iima kotomambaajon hanqan qen amamaaro.

¹¹ Buugara kiton nen Joosef kokaen ijoro: “Niinon wala goo jaase-wanɲa mombo giimambaajon mende mamboma laligoweto, Anutunon kana meleuro kete koi geengʒa ano merawoiga kaanʒagadeen inijen.”

¹² Kaen ijoro Joosefnon merawoita manʒa tawoyanonʒa uruama simin kuma usugon kemero.

¹³ Usugon kemen waama merawoita borogaranon men uruano anʒa manʒa batanon kari. Efraim ii boria dindinon men Israelwaa boria qanianon ama Manase ii boria qanianon men Israelwaa boria dindinon ano.

¹⁴ Kaen ama oronoto, Efraim koga kolooro asianon kilen boria dindinon boraama iwaa wanʒanon ano. Manasenon Joosefwaa meria mutuya

* 48:3: Jen 28.13-14 * 48:7: Jen 35.16-19

kolooroto, asianon kilen boria qanianon iwaa wananon ano. Kaen ama boria maripoon kaanja ama koton wangaranon ano.

¹⁵ Kaen ama rama Joosef kotuegon mun kokaen jero:

“Asana Aabraham ano manna Aisak yoronon Anutuwaa jaanon kema kan ama men laligori.

Niinon koloon laligon koubeti, Anutunon mono

kamban iikanon pondan kalan koma noma laligon kouro.

¹⁶ Siwe gajobanon nii bologa kuuya iikanonga metogon angon koma noma laligoroti, iinon mono eja gbaworo woi koi kotuegon oroma laligowa.

Ejembanon yoroo qagara qagi iikanon mono nii ano man asana

Aisak ano Aabraham nonoo qabunanana bosima laligowao.

Yoroo kanagesogaranon mono namo qaganon hononga qaa sein laligowuya.”

¹⁷ Kaen jeroto, Joosefnon mananon boria dindinanon Efraimbaa wananon ano ii iiro mende sokono kawaaon moma bolin manaa boria dindinanon men Efraimbaa wanangga metogon Manasewaa wananon amambaaon ano.

¹⁸ Kaen ama man kokaen ijoro: “Amana, kaan mende mewa. Mera koi kanon mutu merana kolooja. Kawaaon boroga dindinanon mono iwaa wananon amba.”

¹⁹ Kaen ijoroto, mananon ii amambaaon qetama Joosef kokaen ijoro: “Merana, ii saanon mojen. Niinon ii mojen. Manasenon kaanagadeen waanawo kolooro iwaa gbiliurutanon kaanagadeen koloon seisei ama kanageso somata koloowuyato, Efraimbaa qaqabunayanon mono Manasewaanon qabuna uugun ewaa. Iwaa gbiliurutanon mono koloon seisei somata ama kanageso tuuna tuuna mamaga koloon laligowuya.”

²⁰ * Kaen ijoro moro weemboria iikanonadeen kotuegon oroma kokaen jero:

“Israel yononon mono oroo qagara qama kanagesogia kotuegon onoma kokaen jewuya:

Anutunon mono oyanboyon ama ononota

ononon Efraim ano Manase kaanja koloowu.”

Kaen jen Manase ii Efraimbaa newo baatanon ano.

²¹ Israelnon kotuegon onono tegoro Joosefwaa qaa kokaen jero: “Moba, niinon komumambaaon anjento, Anutunon onowo laligon ubaa. Iinon mono unuano man asaurugia yonoo balonon eleema kembuya.

²² Iikanon kema batugianon balon mosongi niinon goonon balon torogon Sekem balon kelegawo ii gonjen. Niinon balon bambaana ii Amor kanageso yonowo manja qen neenaa tiwo ano manjawaa soo somata iikanon yonoononga mewe. Joosef gii daremunuruga yonoo wangia koloojanjiaaon ii daremunuruga yonooon qagoto, goo bunaga jen tegoweta ewaa.” Kian.

49

Jeikobnon merauruta kotuegon onono.

¹ Kawaa gematanon Jeikobnon merauruta onono kagi qaa kokaen jero: “Ono mono horon ajoroogi niinon laaligogianon kanagen nomaen koloowaati, iikawaa gejatootoo qaaya injisaama jewe mobu:

² “Jeikobwaa merauruta, onono kan ajoroon amagia Israelwaanon qaa geja ama mobu.

* 48:20: Hib 11.21

³ “Oo Ruuben, giinon neenaa mutu meranaga koloojan.
Giinon noo ku-usuna ano emba mewe esunmumunaa hona mutuya koloona.
Qabunagaa akadamuya ano ku-usuna kanon
kouruga yonoonon unuuguja.

⁴ Haamonon kowe siri qindiiro kalumalu kema kankeji,
goo uuganon mono iikawaa so waaro kalugon lan kema kankejan.
Giinon manga noo dun eenanon uma qembonanon qen embanawo ena
dun kanon mono angonjorayawo koloon tilooro.
Kawaajon goo qabunagaa akadamuyanon mono
kouruga mende toroqen unuugun ewaa.

⁵ “Simeon ano Liwai yoronon daremunwoiga koloojao.
Yoroo tiwo wasa gawongaranon mono kike kakasililin kondoonkeja.

⁶ Yoronon irinsoonsoon qaganon eja unuri komugi
een totoon ainajon bulmakao ejia iyonoo
kana boro iwoigia lan unun kotori meendangoya koloogi.
Kawaajon yoronon qaa aren somongonkebaoti,
niinon iikawo uumotoongo mende amakemana.
Ajoajoroo ambaoti, niinon iikanon iyorowo mende toroqen ramana.
⁷ Uukazigaranon geriawo koloojiwaaajon ii jen qasuaan oronjen.
Uuduuduugaranon kanjanawo koloojiwaaajon ii jen jororaan oronjen.
Niinon kanagesogara kondeema onombe yononon Jeikobwaa balon sokoma
kembu.
Niinon mendeema onombe yononon Israel batugianon lan goonpora
ama laligowu.

⁸ “Oo Juuda, goo daremunuruganon gii mepeseen goma laligowuya.
Goo boroganon mono kereuruga yonoo aro kokongianon rabaa.
Mangaa merauruta yononon mono goojon usugon simin kuma laligowu.

⁹ * Oo Juuda, giinon laion gbaworoya kaana laligojan.
Oo merana, gii borojan men oro qen nen laligon
iikanonadeen eleema kajan.
Iinon laion kaana selia ama qetetereen
laion embia kaana kamaan koma enkeja.
Kuuyanon ii kawali koloon utun mondowombaajon keegia momakeju.
¹⁰ Ku-usumbaa aiweseya ii monon
Juuda yonoo borogianonga mende unuambaa.
Eja pombaa gbaruyanon kania batugaranon nano
monon ii mende qetegowaa. Qaago!
Iyana ano gbiliuruta jinkaron dujanon rama
laligon ugi kanagen monon asugiro kanageso tuuna tuuna yononon
iwaa jeta ten koma laligowu.

¹¹ Iinon dongia wain apu gere batuyanon somongoro nambaa.
Dongia meria ii wain apu kasa batugaranon gbadooro ewaa.

Iinon opoya ii wain ooyanon songbambaa.
Malekuya ii wain kotaa oo sayanon qesaama qejaambaa.

¹² Wain oo nero jaayanon wain oo apu kaana osaan injan kombaa.
Aju tokoya nero jetanon aju ooya kaana taaliwaa.

¹³ “Zebulun kanageso yononon kowe goraayanon laligowu.

* 49:9: Jan 24.9; Ais 5.5

Yonoo gomanon wangoya wangoya sulunkebu.
Balongiaa jawoya iikanon mono Saidon taon baagen kema ewaa.

- 14 “Aiskar ii dongi siita koukouya iikawaa so kolooja.
Dongi qaganon dun rarawaa gesoya woi iikawaa batugaranon ama qeteteren lokolin sologon enkebaa.
- 15 Lokolin sologon haamo men ero dun miria ii
saanon sokono gomanon naan toton koloojaa.
Ii iima gemata iwoi lombotawo angomambajaan usugon kemero
tosianon welenqege gawon mewaatiwajaan kuun somongon
munkebuya.
- 16 “Tosianon Dambaa kanagesouruta mendungon onongi
Dan iinon mono aworo (defence) nama qaa dindinaajon manja qen
liligowaa.
Dan tuun yononon Israelwaa tuun tosaana iikaana koloon liligowuya.
- 17 Dan iinon qato mokolen kaana kananon en
hooswaa gbakotanon kiro aarun lalanani giliro
qaganon rabaati, iinon mono tama gemagama namonon kemebaa.
- 18 “Oo Pon, giinon nii kasa gbadononga metogon
angon koma nombaatiwajaan jaa rin mambomakemana.
- 19 Kike kakasililin tuun yononon Gad kanageso
unun onoon liligowuto, Gad yononon mono meleema
kanagianon onotaan iyangia unun onoon liligowuya.
- 20 “Aserwaa balonon nene morian mamaga asuginkebaa.
Kin yononon nene naangiawo nenkejuti, iinon mono
nene kaana ii balonanon komoro sein iikanon tosaana ilaan onoma
liligowaa.
- 21 “Nembaronon anaa jaajaa naanaajon uulanawo lansan goonpora amakeji,
Naftalinon mono iikawaa so koloon meraboraanuruta iniima-
ainaingiawo ii onoma liligowaa.
- 22 “Wain gere apu jaayaa kosianon komogi kota mamaga kuun
boria giliro kema sopa qisigon selegen kemakeji,
Joosefnon mono iikawaa so kolooja.
- 23 Iwaa kereurutanon tiwo jangbengia men uugere qaganon
Joosefwaa tuun ii onotaan inidon unun onoon liligowu.
- 24 Kaen liligowuto, Jeikobwaa bena Anutu ku-usunawo
iwaa borianon mono men kotiin muro iinon tiwo tokoya mende mesaon
boro siita sombana qaa qero liligowaa.
Anutunon mono uuwaa lama galena koloon Israelwaa angonkonkon
Toya kolooja.
- 25 Mangaa Anutuyanon mono ilaan goma liligowaa.
Ben ku-usun kuuyaa Toyanon mono
kokaen kotuegon gono liligowa:
Kombaa kotumotueyanon mono kanakeewanga goonon kamaaro
namo dusiita emuyaa apuyanon mono goonon kouro
merabora ano oro mamaga mokoloon onoma liligowa.
- 26 Baana baana iyonoo kotumotuegianon

kambanja kambanja ejemba sokoma onono laligon kougì.
 Baanaa soroganon yambu so nene gawongia men laligogi
 nene morian asugiro laligon kougito,
 goo amagaa kotumotueyanon mono ii kuuya uuguwaa.
 Kotumotue kaana kaananon mono Joosefwaa wanaa qaganon ubu.
 Daremun batugianon pon qerewena jawin tak-kootoya koloojiwaa
 laaligoyanon ii kuuya mono en ubu.

27 “Benjamin ii kasu kawalia kaana kolooja.
 Gomaamba so tiwojun tigon oro unun nen gogon onomakeja.
 Ween asaganon iwoi luluuma qenjeji, ii gomantiina so
 mendeemakeja.” Kian.

28 Israelwaa tuun kuuya jangogia 12 ii kian. Mangianon kotuegon onoma
 qaa kaana kaana jero mogi. Kotumotuegia morota morota ii ana ana
 mendeema kuuya kotuegon onono. Kian.

Jeikobnon komuro.

29 Kotuegon onoma nama qaa kokaen jen koton onono: “Anutunon mono
 nuano niinon isi alauruna komugiti, iyonowo toroqemambaa anjen. Noo
 qamona ii mono manuruna yonoo kooronganon kobaa Hit eja Efrombaa
 balon korianon eji, iikanon ron koma nombu.

30 * Kobaa ii Keinan balon Makpela balon korianon Mamre kosianon
 eja. Aabrahamnon balon koria kobaayawo ii isinanaa qasiria ewaatiwaaajon
 Hit eja qata Efron iwaanonga sewana mero.

31 * Aabraham ano embia Saara ii kobaa iikanon ron koma orongi.
 Kaanagadeen Aisak ano embia Rebeka ii iikanon ron koma orongi. Niinon
 toroqen Lea iikanon ron kombe.

32 Aabrahamnon namo koria kobaayawo ii wala Hit yonoononga sewana
 merota eja.”

33 * Jeikobnon merauruta qaa kaen jen koton onono tegoro kanawoita
 hororo dun eeyanon uro goron qen komuro Anutunon wano isi alauruta
 yonoonon toroqero. Kian.

50

Jeikob ron kongi.

1 Jeikobnon komuro Joosefnon lugun mana kepelaan mun ligon kema
 aroyanon giliro kemero buuta kiton nero.

2 Kawaa gematanon Joosefnon doktauruta jen kootoyaa baatanon laligog-
 iti, ii manaa qamoya sele men kotikotii keleganon moriwutiwaaajon jen
 koton onono. Jen koton onono yononon Israelwaa qamoya kaen ama mugi.

3 Gawon ii men laligogi weemboria 40 kuuya tegoro. Qamogia kelenon
 morinkegi, iikawaa gawona ii kamban koriga kaen men laligonkegi. Iijipt
 kanatuuru yononon Jeikobwaaajon weemboria 70:waa so jingen qama
 saama laligogi.

4 Saama jingen koma wosobiri laligogitiwaa kambana iikanon tegoro
 Joosefnon Faarao kimbaa jinkaron mirinon gawon men laligogiti, ii qaa
 kokaen injoro: “Niinon onoo jaagianon kiankoomu mokolooweti een, onoo
 mono noo jenanon men Faarao kin qaa kokaen jegi mobaa:

5 * Mannanon jaawo laligon qaa kokaen somongon jojopan qanon jen

kotiimambaajon jen koton nono: ‘Niinon komumambaajon anjen. Nii neenaajon jamo kobaa Keinan balonon osoweta nanji, noo qamona ii mono iikanon kema ron komba.’ Kawaajon saanon kete jen kotona nii iikanon kema mannaa qamoya ron komago mombo eleema kamaa.”

⁶ Kaen injoro jegi Faarao kinjon ii moma kokaen jero, “Gii mangaaajon qaa somonjon jojopon qaanon jen kotiinati, iikawaa so saanon kema mangaa qamoya ron komba.”

⁷ Kaen jero Joosefnon manaa qamoya ron komambaajon uro. Faarao kimbaa jawinuruta qabunagiawo kuuya, jinkaron miriaa ano Iijipt kantriwaa jotamemeuruta qabunagiawo ii kuuya iwo motoon kengi.

⁸ Joosefwaa miriwaa sumanuruta korebore, iwaa daremunuruta ano manaa kanagesouruta yononon kaanagadeen motoon kengi. Embameraurugia, lama, meme ano bulmakao tuuna tuuna iigadeen mono onjomesaogi Goosen gomanon ragi.

⁹ Hooswaa kareya kareya ano eja hoos qagianon ragiti, ii kaanagadeen kengi. Kaen mindirin tuun somata totoon kengi.

¹⁰ Kema kema Jordan apu gowoya koton leegen toroqen kema Atad gomanon wiit dumun kotawaa hona ano kaawoya mendeema gosigiti, miri balon iikanon keuma jingen aro metaama qama silama saama bolin laligogi. Joosefnon manaaajon weemboria 7:baa so jingen qama saama laligoro.

¹¹ Atad gomanon jingen qama saagi balon toya Keinan kanageso yononon ii iima moma kokaen jegi, “Iijipt yononon mono jingen saawaa arenja uuta anju.” Kaen jegi miri balon iikawaa qata ii kanain Aabel Mizraim * qagi. Ii Jordan apu gowoyaa ween koukoutaagen eja.

¹² Jeikobnon merauruta jen koton ononoti, yononon iikawaa so otaan ama mugi.

¹³ * Yononon qamoya anjon Keinan balonon kema Mamre kosianon Makpela balon korianon kobaa eji, iikanon kema ron kongi. Aabrahamnon waladeen balon koria kobaayawo ii qasirigia ewaatiwaaajon Hit eja Efron iwaanonga sewanja mero.

¹⁴ Joosefnon manaa qamoya ron kono tegoro anja, daremunuruta ano tosaanja kuuya iwo manaa qamoya ron kombombaajon kengiti, iyononon mombo Iijipt balonon eleema kagi. Kian.

Joosefnon ironja mende meleemambaajon mombo jero.

¹⁵ Joosefwaa daremunurutanon mangia komuro rama iima koton kokaen romonjon jegi: “Joosef sili bologa kuuya ama munini, iinon iikawaajon uuduuduu moma nonoma kamban kokaamba kanain ironja meleema nonombabo.”

¹⁶ Kaen jen Joosefwaa qaa kokaen angi keno, “Manganon komumambaa ama nonoojon qaa kokaen jen koto:

¹⁷ ‘Ono mono Joosefwaajon qaa kokaen jegi mobaa: Daremunuruganon sili bologa ama tiwilaan gombombaajon angiti, giinon mono iyonoo singisonngogia ano kakasililingia ii mesaowa. Kawaajon giinon saanon mangaa Anutuyaa welenqequeuruta nonoo singisonngonana mesaowa.’ Yononon qaa ii angi Joosefwaanon karo moma mono qama saaro.

¹⁸ Kawaa gematanon Joosefwaa daremunuruta iyangio kan balonon tama batanon usugon kamaan kokaen ijogi: “Moba, nono goo welenqequeuruga omaya koloojon.”

* **50:11:** Abel = jingen saawaa arenja. Mizraim = Iijipt. Hibruu qaa kaanja. * **50:13:** Apo 7.16

¹⁹ Kaen ijogito, Joosefnon meleema kokaen jero: “Mono keegia mende mobu. Niinon Anutuwaa kitianon mende nanjen.

²⁰ Onjanon, onjo sili bologanon tiwilaan nombombaajon kaparan koma angito, Anutunon ii meleenon kitianon iwoi awaa asugiwaatiwaajon kaparan koma ano. Kaen ama kondoon kuun nono kanatuuru mamaga onjo laaligogia somongowe iikawaa honjanon kamban kokaamba asuganon kolooro iima kotojon.

²¹ Kawaaajon mono keegia mende mobu. Niinon mono onjoangia ano embameraurugia onjo laaligogia kuuya nanjon onjoma laligomanja.” Kaen jen kilenagiala irona ii mende meleemambaajon mombo jen kotiin gumbonjonon ama onono. Kian.

Joosefnon komuro.

²² Joosefnon manja kanagesouruta yonowo torogon Iijipt balonon laligogi. Joosefnon laligon uro yambuya 110 kolooro komuro.

²³ Joosefnon esa amboaana Efraimbaanonga koloogi ii injiira. Kaanagadeen Manasewaa meria Makir iwaa meraboraana koloogi Joosefwaa tawoyanon onjongi doongon onono.

²⁴ Kawaa gematanon Joosefnon daremunuruta yonoojon qaa kokaen injiira, “Nii komumambaajon anjento, Anutunon mono kalan koma onono laligowuya. Iinon onjo balon kokainonga unuama balon Aabraham, Aisak ano Jeikob yonoo bunaga koloowaatiwaajon jen tegon jojopan qaanon jen kotiiroti, mono iikanon kema laligowu.”

²⁵ * Kaen injiira Israelwaa meraurutanon qaa jen somongon jojopan qaanon kokaen jen kotiiwutiwaajon jen koton onono: “Anutunon kalan koma onono laligogi niinon komuwe noo siina ii mono balon kokainonga angon Keinan balonon kembu.”

²⁶ Kaen jen yambuya 110 kolooro komuro. Komuro Iijipt kanon qamoya ii sele men kotikotiiwaa keleganon morin qamo bokisnon angi ero. Kian.

* 50:25: Eks 13.19; Joos 24.32; Hib 11.22

RUUT Ruutwaa sunduya Jenasa-asari

Eja pon yonoo kambangianon Israel yonoo laaligogia ii uma kamaanawo. Uugia meleengi oyanboyan laligogito, iikawaa gematanon silemale laligogi kamaan kamaan sooro lombo uutanon deenqeema siinsereren laligogi. Laligon iikawaa gematanon uugia meleengi. Kaan kaan ama laligogi. Ruutnon kamban iikanon luaewaa kania qendeenon. Moab emba iinon Israel ejaga mero. Eja kanon komuro Ruutnon enaroya Israel emba iwo pondan ororon somongon Israelwaa Anutuyawo tororo qokotaan laligoro. Kaen laligon kantria Moab mesaon Israel uutanon kan tetegoyanon loya mutuyaa tinitosauruta yonoo batugianonga eja dologa mon mokoloon mero. Yoroo gbiligara monnon kin Deiwidwaa amboya kolooro. Deiwid iinon Israel yonoo kin pongia qabunaya uuta laligoro. Deiwidwaa gbilia mon ii Jiisas. Ruutnon yambu 1110-1100 Kraist mende koloorotonon laligoro.

Eja pon buk iikawaa sunduya kanon laaligowaa kania kokaen qendeengi: Ejembanon Anutu gema qegi kamban kanon kakasililin kondemondeen somatanon qagianon umakero. Ruutwaa sunduyanon kana kokaen qendeenja: Waba emba iinon uuta Israelwaa Anutuyaanon meleema momalaari kanagesonon toroqero kotumotuenon qaganon uro oyanboyan mokolooro.

Buk kokawaa bakaya wana 3 ii kokaen:

- 1) Naominon Ruutwo Betlehem eleeni. 1.1-22
- 2) Ruutnon Boazwo aitonngori. 2.1-3.18
- 3) Boaznon Ruut ii embiaga mero. 4.1-22

Elimelek ano sumanjuruta yononon Moab kengi.

¹ Kerugen Israel uutanon kin mon mende laligoro eja pon yononon kanatuuru galen koma onoma laligogi. Kamban kanon bodi koloon balon kuuya sokoma ero. Bodi kamban kanon Juuda eja monnon embia ano merawoita unuama taongia Betlehem mesaon kantri qata Moab kanon kema raran dundungia meagon waba laligogi.

² Eja qata Elimelek, embia qata Naomi ano merawoigara qagara Malon ano Kilion balongia qata Efrata. Yononon taongia Betlehem mesaon Moab balonon kema kanon laligogi. *

³ Iikanon laligogi Naomiwaa loya Elimelek komuro. Komuro Naominon emba maloya koloon merawoita yorowo laligogi.

⁴ Merawoita yoronon laligon somariin Moabga emba woi qagara Orpa ano Ruut † agimin aogi. Agimin aogi toroqen Moab balonon yambu 10:baa so laligon kougi.

⁵ Laligon kouma merawoita woi Malon ‡ ano Kilion yoronon kaanagadeen komuri. Komuri nemungara Naomi iinon lomeria qaa anodeen laligoro. Kian.

Naomi ano Ruut yoronon Betlehem eleeni.

* **1:2:** Efrata: ii Betlehem goman liligon ejati, balon iikawaa qata. Ruut 4: 11, Jen 35: 19, 1 Sml 16: 18, Mai 5: 2 † **1:4:** Ruut: qa iikawaa kania ii ala-ala. Jiisaswaa ambosakonjuruta yonoo batugianon emba 4 kokaen laligogi: Taamar, Raahab, Ruut ano Batseba. Mat 1.3-6 ‡ **1:5:** 3 Malon: qa iikawaa kania ii esunkamakamaa eja

⁶ Naominon anodeen Moab kantrinson laligon kamban monnon qaa kokaen jegi moro: 'Ponnon kanatuuruya ilaan onoma Israel kanon nembanene sogianon mokoloon onomakeja.' Kaen moma Moab mesaon Israel balonon eleema kemambaajon joronqoron ama enarowoita yorowo waagi.

⁷ Waama goman balon laligoroti, ii mesaon Juuda balonon eleema kemambaajon ano enarowoita yorowo motoon kananon kenji.

⁸ Kananon kema Naominon enarowoita kokaen irijoro: "Emba woi, oro mono eleema nemunwoigara yoroo gomanon kema laligowao. Oro noo lomeraana komugiti ano nii nono awaagadeen kalan koma noma laligori Ponnon mono kawaa so tawaya meleema awaagadeen kiankoomu orono laligowao.

⁹ Ponnon saanon kana mero oro eja mombo agimin aon laaligo rarangara yoroo mirinon mokoloon uukorisoro qaganon laligowao." Kaen irijon buugara kiton neroto, yoronon amburereen ama silama saari.

¹⁰ Saama kokaen ijori: "Qaago! Noro mono giwo eleema goo kanageso tuunga yonoonon kembonja."

¹¹ Kaen ijori meleema kokaen irijoro: "Oo enarowoina, mono naambaajon niwo kawowaajon anjao? Nii mombo eja merawoina mewe somariiri ii orombaoraga me? Kaen romongowaoragati een, iikanon mende sokonja. Qaago totoon! Mono keteda koi eleema kembao.

¹² Nii emba wana koloojenywaajon eja monnon nii mende nombaa. Oo enarowoina, oro mono eleema miriganon kembao. Nii mombo eja memambaajon romongon kete gomantiina eja mombo en korowo koloon merawoina qokoloon orombenagati een, ii mono kilen bimobimooyawo.

¹³ Mera ii somariiri lowoigara oromambaajon mamboma laligowaoraga me qaago? Yoroojon ama eja memegaraa kania somongon aon kamban batuya koriga ii een laligowaobo. Ii mende sokonja. Oo enarowoina, iikaan qaago. Ponnon boria boraama lona nuano komurotiwaajon laaligonananon bimooro nii oroojon wosojinjina mojen."

¹⁴ Kaen irijoro mombo toroqen silama saari. Saari tegoro Orpanon enaroyaa yeizozoya jen buuta kiton nen eleema mirianon keno. Orpanon kenoto, Ruutnon kaparan koma sele kopaya kaanja qokotaaro.

¹⁵ Kaanja qokotaaro Naominon kokaen ijoro: "Moba, alaganon kenja. Iinon anaa bensakon ano anaa ejemba tuun yonoonon kenja. Gii mono kaanagadeen eleema miriganon kema."

¹⁶ * Kaen ijoroto, Ruutnon kilen kokaen meleen: "Nii mono gii gomesaomanatiwaajon kaparan mende koma jewa. Saanon jena giwo kembo. Gii noma nomaen kembagati, nii mono kaanagadeen giwo iikanon kema. Gii dakanon dakanon laligowagati, nii mono kaanagadeen iikanon laligoma. Goonon ejemba tuun ii noo ejemba tuunaga koloogi goonon Anutu ii noo Anutuga kolooro laligoma."

¹⁷ Gii dakanon komuwagati, nii mono kaanagadeen iikanon komuweron koma nombutiwaajon mojen. Qaa ii kokaen jen kotiijen: Koomu motoongonon mono mendeema norombaa. Iwoi morota monnon mendeema norombaati een, Ponnon saanon iikawaa irona meleen noo qananon uba."

¹⁸ Kaen jen iwo kemambaajon kotakotagadeen kaparan kono iima moma koton kawaa qaaya mombo mende ijoro.

¹⁹ Mende ijoroto, motoongara kema kema Betlehem taanon keuri. Keuri taanon ejemba kuuyanon ii iriima korisoro somata moma ajoroogi. Emba

* **1:16:** Ruut 2.11-12; 2 Kin 2.2-6

yononon qama Naomi koma horon jolonja kokaen jegi: “Ei! Ii onanon, Naomi yanjo me nomaen? Oowe oowe oowe!”

²⁰ Kaen jegi Naominon kokaen injoro: “Noo qana Naomi ii eenj mende qabu. Nii uukorisoro embaga qaago. Anutu ku-usun Toyanon mono kondoon nono uukondun moma laligojen. Kawaajon noo qana Mara qagi sokombaa. §

²¹ Noonon iwoi mamaga wala ero taon koi mesaon kembeto, kete Ponnon nuano bobora eleema eenj omaye kajej. Pon ku-usun Toyanon qaana gosin menj bolin nono konajilin qaganon laligojen. Kawaajon qana Naomi ii mono eenj qabubo.” Kian.

²² Naomi ano enaroya Ruut, Moab emba kanon Moab mesaon Betlehem taonon kariti, kaman iikanon ejembanon kanain padiwaa alia baali ii gawongianon kema borogianon kungi.

2

Ruutnon Boazwaa gawonon baali otano.

¹ Naomiwaa loya Elimelekwaa isi uutanon tinitosaya, eja qabunayawo mon qata Boaz laligoro.

² * Kaman monnon Moab emba Ruut iinon enaroya Naomi kokaen ijoro: “Saanon jen tegona nii gawon monnon kema ejemba baali gowia kuma reremonja mesaonkejuti, ii otama menj kululuumanja. Nii saanon eja mombaa jaanon iima-ain mokoloowe nisosoron ‘Oon!’ jero saanon iwaa gematanon kema ii menj kululuumanja.” Kaen jero Naominon ijoro: “Oo enarona, saanon kema.”

³ Kaen ijoro mesaon gawon mon morowaanon gawonja, ii mende moma kilen tondu kema nama baali kungi yonoo gemagianon kema gowia motomotoon qeqelala kamaan egiti, ii otama otama keno. Gawon korianon kenoti, ii Boazwaanon gawonja. Boaz ii enaroya Elimelekwaa isinongga mon.

⁴ Boaznon ketego koi Betlehemga kouma gawon ejembauruta injiima jolongia kokaen jero: “Bonjon! Ponnon mono onowo laligowa.” Kaen jero meleema kokaen qagi: “Ponnon mono kotuegon gomba.”

⁵ Kaen qagi Boaznon gawon galenjaajon kokaen qisiro: “Emba ii moronon?”

⁶ Kaen qisiro kokaen meleeno: “Emba ii koriganongga. Ii Naomiwo Moab kantrinongga kari.

⁷ Iinon gomaamba amandiinanon kan qisin nono ‘Oon!’ jewe gawon ejemba yonoo kanagianon onotaan baali gowia otama menj kululuuja. Gawon pondan menj laligon ketada koi kuunnon endu kema haamo menj raja.”

⁸ Kaen meleeno Boaznon Ruut kokaen ijoro: “Borana moba, nii qaa goroga mon goma: Gii gawon koi mende mesaon tosaanja yonoo gawonon mende kema baali menj kululuuwa. Mono noo welenqege embauruna yonowo motoon koikanon otama laligowa.

⁹ Nii gawon ejauruna goosiriwubotiwaa songo anjen. Gawon noma nomaen kema dumun kota kumbuti, gii mono iikawaa jaagalen ano yonoo gemagianon kema emba yonowo laligowa. Apugaajon mobagati een, welenqege yononon apu koworanenon kosojuti, saanon iikanon kema apu newa.”

§ 1:20: Qa woi: ii Hibruu qaa kanagarawo. Naomi = uukorisoro. Mara = uukondun. * 2:2: Lew 19.9-10; Dut 24.19

¹⁰ Kaen ijoro Ruutnon moma balonon kemen usugon Boaz kokaen ijoro: “Nii nomaembaajon waba laligon kilen goo jaanon kiankoomu mokoloowe iikaanja kalan koma nonjan?”

¹¹ Kaen ijoro kokaen meleeno: “Nii goo nanamemengaa sunduya ii kuuya jegi mojen. Gii loganon komuro enaroga awaagadeen galen koma laligon kouna. Gii nemunmanga ano kolokoloo kantriga mesaon ejemba wala mende moma nononati, kilen nonoo batunananon kan laligojan.

¹² Gii sumanjuruga sili awaa qendeema onona Anutu Israel nonoo Ponnananon mono iikawaa tawaya gomba. Kurunon engananon meraanja reenreen koma onomakeji, iikawaa so gii Anutuwa umuganon laligomambaajon koi kana.”

¹³ Kaen ijoro Ruutnon kokaen meleeno: “Somatana, nii goo gawon meme embauruga yonoo tani qaagoto, giinon kilen sili awaa qendeema nonjan. Giinon qaa nuna selen tunja.” Kaen meleeno.

¹⁴ Nembanene kambananon karo Boaznon Ruut kokaen ijoro: “Saanon koi kan bered kitia men wain apu aasonawonon qendugon newa.” Kaen ijoro gawon ejemba yonowo raro Boaznon baali hona onkootoya tosia muro. Ii muro nen tomena juno nene tosia mesaoro raro.

¹⁵ Rama waama kema toroqen baali gowia otano Boaznon gawon ejauruta kokaen jen koton onono: “Iinon baali gowia boranjawo iikawaa batugianonga kaanagadeen otama men kululuuwaati een, onono mono qaa tokoronkota mende jen mubu.

¹⁶ Kaen qaagoto, baali gowia tosia ii boranjianonga kaanagadeen horogi kamaaro angi kan iyanjaajon men kululuuwa. Onono mono ii mende jen mubu.”

¹⁷ Kaen jen koton onono Ruutnon baali gowia korama men kululuuro uro hona ano kaawoya mendeema oromambaa sapa sarayawonon koson koreregon gosiro hona geso karoombaa so (36 liita) kolooro goman sinsingon karo.

¹⁸ Kaen kolooro baali hona ii men taanon eleema kan dawi koranoti, ii enaroya qendeema muro. Kawaa gematanon nene nen timbiriingon tosia mesaoroti, ii kaanagadeen unjuma muro.

¹⁹ Ii muro kokaen qisiro: “Gii kete dakanon kema baali otama men laligojana? Morowaa gawonon kema gawon men laligojana? Eja galen koma gonjaati, Anutunon mono ii kotuegon muba.” Kaen qisiro morowaa gawonon kema gawon men laligoroti, iwaa sunduya Naomi ijoro: “Nii kete eja mombo gawon mejenati, iwaa qata ii Boaz.”

²⁰ * Kaen ijoro Naomiwaa elenja kamaaro kokaen ijoro: “Ponnon mono Boaz kotuegon muba. Ponnon kiankoomu nonomambaa qaa somongoroti, iikawaa so mono pondan lomeraanjuranon komugiti ano anana kete koi laligojoni, nonoojon kiankoomuya mende angon koma laligoja.” Toroqen qaa kokaen jero: “Eja ii nonoo tinitosananaga ano isinanaa doweya meme ejaga. Kawaaajon iinon mono saanon galen koma nonombaa.”

²¹ Kaen jero moma Moab emba Ruutnon kokaen jero: “Qaa mon toroqen kokaen nijoaa: ‘Gii mono noo gawon meme ejemba yonowo bon qen laligona noonon baali kuuya ii kundaborowuya.’”

²² Kaen jero Naominon kokaen ijoro: “Oo enarona, ii awaa. Gii tosia yonoo gawon korianon kena sili bologa ama gombubo. Kawaaajon gii saanon Boazwaa gawon meme emba yonowo kema gawon men laligowa.”

* 2:20: Lew 25.25

²³ Kaen jero Ruutnon Boazwaa gawon meme emba yonoo kosogianon bon qen laligon hona otama men kululuun laligoro baali ano wiit kunjun kambaanon tegoro. Tegoro toroqen enaroya Naomiwo laligori. Kian.

3

Ruut ano Boaz yoronon baali gawonon aitongori.

¹ Kamban tosia tegoro Naominon enaroya Ruut kokaen ijoro: “Oo enarona, nii saanon eja mon batogon mokoloowe galen koma gono iwo keraqeeango qaganon geengo miriga kalan koma raba.

² Gii gawon meme emba yonowo mokotaan laligonati, iyonoo galengia Boaznon mono nonoo tinitosananaga. Moba, iinon kete gomantiina baaligeqe sombenon kemen baali hona ano kaawoya mendeema oromambaajon sapa sarayawonon koson koreregon gosiwaa.

³ Kawaajon gii mono keteda koi apu arin selega kele unkoowayawonon morin opo suruga mouma baaligeqe sombenon kemeba. Emu kemebato, wala sigenrigen laligona nembaneneya ano apu kizana nedabororo kawaa gematanon saanon iwaa jaanon asugina giibaa.

⁴ Gaombaajon moma kamaan dakanon hon koma ewaati, mono ii iima kanon kema. Kokojiji gombaatiwaaajon qisiwagati, iikawaa kaisareya mono kokaen amba: Gii iwaa koorononon kema kaniaagen esu kitia mena waaro kemen ewa. Kaen ena mokolon goma nomaen ambagati, ii gijoro moba.”

⁵ Enaroyanon kaen ijoro Ruutnon kokaen meleenon: “Qaa kuuya nijojan, ii saanon andaboromana.”

⁶ Kaen meleema baaligeqe sombenon kemen enaroyanon jen koton murotiwaa so otaan andabororo:

⁷ Boaznon gomantiina nembaneneya ano apu kizana nedabororo selia men looriro waama baali tuun mombaa goraayanon kemen gaon ero. Kanon ero Ruutnon olon janjan qen kema kaniaagen esu kitia metaama iikanon kemen ero.

⁸ Ero goman ruunanon iwoi mombaajon aarun lalananiro uuta tooro moma eleema emba mon kanaanon eroti, ii mokolon iiro.

⁹ Iima qisin muro: “Gii moronon?” Qisin muro kokaen meleenon: “Oo somatana, nii Ruut, goo welenqege embaga. Giinon geengaa isigaa doweya meme ejaga koloojan. Kawaajon Juuda onoo nanamemengia otaan nii saanon galen koma noma esuganon turun nomba.”

¹⁰ Kaen meleenon kokaen ijoro: “Oo borana, Ponon mono kotuegon gomba! Gii saanon eja wanaya me qaqabuna esuhinagiawo yonoo gemagianon kenagato, iikaana mende anjan. Gii eenanon isiuruna awaa nanjon onoma laligonago kete ii uugun sili awaa soroya anjan.

¹¹ Oo borana, gii mono toroko mende moba! Bonjon laligowa! Gii emba awaa soroya koloojan, ii taombaa ejemba kuuyanon moju. Kawaajon gii ii me woiwaaajon qisin nombagi, nii ii saanon ama goman.

¹² * Nii goo tinitosaga koloon galen koma gomanatiwaa so koloojen. Qaa ii oniato, eja monon nuugun isinaa doweya meme eja mutuya kolooja. Nii iwaa qerewenaga laligojen.

¹³ Kawaajon gii saanon gomantiina koi kokaen ewa. Dowe meme eja mutuyanor woran sewanga memambaajon jenagi een, ii awaato, sewanga mende memambaajon mobaati een, niinon saanon sewanga memana. Qaa

* 3:12: Ruut 2.20

ii somonjon Pombaa qatanon jojopan qaanon jen kotiijen. Kawaajon saanon bonjon ena goman ambaa.”

¹⁴ Boaznon kaen ijon emba monjon baaliqege sombenon iwaanon kamaaroti, monjon ii mobabotiwaajon moro. Kawaajon Ruutnon Boazwaa kanianon kamaan eroto, wengeran suluro kamban iikanonadeen monjon ii mende iima kotooro olon kambaatiwaajon waaro.

¹⁵ Waaro Boaznon kokaen ijoro: “Mono malekuga seleganonga metogon qerereen men namba.” Kaen ijoro metogon men nano baali hona 25 kilogrambaa so gosin maaro kemero. Kemero men kobibiin Ruutwaa sawinanon ano anjon eleema taanon keno.

¹⁶ Ruutnon taanon kema enaroyaanon keuro qisiro: “Oo enarona, nomaen en kajan?” Kaen qisiro Boaznon iwaa iwoi kuuya anoti, iikawaa sunduya ijoro moro.

¹⁷ Moro kokaen toroqen ijoro: “ ‘Gii enarogaajon bobora mende kemba,’ kaen nijon baali koi nonja.”

¹⁸ Kaen ijoro Naominon kokaen jero: “Oo enarona, eja iikanon kete een haamo mende mewaato, qaaga galen koma laligoro ii mindingogi tegorogo kawaa gematanon rama haamo mewaa. Kawaajon gii mono sosoo mamboma rama qaaga nomaen jegi asugiwaati, ii moba.” Kian.

4

Boaznon Ruut embiaga mero.

¹ Boaznon taombaa kiropo naguyanon kema qenjaaro sombenon kamaan raro. Raro isiaa dowe meme ejawaa qaa jeroti, iinon kan uugumambaa ano iwaajon kokaen qaro: “Oo alana, gii saanon koi kan kamaan rabaga.” Kaen qaro kan kamaan raro.

² Raro Boaznon taanonga jota meme eja boro woi (10) onoono kagi rabutiwaa injoro motoon kamaan ragi.

³ Ragi Boaznon isiaa dowe meme eja ii kokaen ijoro: “Kamban kokaamba Naominon Moab kantri mesaon eleema karoti, iinon danana Elimelek-waanon balon kitia ii sewanja mewutiwaa eja.

⁴ Kawaajon niinon kokaen romongojen: Gii qaa ii mobagatiwaa gijojen. Gii isinaraa dowe meme ejaga koloona niinon goo qerewenga koloojen. Dowe meme eja mon mende laligoja. Kawaajon giinon ii sewanja mewagatiwaajon kuun gonjen. Gii ii sewanja memambaa aina mobagati een, ii saanon sewanja mewato, ii togowagati een, saanon ii kaanagadeen jena momanja. Ii saanon eja koi rajuti, iyonoo jaanon jewa. Ii kanatuuru tuunnaa jotameme koi yonoo jaagianon jewa.” Boaznon kaen ijoro eja alianon kokaen ijoro: “Nii ii saanon sewanja memanja.”

⁵ Kaen ijoro Boaznon jero: “Gii Naomiwaanon balon koria sewanja mewagati, kamban iikanon mono Moab emba Ruut, eja komurotiwaa maloya ii kaanagadeen sewanja mewa. Kaen ana eja komurotiwaa qatanon mono borosamo balon kanon ewaatiwaajon ii galen koma laligowa.”

⁶ Kaen jero dowe meme eja mutuyanon meleeno: “Kaen kolooro niinon ii sewanja memambaajon amamaajen. Ruutnon neenaa meraboraana yonowo motoon borosamona mendeengi motomotoon yononon balon kitia melamelaa iikayadeen bunja qen aowubo. Nii kaen amambaajon amamaajen. Kawaajon giinon saanon ii sewanja mena geenjaa bunaga koloowaa.” Kaen meleeno.

⁷ * Kerugen Israel uutanon monjon balon iwoi sewana mero bunaya kolooro iikawaa qaaya kotiiwaatiwaajon yonjonon sili kokaen ama laligogi: Qaa jen tegon soomongo angi tegoro iyoroononga monjon kana esuya qetegon alia munkero. Israel yonjonon iwoi sewana memewaa qaaya tegoroti, ii sili iikaana kanon qendeema laligogi

⁸ Kawaajon eja kanon Boaz kokaen ijoro: “Giinon ii saanon sewana mena bunaga koloowaa.” Kaen jen kana esuya qetegon Boaz muro.

⁹ Ii muro Boaznon jotameme eja ano kanageso kuuya kokaen injoro: “Ninon Elimelek, Kilion ano Malon yonoonon iwoi kuuya ii Naomiwaanonga sewana mejen. Ono ii kete jaasewan qen nangon jewutiwaa so koloaju.

¹⁰ * Nii Moab emba Ruut, Malombaanon malo ii kaaniadeen sewana mewe noo embanaga koloowaa. Kaen ama eja komurotiwaa qatanon borosamo balon kanon ewaatiwaajon ii galen koma laligomana. Qata kaen mende aliwaato, gbiliurutanon Elimelekwaa qata duduuwubotiwaajon ii gawmambaa buknon oogi en ubaa. Ono ii kete jaasewan qen nangon jewutiwaa so koloaju.”

¹¹ * Boaznon kaen jero jotameme eja ano kanatuuru taombaa kiropo naguyanon sombenon ragiti, iyonjonon kuuya kokaen jegi: “Nono ii jaasewan qen nangowona. Ponjon embaga goo mirinon kawaati, ii saanon kotuegon muro iinon mono Reizel ano Lea yoroo so koloowaa. Yoronon Jeikobwaanon meraboraana mamaga qokolori Israel kanatuurunananon kolooro. Gii saanon Efrata balonon jotameme eja esuhinawo koloon Betlehem taonon qabunagawo laligowa.

¹² * Ponjon emba malo saran iwaanona gbili gombaati, goonon kanageso yonjonon mono Juuda ano Taamar yoroo meragara Perezwaanon suman yonoo so koloon laligowu.” Kian.

Boazwaanon gbili yonoo qa arengia

¹³ Kaen ama Boaznon Ruut wama mirianon kema embiaga mero Ponjon kotuegon muro koro ama meraga mero.

¹⁴ Meraga mero emba yonjonon Naomiwaa kokaen jegi: “Nono Pon mepeseejon. Iinon kete isigaa dowe meme ejaga gonja. Iinon saanon galen koma goma laligowaa. Mera kanon Israel uutanon qaqabunayawo koloowaa.

¹⁵ Goo enaroganon jopagon gomakeja. Goo merauruga 7 laligowuyagati een, iinon mono ii kuuya unuugun ilaan goma laligoja. Iinon kete esaga gono iinon mono laaligoga tililuaan keraqeeango qen goma laligowaa. Kanagen emba wana koloona iinon saanon galen koma gono laligowaga.”

¹⁶ Kaen jegi Naominon mera ii men doongon galen koma mun laligoro.

¹⁷ Emba kosianon laligogiti, iyonjonon kokaen jegi: “Naomiwaanonga esia meraga kolooja.” Kaen jen qata Obed qagi. Obedwaa meria Jesi, esia kin Deiwid.

¹⁸ Qa aren koi ii Perezwaanonga kanain nama Deiwidwaanon uja: Perezwaa meria Hezron,

¹⁹ Hezrombaa meria Raam. Raambaa meria Aminadab.

²⁰ Aminadabwaa meria Naason. Naasombaa meria Salmon.

²¹ Salmombaa meria Boaz. Boazwaa meria Obed.

²² Obedwaa meria Jesi. Jesiwaa meria kin Deiwid. Kian.

Joonawaanon gejatootoo qaa Joona Jenasa-asari

Buk koi kanon gejatootoo qaa qaita mon kolooja. Ii Joonawaanon nomaen asugiroti, iikawaa sunduya. Anutunon qaa kokaen jen koton muro: “Gii mono Assiria kantriwaa siti waja qata Niiniwe kanon kema uukuukuu gawon mewa.” Assiria yononon kakasililingia somata ero Israel yononon kere yonoo boronon komuwombotiwaajon toroko moma laligogi. Anutunon Joona kaen jen koton muroto, Joonanon togon Anutuwa qele koloon Niiniwe kemambaajon qotogoro. Ii kokaembaajon togoro: Anutunon siti ii tiwilaamambaa galen meme qaa ijoroto, Joonanon iikawaa so onanon koloowaatiwaajon mende moma kotiitiro.

Joonanon togon qotogoro lombo uuta qaganon uro iikawaa gematanon iyanaa jaajaa amambaa aina men kamaan ama ten koma keno. Kema uukuukuu gawon mero Niiniwe seiseiyanon uugia onanon meleengi. Kawaajon Anutuwa uuta olomooro mende tiwilaan onono. Kawaajon Joonawaa uutanon bolin kobooro komumambaajon moro. Kin monnon yambu 782–753 Kraist mende koloorotinon galengiiga laligoro Joonanon kamban kanon gawon mero. Joonawaanon goman qata Gat Hefer ii Nazaret kosianon, 5 kilomiita kekembaa so. Niiniwe ii koriganon, 500–600 kilomiita kekenaa so.

Kanagen Israel yononon iyangio gejatootoo ejemba yonoonon qaa moma mende ten koma yangisen laligogi Anutunon jen tegoro Assiria yononon kan unun unuama kenji iyangiaa nanangia ii kaen sooro. Buk koi ii Anutuwa kania woi kokaen ninisaanja: Nono kuuya Anutuwa uuaina tororo ten kombonatiwaa so koloojon. Kaen mende ambonati een, lombo mono onanon qanananon ubaa. Anutuwa kania waja mon ii kiankoomu ano uujopa. Anutunon anaa kaziuruta Assiria gadokopa yonoo singisongogia kaanjadeen mesaon iimaleinnonga metogon onombaatiwaajon kaparan komakeja. Irona bologanon qagianon ubabotiwaajon moma kotiin uunana meleembonatiwaajon kuun nononja.

Buk kokawaa bakaya waja 4 ii kokaen:

- 1) Anutunon Joona oono yangisen ano. 1.1-17
- 2) Joonanon uuta meleema saranonga lolooro. 2.1-10
- 3) Joonanon Niiniwe kanageso uugia kuuro. 3.1-10
- 4) Uugia meleengi Anutunon kiankoomu onono. 4.1-11

Joonanon Pon qetama kokomomola mero.

¹ * Israel kanon Pombaanon qaa ii Amitai iwaa meria Joonawaanon kokaen kolooro:

² “Assiria kantriwaa siti somata Niiniwe ii ween koukoutanon eja. Yononon bao jaagoo kaana koloon kilenagia lansan nama men tintuan laligonkeju. Iikawaa qaaya ii noo jaasewananon kouro mojen. Kawaajon gii mono waama eu kema noo bunja qaana injon uugia kuuwa.”

³ Kaen ijoroto, Joonanon Pombaa jaasewanongan olo kok koma ween kemekemetanon baagen kemambaajon keno. Kema goman qata Jopa (Jaffa) kanon kemen wango mon mokoloon jero, “Yonowo saanon Tarsis gomanon

* 1:1: 2 Kin 14.25

Spein kantrinoj kemaŋa.” Kaen jen kana sewana men wangonoj uro. Kaen uma Pombaa jaasewananoŋa kokomomola men keno.

⁴ Kenoto, Ponnoŋ haamo kotakota wasiro kowenoŋ kemen kuuro siri dimboŋ somata waama wango qero jangomambaajon ano.

⁵ Kaen kolooro wango gawon eja yonoŋon toroko moma iyangiaa benjurugiaa so ana ana qama koolin onongi. Kaen ama wangonoŋ afaangowaatiwaajon kawaa hina iwoi kuuya men borogi kowenoŋ kemero, Joonanoŋ wango dutaa uutanoŋ kemen iikanoŋ olon koma gaon komunagbiili ero.

⁶ Iikanoŋ ero wango galenanoŋ iwaanonoŋ kan kokaen jen muro: “Gii mono naambaajon koi gaon ejan? Mono waama geenŋaa benŋa qama koolina iinoŋ ilaan nonono mende tiwilaawonaga.”

⁷ Kaen jen mun batugianoŋ amin moma jegi: “Ayo, mono kawu! Mono unju kuuwoŋa. Eja morowaa singisongoyaajon ama iimalein koi qananoŋ uji, iikawaa kania mokoloowoŋa.” Kaen jen unju kuugi Joona asugiro.

⁸ Asugiro jegi karo kokaen qisin mugi: “Iimalein tiwitiwilaa koi ii morowaa singisongoyaajon ama qananoŋ uji, gii mono iikawaa kania ninijowa. Gii naa gawoŋa menkejan? Gii daanŋkaya kajaŋa? Goonoŋ kantri ii daen? Goo kanagesouruga ii dakanon laligoju?”

⁹ Kaen qisin mugi kokaen meleeno: “Nii Israelga. Hibruu ejaga koloojen. Nii Pon, Siwewaa Anutuya waeya men mepeseenkejen. Iinoŋ kowe ano namo toboga mokoloon orono.

¹⁰ Iinoŋ gawon osiqosiawo nono togon Pombaa jaasewananoŋa olon kok koma kajeŋ.”

Kaen meleeno moma aarun lalanoŋin kokaen ijon jen mugi: “Yei! Gii mono naambaajon ama kaen anjanŋa?”

¹¹ Kowenoŋ toroŋen bolin kotiin qindiin ero. Kawaaajon kokaen qisin mugi: “Nono mono iwoi nomaen ama gonin irona mena kowenoŋ goron qenaga?”

¹² Kaen qisin mugi kokaen meleema injoro: “Siri dimboŋ koi mono noojon ama qananoŋ uma qeji, niinoŋ ii moma kotojen. Kawaaajon mono nii noma kowenoŋ borogi kemebe goron qewaa.”

¹³ Kaen meleeno gawon eja yonoŋon kilen wango mombo namo goraayanoŋ keubaatiwaajon loqanoŋ nanŋon qen bimbingogito, kowenoŋ bolidaborotiwaajon ama amamaagi.

¹⁴ Amamaan Israel Ponnanaa qata kokaen qama kooligi: “Oo Pon, mono geenŋaa qaa joga otaan iwoi koi anjan. Kawaaajon Pon, eja koi komuwaatiwaajon ama mono mende tiwilaan nonomba. Sayaa qaaya ii mono nonoo qananoŋ mende ana uba. Qaa ii onanoŋ.”

¹⁵ Kaen qama koolin kema Joona men borogi kowenoŋ kemero. Kemero kowewaa usunoŋon iikanoŋadeen kamaaro bon qero.

¹⁶ Bon qero eja yonoŋon Anutuwaajon aarun lalanoŋin nandun somata ama Pon siimolon on mun qaagia kokaen somongogi: “Anana mono Pombaanoŋ qaa apana ten koma laligowoŋa.”

¹⁷ * Joonanoŋ kowenoŋ kemero Ponnoŋ sara somata mon wasiro kema Joona gogoro. Gogoro sara iikawaa uutanoŋ weemboria karoŋ en laligoro. Kian.

* 1:17: Mat 12.40

2

Joonanon gajugaju korojonanon en qama kooliro.

- ¹ Joonanon sara uutanon en Pon Anutuya qama koolin mun
- ² kokaen ijoro:
 “Oo Pon, nii kokojinjin uutanon qama koolin gombe
 gii qaana moma leeya meleemba.
 Nii koomuwaa senjon dusiitanon en komun tagon welema gombe
 gii geja ama jejewelenwelena mojan.
- ³ Gii monago kowe biiwi jabirinanon (jaunanon) hagon nongi kamaan ejen.
 Geenjo riiwagon nona goman sinsingoyaa dutanon kamaabe
 gboulu somatanon esuun nonja.
 Goo apu kokopa kuuya ii musulungon nonja.
 Goo kowe siriga ii turun nen olaan nonja.
- ⁴ Nii kokaen romongojen: Gii geenгаа jaasewanganonja
 konjoma nona soon tintuan ejen.
 Ii kilen nii mombo jaananon goo jiwowon jigo kowogaagen
 uuwe keno jejeromonromon anjen.
- ⁵ Apu ano omanjareya ii qananon uma turun nondaboroja.
 Kowe biiwi jaunagadeen liligon nondaboroja.
 Kowewaa tokoleya ii jamojuu kaana wana momosiin esuuja.
- ⁶ Nii kowe biiwi jaunaa dusiitanon koi kanon ulungon kamaajen.
 Kowe biiwi jaunaa jaa ununa ii kongi
 pondan qananon eu somongon nonja.
 Oo Pon Anutuna, nii koi laligojento,
 gii mono koomuwaa senjon dusiita
 koi kanonja gou koma nona
 saanon mombo laaligonon kouman.
- ⁷ “Noo laaligonanon qaomambaajon ano kamban koi kanon
 oo Pon, nii romongon gombe qamakoolinanon keuma
 goo Siwe jigo kowoganon eu uma gejaganon kemebaati, ii mojen.
- ⁸ “Ejemba gadokopa ben lopion omaya goda qen usugon onomakejuti,
 iyononon kaen ama kalenmorian Toya gii gema gunkejuto,
- ⁹ nii mono mepemepesee oonsaa qama
 mamatewoo ama siimolon onn gomambaajon mojen.
 Nii iwoi amambaa qaa jen somongobeti,
 iikawaa so mono ama sorogonkema.
- Oo Pon, gii gou konkon Tona koloojan. Qaa ii onanon.”
- ¹⁰ Kaen qama kooliro Ponnon sara ii jen koton muro
 kan kouma Joona lono namo toboganon kamaaro. Kian.

3

Joonanon Anutuwaaw gawon Niiniwe kema mero.

- ¹ Namu toboganon kamaaro Pombaanon qaa koi ii mombo Joonawaanon
 kolooro:
- ² “Giinon mono waama siti somata Niiniwe kanon kema Buna qaa
 gomanati, ii injon uugia kuuwa.”
- ³ Qaa kaana kolooro Joonanon waama Pombaa qaa jeta ten koma Niiniwe
 keno. Niiniwe sitiwa soya ii kokaen: Gii goraayanonja kanain kema
 laligona ween karon tegoro teegen endu keubaga.

⁴ * Joonanon kanain siti uutanon kema laligoro ween motoongo tegoro buŋa qaa qama kokaen injoro:

“Weemboria 40 mombo eja. Ii tegoro Niiniwe siti koi mono meleeno kemebaa.”

⁵ Qaa kaen qama injon keno Niiniwe kanatuuru yononon Anutuwaanon buzu qaa ii moma laarin uugia meleema nene singi laligowombaa kambaŋ koma jen kotiigi. Ii jen kotiin ejemba somata melaa korebore yononon uumeleembaa samo megi selegianon uro too arigi.

⁶ Kaen angi iikawaa buzu qaaya ii Niiniwewaa kin (praim minista) iwaanon keuro. Keuro moma jinŋaron duŋ rarayanonga kamaan malekuya kotogon samo men aturaan too utuŋ arin raro.

⁷ Rama jenŋkoto kokaen ano Niiniwe siti sokondaboron keno: “Ono mono kin ano jawinuruta nonoonon jenŋkoto koi mobu: Mononon mono nene qaan mende newa. Ejemba me bao kuru, lama bulmakao, ononon nene qaan newombaaŋon mende moma onombu.

⁸ Nene singi kaen laligon samo medaboron Anutu kotakotagadeen saama qama koolin muŋ aŋa aŋa kaniagia bologa ii mesaowu! Ejemba unuŋ tiwilaan onongi sagianon borogia tiloon eji, sili ii mono gema qedaborowu.

⁹ Kaen anin Anutunon irinsoonsoonŋaa uugeria qelanjin singisonŋonana mesaonaga. Ii mesaoro mende tiwilaawonaga. Kaen jejon.”

¹⁰ Ii moma asarin kaniagia bologa gema qen uugia meleengi Anutunon nanamemengia ii iima wosoya moma onoma roromongoya eleeno singisonŋogiaa irona meleema onomambaaŋon moroti, ii mesaoro. Uutanon kaen kamaaro mende men kileen onono. Kian.

4

Joonaŋon temboma irinŋa soono.

¹ Kaen kolooroto, Joonanon iikawaaŋon uubooli somata moma irinŋa soono.

² * Irinŋa soono Pon welema muŋ kokaen ijoro: “Ae! Pon, gii kiankoomuwaa beŋa laligon saanon niniima koboŋkejaŋ. Goo kalenmorianŋa ii hononŋa qaa ero irinŋa ii uulanawo mende soonkeja. Kaen uuga uulanawo olomooro wosomomo ama kanageso mon men kileen onomambaaŋon mende momakejaŋ. Ii neenaa gomanon laligon moma yagon gijoweti, ii duduujan me qaago? Kania kawaaŋon ama kambaŋ kanon “Tarsis kemaŋa,” jen uulanawo kokomomola men kema laligowe.

³ * Kete jaawo laligomambaaŋon togon koomunaajon uuguŋ mobe awaa kolooja. Kawaaŋon Pon, gii mono laaligona doloda koi nuamba. Qaa ii onanon.”

⁴ Kaen welenoto, Ponon kokaen meleema ijoro: “Joona, gii kiankoomuwaaŋon irinsoonsoon mojanŋi, ii sokonja me qaago?”

⁵ Kaen ijoro Joonanon siti mesaon kamaan ween koukoutanon baagen kema kana goraayanon endu kuun qen iikawaa umuganon raro. Rama sitiwaajon kaen me kaen koloowaati, ii iimambaaŋon uuŋ uuŋ raro.

⁶ Kaen raroto, Pon Anutunon Joona keraqeeanŋo qen mumambaaŋon moma jero alonalon mon asugin korin kouma Joonawaa waŋa aon koma muro. Aon koma muro alonalombaaŋon keraqeeanŋo somata moma raro.

⁷ Rama gomantiinŋa mon ero goman ano kanon Anutunon taron mon wasiro kan alonalon ii kiririŋi seŋa sooliro.

⁸ Weenjon kouro Anutunon jero haamo geriawo totoon ii goman jaaya koukoutanonga qero ween jaayanon wananon kuuro kuuro irina soono komumambaajon moma mongandaboron qama koolin kokaen jero: “Nii laligomambaajon togon komumambaajon mobe afaana kolooja. Qaa ii onanon.”

⁹ Kaen jeroto, Anutunon Joona kokaen ijoro: “Gii alonalombaajon iringa soonji, ii sokonja me qaago?”

Kaen ijoro kokaen meleeno: “Irina soonji, ii mono sokonjaa. Noo irinsoonsoona ii somata kolooro uunanon mende olomoowaa. Kawaajon saanon komumana. Qaa ii onanon.”

¹⁰ Joonanon kaen meleeno Ponon kokaen ijoro: “Gii alonalombaa gawona mon mende men ii mende galen kona koriro. Ii gomantiina motoongowaa uutanon asugiro ano gomantiina motoongowaa uutanon soolin komuro. Kilen geengo iwoi omaya kaana iikawaajon ama sama majakaka mojan.

¹¹ Kaen kolooro nii mono nomaembaajon siti somata kokawaa kanaturuya yonoojon majakaka mende mobenaga? Iikawaa uutanon ejemba 120.000 (handet twenti tausen) jango ii uugun laligojuti, ii awagaa ano bologaa kanagara mende moma gosin oromakejuti ano bao kuru iwoi ii kaaniadeen kelenmalelen laligoju. Ii ejemba yonowo kaangadeen men kileen onomambotiwaajon ama mono uuainnanon Niiniwe injiima koboojen.” Kian.

Matyuu Oligaa Buṇa Matyuunon ooro. Jen-asa-asari

Matyuu qa iikawaa kania ii Pombaanon kalen. Qata mon Liwai. Room gawmambaa takis meme ejaga laligoro. Gawon ii men laligoro Jiisasnon kan oono uuta meleema gowoko 12 yonoo batugianon laligoro.

Oligaa Buṇa koi Jiisaswaa kania iyanṇa kanagesouruta Juuda yonoojon jen asarin onomambaajon ama ooro. Qaa kota wana ii kokaen, “Jiisas Kraistnon Hamoqege Tonana ano Kin Ponana kolooja.” Juuda ejemba yonoojon qaa ii mende sokono uugianon boliro amamaagi. Kawaaon Matyuunon Jiisas gawonṇa kania ii asuganon jen asarin tororo kuma onono. Soomongo Walaganon hamoqegewaa soomongo qaa (promis) eji, ii kuuya Jiisaswaaon ama asuganon asugin qebulugon honawo koloodabororo. Hamoqege Toya ii Hibruu qaanon Mesaia ano Griik qaanon Kraist.

Jiisasnon uuwaa gawon bakaya karon men laligoro: Iinon Oligaa Buṇa ejemba kuma onoma uugia iikanon kuun omejiilan konjoma onoma jigia men qeangon laligoro. Kaen men keno angoletolo kolooro laligon maripoon gerenon uma komuro ron kongi mombo waaro. Iikanon Anutuwaa bentotonṇa kania qendeema nonono. Kaen ano anana letoma Anutuwaa meraboraana koloowombaa kania kolooro. Jiisaswaanon qaaya wana 5 ii kokaen: 1) Bon 5-7, 2) Bon 10, 3) Bon 13, 4) Bon 18 ano 5) Bon 24-25

Buk kokawaa bakaya wana 7 ii kokaen:

Jiisaswaa ambosakonuruta ano kolokolooya 1.1-2.23

Jon Oomulu ejanon uuwaa gawon mero 3.1-12

Jiisas oomulu mero Satanon angobato men muro 3.13-4.11

Jiisasnon Galili uutanon qenjaaro gawon mero 4.12-18.35

Jiisasnon Galili mesaon Jerusalem keno 19.120.34

Sonda konoga Jerusalem laligon komuro 21.1-27.66

Koomunonga waama laligon Siwenon uro 28.1-20

Jiisas Kraistwaa ambosakona yonoo qa arengia

Luuk 3.23-38

¹ Jiisas Kraistwaa ambosakona yonoo qa arengia ii kokaen: Aabrahambaa gbili mon Deiwid. Deiwidwaa gbili mon Jiisas.

² Aabrahambaa meria Aisak. Aisakwaa meria Jeikob. Jeikobwaa merauruta Juuda ano iwaa daremunuruta.

³ Juudawaa merawoita Perez ano Zera, nemungara Taamar. Perezwaa meria Hezron. Hezrombaa meria Ram.

⁴ Rambaa meria Aminadab. Aminadabwaa meria Naason. Naasombaa meria Salmon.

⁵ Salmombaa meria Boaz, nemuna kantri mombaa embiaga Raahab. Boazwaa meria Oobed, nemuna kantri mombaa embiaga Ruut. Oobedwaa meria Jesi.

⁶ Jesiwaa meria kin Deiwid. Deiwidwaa meria Solomon, nemuna wala Uriawaa embiaga laligoro. Juuda kin kuuya ii Deiwidwaa gbiliuruta koloon laligogi.

⁷ Solomombaa meria Rehoboam. Rehoboambaa meria Abija. Abijawaa meria Asa.

⁸ Asawaa meria Jehosafat. Jehosafatwaa meria Jehoram. Jehorambaa meria Usia.

⁹ Usiawaa meria Jootam. Jootambaa meria Aahaz. Aahazwaa meria Hezekia.

¹⁰ Hezekiawaa meria Manase. Manasewaa meria Aamon. Aamombaa meria Joosia.

¹¹ *Joosiawaa merauruta Jekonia ano iwaa daremunuruta. Kamban iikanon Babilon yononon Israel kanageso unuangi Babilon kema kapuare miri laaligo tani kaanja welenqegegiaga laligogi.

¹² Babilon kapuare miri laaligo tani kaanja laligon iikanon Jekoniawaa meria Sealtiel kolooro. Sealtielwaa meria Jerubaabel.

¹³ Jerubaabelwaa meria Abiud. Abiudwaa meria Eliakim. Eliakimbaa meria Azor.

¹⁴ Azorwaa meria Jaadok. Jaadokwaa meria Akim. Akimbaa meria Eliud.

¹⁵ Eliudwaa meria Eleazar. Eleazarwaa meria Matan. Matambaa meria Jeikob.

¹⁶ Jeikobwaa meria Joosef, Mariawaa loya. Marianon Jiisas merota qata Kraist Hamoqege Toya jenkejon.

¹⁷ Kamban Aabrahambaanonga kanain laligon kougi kin Deiwid kolooroti, isi iyonoo jango arengia ii 14. Mombo kin Deiwidwaanonga kanain laligon kougi Israel kanageso unuangi Babilon kema kapuare miri laaligo tani kaanja laligogiti, isi iyonoo jango arengia ii kaanagadeen 14. Babilon kapuare miri laaligo tani kaanja laligogiti, kamban iikanondeen kanain laligon kougi Kraist kolooroti, isi iyonoo jango arengia ii kaanagadeen 14.

Jiisas Kraist ii kokaen kolooro:

Luuk 2.17

¹⁸ *Jiisas Kraist koloorotiwaa sunduya ii kokaen: Iwaa nemuna Maria ii Joosefwaa bunaga laligon mende mindirin aon laligori kamban iikanon Unu Toroyanon men letoma muro korowo laligoro kania mokoloogi.

¹⁹ Kaen mokoloogi eja bunaya Joosef iinon laaligo dindina laligorotiwaa-jon Mariawaa kanianon asuganon asugiro gamuyawo koloowaatiwaaajon togoro. Kaen togon uutanon ii olon mesaomambaa momo arena ano.

²⁰ Kaen romongon ero Pombaa gajoba monon gaonon asugin mun kokaen ijoro, "Joosef Deiwidwaa gbili, Unu Toroyanon mono Maria men letoma muro koroyawo laligoja. Kawaaajon gii mono ii wama miriganon kan embaga koloowaatiwaaajon toroko mende moba.

²¹ *Marianon koko meraga mewaa. Eja iikanon kanagesoya singisongogianonga hamo qen onono solananiwuya. Kawaaajon giinon mono qata Jiisas qaba." Kaen ijoro.

²² Pononon gejatootoo eja mon sololooro qaa mon jeroti, iikanon honawo koloowaatiwaaajon iwoi kuuya ii kolooro. Gejatootoo qaa ii kokaen,

²³ *"Emba saran jumuna monon koroyawo koloon mera ejaga mero qata Imanuel qabuya." Qa iikawaa kania ii kokaen, "Anutunon ananawo laligoja."

²⁴ Joosefnon uuta tooro waama Pombaa gajobanon jen koton muroti, iikawaa so ama Maria embia koloowaatiwaaajon wama mirianon keni.

* 1:11: 2 Kin 24.14-15; 2 Hist 36.10; Jer 27.20 * 1:18: Luuk 1.27 * 1:21: Luuk 1.31 * 1:23: Ais 7.14

²⁵ *Kema laligorito, kamban biiwianon iikanon motoon mende eri kema meria mero Joosefnon qata Jiisas qaro. Mera mero iikawaa gematanon loemba laligori. Kian.

2

Momakooto eja ween koukoutanonga kagi.

¹ Jiisasnon eja pon Herodwaa kambanon Judia prowinswaa taon mon qata Betlehem kanon kolooro. Koloroti, kamban kanon sengelaowaa momo eja ween koukoutanonga Jerusalem sitinon kagi.

² Kan kokaen qisigi, “Juuda onoonon eja pon koloowaati, mera ii koloon dakanon eja? Nono ween koukoutanon laligon iwaanon widi asugiro iima kania kaen moma waeya men mepeseewombaajon kajon.”

³ Kaen qisigi eja pon Herod ano Jerusalem kanageso iwo laligogiti, iyononon korebore qaa ii moma aarugi.

⁴ Aarugi kin Herodnon qaa ama kanagesowaa jigo gawon galen wana ano Kana qaawaa boi kuuya koma horon onono kagi. Kan ajoroogi kokaen qisin onono, “Hamoqeqe Toya Kraistnon mono dakanon koloowaatiwaajon jegita eja?”

⁵ Qisin onono kokaen meleema mugi, “Iinon Judia prowinswaa taon qata Betlehem iikanon koloowaa. Iikawaa qaaya ii gejatootoo eja Maikanon kokaen oorota eja,

⁶ **“Oo Betlehem kanageso Juuda gomanon laligojuti, onoo batugianonga pon somata koloon neenaa Israel kanageso mindingon kalan koma nonombaa.*

Kawaajon on Juuda gomambaa jotamemeya yonoo batugianon laligogi qabunagianon kamaanqeeta mende toontoon koloowaa.”

⁷ Kaen meleema mugi momakooto eja ii olon onono kagi kokaen qisin onono, “Widia ii naa kambanon asugiro kanain iigi?” Iikawaa kania tororo momambaajon moma kaen qisin onono.

⁸ Iikawaa qaaya moma wasin kokaen jen koton onono, “Ono mono Betlehem kema mera ii tororo qisin mokoloon iikanondeen buju qaa anggi noonon kawa. Niinon ii moma kaanjadeen kema ii waeya men mepeseen mumana.”

⁹ Kinon kaen injijongon jen koton onono moma kananon kengi. Kema widi ween koukoutanon laligon iigiti, iikanon wangianon waladeen keno kosin otaan Betlehem kema miri koko mera eroti, iikanon nano.

¹⁰ Widi ii nano iima korisoro somata qatawo mogi.

¹¹ Korisoro moma miri uutanon uma mera ano nemuna Maria iriigi. Ii iriima simin kuma usugon waeya men mepeseen mugi. Mepeseen mun wayangesogia qengama iikanonga goul, jinin paora ano sanda qata mor ii unjuma kalen mugi.

¹² Gomantiina mon egi Anutunon gaanon asugin kin Herodwaanon mombo mende kembutiwaajon qotogon onono. Kawaajon kana mongen iyangiaa goman balongianon eleema kengi. Kian.

Herodwaaajon asangon Joosef embameria Iijipt kengi.

¹³ Momakooto eja yononon kengi Joosefnon gaon iiro Pombaanon gajoba monon asugin mun kokaen ijoro, “Herodnon mera qero komuwaatiwaajon mongama mubaa. Kawaajon mono waama mera ano nemuna uruama

olon koma Iijipt kantrinoṅ kembu. Iikanonṅ kema laligogi kanagenṅ niinoṅ kawutiwaa kambanṅ jemaṅati, iikanonṅ mono eleema kawu.”

¹⁴ Kaenṅ ijoro waama gomantiinṅa iikanondeenṅ koko mera ano nemunṅa uruama Iijipt kenṅi.

¹⁵ *Iijipt kema laligogi kinṅ Herodnoṅ komuro kambanṅ iikanondeenṅ eleema kagi. Wala Ponṅonṅ gejatootoo eja Hoosea sololooṅ qaa kokaenṅ jerota eja, “Niinoṅ merana oombe Iijipt gomaṅ mesaonṅ karo.” Gejatootoo qaa iikanonṅ mono kaenṅ asugiro honṅawo kolooro. Kianṅ.

Mera Betlehem gomanonṅ unugi komugi.

¹⁶ Momakooto eja yonononṅ Juuda gomaṅ olonṅ mesaonṅ kenṅi Herodnoṅ iikawaa kania iima “Tiligoṅ nonṅi,” jenṅ irinṅa mamaga soono jenṅkooto kokaenṅ ano, “Manjaqeqe eja, onṅ Betlehem ano gomaṅ kuuya ii liligoṅ raji, iikanonṅ kema mera gbanigia woi ano iikawaa baatanonṅ koloojuti, ii mono kuuya unugi komuwu.” Momakooto eja widi asugirotiwaa kambanṅaajonṅ tororo qisinṅ onono ijogiti, iikawaa so mera gbanigiaajonṅ jenṅkooto ii ano.

¹⁷ Gejatootoo eja Jeremaianonṅ qaa monṅ jerota eji, iikanonṅ mono kaenṅ asugiro honṅawo kolooro. Qaa ii kokaenṅ,

¹⁸ *“Betlehem kosianonṅ gomaṅ monṅ qata Rama iikanonṅa saagujugia mogi qama silama amburereṅ somata meju.

Reizel embawaa gbiliuruta yonononṅ gbiliurugia qaonṅi saaju.

Kawaajonṅ saagi ulunṅkolenṅ menṅ onṅombombaajonṅ anṅi uukondunṅkondungadeenṅ momakeju.” Kianṅ.

Iijipt mesaonṅ Joosef embameria Nazaret eleenṅi.

¹⁹ Joosefnoṅ Iijipt laligoro kinṅ Herodnoṅ komuro iikanondeenṅ Pombaanonṅ gajoba monṅonṅ gaononṅ asuginṅ munṅ

²⁰ kokaenṅ ijoro, “Mera qegi komuwaatiwaaajonṅ embongiti, iyonononṅ mono komudaborogi. Kawaajonṅ mono waama mera nemunṅawo uruama eleema Israel gomanonṅ kembu.”

²¹ Kaenṅ ijoro Joosefnoṅ waama mera nemunṅawo uruama eleema Israel gomanonṅ kenṅi.

²² Kananonṅ kema qaa kokaenṅ moro, “Herodwaa meria Arkelausnoṅ manṅa kitianonṅ Judia prowins galenṅ koma laligoja.” Kaenṅ moma iikanonṅ kemambaajonṅ toroko moro. Moma laligoro Anutunonṅ gaononṅ Galili prowinsnoṅ kembutiwaaajonṅ jenṅ kotonṅ muro waama iikanonṅ kenṅi.

²³ *Galili prowinsnoṅ keuma taonṅ qata Nazaret iikanonṅ laligogi. Kaenṅ laligogi gejatootoo eja yonononṅ Hamoqeqe Toyaaajonṅ qaa jegiti, iikanonṅ honṅawo kolooro. Qaa ii kokaenṅ, “Iwaa qata ii Nazaret ejaga qama laligowuya.” Kianṅ.

3

Jon Oomulu ejanonṅ Jiisaswaa kana meleuro.

Maak 1.1-8; Luuk 3.1-18; Jon 1.19-28

¹ Gbani tosia tegoro Jon Oomulu ejanonṅ kanṅ Judia prowinswaa balon qararanṅkonṅkonanṅ liligoṅ ejemba uugia Bunṅa qaanonṅ kuunṅ kokaenṅ inṅijon laligoro,

² *“Siwe Toyanonṅ bentotonṅa ambaatiwaa kambanṅanṅ mono kanṅ kuuja. Kawaajonṅ mono uugia meleema iikanonṅ keubu.”

* **2:15:** Hoos 11.1 * **2:18:** Jer 31.15 * **2:23:** Maak 1.24; Luuk 2.39; Jon 1.45 * **3:2:** Mat 4.17; Maak 1.15

³ *Jombaajon gejatootoo eja Aisaianon qaa mon kokaen jen ooro,
 “Qele gajoba monnon balon qararankonkonan qama laligoro kema
 qaa otona kokaen mobuya,
 ‘Ponnon kawa-oo! Kawaajon mono jojorin kania meleuwu. Mono uugia
 mindingon kania qeleleewu.’ ”

⁴ *Jombaanon selekopaa ii kamel juyanon memetaga ano batuyanon
 iinkasa oro selianon memetaga ii somongon laligoro. Nembaneneya ii
 naagiso borotaan ano duuyaa moron apuya. Ii kuuya gejatootoo eja Elaija
 iwaa sogaa.

⁵ Jonon gawona mero ejemba tuunlelemba yononon Jerusalem siti ano
 Judia prowinswaa goman tosaana kuuya yonoononga iwaanon horon kagi.
 Kaanjadeen Jordan apu leele goman kuuya rama kengiti, iikanona kagi.

⁶ Kan kouma singisongogia jokoloogi Jonon ii Jordan apu berenanon
 oomulu men onono.

⁷ *Men ononoto, Farisii (Kana qaawaa kaparankonkon) ano Sadusii
 (Jigo gawombaa kaparankonkon) ejemba tuunlelemba yononon oomulu
 men onombaatiwaajon kagi injiima kokaen injoro, “Oo qato mokolembaa
 gbiliuruta, on o uugia mende meleengi Anutuwa irinanon mono soono
 irona meleema onomambaaajon anja. Ii olon kombombaa gejanono qaaya
 ii mono moronon injoro sombugia moma koi kaju?”

⁸ Kawaajon mono onanon uugia meleembu. Kilenagia mesaon uugia
 meleengi hona kolooro ii mono nanamemengianon asuganon qendeema
 laligowu.

⁹ *Uugianon mondomondo qaa kokaen jewombaajon mende romongowu,
 ‘Nononon Aabrahambaa gbiliga laligonin Anutunon mende tiwilaan
 nonombaa.’ Kaen jen totogianon qenjejuto, hona ii mende kolooneja.
 Niinon iikawaajon kokaen injioman, Anutunon jamo koi saanon jen koton
 onono letoma Aabrahambaa gbiliuruta koloon Anutu mepeseenkebuto, on
 nomaen?

¹⁰ *Uugia mende meleembuti een, Anutunon mono on gere kaana kono
 kamaawombaajon anju. Gere kuuya hona awaa mende kuunkejuti, ii mono
 kono kamaagi gere gagirinin giliro kemebuya. Gere kaana komambaa
 wena ii jeta suna ama gere kanianon ano jojorin eja. Anutunon mono
 kilenagiasa irona meleema onombaa.

¹¹ Niinon on o uugia meleembutiwaajon apu toonon mulu men
 ononjento, noo gemanan eja ku-usuna kotakota mon kawaa. Iwaa ku-
 usuna uutaga ii mono noonon uguwaa. Iinon eja uuta koloowaatiwaajon
 niinon iwaanon kana esuya ilaan mun gesonon mouma besaamambaaajon
 amamaana. Iinon mono Un Toroya uugianon ano gere bolananon koma
 konjoratin onono iikaana kanon mulu men onombaa.

¹² Iinon hona ano kaawoya mendeema oromambaa saraya men kouma
 koson koreregon gosiwaa. Gosin wiit kota men kululuun kowianon
 ambaato, kaawoya ano bulaaya ii mono usuno gere gagirinin kemen gere
 tetegoya qaa kanon jewaa.” Kian.

Jonon Jiisas oomulu men muro.

Maak 1.9-11; Luuk 3.21-22

¹³ Kamban kanon Jiisasnon Galili prowins mesaon Jordan apu berenanon
 Jombaanon kan oomulu men mubaatiwaajon qisiro.

¹⁴ Qisiroto, Jonon qotogon mun kokaen ijoro, “Giinon saanon nii oomulu men nonagato, giinon singisongo mende ama mono nomaembaajon noonon kajan?”

¹⁵ Kaen ijoro Jiisasnon kokaen meleeno, “Kamban kokaamba ii saanon amba. Kaen anjoti, iikanon Anutunon nanamemen dindina otaawombaa qaa jeroti, iikawaa hona kolooro sokombaa.” Kaen meleeno Jonon moro sokono uumotoon ano.

¹⁶ Uumotoon ama oomulu men muro tegoro iikanondeen apunonga kouro kokaen asugiro: Sombinon aantano Jiisasnon uun iiro Anutuwa Un Toroyanon meleema kewo koon kaana koloon Jiisaswaa wananon kamaan mero.

¹⁷ *Kamaan mero Siwenonga aro mon kokaen kolooro, “Iinon mono neenaa komunua meranaga koloojiwaajon kerana qeangoro iimasiina mojen.” Kian.

*Satanon Jiisas angobato men mun laligoro.
Maak 1.12-13; Luuk 4.1-13*

4

¹ *Kawaa gematanon Un Toroyanon Jiisas kuun wasin muro balon qararankonkonanon Kilenaa Toyanon angobato men mubaatiwaajon ama keno.

² Kanon kema gomantiina asaga 40 Anutuwaajon nene singi laligon nenewaa komuro.

³ Nenewaa komuro omejiilan wangia qata angobato Toya iinon asugin kokaen ijoro, “Gii Anutuwa Meria koloojani een, gii mono esunga qendeema jamo koi jen kotona letoma bered kolooro newa.”

⁴ *Kaen ijoroto, Jiisasnon qaa kokaen meleeno, “Qaago! Buna Terenon qaa mon kokaen oogita eja, ‘Nenenondeen ejemba laaligo mende nono-makejato, Anutuwa jetanonga qaa kankeji, ii kuuya ten konin iikanon mono nunuagiroti kotin laligowon.’”

⁵ Kaen ijoro Kilenaa Toyanon Jiisas wama Jerusalem siti toroya kanon kema jiwowon jigowaa waarenanon eu uma ano nano.

⁶ *Kaen nano kokaen ijoro, “Gii Anutuwa Meria koloojani een, mono kokanonga lugun emu kemeba. Buna Terenon qaa mon kokaen oogita eja, ‘Anutunon goojon ama gajobauruta jen koton onono saanon kobibiigi kemen jamonon kanaga mende gun mijimiji ambaa.’ Kawaajon kemen mende tiwilaan gombaa.”

⁷ *Kaen ijoro kokaen meleeno, “Qaago! Buna Terenon qaa mon kaanagadeen kokaen eja, ‘Gii mono Pon Anutuga mende angobato men muba.’”

⁸ Kaen meleeno Kilenaa Toyanon mombo wama baana koriga palonpalon monon uma namo kuuya yonoo kantri totona totona ano yonoo esuhina iwoigia damugiawo kuuya qendeema muro.

⁹ Qendeema mun kokaen ijoro, “Giinon simin kuma noma waena men mepeseen nombagati een, niinon ilawoila kuuya koi mono togon gombe buna qen aon galen koma onomba.”

¹⁰ *Kaen ijoro Jiisasnon kokaen meleeno, “Qaago! Satan gii mono togowa. Buna Terenon qaa mon kokaen oogita eja, ‘Gii mono Pon Anutuga, ii motoongon simin kuma mun waeya men mepeseewa.’”

* 3:17: Jen 22.2; Ond 2.7; Ais 42.1; Mat 12.18; 17.5; Maak 1.11; Luuk 9.35 * 4:1: Hib 2.18; 4.15

* 4:4: Dut 8.3 * 4:6: Ond 91.11-12 * 4:7: Dut 6.16 * 4:10: Dut 6.13

11 Kaen meleeno Kilenaa Toyanon iikanondeen Jiisas mesaon togoro. Kaen kolooro gajoba yononon kan Jiisas ilaan mugi. Kian.

Jiisasnon kanain Galili uutanon uuwaa gawon mero.

Maak 1.14-15; Luuk 4.14-15

12 *Kawaa gematanon Jon Oomulu eja kapuare mirinon* anggi raro Jiisasnon ii moma Judia prowins mesaon Galili keno.

13 *Kema prowins iikanon keuma goman Nazaret mesaon Kaperneam kema laligoro. Kaperneam taon ii Zebulun ano Naftali gomanon Galili apu angon kooronon eja.

14 Iikanon laligon gawon mero Anutunon qaa mon gejatootoo eja Aisaia sololoo jeroti, iikanon honawo kolooro. Qaa ii kokaen,

15 *"Ejemba Zebulun ano Naftali gomanon Jordan leegenon laligogi batugianon kana somata kowe waagen kema nanji, ii Juuda qaagoto, tuun tosanon Galili prowinsnon laligojuti,

16 kanageso yononon pangamanon laligon asasaga somata iibuya.

Koomunon ejemba ii angon koma onono pangaman gomanon laligojuti, iyonoojon mono goman wengeran suluwaa."

17 *Jiisasnon Kaperneam laligon kamban iikanondeen kanain Bun qaa jen asarin ejemba uugia kuun kokaen jen laligoro, "Siwe Toyanon bentoton aambaatiwaa kamban mono kan kuuja. Kawaaon mono singisongo laaligogia mesaon uugia meleembu." Kian.

Jiisasnon gowokouruta mutuya onono.

Maak 1.16-20; Luuk 5.1-11

18 Kaen jen liligon laligon Galili apu angon goraayanon metetereen kema daremun woi Saimon qata mon Piito ano koga Andruu iriir. Yoronon sora hooro ejaga laligon misagara apu angonon sora horowowaajon gilin laligori.

19 Jiisasnon iriima kokaen irijoro, "Ejawoi, oro mono nii notaan kari kuma orombe ejemba sora kaan horon onombao."

20 Kaen irijoro iikanondeen misagara mesaon kanain Jiisas otaan keni.

21 Jiisasnon yorowo boron mon toroqen kema mombo daremun woi Zebediwaa merawoita Jeims ano Jon iriir. Yoronon mangara Zebediwo wangonon rama misagia meagon somonon laligogi injiima orono.

22 Kaen injiima orono iikanondeen waama wango ano mangara mesaon kanain Jiisas otaan gematanon keni. Kian.

Jiisasnon ejemba kuma onoma men qeangon onono.

Luuk 6.17-19

23 *Jiisasnon kema Galili prowins uutanon kuuya liligon qamakooli mirigianon uma bentotombaa Oligaa Bunaya jen asarin uugia kuun kuma onoma laligoro. Kaen ama batugianon ejemba ji ano jepajerepa kania kania injiir laligogiti, ii men qeangon onoma laligoro.

24 Kaen men laligoro Jiisaswaa Bunayanon sein Siria kantri uutanon sokoma tuma keno. Kaen tuma keno ii moma ji ejemba kuuya unuama iwaanon kagi. Tosianon ji wiji ano jepajerepa kania kania injiir laligogi. Tosianon omejiilanon uugianon kemero qaamuun me kokojinjimbo laligogi. Tosianon tama kamaan unuro pipinjo moton semben aon laligogi.

* 4:12: Mat 14.3; Maak 6.17; Luuk 3.19-20 * 4:12: Kin Herodnon emba mon olon mero Jon Oomulu ejanon ii kawaaon jen muro irin soono jero opotoro yononon Jon somonon kapuare mirinon anggi raro. * 4:13: Jon 2.12 * 4:15: Ais 9.1-2 * 4:17: Mat 3.2 * 4:23: Mat 9.35; Maak 1.39

Tosianon selegiaa bakaya koomuya laligogi. Kaanja kaanja yononon Jiisas-waanon kagi men qeangon onono.

²⁵ Kaen ama onono iigitiwaajon ejemba kanageso somata yononon Jiisas-waa gematanon otaan kagi. Tuunleembe ii Galili prowins ano Ten-Taon distriknonga kagi. Tuun tosanon Jerusalem siti ano Judia prowinswaa goman tosanonga kagi. Tuun tosanon Jordan apu leengga kagi. Kian.

5

Jiisasnon baananon nama kuma onono.

¹ Jiisasnon ejemba tuun somata injiima baananon uma raro gowokourutanon kouma liligon mugi.

² Liligon mugi kanain ejemba tuuna tuuna kuma onoma kokaen jero:

Daen yononon simbawonawo kolooju?

³ “Daen yononon iyangiaajon Anutuwa jaanon kamaanqeqeta kaanja mojuti, iyononon Siwewaa bentotona buna qen aowutiwaajon mono simbawonawo kolooju.

⁴ *Daen yononon jingen qama saajuti, Anutunon ii ulunkolen onombaatiwaajon mono simbawonawo kolooju.

⁵ *Daen yononon gumbonjonon laligonkejuti, Anutunon namo koi ii yonoo buna qen onombaatiwaajon mono simbawonawo kolooju.

⁶ *Daen yononon Anutuwa jaanon solananiwombaaajon kaparan koma ii nene ano apuwaa kaanja komun qenjen qen laligojuti, Anutunon mono siingia ii unuagiwaa. Kawaajon yononon mono simbawonawo kolooju.

⁷ Daen yononon tosaanja kiankomun onomakejuti, Anutunon ii kiankomun onombaatiwaajon iyononon mono simbawonawo kolooju.

⁸ *Daen yonoo uugianon soraaya kolooji, iyononon saanon Anutu iibuya. Kawaajon iyononon mono simbawonawo kolooju.

⁹ Daen yononon luae qenkejuti, iyonoo qagia ii Anutuwa meraboraanja qabuya. Kawaajon iyononon mono simbawonawo kolooju.

¹⁰ *Anutunon qaagia jen tegoro solananijutiwaajon sisiwerowero ama onomakejuti, iyononon Siwewaa bentotona buna qen aowuya. Kawaajon iyononon mono simbawonawo kolooju.

¹¹ *Ejembanon onoo noojon ama uuqege qaa tokoronkota jen onoma sisiwerowero ama qaa bologa kania kania selegianon kuun qolonmologonkejuti, ononon mono simbawonawo kolooju.

¹² *Mobu, Anutunon tawagia uuta Siwe gomanon ano ejiwaajon mono otokorian maama korisoro qaganon laligowu. Ii kokaembaajon: Gejatootoo ejemba wala laligogiti, ii sisiwerowero tania kaaniadeen ama ononggi ononon iyonoo gemagianon asugin iyonowo ororon laligoju.” Kian.

Ono balombaa sii ano kiwa kaanja kolooju.

Maak 9.50; Luuk 14.34-35

¹³ Jiisasnon jero, “Ono balon ejemba yonoo sii tani koloojuto, sii naananon titiikota koloowaati een, ii mono nomaen meagonin mombo ainawo koloonaga? Iikawaa kania mon qaago. Toroqen iwoi mon anin mende sokombaato, ii kikisi kaanja giligi kemero ejembanon ii kanagianon riimemelaawuya.

* 5:4: Ais 61.2 * 5:5: Ond 37.11 * 5:6: Ais 55.1-2 * 5:8: Ond 24.3-4 * 5:10: 1 Piito 3.14
* 5:11: 1 Piito 4.14 * 5:12: 2 Hist 36.16; Apo 7.52

14 * “Ono balonja balonja yonoo kiwa kaanja koloon laligoju. Siti mon baanjon uma megri raji, iikanon aasangoyanon ramambaajon ama maanjenja.

15 * Monjon kiwa ootirin monjon baatanon mende ambaato, kiwawaa dun rarayanon ano rabaa. Kaen rama asariro ejemba miri uutanon rajuti, mono kuuya iyonoo jaagia kuuro اساسا iimakebuya.

16 * “Kaanjadeen mono onoo اساسا qendeengi ejemba batugianon asariro iimakebu. Ejembanon nanamemengia awaa iima kawaaon Mangia Siwe gomanon laligoji, mono ii mepeseen mun laligowuya.” Kian.

Jiisasnon Kana qaawaa kania kuma onono.

17 “Niinon Mooseswaanon Kana qaa ano gejatootoo ejemba yonoonon Buju Tere ii qewagomambaajon ama mende kan laligojen. Iikaen tondumende romongowu. Niinon qewagomambaajon qaagoto, qaa ii ten kondaborowe iikawaa honjon pondan koloowaatiwaaon ama kan laligojen.

18 * Niinon qaa hona mon kokaen injiowe mobu, Mooseswaa Kana qaanon tere melaazilin mon me kirifi onon-oombaa jimbolana motoongo ii mende toton aliwaato, qaa kuuya ii wala hongiawo kolooro Siwe namo yoronon goron qewaota.

19 “Kawaaon monjon Kana qaawaa jenkooto melaada iikawanonga qaa mon kolonani ejemba kaen kuma onomakeji, iinon Siwewaa bentotonon keuro qata melaada daaburuya qabuya. Kaen qabuto, monjon ii ten koma otaan ejemba kaen kuma onomakeji, iinon Siwewaa bentoton uutanon keuro qata Somatanana qabuya.

20 “Niinon iikawaa so kokaen injiowe mobu: Onoo nanamemengia solana kanon mono Kana qaawaa boi ano Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkon) yonoo siligia kaanja ororon koloowabo. Siligianon yonoo sili mamaga mende uuguwaati een, ononon mono Siwewaa bentoton uutanon mende keubuya.” Kian.

Yon kazi ano unugi koomuwaa kania.

21 * Jiisasnon toroqen jero, “Ononon wala eenanon qaa mon kokaen injijonkegi, ‘Ejemba mon mende qegi komuwa,’ ano ‘Monjon kazia qero komuwaati, ii mono distrikwaa qaa jakeyanon ongi qaaya jen tegowuya.’

22 “Kaen injigito, niinon qaa ii kokaen jen asariwe mobu: Monjon aliawo angowowo ama irina soono yon kazi anji, ii mono kaanagadeen distrikwaa qaa jakeyanon ongi qaaya jen tegowutiwaa so kolooja. Kaanjadeen monjon alia jejewili qaanon jen bolin ‘Gii nekon uuga qaa koloojan,’ jeji, ii mono kantriwaa jigo kaunsol yonoo jaagianon ongi qaaya jen tegowutiwaa so kolooja. Monjon alia qaa saganon jen bolin ‘Gii angonjoragawo koloojan,’ jeji, iinon mono gere sianon kemebaatiwaa so koloowaa.

23 “Kawaaon giinon mamatewoo nandunga men kan alatanon amambaajon ana iikanon qaa kokaananon momoganon kounaga: Alagaa uutanon qaa ero iinon kazi ama gomambaajon moja. Qaa kaanja romongowagati een,

24 kalenga ii mono alata baatanon ama wala alagaanon kema iwo qaagara jen solanani uumotoon ama iikawaa gematanon mombo kan mamatewoo nandunga Anutuwaajon amba.

25 “Kereganon seleganon kuun qaa jakeyanon horon gomambaajon ano komitiwaanon kema kana somatanon iikanon mono kaparan koma uumotoon ama qaagara jen solananiwao. Kaen mende ambaoti een, kereganon

* 5:14: Jon 8.12; 9.5 * 5:15: Maak 4.21; Luuk 8.16; 11.33 * 5:16: 1 Piito 2.12 * 5:18: Luuk 16.17 * 5:21: Eks 20.13; Dut 5.17

saanon oron gono (jas, majistreit) jentee go toyaa jaanon keuna moma jero opotorowaa boronon kena kapuare mirinon goombabo.

²⁶ Niinon qaa hona mon kokaen injiowe mobu: Gii iikanon wantaaga kuuya ambaatiwaa so osin rabaga. Toiyaga konoga kaanagadeen andoboronon mono wantaaga men kamaawaga.” Kian.

Sero yongorowaa kania

²⁷ * “Qaa mon kokaen injiokenegi, ‘Serowilin mono mende amba.’

²⁸ Kaen injigito, niinon qaa ii kokaen jen asariwe mobu: Monon serowaa siin kombombanaga qaganon emba uun iiji, iinon mono uutanon iwo serowilin anja.

²⁹ * “Jaaga dindinganon singisono ambaatiwaa kongoro ama gombaati een, ii mono qonjoma gilina kema. Sele kitiga monon tiwilaaro kaanon Siwenon una sokombaato, sele busuga jumuna laligona hagogi gere sianon kemen tiwilaawabo.

³⁰ * Boro dindinganon singisono ambaatiwaa kongoro ama gombaati een, ii mono koton gilina kema. Sele kitiga monon tiwilaaro Siwenon una sokombaato, sele busuga jumuna laligon gere sianon kemen tiwilaawabo.” Kian.

Loemba mesaon aowaa kania

³¹ * “Qaa mon kokaen jegita eja, ‘Monon embia mesaowaati, iinon mono mesaon aowaa papiaya on embia muba.’

³² * Kaen jegita ejato, niinon kokaen injiowe mobu: Monon embia olonkalu ano mesaonagato, kania mombaajon embia mesaowaati, iikaana kanon mono embianon olonkalu ambaatiwaaajon kondoon singisongowaa qaayawo koloona. Kaen kolooro eja mombo mero eja dologa iikanon mono kaanagadeen olonkalu ambaa.” Kian.

Qaagia jojopan qaanon mende jen kotiiwu.

³³ * “Qaa mon ii kaanagadeen wala eenanon kokaen injiokenegi, ‘Qaagia jojopan qaanon jen kotiigiti, ii mono mende uuguwu. Pombaajon iwoi ambonatiwaa qaaya jojopan qaanon jen somongogiti, ii mono otaagi honawo koloowa.’

³⁴ * “Kaen injigito, niinon qaa ii kokaen jen asariwe mobu: Qaagia mono jojopan qaanon mende toton jen kotiiwu. Siwe ii Anutuwa jinkaron duna koloojiwaaajon ama qaa kokaen mende jewu, ‘Qaa hona mende jemanati een, Siwe Toyanon saanon irona meleenon qananon ubaa.’

³⁵ * “Namo ii Anutuwa kaniaa doya koloojiwaaajon ama qaa kokaen mende jewu, ‘Qaa hona mende jemanati een, namonon saanon qen turun nomba.’ Jerusalem ii Kin Tak-kootoyaa sitia koloojiwaaajon ama qaa koi kaana ii kaanagadeen mende jewu, ‘Qaa hona mende jemanati een, Kin Somata iinon saanon qemasologena irona meleenon qananon ubaa.’

³⁶ Gii wan juga inana mena taana koloowaatiwaaajon amamaawaga ano wan juga taana mena inana koloowaatiwaaajon amamaawaga. Kawaajon qaa kokaen mende jewu, ‘Qaa hona mende jemanati een, Anutunon saanon wanana juga mundanon qero utegowaa.’

* **5:27:** Eks 20.14; Dut 5.18 * **5:29:** Mat 18.9; Maak 9.47 * **5:30:** Mat 18.8; Maak 9.43 * **5:31:** Dut 24.1-4; Mat 19.7; Maak 10.4 * **5:32:** Mat 19.9; Maak 10.11-12; Luuk 16.18; 1 Kor 7.10-11 * **5:33:** Lew 19.12; Jan 30.2; Dut 23.21 * **5:34:** Jei 5.12; Ais 66.1; Mat 23.22 * **5:35:** Ais 66.1; Ais 48.2

³⁷ Jojopan qaa mende jewuto, oon-qaawaajon mono ‘Oon!’ jewu ano qaagowaajon ‘Qaago!’ jewu. Qaa dindiŋa iikanon qaa iwoi toroqewuti, ii mono Kilenŋa Toyanon sololon onono koloowaa.” Kian.

Jena jewe ana ambe ii mende ambu.

Luuk 6.29-30

³⁸ * “Qaa mon kokaen injonkegi, ‘Monon jaaga qisigowaati, gii mono irona meleema iwaa jaaya qisigowa. Monon jega qemburatiwaati, gii mono irona meleema iwaa jeta qemburatiwa.’

³⁹ “Kaen injogito, niinon qaa ii kokaen jen asariwe mobu: Monon bologa ama onombaati, ii mono mende qetegon tuarenjen ama mubu. Kaen qaagoto, urunga dindiŋa qetaaliwaati een, mono urunga lee kaanagadeen qetaaliwaatiwaajon meleemba.

⁴⁰ Monon ‘Selekopaaga memaŋa,’ jen qaanon goomambaajon moji een, mono mesaon malekuga qaga kaanagadeen muna buŋa qen aowa.

⁴¹ “Kaanagadeen monon gesoya kilomiita motoongowaa so elaan kembagatiwaajon kuun gombaati een, mono saanon ten koma kilomiita woiwaa so elaan iwo kamba.

⁴² Monon goonon iwoi mombaajon qisin gombaati, ii mono muba. Monon ‘Iwoi nona kitia era meleemaŋa,’ jen qisin gombaati, ii mono gema mende qen muba. Kian.

Kaziuruga mono uuganon jopagon onomba.

Luuk 6.27-28, 32-36

⁴³ * “Qaa mon kokaen injonkegi, ‘Ejemba kosogianon laligon alaurugia koloojuti, ii jopagon onomakebuto, kaziurugia mono meleema kazi ama onoma laligowu.’

⁴⁴ “Kaen injogito, niinon qaa ii kokaen jen asariwe mobu: Ono mono kaziurugia jopagon onoma nama sisiwerowero ama onomakejuti, iyonoojon mono qama koolin laligowu.

⁴⁵ Kaen amakebuti een, iikaŋa kanon Mangia Siwe gomanon laligoji, mono iwaa kania qendeema meraboraana koloon laligowuya. Iwaa kania ii kokaen: Iinon weena mende angon kono kouma ejemba awaa ano bologa kaanagadeen men asarin onomakeja ano kon anota ejemba dindiŋa ano doogoya yonoo nene gawongia kaanagadeen bedu menkeja.

⁴⁶ “Ononon mono nona gomambaa tania uugun Anutuwaa kania qendeema onkebu. Takis tiliqiligiawo megii sisigia menkejuti, iyononon alaurugianon jopagon onongi ii meleema jopagon onomakeju. Ii uumeleembaa silia qaago. Ono yonoo sili ikayadeen otaan onkebuti een, Anutuwaanon tosa mon mende kolooro iinon siligiaa tosaya mende onono tawa mon mende buŋa qen aowuya. Kawaajon mono ejemba korebore jopagon onoma laligowu.

⁴⁷ “Uumeleembaa gadokopa ejembanon kaanagadeen batugianon jolongia jen aon laligojuto, ii uumeleembaa aiweseya qaago. Ono yonoo so alaurugia onoo batugianonga jolongia jen onkebuti een, iikanon mono gadokopa ejemba kaana kolooju. Gadokopa ejemba yonoo siligia mono uugun awaa soro koloon laligowu?

⁴⁸ * Onoo Siwe Mangianon akadamu soro kolooji, ononon mono iikawaa so akadamu sorogiawo koloon laligowu.” Kian.

* 5:38: Eks 21.24; Lew 24.20; Dut 19.21 * 5:43: Lew 19.18 * 5:48: Lew 19.2; Dut 18.13

6

Memeqemean ejemba ii kalen onjomanjen.

¹ *Jiisasnon kokaen kuma onono, “Mono kokaembaajon galen men aon laligowu: Nanamemengia solana dindina ii ejembanon iima onoojon mogi ubaatiwaajon ama mende amakebu. Kaen amakebuti een, onoo Mangia Siwenon laligoji, iinon mono siligiaa tosaya mende onono tawa mende buna qen aowuya.

² “Kawaajon memeqemean ejemba kalen onjomanjen ii qenjaaronon koman romombo uun qele ambutiwaajon mende amba. Uumeleembaa ejemba seleseleya yononon ejembanon men biwiin onombutiwaajon moma qamakooli mirinon ano kana somatanon kema ejemba injiima kaen amakeju. Niinon qaa hona toon mon kokaen injiowe mobu, Yononon mono siligiaa tawaya kuuya buna qen aodaborogi Siwe Toyanon ii mende torogewaa.

³ “Giinon kaen mende ambato, memeqemean ejemba kalen onjomanjen boro dindinganon nomaen anji, boro qaniganon ii mende moba.*

⁴ Kalenga iikanon aasangoyanon ero Manganon nanamemen aasangoya iimakeji, iinon mono tawa gombaa.” Kian.

*Qamakooli gawombaa kania kokaen:**Luuk 11.2-4*

⁵ * “Kawaajon Anutuwa qama kooliwuti, ii mono uumeleembaa ejemba seleseleya yonoo so mende ambu. Yononon ejembanon injibutiwaajon moma siingianon qamakooli mirinon ano kana sosoanon nama qama koolinkeju. Niinon qaa hona toon mon kokaen injiowe mobu, Yononon mono siligiaa tawaya kuuya buna qen aodaborogi Siwe Toyanon ii mende torogewaa.

⁶ “Giinon kaen mende ambato, Anutuwa qama koolimanjen mono geengaa miri uuta melaanon uma nagu koma Manga aasangoyanon laligoji, ii qama koolin muba. Kaen ana Manganon nanamemen aasangoya iimakeji, iinon mono tawa gombaa.

⁷ “Qama kooliwuti, iikanon mono uumeleembaa gadokopa ejemba yonoo tani kaana† qaa julujulu ii mende jen laligowu. Yononon qaa je sei-seiya jegi Anutunon iikawaajon ama geja ama moma onombaatiwaajon romonjonkeju.

⁸ Mono kokaembaajon yonoo so mende koloon laligowu: Ono naa iwoiwaajon amamaan mozoqozoron anjuti, Mangianon ii mende qama kooligi waladeen modaboronkeja.

⁹ Mono kokaen qama koolinkebu:

Nonoo Manana, gii Siwenon laligojan. Goo qaga mono toroya ewa.

¹⁰ Mono galen koma nonona bentotonnga hona koloowa.

Goo uusiinga Siwenon ten komakejuti, ii mono namonon kaanjadeen koloowa.

¹¹ Ketewaa nenenana ii mono sonananon nonomba.

¹² Tosia yonoonon tosa nonoonon eji, nono ii mesaon ononjon ee, gii mono iikawaa so nonoonon tosa songbama nonomba.

* **6:1:** Mat 23.5 * **6:3:** Boroga qaniganon ii mende mobaati, qaa iikawaa kania ii kokaen: Ii mono aasangoyanon ana komunjua alaganon kaanagadeen ii mende moba. Anutunon sololoon gono gawon awaa afaangon menkejan, ii mono geengo duduunkejan. * **6:5:** Luuk 18.10-14 † **6:7:** Waba kantri yononon Anutu mende moma mun bensakongia morota morota qama koolin qaa omaya julujulu ii tondun jen laligoju.

¹³ Angobatonon kamaan nunuwabotiwaajon mono angon koma nonoma Kilenaa Toyaa borianonga[‡] metogon nonomba. (Gii geenjo bentoton Toya, ku-usun Toya ano asamararan Toya ii kambana kambana laligon kouma laligona ano tetegoya qaa laligon ubaga. Ii onanon.)

¹⁴ *Onjo ejemba yonoo singisonngogia mesaowuti een, Siwe Mangianon mono kaanagadeen onoo singisonngogia mesaowaa.

¹⁵ Mesaowaato, ejemba yonoo singisonngogia mende mesaowuti een, Mangianon mono kaanagadeen onoo singisonngogia mende mesaowaa. Kian.

Nene singi laaligo ii kokaen amakebu:

¹⁶ “Nene singi laligowuti, iikanon mono uumeleembaa ejemba selesleya kaana kubosobosole mende ama laligowu. Yononon Anutuwaajon nene singi laligonkejuti, ejembanon ii iibutiwaajon ama zilingolon ama jaasewanganon saabesaabe koloonkeja. Niinon qaa hona toon mon kokaen injowe mobu, Yononon mono siligiaa tawaya kuuya buna qen aodaborogi Siwe Toyanon ii mende torogewaa.

¹⁷ “Giinon kaen mende ambato, Anutuwaajon nenewaa singi laligon kanon mono tonon gbabulunon me saifenon jaasewanga songbama wan juga qen laligowa.

¹⁸ Kaen ama nenewaa singi laligona ejembanon qaagoto, Manga aasangoyanon laligoji, iinon ii iibaa. Kaen ana Manganon nanamemen aasangoya iimakeji, iinon mono tawa gombaa. Kian.

Iwoi sewana somata ii mono Siwenon menj kululuuwu.

Luuk 12.33-34

¹⁹ * “Monen hina iwoi ii mono namonon en onombaatiwaajon mende menj kululuuwu. Kaen menj kululuugi kanon dumunjan gejalolonon ii kitogi kasukerajuju rost (kufen) menj boliro kikekakasililin yononon miri qosoma uma yongoro menjkeju.

²⁰ “Namonon qaagoto, Anutuwa uusiina ten kongi qabunagianon so-mariiwaatiwaajon mono kaparan komakebu. Kaen angi maa suangia qaita mon ii Siwe gomanon ero guren dumunjanon ii mende kitogi kasukerajuju rost (kufen) ii mende menj boliwuya. Kikekakasililin yononon eu uma miri qosoma iwoi yongoro mende mewuya.

²¹ Iwoiwaajon akadamuya menj mona uji, iikanon miri mongen ero giinon mono uuga kaanagadeen iikanon qokotaan laligowaga. Kian.

Selewaa asasaga ii jaanana.

Luuk 11.34-36

²² “Goo jaaga ii uu selegaa kiwaya kolooja. Kawaajon ji monnon jaaga mende menj boliji een, iikanon mono toon asaridabororo Anutuwa asasaganon saanon uganon menj asariro laaligoga kuuya asasaganon laligowaga.

²³ “Asasaganon laligowaato, siin kombombana bologanon me iwoi monnon jaaga menj bolin asasaga kolangiji een, iikanon selewaa laaligoga kuuya kaanagadeen menj tiiro pangaman uutanon umbuqumbian laligowaga. Kaen kolooro pangamanon uugaa asasaga kolangiro tiiji een, geenjaa pangamanon mono ‘Yei!’ damubiribiriawo kolooja. Kian.

[‡] **6:13:** “Bologa Toyaa borianonga metogon nonomba,” tosonian qaa ii kokaen meleenju: bologanonga metogon nonomba. * **6:14:** Maak 11.25-26 * **6:19:** Jei 5.2-3

Anutuga me monenga moma laariwaga?

Luuk 16.13; 12.22-31

²⁴ “Mononon pon woi welen qen oromambaajon amamaankeja. Mononon kaen amambaajon moji, iinon mono mon kazi ama mun mon uutanon jopagowaa. Mombaanon qokotaan mon jejewili ama mubaa. Kawaajon ononon Anutu ano monen hina ii mindirin welen qen orombombaajon amamaawuya. Kian.

Anutu moma laarin majakaka mende mobu.

²⁵ “Kaen kolooro niinon kokaen injowe mobu: Ono namonon laligowuti-waa majakakaya ii kokaen jen mende mobu, ‘Mono naa iwoiga angun aon newonaga ano naa iwoinon selenana esuuwonaga?’ Jaagiawo laligojuti, iikanon iwoi hona kolooro nenenon iikawaa qerewenja kolooja. Selegiawo laligojuti, iikanon iwoi hona kolooro opo surunon iikawaa qerewenja kolooja. Mono ii romongowu.

²⁶ “Kanakeewan koonja koonja ii mono injibu. Yononon nene kota mende qosoma kororoonkeju. Dumun hona ii mende koton kowi mirigianon mende men kululuunkeju. Ii qaago totoon ano onoo Siwe Mangianon mono kilen ii unuaginkeja. Ono koon yonoo so qaagoto, onoo sewangianon mono koon sewangia unuugun uuta kolooja me qaago? Mono ii romongogi kamba.

²⁷ “Onoononga mononon majakaka moma iikaanja kanon namonon laligowaatiwaa kambanja ii ween motoongowaa so men toroqewaa me qaago? Ii qaago totoon!§

²⁸ Opo surugiaajon mono nomaembaajon majakaka moju? Ii mende sokonja. Sombembaa japu jarin juraya somariinkejuti, mono ii uun injibu. Yononon opo surugiaajon beweso mende longbamakeju ano gawon tosaanja mende menkeju.

²⁹ * “Ii kilen niinon kokaen injowe mobu, Kin Solomonon goul silwaya qeragon asombilibiliawo laligoroto, iwaa malekuya ii lein firindua me jura mombaa so iimasiinsiinawo mende kolooro.

³⁰ Sombembaa japu jarin juraya toon kete kosonananon ero woran kongi kamaaro men kululuun gilin oogi jewaato, ii kilen Anutunon ii awaagadeen menjerenonkeja. Kawaajon iinon onoo kaanagadeen saanon esuun onombaa. Ononon japu jarin jurayaa so qaago. Anutunon kalan koma onomambaajon moma iikawaaajon siina uuta momakeja. Oo ejemba, momalaarigianon mono naambaajon een toontoon melaada kolooja?

³¹ “Kaen kolooro onoo mono laaligogiaa majakaka ano motoqoto mende momakebu. Ii moma bimoon kokaen jewubo, ‘Nono mono naa nene apuga newonaga?’ ano ‘Naa iwoinon selenana esuuwonaga?’

³² “Ii kokaembaajon: Uumeleembaa gadokopa yononon iwoi kuuya ii bunja qen aowombaajon kaparan koma uugere momakeju. Ononon iwoi kuuyaajon memeqemean men osinkejuti, onoo Siwe Mangianon mono ii modaboroja.

³³ Iikawaa uugereya mende mobuto, wala mono Anutuwaa bentotonon keuma iwaa jaanon solananiwombaajon kaparan komakebu. Uugia iikanon angi ero iinon mono galen koma onoma iwoi iikaanja kuuya ii kaanjadeen onombaa.

§ 6:27: Tosianon jawo 27 ii kokaen meleema jeju: Onoononga mononon majakaka moma iikaanja kanon selia wan fiitwaa so toroqen men korimambaajon amamaawaa. * 6:29: 1 Kin 10.4-7; 2 Hist 9.3-6

34 “Kaen ama onononj mono woranj laligowutiwaa majakakaya ii mende momakebu. Worambaa majakakaya ii worambaaonj. Weenj motomotoombaa majakakagia mono anj anj bosininj sogianonj koloowaa.” Kianj.

7

Jenteego toya kaanja mende koloowu.

Luuk 6.37-38, 41-42

1 Jiisasnj torogonj kokaen injjoro, “Anutunonj qaagia gosinj jen tegoro kamaawubotiwaajonj mono tosaanja yonoo qaagia mende gosinj jen tegowu.

2 *Kawaa kania ii kokaen: Onononj tosaanja yonoo qaagia gosinj jen tegowuti, Anutunonj mono keda motoongonondeen onoangiaa qaagia gosinj jen tegowaa. Onononj tosaanja yonoojonj jenkooto ama menj uma kamaanj gosinj onomakejuti, Anutunonj mono iikawaa so onoangia ama onono uma kamaanjkebuya.

3 “Gii alagaa jaanonj godomaruru melaada iijanto, geengaa jaaganonj gere tapia somata eji, ii mono naambaajonj mende iima kotojanj?

4 Me nomaembaajonj ama afaangonj alaga kokaen ijojanj, ‘Alana moba, nii saanonj jaaganonga godomaruru itagowe kamaawa?’ Kaen afaangonj jejanto, gere tapia somata ii geengaa jaaganonj eja.

5 “Oo gii uumeleembaa selesele ejaga, gii mono wala geengaa jaaganonga gere tapia somata menj giliwa. Ii menj gilingo tororo iima kotonj alagaa jaanonj godomaruru melaada ii saanonj itagona kamaawaa.

6 Iwoiwaajonj mogi tak-kootoya qaita monj kolooji, ii mono kasu mende onombu. Maa damandanj qeqeta ii mono bao bagianonj mende giligi kembera. Kaen ambuti eenj, iyonononj mono ii kanagianonj tilalaanj onoma mombo meleema onoangia inj kitomitonj onombubo. Kianj.

Mono qisinj mongama Anutuwa nagunonj qenkebu.

Luuk 11.9-13

7 “Mono Anutu qama koolinkebu. Qama kooligi gosinj iwoi onombaa. Mono iwoiwa Anutuwaanonj borojanj menj mongamakebu. Ii monganggi qendeenonj iwoi mokoloowuya. Mono nama nagunonj qenkebu. Qegi nagu horonj onombaa.

8 Mononj Anutu qama koolinkeji, Anutunonj mono iwaa kitia meleenonj bunj qen aowaa. Iwoiwa mongamakeji, iinonj mono iwoi mokoloowaa. Nagunonj qenkejiwaajonj mono nagu horonj mubaa.

9 “Mobu, ejemba onoononga morononj kokaen anaga: Merianonj bisketwaajonj qisiro jamo mubaa?

10 Me merianonj sorawaajonj qisiro qato mubaa?

11 “Kaen kolooro onj ejemba bologa koloonj kilen kalen awaa awaa meraboraurugia onombombaa so koloojuti eenj, onoo Mangia Siwe gononj laligoji, iinonj mono kalen nomaen angonj konaga? Iwaa uutaa nanamemenj ii nunuugun qaita monj kolooja. Kawaaonj onj iwoi awaawaajonj qama koolinj qisinj mubuti eenj, iinonj mono siinanonj ii onombaa.

12 * “Kawaaonj ejembanonj onj iwoi kuuya ama onombutiwaajonj momakejuti, iikawaa so mono ii kaanagadeen ama onomakebu. Kaen angj Mooseswaa Kana qaa ano gejatootoo ejemba yonoo Buj Tere qaagia iikanonj mono hongyawo kolooro mindimindiri kanianonj asuganonj koloowaa. Kianj.

* 7:2: Maak 4.24 * 7:12: Luuk 6.31

Mono kiropo nagu gonggona koton kembu.

Luuk 13.24

¹³ “Gere sianon kemebombaa kania ii afaangoya ano naguya ii laanania. Ejemba seiseiyanon nagu ii koton kana ii metetereen kembuya. Kawaajon onjo mono kiropo nagu gonggona koton iikawaa uutanon kembu.

¹⁴ “Laaligo kombombananon keukeutaa kania ii opopongoya osiqosiawo ano naguya ii gonggona. Ejemba afaangoyanon nagu ii mokoloowuya. Kian.

Gerewaa kania ii honja iima moma kotowu.

Luuk 6.43-44

¹⁵ “Gejatootoo ejemba takapolakaya yononon lamawaa sele esuya mouma onoonon kankejuto, uugianon kasu kawalia kaanja kolooju. Kawaajon onjo mono yonoojon ama toogia moma galen men aon laligowu.

¹⁶ Gawongiaa honja iigi kanagia qendeenon saanon moma kotowu. Nejon honja ii kasuneselanon koloonkeja me qaago? Warun honja ii kowororonon kolooro men kululuunkejon me qaago? Qaago!

¹⁷ “Kawaa so gere awaa kuuya yononon hongia awaa kuunkejato, gere bologanon mono hongia bologa kuunkeja.

¹⁸ Gere awaanon honja bologa kuumambaajon amamaankeja ano gere bologanon honja awaa kuumambaajon amamaankeja.

¹⁹ * “Gere kuuya honja awaa mende kuunkejuti, ii mono galenanon koton men gerenon giliro kemebuya.

²⁰ * Iikawaa so ejemba yonoo gawongiaa honja iigi kanagia qendeenon saanon moma kotowuya. Kian.

Gowoko honja kania

Luuk 13.25-27

²¹ “Noo Siwe mannaa uusiina ten komakeji, iinon mono iwaa bentotonon keubaa. Mamaga yononon noojon ‘Pon, Pon!’ een qama jenkejuto, kuuya yononon Siwewaa bentotonon mende keubuya.

²² “Jenteegowaa kamban somata iikanon mamaga yononon kan noojon kokaen nijowuya, ‘Oo Pon Pon, nononon mono goo qaganon iwoi koloowaatiwaa gejatootoo qaa waladeen jen laligonin. Nononon mono goo qagaa esunanon omeya omeya onotaan laligonin. Goo qaganon mono nemun koma nonono angoletto esunmumugiawo mamaga men laligonin. Ii duduujan me?’

²³ * Kaen nijogi kamban kanon kaniagia asuganon kokaen injiowe mobuya, ‘Niinon kamban monjon onjo mende moma onombe. Ejemba jeulalan aanja, onjo mono nomesaon togowu.’ Kian.

Miri memewaa momakooto awaa ano kaapirona

Luuk 6.47-49

²⁴ “Kaen koloojiwaajon daen yononon noo qaa jena jejeni, ii moma iikawaa so ten koma menkejuti, niinon kuuya iyonoo kaniagia qendeema momakooto ejawaa so ama kokaen jemaaja: Iinon miria jamo kowonjin qaganon mero.

²⁵ Kaen mero konjuru kambanon kon rombun gilin kamaaro apu luguro musu somata qero apu gboulu somata waama miri sopayanon kuuroto, miri ii jamo kowonjin qaganon mero nanotiwaajon ama mende kuno.

²⁶ “Daen yononon noo qaa jena jejeni, ii moma iikawaa so mende ten koma menkejuti, niinon kuuya iyonoo kaniagia qendeema eja nekonaa so ama kokaen jemaaja: Iinon miria sakasin banare qaganon mero.

²⁷ Kaen mero konjuru kambanon kon rombun gilin kamaaro apu luguro musu somata qero apu gboulu somata waama miri sopayanon kuuro gororonjon kamaaro.” Kian.

Ejembanon Jiisaswaa ku-usunjaajon walingogi.

²⁸ *Jiisasnon qaa ii jedabororo ejemba tuuna tuuna yononon mogi kuma ononoti, tani iikawaajon aarun walingogi.

²⁹ Iinon yonoo Kana qaawaa boiurugiaa tani mende kuma ononoto, ku-usun Toya koloojiwaa so ejemba kuma onono moma tani kawaajon walingogi newogia tegoro. Kian.

8

Jiisasnon eja mon manimbayawo men solananiro.

Maak 1.40-45; Luuk 5.12-16

¹ Jiisasnon baana ii mesaon kamaaro kanageso tuunjeleembe somatanon gematanon otaagi.

² Kaen kagi kanon eja manimbayawo monjon kan simin kuma Jiisaswaa wosoyanon kemen kokaen ijoro, “Oo Pon, giinon siinganon men qeangon nomambaajon mojan ee, mono nii saanon men solanani nomba.”

³ Kaen ijoro boria boraama selia oosirin ijoro, “Niinon ii amambaajon mojen. Gii mono solananiwa.” Kaen ijoro manimbaya ii iikanondeen solananiro awaa kolooro.

⁴ *Solananiro kokaen jen koton muro, “Moba, kokawaa buju qaaya ii mon mende jena moba. Qaagoto, mono jigo gawon galembaanon kema selega qendeema muba ano Mooseswaanon jenkootoya otaan solananijaniiwaa dangisen nanduna ama siimolon oowa. Ii oona iiro ejembanon kaniaga moma kotowu.” Kian.

Jiisasnon kawali galen mombaa gawon ejia men qeangoro.

Luuk 7.1-10

⁵ Jiisasnon Kaperneam taanon kouro Room kawali galen monjon iwaanon kan qama koolin kokaen ijoro,

⁶ “Oo Pon, noo gawon ejanaa seliaa bakayanon koomuya kolooro siimbobolo kanjanawo moma mirinon eja.”

⁷ Kaen ijoro kokaen jero moro, “Niinon mono kema ii men qeangomana.”

⁸ Ii moma kokaen meleema ijoro, “Oo Pon, nii kaandiaga laligowe noo miri waarenanon gualleembaatiwaaajon gamuna mojen. Kawaajon qaa jeganondeen jena welen ejananon qeangowaa.

⁹ Ii kokaembaajona: Nii neeno kaanagadeen galenaa ku-usun baatanon ama nongi laligojen. Noo baananon manjaqeje eja laligogi ii jen koton onomakejen. Yonoononga mombaajon ‘Kemba,’ jen kotowe iinon kembaa. Mombaajon ‘Kawa,’ jen kotowe iinon kawaa ano welen ejana mombaajon ‘Gawon koi mewa,’ jewa iinon ii mewaa.”

¹⁰ Jiisasnon qaa ii moma walingon ejemba otaan kagiti, iyonoonon eleema kokaen injoro, “Niinon qaa hona mon kokaen injowe mobu: Israel kanageso batugianon kaanagadeen momalaari somata kaana ii mombaa uutanon mende mokoloowe.

¹¹ *Niinon qaa kokaen injowe mobu: Ejemba tuun somasomatanon mono ween koukoutanonga ano ween kemekemetanonga kan Siwewaa bentoton

* 7:28: Maak 1.22; Luuk 4.32 * 8:4: Lew 14.1-32 * 8:11: Luuk 13.29

uutanon kouma Aabraham, Aisak ano Jeikob yonowo nembanene nen korisoro ama laligowuya.

¹² *Yononon kaen laligowuto, bentotombaa meraboraana ii mono onomesaon hagon onongi pangamanon seleenjen kemebu. Iikanon laligowuti, iyononon mono saama gigilaan gobugia kigi qaro laligowuya.”

¹³ Kaen injon kawali galej kokaen ijoro, “Gii mono miriganon kema. Momalaarigaa hona mono koloon gomba.” Kaen ijoro welen ejianon mono aua iikanondeen qeangoro. Kian.

Jiisasnon ji ejemba mamaga men qeangon onono.

Maak 1.29-34; Luuk 4.38-41

¹⁴ Jiisasnon Piitowaa mirinon kema Piitowaa seujanon selegere ji kiro ero iiro.

¹⁵ Ii iima borianon oosiro selegereya mesaoro waama kanain Jiisas nene on wagiro.

¹⁶ Kaen laligogi goman tiiro kanon ejembanon alaurugia omegiawo ii mamaga unuama iwaanon kagi. Kagi ome ii qaayanon jen konjoma onono kouma kengi ano ji ejemba kuuya ii men qeangon onono.

¹⁷ *Iikaan ano Anutunon qaaya gejatootoo eja Aisaiawaa uutanon ano jerota eji, iikanon honawo kolooro. Qaa ii kokaen,

“Inon ananaanon ji wijinana mero qaganon uro bosino.” Kian.

Jiisas otaawombaa mondomondo qaaya

Luuk 9.57-62

¹⁸ Jiisasnon ejemba tuun somata liligon mugi injiima kaman kanon gowokouruta yonowo apu angon koton leegen keubombaajon jen koto.

¹⁹ Kana qaawaa boi monon Jiisaswaanon kan kokaen ijoro, “Boi, gii daen daen kembagati, niinon mono iikanon gii gotaan kama.”

²⁰ Ii moma Jiisasnon kokaen ijoro, “Duuyaa kasuya yononon jamo kobaagianon egi kanakeewambaa koon yononon saran bambagianon laligonkejuto, Siwe gomambaa Eja honanon mono dakanon kema wana naa qembonon qen laarin haamo menaga?”

²¹ Kaen ijoro gowoko yonoononga monon kokaen ijoro, “Ii saanonto, mannanon komumambaa anjiwaajon mono jena wala kema galej kombe komuro ron kombego.”

²² Kaen jeroto, Jiisasnon meleema ijoro, “Mono mesaowa, koomuya yononon qamogia koomuya ii saanon ron kombuto, giinon mono kan nii notaawa.” Kian.

Jiisasnon jero raidimbon goron qero.

Maak 4.35-41; Luuk 8.22-25

²³ Jiisasnon kema wango uutanon uro gowokouruta yononon otaan iwo motoon kengi.

²⁴ Kengi raidimbon somatanon obabankota apu angonon koloon giliro. Giliro sirinon wango uutanon kemen saa qemambaajon anoto, Jiisasnon gaon ero.

²⁵ Gaon ero gowokouruta yononon kema mindiin ijogi, “Hei Pon, mono ilaan nonomba. Nono angonon tiwilaawombaajon anjon.”

²⁶ Kaen ijogi meleema kokaen injoro, “Oo ono momalaarigia melaada, mono naambaajon toroko momo eja kolooju?” Kaen injon waama musu ano siri jen koton orono sirinon goron qen ero.

²⁷ Kaen kolooro awawalin qisin aon jegi, “Yei, mangaa siita! Eja koi naa ejaga laligoja? Iinon musu ano kowe jen koton orono jeta ten konjao.” Kian.

Omenon bao uugianon kemegi ejanon qeangori.

Maak 5.1-20; Luuk 8.26-39

²⁸ Kaen kolooro apu angon koton leegen Gadara yonoo gomanon keuro. Iikanon keuma eja omegarawo woi yoronon qasirinonga kan Jiisas mokolori. Yoronon irinonsoon eja uugeregarawo kolori kuuyanon kana iikanon kembombaajon amamaagi.

²⁹ Yoronon Jiisas mokolon silama kokaen qama gigilaari, “Ae! Gii Anutuwa Meria koloojan. Gii mono nomaen ama nonomambaajon kajan? Siimbobolo momo kambananon mende kan kuuro waladeen ii geriawo ama nonomambaajon koi kajan me?”

³⁰ Iikanondeen koriganon qaagoto, kosogianon kanon bao tuun somata mon gbojoja uutanon kuluuma laligogi.

³¹ Kawaajon ome yononon kokaen jen Jiisas welema mugi, “Giinon nono konjoma nonombagati een, mono wasin nonona saanon bao tuun yonoo uugianon kemebona.”

³² Welema mugi Jiisasnon “Mono kema kemebu,” jen jen koton onono. Kaen jen koton onono iikanondeen eja uugaranonga kouma kema bao uugianon kemegi. Kemegi bao tuun jumuna yononon mono lugun newonewoyanon (siasiayanon) kema jororongon apu angonon kemen nemoton komudaborogi.

³³ Komudaborogi bao galen yononon koko koma unjurama taanon kema qaa bujugia kuuya jegi. Eja omegarawo yoronon iwoi kolooroti, iikawaa bujuya kaanagadeen injijogi.

³⁴ Inijogi moma taon ejemba jaasoongo yononon mesaon Jiisas mokolon iibombaajon kagi. Kan iima Jiisasnon yonoo mindimindiri sopa goman mesaon kambaatiwaajon welema mugi. Kian.

9

Jiisasnon eja sele bakaya koomuya meagoro.

Maak 2.1-12; Luuk 5.17-26

¹ Jiisasnon wango uutanon uma mombo apu angon koton leegen keuma iyanaa taanon keno.

² Kamban kanon eja tosanon alagia sele bakaya koomuya tambomaeenon eroti, ii demberunon ama angon kagi. Kaen kan Anutu moma laarin mugiti, Jiisasnon iyonoo tanigia iiro sokono ji eja ii kokaen ijoro, “Merana, niinon goo singisonogoga mesaojen. Kawaajon mono kotiin qaqabunabunagawo satiin laligowa.”

³ Kaen ijoro Kana qaawaa boi tosanon nama uugianon kokaen romongogi, “Eja koi kanon mono Anutu mepagepae ama muja.”

⁴ Kaen romongogito, Jiisasnon roromongogia ii moma koton kokaen injijoro, “Ono mono naambaajon qaa bologa uugianon romongogu?”

⁵ Niinon ‘Singisonogoga mesaojen,’ jejeni, qaa ii mono afaanagadeen jejetaga. Monon kaen jero tosanon qaa iikawaa hona mende iibu. Kawaajon qaa ii afaana so. Niinon qaa mon kokaen ijomambaajon mojen, ‘Mono waama kema.’ Qaa ii lombotawo jejetaga kolooja. Kaen jewe hona koloowaa me qaagoti, ii mono asuganon asugiro iibu.

⁶ Mobu, balonon singisonogo mesamesaowaa ku-usuna ii Siwe gomambaa Eja honaajon eji, ono iikawaa kaniaajon umbuqumbuyan laligowubo. Kawaajon qaa lombotawo ii eja koi ijowe hona iibu.” Kaen jen eja sele

bakaya koomuyaa jaayanon iima ijoro, “Gii mono waama tambomaeeega men miriganon kamba. Qaa binawo ii honawo koloowaati een, qaa afaana ii mono kaanagadeen nomaembaajon omayo koloona?”

⁷ Kaen ijoro iikanondeen waama mirianon keno.

⁸ Kaen kolooro ejemba tuun yononon ii iima walingon Anutu mepeseen mugi. Balon ejawaajon ku-usun kaana murotiwaajon Anutu mepeseegi. Kian.

Jiisasnon Matyuu (Liwai) oono.

Maak 2.13-17; Luuk 5.27-32

⁹ Jiisasnon iikanondeen kema takis ofis uugumambaajon ano iikanon eja qata Matyuu raro iima ijoro, “Gii mono noo gemananon kawa.” Kaen ijoro waama takis gawon mesaon Jiisaswaa gematanon keno.

¹⁰ *Kema Matyuuwaa mirinon kema nene nen ragiti, kamban iikanon takis meme eja tiliqiligiawo ano singisongo eja mamaganon kan Jiisas ano iwaa gowokouruta yonowo rama nene motoon negi.

¹¹ Kaen negi Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkon) yononon ii iima Jiisaswaa gowokouruta kokaen jen onongi, “Ae! Onoo boigianon mono naambaajon takis meme tiliqiligiawo ano singisongo ejemba yonowo rama nene neja? Ii mende sokonja.”

¹² Kaen jen onongi Jiisasnon kitia kokaen injoro, “Ejemba jigia qaa yononon doktawaa siin mende amakejuto, ji ejembanon mono dok-tawaanon kemakeju.

¹³ *Niinon singisongo ejemba onoomambaajon kan laligojento, ejemba iyangiaajon mogi solana koloojuti, ii qaago. Kawaajon qaa kokawaa kania mono kema kuma aon mobu, ‘Niinon siimolon oowombaajon qaagoto, kiankomun aowombaa siina mojen.’ Kian.

Nene singi laaligowaa qaaya

Maak 2.18-22; Luuk 5.33-39

¹⁴ Kamban kanon Jon Oomulu ejawaa gowokouruta yononon Jiisawaanon kan kokaen qisigi, “Nononon ano Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkon) yononon Anutuwaajon nene singi mamaga laligonkejon. Geengaa gowokouruganon mono naambaajon nene singi mende laligoju?”

¹⁵ Kaen qisigi kokaen meleeno, “Onanon, nono naa kambanon nene singi laligonkejon? Emba meme kambananon ejawaa gemakootanurutanon gereya angi embawaa sakitiurutanon iwoi ii togonkeju me qaago? Niinon neenaa gowokouruna yonoo eja bunagia koloon yonoo batugianon ainjolon ramakejen. Rabe yononon kawaajon ainjolon aisoon rama nene singi laligowombaajon amamaankeju. Amamaankejuto, Anutunon laaligona nuano komuwe yononon mono kamban iikanon saanon nene singi laligonkebuya.

¹⁶ (Ono laaligo walaga ano korisoro Buna gbilia ii mindirin orombombaajon amamaawuya. Kawaa qaa gemata ii kokaen injomana:) Moumou walaga jurano monon opo gbilia mende soongbana moton iikanon opo jakana mende ama uumbinaankeja. Opo jakana gbilia kaananon mono waziin moumou walaga hororo mombo riio ootanon somariin boliqoliwabo.

¹⁷ Kaanjadeen monon wain apu gbilia ii bokon me taru walaga lama selianon memeta kanon mende kosoro kemenkeja. Kaen anagati een, wain apu gbilianon mono somariin taru qenjumenjurama molaaro namonon

* 9:10: Luuk 15.1-2 * 9:13: Mat 12.7; Hoos 6.6

kamaan sooro taruyanon kileqileewubo. Kawaajon wain apu gbilia ii taru gbilianondeen molaanin kemero sokombaa. Kaen anin yoronon awaa koloowao. (Kaanjadeen apu awaa ii konon qamoganon mende kosonkejon. Kaen kosowonagati een, iikanon mono juma siisororo kamaaro nen ji niniwabo. Kaen koloowabotiwaajon apu awaa ii konon awaanon kosonkejon. Ono kaanjadeen laaligo walaga ano Oligaa Buna gbilia ii mindirin orombombaajon amamaawuya.) Kian.”

Jairusnon borataajon Jiisas qama kooliro.

Maak 5.21-43; Luuk 8.40-56

¹⁸ Jiisasnon qaa ii injoro qaa galen monjon kouma Jiisaswaa batanon kemen simin kuma kokaen qama koolin muro, “Noo borana keteda koi komujato, mono kan boroganon selianon oosirina gbilin toroqen laligowa.”

¹⁹ Qama koolin muro waama gowokouruta yonowo ii otaan kenji.

Emba jiawonon Jiisaswaa malekuya oosiro.

²⁰ Kenji kamban iikanon batugianon emba mon laligoro. Iinon koinsa gbani 12:waa so iima ji kiro laligoro. Emba iikanon Jiisaswaa gematanon kan malekuyaa kiti susuya oosiro.

²¹ Ii oosirin iyanajon kokaen jero, “Niinon ii oosirimambaajon moma bimoon malekuyanondeen boronja mon oosiriwenagati een, mono saanon qeangomanja.”

²² Kaen jen oosiro Jiisasnon iikanondeen eleema ii iima kokaen ijoro, “Borana, momalaariganon mono men qeangon gonja. Mono kotiin qaqabunabunagawo satiin laligowa.” Kaen ijoro moma aua iikanondeen qeangoro.

Jiisasnon Jairuswaa borata men gbiliro.

²³ Toroqen kenji Jiisasnon qaa galembaa mirinon uma ejemba jingen qama awelo uugiti ano ejemba tuun guju giligiti, ii iniima kokaen jen koton onono,

²⁴ “Mono seleengen kembu. Emba melaanon mende komujaato, gaonga eja.” Kaen jen koton onono mogi jononsisi kaanja kolooro jomoma mugi.

²⁵ Jomoma mugito, ejemba tuun somata ii injoro seleengen kenji emba melaa iikawaa ee miri uutanon uma borianon mero waaro.

²⁶ Waaro iikawaa buju qaayanon sein mindimindiri sopa goman ii kuuya sokoma keno. Kian.

Jiisasnon jaagoo eja woi men qeangon orono.

²⁷ Jiisasnon goman balon ii mesaon kemambaajon keno eja jaagoo woiyanon otaan gematanon kan kokaen qari, “Deiwidwaa gbilia, gii mono kiankomun noromba.”

²⁸ Kaen qari miri mombaa uutanon uro jaagoo eja yoronon Jiisaswaanon kari kokaen qisin orono, “Jaagara men toomambaa ku-usunja noonon eji, ii moma laarijao me qaago?” Qisin orono kokaen meleema muri, “Ponjara, ii saanon moma laarijo.”

²⁹ Kaen meleema muri jaa dawogaranon oosirin irijoro, “Momalaarigaraa so mono koloowa.”

³⁰ Kaen irijoro jaagaranon tooro. Kaen kolooro galen meme qaa kotakota oroma kokaen irijoro, “Mobao, kokawaa bujuya ii mono mon mende jeri mobu.”

³¹ Kaen irijoroto, yoronon mesaon kema iikawaa bujuya jen seiri mindimindiri sopa goman ii kuuya sokoma keno. Kian.

Jiisasnon eja qaamuun mon men qeangoro.

³² Jaagara tooro keni qaamuun eja mon ii wama Jiisaswaanon kagi.

³³ Kagi Jiisasnon omeya konjono eja qaamuun iinon qaa jero ejemba tuun yononon ii iima walingon jegi, “Tani koi kaana ii Israel uutanon wala eenanon kaman mongen mende iinin. Qaago. Keteda koi jaa morotaga iijon.”

³⁴ *Kaen jegito, Farisii (Kana qaawaa kaparankonkon) yononon jegi, “Iinon mono omejiilan yonoo pongiaa esunanon ome onotaankeja.” Kian.

Jiisasnon kanageso yonoojon wosoya moro.

³⁵ *Jiisasnon kema goman ano taon so liligon ejemba qamakooli mirigianon kuma onoma bentotombaa Oligaa Buna jen asarin iikanon uugia kuun ji wiji ano jepajerepa kania kania men qeangon onoma laligoro.

³⁶ *Kaen laligon ejemba tuuna tuuna injiira lama galengia qaa taninaen deenqeema ilinwalin qen qeqelala laligogi yonoojon wosoya moro.

³⁷ *Kaen injiima gowokouruta kokaen injiira, “Anutuwaaw gawonon nene hona mamaga osasaan momogon ejato, ii men kululuuyaa gawon meme ejembanon mono afaangia laligoju.

³⁸ Kawaajon nene hona masuqegetaa Ponanon gawon meme ejemba wasin onombaatiwaajon mono qama koolin laligowu. Qama koolin mugi gawon ejemba asugin hona ii men kululuuwu.” Kian.

10

Aposol 12 yonoo qagia

Maak 3.13-19; Luuk 6.12-16

¹ Jiisasnon gowokouruta 12 onono iwaanon kagi omejiilan konjoma onombutiwaaw ku-usuna onono. Kaanagadeen ji wiji qenjenmanjen kania kania men qeangowutiwaaw ku-usuna onono.

² Wasiwasi eja aposol 12 yonoo qagia ii kokaen: Mutuya ii Saimon, qata mon Piito qagi ano iwaa koga Andruu. Kawaa gematanon Jeims ano koga Jon, mangara qata Zebedi.

³ Filip ano Bartolomyuu, Tomas ano Matyuu takis meme eja, Jeims Alfuswaa meria ano Lebeus qata mon Tadius,

⁴ Saimon Zelot-politik ejaga* ano Juudas Iskariot. Kariot eja kanon kanagen Jiisas memelolo men muro.

Jiisasnon gowokouruta 12 wasin onono.

Maak 6.7-13; Luuk 9.1-6

⁵ Jiisasnon eja 12 ii wasin onoma kokaen jen koton onoma injiira, “Ono waba kantriwaaw ejemba yonoonon mende kembu. Kaanagadeen Samaria prowins yonoo taongia monon mende kembu.

⁶ Iikanon mende kembuto, Israel kanagesowaa lama soogiti, mono iyonoonon kembu. Ii gawongia mutuya.

⁷ *Daen daen kembuti, iikanon mono Buna qaa kokaen injiira jen asariwu, ‘Siwewaa bentotonon mono kosere kaja. Mono iikawaa uutanon keubu.’

⁸ “Ejemba jigiawo mono men qeangon onoma koomuya ii men gbilin onoma laligowu. Ejemba manimbagiawo ii mono men solanani onoma omejiilan ii konjoma onoma laligowu. Anutunon iwoi kalen ononoti, ii mono toroqen kalen onoma laligowu.

* 9:34: Mat 10.25; 12.24; Maak 3.22; Luuk 11.15 * 9:35: Mat 4.23; Maak 1.39; Luuk 4.44 * 9:36: Jan 27.17; 1 Kin 22.17; 2 Hist 18.16; Eze 34.5; Maak 6.34 * 9:37: Luuk 10.2 * 10:4: Nesenel paati Zelot yononon Room gawman tuarenjen ama iyangiaa nanan mewombaajon tompe men laligogi.

* 10:7: Luuk 10.4-12

9 “Kana kembutiwaajon soojaakota goul me silwa me aen kopanon memeta ii mono irimun kasagianon mende somongowu.

10 *Ejembanon gawon meme ejemba onoo laaligogia nangowutiwaa so kolooju. Kawaajon kana kembuti, iwoi koi mende men kembu: geso mende, maleku samonja mendeto, motoonggo mewu, kana esu mende ano taa gbaru mende mewu.

11 “Kema taon me goman dakanon keubuti, iikanon mono moronon eja geria qabunayawo kolooji, iikawaajon qisigi miri onombuti, mono iikanondeen laligon gawon men taon ii mesaon kana kembu.

12 Miri monjon uma luaenon yonowo ewaatiwaa jewu.

13 Kaen jegi luaegia angon kombutiwaa so koloojuti een, luaegianon mono iyonoo qagianon ubaato, ii angon kombutiwaa so mende koloojuti een, luaegianon mono eleema onoangiaanon kawaa.

14 * “Kema laligon miri monjon keugi mende koma horon onoma qaagia mende mogi telambelangia mono kokaen jen qendeema onombu, ‘Nono onoo gomanon kanin sububun kana tambonananon mokotaaji, ii mono riin konjoratinin onoangiaanon eleema kemebaa.’ Kaen jen saanon goman me taon ii mesaon toroqen kembu.

15 *Niinon qaa hona mon kokaen injiowe mobu: Anutunon kamban somatanon qemasologengiaa irona meleeno taon iikawaa qaganon ubaati, so iikanon mono Sodom ano Gomora goman yonoo so uugun toroqen onombaa. (Sodom Gomora yononon bologa kanjanawo men uugia mende meleenji Anutunon gerenon kondeema onooro.) Kian.

Kema gawon megii sisiwerowero koloowaa.

Maak 13.9-13; Luuk 21.12-17

16 * “Mobu, lama yononon duuyaa kasu kawalia yonoo batugianon kemegi lugun injiwubo, niinon onoo iikawaa tani kaanja wasin onombe kembu. Kawaajon mono mokolen† kaanja momakooto qaganon galen men aon laligon kewo kaanja ejemba bonjona koposowaa qaagia qaa laligowu.

17 *Ejembanon onoo horon qaa jakegianon ama onoma qamakooli mirigianon qaa gawongia men ooli waayawonon onootiwuya. Kawaajon ejemba kaanja yonoojon mono galen men aon laligowu.

18 “Tosianon noojona ama unuangi kantria kantria yonoo eja pon ano gawana yonoo jaasewangianon nambuya. Kaen nama noo kaniaa nangon jegi eja geria ii ano waba kantri kanageso yononon ii mobuya.

19 Ii mobuto, qaa jakeyanon ama onongi nambuti, kamban kanon naa qaaga nomaen jewonaga, iikawaa majakaka mende mobu. Qaa jewuyati, ii Unja Toroyanon aua iikanondeen onombaa.

20 Onoangiaa uugiaajonga qaa mende jewuyato, Amagiaa Unja Toroyanon mono uugia sololooro qaa jewuya.

21 * “Uumeleembaa gadokopa monjon daremunanon uuta meleenotiwaajon ama ii memelolo mero qaa jakeyanon angi qegi komuwaa. Kaanagadeen man monjon meraborata memelolo mero komuwaa ano merabora yononon nemunmanjurugia qetama onoma jegi unugi komuwuya.

22 *Noo qanaajon ama kantria kantria yononon kuuya kazi ama onongi

* 10:10: 1 Kor 9.14; 1 Tim 5.18 * 10:14: Apo 13.51 * 10:15: Mat 11.24; Jen 19.24-28 * 10:16: Luuk 10.3 † 10:16: Mokolen ano raskol yononon asuganon manja qegi uulanawo mokoloon somongon onombuyaga. Iikawaa so bimoowabotiwaajon gowoko nononon maslim, komyunist ano tosaana yonoo batugianon qanana misinari ii asuganon mende jenkejon. Momakooto ii awaa.

* 10:17: Maak 13.9-11; Luuk 12.11-12; 21.12-15 * 10:21: Maak 13.12; Luuk 21.16 * 10:22: Mat 24.9, 13; Maak 13.13; Luuk 21.17

liligowuto, monnon kaparan koma kamban tegowaatiwaa so kotiin bon qen nambaati, iinon mono oyanboyan buna qen aowaa.

23 “Taon monnon sisiwerowero ama onombuti, ii mono kok koma taon mongen kembu. Niinon qaa hona mon kokaen injowe mobu: Ono Israel taona taona mende liligodaborogi Siwe gomambaa Eja honanon eleema kawaa.

24 *Gowoko monnon boiya uugun momoyawo mende kolooja ano welenqege monnon somataya uugun gawombaa momo mende men laligoja.

25 *Gowokonon boiya kaana momoyawo kolooro sokombaa ano welenqeqenon somataya kaana gawombaa momo men laligoro sokombaa. Miri uuta mombaa eja jen bolin qata limolan‡ qajuti een, iwaa embamer-aanuruta yonoo qagia mono afaanagadeen iikaan qamakebuya. Kian.

Qaagiaajon mono galen men aon laligowu.

Luuk 12.2-7

26 *Ejembanon iwoi unun megii eji, ii kuuya mono kotungi asuganon koloowaa. Kaaniadeen qaa aasangoya eji, ii kuuya mono injisaangi moma kotowuya. Kawaajon ejemba yonoojon toroko mende moma laligowu.

27 Niinon qaa pangamanon olon jemanati, ii mono asasaganon jewu. Qaa sane angi gejagianon kemero mobuti, ii mono sombenon asuganon jewu. Kawaajon mono qaagiaajon galen men laligowu.

Morowaajon toroko monin sokombaa.

28 “Tosianon selegia qen komuwuyagato, unagia qen komuwombaaajon amamaawuyati, iyonoojon toroko mende moma laligowu. Ii qaagoto, iwoi jegenja koi: Monnon ku-usun men unja ano sele kaangadeen tiwilaan orono gere sianon kemebaoti, iwaajon mono toroko moma laligowu.

29 Tosianon arion (me wilisi) woi monej kota motoongodanon sewanja mewutiwaajon amakejuto, iridogi Mangianon ‘Oon!’ mende jero iy-oroonaanga motoongonon balonon mende kamaawaa.

30 “Anutunon kalan koma onoma wan jugia kuuya kaanagadeen weengodaboron jangogia moja.

31 Ejemba onoo sewangia ii arion wilisi mamaga unuugun uuta kolooja. Kawaajon mono toroko mende moma laligowu. Kian.

Kraist jokoloowu me qakoombu?

Luuk 12.8-9

32 “Kaen kolooro monnon nii ejemba jaagianon jokolon nombaa, niinon mono kaaniadeen ii Manna Siwe gomanon laligojiwaa jaanon jokoomanja.

33 *Kaento, monnon nii ejemba jaagianon qakooma nombaa, niinon mono kaaniadeen ii Manna Siwe gomanon laligojiwaa jaanon qakoomanja.” Kian.

Jiisaswaajon luae qaagoto, kazi koloowaa.

Luuk 12.51-53; Luuk 14.26-27

34 Jiisasnon toroqen kokaen injoro, “Kokaen mende romongowu: Jiisasnon luae qemambaaajon ama namonon kamaaro. Niinon luae qemambaaajon qaagoto, noojon ama juma deengi manjawaa soo somatanon aowuya.

* 10:24: Luuk 6.40; Jon 13.16; 15.20 * 10:25: Mat 9.34; 12.24; Maak 3.22; Luuk 11.15 ‡ 10:25: Juuda yonoonon limolan qata Beelzebul. Ii omejiilan yonoo somatagia. Matyuu 9.34 kanon Jiisaswaajon qa bologa ii qagi. Iikawaa so Jiisaswaa alauruta ananaajon qa bologa kania kania qamakebu. * 10:26: Maak 4.22; Luuk 8.17 * 10:33: 2 Tim 2.12

³⁵ * “Ii kokaembaajon jejen: Noo Buja qaananon ejemba uugia ku-uro meleenjitiwaajon ama kokaen koloowaa: ‘Man mera yoronon juma kerekere ani nemun bora yoronon riitama aori enaronon enaroya qetama aon deembaota.

³⁶ Ejemba iyangiaa sumanjurugianon mono kereurugia koloowuya.’

³⁷ “Monjon nii gogoraagen ama noma nemuna me manja jegenja ama jopagowaati, ii noonon mende sokombaa. Monjon nii gogoraagen ama noma meria me borata jegenja ama jopagowaati, ii noonon mende sokombaa.

³⁸ * Sisigia megii monjon nii notaan siimbobolo moma maripoonon komumambaajon mende jojoriwaati, ii noonon mende sokombaa.

³⁹ * “Monjon iyanjaa laaligo siiseweweya qaa ii mokoloowaati, iwaa laaligoyanon mono soowaa. Monjon noojon ama laaligoya qeleeno soowaati, iinon mono oyanboyan laaligo mokoloowaa.” Kian.

Anutunon gawongiaa tawaya onjombaa.

Maak 9.41

⁴⁰ * Jiisasnon jero, “Monjon onjo mirianon koma horon kalan koma onjombaati, iinon mono nii koma horon nombaa. Monjon nii koma horon nombaa, iinon wasin nonoti, mono ii mirianon koma horon mubaa.

⁴¹ Monjon gejatootoo ejemba mon gejatootoo gawonjaajon ama mirianon koma horon kalan kombaati, iinon mono gejatootoo ejembawaa tawaya buja qen aowaa. Monjon ejemba solanja mon solanja koloojiwaajon ama mirianon koma horon kalan kombaati, iinon mono ejemba solanjaa tawaya buja qen aowaa.

⁴² “Monjon merabora koi yonoononga mombaajon noo gowokona koloojiwaajon ama apu sangonja gambiawo newaatiwaajon mubaati, Anutunon mono iikawaa tawaya meleema mubaa. Niinon qaa honja mon kokaen injijowe mobu: Nanjon onjombuti, iyononon mono tawa mewuya.” Kian.

11

Jombaanon gowoko woi Jiisaswaanon kari.

Luuk 7.18-35

¹ Jiisasnon jenkooto qaaya kaan gowokouruta 12 onono tegoro goman ii mesaon toroqen Galili prowinswaa taon tosanon kema Buja qaa kuma onjoma iikanon uugia kuun laligoro.

² Kamban kanon Jon Oomulu ejanon kapuare mirinon rama Kraistnon gawon kaen meroti, ii moma gowokowoita woi wasin orono Jiisaswaanon keni.

³ Kokaen qisin mubaatiwaajon wasin orono kema jeri, “Menqeeango eja kawaatiwaajon mambonin giinon ii koloojan me eja mon kanagen kawaatiwaajon mambombonja?”

⁴ Kaen qisin muri kokaen meleeno, “Iwoi iima mojaoti, iikawaa sunduya mono kema Jon kokaen ijori moba:

⁵ * Jaagoo yononon jaagia uun iigi meendangoya yononon kana kema kagi manimbagiawo yononon solananigi gejaduu yononon qaa mogi koomugiti yononon gbilin waagi kamaanqeqeta yonoojon Oligaa Buja jen asariwe momakeju.

* **10:35:** Mai 7.6 * **10:38:** Mat 16.24; Maak 8.34; Luuk 9.23 * **10:39:** Mat 16.25; Maak 8.35; Luuk 9.24; 17.33; Jon 12.25 * **10:40:** Maak 9.37; Luuk 9.48; 10.16; Jon 13.20 * **11:5:** Ais 35.5-6; 61.1

⁶ Kaen kolooro iigi mombaa uutanonj mende boliro gema nuwaati, iinonj mono simbawonjowo kolooja.”

⁷ Kaen meleeno Jombaa gowoko yorononj keni Jiisasnonj kanainj Jombaa kania ejemba tuunj yonoojonj kokaen jenj asariro, “Ono balonj qararanjonkonjononj naama iibombaaajonj kenji? Haamononj bowo utugonj metano warisanj-warisanj amakeji, onjo eja iikaanja kaya iibombaaajonj kenji me?

⁸ Me naa iwoiga iibombaaajonj kenji? Eja malekuya akadamuyawo mouma laligoroti, ii iibombaaajonj me? Mobu, ejemba malekugia iimasiinjiinawo moumakejuti, iyonononj mono kinj yonoo jinjaronj mirigianonj laligoju. Ii balonj qararanjonkonjononj qaago.

⁹ “Me naa iwoiga iibombaaajonj kenji? Gejatootoo eja monj iibombaaajonj me? Onjanonj, niinonj kokaenjinjowe mobu: Eja iigiti, iinonj mono gejatootoo ejemba tosaanja unjuugunj qaita monj kolooja.

¹⁰ *Iwaa kania ii wala eenjanondeen kokaenj oogita eja, ‘Moba, niinonj qelena gajoba monj wasiwe waladeen kema ejemba uugia mindingonj goo kana meleuro giinonj mono iwaa gematanonj namononj emu kemebaga.’

¹¹ “Qaa kaen ejato, niinonj qaa honja monj kokaenjinjowe mobu: Embanonja merabora koloogiti, kuuya iyonoo batugianonj Jononj mono kuuya unjuugunj qabunyawo nanja. Nanjato, Siwewaa bentotonj uutanonj keuma Anutuwaa qabunjaya mokoloonkejuti, iyonoo batugianonj kamaanqeqeta konoga iinonj mono Jon uuguja.

¹² *“Jon Oomulu ejanonj Bunja qaa jero kamban iikanondeen kanainj Siwewaa bentotonja geriawo tuarenjenj ama manja qenkejuto, kilenj uulanawo kema somariinkeja. Manja geregiawo qenkejuti, iyonononj mono bentotonj ii iyangiaajonj horonj bunja qen aonkeju.

¹³ Bentotombaa kania ii Mooseswaa Kana qaanonj ano gejatootoo ejemba kuuya yonoo Buju Terenonj oogi weengonj laligonj kouninjon Jononj koloonj honja asuganonj inisaano.

¹⁴ *Qaa koi moma analinj angonj kombombaaajonj mojuti eenj, Elaija koloowaatiwaa so anoti, Jononj mono ii kolooja.

¹⁵ Monjonj uugejiawo laligoji, iinonj mono qaa ii geja ama moma kotowa.

¹⁶ “Ejemba kete namononj laligojuti, ii mono naa iwoiwo so ama onjombenaga? Yonononj naamade kaanja kolooju. Yonononj maaket sombenonj rama qaa jomo menj tondu gama kokaenjenkeju,

¹⁷ ‘Nono rii gbawe menj awelo uuninjon onjo mende orogi.

Nono jinjenj qaninjon onjo mende saagi.’

¹⁸ “Iikawaa kania ii kokaenj: Jon Oomulu ejanonj kanj nene singi laligonj wain apu mende nero iwaajonj jenkeju, ‘Ome monjonj uutanonj kemero laligoja.’

¹⁹ “Siwe gomambaa Eja honjanonj kanj nembanene nenj korisoro ano iwaaajonj kokaenjenkeju, ‘Mobu, iinonj baanonj newageen nene qozozongonj nenj wain apu suulanjenj takis eja tiliqiligiawo ano bologa meme yonoo alagiaga laligoja.’ Anutuwaa momakooto koma gbilinkejuti, iyonoo nanamemenjgiaa honjanonj mono momakootogianonj sokonji, ii qendeemakeja.” Kianj.

Jiisasnonj taonj 3 yonoojonj ‘Yei wosobiri!’ jero.

Luuk 10.12-15

* **11:10:** Mal 3.1 * **11:12:** Luuk 16.16 * **11:14:** Mal 4.5; Mat 17.10-13; Maak 9.11-13

20 Kawaa gematanon Jiisasnon kanain taon tosaana temboma onono. Taon tosaana iikanon angoletoya ku-usunawo seiseiya mero kolooroto, kilen uugia mende meleengi. Kawaaon ii temboma kokaen jen onono,

21 **“Oo Korazin toya, niinon onoojon ‘Yei!’ jen saajen ano Betsaida toya, onoojon kaanagadeen ‘Yei!’ jen saajen. Niinon yonoonon kema qaana jewe ssoniro angoletona ku-usunawo kolooroto, uugia kilen mende meleengi. Angoleto ii waba gomanon Taia ano Saidon sitinon koloonagati een, iyononon mono kamba koriga uugia meleembombaa kaisareya qendeema resa ano too arin saabuyaga.*

22 *“Saabuyagato, niinon kokaen injoweb mobu: Anutunon kanagen Korazin ano Betsaida yonoo qaagia jen tegon irona meleenon siimbobolo mobuti, kamba somata kanon ii mono Taia ano Saidon iyonoo siimbobolo soya uugun mobuya.*

23 **“Ano Kaperneam toya, Anutunon onoo saanon metaama onono Siwe gomanon ubuyaga me qaago? Qaago toton! Ono mono koomuwaa senjon gomanon kemebuya. Niinon yonoonon kema qaana jewe ssoniro angoletona ku-usunawo mewe kolooroto, uugia kilen mende meleengi. Angoleto ii Sodom taonon koloonagati een, taon iikanon mono kamba kokaamba kaanagadeen torogon nanaga.*

24 **“Nanagato, niinon kokaen injoweb mobu: Anutunon kanagen Kaperneam onoo qaagia jen tegon irona meleenon siimbobolo mobuti, kamba somata kanon mono Sodom yononon siimbobolo iikawaa soya uugun mobuya.” Kian.*

Lombogiawo ononon mono noonon kan haamo mewu.

Luuk 10.21-22

25 Kamba kanon Jiisasnon qaa kokaen jero, *“Oo Amana, giinon Buna qaaga momakooto ejemba moma somata megiti, iyonoonon mesanjonato, ejemba iyanagiaajon moma kamaan merabora kaana poumapou laligojuti, ii mono iyonoonon inisaana moma asariju. Kawaaon niinon Siwe namowaa Ponja gii mepeseen gonjen.*

26 *Oo Amana, gii geenjo kaen koloowaatiwaaon mona sokono awaa kolooro.*

27 **“Amananon mono iwoi kuuya jen kotooro noo buna kolooro. Amananon Meriaa kania anodeen moma yagoro monjon ii mende moja. Kaanagadeen Merianon Amayaa kania moma yagoro monjon ii mende moja. Kaanagadeen monjon Amanaa kania mende moma yagoro Merianondeen ii moja ano ejemba meweengon onoma yonoojon ii inisaambaati, iyononon mono Ama moma mubuya.*

28 *“Gawon men uulombogiawo laligojuti, onoo kuuya mono noonon kagi uugia men afaangon onombe haamo mewu.*

29 **Noonon qaqa ii mono sawingianon ama angowu ano niinon nanamemena kuma onombe ii mono moma sororogon laligowu. Niinon uuna men kamaan ama gumbonjonon ejaga koloojeniwaaon mono saanon uugia men afaangon onombe haamo mokoloowuya.*

30 *Noonon qaqa men angogi sogianon kolooja ano lombo onombe bosimbuti, iikanon mono afaana kolooja.” Kian.*

* 11:21: Ais 23.1-18; Eze 26.1-28.26; Joel 3.4-8; Aam 1.9-10; Zek 9.2-4 * 11:23: Ais 14.13-15; Jen 19.24-28 * 11:24: Mat 10.15; Luuk 10.12 * 11:27: Jon 3.35; 1.18; 10.15 * 11:29: Jer 6.16

12

Jiisasnon Sabat kendombaa Pona kolooja.

Maak 2.23-28; Luuk 6.1-5

¹ *Kawaa gematanon Sabat kendon monon Jiisasnon wiit dumun gawon koria somata koton keno. Keno gowokourutanon wosogia injiro wiit hona motomotoon kanain borogianon kuma negi.

² Negito, Farisii (Kana qaawaa kaparankonkon) tosanon ii iima Jiisas kokaen ijogi, “Moba, goo gowokouruganon mono Sabat kendombaa gawon meme songoya uuguju?”

³ *Kaen ijogi kokaen meleeno, “Kin Deiwidnon manjaqege ejauruta yonowo liligon wosogia injiro iwoi angiti, ii weengogi me qaago?”

⁴ *Iinon Anutuwaa opo sel jigonon uma bered kowoga Anutuwaa jaase-wananon alatanon angi raro esunanon tururo qetegogiti, ii mero negi. Bered kowoga mesamesaoya ii jigo gawon galen yononondeen nen laligogi. Iinon ano iwaa kerasuru-urutanon ii newubotiwaa songo eroto, ii kilen negi.

⁵ *Kaaniadeen jigo gawon galen yononon Sabat kendonon jiwowon jigonon nama gawon men gawon mewutiwaa songo uugun kilen qaagiawo mende koloonkeju. Qaa ii Kana qaanon weengogi me qaago?

⁶ “Ii weengogi, kaen mojento, niinon kokaen injijomana: Koi nanji, iinon mono jiwowon jigo uugun uuta kolooja.

⁷ *Buna Terewaa qaa mon kokaen eja, “Niinon siimolon oowutiwaajon qaagoto, batugianon kiankomun aowutiwaajon mojen.” Ono qaa iikawaa kania mobuyagati een, ejemba koposowaa qaanana qaa nonoo qaanana mono tondumende jen tegowuyaga.

⁸ “Ii kokaembaajon jejen: Siwe gomambaa Eja honanon mono Sabat kendombaa Pona kolooja.” Kian.

Jiisasnon eja boria soorongoya men qeangoro.

Maak 3.1-6; Luuk 6.6-11

⁹ Jiisasnon goman ii mesaon qamakooli mirigianon uro.

¹⁰ Iikanon eja boria soosoolia mon raro. Ejembanon Jiisas qaa jakeyanon ama mubombaajon kokaen qisin mugi, “Eja Sabat kendonon meagon Kana qaa uuguwon me qaago?”

¹¹ *Qisin mugi kokaen meleeno, “Onoononga moronon kokaen kolooja: Eja mombaanon lama motoongonon Sabat kendonon ronon kemebaati een, iinon ii mende men hororo koubaa?”

¹² Ejawaa sewananon mono lamawaa sewana mamaga uuguji, mono ii romongowu. Kawaaajon Sabat kendonon gawon awaa men kaananon Kana qaa mende uuguwon.

¹³ Kaen meleema eja ii ijoro, “Gii mono boroga qetetereewa.” Kaen ijoro qetetereero wala anoti, iikawaa so awaa koloon boria alia kaana kolooro.

¹⁴ Kaen kolooro Farisii (Kana qaawaa kaparankonkon) yononon seleengen kema ajoajoroo ama Jiisas nomaen ama qenin komuwaatiwaa qaa jen mongangi. Kian.

Anutuwaa gawon meme eja tak-kootoya ii kokaen:

* 12:1: Dut 23.25 * 12:3: 1 Sml 21.1-6 * 12:4: Lew 24.9 * 12:5: Jan 28.9-10 * 12:7: Mat 9.13; Hoos 6.6 * 12:11: Luuk 14.5

¹⁵ Jiisasnon qaagia ii iima koton iikanondeen goman ii mesaon mongen keno. Keno mamaganon iwaa gematanon otaan kenji yonoo batugianon ji ejemba kuuya menj qeangon onono.

¹⁶ Ii menj qeangon onoma kania asuganon jewubotiwaajon kotakota qotogon onono.

¹⁷ Kaen kolooro Anutunon gejatootoo eja Aisaia sololoo qaa mon jeroti, iikanon mono honawo kolooro. Qaa ii kokaen jerota eja,

¹⁸ **“Iibu, koi mono noo gawon ejana kolooro ii meweengon mube.*

Niinon wombo alana iwaajon mobe kerana qeangoro uunanon iwaajon aisoonkejen.

Niinon Unjara Toroya iwaa uuta sokombaatiwaajon wasiwe kemero iinon qaa dindinagadeen jen tegonkejeniwaa Bunja qaaya injisaama jen seiro kantria kantria yonoonon kembaa.

¹⁹ Iinon angowowo mende ama qaa tokoronkota mende qamakebaa.

Ejemba monjon iwaa qa otona ii roonqege kananon mende mobaa.

²⁰ Bowo ologogiti, iinon ii mende qosombaa.*

Lambewaa wikyanon jen koton sokoya kolooro bolananon jen bobo amakeji, iinon ii mende qebugowaa.

Gawonja kaen menj ejembanon qaa dindina otaawutiwaajon manja qen laligoro qaa iikanon haamo ano otokorian ambuya.

²¹ Kantria kantria yononon mono iinon ilaan onombaatiwaajon mam-boma joronqorongia iwaa qatanon ama laligowuya.” Kianj.

Jiisasnon ome yonoo esungia uugun qero kamaaja.

Maak 3.20-30; Luuk 11.14-23

²² Omenon eja mon qaamuun menj muro jaaya gooro moto laligoroti, ii wama Jiisaswaanon kagi. Jiisasnon ii menj qeangoro omeya kouma keno neselana loloo mombo qaa jen uun iiro.

²³ Uun iiro ejemba tuun kuuya yononon ii iima aarun jegi, “Eja koi kanon mono Deiwidwaa gbilia kolooja me?”

²⁴ *Kaen jegito, Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkon) yononon ii moma kokaen jegi, “Eja koi kanon mombaa ku-usunon qaagoto, omejiilan yonoo Pongia Iimolan iwaa esunon ome onotaankeja.”

²⁵ Kaen jegito, Jiisasnon uuroromongogia modaboron kokaen injoro, “Kantri daen yonoo galenurugianon batugianon angowowo ama jumbuti, iyononon mono tiwilaan aogi kantrigianon bolin saoyagadeen koloon qe-qelalan ewaa. Kaanagadeen siti me goman mombaa kanageso yononon batugianon angowowo ama jumbuti, iyononon mono galenjonkon gawongia menj nambombaajon amamaawuya.

²⁶ “Mobu, Satanon mono alia Satan mon otaanagati een, iyononon mono batugianon angowowo ama jumbuyaga. Kaen kolooro galenjonkon gawongia mewombaajon amamaagi ometotongianon mono nomaen nanaga?

²⁷ “Mobu, niinon Iimolambaa esunon omejiilan konjoma onombenagati een, onoo alaurugianon mono morowaa esunon ii konjoma onombuyaga? Kawaajon yononon mono qaagia hona me qaagoti, ii gosin jen tegowu.†

* **12:18:** Ais 42.1-4 * **12:20:** Bowo ano lambewaa wik ii ejembawaajon jeja. Ejembanon mon qen jaabamagege ama mugi momalaarianon jangon qaomambaajon anji, Jiisasnon ii menj qeangowaa.

* **12:24:** Mat 9.34; 10.25 † **12:27:** Iyangiaa sele galenurugianon Anutuwa qata qama kilen ome ii Iimolambaa esunon konjoma onongi niinon ii Anutuwa ku-usunon konjoma onomakejen. Ororon mende nanjonwaajon moronon hona ano moronon qaa qolonmolongoya otaankeja? Yononon me niinon?

28 Ii jen tegowuto, Anutuwaa ku-usunonj noo boro susuna sololooro omejiilan onjotaankejenj eenj, Anutuwaa bentotononj mono onjoononj kan kuuja.

29 Monjonj eja kotiga iimolambaa kana boria waladeenj mende somongowaati eenj, iinonj mono nomaen mirianonj uma qengama esuhinaya menaga? Waladeenj ii somongoro rarogo mono saanonj mirianonga ilawoila kuuya tagonj menj kembaa. (Iikawaa so niinonj kaanagadeenj Satan somongonj gematanonj omeya onjotaankejenj.)

30 **“Monjonj niwo mende laligoji, iinonj mono qetegonj nomakeja. Monjonj ejemba noo qanonj ajoroowutiwaajonj mende horonj onjomakeji, iinonj mono mendeema onjomakeja.*

31 Kawaajonj niinonj qaa monj kokaen injijomana: Ejemba singisonjo ama mepaqepae kuuya amakejuti, ii Anutunonj saanonj mesaonkejato, monjonj Unj Toroya mepaegowaati, iikawaa singisongoya Anutunonj mono kamban monjonj mende mesaowaa. Qaago totoonj!

32 **“Monjonj Siwe gomambaa Eja honj mepaegonj qaa jewaati eenj, Anutunonj ii saanonj mesaowaato, monjonj Unj Toroya mepaegonj qaa iwoi jewaati, iwaa singisongoya ii Anutunonj namononj laligowaatiwaa so me koomu gematanonj kanonj mende mesaowaa.*

Gerewaa kania ii honj iima gosinj moma kotowu.

Luluk 6.43-45

33 **“Gerewaa kania ii honj iima gosinj monj. Kawaajonj mono gere galen kongi awaa kolooro honj awaa koloonkebaa me gere menj boligi honj bologa koloonkebaa.*

34 **Eja uutanonj iwoi saa qenj eji, ii mono buutanonj asuganonj jenkeja. Kawaajonj onjoangio qatowaa merauruta kolooju. Bologa kaan koloonj mono nomaen qaa awaa jewuyaga?*

35 Eja awaawaa uu kowianonj iwoi awaawaa moriana eji, iinonj mono awaa ii asuganondeen jenkeja. Eja bologaa uu kowianonj iwoi bologaa moriana eji, iinonj mono bologa ii asuganonj jenkeja.

36 *“Kaen jenkejato, niinonj qaa honj monj kokaen injijowe mobu: Ejembanonj songo waleema qaa je omaya omaya jewuti, iyonononj mono qaa jegia kuuyaa kania ii jenteegowaa kamban somatanonj Anutuwaajonj jen asarigi gosiwaa.*

37 Iikawaa kania ii kokaen: Anutunonj mono qaa juga gosinj iikawaa so qaaga jen tegoro solananiwaga me qaagawo koloonj lombo mokoloowaga. Kianj.

Boi tosianonj angoletowaajonj kaparanj koma welengi.

Maak 8.11-12; Luuk 11.29-32

38 **Kamban kanonj Farisii (Kana qaawaa kaparanjonjonj) ano Kana qaawaa boi tosianonj Jiisaswaajonj kokaen ijogi, “Boi, gii saanonj angoletomonj mena ii iibombaajonj monjonj.”*

39 **Kaen ijogi kokaen meleema onono, “Ejemba kete namononj laligojuti, ii tuun somata bologa koloonj serowilinj amakeju. Yonononj Anutuwaaiweseyaaajonj kaparanj komakejuto, aiwese monj gejatootoo eja Joonawaanonj mono koloodabororo. Anutunonj aiwese morota monj mende ama onombaa.*

* 12:30: Maak 9.40 * 12:32: Luuk 12.10 * 12:33: Mat 7.20; Luuk 6.44 * 12:34: Mat 3.7; 23.33; 15.18; Luuk 3.7; 6.45 * 12:38: Mat 16.1; Maak 8.11; Luuk 11.16 * 12:39: Mat 16.4; Maak 8.12

⁴⁰ *Joonanon gomamboria karoon kowe osombaa (gajugaju) tomenanon laligoroti, kawaa so Siwe gomambaa Eja honanon kaanagadeen gomamboria karoombaa so balon uutanon ewaa.

⁴¹ *“Joonanon Niiniwe ejemba batugianon kema Anutuwa qaanon uugia kuuro moma iikanondeen uugia meleengito, mobu, niinon batugianon asugin nama Joonawaa nanamemenja uugun amakejen. Kaen amakejento, onjo kilen telambelan ama nomakeju. Kawaaon Niiniwe ejembanon jenteegowaa kamban somatanon ejemba tuun somata koi nanjuti, onowo ororon koomunonga waama onoo koorongianon motoon nambu. Motoon nama Niiniwe yononon qaa kokaen onoo selegianon kuuwuya, ‘Onjo Siwe gomambaa Eja hona telambelan ama mugi Anutunon irona meleema onono siimbobolo uuta mobuya.’ Niiniwe yononon kaen jegi nanamemenjianon onoangiaa kaniagia inisaangi gamugia mobuya.

⁴² *“Kaniagiaa kaisareya mon ii kokaen: Anutunon kerugen momakooto uuta somata ii kin Solomon muro Saut waagennga kantri mombaa kwiin embanon Solomombaa momakootoya momambaaon siina moro. Siina moma goman goraayanonga waama kana koriga tintin kan laligon Solomombaa momoya moro.

“Ii moroto, mobu, kamban kokaamba niinon batugianon koloon nama Anutuwaanon momakooto uuta men kajeni, ii Solomombaa momakootoya uuguja. Uugujato, onjo kilen telambelan ama noma tompin laligogi mende sokonja. Kawaaon Anutunon kanagen ejemba korebore horon onoma qaagia jen tegowaatiwaajon jaayanon keubuti, kamban iikanon Saut kantriwaa kwiin emba iikanon mono kaanagadeen keubaa. Iinon ejemba tuun somata koi nanjuti, onowo ororon koomunonga waama onoo koorongianon motoon nambaa. Motoon nama qaa kokaen onoo selegianon kuuwaa, ‘Onjo Jiisas telambelan ama mugi Anutunon irona meleema onono siimbobolo uuta mobuya.’ Iinon kaen jero ononon siligia gosin onoangiaajon gamugia mobuya. Kian.

Ome yononon eja uutanon eleembombaaon kaparan konju.

Luuk 11.24-26

⁴³ “Omenon eja uutanonga kouma balon qararankonkonanon kema lan liligon laligon haamo memambaaon miri mongama mon mende mokoloowaa.

⁴⁴ Ii mende mokoloon mojoya tiiro kokaen jewaa, ‘Mirina mesaon kaweti, iikanon mono mombo eleema.’ Kaen jen eleema miria usuma menjerengoro eroti, ii gbamenja ero mokoloowaa.

⁴⁵ “Kaen mokoloon kema omejiilan tosaana 7 unuambaa. Omejiilan 7 ii iyaan uugun bologa totoon kolooju. Iinon ii unuano kan miri ii uma iikawaa uutanon laligowuya. Kaen kolooro eja iikawaa kania wala kilenkilen kolooro, kanagen boliqolidaborowaa. Ejemba tuun somata bologa koi kete namonon laligojuti, onoonon kaanagadeen kaen koloowaa.” Kian.

Jiisaswaa nemunkouruta

Maak 3.31-35; Luuk 8.19-21

⁴⁶ Jiisasnon toroqen ejemba tuun qaa injon laligoro nemunkoganon kan seleengen nama iwo qaa jewombaaon mogi.

⁴⁷ Mogi monon kokaen ijoro, “Moba, goo nemunkoganon mono seleengen nama giwo qaa jewombaaon moju.”

* 12:40: Jon 1.17 * 12:41: Jon 3.5 * 12:42: 1 Kin 10.1-10; 2 Hist 9.1-12

⁴⁸ Qaa ii iJORoto, iwaajon meleema kokaen jero, “Noo nemuna ii moronon? Noo kouruna ii moronon?”

⁴⁹ Kaen jen boria gowokouruta yonoonon baagen boraama jero, “Iibu, noo nemuna ano kouruna hona mono koi.

⁵⁰ Daen yononon noo Siwe Manaa uusiina ten komakejuti, kuuya iyononon mono noo nemuna ano naankouruna kolooju.” Kian.

13

Qosomakororo ejawaa sareqaa.

Maak 4.1-9; Luuk 8.4-8

¹ Kamban iikanondeen Jiisasnon goman ii mesaon apu angon goraayanon kemen raro.

² *Raro ejemba tuunlembenon iwaanon kema ajoroogi wangonon uma raro. Raro ejemba tuun kuuya yononon angon goraayanon sakasinon ajoroogi.

³ Kaen ajoroogi sareqaa mamaga jen kokaen jero, “Mobu! Eja monnon nene kota qosoma kororoomambaajon gawonon keno.

⁴ Kema qosoma kororooro kota tosanon kana goraayanon kemen kongi. Kemen kongi (warawen) koon koon kouma ii nedaborogi.

⁵ “Kota tosanon jamo kowonjinon kemen kongi. Kemen koma kanon namo mamaga mende mokoloogi. Namo dusiita qaa erotiwaajon kuragagia uulanawo kougi.

⁶ Kougito, weenon kouma injiima jen koton onono tiigia qaagotiwaajon soolin gororongogi.

⁷ “Kota tosanon kumuntiri waayawonon kemen kongi. Kemen kongi iikanon kouma qen turun bibiloko men onongi.

⁸ Kaen jangon qaonoto, kota tosanon namo awaanon kemen kongi. Kemen koma tosaana kogia 100 koloogi. Tosia kogia 60, tosia 30 iikawaa so koloon seigi.

⁹ Monnon ugejiawo laligoji een, iinon mono sareqaa koi geja ama moma kotowa.” Kian.

Jiisasnon naambaajon sareqaa jero.

Maak 4.10-12; Luuk 8.9-10

¹⁰ Kaen jero gowokourutanon kan Jiisas kokaen qisin mugi, “Gii mono naambaajon ejemba yonoo qaa jemanjen sareqaanon ama jenkejan?”

¹¹ Qisin mugi kokaen meleema injoro, “Ii kokaembaajon: Siwewaa bentotonon keuma laligowonatiwaa qaa aasangoya ii onjo asuganon injowe moma kotojuto, iyonoonon ii kaen qaago.

¹² * “Kawaa kania ii kokaen: Monnon momakootoyawo laligoji, Anutunon mono ii toroqen muro koma gbilin morianawo laligowaato, monnon momakootoya qaa laligoji, Anutunon mono momoya melaa eji, ii kaanagadeen qetegon wambaa.

¹³ “Ejemba yonoo qaa jemanjen kokaembaajon sareqaanon ama jenkejen: Yononon iyangiaa jaagianon iwoi iimago kania kilen mende iima kotowuya. Iyangiaa gejagianon qaa tororo momago kania kilen mende moma asariwuya.

¹⁴ *Gejatootoo eja Aisaianon waladeen qaa mon jen ooroti, iikanon ejemba kaana yonoonon honawo koloonkeja. Qaa ii kokaen,

‘Qaa moma bimbimgonjo kania kilen mende moma asariwuya.

Iwoi iima bimbimonggo kania kilen mende iima kotowuya.

¹⁵ Ejemba tuun somata koi yonoo uugianon mono kotakota gojoma eja.

Gejagianon qaa moma bimbimonggo jaagia komujulaan laligoju.

Kaen mende ambuyagati een, mono jaagianon iwoi iima koton gejagianon qaa moma uugianon kania moma asarin uugia meleenji niinon ii saanon men qeangon onombenaga.'

¹⁶ *"Qaa kaen ejato, onoo jaagianon iwoi iima kotojiwaaajon mono simbawonawo kolooju. Gejagianon qaa moma kotojiwaaajon mono simbawonawo kolooju.

¹⁷ Niinon qaa hona toon mon kokaen injioma: Gejatootoo ejemba ano Anutuwaanon ejemba solana mamaganon onoo iwoi koi iijuti, ii iibombaajon awelegon laligogito, ii mende iigi. Ono qaa koi mojuti, yononon ii mobombaajon uuqeeango somata moma laligogito, ii mende mogi. Kian.

Jiisasnon sareqaawaa kania jero.

Maak 4.13-20; Luuk 8.11-15

¹⁸ "Qosomakororo ejaawaa sareqaa jejenj, iikawaa kania ii mono geja ama mobu.

¹⁹ Nene kota qosoma kororooro kana goraayanon kemen konoti, ii kokaen: Monon bentotombaa Buna qaaya moma kania mende moma asariro Kilenaa Toyanon kan uutanon kota komogiti, ii qetegowaa.

²⁰ Nene kota qosono jamo kowonjinon kemen konoti, ii ejemba sareya mon. Yononon Buna qaa moma ii iikanondeen uuqeeango qaganon moma angon komakeju.

²¹ "Kaen amakejuto, uugianon tiita mende en onombaato, kamban torodaamongadeen nama kotiin laligowuya. Buna qaawaajon ama kakasililin me sisiwerowero kolooro kamban iikanondeen mono tama unuwaa.

²² Nene kota qosono kumuntiri waayawonon kemen kongiti, ii kokaen: Yononon Buna qaa mogi uugianon kemejato, balonon laaligowaa majakakaya ano monen hina memewaa ugereya koloon bimoon onomakeja. Qabunagiawo koloowombaajon koposongogi siin kombombanja bologa tosanon kaanagadeen uugianon dungun Buna qaa bibiloko men munkeja. Kaen kolooro hongia qaa auta (gipeya) koloowuya.

²³ "Nene kota namo awaanon qosono kemen kongiti, ii ejemba koi kaana: Yononon Buna qaa geja ama moma moma asarin pondan nama hongia mokoloonkeju. Tosianon qaa je motoongononga kota 30 mokoloonkeju. Tosianon hongia 60, tosanon qaa kota motomotoon yonoo hongia 100 men sein mokoloonkeju." Kian.

Qinqiliwaa sareqaa

²⁴ Jiisasnon sareqaa mon kokaen jero, "Siwewaa bentotonaa kania ii eja kokaana so ama jema. Iinon gawonon kema nene kota awaa qosoma kororooro.

²⁵ Qosoma kororooro, gomantiinanon egi kanon kere ejanon kan wiit dumun batugianon kanon qinqiliwaa kota qosoma kororon mesaon keno.

²⁶ Wiit dumun kotanon juma waama uma hona asugiroti, kamban iikanon qinqilinon kaanagadeen asuganon asugiro.

²⁷ "Asuganon asugiro welenqequeuranon ii iima gawon toyaanon kan kokaen ijogi, 'Somatanana, gawonganon nene kota awaa qosoma kororoona me qaago? Qinqiliwaa kota ii mono daankaya iikanon asugija?'

* **13:16:** Luuk 10.23-24

²⁸ “Kaen ijogi kokaen injjoro, ‘Kere ejanon ii qosoma kororooro.’ Kaen injjoro welenqege yononon kokaen jegi, ‘Nono saanon kema qinqili ii qonjoma men kululuuwoŋatiwaajon mojan me qaago?’

²⁹ Kaen jegito, kokaen injjoro, ‘Qaago! Ono qinqili qonjoma men kululuun iikanon dumun tosaana ii kaanagadeen qonjombubo.

³⁰ “Mono mesaogi motoon somariin hona memeyaa kambaŋa kan ku-uro niinon kambaŋ iikanon dumun kunjun ejemba ii kokaen injjomaŋa: Mono wala qinqili men kululuun anggi jewaatiwaajon boranjon kasanon somonjowu. Ii somonjongo mono wiit dumun hona ii men kululuun men kan noo kowi mirinon ambu.” ’ Kian.

Nejon kotaa sareqaa

Maak 4.30-32; Luuk 13.18-19

³¹ Jiisasnon sareqaa mon kokaen toroqen injjoro, “Siwewaa bentotoŋa ii kokaen: Eja monjon nejon kota men aŋaa gawon namoyanon kema ano.

³² Kota ii melaa kazupuleenda. Ii nene kota kuuya iyonoo ka-maanqegetagia koloojato, juma waama logoya kuuya unjuugun somariin gere koloojaa. Kaen koloon nano kanakeewambaa koonja koonja kouma haigia gere iikawaa borianon amakeju.” Kian.

Yiistwaa sareqaa

Luuk 13.20-21

³³ Jiisasnon dujanon mombo sareqaa mon kokaen jero: “Siwewaa bentotoŋa ii yiist me flaua men somasomariiwaa so kokaen kolooja: Emba monjon bered oomanjen yiist men flaua konde karoon kanon mindirin melenqeleen ama kema raro korebore somariiro.” Kian.

Jiisasnon nomaembaajon sareqaaya qaaya jero?

Maak 4.33-34

³⁴ Jiisasnon qaa kuuya ii kanageso yonoojon sareqaanon jero. Sareqaaya qaa kaen qaa mon mende injjoro.

³⁵ *Kaen kolooro Anutunon gejatootoo eja mon sololooro qaa mon jeroti, iikanon honawo kolooro. Iinon qaa ii kokaen jero eja,

“Noo buunanon mono afaangoro sareqaaya qaaya jemaŋa.

Anutunon namo mokolooro asugiroti, kambaŋ iikanondeen qaa aasangoyanon ero laligon kounini, niinon mono qaa ii asuganon jen inisaamaŋa.” Kian.

Qinqiliwaa sareqaawaa kania

³⁶ Jiisasnon sareqaa ii jedaboron ejemba tuun somata onjomesaon miri uutanon uro. Uro gowokourutanon iwaanon kan kokaen qisin mun ijogi, “Qinqili nene gawonon asugiroti, gii mono sareqaa iikawaa kania jen asarin nonomba.”

³⁷ Kaen ijogi kokaen meleema injjoro, “Siwe gomambaa Eja honanon mono nene kota awaa awaa qosoma kororoonkeja.

³⁸ Nene gawon ii namowaa kantri kuuya. Nene kota awaa ii bentotombaa meraboraana onoojon jejen ano qinqili ii eja bologaa meraboraana yonoojon jejen.

³⁹ Kerenon ii qosoma kororooroti, ii Kilenaa Toyaaŋon jejen. Dumun kunjun kambaŋa ii namowaa kambaŋa tegowaatiwaa kambaŋa somata ii. Dumun kunjun ejemba ii Siwe gajoba yonoojon jejen.

⁴⁰ “Qinqili men kululuun gerenon anggi jewaati, iikawaa so mono namowaa kambaŋa tegowaatiwaa kambaŋa somatanon koloojaa.

* 13:35: Ond 78.2

⁴¹ Siwe gomambaa Eja honanon mono gajobauruta wasin onono kan qaa aren bologa Kraistwaa bentoton uutanon singisongo ambombaajon kon-doonkeji, ii qewagon mindingowu ano ejemba jeulalana kuuya ii kululuun onombuya.*

⁴² “Kaen mindinqindin ama ejemba ii hagon onongi gere tombo tanjururun jen eji, iikanon kemebuya. Iikanon kemebuti, iyononon mono saama gigilaan gobugia kigi qaro laligowuya.

⁴³ Kamban iikanon ejemba solana yononon mono ween kaana koloon Mangiaa bentoton uutanon asarin laligon ubuya. Monon uugejiawo laligoji, iinon mono qaa ii geja ama moma kotowa. Kian.

Maa suan mesamesangoyaa sareqaa

⁴⁴ “Siwewaa bentoton ii maa damandan sewana uuta iikawaa so kokaen koloaja: Ii gawonon mesangogi ero eja monon ii mokoloon analin angon koma mombo namonon mesangoro. Mesangon iikawaajon aisoon kema esuhinaya kuuya sewana mewutiwaajon ano monen karo iikanon gawon balon ii sewana mero.” Kian.

Soron kotaa sareqaa

⁴⁵ “Siwewaa bentoton ii stua ejawaa so ama sareqaa mon kokaen jema: Iinon soron kota mongama laligoro.

⁴⁶ Mongama laligon soron kota motoongo sewana somata ii mokoloon kema esuhinaya kuuya sewana mewutiwaajon ano monen karo iikanon soron kota ii sewana mero.” Kian.

Misa hoorowaa sareqaa

⁴⁷ “Siwewaa bentoton ii misawaa so ama sareqaa mon kokaen jema: Ii apu angonon giligi kemero sora tanigia kania kania kemegi onoma men kululuuro.

⁴⁸ Men kululuuro saa qero ejembanon ii horogi goraayanon kouro kamaan rama sora awaa gosin kondonon men kululuugito, soro bologa ii giligi keno.

⁴⁹ Qaa iikawaa so mono namowaa kambana tegowaatiwaa kambana somatanon koloowaa. Siwe gajoba yononon kan ejemba bologa ii solana yonoononga gosin onombu.

⁵⁰ Gosin onoma ejemba bologa ii giligi gere tombo tanjururun jen eji, iikanon kemebuya. Kanon kemebuti, iyononon mono saama gigilaan gobugia kigi qaro laligowuya.” Kian.

Qaa kota walaga ano gbilia

⁵¹ Jiisasnon sareqaa ii jedaboron kokaen qisin onono, “Qaa kuuya jejenj, ii moma asariju me qaago?” Qisin onono meleema “Oon!” ijogi.

⁵² “Oon!” ijogi kokaen injoro, “Miri toyanon miriaa kowianonga hina iwoi walaga ano gbilia unjuma amakeja. Iikawaa so Kana qaawaa boi kuuya Siwe bentotombaa gowokouruta koloogiti, iyononon mono kaanagadeen uugiaa kowianonga qaa akadamugiawo dongoga ano qaa awaa soro walaga unjuma jenkeju.” Kian.

Nazaret yononon Jiisas gema qegi.

Maak 6.1-6; Luuk 4.16-30

⁵³ Jiisasnon sareqaa ii jedaboron goman balon ii mesaon keno.

* **13:41:** Qaa aren (ideology) bologa ii naa (yawen) gawon momo, komunist, maslim ano momo aren tosaana ii ejemba somongon onongi osigi laaligogianon bolin soonkeji, gajoba yononon mono ii kuuya qewagon mindingowuya.

⁵⁴ Kema nensoomari taonanon keuma qamakooli mirigianon uma Buna qaa kuma onono. Kuma onono aarun walingon kokaen jegi, “Yei, gejajuju! Iinon momakooto koi ano angoletu ku-usunawo ii mono daenkaya meja?”

⁵⁵ Eja koi mono goman kokawaa motonqege ejawaa meriaga. Nemunaa qata Maria ano kouruta Jeims, Joosef, Saimon ano Juuda. Ii saanon mojon.

⁵⁶ Naanurutanon kuuya batunananon koi laligoju. Kawaajon iwoi kuuya koi mono daenkaya men kan anja?”

⁵⁷ *Nazaret yononon kaen jegi uugianon boliro iikanon osigi. Osigito, Jiisasnon kokaen injoro, “Gejatootoo eja ii iyanaa taonan ano iyanaa mirinon jejewili ama munkejuto, goman tosanon iikaana qaago.”

⁵⁸ Kaen injoro momalaarigianon mende kolooro yangisengiaajon ama angoletu ku-usunawo ii iikanon mamaga mende mero. Kian.

14

Jombaa aroya kotogi komuro.

Maak 6.14-29; Luuk 9.7-9

¹ Kamban kanon balon bakayaa (Galili prowinswaa) kin Herod iinon Jiisaswaa bujuya moro.

² Ii moma welenqequeuruta ii kokaen injoro, “Ii mono Jon Oomulu ejaga. Iinon mono koomunonga waama gawon mero angoletu ku-usunawo koloonkeju.” Majakaka moma kaen injoro.

³ *Ii kokaembaajona jero: Herodnon koga Filipwaa embia Herodias olon mero Jon Oomulu ejanon kin jen muro opotoro wasin onono kema Jon men somongon kapuare mirinon oonji.

⁴ *Jonon Herodwaaajon qaa kokaen jero, “Gii qamboga men laligon Kana qaa uugujan.”

⁵ Kaen jero Herodnon Jon qegi komuwaatiwaa moroto, kanageso yononon Jombaaajon mogi gejatootoo ejaga laligoroti, iikawaaajon kanageso yonoojon toroko moro.

⁶ Toroko moroto, Herodwaa kolokoloo kambananon karo somataurutanon ajoroon ragi Herodiaswaa boratanon yonoo jaagianon danis ano Herodnon iikawaa iimasiina mamaga moro.

⁷ Kawaajon emba saran iikanon naa iwoiwaajon qisinaga, kinon ii togon mumambaajon qaa somongon qaaya ii jojopan qaanon jen kotiuro.

⁸ Kaen jen kotiuro nemunanon emba saran ii kuun muro kokaen ijoro, “Mono qisina Jon Oomulu ejawaa aroya koton wana kondenen ama men kan nomba.”

⁹ Kaen ijoro kimbua uutanon kobooro wosobiri moroto, jojopan qaaya jero somataurutanon ii mogiti, iyonoo jaagianon kamaan qewabotiwaajon ama Jombaa wana mubutiwaajon jen kotooro.

¹⁰ Kaen jen koton opotoroya mon wasin jero, “Gii mono kapuare mirinon kema Jombaa aroya koton wana men kawa.”

¹¹ Kaen jero Jombaa wana kondenen ama men kan emba saran ii muro men kema nemuna muro.

¹² Jombaa gowokourutanon iikawaa bujuya moma kema qamoya men qasiriwaa jamo kobaanon ama ron kongi. Ron koma kema qaa ii Jiisas ijogi moro. Kian.

Jiisasnon eja 5,000 nene unuagiuro.

Maak 6.30-44; Luuk 9.10-17; Jon 6.1-14

* **13:57:** Jon 4.44 * **14:3:** Luuk 3.19-20 * **14:4:** Lew 18.16; 20.21

¹³ Jiisasnon Jombaa sunduya moma goman ii mesaon wangonon uma balon gbamenja mononon iyangiodeen laligowombaajon kenji. Ejemba tuun yononon iikawaa bujuya moma taon ano gomanjia mesaon Jiisaswaa gematanon otaan balon kana kenji.

¹⁴ Kenji Jiisasnon wangononga kamaan ejemba tuun somata injiima yonoojon wosoya moro. Wosoya moma batugianon ji injiro laligogiti, ii men qeangon onono.

¹⁵ Kaen ama laligoro mare kolooro gowokourutanon Jiisaswaanon kan kokaen jegi, “Boi, nono balon gbamenja kokanon laligonin ween jaaya tegon kememambaajon anja. Kawaaajon gii saanon ejemba tuun koi wasin onona gomanja gomanja kanon kema nembanenegia sewanja men newu.”

¹⁶ Kaen jegito, Jiisasnon kokaen injiro, “Yononon saanon kokanon rabu. Ononon mono onoangio ii nene unuagiwu.”

¹⁷ Kaen injiro jegi, “Nono bered 5 ano sora woi iikaan men laligojon.”

¹⁸ Kaen jegi injiro, “Mono ii men kan nombu.”

¹⁹ Kaen injon ejemba tuun somata ii jiirio lolonon kamaan rabutiwaajon jen koton onono ragi. Ragi bered 5 ano sora woi ii men Siwenon uuro uro kotuegon bered moton gowokouruta onono ejemba tuun so mendeema onongi.

²⁰ Mendeema onongi ejemba korebore nen nen timbiringgogi. Nen timbiringon nene kitia reremonja mesaogiti, ii gowoko yononon men kululuugi konde 12 kanon kemen saa qero.

²¹ Eja bered negiti, iyonoo jangogia ii 5,000. Emba merabora yonoo jangogia ii mende megii. Kian.

Jiisasnon apu angon qaganon riin riin keno.

Maak 6.45-52; Jon 6.15-21

²² Negi tegoro Jiisasnon iikanondeen gowokouruta jen koton onoma kokaen jero, “Ono mono wangonon uma waladeen apu angon koton leegen kembu. Niinon saanon kaman biiwianon ejemba tuun koi onoombe kengigo kamanja.”

²³ Kaen jen ejemba onono kenji baananon uma anodeen laligon qama kooliro. Qama koolin laligoro mare kolooro baananon yanabuju raro.

²⁴ Raro wangogianon apu angon biiwianon koriganon keno haamonon kengiti, iikaan baagenga qen karo sirinon wango kuun giliro keqelan kema karo.

²⁵ Kaen ano goman aworango (3-6 kilok) iikanondeen Jiisasnon apu angon qaganon riin riin gowokouruta yonoonon karo.

²⁶ Kan apu angon qaganon riin riin karo gowokourutanon ii iima aarun toroko moma jenenjia ororo “Kowe Songorinon kaja,” jen sombugia moma qama qa gigilaagi.

²⁷ Qama qa gigilaagito, Jiisasnon iikanondeen qaa jen kokaen injiro, “Alauruna, mono qaqabunabunagiawo satiin laligowu. Neeno kaje. Toroko mende mobu.”

²⁸ Kaen injiro moma Piitonon meleema kokaen ijoro, “Giinon Ponga koloojanj een, mono saanon jena niinon apu qaganon riin riin goonon kamanja.”

²⁹ Jiisasnon ii moma “Saanon kawa,” ijoro. Kaen ijoro Piitonon wango mesaon apu angon qaganon riin riin kanain Jiisaswaanon keno.

³⁰ Kanain kenoto, haamonon mamaga qen siri karo iima toroko moma jenenja ororo kanain apu uutanon kemen kokaen qaro, “Pon, mono ilaan nombal!”

³¹ Qaro Jiisasnon iikanondeen boria boraama Piitowaa borianon men kokaen ijoro, “Momalaariga ii melaada. Mono naambaajon uuwoi anjan?”

³² Kaen ijon ilaan muro wangonon uri haamonon goron qero sirinon non qero.

³³ Non qero eja wangonon ragiti, iyononon waeya men mepeseen mun kokaen jegi, “Onanon, gii Anutuwa meriaga.” Kian.

Jiisasnon Genesaret laligon menqeeango gawon mero.

Maak 6.53-56

³⁴ Apu angon koton leegen Genesaret gomanon keuma wango mesaon sakasinon kemegi.

³⁵ Sakasinon kemegi goman iikawaa ejembaya Jiisas moma koton mugi. Moma koton mun qaa angi goman kuuya kosianon ragiti, iikanon keno bujuya moma ji ejemba kuuya unuama Jiisaswaanon kagi.

³⁶ Kan nama Jiisaswaa maleku susuyanon oosiriwombaajon welema mun laligogi. Oosirigiti, kuuya iyononon mono qeangodaborogi. Kian.

15

Ambosakon yononon qaa kuma soogi.

Maak 7.1-13

¹ Kawaa gematanon Farisii (Kana qaawaa kaparanonkon) ano Kana qaawaa boi tosanon Jerusalem sitinon Jiisaswaanon kan kokaen qisin mugi,

² “Goo gowokouruganon mono naambaajon kana uugun ambosakonurunana yononon sili mende otaaju? Yononon mono borogia songbama hamo mende qen kilen kanain nembanene neju?”

³ Kaen qisin mugi kokaen injoro, “Onoangio mono naambaajon ambosakonana yononon sili otaawombaajon kana uugun Anutuwaanon jojopan qaa qenjeju?”

⁴ *Kawaa qaaya mon ii kokaen: Anutunon kokaen jen koto, ‘Nemun manga mono goda qen oromakeba,’ ano ‘Monon manja me nemuna qasuaan orombaati, ii mono qegi komuwa.’

⁵ “Kaen jen koto, ono qaa ii uugun kokaen jenkeju, ‘Monon manjaajon me nemunaajon kokaen jewaa: Wosona mojen. Noo nanonganngo iwoina bunja qen aonaga, ii mono Anutuwa mamatewoo nandumbaajon gosin ambeta eja. Monon kaen jen manja me nemuna goda qen mubaatiwaa so mende kolooja.’

⁶ “Kaen jen siligia walagaajon ama Anutuwa jojopan qaaya itagogi omaya koloon jangon qaomakeja. Ii mende sokonja.

⁷ Oo uumeleembaa ejemba selesese, gejatootoo eja Aisaianon onoo kania-gia tororo waladeen inisaama kokaen jerota eja,

⁸ *‘Ejemba tuun koi kanon mono je buugianon awaagadeen goda qen nomakejuto, uugianon mono telambelan ama noma mongen koriganon angi eja.

⁹ “Kaen ero noo waena een toontoon men mepeseen nomakeju. Kana qaa kuma onombonjen kitianon ejemba yonoo jenkootogia ii gisomaso ama melokanjinkeju.” ’ Kaen meleema onono.

Eja uuta ii nomaen tilooja?

Maak 7.14-23

* 15:4: Eks 20.12; 21.17; Dut 5.16; Lew 20.9 * 15:8: Ais 29.13

¹⁰ Jiisasnon ejemba tuun mombo onoono kagi kokaen injoro, “Ono mono qaa koi geja ama moma asariwu.

¹¹ Ejanon iwoi nero uutanon kemenkeji, iikanon mende tiloon munkejato, iyan^{aa} wombotanonga qaa kouma kamaankeji, iikanon mono tiloon munkeja.”

¹² Kaen injoro gowokourutanon kan kokaen qisigi, “Farisii (Kana qaawaa kaparan^{konkon}) yononon qaa ii mogi unuro uugianon boliji, ii mojan me qaago?”

¹³ Qisigi kokaen meleeno, “Niinon waro kuuya noo Siwe Man^{nanon} mende komoroti, ii mono tiitawo qonjoman^a.

¹⁴ *Kilen, ii mono onomesaowu. Yononon ‘Ejemba jaagoo unuambon^a,’ jenkejuto, iyan^{giaa} jaagianon mono gooja. Jaagoo mononon jaagoo alia mon borianon men wambaati een, iyoronon mono motoon rononon kemen uruwaa.”

¹⁵ Kaen meleeno Piitonon ijoro, “Sareqaa iikawaa kania mono jen asarina mobon.”

¹⁶ Kaen ijoro Jiisasnon jero, “Oo alauruna, ono kaanagadeen toroqen momogia awaa mende kolooja me?

¹⁷ Ejanon iwoi kuuya nero uutanon kemenkeji, ii korojonan^{on} kemen seleen^{gen} kamaankeja. Ii moma kotoju me qaago?

¹⁸ *[“]Ii kamaankejato, qaa uu konon^{anonga} kouma buutanonga kamaankeji, iikanon mono tiloon munkeja.

¹⁹ Ejemba uu konongianonga iwoi koi kaan^a koloon koumakeja: Qaa bologa romongon owen jen^a men ejemba unugi komuwutiwaajon momakeju. Olonkalu ama serowilin ambombaajon momakeju. Iwoi yongoro mewombaajon momakeju. Jenonkuukuu qaa qolonmolongoya jewombaajon momakeju. Gemaqeqe qaa jen Anutu mepaegowombaajon momakeju.

²⁰ Iwoi kaananon mono ejemba tiloon onomakejato, borogia mende songbama nembanene nenkejuti, iikanon eja mon mende tiloonkeja.” Kian.

Keinan emba mononon kaparan koma qama kooliro.

Maak 7.24-30

²¹ Jiisasnon Genesaret goman mesaon siti qagara Taia ano Saidon yoroo distrik qata Fonisia iikawaa uutanon keno.

²² Keno Keinan emba, balon iikawaa toya mononon kan Jiisas welema kokaen qama ijoro, “Pon, Deiwidwaa gbili, mono kiankomun nomba! Omenon borana kokojinjin ama muro siimbobolo somata momakeja.”

²³ Qama ijoroto, Jiisasnon qaa mon mende meleeno. Kaen kolooro gowokourutanon kan kokaen kuun mun ijogi, “Emba ii saama qama kanananan^{on} kajiwaajon mono ilaan muna kema.”

²⁴ Kaen ijogi meleeno, “Amanan^{on} Israel kanagesowaa lama soosooya iikayadeen hamo qen onomambaajon ama wasin nonota kajej.”

²⁵ Kaen meleeno emba iikanon kosianon kan simin kuma mun ijoro, “Pon, mono ilaan nomba!”

²⁶ Kaen ijoroto, Jiisasnon kokaen meleema muro, “Qaago, merabora yonoo mirigianonga bered men kasu ononin mende sokombabo. Juuda nono wabaurunana onoo qagia kasu qamakejon. Niinon waladeen Juuda ejemba ilaan onombe kantri tosaan^a ononon mono kasu kaan^a mamboma laligowu.”

²⁷ Meleema muroto, embanon ijoro, “Pon, ii saanon mojento, kasu meria yononon mono kaanagadeen togiaa nene dunnonga nene reemonja kamaaro nenkeju.”

²⁸ Kaen ijoro Jiisasnon kokaen ijoro, “Oo emba, goo momalaariga ii somata. Kawaajon welema nonjanjwaa hona mono koloowaa.” Kaen ijoro moma boratanon aua iikanondeen qeangoro. Kian.

Jiisasnon ji ejemba seiseiya mero qeangogi.

²⁹ Jiisasnon goman ii mesaon kan Galili apu angombaa goraayanon kouma baananon uma kamaan raro.

³⁰ Raro ejemba tuunlembeyanon iwaanon kan ejemba koi kaana unuangi: Lokon ano ejemba jaagia googa, tosaana kana borogia eraqeerangoya, tosaana qaamuun ano tosaana ji mamaga injiro laligogiti, ii unuama Jiisaswaa kana banon onjongi men qeangon onono.

³¹ Men qeangon onono qaamuun ejemba yononon qaa jegi kana borogia eraqeerangoya yononon qeangon dingogi lokon yononon kana riinj kema kagi jaagia doongoya yononon jaa uun iigi ejemba tuun yononon ii iima walingon Israel ananaa Anutunana mepeseegi. Kian.

Jiisasnon eja 4,000 nene unuagi.

Maak 8.1-10

³² Jiisasnon gowokouruta onono iwaanon kagi kokaen injoro, “Niinon ejemba tuunleembe somata koi yonoonon wosona mojen. Yononon noonon kan ween karoon laligon waagi nenegia qaondabororo iijen. Kananon kema laligon batuyanon jaagia giliro tiwitiwilaa mokoloowubotiwaajon ii een wasin onomambaajon togojen. Kawaajon ii nene unuagimambaajon mojen.”

³³ Kaen injoro gowokourutanon meleema kokaen ijogi, “Balon qararanonkononon kokanon nononon mono daenkayaga nembanene mamaga mokolon ejemba tuunleembe koi unuagiwonaga?”

³⁴ Ii moma Jiisasnon kokaen qisin onono, “Onoonon bered dawi raja?” Qisin onono “Bered 7 ano sora melaa tosaana raja,” jen ijogi.

³⁵ Ijogi Jiisasnon ejemba tuunleembe ii namonon kemen rabutiwaajon jen koton onono kemen ragi.

³⁶ Kemen ragi bered 7 ano sora ii men Anutu qama koolin dangisen jen moton gowokouruta onono yononon ii ejemba tuun so toto qen onongi.

³⁷ Toto qen onongi nen nen timbiringogi. Nen timbiringon nene kitia mesaagi kemeroti, ii konde 7 kanon men kululuugi saa qero.

³⁸ Eja nene negiti, yonoo jangogia ii 4,000. Emba merabora yonoo jangogia ii mende meg.

³⁹ Jiisasnon ejemba tuunleembe onono kengi iyanan wangonon uma Magadan gomanon keno. Kian.

16

Boi tosianon angoletto iibombaaajon kaparan kongi.

Maak 8.11-13; Luuk 12.54-56

¹ *Farisii (Kana qaawaa kaparanonkonon) ano Sadusii (Jigo gawombaa kaparanonkonon) tosianon Jiisaswaanon kan qaawaa timbinon horowaatiwaajon angobato men mun kokaen qisigi, “Mono jena Siwenonga angoletto mon asugiro iibonja.”

* 16:1: Mat 12.38; Luuk 11.16

² Kaen qisigi kokaen meleeno, “Ono ween kememambaaajon ano iikanon kokaen jenkeju, ‘Sombinon ososaajiwaajon woran ween awaa koloowaa.’

³ “Kaanagadeen umugawodeen kokaen jenkeju, ‘Sombinon ososaaro koosunon totowijiwaajon mono kon musu giliwaa.’ Kaen kaen jen sombimbaa tania iima kon weembaa kania saanon gosinkejuto, kambañ laligojon, iikawaa aiweseya gosiwombaaajon mende moju. Ii mende sokonja.

⁴ *Ejemba tuun bologa namonon laligon olonkalu amakejuti, iyononon Anutuwaaiweseya asugiwaatiwaajon kaparan komakejuto, Anutunon gejatootoo eja Joonawaa aiweseya onondabororo aiwese tosia mende toroqen qendeema onombaa.” Kaen meleema onomesaon mongen keno. Kian.

Farisii ano Sadusii yononon wosokondun kaan kolooju.

Maak 8.14-21

⁵ Jiisasnon gowokouruta yonowo apu angon koton leegen keuma samon mewombaaajon duduugiti, ii iigi.

⁶ *Ii iigi Jiisasnon kokaen injoro, “Ono Farisii ano Sadusii paati woi yonoo wosokondungia ano riki sombangia iikawaajon mono galengia men laligowu. Ii awagadeen mende gosin gema qegi yononon mono yiist kaan somariin men bolin onombuya.”

⁷ Injoro qaa gemata ii mende moma asarin batugianon kokaen amin mogi, “Nono bered mende men kajan. Kawaajon jeja me nomaen?”

⁸ Ii amin mogi gejianon kemero kokaen injoro, “Oo ono momalaarigia melaada, naambaaajon ‘Bered mende mejon,’ jen onoangia amin moju?

⁹ *Noo kania ii naambaaajon mende moma kotoju? Niinon bered 5 ii 5,000 yonoojon motowe iikawaa kitia men kululuugi konde dawinon kemen saa qero? Ii duduuju me qaago?

¹⁰ *“(Kaanagadeen bered 7 ii 4,000 yonoojon motowe iikawaa kitia men kululuugi konde dawinon kemen saa qero? Ii duduuju me qaago?)

¹¹ Nii beredwaajon qaa mende jejen, ii nomaen ama mende moma kotoju? Niinon beredwaajon qaagoto, Farisii ano Sadusii paati yonoo wosokondungia ano riki sombangia gosin gema qewutiwaajon jejen.”

¹² Kaen injoro iikanondeen qaayaa kania kokaen moma asarigi, “Ahaa! Flaua men somasomarii yiistwaa galen men aowombaaajon mende jejato, Farisii paati ano Sadusii paati yonoonon qaa melokanjin gema qewombaaajon jeja.” Kian.

Piitonon Jiisaswaa kania jokolooro.

Maak 8.27-30; Luuk 9.18-21

¹³ Jiisasnon Sisaria Filipai taombaa kosianon kema kanon gowokouruta kokaen qisin onono, “Ejembanon Siwe gomambaa Eja hona noojon nomaen jenkeju? Nii moroga koloojen?”

¹⁴ *Qisin onono meleema kokaen ijogi, “Tosianon ‘Gii Jon Oomulu ejaga koloojan,’ jenkejuto, tosianon ‘Gii Elaija koloojan,’ jenkeju ano tosianon toroqen kokaen jenkeju, ‘Gii Jeremaia me gejatootoo eja walaga yonoononga mon koloojan.’”

¹⁵ Kaen ijogi kokaen qisin onono, “Ano onoangio noojon nomaen jenkeju? Nii moroga koloojen?”

¹⁶ *Qisin onono Saimon Piitonon meleema ijoro, “Gii Hamoqeqa Toya Kraist ano laaligo Toya Anutuwaai Meria koloojan.”

* 16:4: Mat 12.39; Luuk 11.29 * 16:6: Luuk 12.1 * 16:9: Mat 14.17-21 * 16:10: Mat 15.34-38
* 16:14: Mat 14.1-2; Maak 6.14-15; Luuk 9.7-8 * 16:16: Jon 6.68-69

¹⁷ Kaen ijoro Jiisasnon meleema kokaen ijoro, “Oo Saimon Joonawaa meria, balon eja sa busuyawo monnon qaagoto, noo Amana Siwe gomanon laligoji, iinon mono qaa ii gii gisaano. Kawaajon giinon mono simbawonawo koloojan.

¹⁸ Niinon kokaen gijowe moba: Gii Piito (ananaa qaanon karanjan) koloon niinon karanjan iikawaa qaganon uumeleen kanagesonaa tandoya ambe nanon onona uugia meagon kotiin nambu. Giinon ii galen koma onona koomu Toyanon ii senjon gomambaa kiropo naguyanor horon onomambaaajon amamaawaa. Omejiilan tosaana yonoo ku-usungianon kaanagadeen ii kondeema haamo ama onombombaaajon amamaawuya.

¹⁹ * “Niinon Siwe bentotonaa kii meria woi gomaña. Gii namonon singisongo somongona iikanon mono Siwe gomanon kaanagadeen soomongoya ewaa. Gii namonon singisongo mesaon isana iikanon mono Siwe gomanon kaanagadeen iisana ewaa.”

²⁰ Kaen jen Hamoqege Toya Kraist kolooroti, ii asuganon jegi monnon mobubotiwaajon gowokouruta yonoojon songo kotakota ama onono. Kian.

Jiisasnon komumambaa qaaya jero.

Maak 8.31–9.1; Luuk 9.22–27

²¹ Kamban kanon Jiisasnon kanain gowokouruta ii qaa kokaen injisaama jero, “Niinon Jerusalem kema siimbobolo mamaga momaña. Kantriwaa jotamemeya, jigo gawon galen ano Kana qaawaa boi yononon nugi komu-maña. Komuwe ween karon kolooro koomunonga waamaja.”

²² Jiisasnon kaen jero Piitonon horon mun goraayanon kema kanain qotogon kokaen jen muro, “Oo Pon, ii kamban monnon koloon gombaboti-waajon Anutunon mono sopa somongon gomba.”

²³ Qotogon muro eleema Piito kokaen jen muro, “Gii qaa romongojani, ii Anutuwaanon qaaga qaagoto, balon ejemba ano Satan siingiga. Gii noo kana utumambaaajon mona uunanon bolija. Kawaajon Satan, gii mono keteda koi noo jaasewananonga togowa!” Kian.

Kraist otaawombaa sewanja

²⁴ *Kamban kanon Jiisasnon gowokouruta qaa kokaen injijoro, “Monnon noo gemananon kamambaaajon moji, iinon mono iyanaa uuseliaa siin kombomana bologa gema qero ‘Buna gbilia men kaja,’ jen sisia megi siimbobolo ii bosimakeba. Ii maripoonon komuwaatiwaa so mokosingon nii notaan kawa.

²⁵ *Monnon laaligoya iyanajaan analin angon koma anaa jaajaa laligoji, iinon mono laaligoya hona somongoro soowaa. Soowaato, monnon balom-baa laaligoya noojon ama qeleema togon nombaati, iinon mono laaligo honaa kania mokoloon kotiin laligowaa.

²⁶ “Monnon gomaña gomaña yonoo ilawoilaya kuuya koma hororo bunaya kendabororo uutaa laaligoya men soon silemale laligon komuro Anutunon qaaya jen tegoro unayanon tiwilaaro mende sokombaa. Esuhinaya iikanon mono uukoisoro mende ama mubaa. Qaago totoon! Kuuya anana mono wanana somongon aowombaaajon amamaawonaa.

²⁷ * “Siwe gomambaa Eja honanon kanagen Siwe gajoba toroya yonowo koi kamaagi Manaa asamaranana iima aaruwuya. Kamban iikanon motomotoon ananaa nanamemenana gosin irona me tawaya iikawaa so nonombaa.

* **16:19:** Mat 18.18; Jon 20.23 * **16:24:** Mat 10.38; Luuk 14.27 * **16:25:** Mat 10.39; Luuk 17.33; Jon 12.25 * **16:27:** Mat 25.31; Ond 62.12; Room 2.6

²⁸ Niinon qaa hona mon kokaen injowe mobu: Koi nanjuti, onoo batu-gianonga tosiyanon Siwe gomambaa Eja honanon kin pon koloon asugiwaati, ii iima kotowuya. Jaawo laligon koomuwaa siimboboloya mende mogi asugiro ii iibuya.” Kian.

17

Jiisaswaa selianon letono.

Maak 9.2-13; Luuk 9.28-36

¹ *Ween 6 tegoro Jiisasnon Piito, Jeims ano Jeimswaa koga Jon unuama iyangia siri baana koriga monnon uma gbamenanon laligogi.

² Laligogi jaasewangianon nano Jiisaswaa sele taniaon letoma qaita mon kolooro. Jaasewanon ween jaaya kaana asariro malekuyanon tualalakota koloon asasagawo kolooro.

³ Kaen kolooro iigi Mooses ano Elaija yoronon asugin onoma Jiisaswo qaa qaa amigi.

⁴ Amigi Piitonon kanain qaa jen Jiisas kokaen ijoro, “Pon, nononon kokanon uukorisoro mojon. Kawaaon siinganon mojan ee, niinon saanon kuun karon memana. Goojon mon, Mooseswaaon mon ano Elaijawaajon mon.”

⁵ *Kaen ijon nano kokolo tualalakota asamararawo monnon kamaan aonanon esuun onono iikawaa uutanonga qa aro mon kokaen kamaaro mogi, “Eja koi ii neenaa wombo meranaga. Noo uusiina somatanon mono iwaanon eja. Mono iwaa qaaya moma laligowu.”

⁶ Gowoko yononon qaa ii moma jenengia ororo usugon namonon kamaan keegia mamaga mogi.

⁷ Kaen mogi Jiisasnon yonoonon kan selegia oosirin kokaen injoro, “Mono waabu. Keegia mende mobu.”

⁸ Qaa ii moma uun waama woi ii mende iriigito, Jiisasnondeen nano iigi. Kian.

Jon Oomulu eja ii Elaijawaa kitiaga kolooja.

⁹ Baananonga roganon kamaan Jiisasnon kokaen jen koton onono, “Ono iwoi iijuti, iikawaa bujuya ii ejemba mon mende injowu. Siwe gomambaa Eja honanon koomunonga waaro iikawaa gematanon ii saanon jen asarin laligowu.”

¹⁰ *Kaen jen koton onono gowokouruta karon yononon Jiisas kokaen qisin mugi, “Kana qaawaa boi yononon qaa kokaen ii naambaajon jenkeju, ‘Eja Elaijanon mono waladeen Siwenonga kamaaro Hamoqege Toyanon iikawaa gematanon asugiwaa?’”

¹¹ Qisin mugi meleema kokaen injoro, “Elaijanon waladeen kamaan asugin laaligo kuuya meagowaa. Qaa ii honagato,

¹² *niinon kokaen injomana: Elaijanon kamaan asugiroto, ii iima kania mende moma kotogito, ejembanon ii angiaa siingia otaan lan ama mugi. Kaaniadeen Siwe gomambaa Eja hona kaanagadeen lan ama mugi Ju-uda jotamemeya sisiwerowerogiawo yonoo borogianon kemen siimbobolo mobaa.”

¹³ Elaijawaajon kaen jen hona Jon Oomulu ejawaajon qaa injoroti, gowoko yononon ii kaen moma asarigi. Kian.

* **17:1:** 2 Piito 1.17-18 * **17:5:** Jen 22.2; Dut 18.15; Ond 2.7; Ais 42.1; Mat 3.17; 12.18; Maak 1.11; Luuk 3.22 * **17:10:** Mal 4.5 * **17:12:** Mat 11.14

Jiisasnon ome otaaro meranon qeangoro.

Maak 9.14-29; Luuk 9.37-43

¹⁴ Jiisas ano gowoko karoon yononon baanamonga kamaan ejemba tuun yonoonon kagi eja mononon Jiisaswaa kosianon kan simin kuma mun kokaen ijoro,

¹⁵ “Pon, giinon mono merana kiankomun muba. Ji kiro tama kamaan qero semben aon siimbobolo mamaga momakeja. Kamban mamaga tama gerenon me apunon kemenkeja.

¹⁶ Niinon ii wama gowokouruga yonoonon kajento, yononon ii men qeangon mubombaajon amamaajuya.”

¹⁷ Kaen ijoro meleema mun jero, “Yei! Balombaa ejemba yangisen ano irinqiringiawo, mono kamban dawi onowo laligon qato unjuwe Anutu mende moma laarigi siimbobolo momakema? Ii mono wama noonon koi kawu.”

¹⁸ Wama kagi Jiisasnon ome ii jen muro mesaon keno meranon kamban iikanondeen qeangoro.

¹⁹ Qeangoro gowokourutanon ii iima angiodeen Jiisaswaanon kan rama kokaen qisin mugi, “Nononon mono naambaajon ii nononanodeen otaawombaajon amamaajon?”

²⁰ *Qisin mugi kokaen injoro, “Momalaarigianon melaada koloojiwaaajon ii otaawombaajon amamaaju. Niinon qaa hona mon kokaen injowen mobu: Momalaarigianon hona ii nejon kotaa so enagati een, ononon saanon baana kokawaa Toyaajon kokaen jen kotowuyaga, ‘Gii mono baana ii metogon waama kema leegen endu amba.’ Kaen jen moma laarigi iikawaa so kolooro endu kembaa. Anutu moma laarigi inaan onono iwoi mombaajon mende osiwuyaga.”

²¹ (Ome tania kaana ii mono qama koolin nene singi laligon otaawona. Iwoi morota mon anin mende kouma kembaa. Kian.)

Jiisasnon koomuyaa Bunja jero indin woi kolooro.

Maak 9.30-32; Luuk 9.43b-45

²² Jiisasnon gowokouruta yonowo motoon Galili prowins uutanon liligon kananon kenji Jiisasnon qaa kota kokaen injoro, “Anutunon Siwe gomambaa Eja hona ii balon ejemba yonoo borogianon ama muro kemebaa.

²³ Kemero ii qegi komuwaa. Komuro ween karoon kolooro mono koomunonga waabaa.” Gowokourutanon ii moma uugianon bimooro wosobiri mogi. Kian.

Jiisasnon jiwowon jigowaa takisya ano.

²⁴ *Jiisasnon gowokouruta yonowo Kaperneam taanon kougii jiwowon jigowaa takis meme eja yononon Piitowaanon kan kokaen qisin mugi, “Onoo boigianon jiwowon jigowaa takisya ambaa me qaago?”

²⁵ Qisin mugi “Oon!” jero. Kawaa gematanon Piitonon miri uutanon uro Jiisasnon qaa mutuya kokaen qisin muro, “Saimon, gii nomaen romongojan? Daen yononon konkororowaa takis ano takis tosaana (custom, revenue) ii balombaa kin eja pon yonoojon amakeju? Kantri toya anana me wabaya yononon ii angi men kululuunkeju?”

²⁶ Kaen qisin muro meleema “Wabaya yononon,” jero. Kaen jero Jiisasnon kokaen ijoro, “Kaen amakejutiwaajon kantri toya anana ii ambombaa so mende koloojon.

²⁷ Kaen koloojonto, takis mende anin eja iyonoo uugianon boliwabotiwaajon mono kema kasa uupanga apu angonon giliwa. Gilin sora mutuya

* **17:20:** Mat 21.21; Maak 11.23; 1 Kor 13.2 * **17:24:** Eks 30.13; 38.26

horon mewaati, mono iikawaa qaa oota mesagon monen kota iikanon mokoloowaga. Monen kota ii eja woi anaraa takisnaraa so. Mono ii men onoma iikanon noojon ano geenjaajon takis amba.” Kian.

18

Gowoko batugianon moronon uuta kolooja?

Maak 9.33-37; Luuk 9.46-48

¹*Kamban kanon gowoko yononon Jiisaswaanon kan kokaen ijogi, “Siwe-waa bentoton uutanon moronon uuta kolooja?”

²Kaen ijogi merabora melaa mon qaro karo batugianon ano nano.

³*Nano kokaen jero, “Niinon qaa hona mon kokaen injowe mobu: Uugia mende meleema merabora kaana mende koloowuti een, onjo mono kamban monjon Siwewaa bentotonon mende keubuya.

⁴“Kawaajon monjon iyan men kamaan aon merabora kokaana koloowaati, iinon mono Siwewaa bentoton uutanon uuta kolooja.

⁵Monjon merabora koi kaana mon noo qananon koma horon kalan kombaat, iinon mono nii koma horon nombaa.” Kian.

Singisongowaa kongoro mono qotogowu.

Maak 9.42-48; Luuk 17.1-2

⁶Jiisasnon toroqen kokaen jero, “Merabora koi kaana moma laarin nonjuti, monjon iyonoononga mon kongoro ama muro singisongo ambaati, eja iikanon mono lombo uuta mokoloowaa. Anutunon lombo iikawaa irona nomaen muro soyanon koloona? Kemun kowonjin aroyanon somongon kowe biiwianon giligi kemenagati, iikanon mono afaankota koloona.

⁷“Singisongowaa siipatitanon mono afaanagadeen koloonkeja. Kawaa-jon balon ejemba onoojon ‘Yei!’ wosobiri mojen. Monjon siipatiti anjon komambaajon amamaankejato, mon moronon tosaana kongoro ama onono singisongo ambuti, iwaajon mono ‘Yei!’ qama wanjinjingon saajen. Siimbobolo uutanon mono iwaa qaganon ubaa.

⁸*“Boroganon me kanaganon singisongo ambaatiwaa kongoro ama gombaati een, ii mono koton giliwa. Koton gilingo borodomon me kanadomon laligon laaligo kombombanja mokolon oompeleen mokoloowagato, kana boroga woiwo laligona kanagen gere sianon giligi kemebabo. Sia gereya ii tetegoya qaa jewaa.

⁹*“Kaanjadeen jaaganon singisongo ambaatiwaa kongoro ama gombaati een, ii mono qonjoma giliwa. Qonjoma gilingo jaakoga motoongowo laligon laaligo kombombananon keuma oompeleen mokoloowagato, jaaga woiwo laligona gere siawaa gerenon giligi kemebabo. Kian.

Lamanon soorotiwaa sareqaa

Luuk 15.3-7

¹⁰“Ejemba melaa koi yonoononga mon men kamaan mububotiwaajon mono galengia mewu. Niinon qaa kokaen injowe mobu: Yonoo kokojiji gajobaurugianon Siwe goman iikanon noo Siwe Amanaa kosianon laligon jaasewana suulan iimakeju. Kawaa-jon jejewili mono mende ama onombu.

¹¹(Siwe gomambaa Eja honanon mono ejemba soogiti, ii men letoma onono oyanboyon koloowutiwaajon kamaaro.)

¹²“Onjo qaa koi kawaajon nomaen romonggoju? Eja mombaa lamauruta 100 laligogi yonoononga monjon soon jinjaun keno toyanon nomaen

ambaa? Iinonj mono 99 ii baananonj onjomesaonj kema motoonggo jinjaunj kenoti, iikawaajonj monggama kembaa.

¹³ Monggama kema laligonj mokoloowaati eenj, niinonj qaa honja monj kokaenj injijowe mobu: Iinonj 99 jinjaunj mende kengiti, iyonoojonja kamban iikanonj mamaga mende aisoowaato, motoonggo iikawaajonj honombononjaga mende aisoonj laligowaa.

¹⁴ Iikawaa so onjoo Mangia Siwe gomanonj laligoji, iinonj mono ejemba melaa koi yonoononjga monjonj soonj gere sianonj mende kemebaatiwaajonj momakeja.” Kianj.

Alaganonj singisonjgo ama gono kokaenj amba:

¹⁵ * “Uumeleenj alaganonj singisonjgo ama gombaati eenj, gii mono iwaanonj kema jaasewanj qenj munj kana songiroti, ii qendeema muba. Kaenj ana qaaga moma baatanonj kembaaati eenj, giinonj mono alaga haamo ama muna mombo uumotoonggo ama laligowao.

¹⁶ * “Kaenj ana qaaga moma iikawaa baatanonj mende kembaaati eenj, giinonj mono toroqenj ala motoonggo me woi uruama iwaanonj kembu. Buja Terewaa qaa kokawaa so mono kaenj amba, ‘Qaa kuuya ii ejemba woi karoontonj nanjonj jegi kotiiwaa.’

¹⁷ “Kaenj angij qaagia moma iikawaa baatanonj mende kembaaati eenj, giinonj mono uumeleenj kanagesowaa jotamemeya ii injijona iwo aminj mobu. Aminj mobuto, iyonoo qaa baatanonj kaanagadeenj mende kembaaati eenj, ii mono asuganonj jegi jawo kolooro uumeleembaa gadokopa kaanja ama munj laligowa. Takis tiliqiligiawo megij sisigia menkejuti, iikawaa tani kaanja ii mono mesaona seleenjenj laligowaa.

Singisonjgowaa soomongoya ano iisana

¹⁸ * “Niinonj qaa honja toonj monj kokaenj injijowe mobu: Onjononj singisonjgo namononj somongowuti, ii kuuya mono Siwe gomanonj kaanagadeenj soomongoya ewaa ano singisonjgo balononj mesaonj isambuti, ii kuuya mono Anutunonj mesaoro Siwe gomanonj kaanagadeenj ewaa.

¹⁹ “Toroqenj qaa kokaenj injijowe mobu: Namononj onjoononjga woiyanonj qaa ii me ii kawaajonj uumotoonj ama qama kooliwaotiwaa qaa somongowaoti, noo Manja Siwe gomanonj laligoji, iinonj mono ii orono buja qenj aowaota.

²⁰ Ii kokaembaajonj: Ejemba woi me karoontonj noo qananonj iikanonj me kanonj ajoroowuti, niinonj mono iikanonj yonoo batugianonj laligomanja.” Kianj.

Welenqege kiankomuya qaa iwaa sareqaa

²¹ * “Kamban kanonj Piitononj Jiisaswaanonj kanj qaa kokaenj ijoro, “Ponj, alananonj singisonjgo ama nomakeji, niinonj ii indinj dawiwaa so mesaowe sokombaa? Indinja 7 ii mamaga. Iikawaa so mesaowe sokombaa me qaago?”

²² Jiisasnonj ii moma kokaenj meleema muro, “Indinja 7 qaagoto, 70 taims 7 ii* mesaona sokombaa. Niinonj kaenj gijojenj.

²³ Iikawaa kania ii kokaenj jenj asarimanja. Siwewaa bentotonja ii kinj eja pombaa so ambe kokaenj kolooja: Kinjonj welenqegeuruta onjono monengia galenj kongiti, iikawaa arenj papiaya qendeengi mindingowaatiwaajonj kapanj kono.

* **18:15:** Luuk 17.3 * **18:16:** Dut 19.15 * **18:18:** Mat 16.19; Jon 20.23 * **18:21:** Luuk 17.3-4
 * **18:22:** 70 taims 7 = 490. Kawaa so alagaa singisonjgoya ii mono suulanj mesaowa.

²⁴ “Kaen kanain moneŋa iikawaa sunduya gosin mindingogi kanon eja mon wama kagi iwaa jaanon nano. Tosaya ii 10 milyon Kina iwaanon ero.

²⁵ Ii eroto, tosaya ii kumambaajon moneŋa mende sokono amamaaroti-waajon ama somatayanon nama kokaen jen koto, ‘Eshinaya eji, ii kuuya mono sewana mewutiwaajon ambu. Ii ano embameraana ii kaanagadeen mono sewangia mewutiwaajon angii moneŋ karo iikanon tosaya ii kumbu.

²⁶ “Kaen jen koto welenqeqeyanon batanon kamaan simin kuma usugon kokaen welema muro, ‘Gii mono uugere mende ama mokosinon mam-boma nona goonon tosaga kuuya ii saanon kuma gomaŋa.’

²⁷ Kaen welema muro somatayanon welenqeqeyaaŋon wosomomo ama tosaya ii koton mesaŋ isano kamaaro.

²⁸ Kamaaroto, seleenŋen kema kanon welenqeqe alia mon mokolon iiro. Iwaa tosaya ii ween 100:waa tawaya (Kina 2,000) kawaa so iwaanon ero. Ii iima aroya kotakota men mosoma kokaen ijoro, ‘Noonon tosa goonon eji, ii mono kuma nombaga me?’

²⁹ “Kaen ijoro welenqeqe alianon batanon kamaan simin kuma usugon kokaen welema muro, ‘Gii mono uugere mende ama mokosinon mam-boma nona goonon tosaga ii saanon kuma gomaŋa.’

³⁰ “Kaen ijoroto, iinon ii toŋon kema jenteego eja majistreit ijoro men somonon kapuare mirinon oonŋi raro tosaya kundaborogi kamaawaa.

³¹ Iwoi ii kolooro welenqeqe alaurutanon tani ii iima uugia koboro wosobiri moma kema iikawaa sunduya kuuya ii somatagia ijogi moro.

³² “Ii moma somatagianon welenqeqe mutuya ii qaro jaayanon karo kokaen ijoro, ‘Gii gawon meme eja bologa! Gii tosaga koton mesaomam-baajon qisin nona niinon ii kuuya mesaŋ gonŋen.

³³ Niinon giima kobon kiankomun gombe giinon kaanagadeen iikawaa so welenqeqe alaga kiankomun muna sokonaga.’

³⁴ “Somatayanon kaen ijoro irina soono welenqeqe iikawaa qaaya jen tegon kasa miriwaa galen yonoo boronon ama muro siimbobolo mamaga moma rabaa. Iikanon rama tosaya kin pombaanon eroti, ii kuuya kundabororo kamaawaa.

³⁵ Sareqaa kokawaa hona ii kokaen: Ono motomotoon alagiaa singisongoya uugianon mende mesaowuti een, noo Siwe Mannanon mono kaanagadeen qaa iikawaa so ama onombaa.” Kian.

19

Loemba mesaŋ aowawaa qaaya

Maak 10.1-12

¹ Jiisanon qaa ii jedaboronŋo Galili prowins mesaŋ Jordan apu koton leenŋen kema metetereen kamaan mombo apu ii koton Judia prowinsnon karo.

² Karo ejemba tuunlelembenon otaan kagi iikanon men qeangon onono.

³ Men qeangon onono Farisii (Kana qaawaa kaparanŋonŋon) tosanon iwaanon kan qaawaa timbinon horowaatiwaa angobato men mun kokaen qisin mugi, “Ejanon kania ii me woiwaajon embia mesaowaati, ii Kana qaa uguwaa me qaago?”

⁴ *Qisin mugi meleema kokaen injoro, “Mokomokoloo Toyanon mono kanakanaiyanon ii ‘Eja ano emba laligowutiwaajon mokolon onono.’ Bunŋa qaa ii weenŋogi me qaago?”

* 19:4: Jen 1.27; 5.2

⁵ *Mokoloon kokaen jero, ‘Kawaajon ejanon mono nemunmanja orome-saon embiaanon kema qokotaaro yoronon sele motoonggo koloon laligowao.’ Qaa ii weengogi me qaago?

⁶ Kaen ama torogon woi mende koloojaoto, sele motoonggo koloon laligowao. Anutunon eja ano emba mindirin oronoti, ejemba monnon mono ii mende mendeema oromba.”

⁷ *Kaen injoro kokaen ijogi, “Ejanon mesaon aoao papia on embia saanon mesaowaa. Moosesnon mono naambaajon qaa kaen jen koton nononota eja?”

⁸ Kaen ijogi kokaen jen onono, “Moosesnon mono uugia kotiga kolooroti-waajon ama embia mesaowaatiwaa qaa kaen jen kotoroto, kanakanaiyanon kaen mende ero.

⁹ *Niinon kokaen injowe mobu: Embianon olonkalu mende ano kilen otaan emba mon mewaati, iinon mono serowilin ambaa. Monnon emba mesamesaoya mewaati, iinon mono serowilin ambaa.”

¹⁰ Jiisasnon kaen injoro gowoko yononon ijogi, “Loemba batugaranon mesaon aoaoawaa songo kaen eji een, mono loemba mende koloonin sokombaa.”

¹¹ Kaen jegito, Jiisasnon kokaen meleeno, “Iikawaa qaaya kuma ononjen, ejemba kuuyanon ii iyangiaajon angon koma iikawaa so saanon mende ambuto, Anutunon qaa ii ejemba tosaana yonoojon ononoti, iyononondeen mono iikawaa so ambu.

¹² Kawaa kania ii kokaen: Tosianon nemun goron uutanon koloon iikanonja kanain loemba koloowombaa mende moju. Tosianon ejembanon selegia koton* kondoon onongi loemba koloowombaa so mende kolooju. Tosianon Siwe bentotonjaajon ama loemba mende koloowombaa qaaya jen somongon qaagia ii otaankeju. Monnon qaa ii me ii moma angon koma otaamambaa so kolooji, iinon mono iikawaa so amba.” Kian.

Jiisasnon merabora kotuegon onono.

Maak 10.13-16; Luuk 18.15-17

¹³ Kamban kanon tosianon merabora busubuusu unuama Jiisasnon boria wangianon ama qama kooliwaatiwaajon iwaanon kagito, gowoko yononon ejemba ii jen qewagon onongi.

¹⁴ Kaen angi Jiisasnon kokaen jero, “Merabora melaa ii saanon onomesaogi noonon kawu. Siwewaa Toyanon ejemba kaana ii bentotonja buna qen onombaa. Kawaajon ii mende somongon onombu.”

¹⁵ Kaen jen boria wangianon ama onomesaon mongen keno. Kian.

Jiisasnon eja qabunayawo mombaa qambanmamban qaa jero.

Maak 10.17-31; Luuk 18.18-30

¹⁶ Kamban monnon eja monnon Jiisaswaanon kan kokaen qisin muro, “Boi, niinon nanamemen awaa nomaen ama laaligo kombombana buna qen aowenaga?”

¹⁷ Qisin muro kokaen ijoro, “Nanamemen awaa nomaen, naambaajon iikaen qisin nonjan? Motoongoyanon mono awaa kolooja. Laaligo kombombananon keumambaaajon mobaati een, gii mono jojopan qaa ten koma laligowa.”

¹⁸ *Kaen ijoro moma kokaen jero, “Naa jojopan qaawaajon jejan?” Jero Jiisasnon ii moma ijoro, “Mono koi: ‘Mon mende qena komuwa. Serowilin

* 19:5: Jen 2.24 * 19:7: Dut 24.1-4; Mat 5.31 * 19:9: Mat 5.32; 1 Kor 7.10-11 * 19:12: Eja tunja konkombaaajon jeja. * 19:18: Eks 20.13-16; Dut 5.17-20

mono mende amba. Iwoi monj mono yongoro mende mewa. Jenonkuukuu mono mende ama muba.

¹⁹ *Nemunmanga mono goda qen oromakeba,' ano 'Geenga jopagon aonkejani, iikawaa so mono ejemba kuuya jopagon onjomakeba.'"

²⁰ Kaen ijoro eja gbaworononj kokaen jero, "Ii kuuya mono tenj koma laligon waabe. Naambaajonj mombo amamaajen?"

²¹ Kaen jero Jiisasnonj ijoro, "Gii akadamuwo laligomambaajonj mobagati eenj, mono kema esuhinaga sewanja mewutiwaajonj ana monenj karo ejemba wanaya onomba. Kaen ana esuhinaga somata (maa suanj, milyon Kina kaanja) ii Siwe gomanonj enj gombaa. Kaen ama nii notaanj kawa."

²² Kaen jeroto, gbaworononj qaa ii moma esuhinaya mamaga erotiwaajonj ama wosobiri moma jaaya bosoleero eenj mesaonj keno.

²³ Mesaonj keno Jiisasnonj gowokouruta kokaen injijoro, "Niinonj qaa honja monj kokaen injijowe mobu: 'Yei!' Ejemba qabunagiawo yonononj mono Siwewaa bentotononj keubombaajonj bimoonj kupukapa ambuya.

²⁴ Ii kokaen jenj asarimana: oro somata kamel ii sosoro ootanonj saanonj mende keubaa. Iikawaa so ejemba qabunagiawo yonononj Anutuwaaw bentotonj uutanonj keubombaajonj bimoonj osiwuya."

²⁵ Kaen injijoro gowoko yonononj aarunj tililingonj kokaen jegi, "Oopopoon! Ejemba morononj mono Siwewaa bunja koloona?"

²⁶ Kaen jegi Jiisasnonj uunj injiima kokaen jero, "Ejembanonj ii angobato menj amamaanj osinkejuto, Anutunonj mono iwoi kuuya saanonj amakeja. Iinonj iwoi monj ama memambaajonj mende amamaanj osinkeja." Kianj.

Jiisaswaa gawonj memewaa tawaya

²⁷ Piitononj qaa ii moma meleema kokaen ijoro, "Moba, nonononj mono iwoinana kuuya mesaonj gii gotaanj kani. Iikawaa tawaya mono naa iwoiga mewonja?"

²⁸ *Kaen ijoro Jiisasnonj kokaen injijoro, "Niinonj qaa honja monj kokaen injijowe mobu: Iwoi kuuya gbilia kolooro Siwe gomambaa Eja honanonj jinkaronj dunanonj raro asamararananonj asariwaati, kambanj qaita monj iikanonj nii notaanj kagiti, onononj mono kaanagadeen jinkaronj dunj 12 kanonj rama Israel tuunj 12 yonoo qaagia gosinj jenj tegowuya.

²⁹ "Monjonj noo qanaajonj ama iwoi monj mesaoroti, ii jigo miria, daremunja, naambeeta, nemunmanga, meraboraana me gawonj molalena ii onjomesaoro Anutunonj mono iikawaa ironja uugunj meleema muro seiwaa. Kaen seiro laaligo kombombanja tetegoya qaa bunja qen aowaa.

³⁰ *Kaen koloowaato, mutuya onoononga mamaganonj daaburuya koloogi daaburuya yonoononga mamaganonj mutuya koloowuya." Kianj.

20

Wain gawonj meme ejemba yonoo sareqaa

¹ Jiisasnonj jero, "Siwewaa bentotonja ii kokaen: Balonj toya monjonj umugawodeen waama seleengenj kema eja tosaanja injiima wain gawonjonj monenj gawonj mewutiwaajonj qisinj onono.

² Qisinj onono 'Saanonj,' jegi weenj motoongowaa tawaya (Kina 20) onombaatiwaajonj uumotoonj angij wasinj onono wain gawonjonj kenji.

³ "Kenji 9 kilok kawaa so kolooro mombo toroqenj kema eja tosaanja maaket sombenanonj eenj nanj inji.

* **19:19:** Eks 20.12; Dut 5.16; Lew 19.18 * **19:28:** Mat 25.31; Luuk 22.30 * **19:30:** Mat 20.16; Luuk 13.30

⁴ Injiima kokaen inji joro, ‘Ono mono kaanagadeen noo wain gawonanon kema gawon megi tawagia soyanondeen onoma.’

⁵ “Kaen inji joro wain gawonanon kengi. Kengi 12 kilok kolooro mombo keno ano mare 3 kilok kawaa so dunanon mombo seleenjen kema kaanadeen ano.

⁶ Kaen koloon mare 5 kilok kawaa so seleenjen keno eja tosaana dunanon mombo een lan nangi inji joro. Injiima kokaen qisin onono, ‘Ono mono naambaajon ween koriga koi een laligoju?’

⁷ “Kaen qisin onono kokaen meleengi, ‘Monon monej gawon mewombaajon mende qisin nononja. Kawaaajon een koi nanjon.’ Meleengi kokaen inji joro, ‘Ono mono kaanagadeen noo wain gawonanon kema gawon mewu.’

⁸ *Gawon megi mare kolooro wain gawon toyanon gawon galen horon kokaen i joro, ‘Gii mono gawon meme eja onooma tawagia onomba. Tetegoya mare kolooro kajuyati, iyonoononga kanain tawagia onoma kena gomaambadeen kajuyati, iyonoonon tegowa.’

⁹ “Kaen inji joro mare 5 kilok gawonanon kagiti, iyononon kougii ween motoongowaa tawaya (Kina 20) ii motomotoon onono.

¹⁰ Wala gawonanon kagiti, iyononon kouma tawagia uugun mewutiwaajon romongogito, ii motomotoon kaanagadeen ween motoongowaa tawaya onono.

¹¹ Tawa motoongo iikayadeen men kanain balon toyaajon uugianon njindin-nunduru jen jen mun kokaen jengi,

¹² ‘Nono ween geriawonanon nogo arin gawombaa lombota bosinjonato, eja ii dologo kan gawon mewutiwaajon qisin ononjanja. Yononon aua motoongowaa so gawon mejuyato, giinon kilen yonoojon moma onona nonowo ororon kolooju. Ii mende sokonja.’

¹³ “Kaen jegito, yonoononga mombaajon kokaen meleema jero, ‘Alana, nii giwo qaa jen ween motoongowaa tawa (Kina 20) gomambaajon uumotoon anjota. Kawaa so tawa iikayadeen gombe sokonja. Mono ii romongowa.

¹⁴ Uuga iikawaajon boliwaati een, mono geenгаа tawaga men kamba. Eja dologo gawon mewutiwaajon qisin ononjenji, iyonoojon kaanagadeen tawa gonjenji, mono iikayadeen onomambaajon mojen.

¹⁵ ‘Neenaa monejnon neenaa aijnaa so ambe sokonja me qaago? Niinon loloogendeen ononjenjiwaajon uuganon baagon jaaga bosoleeja me?’

¹⁶ *Jiisasnon qaa ii jedaboron kokaen jero, “Iikawaa so konoga yononon mutuya koloogi mutuya yononon konoga koloowuya.” Kian.

Jiisasnon koomuyaa qaaya jero indin karoon kolooro.

Maak 10.32-34; Luuk 18.31-34

¹⁷ Jiisasnon Jerusalem sitinon ubombaajon balon kana kengi gowokouruta 12 ii horon onoma goraayanon kema kokaen inji joro,

¹⁸ “Mobu, anana Jerusalem ubonja. Iikanon monon Siwe gomambaa Eja honja memelolo men muro jigo gawon galen ano Kana qaawaa boi yonoo borogianon kamba. Yononon komuwaatiwaa qaaya jedaboron

¹⁹ waba gawman yonoo borogianon ama mubuya. Ama mugi mepaegon ooli waayawonanon qetaalin talungowuya. Qetaalin talunjon maripoonon qegi komuwaa. Komun ween karoon kolooro koomunonga waabaa.” Kian.

Jeims Jon yoroo nemungaranon iwoiwaajon weleno.

Maak 10.35-45

* **20:8:** Lew 19.13; Dut 24.15 * **20:16:** Mat 19.30; Maak 10.31; Luuk 13.30

²⁰ Kamban kanon Zebediwaa merawoita yoroo nemungaranon mera-woita yorowo Jiisaswaanon kan simin kuma mun iwoi qaita mombaa welemambaajon jero.

²¹ Kaen jero qisin muro, “Gii naa iwoiwaajon mojan?” Qisin muro kokaen ijoro, “Giinon saanon jen kotona noo merawoina koi yoronon mono goo bentotonon eu uma monnon boro dindinganon ano monnon boro qaniganon rama iwoi kuuya galen kombuyaga.”

²² Kaen ijoroto, Jiisasnon meleema kokaen jero, “Ono iikawaa kania mende moma yagon welenju. Niinon qambi aasonawo nemanati, oro ii saanon nen siimbobolo mobaota me qaago?” Kaen jero moma “Saanon newota,” ijori.

²³ Ijori kokaen irijoro, “Ii onanon! Niinon qambi aasonawo nemanati, oro ii kaanjadeen newaoto, noo boro dindinanon me qaninanon moronon rabaati, niinon qaa ii jen kotomanatiwaa so qaago. Noo Mannanon dun woi ii daen yoroojon mozozongoroti, ii mono yoroojon orono niwo rama iwoi kuuya galen komakebona.” Kian.

Galen honanon mono welenqeqeya kolooja.

²⁴ Daremun woi yoronon kaen welema muri alaurugara 10 yononon ii moma uugia boliro.

²⁵ *Kaen boliroto, Jiisasnon onono kagi kokaen injoro, “Namowaa kantria kantria yonoo jawinurugianon mono eja pon kaana ama onomakeju. Yonoo somatagianon mono qaa jen koton ejemba mindingon onoma kusungia qendeemakeju. Ono yonoo kaniagia ii saanon moju.

²⁶ *Onoo batugianon sili iikaana ewaboto, monnon onoo batugianon somatagia koloomambaajon moji, iinon mono welen qen onoma laligowa.

²⁷ “Kaanagadeen monnon onoo batugianon jetamemeya mutuya laligomambaajon moji, iinon mono onoo newo baagianon laligon welenqeqegia omaya koloowa.

²⁸ Siwe gomambaa Eja honanon mono kaanagadeen sili kaana qendeema iyaana welen qen mubutiwaajon ama mende karoto, mono welen qen onoma ejemba kuuya onoo dowegia memambaajon ama kamaan laaligoya geleema mesaowaa.” Kian.

Jiisasnon eja jaagoo woi jaagara metooro.

Maak 10.46-52; Luuk 18.35-43

²⁹ Jiisasnon gowokouruta yonowo Jeriko siti mesaowombaaajon анги ejemba tuunlelennen onotaan gemagianon kagi.

³⁰ Kaen kagi eja jaagoo woi kana goraayanon rari. Rari “Jiisasnon uruugumambaajon anja,” jegi moma kokaen qari, “Pon Deiwidwaa gbili, mono kiankomun noromba!”

³¹ Kaen qari ejemba tuun somata yononon bo rabaotiwaajon qotogon orongito, iyoronon mono kaparan koma kokaen qari, “Pon Deiwidwaa gbili, mono kiankomun noromba!”

³² Kaen qari Jiisasnon doron ama iwaanon kawaotiwaajon qaro kari kokaen qisin orono, “Alawoina, niinon naa iwoi ama oromambaajon mojado?”

³³ Kaen qisin orono kokaen ijori, “Pon, noro jaanara mombo uuwobaajon mojo.”

³⁴ Kaen ijori Jiisasnon yoroojon wosoya moma jaagara oosiroo iikanondeen tooro uun Jiisas otaan gematanon keni. Kian.

* **20:25:** Luuk 22.25-26 * **20:26:** Mat 23.11; Maak 9.35; Luuk 22.26

21

Jiisaswaajon mare kongi Jerusalem uro.

Maak 11.1-11; Luuk 19.28-40; Jon 12.12-19

¹ Jiisasnon gowokouruta yonowo Jerusalem siti dodowin Oil gere baananon Betfage gomanon kagi. Kan gowokowoita woi wasin oromambaajon ama

² kokaen irijoro, “Goman jaasewansewan raji, mono iikanon kembao. Kema iikanon keuma dongi embia kasanon somongogi nanji ano dongi melaa ii iikanondeen mokoloon orombaota. Ii mono isama oroma men noonon kawao.

³ “Aisni monnon qaa mon jero kokaen ijowao, ‘Ponnananon mono iikawaa-jon amamaaja.’ Kaen ijori dongi ii uulanawo orono koi kawao.”

⁴ Anutunon qaa mon gejatootoo eja mombaa uutanon anota jeroti, iikanon honawo koloowaatiwaajon kaen kolooro. Qaa ii kokaen,

⁵ * “Oo Jerusalem ejemba Zaion baana liligon laligojuti, iyonoojon mono kokaen injijogi mobu,

‘Mobu, onoo kin pongianon mono onoonon asugiwaa.

Iinon gumbonjonon ama dongi qaganon rama kawaa.

Dongi lombo bosimakejiwaa meriaa qaganon rama kawaa.” ’

⁶ Jiisasnon gowokowoita wasin orono kema qaa irijorotiwaa so ani.

⁷ Yoronon dongi nemunmera uruama kari. Kari malekugia qetegon dongi qagaranon angi Jiisasnon meriaa qaganon uma raro.

⁸ Kaen rama keno ejemba tuunlelembenon goda qen malekugia qetegon kana somatanon tambongi tosanon gere uutanon kema boria memburaatin kana somatanon tambongi.

⁹ * Tambongi ejemba tuunlelembenon somata wala koma horon kengiti ano gematanon otaan kagiti, iyononon kokaen jen qagi,

“Hoosana! Anutu mepeseenon.

Deiuidwaa gbili oowe oowe! Pombaa qatanon kawaati, Anutunon mono ii kotuegowa.

Hoosana! Qabunaga mepeseenin eukanon uja! Oowe oowe!”

¹⁰ Kaen qagi Jerusalem sitinon uma sitiwaa ejemba kuuyanon aarun gujumaju ama kokaen qisigi, “Eja koi mono moroga?”

¹¹ Qisigi ejemba tuunlelembenon yononon kokaen meleengi, “Iinon mono gejatootoo eja Jiisas, Galili prowinswaa goman Nazaretga.” Kian.

Jiisasnon jiwowon jigo jen kobooro.

Maak 11.15-19; Luuk 19.45-48; Jon 2.13-22

¹² Jiisasnon jiwowon jigowaa toton uutanon keno. Iikanon ejemba injiira hina sewanja mewutiwaajon angi sewanja megiti, iinon ii kuuya konjoma onono kamaagi. Monen utekute ejemba yonoo jakegia metaama meleenon kengi. Kaanagadeen kewo sewanja mewutiwaajon angiti, iyonoo dun raragia ii kaanagadeen riitano kengi.

¹³ * Kaen ama kokaen injijoro, “Aisaianon qaa mon kokaen oorota eja, ‘Noo jigonanon mono qamakooli miri koloowaatiwaajon qabu.’ Qaa ii ejato, onoo ii utegogi kikekakasililin yonoo kobaa kaana kolooja.”

¹⁴ Kaen kolooro jaagoo ama lokon ejemba ii jiwowon jigonan iwaanon kagi men qeangon onono.

* 21:5: Zek 9.9 * 21:9: Ond 118.25, 26 * 21:13: Ais 56.7; Jer 7.11

15 Kaen kolooroto, jigo gawon galen ano Kana qaawaa boi yononon angoletoto meroti, ii iigi ano merabora jiwowon jigonon qama “Hoosana! Deiwidwaa gbili oowe oowe!” jegiti, ii injiima uubologa mogi.

16 *Uu bologa moma kokaen jen mugi, “Merabora qaa qajuti, ii mojan me qaago?” Jen mugi kokaen meleema onono, “Saanon mojen. Ono kamban monjen Buja qaa koi weengogi me qaago,
‘Giinon mono merabora ano mera sayawo aju nenkejuti, ii kuma onona geenga tororo mepeseen gomakeju.’”

17 Kaen meleema onoma onomesaon mare kolooro siti mesaon Betani kema ero. Kian.

Jiisasnon fig gere mon qasuaaro gororongoro.

Maak 11.12-14, 20-24

18 En umugawodeen waama mombo sitinon kema nenewaajon komuro.

19 Nembanenewaa komun kana goraayanon fig gere* mon iima kawaa kanianon keno. Kenoto, hona mende mokolooroto, qasenagadeen iiro. Kaen iima gere ii kokaen jen muro, “Giinon mono kamban monjon honga mombo mende ewa.” Kaen jen tegon muro fig gere iikanon mono iikanondeen gororongoro.

20 Gororongoro gowokourutanon ii iima aarun kokaen jegi, “Fig gerenon mono nomaen ama alanzan pilitiknon goronggoja?”

21 *Jegi Jiisasnon kokaen meleeno, “Niinon qaa hona mon kokaen injijowe mobu: Momalaari pondan men uuwoi mende ambuyati een, fig gerewaanon iwoi kolooji, ononon iikayadeen mende ambuyato, koi mono kaanagadeen saanon ambuyaga: Baanja kokawaa toyaajon kokaen jen kotowuyaga, ‘Mono baanja koi qetegon wama waama kema kowenon amba.’ Kaen jen koton Anutu moma laariro mono iikawaa so koloowaa.

22 Naa iwoiwaajon qisin qama kooliwuti, ii kuuya buja qen aowombaajon moma laarigi mono bujagia koloowaa.” Kian.

Jotamemeya yononon Jiisaswaa ku-usunjaajon qisigi.

Maak 11.27-33; Luuk 20.1-8

23 Jiisasnon jiwowon jigowaa toton uutanon kema ejemba kuma onono jigo gawon galen ano kantriwaa jotamemeya tosaana yononon iwaanon koug. Kouma kokaen qisin mugi, “Gii kokanon iwoi anjan, ii mono moronon jen koton gono amakejan? Iikawaa ku-usuna ii mono moronon gono?”

24 Qisin mugi kokaen meleema onono, “Niinon kaanagadeen qaa mon qisin onoma. Ii meleema nombuti een, niinon kaanagadeen moronon ku-usun nono iwoi koi amakejen, ii injijoma.

25 Jonon ejemba oomulu men onoma laligoroti, iinon iikawaa ku-usuna ii daenkaya mero? Siwe Toyanon muro me balon toyanon mugi?” Kaen meleema onono batugianon amin moma kokaen jegi, “‘Ku-usunanon Siwenonga asugiro,’ kaen jewonati een, iinon mono kokaen jewaa, ‘Ono mono naambaajon Jon mende moma laarin mugi?’ Ii mende sokonja.

26 Me ‘Balon ejembanonga asugiro,’ jewonati een, nononon mono ejemba tuun yonoon toroko moma amamaawon. Kanageso kuuya yononon Jombaajon ‘Gejatootoo ejaga kolooja,’ jen laligoju.”

* 21:16: Ond 8.2 * 21:19: Fig ii sambu gerewaa alia mon. Ii gawonganon komogi hona naanawoga kolooro mamaga nenkeju. * 21:21: Mat 17.20; 1 Kor 13.2

²⁷ Qaa kaen gosin Jiisaswaajon kokaen meleengi, “Ii mende mojon.” Kaen meleengi Jiisasnon kokaen injoro, “Kaen kolooro niinon kaanagadeen iwoi koi amakejeniwaa ku-usuna moronon nonoti, ii mende injomanja.” Kian.

Mombaa merawoita yoroo sareqaa

²⁸ Jiisasnon sareqaa mon kokaen jero, “Ono qaa koi kawaajon nomaen romonjoju? Eja mon merawoita woi laligogi. Kamban monjon mangaranon meria mombaanon kema kokaen ijoro, ‘Merana, gii saanon kete noo wain kasa gawonon kema gawon mewa.’

²⁹ Kaen ijoro kokaen meleeno, ‘Nii togojen.’ Kaen ijoroto, kanagen qaaya iikawaajon moma bolin eleema kema gawon mero.

³⁰ Kawaa gematanon mangaranon meria mombaanon kema mutu meriaajon ijoroti, qaa iikayadeen ijoro. Ii ijoro qaa kokaen meleema jero, ‘Somatana, saanon kema.’ Kaen jeroto, kilen mende keno.”

³¹ Jiisasnon kaen jen qisin onono, “Woi yoroononga moronon mangaraa jeta ten kono?” Kaen qisin onono kokaen meleengi, “Meria mutuya iinon.” Kaen meleengi kokaen injoro, “Niinon qaa hona toon mon kokaen injowe mobu: Takis meme ejemba tiliqiligiawo ano kana somata emba yononon mono ono unuugun wala Anutuwaabentoton uutanon ubuya.

³² * “Qaa iikawaa kania ii kokaen: Jon Oomulu ejanon onoonon kan Anutuwaabajan solananiwonatiwaa kania qendeen ono iwaa qaaya ii mende moma laarigito, takis meme ejemba tiliqiligiawo ano kana somata emba yononon mono ii moma laarin mugi. Yononon ii moma laarin mugiti, ono ii iima kilen kanagen kaanagadeen onongia mende moma bolin aon eleema ii mende moma laarin mugi.” Kian.

Wain kasa gawon galen bologa yonoo sareqaa

Maak 12.1-12; Luuk 20.9-19

³³ * Jiisasnon jero, “Sareqaa mon ii kokaen mobu: Balon toya monjon wain kasa gawon mon koma komoro. Koma komoma sopaya men liligoro. Men liligon wain juu somata jamonon mero. Iikanon waimbaa hona amakananon rijijaagi apuyan lalanon kemero. Wain juu somata ii jamonon men wain yongoro mewubotiwaajon galen meme jake koriga kowiawo mero. Iwoi kuuya medaboron wain gawon galen tosaana mokoloon onoma kokaen injoro, ‘Mono gawon men honaa bakaya onongia men bakaya toya nii nombu.’ Kaen jen gawon ii borogianon ama onomesaon kantri monjon kema laligoro.

³⁴ “Laligon laligoro hona momogorotiwaa kambana gbani 5 toriro kanon welenqequeuruta tosia wasin onono galen yonoonon kema wain gawon honaa bakaya mubutiwaajon jero.

³⁵ Jeroto, galen yononon ii unuama somonjon tosia koobinon sagorogoro unun tosia unugi komugi tosia jamonon gilin unugi komugi.

³⁶ Kawaa gematanon welen eja tosaana torogon wasin onono mamaga koloogito, ii kaanjadeen horon ureen men onongi.

³⁷ “Kaen angi wain gawon toyanon qaa mongama jero, ‘Neenaa merana mono goda qen mubuya me nomaen?’ Kaen jen konoga ii anaa meria wasiro yonoonon keno.

³⁸ Kenoto, wain gawon galen yononon meria iima batugianon kokaen amin moma jegi, ‘Iinon mono borosamoyaa toya kolooja. Ayo, mono men qenin komuro wain kasa gawonanon mono ananaa bunaga koloowaa.’

* **21:32:** Luuk 3.12; 7.29-30 * **21:33:** Ais 5.1-2

³⁹ “Kaen jen qelanjin men somongon giligi gawon seleenjen kemero qegi komuro.

⁴⁰ Wain gawon toyanon ii moma kan gawon galen ii mono nomaen ama onombaa?”

⁴¹ Jiisasnon kaen qisin onono kokaen ijogi, “Galen bologa ii mono kondeema japalelen men onombaa ano gawon galen dologa mokoloon onoma wain kasa gawon yonoo boronon ambaa. Yononon hona momogowaati-waa kambananon bakaya tororo munkebuya.”

⁴² *Jiisasnon ii moma kokaen injoro, “Buna Terewaa qaa koi kamban mongen weengogi me qaago,

‘Miri meme yononon jamo tando mon gema qen een mesaogi raroti, iikanon mono tando kombomana kolooro mokoloogi.

Iikanon riiri mirinon mono gororongon kamaan kombaa.

Ponon tando ii kuuro jaanananon iinin qabunayawo kolooro walingonkejon?’

⁴³ “Kawaajon kokaen injowe mobu, Anutunon mono bentotonja ii unuama ejemba tuun mon onono yononon iikawaa gawon megi hona saanon koloonkebaa.

⁴⁴ Monon tando wana iikanon ritatongon kamaan gewaati, ii mono selia kotomotowaato, aen tando iikanon joloma tama mombaa qaganon kamaan kombaati, ii mono kuuya qenjanmenjangowaa.”

⁴⁵ Jiisasnon kaen jero moma jigo gawon galen ano Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkon) yononon sareqaaya ii moma kania moma asarin kokaen jegi, “Ii mono nonoonja jeja.”

⁴⁶ Kawaajon ii men somongowombaajon mogito, ejemba tuun somata yonoon toroko moma amamaagi. Ejemba tuun somata yononon Jiisaswaa-jon mogi gejatootoo ejaga kolooro. Kian.

22

Maran lombambaa sareqaa

Luuk 14.15-24

¹ Jiisasnon mombo kanain sareqaanon qaa kokaen jero,

² “Siwewaa bentotonja ii kokawaa so kolooja: Kin eja Ponon meriaajon maran (agomin aoao) lomban arengon mozongoro.

³ Mozongon welenqequeuruta wasin onoma kokaen jero, ‘Niinon ejemba tosaana maran lombanon kawutiwaajon mojen. Ono mono yonoonon qele kema kawutiwaajon injowu.’ Kaen jero kema injogito, ejemba yononon ii moma kawombaajon togon silemale angi.

⁴ “Kawaa gematanon welenqequeuruta tosaana mombo wasin onoma kokaen jero, ‘Ejemba kawutiwaajon jeweti, mono iyonoonon kema kokaen injowu: Mobu, niinon lombambaa nenena mozongodaborojenja raja. Noo bulmakao ejia ano bulmakao tosaana unuaginin kelegiawo koloogiti, ii unun on qeragonin iwoi kuuya mono jorin eja. Ono mono maran lombanon kawu.’

⁵ “Kaen jero kengi ejemba yononon qaa iikawaa geja mende angito, lolomonin tondun kengi. Tosianon nene gawongianon kengi tosanon konkororo gawongianon kengi.

⁶ Tosianon kin pombaa welenqequeuruta qelanjin unuama horon ureen onoma unugi komugi.

* **21:42:** Ond 118.22-23

⁷ Komugi kin pombaa irina soono manjaqege tuuna wasin onono kema nama borosa meme eja ii kondeema onoma taon mirigia ii kuugi jero.

⁸ “Kawaa gematanon kinnon welenqequeuruta ii kokaen injoro, ‘Maran lomban mozozongonin jojorin rajato, ejemba kawutiwaajon jeweti, iyononon mono korisoronon kakawaa so mende kolooju.

⁹ Kawaaajon ono mono kana aogaranon ano miri sombenja sombenja kanon kema ejemba ii me ii mokoloon onombuti, ii mono maran lombanon kawutiwaajon jen kaparan koma kuun onombu.’

¹⁰ “Kaen injoro welenqequeurutanon mesaon kana en kengiti, iikanon kema ejemba ii me ii mokoloon onongiti, ii korebore horon kululuun onoma kagi. Mende gosin onongi ejemba awaa ano bologa kaanadeen kan maran lomban miri gojoma nene dun liligon ragi.

¹¹ Nene dun liligon ragito, kinnon ii injimambaajon kan iikanon eja mon maran lombambaa maleku taana mende mouroti, ii iiro.

¹² Eja ii iima kokaen ijoro, ‘Alana, gii maran lombambaa malekuya mende mouma kilen nomaembaajon miri koi kawaa uutanon kajaana?’ Kaen ijoro eja iikanon qaaya bogoro olon raro.

¹³ * “Kaen raro kin ponnon welenqequeuruta kokaen jen koton onono, ‘Mono eja ii men kana boria somonon seleengen giligi pangamanon kemeba.’ Iikanon laligowuti, iyononon mono sama gigilaan gobugia kigi qaro laligowuya.

¹⁴ Qaa iikawaa so Anutunon ejemba seiseiyanon kawutiwaajon jeroto, afaangoya yononon qaa ii analin moma angon koma kan Anutunon tuun somata meweengon ononoti, mono iyonoo batugianon koubuya.” Kian.

Takis aambaa Jiisas angobato men mug.

Maak 12.13-17; Luuk 20.20-26

¹⁵ Kawaa gematanon Farisii (Kana qaawaa kaparankonon) yononon kema amin moma Jiisas qisin qaawaa timbinon hororo gbadoon mubombaajon arena angi.

¹⁶ Aren kaen ama gowokouruta ano gawana Herodwaa paati alauruta tosaana wasin onongi Jiisaswaanon kan kokaen qisin jegi, “Boi, giinon eja hona koloojani, nono ii mojon. Giinon ejemba tosaana mende inisosoroon tosaana mende sureen onomakejanto, so motoongonon gosin nonomakejan. Kawaaajon kuun gongi mende dogon somata mende esuun onomakejanto, Anutuwaanon kana ii qaa honaa so kuma nonomakejan. Giinon Anutuwaanon qaa dindina iikanon uuta ano kamaanqeqeta motoondeen kuuya jen qindiin ama nonomakejan.

¹⁷ Kawaaajon qaa koi kawaaajon nomaen romongojani, ii jena mobon. Nono Siisa-kimbaajon takis ama iikanon Mooseswaa Kana qaa songiwona me qaago?”

¹⁸ Kaen qisigi arengia qolonmolongoya moma koton kokaen injoro, “Oo uumeleembaa eja seleseleya, ono mono naambaajon qaawaa timbinon ama nombombaajon angobato men nonju?

¹⁹ Saanon takis aambaa monena mon qendeema nongi iimana.” Kaen injoro silwa monen mon men kagi.

²⁰ Kagi kokaen qisin onono, “Morowaa unayaga ano qataga ii koi oogita eja?”

* **22:13:** Mat 8.12; 25.30; Luuk 13.28

²¹ “Oo ii Siisa-kimbaanonja,” kaen meleema jegi. Jegi kokaen injjoro, “Kaen kolooro iwoi Siisa-kimbaa unayawo ii mono iwaa bunja munkebu. Iwoi Anutuwaaw unayawo eji, ii mono Anutuwaaw bunja qewu.”

²² Kaen injjoro iwaajon mamaga walingon mesaon seleenjen kengi. Kian.

Koomunonga waawaataa Jiisas angobato menj mugi.

Maak 12.18-27; Luuk 20.27-40

²³*Sadusii (Jigo gawombaa kaparanjonkon) yononon ‘Komugiti, iyononon mende waabuya,’ jen laligogi. Kamban kanon yonoononga tosanon Jiisaswaanon kan kokaen qisin mun jegi,

²⁴*“Boi, Moosesnon kokaen jen koton nononota eja, ‘Eja mon emba mero merabora mende koloogi komuro koganon saanon maloya menj laligon gbili mekoloon muro dataa qa menj laligowaa.’

²⁵ Moba, kamban monnon daremun 7 laligogi. Dagia mutuyanon emba menj laligon gbilia qaa een laligon komuro. Komuro koganon maloya ii mero.

²⁶ “Menj laligon komuro koga monnon maloya ii mero. Mero kawaa gematanon koga monnon emba iikayadeen mero. Kaanondeen kaan daremun 7 kuuya yononon emba motoongo iikayadeen menj gbilia qaa laligon komudaborogi.

²⁷ Komudaborogi konoga malogia ii kaanagadeen komuro.

²⁸ Giinon ‘Komugiti, iyononon gbilin waabuya,’ jejanto, nono ii mende moma laarijon. Moba, eja 7 kuuya ii ororon waabuyagati een, emba motoongo ii embagiaga megilaligorotiwaajon ama mono morowaa embiagakoloonaga?”

²⁹ Kaen qisigi Jiisasnon meleema kokaen injjoro, “Ono qaa jen soaju. Uumeleembaa Bunja Tereya ano Anutuwaaw ku-usuna mende moma kotojutiwaajon mono jinjaun amakeju.

³⁰ Onanon, koomunonga waama kamban iikanon loemba mende koloowuyato, gajoba yononon Siwe gomanon laligojuti kaana koloon laligowuya.

³¹ “Mobu! Komugiti, iyononon gbilin waabutiwaa qaaya Anutunon onjojon jeroti, ono ii mono weengogi me qaago? Qaa ii kokaen,

³²*“Niinon Anutu Aabrahambaa Pon, Aisakwaa Pon ano Jeikobwaa Ponga laligon waama laligojen.’ Anutunon koomuya yonoo Pongia qaagoto, laaligo kombombanja laligojuti, mono iyonoo Pongia laligoja.”

³³ Jiisasnon ejemba tuun somata kaen kuma onono moma walingogi. Kian.

Jojopan qaa wana woi ii nomaen?

Maak 12.28-34; Luuk 10.25-28

³⁴ Sadusii (Jigo gawombaa kaparanjonkon) yononon Jiisas qisin mugi meleema jen sororogoro qaagia bogoroti, ii Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkon) yononon moma kan ajoroogi.

³⁵*Yonoononga boi mon Kana qaa tororo moma kotoroti, iinon kan Jiisas timbi ama kokaen qisin muro,

³⁶ “Boi, Mooseswaa Kana qaa uutanon naa jopopan qaa ii wana somata kolooja?”

³⁷*Qisin muro meleenon, “Wana somata ii kokaen, ‘Gii uuga, unaga ano roromonogoga jumuna iikanon mono Pon Anutuga jopagon laligowa.’

* 22:23: Apo 23.8 * 22:24: Dut 25.5 * 22:32: Eks 3.6 * 22:35: Luuk 10.25-28 * 22:37: Dut 6.5

³⁸ Iikanonj mono jojopan qaa wanja ano uuta kolooja.

³⁹ *Jojopan qaa iikawaa alia ii kokaen, 'Geenga jopagon aonkejanj, iikaanjiadeen mono ejemba kuuya jopagon onoma laligowa.'

⁴⁰ Jojopan qaa woi ii mono Mooseswaa Kana qaa ano gejatootoo ejemba yonoononj Buju Tere kuuya iikawaa wanaga kolooja." Kianj.

Kraist ii kin Deiwidwaa Ponja ano gbiliga.

Maak 12.35-37; Luuk 20.41-44

⁴¹ Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkonj) yonononj kan ajoroogi Jiisasnonj kokaen qisin onono,

⁴² "Ono Kraistwaajonj nomaen moju? Iinonj mono morowaa meriaga kolooja?" Kaen qisin onono meleema ijogi, "Mono kin Deiwidwaa gbiliaga kolooja."

⁴³ Ijogi moma injoro, "Kaen koloojato, nomaen ama Unja Toroyanonj Deiwid sololoonj muro iwaajonj 'Neenaa Ponja,' qama kokaen jero,

⁴⁴ *Anutunonj nama noo Ponja kokaen ijoro, Giinonj mono kan noo boro dindinanonj rana niinonj kambanj biiwianonj kereuruga riinj riitama haamo ama onoma goo kana baaganonj onoomanja.

Kambanj ii kan kuuwaatiwaa so mono asamararanonj koi raba.'

⁴⁵ Deiwidnonj ano kaen jen qata 'Noo Ponja' jeja. Ponja jen mono nomaen ama iwaa gbilia kaangadeen koloonaga?"

⁴⁶ Kaen injoro iikawaa kitia monjonj monj meleemambaajonj amamaan qaagia bogoro nanji. Somanja iikanondeen kuuya yonononj Jiisas mombo qaa mombaa qisin mubombaajonj kokodundunj ama mesaogi. Kianj.

23

Uumeleembaa selesele laaligowaa galen meme qaa

Maak 12.38-39; Luuk 11.43, 46; 20.45-46

¹ Kambanj kanonj Jiisasnonj ejemba tuunjelembe ano gowokouruta ii kokaen injoro,

² "Kana qaawaa boi ano Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkonj) yonononj Mooseswaa jinjaronj dun raranonj rama Kana qaawaa kania ku-usunj qaganonj kuma onomakeju.

³ Kawaajonj qaa kuuya jen kotonj onomakejuti, ii mono tenj kombuto, nanamemengia ii mono mende otaawu. Yonononj qaa jegianonj jen asarinkejuto, iyangio ii mende otaankeju. Kawaajonj mono ii kaanja mende amakebu.

⁴ "Yonononj qaaya qaaya jen kotonj iikawaa qaqanj binjawo ii ejemba sawingianonj amago anji ii angowombaajonj bimooro jarambaranj amakejuto, iyangio ii boro susugia melaa monjonj ilaan onombombaajonj wosomomia monj mende enkeja.

⁵ *"Yonononj nanamemengia kuuya ejembanonj injiibutiwaajonj ama menkeju. Baibel qaa kota (memori jawo) irimunj kasa bokisgia menj somariinj asuganonj qendeema Bunja momogiaajonj awelegonj aonkeju. Malekugiaa susuyanonj akadamuwaa goubire somasomata menj mondonkeju.*

* **22:39:** Lew 19.18 * **22:44:** Ond 110.1 * **23:5:** Mat 6.1; Jan 15.38; Dut 6.8 * **23:5:** Baibel memori jawo irimunj kasia ii Duteronomi 6.8 qaa iikawaa so oro selianonj menj palapangianonj me qoi kaanja borogianonj somonjonj laligogi. Malekugiaa susuyanonj akadamuwaa goubire bewesononj menj mondonj laligogiti, ii Anutuwaaw ejemba honja toonj koloogitiwaa aiweseya kolooro.

⁶ Yononon jejelombanon dun rara mutuyanon jegenjegen rabombaajon momakeju ano qamakooli mirinon jaaqeqeyanon eu rabombaajon siina momakeju.

⁷ Maaketnon me kananon ejemba iniigi jolongia jewutiwaajon moma 'Oo somatanana,' qagia kaan qabutiwaa siina momakeju.

⁸ "Yononon kaen amakejuto, motoongo iinon onoo Boigia kolooro onoo kuuyanon iwaa uumeleen alauruta kolooju. Kawaajon onoo qagia boinana qabutiwaajon mende mobu.

⁹ Motoongo iinon Mangia kolooja. Iinon Siwe gomanon laligojiwaajon balon eja mombaajon nonoo Manana qa kaen mende qabu.

¹⁰ Kraist motoongo niinon onoo somatagia koloojen. Kawaajon onoo qagia 'Somatanana,' qabutiwaajon mende mobu.

¹¹ *"Kaen qaagoto, onoo batugianon monnon wana kolooji, iinon mono welen qen onoma laligowa.

¹² *Kaen laligowaato, monnon iyanaa uuta men ubaati, Anutunon mono ii men kamaan mubaa. Monnon iyanaa uuta men kamaawaati, Anutunon mono ii men uma mubaa.

Jiisasnon Farisii yonoojon qama wanjinjingon 'Yei!' jero.

Maak 12.40; Luuk 11.39-42, 44, 52; 20.47

¹³ "Oo Kana qaawaa boi ano iikawaa kaparanjonkon ejemba! Ono uumeleembaa ejemba seleseleya koloogi lombo qagianon ubaatiwaajon mono qama wanjinjingon 'Yei!' jejen. Ejemba Siwewaa bentoton uutanon keububotiwaa naguya koma somonjonkeju. Onoangio iikawaa uutanon mende keuju ano tosanon iikawaa uutanon keubombaajon anjuti, ono ii somonjon anjon koma onomakeju.

¹⁴ Oo Kana qaawaa boi ano iikawaa kaparanjonkon ejemba! Ono uumeleembaa ejemba seleseleya koloogi lombo qagianon ubaatiwaajon mono qama wanjinjingon 'Yei!' jejen. Ono malo yonoonon miri iwoi bidaan baagon analin onomakeju ano qabunagia koloowaatiwaajon ama qamakooli koriga koriga qama koolin totogianon qenkeju. Kawaajon Anutunon qaagia jen tegon irona uuta meleen onoo qagianon ubaa.

¹⁵ "Oo Kana qaawaa boi ano iikawaa kaparanjonkon ejemba! Ono uumeleembaa ejemba seleseleya koloogi lombo qagianon ubaatiwaajon mono qama wanjinjingon 'Yei!' jejen. Ono monnon Juuda ejemba mon koloowaatiwaajon kaparan koma koweya koweya koton balona balona liligonkeju. Kaen angi monnon Juuda ananaa nanamemenon qokotaawaati, ii mono kuma soon mugi gere siawaa buna koloowaa. Onoangia kaana qaagoto, indina woi onoangia unuugun kileqileewaa.

¹⁶ "Jaagianon gooro ejemba borogianon men unuamakejuti, lombo onoo qagianon ubaatiwaajon mono qama wanjinjingon 'Yei!' jejen. Ono qaa kokaen jenkeju, 'Monnon jiwowon jigowaa qatanon qaaya jojopan qaanon jen kotiiwaati een, iikanon mende kotiiwaato, monnon jiwowon jigowaa iwoi goulonon memeta iikawaa qatanon jojopan qaaya jewaati een, jojopan qaa iikanon mono somonjon mubaa.'

¹⁷ "Oo jaagoo ejemba nekon! Iwoi goulonon memeta ano jiwowon jigo woi yoroononga naa iwoinon uuta kolooja? Goul yano kowoga mende koloojato, jiwowon jigolonon angi iikanon mono ii men kobooja.

¹⁸ "Qaa mon kokaen jenkeju, 'Monnon alatawaa qata qama qaaya jojopan qaanon jen kotiiwaati een, iikanon mende kotiiwaato, monnon nandun

* **23:11:** Mat 20.26-27; Maak 9.35; 10.43-44; Luuk 22.26 * **23:12:** Luuk 14.11; 18.14

mamatewoo alatanon eji, iikawaa qata qama jojopan qaaya jewaati een, jojopan qaa iikanon mono somongon mubaa.'

¹⁹ "Oo jaagoo ejemba! Nandun mamatewoo ano alata yoroononga naa iwoinon uuta kolooja? Nandun yano kamaanqeqeta koloojato, alatanon angi iikanon mono nandun men kobooja.

²⁰ Kawaajon monon alatawaa qanon qaaya jojopan qanon jen kotiiwaati, iinon alata ano iwoi kuuya alatanon eji, mono iikawaa qanon qaaya jen kotiiwaa.

²¹ "Monon jiwowon jigowaa qanon qaaya jojopan qanon jen kotiiwaati, iinon mono jigo iikawaa ano iikanon kotiin laligoji, iwaa qanon qaaya jen kotiiwaa.

²² *Kaanadeen monon Siwewaa qanon qaaya jojopan qanon jen kotiiwaati, iinon Anutuwaa jinkaron dun ano iikanon raji, iwaa qanon qaaya jen kotiiwaa.

²³ *"Oo Kana qaawaa boi ano iikawaa kaparankonkon ejemba! Ono uumeleembaa ejemba seleseleya koloogi lombo qagianon ubaatiwaajon mono qama wanjinjingon 'Yei!' jejen. Ono nembanene kuuya mendeema bakaya 10 iikanon motoonggo Anutuwaa buna qenkeju. Dane, raki ano kiesopa ii kaanadeen mendeema tenonga motoonggo ii Anutuwaa buna qenkeju. Nandun ii tororo amakejuto, Kana qaawaa kota wana koi mono uugun mesaonkeju: Gii ejemba batugianon nanamemen dindina otaan kiankomun aon qaa pondan otaan laligowa. Qaa wana ii mono kaparan koma otaan laligowu ano qaa melamelaa ii kaanagadeen mende uugun mesaowu.

²⁴ Jaagia gooro ejemba borogianon men unuamakejuti, ono jengeran apuwo newubotiwaajon apugia saiyanon gosinkejuto, oro somata kamel ii tondugogonkeju.

²⁵ Oo Kana qaawaa boi ano iikawaa kaparankonkon ejemba! Ono uumeleembaa ejemba seleseleya koloogi lombo qagianon ubaatiwaajon mono qama wanjinjingon 'Yei!' jejen. Ono hamo qen aowombaajon gambi ano amanenewaa selia songbama yagonkejuto, onongiaa dogo otokogia mende galen koma iwoi tondugorongon nepaqepalo angi iikanon uugia saa qero laligoju.

²⁶ "Oo jaagoo eja Kana qaawaajon kaparan komakejani, gii mono wala gambiwaa uuta songbana selianon kaanagadeen tataankota koloowaa.

²⁷ *Oo Kana qaawaa boi ano iikawaa kaparankonkon ejemba! Ono uumeleembaa ejemba seleseleya koloogi lombo qagianon ubaatiwaajon mono qama wanjinjingon 'Yei!' jejen. Ono qasiriwaa maripoon songbangi taana koloojuti, mono iikawaa so kolooju. Selegianon iimasiinsiingiawo kaana koloojuto, qasiriwaa utanon qamo sii ano iwoi arokuukuuyawo eji, iikaananon mono onoo uugia saa qen eja.

²⁸ "Iikawaa so ono kaanagadeen ejemba jaagianon onanon dindina tani koloonkejuto, uumeleembaa selesele tani ano gewolonon mono uugia saa qero laligoju.

Bologa memewaa irona

Luuk 11.47-51

²⁹ "Oo Kana qaawaa boi ano iikawaa kaparankonkon ejemba! Ono uumeleembaa ejemba seleseleya koloogi lombo qagianon ubaatiwaajon mono qama wanjinjingon 'Yei!' jejen. Ono gejatootoo ejemba yonoo

qasirinoŋ simen kuun menkeju ano ejemba solana yonoo jamo kobaagia menjerenŋonkeju.

³⁰ Kaen ama kokaen jenkeju, ‘Nononoŋ ambosakonana yonoo kambanon laligowonagati een, mono yonowo mende toroqeninŋ gejatootoo ejemba yonoo sagianon mono nonoo qanananon mende unaga.’

³¹ “Kaen jen iikanon onŋoangio gejatootoo ejemba unugiti, iyonoo esaurugia koloojuti, mono qaa ii nanŋon jen danŋunu kaana nanju.

³² Kawaajon ambosakonŋianon singisonŋo kanainŋ angiti, iikawaa so onŋo mono toroqen kuuya andaborowu.

³³ * “Oo Farisii, onŋo mono qato melaa kaana kolooju. Anutunon qaagia jen tegoro gere sianon kemebubotiwaajon mono nomaen umburatinŋ kembuyaga? Ii mono amamaawuya.

³⁴ Kawaajon mono mobu, niinon gejatootoo ano momakooto ejemba ano Kana qaawaa boi wasin onŋombe onŋoonon kawuya. Kagi yonoononga tosaana ii unugi komuwuya ano tosaana maripoonon unuwuya. Tosaana qamakooli mirigianon ororaan onoma qaagia jen tegon oolinon onŋootin konjoma onŋonŋi taona taona kanon kemakebuya.

³⁵ * “Eja solana Aabelwaa sayanon kamaaro iikanonŋa kanainŋ unun kouma laligon Zekaraia jiwowon jigo kowoga ano siimolon alata yoroo batugaranon qegi saya kamaaro iikanon tegoro. Ejemba solana yonoo sagia balanon molaan laligogiti, sa kuuya iikawaa irona mono onŋoo qagianon ubaa.

³⁶ Niinon qaa hona mon kokaen injijowe mobu: Sagiaa irona kuuya ii mono ejemba kete laligojuti, mono onŋoo qagianon uro Anutunon irona meleema onŋono mobuya.”

Jiisasnon Jerusalem kanageso jopagon onono.

Luuk 13.34-35

³⁷ Jiisasnon jero, “Oo Jerusalem Jerusalem, onŋo gejatootoo ejemba unugi komugi Anutunon ejemba wasin onŋono onŋoonon kankejuti, ii jamonon unugi komunkeju. Kuru nemunanon meraboraana enŋana baatanon ama kojojoon onŋomakeji, niinon mono iikawaa so kambana kambana goo kanagesouruga kotama kololon onŋomambaajon moma laligoweto, onŋo ii togon laligon kougi.

³⁸ * Mobu, Anutunon mono jigo mirigia gema qero saoyagadeen ewaa.

³⁹ * “Kaen ewaato, niinon kokaen injijowe mobu, Onŋo nii mombo mende niibuya. Kanagen kamban mon kan kuuro iikanon niima kokaen jewuya, ‘Pombaa qatanon kan nononji, Anutunon mono ii kotuegon muba.’ Kian.”

24

Jiwowon jigonon kondemondeen koloowaa.

Maak 13.1-2; Luuk 21.5-6

¹ Jiisasnon jiwowon jigo mesaon kamaaro gowokourutanon iwaanon kan jiwowon jigowaa toton uutanon miri ragiti, ii Jiisas qendeema mugi.

² Qendeema mugi meleema kokaen injijoro, “Miri kuuya ii saanon injijuto, niinon qaa hona mon kokaen injijowe mobu: Ii mono kondeengi miriwaaw jamo mon ii jamo mombaa qaganon mende ewaato, qeqelala saoyagadeen ewaa.” Kian.

Kakasiliin ano sisiwerowero koloowaa.

Maak 13.3-13; Luuk 21.7-19

* **23:33:** Mat 3.7; 12.34; Luuk 3.7 * **23:35:** Jen 4.8; 2 Hist 24.20-21 * **23:38:** Jer 22.5 * **23:39:** Ond 118.26

³ Jiisasnon Oil gere baananon kema raro gowokourutanon iyangia siri iwaanon kan kokaen qisin mugi, “Boi, qaa jejanj, iikawaa hona mono naa kambanon asugiwaa ano giinon kana balombaa kamban tegomambaaajon ambaati, iikawaa aiweseyanon mono nomaen asugiwaa? Ii saanon nini-jowa.”

⁴ Kaen qisin mugi meleema kokaen jero: “Monnon angomokolon ano jinjaun kembubotiwaajon mono galengia men laligowu.

⁵ Ejemba mamaganon asugin noo qananon kokaen jewuya, ‘Niinon Hamoqege Toya Kraist koloojen.’ Kaen jen ejemba mamaga tiligon onombuya.

⁶ Ono manjawaa bujuya ano otona koloon kema karo momakebuya. Ii moma jenengia orowabotiwaajon mono galengia mewu. Iwoi kaana ii waladeen koloowaatiwaa jejetaga. Ii koloowaato, balombaa kambananon mono iikanondeen uulanawo mende tegowaa.

⁷ “Kantri monnon kantri mon unuwombaajon waabuya. Ejemba tuun monnon tuun mon yonowo aron qen aowombaajon waabuya. Goma goma kanon bodia bodia koloowaa ano nan somasomata ii qonjoma men namo meleen kemekebaa.

⁸ Iwoi kuuya ii emba korowonon masu kanain ununkejiwaa so. Balombaa kambananon mono iikawaa so kanain tegomambaaajon ambaa.

⁹ * “Kaen ambaato, kamban kanon tosanon ono uugia meleengitiwaajon ama gawman yonoo boronon onoongi siimbobolo ama onoma unugi komuwuya. Kantri kuuya yononon noojona ama kazi ama onomakebu.

¹⁰ Kamban kanon mamaganon momalaarigia mesaon angonan men kazi ama aowuya.

¹¹ Gejatootoo ejemba takapolakaya mamaganon asugin ejemba mamaga kilikalu men onongi jinjaun qen kemakebuya.

¹² “Jeulalan Toyanon sein ejemba galen koma onombaatiwaajon ama uumeleen ejemba seiseiya yonoo uugianon olomooro uujopagianon loorin zololongowaa.

¹³ * Monnon kaparan koma kotiin bon qen nama laligoro balombaa kambananon tegowaati, iinon mono oyanboyan buna qen aowaa.

¹⁴ Anutuwa bentotonaa Oligaa Buna koi mono waladeen namowaa kantria kantria kuuya kanon jen seigi kanageso so nanjonango qaaya mogigo balombaa kambananon iikawaa gematanon tegowaa. Kian.

Jerusalem sitiwaa kondemondéen uuduuduyawo

Maak 13.14-23; Luuk 21.20-24

¹⁵ * “Gejatootoo eja Danielnon kondemondéen uuduuduyawo kawaa qaaya jerota eja. Qaa iikawaa so tosanon kan kondemondéen ano iwoi angonjorayawo ii jiwowon jigo toroyanon angi nano iibuti, qaa koi weengowagati, iinon mono saanon geja ama moma kotowa.

¹⁶ Kamban iikanon Judia prowinsnon laligowuti, ononon mono misingon horon baananon kembu.

¹⁷ * Miri kosianon sombenon laligowaati, iinon mono kamaan geso iwoiya memambaaajon miri uutanon mende uba.

¹⁸ Gawonon kema laligowaati, iinon mono kaanagadeen malekuya memambaaajon eleema mirinon mende kema.

¹⁹ “Yei! Emba korowo ano merabora ajunon yononon kamban iikanon nomaen uulanawo kembuya?

* 24:9: Mat 10.22 * 24:13: Mat 10.22 * 24:15: Dan 9.27; 11.31; 12.11 * 24:17: Luuk 17.31

20 Kawaajon iwoi ii konjuru me Sabat kendombaa kambananon mende koloowaatiwaaajon mono qama koolinkebu.

21 **“Ii kokaembaajon: Kamban iikanon kakasililin jekania boorongoya koloowaa. Kakasililin soya kaanja ii wala eenanon kamban mongen mende koloon ero. Anutunon iwoi kuuya mokoloroti, kamban iikanondeen kanain kamban kokanon laligon kouma kamban biiwianon mon mende kolooro. Wala eenanon mende kolooro ano kanagen kamban monjon mombo mende koloowaa. Kawaajon mono qama koolin laligowu.*

22 Ponjon kokojinjin kamban ii mende men torinagati een, ejemba kuuyanon mono tiwilaadaborowuyagato, ejemba iyanjaajon meweengon ononoti, iyonoojon ama ween iikawaa jangoya ii men toriwaa.

23 *“Kamban iikanon kokaen jewuya, ‘Mobu! Kraistnon koi laligoja,’ me ‘Iibu! Hamoqege Toyanon endu nanja.’ Monjon kaen jewaati een, ii mono mende moma laariwu.*

24 *Ii kokaembaajon: Hamoqege toya qolonmologoya ano gejatootoo ejemba takapolakaya asugin angoletoto ano aiwese somasomata megilembuya. Kaen letongi Anutunon ejemba iyanjaajon meweengon ononoti, ii kaanagadeen enkalolon men onombutiwaaajon angobato men kaparan kongi jinjaun qewubo. Ono galengia awaagadeen men aon laligogi ii amamaawuya.*

25 *Mobu! Niinon iwoi kuuya ii mende kolooro waladeen injiowe modaborju.*

Siwe gomambaa Eja honanon asugiwaa.

Maak 13.24-27; Luuk 21.25-28

26 **“Kawaajon ‘Hamoqege Toyanon balon qararankonkonanon laligoja,’ kaen jegi mobuti een, iikanon mono mende kembu. Me ‘Mobu! Kraistnon miri kawaa uutanon asugin raja,’ kaen injigogi ii mende moma laariwu.*

27 *Ii kokaembaajon: Siwe gomambaa Eja honanon mombo kawaati, kamban ii mono oobiliwaa so kokaen koloowaa: Ii ween koukoutanonga pilitik bilisik ama leegen ween kemekemetanon sokoma asarin keno iijoni, iinon mono iikawaa so asugiwaa.*

28 **“Oro gisaganon mongen ewaati, mambonkarara yononon iikanon horon ajoroonkejuti, mono iikawaa so koloowaa.” Kian*

Siwe gomambaa Eja honanon asugiwaa.

Maak 13.24-27; Luuk 21.25-28

29 **“Konajilin kamban iikanon tegoro iikanondeen ween jaayanon injan kono koinjon umun kombaa. Sengelao yononon sombinonga tegon kamaawuya ano sombinon utugoro iikawaa ilawoilaya ii raragia mesaon enkalolon angi soowaa.*

30 **Kamban iikanon Siwe gomambaa Eja honaa aiweseyanon sombinon asugiro iibuya. Kamban iikanon namowaa kanageso kuuya yononon jingen qama saabuya. Saama Siwe gomambaa Eja hona iinon sombimbua koosu qaganon karo iibuya. Ku-usuna somatanon sakondindinawo asuganon asugiro asamararan iibuya.*

31 *Karo iigi romon qaita mon uugi otona kotakota mogi Siwe gajobauruta wasin onono yononon ejemba Anutunon iyanjaajon meweengon*

* 24:21: Dan 12.1; Ais 7.14 * 24:26: Luuk 17.23-24 * 24:28: Luuk 17.37 * 24:29: Ais 13.10; 34.4; Eze 32.7; Joel 2.10, 31; 3.15; Ais 6.12-13 * 24:30: Dan 7.13; Zek 12.10-14; Ais 1.7

ononoti, ii balon goraaya teetee eugen emugen iikanonja kopepereen onoma unjuambuya. Kian

Noron gerewaa sareqaa

Maak 13.28-31; Luuk 21.29-33

³² “Onjo noron gere iima tania romongon sareqaa koi mobu. Borianon apuyawo kolooro sengia longogi ii iima moma kokaen jenkeju, ‘Ween kambaña mono dodowija.’

³³ Onjonon kaanjadeen aiwese iikawaa so asugiro iima moma asarin kania kokaen jewu, ‘Jiisasnon mono nagunon dodowija.’

³⁴ “Niinon qaa honja mon kokaen injiowe mobu: Ejemba koi kete namonon laligojuti, iyononon mende komugi iwoi kuuya jejeni, ii mono iyonoo laaligo kambanganon koloowaa.

³⁵ Sombin namonon goron qewaoto, noo Buna qaananon mono kamban monon mende aliwaa. Kian.

Jiisas kawaatiwaa kambaña ii monjon mende moja.

Maak 13.32-37; Luuk 17.26-30, 34-36

³⁶ “Siwe gomambaa Eja honjon kawaato, naa kambanon kan kuuwaati, iikawaa weenja me aua kambaña ii monjon mon mende moja. Siwe gajobanon ii mende moju. Anutuwaa Merianon kaanagadeen ii mende moja. Amanon anodeen ii moja.

³⁷ *Wala eenanon Nooawaa kambananon ejembanon laaligogia qemasologen qaganon laligon men kileegiti, iikawaa so mono Siwe gomambaa Eja honjon mombo kawaatiwaa kambananon koloowaa.

³⁸ “Apu gboulu somatanon mende karo waladeen iikanon ejemba nene lomban ama apu kotiga nen embaqemba sewanajon angi kema karo agimin aon laligogi. Nanamemen kaen ama men qemasologen laligogi Noonan wango uutanon uroti, ween iikanon tegoro.

³⁹ *Tegoro naa iwoi koloowaati, ii mende mogi apu gboulu somatanon kan jinon qaa tiwilaan onono. Kanagen Siwe gomambaa Eja honjon mombo kawaati, kamban iikanon ejembanon kaanjadeen qemasologen ama laligon tiwilaawuya.

⁴⁰ “Kamban iikanon eja woi gawonon laligori yoroononga mon men mon mesaowuya.

⁴¹ Kaanjadeen emba woi tawen orasin rabaoti, iyoroononga mon men mon mesaowuya.

⁴² “Ponjon kawaatiwaa kambaña me auaya mende mojutiiwajon mono uugbiligbili laligowu.

⁴³ *Gbili laligowombaa qaa koi mono moma kotowu: Gomantiinanon kikekakasililin ejanon naa kambanon me auanon kawaati, miri toyanon ii monagati een, iinon mono gbili rama miria awaagadeen galen mero qosoma umambaajon amamaawaa.

⁴⁴ Onjo ‘Siwe gomambaa Eja honjon kamban kokanon mende koubaa,’ jen romongogi iinon mono kamban iikanondeen koubaa. Kian.

Gawon ejanon silemale laligon tiwilaaro.

Luuk 12.41-48

⁴⁵ “Kaen kolooro gawon meme ejemba batugianon moronon tirin koton tosaana unjuuguja? Tosianon zololongon gawon mesaogi monjon momakooto awaawaa qaganon kaparan koma pondan menkeji, iinon mono simbawonawo kolooja. Miri toyanon nanamemenja gosin iima

mongen kema miriaa ilawoilaya ii borianon ano galenja koloowaa. Galenja koloon welenqequeuruta iJOROTIwaa so kalan koma kamban dindinanon unuaginkebaa.

⁴⁶ Kaen kalan koma onoma laligoro toyanon eleema kan iikaan iima ‘Mono simbawonawo koloojan!’ jewaa.

⁴⁷ “Niinon qaa hona mon kokaen injiowe mobu: Toyanon ‘Mono simbawonawo koloojan!’ jen esuhinaya kuuyaa galenja kuun mubaa.

⁴⁸ Kuun mubaato, gawon meme bibilokoya iinon uutanon romongon kokaen jewaati een, ‘Ponaa kaka kambananon mono koriga eja.’

⁴⁹ Kaen jen kanain gawon meme ejembauruta unun ureen aon jejelomban ama aisoan apu kotiga nen uuta sooro enkalolon silemale koloon laligowaa.

⁵⁰ “Kaen laligon kamban monon ponja koubaatiwaajan mende mambombaati, mono iikanondeen koubaa. Kambambaajan imowamo ulumbulun laligoro mono aua iikanondeen kouma

⁵¹ qen japalelen men mun jen kotooro uumeleembaa ejemba seleseleya kaana gere sianon kemen siimbobolo mobaa. Kaen moma saama gigilaan gobugia kigi qaro laligowuya.” Kian.

25

Emba saran 10 yonoo sareqaa

¹ *Jiisasnon jero, “Mombo kamanati, kamban iikanon Siwewaa bentotonja ii kokaen koloowaa: Maran lomban kambananon emba saran jumuna ten yononon ‘Eja bunawo aitonngowona,’ jen kiwagia men kananon kengi.

² Yonoononga 5 ii momakootogiawo koloogito, tosaana 5 ii nekonja.

³ Nekona yononon kiwagia megito, gere (koinsare) kelega* mende men kengi.

⁴ Momakootogiawo yononon kiwagia ano koinsare kele kaarogia kaanagadeen men kengi.

⁵ Kengi eja bunanon uulanawo mende karo mambongi kamban korirotiwaajan kuuya yonoo jaalologia bombon mero usugon gaon egi.

⁶ “Gaon egito, gomantiina biiwianon monon romun qero qa kokaen mogi, ‘Mobu, eja bunanon mono kaja-oo! Mono iwaanon kema aitonngowu.’

⁷ Qa ii moma emba saran ten ii kuuyanon waama kiwagia men meagon ootirigi.

⁸ Ootirigi nekonja yononon emba momakootogiawo yonoonon kan kokaen jegi, ‘Nonoonon kiwa bogojiwaajan ononon mono koinsare kelega tosia nonombu.’

⁹ “Kaen jegi momakootogiawo yononon meleema kokaen jegi, ‘Qaago! Ii onjo ano nono mende sokoma nonombaa. Kawaajan mono sii mirinon kema onjoangiaa koinsare kelegia sewana mewu.’

¹⁰ “Kaen jegito, yononon koinsare kelega sewana mewombaajan kema kananon laligogi eja bunanon mono iikanondeen kouro. Emba saran jojorin nangiti, iyononon kema iwo aitonngon maran lomban miri uutanon ugi naku kongi.

¹¹ *Emba saran stuanon kengiti, iyononon kaanagadeen kanagen kouma naku qen kokaen qagi, ‘Pon Pon, mono naku metaama nonomba!’

* **25:1:** Luuk 12.35 * **25:3:** Gere (koinsare) kelega ii oil gerewaa kota mujugogi kelega ii kolooro. Goman tiro gere susuyanop opo kokosiin kele iikanon qendungon kiwa ootirin kananon kengi 15 minitwaa so jero. Kawaa gematanon gere ii een bubu giliwubotiwaajan ii mombo oil gere kelenon qendunngogi. * **25:11:** Luuk 13.25

¹² “Kaen qagito, kokaen meleema jero, ‘Qaago! Nii onjo mende moma onjonjen. Qaa ii honaga injojen.’

¹³ Jiisasnon sareqaa kaen jen gowokouruta ii qaa kokaen injoro, “Onjo nii kamambaa kambanja me auaya mende mojutiwaajon mono uugbiligbili laligowu.” Kian.

Monej esu galen kongitiwaa sareqaa.

Luuk 19.11-27

¹⁴ *¹⁴ “Mono sareqaa kokawaa so koloowaa: Eja monj gomanja mesaon koriganon kantri monjen kemambaajon moma welenqequeuruta onjoono kagi monej esuhinaya galen koma onjombutiwaajon jen koton onjoma borogianon ano.

¹⁵ Gawon memegia gosin hona dawo koloowaatiwaa so moma gawon meme eja mombaajon monej esu 5 (Kina 20,000) munj monj monej esu woi (Kina 8,000) munj monj motoongo (Kina 4,000) muro. Kaen galen kombutiwaajon mendeema onjoma onjomesaon keno.

¹⁶ “Eja esu 5 (Kina 20,000) meroti, iinon iikanondeen kema konkororo gawon mero monej seiro esu 5 mombo mero.

¹⁷ Kaanjadeen esu woi (Kina 8,000) meroti, iinon kema konkororo gawon mero monej seiro esu woi mombo mero.

¹⁸ “Kaen merito, eja monej esu motoongo (Kina 4,000) meroti, iinon mono mesaon kema balon onon eja ponaa moneja ron koma mesangoro.

¹⁹ Kamban koriga tegoro welenqeque yonoo eja pongianon eleema kan ‘Gawon megitiwaa sundugia moma gosimaja,’ jen koma horon onono kagi.

²⁰ “Kaen kagi eja esu 5 (Kina 20,000) meroti, iinon jaayanon kouma esu 5 mombo torojen men kan kokaen ijoro, ‘Somatana moba, giinon monej esu 5 nonati, niinon iikawaa konkororoya mewe seiro esu 5 mombo kolooro men kajan.’

²¹ “Kaen ijoro eja ponanon kokaen meleema muro, ‘Ii awaa. Gii gawon meme eja awaga membiri-qembiriga qaa. Gii iwoi afaanja men ii kaparan koma galen koma laligona seiro. Kawaaajon niinon iwoi mamaga goo boroganon ambe iikawaa galenaga laligowa. Saanon kan eja ponga noo miri uutanon kouma motoon korisoro ama laligowonja.’

²² Eja Kina esu woi (Kina 8,000) meroti, iinon kaanjadeen kouma kokaen ijoro, ‘Somatana moba, giinon monej esu woi nonati, niinon iikawaa konkororoya mewe seiro esu woi mombo kolooro men kajan.’

²³ “Kaen ijoro eja ponanon kokaen meleema muro, ‘Ii awaa. Gii gawon meme eja awaga membiri-qembiriga qaa. Gii iwoi afaanja men ii kaparan koma galen koma laligona seiro. Kawaaajon niinon iwoi mamaga goo boroganon ambe iikawaa galenaga laligowa. Saanon kan eja ponga noo miri uutanon kouma motoon korisoro ama laligowonja.’

²⁴ “Kawaa gematanon eja monej esu motoongo (Kina 4,000) meroti, iinon kouma kokaen ijoro, ‘Somatana moba, niinon kaniaga kokaen moma yagowe: Eja Ponnanon mono eja kotakota geriawo kolooja. Geengo nene kota mende qosoma kororoona iikanon mono kilen hona soonon koton memambaajon momakejan. Dumun kota mende osona kemero iikanon mono kilen hona men kululumambaajon momakejan.

²⁵ “Kaen moma yagon keena moma kema goo monej esuga ii namonon mesangowe ero. Iiba, monej esu nonati, iikayadeen mono tororo koi.’

²⁶ Kaen ijon ii muroto, eja ponanon meleema kokaen jen muro, ‘Gii injarere koloon welenqeque bologa koloojan! Gii kaniana moma yagona:

* **25:14:** Luuk 19.11-27

Neeno nene kota mende qosoma kororoowe iikanonj mono kilenj honja soononj kotonj memambaajonj momakejenj. Neeno dumunj kota mende osowe kemero iikanonj kilenj honja menj kululumambaajonj momakejenj. Noo tanina kaanja moma yagonjo mono naambaajonj ama soonj laligona?

27 “Gii noononj monenj ii benknonj ana sokonaga. Benknonj ana somariiro eleema kaweti, kambanj kokanonj ii saanonj susuyawo mewenaga.’

28 Toroqenj tosaanja ii injijoro, ‘Onjo mono qezenj injarere eja kokawaa monenj esuya ii wama monj esu 10 mokoloroti, mono ii mubu.’

29 **“Sareqaa kokawaa kania ii kokaen: Daen yonoononj iwoi eji, kuuya iyonoojonj mono toroqenj onjongi seiro kelemalelenj enj onombaa. Kaen seiwaato, mombaanonj iwoi monj mende eji, iwaanonj iwoi ii mono kaanagadeenj wangi eenj toontoonj laligowaa.*

30 *Ayo, welenqege eja omayaa gawonaa honja qaa ii mono seleengen hagogi pangamanonj kemeba. Iikanonj kemenj saama gigilaan gubugia kigi qaro laligowuya.” Kianj.

Jenteegowaa kambanj somatanonj kokaenj koloowaa:

31 **“Siwe gomambaa Eja honjanonj nama Siwe gajoba kuuya unjuama motoonj kawuti, kambanj iikanonj Siwewaa asamararananonj asugiro iinonj Kinj Pombaa jinkaronj dunjonj rabaa.*

32 Rama jero namowaa ejemba tuunj kuuya menj kululuun onjongi iwaa jaanonj asugiwuya. Asugigi lama galenjanonj lamauruta meme (noninj) yonoononga gosinj mendeema ononji, iikawaa so ii mendenqendeenj ama onombaa.

33 Ii ama onoma jero lama ii boro dindinanonj ano meme (noninj) ii qanianonj ama onombuya.

34 “Kaen ama onjongi Kinj Ponjonj boro dindinanonj nambuti, ii kokaen injijowaa, ‘Noo Amananonj kotuegonj onono laligogiti, onjo mono kawu. Ama Anutunananonj gomanj kuuya mokoloon ononoti, kambanj iikanondeenj mono bentotonj onoojonj mozozongonj merota jojorinj enj kouji, onjo mono kanj ii bunja qenj aonj laligowu.

35 “Ii kokaembaajonj jejenj: Niinonj nembanenenaa komunj laligowe onjo neneya noma laligogi. Niinonj apuwaajonj qenjenj qenj laligowe onjo apu noma laligogi. Niinonj waba koloonj laligowe onjo koma horonj nongji mirigianonj uma laligowe.

36 Niinonj sele esunaajonj amamaanj laligowe onjo opo kerenj noma laligogi. Niinonj ji niro laligowe onjo galenj koma noma laligogi. Niinonj kapuare mirinonj laligowe onjo nii niibombaajonj iikanonj kanj laligogi.’

37 “Kaen injijoro ejemba solanja yonononj kokaen meleema munj jewuya, ‘Ponj, gii mono naa kambanonj nembanenegaaajonj komuna giima guagin laligoninj? Mono naa kambanonj apuwaajonj qenjenj qenj laligona giima apu goma laligoninj?

38 Mono naa kambanonj wabaga laligona giima koma horonj goninj mirinananonj una laligoninj? Mono naa kambanonj sele esugaajonj amamaanj laligona giima opo kerenj goma laligoninj?

39 “Mono naa kambanonj ji giro ena giima me kapuare mirinonj laligona moma gii giibombaajonj goononj kanj laligoninj?’

40 Kaen jegi Kinj Ponjonj meleema kokaen injijowaa, ‘Niinonj qaa honja monj kokaen injijowe mobu: Onjo neenaa uumeleenj alauruna kamaanqegeta koi

* 25:29: Mat 13.12; Maak 4.25; Luuk 8.18 * 25:30: Mat 8.12; 22.13; Luuk 13.28 * 25:31: Mat 16.27; 19.28

yonoononga mombaajon iwoi mon angiti, ii kuuya mono nii ama noma laligogi.'

⁴¹ "Kaen jen kawaa gematanon boro qanianon nambuti, iyonoonon meleema kokaen injowaa, 'Mannanon qasuaan onono laligogiti, ono mono nomesaon togowu. Gere sia tetegoya qaa jen ubaati, mono iikanon kema kemebu. Anutunon ii Kilenaa Toya ano iwaa gajobauruta yonoojon mozozongon merota jojorin en kouja.

⁴² Ii kokaembaajon injojen: Niinon nembanenenaa komun laligowe onon neneya mende noma laligogi. Niinon apuwaajon qenjen qen laligowe onon apu mende noma laligogi.

⁴³ "Niinon waba koloon laligowe onon mende koma horon nonggi mirigianon mende uma laligowe. Niinon sele esunaajon amamaan laligowe onon opo keren mende noma laligogi. Niinon ji niro ewe ano kapuare mirinon laligoweto, onon nii niibombaajon iikanon mende kan laligogi.'

⁴⁴ "Kaen injoro yononon kaanagadeen meleema mun kokaen jewuya, 'Pon, gii mono naa kambanon nembanenegaajon komuna me apuwaajon qenjen qen laligona me wabaga laligona me sele esugaajon amamaan laligona me ji giro ena me kapuare mirinon laligona nono gii mende welen qen goma laligonin?'

⁴⁵ "Kaen jegi meleema kokaen injowaa, 'Niinon qaa hona kokaen injowe mobu: Onon uumeleen alauruna kamaanqeqeta koi yonoononga mombaajon iwoi mon mende angiti, ii kuuya mono nii mende ama noma laligogi kolooja.'

⁴⁶ * "Kaen injoro irona meleema onono qagianon uro hagon onono kemen siimbobolo kamban tetegoya qaa moma laligon ubuya. Kaen laligon ubuyato, solana yononon oyanboyan laaligo ii kamban tetegoya qaa laligon uma laligowuya." Kian.

26

Jiisas qenin komuwaatiwaa angonan ang.

Maak 14.1-2; Luuk 22.1-2; Jon 11.45-53

¹ Jiisasnon qaa kuuya ii jedaboron gowokouruta kokaen injoro,

² * "Ween woi tegorogo pasowa kendon kan kuuwaa.* Onon ii saanon moju. Kan kuuro Siwe gomambaa Eja hona ii waba gawman yonoo borogianon ang maripoonon qegi komuwaa."

³ Kamban kanon jigo gawon galen ano kantriwaa jotamemeya yononon ajoroon jigo gawon galen wana qata Kaiafas iwaa jinkaron mirianon ragi.

⁴ Kanon rama nomaen mondonin Jiisas olon men qegi komunagati, iikawaa kania mongama gosigi.

⁵ Mongama gosin kokaen jegi, "Ejemba iringia soono karena karena aowubotiwaajon ii korisoro kendon kambananon ambombaajon amamaawona." Kian.

Emba monnon Jiisas apu unkoowagawonon moriro.

Maak 14.3-9; Jon 12.1-8

⁶ Jiisasnon Betani gomanon laligon Saimon mon manimbaya men solananiroto, iwaa mirinon uma raro.

⁷ * Iikanon nene nen raro emba monnon jamo kaaro mon men iwaanon karo. Kaaro ii lalu langonawo qata alabasta iikanon memetaga. Ii apu

* **25:46:** Dan 12.2 * **26:2:** Eks 12.1-27 * **26:2:** Pasowa ii Kiankomu kendon. Qaa iikawaa kania ii Niniima koboon nunuuguro. Eksodus 12.15 * **26:7:** Luuk 7.37-38

uun'koowagawo iikanonj saa qegetaga. Iinonj ii sewanja somatanonj menj kanj apuya Jiisaswaa wanjanonj qibibirinj moriro.

⁸ Moriro gowokourutanonj ii iima uugia boliro kokaenj jegi, “Ii mono naambaajonj kaenj tiwilaaja?”

⁹ Apu kelegawo ii sewanja mewutiwaajonj ano monej uuta kolooro ii ejemba wanaya onono sokonaga.”

¹⁰ Jiisasnonj uumomogia ii iima kotonj kokaenj injijoro, “Emba kokawaa uuta ii mono naambaajonj menj boliju? Iinonj sili awaa ama sororogonj nono sokonja.

¹¹ *Ejemba wanaya ii kambanja kambanja batugianonj laligowuto, niinonj onoo batugianonj kambanj so mende laligomanja.

¹² Niinonj komuwe ronj koma nombutiwaajonj ama kelenonj selenanomorija.

¹³ Niinonj qaa honja monj kokaenj injijowe mobu: Oligaa Bunja koi kantrikanonj me kanonj jenj seigi kembati, iikanonj emba koi kanonj iwoi ama nonji, iikawaa bujuya kaangadeenj jegi seiro iwaajonj romongonj laligowuya.” Kianj.

Juudasnonj Jiisas memelolo menj mumambaajonj uumotoonngo ano.

Maak 14.10-11; Luuk 22.3-6

¹⁴ Kambanj kanonj gowokouruta 12 yonoononga monj qata Juudas Iskariot iinonj jigo gawonj galenj yonoononj kema

¹⁵ *kokaenj qisinj onono, “Niinonj Jiisas memelolo menj munj borogianonj ambe onononj naa tawaga nombuya?” Qisinj onono silwa monej kota 30 weenjonj borianonj angi.

¹⁶ Aua iikanondeen kanainj Jiisas kambanj mongenj memelolo menj mumambaa kana moma mongama kokobimbij koma laligoro. Kianj.

Jiisasnonj gowoko yonowo Pasowa lama negi.

Maak 14.12-21; Luuk 22.7-13, 21-23; Jon 13.21-30

¹⁷ Bered yiistya qaa iikawaa kendonj weenj mutuyanonj (Sikunenenonj) gowoko woi yorononj Jiisaswaanonj kanj kokaenj qisinj muri, “Boi, nono miri dakanonj kema pasowa lama mozonongonj goni newaga? Aingga nomaen eja?”

¹⁸ Qisinj muri kokaenj meleeno, “Oro Jerusalem sitinonj uma eja monj mojenj, ii mokolonj kokaenj ijowao, ‘Boinonj jeja: Noo kambananonj mononj dodowija. Niinonj goo mirinonj kanj gowokouruna yonowo Pasowa lama newonja.’”

¹⁹ Gowoko yorononj Jiisasnonj jenj kotonj oronoti, iikawaa so otaanj Pasowa lama mozonongori.

²⁰ Mare kolooro gomanj tiiro Jiisasnonj gowokouruta 12 yonowo miri iikanonj kouma uma dunj kosianonj rama nene mendeema negi.

²¹ Nene nenj nenj rama Jiisasnonj kokaenj injijoro, “Niinonj qaa honja monj kokaenj injijowe mobu: Onoononga monjonj mono memelolo menj nombaa.”

²² Kaenj injijoro moma iikanondeen uugianonj wosobiri somata kolooro kanainj anja anja qisinj munj ijogi, “Ponj, mono noojonja jewabo?”

²³ *Qisinj mugi kokaenj meleeno, “Niwo bered qaajnonj qendungoji, mono iinonj.

²⁴ Siwe gomambaa Eja honjanonj mono iwaajonj qaa oogita ejiwaa so onjanonj namo mesaonj kembato, monjonj ii memelolo menj mubati,

* 26:11: Dut 15.11 * 26:15: Zek 11.12 † 26:18: Anutunonj Jiisas komuwaatiwaa kambanja anoti, iikawaajonj jeja. * 26:23: Ond 41.9

iwaajonj mono 'Yei!' jen qama wanjinjingojen. Iikawaa ironja kanjanawononj mono iwaa qaganonj ubaa. Eja ii nemun koro uutanongga mende asuginagati, iikanonj mono afaangonj munaga." Kianj.

²⁵ Kaenj meleeno Juudas memelolo menj mubaati, iinonj kokaenj meleema ijoro, "Boi, ii mono noojonja jewabo?" Jiisasnonj kokaenj ijoro, "Jejanji, mono kianj!" Kianj.

Pombo samonj konoga negi.

Maak 14.22-26; Luuk 22.14-20; 1 Kor 11.23-25

²⁶ Nene nenj rama Jiisasnonj bered menj kotuegonj motonj onjoma kokaenj injijoro, "Koi neenaa busuna. Ii mono menj newu."

²⁷ Kaenj injijonj wain qambi menj qama koolinj dangisenj jen onjoma kokaenj injijoro, "Onjo kuuya mono qambi kokanonga newu."

²⁸ *Koi neenaa sana. Ii Anutunonj ejemba yonowo soomongo arenj ano kotiiwaatiwaajonj sana molaagi kemero ejemba mamaga yonoo singisongogia mesaowaa.

²⁹ Niinonj qaa monj kokaenj injijowe mobu: Niinonj wain kasawaa honja koi mombo toroqenj mende nemanja. Kanagenj Manjaa bentotonj uutanonj eu raninj jejelombanj ambaati, weenj iikanonj mono wain apu qaita monj ii onjowo nemanja."

³⁰ Kaenj injijonj korisoro rii qama mesaonj kema Oil gere baananonj ugi.

Piitononj Jiisas qakoombaatiwaajonj ijoro.

Maak 14.27-31; Luuk 22.31-34; Jon 13.36-38

³¹ *Uma Jiisasnonj kokaenj injijoro, "Gejatootoo eja monjonj qaa monj kokaenj oorota eja,

'Niinonj galengia qewe
lama tuunanonj deembuya.'

Iikawaa so onjonj kuuya kete gomantiinanonj uugia noojonj ama boliro nomesaonj boratiwuya.

³² *Boratigi nuwuyato, niinonj mono koomunonga waama waladeenj Galili prowinsnonj kema iikanonj asuginj onjomanja

³³ Kaenj injijoro Piitononj meleema kokaenj jero, "Yonjononj kuuya uugia goojonj ama boliro gomesaonj boratiwuti eenj, niinonj mono kilenj kambanj monjonj mende gomesaomanja."

³⁴ Jero Jiisasnonj ijoro, "Niinonj qaa honja monj kokaenj gijomanja: Kurunonj mende qaro giinonj kete gomantiinanonj qakooma nona indinj karoonj koloowaa."

³⁵ Kaenj jeroto, Piitononj kokaenj ijoro, "Boi, kaenj qaagoto, nii nugi giwo motoonj komuworagati, ii kilenj niinonj gii mende qakooma gomanja." Gowoko tosaanja kuuya kaanagadeenj qaa iikayadeenj jegi. Kianj.

Jiisasnonj Gezemanje urukisinonj qama kooliro.

Maak 14.32-42; Luuk 22.39-46

³⁶ Kaenj aminj moma kema yonowo urukisi monj qata Gezemanje iikanonj keugi. Keuma Jiisasnonj gowokouruta kokaenj injijoro, "Niinonj endu kema qama kooliwe onjo mono kambanj biiwianonj koi rabu."

³⁷ Kaenj injijonj Piito ano Zebediwaa merawoita woi uruama kenji Jiisasnonj kanainj wosobiri moma konjilinj kolooro kana boria qetegoro.

³⁸ Kamban kanon kokaen injoro, “Noo uunanon mono kondun kondun koma koujiwaajon ama wosobiri mobe koomuya ama nonja. Ono mono kokanon rama niwo gbili laligowona.”

³⁹ Kaen injon yanodeen borona mon toroqen kema simin kuma usugon kokaen qama koolin jero, “Amana, gii iwoi mon mende mololombijan. Kawaajon siinga eji een, siimbobolowaa qambia koi kanon mono noo qananon ubabotiwaajon nuamba. Nuambaa me qaagoti, ii mono geengaa uusiingaa so koloowa. Ii noo siimbaa so qaago!”

⁴⁰ Kaen jen eleeno gowokouruta karoon yononon gaon egi injima Piito kokaen ijoro, “Ono aua motoongoda niwo gbili laligowombaajon mende kotijju me?”

⁴¹ Uunananon gbili laligowombaa siinga momakejonto, selenananon looloria kolooja. Kawaajon angobatonon kamaan unuwabotiwaajon mono qama koolin gbiligbili laligowu.”

⁴² Kaen ijoro mombo onomesaon kema indin woi kolooro kokaen qama koolin jero, “Amana, siimbobolowaa qambi koi kanon mende nuuguwaati een, ii saanon nemanato, ii mono geengaa uusiingaa so koloowa.”

⁴³ Qama koolin eleeno jaa lologia bombon merotiwaajon mombo gaongadeen egi injiro.

⁴⁴ Mombo onomesaon leegen kema qaa iikayadeen mombo jen qama kooliro indin karoon kolooro.

⁴⁵ Gowoko yonoonon eleema kan kokaen injoro, “Ono toroqen haamo men gaongadeen ewombaajon moju me? Mobu! Monon Siwe gomambaa Eja hona memelolo men muro gawman eja sisiwerowerogiawo yonoo borogianon ubaa. Iikawaa aua kambananon mono kan kuuja.

⁴⁶ Mono waagi kembona! Memelolo men nombaati, iinon mono kosere koi kaja.” Kian.

Jiisas qelanjin men somongogi.

Maak 14.43-50; Luuk 22.47-53; Jon 18.3-12

⁴⁷ Jiisasnon kaen jen nano iikanon gowokouruta 12 yonoononga mon qata Juudas iinon tuun somata mon jeta men onono kougi. Jigo gawon galen ano kantriwaa jotamemeya yononon ii wasin onongi manjawaa soo somata ano wasagia men kagi.

⁴⁸ Memelolo memambaajon anoti, iinon waladeen yonowo aiwese qaa kokaen somongon injoro, “Niinon eja buuta kiton nemanati, iinon mono ii kolooja. Mono ii men somongowu.”

⁴⁹ Kaen injon kan iikanondeen Jiisaswaanon keuma “Kokona (Boi), uubonjon!” jen buuta kiton nero.

⁵⁰ Kiton nero Jiisasnon kokaen ijoro, “Alana, gii naambaajon kajan, ii mono uulanawo amba.” Kaen ijoro eja tuun yononon Jiisaswaanon kouma qelanjin men somongogi.

⁵¹ Somongogi Jiisaswo laligogiti, iyonoononga monon borianon manjawaa soo somata horon jigo gawon galen wanaa welenqeqeya qen gejia kotogoro kamaaro.

⁵² Jiisasnon ii iima kokaen ijoro, “Mono mesaowa! Manjawaa soo somata taangen mewuti, ii mono kuuya manjawaa soo somatanon unuro komuwuya. Kawaajon mono sooga kopinanon qena kemeba!

⁵³ Niinon Amana qama kooliwe saanon ilaan nombaati, ii mojan me qaago? Qama koolin mubenagati, iinon mono iikanondeen gajoba manjageqe tuun[‡] 12 uugun wasin onono kan ilaan nombuyaga.

⁵⁴ Ilaan nombuyagati een, Buna Terewaa qaayanon mono nomaen honawo koloona? Buna Tere qaawaa so iwoi koi kanon mono asugiwaa jejetaga kolooja.”

⁵⁵ *Kamban iikanondeen Jiisasnon manjageqe tuun ii kokaen injoro, “Nii kikekakasililin ejaga qaagoto, kilen noojon kaen moma manjawaa soo somata ano wasa men noma somongowombaaon kouju. Niinon ween so jiwowon jigolon onowo rama nama Buna qaa kuma onoma laligowe mende nongi.

⁵⁶ Kaento, iwoi kuuya koi mono gejatootoo ejembanon qaa oogiti, iikanon honawo koloowaatiwaaon asugija.”

Jiisas somongogi gowoko yononon kuuya Jiisas mesaon boratin umburatin kengi. Kian.

Jigowaa jotamemeya yononon Jiisaswaa qaa gawon megi.

Maak 14.53-65; Luuk 22.54-55, 63-71; Jon 18.13-14, 19-24

⁵⁷ Manjageqe eja Jiisas men somongogiti, iyononon ii wama jigo gawon galen wana qata Kaiafas iwaa mirinon kengi. Kengi Kana qaawaa boi ano kantriwaa jotamemeya yononon iikanon kan ajoroogi.

⁵⁸ Kengi Piitonon sigensigen onotaan iikanon keuma jinkaron miriwaa kiropo uutanon uro. Uma tetegoyanon nomaen koloowaati, ii iimambaaon welenqe eja yonoo batugianon raro.

⁵⁹ Kaen raro, jigo gawon galen ano jigo kaunsol tuun yononon Jiisaswaa selenon kuukuu qaa nomaen mondon nanjon jenin qegi komuwaatiwaaon mongangi.

⁶⁰ Mongama nama mamaganon waama nama qaa qolonmolongoya Jiisaswaa selianon kuun nanjon jegito, kilen kania mon mende mokoloogi. Mende mokoloogito, tetegoyanon eja woi kouma

⁶¹ *kokaen jeri, “Eja koi kanon mono kokaen jero mori, ‘Nii saanon Anutuwa jiwowon jigoya kondeembe namonon kamaaro ween karoombaa uutanon ii mombo metaama kumaana.’”

⁶² Kaen jeri jigo gawon galen wananon waama Jiisas qisin mun kokaen ijoro, “Yononon goo seleganon qaa kuun nangojuti, iikawaa kitia mon jewaga me qaago?”

⁶³ Qisin muro Jiisasnon iwoi bologa mon mende anoto, kilen qaaya bogoro nano. Qaaya bogoro nano jigo gawon galen wana iinon kokaen ijoro, “Niinon Anutu laaligo Toyaa qatanon kokaen qisin kuun gonjen: Gii Anutuwa Meria Kraist koloojan me qaago, ii tororo jen jojopan qanon jen kotiina mobona.”

⁶⁴ *Kaen ijoro kokaen jero, “Jejani, mono ii. Iito, niinon kuuya on kokaen injowe mobu: Kamban kokaambadeen kanain Siwe gomambaa Eja honanon mono ku-usun Toyaa boro dindinanon rama kanagen sombimbaa koosu qaganon kamaaro iibuya.”

⁶⁵ *Qaa ii jero jigo gawon galen wana iinon malekuya menjurama kokaen jero, “Yei, mangaa siita! Mono Anutu mepaegoja. Tosianon qaaya

[‡] **26:53:** Room yonoonon lijon me manjageqe tuun mon ii manjageqe eja 6,000 kawaa so koloon laligogi. Kawaaon manjageqe tuun 12 yonoo jangogia ii Siwe gajoba 72,000 kawaa so. * **26:55:** Luuk 19.47; 21.37 * **26:61:** Jon 2.19 * **26:64:** Dan 7.13 * **26:65:** Lew 24.16

nangowutiwaajon mombo mende qisin onombona. Anutu mepaegoji, ii keteda koi onoangio modaboroju.

⁶⁶ Kawaajon onjo mono nomaen romonggoju?" Kaen qisin onono kokaen jen tegogi, "Iinon mono koomuwaa buna koloowa."

⁶⁷ *Kaen jen tegon jaayanon sulaapan qen morin borogia kuma palapanon qegi. Tosianon urunanon qetaalin

⁶⁸ kokaen ijogi, "Gii gejatootoo eja Kraist koloojaniwaajon moronon guji, mono iwaa qata qana mobona." Kian.

Piitonon Jiisas qakoono.

Maak 14.66-72; Luuk 22.56-62; Jon 18.15-18, 25-27

⁶⁹ Kaen kolooro Piitonon seleengen kiropo uutanon sombenon raro. Raro welenqege emba monon iwaanon kan kokaen jero, "Gii kaanagadeen Galili eja Jiisaswo motoon laligona."

⁷⁰ Kaen jeroto, kuuya yonoo jaagianon qakooma kokaen jero, "Qaa jejanj, ii mono kondanjen."

⁷¹ Kaen jen kiropo naguyanon kemero welenqege emba monon ii iima eja kosianon nangiti, ii kokaen injoro, "Eja koi kanon mono kaanagadeen Nazaret eja Jiisaswo laligoro."

⁷² Kaen injoro mombo qakooma jojopan qaanon jen kotiin kokaen jero, "Niinon eja ii mende moma mujen."

⁷³ Kamban borona mon tegoro eja kosianon nangiti, iyononon Pitowaanon kouma kokaen ijogi, "Onanon! Giinon kaanagadeen yonoononga mon koloojan! Galili qaa aro jejanj, iikanon mono kaanagadeen ii qendeen mojon."

⁷⁴ Ii moma kanain ana qasuaan aon jojopan qaanon jen kotiin jero, "Nii eja ii mende moma mujen! Qaa qolonmolongoya jewenagati een, Anutunon mono irona meleema nomba." Kaen jero iikanondeen kuru qaro.

⁷⁵ Kurunon qaro moma Jiisasnon qaa kokaen ijoroti, ii romongoro, "Ginon wala indin karoon qakooma nona kurunon qabaa." Qaa ii romongon wosoya jumambaajon ano seleengen kemen meduqedu men saaro. Kian.

27

Jiisas wama Pailotwaa boronon angi.

Maak 15.1; Luuk 23.1-2; Jon 18.28-32

¹ Goman ano amandiinon jigo gawon galen kuuya ano kantriwaa jota meme (70) yononon ajoroon Jiisas qegi komuwaatiwaa qaaya amin mogi.

² Amin mogi tegoro Jiisas somongon wama Room gawana Pailotwaa boronon angi. Kian.

Juudasnon aroya mosono.

Apo 1.18-19

³ *Jiisas qegi komuwaatiwaa qaaya jen tegogi Juudas memelolo muroti, iinon ii moma moma bolin aon silwa monen kota 30 mugiti, ii men jigo gawon galen ano kantriwaa jotamemeya yonoonon kema meleema onoma kokaen injoro,

⁴ "Niinon singisongo ama eja koposoya qaa ii memelolo men mube qegi komuwaa." Kaen injoroto, yononon kokaen ijogi, "Ii nonoonon iwoiga qaago! Ii mono geengaa majakakaga!"

⁵ Kaen ijogi moma silwa monen kota ii men giliro jiwowon jigo uutanon keno. Keno ana mesaon kema kasanon jegelaan aroya mosono.

⁶ Jigo gawon galen wana yononon monen kota ii men kokaen jegi, “Monen koi mono eja sayaa sewanaga. Kawaajon ii jiwowon jigowaa monen kowinon ambombaa soya qaago. Kaen ama Mooseswaa Kana qaa uuguwombo.”

⁷ Kaen jen amin moma monen iikanon gbakonon monjon meme eja mombaanon balon koria mon sewana megii waba ejemba yonoo qasirigiaga kolooro.

⁸ Kawaajon ama balon koria iikawaa qata ii kamba kokaamba kaanagadeen toroqen ‘Balon koria sayawo,’ qamakeju.

⁹ *Gejatootoo eja Jeremaianon qaa waladeen jeroti, iikanon mono honawo kolooro. Qaa ii kokaen,

“Yononon Israel kanagesowaa jotamemegia koloon eja ii sewana mewu-tiwaajon gosin angi silwa monen 30 kolooroti, ii megii. Ii ejawaa sewanaga.

¹⁰ Yononon ii men iikanon gbakonon monjon meme eja mombaanon balon koria mon sewana megii. Ii mono Pononon jen koton nonotiwaa so iikaan megii.” Kian.

Pailotnon Jiisas qisin muro.

Maak 15.2-5; Luuk 23.3-5; Jon 18.33-38

¹¹ Kamba kanon Jiisasnon Pailotwaa jaanon nano kokaen qisin muro, “Onanon, gii Juuda yonoo kin pongia koloojan me qaago?” Qisin muro Jiisasnon meleema ijoro, “Mono geenjo jejan, iikaan.”

¹² Jigo gawon galen ano kantriwaa jotamemeya (70) yononon qaa mamaga Jiisaswaa selianon kuun jegito, kilen qaa kitia mon mende meleen.

¹³ Qaaya bogoro nano Pailotnon Jiisas mombo qisin mun ijoro, “Moba! Yononon qaa mamaga goo seleganon kuun nanjon jejuti, ii mojan me qaago?”

¹⁴ Kaen ijoroto, Jiisasnon bologa mon mende anoto, kilen qaa iikawaa kitia mon mende meleen. Qaaya bogoro nano gawananon mamaga waliingoro. Kian.

Pailotnon Jiisas komuwaatiwaajon jen tegoro.

Maak 15.6-15; Luuk 23.13-25; Jon 18.39-19.16

¹⁵ Room gawananon gbani so Pasowa korisoro kambananon kapuare mirinnga eja motoongo siingiaa so qata qama qisigiti, ii isama onomakero.

¹⁶ Kamba iikanon eja mon qata Barabas qagiti, iinon kapuare mirinon raro. Ii kilenaaajon men biwiigi laligoro.

¹⁷ Kaen ano ajoroogi kokaen qisin onono, “Barabas me Jiisas, qata Kraist qamakejuti, iyorononga moroga isama onombe kamaawaatiwaajon moju?”

¹⁸ Galen yononon Jiisaswaaajon goronkiki mogitiwaajon ama ii gawanawaa boronon angi. Ii moma siingiaajon kaen qisin onono.

¹⁹ Ii moroto, jentegowaa jinaron dun rarayanon raro embianon buju qaa mon kokaen ano karo, “Nii kete gomantiinanon gaon mon iima iikanon eja iikawaajon ama siimbobolo mamaga mojen. Kawaajon eja solana ii mono lombo mende muba.”

²⁰ Qaa kaen karoto, jigo gawon galen ano kantriwaa jotamemeya yononon ejemba tuun uukuukuu men onoma kokaen injogi, “Mono Barabas isama Jiisas maripoonon qewutiwaajon jewa. Kaen qisin muba.”

* 27:9: Zek 11.12-13

²¹ Kaen jegi gawananon meleema qisin onono, “Eja woi yoroononga mono moroga isama mube onoonon kamaawaatiwaajon moju?” Kaen qisin onono “Barabas!” jegi.

²² Kaen jegi Pailotnon kokaen qisin onono, “Kaen jejutiwaajon Jiisas, qata Kraist gamakejuti, niinon ii mono nomaen ama mubenaga?” Kaen qisin onono yononon kuuya qagi, “Mono maripoonon qewu jewa!”

²³ Kaen qagi gawananon jero, “Ii naambaajon? Iinon mono naa bologa ano?” Kaen jeroto, yononon ii moma kaparan koma toroqen qa gigilaan kokaen qagi, “Mono maripoonon qewu jewa!”

²⁴ *Kaen qagi gejajon qegi gujubajunon mombo somariiro Pailotnon ii iima moma manja karen koloowabotiwaajon apu men boria ejemba tuun jaagianon songbama kokaen injoro, “Eja kokawaa saya molaagi kemebaati, iikanon mono noo qananon qaagoto, mono onongiaa qagianon ubaa.”

²⁵ Kaen jero ejemba tuun korebore yononon kokaen meleengi, “Sayaa irona mono nono ano meraboraurunana nonoo qananon ubaa!”

²⁶ Kaen meleengi Pailotnon Barabas isama muro yonoonon kamaaroto, Jiisaga jero ooli waayawonon qeyayagon qegi. Kaen qegi maripoonon qewutiwaajon Room manjaqeqe eja yonoo borogianon ano. Kian.

Jiisas kungulolopo ama mugi.

Maak 15.16-20; Jon 19.2-3

²⁷ Borogianon ano Room gawanawaa manjaqeqe eja yononon Jiisas wama gawanawaa jinkaron miriwaa kiropo uutanon keugi. Keuma manjaqeqe tuun kuuya horon onongi kan ajoroon Jiisas liligon mugi.

²⁸ Liligon mun iyanaa sele esuya kotogon maleku osoga nezongbala mon mouma mugi.

²⁹ Mouma mun soman kasa lipima ila kaana wananon kongi kemero. Kemero bowo mon boro dindinanon ama simin kuma mun gongeegee ama mun kokaen ijogi, “Oowe oowe! Juuda yonoo kin pongia, oowe!”

³⁰ Qaqatete kaana ama sulaapan qen morin bowoya tagon iikanon wananon qegi.

³¹ Mepaqepae kaana ama mudaboron maleku osoga nezongbala ii qetegon iyanaa sele esu mombo mouma mun maripoonon qewombaajon wama kenji. Kian.

Jiisas maripoonon qegi.

Maak 15.21-32; Luuk 23.26-43; Jon 19.17-27

³² Kema kana somatanon eja mon qata Saimon mokoloogi. Iinon Afrika siti qata Sairini iikawaa ejiaga. Mokolon kuun mugi Jiisaswaanon maripoon men angoro.

³³ Jiisas kaen wama balon mon qata Golgota ii ananaa qanon Wansii, iikanon kema keugi.

³⁴ *Keuma wain apu ano marasin qata mor ii mindirin melokanjin men newaatiwaajon mugito, Jiisasnon ii batogon nen moma togoro.

³⁵ *Togoro nama maripoonon qegi. Qegi nano Jiisaswaa sele esuyaa kiawen megii jangoya kolooro iikawaa so batugianon mendeema megii.

³⁶ Ii men rama Jiisas jaagalen men mugi.

³⁷ Wananon eu qegitiwaa kania ii kokaen onon qegi nano, ‘Juuda yonoo kin pongiaga koi.’

³⁸ Kikekakasililin eja woi ii iwo maripoonon urugi. Mon boro dindinanon, mon qanianon leele kaan urugi.

³⁹ *Ejemba uugun kema kan kungulolopo ama lukukuun mun wambelaan kokaen jegi,

⁴⁰ * “Yei! Gii mono jiwowon jigo saanon kondeena balonon kamaaro ween karoombaa uutanon mombo metaama kuumambaajon jena. Oo, gii eja qabo! Gii Anutuwa Meriaga koloojan ee, mono saanon geenga ilaan aon maripoononga kamaawa.”

⁴¹ Jigo gawon galen, Kana qaawaa boi ano kantriwaa jotamemeya yononon kaanagadeen mepaqepae men mun kokaen jegi,

⁴² “Tosiaga ilaan onoma laligoroto, iyan ilaan aomambaajon amamaaja. Iinon Israelwaa kin pon kolooji ee, mono keteda koi maripoononga kamaaro iima ii moma laariwonaga.

⁴³ *Iinon Anutu moma laarin mun qaqabunabunayawo laligon anaaqon ‘Anutuwa meria koloojen,’ jero monin. Ayo, Anutunon ii kamban kokaamba metogon mumambaajon moja me qaagoti, ii saanon iibonja.” Kaen jegi.

⁴⁴ Kikekakasililin eja iwo maripoonon urugiti, iyoronon kaaniadeen uugeqe qaa tokoronkota jen muri. Kian.

Jiisasnon komuro.

Maak 15.33-41; Luuk 23.44-49; Jon 19.28-30

⁴⁵ Ween biiwia 12 kilok kolooro iikanondeen pangamanon kamaan balon kuuya sokoma ero kema aua karoombaa so ano.

⁴⁶ *Jiisasnon 3 kilok iikanon anaa qaanon kokaen qa somata qaro, “Eeli, eeli, lama sabaktani?” Ii ananaa qaanon: Anutuna, Anutuna, mono naambaajon gema nujan?

⁴⁷ Kaen qaro eja kosianon nangiti, iyonoononga tosanon ii moma jegi, “Mono Elaijawaaqon qaja.”

⁴⁸ *Iikanondeen yonoononga monon bobogarin kema momondo mon suun kaan ii men wain apu aasonawonon qendunon gere goron kitianon somonon sulun Jiisaswaa buu susuyanon eu ano nero.

⁴⁹ Neroto, tosanon jegi, “Mono mesaogi anodeen namba. Elaijanon kan metogoro kamaawaa me qaagoti, mono ii iibonja.”

⁵⁰ Kaen angi Jiisasnon mombo qa somata qama sewan aason konoga horon komuro.

⁵¹ *Komuro iikanondeen jiwowon jigowaa uutanon opo* nanoti, iikanon eukaya biiwianon jurama kamaan woi kolooro. Kaen kamaaro nan somata mero jamo somasomata mesuno.

⁵² Qasiriwaa jamo kobaawaa qaa oota angiodeen aantangi ejembaya soraaya komugiti, iyonoononga mamaganon gbilin waagi.

⁵³ Waama qasiriwaa jamo kobaagia mesaon Jiisasnon koomunonga waaroti, iikawaa gematanon Jerusalem siti toroya iikanon kan ejemba mamaga asugin onongi iniigi.

⁵⁴ Kawali galen ano manjaqe eja iwo Jiisaswaa jaagalen men laligogiti, iyononon nan mero iwoi tosia kuuya kolooroti, ii iima aarun jenengia mamaga ororo toroko ama kokaen jegi, “Iinon mono onanon Anutuwa meriaga kolooja.”

* **27:39:** Ond 22.7; 109.25 * **27:40:** Mat 26.61; Jon 2.19 * **27:43:** Ond 22.8 * **27:46:** Ond 22.1
 * **27:48:** Ond 69.21 * **27:51:** Eks 26.31-33 * **27:51:** Opo ii jiwowon jigowaa uuta toroya ano uuta kowoga toton iikawaa batugaranon nano.

⁵⁵ *Emba mamaganon sigen sigen nama iwoi ii kaanagadeen iigi. Yononon Jiisas otaan Galiliga kan welen qen mun laligogi.

⁵⁶ Yonoo batugianon Maria Magdalaga ano Maria Jeims ano Jooses yoroo nemungara ano Zebediwaa merawoita yoroo nemungara. Kian.

Jiisaswaa qamoya ron kongi.

Maak 15.42-47; Luuk 23.50-56; Jon 19.38-42

⁵⁷ Mare kolooro Arimatia eja qabunayawo mon qata Joosef karo. Iinon kaanagadeen Jiisaswaa gowokoya mon kolooro.

⁵⁸ Iinon Pailotwaanon kema Jiisaswaa qamoya memambajaan qisiro. Qisiro kawali ejanon ii Joosef mubutiwaajon jen koton onono.

⁵⁹ Jen koton onono Joosefnon kema Jiisaswaa qamoya men kamaan opo taananon esuuro.

⁶⁰ Esuun men qasirionon kema anaa kobaa dologa jamonon uroroogi nanoti, qamoya ii iikanon ano. Kaen ama jamo somata mon metano jamo kobaawaa qaa oota kojanguro mesaon keno.

⁶¹ Maria Magdalaga ano Maria alia mon yoronon iikanon jamo kobaa jaasewan qen rari.

Manjaqe eja qasiri galen meg.

⁶² Sabat kendon rarawaajon iwoi mozozongon en waama iikanon jigo gawon galen ano Farisii (Kana qaawaa kaparan konkon) yononon Pailotwaanon kema ajoroon kokaen jegi,

⁶³ **“Somatanana, enkalolombaa uukuukuu eja iikanon jaawo laligoroti, kaban iikanon kokaen jero monin, ‘Niinon ween karon tegoro mombo gbilin waaman.’ Nononon qaa ii romongonon.*

⁶⁴ Kawaajon giinon saanon manjaqe eja uruga injiona qasirionon kema ii tororo jaagalen men laligogi ween karon tegoro mesaowu. Kaen mende galen mewuyati een, gowokourutanon mono kema qamoya olon men mesangon ejemba kokaen injowuya, ‘Jiisasnon mono koomunonga waaro.’ Kaen jegi tiliqili enkalolon qaa konoga iikanon mono enkalolon qaa mutuya uuguro kileqileewabo.”

⁶⁵ Kaen jegi kokaen injoro, “Manjaqe eja koi mono saanon unuama kema kuun onongi qasiri jamo kobaawaa qaa oota ii tororo galen koma sororogowu.”

⁶⁶ Kaen injoro qasirionon kema jamo kobaawaa qaa ootanon jamo somata angi kojangu nanoti, ii aasoya ama manjaqe eja kuun onongi jaagalen kotakota meg.

28

Jiisasnon koomunonga waaro.

Maak 16.1-10; Luuk 24.1-12; Jon 20.1-10

¹ Sabat kendon ragi tegoro Sonda umugawodeen waama goman ano Maria Magdalaga ano alia Maria mon yoronon qasiriwaa jamo kobaa iibotiwaajon keni.

² Keni iikanondeen nan somata kokaembaajon mero: Pombaa gajoba monon Siwenonga kamaan qasirionon kan qaa ootanon jamo somata qetano keno qaganon raro.

³ Gajobawaa kaitania ii pilisik kaan kolooro malekuya ii koosu kaan tualalakota kolooro.

* **27:55:** Luuk 8.2-3 * **27:63:** Mat 16.21; 17.23; 20.19; Maak 8.31; 9.31; 10.33-34; Luuk 9.22; 18.31-33

⁴ Kaen asugiro manjaqege eja qasiri galen megiti, iyononon iwaajon awawalin jenengia ororo komun torigi.

⁵ Kaen angi gajobanon emba woi ii qaa kokaen irijoro, “Jiisas maripoonon qegiti, oro iwaajon monganjaoti, ii mojen. Kawaajon mono toroko mende mobao.

⁶ Anjo jerotiwaa so mono koomunonga waaja. Kawaajon koi mende eja. Mono kan dun eroti, ii iibao.

⁷ Ii iima uulanawo gowokouruta yonoonon kema buju qaa koi injowao, Jiisasnon koomunonga waaja. Mobu, iinon mono waladeen Galili prowin-snon kembaa. Ono saanon iikanon kema ii iibu. Mobu, niinon ii mono injiowe mogi.”

⁸ Kaen irijoro uulanawodeen qasiri mesaon toroko moma kilen honom-bonon mende aisoon buju ii men gowokouruta injiowaotiwaajon uulanawo keni.

⁹ Uulanawo keni Jiisasnon ii kananon asugin oroma “Gomaambagara!” irijoro. Kaen irijoro kosianon kema usugon kanianon meragon waeya men mepeseen muri.

¹⁰ Mepeseen muri kokaen irijoro, “Toroko mende mobao. Mono kema kourunanon Galili kembutiwaa qaa injori iikanon kema nii niibuya.” Kian.

Qasiri galen meme yononon sundugia jegi.

¹¹ Embawoi yoronon kana keni qasiriwaa jamo kobaawaa galen meme manjaqege eja tosanon sitinon kan jigo gawon galen injiima iwoi kuuya kolooroti, iikawaa sunduya injogi.

¹² Yononon ii moma Juuda yonoo jotamemeurugia horon onongi mooton ajoajoroo ama Jiisas waawaataa qaa mesangowonatiwaa qaa aren mokoloon monen somata toton ii manjaqege eja onongi.

¹³ Ii onoma kokaen jen koton onongi, “Ono mono qaa kokaen jewu: Nono gomantiinanon gaon enin gowokourutanon olon kan qamoya yongoro men kenji.

¹⁴ Qaa kaen jegi qaa iikanon gawanawaa gejianon kemero mobaati een, lombo onoo qagianon ubabotiwaajon nononon mono uuta men loorin men kamaan anin majakakaya qaa laligowu.”

¹⁵ Kaen jen koton onongi iikawaa so otaan monen men kema gawon qaagia otaagi. Kaen angi Juuda yononon qaa ii batugianon jen seigi moma laligogi kema kamban kokaamba kaanagadeen ii toroqen jegi momakejon. Kian.

Misin gawon mewonatiwaa jenkootoya

Maak 16.14-18; Luuk 24.36-49; Jon 20.19-23; Apo 1.6-8

¹⁶ *Gowokouruta 11 yononon Jerusalem mesaon Galili prowinson kema Jiisasnon baananon kawutiwaajon injiroti, iikanon ugi.

¹⁷ Iikanon uma Jiisas iima waeya men mepeseen mugito, tosanon iwaajon uuwoi mogi.

¹⁸ Mepeseen mug yonoonon kan kokaen injoro, “Siwewaa ano namowaa ku-usun kuuya ii Anutunon nonota noonon eja.

¹⁹ *Kawaajon ono mono goman so kema ejemba tuun kuuya kokaen injon onongi noo gowokouruna koloowu: Ii mono Man, Mera ano Un Toroya nonoo qanon oomulu men onombu

²⁰ ano niinon qaa otaawutiwaajon jen koton onombeti, ii kuuya ten kombutiwaajon mono kuma onoma laligowu. Mobu, niinon mono kambanja

kambanja onowo laligon kema laligowe namowaa kambananon tegowaa.”
Kianj.

Maak Oligaa Buṇa Maaknoṇ ooro. Jen-asa-asari

Maak nemuṇa qata Maria, maṇa qata mende moṇoṇ. Jerusalem siti toya laligogi. (Aposol 12.12) Anṇaa sunduya moṇ qata mende qama boṇ 14.51-52 iikanonṇ oorota eja. Piitononṇ ilaan muro uuta meleenoo Buṇa qaa kuma muro. Muro niwita Barnabas ano Pool yorowo liligonṇ misin gawonṇ menṇ kema Pool mesaonṇ deeni. Deeni toroqenṇ gawonṇ menṇ laligonṇ Buṇa sundu motomotoonṇ menṇ kululuunṇ metulanṇonṇ waba kantri yonṇooṇonṇ Griik qaanonṇ ooro. Jiisaswaanonṇ qaa ii Arameik. Ii “Eeli eeli lama lama sabaktani,” iikawaa so.

Jiisasnonṇ uuwaa gawonṇa nomaenṇ menṇ Anutuwaaw Meria koloonṇ ejemba ilaan onṇoma laligoroti, Maaknoṇ qaa ii jen asarinṇ ooro. Jiisaswaanonṇ gawonṇa waṇa ii karoonṇ: Buṇa kuma onṇono, omejiilanṇ konjoma onṇono ano singisonṇgo mesaonṇ jia jia menṇ qeangoro.

Buk kokawaa bakaya waṇa 6 ii kokaenṇ:

Qaa mutuya: Jon ano Jiisas 1.1-13

Qenjaaro gawonṇ Galili uutanonṇ mero 1.14–9.50

Galili mesaonṇ Jerusalem keno 10.1-52

Jerusalem Sonda motoonṇgo laligonṇ komuro 11.1–15.47

Jiisasnonṇ koomunonṇga waaro 16.1-8

Waama koloonṇ Siwenonṇ uro 16.9-20

¹ Hamoqeṇe Toya Jiisas Kraist ii Anutuwaaw Meria kolooja. Niinonṇ iwaa Oligaa Buṇaya kanainṇ ooṇenṇ.

Jononṇ Jiisaswaa kana meleuro.

Mat 3.1-12; Luuk 3.1-18; Jon 1.19-28

² *Anutunonṇ Siwe uutanonṇ meriaaṇonṇ qaa moṇ ijoro gejatootoo eja Aisaianonṇ ii oorota iwaa Buju Terenonṇ kokaenṇ eja,

“Moba. Niinonṇ qele gajobana moṇ wasiwe waladeenṇ kema ejemba uu-gia mindinṇonṇ goo kanaga meleuro giinonṇ iwaa gematanonṇ namononṇ kemeba.”

³ * “Qele gajoba moṇnonṇ balonṇ qararanṇkonṇonṇonṇ qama laligoro kema qata kokaenṇ mobu, ‘Poṇnonṇ kawa-oo! Kawaajonṇ mono jojorinṇ kania meleuwu. Mono uugia mindinṇonṇ kania qeleleewu.’ ”

⁴ Qaa iikawaa so eja moṇ qata Jon asugiro. qata moṇ Oomulu eja. Asuginṇ balonṇ qararanṇkonṇonṇonṇ laligonṇ nama Buṇa qaa kokaenṇ jen laligoro, “Onṇononṇ mono uugia meleengi niinonṇ oomulu menṇ onṇomaṇa. Kaenṇ anṇgi Anutunonṇ singisonṇgogia songbama mesaowaa.”

⁵ Kaenṇ jen laligoro Judia prowinswaa gomaṇa kuuya ano Jerusalem siti yonṇononṇ tuunṇ tuunṇ koma horonṇ Jombaanonṇ kagi. Kanṇ kouma singisonṇgogia jokoloogi Jononṇ ii Jordan apu berenṇanonṇ oomulu menṇ onṇono.

⁶ *Jombaanonṇ selekopaa ii kamel juyanonṇ memeta ano batuyanonṇ iinkasa oro selianonṇ memeta ii somonṇonṇ laligoro. Nembaneneya ii ṇaagiso borotaanṇ ano duuyaa moronṇ apuya, ii nenṇ laligoro. Ii kuuya gejatootoo eja Elaija iwaa sogaa.

* 1:2: Mal 3.1 * 1:3: Ais 40.3 * 1:6: 2 Kin 1.8

⁷ Jonon qaa kokaen jen asarin laligoro, “Noo gemananon eja ku-usunja kotakota mon kawaa. Iwaa ku-usunja uutanon mono noonon uguwaa. Iinon eja uuta koloowaatiwaajon niinon iwaa kana esuyaa kasia ilaan isamambaajon gamugamu ama amamaamanja.

⁸ Niinon apu toonon mulu men ononjento, iinon mono Unja Toroyanon mulu men onombaa.” Kian.

Jonon Jiisas oomulu men muro.

Mat 3.13-17; Luuk 3.21-22; 4.1-13

⁹ Kamban kanon Jiisasnon Galili prowinswaa gomanja qata Nazaret kanonja Jombaanon karo Jordan apu berenanon oomulu men muro.

¹⁰ Men muro apunonga kouro iikanondeen Siwenon aantano Jiisasnon uun iiro Unja Toroyanon meleema kewo koon kaanja koloon Jiisaswaa wananon kamaan mero.

¹¹ *Ii iiro Siwe gomanonga qaa mon kokaen kolooro, “Giinon mono neenaa komunjua merana koloona kerana qeangoro giimasiin moma gonjen.” Kian.

Satanon Jiisas angobato men mun laligoro.

Mat 4.1-11; Luuk 4.1-13

¹² Oomulu men muro iikanondeen Unja Toroyanon Jiisas kuun wasin muro balon qararankonkonanon keno.

¹³ Kema ween 40 kawaa so iikanon laligoro omejiilan wangia Satan iinon angobato men mun laligoro. Oro kawalia yonoo batugianon laligoro Siwe gajoba yononon ilaan mun laligogi. Kian.

Jiisasnon gowokouruta mutuya onono.

Mat 4.12-22; Luuk 4.14-15; 5.1-11

¹⁴ Kanagen Jon kapuare mirinon oongi raro Jiisasnon kamban iikanon Galili prowinsnon eleema keno. Kema Anutuwa Oligaa Bunja jen asarin laligoro.

¹⁵ *Jen asarin kokaen injoro, “Anutunon bentotonja ambaatiwaa kambananon mono dodowija. Anutunon kamban ano laligon kougiti, ii keteda koi kolooja. Kawaaon mono uugia meleema Oligaa Bunja moma laariwu.”

¹⁶ Jiisasnon kaen injon liligon laligon Galili apu angombaa goraayanon metetereen kema sora hooro eja woi iriuro. Qagara Saimon, koga qata Andruu. Yoronon misagara apu angonon sora horowowaajon gilin laligori.

¹⁷ Jiisasnon iriima kokaen irijoro, “Ejawoi, oro mono nii notaan kari kuma orombe ejemba sora kaanja horon onombao.”

¹⁸ Kaen irijoro iikanondeen misagara mesaon kanain Jiisas otaan keni.

¹⁹ Jiisasnon yorowo boronja mon toroqen kema Zebediwaa meria Jeims ano koga Jon iriuro. Yoronon kaanideen wangonon rama misagara meagon somonon rari.

²⁰ Rari iriima iikanonja oroono. Oroono mangara Zebedi ano monen gawon ejauruta wangonon onomesaon kanain Jiisas otaan gematanon keni. Kian.

Jiisasnon ome mon otaaro.

Luuk 4.31-37

²¹ Kaen motoon kema Kaperneam taonon keugi Sabat kendon kolooro Jiisasnon iikanondeen qamakooli mirigianon uma Bunja qaa kuma onono.

²² *Kana qaawaa boi kaanja qaagoto, ku-usun en murotiwaa so kuma

* 1:11: Jen 22.2; Ond 2.7; Ais 42.1; Mat 3.17; 12.18; Maak 9.7; Luuk 3.22 * 1:15: Mat 3.2 * 1:22: Mat 7.28-29

onoma nanamemenaa so ambutiwaajon jero. Kawaajon kanageso yononon ii iima aarun walingogi.

²³ Qamakooli mirigia iikanon kamban iikanondeen eja mon omeyawo raro ome iikanon qata kokaen qaro,

²⁴ “Oo Jiisas, Nazaret eja! Gii naama ama nonomambaa anjane? Mono men kileen nonomambaaajon kajan me? Nii kaniaga moma kotojen. Gii Anutuwaanon eja Tak-kootoya koloojan.”

²⁵ Kaen qaro Jiisasnon temboma kokaen jen muro, “Gii mono qaaga bogoro eja koi mesaon togowa.”

²⁶ Kaen jen muro omenon eja ii utugon orogon mun qa bobolo qama kouma mesaon keno.

²⁷ Keno kuuyanon newogia tegoro walingon qisin aon kokaen jegi, “Yei, mangaa siita! Koi mono naa iwoiga? Koi momo dologa ku-usunawo. Iinon omejiilan kaanagadeen jen koton onono jeta ten konju.”

²⁸ Kaen kolooro Jiisaswaa qabunayanon uulanawo sein goman kosianon rama kengetti, iikanon kema kema Galili prowins kuuya sokono. Kian.

Jiisasnon ji ejemba mamaga men qeangon onono.

Mat 8.14-17; Luuk 4.38-41

²⁹ Jiisasnon Kaperneam onoonon qamakooli miri mesaon iikanondeen Jeims Jon yorowo Saimon ano Andruu yoroo mirinon ugi.

³⁰ Iikanon ugi Saimombaa seunanon selegere ji kiro ero. Ero bujuya ii uulanawo Jiisas ijogi.

³¹ Ijogi iwaanon kema borianon men kobibiuro waaro. Waaro selegereya mesaoro nene onon unuagi.

³² Unuagi mare kolooro ween jaaya kemero kanon Kaperneam toya yononon nama ejembaya ejembaya ji omegiawo ii kuuya unuama Jiisaswaanon kagi.

³³ Kaperneam taononga tuunlembenon kan Saimombaa miri naguyanon ajoroogi.

³⁴ Ajoroogi nama ejemba ji kania kania injiroti, ii mamaga men qeangon onono. Kaanagadeen omejiilan yononon Jiisaswaa kania mogitiwaajon Jiisasnon buugia muungun mamaga onotaaro. Kian.

Hamoqege gawon Galili kuuya sokono.

Luuk 4.42-44

³⁵ Jiisasnon gaon ero goman wengeran suluro waama goman goraayanon kema yanasiri tirin koton iikanon qama kooliro.

³⁶ Qama kooliro Saimon ano alauruta iwo laligogiti, yononon uulanawo kanianon kengi.

³⁷ Kema mokolon kokaen ijogi, “Ejemba kuuyanon mono goojon monganju.”

³⁸ Kaen ijogi kokaen injoro, “Goman tosia liligon rama kenjuti, ii iiju. Ninon Buna qaa goman so jen seimanatiwaajon kamaan laligojen. Kawaajon mono goman liligon kembona.”

³⁹ *Kaen injon Galili prowins kuuya liligon kema qamakooli mirigianon Buna qaa jen omeya omeya ii onotaan laligoro. Kian.

Jiisasnon manimba eja mon men solanairo.

Mat 8.1-4; Luuk 5.12-16

⁴⁰ Jiisasnon taon monon laligoro manimba eja monon kan simin kuma Jiisaswaa wosoyanon kemen kokaen qama koolin muro, “Giinon siinganon

* 1:39: Mat 4.23; 9.35

men qeangon nomambaaon mojan ee, mono nii saanon men solanani nomba.”

⁴¹ Kaen qama koolin muro iwaajon wosoya moma boria boraama selia oosirin ijoro, “Niinon ii anuwaatiwaajon mojen. Gii mono solananiwa.”

⁴² Kaen ijoro manimbaya ii iikanondeen solananiro.

⁴³ Solananiro galen meme qaa kotakota mun iikanondeen “Saanon kema,” ijoro.

⁴⁴ *Gejanono qaa ii kokaen ijoro, “Moba. Kokawaa buju qaaya ii mono mon mende jena mobu. Qaagoto, mono jigo gawon galembaanon kema selega qendeema muba ano Mooseswaanon jenkoto otaan solananijaniiwa mamatewooya ama siimolon oowa. Ii oona iiro ejembanon kaniaga moma kotowu.”

⁴⁵ Jiisasnon kaen ijoroto, iinon kema kilen kanain buju qaa ii mamaga jen laligoro sei. Seiro Jiisasnon taon taon kanon asuganon mombo kemambaaon amamaaro. Amamaan taon gemagianon goman gbamen iikanondeen laligoro. Iikanon laligoro goman so iikanon ejembaya ejembaya iwaanon kagi. Kian.

2

Jiisasnon eja sele bakaya koomuya ii meagoro.

Mat 9.1-8; Luuk 5.17-26

¹ Kaen liligoro kamban tosia tegoro Jiisasnon eleema mombo gomananon Kaperneam karo. Karo “Mirinon laligoja,” jegi mogi.

² Ejemba mamaganon ii moma ajoroon iwaa miri nagu atapananon eligon sombenanon saa qegi. Saa qegi Jiisasnon nama Buja qaa injoro.

³ Inijoro iikanon eja mon sele bakaya koomuya, ii wama iwaanon kagi. Eja 4:yanon ii demberunon ama angon kagi.

⁴ Kagi eligon nangitiwaajon ama Jiisaswaa kosianon kema ambombaaon amamaagi. Amamaan miri qaganon uma Jiisaswaa wanangga waaren onon luluungi. Luluungi oota kolooro iikanon ji eja ii demberuyawo kasanon somongon ang kemero.

⁵ Kaen kemero Anutu moma laarin mugiti, Jiisasnon iyonoo tanigia ii iiro sokono ji eja ii kokaen ijoro, “Merana, niinon goo singisongoga mesaojen.”

⁶ Kaen ijoro Kana qaawaa boi tosianon batugianon rama uugianon kokaen romongogi,

⁷ “Eja kokanon mono nomaembaajon kaen jeja. Mono Anutu mepaegoja. Anutu motoongonon singisongonana mesaonkejato, eja monon ii qaago.”

⁸ Uugianon kaen romongogi Jiisasnon iikanondeen uutanon ii moma koton kokaen injoro, “Ono mono naambaaon qaa kaan uugianon romongoj?”

⁹ Niinon ‘Singisongoga mesaojen,’ ji eja kaen ijojen, qaa iikanon mono afaanagadeen jejeta. Monon kaen jero tosianon qaa iikawaa hona mende iibu. Kawaaon ii qaa afaana so. Niinon qaa mon kokaen jemambaaon mojen, ‘Mono waama tambomaega men kema.’ Qaa ii mono lombotawo jejeta kolooja. Kaen jewe hona koloowaa me qaagoti, iikanon mono asuganon asugiro iibu.

¹⁰ Mobu, namonon singisonggo mesamesaowaa ku-usun ii mono Siwe gomambaa Eja honanon eji, ono iikawaa kaniaajon tintuan laligowubo. Kawaaon qaa lombotawo ii eja koi ijowe hona iibu,” Kaen jen eja sele bakaya koomuyaa jaayanon iima ijoro, “Niinon gijojen: Gii mono waama

* 1:44: Lew 14.1-32

tambomaeega men miriganon kemba. Qaa binawo ii honawo koloowaati een, qaa afaana ii mono kaanagadeen nomaembaajon omaya koloonaga?”

¹¹ Kaen jen eja sele bakaya koomuya kokaen ijoro, “Niinon gijoje: Gii mono waama tambomaeega men miriganon kemba.”

¹² Ijoro mono waama iikanondeen tambomaeeya men ejemba kuuya yonoo jaagianon seleengen keno. Kaen keno kuuyanon walingon Anutu mepeseen kokaen jegi, “Yei, mangaa siita! Tani koi kaana ii wala eenanon kaban mongen mende iinin. Qaago! Keteda koi jaa morotaga iijon.” Kian.

Jiisasnon Matyuu (Liwai) oono.

Mat 9.9-13; Luuk 5.27-32

¹³ Jiisasnon mombo Kaperneam mesaon angonon kemen sakasin koorononon kema laligoro. Laligoro ejemba tuunlembenon iwaanon kagi Buna qaa kuma onono.

¹⁴ Kema takis ofis uugumambaajon ano iikanon eja qata Liwai Alfiuswaa meria raro iima ijoro, “Gii mono noo gemananon notaan kawa.” Kaen ijoro waama takis gawon mesaon Jiisaswaa gematanon keno.

¹⁵ Kema Liwaiwaa mirinon kema nene nen ragiti, kaban iikanon takis meme eja tiliqiligiawo ano singisono eja mamaga yononon kan Jiisas ano iwaa gowokouruta yonowo rama nene motoon negi. Mamaganon Jiisas otaan laligogi.

¹⁶ Jiisasnon takis meme tiliqiligiawo ano singisono ejemba tosaan yonowo rama nene negiti, ii Farisii (Kana qaawaa kaparanonkon) ano yononon boi tosanon iima Jiisaswaa gowokouruta kokaen jen onongi, “Ae! Iinon mono naambaajon takis meme tiliqiligiawo ano singisono ejemba yonowo rama nene neja? Ii mende sokonja.”

¹⁷ Kaen jen onongi Jiisasnon kitia kokaen injoro, “Ejemba jigia qaa yononon doktawaa siin mende amakejuto, ji ejembanon mono doktawanon kemakeju. Niinon singisono ejemba onoomambaajon kan laligonto, ejemba iyangiaajon mogi solana koloojuti, ii qaago.” Kian.

Nene singi laaligowaa qaaya

Mat 9.14-17; Luuk 5.33-39

¹⁸ Kaban kanon Jombaanon gowokouruta ano Farisii (Kana qaawaa kaparanonkon) yononon nene singi laligogi tosanon Jiisaswaanon kan kokaen qisigi, “Jon Oomulu ejawaa gowokouruta nononon Anutuwaajon nene singi laligonkejon. Farisii (Kana qaawaa kaparanonkon) yonoo gowokourugianon kaanadeen ama laligoju. Geengaa gowokouruganon mono naambaajon Anutuwa nene singi mende laligoju?”

¹⁹ Kaen qisigi kokaen meleenon, “Onanon! Nono naa kabanon nene singi laligonkejon? Emba meme kabanonon ejawaa gemakootanurutanon gereya angi embawaa sakitiurutanon iwoi ii togonkeju me qaago? Niinon neenaa gowokouruna yonoo eja buna koloon yonoo batugianon ainjolon ramakejen. Rabe yononon iikawaajon aisoon ainjolon rama singi laligowombaa amamaankeju.

²⁰ Amamaankejuto, Anutunon laaligona nuano komuwe yononon mono kaban iikanon saanon nene singi laligonkebuya.

²¹ “(Ono laaligo walaga ano korisoro Buna gbilia ii mindirin orombombaajon amamaawuya. Iikawaa qaa gemata ii kokaen injomana.) Moumou walaga jurano monon opo gbilia mende soongbana moton iikanon opo jakana mende uun men uumbinaankeja. Kaen anagati een, opo jakana

gbilianonj mono waziinj moumou walaga ii hororo mombo riiro ootanonj somariinj boliqoliwabo.

²² Kaanjiadeenj mononj wain apu gbilia ii bokonj me taru walaga lama selianonj memeta iikanonj mende kosonj maaro kemenkeja. Kaenj anagati eenj, wain apu gbilianonj mono somariinj taru qosono juma maaro namononj kamaanj sooro taruyanonj boliqoliwubo. Kawaajonj wain apu gbilia ii taru gbilianonj maaninj kemero sokombaa. (Kaanjiadeenj apu awaa ii kononj ghamoganonj mende kosonjkejonj. Kaenj kosowonagati eenj, iikanonj mono juma siisororo kamaaro neninj ji niniwabo. Kaenj koloowaatiwaajonj apu awaa ii kononj awaanonj kosonjkejonj. Onjo kaanagadeenj laaligo walaga ano Oligaa Buja gbilia ii mindirinj orombombaajonj amamaawuya.) Kianj.”

Jiisasnonj Sabat kendombaa Ponja kolooja.

Mat 12.1-8; Luuk 6.1-5

²³ *Kawaa gematanonj Sabat kendonj mononj Jiisasnonj wiit gawonj koria somata kotonj keno. Keno gowokourutanonj wosogia injiro wiit honja motomotoonj kanainj borogianonj mesuma negi.

²⁴ Kaenj negitiwaajonj Farisii (Kana qaawaa kaparanjkonjkonj) tosianonj Jiisas kokaenj ijogi, “Moba, yonjononj mono naambaajonj Sabat kendombaa gawonj meme songoya uuguju?”

²⁵ *Kaej ijogi kokaenj meleeno, “Kinj Deiwidnonj manjageqe ejauruta yonowo liligonj wosogia injiro nenewaajonj amamaanj iwoi angiti, ii kambanj mononj weengogi me qaago?”

²⁶ *Iinonj mono Anutuwaajonj opo sel jigononj uma bered kowoga Anutuwaajonj jaasewanonj alatanonj angij raro esujanonj tururo qetegogiti, ii menj nero. Bered kowoga mesamesaoya ii jigogawonj galenj yonjonondeenj nenj laligogi. Tosianonj ii newubotiwaajonj songo ero kilenj nero. Nenj ejauruta kaanjiadeenj onono motoonj negi. Kambanj kanonj eja qata Abiatar iinonj jigogawonj galenj wanja gawonj menj laligoro.”

²⁷ Kaenj meleema kokaenj injijoro, “Anutunonj Sabat kendonj ii ejemba qeangowutiwaajonj ano eja. Ii ejembanonj tonduj jen kotowutiwaajonj ama qaago!”

²⁸ Kaenj ano Siwe gomambaa Eja honjanonj mono Sabat kendombaa Ponja kaanagadeenj kolooja.”

3

Jiisasnonj eja boria soorongoya ii menj qeangoro.

Mat 12.9-14; Luuk 6.6-11

¹ Jiisasnonj mombo qamakooli mirinonj uro iikanonj eja boria soosoolia monj raro.

² Ejembanonj Jiisas qaa jakeyanonj ama mubombaajonj “Eja ii Sabat kendononj meagowaa me qaago?” kaenj jen Jiisaswaa jaa galenj menj raji.

³ Megi Jiisasnonj eja boria soosoolia ii kokaenj ijoro, “Mono waama jaanananonj namba.”

⁴ Kaenj ijonj kokaenj injijoro, “Kana qaa otaanj Sabat kendononj iwoi awaa me bologa ambonaga? Saanonj mombaa waja somongowonja me mesaoninj komuwaa? Monja me monja meninj sokombaa?” Kaenj jero moma qaagia bogoro raji.

* 2:23: Dut 23.25 * 2:25: 1 Sml 21.1-6 * 2:26: Lew 24.9

⁵ Qaagia bogoro ragi eleema injiuro uugianon kotakota gojonotiwaajon wosobiri moma uugerenon injiuro. Kaen injiima eja ii kokaen ijoro, “Gii mono boroga qetetereewa.” Kaen ijoro boria qetetereero mombo awaa kolooro.

⁶ Awaa kolooro Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkon) yononon seleengen kema iikanondeen gawana Herodwaa paati alauruta yonowo ajoajoroo ama “Jiisas nomaen qenin komunaga?” jen qaa gawon meg. Kian.

Jiisasnon ji ejemba men qeangon onono.

⁷ Kaen meg Jiisasnon gowokouruta unuano apu angon goraayanon kengi. Kengi Noot prowins qata Galili kanona ejemba tuunlelembe yononon kanianon otaan kengi. Judia prowins kanona kaanagadeen iwaanon kagi.

⁸ Siti wana qata Jerusalem, Saut prowins qata Aidumia ano Jordan apu leengga ween koukoutanon yononon ano ween kemekemetanon baagenga taon qagara Taia ano Saidon liligon laligojuti, iyononon kaanagadeen tuunlelebeyanon horon kagi. Jiisasnon angoletto somasomata men lalig-
oroti, iikawaa bujuya moma mindirin kougi.

⁹ *Kaen kouma utama mububotiwaajon Jiisasnon gowokouruta kokaen injiuro, “Ologon nombutiwaajon onono mono wango mon mokoloon noojon kosere angi raba.”

¹⁰ Kaen injiuro ejemba seiseiya men qeangon onoma laligoro. Kawaajon qenjenmanjen ano sele bimobimoogiawo kuuya yononon selianon oosiri-
wombaajon liligon mamaga aon memetan angi.

¹¹ Omeya omeya yononon Jiisas iima jaasewananon namonon kemen kokaen qagi, “Gii mono Anutuwa Meria koloojan!”

¹² Kaen qagi Jiisasnon qetegon onoma kanianon asuganon asugiwabotiwaajon songo kotakota ama onono. Kian.

Jiisasnon gowokouruta meweengon onono.

Mat 10.1-4; Luuk 6.12-16

¹³ Kanagen Jiisasnon baananon uma iikanon iyanaa siina otaan eja onono iwaanon kagi.

¹⁴ Kagi eja 12 iwo laligowutiwaajon kuun onoma Buna qaaya jen seiwuti-
waajon wasin onono.

¹⁵ Wasin onoma omejiilan konjoma onombutiwaa ku-usuna onono.

¹⁶ Kaen ama eja 12 ii kokaen kuun onono: Piito, Jiisasnon qa ii Saimon muro.

¹⁷ Jeims ano koga Jon, mangara qata Zebedi. Jiisasnon yoroo qagara mon Boanerges qaro. Ii ananaa qanon Gunparandambaa Merawoita.

¹⁸ Andruu, Filip, Bartolomyuu, Matyuu, Tomas, Jeims Alfiuswaa meria, Tadius, Saimon Zelot-politik ejaga,*

¹⁹ ano Juudas Iskariot. Kariot eja iikanon kanagen Jiisas memelolo men muro. Kian.

Jiisasnon ome yonoo esungia uugun qero kamaaja.

Mat 12.22-32; Luuk 11.14-23; 12.10

²⁰ Jiisasnon iikaan ama onoma baananonga kamaan yanaa mirinon karo. Mirinon karo ejemba tuun somatanon mombo kouma ajoroogi nembanene newombaajon amamaagi.

²¹ Amamaagi sakitiurutanon ii moma “Uuta soodaboroja!” jegi. Jen kemen wambombaajon kengi.

²² *Kengi Kana qaawaa boiya Jerusalemgaga kagiti, iyononon jegi, “Sa-

* **3:9:** Maak 4.1; Luuk 5.1-3 * **3:18:** Nesenel paati zelot yononon Room gawman tompe ama iyangiaa nanan mewombaajon tompe men laligogi. * **3:22:** Mat 9.34; 10.25

tambaa Iimolanonj mono uutanonj kemero laligoja. Iinonj omejiilanj yonoo wangia iwaa ku-usunanonj ome konjomaa onotaankeja.”

²³ Kaenj jegitiwaajonj Jiisasnonj onoono kagi sareqaanonj kokaenj injijoro, “Satanonj mono nomaenj alia Satan monj konjonaga?”

²⁴ Kantri mombaa galenurugianonj batugianonj angowowo ama deembuti eenj, iyonononj mono galenkonkonj gawongia menj nambombaaajonj amamaawuya.

²⁵ Kaanagadeenj miri mombaa kanageso yonononj batugianonj angowowo ama deembuti eenj, mono galenkonkonj gawongia menj nambombaaajonj amamaawuya.

²⁶ Kaanagadeenj Satambaa kanageso yonononj batugianonj angowowo ama tuarenjenj ama aowuyagati eenj, galenkonkongiaa esunanonj kamaaro ometotonganonj mono qaomambaa anja.

²⁷ “Mononj eja kotiga Iimolambaa kana boria wala mende somonggowaati eenj, iinonj mono mirianonj uma esuhinaya qengama memambaaajonj amamaawaa. Wala ii somonggoro rarogo mono saanonj mirianongga ilawoilaya kuuya kopepereedaboronj menj kembaa. (Iikawaa so niinonj kaanagadeenj Satan somonggonj gematanonj omeja onotaankejenj.)” Kianj.

Singisonjo mesamesaoya qaa

²⁸ Niinonj qaa honja monj kokaenj injijomana, “Ejemba somata melaa singisonjo amakejuti, ii Anutunonj mesaonkeja. Lombotawo me afaanja mepaqepae ambuyagati eenj, Anutunonj ii saanonj songbama onombaa.

²⁹ *Songbama onombaato, mononj Unja Toroya mepaegowaati, iikawaa singisonjogoya Anutunonj mono kambanj mononj mende mesaowaa. Qaago totoon! Singisonjo iikanonj mono qaganonj uro kambanj tetegoya qaa Anutuwaajaanonj qaayawo laligowaa.” Kaenj injijoro.

³⁰ “Omenonj uutanonj kemerota laligoja,” kaenj jegitiwaajonj ama kaenj kuma onono. Kianj.

Jiisaswaa nemunkoanuruta.

Mat 12.46-50; Luuk 8.19-21

³¹ Kaenj aminj mogi nemunkoanuruta yonononj kanj seleengenj nama yonoononj kamaawaatiwaa qaa angj iwaanonj keno.

³² Keno ejemba tuun yonononj liligonj munj rama kokaenj ijogi, “Moba! Goo nemunkoanuruganonj mono seleengenj nama goojonj qisiju.”

³³ Ijogi meleema kokaenj injijoro, “Noo nemuna ii morononj ano noo kouruna ii daenj yonononj?”

³⁴ Jiisasnonj kaenj injijonj ejemba liligonj munj ragiti, ii uunj injiima kokaenj jero, “Iibu! Noo nemuna ano kouruna ii mono koi.

³⁵ Anutuwaaja uusiina tenj komakejuti, iyonononj mono noo nemuna ano naanjoanuruna kolooju.” Kianj.

4

Qosomakororoo ejawaa sareqaa

Mat 13.1-9; Luuk 8.4-8

¹ *Jiisasnonj mombo apu angonj goraayanonj kemenj kanainj kuma onono. Kuma onono ejemba tuunlembenonj iwaanonj kema ajoroogi wangononj uma apu angonj qaganonj kema raro. Raro ejemba kuuya yonononj angonj goraayanonj sakasinonj ajoroogi.

* 3:29: Luuk 12.10 * 4:1: Luuk 5.1-3

² Kaen ajoroogi sareqaa mamaga jen kuma onono. Kuma onoma kokaen jero:

³ “Mobu! Eja monnon nene kota qosoma kororoomambaajon gawonon keno.

⁴ Kema qosoma kororooro kota tosonian kana goraayanon kemen kongi. Kemen kongi (warawen) koonja koonja kouma ii nedaborogi.

⁵ Kota tosonian jamo kowonjinon kemen kongi. Kemen koma iikanon namo mamaga mende mokoloogi. Namu dusiita mende erotiwaajon kuragagia uulanawo kougi.

⁶ Kougito, weenon kouma onoon jen koton onono tiigia qaagotiwaajon soolin gororongogi.

⁷ Kota tosonian kumuntiri waayawo iikanon kemen kongi. Kemen kongi komuntirinon kouma qen turun bibiloko men onongi. Kaen kolooro hona mende kuugi.

⁸ Kota tosonian namo awaanon kemen kongi. Kemen koma kuragagia juma waama geregiaa hongia awaa asugigi. Tosianon kogia 30, tosonian kogia 60, tosonian 100 iikawaa so koloon seigi.”

⁹ Kaen jen jedabororo, “Monnon uugejiawo laligoji een, iinon mono sareqaa koi geja ama moma kotowa.” Kian.

Jiisasnon naambaajon sareqaa jero.

Mat 13.10-17; Luuk 8.9-10

¹⁰ Tuun somata yononon deema kenji Jiisasnon yanodeen raro. Yanodeen raro gowokouruta 12 ano tosaana liligon mugiti, ii motoon sareqaa koi kawaa kanagiaajon qisin mugi.

¹¹ Qisin mugi kokaen meleema injoro, “Anutuwaa bentotonon keuma laligowonatiwaa qaa aasangoya ii onjo asuganon injowe moma kotojuto, seleengen laligojuti, iyonoojon ii kuuya sareqaanondeen asuginkeja.

¹² *Kaen asugiro

‘Iyangiaa jaagianon iwoi iimago kania kilen mende moma kotowuya.

Iyangiaa gejagianon qaa tororo momago kania kilen mende moma asariwuya.

Ii moma asariwuyagati een, mono saanon uugia meleengi Anutunon singisonogia mesaonaga.’ ”

Jiisasnon sareqaawaa kania jero.

Mat 13.18-23; Luuk 8.11-15

¹³ Jiisasnon toroqen kokaen injoro, “Sareqaa iikawaa kania ii mende moma asarijuti een, sareqaa tosaana kuuya jemanati, ii mono nomaen moma asariwuyaga?

¹⁴ Sareqaa iikawaa kania ii kokaen: Qosomakororo ejanon Buna qaa qosoma kororoonkeja.

¹⁵ Nene kota kana goraayanon kemen kongiti, ii kokaen: Buna qaa qosoma kororoogi ejemba uugianon kemenkejato, ii mogi Satanon iikanondeen kan qaa uugianon qosongi kemeroti, ii qetegon unuamakeja.

¹⁶ Nene kota qosono jamo kowonjinon kemen kongiti, ii kaanagadeen ejemba saregia mon. Yononon Buna qaa moma iikanondeen uuqeeango qaganon moma angon komakeju.

¹⁷ Kaen amakejuto, uugianon tiita mende en onombaato, kamban torodaamonadeen nama kotiin laligowuya. Buna qaawaajon ama kakasililin me sisiwerowero kolooro kamban iikanondeen mono tama unuwaa.

* **4:12:** Ais 6.9-10

¹⁸ Nene kota qosono kumuntiri waayawonon kemen kongiti, ii kokaen: Yononon Bunja qaa mogi uugianon kemenkeja.

¹⁹ Kemenkejato, namonon laaligowaa majakakaya ano monen hina hoorowaa uugereya koloon bimoon onomakeja. Qabunagiawo koloowombaa koposongogi siin kombombanja bologa tosianon kaanagadeen uugianon dungun Bunja qaa bibiloko men munkeju. Kaen kolooro hongia qaa auta (gipeya) koloowuya.

²⁰ Nene kota namo awaanon qosono kemen kongiti, ii ejemba koi kaanja: Yononon Bunja qaa geja ama moma moma angon koma pondan nama hongia mokoloonkeju. Tosianon qaa je motoongononga kota 30 mokoloonkeju. Tosianon hongia 60, tosianon qaa kota motomotoon iikawaa hongia 100 men sein mokoloonkeju.” Kian.

Lambe ii asasaga nonombaajon raja.

Luuk 8.16-18

²¹ *Jiisasnon qaa mon kokaen jero, “Monnon lambe me kiwa men ootirin monjon me dun baatanon ambaa me qaago? Ii dakanon ambaa? Ii mono iikawaa dun rarayanon asuganon ambaa.

²² *Kaanjadeen iwoi mon mesangogi eji, ii mono asuganon asugiwaatiwaajon eja. Iwoi mon koma turugi eji, ii mono luluungi qetumbaatiwaajon ama eja.

²³ Monnon uugejiawo laligoji een, iinon mono sareqaa koi geja ama moma kotowa.” Kian.

Nomaen diwelopmen koloaja?

²⁴ *Jiisasnon qaa kokaen injoro, “Qaa mojuti, ii mono moma angon koma uu wombogianon ama koma gbilin laligowu. (Kaen laligogi uugia dingoro roromongogianon somariiro moma komuwuya.) Ono tosaanja yonoo qaagia gosin jen tegowuti, Anutunon mono jenkootogia motoongo iikawaa so onoangiaa qaagia gosin jen tegowaa. So ii mono uugun irona meleema onombaa.

²⁵ *Iikawaa kania ii kokaen: Monnon momakootoyawo laligoji, Anutunon mono ii toroqen muro laligowaato, monnon momakootoya qaa laligoji, Anutunon mono momoya melaa eji, ii kaanagadeen qetegon wambaa.” Kian.

Bunja qaa kota ii kuragawo.

²⁶ Jiisasnon sareqaa mon kokaen jero, “Anutuwaanon bentoton ii koi kaanja: Eja monnon gawonon kema nene kota qosoma kororoowaa.

²⁷ Qosoma kororoon kema asaga gomantiinja en waawaa ano nene kotaa kuraga juma koumakeju. Nomaen juma koumakejuti, ii ano mende moma kotoja.

²⁸ Namo anodeen nemun kono hona koloonkeja: Wala geria, kanagen hona ano iikawaa gematanon hona iikawaa kota ii kuuya koloon somariidaborowuya.

²⁹ *Hona somariidaboron momogoro hona memewaa kambanja kolooro welenqequeuruta wasin onono soogia kaapengoya jetawo men hona mewombaaon gawononon kembuya.” Kian.

Nejon kotaa sareqaa

Mat 13.31-32, 34; Luuk 13.18-19

* **4:21:** Mat 5.15; Luuk 11.33
Mat 13.12; 25.29; Luuk 19.26

* **4:22:** Mat 10.26; Luuk 12.2
* **4:29:** Joel 3.13

* **4:24:** Mat 7.2; Luuk 6.38 * **4:25:**

³⁰ Jiisasnon sareqaa mon kokaen jero, “Anutuwaa bentotoŋa ii naamombo so ambonaga me naa sareqaanon jen asariwonaga?

³¹ Ii nejon kotaa so kokaen kolooja: Kota ii kazupuleenda. Ii namowaa nene kota kuuya iyonoo kamaanqeqegia kolooja. Kaen kolooro gawonon komomakeju.

³² Komomakejuto, juma waama logoya kuuya unuugun somariin boria somasomata bororo kema kankeja. Kaen boron keno kanakeewambaa koonja koonja yononon haigia iikawaa umuganon amakeju.” Kian.

Jiisasnon sareqaa mamaga jero.

³³ Jiisasnon sareqaa kaan̄a kaan̄a ii mamaga jen laligon Bun̄a qaa injoro. Moma kotogitiwaa so ii injoro moma laligogi.

³⁴ Kamban so qaaya kuuya ii sareqaanon jen laligoro. Qaaya mon een mende jeroto, gowokouruta yonowo iyan̄giodeen laligogi kamban kanon qaa kuuya kawaa kanagia ii jen asarin onoma laligoro. Kian.

Jiisasnon jero raidimbon goron qero.

Mat 8.23-27; Luuk 8.22-25

³⁵ Ween kanon mare kolooro Jiisasnon gowokouruta kokaen injoro, “Mono mesaon an̄on koton leegen keubon̄a.”

³⁶ Kaen injoro ejemba tuun on̄omesaon Jiisas wangi wan̄gonon uma raro ken̄gi. Wan̄go tosaan̄a ii kaan̄agadeen yonowo gemanon gemanon ken̄gi.

³⁷ Ken̄gi raidimbon somatanon obaban̄kota waaro sirinon wan̄go uutanon kemero wan̄go saa qemambaajon ano.

³⁸ Kaen kolooro Jiisasnon wan̄go tetegoyanon rama qembonon laarin gaon ero. Gaon ero gowokourutanon kema mindiin ijogi, “Hei boi! Nono an̄gonon tiwilaawombaajon an̄on. Iikawaa majakakaya mon mojan me qaago?”

³⁹ Kaen ijogi uuta tooro moma waama musu ano siri kokaen jen koton orono, “Mono bogon een ewao!” Kaen jero haamonon don̄goro sirinon goron qen ero.

⁴⁰ Kaen ama kokaen jen on̄ono, “On̄o naambaajon̄a toroko momo eja kolooju? Nomaembaajon ama Anutu mende moma laariju? Sombugia mono een moju.”

⁴¹ Jen on̄ono awawalin qarasombugia moma amin mogi, “Yei, mangaa siita! Eja koi naa ejaga laligoja? Iinon musu ano kowe jen koton orono jeta ten̄ kon̄jao?” Kian.

5

Omenon bao uugianon kemegi ejanon qeangoro.

Mat 8.28-34; Luuk 8.26-39

¹ Kaen asugiro an̄on koton leegen Gerasin yonoo gomanon keugi.

² Keuma goraayanon ugi Jiisasnon wan̄go mesaoro iikanondeen eja omeyawo mon qasirinon̄ga kan̄ nama Jiisas mokolooro.

³ Eja ii qasirinon laligon qamo jamo kobaa oson uroroogi egiti, iikanon en laligoro. Eja kuuyanon kanaboria gbado (tape):non somon̄gowon̄atiwaajon amamaan laligogi.

⁴ Indin̄a indin̄a kania gbadonon somon̄gon binen qen laligogito, boro bota qen̄kegiti, ii qesuma kana kasia ritoqiton laligoro kuuyanon ii galen koma mubombaajon amamaagi.

⁵ Amamaan asaga gomantiina suulan qasiriwaa jamo kobaanon me baananon lansa en laligoro. Kaen laligon qama silama selia jamonon qen kotomoton laligoro.

⁶ Jiisasnon korikori karo iima bobogarin kan balonon kosianon kemen simin kuno.

⁷⁻⁸ Simin kuno Jiisasnon omeya ii kokaen jen mumambaaajon ano, “Ome bologa, gii mono eja koi mesaon kamba!” Kaen jemambaaajon ano qa jinjereren somata qama jero, “Ae! Jiisas, gii Anutu uuta Meria koloojan. Gii nomaen ama nomambaaajon kajan? Niinon Anutuwaa jaasewananon welema gonjen: Gii qaa somongon jojopan qaanon jen kotiin siimbobolo geriawo mende ama nomba.”

⁹ Kaen jero kokaen qisiro, “Gii qaga moro?” Qisiro jegi, “Nono mamaga laligojoniwaaajon qanana Liijon jejon.” Ii ananaa qaanon Kere tuun somata.

¹⁰ Kaen jen kaparan koma kokaen welema mugi, “Gii nonotaawagati een, mono balon kokanon mende wasin nonomba.”

¹¹ Kosogianon maron kanon bao tuun somata mon gbojoja uutanon kuluuma nangi.

¹² Kawaajon ome yononon kokaen jen Jiisas welema mugi, “Giinon wasin nonona nono saanon bao yonoo uugianon kemebon.”

¹³ Welema mugi “Mono kema kemebu!” jen koton onono eja uutanonga kouma kema bao uugianon kemegi. Kemegi iikanondeen bao tuun 2,000 kawaa so ii mono lugun newonewonon kema jororongon apu angonon kemen nemoton komugi.

¹⁴ Komugi bao galen yononon kok koma taon ano goman boleboole iikanon kema buju qaa jegi. Jegi moma ejemba jaasoonngo yononon iwoi kolooroti, ii iibombaaajon kagi.

¹⁵ Kan Jiisaswaanon kouma iigi eja ome tuunawonon laligoroti, iinon mono opo selekopaaya tororo somongon rama uuta tooro roromongoya kuuya asugiro iima awawalin nangi.

¹⁶ Nangi bao ii nomaen kemen komugiti ano eja omeyawo iwaanon iwoi kolooroti, ii iigiti, iyononon sundu woi ii injogi.

¹⁷ Inijogi nama Jiisasnon mindimindiri goman balongia mesaon kambaatiwaaajon welema mugi.

¹⁸ Welema mugi mesaon wangonon umambaaajon nano eja omeyawo laligoroti, iinon kan Jiisaswo motoon kema laligomambaaajon qisiro.

¹⁹ Qisiroto, Jiisasnon qotogon mun kokaen ijoro, “Gii mono gomananon kema tinitosauruga injiima Ponon angoletto somata men kiankomun gonji, iikawaa sunduya ii injiona mobu.”

²⁰ Kaen ijoro mesaon kema Jiisasnon angoletto somasomata men muroti, iikawaa qaaya kanain Ten-taon distrik uutanon jen seiro kuuyanon moma waliingogi. Kian.

Jairusnon borataajon Jiisas qama kooliro.

Mat 9.18-26; Luuk 8.40-56

²¹ Jiisasnon wangonon uma eleema angon koton leegen karo ejemba tuun mamaganon iwaanon kan ajoroogi angon goraayanon nangi.

²² Nangi qamakooli miriwaa qaa galen mon qata Jairus iinon kan Jiisas iima batanon kemen simin kuma muro.

²³ Simin kuma mun kaparan koma qama koolin kokaen ijoro, “Borana melaanon komumambaaajon anja. Mono kan boroga qaganon ana qeangon toroqen laligowa.”

²⁴ Kaen ijon Jiisas wano motoon keni ejemba tuunlelemba yononon gemagaranon kema oloqologon liligon oroma kenji. Kian.

Emba jiawonon Jiisaswaa malekuya oosiro.

²⁵ Kenji iikanon batugianon emba mon laligoro. Iinon koinja gbani 12:waa so iima ji kiro laligoro.

²⁶ Kaen laligon siimbobolo mamaga moro selegalen mamaganon iwaa gawonja megilailaa mon mende mokoloon laligoro. Iinon selegalen ejemba yonoo tawagiaajon monen hinaya kuuya gilin laligoroto, jia iikanon mono mombo momboga men bolin muro laligoro.

²⁷⁻²⁸ Kaen laligon Jiisaswaa bujuya moma kokaen jero, “Niinon ii oosir-imambaajon moma bimoon malekuyagadeen boronja mon oosiriwenagati een, mono saanon qeangomana.” Kaen jen ejemba tuun batugianon Jiisaswaa gematanon kema malekuyanon oosiro.

²⁹ Oosiro saya iikanondeen juguro qenjenmanjena ii qaono selianon qeangoro moro.

³⁰ Qeangoro Jiisasnon iikanondeen esuna mon koton kenoti, ii moma ejemba tuun batugianon eleema qisiro, “Moronon malekuna oosirija?”

³¹ Kaen qisiro gowokourutanon kokaen ijogi, “Ejemba tuunon ologon liligon goma goosiriju. Ii iima nomaen ‘Moronon noosirija?’ qisijan?”

³² Kaen ijogito, Jiisasnon mombo “Moronon ii anja?” jen qisin mokoloomambaajon eleema uu injiro.

³³ Injiro emba selianon angoletolo kolooroti, iinon ii moma iikawaajon toroko moma jenenja ororo kan Jiisaswaa batanon kemen simin kuma kania kuuya ijoro.

³⁴ Jiisasnon ii moma kokaen ijoro, “Borana, momalaariganon mono men qeangon gonja. Qenjenmanjenganon mono qaono saanon uubonjonon kema.” Kian.

Jiisasnon Jairuswaa borata men gbiliro.

³⁵ Qaa kaen ijon nano qamakooli miriwaa qaa galenaa mirinonga monon qele kan Jairus ijoro, “Boraga komuja! Kawaaajon mono boiwaa qaganon lombo torogon mende amba.”

³⁶ Ijoro Jiisasnon qaa iikawaa telambelan ama qamakooli miriwaa qaa galen kokaen ijoro, “Toroko mende moba. Mono nii moma laarin nomba.”

³⁷ Kaen ijon ejemba tosaana onjomesaon Piito, Jeims ano Jeimswaa koga Jon iigadeen unuano ii otaan kenji.

³⁸ Kema qamakooli miriwaa qaa galenaa mirinon keugi ejemba tuun guju megil injiro. Mamaganon jingen qama kotakota saama amburere megil.

³⁹ Injiima mirinon uma kokaen inijoro, “Ono mono naambaajon guju men saaju? Bora iikanon mende komujato, gaonga eja.”

⁴⁰ Kaen inijoro jononsisi kaana kolooro jomoma mugito, iinon ii kuuya onjotaan borawaa nemunmana ano tosaana iwo laligogiti, iigadeen unuano bora eroti, iikanon ugi.

⁴¹ Uma Jiisasnon bora ii borianon men ijoro, “Talita kuum.” Ii ananaa qanon Bora melaa, nii gijojen: Mono waaba!

⁴² Kaen ijoro bora gbania 12 iinon mono iikanondeen waama nama kema karo. Kaen kolooro iima kosogia koton walingogi.

⁴³ Walingogi iikawaa bujuya mon jegi mobubotiwaajon jen songo kotakota ano. Ii ama bora melaa ii nembanene mugil newaatijon inijoro. Kian.

6

Nazaret yononon Jiisas gema qegi.

Mat 13.53-58; Luuk 4.16-30

¹ Ii kolooro Jiisasnon Jairuswaa goman balon mesaoro gowokourutanon otaan iwo kema Jiisaswaa somasomarii taononon keugi.

² Sabat kendonon karo qamakooli mirinon uma Buna qaa kanain kuma onono. Kuma onono moma ejemba mamaganon aarun walingon kokaen jegi, “Yei, gejajuju! Iwoi kuuya koi mono daenkaya moma jeja? Momakootoya ii mono moronon kuma muro jeja? Ano angoletu ku-usunawo kaanja ii mono moronon inaan muro borianon mero asugija?”

³ Eja koi mono goman kokawaa motonqeqe ejiaga. Mariawaa meria ano Jeims, Joosof, Juuda ano Saimon yonoo dagiaga. Naanurutanon batunananon koi laligoju.” Nazaret yononon kaen jegi uugianon boliro iikanon amamaagi.

⁴ *Amamaagi Jiisasnon kokaen injoro, “Gejatootoo ejawaa sakiti ano tinitosaurutanon mono iyanaa taonon jejewili ama munkejuto, goman tosaanja iikanon kaen qaago.”

⁵ Kaen angitiwaajon Jiisasnon ji ejemba motomotoongo boria qagianon ama men qeangon ononoto, angoletu ku-usunawo tosaanja memambaajon amamaaro.

⁶ Kaen kolooro momalaaringianon mende asugiro yangisengiaajon ama aaruro. Aarun onomesaon Nazaretwaa kosianon gomanja gomanja liligon Buna qaa kuma onoma laligoro. Kianj.

Jiisasnon gowokouruta 12 wasin onono.

Mat 10.5-15; Luuk 9.1-6

⁷ Jiisasnon gowokouruta 12 ii onono kagi kanain woi woi kuuya wasin onono. Wasin onoma omejiilan konjoma onombutiwaa ku-usunja onono.

⁸ *Ii onoma kokaen jen koton onono, “Kana kembutiwaajon taa gbarugia men kembu. Iwoi tosia mon mende mewu. Kana samongia qaago, gesogia qaago me soojaakota ii irimun kasagianon mende somongowu.

⁹ Kana esu saanon kanagianon somongowu. Maleku samonja qaagoto, maleku motoongo mewu.”

¹⁰ Kaen jen kokaen injoro, “Kema miri daen daen keubuti, mono iikanondeen laligon gawon men taon ii mesaon kana kembu.

¹¹ *Kema laligon miri mononon keugi mende koma horon onoma qaagia mende mogi telambelangia mono kokaen jen qendeema onombu, ‘Nono onoo balonon kanin sububun kana tambonananon mokotaaji, ii mono riinj qesaanin onoangiaanon eleema kemebaa.’ Kaen jegi kaniagia solanja moma kotogi saanon goman me taon ii mesaon toroqen kembu.”

¹² Kaen injoro mesaon kema ejemba uugia meleembutiwaa Buna qaaya ii jen sein laligogi.

¹³ *Laligon omejiilan mamaga onotaan ji ejemba mamaga kelenon onomorin men qeangon onongi. Kianj.

Kinj Herodnon toroko moro.

Mat 14.1-12; Luuk 9.7-9

¹⁴ *Jiisaswaa qabunayanon sein kin Herodwaa gejianon kemero moro. Ejembanon kokaen jegi, “Jon Oomulu ejanon mono koomunonga waama gawonja mero angoletu ku-usunawo asuginkeja.”

* 6:4: Jon 4.44 * 6:8: Luuk 10.4-11 * 6:11: Apo 13.51 * 6:13: Jei 5.14 * 6:14: Mat 16.14; Maak 8.28; Luuk 9.19

¹⁵ Kaen jegito, tosiyanon kokaen jegi, “Ii mono Elaija.” Tosianon toroqen jegi, “Ii gejatootoo eja walaga yonoononga mon.”

¹⁶ Kaen jegito, kin Herodnon ii moma kokaen jero, “Jon Oomulu eja niinon jewe aroya kotogiti, iinon mono koomunonga waama laligoja.” Majakaka moma kaen jero.

Jombaa aroya kotogi komuro.

¹⁷ *Ii kokaembaajon jero: Herodnon koga Filipwaa embia Herodias olon mero Jon Oomulu ejanon kin pon jen muro kawaajon opotoro wasin onono kema Jon men somongon kapuare mirinon oongi.

¹⁸ Jonon Herodwaa qaa kokaen jero: “Gii qamboga olon men laligon Kana qaa uugujan.”

¹⁹ Kaen jero Herodiasnon Jon kazi ama mun qegi komuwaatiwaaajon moroto, iikawaa kania mon mende mokolooro.

²⁰ Mende mokolooro Jonon eja solana ano soraaya toroya kolooroti, Herodnon ii moma sopa somongon kokojinjin koma reenreen sulun mun Jombaaajon toroko moma laligoro. Kaen laligon Herodnon Jombaa jetanonga qaa moroti, ii uuta kuugi qaa mamagaajon uuwoiwoi moro. Ii kilen Jombaa qaaya momambaa siin moro.

²¹ Kaen kolooro Herodiasnon Jon qemambaa kania mende mokoloon laligoro iikawaa kambana awaa ii kokaen kan kuuro: Kin pombaa kolokoloo kambananon karo jejelomban ama jawin ano kawali galenuruta ano Galili prowinswaa jotamemeya wana ii koma horon onono kouma ragi.

²² Kouma ragi Herodiaswaa boratanon miri iikawaa uutanon kouma dani ano Herod ano iwo nene dun liligon ragiti, iyononon iikawaa iimasiina mamaga mogi. Kaen mogi kinon emba saran ii kokaen ijoro, “Borana, gii naa iwoiwaajon siina mobagati, ii saanon qisin nona togon goman.”

²³ Kaen ijon qaa ii jojopan qaanon jen kotiin kokaen ijoro, “Naa iwoiwaajon qisin nombagati, ii mono saanon goman. Iwoi ii me ii me prowins galen koma onomakejen, ii kaanideen saanon mendeema bakaya mon gombe galengia koloowa.”

²⁴ Kaen ijoro seleengen kema nemuna kokaen qisin muro, “Nemuna, nii kinon naa iwoiga nombaatiwaaajon qisin mubenaga?”

Kaen qisin muro nemunanon kokaen meleeno, “Mono kema jena Jon Oomulu ejawaa aroya kotogi wana men kan nomba.”

²⁵ Kaen meleeno iikanondeen miri uutanon bobogarin kimbaanon uma kokaen qisin ijoro, “Ama, niinon siin kokaen mojen: Giinon mono jen kotona Jon Oomulu ejawaa aroya koton wana kondenon ama men kan ii keteda koi nomba.”

²⁶ Kaen ijoro kimbaa uutanon kobooro wosoya moroto, jojopan qaaya somongoro somataurutanon ii mogiti, iyonoo jaagianon kamaan qewabotiwaajon qiqisiya gema qemambaajon moma bimoon mesaoro.

²⁷ Mesaon iikanondeen opotoroya mon wasin ijoro, “Gii mono kema Jombaa aroya koton wana men kawa.”

²⁸ Kaen ijon wasiro kapuare miri gbadeyanon kema aroya koton wana kondenon ama men kan emba saran ii muro nemuna muro.

²⁹ Jombaa gowokourutanon iikawaa bujuya moma kema gamoya men qasiriwaa jamo kobaanon ama ron kongi. Kaen koloorotiwaajon ama kin Herodnon kanagen Jiisaswaaajon jero, “Jonon mono koomunonga gbilin waama laligoja.” Kian.

* 6:17: Luuk 3.19-20

Jiisasnon eja 5,000 nene unuagi.

Mat 14.13-21; Luuk 9.10-17; Jon 6.1-14

³⁰ Wasiwasi eja aposol yononon Jiisaswaanon kan ajoroon iwoi men ejemba kuma onongiti, iikawaa sunduya kuuya ijogi.

³¹ Ijogi ejemba donon donon kan kema angi selegia tiiroto, nene newuy-atiwaa kambaṇa mende kolooro. Kawaajon Jiisasnon gowokouruta kokaen injoro, “Ono mono niwo kagi goman gbamenanon anana siri kema laligon haamo melaada mewona.”

³² Kaen injoro ejemba onomesaon wangonon uma goman gbamenan mongen iyangia siri laligowombaajon kengi.

³³ Kengi ejembanon ii iima mamaganon iikawaa bujuya moma taon ano goman so iikanona balon kana bobogarin waladeen kema iikanon keugi.

³⁴ **Keugi Jiisasnon wangononga kamaan ejemba tuun somata injiira lama galengia qaa tani ilinwalin qen laligogi yonoojon wosoya moro. Wosoya moma kanain Buṇa qaa kania kania kuma onono. Kian.

Jiisasnon eja 5,000 nene unuagi.

³⁵ Kaen ama laligoro ween jaaya tegon kememambaajon ano gowokourutanon Jiisaswaanon kan kokaen ijogi, “Boi. Nono goman gbamenan kokanon laligonin goman tiimambaa anja.

³⁶ Kawaajon gii saanon ejemba koi wasin onona goman ano miri boleboole kosere rama kenjuti, iikanon kema nembanenegia sewana men newu.”

³⁷ Kaen ijogito, kokaen meleema injoro, “Ononon mono onoangio ii nene unuagiwu.” Kaen injoro qisin mugi, “Nononon mono nomaen ambonaga? Gawon meme kambaṇ 200:waa sewana (Kina 2,000) eja. Monen ii men kema nene bered sewana men unuagiwombaajon jejan me?”

³⁸ Kaen qisin mugi jero, “Onoangiaan nene bered dawira raja? Ii kema iibu.” Kaen jero gesogia qengama jegi, “Bered 5 ano sora woi iikaanda men laligojon.”

³⁹ Kaen jegi Jiisasnon ejemba tuun kokaen jen koton onono, “Ejemba kuuya, ono mono deema nene newombaajon tuun boleboole ajoroon lolo tongononon kemen rabu.”

⁴⁰ Kaen jen koton onono kosere tuuna tuuna deema ragi. Tuun tosia 100 ano tosia 50 kaan kaan kululuun rama kengi.

⁴¹ Rama kengi bered 5 ano sora woi ii men Siwenon uuro uro kotuegon bered moton gowokouruta onono ejemba tuun so mendeema batugianon angi. Sora woi ii kaaniadeen tuun kuuya yonoojon mendeeno.

⁴² Mendeeno ejemba korebore nenjo nen timbiriigi.

⁴³ Nen timbiriigi nene kitia kitia mesaogiti, ii gowoko yononon men kululuugi konde 12 kanon kemen saa qero. Kaanagadeen sora kitia ii men kululuugi. Kian.

⁴⁴ Eja bered negiti, iyonoo jangogia ii 5,000. Kian.

Jiisasnon apu angon qaganon riin riin keno.

Mat 14.22-33; Jon 6.15-21

⁴⁵ Negi tegoro Jiisasnon iikanondeen gowokouruta jen koton onoma kokaen jero, “Ono mono wangonon uma waladeen apu angon koton leegen Betsaida gomanon kembu. Niinon saanon kambaṇ biwianon ejemba tuun koi wasin onomago kamaṇa.”

* **6:34:** Jan 27.17; 1 Kin 22.17; 2 Hist 18.16; 34.5; Mat 9.36

* **6:34:** Jan 27.17; 1 Kin 22.17; 2 Hist 18.16; Eze 34.5; Mat 9.36

⁴⁶ Kaen jen yeizozogia jen onjooma baanjanonj uma qama kooliro.

⁴⁷ Qama koolinj laligoro mare kolooro iyanodeen baanjanonj laligoro wangogianonj anjonj biwianonj keno.

⁴⁸ Keno loqanonj qen qen bimbimgonj nangogi keno haamononj kengiti, iikaan baagenja qen karo bimooro majakaka somata mogi. Goman aanjanonj (3-6 kilok) iikaanjanonj Jiisasnonj kaen injiima apu anjonj qaganonj riinj riinj gowokouruta onjooononj kanj unjuugumambaa ano.

⁴⁹ Apu anjonj qaganonj riinj riinj karo ii iima “Kowe Songorinonj kaja!” jen kanainj qama silangi.

⁵⁰ Qama silama kuuyanonj ii iima toroko mogito, Jiisasnonj iikanondeen qaa bonjonda jen kokaen injoro,

“Alauruna, mono qaqabunjabunagiawo satiinj laligowu. Neeno kajej. Toroko mende mobu.”

⁵¹ Kaen jen yonjooononj wangononj uro haamononj goronj qero. Goronj qero jenengia ororo hononja mende aarugi.

⁵² Wala bered menj seinj unuagiroti, iikawaa kania mende moma asarigito, uugianonj gojono kaanjiadeen aarunj raji. Kianj.

Jiisasnonj Genesaret laligonj menjqeeango gawonj mero.

Mat 14.34-36

⁵³ Apu anjonj kotonj leegen Genesaret gomanonj keuma wango mesaonj sakasinonj kemegi.

⁵⁴ Wango mesaonj sakasinonj kemegi ejembanonj Jiisas iikanondeen moma kotonj mugj.

⁵⁵ Moma kotonj munj qaa angi menj bobogarinj mindimindiri sopa gomangianonj gomanj so liligogi. Liligogi moma kanainj ji ejemba demberunonj anjonj onjoma Jiisasnonj gomanj daen laligorotiwaa so unuama kagi.

⁵⁶ Gomanj so, taonj, miri me kuunj mombaa uutanonj kenotiwaa so ji ejemba unuama sombenjianonj ama onjongi. Ama onjoma Jiisaswaa selianonj me malekuyaa susuyanonj oosiriwombaajonj welema munj laligogi. Oosirigiti, kuuya yonjooononj mono qeangodaborogi. Kianj.

7

Ambosakonj yonjooononj qaa kuma soogi.

Mat 15.1-9

¹ Kana qaawaa kaparanjonjonj ano iikawaa boi tosaanja Jerusalem siti-nonga kagiti, iyonjooononj Jiisaswaanonj kanj ajoroogi.

² Kambanj iikanonj Jiisaswaa gowokouruta tosaanjanonj borogia mende songbama donjhamo mende qen nembanene negi injiima uugia boliro.

³ Farisii (Kana qaawaa kaparanjonjonj) ano Juuda ejemba tosaanja kuuya yonjooononj ambosakonj yonjoo siligia otaanj laligogi. Kawaajonj borogia wala songbama sororogonjo nembanene nenj laligogi.

⁴ Kaanagadeen gawononga me maaketnonga kawuti, iikanonj wala apu kosonj arinj konjoratingo nene oosirinj laligogi. Kaanagadeen gambi, monjonj ano komanene kuuya ii songbama hamo qen laligogi. Sili kaanja kaanja ii mamaga otaanj laligogi.

⁵ Kawaajonj Kana qaawaa kaparanjonjonj ano iikawaa boi yonjooononj Jiisas kokaen qisinj mugj, “Goo gowokouruganonj mono naambaajonja ambosakonjurunana yonjooononj sili mende otaanj borogia donjhamo mende qen kilenj nembanene menj nenkeju.”

⁶ *Kaen qisin mugi kokaen injoro, “Oo uumeleembaa ejemba seleseleya, gejatootoo eja Aisaianon mono onoo kaniagia tororo luluuma Buju Tere mon kokaen oorota eja,

‘Ejemba tuun koi kanon mono je buugianon awaagadeen goda qen nomakejuto, uugianon telambelan ama noma mongen koriganon angi eja.

⁷ Kaen ero noo waena een toontoon men mepeseen nomakeju.

Kana qaa kuma onombonjen kitianon ejemba yonoo jenkootogia ii gisomaso ama melokanjinkeju.’

⁸ Aisaianon kaen ooro. Ono mono iikawaa so Anutuwaanon jojopan qaa gema qen ambosakonurugia yonoo siligia otaankeju. Ii mende sokonja.”

⁹ Kaen jen kokaen injoro, “Onoangiaa siligia walaga otaawombaaajon mono awaagadeen Anutuwaanon jojopan qaa qewagonkeju.

¹⁰ *Iikawaa qaaya mon ii kokaen: Mooseson kokaen jen koto, ‘Nemun manja mono goda qen oromakeba,’ ano ‘Monon manja me nemunja qasuaan mubaati, ii mono qegi komuwa.’

¹¹ Kaen jen koto, ono qaa ii uugun kokaen jenkeju, ‘Monon nemun manja ii kokaen irijowaa: Oo wosona mojen. Noo nanjonango iwoina bunja qen aowaoragati, ii Anutuwaa taha mamatewowaajon gosin andaborowe bunyaa nandunja koloowaa.

¹² Monon kaen irijoro sokombaa jeju.’ Kaen jen somongon mugi nemun manja yoroojon ilailaa mon mende toroqen oromakebaa. Ii mende sokonja.

¹³ Yei! Kaen ama onoangiaa nanamemengiaa siligia jen koton iikanon Anutuwaanon jojopan qaa qewagogi omaya koloon jangon qaomakeja. Ono iwoi kaana ii mamaga amakeju.” Kaen jen meleema onono. Kian.

Eja uu ii nomaen tiloon riisija?

Mat 15.10-20

¹⁴ Jiisasnon ejemba tuun mombo onoono kagi kokaen injoro, “Ono mono kuuya qaa koi geja ama moma asariwu.

¹⁵ Iwoi seleengenga eja uutanon kemenkeji, iikanon tiloon mumambaaajon amamaankejato, iyanjaa uu wombotanonga qaa kouma kamaankeji, iikanon mono tiloon munkeja.

¹⁶ Monon gejiawo laligoji een, iinon mono qaa koi geja ama moma kotowa.” Kian.

¹⁷ Jiisasnon kaen jen ejemba tuun onomesaon kema miri monon uro. Uma raro gowokourutanon sareqaa iikawaa kaniaajon qisigi.

¹⁸ Qisigi kokaen injoro, “Oo alauruna, ono kaanagadeen momogia awaa mende koloojamaen? Nembanene iwoi seleengenga eja uutanon kemenkeji, ii tiloon mumambaaajon amamaankeja. Ii moma kotoju me qaago?

¹⁹ Ii uu wombotanon mende kemenkejato, korojonanon kemen seleengen kamaankeja.” Jiisasnon qaa kaen jen iikanon nembanene kuuya ii men soraidabororo.

²⁰ Jiisasnon toroqen kokaen jero, “Eja uu wombotanonga qaa kouma kamaankeji, iikanon mono tiloon munkeja.

²¹ Ejemba uu wombogianonga iwoi koi kaana koloon koumakeja: Qaa bologa romongon serowilin ambombaaajon momakeju. Iwoi yongoro men owen jen men ejemba unugi komuwutiwaajon momakeju.

²² Olongkalu ambombaaajon momakeju. Mengo mewombaa otoko amakeju. Bidaan jembooli ano angomokolon ambombaaajon momakeju. Qaa saga jen

uuduuduu ambombaajon momakeju. Gejajuju ama goronjooso ambombaa-jon momakeju. Sewanjiki laligon gemaqege qaa jen Anutu mepaegowom-baajon momakeju. Jaba-arambaran ama sili uugia qaa amakeju.

²³ Iwoi bologa kuuya iikanonj mono ejemba uu wombogianonga kouma tiloon onomakeja.” Kianj.

Keinan emba monjon kaparanj koma qama kooliro.

Mat 15.21-28

²⁴ Jiisasnon waama Genesaret goman mesaon siti qagara Taia ano Saidon iikawaa distrik qata Fonisia kawaa uutanonj keno. Kema goman monjon uma bujuya monjon mobabotiwaajon buugia mejugoroto, kilen aasangoya laligomambaajon amamaaro.

²⁵ Amamaaro iikanondeen emba monj borata melaa ii omeyawo laligoro Jiisaswaa bujuya moma iwaanonj kanj batanonj kemen siminj kuno.

²⁶ Emba ii Juudaga qaagoto, Griik qaa jen laligoro. Nemunj manja ii Fonisiaga Siria prowins kanonja. Iinonj borataa uutanonga ome konjom-baatiwaajon welema muro.

²⁷ Welema muro kokaen ijoro, “Juuda nono wala nononanaa merab-oraanana unuagininj nenj timbirinj ambuya. Kawaajon merabora yonoo mirigianonga bered menj kasu ononinj mende sokombabo. Juuda anana wabaurunana onoo qagia kasu qamakejon. Niinonj wala Juuda ejemba ilaanj onombe kantri tosaanja onononj mono kasu kaanja mamboma laligowu.”

²⁸ Kaen ijoro moma kokaen meleeno, “Ponj, ii saanonj mojento, kasu meria yonononj mono kaanagadeen merabora yonoononj nene reemonja nene dunj baatanonj kamaaro nenkeju.”

²⁹ Kaen meleeno Jiisasnonj kokaen ijoro, “Qaa kaen jejanjwaajon saanon moma gonjenj. Ome iikanonj mono keteda koi boraga mesaonj kenja. Kawaajonj gii saanonj kemba.”

³⁰ Kaen ijoro moma mirianonj keno omenonj borata mesaoro dunjonj ero iiro. Kianj.

Jiisasnon eja monj meagoro.

³¹ Jiisasnon mombo Taia siti goman mesaon Saidon sitinonj kema uugun misingonj Ten-taon gomambaa biiwia uugun Galili apu anjonj kosianonj karo.

³² Karo gejaduu eja monj qaaya qaomambaajon anoti, ii wama Jiisas-waanonj kagi. Kanj boria wananonj ambaatiwaajon qisin mugi.

³³ Qisin mugi eja ii wama ejemba tuunj ii onomesaon monjenj keni. Kema Jiisasnonj boro susuya gejianonj ama nama mombo iyanjaa boro susuyanonj sulaanj neselananonj oosiro.

³⁴ Oosirinj Siwenonj uuro uro osongombo qama koolinj iyanjaa qaanonj “Efata,” ananaa qaanonj ‘Mono toowa,’ kaen jero.

³⁵ Kaen jero gejawoitanonj toori neselananonj lolooro qaaya awaagadeen jero.

³⁶ Jero Jiisasnonj iikawaa bujuya ejemba injowubotiwaajon qotogon onono. Qotogon onoma kaparanj kono yonononj ii kaparanj koma jen seinj laligogi.

³⁷ Jen seinj laligogi ejembanonj newogia tegoro walingonj kokaen jegi, “Iwoi kuuya awaagadeen amakeja. Gejaduu gejagia metooro momakeju. Ejemba motoya yonoo neselangia isano qaa jenkeju.” Kianj.

8

Jiisasnon ejemba 4,000 nene unuagi.

Mat 15.32-39

¹ Kamban kanon ejemba tuun somatanon mombo ajoroogi. Nembanenegia qaa laligogitiwaajon Jiisasnon gowokouruta onono iwaanon kagi kokaen injoro,

² “Niinon ejemba tuun koi yonoojon wosona mojen. Yononon niwo kan ween karon laligogi nembanenegia qaondabororo iijen.

³ Yonoononga tosanon koriganonga kan laligogi niinon ‘Saanon gomangianon kembu,’ jemambo. Nene mende negi een wasin onombe kana batuyanon kema kema jaagia giliro tiwitiwilaa mokoloowubo.”

⁴ Kaen injoro gowokourutanon meleema kokaen ijogi. “Balon qararankonkonon kokanon monon mono daenkaya nembanene kaana mokolon tuunlelemba koi unuaginaga?”

⁵ Kaen ijogi kokaen qisin onono, “Onoonon bered dawi raja?” Qisin onono “Bered 7 raja,” ijogi.

⁶ Ijogi Jiisasnon ejemba tuunlelemba ii namonon kemen rabutiwaajon jen koton onono kemen ragi. Kemen ragi bered 7 ii men Anutu qama koolin dangisen jen moton gowokouruta onoma ejemba tuun so batugianon ambutiwaajon jero. Kaen jero iikawaa so angi.

⁷ Yonoonon sora boleboole tosia kaanagadeen raro. Ii kaanadeen men kotuegon ejemba tuun so batugianon toto qen onombutiwaajon jen koton onono.

⁸ Jen koton onono onongi nen nen timbiringogi. Nen timbiringon nene kitia mesaogi raroti, ii konde 7 men kululuugi saa qero.

⁹ Eja nene negiti, iyonoo jangogia ii 4,000. Negi wasin onono gomangianon kengi. Kian.

Boi tosanon angoletu iibombaaajon kaparan konji.

Mat 16.1-4

¹⁰ Kengi iikanondeen gowokouruta yonowo wangonon uma distrik qata Dalmanuta kanon kengi.

¹¹ *Farisii (Kana qaawaa kaparankonkon) tosanon iikanon kan Jiisaswo kanin jenonkooli angi. Qaawaa timbinon horowombaaajon angobato men mun kokaen kaparan koma qisigi, “Mono jena Siwenonga angoletu mon asugiro iibona.”

¹² *Kaen jengi uutanon bimooro osongonawo qero jero, “Oo ejemba kamban kokaamba namonon laligojuti, onono mono naambaajon Anutuwaaiwese asugiwaatiwaajon kaparan komakeju? Niinon qaa hona mon kokaen injowe mobu: Anutunon aiwese kaana ii mende men qendeema onombaa. Qaago awawi!”

¹³ Kaen jen onomesaon mombo gowokouruta yonowo wangonon uma apu angon koton leegen keugi. Kian.

Farisii ano Herod yononon woso kondun kaana kolooju.

Mat 16.5-12

¹⁴ Iikanon keuma samon mewombaaajon duduugi bered motoongoda ii wangonon men ragi.

¹⁵ *Ragi Jiisasnon kokaen jen koton onono, “Ono Kana qaawaa kaparankonkon (Farisii) yonoo tomembounboun qaagia ano Herodwaa riki somban iikawaajon mono galengia mewu. Ii awaagadeen mende gosin

gema qewuti een, iyorononj mono yiist kaanja somariinj menj bolin onjombaota.”

¹⁶ Jen kotonj onono qaa gemata ii mende moma asarinj batugianonj kokaen aminj mogi. “Berednana qaawaajonj jeja me nomaen?”

¹⁷ Ii aminj mogi gejianonj kemero kokaen injijoro, “Naambaajonj berednana qaa jen aminj moju? Noo kaniana ii naambaajonj mende moma kotoju? Ii mende moma asariju me? Ugejagianonj gojoma raja me?

¹⁸ *Jaagia rajaoto, kilen mende iima kotoju me? Gejagia rajaoto, kilen mende moma asariju me? Iwoi asugiroti, ii duduuju me qaago?

¹⁹ Niinonj bered 5 ii ejemba 5,000 yonoojonj motowe iikawaa kitia menj kululuugi konde dawinonj kemenj saa qero?” Qisinj onono “Konde 12,” ijogi.

²⁰ Ijogi toroqero, “Niinonj bered 7 ii ejemba 4,000 yonoojonj motowe iikawaa kitia menj kululuugi konde dawinonj kemenj saa qero?” Qisinj onono “Konde 7,” ijogi.

²¹ Ijogi moma jero, “Kawaajonj kaniana ii mono kaanjadeen mende moma asariju me?” Kianj

Eja jaagoo mombaa jaaya metooro.

²² Jiisasnonj gowokouruta yonowo Betsaida taononj kagi. Kanonj kanj eja jaagoo monj wama Jiisaswaanonj kouma borianonj oosiriwaatiwaajonj qama koolinj mugi.

²³ Qama koolinj mugi Jiisasnonj eja jaagoo ii borianonj menj wama miri seleengenj keni. Kema sulaaya sulaan jaayanonj ama boria wananonj ama qisinj muro, “Iwoi monj iijan me qaago?”

²⁴ Qisinj muro jaaya uuro uro jero, “Ejemba injijento, ii gere tanitani koloogi kokoosugadeen injiibe kema kanj nanju.”

²⁵ Kaen jero mombo borianonj jaawoita oosiro toori tororo uuro asarinj kotooro iwoi kuuya awaagadeen iidabororo.

²⁶ Iidabororo wasinj munj kokaen ijoro, “Gii gomanj mongenj mende kembato, dindiņa geengaa gomanganonj kamba.” Kianj.

Piitononj Jiisaswaa kania jokolooro.

Mat 16.13-20; Luuk 9.18-21

²⁷ Jiisasnonj Betsaida mesaonj gowokouruta yonowo Sisaria Filipai taombaa kosianonj kenji. Kananonj kema gowokouruta kokaen qisinj onono, “Ejembanonj noojonj nomaen jenkeju? Nii eja moroga koloojen?”

²⁸ *Qisinj onono meleema kokaen jegi, “Tosianonj ‘Gii Jon Oomulu ejaga koloojan,’ jenkejuto, tosanonj ‘Gii Elaija koloojan,’ jenkeju ano tosanonj toroqen kokaen jenkeju, ‘Gii gejatootoo eja walaga yonoononga monj koloojan.’”

²⁹ *Kaen jegi kokaen qisinj onono, “Ano onjoangio noojonj nomaen jeju? Nii moroga koloojen?” Qisinj onono Piitononj kokaen meleeno,

“Gii Anutuwaanonj Hamoqege Toya Kraist koloojan.”

³⁰ Kaen meleeno kania asuganonj jegi monjonj mobabotiwaajonj songo kotakota ama onono.

Jiisasnonj komumambaa qaaya jero.

Mat 16.21-28; Luuk 9.22-27

³¹ Jiisasnonj gowokouruta kanainj kokaen kuma onono, “Siwe gomambaa Eja honanonj mono siimbobolo mamaga mobaa. Kantriwaa jotamemeya,

* 8:18: Jer 5.21; Eze 12.2; Maak 4.12 * 8:28: Maak 6.14-15; Luuk 9.7-8 * 8:29: Jon 6.68-69

jigo gawon galen ano Kana qaawaa boi yononon mono gema qen qegi komuwaa. Komuro ween karoon tegoro koomunonga waabaa.”

³² Jiisasnon qaa ii mende kolatin asuganon jero Piitonon iikanondeen horon mun goraayanon kema kanain qotogon muro.

³³ Qotogon muro eleema gowokouruta uun injiima Piito qotogon kokaen jen muro, “Gii qaa romongojani, ii Anutuwaanon qaaga qaagoto, balon ejemba ano Satan siingiaa. Kawaajon Satan, gii mono keteda koi noo jaasewananonga togowa.” Kian.

Kraist otaawonatiwaa sewana.

³⁴ *Jiisasnon ejemba tuun ano gowokouruta onoono kagi qaa kokaen injoro, “Mononon noo gemananon kamambaajon moji, iinon mono iyanaa uuseliaa siin kombombara bologa gema qero sisia megii siimbobolo ii bisimakeba. Ii maripoonon komuwaatiwaa so mokosingon nii notaan kawa.

³⁵ *Mononon laaligoya iyanaaajon angon koma iyanaa jaajaa laligoji, iinon mono laaligoya hona somongoro soowaa. Soowaato, mononon balombaa laaligoya ii nii ano noo Oligaa Bunanaajon ama qeleema togon nombaati, iinon mono laaligo honaa kania mokoloon kotiin laligowaa.

³⁶ Mononon gomanja gomanja yonoo ilawoilaya kuuya koma hororo bunaya kendabororo uuwaa laaligoya men soon silemale laligon komuro Anutunon qaaya jen tegoro unayanon tiwilaaro mende sokombaa. Esuhinaya iikanon mono uukoisoro mende men mubaa. Qaaga totoon!

³⁷ Anana kuuyanon mono ananaa downana mewombaajon amamaawona.

³⁸ Ejemba tuuna tuuna kamban kokanon balonon olonkalu ama singisongo tosaana ama laligonkeju. Mononon iyonoo batugianon noo qana ano noo Buna qaana men kamaan ambaati, ii Siwe gomambaa Eja honanon kaanagadeen iima tiiwaa. Iinon kanagen Siwe gajoba toroya yonowo koi kamaagi Manaa asamararaja iima aarugi iinon eja me emba kaana mono injiima tiin onombaa.” Kian.

9

¹ Kaen injijon kokaen jero, “Niinon qaa hona mon kokaen injijowe mobu: Koi nanjuti, onoo batugianonga tosanon Anutunon bentotona kuuro kusunanon asugiwaati, ii iima kotowuya. Jaawo laligon koomuwaa siimboboloya mende mogi ii koloon asugiro iibuya.” Kian.

Jiisaswaa selianon letono.

Mat 17.1-13; Luuk 9.28-36

² *Ween 6 tegoro Jiisasnon Piito, Jeims ano Jon unuama ejemba onjomesaon iyangia siri baana koriga mononon uma gbamenanon laligogi. Iikanon laligogi jaasewangianon nano Jiisaswaa sele tanianon letoma morota kolooro.

³ Malekuyanon tualalakota asamararawo kolooro. Balonon opo taana ghabulunon (saife, omo) songbamakejuti, mono ii uugun taaliro.

⁴ Kaen kolooro Elaija ano Mooses yoronon asugin onoma Jiisaswo qaa amigi.

⁵ Amigi Piitonon kanain qaa jen Jiisas kokaen ijoro, “Somatanana, nononon kokanon uukorisoro mojon. Kawaajon nononon saanon kuun karoon mewona: Goojon mon, Mooseswaaajon mon ano Elaijawaajon mon.”

* 8:34: Mat 10.38; Luuk 14.27 * 8:35: Mat 10.39; Luuk 17.33; Jon 12.25 * 9:2: 2 Piito 1.17-18

⁶ Gowoko yononon jenengia mamaga ororo Piitonon “Nomaen jemaŋa?” jen qaa monŋano.

⁷ *Qaa monŋama nano kokolo tualalakota asamararaŋawo monon kamaan umugayanon esuun onono iikawaa uutanonŋa qa aro mon kokaen kolooro mogi, “Eja koi neenaa wombo merana kolooja. Mono iwaa qaaya moma laligowu.”

⁸ Qaa ii moma uulaŋawo eleema uun monŋama woi ii mombo mende iriigi Jiisasnondeen yonowo nano. Kian.

Jon Oomulu eja ii Elaijawaa kitiaga kolooja.

⁹ Baananonŋa roganon kamaan Jiisasnon kokaen jen koton onono, “Onono iwoi iijuti, iikawaa bujuya ii mono ejemba mon mende injowu. Siwe gomambaa Eja honanon koomunonŋa waaro iikawaa gematanon ii saanon jen asarin laligowu.”

¹⁰ Kaen jen koton onono gowokouruta karoon yononon qaa ii uugianon anŋon koma koomunonŋa waawaataa qaa iikawaa kania ii iyanŋia qisin aon amin mogi.

¹¹ *Amin moma Jiisas kokaen qisin mugi, “Kana qaawaa boi yononon qaa kokaen jenkeju, ‘Gejatootoo eja Elaijanon mono Siwenonŋa waladeen kamaan asugiwaa.’ Ii nomaembaajon jenkeju?”

¹² Qisin mugi meleema kokaen injoro, “Elaijanon waladeen kamaan asugin laaligo kuuya meagowaa. Qaa ii honaga koloojato, qaa mon koi mono naambaajon oogi eja: ‘Siwe gomambaa Eja honanon mono siimbobolo mamaga moro jejewili ama mubuya.’

¹³ Qaa woi ii ejaoto, niinon kokaen injomaŋa: Elaijanon mono kamaan asugiroto, iwaajon Buŋa qaa oogita ejiwaa so ejembanon ii iyanŋiaa siinŋia otaan tondou ama mugi.” Kian.

Jiisasnon ome otaaro meranon qeangoro.

Mat 17.14-21; Luuk 9.37-43

¹⁴ Jiisas ano gowoko karoon yononon baananonŋa kamaan gowokouruta tosia yonoonon kan iwoi kokaen iigi: Kana qaawaa boi tosianon nama yonowo jenonkooli ano niinonŋiinon qaa jegi ejemba tuunlelembenon liligon injiima nanŋi.

¹⁵ Kaen nama ejemba tuun kuuya yononon Jiisas iima iikanondeen aarun bobogarin kosianon kema jolonŋa jegi.

¹⁶ Jolonŋa jegi kokaen qisin onono, “Ononon naambaajon yonowo jenonkooli ama niinonŋiinon qaa jeju?”

¹⁷ Qisin onono tuungianonŋa eja monon meleema kokaen ijoro, “Boi, noo merana omenon buuta muunŋun qaamuun men muro wama goonon kajeŋ.

¹⁸ Iinon kanon me kanon men utugon horon giliro kamaan qen buutanonŋa kokopa kamaaro irinŋa kijonŋon selianon mejugonkeja. Kaen kolooro kan goo gowokouruga welema onoma ome ii otaawutiwaajon injojento, yononon ii amamaajuya.”

¹⁹ Kaen ijoro meleema mun jero, “Yei! Balombaa ejemba yangisenŋiawo. Mono kamban dawi onowo qaton unun laligowe Anutu mende moma laarigi siimbobolo momakemaŋa. Ii mono wama noonon kawu.”

²⁰ Kaen jero wama iwaanon kagi. Kagi omenon Jiisas iima iikanondeen mera utugon orogon muro wolaza horon tama namonon qen poranporan itagon semben aon ero buutanonŋa kokopa kouma kamaaro.

* 9:7: Mat 3.17; Maak 1.11; Luuk 3.22 * 9:11: Mal 4.5; Mat 11.14

²¹ Jiisasnon ii iima manja kokaen qisin muro, “Kamban dawiwaa so tani koi asugin mun kouro?” Qisin muro jero, “Ii mono melaayanondeen koloon muro.

²² “Ii men bolin mumambaajon indina indina gerenon me apunon metano kamban mamaga kemen qen qengadeen amakeja. Kaento, iikaanaa ku-usuna mon goonon eji een, mono kiankomun ilaan noromba.”

²³ Kaen jero Jiisasnon ijoro, “‘Ku-usuna mon goonon eji een,’ jejan. Anutuwa ku-usunanon mono ilawoila mombaajon mende amamaankeja. Monon Anutu moma laariwaati, iwaanon ilawoila kania kania saanon koloonkebaa.”

²⁴ Kaen ijoro mananon iikanondeen qama jero, “Anutu moma laarijento, momalaarinanon looloria kolooja. Momalaarina mono men kotiiwa.”

²⁵ Jero ejemba jaasoonngoyanon bobogarin kagi injiima iikawaajon ome ii kokaen jen muro, “Gii qaamuun ano gejaduwaa omeya, niinon jen koton gonjen: Gii mono eja koi mesaon kouma kema mombo mende eleema kawa.”

²⁶ Jen muro qama silama mera ii utugon uulanawo orogon muro hororo utama kouma keno. Kouma keno qamo kaana koloon ero mamaganon ii iima “Wosoya tegoja!” jegi.

²⁷ Kaen jegito, Jiisasnon borianon men kobibiiri waama nano.

²⁸ Kaen nano Jiisasnon miri uutanon uro gowokourutanon angiodeen rama kokaen qisin mugi, “Nononon mono naambaajon ii nononanodeen otaawombaajon amamaajona?”

²⁹ Qisin mugi kokaen injijoro, “Ome tania kaana ii mono qama koolin nene singi laligon saanon otaawona. Iwoi morota mon anin mende kouma kembaa.” Kian.

Jiisasnon koomuyaa Bunja jero indin woi kolooro.

Mat 17.22-23; Luuk 9.43b-45

³⁰ Jiisasnon gowokouruta yonowo goman balon ii mesaon kema Galili prowins uutanon liligon naa gomanon laligogiti, ii mononon mobaatiwaajon togoro.

³¹ Ii togon gowokouruta kuma onomambaajon olon kengi. Kananon kema qaa kota kokaen injijoro, “Anutunon Siwe gomambaa Eja hona ii balon ejemba yonoo borogianon ano kemebaa. Kemero ii qegi komuwaa. Ii qegi komuro ron kongi ween karon kolooro koomunonga waabaa.”

³² Qaa kota kaen injijoroto, ii mende moma asarigi ano kania nomaen, ii qisiwombaajon kokodundun angi. Kian.

Gowoko batugianon moronon uuta kolooja?

Mat 18.1-5; Luuk 9.46-48

³³ Kaen kema Kaperneam taanon kougi. Kanon kouma iyanaa miri uutanon uma gowokouruta kokaen qisin onono, “Ono kananon kan naa qaaga amin mojuya?”

³⁴ *Yononon kananon kan ‘Moronon uuta kolooja?’ jen ii angiodeen amin moma kagi. Kawaajon qisin onono qaagia bogoro ragi.

³⁵ *Qaa bogoro ragi Jiisasnon kemen rama gowokouruta 12 onoono kagi kokaen injijoro, “Mononon uuta laligomambaajon mobaati een, iinon mono kuuya onoo newo baagianon kamaanqeqeta koloon tosaana kuuya welen qen onomakeba.”

* 9:34: Luuk 22.24 * 9:35: Mat 20.26-27; 23.11; Maak 10.43-44; Luuk 22.26

³⁶ Kaen injijon naamade melaa mon men batugianon ano nano. Nano borianon men tawoyanon ama kokaen injijoro,

³⁷ **“Monjon naamade koi kaanja mon noo qananon mirianon koma horon kalan kombaati, iinon mono nii koma horon nombaa. Monjon kaen ama nombaati, iinon niigadeen qaagoto, mon wasin nonoti, mono ii kaanagadeen koma horon mubaa.”* Kian.

Jiisasnon gowokouruta mindingon onono.

Luuk 9.49-50

³⁸ Jonon Jiisas kokaen ijoro, “Boi, nononon eja mon ananawo mende liligonkeji, iinon goo qanon omejiilan konjoma onono iinin. Iinon nonowo mende qokotaan laligonkejiwaajon ama nono ii qotogon munin.”

³⁹ Kaen ijoro Jiisasnon jero, “Ii mono mende qotogon mubu. Monjon noo qana qama angoletto meji, iinon mono iikawaa gematanon noo gemaqeqe qaa afaankota jemambaajon amamaawaa.

⁴⁰ **Monjon mende qotogon nonomakeji, iinon mono ananaa arenjon laligoja. (Kawaajon noo alauruna tosia ii angosisiri mende men onombu.)*

⁴¹ **Ii mono nangon onongi Anutunon iikawaa turuna onombaa. Monjon Kraistwaa qatanon iwaa buna koloojutiwaajon ama apu qambi newutiwaa onombaati, Anutunon mono iikawaa turuna meleema mubaa. Niinon qaa hona mon kokaen injiowe mobu: Nangon onombuti, iyononon mono turuna mewuya.”* Kian.

Singisongowaa kongoroya mono qotogowu.

Mat 18.6-9; Luuk 17.1-2

⁴² Jiisasnon qaa kokaen jero, “Merabora koi kaanja moma laarin nonjuti, monjon iyonoononga mon kongoroya ama muro singisongo ambaati, eja iikanon mono lombo uuta mokoloowaa. Anutunon lombo iikawaa irona mono nomaen muro soyanon koloonaga? Kemun kowonjin aroyanon somongon kowe biiwianon giligi mendungoro kemebabo, iikanon mono afaana koloon muro tani koloonaga.

⁴³ **Kawaajon borongan singisongo ambaatiwaa kongoroya ama gombaati een, ii mono koton giliwa. Koton gilingo borodomon laligon laaligo kombomana mokoloon oompelelen mokoloowagato, boroga woiwo laligon kanagen gere sianon kemebabo. Sia gereya ii kamban monjon mende bogowaa.*

⁴⁴ Iikanon ‘Doonon selegia utoqutoon keema kougi mende komuwuya ano je geregianon kamban monjon mende bogowaa.’

⁴⁵ **Kaanagadeen kanaganon singisongo ambaatiwaa kongoroya ama gombaati een, ii mono koton giliwa. Koton gilingo kanadomon laligon laaligo kombomana mokoloon oompelelen mokoloowagato, kanaga woiwo laligona gere sianon giligi kemebabo.*

⁴⁶ Iikanon ‘Doonon selegia utoqutoon keema kougi mende komuwuya ano je geregianon kamban monjon mende bogowaa.’

⁴⁷ **“Kaanjadeen jaaganon singisongo ambaatiwaa kongoroya ama gombaati een, ii mono qonjoma giliwa. Qonjoma gilingo jaako motoongowo laligon Anutuwa bentotonon keuma oompelelen mokoloowagato, jaakoga woiwo laligona gere sianon giligi kemebabo.*

⁴⁸ **Iikanon ‘Doonon selegia utoqutoon keema kougi mende komuwuya ano je geregianon kamban monjon mende bogowaa.’*

* 9:37: Mat 10.40; Luuk 10.16; Jon 13.20

* 9:40: Mat 12.30; Luuk 11.23

* 9:41: Mat 10.42

* 9:43: Mat 5.30

* 9:47: Mat 5.29

* 9:48: Ais 66.24

⁴⁹ “Gere sia iikanon ejemba kuuya ii sii kaanja gere bolanon dalasisi onjoogi siimboboloya mobuya.

⁵⁰ * “Sii ii awaa koloojato, siinon naanja mesaowaati een, ii mono no-maen meagogi naanja mombo koloonaga? Ono kaanjadeen uumotoongo laaligowaa aina mesaowubo. Kawaajon Siwe siigia mesaowubotiwaajon mono galengia men batugianon luae qen aon laligowu.” Kian.

10

Loemba mesaon aoaowaa qaaya

Mat 19.1-12; Luuk 16.18

¹ Jiisasnon waama Kaperneam goman mesaon Jordan apu koton leegen kema metetereen kamaan mombo apu ii koton Judia prowinsnon karo. Karo ejemba tuunlelembenon mombo iwaanon ajoroogi ama laligoroti, iikawaa so mombo kuma onono.

² Kuma onono Farisii (Kana qaawaa kaparankonkon) tosanon iwaanon kan qaawaa timbinon horowombaa angobato men mun kokaen qisin mugi, “Ejanon embia mesaowaati een, iikanon Kana qaa uuguwaa me qaago?”

³ Qisin mugi meleema kokaen injoro, “Moosesnon iikawaa qaaya nomaen jen koton ononota eja?”

⁴ *Kaen injoro kokaen ijogi, “Ejanon mesaon aoao papia oongo embia saanon mesaowaa. Moosesnon kaen jen kotorota eja.”

⁵ Kaen ijogi kokaen jen onono, “Iinon mono uugia kotigaajon ama jenkooto kaen oon onono.

⁶ *Oon ononoto, Anutunon kanakanaiyanon ilawoila kuuya mokoloroti, kamban iikanondeen ‘Eja ano emba laligowutiwaajon mokolon onono.

⁷ *Kawaajon ejanon mono nemunmanja oromesaon embiaanon kema qokotaaro

⁸ yoronon sele motoongo koloon laligowao. Kaen koloon toroqen woi mende koloojaoto, sele motoongo koloon laligowao.

⁹ Anutunon eja ano emba mindirin oronoti, ejemba monnon ii mono mende mendeema oromba.”

¹⁰ Jiisasnon kaen jen onoma miri uutanon uro gowokourutanon qaa iikawaajon mombo qisin mugi.

¹¹ *Qisin mugi kokaen injoro, “Eja monnon embia otaan emba mon mewaati, iinon mono olonkalu serowilin ambaa.

¹² Kaanagadeen emba monnon loya otaan eja mon mewaati, iinon mono olonkalu serowilin ambaa.” Kian.

Jiisasnon merabora kotuegon onono.

Mat 19.13-15; Luuk 18.15-17

¹³ Ejemba tosanon merabora boloboolo unuama Jiisasnon onjoosiriwaatiwaajon iwaanon kagito, gowoko yononon ejemba ii jen qewagon onongi.

¹⁴ Kaen angito, Jiisasnon ii iima uuta boliro kokaen injoro, “Merabora melaa mono onjomesaogi noonon kawu. Anutunon ejemba kaanja ii bentonja buna qen onombaa. Kawaajon ii mende somongon onombu.

¹⁵ *Niinon qaa honja mon kokaen injowe mobu: Monnon Anutuwa bentotonja ii merabora kaanja buna mende qen aowaati, iinon mono iikawaa uutanon keumambaa amamaawaa.”

* **9:50:** Mat 5.13; Luuk 14.34-35 * **10:4:** Dut 24.1-4; Mat 5.31 * **10:6:** Jen 1.27; 5.2 * **10:7:** Jen 2.24 * **10:11:** Mat 5.32; 1 Kor 7.10-11 * **10:15:** Mat 18.3

¹⁶ Kaen jen tawoyanon ama doongon onoma boria wangianon ama kotuegon onono. Kian.

Jiisasnon eja qabunayawo mombaa qambanmamban qaa jero.

Mat 19.16-30; Luuk 18.18-30

¹⁷ Jiisasnon kanain kana kemambaa ano eja monnon bobogarin iwaanon karo. Kan batanon kemen simin kuma kokaen qisin muro, "Boi awaa, niinon mono nomaen ama laaligo kombomban bunq qen aowenaga?"

¹⁸ Qisin muro kokaen ijoro, "Noojon 'Boi awaa,' ii naambaajon jejan? Anutu motoongoyanon awaa kolooja. Eja monnon ii kaanq awaa mende kolooja.

¹⁹ *Gii jojopan qaa koi modaborojan:

'Mon mono mende qena komuwa. Serowilin mono mende amba. Iwoi mono yongoro mende mewa. Jenonkuukuu mono mende ama muba. Mono kalugon yongoro mende mewa. Nemun manqa mono goda qen oromakeba.'

²⁰ Kaen ijoro moma kokaen jero, "Boi, ii kuuya mono gbaworonanonga ten koma laligon waabe."

²¹ Kaen jero Jiisasnon uun iima uuwomboyanon jopagon mun kokaen ijoro, "Gii mono motoongonon amamaajan: Gii mono kema esuhinaga kuuya sewanq mewutiwaajon ana monen karo ejemba wanaya onomba. Kaen ana esuhinaga somata totoon (milyon Kina kaanq) ii Siwe gomanon en gombaa. Kaen ama nii notaan kawa."

²² Jiisasnon kaen ijoroto, esuhinaya mamaga erotiwaajon ama qaa ii moma uuta bosoleero wosobiri moma een mesaon keno.

²³ Mesaon keno Jiisasnon uuro kema karo gowokouruta kokaen injoro, "Oyei! Ejemba monen hinagiawo yononon mono Anutuwa bentotonon keubombaaajon bimoon kupukapa kombuya."

²⁴ Kaen injoro gowoko yononon ii moma walingogito, Jiisasnon toroqen kokaen injoro, "Guanuruna, ejemba daen yononon monen hinagia moma laarinkejuti, iyononon mono Anutuwa bentoton uutanon keubombaaajon bimoon kupukapa kombuya.

²⁵ Ii kokaen jen asarimanq: Oro somata kamel ii sosoro ootanon saanon mende keubaa. Iikawaa so ejemba qabunagiawo yononon Anutuwa bentoton uutanon keubombaaajon bimoon amamaawuya."

²⁶ Kaen injoro moma aarun tililingon iyangiaajon kokaen jegi, "Oopopoon! Ejemba moronon mono Siwewaa bunq koloonaga?"

²⁷ Kaen jegi Jiisasnon uun injiima kokaen jero, "Ejembanon ii angobato men osin amamaankejuto, Anutunon kaen mende amakeja. Anutunon mono iwoi kuuya saanon amakeja. Iinon iwoi mon ama memambaaajon mende osin amamaankeja." Kian.

Jiisaswaa gawon memewaa turunq

²⁸ Piitonon qaa ii moma meleema Jiisas kokaen ijoro, "Moba, nononon ilawoila kuuya mesaon gii gotaan kanin."

²⁹ Ii moma Jiisasnon kokaen ijoro, "Niinon qaa honq mon kokaen injiowe mobu: Monnon noo ano Oligaa Bunawaajon ama iwoi mon mesaoroti, ii jigo miria, dakoga, naambeeta, nemunmanq, meraborata me gawon molalenq ii onomesaoro Anutunon mono iikawaa tawaya uugun meleema muro seiwaa.

³⁰ Monnon iwoi ii mesaoroti, Anutunon mono tawaya ii 100:waa so toroqen muro iyanq bunq koloojaa. Balombaa laaligonon sisiwerowero

* 10:19: Eks 20.12-16; Dut 5.16-20

uutanon laligowaato, jigo miri, dako, naambee, nemunman, merabora ano gawon molalenja ii mono kitianon koloon mubaa ano kamban kanagenanon laaligo kombona tetegoya qaa bunja qen aowaa.

³¹ *Kaen koloowaato, uuta onoononga mamaganon kamakamaata koloowuya ano kamakamaata yonoononga mamaganon uuta koloowuya.” Kianj.

Komuwaatiwaa qaaya jero karoon kolooro.

Mat 20.17-19; Luuk 18.31-34

³² Jiisasnon gowokouruta yonowo Jerusalem sitinon ubombaajon balon kana kenji. Jiisasnon wala keno gowokourutanon gematanon kema walinggogi ano ejemba gemagianon kagiti iyononon mono toroko mogi. Kaen angi Jiisasnon gowokouruta 12 ii mombo horon onoma kanain kuma onono. Iwaanon iwoi koloowaati, qaa ii jen asarin kokaen injoro,

³³ “Mobu, anana mono Jerusalem ubona. Iikanon monnon Siwe gomambaa Eja hona memelolo men muro jigo gawon galen ano Kana qaawaa boi yonoo borogianon kemebaa. Yononon komuwaatiwaa qaaya jen tegon waba gawman yonoo borogianon oombuya.

³⁴ Oongi mepaegon sulaapan qen ooli waayawonon getaalin talungowuya. Qetaalin talungon qegi komuwaa. Komun ween karoonanon koomunonga waabaa.” Kianj.

Jeims Jon yoronon iwoiwaajon weleni.

Mat 20.20-28

³⁵ Jiisasnon kaen injoro Zebediwaa merawoita Jeims ano Jon yoronon iwaanon kema kokaen ijori, “Boi, noronon iwoi mombaajon welema gonjoti, ii norombagiwaajon mojo.”

³⁶ Ijori qisin orono, “Oronon naa iwoi ama oromanatiwaajon mojao?”

³⁷ Qisin orono kokaen ijori, “Giinon saanon jen kotona noro goo asamararanon eu uma monnon boro dindinganon ano monnon boro qaniganon rama iwoi kuuya galen kombonaga.”

³⁸ *Kaen ijorito, Jiisasnon kokaen irijoro, “Oronon iikawaa kania mende moma yagon welenjao. Niinon qambi aasonawo nemanati, oronon ii saanon nen siimbobolo mobaota me qaago? Jonkowororo nongbanon mulu men nombuti, oronon ii mewao me qaago?”

³⁹ Irijoro moma jeri, “Ii saanon mewota.”

Jeri kokaen irijoro, “Ii onanon. Niinon qambi aasonawo nemanati, oronon ii kaanjadeen newaota ano jonkowororo nongbanon mulu men nombuti, iikanon mono oro kaanagadeen mulu men orombuya.

⁴⁰ Men orombuto, noo boro dindinanon me qaninanon moronon rabaati, niinon qaa ii jen kotomanatiwaa so qaago. Anutunon dun woi ii daen yorojon mozozongoroti, ii mono iyorojon orono niwo rama iwoi kuuya galen komakebona.” Kianj.

Galen honanon mono welenqege koloaja.

⁴¹ Jeims Jon yoronon kaen weleni alauruta 10 yononon ii moma kanain uubologa mogi.

⁴² *Kaen mogito, Jiisasnon onono kagi kokaen injoro, “Namowaa kantria kantria yonoo jawingianon galen koma onombonatiwaajon jejuti, iyononon mono eja pon tanijaen ama onomakeju. Yonoo somatagianon mono qaa jen

koton ejemba mindingon onoma ku-usungia qendeemakeju. Ono kaniagia ii saanon moju.

⁴³ *Onoo batugianon sili iikaana koloowaboto, monon onoo batugianon somatagia koloomambaajon moji, iinon mono welen qen onoma laligowa.

⁴⁴ Kaanagadeen monon onoo batugianon uuta laligomambaa moji, iinon mono kuuya onoo newo baagianon laligon welenqeqegia omaya koloowa.

⁴⁵ Siwe gomambaa Eja honanon mono kaanagadeen sili kaana qendeema iyaana welen qen mubutiwaajon ama mende kamaaroto, welen qen onoma ejemba kuuya onoo dowegia memambaajon ama kamaarota laaligoya qeleema mesaowaa.”

Bartimeus jaaya gooro metooro.

Mat 20.29-34; Luuk 18.35-43

⁴⁶ Jiisasnon gowokouruta yonowo Jeriko sitinon kagi. Kan siti ii mesaowombaajon angi ejemba tuunlembenon onotaan gemagianon kagi. Kaen kagi jaagoo eja qata Bartimeus, Timeuswaa meria iinon monen ano nene mubutiwaajon welema onoma kana goraayanon raro.

⁴⁷ Raro “Nazaret eja Jiisas kaja,” jegi moma kanain kokaen qaro, “Jiisas Deiwidwaa gbilia, mono kiankomun nomba!”

⁴⁸ Kaen qaro mamaganon qaa bogoro rabaatiwaajon qotogon mugito, iinon kaparan koma qaro. “Deiwidwaa gbilia, giinon mono kiankomun nomba!”

⁴⁹ Qaro Jiisasnon moma doron ama kokaen jero, “Saanon qagi koi kawa.” Kaen jero jaagoo eja ii qama kokaen ijogi, “Goojon qaja. Kawaajon mono satiin qena kamaaro waama kawa.”

⁵⁰ Ii moma malekuya qetegon gilin porasak waama nama Jiisaswaanon keno.

⁵¹ Keno kokaen qisin muro, “Alana, niinon naa iwoiga ama gomanatiwaajon mojan?” Kaen qisin muro jaagoo ejanon jero, “Somatana, nii jaana mombo uumambaajon mojen.”

⁵² Kaen jero Jiisasnon kokaen ijoro, “Momalaariganon mono men qeangon gonja. Mono saanon kamba.” Kaen ijoro jaa kota iikanondeen tooro uun gemagianon Jiisas otaan keno. Kian.

11

Jiisas Jerusalem uro mare kongi.

Mat 21.1-11; Luuk 19.28-40; Jon 12.12-19

¹ Jiisasnon gowokouruta yonowo Jerusalem siti dodowin Betfage ano Betani goman woi kosogaranon kan Oil gere baananon uma gowokowoita woi wasin oromambaajon ama

² kokaen irijoro, “Goman bagiaagen raji, mono iikanon kembao. Kema iikanon keuma dongi melaa kasanon somongogi nanji, ii iikanondeen mokoloowaota. Ii dongi sagbiliaga, eja monon qaganon mende rarataga. Ii mono isama men koi kawao.

³ Aisni monon ‘Naambaajon kaen anjao?’ jen qisin orono kokaen ijowao, ‘Ponnananon iikawaajon amamaan jero kajota kamban mende koriro mombo meleen kawa.”

⁴ Kaen irijon wasin orono kema dongi sagbilia kana goraayanon miri mombaa nagu qaa ootanon kasanon somongogi nano mokolon isani.

⁵ Aisni eja tosia iikanon nangiti, iyononon iriima kokaen qisin orongi, “Hei, nomaen nambojen dongi melaa isanjao?”

* **10:43:** Mat 23.11; Maak 9.35; Luuk 22.26

⁶ Kaen qisin orongi Jiisasnon irijorotiwaa so jeri moma “Saanon men kembao,” jegi.

⁷ Jegi men Jiisaswaanon kari malekugia qetegon dongi melaawaa qaganon anggi uma raro.

⁸ Kaan rama keno ejemba jaasoonngoyanon goda qen malekugia qetegon kana somatanon tambongi tosonianon balon korianon kema gere sena memburatin tambongi.

⁹ *Tambongi ejemba wala koma horon kengiti ano gematanon otaan kagiti, iyononon kokaen jen qagi, “Hoosana! Oowe oowe! Anutu mepeseenon. Pombaa qatanon kawaati, Anutunon mono ii kotuegon muba.

¹⁰ Ambonana Kin Deiwidnon kantri toton koma galen koma ononoti, kaman iikaananon mono mombo kan nononja. Oo Anutu mono kantri totonana kotuegowa. Hoosana! Qabunaga mepeseenin euwaa euyanon uja. Oowe oowe!”

¹¹ Kaen qagi Jerusalem sitinon uma jiwowon jigowaa toton uutanon keno. Iikanon liligon ilawoila kuuya iiro mare kolooro kamaan gowokouruta 12 yonowo jigo mesaon Betani gomanon kema egi. Kian.

Jiisasnon fig gere mon qasuaaro gororongoro.

Mat 21.18-19

¹² En umugawodeen waama gowokouruta yonowo Betani goman mesaon kengi Jiisasnon nenewaa komuro.

¹³ Nenewaa komun uuro keno fig gere mon* senawo nano iiro. Iima “Sena uutanon hona raro mokolon newenaga,” jen fig gerewaa kanianon keno. Kenoto, honaa kamananon mende torirotiwaajon senagadeen nano iiro.

¹⁴ Kaen iima gere ii kokaen jen muro, “Monon mono honga mombo mende newa.”

Kaen jen muro qaa ii gowokourutanon mogi. Kian.

Jiisasnon jiwowon jigo jen kobooro.

Mat 21.12-17; Luuk 19.45-48; Jon 2.13-22

¹⁵ Kema laligon Jerusalem sitinon ugi Jiisasnon jiwowon jigowaa toton uutanon keno. Iikanon ejemba injiuro esuhina sewana mewutiwaajon anggi sewana megiti, ii kanain konjoma onono kamaagi. Monen utekute ejemba yonoo raragia metaama meleeno kengi. Kaanagadeen kewo sewangia mewutiwaajon angiti, iyonoo dun raragia ii kaaniadeen riitano kengi.

¹⁶ Somben kowoga koton iwoi elaan keuma kaamawaa kania ii somongoro.

¹⁷ *Iikaen ama kuma onoma kokaen injiuro, “Aisaianon qaa mon kokaen oorota eja, ‘Noo jigonanon mono goman goman kuuya yonoo qamakooli miri koloowaatiwaajon qabu.’ Qaa ii ejato, ononon ii utegogi kikekakasililin eja yonoo kobaa kaan kolooja.”

¹⁸ Kaen injiuro ejemba tuun kuuya yononon iikawaajon newogia tegoro walingogi. Kawaajon jigo gawon galen ano kana qaawaa boi yononon ii moma Jiisaswaajon toroko moma amin moma kokaen jegi, “Ii mono nomaen jenin qegi komunaga?”

¹⁹ Mare kolooro Jiisasnon gowokouruta yonowo siti mesaon seleengen kema egi. Kian.

Fig gerenon gororongoro iigi.

Mat 21.20-22

* **11:9:** Ond 118.25-26 * **11:13:** Fig ii jao gerewaa alia mon. Ii gawongianon komogi kota ainawo kolooro mamaga nen laligogi. * **11:17:** Ais 56.7; Jer 7.11

²⁰ En umugawodeen waama kananon kema fig gere ii uuguwombaaajon ama gere ii iigi tiitawo gororongon nano.

²¹ Nano Piitonon Jiisaswaanon qaa romongon kokaen ijoro, “Somatana iiba, fig gere qasuaanati, ii mono gororongon nanja.”

²² Ijoro Jiisasnon kokaen meleeno, “Anutu momalaarin ii mono pondan men laligowu.”

²³ *Niinon qaa hona mon kokaen injiowe mobu, “Monon qaayaa hona koloowaatiwaajon uuwoi mende moma baana kokawaa toyaajon kokaen jen kotonaga, ‘Mono baana koi qetegon waama kema kowenon amba.’ Kaen jen koton Anutu moma laariro hona mono iikawaa so koloowaa.

²⁴ Kawaajon niinon kokaen injiowe mobu: Naa iwoiwaajon qisin qama kooliwuti, ii kuuya buna qen aodaborojoni, iikaen moma laarigi mono bunagia koloowaa.

²⁵ *Ono nama Anutu qama kooligi monon aliaa koposowaajon uubologa mobaati een, koposoya ii mono mesaowu. Kaen ambuti een, onoo Mangia Siwe gomanon laligoji, iinon mono kaanjadeen onoo singisongogia mesaowaa.

²⁶ (Ono tosaana yonoonon singisonggo mende mesaowuti een, onoo Mangia Siwe gomanon laligoji, iinon mono kaanjadeen onoo singisongogia mende mesaowaa.)” Kian.

Jotamemeya yononon Jiisaswaa ku-usunjaajon qisigi.

Mat 21.23-27; Luuk 20.1-8

²⁷ Jiisasnon gowokouruta yonowo mombo Jerusalem sitinon ugi. Uma jiwowon jigowaa toton uutanon kema karo jigo gawon galen, kana qaawaa boi ano kantriwaa jotamemeya tosaana yononon iwaanon kougi.

²⁸ Kouma kokaen qisin mugi, “Gii kokanon iwoi anjani, ii mono moronon jen koton gono amakejan? Ii mewagiwaa ku-usuna ii mono moronon gono?”

²⁹ Qisin mugi kokaen meleema onono, “Niinon kaanagadeen qaa mon qisin onoma. Ii meleema nongi niinon kaanagadeen moronon ku-usun nono ilawoila koi amakejeni, ii injioma.

³⁰ Jonon ejemba oomulu men onoma laligoroti, iinon iikawaa ku-usuna ii dakaya mero? Siwe Toyanon muro me bolon toyanon mugi? Ii mono nijowu.”

³¹ Kaen meleema onono batugianon amin moma kokaen jegi, “‘Ku-usunanon Siwenonga asugiro,’ kaen jewonati een, iinon mono kokaen jewaa: ‘Ononon mono naambaajon Jon mende moma laarin mugi?’ Ii mende sokonja.

³² Me ‘Balon ejemba yonoononga asugiro,’ jewonaga? Ii mende sokonja.” Ejemba kuuyanon Jombaajon ‘Onanon gejatootoo ejaga kolooja,’ jegitiwaa-jon ama ejemba tuun yonoojon toroko moma ii jewombaaajon amamaagi.

³³ Kawaajon “Ii mende mojon,” meleengi. Kaen meleengi Jiisasnon kokaen injoro, “Kaen ano niinon kaanagadeen ilawoila koi amakejeniwaa ku-usuna moronon nonoti, ii mende injioma.” Kian.

12

Wain kasa gawon galen bologa yonoo sareqaa

Mat 21.33-46; Luuk 20.9-19

¹ *Jiisasnon kanain ejemba sareqaanon kokaen injoro, “Eja monnon wain kasa gawon mon koma komoro. Koma komoma sopaya men liligoro. Men liligon wain juu somata jamonon mero. Iikanon waimbaa hona ama kananon risuaagi apuyanon lalanon kemero. Wain juu somata ii men wain yongoro mewubotiwaajon galen meme jake koriga kowiawo mero. Iwoi kuuya medaboron wain gawon galen tosaana mokoloon onoma kokaen injoro, ‘Mono gawon men honaa bakaya onoangia men bakaya toya nii nombu.’ Kaen jen somongon gawon ii borogianon ama onomesaon kantri monnon kema laligoro.

² Laligon laligoro hona momogorotiwaa kambana (gbani 5) toriro iikanon welenqeqeya mon wasin muro galen yonoonon kema wain gawon honaa bakaya mubutiwaajon jero.

³ Jeroto, galen yononon ii men somongon koobinon qen otaagi bobora eleeno.

⁴ Kawaa gematanon welen eja mon wasiro yonoonon keno wana qosoma gamu qen mugi.

⁵ Kawaa gematanon welen eja mon mombo wasiro keno qegi komuro. Kaanideen eja tosaana mamaga wasin onono tosia koobinon sagorogoro unun tosia unugi komugi.

⁶ Kaen angi wain gawon toyanon qaa mongama jero, ‘Neenaa wombo merana motoongo iikayadeen laligoja. Ii mono goda qen mubuya me nomaen?’ Kaen jen konoga kian meria wasiro yonoonon keno.

⁷ Kenoto, karo iima batugianon kokaen jegi, ‘Iinon mono borosamoya kokawaa toya koloowaa. Ayo, mono men qenin komuro wain kasa gawon kokanon mono ananaa buna koloowaa.’

⁸ Kaen jen qelanjin men somongon qegi komuro qamoya gawon sopa seleenjen hagogi kemero.

⁹ “Wain gawon toyanon ii moma mono nomaen ambaa? Iinon mono anjo kan gawon galen ii kondeema onombaa ano gawon galen dologa mokoloon onoma wain kasa gawon ii yonoo borogianon ambaa.

¹⁰ *Buna Terenon qaa koi weengogi me qaago?

‘Miri meme yononon jamo tando mon gema qen een mesaogi raroti, iikanon mono tando kombombana kolooro mokoloogi. Iikanon riiri mirinon mono riima kamaan kombaa.

¹¹ Ponnon tando ii kuuro jaanananon iinin qabunayawo kolooro walingonkejon.”

¹² Jiisasnon kaen injoro galen yononon qaa iikawaa kania moma asarin kokaen jegi. “Sareqaa ii mono nonoojona jeja.” Kawaaajon ii men somongowombaajon mogito, ejemba tuunlelembe yonoojon toroko moma amamaan mesaon kengi. Kian.

Takis aambaa Jiisas angobato men mugi.

Mat 22.15-22; Luuk 20.20-26

¹³ Juuda jotamemeya yononon Farisii ano gawana Herodwaa paati alau-ruta tosia wasin onoma kokaen injogi, “Ono mono Jiisaswaanon kema qisin qaawaa timbinon horon gbadoon mubu.” Kaen injogi Jiisaswaanon kagi.

¹⁴ Jiisaswaanon kan kokaen ijogi, “Boi, giinon eja hona koloojani, nono ii mojon. Giinon ejemba tosia mende inisosoroon tosia mende qetama onomakejanto, so motoongonon gosin nonomakejan. Kawaaajon kuun gonji mende dogon somata mende esuun onomakejanto, Anutuwaanon kana ii qaa hona otaan kuma nonomakejan. Giinon Anutuwaanon qaa dindina

iikanonj uuta ano kamaanqeqeta motoondeen kuuya jen mindingonj nono-makejanj. Kawaajonj nono siisa-kimbaajonj takis ama iikanonj Mooseswaa Kana qaa songiwonja me qaago? Ii aninj sokonja me qaago?”

¹⁵ Kaen ijogi arengia qolonjmolongoya ii moma kotonj kokaen injijoro, “Onjo naambaajonj qaawaa timbinonj ama nombombaajonj angobato menj nonju? Saanonj silwa monen monj menj kagi iimanj.”

¹⁶ Kaen injijoro ii menj kagi kokaen qisin onono. “Morowaa unayaga ano qataga ii koi oogita eja?” “Ii Siisa-kimbaa.” Kaen meleema jegi.

¹⁷ Jegi kokaen injijoro, “Kaen kolooro iwoi Siisa-kimbaa unayawo ii mono iwaa bunja munkebu. Iwoi Anutuwaa unayawo eji, ii mono Anutuwaa bunja gewu.” Kaen injijoro iwaajonj mamaga walinggogi. Kianj.

Koomunonga waawaataa angobato menj mugi.

Mat 22.23-33; Luuk 20.27-40

¹⁸ *Sadusii (Jigo gawombaa kaparanjonkonj) yonononj “Komugiti, iyonononj mende waabuya,” jenj laligogi. Yonoononga tosanonj Jiisaswaanonj kanj kokaen qisin mugi,

¹⁹ *“Boi, Moosesnonj kokaen jenj kotonj nononota eja,
‘Eja monj emba mero merabora mende koloogi komunj maloya een mesaoro koganonj saanonj maloya ii menj gbili mekoloonj muro dataa qa menj laligowaa.’

²⁰ “Moba! Kambanj monjonj daremunj 7 laligogi. Dagia mutuyanonj emba menj laligonj gbilia qaa eenj laligonj komuro.

²¹ Komuro koganonj maloya ii menj laligonj kaanagadeen gbilia qaa eenj komuro. Komuro koga monj iwaa gematanonj iikanonj emba iikayadeen menj laligonj eenj komuro.

²² Kaanadeenj daremunj 7 kuuya yonononj emba motoonggo iikayadeen menj gbilia qaa laligonj komudaborogi. Kuuya komugi konoga malogia ii kaanjadeenj komuro.

²³ Giinonj ‘Komugiti, iyonononj gbilinj waabuya,’ jejanto, nono ii mende moma laarijonj. Moba, eja 7 kuuya ii ororonj waabuyagati eenj, emba motoonggo ii embagiaga megij laligorotiwaajonj ama mono morowaa embiaga koloonaga?”

²⁴ Kaen qisigi Jiisasnonj meleema kokaen injijoro, “Onjo qaa jenj sooju. Uumeleembaa Bunja Tereya ano Anutuwaa ku-usunja mende moma kotojutiwaajonj mono jinjaunj amakeju.

²⁵ Onanonj, koomunonga waama kambanj iikanonj loemba mende koloowuyato, gajoba yonononj Siwe gomanonj laligojuti kaanja koloonj laligowuya.

²⁶ *Mobu! Komugiti, iyonononj gbilinj waabutiwaa qaaya ii Mooseswaa Buknonj kokaen eja: Somanj bambanonj gere bolanj asuginj mende jenj kotoroti, onjo sundu ii weengogi me qaago? Anutunonj iikanonj Mooses kokaen ijoro,

‘Niinonj Anutu Aabrahambaa Ponj, Aisakwaa Ponj ano Jeikobwaa Pongja laligonj waama laligojenj.’

²⁷ “Isi wanjale karoonj yonononj Anutuwo laligonj kotiinj ubuya. Anutunonj koomuya yonoo Pongja qaagoto, laaligo kombombanja laligojuti, mono iyonoo Ponggiaga kolooja. Oo Sadusii (Jigo gawombaa kaparanjonkonj paati) onjo mono qaa mamaga moma soonkeju.” Kaen meleeno.

Jojopañ qaa waña woi ii nomaen?

Mat 22.34-40; Luuk 10.25-28

28 *Jiisasnon Sadusii (Jigo gawombaa kaparañkonkon) yonowo amin moma jen sororogon meleema ononoti, ii kana qaawaa boi eja monnon moro. Iikaan moma jaasewananon kouma kokaen qisin muro, “Jojopañ qaa kuuya iikanonga waña somata ii nomaen?”

29 *Qisin muro meleeno, “Waña somata ii kokaen,
‘Israel kanageso mobu! Anutunon motoongo ananaa Ponana kolooja.
Bensakon iwoi monnon qaago.

30 Kawaajon uugabaga, unaga, roromongoga ano ku-usunga kuuya, iikanon mono Pon Anutuga uunon jopagon mun laligowa.’

31 * “Jojopañ qaa iikawaa alia ii kokaen,
‘Geenga jopagon aonkejan, iikaanadeen mono ejemba kuuya jopagon onoma laligowa,’

Jojopañ qaa monnon mono qaa woi ii mende uruuguja.”

32 *Jiisasnon Kana qaawaa boiyajon kaen meleeno ijoro, “Boi, gii qaa dindina jejan. Anutunon motoongo kolooja. Bensakon iwoi monnon qaago.

33 *Gii uugabaga, momakootoga kuuya ano ku-usunga kuuya, iikanon mono Pon Anutuga uujopagon mun laligowa. Ano geenga jopagon aonkejan, iikaanadeen mono ejemba kuuya jopagon onoma laligowa. Jojopañ qaa woi iikanon waña somata kolooja. Ii ten kombagi, iikanon mono siimolon kuuya ano nandun mamatewoo tosia unuuguja.”

34 Kaen ijoro Jiisasnon uuroromongoya moro sokono kokaen ijoro, “Gii Anutuwa bentotonon keumambaa dodowijan.” Kaen amin mori ejemba kuuya yononon Jiisas toroqen qisin mubombaajon kokodundun ama mesaogi. Kian.

Kraist ii kin Deiwidwaa Ponā ano gbiliga.

Mat 22.41-46; Luuk 20.41-44

35 Jiisasnon jiwowon jigonon nama Bunā qaa kuma onoma kokaen qisin onono, “Kraistnon kin Deiwidwaa gbiliga kolooji, kana qaawaa boi yononon qaa ii nomaembaajon jenkeju?

36 *Deiwidnon ano Unā Toroyanon sololon muro kokaen jero,
‘Anutunon nama noo Ponā kokaen ijoro: Giinon mono kan noo boro dindinanon rana niinon kambañ biiwianon kereuruga riin riitama haamo ama onoma goo kana baaganon ama onomañ. Kambañ ii kan kuuwaatiwaa so mono asamararanon koi rabaga.’

37 Deiwidnon ano kaen jen qata ‘noo Ponā jeja.’ Ponā jen mono nomaen ama iwaa gbiliga kaanagadeen koloonaga?” Kaen jero ejemba tuunlelembe yononon Jiisaswaa qaayaa siinā moma geja anji. Kian.

Uumeleembaa selesele laaligowaa galen meme qaa.

Mat 23.1-36; Luuk 20.45-47

38 Jiisasnon kuma onoma toroqen kokaen injoro, “Ono mono kana qaawaa boiya yonoon galen men laligowu. Yononon maleku koriga mouma kema kan qendeema onombombaajon momakeju ano maaketnon me kananon ejemba injigi jolongia jewutiwaajon momakeju.

39 Qamakooli miri jaageqeyanon eu rabombaajon siinā momakeju ano jejelombanon dun jaaya iikanon jegenjegen rabombaajon momakeju.

* 12:28: Luuk 10.25-28 * 12:29: Dut 6.4-5 * 12:31: Lew 19.18 * 12:32: Dut 4.35 * 12:33: Hoos 6.6 * 12:36: Ond 110.1

⁴⁰ Yonononj malo yonoononj miri iwoi bidaanj baagonj anjalij onjomakeju ano qabunajia koloowaatiwaajonj qamakooli koriga koriga qama koolij totogianonj qenjeju. Kawaajonj Anutunonj qaagia jen tegonj ironja uutaga meleeno qagianonj ubaa.” Kianj.

Emba malo monononj nandunj honja ano.

Luuk 21.1-4

⁴¹ Jiisasnonj jiwowonj jigononj nandunj katapa somataa gematanonj raro ejembanonj monen iikanonj angi kemero uunj injiuro. Ejemba qabunja ano esuhinagiawo mamaga yonononj kouma kina monen mamaga angi kemero.

⁴² Angi kemero malo wanaya monononj kouma soojaakota woi, ii toiya osoga kaanja ano kemero.

⁴³ Jiisasnonj ii iima gowokouruta koma horonj onjoma kokaen injijoro, “Niinonj qaa honja monj kokaen injijowe mobu: Malo wanaya koi kanonj nandunj anji, ii mono tosaanja kuuya yonononj iwoi katapanonj angi kemeji, iikawaa soya uugun anja.

⁴⁴ Kuuya yonononj monengia mamaga enj onono kitiagadeen anjuto, emba koi kanonj mono koroboro laligojiwaa so ilawoilaya kuuya andaboronj een totoonkota laligowaa.” Kianj.

13

Jiwowonj jigononj kondemondéen koloowaa.

Mat 24.1-2; Luuk 21.5-6

¹ Jiisasnonj jiwowonj jigo mesaonj kamaaro gowokouruta yonoononja monononj kokaen ijoro, “Boi iiba! Jigowaa totonj uutanonj miria miria ii mono damuyawo. Ii jamo somasomatanonj menj kaiterenonj menjerenjogita awaasari nanja.”

² Jiisasnonj ii moma qaa kokaen meleeno, “Jigowaa totonj uutanonj miri somata waangiawo kuuya koi injijanto, ii mono kondeengi miriwaa jamo monj ii jamo mombaa qaganonj mende ewaato, qeqelala qen saoyagadeen ewaa.”

Kakasililij ano sisiwerowero koloowaa.

Mat 24.3-14; Luuk 21.7-19

³ Kaen jero Oil gere baanjanonj uma leegenj endu jiwowonj jigononj nanoti, ii iima ragi. Iikanonj rama Piito, Jeims, Jon ano Andruu yonononj Jiisas iyanagadeen horonj kokaen qisij mugi,

⁴ “Boi, qaa jejani, iikawaa honja mono naa kambanonj asugiwaa ano iwoi kuuya ii kanainj asugidaborowaati, iikawaa aiweseyanonj mono nomaen asugiwaa? Ii saanonj jena mobonja.”

⁵ Kaen qisij mugi kanainj kokaen injijoro, “Monononj angomokolonj ano jinjaunj qen kembubotiwaajonj mono galengia menj aonj laligowu.

⁶ “Ejemba mamaganonj asuginj noo qananonj kokaen jewuya, ‘Niinonj Kraist koloojen.’ Kaen jenj ejemba mamaga tiligonj onjombuya.

⁷ Onjo manjawaa bujuya ano otonja kolooro momakebuya. Ii moma jenengia mende oronkeba. Iwoi kaanja ii walagadeen koloowaatiwaa jejeta. Ii koloowaato, namowaa kambananonj mono iikanondeen uulanawo mende tegowaa.

⁸ Kantri monononj kantri monj unuwombaajonj waabuya. Ejemba tuun monononj tuun monj yonowo aronj qen aowombaajonj waabuya. Balonja balonja kanonj nanj somasomata menj namo qonjoma meleeno kemenkebaa. Kaanagadeen bodi gomanja gomanja asuginj enj ubaa. Iwoi kaanja ii emba

korowonon masu kanain ununkejiwaa so. Namowaa kambananon mono iikawaa so kanaidaboromambaaon ambaa.

9 **“Kaen koloowaato, onjo galengia awaagadeen men aon laligowu. Ejembanon onjo horon qaa jakeyanon onjooma qamakooli mirigianon qaa gawon men koobinon unuwuya. Tosianon noojon ama unuangi kantria kantria yonoo eja pon ano gawana yonoo jaasewangianon nambuya. Kaen nama noo kaniana nanjon jegi mobuya.*

10 Oligaa Buna koi mono waladeen namonon kantria kantria kuuya yonoojon jen seidaborogigo namowaa kambananon iikawaa gematanon tegowaa.

11 Horon unuama qaa jakeyanon onjoongi nambuti, kamban iikanon qaa nomaen jewonagati, iikawaa majakakaya ii waladeen mende mobu. Unja Toroyanon aua iikanondeen qaa onombaati, mono ii jewu. Onoangiaa uugiaajon qaa mende jewuto, Unja Toroyanon mono uugia sololooro qaa jewuya.

12 Uumeleembaa motoya monjon daremunja uuta meleenotiwaajon ama ii memelolo mero qaa jakeyanon oongi qegi komuwaa. Kaanagadeen ama monjon meraboraana memelolo mero komuwaa ano meraboraana yononon nemunmanjurugia qetama onoma jegi unugi komuwuya.

13 **Kantria kantria yononon noo qanaajon ama kazi ama ononji laligowuyato, monjon kaparan koma kotiin bon qen nama laligoro namowaa kambananon tegowaati, iinon mono oyanboyan buna qen aowaa.” Kian.*

Jerusalem sitiwaa kondemondeen uuduuduuyawo

Mat 24.15-28; Luuk 21.20-24

14 **“Kanagen tosanon kan kondemondeen ama iwoi anjonjorayawo jigonon mende aambaa so ii alatanon angi nano iibuti, kamban iikanon Judia prowinsnon laligowuti, ononon mono misingon horon baananon kembu. Qaa koi weengowaati, iinon mono saanon geja ama moma kotowa.*

15 **Miri kosianon sombenon laligowaati, iinon mono kamaan iwoiya memambaaon miri uutanon mende uba.*

16 Gawonon kema laligowaati, iinon mono kaanagadeen malekuya memambaaon eleema mirinon mende kema.

17 Yei! Emba korowo ano merabora ajunon yononon kamban iikanon nomaen uulanawo kembuyaga.

18 Kawaajon iwoi ii kon haamo kambananon mende koloowaatiwaajon qama koolinkebu.

19 **Kamban iikanon kakasililin jekania boorongia koloowaa. Kakasililin soya kaana ii wala eenanon kamban monjen mende koloon ero. Anutunon iwoi kuuya mokoloroti, kamban iikanondeen kanain kamban kokaamba laligon waama kamban biwianon mon mende kolooro. Wala eenanon mende kolooro ano kanagen kamban monjon mende koloowaa. Kawaajon mono qama koolin laligonkebu.*

20 Ponjon konajilin kamban ii mende men torinagati een, ejemba kuuyanon mono tiwilaadaborowuyagato, ejemba iyanajon meweengon ononoti, iyonoojon ama ween iikawaa jangoya ii men toriwaa.

* 13:9: Mat 10.17-20; Luuk 12.11-12 * 13:13: Mat 10.22 * 13:14: Dan 9.27; 11.31; 12.11 * 13:15: Luuk 17.31 * 13:19: Dan 12.1; Ais 7.14

21 “Kamban iikanonj kokaen jewuya, ‘Mobu! Kraistnonj koi laligoja,’ ano ‘Tibu! Hamoqege Toyanonj endu nanja.’ Monjonj kaen jewaati eenj, ii mono mende moma laariwu.

22 Ii kokaembaajonj: Hamoqege toya qolonmolonggoya ano gejatootoo ejemba takapolakaya asuginj angoleto ano aiwese jaamorota megi letombuya. Kaen letongj Anutunonj ejemba iyanjaajonj meweengonj ononoti, ii kaanagadeen enkalolonj men onombutiwaa angobato men kaparanj kongi jinjaunj qewubo. Onononj galengia awaagadeen men aonj laligogi ii amamaawuyaga.

23 Niinonj iwoi kuuya ii mende kolooro waladeen kuuya injijowe moju. Ii wala jejenjwaajonj ii mono uuwombogianonj ama galengia men aonj laligowu.” Kianj.

Siwe gomambaa Eja honjanonj asugiwaa.

Mat 24.29-31; Luuk 21.25-28

24 * “Kakasililin ii tegoro kamban iikanondeen ween jaayanonj injan kono koinjonj umunj kombaa.

25 * Sengelaon yonononj sombinonga tegonj kamaawuya ano sombinonj utugoro iikawaa ilawoilaya ii raragia mesaonj enkalolonj anj soowaa.

26 * Kamban iikanonj Siwe gomambaa Eja honja iinonj koosu qaganonj karo iibuya. Ku-usunja somatanonj sakondindinawo asuganonj asugiro asamararaja iibuya.

27 Kanj Siwe gajobauruta wasinj onono yonononj ejemba Anutunonj iyanjaajonj meweengonj ononoti, ii balonj goraaya leelee, eugenj emugenj iikanondeen kopepereen onombuya.” Kianj.

Noronj gerewaa sareqaa

Mat 24.32-35; Luuk 21.29-33

28 “Ono mono noronj gere iima tania romongonj sareqaa koi mobu. Borianonj apuyawo kolooro sengia longgogi ii iima moma kokaen jenkeju, ‘Ween kamban dodowija.’

29 Onononj kaanjadeen aiwese iikawaa so kolooro iima moma asarinj mono kania kokaen jewu, ‘Jiisasnonj mono nagunonj dodowija.’

30 Niinonj qaa honja monj kokaen injijowe mobu: Ejemba koi kete namononj laligojuti, iyonononj mende komugi iwoi kuuya jejenj, ii mono iyonoo laaligo kambanganonj koloowaa

31 Sombinj ano namo yorononj goronj qewaotato, noo Bunja qaananonj mono mende aliwaa.” Kianj.

Jiisas kawaatiwaa kambanja ii monjonj mende moja.

Mat 24.36-44

32 * “Siwe gomambaa Eja honjanonj naa kambanonj kawaati, iikawaa weenja me aua kambanja ii monjonj monj mende moja. Siwenonj gajoba yonononj ii mende moju. Anutuwa Merianonj kaanjadeen ii mende moja. Ama anodeen ii moja.

33 Naa kambanonj asugiwaati, ii mende mojutiwaajonj onononj mono galen men aonj uugbiligbili laligowu.

34 * Ii sareqaa kokawaa so eja: Eja monjonj gomanja mesaonj kantri mongen keno. Kemambaajonj ama galenuruta iwoi kuuya jen kotonj onoma naguwa kiiya meria borogianonj ama usunja onono. Ku-usunja onoma

* 13:24: Ais 13.10; Eze 32.7; Joel 2.10, 31; 3.15; Ais 6.12 * 13:25: Ais 34.4; Joel 2.10; Ais 6.13
* 13:26: Dan 7.13; Ais 1.7 * 13:32: Mat 24.36 * 13:34: Luuk 12.36-38

welenqequeuruta motomotoon gawongia onono. Onoma laligon nagu galenja kaanagadeen uugbiligbili laligowaatiwaajon jen koton muro.

³⁵ Miri toyanon naa kambanon eleema kawaati, ii mende moju. Mare me gomantiina ruunanon kawaa me? Wengeran suluro kawaa me? Ween kouro kawaa me? Iikawaa so onjo ii mende mojutiwaajon ama mono uugbiligbili laligowu.

³⁶ Ononon gaon egi uulanawo kan kaen mokoloon onombabo.

³⁷ Onjo mono uugbiligbili laligowu. Qaa ii gowokouruna onoojon jejenj, ii kaanagadeen alauruna kuuya onoojon motoon jejenj: Onjo mono uugbiligbili laligowu.” Kian.

14

Jiisas qenin komuwaatiwaajon angonan angj.

Mat 26.1-5; Luuk 22.1-2; Jon 11.45-53

¹ *Pasowa kendonj* ano bered yiistya qaa iikawaa kendonja toriri. Ween woi tegoro kanon kanaiwombaa ani jigo gawon galen ano Kana qaawaa boi yononon ajoroogi. Ajoroon nomaen mondonin Jiisas olon menj qegi komunaga, iikawaa kania mongama jen gosigi.

² Mongama gosin kokaen jegi, “Ejemba iringia soono kareja kareja koloowabotiwaajon ii korisoro kendonj kambananon ambombaajon ama-maawonja.” Kaen jegi.

Emba monnon Jiisas apu unkoowagawonon moriro.

Mat 26.6-13; Jon 12.1-8

³ *Jiisasnon Betani gomanon laligon Saimon monj manimbaya menj so-lananiroti, iwaa mirinon uma raro. Iikanon nene nenj raro emba monnon jamo kaaro monj menj iwaanon karo. Kaaro ii lalu langonawo qata alabasta iikanon memeta. Ii apu unkoowagawo honja qata naad iikanon saa qen raro. Iinon ii sewanja somatanon menj kanj lalu aroya kotonj apuya Jiisaswaa wananon qibibirin moriro.

⁴ Moriro eja ragiti, iyonoononga tosianon uugia boliro iyangiodeen kokaen aminj mogi, “Naad apu ii mono naambaajon kaen tiwilaaja?”

⁵ Naad apu kelegawo ii sewanja mewutiwaajon anagati eenj, saanon ween 300:waa tawaya uugunaga. Ii ejemba wanaya onono sokonaga.” Kaen jen emba ii jen mugi.

⁶ Jen mugi Jiisasnon kokaen injijoro, “Emba koi mono mende jen mubu. Naambaajon uuta menj boliju? Iinon sili awaa ama sororogon nono sokonja.

⁷ *Ejemba wanaya ii kambanja kambanja batugianon laligogi awaa ama onombonatiwaajon moma ii saanon kamban so ambuyato, niinon onjo batugianon kamban so mende laligomanja.

⁸ Iinon ii iyanjaa nanamemenjaa so ama nonja. Niinon komuwe ronj koma nombutiwaajon saanon waladeen selenan kelenon nomorija.

⁹ Niinon qaa honja monj kokaen injijowe mobu: Oligaa Bunja koi kantri kanon me kanon jen seigi kembati, iikanon emba koi kanon iwoi ama nonji, iikawaa bujuya ii kaanagadeen jegi seiro iwaajon romongon laligowuya.” Kian.

Juudasnon Jiisas memelolo menj mumambaa uumotoon ano.

Mat 26.14-16; Luuk 22.3-6

* **14:1:** Eks 12.1-27 * **14:1:** Kantri qata Iijipt kanon Pombaa gajobanon sa iima koboon unjuuguroti, kendonj iikawaa qata Koon qaanon Pasowa. Eks 12.15 * **14:3:** Luuk 7.37-38 * **14:7:** Dut 15.11

¹⁰ Gowokouruta 12 yonoononga mon qata Juudas Iskariot iinon Jiisas memelolo men mumambaajon ama jigo gawon galen yonoonon keno.

¹¹ Yonoonon kema qaaya jero ii moma uugia qeangoro sewana monen mubombaajon qaa somongogi. Qaa somongogi Jiisas kamban mongen memelolo men mumambaa kana mongama kokobimbin qen laligoro. Kian.

Jiisasnon gowoko yonowo Pasowa lama negi.

Mat 26.17-25; Luuk 22.7-14, 21-23; Jon 13.21-30

¹² Bered yiistya qaa iikawaa kendon ween mutuyanon (Siikunenenon) siligia otaan pasowa lama mon qen oonkegi. Kawaaajon Jiisaswaa gowokourutanon ijogi, “Boi, nono miri dakanon kema pasowa lama goojon mozozongongo newona? Siinga nomaen eja?”

¹³ Kaen ijogi gowokowoitaa woi kokaen jen wasin orono, “Oro Jerusalem sitinon uri eja mon apu monjon qindiin karo mokoloowaota. Mokolon ii saanon otaan kembao.

¹⁴ Keni mirinon uro iikawaa toya kokaen ijowao, ‘Boinon kokaen jeja: Saanon miri uuta mon jen tegon nonona iikanon uma gowokouruna yonowo pasowa lama newona.’

¹⁵ Kaen ijori toyanon miri qaganon eu uma uuta somata mon qendeema orombaa. Iikanon dun rara iwoi mozozongogita raja. Ii qendeema orono iikanon mono lama qen oowao.”

¹⁶ Kaen jero gowokowoitanon mesaon sitinon uma Jiisasnon qaa jeroti, iikawaa so mokolon nama lama qen oon mozozongori.

¹⁷ Goman tiiro Jiisasnon gowokouruta 12 yonowo miri iikanon kougi.

¹⁸ *Kouma uma dunnon rama nene negi Jiisasnon kokaen injoro, “Niinon qaa hona mon kokaen injowe mobu: Onoononga mon niwo nene nen raji, iinon mono memelolo men nombaa.”

¹⁹ Kaen injoro moma uugianon wosobiri moma kanain aja aja qisin mun jegi, “Noojona jewabo?”

²⁰ Qisin mugi kokaen injoro, “12 onoononga mon niwo bered qaannon qendungoji, iinon.

²¹ Siwe gomambaa Eja honanon mono iwaajon qaa oogita ejiwaa so namo mesaon kembaa. Kembraato, memelolo men mubaati, iwaajon ‘Yei wosobiri!’ jen wanjinjingoje. Anutunon mono irona uuta meleema mubaa. Eja ii nemunaa goron uutanonga mende koloonaagati, iikanon mono afaangon munaga.” Kian.

Pombo samon konoga negi.

Mat 26.26-30; Luuk 22.14-20; 1 Kor 11.23-25

²² Nene nen rama Jiisasnon bered men kotuegon moton onoma kokaen jero, “Koi neenaa busuna. Ii mono men newu.”

²³ Kaen jen wain qambi men dangisen jen onono kuuyanon qambi iikanon negi.

²⁴ *Negi kokaen injoro, “Koi neenaa sana. Koi Anutunon ejemba yonowo soomongo aren ano kotiiwaatiwaajon sana maagi ejemba mamaga hamo qen onombaa.

²⁵ Niinon qaa hona mon kokaen injowe mobu: Niinon wain kasawaa hona kokanon mombo torogon mende nema. Kanagen Anutuwa bentoton uutanon eu ranin jejelomban ambaati, ween iikanon mono wain apu qaita mon ii nema.”

²⁶ Kaen jero korisoro rii qama mesaon kema Oil gere baananon ugi. Kian.

Piitonon Jiisas qakoombaatiwaa jero.

Mat 26.31-35; Luuk 22.31-34; Jon 13.36-38

²⁷ *Uma Jiisasnon kokaen injoro, “Gejatootoo eja monnon qaa mon kokaen oorota eja,

‘Niinon galengia qewe lama tuunanon deembuya.’
Iikawaa so ononon kuuya uugia boliro nomesaon boratiwuya.

²⁸ *Boratigi nuwuyato, niinon mono koomunonga waama wala Galili prowinsnon kema iikanon asugin onoma.

²⁹ Kaen injoro Piitonon kokaen ijoro, “Yononon kuuya uugia boliro gomesaon boratiwuti een, niinon mono kilen iikaan mende amana.”

³⁰ Ijoro Jiisasnon jero, “Niinon qaa hona mon kokaen gijowe moba: Kurunon indin woi mende qaro giinon kete gomantiinanon qakooma nona indin karon koloowaa.”

³¹ Kaen jeroto, Piitonon kaparan koma kotikotii ano, “Boi, kaen qaagoto, nii nugi giwo motoon komuworagati, ii kilen niinon gii mende qakooma goman.

Jiisasnon Gezeman urukisinon qama kooliro.

Mat 26.36-46; Luuk 22.39-46

³² Kaen amin moma kema urukisi mon qata Gezeman iikanon keugi. Keuma gowokouruta kokaen injoro, “Niinon endu kema qama kooliwe onono kaman biiwianon koi rabu.”

³³ Kaen injon Piito, Jeims ano Jon unuama kengi. Kengi Jiisasnon kanain konjilin kanjanawo moro kana boria qetegoro.

³⁴ Kaen ama kokaen injoro, “Noo unananon mono kondun kondun koma waajiwaajon ama wosobiri mobe komukomuyawo ama nonja. Ononon mono kokanon rama niwo gbili laligowona.”

³⁵ Kaen injon anodeen borona mon toroqen kema simin kuma usugon siimbobolo kamba ii Manaa jetaa so uguwaatiwaajon qama kooliro.

³⁶ Qama koolin jero, “Aba Amana, gii iwoi mon mende men bimbongkejan. Kawaajon siimbobolowaa qambia koi mono nuamba. Nua-nagati, ii noo siimbaa so qaagoto, mono geengaa uusiinga otaan koloowa.”

³⁷ Kaen jen eleeno gowokouruta karon yononon gaon egi injima Piito kokaen ijoro, “Saimon, gii gaon ejan me? Gii aua motoongoda gbili laligomambaajon mende kotiijan me?

³⁸ Unananon gbili laligowombaa siina momakejonto, selenananon looloria kolooja. Kawaajon angobatonon kamaan unuwabotiwaajon mono qama koolin uugbiligbili laligowu.”

³⁹ Kaen ijoro mombo onomesaon kema qaa iikayadeen mombo jen qama kooliro.

⁴⁰ Qama koolin eleeno jaa lologia bombon mero mombo gaongadeen egi injiro. Gaononga waama qaa meleembom-baajon onopopo qegi.

⁴¹ Jiisasnon keno indin karon kolooro eleema kan kokaen injoro, “Ono toroqen haamo men gaongadeen ewombaajon moju me? Mobu! Monnon Siwe gomambaa Eja hona memelolo men muro gawman eja sisiwerowero-giawo yonoo borogianon ubaati, iikawaa aua kambananon mono kan kuuja. Onoo gaon ee kambangia mono tegoja.

⁴² Mono waagi kembon. Mobu! Memelolo men nombati, iinon mono kosere koi kaja.” Kian.

Jiisas qelanjin menj somonggogi.

Mat 26.47-56; Luuk 22.47-53; Jon 18.3-12

⁴³ Jiisasnon kaen jen nano iikanondeen gowokouruta 12 yonoononga mon qata Juudas iinon tuun mon jeta menj onono kougi. Jigo gawon galen, Kana qaawaa boi ano kantriwaa jotamemeya yononon ii wasin onongi manjawaa soo somata ano wasagia menj kagi.

⁴⁴ Memelolo memambaa anoti, iinon wala yonowo aiwese qaa kokaen somongon injoro, “Niinon eja buuta kiton nemanati, ii iima ‘Mono ii!’ jen menj somongon tororo galen koma kembu.”

⁴⁵ Kaen jen kan iikanondeen Jiisaswaanon keuma “Oo kokona! (Boina!)” jen buuta kiton nero.

⁴⁶ Kiton nero iima Jiisas qelanjin menj somonggogi.

⁴⁷ Somonggogi kosianon nangiti, iyonoononga monnon manjawaa soo somata horon jigo gawon galen wanaa welenqeqeya qen geja kotogoro kamaaro.

⁴⁸ Jiisas somonggogi qaa kokaen injoro, “Nii kikekakasililin ejaga qaagoto, kilen noojon kaen moma manjawaa soo somata ano wasa menj noma somongon nombombajaan kaju.

⁴⁹ *Niinon ween so jiwowon jigonon onowo nama Buna qaa kuma onoma laligowe mende nongito, iwoi koi mono Buna Terewaa qaayanon honawo koloowaatiwajaan koloaja.

⁵⁰ Jiisas somonggogi gowoko yononon kuuya Jiisas mesaon boratin olon koma kengi. Kian.

Sagbili monnon olon koma keno.

⁵¹ Eja gbaworo monnon opoqiisia taana kokosiin Jiisaswaa gematanon otaan keno. Opoya tosia mende mouma keno ii metaqetatan meg.

⁵² Mewombaajon amamaan opoqiisia qetegogi lalan olon koma keno. Kian.

Jigowaa jotamemeya yononon Jiisaswaa qaa gawon meg.

Mat 26.57-68; Luuk 22.54-55, 63-71; Jon 18.13-14, 19-24

⁵³ Jiisas somongon wama jigo gawon galen wanaa jinkaron mirinon kengi. Kengi jigo gawon galen kuuya, kantriwaa jotamemeya ano Kana qaawaa boi yononon iikanon kema ajoroogi.

⁵⁴ Kengi Piitonon sigensigen onotaan jigo gawon galen wanaa jinkaron mirinon keuma miriaa kiropo uutanon uro. Uma welenqege eja yonoo batugianon gere kosianon rama konano.

⁵⁵ Kaen raro, jigo gawon galen ano jigo kaunsol tuun yononon Jiisaswaa selenon kuukuu qaa nomaen jen nangonin qegi komuwaatiwajaan jen mongangito, iikawaa kania mon mende mokoloogi.

⁵⁶ Mongama nama mamaganon qaa qolonmolonggoya selianon kuun nangon jegito, qaagianon kania motoongo mende kolooro.

⁵⁷ Kaen angi tosanon waama nama qaa qolonmolonggoya selianon kuun nangon kokaen jegi,

⁵⁸ * “Inon kokaen jero monin, ‘Niinon jiwowon jigo boronon memeta koi kondeembe namonon kamaaro ween karoombaa uutanon jigo qaita mon boronon memeta qaago ii menj waama kuumana.’ ”

⁵⁹ Kaen jegito, kilen qaagianon kania motoongo mende kolooro.

* 14:49: Luuk 19.47; 21.37 * 14:58: Jon 2.19

⁶⁰ Kaen mende kolooro jigo gawon galen wananon waama jaasewan qen onoma nama Jiisas qisin mun kokaen ijoro, “Yononon goo seleganon qaa kuun nanjojuti, iikawaa kitia mon jewaga me qaago?”

⁶¹ Kaen ijoro iwoi bologa mon mende anoto, kilen kitia mon mende meleema qaaya bogoro nano. Qaaya bogoro nano jigo gawon galen wananon mombo kokaen qisin muro, “Anutu mepeseen mumakejon, gii iwaa Meria Kraist koloojan me qaago?”

⁶² *Qisin muro “Oon” jen kokaen injoro, “Siwe gomambaa Eja honanon mono ku-usun Toyaa boro dindinanon rama era sombimbaa koosu qaganon kamaaro iibuya.”

⁶³ Qaa ii injoro jigo gawon galen wananon malekuya menjurama kokaen jero, “Yei, mangaa siita! Tosianon qaaya nangowutiwaajon mombo mende qisin onombona.

⁶⁴ *Anutu mepaegoji, ii mono onjoangio modaboroju. Kawaajon mono onjo nomaen moju?” Kaen jero yononon kuuya Jiisas koomuwaa buna koloowaatiwaajon jen tegogi.

⁶⁵ Kaen jen tegon tosanon kanain sulaapan qen jaasewana esuun boro kuma qen kokaen ijogi, “Moronon guji, ii saanon jena mobona.” Jigowaa kiropo galen (sikiriti) yononon kaanagadeen Jiisas men urunanon qetaaligi. Kian.

Piitonon Jiisas qakoono.

Mat 26.69-75; Luuk 22.56-62; Jon 18.15-18, 25-27

⁶⁶ Kamban iikanon Piitonon kiropo uutanon sombenon laligoro. Emu laligoro jigo gawon galen wanaa welenqege emba monjon iikanon kouro.

⁶⁷ Kouma Piitonon gere konama nano iigigiin kokaen jero, “Gii mono kaanagadeen Nazaret eja Jiisaswo laligona.”

⁶⁸ Kaen jeroto, Piitonon qakooma kokaen jero, “Qaa jejan, ii kondanjen.” Kaen jen kiropo naguyanon kemen nano kuru qaro.

⁶⁹ Nagunon kemero welenqege emba monjon ii iikanon mombo iima eja kosianon nangiti, ii kanain kokaen injoro, “Eja koi kanon mono yonoononga mon kolooja.”

⁷⁰ Kaen injoroto, iinon mombo qakoono. Qakoono kamban borona mon tegoro eja kosianon nangiti, iyononon mombo Piitowaajon kokaen jegi, “Giinon Galili ejaga mon koloojaniwaajon mono honanon iyonoononga mon koloojan.”

⁷¹ Ii moma kanain ana qasuaan aon jopangon jen kotiin jero, “Eja qaaya jejuti, niinon ii mende moma mujen. Qaa qolon-molongoya jewenagati een, Anutunon mono irona meleema nomba.”

⁷² Kaen jen nano iikanondeen kurunon qaro indin woi kolooro. Kurunon qaro Jiisasnon qaa kokaen ijoroti, Piitonon ii romongoro, “Giinon indin karoon qakooma nona kurunon qaro indin woi koloowaa.” Qaa ii romongon wosoya jumambaajon ano silama saaro. Kian.

15

Jiisasnon gawana Pailotwaa jaanon nano.

Mat 27.1-2, 11-14; Luuk 23.1-5; Jon 18.28-38

¹ Goman ano amandiinon jigo gawon galen, kantriwaa jotamemeya (70), ano Kana qaawaa boi ano jigo kaunsol kuuya yononon qaa jake uutaa

* 14:62: Dan 7.13 * 14:64: Lew 24.16

ajoajoroo ama Jiisaswaa qaa jen tegogi. Jen tegogi Jiisas somongon wama kema gawana Pailotwaa boronon анги.

² Room gawana iinon Jiisas kokaen qisin muro, “Onanon, gii Juuda yonoo kingia koloojan me qaago?” Qisin muro Jiisasnon meleema ijoro, “Mono geenngo jejanj, kaenj.”

³ Jigo gawon galen yononon qaa mamaga Jiisaswaa selianon kuun jegi.

⁴ Jegi Pailotnon Jiisas mombo qisin mun ijoro, “Moba! Yononon qaa mamaga goo seleganon kuun jejuti, giinon iikawaa kitia mon jewaga me qaago?”

⁵ Kaen ijoroto, Jiisasnon bologa mon mende anoto, kilen qaa kitia mombo mende meleeno. Qaaya bogoro nano gawananon walingoro. Kianj.

Pailotnon Jiisas komuwaatiwaa jen tegoro.

Mat 27.15-26; Luuk 23.13-25; Jon 18.39-19.16

⁶ Gbani so pasowa kendon kambananon gawananon kapuare mirinonga eja mon qata qama qisigiti, ii silia otaan isama onomakegi.

⁷ Kamban iikanon eja mon qata Barabas ii kapuare mirinon raro. Iinon kikekasililin eja tosaana yonowo karen gilin eja mon qegi komuroti, iikawaajon kapuare mirinon onoonji.

⁸ Kaen анги kanageso yononon gawanawaa jinkaron miri sombenanon eu uma nama kanain ama laligorotiwaa so ambaatiwaaajon qisin mugi.

⁹ Qisin mugi meleema kokaen injoro, “Niinon Juuda onoo kingiaga isambe kamaawaatiwaaajon moju me?”

¹⁰ Jigo gawon galen yononon Jiisaswaaajon goronoo so mogitiwaaajon ama ii gawanawaa boronon onongi. Ii moma siingia momambaajon kaen qisin onono.

¹¹ Qisin onono jigo gawon galen yononon ejemba tuun uukuukuu men onoma kokaen jegi, “Jiisas mesaon Barabas isamba! Mono kaen qisin mubu.”

¹² Kaen jegi mombo meleema qisin onono, “Kaen jejutiwaaajon Juuda onoo kingia qata kaen qamakejuti, niinon mono ii nomaen ama mubenaga?”

¹³ Kaen qisin onono mombo qagi, “Mono maripoonon qewu jewa!”

¹⁴ Kaen qagi Pailotnon kokaen injoro, “Ii naambaajon? Iinon mono naa bologa ano?” Kaen jeroto, yononon ii moma kaparan koma toroqen qa gigilaan kokaen qagi, “Mono maripoonon qewu jewa!”

¹⁵ Kaen qagi Pailotnon ejemba tuun somata siingiaa so amambaajon moma Barabas isama onono kamaaroto, Jiisasga jero ooli waayawonon qeyayagon qegi. Kaen qegi maripoonon qewutiwaaajon ii Room manjaqeqe eja yonoo borogianon ano. Kianj.

Jiisas kungulolopo ama mugi.

Mat 27.27-31; Jon 19.2-3

¹⁶ Manjaqeqe eja yononon Jiisas wama kema gawanawaa jinkaron miri-waa kiropo uutanon keugi. Keuma manjaqeqe tuun somata kuuya horon onongji iikanon kagi.

¹⁷ Kan maleku osoga nezongbala ii Jiisaswaa selianon mouma mun soman kasa lipima ila kaanja wananon kongi kemero.

¹⁸ Kaen kemero kanain waeya men jolona jegi, “Oowe oowe! Juuda yonoo kin pongia, oowe!”

¹⁹ Qaqatete kaen ama jegi bowonon wananon qen sulaapan qen simin kuma mun usugon mepeqepesee qolonmolongoya men mugi.

²⁰ Mepaqepae kaen ama mudaboron maleku osoga nezongbala ii qetegon iyanjaa sele esu mouma mun maripoonon qewombaajon wama kenji. Kianj.

*Jiisas maripoonon qegi.**Mat 27.32-44; Luuk 23.26-43; Jon 19.17-27*

²¹ *Kema kana somatanon eja mon qata Saimon mokoloogi. Iinon Afrika siti qata Sairini iikawaa ejiaga ano Aleksander ano Ruufus yoroo mangaraga. Iinon gawononga kouro kuun mugi Jiisaswaanon maripoon men angoro.

²² Jiisas kaen wama goman mon qata Golgota ii ananaa qaanon Wansii, iikanon kema keugi.

²³ Keuma wain apu ano marasin qata mor ii mindirin melokanjini mugito, Jiisasnon ii togoro.

²⁴ *Togoro nama maripoonon qegi. Qegi nano kiawen megii jangoya kolooro Jiisaswaa sele esuya motomotoon batugianon iikawaa so mendeema megii.

²⁵ Gomaamba 9 kilok iikanon maripoonon qegi.

²⁶ Maripoonon qen wananon eu qegitiwaa kania kokaen oon qegi, "Juuda yonoo kin pongiaga koi."

²⁷ Kikekakililini eja woi kaanagadeen iwo maripoonon urugi. Mon boro dindinanon mon qanianon leele kaen urugi.

²⁸ *(Anutuwa Bun Terenon qaa kokaen oogita eja, "Ii gosin kikekakililini eja kaan romongon yonoo batugianon angi." Qaa iikaen kanon honawo kolooro.)

²⁹ *Ejemba ugun kema kan kungulolopo ama lukukuun mun wambelaan kokaen jegi, "Yei! Gii mono jiwowon jigo saanon kondeena namonon kamaaro ween karoombaa utanon mombo metaama kuumambaajon jena. Oo, gii eja awaa soro!"

³⁰ Mono geenga ilaen aon maripoononga kamaawa."

³¹ Jigo gawon galen ano Kana qaawaa boi yononon kaanagadeen batugianon mepaqepae ama mun jegi, "Tosiaga ilaen onoma laligoroto, iyan ilaen aomambaajon amamaaja.

³² Iinon Hamoqege Toya Kraist ano Israelwaa kin kolooji een, mono keteda koi maripoononga kamaaro iima ii moma laariwonaga." Kaen jegi.

Eja iwo maripoonon urugiti, iyoronon kaanagadeen uuqege qaa tokorokota jen muri. Kian.

*Jiisasnon komuro.**Mat 27.45-56; Luuk 23.44-49; Jon 19.28-30*

³³ Ween biiwia 12 kilok kolooro iikanon goman kuuya pangaman men sokoma ero kema aua karoombaa so kolooro.

³⁴ *Jiisasnon 3 kilok iikanon anaa qaanon kokaen qa somata qaro, "Eeli eeli lama sabaktani?" Ii ananaa qaanon: Anutuna, Anutuna mono naambaajon gema nujan?

³⁵ Kaen qaro eja kosianon nangiti, iyonoononga tosianon ii moma jegi, "Mobu! Mono Elaijawaajon qaja."

³⁶ *Yonoononga monon bobogarin kema momondo mon suun taniheen ii men wain apu aasonawonon qendungan gere goron kitianon somongan sulun Jiisaswaa buu susuyanon eu ano nero jero, "Mono mesaogi anodeen namba. Elaijanon kan motogoro kamaawaa me qaago, mono ii iibona."

³⁷ Kaen angi Jiisasnon qa somata qama wosoya goron qero komuro.

* 15:21: Room 16.13 * 15:24: Ond 22.18 * 15:28: Ais 53.12 * 15:29: Ond 22.7; 109.25; Maak 14.58; Jon 2.19 * 15:34: Ond 22.1 * 15:36: Ond 69.21

³⁸ *Komuro iikanondeen jiwowon jigowaa uutanon opo nanoti, iikanon mono eukaya biiwianon jurama kamaan woi kolooro.

³⁹ Kawali galenon maripoon jaasewan qen nama Jiisasnon wosoya goron qero komuroti, ii iima kokaen jero, “Eja koi kanon mono onanon Anutuwa meriaga kolooja.”

⁴⁰ *Emba tosanon kaanagadeen sigensigen nama iwoi ii iigi. Yonoo batugianon Maria Magdalaga ano Maria Jeims dubaya ano Jooses yoroo nemungara ano Salome yononon motoon nanji.

⁴¹ Yononon Jiisasnon Galili prowinsnon laligoro iikanon ii otaan welen qen mun laligogi. Kaanagadeen emba tosaan mamaga Jiisaswo Jerusalem sitinon uma kagiti, iyononon kaanjadeen kosianon nanji. Kian.

Jiisaswaa qamoya ron kongi.

Mat 27.57-61; Luuk 23.50-56; Jon 19.38-42

⁴² Sabat kendon rarawaajon iwoi mozongogi Sabat kendonon kanaimambaajon dodowiro mare koloon karo.

⁴³ Nemungawon iikanon Arimatia toya, eja waanawo qata Joosef iinon karo. Iinon kaanagadeen Anutu bentotombaa hona koloowaatiwaajon mamboma laligoro. Iinon Juuda yonoo jigo kaunsol tuumbaa jotamemeya mon koloon Sabat kendonon kanaimambaa anotiwaajon ama toroko yakarin Pailotwaanon kema Jiisaswaa qamoya memambaajon qisiro.

⁴⁴ Qisiro “Onanon komuja me qaago?” jen romongon kawali galen jero karo “Jiisasnon kaman koriga me toroga komuja,” jen qisin muro.

⁴⁵ Qisin muro buju qaaya moma Jiisaswaa qamoya Joosef jen tegon muro.

⁴⁶ Jen tegon muro opo taan sewan men kema qamoya maripoononga qetegon men kamaan oponon esuuro. Esun men qasirinon kema jamo kobaa uroroogi dun eroti, iikanon ano. Ama jamo somata mon metano kobaa qaa oota kojangiro.

⁴⁷ Dakanon anoti, ii Maria Magdalaga ano Maria Jooseswaa nemun yoronon nama iiri. Kian.

16

Jiisasnon koomunonga waaro.

Mat 28.1-8; Luuk 24.1-12; Jon 20.1-10

¹ Sabat kendon ragi tegoro iikanon Maria Magdalaga, Maria Jeimswaa nemun ano Salome yononon “Jiisaswaa qamoya kema moriwan,” jen jinin marae unkoowagawo sewan meg.

² Men en Sonda umugawodeen waama goman ano ween jilinjolan kouro qasirinon kenji.

³ Kema amin moma jegi, “Qasiriwaa qaa ootanon jamo somata raji, ii mono moronon qetambaa?”

⁴ Kaen jen ugi keno iigi: Jamo somata qatawo ii mono qetangi kema ero.

⁵ Qasiriwaa jamo qaa oota kaen aantama nano uutanon ugi. Ugi dindingiaagen eja gbaworo mon malekuya koriga taan raro iigi. Kaen iima mamaga awawaligi.

⁶ Awawaligito, kokaen injoro, “Mono toroko mende mobu. Ono Nazaret eja Jiisaswajon monganju. Ii maripoonon qegito, iinon mono gbilin waaja. Kawaajon koi mende eja. Ibu! Dun koi, iikanon sulugi ero.

⁷ *Kawaajon mono kema Piito ano gowokouruta kuuya buju kokaen injowu, 'Iinon mono jeta men onoma waladeen Galili prowinsnon kembaa. Ono kaanagadeen iikanon kema qaaya jerotiwaa so ii iibu.' '

⁸ Kaen injoro aarun jenengia ororo jamo ootanonga kamaan bobogarin kenji. Sombugia mogitiwaaajon qaa mon mende jegito, qaagia bogoro. Kian.

Jiisasnon Maria Magdalaga iwaanon asugiro.

Mat 28.9-10; Jon 20.11-18

⁹ Jiisasnon Maria Magdalaga iwaa uutanonga omejiilan 7 onotaaro laligoro. Jiisasnon koomunonga waama Sonda gomaamba amandiinon wala Maria ii asugin muro.

¹⁰ Asugin muro alaurutanon Jiisaswo laligon kouma kamban iikanon jingen qama saagiti, Marianon mono iyonoonon kema bujuya injoro.

¹¹ Inijoroto, Jiisasnon gbilin laligoro Marianon iiroti, ii mende moma laarigi. Kian.

Jiisasnon alawoita yoroonon asugiro.

Luuk 24.13-35

¹² Kawaa gematanon alawoitanton Jerusalem siti mesaon goman monnon kembojon kananon keni Jiisasnon kaitania meleema asugin orono.

¹³ Yoronon kaanagadeen kema bujuya ii alauruta injorito, yononon ii kaanagadeen mende moma laarigi. Kian.

Jiisasnon gowokouruta asugin onono.

Mat 28.16-20; Luuk 24.36-49; Jon 20.19-23; Apo 1.6-8

¹⁴ Kanagen gowokouruta 11 yononon ajoroon nene nen ragi yonoonon kaanagadeen asugiro. Asugin uugia kotiitrotiwaaajon temboma koomunonga waaro iigiti, iinon bujuya injogi ii mende moma laarigitiwaaajon ii jen onono.

¹⁵ *Jiisasnon kokaen injoro, "Ono mono kantri so kema goman goman laligon ejemba laligon kenjutiwaa so Oligaa Bunana jen asarigi mobu.

¹⁶ Monnon Anutu moma laariro oomulu men mugi uuta meleembaati, iinon mono letoma Siwewaa buna koloowaa. Monnon mende moma laarin yangisen laligowaati, Anutunon mono iwaa qaa jen tegoro gere siawaa buna koloowaa.

¹⁷ Moma laarin noma laligowuti, ii aiwese men onombe kaniagia kokaen koloowaa: Yononon noo qanon omejiilan onotaawuya. Kantri tosia yonoonon qaa jen laligowuya.

¹⁸ Mokolen borogianon men metaambuya. Nomben warabe apu iwoi negi iikanon mono mende men bolin onombaa. Borogia ji ejemba qagianon angi qangowuya." Kian.

Jiisasnon Siwe gomanon uro.

Luuk 24.50-53; Apo 1.9-11

¹⁹ *Pon Jiisasnon qaaya kaen injoro Anutunon wano Siwenon uma Anutuwa boro dindinanon rama laligoja.

²⁰ Eu laligojato, gowokourutanon mesaon goman balon so kema Buna qaaya jen sein laligogi. Kaen laligogi Ponnon yonowo gawon men inaan onono angoletto asugiro qaagianon kotiitro. Kian.

Luuk Oligaa Buṇa Luuknonṇ ooro. Jen-asa-asari

Uumeleen yonononṇ miti dologa mende menṇ kajuti, dokta Luuknonṇ ii eja uuta Tiofiluswaajonṇ qendeemambaajonṇ ama Oligaa Buṇa koi ooro. Luuk ii Jiisaswaa gowokoya 12 yonoononga monṇ qaagoto, Griik ejaga koloonṇ ji ejemba menṇqeeango gawononṇ laligoro. Luuknonṇ Jiisaswaa kania woi ii kokaenṇ qendeema nononja: 1) Anutunonṇ Hamoqege Toya wasimambaa qaa somonṇgoroti, ii Israel iyonoononṇ kolooro, 2) Iinonṇ kantria kantria menṇ qeangonṇ nonomambaajonṇ karo. Pombaa Unṇa Toroyanonṇ Jiisas oono “Ejemba kamaanṇqegeta yonoojonṇ Oligaa Buṇa” jenṇ asarinṇ laligoro. Ejemba iwoi kania kania kawaajonṇ memeqemeanṇ ama laligogiti, Jiisasnonṇ iyonoojonṇ majakaka moma ilaanṇ onoma laligoro. Luuknonṇ sundu kaanṇa seiseiya arenṇonṇ oodabororo. Luuknonṇ korisorowaa sunduya mamaga ooro. Jiisasnonṇ wala namononṇ kamaaro ano tetegoyanonṇ namo mesaonṇ Siwenonṇ uro. Kawaajonṇ korisoro seiseiya ii bonṇ 1-2 ano bonṇ 24 iikanonṇ eja. Jiisasnonṇ Siwenonṇ uro Buṇa gawonṇ menṇ seigi momalaari tuunṇonṇ somariinṇ somariinṇ keno. Luuknonṇ iikawaa sunduya ii buk qata “Aposol gawonṇ meme,” iikanonṇ oorota eja.

Luuknonṇ Oligaa Buṇa ooroti, iikawaa qaa waṇa ii kokaenṇ sokoma ano eja: Qamakooli gawonṇ megi honṇa kolooro. Unṇa Toroyanonṇ ejemba sololoonṇ onono laligogi. Emba yonononṇ Jiisaswo gawonṇ mamaga nanṇonṇ megi. Anutunonṇ singisonṇgogia mesaonṇ laligoro.

Buk kokawaa bakaya waṇa 8 ii kokaenṇ:

Buk kokawaa kania Luuknonṇ ooro bonṇ 1.1-4

Jon Oomulu eja ano Jiisas koloonṇ somariiri 1.5-2.52

Jon Oomulu ejanonṇ Anutuwaawaa gawonṇ mero 3.11-20

Jiisas oomulu menṇ muro angobato mokolooro 3.21-4.13

Jiisasnonṇ qenjaaro gawonṇa Galili prowinsnonṇ mero 4.14-9.50

Galili mesaonṇ kana kema Jerusalem keuro 9.51-19.27

Jerusalem keuma sonda konoga laligoro 19.28-23.56

Waama asuginṇ onoma Siwenonṇ uro 24.1-53

Matyuu, Maak, Jon yonononṇ sundu tosia mende oogiti, ii Luuknonṇ iyanodeenṇ ooro bakaya 2 ano 6 iikanonṇ eja. Sundu tosia ii kokaenṇ: Gajoba yonononṇ rii qagi. Lama galenṇ yonononṇ Jiisas kolooro kanṇ iigi. Jiisasnonṇ melaadianonṇ jiwowonṇ jigononṇ uro. Samaria ejanonṇ gbilibuurunṇ eja kianṇkomunṇ muro ano qewolonṇ ejanonṇ singisonṇgononṇ kemenṇ sooroti, iikawaa sareqaaya.

Luuknonṇ tere Tiofiluswaa ooro.

¹ Gejatootoo ejembanonṇ Hamoqege Toya koloowaatiwaa qaa jegi iikawaa honṇa batunananonṇ asugiroti, ejemba mamaganonṇ kawaa sunduya kanainṇ oogiti.

² Iwoi honṇa ii batunananonṇ asugiro tosianonṇ ii kanakanaiyanonṇga kanainṇ kouma iyangiaa jaagianonṇ iima moma yagogiti, yonononṇ iikawaa so kawaa bujuya toroqenṇ jenṇ seigi gejanananonṇ kemenṇ ananaa buṇa kolooro. Ejemba kaanṇa yonononṇ Buṇa ii kanainṇ papianonṇ onṇ arenṇgogita eja.

³ Niinonṇ kaanṇagadeenṇ iwoi kuuya asuginṇ kouroti, ii tororo qisinṇ onombe kanianonṇga kanainṇ jegi moma kotojenṇ. Oo Tiofilus niinonṇ goojonṇ mobe

uuta koloosan. Niinon giwo qaa amin mobotiwaajan mobe awaa kolooro Jiisaswaa sunduya ii kuuyagadeen arengon oojen.

⁴ Buna qaa hona kuma gonggi mojanj, giinon iikawaa kania weengon korebore moma komuwa. Kian.

Jon koloowaatiwaa qaaya Geibrielnon jero.

⁵ *Judia prowinswaa kin qata Herod iwaa kambananon eja mon qata Zekaraia laligoro. Iinon jigo gawon galen laligon Abaiawaa gawon arennon nano. Embia qata Elisabet iinon kaanagadeen jigo gawon galen Aarombaa gbili mon kolooro.

⁶ Yoronon Anutuwaa jaanon laaligo dindina laligon Pombaa jojopan qaa ano jenkooto ii kuuya tororo otaan koposowaa qaagara qaa laligori.

⁷ Laligorito, Elisabetnon kopimbaajan gbilangara qaa laligon ejemba wana koloori.

⁸ Kamban monnon Abaiawaa gawon aren kambananon karo Zekaraianon jigonon galen gawon mewaatiwaajan Anutuwaa jaasewanonon kouro.

⁹ Kouro jigo gawon galen yononon kaiyakagia otaan batugianon gawon mendeema Zekaraia metogogi Pombaa alatanon uma jinin moronawo ooro.

¹⁰ Jinin marae onoon kambananon kan kuuro iinon iwoi moronawo ii ooro ejemba tuun kuuya yononon jiwowon jigo seleengen mamboma Anutu qama koolin ragi.

¹¹ Jinin ooro moronanon pumpungon miri uuta sokono kanon Pombaa gajoba monnon alatanon eu asugin mun boria dindinaagen nano.

¹² Nano Zekaraianon iima aarun toroko moro.

¹³ Toroko moroto, gajobanon kokaen ijoro moro, “Zekaraia, gii toroko mende moba. Anutunon qamakooliga modaboroja. Kawaajan embaganon koro ama koko meraga mewaa. Ii mero giinon qata Jon qaba.

¹⁴ Meraga kolooro uuganon iwaajan qeangoro aisoona ejemba mamaganon korisoro mobuya.

¹⁵ *Ii nemunaa goron uutanon raro Una Toroyanon iikanondeen kanain uuta saa qero somariin wain me apu kotiga ii mende nen Pombaa kooronanon eja uuta koloon laligowaa.

¹⁶ Kaen laligon Israel ejemba mamaga uugia meleeno Pongia Anutuwaanon eleembuya.

¹⁷ *Anutuwaa Unanon gejatootoo eja Elaija inaaro ku-usun qaganon gawon meroti, iinon mono iikawaa so waladeen keno Ponnon gematanon kawaa. Iinon kema kanageso uu kuun onono Ponnon kawaatiwaajan jojorin nambuya. Man ano merabora juma deengi uukuukuu men onono mombo metulangon aowuya ano qootogo ejemba ii dindina yonoo momo arennon keubuya.”

¹⁸ Siwe gajobanon kaen ijoro Zekaraianon jero, “Embanawo noronon ejemba wana koloojotiwaajan qaaganon mono nomaen honawo koloonga?”

¹⁹ *Kaen jero meleeno, “Nii Geibriel. Niinon Anutuwaa wambu-soonanon nambe wasin nono buju awaa koi men kan gijowe mojan.

²⁰ Noo qaa jena honawo koloowaati, giinon ii jewe mende moma laarijanjwaajan qaaga mono muungoro nekon laligowa. Kaen laligona buju qaa kokawaa hona koloowaatiwaa kambana kan kuuro iikanon neselanga lolooro qaa mombo jewaga.”

²¹ Kamban biiwianon kanon ejembanon mamboma rama Zekaraianon jiwowon jigonon eu kamban koriga nanotiwaajon uugianon motoqoto mogi.

²² Kaen ama ragi seleengen kamaan qaa jemambaajon amamaaro moma asarin kokaen jegi, “Tinon jiwowon jigonon nama jaaya meleeno Siwenonga unu mon iija.” Kaen jegi borianondeen kaisare ama onoma nekon koloon laligoro.

²³ Kaen laligon jigo gawon meme kambananon tegoro eleema mirianon keno.

²⁴ Ween tosia tegoro Elisabetnon koro ama koin 5 kawaa so mirinon asangon kokaen jen rama laligoro,

²⁵ “Merana qaawaajon ejembanon men kamaan nongi Ponnon wambu-soon qen noma iikawaa lombota men gilin kiankomun nonja.” Kian.

Jiisas koloowaatiwaa qaaya Geibrielnon jero.

²⁶ Elisabetnon koro anotiwaa koina 6 kolooro Anutunon gajobaya qata Geibriel wasiro Galili prowinswaa gomanu mon qata Nazaret kanon kamaaro.

²⁷ *Kamaan emba saran jumuna qata Maria iwaanon keno. Iinon eja qata Joosef iwaa emba bunaga laligoro. Joosefnon kin Deiwidwaa gbilia mon kolooro.

²⁸ Gajobanon Mariawaanon kema kokaen ijoro, “Oo Maria, weenga awaa. Ponnon kalenmorian goma giwo namba.”

²⁹ Kaen ijoroto, Marianon jolon iikawaajon mamaga aarun kania mongama motoqoto moro.

³⁰ Motoqoto moro kokaen ijoro, “Maria, Anutunon kalenmorian gono iwaa jaanon sokonjan. Kawaaajon toroko mende moba.

³¹ *Moba, giinon koro ama koko meraga mewaga. Men qata Jiisas qaba.

³² *Jiisas iinon somariin eja qabunayawo kolooro qata ‘Uuta somataa Meria,’ qagi laligowaa. Kaen laligoro Pon Anutunon amboya kin Deiwidwaa jinkaron dun muro ejemba galen koma onoma laligowaa.

³³ Jeikobwaa kanageso yonoo kingia koloon tetegoya qaa galen koma onoma laligowaa. Bentotonu iikanon mono kamban monnon mende qaombaa.”

³⁴ Gajobanon kaen ijoro Marianon jero moro, “Yei! Nii ejawaa kania mende mojen. Kawaaajon qaa jejanj, iikawaa hona mono nomaen koloowaa?”

³⁵ Kaen jero moma meleeno, “Unu Toroyanon mono angon koma gono Anutu uuta somataa esunanon sokoma turun gombaa. Kawaaajon mera mewagati, iinon toroya kolooro ejembanon qata ‘Anutuwaa Meria,’ jen qamakebuya.

³⁶ Moba. Tinitosaga Elisabet iinon kaanagadeen ‘Kopin laligon mera memambaajon amamaaja,’ jegito, kilen emba wana koloon kamban kokaamba koko merawaa koroyawo kolooro koina 6 kolooja.

³⁷ *Anutunon iwoi mon amambaajon jen ii mende amamaankeja.”

³⁸ Kaen jero Marianon ijoro, “Moba, niinon Pombaa welenqege emba koloojen. Kawaaajon qaa jejanj, iikawaa so saanon koloon nombaa.” Kaen ijoro Siwe gajobanon mesaon keno. Kian.

Marianon Elisabetwaanon kusu kema iiro.

* 1:27: Mat 1.18 * 1:31: Mat 1.21 * 1:32: 2 Sml 7.12, 13, 16; Ais 9.7 * 1:37: Jen 18.14

³⁹ Marianon ii moma kamban koriga mende kolooro waama uulanawo jojorin goman baananon uma Judia prowinswaa taonja monjon keno.

⁴⁰ Kema Zekaraiawaa mirinon uma embia Elisabet iima aisoon jolona jero.

⁴¹ Jolona jero iikanondeen moro koko meranon goron uutanon lugun uma kamaaro Unja Toroyanon Elisabetwaa uuta saa qero.

⁴² Saa qero qa somata qama kokaen jero, "Oo alana, Anutunon kotu-motueya uuta ama gono emba batunananon laligowaga ano mera mewa-gati, ii kaanjadeen kotuegon mubaa.

⁴³ Nomaembaajon Ponjaa nemujanon kan niiro kaen koloon nonja?

⁴⁴ Moba, gii jolona jena qaa aroga gejananon kemero meranon goronanon kaanagadeen korisoro qaganon lugun uma kamaaja.

⁴⁵ Ponjon buju qaaya jero moma iikawaa honja asugiwaati, ii moma laarijanjiaajon goojon mobe simbawonawo koloajan." Kian.

Marianon korisoro rii qaro.

⁴⁶ *Marianon qaa ii moma kokaen jero,

"Ii-ia! Noo uu kononanon mono jinonja qaa Ponj mepeseeja.

⁴⁷ Noo unjanon Anutu, Hamoqege Tonaajon aisoon korian maaja.

⁴⁸ *Niinon welenqege emba kamaanqegeta laligojento, Anutunon kilen ba koma kiankomun nonja.

Moba, ejemba tuunja tuunja kete kanain koloowuti, yononon mono noojona 'Simbawonawo!' jen mepeseen noma laligowuya.

⁴⁹ Ku-usun Toyanon mono angoletu uuta men nono laligojen.

Iwaa qata ii Toroya.

⁵⁰ Ejemba kete namonon laligojuti ano kanagen koloon seiwuti, iyonoo batugianon isi daen yononon Anutuwa jeta uuguwubotiwaa toroko mobuti, iwaa kiankomuyanon mono yonowo pondan ewaa.

⁵¹ Anutunon borianon angoletu men iikanon usuna qendeema nonono iinin.

Ejemba iyangia men biwiin aon sewanpirin laligojuti, Anutunon mono ii kondeema onono simbirinsambaran koloon laligoju.

⁵² *Kin ponja ponja jinkaron dungianon rama ejemba galen koma onoma laligogiti, Anutunon ii iikanonja qetegon utama onono kamaagi.

Kamaagito, kamaanqegeta iiga mono men uma onono.

⁵³ Ejemba iwoiwaa memeqemeyan ama laligogiti, iyonoo uugia mono iwoi awaa awaanon saa qeroto,

ejemba qaqabunagiawo ii wasin onono borogia bobora een kenji.

⁵⁴⁻⁵⁵ *Anutunon ambosakonurunana metogon unuano Israel koloogi nono torogon Anutuwa welenqegeuruta laligojon.

Anutunon wala eenanon jojopan qaaya kokaen jen somonjon nonono, 'Niinon Aabram ano iwaa gbiliuruta tetegoya qaa laligon uma laligowuti, ii kiankomun onoma laligomanja.'

Kaen jen qaaya ii mende duduun laligon kouro.

Qaagoto, iinon mono qaa jeta ii otaan laligon kete baagon nonomam-baajon kaja."

Marianon kaen jero.

⁵⁶ Marianon koin karon kawaa so Elisabetwo laligon mombo mirianon eleeno. Kian.

Jon Oomulu ejanon kolooro.

⁵⁷ Elisabetwaa mera meme kambananon kan kuuro koko meraga mero.

⁵⁸ Koko meraga mero miri kosianon laligogiti ano tinitosauruta yononon Pononon kiankomu uuta qendeema muroti, ii moma asarin iwo motoon korusoro angi.

⁵⁹ *Korusoro ama ween 7 tegoro waama kema Anutuwaa aiweseya mera selianon kotowutiwaajon ajoroogi. Ajoroon manaa qata Zekaraia ii wase men muwombaajon jegi.

⁶⁰ Jegito, nemunanon jero, "Ii qaagoto, qata mono Jon qabona."

⁶¹ Jero kokaen ijogi moro, "Jon qajanto, goo tinitosaga yonoononga mombaa qata kaen mende eja."

⁶² Kaen ijogi nama mananon iwaa qata qabaatiwaa qisin borogianon kaisare angi.

⁶³ Kaisare angi tafewaajon qisiro mugi iikanon tere kokaen ooro, "Qata ii Jon." Kaen ooro iikawaaajon kuuya aarun tililingogi.

⁶⁴ Aarun tililingogi iikanondeen buuta afaangoro neselana lolooro qaa jen Anutu mepeseero.

⁶⁵ Mepeseero alaurugia kuuya yononon qarasombugia mamaga mogi. Mogi iwoi kolooroti, iikawaa bujuya amin mogi sein judia baan goman kuuya sokono.

⁶⁶ Bujuya amin mogi kuuyanon ii moma uu konongianon ama angon kongi. Ponon ku-usuna kokosaposapo qaganon maaro laligoroti, iikawaa kania moma asarin kokaen jegi, "Mera koi kanon somariin mono naa iwoiga mon nomaen ama menaga?" Kian.

Zekaraianon gejatootoo qaa jero.

⁶⁷ Kaen jegi Una Toroyanon manaa Zekaraiawaa uuta saa qero gejatootoo qaa kokaen jero,

⁶⁸ "Nono Israel nonoonon Pon Anutu mepeseewona. Ii-ia!

Inon mono kanagesouruta ba koma nonoma dowaenana memambaa-jon jojin kawa.

⁶⁹ Anutunon welen eja kin Deiwidwaa kanageso nonoo batunananonga eja ku-usunawo kuuro waama Hamoqege Tonanaga koloowaa.

⁷⁰ Monowaa monoyanonga gejatootoo ejembauruta tak-kootoya ii sololoon onono qaa je kokaen jen laligogi,

⁷¹ 'Niinon mono kereurugia yonoo esungia qewe kamaaro onoo sewangia somongoman.

Daen yononon kazi ama onombuti, niinon mono kuuya iyonoo borogianonga metogon sopa somongon onoman.'

⁷² Qaa kaen jen benurunana kiankomun onoma yonowo soomongo arej tania mon somongoroti, ii romongon otaaro hamoqeqewaa hona asugiwaa.

⁷³ Soomongo qaa ii benana Aabrahambaaajon jen jojopan qaanon jen kotiira eja.

⁷⁴ Soomongo qaa iikawaa hona kokaen:

Inon nono kereurunana yonoo borogianonga metogon nonono yonoonon toroko mende moma welen qen mun laligowona.

⁷⁵ Inon qaanana jen tegoro solananon iwaa jaanon soraaya koloon laaligonana hona dindina kaen laligon komuwona.

* 1:59: Lew 12.3

- ⁷⁶ *Oo kokona Jon, giinon somariin laligon waladeen kema ejemba uugia mindingon iikaan ama Pombaa kania meleuna kawaa.
Kawaajon qaga 'Anutu uuta somataa gejatootoo ejaga,' kaen qagi laligowaga.
- ⁷⁷ Kaen laligon hamoqege Toyaa kania ii Anutuwaas kanagesouruta kuma onona ii moma koton uugia meleengi Anutunon singisonogogia songbama mesaowaa.
- ⁷⁸ Anutunananon uutanon jopagon kiankomun nonomakeja.
Kaen ama ba koma nonoma widia eukanon ano bilikbilik anja.
Kawaajon nononon mono wengeran suluro asuganon asariwombaa anjon.
- ⁷⁹ *Nono pangamanon tintuan raniin koomuwaa kondomondo Toyanon angon koma nonomakejato, ween jilinjolan kouma qanananon kuun men asarin nonombaa.
Men asarin nonono luaewaa kania asuganon asugiro iima iikanon keuma riin nambona." Zekaraianon kaen jero.
- ⁸⁰ Mera Jon iinon somariin waaro Unja Toroyanon inaan muro Anutuwaas qele eja kotakota kolooro. Kaen koloon balon qararanjonkonjonon laligoro kambananon kan kuuro Israel kanageso yonoo jaagianon asuganon asugin qenjaaro gawon kanain mero. Kian.

2

Jiisas Betlehem taanon kolooro.

Mat 1.18-25

- ¹ Jon Oomulu ejanon kolooro kamban kanon Siisa-kin Oogastus iinon Room sitinon goman goman galen koma onono. Galen koma onoma takis kanain mewutiwaajon gawmambaa jenkoto ano goman goman kuuya yononon ajoroogi kuskus (sensus eja) yononon qagia papianon on arengogi.
- ² Aren gawon ii kamban mutuyaga megiti. Megiti, kamban iikanon eja qata Kwirinius iinon Siria prowinswaa gawana laligon galen koma onono.
- ³ Oogastusnon jenkoto ano ejemba korebore horon keuma qagia arenon oowutiwaajon iyangiaa kolokoloo goman goman so kengi.
- ⁴ Galili prowinswaa taon qata Nazaret iikanon eja qata Joosef laligoro. Iwaa amboya ii kin Deiwid. Kin Deiwidwaanon taon qata Betlehem ii Judia prowinsnon ero. Kawaajon Joosefnon Nazaret mesaon uma kemen Betlehem keno.
- ⁵ Keman jero kamban kanon emba bunaya qata Maria ii koroyawo laligoro. Laligoro ii aima naon qagara oowutiwaajon motoon keni.
- ⁶ Kema Betlehem keuri Mariawaa mera meme kambananon kan kuuro.
- ⁷ Kan kuuro qenjaaro ee mirinon keuma iikawaa uutanon tintina mon mende mokolori. Kawaajon bao bulmakao mirianon uma rari. Rama iikanon mutu meria men oponon esuun bulmakao juuyanon ano kemen ero. Kian.

Lama galen yononon Siwe gajoba injigi.

- ⁸ Betlehem taon goman kanon eja tosanon gomantiina so balon koria iikanon kema lama tuungia galen koma onoma laligogi.
- ⁹ Kaen laligogi gomantiina kanon Pombaa gajoba monon kosogianon asugin onono. Asugin onono Pombaa asamararanon liligon onoma asariro sombugia moma jenengia ororo.

¹⁰ Jenengia ororoto, Siwe gajobanon injoro, “Mono geja ambu! Niinon korisoro Buṇa somata ejemba korebore yonṇoojon men kajen, ii inisaama onṇomaṇa. Kawaajon jenengia mono mende orowa.

¹¹ Buṇa ii kokaen: Onṇo Hamoqege Togianon keteda koi kolooja. Iinon kin Deiwidwaa taanon koloon Pon qata Kraist kolooja.

¹² Qaa iikawaa aiweseya ii kokaen: Onṇo mono kema mera sayawo oponon esuun bulmakao juuyanon angi eji, ii mokoloowu.”

¹³ Gajobanon kaen jero iikanondeen gajoba tuun somatanon Siwenonga asugin iwo aitongon Anutuwaa mepemepesee rii qama kokaen jegi,

¹⁴ “Anutuwaa qabunaya mepeseenin Siwenon eukanon uja.

Iinon ejemba iyanṇaajon meweengon onṇonoti, iyonṇoojon uuqeeango moma balonon luae ama onṇonja.” Kian.

Lama galen yonṇonon kema Jiisas iigi.

¹⁵ Gajoba yonṇonon onṇomesaon Siwenon eleema ugi lama galen yonṇonon angio kokaen jegi, “Ayo, Betlehem kanon iwoi kolooro Ponṇon iikawaa qaaya jero moṇṇi, nono mono ii kema iibonja.”

¹⁶ Kaen jen esungagadeen kema Maria Joosef ano mera sayawo bulmakao juuyanon eroti, mokoloon iigi.

¹⁷ Iima nama gajobanon merawaa qaa jero moma kagiti, ii inisaama jen asarigi.

¹⁸ Jen asarigi mogiti, iyonṇonon korebore aarun walingogi.

¹⁹ Walingogito, Marianon qaa kuuya ii uu kononanon ama dungun somongon kania romongon laligoro.

²⁰ Walingogito, iwoi kuuya Siwe gajobanon jerotiwaa so asugiroti, ii lama galen yonṇonon iima moma kawaajon Anutuwaa korisoro rii qama mepeseegi. Mepeseen mesaon eleema kenji. Kian.

Mera qata Jiisas qagi.

²¹ *Jiisas kolooro Sonda motoonggo kawaa so tegoro Anutuwaa aiweseya selianon kotowombaa kamban karo qata Jiisas qagi. Siwe gajobanon qa ii waladeen qama murogo kamban iikanondeen nemunṇa goron uutanonja kolooro. Kian.

Jiisas wama Anutuwaa buṇa angi.

²² *Mooseswaa Kana qaanon qaa kokaen eja, “Embanon koko meria mutuya men ween 40 kuunanon laligoro tegoro suru guluga koma konjoratin mun onṇo mono jiwowon jigonon uma mera ii Pombaa jaanon angi iwaa buṇa koloowaa.” Kawaajon kamban ii kan kuuro Joosef Maria yoronon qaa ii ten koma Jiisas wama Pombaa buṇa koloowaatiwaaajon Jerusalem uri.

²³ *Pombaa Kana qaanon qaa kokaen oogita eja, “Mera mutuya kuuya ii mono qegi Pombaa buṇa soraaya koloowuya.” Yoronon qaa ii otaari.

²⁴ Kaanagadeen Pombaa Kana qaanon jenkoto qaa ejiwaa so kewo me kewosusu koon woi ii siimolon oowaatiwaaajon Jerusalem sitinon uma keni.

²⁵ Kamban iikanon eja mon qata Simeon Jerusalem laligoro. Iinon uuta jumunṇa Anutuwaanon qokotaan uumeleembaa komagbiligbili ano Unṇa Toroyanon iwo nano Hamoqege Toyanon Israel uutanon asugiwaatiwaaajon mamboma laligoro.

²⁶ Mamboma laligoro Unṇa Toroyanon qaa kokaen isaano, “Gii Pombaa Hamoqege Toya Kraist asugiro wala iimago koomuwagatiwaa siimboboloya mobaga.”

²⁷ Nemunmananon Mooseswaa Kana qaa otaan Jiisas wama jiwowon jigonon uri. Uri Un̄a Toroyanon Simeon sololoo kambaŋ iikanondeen kaanagadeen jigonon uro.

²⁸ Uma mera ii iima meŋ doonjon Anutu mepeseen kokaen jero,

Simeombaa korisoro rii

²⁹ “Oo Pon̄, kete welen ejaganon saanon kema uuluaenon laligon komuwaa.

³⁰ Goo qaaga eji so Hamoqege Toya wasina asugiro ii neenaa jaananon iima simbawonawo mojen.

Kawaajon saanon kema komumaŋa.

³¹ Giinon hamoqege gawombaa kania mozozongon kantri kuuya yonoojon inisaama onona ii iima moma kotowu.

³² *Giinon Hamoqege Toyaa asasaga inisaana waba kantri yonoo uugia kuuro asariwu
ano qabunaganon geen̄gaa kanagesoga Israel nonoo batunananon kaanjadeen somariiwaa.”

Simeombaanon gejatootoo qaa

³³ Simeonon merawaajon qaa kaen jero nemunmananon moma kiko ama walingori.

³⁴ Walingori kotuegon onoma nemuŋa Maria kokaen ijoro,
“Moba, Anutunon mera koi kuun ano Israel ejemba seiseiyanon ii gema qen kamaan un̄uro
mamaganon uugia meleema qeangowuya.

Anutu an̄o ii ano aiwese kolooro mamaganon ii toropere jen mubuya.

³⁵ Toropere jen mugi uumomogia aasangoya ii kaen asuganon asugi-waa.

Geen̄gaa uuganon kaanagadeen wosobiri kolooro iikanon soo sulutuk aana kaan̄a uuga kuun qosombaa.” Kian̄.

Ana embawaanon gejatootoo qaa

³⁶ Jerusalem kanon gejatootoo emba waŋa mon qata Ana laligoro. Iwaa isia qata Aser, maŋa qata Fanuel. Emba kanon saraŋanon eja meŋ laligoro gbani 7 motoon laligori.

³⁷ Laligori loya komuro malo koloon laligon kouro kambaŋ iikanon gbania 84 kolooro. Iinon kambaŋ so jiwowon jigonon uma ii ween mon mende mesaoroto, gomantiŋa asasaga Anutuwaajon nene singin laligon qama koolin waeya meŋ mepeseen laligoro.

³⁸ Iinon kambaŋ iikanondeen kouma mera ii iima Anutu mepeseero. Anutunon Jerusalem ejemba dowegia mewaatiwaajon mamboma laligogiti, kuuya iyonoojon mera iikawaa kania jen asariro mogi. Kian̄.

Jiisaswo Nazaret eleengi.

³⁹ *Jooset Maria yoronon Pon̄on aren̄a jen kotooro Kana qaanon eji, ii kuuya ani tegoro Galili prowinsnon eleema taongara Nazaret kanon keni.

⁴⁰ Meranon somariin waama kotiin momakootoyanon asugin saa qero Anutuwaawaa kalenmorianan̄on turun muro laligoro.

Jiisas gbania 12 kolooro jiwowon jigonon ugi.

⁴¹ *Jiisaswaa nemunmananon gbani so kian̄komu* kendon kamban̄anon Jerusalem sitinon uma kemakegi.

* 2:32: Ais 42.6; 49.6; 52.10 * 2:39: Mat 2.23 * 2:41: Eks 12.1-27; Dut 16.1-8 * 2:41: Anutunon Iijipt kanon Israel ejemba injiima koboon un̄uuguroti, kian̄komu kendon iikawaa qata mon Pasowa.

⁴² Kaen laligon Jiisas gbania 12 kolooro siligia amakejutiwaa so kamban kan kuuro kaanagadeen uma kenji.

⁴³ Kema laligon kendon kamban iikanon tegoro eleema mirigaranon keni. Kenito, mera gbaworo Jiisasnon Jerusalem raro nemunmananon ii mende moma kotori.

⁴⁴ “Tinon ejemba tuunjelembe yonowo kenja,” jen ween motoongowaa so kana kema sakiti ano alaurugara yonoo uugianon qama mongani.

⁴⁵ Qama monganito, mende mokoloon mombo eleema Jerusalem kema mongani.

⁴⁶ Mongama laligori ween karon tegoro jiwowon jigonon uma iikanon mokoloori. Mokoloori eja somata yonoo batugianon raro. Raro kuma mugiti, ii moma qisin onoma raro.

⁴⁷ Rama Buja qaawaa kania tororo moma asarin dindinagadeen meleenore yononon ii moma walingogi.

⁴⁸ Nemunmananon iima aarun nemunanon ijoro, “Merana, gii nomaembaajon kaen ama noronjan? Moba, mangawo noro goojon majakaka moma qama mongama laligori.”

⁴⁹ Kaen ijoro kokaen meleema orono, “Oro mono naambaajon nii mongama nonjao? Nii neenaa Amanaa mirinon rabe sokonji, ii mojado me qaago?”

⁵⁰ Kaen meleema oronoto, yoronon qaa jeroti, iikawaa kania ii mende moma asariri.

⁵¹ Mende moma asaririto, kilen waama yorowo eleema Nazaret taanon kema nemunmanan ten koma oroma laligoro. Jiisasnon qaa jeroti, nemunanon ii kuuya moma uu konononon ama somongon angon kono.

⁵² *Jiisasnon laligon somariiro gbania uro momakootoya asarin seirot Anutunon kalenmorianan muro kotiin ejemba ano Anutu yonoo jaagianon sokoma onono. Kian.

3

Jon Oomulu ejanon Buja qaa jero.

Mat 3.1-12; Maak 1.1-8; Jon 1.19-28

¹ Zekaraiawaa meria Jon iinon gawon kanairo. Kamban kanon Siisa-kin qata Taiberius iinon Room sitinon laligon gomanan gomanan mindirin gban 15 eja pon koloon toroqen galen koma onono laligogi. Galen koma onomambaajon gomanan gomanan Israel liligon ejuti, ii mosongi bakaya 4 kolooro yonoo kingia 4 ii kokaen kuun onongi:

Pontius Pailot, Herod, Filip ano Lisantias. Pontius Pailot ii Judia prowinswaa gawanagia laligoro. Kin Herodnon Galili prowins galen koma onono ano data Filipnon Ituria ano Trakonitis prowins woi yonoo pongiaga laligoro ano Lisantias iinon Abilene gomanan men laligoro.

² Jigo gawon galen wana woi laligori, qagara Anas ano Kaiafas. Kamban kanon Zekaraiawaa meria Jon iinon balon qararanon-kononon laligoro Anutuwaanon Buja qaa kolooro moro.

³ Anutuwa Buja moma kema Jordan apu berenan kosianon gomanan so liligon laligoro. Liligon laligon Buja qaanon uugia kuun kokaen jen laligoro, “Ono mono uugia meleenji niinon oomulu men onomanan. Kaen angi Anutunon singisongogia songbama mesaowaa.”

⁴ *Kawaa qaaya ii gejatootoo eja Aisaianon oorota iwaa Buju Terenon kokaen eja,

* 2:52: 1 Sml 2.26; Gba 3.4 * 3:4: Ais 40.3-5

“Qele gajoba mononon balon qararanonkononon qama laligoro kema qata kokaen mobu,

‘Pononon kawa-oo! Kawaajon mono jojorin kania meleuwu. Mono uugia mindinon kania qeleleewu.

⁵ Kana dondoon kuuya mono qen riigi dindina koloowa.

Baana wanjaleya kuuya ii mono qetegon koma qeleleegi koria koloowa. Kana misiqisiawo ii mono meagogi dingowa.

Haamonon kana kuno simbirinsambaran eji, ii mono koton meleugi solananiwa.

⁶ Anutunon oyanboyon Toya wasiro karo gomanan gomanan kuuya yononon ii iima moma kotowuya.”

⁷ *Jonon kawaa so uugia kuuro ejemba tuuna tuuna yononon oomulu men onombaatiwaajon iwaanon kagi injiima kokaen injoro, “Oo qato mokolembaa gbiliuruta, onon uugia mende meleengi Anutuwaan irina soono irona meleema onomambaaan anja. Ii olon kombombaa gejanono qaaya ii mono moronon injoro sombugia moma koi kaju?

⁸ * “Kawaajon mono onanon uugia meleembu. Kilenagianonga eleengi hona kolooro ii mono nanamemengianon asuganon qendeema laligowu. Uugianon mondomondo qaa kokaen mende romongowu, ‘Nononon Aabrambaa gbiliga laligonin Anutunon mende tiwilaan nonombaa.’ Kaen totogianon qenkejuto, hona ii mende amakeju. Niinon kawaajon kokaen injijomana: Anutunon jamo koi saanon jen koton onono letoma Aabrambaa gbiliuruta koloon Anutu mepeseenkebuto, onon mono nomaen?

⁹ * “Uugia mende meleembuti een, Anutunon mono onon gere kaana kono kamaawombaaan anju. Gere kuuya hona awaa mende kuunkejuti, ii mono kono kamaagi gere gagirinin giliro kemebuya. Gere kaana komambaa wenan mono jeta suna ama gere kanianon ano jojorin eja. Anutunon mono kilenagiaa irona meleema onombaa.”

¹⁰ Kaen injoro ejemba tuuna tuuna yononon kokaen qisin mugi, “Kawaajon nono mono nomaen anin sokombaa?”

¹¹ Qisin mugi kokaen meleeno, “Mononon maleku woi men laligoji, iinon mono yoroononga mon ii malekuya qaa ii mubaa ano daen yononon nenegiawo laligojuti, iyononon mono kaanagadeen nenegia qaa yonoojon mendeema onombu.”

¹² *Takis meme eja tosianon kaanagadeen oomulu men onombaatiwaajon kan qisin mugi, “Boi, nononon mono nomaen anin sokombaa?”

¹³ Qisin mugi injoro, “Gawmanon takiswaa jangoya jen koton ononota eji, so ii mono mende uugun mewu.”

¹⁴ Manjaqege eja tosianon kaanagadeen qisin mugi, “Nonoto? Nononon nomaen anin sokombaa?” Qisin mugi kokaen injoro, “Mombaanon monembaajon kuun ubeqube ama luluuma mende ambuto, ononangiaa tawagia menkejuti, iikawo mono uumotoon ama bonjon laligowu.”

¹⁵ Ejemba kuuya yononon “Jonon Hamoqege Toya Kraist koloowabo,” kaen jen uugianon romongogi. Kawaa kania mobombaaan geja qen qen laligogi.

¹⁶ Kaen angi Jonon ii kuuya kokaen injoro, “Niinon apu toononon mulu men ononjento, eja ku-usuna kotakota mon kawaa. Iwaa ku-usuna uutanon mono noonon uuguwaa. Iinon eja uuta koloowaatiwaajon niinon iwaa kana esuyaa kasia ilaan isamambaaan amamaamana. Iinon mono Unan Toroya

* **3:7:** Mat 12.34; 23.33 * **3:8:** Jon 8.33 * **3:9:** Mat 7.19 * **3:12:** Luuk 7.29

uugianon ano gere bolananon koma konjoratin onono iikaana kanon mulu men onombaa.

¹⁷ Iinon hona ano kaawoya mendeema oromambaa saraya men kouma koson koreregon gosiwaa. Gosin wiit kota men kululuun kowianon ambaato, kaawoya ano bulaaya ii mono usuno gere gagirinon kemen tetegoya qaa jewaa.”

¹⁸ Qaa kaana kaana mamaga toroqen jen uugia kuun Oligaa Buna ejemba tuunlelemba ii jen asarin onoma laligoro.

¹⁹ *Laligoroto, goman bakayaa kin pon Herodnon dataa embia qata Herodias ii olon mero ano bologa kania kania ama laligoroti, ii Jonon inisaama asuganon jen muro.

²⁰ Jen muro kilenaya mon toroqen ama Jombaanon gawona riijugon kawali galena jero Jon men kapuare mirinon angi. Kian.

Jonon Jiisas oomulu men muro.

Mat 3.13-17; Maak 1.9-11

²¹ Jonon ejemba kuuya oomulu men onoma Jiisas kaanagadeen oomulu men muro. Men muro qama kooliro iikanondeen sombinon aantano.

²² *Aantano Una Toroyanon meleema kewo koon kaana koloon Jiisaswaa qaganon kamaaro. Kaen kamaaro Siwenonga qa aro mon kokaen kolooro, “Giinon neenaa komunjua meranaga koloona kerana qeangoro giimasiin moma gonjen.” Kian.

Jiisaswaa ambosakona yonoo qa arengia

Mat 1.1-17

²³ Jonon Jiisas oomulu men muroti, ii gbania 30 kawaa so kolooro hamoqege gawona kanain men laligoro. Men laligoro Joosefwaa meriaga kolooji, ejembanon kaen romongogi. Jiisas man Joosef, asaya qata Heli.

²⁴ Jiisas amboya qata Matat, jariria qata Liwai. Liwai man Melki, asia Janai, amboya Joosef,

²⁵ jariria Matatias. Matatias man Aamos, asia Naahum, amboya Esli, jariria Nagai.

²⁶ Nagai man Mat, asia Matatias, amboya Semen, jariria Joosek. Joosek man Jooda,

²⁷ asia Joanan, amboya Reesa, jariria Zerubaabel. Zerubaabel man Sealtiel, asia Neeri.

²⁸ Amboya Melki, jariria Adi. Adi man Koosam, asia Elmadam, amboya Eer,

²⁹ jariria Joosua. Joosua man Eliezer, asia Joorim, amboya Matat, jariria Liwai.

³⁰ Liwai man Simeon, asia Juuda, amboya Joosef, jariria Joonam. Joonam man Eliakim,

³¹ asia Melea, amboya Mena, jariria Matata. Matata man Naatan, asia Deiwid,

³² amboya Jesi, jariria Oobed. Oobed man Boaz, asia Salmon, amboya Naason.

³³ Jariria Aminadab. Aminadab man Admin, asia Arni, amboya Hezron, jariria Perez. Perez man Juuda,

³⁴ asia Jeikob, amboya Aisak, jariria Aabraham. Aabraham man Teera, asia Naahor,

³⁵ amboya Seruk, jariria Reu. Reu man Pelek, asia Eber, amboya Seela,

* **3:19:** Mat 14.3-4; Maak 6.17-18 * **3:22:** Jen 22.2; Ond 2.7; Ais 42.1; Mat 3.17; Maak 1.11; Luuk 9.35

³⁶ jariria Kainan. Kainan manja Arpaksad, asia Siem, amboya Nooa, jariria Laamek.

³⁷ Laamek manja Metusela, asia Eenok, amboya Jared, jariria Mahalalel. Mahalalel manja Keenan

³⁸ asia Enos, amboya Seet, jariria Aadam. Aadam ii Anutunonj mero kolooro. Kianj.

4

Satanon Jiisas angobato menj munj laligoro.

Mat 4.1-11; Maak 1.12-13

¹ Jononj Jiisas oomulu menj muro Unja Toroyanonj uuta saa qero Jordan apunonga eleeno wama balon qararanjonkonjononj keno.

² Kema kanonj laligoro Kilenjaa Toyanonj angobato menj munj laligoro weenj 40 tegoro. Kambanj 40 kanonj nene monj mende nenj laligoro tegoro neneyaaonj komuro.

³ Neneyaa komuro Kilenjaa Toyanonj kokaenj ijoro, “Gii Anutuwaaw meriaga koloojanj eenj, ii mono qendeema jamo koi jenj kotona letoma bered kolooro newa.”

⁴ *Ijoro meleeno, “Qaago! Bunja Terenonj qaa kokaenj oogita eja, ‘Nenenon-deenj ejemba laaligo mende nonomakeja.’ ”

⁵ Meleeno Satanonj wama baanja koriga monjonj uma namowaa kantria kantria kuuya ii uulanawo qendeema muro.

⁶ Qendeema munj kokaenj ijoro, “Niinonj kantri kuuya ii galenj koma onjomambaa ku-usunja ano esuhina iwoiyaa akadamuya ii noo boronanonj aanaga eja. Kawaajonj ii neenaa aijnnaanonj moroga mumantenj saanonj ii mumanja. Kawaajonj iwoi kuuya koi mono goo boroganonj amanja.

⁷ Kawaajonj gii waena menj mepeseenj nombaatii eenj, ii kuuya mono goo bunjaga koloodaborowaa.”

⁸ *Kaenj ijoro kokaenj meleeno, “Qaago! Bunja Terenonj qaa kokaenj oogita eja, ‘Gii mono Ponj Anutugaa waeya menj mepeseenj ii motoongo welenj qenj munj laligowa.’ ”

⁹ Meleeno Satanonj Jiisas mombo wama Jerusalem sitinonj kema jiwowonj jigowaa waarenanonj eu uma kokaenj ijoro, “Gii Anutuwaaw meria koloojanj eenj, mono kokainonjga lugunj emu kemeba.

¹⁰ *Bunja Terenonj qaa monj kokaenj oogita eja, ‘Anutunonj gajobauruta jenj kotonj onono saanonj galenj koma sopa somonjonj gombu,’

¹¹ *ano qaa monj ii kokaenj, ‘Yonjononj borogianonj ama nonongolinj gonggi kemenj jamononj kanaganonj gunj mijimiji mende ambaa.’ ” Kawaajonj saanonj kemenj mende tiwilaanj gombaa.

¹² *Kaenj ijoroto, Jiisasnonj kokaenj meleema muro, “Qaago! Anutunonj jeja, ‘Gii mono Ponj Anutuga angobato mende menj muba.’ ”

¹³ Kilenjaa Toyanonj angobato kuuya ii Jiisas ama muro tegoro mesaonj keno. Kianj.

Jiisasnonj kanainj hamoqege gawonj mero

Mat 4.12-17; Maak 1.14-15

¹⁴ Jiisasnonj balon qararanjonkonja mesaoro Unja Toroyaa ku-usunjanonj iwo nano Galili prowinsnonj eleeno. Eleeno qaa bujuyanonj seinj gomanj miri liligonj rama kenjgiti, ii kuuya sokoma keno.

¹⁵ Sokono gomaŋa gomaŋa liligon qamakooli mirigianon uma Buŋa qaa kuma onono. Kuma onono mogiti, kuuya iyononon aisoŋ mepeseen mugi. Kian.

Nazaret yononon Jiisas gema qegi.

Mat 13.53-58; Maak 6.1-6

¹⁶ Jiisasnon eleema somasomarii taonŋa Nazaret kanon keno. Sonda kendonon karo amakejiwaa so qamakooli mirinon uma Buŋa Tere weenŋon onomambaaŋon waaro.

¹⁷ Waaro gejatootoo eja Aisaiwaa Buju Tere mugi metuma qaa batuya kokaen oogita eji, ii mokolooro:

¹⁸ **“Pombaa Unŋa Toroyanon noo uunanon kemen gawon memewaaŋon bedu men noma ejemba*

kamaanqeqeta yonoonon Oligaa Buŋa jen asarinkejen. Iinon wasin nono qaa kokaen jen seinkejen:

Bologanon gbadoon onono laligojuti, Anutunon mono ii isama metogon onono laligowu.

Anutunon jaagoo ejemba jaagia metooro mombo uun iibuya.

Kike taribari ama mendunŋon men kamaan anŋi laligojuti, Anutunon mono ii metogon onono siiseweweya qaa laligowuya.

¹⁹ *Poronon hamoqeqewaa gbani awaa ano kan kuuwaati, niinon iikawaa qeleyaga kan ii jen asarinkejen.”*

²⁰ Qaa kaen weenŋon tere pipipiiya ii pipiin galenŋa mun kamaan raro. Raro qamakooli mirinon ragiti, iyononon kuuya dorondon ama jaasapo iigigiigi.

²¹ Iigigiigi kanain kokaen injoro, “Buju Terewaa qaa koi weenŋowe gejagianon kemero mojuti, iikawaa honŋa mono kete koi asugija.”

²² Kaen injoro kalenmorian qaaya qaaya buutanonŋa kamaaro kuuyanon ii moma waliŋon jen sororogon mun qaa iikawaa jenkelekeleya ii kokaen jegi, “Eja koi Joosefwaa meriaga me?”

²³ Jegi kokaen injoro, “Ono kambanŋa kambanŋa gbaqooson qaa koi jenkeju, ‘Menqeeanŋo eja gii mono geenŋa men qeangon aowa.’ Ono gbaqooson qaa ii keteda koi nijowombaaŋon mojuti, ii mojen. Ii jen kokaen jewuyaga, ‘Gii Kaperneam taonon kema angoletu uuta mena bujuya moninŋi, iikawaa so mono geenŋaa gomanon koi kaanagadeen mewa.’ ”

²⁴ **Kaen jen injoro, “Niinon qaa honŋa mon kokaen injomanŋa: Gejatootoo ejemba mon iyanŋaa somasomarii taonon mende moma uma mubuya.*

²⁵ **“Niinon qaa honabonŋa mon kokaen injomanŋa: Elaijawaa kambanon Anutunon Siwe naguya kono gbani karonŋ ano koin 6 kawaa uutanon kon mende kiro bodi somata kolooro namo kuuya sokono. Kamban kanon emba malo mamaga Israel uutanon laligogi.*

²⁶ **Mamaga laligogito, Anutunon Elaija yonoononŋa mombaanon kembaatiwaaŋon mende wasiroto, waba balon Saidombaa goman qata Sarefat iikanon emba malo motoongoya iwaanon wasiro keno.*

²⁷ **Gejatootoo eja Elisawaa kambanon manimbanon Israel eja mamaga turun onono laligogito, iyonoononŋa monon mon mende solananiro. Qaagoto, waba balon Siriaga eja qata Naeman ii motoonŋonon mono Elisawaa qaaya moma laarin solananiŋ qeangoro.”*

* **4:18:** Ais 61.1-2 * **4:24:** Jon 4.44 * **4:25:** 1 Kin 17.1 * **4:26:** 1 Kin 17.8-16 * **4:27:** 2 Kin 5.1-14

²⁸ Jiisasnon kaen injoro qamakooli mirinon ragiti, iyononon kuuya qaa ii moma iringia soono uuduuduu koloon onono.

²⁹ Uuduuduu koloon onono waama Jiisas konjoma otaagi taon seleenjen keno. Taongia ii baanaa sia kosianon megii nanoti, mono iikanon hagogi kemebaatiwaajon kenji.

³⁰ Kenjito, batugianon qendeema onomesaon keno. Kian.

Kaperneam taonon ome mon konjono.

Maak 1.21-28

³¹ Jiisasnon Galili prowins uutanon Kaperneam taonon kamaan keuma Sabat kendonon ejemba tuun kuma onono.

³² *Kuma onono qaayanon ku-usunawo kolooro jero. Kawaajon kanageso yononon ii iima aarun walingogi.

³³ Qamakooli miri iikanon eja mon omeyawo raro. Raro omeyanon terenjon silama qa kokaen qaro,

³⁴ “Ae! Jiisas, Nazaret eja! Gii nomaen ama nonomambaajon anjane? Mono tiwilaan nonomambaajon kajan me? Nii kaniaga moma kotojen. Gii Anutuwaanon eja Tak-kootoya koloojan.”

³⁵ Kaen qaro Jiisasnon temboma kokaen jen muro, “Gii mono qaaga bogoro eja koi mesaon togowa.” Kaen jen muro omenon eja ii men giliro tama batugianon namonon kemero qen mizimizi mende toton koloon kouma mesaon keno.

³⁶ Keno kuuyanon newogia tegoro walingon batugianon amin moma kokaen jengi, “Yei! Qaa koi naa qaaga? Iinon mono esunmumu qaganon ome jen koton onono ten koma kouma kenju.”

³⁷ Kaen kolooro Jiisaswaa qabunayanon sein goman kuuya kosere rama kenjiti, iikanon kema sokono. Kian.

Jiisasnon ji ejemba mamaga men qeangon onono.

Mat 8.14-17; Maak 1.29-34

³⁸ Jiisasnon waama Kaperneam qamakooli miri ii mesaon Saimon Pitowaa mirinon uro. Uro Saimombaa seunanon selegere ji uuta kiro ero. Ero iwaajon ama Jiisas qama koolin mugii.

³⁹ Qama koolin mugii kema usugon kemen selegere jen koton muro mesaoro iikanondeen waama nene onon unuagi.

⁴⁰ Ween jaaya tegon kemero kanon ejemba daen yononon alaurugia ji kania kania kanon injiro egiti, ii kuuya unuama Jiisaswaanon kagi. Kagi boria kuuya yonoo qagianon aja aja ano qeangodaborogi.

⁴¹ Ome yononon kaanagadeen ejemba mamaga yonoo uugianonga kouma silama kokaen qagi, “Gii Anutuwaa meria koloojan.”

Jiisasnon Hamoqege Toya Kraist kolooji, iyononon ii mogitiwaajon Jiisasnon jen onoma buugia muungun onotaaro. Kian.

Hamoqege gawonaa ii Galili sokono.

Maak 1.35-39

⁴² Jiisasnon gaon ero goman wengeran suluro waama iyanja tirin koton kemen gorii monon keno. Kenoto, ejemba yononon iwaan mun kema mokoloon mende onomesaon kemebaatiwaajon batogon angon koma mugii.

⁴³ Angon koma mugito, kokaen injoro, “Niinon Anutu bentotonaa Oligaa Bunaa ii taon tosia yonoojon kaanagadeen jen asarin onombe sokombaa. Anutunon mono iikawaajon wasin nono.”

* 4:32: Mat 7.28-29

⁴⁴ Kaen jen kema Galili prowins liligon qamakooli mirigianon Buṇa qaanon uu kuun onoma laligoro. Kaen.

5

Jiisasnon gowokouruta mutuya onono.

Mat 4.18-22; Maak 1.16-20

¹ *Kamban monnon Jiisasnon Genesaret apu angon goraayanon nano ejembanon kan tuun tuun koma Anutuwa Buṇa qaa mobombaajon oloqologon liligon mugi.

² Liligon mugi nama wanḡo woi kowe goraayanon rari iriirro. Sora hooro yononon wanḡo ii mesaon kemen misagia qeesaan songbangi.

³ Wanḡo mon ii Saimombaanon. Jiisasnon iikanon uma toya kokaen qisin muro, “Giinon mono nangona boronḡa mon nuama apunon baagen kema.” Qisin muro nangoro keno wanḡonon rama ejemba tuunlelemba kuma onono.

⁴ Kuma onono tegoro Saimon ijoro, “Giinon mono wanḡo koi nangona apu angon biwianon keno alauruga yonowo misagia sorawaajon giligi kema.”

⁵ *Ijoro Saimonon meleeno, “Somatana, nono gomantiinḡa koriga misa gilin bimbimḡon honḡa mon mende mejonḡa. Qaagoto, giinon jen kotojanjawaajon mono kilen kema giliniḡ kema.”

⁶ *Kaen meleeno jerotiwaa so anḡi sora ambembo misagianon kemegi misanon boratiwombaa anḡi.

⁷ Kaen anḡi alaurugia wanḡo monnon laligogiti, iyonoojon kan ilaan onombutiwaa boro kaka konḡi kagi. Kagi wanḡo woi ii soranon saa qegi nemoton tagori.

⁸⁻⁹ Sora honombononḡa mende men iima iikawaajon kuuyanon walinggi. Walingon Saimon Piitonon ii iima Jiisaswaa batanon kemen simin kuma ijoro, “Oo Pon, nii singisonḡo ejaga koloojenj-waajon mono nomesaon kema.”

¹⁰ Saimombaa alawoita Jeims ano Jon Zebediwaa merawoita yoronon kaanagadeen newogara tegoro walingori. Saimonon qaa ii iJOROTO, Jiisasnon kokaen meleeno, “Mono keega mende moba. Gii kokawaa gematanon ejemba ii sora kaanḡa horon onona giwo toroqegi laligowuya.”

¹¹ Kaen ijoro wangogia horon kouma sakasinon ama ilawoilagia kuuya mesaon Jiisaswaa gematanon otaan kenḡi. Kian.

Jiisasnon eja manimbayawo mon men solananiro.

Mat 8.1-4; Maak 1.40-45

¹² Jiisasnon taon monnon laligoro kanon eja mon selia manimbanon men bolidabororo raro. Rama Jiisas iima kosianon simin kuma kemen kokaen qama koolin muro, “Oo Pon, giinon siinganon men qeangon nomambaajon mojanj een, mono nii saanon men solananiḡ nomba.”

¹³ Kaen jero boria boraama selia oosirin ijoro, “Niinon ii amambaajon mojen. Gii mono solananiwa.” Kaen jero manimbaya ii iikanondeen solananiro.

¹⁴ *Solananiro kokaen jen koton muro, “Moba, kokawaa buju qaaya ii mon mende jena mobu. Qaagoto, gii mono jigo gawon galembaanon kema selega qendeema mun Mooseswaanon jenkootoya otaan solananijanjawa dangisen nandunḡa ama siimolon oowa. Ii oona iiro ejembanon kaniaga moma kotowu.”

* 5:1: Mat 13.1-2; Maak 3.9-10; 4.1 * 5:5: Jon 21.3 * 5:6: Jon 21.6 * 5:14: Lew 14.1-32

¹⁵ Kaen ijoroto, ii kilen Jiisaswaa qabunaya jen seiro goman so asarin keno. Kenotiwa so ejemba tuuna tuuna yononon qaaya mobombaajon ano jigia men qeangowaatiwaajon iwaanon kan ajoroogi.

¹⁶ Kagito, Jiisasnon onomesaon balon qararanjon-konjon kema laligon qama kooliro. Kian.

Jiisasnon eja sele bakaya koomuya ii meagoro.

Mat 9.1-8; Maak 2.1-12

¹⁷ Jiisasnon ween monjon Buna qaa kuma onono Farisii (Kana qaawaa kaparanjonjon) ano Kana qaawaa boi tosanon Galili ano Judia prowinswaa goman goman ano Jerusalemga kan ejemba tuunlelembe batugianon ragi. Pombaa ku-usunanon Jiisas nemun koma muro ejemba jigia mero qeangogi.

¹⁸ Kamban kanon eja tosanon alagia sele batuya koomuya ii demberunon ama anjon kagi. Kan koton Jiisaswaa kosianon miri uutanon uma ambombaajon batogogi.

¹⁹ Batogogito, ejemba tuunlelemenon ologon nangitiwaajon kuun papangon miri uutanon ubombaa kana mon mende mokolon men miri qaganon ugi. Uma waaren jamonon memeta ii oson luluungi oota kolooro ji eja demberuyawo kasanon somonjon iikanon angi ejemba batugianon Jiisaswaa batanon kemero.

²⁰ Kaen kemero Anutu moma laarin mugiti, Jiisasnon iyonoo tanigia ii iiro sokono ji eja kokaen ijoro, "Alana, niinon singisonogoga mesaojen."

²¹ Kaen ijoro Kana qaawaa boi ano Farisii yononon ii moma kanain kokaen jen romongogi, "Eja koi moroga? Iinon mono Anutu mepaegon mepaqepae anja. Anutu motoongonon singisongonana mesaonkejato, eja monjon ii qaago."

²² Kaen romongogito, Jiisasnon uugia iima koton kokaen injoro, "Tosaana onjo uugianon naambaajon qaa jejeni, iikawaajon mamaga romongogu? Ii mende sokonja.

²³ 'Niinon singisonogoga mesaojen,' jejeni, qaa iikanon mono afaanagadeen jejetaga. Monjon kaen jero tosanon qaa iikawaa hona mende iibu. Kawaajon ii qaa afaana so. Niinon qaa mon kokaen jemambaajon mojen, 'Mono waama kamba.' Qaa ii mono lombotawo jejetaga kolooja. Kaen jewe hona koloojaa me qaagoti, iikanon mono asuganon asugiro iibu.

²⁴ Mobu, balonon singisonogo mesamesaowaa ku-usuna ii Siwe gomambaa Eja honaanon eji, onjo iikawaa kaniaajon tintuan laligowubo. Kawaajon qaa lombotawo ii eja koi ijowe hona iibu." Kaen jen eja sele batuya koomuya ii ijoro, "Niinon gijojen: Gii mono waama tambomaeega men miriganon kamba. Qaa binawo ii honawo koloowaati een, qaa afaana ii mono kaanagadeen nomaembaajon omaya koloona?"

²⁵ Kaen ijoro iikanondeen jaagianon waama tambomaeeya eroti, ii men Anutu mepeseen mesaon mirianon keno.

²⁶ Kaen kolooro ejemba kuuyanon walingon sombugia moma Anutu mepeseen jegi, "Yei! Kete iwoi awaa soroga iijon." Kian.

Jiisasnon Matyuu (Liwai) oono.

Mat 9.9-13; Maak 2.13-17

²⁷ Kawaa gematanon Jiisasnon Kaperneam mesaon kema takis ofis uugumambaajon ano kanon takis meme eja qata Liwai raro iima ijoro, "Gii mono noo gemananon kawa."

²⁸ Kaen ijoro gawonja kuuya mesaon waama Jiisaswaa gematanon keno.

²⁹ Kema Jiisas mirianon koma horon iwaajon jejelomban somata mozo-zongoro. Mozozongon takis meme tiliqiligiawo ano alauruta tosaana horon onono tuun somatanon yonowo rama nembanene negi.

³⁰ *Kaen negi Farisii (Kana qaawaa kaparankonkon) ano yonoonon boi yononon ii iima njindin-nunduru jen Jiisaswaa gowokouruta kokaen jen onongi, “Ae! Ono mono naambaajon takis meme tiliqiligiawo ano singisongo ejemba yonowo rama nene apu neju? Ii mende sokonja.”

³¹ Kaen jen onongi Jiisasnon kitia kokaen injoro, “Ejemba jigia qaa yononon doktawaa siin mende amakejuto, ji ejembanon mono dok-tawaanon kemakeju.

³² Niinon singisongo ejemba uugia meleembuti onoomambaajon kan laligojento, ejemba iyangiaajon mogi solana koloojuti, ii qaago.”

Nene singi laaligowaa qaaya

Mat 9.14-17; Maak 2.18-22

³³ Ejemba tosanon Jiisaswaanon kan qisigi, “Jon Oomulu ejawaa gowokouruta nononon kaman mamaga Anutuwaajon nene singi laligon qa-makooli ajoajoroo koriga amakejon. Farisii (Kana qaawaa kaparankonkon) yonoo gowokourugianon kaanjadeen ama laligojuto, geengaa gowokou-ruganon mono pondan nene apu nenkeju.”

³⁴ Kaen qisigi kokaen meleeno, “Onanon! Nono naa kamanon nene singi laligonkejon? Emba meme kamananon ejawaa gemakootanjurutanon gereya angi embawaa sakitiurutanon iwoi ii togonkeju me qaago? Niinon neenaa gowokouruna yonoo eja buna koloon yonoo batugianon ainjolon ramakejen. Rabe nene singi laligowombaajon jegi yononon ainjolon aisoon rama singi laligowombaajon amamaankeju.

³⁵ Amamaankejuto, Anutunon laaligona nuano komuwe yononon mono kaman iikanon saanon nene singi laligonkebuya.

³⁶ “Ono laaligo walaga ano kisoro Buna gbilia ii mindirin orombombaajon amamaawuya. Iikawaa sareqaa gemata mon ii kokaen injimana: Moumou walaga jurano monon moumou gbilia moton opo jaka kanon mende ama uumbinaankeja. Kaan anagati een, opo jaka gbilianon mono walagawo ororon mende koloon ii horon menjurano boligoliwabo.

³⁷ “Kaanjadeen monon wain apu gbilia ii bokon me taru walaga lama selianon memeta iikanon mende koson maaro kemenkeja. Kaen anagati een, wain apu gbilianon mono somariin taru qenjumenjurama molaaro namonon kamaaro taruyanon kileqileewubo.

³⁸ “Kawaajon wain apu gbilia ii taru gbilianondeen molaanin kemero sokombaa. (Kaanjadeen monon apu awaa ii konon qamoganon mende kosonkejon. Kaen kosowonagati een, iikanon mono juma siisororo kamaaro nen ji niniwabo. Kaen koloowaboti-waajon apu awaa ii konon awaanon kosonkejon. Ono kaanagadeen laaligo walaga ano Oligaa Buna gbilia ii mindirin orombombaajon amamaawuya.)

³⁹ Monon wain apu walaga mepeseen nen laligonkeji, iinon wain apu gbilia nemambaajon siina mende moma mojotiitii amakeja.” Kian.

6

Jiisasnon Sabat kendombaa Ponja kolooja.

Mat 12.1-8; Maak 2.23-28

* 5:30: Luuk 15.1-2

¹ *Kawaa gematanon Sabat kendon monon Jiisasnon wiit dumun gawon koria somata koton keno. Keno gowokouru-tanon wosogia injiro wiit hona motomotoon borogianon kuma osasaan negi.

² Kaen negitiwaaon Farisii (Kana qaawaa kaparan-konkon) tosanon ii iima kokaen injogi, "Ono mono naambaajon Sabat kendombaa gawon meme songoya uuguju?"

³ *Kaen injogito, Jiisasnon kokaen meleeno, "Kin Deiwidnon manjaqege ejauruta yonowo liligon wosogia injiro iwoi angiti, ii weengogi me qaago?"

⁴ *Iinon Anutuwa opo sel jigonoj uma bered kowoga Anutuwa jaase-wananon alatanon angi raro esunanon tururo qetegogiti, ii mero negi. Bered kowoga mesamesaoya ii jigo gawon galen yononondeen nen laligogi. Iinon ano iwaa kerasuru-urutanon ii newubotiwaajon songo eroto, ii kilen negi."

⁵ Kaen jen kokaen injoro, "Siwe gomambaa Eja honanon mono Sabat kendombaa Ponja kolooja." Kian.

Jiisasnon eja boria soorongoya men qeangoro.

Mat 12.9-14; Maak 3.1-6

⁶ Jiisasnon Sabat kendon monon gamakooli mirinon uma Buna qaa kuma onono. Iikanon eja mon boria dindina sooliro raro.

⁷ Kana qaawaa boi ano Farisii (Kana qaawaa kaparankonkon) yononon Jiisas iima qaa Jakeyanon ama mubombaa kania mongama "Eja ii Sabat kendonon meagowaa me qaago?" kaen jen jaa galen men ragi.

⁸ Ragito, Jiisasnon roromongogia ii moma koton eja boria soosoolia ii kokaen ijoro, "Mono waama jaanananon namba." Kaen ijoro waama nano.

⁹ Nano Jiisasnon kaen jero, "Kana qaa otaan Sabat kendonon iwoi awaa me bologa ambona? Saanon mombaa wana somon-gowona me mesaonin tiwilaawaa. Nomaen anin sokombaa? Ii qisin onombe jewu."

¹⁰ Kaen jen elegeleema korebore injidaboron eja ii ijoro, "Gii mono boroga qeteterewa." Kaen ijoro boria qeteterero mombo awaa kolooro.

¹¹ Awaa kolooroto, galen yononon iringia mamaga soono "Jiisas nomaen ama mubona?" jen iyangia amin mogi. Kian.

Gowokouruta 12 meweenon onono.

Mat 10.1-4; Maak 3.13-19

¹² Kamban kanon Jiisasnon baananon qama koolimambaaon uma gomantiina koriga ii Anutu qama koolin mun laligoro goman ano.

¹³ Goman ano gowokouruta onooma yonoononga 12 meweenon onoma wasiwasi eja aposol qa ii onono.

¹⁴ Qagia ii kokaen qaro: Saimon, Jiisasnon qata Piito muro, iwaa koga Andruu ano Jeims, Jon, Filip, Bartolomyuu,

¹⁵ Matyuu, Tomas, Jeims Alfiuswaa meria ano Saimon qata mon Tompe eja qagi.*

¹⁶ Juudas Jeimswaa meria ano Juudas Iskariot. Kariot eja kanon kanagen memelolo ejaga kolooro.

Jiisasnon ji ejemba men qeangon onono.

Mat 4.23-25

¹⁷ Jiisasnon aposoluruta yonowo baananonga kamaan balon korianon kema nanngi. Nanngi gowoko tuun somata ano ejemba tuunleembe yononon

* **6:1:** Dut 23.25 * **6:3:** 1 Sml 21.1-6 * **6:4:** Lew 24.9 * **6:15:** Nesenel paati zelot yononon Room gawman tuarenjen ama iyangiaa nanan mewombaaon tompe men laligogi.

iwaajon ajoroon mambongi. Yononon “Bunaya jero monin jinana men qeangowaa,” jen iikawaajon Judia prowins kuuya, Jerusalem siti ano kowe goraayanonga Taia ano Saidon taon iikanonja kan ajoroogi.

¹⁸ Omejiilanon kokojinjin men ononoti, iyononon kaanagadeen kan qeangogi.

¹⁹ Ku-usunanon iwaanonga koton yonoonon uro kuuya men qeangon onono. Kawaajon ejemba kuuyanon Jiisas oosiriwombaajon janjarin riigi. Kian.

Simbawonawo ano gejajuju aambaa qaaya

Mat 5.1-12

²⁰ Jiisasnon gowokouruta otaama injiima kokaen injjoro,
“Anutuwa bentoton ii wanaya onoo bunaga. Kawaajon wanaya onoo mono simbawonawo kolooju.

²¹ Kamban kokaamba nenewaa kaanja komun qenjen qen laligojuti, Anutunon mono siingia ii unuagiwaa. Kawaajon onoo mono simbawonawo kolooju. Kamban kokaamba saajuti, ononon mono korisoro ama jomo jomowu. Kawaajon wosobiri laligojuti, onoo mono simbawonawo kolooju.

²² * “Ejembanon onoo Siwe gomambaa Eja honaajon ama kazi ama yakarin selianon kuun uuqege qaa tokoronkota jen onoma kasu seibolo kaanja qagia koton kondeembuti, onoo mono simbawonawo kolooju.

²³ * “Ambosakonurugianon iikawaa so gejatootoo ejemba yonoojon ama onoma laligogi. Mobu! Anutunon tawagia uuta Siwe gomanon anota eja. Kawaajon kaen ama onongi kamban iikanon mono aisoon otokorian maabu.

²⁴ Onoo simbawonawo laligojuto, qabuna esuhinagiawo onoo laaligo siiseweweya qaa laligojuti, ii mono tegowaa. Kawaajon niinon onoojon qama wanjinjingon ‘Oo yei!’ jejen.

²⁵ Kamban kokaamba nen timbirin ama laligojuti, onoo mono wosogia injiro bodi laligowuya. Kawaajon niinon onoojon qama wanjinjingon ‘Oo yei!’ jejen. Kamban kokaamba korisoro ama jomo jomojuti, onoo mono amburere men saabuya. Kawaajon niinon onoojon qama wanjinjingon ‘Oo yei!’ jejen.

²⁶ “Ambosakonurugianon gejatootoo ejemba takapolakaya jen mepe-seen onoma laligogi. Ejemba kuuya iikawaa so ama onongi niinon onoojon qama wanjinjingon ‘Oo yei!’ jejen.” Kian.

Kereuruga mono jopagon onomba.

Mat 5.38-48; 7.12a

²⁷ “Bologa ama onombuyato, onoo qaana moma laligojuti, niinon onoojon kokaen injiowe mobu: Mono kereurugia uugianon jopagon onoma laligowu. Daen yononon kazi ama ononjuti, ii mono awaagadeen ama onoma laligowu.

²⁸ “Daen yononon qasuaan jiringon ononjuti, ii mono kobibiin kotuegon onombu. Horon ureen ama ononjuti, iyonoojon mono Anutuwa qama kooliwu.

²⁹ “Monon urunga lee qetaaliro leegen kaanagadeen meleema muba. Monon malekuga qaga guama opoga duta kaanagadeen memambaajon moro giinon mono ii mende angon komba.

* 6:22: 1 Piito 4.14 * 6:23: 2 Hist 36.16; Apo 7.52

30 “Iwoiwaa welema gonggi ii mono kuuya onomba. Monnon goo hina iwoiga mero ii mono meleema gombaatiwaajon mende kaparan koma qisiwa.

31 *Ejembanon onjo iwoi ama onombutiwaa momakejuti, iikawaa so mono yonoojon kaanagadeen ama onomakebu.

32 “Namowaa singisonjo ejembanon alaurugianon jopagon ononggi kitia meleema jopagon onoma mepeseen aonkeju. Onjo iikawaa so balombaa tania otaankejuti een, Anutuwaanon tosa mende kolooro mono nomaen onjo mepeseen ononaga? Alaurugia ano kereurugia ii mono motoon jopagon ononggi tawa onono oyanboyan koloowuya.

33 “Namowaa singisonjo ejembanon alaurugianon iwoi awaa ama ononggi kitia meleema onoma ala men aon mepeseen aonkeju. Onjo iikawaa so ama balombaa tania otaankejuti een, Anutuwaanon tosa mende kolooro onjo mende mepeseen onombaa.

34 “Namowaa singisonjo ejembanon monen iwoi ii singisonjo ejemba tosaana yonoojon onoma kitia iikayadeen meleema onombutiwaajon kaparan komakeju. Ii balombaa nanamemenja. Onjo tosanon tosagia meleema onombutiwaa mambongi Anutunon mono nomaen mepeseen ononaga? Tosianon tosagia mende meleema ononggi Anutunon mono kitia ii meleema tawa onombaa.

35 “Onjo mono Siwe Toyaa nanamemenja ama men laligowu. Balon ejembanon bologa ama dangisen mende jenkejuto, Anutunon kilen ii awaa ama onomakeja. Kawaajon onjo mono kereurugia uugianon jopagon awaagadeen ama onoma monen iwoi onoma iikawaa kitia mon meleema onombutiwaajon mende moma mambombu. Kaen ama laligogi tawagianon sein uuta kolooro Anutu uuta meraboraana koloon laligowuya.

36 “Siwe Mangianon korebore kiankomun onomambaajon moji, onjo mono iikawaa so ejemba kuuya kiankomun onoma laligowu.” Kian.

Jenteego toya kaana mende koloowu.

Mat 7.1-5

37 “Ejemba tosia yonoo qaagia ii mende gosin jen tegowu. Ii mende jen tegon ononggi Anutunon mono onoangia kaanagadeen mende jen tegon onombaa. Onjo tosia yonoo singisongogiaa irona ii mende meleema onombu. Ii mende meleema ononggi Anutunon mono onoangiaa singisongogiaa irona ii kaanagadeen mende meleema onombaa. Onjo mono tosia yonoo singisongogia mesaowu. Ii mesaogi Anutunon onoangiaa singisongogia kaanagadeen songbama mesaowaa.

38 “Onjo ejemba tosia yonoo iwoi ama ononggi Anutunon mono iikawaa so gosin iwoi ii meleema onjo kaanadeen ama onombaa. Kawaajon onjo mono iwoi kalen onomakebu. Kaen ononggi Anutunon mono kaanadeen kalen onomakebaa. Onanon, Anutunon ii kalembone mende moma ilaan onomakebaa. Anutunon gosin onjo iwoi onongiti, iikawaa soya kuuya men gambinon maaro qaa ootanon kouro utugoro ororon kolooro mendungoro kemero toroqen qaganon maaro soya uugun qegelalan kamaaro ii mono gesogianon mouma onombaa.” Anutuwa kania ii kaanja.

Ejembanon angiaa kanagia iima mobu.

39 *Jiisanon sareqaa mon kokaen injoro, “Jaagoo ejemba monnon jaagoo alia mon saanon borianon men wambaa me qaago? Kaen kembraaga mono motoon ronnon kemen urunaga.

⁴⁰ *Gowokonon boiya mende uuguja. Boigianon momo kuuya tororo kuma onono moma komuwuti, kuuya iyononon mono boigia kaanja koloowuya.

⁴¹ “Gii naambaajon alagaa jaayanon godomaruru melaada iijanto, geenjaa jaaganon gere tapia somata eji, ii nomaen mende iima kotojan?”

⁴² Geenjaa jaaganon gere tapia somata eji, ii mende iima koton no-maambaajon alagaajon kokaen jenaga, ‘Alana moba! Jaaganon eugen godomaruru kemen raji, ii saanon itagowe kamaawaa.’ Oo uumeleembaa selesele eja, gii mono wala geenjaa jaaganonga gere tapia somata ii men giliwa. Ii men gilingo tororo iima koton alagaa jaayanon godomaruru kemen raji, ii saanon itagona kamaawaa.” Kian.

Gerewaa kania ii honja iima gosin moma kotowu.

Mat 7.16-20; 12.33-35

⁴³ “Gere awaa monon honja bologa mende kuunkeja. Kaanjadeen gere bologa monon honja awaa mende kuunkeja.

⁴⁴ *Jao kota ii kasuneselanon kolooro mewombaajon amamaankejon ano muli honja ii kowororonon kolooro qetegowombaajon amamaankejon. Iikawaa so gerewaa honja iima gosin mono kania moma kotowu.

⁴⁵ *“Eja uutanon iwoi saa qero eji, ii mono buutanon asuganon jenkeja. Kawaaajon eja awaawaa uu kowianon iwoi awaawaa moriana eji, iinon mono awaa ii asuganondeen jenkeja. Eja bologaa uu kowianon iwoi bologa eji, iinon mono bologa ii asuganon jenkeja.” Kian.

Miri tando kotakota ano looloria

Mat 7.24-27

⁴⁶ “Ono noojon ‘Pon Pon!’ qa ii mono naambaajon qamakejuto, niinon iwoi mewutiwaajon jenkejen, ii mende ten koma menkeju.

⁴⁷ “Daen yononon noonon kan qaana moma ten koma mejuti, niinon iyonoo kaniagia qendeema sareqaanon jemaŋa.

⁴⁸ Iinon motonqe eja kokawaa so kolooja: Eja iikanon miri memanjen ron koriga oson kemen tandoya jamo kowonjin (simen) qaganon kuun men kotiiro nano. Kaen nano konuru kambanon apu gboulu somata qen miri batuyanon kuuroto, awaagadeen men mejugoro nanotiwaajon kumambaajon qen bimbimgoro kotiin nano.

⁴⁹ Qen bimbimgoro, monon qaana moma mende ten koma meji, iinon mono motonqe eja kokawaa so kolooja: Iinon miri memanjen tandoya mende oson komoma namo qaganon teku manjagadeen ama mero. Mero nano konuru kambanon apu gboulu somata qen miri batuyanon kuuro miri ii iikanondeen kuno ororongon kamaaro.” Kian.

7

Jiisasnon kawali galen mombaa gawon ejia men qeangoro.

Mat 8.5-13

¹ Jiisasnon ejemba tuunlelembe batugianon laligon Buŋa qaaya kuuya ii injijon onomesaon Kaperneam taanon kouro.

² Iikanon Room kawali galen mombaa gawon ejianon ji kiro komumambaa ano. Galenanon iwaajon moro uuta kolooro.

³ Kawaaajon Jiisaswaa bujuya moma Juuda yonoo jotamemeya tosaana wasin onono Jiisaswaanon kema kokaen qisigi, “Mono kan welen ejia men qeangowa.”

* 6:40: Mat 10.24-25; Jon 13.16; 15.20 * 6:44: Mat 12.33 * 6:45: Mat 12.34

⁴ Kema Jiisaswaanon keuma kaparan koma gama koolin jegi, “So-matanana, kawali galen iikanon mono ilaan mubaatiwaa so awaa soro kolooja. Kawaajon mono kawa.”

⁵ Moba, iinon Juuda ejemba tuun somata nonoojon siin ano ‘Qamakooli mirinana mewonja,’ jenin waba iinon monen ano megii.”

⁶ Kaen jegi moma yonowo keno. Kenoto, kawali galembaa miria dodowiro iinon alauruta wasin onoma Jiisaswaajon qaa kokaen ano, “Oo Pon, nii kaandiaga laligowe noo miri waarenan on guallembaatiwaajon gamuna mojen. Kawaajon mono mende aon komun kawa.”

⁷ Nii neenaa mobe kamaanqeqeta koloojiwaajon goonon kamambaa so mende mojento, qaa jegagadeen jena welen ejananon qeangowaa.

⁸ Ii kokaembaajon: Nii neeno kaanagadeen galenaa ku-usun baatanon ama nongi laligojen. Noo baananon manjaqeqe eja laligogi ii jen koton onomakejen. Yonoononga mombaajon ‘Kemba!’ jen kotowe iinon kembaa. Mombaajon ‘Kawa!’ jen kotowe iinon kawaa ano welen ejana mombaajon ‘Gawon koi mewa!’ jewa iinon ii mewaa.”

⁹ Jiisasnon qaa ii moma kawali galembaajon walingon ejemba tuun otaan kagiti, iyonoonon eleema kokaen jero, “Niinon kokaen injijowe mobu: Israel kanageso batugianon kaanagadeen momalaari somata kaan ja ii mombaa uutanon mende mokoloowe.”

¹⁰ Kaen jero kawali galembaa qele ejaurutanon eleema mirinon keuma welen eja mokolon iigi qeangon raro. Kian.

Jiisasnon malo mombaa meria men gbiliro.

¹¹ Kawaa gematanon Jiisasnon taon qata Nain kanon keno gowokouruta ano ejemba tuunlelembenon otaan kenji.

¹² Iikanon taon kiropo naguya dodowiro qamo mon angon kagi. Malo mombaa meriaga motoongonon komuro taombaa ejemba tuun somatanon ajoroon ron kombombaajon kagi.

¹³ Ponon malo ii iima wosoya moma ijoro, “Mende saaba.”

¹⁴ Kaen jen kema bokis angon kagiti, ii jero doron angii bokis oosirin kokaen jero, “Eja gbaworo, mono waaba. Niinon gii kaen gijojen.”

¹⁵ Kaen jero qamo kanon gbilin waama kanain qaa jero. Qaa jero Jiisasnon ii nemun mun kombaatiwaajon jero.

¹⁶ Ejemba kuuya yononon ii iima qarasombugia moma Anutu mepeseen jegi, “Gejatootoo eja somata monon mono batunananon asugin laligoja.” Tosianon jegi, “Anutunon kanagesoya ba koma nonono laligojen.”

¹⁷ Iwaa buju qaa ii sein Judia prowins kuuya so koma gomanja gomanja leele kanon kema tegoro. Kian.

Jombaa gowokowoita Jiisaswaanon kari.

Mat 11.2-19

¹⁸ Jon Oomulu ejanon kapuare mirinon raro gowokourutanon iwoi kuuya ii kolooroti, iikawaa sunduya ijogi.

¹⁹ Ijogi moma gowokowoita woi orono kari Pombaanon kema kokaen qisin mubaatiwaajon wasin orono, “Menqeeango eja kawaatiwaajon mam-bonin giinon ii koloojan me eja mon kanagen kawaatiwaajon mambom-bonja.”

²⁰ Wasin orono Jiisaswaanon keuma ijori, “Jon Oomulu ejanon kokaen qisin gombojon wasin norono kajo, ‘Menqeeango eja kawaatiwaajon mam-bonin giinon ii koloojan me eja mon kanagen kawaatiwaajon mambom-bonja.’”

21 Jiisasnon kamban iikanondeen ejemba mamaga ji wiji lokon ano omejiilangiawo (isinabisina) ii men qeangon onono ano ejemba jaagia googa mamaga jaagia metooro uun iigi.

22 *Jombaa gowokowoitanon keuma qisin muri kokaen meleeno, “Iwoi iima mojaoti, iikawaa sunduya mono kema Jon kokaen ijowao: Jaagia googa yononon uun iiju. Meendangoya yononon kana kema kaju. Manimbagiawo yononon solananiju. Gejaduu yononon qaa moju. Koomuya yononon gbilin waaju. Kamaanqeqeta yonoojon Oligaa Buna jen asariwe momakeju.

23 Kaen kolooro iigi mombaa uutanon mende boliro gema mende nuwaati, iinon mono simbawonawo kolooja.”

24 Kaen meleeno Jombaa gowoko yoronon keni Jiisasnon kanain Jombaa kania ejemba tuunleembe yonoojon kokaen jen asariro, “Ono balon qararanjonkonanon kanon naa iwoiga iibombaajon kengi? Haamonon bowo utitiin metano kema kankeji, ono eja iikaana iibombaajon kengi me?

25 “Me naa iwoiga iibombaajon kengi? Eja malekuya akadamuyawo mouma laligoroti, ii iibombaajon me? Mobu, ejemba malekugia tereya iimasiinjiinawo mouma kema kan siiseweweya qaa laligojuti, iyononon mono kin yonoo jinakaran mirigianon laligoju. Ii balon qararanjonkonanon qaago.

26 “Me naa iwoiga iibombaajon kengi? Gejatootoo eja mon iibombaajon me? Onanon, niinon kokaen injowe mobu: Eja iigiti, iinon mono gejatootoo ejemba tosaana unuugun qaita mon kolooja.

27 *Iwaa kania ii waladeen kokaen oogita eja, ‘Moba, niinon qelena gajoba mon wasiwe waladeen kema ejemba uugia mindingon goo kana meleuro giinon mono iwaa gematanon namonon emu kemeba.’

28 Qaa kaen ejato, niinon kokaen injowe mobu: Embanonga meraurugia kuuya megiti, iyonoo batugianon Jonon mono kuuya unuugun qabunayawo nanja. Nanjato, Anutuwaa bentoton uutanon keuma Anutuwaa qabunaya mokoloonkejuti, iyonoo batugianon kamaanqeqeta konoga iinon mono Jon uguja.

29 * “Ejemba kanageso kuuya ano yonoo batugianon takis meme yononon kaangadeen Jombaa Buna qaaya mogi oomulu men ononotiwaajon Jiisawaa Buna qaaya moma jen qeleema jegi, “Ahaa! Anutuwaa kana dindina jen asarija.” Kaen jen uugia meleengi.

30 Kaen meleengito, Jonon Farisii ano Kana qaawaa boi oomulu mende men ononotiwaajon yononon Anutuwaa arena mende ten koma Bunaya gema qen silemale angi.

31 “Ejemba kete namonon laligojuti, ii mono naamombo so ama onombenaga? Yonoo siligia ii nomaen?

32 Yononon naamade kaana kolooju. Yononon maaket sombenon rama qaa jomo men tondu qama kokaen jenkeju, ‘Nono awelo uunin ono rii gbawe mende orogi. Nono jingen qanin ono mende toroqen saagi.’

33 Iikawaa kania ii kokaen: Jon Oomulu ejanon kan nene singin laligon wain apu mende nero ono iwaajon jenkeju, ‘Ome mononon uutanon kemerota laligoja.’

34 “Siwe gomambaa Eja honanon kan nene nen korisoro angi ononon jenkeju, ‘Mobu, iinon baanon newageen nene qozozongon nen wain apu mamaga nen takis eja tiliqiligiawo ano kilena meme yonoo alagiaga laligoja.’

* 7:22: Ais 35.5-6; 61.1 * 7:27: Mal 3.1 * 7:29: Mat 21.32; Luuk 3.12

³⁵ Korebore Anutuwaa momakooto koma gbilinkejuti, iyonoo nanamemenjiaa honanon mono momakooto-gianon sokonji, ii qendeemakeja.” Kianj.

Singisongo embanon Jiisaswaa kania kele moriro.

³⁶ Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkon) eja yonoononga monon Jiisas ii iyanaa mirianon kan nene newaatiwaa koma hororo. Koma hororo kema mirianon uma nene dunon raro.

³⁷ *Taon kanon singisongo emba mon laligoro. Iinon Jiisas Farisii ejawaa mirinon uma rama nene neroti, iikawaa bujuya moma kele unkoowayawo maaro jamo kaaro mon saa qeroti, ii men uma karo. Kaaro ii lalu langonawo qata alabasta iikanon memetaga.

³⁸ Uma kan Jiisaswaa kanianon kemen rama kanain saaro jaunanon riima kemen kanianon moriro. Moriro wan juyanon keren, selemooto men koto toboriro kania buutanon kiton nen kele unkoowayawonon moriro.

³⁹ Moriroto, Farisii ejanon Jiisas koma hororoti, iinon ii iima uutanon kokaen romongoro, “Emba koi singisongoyawoga. Eja koi kanon gejatootoo ejaga laligonagati een, iinon mono emba kanianon oosirijiwaa kania moma kotonaga.”

⁴⁰ Jiisasnon ii moma koton kokaen meleema jero, “Saimon, niinon qaa mon jemambaaon mojen.” Jero ijoro, “Boi, saanon jena momaja.”

⁴¹ Ijoro Jiisasnon kokaen ijoro, “Ejemba woinon benkon kema kiti ambowaa monen galejaa qisiri. Monon ween 500:waa tawaya (Kina 5,000), monon ween 50:waa tawaya (Kina 500) kawaa so kiti ambotiawaa qisiri. Qisiri iikawaa so orono.

⁴² Oroma kanagen kitigara kumbao jero monengara qaono amamaari. Amamaari benk galejanon kitigara qetegon koton mesaon orono. Mesaon orono iyoroononga moronon ii uutanon mamaga jopagon munkeja?”

⁴³ Kaen qisiro Saimonon kokaen meleeno, “Noo momonon kiti somata koton mesaon muroti, iinon.” Kaen meleeno jero, “Gii qaa tororo gosin jejan.”

⁴⁴ Kaen jen embawaanon eleema kokaen ijoro, “Emba koi iiba. Niinon miriganon koube giinon kanana songbamambaaon apu mon mende nonjanto, emba koi kanon mono kanana jaunanon morin wan juyanon selemooto men koto toborija.

⁴⁵ Giinon buuna mende kiton nejanto, emba koi kanon mono mirinon koube iikanondeen kaparan koma kanana kiton nen laligoja.

⁴⁶ Giinon wagna kele mende morijanto, emba koi kanon mono kele unkoowayawonon kanananon nomorija.

⁴⁷ Kawaaon niinon kokaen jewe moba: Anutunon emba kokawaa singisongoya mamaga ii mesaon songbano kawaaon uutanon nii mamaga jopagon nonja. Monon singisongo melaada mon ano Anutunon singisongoya melaada mesaoro iinon uutanon boron mon iigadeen jopagon nomakeja.”

⁴⁸ Kaen jen emba ii kokaen ijoro, “Niinon goo singisongoga songbama mesaojen.”

⁴⁹ Kaen jero eja motoon nene nen ragiti, iyononon kanain iyangiodeen kokaen jegi, “Singisongo songbama mesaoji, iinon mono moro ejaga koloomambaa moja?”

* **7:37:** Mat 26.7; Maak 14.3; Jon 12.3

⁵⁰ Kaen jegito, Jiisasnon embawaajon jero, “Momalaariganon mono hamo qen gonja. Saanon luaenon kembera.” Kian.

8

Emba tosanon Jiisas nanjon kengi.

¹ Kawaa gematanon Jiisasnon liligon taon taon ano goman goman kanon kema Anutuwa bentotombaa kania jen asarin Oligaa Bun qanon ejemba uugia kuun laligoro. Gowokouruta 12 yononon iwo motoon kengi.

² *Kaanagadeen emba tosanon iwo kengi. Emba ii wala ji injiro omenon kokojinjin men onono laligogi Jiisasnon men qeangon onono. Emba ii kokaen: Magdalaga emba mon qata Maria qagi. Jiisasnon iwaa uutanonga ome 7 onotaaro kouma kengi.

³ Emba mon qata Joana. Iwaa loya qata Kuza iinon kin Herodwaa jinkaron miri kanon gawmambaa monen galenaga laligoro. Emba mon qata Susana. Yononon ano emba tosaana mamaga yononon iyangiaa monen esuhinagianon Jiisas ano gowokouruta kananon galen koma nanjon ononji. Kian.

Qosomakororoo ejawaa sareqaa

Mat 13.1-9; Maak 4.1-9

⁴ Ejembanon taon so kanon horon Jiisaswaanon kan tuunlembenon ajoroogi Jiisasnon sareqaa mon kokaen jero:

⁵ “Eja monjon nene kota qosoma kororoomambaaajon keno. Kema qosono kota tosanon kana goraayanon kemen kongi. Kemen kongi ejembanon riin rikotaagi kanakeewanaa (warawen) koon koon kouma ii nedaborogi.

⁶ Kota tosanon jamo kowonjinon kemen kongi. Kemen koma kanon namo apuyawo mende mokolon kuragagia kouma soolin gororongogi.

⁷ “Kota tosanon komuntiri waayawonon kemen kongi. Kemen kongi iikanon ororon kouma unuugun qen turun bibiloko men ononji.

⁸ Kota tosanon namo awaanon kemen kongi. Kemen koma juma waama hongia awaa kolon handewaa so kolon seigi.”

Qaa ii jedaboron qa somata kokaen qaro, “Monjon ugejiawo laligoji een, iinon mono sareqaa koi geja ama moma kotowa.” Kian.

Jiisasnon nomaembaajon sareqaawaa kania jero.

Mat 13.10-17; Maak 4.10-12

⁹ Kaen jero gowokourutanon sareqaa kokawaa kaniaajon Jiisas qisin mugi.

¹⁰ *Qisin mugi jero, “Anutuwa bentotononon keuma laligowonatiwaa qaa aasangoya ii on asuganon injowe moma kotojuto, tosaana yonoonon ii sareqaanon jewa momakeju. Kaen moma iyangiaa jaagianon iwoi iimago kania kilen mende iima kotowuya. Iyangiaa gejagianon qaa tororo momago kania kilen mende moma asariwuya.”

Jiisasnon sareqaawaa kania jero.

Mat 13.18-23; Maak 4.13-20

¹¹ “Sareqaa iikawaa kania ii kokaen: Kota qosoma kororoogi, ii Anutuwaanon Bun qaa.

¹² Nene kota kana goraayanon kemen kongiti, ii kokaen: Ejemba tosanon Bun qaa mojuto, ii mogi Kilenaa Toyanon kan uugia meleema Siwewaa bun kolowubotiwaajon qaa kota ii uugianonga qetegon unuamakeja.

¹³ Nene kota qosono jamo kowonjinon kemen kongiti, ii ejemba sareya mon. Yononon Buna qaa moma ii uqeeango qaganon moma angon koma makejuto, uugianon kemen tiigia mende megitiwaajon kamban torodaamonadeen moma laarin laligogi angobatowaa kambananon mono tama unjuwaa.

¹⁴ “Nene kota qosono kumuntiri waayawonon kemen kongiti, ii kokaen: Yononon Buna qaa mogi uugianon kemenkejato, balonon laaligowaa majakakaya ano monen hina memewaa ugereya koloon bimoon onomakeja. Qabunagiawo koloowombaajon koposongogi siin kombombanja bologa tosanon kaanagadeen uugianon dungun Buna qaa bibiloko men munkeju. Kaen kolooro hongia qaa auta (gipeya) koloowuya.

¹⁵ Kaento, nene kota namo awaanon kemen kongiti, ii ejemba koi kaanja: Yononon Buna qaa geja ama mogi uugia awaa gbingbaona qaa iikanon kemero soowabotiwaajon mokosingon kaparan koma galen kongi hongia awaa awaa mokolonkeju.” Kian.

Iwoi aasangoya kuuya ii asuganon koloowaa.

Maak 4.21-25

¹⁶ * “Monon lambe me kiwa ootirin monjonon mende koma turuwaa me dun baatanon mende ambaa. Ii qaagoto, ii iikawaa dun qaganon ano rabaa. Rama asariro tosanon miri uutanon ubombaajon mojuti, yononon iikawaa asasaga iima saanon ubuya.

¹⁷ * “Kaanjadeen uunananon iwoi mon mesangonin aasangoyanon eji, ii mono asuganon koloowaa. Iwoi mon koma turunin eji, ii mono luluungi asuganon ewaa.

¹⁸ * “Kawaajon Anutuwaaw qaa mojuti, ii mono uu wombogianon ama romongon koma gbilin laligowu. Monon momakootoyawo laligoji, Anutunon mono ii torogon muro somariwaato, monon momakootoya qaa laligojato, ‘Kawo laligojen,’ jeji, Anutunon mono momoya melaa ii kaanagadeen qetegon wambaa.” Kian.

Jiisaswaa nemunjouruta.

Mat 12.46-50; Maak 3.31-35

¹⁹ Jiisasnon kaen jen laligoro nemun kourutanon ii iibombaajon kagito, ejemba tuun somatanon ologon eligogitiwaajon kosianon kembombaajon amamaagi.

²⁰ Amamaan nangi monon kokaen ijoro, “Goo nemunkoanga mono selegen nama gii giibombaajon moju.”

²¹ Ijoroto, Jiisasnon kokaen meleema injoro, “Ejemba koi Anutuwaaw Buna qaa moma ten koma koma gbilinkejuti, iyononon mono noo nemuna ano kouruna kolooju.” Kian.

Jiisasnon jero raidimbon goron qero.

Mat 8.23-27; Maak 4.35-41

²² Ween monon Jiisasnon gowokouruta kokaen injoro, “Mono mesaon apu angon koton leegen keubona.” Kaen jero wangonon motoon uma apu angon qaganon kengi.

²³ Kema opo sel mororongogi haamonon nangoro kengi Jiisasnon gaon ero. Ero haamo raidimbon apu angonon gilin siri qindiuro wango uutanon kemero. Kemen saa qemambaajon ano tiwilaawombaajon angi.

* **8:16:** Mat 5.15; Luuk 11.33 * **8:17:** Mat 10.26; Luuk 12.2 * **8:18:** Mat 25.29; Luuk 19.26

²⁴ Tiwilaawombaajon ama gowokourutanon kema mindiin ijogi, “Pon So-matanana, mono nono angonon tiwilaawombaajon anjon.” Kaen ijogi uuta tooro musu ano apu angombaa siria kokaen jen koton orono esungaranon kamaaro goron qen ero.

²⁵ Kaen kolooro injoro, “Onoo momalaarigia ii dakanon?” Kaen injoroto, yononon awawalin qarasombugia moma jegi, “Yei! Eja koi naa ejaga laligoja? Iinon musu ano kowe siri jen koton orono jeta ten konjao.” Kian.

Omenon bao uugianon kemegi ejanon qeangoro.

Mat 8.28-34; Maak 5.1-20

²⁶ Jiisasnon gowokouruta yonowo toroqen opo sel mororongogi haamonon nangoro kema apu angon koton Galili prowins leegen Gerasa gomanon keugi.

²⁷ Iikanon keuma sakasinon uro eja omeyawo mon taononga kan Jiisas mokolooro. Eja ii qasirinon laligon qamowaa jamo kobaa oson uroroogi egiti, iikanon en laligoro. Kamban koriga opo maleku mende mouma miri mombaa uutanon mende en laligoro.

²⁸⁻²⁹ Omenon kamban koriga horon ureen muro eja mamaganon boria bota qen kania gbadonon (tapenon) somongon galen koma laligogito, tapeya ii hororo riigiro omenon kuuro balon qararankonkonon kema lan laligoro. Kawaajon Jiisasnon omeya ii kokaen jen koton mumambaajon ano, “Ome bologa, gii mono kouma eja koi mesaon kema.” Kaen jemambaajon ano Jiisas iima silama namonon kosianon kemen qa gigilaan kokaen qaro, “Ae Jiisas, gii Anutu uuta meria koloojan. Gii mono nomaen ama nomambaajon koi kajan? Niinon welema gonjen: Gii siimbobolo geriawo mende ama nomba.”

³⁰ Kaen qaro kokaen qisiro, “Gii qaga moro?” Omejiilan mamaga uutanon kemen laligogitiwaajon “Qanana Liijon jejon,” jegi. Ii ananaa qaanon Kere tuun somata.

³¹ Kaen jen Jiisas kokaen welema mugi, “Gii nonotaan ome ron dusiita qaa iikanon kemebombaajon mende jen koton nonomba.”

³² Kosogianon maronja kanon bao tuun somata mon gbojoja uutanon kuluuma laligogi. Kawaajon ome yononon kokaen jen welema mugi, “Gii saanon jena nono bao yonoo uugianon kemebonja.” Welema mugi “Mono kema kemebu,” jen koton onono.

³³ Jen koton onono eja uutanonga kouma kema bao uugianon kemegi. Kemegi bao tuun yononon lugun newonewonon kema jororongon apu angonon kemen nemoton komugi.

³⁴ Iikaen kolooro bao galen yononon ii iima taon ano goman boleboole kanon kok koma unjurama kema buju qaa ii jegi.

³⁵ Jegi moma ejemba jaasongo yononon iwoi kolooroti, ii iibombaajon kagi. Kan Jiisaswaanon kouma eja uutanonga omenon kougiti, iinon Jiisaswaa kanianon raro mokoloogi. Opo selekopaaya tororo somongon uuta tooro roromongoya kuuya asugiro iima awawaligi.

³⁶ Eja omeyawo iinon nomaen qeangoroti, ii iigitinon injogi.

³⁷ Inijogi moma mamaganon awawalin qarasombugia mogi. Kawaajon Gerasa gomambaa ejemba tuun kuuya yononon Jiisasnon onomesaowaatiwaajon welema mugi. Welema mugi eleema kemambaajon wangonon umambaa ano.

³⁸ Umambaa ano eja uutanonga ome kougiti, iinon kan Jiisaswo motoon kema laligomambaajon qisiro. Kaen qisiroto, Jiisasnon qotogon wasin mun kokaen ijoro,

³⁹ “Gii mono eleema miriganon kema Anutunon angoletto somasomata men gonoti, iikawaa sunduya jena mobu.” Kaen ijoro kema Jiisasnon angoletto somasomata men muroti, iikawaa qaaya ii taon uutanon liligon goman so jen seiro. Kian.

Jairusnon borataajon Jiisas qama kooliro.

Mat 9.18-26; Maak 5.21-43

⁴⁰ Ejemba kuuya Jiisaswaaajon mambongi eleema karo tuuna tuuna koma aisoon horon mugi.

⁴¹ Qamakooli miriwaa qaa galen mon qata Jairus iinon kan Jiisaswaa batanon kemen simin kuma mirianon kawaatiwaaajon qama koolin muro.

⁴² Merauruta qaato, borata guan motoongo gbania 12:waa so laligon komumambaajon ano. Jiisas koma horon mugi keno ejembanon leeleo ologon utama mugi. Kian.

Emba jiawonon Jiisaswaa malekuya oosiro.

⁴³ Utama mun kengi kanon batugianon emba mon laligoro. Iinon koinsa gbani 12 kawaa so iima ji kiro laligoro. Iinon selegalen yonoo tawagia mone hinaya kuuya gilin laligoro selegalen kuuyanon men qeangowombaaajon amamaagi.

⁴⁴ Emba kanon Jiisaswaa gematanon kema malekuyaa kiti susuya oosiro iikanondeen saya juguro.

⁴⁵ Jiisasnon qisin jero, “Moronon noosirija?” Kaen jeroto, ejemba kuuyanon ii qakoongi Piitonon ijoro, “Somatana, ejemba tuunon ologon utama aon kan goosiriju.”

⁴⁶ Ijoro Jiisasnon jero, “Qaago, monon noosiro esuna mon keno mojen.”

⁴⁷ Kaen jero embanon “Kania mokoolo,” jen jenen ororo kan Jiisaswaa batanon simin kuma jiaa kania ano oosirin iikanondeen qeangoroti, iikawaa kania asuganon jero ejemba tuun kuuyanon mogi.

⁴⁸ Mogi Jiisasnon kokaen ijoro, “Borana, momalaariganon mono men qeangon gonja. Saanon uubonjonon kemba.” Kian.

Jiisasnon Jairuswaa borata men gbiliro.

⁴⁹ Qaa kaen ijon nano qamakooli miriwaa qaa galen mirinonga monon welen kan Jairus ijoro, “Boraganon komuja! Kawaajon mono boiwaa qaganon lombo toroqen mende amba.”

⁵⁰ Ijoro, Jiisasnon qaa ii moma qamakooli miriwaa qaa galen kokaen ijoro, “Toroko mende moba. Mono uumotoon ama nii moma laarin nona boraganon qeangowaa.”

⁵¹ Kaen ijon iwaa mirinon kema ejemba tosaana onomesaon Piito, Jon, Jeims ano borawaa nemunmana igadeen unuano iyangiodeen miri uutanon ugi.

⁵² Ugi ejemba kuuyanon jingen qama saama ambureren megito, Jiisasnon jero, “Iinon mende komujato, gaonga eja. Kawaajon mono saa mesaowu.”

⁵³ Kaen jero jononsisi kaana kolooro “Mono komuja!” qaa ii moma jomoma mugi.

⁵⁴ Jomoma mugito, bora ii borianon men qama ijoro, “Borana, mono waaba.”

⁵⁵ Kaen ijoro kokoosuyanon eleeno iikanondeen waama nano. Nano nene mugi newaatiwaaajon jero.

⁵⁶ Nemunmananon ii iima waliingorito, Jiisasnon iwoi kolooroti, iikawaa bujuya mon jegi mobubotiwaajon songo ama onono. Kian.

9

Jiisasnon gowokouruta 12 wasin onono.

Mat 10.5-15; Maak 6.7-13

¹ Jiisasnon gowokouruta 12 ii onono ajoroogi omejiilan kuuya konjoma onombutiwaajon ama ji wiji men qeangowutiwaajon ku-usun esunmumuyawo onono.

² Ku-usun onoma kokaen jen wasin onono, “Ono mono kema Anutuwa bentotombaa kania ejemba jen asarin onoma ji ejemba men qeangon onoma laligowu.”

³ *Wasin onoma injoro, “Ono kana kembutiwaajon iwoi mon mende men kembu, taa gbaru mende, geso mende, kana samon mende ano soojaakota mende. Maleku samon mendeto, motoongo mewu.

⁴ “Kema mirinon daen daen keubuti, mono iikanondeen laligon gawon men taon ii mesaon kana kembu.

⁵ Kema laligon miri monon keugi mende koma horon onoma qaagia mende mogi telambelangia mono kokaen jen qendeema onombu, ‘Nono onoo balonon kanin sububun kana tambonananon mokotaaji, ii mono qesaanin onoangiaanon eleema kemebaa.’ Kaen jegi kaniagia solan moma kotogi saanon taon ii mesaon toroqen kembu.”

⁶ Kaen injoro mesaon kema goman goman liligon miri so Oligaa Buna jen asarin ji ejemba men qeangon onoma laligogi. Kian.

Herodnon Jiisaswaajon sisau ano.

Mat 14.1-12; Maak 6.14-29

⁷ *Iwoi kuuya kolooroti, iikawaa qabunayanon sein balon bakayaa (Galili prowinswaa) kin Herodwaa gejianon kemero moro. Ejemba tosanon kokaen jegi, “Jon Oomulu ejanon mono koomunonga waama laligoja.” Kawaa kinon qaawaa mongama sisau ano.

⁸ Anoto, tosanon jegi, “Elaijanon mombo asugin laligoja.” Tosanon toroqen jegi, “Gejatootoo eja walaga yonoononga monon mono gbilin waama laligoja.”

⁹ Kaen jegito, kin Herodnon kokaen jero, “Jon Oomulu eja ii niinon jewa aroya kotogito, mombaa qaaya kaen jegi mojeni, ii mono moronon?” Kaen jen Jiisas iimambaaon kaparan koma jejeromonromon ano. Kian.

Jiisasnon eja 5,000 nene unuagi.

Mat 14.13-21; Maak 6.30-44; Jon 6.1-14

¹⁰ Wasiwasi eja aposol yononon Jiisaswaanon eleema iwoi ama megiti, iikawaa sunduya kuuya ijogi. Ijogi unuama ejemba qenjaaro sombengia mesaon taon qata Betsaida kawaa kosianon iyangia siri gbamenan laligowombaaon kengi.

¹¹ Kengito, ejemba tuun yononon ii moma Jiisas gematanon otaan kengi. Kema Jiisas-waanon kagi koma horon onoma Anutu bentotombaa kania jen asarin ji ejemba men qeangon onono.

¹² Kaen ama laligoro ween jaaya tegon kememambaaon ano. Kaen kolooro gowoko 12 yononon kan Jiisas kokaen ijogi, “Nono balon gbamen koi kanon laligojoniwaajon gii saanon ejemba tuun koi wasin onoma goman miri kosere kosere rama kenjuti, iikanon kema eemiri ano nembanene mokoloowu.”

¹³ Kaen ijogito, kokaen injoro, “Ononon mono onoangio ii nene unuagiwu.” Kaen injoro meleengi, “Nono bered 5 ano sora woi iikayadeen

* 9:3: Luuk 10.4-11; Apo 13.51 * 9:7: Mat 16.14; Maak 8.28; Luuk 9.19

men laligojon. Kawaajon nomaen ambonaga? Nono saanon kema ejemba tuun koi kuuya yonoojon nene sewana mewonaga me?

¹⁴ (Yononon eja 5,000:baa so laligoju.)” Kaen meleengi gowokouruta kokaen injoro, “Ononon mono ejemba injon mendeema onongi tuun so 50:waa so nene newombaajon ajoroon kamaan rabu.”

¹⁵ Injoro iikaen ama mendeema onongi ejemba kuuyanon kamaan tuuna tuuna rama kenji.

¹⁶ Rama kenji bered 5 ano sora woi ii men Siwenon uuro uro kotuegoro. Kotuegon bered moton gowokouruta onono ejemba tuun so mendeema batugianon angi.

¹⁷ Batugianon angi korebore nen nen timbiringogi. Nene kitia reemonja mesaogiti, ii gowoko yononon men kululuugi konde 12 kanon kemen saa qero. Kian.

Piitonon Jiisaswaa kania jokolooro.

Mat 16.13-20; Maak 8.27-30

¹⁸ Kamban monjon Jiisasnon iyanodeen goman mongen qama kooliro gowokourutanon iwo laligogi qisin onoma kokaen injoro, “Ejembanon noojon nomaen jenkeju? Nii moroga koloojen?”

¹⁹ *Injoro meleema kokaen jegi, “Tosianon ‘Gii Jon Oomulu ejaga koloojan,’ jenkejuto, tosanon ‘Gii Elaija koloojan,’ jenkeju ano tosanon toroqen kokaen jenkeju, ‘Gii gejatootoo eja walaga yonoononga monjon koomunonga waama laligojan.’”

²⁰ *Kaen jegi kokaen qisin onono, “Ano onoangio noojon nomaen jeju? Nii moroga koloojen?” Qisin onono Piitonon meleema ijoro, “Gii Anutuwaanon Hamoqege Toya Kraist koloojan.” Kian.

Jiisasnon komumambaa qaaya jero.

Mat 16.20-28; Maak 8.30-9.1

²¹ Kaen qisin onono kania asuganon jegi monjon mobutiwaajon songo kotakota ama onono.

²² Jiisasnon jero, “Siwe gomambaa Eja honanon mono siimbobolo mamaga mobaa. Kantriwaa jotamemeya, jigo gawon galen ano Kana qaawaa boi yononon mono gema qen qegi komuwaa. Komun ween karoon kolooro koomunonga waabaa.” Kian.

Kraist otaawombaa sewana.

²³ *Jiisasnon ejemba kuuya ii qaa kokaen injoro, “Monjon noo germananon notaan kamambaajon moji, iinon mono iyanaa uuseliaa siin kombombana bologa gema qero ‘Buna gbilia men kaya,’ jen sisia megii siimbobolo ii bisimakeba. Ii maripoonon komuwaatiwaa so mokosingon nii notaan kawa.

²⁴ * “Monjon laaligoya iyanajon angon koma iyanaa jaajaa laligoji, iinon mono laaligoya hona somongoro soowaa. Soowaato, monjon balombaa laaligoya noojon ama qeleema togon nombaati, iinon mono laaligo honaa kania mokoloon kotiin laligowaa.

²⁵ “Monjon balona balona iyonoo ilawoilaya kuuya koma hororo bunaya kendabororo uutaa laaligoya men soon silemale laligon komuro Anutunon qaaya jen tegoro gere sianon kemen unayanon tiwilaaro mende sokombaa. Eshinaya iikanon mono uukoisoro mende ama mubaa. Qaago totoon!

* 9:19: Mat 14.1-2; Maak 6.14-15; Luuk 9.7-8

* 9:20: Jon 6.68-69

* 9:23: Mat 10.38; Luuk 14.27

* 9:24: Mat 10.39; Luuk 17.33; Jon 12.25

²⁶ “Monjon noo qana ano Bunja qaana men kamaan anji, ii Siwe gomam-baa Eja honjanon kaanagadeen iima tiiwaa. Iinon kanagen Siwe gajoba toroya yonowo koi kamaagi iyonoonon, anaa ano Manaa asamararanga iima aaruwuya. Kamban iikanon eja me emba kaanja mono iima tiin mubaa.

²⁷ Niinon qaa honja mon kokaen injiowe mobu: Koi nanjuti, onoo batugianonga tosonian Anutuwaa bentotonaa honjanon koloowaati, ii iima kotowuya. Jaawo laligon koomuwaa siimboboloya mende mogi asugiro ii iibuya.” Kian.

Jiisaswaa selianon letono.

Mat 17.1-8; Maak 9.2-13

²⁸ *Qaa ii injiwo ween 8:waa so tegoro Jiisasnon Piito, Jon ano Jeims unuama baanjanon uma Anutu gama kooliro.

²⁹ Qama kooliro iikanon jaasewanaa kaitanianon letoma qaita mon kolooro. Malekuyanon tualalakota koloon kokobilibiliawo asariro.

³⁰ Iikanondeen iigi eja woinon asugin Jiisaswo qaa qaa amigi. Ii Mooses ano Elaija.

³¹ Asamararan uutanon asugin Jiisaswo qaa kokaen amin mogi, “Anutunon Jiisas siimbobolo moma komuwaati-waajon wasiro kamaan uulanawo Jerusalem sitinon keno aren iikanon honawo koloodaborowaa.”

³² Kaen amin mogito, Piitonon alawoita yorowo jaagianon bimooro gaon egi. Egito, gaononga uugia tooro jaagia uun Jiisaswaa asamararanga ano eja woi iwo naniti, ii injiigi.

³³ Injiigi nama Jiisas mesaowotiwaajon ani Piitonon Jiisas ijoro, “Somatanana, nononon koi kanon keraqeeango mojon. Kawaajon nononon saanon kuun karon mewon: Goojon mon, Mooseswaajon mon ano Elaijawaajon mon.” Piitonon kaen iworoto, iyanaa qaayaa kania ii mende moma kotooro.

³⁴ Kaen jen nano kokolo monjon kamaan aonjanon esuun onono koosu uutanon laligon awawalin jenengia ororo.

³⁵ *Jenengia ororo nangi koosu uutanonga qa aro mon kokaen kamaaro mogi, “Eja koi ii neenaa meranaga. Ii ejemba hamo qen onomambaajon mweengon mube. Mono iwaa qaaya moma laligowu.”

³⁶ Qa aro iikanon kamaaro moma gowoko yononon iikanondeen uun Jiisasnondeen nano iigi. Baanjanon iwoi iigiti, iikawaa bujuya ii kamban iikanon mende jen qaagia bogoro laligogi monjon mon mende moro. Kian.

Jiisasnon ome otaaro meranon qeangoro.

Mat 17.14-21; Maak 9.14-29

³⁷ En waagi Jiisasnon gowokouruta karon yonowo baanjanonga kamaan roganon ejemba tuunlelemba injiigi.

³⁸ Injiigi ejemba tuunonga eja monjon qama kokaen ijoro, “Boi, noo merana guanga koloojiwaajon mono kan ii iiba. Kawaajon qama koolin gonjen.

³⁹ Moba, ome monjon ii mendungoro iikanondeen qa gigilaaro utugon muro wolaza hororo buutanonga kokopa kamaankeja. Ome iikanon horon ureen mun kamban mamaga mende mesaonkeja.

⁴⁰ Kaen kolooro goo gowokouruga ome ii otaawutiwaajon welema ononjento, yononon ii amamaaju.”

* 9:28: 2 Piito 1.17-18 * 9:35: Ais 42.1; Mat 3.17; 12.18; Maak 1.11; Luuk 3.22

⁴¹ Kaen ijoro Jiisasnon meleema mun jero, “Yei, balombaa ejemba yangisen ano irinqiringiawo, niinon mono kamban dawi onowo laligon qaton unjuwe Anutu mende moma laarigi siimbobolo momakema? Meraga mono wama koi kawao.”

⁴² Mera ii wama karo kamban iikanon kaanagadeen omenon mera utugon orogon muro wolaza hororo. Kaen kolooroto, Jiisasnon ome ii jen muro mesaoro mera men qeangon manja muro.

⁴³ Anutuwa ku-usun somatanon kaen asugiro kuuyanon ii iima newogia tegoro waliingogi. Kian.

Jiisasnon koomuyaa Bunja jero indin woi kolooro.

Mat 17.22-23; Maak 9.30-32

Jiisasnon iwoi kuuya ii meroti, iikawaajon ejemba kuuyanon waliingogi Jiisasnon kamban iikanon gowokouruta qaa kota kokaen injoro,

⁴⁴ “Qaa koi mono geja ama mobu: Anutunon Siwe gomambaa Eja hona ii balon ejemba sisiwerowerogiawo yonoo borogianon ama muro kemebaa.”

⁴⁵ Qaa kota ii injoroto, ii mende moma kotogi. Anutunon ii koma tururo aasangoyanon ero ii mende moma asarigi ano kania nomaen, ii qisiwombaajon kokodundun angi. Kian.

Gowoko batugianon moronon uuta kolooja?

Mat 18.1-5; Maak 9.33-37

⁴⁶ *Gowoko nonoononga ‘Moronon uuta kolooja?’ jen qaa ii romongogi.

⁴⁷ Ii romongogito, Jiisasnon uuroromongogia moma koton naamade melaa mon men kooronanon ano nano.

⁴⁸ *Nano kokaen injoro, “Kuuya onoononga monon kamaanqeqeta konoga kolooji, iinon mono uuta kolooja. Kawaajon monon naamade koi noo qananon mirianon koma horon kalan kombaati, iinon mono nii koma horon nombaa. Monon nii koma horon nombaati, iinon wasin nonoti, mono ii kaanagadeen koma horon mubaa.” Kian.

Monon kerega qaago, iinon mono alaga kolooja.

Maak 9.38-40

⁴⁹ Kamban kanon Jonon kanain qaa kokaen ijoro, “Somatana, eja monon goo qanon omejiilan konjoma onono iinin. Iinon nonowo mende liligon laligojiwaajon nono ii qotogon munin.”

⁵⁰ Kaen ijoroto, Jiisasnon kokaen ijoro, “Ii mende qotogon mubu. Monon mende qotogon onomakeji, iinon mono onoangiaa arenon laligoja. (Kawaajon ono mono noo alauruna tosaana ii angosisiri men onombubo.)” Kian.

Samaria goman mon yononon Jiisas gema qegi.

⁵¹ Jiisasnon Siwenon umambaajon ano. Kawaa kambana torijiwaajon Jiisasnon nama “Jerusalem sitinon kema,” jen jen kotiin kanain kananon keno.

⁵² Kema qele waladeen ano wala kengi. Kananon kema laligon Samaria prowinswaa goman monon keuma “Jiisas kawaatiwaajon mozoqozojoon ambonatiwaajon kajan,” jegi.

⁵³ Jegito, Samaria yononon Juuda ano Jerusalem jejewili ama onomakegitiwaajon Jiisasnon “Nii Judia prowinsnon Jerusalem jigo waagen kema,” jerotiwaajon miri angon koma yeizozogia mende injogi.

* 9:46: Luuk 22.24 * 9:48: Mat 10.40; Luuk 10.16; Jon 13.20

⁵⁴ *Kaen angi gowokowoita Jeims ano Jon yoronon ii iima jeri, “Oo Pon, sombinonga gere kamaan onjoro qaombuyaga, kaen qama kooliwombaa-jon mojan me qaago?”

⁵⁵ Kaen jerito, Jiisasnon eleema temboma jen orono.

⁵⁶ Kanoja toroqen goman monjon kenji. Kian.

Jiisas otaawombaa mondomondo qaaya.

Mat 8.18-22

⁵⁷ Kananon kenji eja monjon kan Jiisas ijoro, “Gii daen daen kambaati, niinon mono iikanon gii gotaan kamaa.”

⁵⁸ Li moma Jiisasnon kokaen ijoro, “Duuyaa kasu yononon jamo diingianon egi kanakeewan koon yononon haigia men laligonkejuto, Siwe gomambaa Eja honanon mono daengen kema waja naa qembonon laarin haamo menaga?”

⁵⁹ Jiisasnon eja mombaajon ijoro, “Gii mono kan nii notaawa.” Ijoroto, kokaen meleenon, “Pon, ii saanonto, mannanon komumambaaajon anja. Kawaajon mono wala jena kema galen kombe komuro ron kombego.”

⁶⁰ Kaen meleenoto, Jiisasnon qaaya meleema ijoro, “Mesaowa! Koomuya yononon qamogia koomuya ii saanon ron kombuto, giinon mono kema Anutu bentotombaa kania jen asarin onjoma laligowa.”

⁶¹ *Mombo eja monjon kouma ijoro, “Pon, niinon gii gotaamambaa siina mojento, moba, gii saanon jena wala mirinon kema tinitosauruna yeizozogia jewego.”

⁶² Ijoroto, Jiisasnon meleenon, “Monjon balon meenjangowaa kinon ii hoos gematanon somonjon borianon kinon maayanon men nano keno mombo eleema gematanon uuji, iinon mono Anutuwaabentotonon keuma gawonja mewaatiwaa so mende kolooja.” Kian.

10

Jiisasnon gowoko 72 wasin onjono kenji.

Mat 9.37-38; 10.7-16

¹ Kawaa gematanon Ponjon gowoko tosaana 72* ii meweengon onjono. Anjo “Taonja taonja gomanja gomanja kema,” jen kanon woi woi metogon wala wasin onjono.

² * “Wasin onjoma,” jen kokaen injoro mogi, “Anutuwaabentotonon nene honja mamaga momogon ejato, ii men kululuuwombaaajon gawon meme ejemba anana afaananon laligojon. Kawaajon mono nene honja masuqeqetaa Ponja qama koolin mugi gawon meme ejemba wasin onjono honja men kululuuwu.

³ * “Onjo mono kembu. Mobu, lama yononon duuyaa kasu kawalia yonoo batugianon kemegi lugun injiwuboti, niinon onjo iikawaa tani kaanja wasin onjombe kembu.

⁴ * Onjo monen irimun kasa me geso mon me kana esu ii mende men kembu. Kema kananon ejemba injiima jenkelekele ama yeizozogia mende jewu.

⁵ “Kema miri monjon uma wala kokaen injowu, ‘Anutunon mono miri koi kanon luae qero bonjon laligowu.’

* **9:54:** 2 Kin 1.9-16 * **9:61:** 1 Kin 19.20 * **10:1:** Tosianon weengon 70 jeju. Tosianon 72 jeju.
* **10:2:** Mat 9.37-38 * **10:3:** Mat 10.16 * **10:4:** Mat 10.7-14; Maak 6.8-11; Luuk 9.3-5

⁶ Kaen jegi monnon luae angon komambaa so kolooji een, luaegianon mono iwaa qaganon ubaato, monnon ii mende angon kombaati een, luaegianon mono eleema onjoangiaa qagianon ubaa.

⁷*Miri ubuti, mono iikanondeen laligon gawon mewu. Ejembanon gawon meme ejemba laaligogia nangowutiwaa so kolooju. Kawaajon yononon nene ano apu onombuti, ii mono newu. Miri tosianon lansen mende ewu. Miri suen mende kema kawu.

⁸ “Taon iikanon me iikanon keugi koma horon nene onombuti, ii mono newu.

⁹ Nen tosianon kanon ji injiro ewuti, ii mono men qeangon onombu. Kaen ama kokaen jegi mobu, ‘Anutuwa bentotonanon mono kosere karo iikawaa uutanon keubu.’

¹⁰ *Kaen ambuto, taon monnon keugi gema unuwuti, iikanon mono maaketnon me sombenon kema kokaen jegi mobu,

¹¹ ‘Nono onoo taanon kanin sububun iwoi kana tambonananon moko-taaji, ii mono riin konjoratinin onjoangiaanone eleema kemebaa. Kemebaato, qaa koi mono moma yagowu: Anutuwa bentotonanon mono kosogianon asugija.’

¹² *Niinon kokaen injiowe mobu: Anutunon kaman somatanon qemasologengiaa irona meleenon taon iikawaa qaganon ubaati, so iikanon mono Sodom yonoo siimbobolo soya uugun toroqen onombaa.”†

Jiisasnon taon 3 yonoojon ‘Yei wosobiri!’ jero.

Mat 11.20-24

¹³ * “Oo Korazin toya, niinon onoojon ‘Yei!’ jen saajen ano Betsaida toya, onoojon kaanagadeen ‘Yei!’ jen saajen. Niinon yonoonon kembe qaana jewe sasoniro angoletona ku-usunawo asugiroto, uugia kilen mende meleenji. Angoleta ii waba balanon Taia ano Saidon sitinon asuginagati een, iyononon mono kaman koriga uugia meleembombajaan kaisareya qendeema resanon lumu aon too arin saabuyaga.

¹⁴ “Saabuyagato, Anutunon kanagen Korazin ano Betsaida yonoo qaagia jen tegon irona meleenon siimbobolo mobuti, kaman somata iikanon ii mono Taia ano Saidon yonoo siimbobolo soya uugun mobuya.

¹⁵ *Ano Kaperneam toya, Anutunon onoo saanon metaama onono Siwe gomanon ubuyaga me qaago? Qaago toton! Ono mono koomuwaa senjon gomanon kemebuya.

¹⁶ * “Monnon qaagia mobaati, iinon mono noo qaana mobaa. Monnon gema unuwaati, iinon mono nii gema nuwaato, monnon nii gema nuwaati, iinon wasin nonoti, mono ii gema gewaa.” Kian.

Gowoko 72 yononon eleema aisoogi.

¹⁷ Gowoko 72‡ yononon laligon eleema kan aisoon kokaen jegi, “Pon, nono goo qaganon omejiilan jen koton ononin yononon kaanagadeen qaanana baatanon kema togon kengi.”

¹⁸ Kaen jegi Jiisasnon meleenon, “Niinon Satan aagogi Siwenonga lugun oobili kaan hagon kemero iibe.

* **10:7:** 1 Kor 9.14; 1 Tim 5.18 * **10:10:** Apo 13.51 * **10:12:** Jen 19.24-28; Mat 10.15; 11.24 † **10:12:** Sodom yononon bologa kanjanawo men laligon uugia mende meleenji Anutunon gerenon kondeema onono. * **10:13:** Ais 23.1-18; Eze 26.1-28.26; Joel 3.4-8; Aam 1.9-10; Zek 9.2-4 * **10:15:** Ais 14.13-15 * **10:16:** Mat 10.40; Maak 9.37; Luuk 9.48; Jon 13.20 ‡ **10:17:** Tosianon weengon 70 jeju. Tosianon 72 jeju.

19 *Mobu, niinon ku-usun onombe onjo saanon mokolen, soromaan, kuanquan ano kerenanaa esunmumuya jetawo kuuya riigi kamaaro haamo ambuya. Kawaajon iwoi monjon unun mizimizi mende mewaa.

20 “Kawaajon omejiilan yononon qaagia baatanon kenjuto, kilen onoonon korisoro wana ii iikawaajon mende aisoowu. Onoo qagia Siwe gomanon oogi Anutuwaabuknon eji, iikawaajon mono honombononga qaa aisoowu.” Kian.

Jiisasnon aisoon Anutu mepeseero.

Mat 11.25-27; 13.16-17

21 Kamban kanon Unja Toroyanon Jiisas inaan muro aisoon qaa kokaen jero, “Oo Amana, giinon Buna qaaga momakooto ejemba momo somata megiti, iyonoonon mesangonato, ejemba merabora kaana iyangiaajon mogi poumapou kolooji, ii mono ii inisaana moma asariju. Kawaajon niinon Siwe gomambaa Ponja gii mepeseen gonjen. Oo Amana, gii geenjo kaen koloowaatiwaajon mona sokono awaa kolooro.

22 *“Amananon mono iwoi kuuya jen kotooro noo bunaga kolooro. Amananon meriaa kania anodeen moma yagoro monjon ii mende moja. Kaanagadeen monjon Amayaa kania mende moma yagoro Merianondeen ii moja ano ejemba meweengon onoma yonoojon ii inisaambaati, iyononon mono Ama moma mubuya.”

23 Jiisasnon kaen jen gowokouruta yonoonon eleema iyangiodeen olon kokaen injoro, “Daen yononon onjo iwoi iijuti, ii iima mono jaagiaajon ama simbawonawo kolooju.

24 Iikawaa kania ii kokaen: Niinon qaa kokaen injowe mobu, Gejatootoo ejemba ano kin eja pon mamaganon onjo iwoi koi iijuti, ii iibombaajon awelegon laligogito, ii mende iigi. Onjo qaa koi mojuti, iyononon ii mobombaajon awelegon laligogito, ii mende mogi.” Kian.

Jojopon qaa wana woi ii nomaen?

Mat 22.34-40; Maak 12.28-31

25 *Kana qaawaa boi monjon waama Jiisas timbi ama kokaen qisin mun ijoro, “Boi, niinon mono nomaen ama laaligo kombombana tetegoya qaa buna qen aowenaga?”

26 Ijoro Jiisasnon kokaen meleema qisiro, “Mooseswaa Kana qaanon qaa nomaen oogita eja? Iikawaa kania ii nomaen?”

27 *Qisiro meleema jero, “‘Gii uugabaga, unaga, ku-usunga ano romongoga jumuna iikanon mono Pon Anutuga jopagon laligowa,’ ano ‘Geenga jopagon aonkejan, iikaanideen mono ejemba kuuya jopagon onoma laligowa.’”

28 *Jero Jiisasnon meleenon, “Dindina meleenjan. Ii ten koma laaligo kombombana buna koloowaga.”

29 Kaen meleenoto, Kana qaawaa boinon ‘Ii ten koma solana koloojen,’ kaen romongon kaniaya qendeemambaajon moma Jiisas ijoro, “Ejemba batugianon laligon koubeti, iyonoonon mono morowaajon jejan? Nii mono moroga mende jopagon mubenaga?”

Samaria ejanon gbilibuurun eja kiankomun muro.

30 Kaen jero Jiisasnon meleema jero, “Eja monjon Jerusalem siti mesaon Jeriko gomanon kemen kananon kikekakasililin yonoo borogianon kemero

* 10:19: Ond 91.13
Lew 19.18; Dut 6.5

* 10:22: Jon 3.35; 10.15
* 10:28: Lew 18.5

* 10:25: Mat 22.35-40; Maak 12.28-34

* 10:27:

megi. Menj hina iwoiya wama opoya qetegon gbilibuurun qen gilin kenji komumambaajon ama ero.

³¹ Enj mambono jigo gawon galen monjon kana iikayadeen kema iima iima sisiriin kana leegenja kema uugun keno.

³² Keno mambono jigo gawon eja (Liwait) monjon iikanon kouma iima kaanjadeen iima sisiriin uugun keno.

³³ *Kenoto, Samaria prowinswaa eja§ monjon kana iikayadeen kema eroti, iikanon keuma iima wosoya moma iima kobooro.

³⁴ “Iima koboon kosianon kemen wijia kele ano wain apuyanon morin esuuro. Wijia esuun menj kobibii dongiya qaganon ama wama qenjaaro ee mirinon kema ama kalan koma muro.

³⁵ Kalan koma mun enj waama umugawodeen ween woiwaa tawaya (Kina 20) unjuma qenjaaro miriwaa toya mun ijoro, ‘Eja koi mono kalan koma mun laligona monej gonjeni, ii mende sokoma uuguwaati een, ii mono eleema kan kanon toroqen gomanja.’

³⁶ Eja karoon kaniagia kaen qendeengi. Eja kikekakasililin yonoo borogianon kemeroti, iwaa alia moronon kolooro? Yonoononga morowaajon mona, ii ukalen muro?”

³⁷ Qisin muro meleeno, “Kiankomun muroti, iinon.” Kian meleeno Jiisasnon ijoro moro, “Gii mono kema kaanjadeen ama laligowa.” Kian.

Jiisasnon Marta Maria yorowo kusu raro.

³⁸ *Jiisasnon gowokouruta yonowo kananon kenji Ponggianon goman monjon keuro. Keuro emba mon qata Marta iinon koma horon muro mirianon uro.

³⁹ Martawaa koga qata Maria laligoro. Iinon Pon iima kosianon kamaan rama Buja qaa jeroti, ii geja ama awutambanja koma moro.

⁴⁰ Moroto, Martanon lomban gawonon hororo kema kan amaqamamaa ama Jiisaswaaajon ijoro, “Pon, konanon nomesaoro neenodeen welen gawon mewe mona sokonja me qaago? Kawaaajon mono Maria jena kan ilaan nomba.”

⁴¹ Ijoro Ponjon meleema ijoro, “Marta Marta, gii iwoi kania kania kawaaajon majakaka ano motoqoto moma koroboro laligon geriawo ama nanjan.

⁴² Kaen nanjanto, majakaka motoongo mon menj menj kotiini sokombaa. Nono iwoi seiseiya kawaaajon mende amamaajon. Marianon gosin uuwaa teeya meagon aomambaajon meweengon simbawonawo kolooja. Laaligowaa bakaya awaa ii monjon mon mende wambaa.” Kian.

11

Jiisasnon qamakooliwaa kania kuma onono.

Mat 6.9-13; 7.7-11

¹ Jiisasnon goman monjon qama koolin laligoro tegoro gowokouruta yonoononga monjon kokaen ijoro, “Pon, Jon Oomulu ejanon gowokouruta qamakooliwaa kania kuma ononoti, gii mono kaanjadeen nono kuma nonomba.”

² Ijoro Jiisasnon kokaen injoro, “Ono mono qama kooliwonjen kokaen jewu:

Ama, geengaa qaganon mono toroya ewa. Mono galen koma nonona bentotongaa hona koloowa. (Goo uusiinga Siwenon tej komakejuti, ii mono namonon kaanagadeen koloowa.)

* **10:33:** 2 Hist 28.15 § **10:33:** Juuda yononon Samaria ejemba jejewili ama onoma laligogi.

* **10:38:** Jon 11.1

³ Gii mono ween so nembanene sonananon nonomba.

⁴ Tosianon singisonngo ama nonongiti, nono kuuya iyonoo singisonngogia ii mesaojonj eenj, gii mono iikawaa so nonoonon singisonngo songbama nonomba.

Angobatonon kamaan nunuwabotiwaajon mono anjon koma nonoma Kilenaa Toyaa borianonga metogon nonomba.”*

⁵ Jiisasnon toroqen kokaen injoro, “Onoononga monon gomantiinga ruunanon aliaa mirinon kema mindiin kokaen ijowaa, ‘Alana, bered karoon nona kitia era meleema gomaŋa.

⁶ Alana monon kananon laligon noonon kouro nenena qaagotiwaajon wagimambaajon monganjen.’

⁷ Kaen ijoro alianon miri uutanonga kokaen meleema ijowaa, ‘Gii gaon gbili qen nononjan. Nii nagu koma qaqaŋ suluwe meraboraurunanon niwo tambomaenenana tamboma gaon ejon. Kawaajon waama ii gomambaajon amamaajen.’

⁸ Kaen jewaato, niinon injowe mobu: Miri toyanon alia koloojiwaajon ama mende waama mubaato, ii kilen kaparaŋ koma jen nanjiwaajon ii saanon waama qisijiwaa so kuuya mubaa.

⁹ “Niinon iikawaa bakaya ii kokaen injowe mobu: Mono Anutu qama kooliwu. Qama kooligi iwoi onombaa. Anutuwaanon mono iwoiwaa borojan men mongambu. Ii mongangi qendeen mokoloowuya. Nama nagunon qewu. Qegi nagu tama onombaa.

¹⁰ Monon Anutu qama koolinkeji, iinon mono iikawaa kitia bunŋa qen aowaa. Iwoiwaa mongamakeji, iinon mono iwoi mokoloowaa. Nagunon qenkejiwaajon mono nagu horon mubaa.

¹¹ “Maŋuruna onoononga moronon kokaen kolooja: Merianon sorawaa-jon qisiro kitianon qato mubaa

¹² me kuru kotaajon qisiro kuanjuan mubaa?

¹³ Kawaajon onj ejemba bologa kolooju ano kilen kalen awaa awaa ii meraboraurugia onombombaajon mojuti eenj, Siwe Maŋnananon mono kalenŋa nomaen anjon konaga? Iwaa uuta nanamemenŋa ii nunuugun qaita mon kolooja. Kawaajon Unŋa Toroyaaajon qama koolin qisin mubuti eenj, iinon mono siinanon Unŋa ii wasiro uugianon kemebaa.” Kian.

Jiisasnon ome yonoo esungia uugun qero kamaaja.

Mat 12.22-32; Maak 3.20-27

¹⁴ Omenon eja mon qaamuun men muro moto laligoro Jiisasnon omeya ii otaaro kouma keno neselanŋa lolooro mombo qaa jero. Qaa jero ejemba tuun yononon ii iima walingogi.

¹⁵ *Walingogito, yonoononga tosanon kokaen jegi, “Iinon mono omejiilan yonoo pongia limolan iwaa ku-usunon ome onotaankeja.”

¹⁶ *Kaen jegi tosanon Jiisas qaawaa timbinon horowombaajon iijongon kokaen qisigi, “Gii mono jen kotona sombinonga angoletto mon asugiro iibonŋa.”

¹⁷ Qisigito, iinon uu roromongogia modaboron kokaen injoro, “Kantri daen yonoo galenurugianon batugianon angowowo ama jumbuti, iyononon mono tiwilaan aogi kantrigianon bolin saoyagadeen ewaa. Kaanagadeen miri mombaa kanageso yononon jumbuti, mirigianon mono qeqelalan ewaa.

* **11:4:** Tosianon qaa ii kokaen meleema jenkeju: kilenanonga metogon nonomba. * **11:15:** Mat 9.34; 10.25 * **11:16:** Mat 12.38; 16.1; Maak 8.11

18 “Mobu! Satambaa kanageso yononon kaanagadeen batugianon angowowo ama jumbuyagati een, iyononon mono galenkonkon gawongia mewombaaon amamaagi ometotongianon mono nomaen nanaga? Ono noojon kokaen jeju: Iinon Iimolambaa esunon omejiilan onotaankeja.

19 Kaen jejuto, mobu, niinon Iimolambaa esunon omejiilan konjoma onombenagati een, onoo alaurugianon mono morowaa esunon ii konjoma onombuyaga? Kawaajon yononon mono qaagia hona me qaago, ii gosin jen tegowu.[†]

20 Ii jen tegowuto, Anutuwaa ku-usunonon noo boro susuna sololoo ome onotaankejen ee, Anutuwaa bentotonanon mono onoonon kan kuuja.

21 “Eja kotiga Iimolan iinon[‡] tiwo wasayawo goman miria agokayan kono esuhinayanon mono saanon ewaa.

22 Kaen ewaato, eja kotakota totoon Una Toroya iinon lugun kan qen haamo ama mun tiwo wasaya qirinaaroti, ii kuuya tagon esuhinaya qengama men kema alauruta mendeema onombaa.

23 *[“]Monjon niwo mende laligoji, iinon mono qetegon nomakeja. Monjon ejemba noo qananon ajoroowutiwaajon mende horon onomakeji, iinon mono mendeema onomakeja.” Kian.

Omejiilanon eja uutanon eleembombaaon kaparan konju.

Mat 12.43-45

24 “Omenon eja uutanonga kouma balon qararankonkonan kema lan liligon laligon haamo memambaaon miri mongama mon mende mokoloon mojoya tiro kokaen jewaa, ‘Mirina mesaon kajeji, iikanon mono mombo eleema.’

25 Kaen jen eleema miria usuma menjerenoro eroti, ii kaaniadeen ero mokoloowaa.

26 Kaen mokoloon kema omejiilan tosaana 7 unuambaa. Omejiilan 7 ii iyanu ugun bologa totoon kolooju. Iinon ii unuano kan miri ii uma iikawaa uutanon laligowuya. Kaen koloo eja iikawaa kania wala kilenkilen kolooroto, kanagen bolidaborowaa.” Kian.

Daen yononon simbawonawo kolooju?

27 Jiisasnon qaa kaen jen laligoro ejemba tuun batugianonga emba monjon qama Jiisas kokaen ijoro moro, “Kokona, embanon koro ama men goma aju guagiroti, niinon iwaa mobe simbawonawo kolooja.”

28 Kaen ijoroto, Jiisasnon kokaen meleeno, “Ii jejanto, niinon kokaen jema: Ejemba Anutuwa qawaajon geja ama moma ten koma koma gbilinkejuti, iyononon mono simbawonawo kolooju.” Kian.

Boi tosianon angoletowaajon kaparan koma welenji.

Maak 8.11-12; Mat 12.38-42

29 *Ejemba tuunon ajoroogi somariiro Jiisasnon torogon qaa kokaen jero, “Ejemba kete namonon laligojuti, ii kanageso tuun bologa. Yononon Anutuwa aiweseyaajon kaparan komakejuto, aiwese mon gejatooto eja Joonawaanon kolodabororo. Anutunon aiwese morota mon mende ama onombaa.

[†] 11:19: Iyangiaa sele galenurugianon Anutuwa qata qama kilen ome ii Iimolambaa ku-usunon konjoma onongi niinon ii Anutuwa ku-usunon konjoma onomakejen. Ororon mende nanonjiwaajon moronon hona ano moronon qaa qolonmolongoya otaankeji, ii ejembanon gosin jen tegowu.

[‡] 11:21: Eja kotiga ii Satan. * 11:23: Maak 9.40 * 11:29: Mat 16.4; Maak 8.12

³⁰ *Qaa iikawaa kania ii kokaen: Anutunon wala eenanon Joona wasiro Niiniwe yonoo batugianon kema Anutuwaaiweseaya ano. Iikawaa so Siwe gomambaa Eja honanon kaanagadeen ejemba tuun kokawaa batugianon asugin uugia meleembutiwaajon kuun onoma aiwesegiaga koloowaa.

³¹ *"Kaniagiaa kaisareya mon ii kokaen: Anutunon wala eenanon momakooto uuta somata ii kin Solomon muro Saut waagenga kantri mombaa kwiin embanon Solomombaa momakootoya momambaaajon siina moro. Siina moma namo goraayanonga waama kana koriga tintin kan laligon Solomombaa momoya moro. Ii moroto, mobu, kamban kokaamba niinon batugianon asugin nama Anutuwaanon momakooto uuta men kajeji, ii Solomombaa momakootoya uuguja. Ugujato, onjo kilen telambelan ama noma tompin nangi mende sokonja.

"Kawaajon Anutunon kanagen ejemba korebore horon onono qaagia jen tegowaatiwaajon jaayanon keubuti, kamban iikanon Saut kantriwaa kwiin emba iikanon mono kaanagadeen keubaa. Iinon ejemba tuun somata koi nanjuti, onowo ororon koomunonga waama onoo koorongianon motoon nambaa. Motoon nama qaa kokaen onoo selegianon kuuwaa, 'Ono Jiisas telambelan ama mugi Anutunon irona meleema onono siimbobolo uuta mobuya.' Iinon kaen injoro silia gosin onoangiaajon gamugia mobuya.

³² *"Joonanon Niiniwe ejemba batugianon kema Anutuwaaiwaanon uugia kuuro moma iikanondeen uugia meleengito, mobu, niinon batugianon asugin nama Joonawaa nanamemenja uugun amakejen. Kaen amakejento, onjo kilen telambelan ama nomakeju.

Kawaajon Niiniwe ejembanon jentegowaa kamban somatanon ejemba tuun somata koi nanjuti, onowo ororon koomunonga waama onoo koorongianon motoon nambu. Motoon nama Niiniwe yononon qaa kokaen onoo selegianon kuuwu, 'Ono Siwe gomambaa Eja hona telambelan ama mugi Anutunon irona meleema onono siimbobolo uuta mobuya.' Niiniwe yononon kaen jegi nanamemen-gianon onoangiaa kaniagia injisaangi gamugia mobuya." Kian.

Kiwa ii asasaga nonombaatiwaajon eja.

Mat 5.15; 6.22-23; Maak 4.21-23

³³ *"Monon lambe me kiwa ootirin kowi wangonon me monjonon mende ambaato, ii mono kawaa dun raranon ambaa. Kaen ano tosanon miri uutanon ubombaajon mojuti, yononon iikawaa asasaga iima saanon ubu.

³⁴ Goo jaaga ii uu selegaa kiwaya koloaja. Kawaajon ji monon jaaga mende men boliji een, iikanon mono toon asaridabororo Anutuwaaiwaanon saanon uuganon men asariro laaligoga kuuya asasaganon laligowaa. Asasaganon laligowaato, siin kombomban bologanon me iwoi monon jaaga men bolin asasaga kolangiji een, iikanon selewaa laaligoga kaanagadeen men tiiro pangaman uutanon tintuan laligowaa.

³⁵ "Kaen kolooro moba, pangamanon uugaa asasaga kolangiro tiwabotiwaajon mono tooga moma galen men aowa.

³⁶ Kaen ana Anutuwaaiwaanon uuga kuuya sokono wangona mon mende tiiji een, goo seleganon mono kaanagadeen asombilibiliawo koloon jaasewanganon asarija. Kiwa somatanon seleganon kuun kokobilibiliawo men asarin gonji, laaligoga mono iikawaa so Anutuwaaiwaanon andaboron laligowaa." Kian.

* 11:30: Joona 3.4 * 11:31: 1 Kin 10.1-10; 2 Hist 9.1-12 * 11:32: Joona 3.5 * 11:33: Mat 5.15; Maak 4.21; Luuk 8.16

Uumeleembaa selesele taniwaajon 'Yei!' jero indin 6 kolooro.

Mat 23.1-36; Maak 12.38-40; Luuk 20.45-47

³⁷ Jiisasnon qaa ii jedabororo Farisii (Kana qaawaa kaparan-konkon) eja monnon kokaen jen koma horon muro, "Gii saanon noo mirinon uma rama nene newonja." Kaen jero kema uma nene nemambaajon raro.

³⁸ Wala boria mende songbama kamaan raroto, Farisii ejanon sili ii iima walingoro.

³⁹ Walingoro Ponnon kokaen ijoro, "Oo Farisii onjo mono onjanon hamo qen aowombaajon qambi ano amanenewaa selia songbama yagonkejuto, onoangiaa uugianon mono tilooja. Ii mono dogo, otoko ano nepaqepalo iikanon saa qero laligoju.

⁴⁰ "Oo onjo, uugia qaa. Monnon selia kuuya mokoloroti, iinon mono uuta kaanagadeen mokoloro me qaago? Onjo mono naambaajon uugiaa gawombaajon ataqatan anju? Ii mende sokonja.

⁴¹ Kawaajon iwoi qambi, amanenenon raji, ii mono kalengia ejemba wanaya onombu. Kaen angi Anutunon hamo qen onono onoonon iwoi kuuya mono soraaya ewaa." Kian.

⁴² *"Oo Farisii ejemba, lombo qagianon ubaatiwaajon mono qama wanjinjingon 'Yei!' jejen. Onjo nembanene kuuya mendeema bakaya 10:nonga motoonggo Anutuwaabunja qenkeju. Dane, supe ano logoya kania kania ii kaanagadeen mendeema tenonga motoonggo ii Anutuwaabunja qenkeju. Nandun ii tororo amakejuto, Kana qaawaa kota wana koi mono uugun mesaonkeju: Gii Anutu uu kononganon jopagon munkeba ano ejemba batugianon nanamemen dindina otaan laligowa. Qaa wana ii mono kaparan koma otaan laligowu ano qaa melamelaa ii kaanagadeen mende uugun mesaowu.

⁴³ "Oo Farisii, lombo qagianon ubaatiwaajon mono qama wanjinjingon 'Yei!' jejen. Onjo qamakooli mirinon dun rara mutuyanon jegenjegen rabombaa siina momakeju. Maaketnon me kananon ejemba iniigi jolongia jewutiwaajon momakeju.

⁴⁴ Oo onjo, lombo qagianon ubaatiwaajon qama wanjinjingon 'Yei!' jejen. Onjo qasiri qagia qaa iikawaa so kolooju. Ejembanon qamo moronawo dakanon eji, ii mende moma qagianon lansen riin iwoi donqizizinawo oosirin tiloonkeju." Kian.

⁴⁵ Jiisasnon qaa kaen jero Kana qaawaa boi yonoononga monnon moma meleema kokaen ijoro, "Boi, gii qaa kaen jen nono kaanagadeen gamu qen nononjan."

⁴⁶ Kaen jeroto, Jiisasnon qaa kokaen jero, "Oo Kana qaawaa boi, onoo qagianon kaanagadeen lombo ubaatiwaajon qama wanjinjingon 'Yei!' jejen. Onjo qaawaa qaa jen koton iikawaa qaqan lombotawo ii ejemba qagianon amago ama angi ii angowombaajon bimoon onono aonoronkejuto, onoangio ii boro susugianon boronja mon ilaan onombombaajon wosomomia mon mende enkeja.

⁴⁷ "Oo onjo, lombo qagianon ubaatiwaajon mono qama wanjinjingon 'Yei!' jejen. Onjo gejatootoo ejemba yonoo qasirinon simen kuun men jerenonkejuto, onoangiaa ambosakonjuru-gianon mono ii unugi komugi.

⁴⁸ Onoangiaa ambosakonjurugianon gejatootoo ejemba unugi komugi ononon iyonoo qasirigianon kuun men simen menkeju. Kaen men iikanon ambosakonjurugia yonoo nanamemembaajon wambelaan qaagia nanjon jen dangunu kaana nanju.

* 11:42: Lew 27.30

⁴⁹ “Kawaajon Anutu, momakooto Toya iinon kokaen jeja, ‘Niinon gejatootoo ejemba ano aposol wasin onombe onoonon kawuya. Kagi iyonoononga tosaana ii unugi komuwuya ano tosaana sisiwerowero ama onombuya.’

⁵⁰ “Anutunon Siwe namo mokolon oronoti, kambaan iikanonadeen kanain gejatootoo ejemba unugi sagia molaagi kamaaroti, iikawaa sa irona kuuya ii ejemba kete laligojuti, mono onoo qagianon uro siimbobolo mobuya.

⁵¹ *Aabelwaa sayanon kamaaro iikanonadeen kanain unun kouma laligon Zekaraia siimolon alata ano jiwowon jigo kowoga yoroo batugaranon qegi saya kamaaro iikanon tegoro. Niinon qaa kokaen injiowe mobu: Sagiaa ironanon mono ejemba kete laligojuti, onoo qagianon uro siimbobolo mobuya.

⁵² “Oo Kana qaawaa boi onjo, lombo qagianon ubaatiwaaajon mono qama wanjinjigon ‘Yei!’ jejen. Onjo Anutuwaaw momo mewombaa nagu kii meria ii ejemba unuama angon koma onomakeju. Onjoangio iikawaa uutanon mende keugi ano tosianon iikawaa uutanon keubombaajon anjuti, ononon ii somongon angon koma onoma laligogi.”

⁵³ Jiisasnon qaa kaen jen mesaon keno Kana qaawaa boi ano Farisii yononon kanain qaa geriawo jen mun qaa kania kania jewaatiwaaajon mamaga qisin mugi.

⁵⁴ Qisin mugi buutanonga qaa mon qiwitigoro iikanon kokosiiro qaawaa timbinon horowombaajon embongi. Kian.

12

Uumeleembaa selesele laaligowaa galen meme qaa

Mat 10.26-27

¹ *Jiisasnon qaaya jero kambaan biiwianon kanon ejemba tausenja tausenja iwaanon ajoroon ologologon utaqutama aon nanngi. Kaen ama nanngi kanain gowokouruta kokaen injiwo, “Iwoi jegenja koi: Onjo mono Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkon) yonoo uumeleembaa selesele nanamemengiaajon galengia mewu. Ii wosokondun kaanja kolooja. Ii mende mesaowuti een, iikanon mono yiist kaanja somariin men bolin onombaa.

² * “Ejembanon iwoi unun megii eji, ii kuuya mono kotungi asuganon kolowaa. Kaaniadeen qaa mesangogi eji, ii kuuya mono injisaangi moma kotowuya.

³ Kawaajon onjo mono qaagiaajon galen men aon laligowu. Onjo qaa pangamanon olon jewuti, ii mono asasaganon jengi mobu. Onjo miri uutanon wangonja mongen sanenon gejagianon jewuti, ii mono sombenon asuganon jen asariwu.” Kian.

Morowaajon toroko monin sokombaa.

Mat 10.28-31

⁴ “Alauruna niinon onjo kokaen injiowe mobu: Tosianon selegia qen komun iikawaa gematanon iwoi mon toroqen ambombaajon amamaawuti, iyonoojon mono toroko mende moma laligowu.

⁵ Ii qaagoto, morowaajon toroko mogi sokombaati, niinon ii qendeema onoma. Mon moronon ku-usun men unuro komugi riitama onono gere sianon kemebuti, iwaajon mono toroko moma laligowu. Onoojon qaa ii mombo jejen: Iwaajon mono toroko moma laligowu.

* **11:51:** Jen 4.8; 2 Hist 24.20-21 * **12:1:** Mat 16.6; Maak 8.15 * **12:2:** Maak 4.22; Luuk 8.17

⁶ “Tosianon (arion, wilisi) 5 ii toiya woinon sewanja mewutiwaajon amakejuto, Anutunon iyonoononga motoongowaajon mende duduuro.

⁷ Anutunon kalan koma onoma wan jugia kuuya kaanagadeen weengodaboron jangogia moja. Ejemba onoo sewangia ii wilisi mamaga unuugun uuta kolooja. Kawaajon toroko mono mende moma laligowu.” Kian.

Kraist jokoloowu me qakoombu?

Mat 10.32-33; 12.32; 10.19-20

⁸ “Niinon qaa mon injowe mobu: Monnon nii ejemba jaagianon jokoloon nombaati, Siwe gomambaa Eja honanon mono kaanjadeen ii Anutuwaajobauruta yonoo jaagianon jokoloowaa.

⁹ Kaento, monnon nii ejemba jaagianon qakooma nombaati, niinon mono kaanjadeen ii Anutuwaajobauruta yonoo jaagianon qakooma.

¹⁰ * “Monnon Siwe gomambaa Eja hona qetama qaa jewaati, Anutunon singisongoya ii saanon mesaowaato, monnon Uja Toroya mepaegowaati, iwaa singisongoya ii Anutunon mende mesaowaa.

¹¹ * “Ejembanon ono horon qaa jakegianon onoongi qamakooli mirigianon me kiap gawana ano kantria kantria yonoo eja pon yonoo jaanon nambuti, kamban iikanon qaagiaa kitia naa qaaga nomaen meleema jewonati, iikawaa majakakaya mono mende mobu.

¹² Ii kokaembaajon: Ono qaa jewuti, ii Uja Toroyanon aua iikanondeen kuma onono jewuya.” Kian.

Eja otokoyaa sareqaa

¹³ Ejemba tuun batugianonga eja monnon Jiisaswaa jero, “Boi, mannananon komuro gii mono danaa jena mannaanon borosamoya mendeema nomba.”

¹⁴ Kaen jeroto, Jiisasnon kokaen meleema muro, “Oo eja, moronon oroo jenteego togara koloomambaaajon kuun nonota balongara mendeembenaga?”

¹⁵ Kaen jen qaa kokaen toroqero, “Eshina tiwomalekugianon afaanagadeen me kelemaleen enagati een, kilen laaligogiaa kania ii iikanon mende eja. Laaligogia mende gosin monen esuhinanon mondowuti een, mono tiwilaawu. Kawaajon menngo mewombaa otoko (greed) kuuyawaajon mono galengia men laligowu.”

¹⁶ Kaen jen sareqaa mon kokaen injoro, “Eja qaqabunayawo mon laligoro. Iinon balonanon nene gawon mero toomorian somata kolooro.

¹⁷ Ii kolooro uutanon kokaen romongon jero, ‘Noo kowi mirina ii melaada. Kawaajon dumun gesoya gesoya, amu tuuna tuuna, yagon borana borana ii mono dakanon men kululuuwenaga? Mono nomaen amanamaen?’

¹⁸ Kaen jen jero, ‘Mono kokaen amana: Nii kowi mirina kondeema kitianon kowi miri somasomata memana. Ii men nene toomoriana ano esuhinana kuuya mono iikanon men kululuuwe rabaa.

¹⁹ Kanon raro neenaajon kokaen jema: Oo gii simbawonawo! Toomorianga mono afaana qaa en gonja. Kawaajon mono nene nen aisoon gbania gbania siiseweweya qaa haamo men oson laligowa.’

²⁰ Kaen jeroto, Anutunon kokaen ijoro moro, ‘Oo gii, uuga qaa! Niinon kambanga ama jen tegon uja kokoosoga gomantiina kokanon guambe komuwaga. Komuna ilawoila kuuya buna qen aon laligonati, ii mono morowaa bunaya koloowaamaen?’

* **12:10:** Mat 12.32; Maak 3.29 * **12:11:** Mat 10.19-20; Maak 13.11; Luuk 21.14-15

²¹ “Monjon iyanajon tiwomaleku maa suan iwoi men kululuunkejato, Anutuwaa kooronon uuwaa toomorian mende en muji, iwaajon mono lombo somata kaen koloowaa.” Kian.

Anutu moma laarin majakaka mende mobu.

Mat 6.25-34

²² Jiisasnon gowokouruta kokaen injoro, “Kaen koloowaato, niinon onjo kokaen injowe mobu: Onjo balonon laligowutiwaa majakakaya ii kokaen jen mende mobu: Nono mono naa iwoiga men newonaga ano naa iwoinon selenana esuwonaga?

²³ Selegiawo laligojuti, iikanon iwoi hona kolooro opo selekopaanon mono iikawaa qerewen koloaja. Jaagiawo laligojuti, iikanon iwoi hona kolooro nenenon mono iikawaa qerewen koloaja.

²⁴ “Mono aoao koon injibu: Yononon nene kota mende qosoma kororonkeju. Dumun hona mende koton kowi mirigianon mende men kululuunkeju. Sii solongia ii qetegon (stua) nene mirinon mende amakeju ano Anutunon ii kilen unuaginkeja. Ejemba onjo sewangia ii koon sewangia unuugun uma eja. Mono ii romongogi kembera.

²⁵ “Onoononga monjon majakaka moma iikaana kanon namonon laligowaatiwaa kambana ii ween motoongowaa so men torogewaa me qaago? Ii qaago toton!”

²⁶ “Iwoi melaada kaana ambombaajon amamaawuti een, iwoi tosaana kuuyaajon mono nomaembaajon majakaka mobuyaga?

²⁷ *Onjo mono japu jarin juraya akadamugiawo ii injibu: Yononon opo surugiaajon beweso mende longbamakeju. Gawon iwoi tosaana mende menkeju ano ii kilen kokaen injowe mobu: Kin Solomonon goul silwaya qeragon malekuya asombilibiliawo mouma laligoroto, iwaa malekuya ii taalimba lein firinduawaa so iimasiijsiinjawo mende kolooro.

²⁸ “Japu jarin juraya toon ii kete namonon kosonananon raro woran kongi kamaaro gilin men kululuun kuugi jewaa. Ii kilen Anutunon juraya kaana mon ii kaanideen awaagadeen menjerenonkeja. Kawaajon iinon mono onjo kaanagadeen saanon esuun onombaa. Onjo japu jarin jurayaa so mende koloaju. Anutunon kalan koma onjomambaajon moji, siina iikanon mono iwoi kuuya unuugun uja. Oo ejemba, momalaarigianon mono naambaajon melaada koloaja?

²⁹ “Kaen kolooro onjo kaanagadeen laaligogiaajon majakaka mende mobu. Ii moma bimoon kokaen jewubo, ‘Nono mono naa nene apuga newonaga?’ Kaen jen uugia iikanon mende ama ukamakamaa koloon uugere mokoloowubo.

³⁰ Kantri so uumeleembaa gadokopa yononon iwoi kaana kuuya buna qen aowombaajon kaparan koma uugere amakeju. Ii amakejuto, onjo nene opo iwoiwaajon memegemean men amamaajuti, Mangianon mono ii modaboroja.

³¹ Iikawaa uugereya mende ambuto, mono Anutuwaa bentotonon keubombaajon kaparan komakebu. Uugia iikanon angi ero iinon mono galen koma onoma iwoi kaana ii kaanideen torogon onombaa.” Kian.

Bunanana Siwenon me namonon men kululuunin sokonja?

Mat 6.19-21

* **12:25:** Tosianon kokaen meleema jeju: Onoononga monjon majakaka moma iikaana kanon selia wan fiitwaa so torogon men korimambaajon amamaawaa. * **12:27:** 1 Kin 10.4-7; 2 Hist 9.3-6

³² “Oo noononj tuunj melaada, Mangianonj bentotonj onjomambaaajonj moji-waajonj mono toroko mende moma laligowu.

³³ Balombaa monenj hinaya ii kaparanj koma qeragowubo. Kawaajonj iwoi enj ononji, ii mono sewanaajonj ama monenj horonj bakaya ejemba wanaya kalengiaajonj onombu. Kaenj angi qabunagia maa suanj kaanja ii Siwe gomanonj enj seinj mende qaombaa. Monenj gesogia qaita monj ii Siwe gomanonj mende boliwu. Gurenj dumunjanj ano yongoro meme yonononj mono eu uma iwoi menj boliwombaaajonj amamaawuya.

³⁴ “Iwoiwaajonj akadamuya menj mona uji, iikanonj miri mongenj ero giinonj mono uuga kaanagadeenj iikanonj qokotaanj laligowaga.” Kianj.

Uugbili laligonj gawonj megi sokombaa.

³⁵ *³⁵ “Ono mono Anutuwaaw gawonja mewombaaajonj jojorinj opo surugia somongonj yagonj akadamugiawo nama uugiaa kiwayanonj ootirigi jero laligowu.

³⁶ *³⁶ “Ii kokawaa so: Miri toya monj ii ejemba maranj (agominj aoao) lombanonj kanj aisoowombaaajonj horonj mugikeno. Kanonj keno meraurutanonj mirinonj rama eleembaatiwaajonj jaagianonj seleengenj uunj kisi-kasu jenj kaparanj koma mambonju. Mamboma laligogi iinonj kambanj kanonj me kanonj kouma nagunonj qenaga, yonononj mono iikanondeenj nagu horogi koubaa. Ono mono mera iyonjoo so koloonj jojorinj laligowu.

³⁷ “Ponjonj eleema karo gawonj memeuruta tosonianj uugbili laligogi kaenj mokoloonj onombaati, iyonononj mono simbawonjowo kolooju. Niinonj qaa honja monj kokaenjinjowebu: Iinonj kouma ajoroonj onoma nene dunjonj ano ragi nene unuagi mambaaajonj jojoronj aonj welenj qenj onombaa.

³⁸ Iinonj ruunjanonj me gomanj aworanjoro kanonj eleeno tosonianj uugbili laligogi mokoloonj onombaati, iyonononj mono simbawonjowo kolooju.

³⁹ *³⁹ “Gbili laligowombaaajonj qaa koi mono saanonj romongowu: goman-tiina ano kikekakasililinj ejanonj naa kambanonj me auanonj kawaati, miri toyanonj ii monagati eenj, iinonj mono gbili laligonj miria saanonj galenj mero qosoma umambaaajonj amamaawaa.

⁴⁰ Ono ‘Siwe gomambaa Eja honjanonj kambanj kokaamba mende koubaa,’ jenj romongowuti, iinonj mono kambanj iikanondeenj koubaa. Kawaajonj onj kaanagadeenj jojorinj laligowu.” Kianj.

Gawonj ejanonj silemale laligonj tiwilaaro.

Mat 24.45-51

⁴¹ Jiisasnonj qaa kaenj jero Piitononj qisiro, “Ponj, gii sareqaa koi ii nonoojonj me ejemba tosaanja kuuya yonoojonj kaanagadeenj jejanj?”

⁴² Kaenj qisiro Ponjonj jero, “Gawonj meme ejemba batugianonj morononj tirinj kotonj tosaanja unuuguja? Tosianonj zololongonj gawonj mesaogi monjonj momakooto awaawaa qaganonj kaparanj koma pondanj menkeji, iinonj mono simbawonjowo kolooja. Miri toyanonj nanamemenja gosinj iima mongenj kema miriaa ilawoilaya ii iwaa borianonj ano galenja koloojaa. Galenja koloonj welenjqeqeuruta ijerotiwaa so kalanj koma kambanj dindinanonj unuaginkebaa.

⁴³ Kaenj kalanj koma onoma laligoro toyanonj eleema kanj kaanj iima ‘Mono simbawonjowo koloojan!’ jewaa.

⁴⁴ “Niinonj qaa honja monj kokaenjinjowebu: Toyanonj simbawonjowo ijonj esuhinaya kuuyaa galenja kuunj mubaa.

⁴⁵ Kuun mubaato, gawon meme bibilokoya iinon uutanon romongon kokaen jewaati een, 'Ponaa kaka kambananon koriga eja.' Kaen jen kanain gawon meme ejembauruta unun ureen jejelomban ama aisoon apu kotiga nen uuta sooro enkalolon silemale ama laligowaa.

⁴⁶ Kaen laligon kamban monnon Ponaa koubaatiwaajon mende mambombaati, mono iikanondeen koubaa. Kambanaajon imowamo ulumbulun laligoro mono aua iikanondeen kouma qen japalelen men mun jen kotooro qaaqootogo ejemba kaana gere sianon kemen siimbobolo mobaa.

⁴⁷ "Gawon meme monnon Ponaa uusiina moma yagoroto, qaa arena ijorotiwaa so joronqoron mende men aon gawona men laligoroti, Ponanon iikawaa irona jero somongon oolinon indin mamaga qeyayagon qewuya.

⁴⁸ Kaen qewuyato, gawon meme eja monnon Ponaa uusiina mende moma yagon iwoi ama mero irona saanon jegi oolinon qewutiwaa so kolooji, Ponon iikawaa irona jero afaana qewuya. Anutunon mombaajon iwoi mamaga muroti, iinon mono ii men seiro hona mamaga koloowaatiwaajon mambombaa. Anutunon mombaajon iwoiwaa waroga seiseiya muroti, iinon mono ii men seiro hona seiseiya kolooro meleema mubaatiwaajon qisiwaa." Kian.

Jiisasnon gere bolan men kamaaro deeno.

Mat 10.34-36

⁴⁹ "Niinon namonon gere ama uulangowe jen kema kawaatiwaajon kamaawe uusiina mono iikawaa bolananon jedaborowaatiwaajon eja.

⁵⁰ *Ejato, ii 'Gere ama uulangomana,' jewe siimbobolo mamaga jon kowororo kaana ii noo qananon uma turun nomambaajon ambaa. Anutunon iikaana kanon mulu qaita mon men nombaa. Oo nii konjilin somata moma laligowe mulu men nono iikanon tegowaa.

⁵¹ Kokaen romongowubo: Jiisasnon luae qemambaajon ama namonon kamaaro. Niinon kokaen injiowe mobu: Niinon luae qemambaajon qaagoto, noojon ama juma deengi bon jawo koloowaa.

⁵² "Ii kokaembaajon jejen: Noo Buna qaananon ejemba uugia kuuro meleengitiwaajon kamban kokaamba kanain kokaen koloowaa: Miri momba uutanon ejemba 5 yononon batugianon angowowo ama jumbuya. Leegen karoon yononon woi yorowo angowowo angi leegen woi yoronon karoon yonowo deendeen ama laligowuya.

⁵³ *Manmera yoronon juma kerekere ani nemumbora yoronon riitama aori enaroyanon enaroya qetama aon deembaota." Kian.

Kamban laligojoni, ii moma gosiwu.

Mat 16.2-3

⁵⁴ Jiisasnon toroqen ejemba tuun ii kokaen injoro, "Ween kemekemetanon goman bulugon koosu umun kono onjo ii iima iikanondeen 'Kon kawaa,' jenkeju. Kaen jegi kon kawaa.

⁵⁵ Saut waagennga haamo giliro iima moma kokaen jenkeju, 'Goman geriawo koloowaa.' Kaen jegi iikawaa so koloowaa.

⁵⁶ Oo uumeleembaa ejemba seleseleya, onjo sombin namowaa tanigara iima kon weembaa kanagara saanon gosinkejuto, kamban koi laligojoni, iikawaa kania mende gosin moma kotogi mende sokonja." Kian.

Angowowogia mindingogi solananiwaa.

Mat 5.25-26

⁵⁷ “Ono ‘Twoi dindiŋa ii nomaen ambona,’ jen kawaa kania ii nomaem-baajon ama onjoangio mende gosin jen tegonkeju? Ii mende sokonja.

⁵⁸ Kereganon seleganon qaa ama qaa jakeyanon horon gomambaajon ano jenteeo galembaanon kema kana nemunanon iikanon mono kaparan koma uumotoongo ama qaagara jen solananiwao. Kaen mende ambaoti een, kereganon saanon ororaan gono (jas, majistreit) jenteeo toyaa jaanon keuna moma jero opotorowaa borianon kemena kapuare mirinon goombabo.

⁵⁹ Niinon kokaen jewe moba, Gii kanon tawaga kuuya ambaatiwaa so osin rabaga. Toiyaga konoga kaanagadeen andaborongo mono wantaaga men kamaawaga.” Kian.

13

Uugia melembu me komuŋ tiwilaawu.

¹ Kamban iikanondeen tosianon kouma Jiisas sundu kokaen ijogi moro, “Galili ejemba tosianon Jerusalem jigonoŋ siimolon oogi gawana Pailotnon jero kawali galenurutanon kanon uma unuŋ komugi sagia kamaan lama bulmakao sagiawo melokanjin ero.”

² Kaen jegi meleema kokaen injoro, “Ono iikawaajon kokaen romongowubo: Galili ejemba yononon Galili ejemba tosaana kuuya unuugun singisono ama laligogitiwaaŋ siimbobolo ii mogi.

³ Kaen qaagoto, niinon kokaen injowe mobu: Ono uugia mende meleembuti een, ono kuuyanon mono kaanagadeen tiwilaadaborowu.

⁴ Me goman qata Siloam kanon miri koriga monon kamaan koma ejemba 18 turun onono komugiti, ono iyonooŋ kokaen romongowubo: Yononon Jerusalem kanageso tosaana kuuya unuugun singisono ama qaagiawo laligogi.

⁵ Qaagoto, niinon kokaen injowe mobu: Ono uugia mende meleembuti een, ono kuuyanon mono kaanagadeen tiwilaadaborowuya.” Kian.

Muli gere gorosona sareqaa

⁶ Jiisasnon sareqaa mon kokaen jero, “Eja monon muli gere komoro gawonon kouma nano kawaa hona mongamambaajon kenoto, mon mende mokolooro.

⁷ Mende mokolon gawon galenaajon jero, ‘Moba, niinon muli gere kokawaa hona gbani karoombaa so kan mongambeto, mon mende mokoloowe. Kawaaŋ ii mono naambaajon toroŋ namowaa kelega een horowabo. Kawaaŋ ii mono koma gilina kamba.’

⁸ Toyanon kaen jeroto, galenon meleema ijoro moro, ‘Oo eja poŋna, ii saanon mesaona gbani koi mombo namba. Niinon kamban biiwianon kokaamba kanon kinonon namo onon qidigon isombason ama liligowe kelegawo koloowaa.

⁹ Niinon kaen ambe gbani gematanon iikawaa hona saanon koloona. Ii mende koloowaati een, ii saanon komba.’ ” Kian.

Jiisasnon Sabat kendonon emba mon men qangoro.

¹⁰ Jiisasnon Sabat kendonon qamakooli miri monon uma Buŋa qaa kuma onono.

¹¹ Kanon emba mon raro. Omenon gbani 18 kawaa so men loorin muro gemata miligoro qetetereemambaajon amamaan rama laligoro.

¹² Jiisasnon emba ii iima onono karo kokaen ijoro, “Emba, isinabisina jiganon mono gomesaoro awaa koloojan.”

¹³ Kaen jen boria wananon ano iikanondeen qetetereen Anutu mepeseen muro.

¹⁴ *Mepeseen muroto, Jiisasnon Sabat kendonon emba ii men qeangoroti, qamakooli miriwaa galenanon ii iima kawaajon moro boliro qaa kanain ejemba tuun yonoojon jero, "Gawon memewaa kaman 6 eji, iikanon mono kan men qeangon onombaatiwaaajon jewu. Ii Sabat kendonon qaago."

¹⁵ Kaen jeroto, Ponon meleema kokaen jero, "Oo uumeleembaa selesele ejemba, onjo kuuya bulmakao ejiaga me dongigiaga ii Sabat kendonon mirinonga isama unuangi apunon kema nenkeju me qaago? Onoononga monon ii mende angon koma onomakeja.

¹⁶ Mobu! Emba koi kanon Aabrahambaa gbiliga kolooro Satanon somonon muro gbani 18:baa so laligoro niinon kasia ii Sabat kendonon isambe sokoma ononja me qaago?"

¹⁷ Kaen jero tuarenjenjuruta kuuya yononon gamugia mogi ano ejemba tuun kuuya yononon angolet damuyawo meroti, ii kuuya iima moma aisoogi. Kian.

Nejon kotaa sareqaa

Mat 13.31-32, 34; Maak 4.30-32

¹⁸ Jiisasnon sareqaa mon kokaen jero, "Anutuwaa bentotonaa kania ii nomaen? Ii naamombo so ambenaga?"

¹⁹ Ii nejon kotaa so kokaen kolooja: Eja monon ii men gawonanon kema komoro waama somariin gere kolooro. Gere kolooro kanakeewan koonja koonja yononon haigia gere iikawaa borianon angi." Kian.

Yiistwaa sareqaa

Mat 13.33

²⁰ Jiisasnon mombo sareqaa mon kokaen jero, "Anutuwaa bentotonaa ii naa iwoiwo so ambenaga?"

²¹ Ii yiist me flaua men somasomariiwaa so kokaen kolooja: Emba monon 'Bered oomana,' jen yiist men flaua konde karon kanon mindirin melenqeleen ama ano rama korebore somariiro." Kian.

Mono nagu gonjonanon janjarin riin keubu.

Mat 7.13-14, 21-23

²² Jiisasnon kema taonja taonja ano gomanja gomanja kanon Bunja qaa kuma onoma kema laligon Jerusalem sitinon baagen keno.

²³ Keno monon kokaen qisin muro, "Pon, uugia meleengi Anutunon hamo qen onono letombuti, ii ejemba afaangoya me nomaen?" Qisin muro kokaen injoro,

²⁴ "Ono mono nagu gonjonanon keubombaajon janjarin riin aonrowu. Niinon kokaen injowe mobu: Ejemba mamaganon Anutuwaa bentoton uutanon keubombaajon batogowuto, ii amamaawuya.

²⁵ Kanagen miri toyanon waama nagu konogo onjo kaman iikanon kanain seleenjen nama nagunon qen kokaen jewuya, 'Pon, mono nagu horon nonomba.' Kaen jegi meleema kokaen injowaa, 'Nii mende moma ononjen. Ono daankaya, ii mende mojen.'

²⁶ Kaen injoro onjo iikanondeen kanain kokaen jewuya, 'Nononon mono giwo ainjolon rama nene nenin. Giinon mono liligon nonoo sombenon Bunja kuma nonona.'

* **13:14:** Eks 20.9-10; Dut 5.13-14

27 *Kaen jewuyato, iinon qaa kokaen injowaa, ‘Ono mono dakaya, nii mende moma ononjen. Kawaajon kokaen injowe mobu: Bologa meme kuuya, ono mono nomesaon togowu.’

28 **“Togogi iikanon Aabraham, Aisak, Jeikob ano gejatootoo ejemba kuuya yononon Anutuwa bentoton uutanon nangi injibuto, onongia hagon onongi seleenjen nambuya. Kaniagia kaen mokoloon saama gigilaan gobugia kigi qaro laligowuya.

29 Ejembaya ejembaya ii ween koukoutanonga ano kemekemetanonga ano leelee Noot Saut iikanon kan Anutuwa bentoton keuma dun raragia men nembanene nen korisoro ama laligowuya.

30 *Kaen laligowuto, mobu! Konoga yonoononga tosanon mutuya koloowuya ano mutuya yonoononga tosanon konoga koloowuya.” Kian.

Kin Herodnon kasu soona kawaa so kolooja.

Mat 23.37-39

31 Kamban iikanondeen Farisii (Kana qaawaa kaparankonkon) tosanon Jiisaswaanon kan kokaen jegi, “Kin Herodnon guro komuwaatiwaajon moja. Kawaajon mono goman koi mesaon kamba.”

32 Jegi kokaen meleema onono, “Ono mono duuyaa kasu soona ii kokaen jegi moba, ‘Moba! Niinon kete ano woran ome onotaamana ano ji ejemba men qeangon onoma laligomana. Kemanati, indigen mono iikanon keuma gawona metogomana.’

33 “Gejatootoo ejemba seiseiya ii Jerusalem sitinon unugi komugi. Goman tosanon mende toroqen unugi komunkeju, iikawaa tanitani eja iijen. Kawaajon niinon kete ano woran indigen kana kema laligomana. Jerusalem keube nugi komumanati een, mono iyonoonon kaiyakagiaga ii toroqen ambu.” Kian.

Jiisasnon Jerusalem sitiwaajon saaro.

Mat 23.37-39

34 Jiisasnon jero, “Oo Jerusalem Jerusalem, ono gejatootoo ejemba unugi komugi Anutunon ejemba wasin onono onoonon kankejuti, ii jamonon unugi komunkeju. Kuru nemunanon merauruta engana baatanon ama kajojoon onomakeji, niinon iikawaa so kambana kambana goo kanagesouruga suungon kololoon onomambaajon moma laligoweto, ono ii togon laligon kougi.

35 *Mobu! ‘Anutunon mono jigo mirigia gema qero saoyagadeen ewaa.’ Kaen ewaato, niinon kokaen injowe mobu, Ono nii mombo mende nibuyato, kanagen kamban mon kan kuuro iikanon niima kokaen jewuya, ‘Pombaa qatanon kan nononji, Anutunon mono ii kotuegon muba.’ Kian.”

14

Jiisasnon ji eja mon men qeangoro.

1 Jiisasnon Sabat kendon monnon Farisii (Kana qaawaa kaparankonkon) yonoo jotamemeya mombaa mirianon uma nene nero. Nen raro tosanon galen men itiigi.

2 Iikanon iwaa jaasewananon ji eja mon kana boria apunon ologon somariiro raro.

* 13:27: Ond 6.8 * 13:28: Mat 22.13; 25.30 * 13:28: Mat 8.11-12 * 13:30: Mat 19.30; 20.16; Maak 10.31 * 13:35: Ond 118.26; Jer 22.5

³ Jiisasnon ii iima kanain Kana qaawaa boi ano Farisii ii qisin onoma kokaen jero, “Sabat kendonon eja men qeangon mun iikaana kanon Kana qaa uuguwonja me qaago?”

⁴ Kaen jeroto, yononon goron qen ragi. Ragi borianon eja ii oosirin men qeangon wasiro keno.

⁵ *Keno kokaen injoro, “Onoononga mombaanon mera me bulmakao ejia ii Sabat kendonon apu ronon kemebaati een, ii mono uulanawo horogi koubaa. Moronon ii mende hororo kounaga?”

⁶ Kaen qisin onono kawaa kitia meleembombaa bimoon qaagia bogoro ragi. Kian.

Jiisasnon sele men-uu ii qetano.

⁷ Farisii (Kana qaawaa kaparankonkon) ejanon ejemba nenewaajon koma horon ononoti, iyononon dun jaayanon eu metogon ragiti, Jiisasnon ii iima kawaajon sareqaa mon kokaen injoro,

⁸ * “Mononon gii maran (agomin aoao) lombambaanon koma horon gono iikanon kema dun jegenja mende men raba. Kaen ambagati een, tosaana koma horon ononoti, iyonoononga mononon gii guugun qabunayawo koloowabo.

⁹ “Iinon kouro lomban toyanon goonon kan kokaen jenaga, ‘Gii dun koi mesaona uuta iinon raba.’ Kaen jewaati een, gii mono waama baatanon emu kamaan dun men rama gamuga senjombo mobabo.

¹⁰ Kaen qaagoto, mononon koma horon gombaati, gii saanon dun siminanon emu kema raba. Kaen rana lomban toyanon kouma giima jewaa, ‘Alana, gii saanon kan dun jegenanon eu kema raba’. Kaen jero giinon ejemba giwo rama nene nejuti, mono kuuya iyonoo jaagianon qabunagawo koloowaa.

¹¹ * “Ii kokaembaajona: Iyangiaa uugia men ubuti, Anutunon ii kuuya men kamaan onombaa. Mononon iyanja uuta men kamaawaati, Anutunon mono ii men uma mubaa.”

¹² Farisii (Kana qaawaa kaparankonkon) ejanon ejemba koma horon onono lombanon ragi Jiisasnon lomban toya eleema iima kokaen ijoro, “Gii weembaa me gomantiinja lomban mon onon iikanon geengaa alauruga me daremunuruga ii mende koma horon onomba. Tinitosauruga me miri ejemba qabunagiawo ii mende koma horon onomba. Kaana lombambaaajon koma horon ononoti, ii kaanjadeen koma horon goma tosaga ii metogon gongi tegowaa. Kaen ambaati een, Anutunon mono iikawaa tawaya mende gombaa.

¹³ “Kaen qaagoto, lomban mozozongon oowagati, gii mono ejemba kamaanqeqeta ii koma horon onomba. Ejemba wanaya, lokon ano jaagoo koloojuti, mono ii onoono sokombaa.

¹⁴ Ii koma horon onona yononon tosa metogon gombombaaajon amamaagi gii iikawaajon simbawonawo koloon laligowaa. Tosagia ii een ero laligona solana yononon koomunonga waagi kamban iikanon Anutunon ano ii goojon metogon gombaa.” Kian.

Lomban ano mondomondo qaa jen togogi.

Mat 22.1-10

¹⁵ Jiisasnon kaen jero nene nen ragi yonoononga mononon ii moma kokaen ijoro, “Mononon Anutuwaabentoton uutanon keuma nene nen rabaati, niinon iwaajon simbawonawo jejen.”

* 14:5: Mat 12.11 * 14:8: Gba 25.6-7 * 14:11: Mat 23.12; Luuk 18.14

¹⁶ Kaen ijoro kokaen meleeno, “Eja monnon gomantiina lomban somata mozozongon oon ejemba mamaga horon onongi kawutiwaajon jero.

¹⁷ Lomban kambana kan kuuro welenqeqeya mon wasiro koma horon onomambaaajon ijoroti, iinon yonoonon kema jero mogi, ‘Twei kuuya mozozongodaboronin eja. Kawaajon mono saanon kawu.’

¹⁸ Kaen injoroto, ii moma yononon korebore kanain iwei tosiannon mon-don togogi. Eja mutuyanon jero, ‘Nii molalen mon sewana mewetiwaajon iikanon kema iimambaaajon mojen. Iikanon somongon nonja. Kawaajon saanon kema ijona mende moma bolin nomba.’

¹⁹ Eja monnon jero, ‘Nii bulmakao ejia 10 sewangia meweti, ii qaqanon somongowe kinon horogi kema gawon batogon menjangomana. Iikanon somongon nonjiwaajon saanon ijona mende moma bolin nomba.’

²⁰ Monnon toroqen kokaen jero, ‘Nii emba woranda koi sewana mewetiwaajon kamambaaajon amamaajen.’

²¹ “Kaen jegi welenqeqenon eleema eja ponja buju ii ijoro. Ijoro moma uuta gere jero welenqeqeya kokaen jen koton muro, ‘Gii mono alanzan qenjaaro sombenon ano kananon kema ejemba kamaanqeqeta, wanaya, kana borogia riiriita, jaagoo ano lokon ejemba ii mono unuana lomban miri uutanon koi kawu.’

²² Jen koton murotiwaa so andaboron kan kokaen ijoro, ‘Ponja, jen koton nonjaniwaa so anjento, dun tintina mombo kaanjadeen raja.’

²³ “Kaen ijoro eja ponnon jero, ‘Gii mono roonqeqe ano kuungianon kema ejemba rama kenjuti, ii kaparan koma kuun onona lomban miri uutanon kouma saa gewu.

²⁴ Niinon kokaen injiowe mobu: Ejemba wala koma horon onomambaaajon jeweti, iyonoononga monnon noo lombanon mende kouma nembanene nen naan mobaa.’ ” Kian.

Jiisaswaa gowoko laaligowaa kania

Mat 10:37-38

²⁵ Jiisasnon keno ejemba tuunlelemba yononon otaan kengi eleema kokaen injoro,

²⁶ * “Monnon niwo kan laligomanjen nii gogoraagen ama noma nemunmana, embameria, daremunja, naambeeta ano iyanaa laaligoya kaanagadeen jegen ama jopagonkeji, iinon mono noo gowokona koloomambaaajon amamaawaa.

²⁷ * Sisigia megii monnon nii notaan siimbobolo moma maripoonon komumambaaajon mende jojoriwaati, iinon mono noo gowokona koloomambaaajon amamaawaa.

²⁸ “Onoononga monnon miri koriga memambaaajon moji een, iinon mono wala kamaan rama monenja miri medaborowaatiwaa so kolooja me qaagoti, iikawaa kania gosin iima kotowaa.

²⁹ Kaen mende ama miri tandoya komoma medaboromambaaajon kotikotiiya mende en muro mesaoro een nano ejemba kuuya ii iima kanain jen mepaqepae ama mububo.

³⁰ Kaen ama mun kokaen jewubo, ‘Eja ii kanain miria meroto, ii medaboromambaaajon mende kotiuro.’ Iikawaa so gii Jiisas otaawaa me qaagoti, ii tororo gosin moma kotowa.” Kian.

³¹ Jiisasnon qaa ii toroqen kokaen jero, “Kaanagadeen kin eja pon monnon kin mombo aron qen ‘Manja qewonja,’ jen nomaen ambaa? Iinon

* 14:26: Mat 10:37 * 14:27: Mat 10:38; 16:24; Maak 8:34; Luuk 9:23

uulanawogadeen kere mende ama mubaato, wala jawinuruta horon onono ajoroon rama qambanmamban qaa kokaen amin mobuya, 'Ananaanon ejaurunana 10,000 laligojon ano leegen kereurunana ii 20,000 laligoju. Eja pongianon ii unuama kagi injiima saanon kotiin unuwona me qaago?'

³² 'Mende kotiiwona,' jewuti een, iinon kere kinon koriganon karo iikanondeen jotamemeuruta wasin onono iwaanon kema luae qewombaa-jon gejanono amin mobuya.

³³ Kaanagadeen onoononga monon iwoi kuuya en muji, ii jegen aambaati, iinon mono noo gowokona koloombaaajon amamaawaa. Kawaajon mono niiga jegen noongi sokombaa." Kian.

Sii naana qaa ii iwoi omay totoon.

Mat 5.13; Maak 9.50

³⁴ "Sii ii awaa koloojato, siina mesaowaati een, ii mono nomaen meagonin mombo siinawo koloonaga?

³⁵ Kikisi omay ii balon kelegawo koloowaatiwaaajon men kululuun isombason amakejonto, sii naana qaa ii iwoi mombaajon mende sokombaa. Qaago! Ii mono een namonon gilini kemen een toontoon ewaa. (Gii kaanadeen noo gowokona koloon batuyanon koton nomesaowagati een, mono iwoi omay koloowaga.) Monon gejiawo laligoji een, iinon mono qaa ii moma kotowa." Kian.

15

Lamanon soorotiwaa sareqaa

Mat 18.12-14

¹ *Takis tiliqili ama megiti ano singisongo ejemba tosaana ii jaasoongoyanon Jiisaswaa Buja qaaya mobombaaajon kagi.

² Kaen kagito, Farisii ano Kana qaawaa boi yononon Jiisaswaaajon uugia boliro njindin-nunduru qaa kokaen jegi, "Eja kanon singisongo ejemba unuama yonowo rama nene neja."

³ Kaen jegitiwaaajon Jiisasnon sareqaa mon kokaen injoro,

⁴ "Onoononga mombaa lamauruta 100 laligogi yonoononga monon soon jinjaun keno toyanon nomaen ambaa? Iinon mono 99 ii balon qararanjonkonon onomesaon kema motoongo jinjaun kenoti, iikawaajon mongama kema laligon mokoloo tegowaa.

⁵ Mokoloon uukoisoro ama sawinanon ama bosima kawaa.

⁶ Mirinon kan alauruta ano tosaana kosere laligojuti, ii onono ajoroogi kokaen injiwaa, 'Lamana sooroti, ii mokoloojenatiwaaajon mono kagi niwo korisoro ambona'

⁷ Niinon kokaen injowe mobu: Iikawaa so singisongo eja motoongonon uuta meleembaati, iwaajon Siwe gomanon korisoro somata koloowaa. Ejemba 99 iyangiaa jaagianon solana dindina koloon uugia meleembombaaajon mende moma laligojuti, iyonoojon korisoro kaana mende koloowaa." Kian.

Monen kota soorotiwaa sareqaa

⁸ "Kaanagadeen emba monon silwa monen kota 10 men laligoro yonoononga motoongonon kemen sooro nomaen ambaa? Iinon mono kiwa ootirin kaparan koma miri usuma mongambaa. Mongama laligon mokoloo tegowaa.

* 15:1: Luuk 5.29-30

⁹ Ii mokoloon emba alauruta ano emba tosaana kosere laligojuti, ii onoono ajoroogi kokaen injowaa, ‘Noonon silwa monej kota motoongonon sooroti, ii mokoloojenjatiwaajon mono kagi niwo korisoro ambona.’

¹⁰ Iikawaa so niinon kokaen injowe mobu: Singisongo ejemba monon uuta meleeno Anutuwa gajobauruta yononon iwaajon korisoro uuta ambuya.” Kian.

Qewolon ejanon uunjonjan ama uuta meleeno.

¹¹ Jiisasnon toroqen kokaen jero, “Eja mombaa merawoita woi laligori.

¹² Koganon manajon kokaen ijoro, ‘Amana, gii mono monej esuhinaga mendeema bakaya nomba.’ Kaen ijoro manjaranon ilawoilaya kuuya sogaranon mendeema orono.

¹³ Ii orono meria melaanon goman boria woi karoon laligon hina iwoiya kuuya ii kololoon men kantri mongen keno. Iikanon kema iyanaa jaajaa kana somata emba yonowo bao kasu kaana pangaman laaligo laligon monej hinaya gilidabororo.

¹⁴ “Iwoi kuuya gilidabororo bodi somata koloon balon kuuya ii sokono. Iinon kamban kanon kanain tapekokoro koloon memeqemean ama ama-maaro.

¹⁵ Amamaan kantri iikawaa toya mombaanon kema gawombaajon qisin muro wasiro iwaa bao sopanon kemen bao galengiaga laligoro.

¹⁶ Iikanon laligoro bao yononon sako kota negi iima ‘Saanon ii newe tomena sokonaga,’ jeroto, ii kaanagadeen monon mende muro.

¹⁷ “Kaen laligon uuta tooro kokaen jero, ‘Manaa gawon ejemba naa afaana yononon gawon meg sewana onono nene nen timbiringon laligojuto, niinon kokanon konkorara bodi laligon komumambaajon anjen.

¹⁸ Nii mono waama mannaan eleema kema kokaen ijomana, ‘Ama, nii singisongo ama iikanon gii ano Siwe Toya qaagara qotogon qagara men boliwe.

¹⁹ Kawaajon giinon mombo noojon ‘Merana,’ jewagatiwaa so mende koloojen. Gii saanon jena welenqeqega mon koloomana.’

²⁰ “Kaen jen waama mannaan keno. Kema miri dodowiro mananon korikori endu nama iiro karo bata pororogoro iima koboon esunagadeen qiqigon kema kema aroyanon giliro kemero buuta kiton nen ‘Merana, oowe oowe!’ jero.

²¹ Kaen anoto, merianon ijoro, ‘Manaa, nii singisongo ama iikanon gii ano Siwe Toya qaagara qotogon qagara men boliwe. Kawaajon giinon mombo noojon ‘Merana,’ jewagatiwaa so mende koloojen.’

²² “Kaen ijoro mananon iikanondeen welenqeqeuruta kokaen injoro, ‘Ono mono uulanawo maleku akadamuyawo mon men kan mouma mubu. Ilawage aroyanon koma menjerengon mun kana esu kanianon mouma mubu.

²³ Kaanagadeen sopanon kema bulmakao donja kelegawo mon men kan qen oogi nen korisoro ambona.

²⁴ Merana koi komun tagoroti, iinon mono mombo gbilin kaja. Iinon mono soorogo Anutunon mombo mokolooro asugija.’ Kaen injoro kanain korisoro angi.

²⁵ “Korisoro angito, datanon gawonon laligon eleema miri dodowin kanon rii gbawe qama oron aisoogiti, iikawaa otona moro.

²⁶ Ii moma welen mera mon qaro karo ‘Ii nomaembaajon anju?’ jen qisin muro.

²⁷ Qisiñ muro kokaen ijoro, ‘Koganon luluunkota eleema karo manjanon ii mombo anəlin ba koma mun iikawaajon injoro bulmakao donə kelegawo qen oon aisooju.’

²⁸ “Kaen ijoro irina soono mirinon umambaajon togoro. Togoroto, manjanon ii moma seleenjen kamaan uuluə qaa bonjonanon jen men loorin muro.

²⁹ Men loorin muroto, iinon meleema kokaen ijoro, ‘Manna, niinon gbani mamaga welenga qen laligon jenkootoga kamban monjon mende uugun laligoweto, kilen giinon kamban monjon meme (nonin) melaa mon alauruna yonowo korisoro ambombaajon mende nona.

³⁰ Mende nonato, meraga koi kanon kana somata emba yonowo laligon monen hinaga tiwilaan kouro giinon mono iwaajon ama injona bulmakao donə kelegawo qen ooju.’

³¹ “Ijoro manjanon kokaen meleema jero, ‘Merana, gii kamban so neenawo laligonkejan. Kawaajon neenaa bunəna kuuya ii mono goo bunəga kaangadeen kolooja.

³² Kaangadeen koloojato, koga koi kanon komun tagoroto, mombo gbilin eleema kaja. Iinon soodabororoto, Anutunon ii mombo mokolooja. Kawaajon keteda koi nene korisoro anin sokonja.’ ” Kian.

16

Eruhina galen tiliqiliawowaa sareqaa

¹ Jiisanon gowokouruta qaa mon kokaen injoro mogi, “Eja qabunayawo mombaa esuhina galenə mon laligoro. Tosianon kan eja qabunayawo ii qaa kiisan ijogi, ‘Iinon goonon monen hinaga kondeema tondu gilin laligoja.’

² Ii moma galen ii jero karo jen muro, ‘Nii goojon bunə bologa jegi mojen. Gii noo miri ano esuhinana mombo galen kombagatiwaa so mende koloojan. Kawaajon ii nomaen galen koma laligona, iikawaa lopoya jen asarin nomba.’

³ Kaen jero uutanon kokaen romongoro, ‘Miri toyanon galenkonjon gawona nuano nomaen amajanə? Esuna mende sokonjiwaaajon balon osomambaajon amamaajen ano jejewelenwelen eja laligomambaa-jon gamuna mojen.

⁴ Iinon galenkonjon gawona nuambaati, niinon kamban iikanon nomaen ambe tosanon mirigianon koma horon kalan koma nombuyaga? Ahaa! Kana mon romongojen.’

⁵ “Kaen jen ejemba toyanon tosa ama ononoti, ii kuuya anə anə horon onono kagi. Mutuyanon karo ii kokaen ijoro, ‘Tonaanon tosa goonon dawi eja?’

⁶ Kaen qisiro jero, ‘Oil dram 100 mewe.’ Kaen jero kokaen meleeno, ‘Gii tosa papiaga men koi rama uulanəwo utegon 50 oona ewa.’

⁷ Kaen jen eja mon qisiñ muro, ‘Ano gii? Goonon tosa dawi eja?’ Qisiro kokaen jero, ‘Wiit flaua ii 21,000 kilogram mewe.’ Kaen jero ijoro, ‘Gii tosa papiaga men iikanon 16,800 kilogram kaen oona ewa.’

⁸ “Kaen kolooro miri toyanon moma jenqeeango qaa kokaen jero, ‘Galenanon tiliqili qaganon iwoi anoti, ii momakooto awaa qendenja.’ ” Pon Jiisanon sundu kaen jen toroqen jero, “Pangamambaa nanamemen otaankejuti, iyonoo momakootogia ii ejemba tosaanə kete laligojuti, ii tiliqili ama onombutiwaa so ejato, Anutuwaa asasaganon laligojuti, yonoo momakootogia ii iikawaa baatanon kolooja.

9 “Kawaajon kokaen jewe mogi: Tosianon balombaa monen hinanon ejemba tiligon onomakejuto, ononon mono iikanon men alaurugia mokoloon onombu. Ii mokoloon onongi balombaa iwoinon qaombaati, Anutunon mono kamban iikanon koma horon onono laaligo kombombanja gomanon keuma tetegoya qaa laligowu.

10 “Mononon iwoi melaada men kaparan koma tororo galen konji, iinon mono iwoi somata kaanagadeen tororo galen kombaa. Mononon iwoi melaada galen koma gijigaju anji, iinon mono iwoi somata ii kaanagadeen galen kombaatiiwajaan jenin gijigaju ambaa.

11 Balombaa monen hinaya borogianon angi ii pondan mende galen kongi hona mende kolooroti een, mononon mono iwoi bunaya uuta hona ii borogianon mende ambaa.

12 Ono tosaana yonoonon iwoi ii pondan mende galen kongi hona mende kolooroti een, onoangiaa uugiaa buna hona ii moronon mon ononaga?

13 * “Welenqege mononon pon woi welen qen oromambajaan amamaankeja. Mononon kaen amambajaan moji, iinon mono mon kazi amamun mon uutanon jopagowaa. Mombaanon qokotaan mon jejewili amamubaa. Kawaajon ononon Anutu ano monen hina ii mindirin welen qen orombombajaan amamaawu.” Kian.

Monembaa uugere ambubotiwaa qambanmamban qaa

Mat 11.12-13; 5.31-32; Maak 10.11-12

14 Farisii (Kana qaawaa kaparankonkon) yononon monembaa naan magan en onono laligogitiwajaan Jiisasnon qaa kuuya ii jeroti, ii moma jaa kuma mepaegon mugi.

15 Mepaegon mugi kokaen injoro, “Farisii ononon mono ejemba jaagianon solana kaana qendeema onombombajaan geriawo amakejuto, Anutunon uugiaa kania moma kotodaboroja. Ejemba jaagianon iwoi mombajaan mogi uuta kolooji, ii Anutunon iiro arokuukuuyawo koloonkeja.

16 * “Bentotombaa kania ii Mooseswaanon Kana qaanon ano gejatootoo ejemba yonoo Buju Terenon oogi weengon laligon waanin Jonon asugin hona asuganon inisaano. Kamban iikanon kanain qaa ii jen sein Anutuwa bentotonon keubutiwajaan ejemba uugia kuunkejon. Ejemba kuuyanon mono janjarin riin kaparan koma bentoton iikawaa uutanon keubombajaan amakeju.

17 * Siwe balonon goron qewaotiwaa so anjaoto, Kana qaawaa tere jimbolana motoongo ii kamban mongen mende totoon aliwaa. Kian.

18 * “Eja mononon embia mesaon emba mon mewaati, iinon mono olonkalu ambaa. Eja mononon emba loyanon mesaoroti, ii mewaati, iinon mono kaanagadeen olonkalu ambaa.” Kian.

Eja qaqabunayawo ano Lazarus

19 “Eja qabunayawo mon laligoro. Iinon opo maleku nezongbala osoga akadamuyawo mouma laligon kamban so nenkorisoro ama siiseweweya qaa laligoro.

20 Kaen laligoroto, iwaa miri naguya kosianon eja wanaya mon qata Lazarus en laligoro. Wiji nombonon selia so koma raro.

21 Wosoya ano gbadonon en eja pon qerewenaa nene dunnonga nene kera reemonja kamaaro ii nemambajaan moro. Moma ero kasu yononon kouma wiji nombonja bojon laligogi.

* 16:13: Mat 6.24 * 16:16: Mat 11.12-13 * 16:17: Mat 5.18 * 16:18: Mat 5.32; 1 Kor 7.10-11

²² “Kaen laligon wanaya iinon komuro. Komuro Siwe gajoba yononon wama uma oyanboyon gomanon angi Aabrahambaa koorononon raro. Eja qabunayawo iinon kaanjadeen komuro ron kongi.

²³ Ron kongi koomuwaa senjon gomanon kemero jen sorogoro siimbobolo somata moma uuro uro Lazarus Aabrahambaa koorononon koriganon endu raro iriir.

²⁴ Iriima silama qama jero, ‘Oo amana Abraham, mono wosoga moma nomba. Nii gere bolanon nooro kokanon konajilin uuta moma nanjen. Kawaajon mono Lazarus wasina kema koso susuyanon apunon qeesaan kan neselananon moriro olomoowa.’

²⁵ “Kaen jeroto, Abrahamnon meleeno, ‘Merana, mono koi romongona keno. Giinon namonon laaligo korisoroyawo mono laligona tegoroto, Lazarusnon namonon laaligoya qenjenmanjen ama laligoro. Kaen laligoro, kamban kokaamba ulunkolen ama munin rajato, giinon siimbobolo moma konajilin qaganon nanjan.

²⁶ Kaen laligojon ano toroqen kokaen jejen: Anutunon nono ano onjo batunananon mendeema jawo ama kotiir eja. Kawaajon tosanon jawo qisigon nonoononga onoonon koubombaajon mobuyaga, ii mono amamaawuya. Kaanagadeen leegen endu laligojuti, ononon kaanagadeen nonoonon koubombaajon osiwuya.’

²⁷ Kaen jero kokaen ijoro, ‘Amana, kaen kolooro kokaen welema gonjen: Giinon mono Lazarus wasina manna mirinon kemba.

²⁸ Miri iikanon daremunuruna 5 laligojuti, iyononon kaanjadeen senjon goman koi kanon kamaan siimbobolo somata mobubo. Kawaajon mono jena kema gejatootoo qaa injoro mobu.’

²⁹ “Kaen welenoto, Abrahamnon jero, ‘Qaago! Mooseswaa Kana qaa ano gejatootoo ejemba yonoonon Buju Tere ii yonoo bunaga eja. Qaa ii mono geja ama mobu!’

³⁰ Kaen jero kokaen jero, ‘Oo ama Abraham, kaen qaagoto, koomuya nonoononga monon yonoonon kenagati een, yononon mono uugia meleembuyaga.’

³¹ Jero Abrahamnon kokaen ijoro, ‘Yononon Mooses ano gejatootoo ejemba yonoo qaawaajon geja mende anjuti een, kaanjadeen koomuya nonoononga monon waama qaa jenagati een, iyononon mono kilen Anutu mende moma laarin mubuyaga.’ ” Kian.

17

Singisongowaa kongoro mono qotogowu.

Mat 18.6-7, 21-22; Maak 9.42

¹ Jiisasnon gowokouruta qaa kokaen injoro, “Bologaa siipatitanon mono afaankota koloonkeja. Monon siipatiti angon komambaajon amamaankejato, mon moronon tosaana kongoro ama onono singisonggo ambuti, iwaajon mono terengon ‘Yei!’ qama wanjinjingojen. Siimbobolo uutanon mono iwaa qaganon ubaa.

² Iinon ejemba melaa iyonoononga mon kongoro ama muro singisonggo ambaati, eja iikanon mono lombo uuta mokoloowaa. Anutunon lombo iikawaa irona nomaen muro soyanon koloonaga? Kemun kowonjin aroyanon somongon kowe biiwianon giligi kemenagati, iikanon mono afaankota koloonaga.

³ * “Kawaajon mono onoangia galengia men aon laligowu. Alaga monnon singisonjo anji, ii mono jen mindingon muba. Jen mindingon muna moma bolin aon wosoya mobaati een, gii mono singisongoya mesaon muba.

⁴ Ween mombaa uutanon singisonjo 7 ama bolin goma ambenja 7 goonon eleema kokaen jewaa, ‘Alana, nii singisonjo anjenywaajon moma bolin aojen.’ Kaen jewaati een, gii mono singisongoya ii mesaon muba.” Kaen.

Momalaariwaa honja ii ku-usunawo.

Mat 17.20; 21.21; Maak 11.23

⁵ Aposol yononon Pombaajon jegi, “Momalaarinana mono toroqen men kotiiwa.”

⁶ Kaen jegi Ponnon meleenon, “Momalaarigiaa honja ii nejon kotaa so enagati een, ononon saanon numuzu gere* koi kawaajon kokaen jen kotowuyaga, ‘Gii mono tiigawo joloma waama lugun kowenon kemen geengga komoma aon namba.’ Kaen jen moma laarigi gere iikanon mono qaagia ten kombaa.” Kian.

Welenqege awaa ii nomaen?

⁷ “Onoononga mombaa gawon ejanon bulmakao men gawonon kema kinon hororo balon mosombaa me lama galengiaga laligowaa. Laligon mirinon kouro iikanon toyanon kokaen jero mobaa me qaago, ‘Gii mono mirinon kouma rama nenega newa.’

⁸ Kaen qaago! Iinon mono kokaen jewaa: ‘Gii mono apu arin meagon aon gomantiinaa nenena onon ama nona nemanja. Kawaa gematanon geengga nenega onon newa.’

⁹ Kaen jen koton muro gawon ejanon jerotiwaa so gawon medabororo sokono galenanon kawaajon mepeseen mubaa me qaago? Qaago!

¹⁰ Onoo kanagia ii kaanideen eja. Galengianon iwoi kuuya jen koton ononoti, onon ii andaboron kanon mono kokaen jewu, ‘Nono gawon ejemba toonja laligojon. Galenananon iwoiwaajon jeroti, mono iigadeen men kajonywaajon mepemepese monngambombaajon amamaajon.’” Kian.

Jiisasnon eja 10 selegia men solananiro.

¹¹ Jiisasnon Jerusalem sitinon kemambaajon Galili ano Samaria prowins woi yoroo batugaranon kana eroti, iikanon keno.

¹² Kananon kema goman monnon keuro eja 10 selegia manimbayawo yononon mokoloon iima korikori endu nangi.

¹³ Nama kotakota qama silama jegi, “Somatanana Jiisas, mono kiankomun nonomba!”

¹⁴ *Qama jegi iniima kokaen injoro mogi, “Onon mono jigo gawon galen yonoonon kema selegia qendeema onombu.” Kaen injoro ten koma kananon kenji selegianon iikanon solanani awaa kolooro.

¹⁵ Awaa kolooro, 10 yonoononga monnon selia solananiro iima eleema kan Anutu kotakotagadeen qama mepeseero.

¹⁶ Mepeseen Jiisaswaa kanaanon kemen usugon simin kuma ‘Dangisen!’ jero. Eja ii Samaria ejaga. Juuda yononon Samaria prowinswaa ejemba yonoonon mogi kamaanqeqeta kolooro laligogi.

¹⁷ Dangisen jero Jiisasnon meleema ijoro, “Ii saanon anjanto, eja kuuya 10 onon selegianon mono solananiabororo me? Eja 9 yononon mono daen laligoju?”

* **17:3:** Mat 18.15 * **17:6:** Jiisasnon mulberi gere mon qendeenon. Gere ii numuzu kaanaga, kota kowororo kota kaan neneyaga. * **17:14:** Lew 14.1-32

¹⁸ Eja wabaya giinon geengodeen eleema kan Anutu mepeseejanto, eja 9 yononon mono kema lolomonin kenju.”

¹⁹ Kaen jen kokaen ijoro moro, “Momalaariganon mono men qeangon gonja. Kawaajon saanon waama kema.” Kian.

Anutuwaa bentotonja ii nomaen koloowaa?

Mat 24.23-28, 37-41

²⁰ Farisii (Kana qaawaa kaparanonkon) yononon Jiisas kokaen qisin mun jegi, “Anutuwaa bentoton ii mono naa kambanon asugiwaa?” Jegi moma meleema kokaen jero, “Anutuwaa bentotonanon mono jaanananon iibombaa so mende asugiwaa.

²¹ Mobu! Anutuwaa bentotonja ii batugianon uugianon asugin eja. Kawaajon ii kokanon me endukanon eji, kaen jewombaajon ama-maajon.

²² Jiisasnon gowokouruta kokaen injoro mogi, “Kanagen kamban mon kan kuuwaati, iikanon Siwe gomambaa Eja honaa gawon meme weena yonoononga mon iibombaa siina mobuto, ii mombo iibombaajon ama-maawuya.

²³ Kamban iikanon kokaen jegi mobu, ‘Mobu! Hamoqege Toyanon mono endu laligoja. Mobu! Mono koi asugija.’ Kaan kaan jegi ii iibombaajon iikanon uulanawo mende lugun kembu.

²⁴ Ii kokaembaajon: Siwe gomambaa Eja honanon mombo kawaati, kamban ii oobiliwaa so kokaen koloowaa: Ii siwe leengga uulanawo bilisik ama asarin leegen sokoma kenji, iinon mono iikawaa so asugiwaa.

²⁵ Kanagen kaen koloowaato, wala ejemba kamban kokaamba namonon laligojuti, iyononon eja ii yakarin gema qen mugi siimbobolo somata mobaa.

²⁶ * “Wala eenanon Nooawaa kambananon ejembanon laaligogia qemasologen qaganon laligon tiwilaagiti, iikawaa so mono Siwe gomambaa Eja honanon mombo kawaatiwaa kambananon kaanagadeen asugiwaa.

²⁷ * Nooawaa kambananon nene lomban ama apu kotiga nen embaqemba sewanaa angi kema karo agimin aogi. Nanamemen kaen ama men qemasologen laligogi Nooanon wango uutanon uroti, ween iikanon tegoro. Tegoro apu gboulu somatanon kan ejemba qaa ron koma onono apu nemoton komugi.

²⁸ * “Lootwaa kambananon kaanagadeen qemasologen laligogi kaanideen kolooro. Ejembanon nene lomban ama apu gisi nen gawon koma komoma jigo mirigia men qetegon nene sii miri ama iwoi sewana mewutiwaajon angi iwoi tosia sewana men laligonkegi.

²⁹ Kaen ama men laligogito, Lootnon Sodom goman mesaon keno ween iikanondeen gere ano jamo qara geriawo ii mono kon kaana sombinonga kamaan ejemba jinonja qaa onoro komugi.

³⁰ Kanagen Siwe gomambaa Eja honanon mombo asugiwaati, kamban iikanon ejembanon kaanideen qemasologen ama laligon tiwilaawuya.

³¹ “Ween iikanon sombenon laligowaati, iinon mono hina iwoiya memambaajon miri uutanon mende uba me gawonon kema laligowaati, iinon mono kaanideen mirianon mende eleema kawa.

³² Loot embianon meleema gematanon uun komun jamo karanjan kolooroti, mono ii romongowu.

* **17:26:** Jen 6.5-8 * **17:27:** Jen 7.6-24 * **17:28:** Jen 18.20-19.25

³³ * Monnon laaligoya siiseweweya qaa iyanjaajon angon koma iyanja jaajaa laligomambaajon moji, iwaa laaligoyanon mono soowaato, monnon laaligoya noojon ama qeleema mesaowaati, iinon mono laaligo honaa kania mokoloon oyanboyan laligowaa.

³⁴ “Niinon kokaen injowe mobu: gomantiina iikanon eja woi dunnon motoon ewaoti, iyeroononga mon wama mon mesaowuya.

³⁵ Kaanagadeen emba woi ii motoon tawen orasin rabaoti, iyeroononga mon wama mon mesaowuya.”

³⁶ (Eja woi nene gawonon laligowaoti, iyeroononga mon wama mon mesaowuya.)

³⁷ Jiisasnon kaen jero gowokourutanon meleema ijogi, “Oo Pon, ii dakanon koloowaa?” Kaen ijogi kokaen injoro mogi, “Oro gisaganon mongen baagen ero mambonkararanon mono iikanon horon ajoroonkejuti, mono iikawaa so koloowaa.” Kian.

18

Malonon kaparan koma weleno eja somatanon ilaaro.

¹ “Ono mono kamban so Anutu qama koolin gelokoli mende ama laligowu.” Jiisasnon kaen jen iikawaa sareqaaya kokaen injoro mogi,

² “Taon monnon qaa jenteego eja mon laligoro. Iinon ejemba yononon qaa jen mubutiwaajon gamuya mende moma iyanja jaajaa laligon Anutuwa jeta uugumambotiwaajon toroko mende moro.

³ Taon kanon malo emba mon laligoro. Iinon suulan qaa jenteego eja iikanon kema kokaen jen laligoro, ‘Monnon niwo angowowo anjiwaajon giinon mono ilaan nonaga.’

⁴ “Kaen jero kamban koriga ii moma gema qen laligoroto, kanagen uutanon kokaen jero, ‘Niinon ejemba yonoo qaagiaajon gamuna mende moma neenaa jaajaa laligon Anutuwa jeta uugumambotiwaajon toroko mende momakejen.

⁵ Kaen laligojento, malo koi kanon mono qaasoso pondan jen noma kankejiwaajon mojona tiiro saanon ilaan mube qaaya tegowaa. Mende ilaan mubenagati een, iinon mono kanasoso karo mojititiya momambo.’ ”

⁶ Ponnon sundu ii medaboron jero, “Jenteego eja doogoyanon qaa jeroti, mono iikawaajon geja ama kania romongowu.

⁷ Anutunon ejemba iyanjaajon meweengon ononoti, iyononon gomantiina asasaga ilaan onombaatiwaajon qama kooligi Anutunon mono yonoo qaagia gosin jen tegoro awaa koloowu. Ilaan onomambaajon jen silemale mende ama kamban mende konjoratiro ubaa. Ii qaago totoon!

⁸ Niinon kokaen injowe mogi: Anutunon mono kamban mende koriro qaagia gosin jen tegoro awaa koloowuya. Mono alanzan ilaan onomakejato, ii kilen Siwe gomambaa Eja honanon eleema kan ejemba gosin onombaati, kamban iikanon momalaari hona mokoloowaa me qaago?” Kian.

Farisii ano takis meme yoroo qamakooligara

⁹ Ejemba tosanon iyangiaajon mogi uro solana dindina koloojon jen tosaana mogi kamaanqeqeta kolooro. Jiisasnon ii injiima sareqaa mon kokaen injoro mogi,

¹⁰ “Eja woiyanon jiwowon jigonon uma qama kooliri. Monnon Farisii ano monnon takis meme ejaga.

* **17:33:** Mat 10.39; 16.25; Maak 8.25; Luuk 9.24; Jon 12.25

¹¹ “Farisii (Kana qaawaa kaparaŋkonkon) iinon nama anodeen kokaen gama kooliro, ‘Oo Anutu, ejemba tosiannon uugia dogoro kalugon serowilin amakejuti, nii ii kaanja mende laligojen me takis meme endu nanji, nii iwaa so kaanagadeen mende laligojen. Kawaajon dangisen jen gonjen.

¹² Niinon sonda so somaŋa woi nenewaa singi laligonkejen. Niinon moneŋ hinana kuuya mendeema 10:nonga motoonggo Anutuwaa bunaya qenkejen.’

¹³ “Kaen gama kooliroto, takis meme iinon wangona monnon nama Siwenon eu uumambaajon gamuya moma borianon jaaya esuun kokaen gama kooliro, ‘Oo Anutu, singisonngo eja nii mono kiankomun nomba.’

¹⁴ *Niinon kokaen injiowe mobu: Iinon mono Anutuwaa jaanon solananin mirianon eleenoto, Farisii (Kana qaawaa kaparaŋkonkon) iinon kaen qaago. Daen yononon iyangiaa uugia men ubuti, Anutunon mono ii kuuya men kamaan onombaato, monnon iyanaa uuta men kamaawaati, Anutunon mono ii men uma mubaa.” Kian.

Jiisasnon merabora kotuegon onono.

Mat 19.13-15; Maak 10.13-16

¹⁵ Ejemba tosiannon merabora busubuusu kaanagadeen unuama Jiisasnon borianon oosirin onombaatiwaajon iwaanon kagi. Kagito, gowoko yononon ii iima jen qotogon onongi.

¹⁶ Kaen angito, Jiisasnon merabora ii koma horon onono kagi kokaen jero, “Merabora melaa ii saanon onomesaogi noonon kawu. Anutunon ejemba kaanja ii bentotona buna qen onombaa. Kawaajon ii mende somongon onombu.

¹⁷ Niinon qaa hona mon kokaen injiowe mobu: Monnon Anutuwaa bentotona ii merabora kaanja buna mende qen aowaati, iinon mono iikawaa uutanon keumambaajon amamaawaa.” Kian.

Jiisasnon eja qabunayawo mombaa qambanmamban qaa jero.

Mat 19.16-30; Maak 10.17-31

¹⁸ Galenkonkon eja monnon Jiisaswaanon kan kokaen qisin muro, “Boi awaa, niinon mono nomaen ama laaligo kombombanja buna qen aownaga?”

¹⁹ Qisin muro kokaen ijoro, “Gii noojon ‘Boi awaa’, ii naambaajon jejan? Anutu motoongonon awaa kolooja. Eja monnon ii kaanja awaa mende kolooja.

²⁰ *Gii jojopan qaa koi modaborojan: ‘Serowilin mono mende amba. Mon mono mende qena komuwa. Iwoi mono yongoro mende mewa. Mon jenonkuukuu mono mende ama muba. Nemunmanga mono goda qen oromakeba.’ ”

²¹ Kaen jeroto, galenkonkon ejanon kokaen ijoro, “Ii kuuya mono gba-woronanonga ten koma laligon waabe.”

²² Ijoro Jiisasnon moma kokaen ijoro, “Gii tani motoongonon amamaajan: Gii mono kema esuhinaga kuuya sewana mewutiwaajon ana moneŋ karo mendeema ejemba wanaya onomba. Kaen ana esuhinaga somata (maa suan, milyon kina kaanja) ii Siwe gomanon en gombaa. Kaen ama nii notaan kawa.”

²³ Kaen ijoroto, eja iikanon kindimbiri laligorotiwaajon ama qaa ii moma wosobiri mokoloon jaaya bosoleero een mesaon keno.

²⁴ Wosobiri mokolooro Jiisasnon ii iima kokaen jero, “Yei! Ejemba monen hinagiawo yononon Anutuwa bentotonon keubombaaon bimoon kupukapa ambuya.

²⁵ Ii kokaen jen asarimana: Oro somata kamel ii sosoro ootanon saanon mende keubaa. Iikawaa so ejemba qabunagiawo yononon Anutuwa bentoton uutanon keubombaaon bimoon osiwuya.”

²⁶ Qaa ii jeroti, iyononon kokaen jegi, “Oopopoon! Ejemba moronon mono Siwewaa buna koloona?”

²⁷ Kaen jegi kokaen meleeno, “Ejembanon ii angobato men amamaan osinkejuto, Anutunon mono iwoi kuuya saanon amakeja. Iinon iwoi mon ama memambaaon mende amamaan osinkeja.”

Jiisaswaa gawon memewaa tawaya

²⁸ Piitonon qaa ii moma meleema kokaen jero, “Moba, nononon mono miri balonana mesaon gii gotaan kanin.”

²⁹ Kaen jero Jiisasnon kokaen injoro, “Niinon qaa hona mon kokaen injowe mobu: Monon Anutuwa bentotonaon ama iwoi mon mesaoroti, —ii miri balona, embameria, daremun me nemunmana —ii onomesaoro

³⁰ Anutunon mono kitia toroqen uugun tawaya meleema muro ii namowaa laaligonon mewaa ano laaligo kanagenanon laaligo kombom-bana tetegoya qaa buna qen aon laligowaa.”

Jiisasnon komuwaatiwaa qaaya jero karoon kolooro.

Mat 20.17-19; Maak 10.32-34

³¹ Jiisasnon gowokouruta 12 ii horon onono kagi kokaen injoro, “Mobu, nono Jerusalem ubona. Gejatootoo ejembanon Siwe gomambaa Eja honaon qaa kuuya oogiti, ii mono honawo kolodaborowaa.

³² Monon ii memelolo men muro waba gawman yonoo borogianon kemebaa. Yononon jejewili ama mepaegon qaa tokoronkota jen mun sulaapan qewuya.

³³ Sulaapan qen ooli waayawonon ootin talungon qegi komuwaa. Komun ween karoon kolooro koomunonga waabaa.”

³⁴ Kaen injoroto, gowoko yononon qaa ii mende toton moma asarigi. Qaa injoroti, ii aasangoyanon ero ii mende moma kotogi. Kian.

Jiisasnon eja jaagoo mombaa jaaya metooro.

Mat 20.29-34; Maak 10.46-52

³⁵ Jiisasnon kema Jeriko goman dodowiro eja jaagoo monon nene monen mubutiwaajon welema kana goraayanon raro.

³⁶ Raro ejemba tuunlelemba kananon uugun kengi otongia moma “Naa iwoi kolooja?” jen qisin onono.

³⁷ Qisin onono kokaen jegi, “Jiisas, Nazaret ejanon mono kananon kan guugumambaaon anja.”

³⁸ Jegi kokaen qaro, “Jiisas, Deiwidwaa gbili! Gii mono kiankomun nombal!”

³⁹ Kaen qaro ejemba wala kengiti, iyononon bo rabaatiwaajon qotogon mugito, iinon kaparan koma qa gigilaaro, “Deiwidwaa gbili! Gii mono kiankomun nombal!”

⁴⁰ Qa gigilaaro Jiisasnon doron ama kokaen jen koto, “Ii mono borianon men noonon kawu.” Jen koto men kosere kougi kokaen qisin muro,

⁴¹ “Alana, gii mono naa iwoi gomaatiwaajon mojan?” Qisin muro ijoro, “Pon! Nii jaana mombo uumambaaon mojen.”

⁴² Ijoro Jiisasnon moma kokaen ijoro, “Mono jaaga uuwa. Momalaariganon mono men qeangon gonja.”

⁴³ Kaen ijoro iikanondeen jaaya tooro tororo uun Anutu mepeseen Jiisas otaan gematanon keno. Ejemba kuuya yononon iwoi ii iima Anutu mepeseegi. Kian.

19

Zakiusnon uuta meleeno.

¹ Jiisas Jeriko taanon kouma koton kemambaajon ano.

² Iikanon eja mon qata Zakius laligoro. Iinon eja qabunayawo koloon takis meme yonoo jotamemegiaga laligoro.

³ Iinon Jiisaswaa kaitania iimambaa siina moroto, eja torodaamombaajon ejemba tuun batugianon nama akakarin amamaaro.

⁴ “Jiisasnon koi kan nunuuguwaa,” jegi moma iimambaajon bobogarin kema ejemba unuugun Sikamore gere* qaganon uma raro.

⁵ Raro Jiisasnon kanon keuma jaayanon uuro uro iima kokaen ijoro, “Zakius, gii mono uulanawo kamaawa. Nii kete goo mirinon kawe motoon rabota.”

⁶ Kaen jero uulanawo kamaan aisoon koma horon muro mirianon keni.

⁷ Keni ejemba kuuyanon ii iima njindin-nunduru ama kokaen jegi, “Mono naambaajon singisonngo eja kaanaga mirinon uma raja?”

⁸ Kaen jegito, Zakiusnon ejemba batugianon asuganon waama nama Pon kokaen ijoro, “Pon moba, niinon tiwomalekuna biiwianon mendeema leeya ejemba wanaya yonoojon onomanja ano daen yonoonon ilawoila mon so uugun tiliqili ama wambeti, ii mono ambenja 4:waa so toroqen meleema onomanja.”

⁹ Kaen ijoro Jiisasnon iwaa kaniaajon kokaen jero, “Anutunon kete miri kokawaa toya hamo qen muro letonja. Iinon kaanagadeen Aabrahambaa gbiliuruta yonoo batugianon laligoja.

¹⁰ *Siwe gomambaa Eja honanon mono ejemba soogiti, ii mongama hamo qen onomambaajon ama kamaaro.” Kian.

Monen esu 10 mendeema ononotiwaa sareqaa.

Mat 25.14-30

¹¹ *Jiisasnon kan Jerusalem siti dodowin qaaya jero ejemba ii mogiti, iyononon kokaen romongogi, “Anutuwa bentotonaa honanon mono uulanawo asugiwa.” Kaen romongogitiwaajon Jiisasnon sareqaa mon kokaen jero,

¹² “Eja qabunayawo monnon kokaen jero, ‘Nii mirina mesaon kantri monnon koriganon kembe iikanon nii eja pon kuun nonggi laligon eleema kamanja.’

¹³ Kaen goman koriganon kemambaajon jen gawon ejauruta 10 onoono kagi monen esu 10 mendeema onoma kokaen injoro, ‘Niinon kema laligon kanagen eleema kamanja. Ononon kamban biiwianon monen kokanon konkororo gawon men ii men seiwu.’

¹⁴ Kaen jen kenoto, kanagesourutanon kazi ama mun kokaen jegi, ‘Nono eja koi kanon ananaanon eja pon koloon galen koma nonombaatiwaajon togojon.’ Kaen jen welen eja tosaanja wasin ononggi gematanon kema buju ii ijogi.

* 19:4: Sikamore ii kowa kaanqaya, kota neneyaga. * 19:10: Mat 18.11 * 19:11: Mat 25.14-30

15 “Kaen ijogito, kilen kantri kenoti, iyononon ii eja pon kuun mugi iyanaa prowinsnon mombo eleema karo. Kan gawon ejauruta monej esu ononoti, ii jero iwaa jaanon kougi. Motomotoon yononon konkororo gawon men monej men seigi dawi kolooroti, ii qendeengi iimambaajon qisin onono.

16 Gawon eja mutuyanon jaanon kouma jero, ‘Pon, niinon monej esuga men seiwe toroqen mombo esu 10 mokoloowe.’

17 “Kaen jero kokaen ijoro, ‘Ii awaa. Gii gawon meme eja awaga. Gii iwoi melaada men ii kaparan koma galen koma laligona seiwo. Kawaajon niinon taon goman 10 mindirin goo borongan ambe iyonoo galengiaga laligowa.’

18 Kaen ijoro gawon eja alianon jaayanon kouma kokaen ijoro, ‘Pon, niinon goonon monej esuga men seiwe toroqen mombo esu 5 mokoloowe.’

19 Kaen ijoro ii kaanagadeen kokaen ijoro, ‘Ii awaa. Niinon taon goman 5 mindirin goo borongan ambe iyonoo galengiaga laligowa.’

20 “Mombo mononon kouma ijoro, ‘Pon iiba. Goo monej esuga koi. Ii oponon esuun lolongowe ero.

21 Giinon eja geriawo koloojanawaajon ama goojon keena moma laligowe. Gii geenjo hina iwoi kowinon mende anati, ii kilen memambaajon momakejan. Gii geenjo nene kota mende komona kolooroti, iikawaa hona ii kilen koton memambaajon momakejan.’

22 “Kaen ijoro meleema kokaen jen muro, ‘Gii gawon eja bologa. Geenjo qaa jejani, niinon iikawaa so gosin goma irona meleema goman. Nii eja geriawo koloojen. Neeno iwoi kowinon mende ama ii memambaajon momakejen. Neeno nene kota mende komoma iikawaa hona ii kilen koton memambaajon momakejen. Ii saanon moma laligona.

23 Gii kaniaan kaen momago mono naambaajon monej esuna ii benknon mende ana somariiro. Ii konkororo gawonon anagati een, iikanon mono seiwo niinon kan susuyawo mewenaga.’

24 “Kaen jen mun eja kosianon nangiti, ii kokaen injoro, ‘Ono mono iwaa borianonga monej esuya ii wama esu 10 mokolooroti, ii mubu.’

25 Inijoro moma kokaen ijogi, ‘Pon, iwaanon monej esu 10 ii edaboroja.’

26 *Kaen ijogi meleema jero, ‘Niinon kokaen injowe mobu: Ejemba iwoi en onono gawona menkejuti, kuuya iyonoojon Anutunon ii toroqen onono seiwaato, mombaanon iwoi melaada mon ero gawona mende menkeji, Anutunon mono ii kaanagadeen wano een toontoon laligowaa.’

27 Kaen jejento, kereurunanon niinon eja pon koloon galen koma onomanatiwaajon togogiti, ii mono unuama kagi injima jen kotowe unugi komuwuya.’ ” Kian.

Jiisaswaajon mare kongi Jerusalem uro.

Mat 21.1-11; Maak 11.1-11; Jon 12.12-19

28 Jiisasnon qaa ii jedaboron mesaon Jerusalem sitinon umambaajon wala keno.

29 Kema Betfage ano Betani goman woi kosogaranon kan baana qata Oil gere baana qamakejuti, iikanon uma gowokowoita woi wasin orono. Wasin oromambaajon ama

30 kokaen irijoro, “Goman jaasewangaranon raji, mono iikanon kembao. Kema iikanon keuma dongi melaa kasanon somongogi nanji, ii mokoloowao. Dongi ii dologaga, eja mononon qaganon mende rarayaga. Ii mono isama men koi kawao.

31 Aisni mononon ‘Ii naambaajon isanjao?’ jen qisin orono kokaen ijowao, ‘Ponnananon iikawaajon amamaaja.’ ”

* 19:26: Mat 13.12; Maak 4.25; Luuk 8.18

³² Kaen wasin orono kema ijorotiwaa so mokooloori.

³³ Mokooloon dongi melaa isambowaajon ani toya yononon irijogi, “Hei! Dongi melaa ii naambaajon isanjao?”

³⁴ Irijogi kokaen meeleni, “Ponnananon iikawaajon amamaaja.”

³⁵ Kaen meleema men Jiisaswaanon kan malekugia qetegon dongi qaganon tamboma jegi Jiisasnon uma raro.

³⁶ Kaen rama keno ejemba tuunlelemba yononon goda qen opo malekugia qetegon kana somatanon tambongi.

³⁷ Tambongi kema Jerusalem dodowin Oil gere baanaa roganon kemero gowoko tuun kuuyanon kanain aisoon angoleto kuuya ku-usun qaganon mero iigiti, iikawaajona qa somata qama Anutu mepeseen mun

³⁸ *kokaen jen qagi, “Anutu mepeseenon. Kin Pombaa qatanon kawaati, Anutunon mono ii kotuegowa. Luaega ano qabunaga mepeseenin Siwe eukanon uja. Oowe oowe!”

³⁹ Kaen qagi Farisii (Kana qaawaa kaparanonkon) tosianon ejemba tuun batugianon nama kokaen jen mugi, “Boi, mono gowokouruga jen onomba.”

⁴⁰ Kaen jen mugi kokaen meeleno, “Niinon kokaen injiowe mobu: Yononon goron nambuyagati een, jamo yononon mono silama qabuyaga.” Kian.

Jiisasnon Jerusalem sitiwaajon saaro.

⁴¹ Jiisasnon Jerusalem dodowin siti ii iima saaro.

⁴² Saama kokaen jero, “Onoonon luae mono nomaen koloonaga! Ono iikawaa kania ween kokanon moma kotogi sokonagato, kamban kokaamba ii jaagia mende toojiwaajon ama aasangoyanon eja.

⁴³ Iikawaa kania ii kokaen: Kamban mon kan kuuwaati, iikanon kere yononon kouma kiropo kotakotanon siti koi kuun liligon leele eu emu gban ama emboma kakasililin ama onombuya.

⁴⁴ Anutunon wambusoon koma onoono ono kamban wana ii mende moma koton telambelan ama Anutu gema qen tondu laligon koujuti, iikawaajon kere yononon kondemondéen onongi miriwaa jamo mon ii jamo mombaa qaganon mende nambaato, siti koi kanon mono qeqelalan ewaa. Yononon jigo mirigia kondeema meraboraurugia siti uutanon laligojuti, ii unun ureewuya.” Kian.

Jiisasnon jiwowon jigo jen kobooro.

Mat 21.12-17; Maak 11.15-19; Jon 2.13-22

⁴⁵ Jiisasnon qaa ii jedaboron jiwowon jigowaa toton uutanon kema hina sewana mewutiwaajon angiti, ii kanain konjoma onono kamaagi.

⁴⁶ *Konjoma onoma kokaen injoro, “Aisaianon qaa mon kokaen oorota eja, ‘Noo jigonanon mono qamakooli mirigiaga koloowa.’ Qaa ii ejato, ono ii utegogi kikekakasililin yonoo kobaa kaana koloowa.”

⁴⁷ *Jiisasnon kamban so jiwowon jigonon uma Buna qaa kuma onoma laligoro. Kaen laligoroto, jigo gawon galen ano Kana qaawaa boi yononon ajoroon kantri jigo kaunsol yonowo amin moma kokaen jegi, “Ii mono nomaen jenin qegi komunaga?”

⁴⁸ Kaen jegito, ejemba tuun somata kuuya yononon iwo qokotaan Bunaya geja ama momakegi. Kawaajon “Mono nomaen ambonato?” jen kana mon mende mokoloogi. Kian.

* 19:38: Ond 118.26 * 19:46: Ais 56.7; Jer 7.11 * 19:47: Luuk 21.37

20

Jotamemeya yononon Jiisaswaa ku-usunjaajon qisigi.

Mat 21.23-27; Maak 11.27-33

¹ Jiisasnon jiwowon jigonon uma ejemba tuun kuma onoma Oligaa Buna jen asarin onoma laligoro. Kamban monnon kaen ano jigo gawon galen ano Kana qaawaa boi yononon kantriwaa jotamemeya tosaana yonowo Jiisaswaa jaanon koug.

² Kouma kokaen qisin mugi, “Gii koi kanon iwoi anjani, ii mono moronon jen koton gono amakejan? Iikawaa ku-usunja ii mono moronon gono? Ii mono jena mobon.”

³ Qisin mugi kokaen meleema onono, “Niinon kaanagadeen qisin onombe ii meleema nijowu.

⁴ Jonon ejemba oomulu men onoma laligoroti, iinon iikawaa ku-usunja ii daenkaya mero? Siwe Toyanon muro me balon toyanon mugi?”

⁵ Kaen meleema onono batugianon amin moma kokaen jegi, “‘Ku-usunanon Siwenonga asugiro,’ kaen jewonati een, iinon mono kokaen jewaa, ‘Kaen kolooro ononon ii mono naambaajon mende moma laarin mugi? Ii mende sokonja.’

⁶ Kanageso kuuya yononon Jombaajon ‘Gejatootoo ejaga kolooja,’ jen ii kotakota moma laarin laligoju. Kawaaajon ‘Balon ejembanon asugiro,’ jewonati een, yononon mono iringia soono jamonon nunuwuya.”

⁷ Qaa kaen gosin kokaen meleengi, “Ku-usunanon daenkaya asugiroti, nono ii mende mojon.”

⁸ Kaen meleengi Jiisasnon kokaen injoro, “Kaen kolooro niinon kaanagadeen iwoi koi amakejeniwaa ku-usunja moronon nonoti, ii mende injomanja.” Kian.

Wain kasa gawon galen bologa, yonoo sareqaa

Mat 21.33-46; Maak 12.1-12

⁹ *Jiisasnon kanain ejemba sareqaanon kokaen injoro, “Eja monnon wain kasa gawon koma komoro. Koma komoma gawon galen tosaana mokoloon onoma jero gawon men honaa bakaya iyangia men bakaya toya mubutiwaajon borogianon ano. Borogianon ama onomesaon kantri monnon kema kamban koriga laligoro.

¹⁰ “Laligon laligoro hona momogorotiwaa kambana (gbani 5) toriro kanon welenqeqeya mon wasin muro galen yonoonon kema wain gawon honaa bakaya mubutiwaajon jero. Jeroto, gawon galen yononon ii koobinon qen otaagi boria bobora eleeno.

¹¹ Kawaa gematanon welen eja mon wasin muro kenoto, ii kaanagadeen koobinon qen gamu qen mun otaagi boria bobora eleeno.

¹² Eleeno gawon toyanon welen eja mon mombo wasiro keno amben karoon kolooroto, ii kaanagadeen sagorogoro qen gawon sopa seleengen hagogi kemero.

¹³ “Kaen angi wain gawon toyanon qaa mongama jero, ‘Mono nomaen amanato? Neenaa komunjua merana mono wasiwe keno ii iima goda gewuya me nomaen?’

¹⁴ Kaen jen meria wasiro kenoto, wain gawon galen yononon ii iima batugianon kokaen amin moma jegi, ‘Iinon mono borosamoyaa toya koloowaa. Ayo, ii mono qenin komuro wain kasa gawon koi kanon mono ananaa bunaga koloowaa.’

* 20:9: Ais 5.1

¹⁵ Kaen jen hagogi gawon seleengen kemero qegi komuro. Wain gawon toyanon ii moma mono nomaen ama onombaa?

¹⁶ Iinon mono anjo kan gawon galen ii kondeema onombaa ano gawon galen dologa mokolon onoma wain kasa gawon yonoo borogianon ambaa.” Jiisasnon sareqaa kaen injoro moma jegi, “Ii mende sokonja. Yamagen (kozigen)!”

¹⁷ *Jegito, Jiisasnon ii tororo injiima koton kokaen jero, “Bunja Terenon qaa mon ii kokaen eja,

‘Miri meme yononon jamo tando mon gema qen een mesaogi raroti, iikanon mono tando kombomba kolooro mokoloogi.

Iikanon riir mirinon mono gororongon kamaan kombaa.’ Qaa iikawaa kania ii nomaen?

¹⁸ Kawaajon kokaen jema: Monon tando waja iikanon ritatongon kamaan qewaati, ii mono selia kotomotowaato, aen tando iikanon joloma tama mombaa qaganon kamaan kombaati, ii mono kuuya qenjanmenjangowaa.”

¹⁹ Jiisasnon kaen jero Kana qaawaa boi ano jigo gawon galen yononon qaa iikawaa kania moma asarin kokaen jegi, “Sareqaa ii mono ananaojon jeja.” Kawaajon ii kamban iikanondeen men somongowombaaon mogito, ejemba tuunjelemba yonooon toroko moma amamaagi. Kian.

Takis aambaa Jiisas angobato men mugi.

Mat 22.15-22; Maak 12.13-17

²⁰ Juuda jotamemeya yononon Jiisaswaa jaagalen meg. Kaen men qaaya mon qiwitigoro qaawaa timbinon hororo gbadoon mubutiwaajon ama eja tosaana wasin onongi iwaanon kagi. Opotoro ano gawana yonoo borogianon ama mubombaaon moma Bunja qaa awaa jeje tanijaan ama qisin qaayaajon geja анги.

²¹ Aren kaen ama qisin mun kokaen jegi, “Boi, nono goo kanaga mojon. Giinon qaa dindina jen kuma nonomakejan. Giinon ejemba tosaana mende inisosoron tosaana mende sureen onomakejanto, so motoongonon gosin nonomakejan. Kaen ama Anutuwaanon kana ii qaa hona otaan kuma nonomakejan.

²² Kawaajon nono Siisa-kimbaajon takis ama kaen Mooseswaa Kana qaa songiwon me qaago?”

²³ Kaen jegito, Jiisasnon angomokolon arengia moma koton kokaen injoro,

²⁴ “Saanon silwa monej mon qendeema nongi iimana. Morowaa unayaga ano qataga ii kanon oogita eja?” “Oo, ii Siisa-kimbaanon,” kaen meleema jegi.

²⁵ Jegi kokaen injoro, “Kaen kolooro iwoi Siisa-kimbaa unayawo ii mono iwaa bunja munkebu. Iwoi Anutuwaa unayawo ii mono Anutuwaa bunja gewu.”

²⁶ Jiisasnon kaen jerotiwaajon ejemba tuun somata yonoo jaagianon qaawaa timbinon ama mubombaaon amamaan qaayaajon walingon qaagia bogoro nanji. Kian.

Koomunonga waawaataa Jiisas angobato men mugi.

Mat 22.23-33; Maak 12.18-27

²⁷ *Sadusii boi paati yononon “Komugiti, iyononon mende waabuya,” jen laligogi. Yonoononga tosonian Jiisaswaa jaanon kouma kokaen qisin mun

28 *jegi, “Boi, Moosesnon kokaen jen koton nononota eja, ‘Eja mon emba mero merabora mende koloogi komuro koganon saanon maloya men laligon gbili mekoloon muro dataa qa men laligowa.’

29 “Moba! Kamban monnon daremun 7 laligogi. Dagia mutuyanon emba men laligon gbilia qaa een laligon komuro.

30 Komuro koganon maloya ii mero.

31 Kawaa gematanon koga monnon emba iikayadeen mero. Kaandeen kaan daremun 7 kuuya yononon emba motoonngo iikayadeen men gbilia qaa laligon komudaborogi.

32 Komudaborogi konoga malogia ii kaanagadeen komuro.

33 Giinon ‘Komugiti, iyononon gbilin waabuya,’ jejanto, nono ii mende moma laarijon. Moba, eja 7 kuuya ii ororon waabuyagati een, emba motoondeen ii embagiaga megilaligorotiwaajon ama mono morowaa embiaga koloonaga?”

34 Kaen jegi Jiisasnon kokaen meleeno, “Kamban kokaamba namo koi kanon ejemba loemba koloon laligonkeju.

35 Laligonkejuto, ejemba uugia meleengi Anutunon iima moro sokono koomunonga waama goman balon qaita mon eukanon keuma laligowuti, iyononon iikanon mende agimin aowuya.

36 “Kawaa kania ii kokaen: Uumeleen ejemba gbilin koomunonga waabuti, iyononon Anutuwa meraboraana kolooju. Yononon Siwe gajoba kaana koloon mombo mende komuwuto, tetegoya qaa laligon ubuya.

37 *Mobu! Komugiti, iyononon gbilin waabutiwa qaya ii Moosesnon kaanagadeen nangon jero. Soman bambanon gere bolan koloon mende jen kotoroti, iinon ii iima sunduya ooro iikanon qaa kokaen eja, ‘Niinon Anutu Aabrahambaa Pon, Aisakwaa Pon ano Jeikobwaa Ponga laligon kouma laligojen.’

38 Isi wanjale karon yononon Anutuwo laligon kotiin ubuya. Kuuya kotiin laligojuti, iyononon mono laaligogia Anutuwaajon laligoju. Kawaaajon Anutunon koomuya yonoo Pongia qaagoto, laaligo kombombana laligojuti, mono iyonoo Pongia kolooja.”

39 Jiisasnon kaen meleeno Kana qaawaa boi tosanon meleema kokaen ijogi, “Boi, ii qaa dindina jejan.”

40 Kaen jen qaa mon mombo qisin mubombaajon kokobimbij ama mesaogi. Kian.

Kraist ii kin Deiwidwaa Pona ano gbiliga.

Mat 22.41-46; Maak 12.35-37

41 Jiisasnon qaa mon kokaen injoro, “Kraistnon Kin Deiwidwaa gbilia kolooji, tosanon qaa ii nomaembaajon jenkeju?

42 *Deiwidnon ano qaa kokaen jero Ondino Terenon (Buk song, Psalm) eja, ‘Anutunon nama noo Ponna kokaen ijoro, Giinon mono kan noo boro dindinanon rana

43 niinon kamban biiwianon kereuruga riin riitama haamo ama onjoma goo kana baaganon ama onjoma.

Kamban ii kan kuuwaatiwaa so mono asamararanon koi raba.’

44 Deiwidnon kaen jen qata ‘Noo Ponna’ jeja. ‘Ponna’ jen mono nomaen ama iwaa gbiliga kaanagadeen koloonaga?” Kian.

Uumeleembaa selesele laaligowaa galej meme qaa

Mat 23.1-36; Maak 12.38-40; Luuk 11.43

⁴⁵ Jiisasnon gowokouruta ii qaa kokaen injjoro ejemba tuun somata kuuya ii mogi,

⁴⁶ “Kana qaawaa boi yonoojon mono galengia men aon laligowu. Yononon maleku koriga mouma kema kan qendeema onombombaajon momakeju. Maaketnon me kananon ejemba injiigi jolongia jewutiwaajon momakeju. Kaanagadeen qamakooli mirinon jaageqeyanon eu rabombaajon siina momakeju ano jejelombanon dun rara mutuyanon jegenjegen rabombaajon momakeju.

⁴⁷ Yononon malo yonoonon miri iwoi bidaan baagon anjalin onomakeju ano qabunagia koloowaatiwaajon qamakooli koriga koriga qama koolin totogianon qenjeju. Kawaajon Anutunon qaagia jen tegon irona uuta meleenon qagianon ubaa.” Kian.

21

Emba malo monjon nandun hona ano.

Maak 12.41-44

¹ Jiisasnon nama uuro keno ejemba qabunagiawo yononon nandungia ii nandun katapanon angi kemero.

² Angi kemero emba malo wanaya monjon kan soojaakota osoga woi ano kemero, ii kaanagadeen iiro.

³ Ii iima kokaen jero, “Niinon qaa hona mon kokaen injjowe mobu: Malo wanaya koi kanon nandun anji, ii mono tosaana kuuya unuugun anja.

⁴ Kawaa kania ii kokaen: Kuuya yononon moner somata en onono kitia-gadeen anjuto, emba koi kanon en laligojiwaa so iwoiya kuuya andaboron een toontoon laligowaa.” Kian.

Jiwowon jigonon kondemondeng koloowaa.

Mat 24.1-2; Maak 13.1-2

⁵ Jerusalem jiwowon jigo ii jamo iimasiinsiinawo ano kalena kalena Anutuwaajon angiti, iikanon menjerengogi akadamuyawo eroti, gowoko tosanon ii iima amin mogi Jiisasnon qaa kokaen injjoro,

⁶ “Miri koi iijuti, ii mono kondeengi miriwaa jamo mon ii jamo mombaa qaganon mende ewaato, qeqelalan saoyagadeen ewaa.”

Kakasiliin ano sisiwerowero koloowaa.

Mat 24.3-14; Maak 13.3-13

⁷ Kaen injjoro qisin mugi, “Boi, qaa jejan, iikawaa hona mono naa kambanon koloowaa ano koloombaaajon ambaati, iikawaa aiweseyanon mono nomaen asugiwaa?”

⁸ Qisin mugi kokaen injjoro, “Monjon angomokolon ano jinjaun qen kembutiwaajon mono galengia men aon laligowu. Ejemba mamaganon asugin noo qananon kokaen injjowuya, ‘Niinon Kraist koloojen,’ ano, ‘Kamban mono torija.’ Kaen injjowuyato, ononon mono iyonoo gemagianon mende kembu.

⁹ Manja kareja kareja koloon kema karo otona mobuyato, jenengia mono mende orowa. Iwoi ii waladeen koloowaatiwaa jejetaga. Ii koloowaato, namowaa kambananon mono iikanondeen uulanawo mende tegowaa.”

¹⁰ Kaen injjon toroqen kokaen jero mogi, “Kantri monjon kantri mon unuwombaaajon waabuya. Ejemba tuun monjon tuun mon yonowo aron qen aowombaaajon waabuya.

¹¹ Balona balona kanon nan somasomata qonjoma men namo meleenon kemenkebaa. Kaanagadeen bodia bodia koloon uma ewaa. Ji kotiga kotiga ii

koloogi jaasoonngo komunkebu. Sombinonj aiwese somata jaamorota morota injiima aarun toroko momakebuya.” Kianj.

Oligaa Bunawaajonj kere koloowaa.

Mat 24.9-14; Maak 13.9-13

¹² “Iwoi kuuya ii koloowaato, wala kozigenj tosianonj onjo uugia meleengitiwaajonj ama unjuama somonjonj sisiwerowero ama onjombo. Tosianonj horonj onjoma qamakooli mirigianonj qaa gawongia menjen tegogi kapuare miria miria kanonj onjoombuya. Tosianonj noo qanaajonj ama unjuangi kantria kantria yonjoo eja ponj ano gawana yonjoo jaasewangianonj nambuya.

¹³ Kaen nama noo kaniana saanonj nanjonj injijowu.

¹⁴ *Qaa jakeyanonj onjongi nambuti, kamban iikanonj qaa nomaen je-wonaga, iikawaa majakakaya waladeenj mende mobu. Qaa ii mono uu wombogianonj angi ewa.

¹⁵ “Ii kokaembaajonj: Niinonj onjowo nama momakooto onjoma buugia menjen afaangomanja. Uuafaangadeen laligogi tuarenjenjurugia yonjononga monjonj momakooto ii qotogonj qaagia qewagonj menjen kamaan onjombombaaajonj amamaawaa.

¹⁶ Onjolangiaa nemunmanj, daremunj, tinitosa ano alaurugia yonjononj kaanagadeen angonanjen menjonj onjononj tosaanja unugi komuwuya.

¹⁷ Kantri kuuya yonjononj noo qanaajonj ama kazi ama onjongi laligowuya.

¹⁸ “Kaen laligowuyato, niinonj kalanj koma onjombe wangiaa juya monjonj mende soowaa.

¹⁹ Onjo kaparanj koma kotiinjen bonjen qenjen nama iikanonj mono haamo ama oyanboyanj laaligo bunja qen aowuya.” Kianj.

Jerusalem sitiwaa kondemondeenj uuduuduuyawo

Mat 24.15-21; Maak 13.14-19

²⁰ “Kanagenj manjaqege tuun yonjononj kouma Jerusalem siti liligonjen gban ambuti, onjo ii iima kamban iikanonj mono kokaen romongowu, ‘Siti wanj kondemondeembutiwaa kambananonj mono kanj kuuja.’

²¹ Kamban iikanonj Judia prowinsnonjen laligowuti, onjononjen mono misinjon horonj baananonjen kembu. Sitinonjen laligowuti, onjononjen mono siti mesaowu. Siti seleenjenjanonjen laligowuti, onjononjen mono sitinonjen mende kembuya.

²² * “Ii kokaembaajonjen: Bunja Terenonjen gejatootoo qaa oogita eji, ii kuuya mono honjowo koloowaa. Qaa iikawaa so Anutunonjen kamban iikanonjen singisongogiaa ironja meleema qagianonjen ano ubaa.

²³ Anutunonjen Israel kanageso singisongogiaajonjen irinjen soono kazia qendeema onjono namononjen kakasililinjen jekania boorongoya asugiwaa. Emba korowo ano merabora ajunonjen yonjononjen mono kamban iikanonjen nomaen uulanjawo kembuyaga? Kawaaajonjen ‘Yei!’ qama wanjinjingojen.

²⁴ “Kondenmondeenjen iikanonjen ejemba tosaanja ii manjawaa soo somatanonjen unugi komuwuya. Tosaanja kasa gbadoonjen onjoma unjuangi kantri kuuya yonjoo batugianonjen keubuya. Keugi waba kantri yonjononjen kouma Jerusalem riimemeaanjen laligowuya. Kaen laligogi Anutunonjen kambangia toonjen qero raji, iikanonjen kanjen kuuro mesaowuya.” Kianj.

Siwe gomambaa Eja honjanonjen asugiwaa.

Mat 24.29-31; Maak 13.24-27

* **21:14:** Luuk 12.11-12 * **21:22:** Hoos 9.7

²⁵ * “Ween ano koin jaagaranon ano sengelao iikanon aiwese morota morota asugiwaa. Kowenon siri qegi oton somata koloonkejiwaaon namowaa kantri kuuya yononon doomorongia keno konajilin moma laligowuya.

²⁶ Kaen laligogi sombinon utugoro iikawaa ilawoilaya ii raragia mesaon enkalolon angi soowaa. Kawaajon gomaŋa gomaŋa kanon lombo bologa to-ton koloowaatiwaaon laligon toroko moma uugia duuro jaagiili ambuya.

²⁷ * “Kamban iikanon Siwe gomambaa Eja hona iinon koosu qaganon karo iibuya. Ku-usuna somatanon sakondindinawo asuganon asugiro asamararanga iibuya.

²⁸ Kaen kawaato, iwoi ii kanain koloowaati, ononon mono kamban iikanon Siwenon ubombaa kambangianon toriwaatiwaaon mono wangia men waama uugia men kululuun awasankaka nambu.” Kian.

Taon gerewaa sareqaa

Mat 24.32-35; Maak 13.28-31

²⁹ Jiisasnon sareqaa mon kokaen injiŋoro, “Ono mono taon ano gere tosaana ii injiima tanigia mobu.

³⁰ Gere ii sengia longogi ii iima iikawaa kania onoangio moma asarin kokaen jenkeju, ‘Ween kambana mono dodowija.’

³¹ Ononon kaanadeen qaa jejeni, iikawaa honanon kolooro iima moma asarin mono kania kokaen jewu, ‘Anutuwaa bentotonaa Eja honanon mono uulanawo dodowin kawaa.’

³² “Niinon qaa hona mon kokaen injiŋowe mobu: Ejemba kete namonon laligojuti, iyononon mende komugi iwoi kuuya jejeni, ii mono iyonoo laaligo kambangianon asugiwaa.

³³ Siwe namonon goron qewaoto, noo Buna qaananon mono mende aliwaa.” Kian.

Uugbili mesaon koomuya laligowombo.

Mat 24.42-44; Maak 13.33-37

³⁴⁻³⁵ “Kamban somata iikawaa lombotanon ejemba kuuya namonon laligowuti, iyonoo qagianon kaen koloon ubaa. Kawaajon iikanon pilitik kan siwa kaana qeragon onombabo. Kawaajon namonon laaligowaa majakakayanon qagianon uro jejelomban ama apu kotiga nen enkalolon ama uugia bimoowabotiwaajon mono galengia men aon laligowu.

³⁶ “Kawaajon mono kamban so uugbili laligon qama koolin laligowu. Kaen laligogi esun onono iwoi kuuya ii koloowaati, iikawaa uutanonga kok koma mono Siwe gomambaa Eja honaa jaasewananon awasankaka nambuya.” Kian.

³⁷ * “Kamban iikanon Jiisasnon ween so jiwowon jigonon nama Buna qaa kuma onono gomaŋ mare kolooro mesaon baana qata Oil gere baana qamakejoni, iikanon uma en laligoro.

³⁸ Kaen laligoro ejemba tuun kuuya yononon ween so umugawodeen jiwowon jigonon uma Bunaya jero mobombaajon iwaanon kan laligogi. Kian.

22

Jiisas qenin komuwaa jen angonan angi.

Mat 26.1-5; Maak 14.1-2; Jon 11.45-53

* **21:25:** Ais 13.10; Eze 32.7; Joel 2.31; Ais 6.12-13 * **21:27:** Dan 7.13; Ais 1.7 * **21:37:** Luuk 19.47

¹ *Kaen laligogito, bered yiistya qaa iikawaa korisoroya, qata Pasowa kendon jenkejon, ii toriro.*

² Toriro iikanon jigo gawon galen ano Kana qaawaa boi yononon ejemba tuun yonoonon toroko mogitiwaajon ama iyangiodeen ajoroon “Nomaen anin qegi komunaga?” jen kana mongama amigi.

Juudasnon Jiisas memelolo men mumambaajon uumotoon ano.

Mat 26.14-16; Maak 14.10-11

³ Kamban kanon Satanon Juudaswaa uutanon kemero. Juudas ii Jiisaswaa gowokouruta 12 yonoononga mon. Kariot gomanonga karotiwaajon qata mon Iskariot qagi.

⁴ Iinon jigo gawon galen ano jigowaa kiropo galen wana yonoonon kema Jiisas memelolo men borogianon amambaa qaaya injoro.

⁵ Yononon ii moma “Ayo!” jen uugianon qeangoro sewana monen mubombaajon qaa somongogi.

⁶ Qaa somongogi Juudasnon Jiisas olon memelolo men borogianon amambaa kana mongama kokobimbin koma laligoro. Kian.

Jiisasnon gowoko yonowo Pasowa lama negi.

Mat 26.17-25; Maak 14.12-21; Jon 13.21-30

⁷ Bered yiistya qaa iikawaa kendon ween monon Pasowa lama qen oonkegiti, kamban iikanon kan kuuro.

⁸ Jiisasnon Piito ano Jon kokaen irijon wasin orono, “Oro mono kema Pasowa lama mozozongori newona.”

⁹ Kaen irijon wasin orono qisin muri, “Ii dakanon kema mozozongowota?”

¹⁰ Qisin muri kokaen meleeno, “Mobao, oro sitinon keuri eja mon apu monjon qindiima karo mokoloowaota. Mokoloon ii otaan kema miri ubaati, mono iikanon ubao.

¹¹ Uma miri toya kokaen ijowao, ‘Boinon goojon jeja: Ala miriga daen? Nononon saanon iikawaa uutanon kan gowokouruna yonowo Pasowa lama newona?’

¹² Kaen ijori moma miri qaganon eu uma uuta somata mon qendeema orombaa. Iikanon dun rara iwoi mozozongogita raja. Ii qendeema orono iikanon mono lama qen oowao.”

¹³ Kaen jen wasin orono kema Jiisasnon qaa jeroti, iikawaa so mokoloon nama lama qen oon mozozongori. Kian.

Pombo samon konoga negi.

Mat 26.26-30; Maak 14.22-26; Jon 13.21-30; 1 Kor 11.23-25

¹⁴ Nene kambananon karo Jiisasnon aposoluruta yonowo nene newombaajon kamaan ragi.

¹⁵ Ragi kokaen injoro, “Niinon Pasowa lama koi onowo newombaajon siin mamaga moma laligowe. Nene koi nenngo mono siimbobolo mona. Iikawaa kambananon torija.

¹⁶ Ii torijiwaajon kokaen injowe mobu: Niinon Pasowa lama namonon koi kanon toroqen mende neman. Kanagen nene samon kokawaa hona qaita mon asugiwaati, ii Anutuwaanon bentoton uutanon eukanon neman.”

¹⁷ Kaen injon wain qambi men kotuegon kokaen jero, “Mono koi men onoangio angun aon newu.

* 22:1: Eks 12.1-27 * 22:1: Pasowa ii ananaa gaanon niniima koboon nunuuguro. Eksodus 12.15

¹⁸ Niinonj kokaen injowee mobu: Nii wain kasawaa honja koi kanonj mombo torogonj mende nemanja. Mombo nemanjati, ii Anutuwaanonj bentotonj asugidabororo iikanonj nemanja.”

¹⁹ Kaen jen bered menj kotuegonj motonj onoma kokaen jero, “Koi neenaa busunaga. Ii onoojonj ama togonj ononjen. Ii nenj mono nii romonjonj nomakebu.”

²⁰ *Ii onono negi wain qambi kaanjadeen menj kokaen jero, “Qambi koi ii soomonjo arenj dongogaa qambiaga kolooja. Niinonj hamo qen onomambaaonj ama sana molaama komumanja. Sa iikanonj mono Anutuwaanonj soomonjo arenja ii menj kotiiwaa.

²¹ * “Kaen koloojato, mobu, memelolo menj nombaati, iinonj mono motoonj koi nene nenj rajonj.

²² Onanonj, Anutunonj jen kotorotiwaa so Siwe gomambaa Eja honjanonj mono namo mesaonj kembaa. Kembato, memelolo menj mubaati, iwaajonj mono qama wanjinjingonj ‘Oo yei!’ jejenj. Anutunonj mono ironja uutaga meleema mubaa.”

²³ Kaen jero gowokourutanonj kanainj batugianonj aminj qisin aonj jegi, “Nonoononga mono morononj memelolo menj munaga?” Kianj.

Gowoko yonjononj batugianonj niinongiinonj angi.

Mat 20.25-27; Maak 10.42-44

²⁴ * “Gowoko nonoononga morononj jotamemeya wana kolooja?” kaen jegi kawaajonj kaanagadeen batugianonj jenonkooli angi.

²⁵ * Iikaen angi Jiisasnonj kokaen injoro, “Namowaa kantria kantria yonoo kingianonj mono eja ponj kaanja koloonj galenj koma onomakeju. Yonoo ponj qerewenja jawingianonj mono qaa jen kotonj kanagesogia mindingonj onongji welenj qen onoma ‘Eja awaa!’ jen mepeseen onomakeju.

²⁶ * Kaen amakejuto, onononj mono iikawaa so mende ambu. Onoo batugianonj monjonj somatagia kolooji, iinonj mono kamaanqeeta kaanja koloonj laligowa. Jotamemeya wanjonj mono welenqege kaanja koloonj laligowa.

²⁷ * “Monjonj rama nene nero monjonj nene koma munj kema kankeji, iyoroononga uuta ii morononj? Onanonj, ‘Rama nene neji, iinonj mono uuta kolooja.’ Kaen injonkejuto, niinonj onoo batugianonj welenqege kaanja koloonj laligojen.

²⁸ “Kaen laligowe angobato menj nongji konjilin qarasombuyawowaa uutanonj keube onj kilen kaparanj koma niwo qokotaan laligonj kouju.

²⁹ Manjanonj jen kotonj nono niinonj iwaa bentotonja ku-usunj qaganonj galenj komakejen. Kawaajonj niinonj torogonj jen kotonj onombe onj kaanagadeen ku-usunj qaganonj ejemba kinj kaanja galenj koma onomakebuya.

³⁰ * Kawaajonj onj saanonj noo bentotonanonj keuma nene dunja liligonj rama apu ano nene nenj laligowuya ano eja ponj raranonj rama Israel kanageso tuunj 12 yonoo qaagia gosin jen tegonj onombuya.” Kianj.

Piitononj Jiisas qakoombaatiwaajonj ijoro.

Mat 26.31-35; Maak 14.27-31; Jon 13.36-38

³¹ Jiisasnonj jero, “Oo Saimon Saimon, moba! Komakoomo ejanonj wiit dumunj kota juunonj ama utugoro kaawoya deema kamaankeji, Satanonj

* **22:20:** Jer 31.31-34 * **22:21:** Ond 41.9 * **22:24:** Mat 18.1; Maak 9.34; Luuk 9.46 * **22:25:** Mat 20.25-27; Maak 10.42-44 * **22:26:** Mat 23.11; Maak 9.35 * **22:27:** Jon 13.12-15 * **22:30:** Mat 19.28

mono iikawaa so ononon loorin iwaa borianon kemebutiwaajon utugon angobato men onomambaajon kaparan koma jojorija.

³² Jojorijato, goo momalaariganon zololongon jangon qaombabotiwaajon niinon goojon qama koolin laligowe. Kawaajon kamban mongen uga mombo meleema noonon kawagati, iikanon mono uumeleen alauruga nangon men kotiin onomba.”

³³ Kaen jero Saimonon meleenon, “Pon, niinon mono giwo kapuare mirinon kembotiwaajon ano motoon komuwotiwaajon jojorin laligojen.”

³⁴ Kaen meleenoto, Jiisasnon ijoro, “Piito, niinon kokaen gijowe moba: Kurunon kete mende qaro giinon waladeen “Ii mende moma mujen,” jen nii qakooma nona indin karon koloowaa.

Geso ano manjawaa soo somata iikayadeen men kembu.

³⁵ *Jiisasnon gowokouruta kokaen qisin onono, “Niinon onono wala gesogia qaa, monen gesogia qaa, kana esugia qaa kaen wasin onombe kengiti, kamban iikanon iwoi mombaajon amamaagi me qaago?” Qisin onono “Iwoi mombaajon mende amamaanin,” ijogi.

³⁶ Ijogi kokaen toroqen injoro, “Wala kaen angito, kamban kokaamba mombaanon geso ano monen geso qanja eji, ii mono men besaan laligowa. Manjawaa soo somata ii mombaanon mende eji, iinon mono malekuya sewanja mewutiwaajon ama monen mokolon soo ii sewanja mewa.

³⁷ *Niinon kawaajon kokaen injowe mobu: Anutuwaa qaanon noojon jegita eji, qaa kuuya ii mono honawo koloodaborowaa. Iikawaa kambananon mono kan kuumambaajon anja. Buja qaa mon ii kokaen oogita eja, ‘Iinon bologa meme yonoo tuunon ewaa, jegi.’ Kawaajon jejen: Qaa iikawaa hona ii noonon koloodaborowaa.”

³⁸ Kaen injoro gowokourutanon ijogi, “Pon iiba, manjawaa soo somata woi koi rajao.” Kaen ijogi “Ii sokonja,” jen meleema onono. Kian.

Jiisasnon Gezeman urukisinon qama kooliro.

Mat 26.36-46; Maak 14.32-42

³⁹ Jiisasnon miri mesaon silia otaan Oil gere baananon uro gowokourutanon gematanon kengi.

⁴⁰ Uma iikanon keuma kokaen injoro, “Angobatonon kamaan unuwabotiwaajon mono qamakooli gawon mewu.”

⁴¹ Kaen injon onomesaon jamo gilinin kemakeji, iikawaa so kema simin kuma qama kooliro

⁴² Qama koolin kokaen jero, “Amana, giinon uusiinga mojan ee, siimbobolowaa qambia koi kanon mono noo qananon ubabotiwaajon nuamba. Nuambaa me qaagoti, ii mono geengaa uusiingaa so koloowa. Ii noo siimbaa so qaago.”

⁴³ Kaen qama kooliro gajoba monon Siwenonga asugin men kotiin muro.

⁴⁴ Men kotiin muro konjilin uuta moma mono kaparan koma uuta men kululuun qama kooliro. Qama kooliro nogoya ii sa lalan kaanja riin namonon kamaaro.

⁴⁵ Qama koolidaboron waama gowokouruta yonoonon keno. Kema mokolon injiro wosobirinon men kamaan onono gaon egi.

⁴⁶ Egi injoro, “Mono naambaajon gaongadeen eju? Mono waama angobatonon kamaan unuwabotiwaajon mono qama kooligi.” Kian.

* 22:35: Mat 10.9-10; Maak 6.8-9; Luuk 9.3; 10.4 * 22:37: Ais 53.12

Jiisas gelanjij menj somongogi.

Mat 26.47-56; Maak 14.43-50; Jon 18.3-11

⁴⁷ Jiisasnon kaen jen nano iikanondeen eja tuun kougi. Gowokouruta 12 yonoononga mon qata Juudas iinon jeta men onoma Jiisaswaanon kouma buuta kiton nero.

⁴⁸ Kiton neroto, Jiisasnon kokaen ijoro, “Juudas, gii buuna kiton nen iikaan kanon Siwe gomambaa Eja hona memelolo men mujan me?”

⁴⁹ Kaen kolooro tosanon Jiisas liligon mun nangiti, iyononon iwoi koloomambaaon ano ii iima jegi, “Pon, nono manjawaa soo somatanon unuwan me?”

⁵⁰ Kaen jen yonoononga monnon jigo gawon galen wanaa welenqeqeya qen geja dindina kotogoro kamaaro.

⁵¹ Kamaaroto, Jiisasnon meleema “Mono mesaowu!” jen welenqeqewaa geja kotoroti, ii oosiro qangoro.

⁵² Qangoro nama jigo gawon galenurugia, jigowaa kiropo galen (sikiriti) wana ano kanriwaa jotamemeya yononon Jiisas mewombaaon kougiti, ii kokaen injoro, “Nii kikekakasililin ejaga qaagoto, kilen noojon kaen moma manjawaa soo somata ano wasa men kouju.

⁵³ *Niinon ween so jiwowon jigonon onowo laligowe ononon borogia boraama nii mende nongi. Ii qaagoto, keteda koi pangamambaa kusujanon haamo ama asuganon kolooro onoo kambangianon kan kuuja.” Kian.

Piitonon Jiisas qakoono.

Mat 26.57-58, 69-75; Maak 14.53-54, 66-72; Jon 18.12-18, 25-27

⁵⁴ Kaen kolooro manjaqeqe eja yononon Jiisas men somongon wama jigo gawon galen wanaa mirinon kengi. Kengi Piitonon gemagianon sigensigen onotaan keno.

⁵⁵ Iikanon kema jinkaron miriwaa kiropo uutanon kemen somben biiwianon gere oon motoon ragi. Piitonon kaaniadeen yonoo batugianon raro.

⁵⁶ Raro welenqeqe emba monnon Piitonon gere kosianon raro iigigiin kokaen jero, “Eja koi kanon mono kaanagadeen iwo laligoro.”

⁵⁷ Kaen jeroto, Piitonon qakooma kokaen ijoro, “Embada, niinon ii mende moma mujen.”

⁵⁸ Kaen ijon raro mende koriro eja monnon ii iima ijoro, “Gii kaanagadeen iyonoononga mon koloojan.” Kaen ijoroto, Piitonon meleeno, “Alana, nii qaago.”

⁵⁹ Aua motoongowaa so tegoro monnon qaa ii mombo kaparan koma jero, “Eja koi kanon kaanagadeen onanon iwo laligoro. Iinon mono Galili ejaga kolooja.”

⁶⁰ Kaen jeroto, Piitonon meleeno, “Ejada, qaa jejani, niinon ii kondanjen.” Kaen meleema jen nano iikanondeen kurunon qaro.

⁶¹ Qaro Ponon eleema Piito uun iiro iikanondeen qaaya kokaen jeroti, ii romongoro, ‘Gii kete indin karon qakooma nona kurunon qabaa.’

⁶² Qaa ii romongon wosoya jumambaaon ano selegenjen kemen meduqedu men saaro. Kian.

Jiisas jen jononjsisi ama mugi.

Mat 26.67-68; Maak 14.63-65

⁶³ Manjaqeqe eja Jiisas men somongogiti, iyononon mepaqepae ama mun nama qewagogi.

* 22:53: Luuk 19.47; 21.37

⁶⁴ Qewagon jaasewana esuun qisin ijogi, “Gii gejatootoo ejaga koloo-janiwaajon moronon guji, mono iwaa qata qaba!”

⁶⁵ Kaen jen mamaga terenjon mepaegon jen qetama mugi. Kianj.

Jigowaa jotamemeya yononon Jiisaswaa qaa gawon megi.

Mat 26.59-66; Maak 14.55-64; Jon 18.19-24

⁶⁶ Jen qetama mun laligogi goman ano kantriwaa jotamemeya ano jigo gawon galen ano Kana qaawaa boi yononon ajoroon Jiisas wama Juuda yonoo jigo kaunsol tuun yonoo jaagianon anggi.

⁶⁷ Iikanon anggi ijogi, “Giinon Hamoqueqe Toya Kraist koloojani een, ii mono asuganon pan jena mobona.” Kaen ijogi meleeno, “Ii injowenagato, ii mono mende moma laariwuya.

⁶⁸ Me qisin onombenagato, ii mono mende meleema nombuya.

⁶⁹ Kaen mojento, kamban kokaambadeen kanain Siwe gomambaa Eja hona iinon mono Anutu, ku-usun Toyaa boro dindinanon rama laligowaa.”

⁷⁰ Kaen meleeno iikanondeen korebore yononon kokaen jen qisigi, “Onanon, gii Anutuwa meriaga koloojan me qaago?” Kaen qisigi kokaen meleema onono, “Ii koloojeniwaa qaaya mono onoangio jeju.”

⁷¹ Meleema onono jegi, “Ano kuakua qen komuwaatiwaa nangonango qaaya mono iyanjaa jetanon jero modaborojon. Kawaajon tosianon qaaya nangowutiwaajon mono naambaajon mombo qisin onombonaga?” Kianj.

23

Jiisasnon gawana Pailotwaa jaanon nano.

Mat 27.1-2, 11-14; Maak 15.1-5; Jon 18.28-38

¹ Kaen jen tuun kuuya yononon waama Jiisas wama kema gawana Pailotwaanon kenggi.

² Iwaanon kema kanain selianon qaa kuun kokaen jegi, “Eja kokawaa kania ii kokaen iima monin: Iinon ejemba kuun onono enkalolon kolooro karen aonkeju. Nono Siisa-kimbaa takis mende ambonatiwaajon songo amakeja. Iyanjaajon ‘Nii Hamoqueqe Toya Kraist ano kin koloojen,’ kaen jenkeja.”

³ Kaen jegi Pailotnon kokaen qisin muro, “Onanon, gii Juuda yonoo kin pongiaga koloojan me qaago?” Qisin muro Jiisasnon meleema jero, “Mono geenjo jejan, kianj.”

⁴ Pailotnon jigo gawon galen ano ejemba tuun ii kokaen injoro, “Niinon eja kokawaa qinjita mon mende mokoloojen.”

⁵ Kaen injoro mombo kaparan koma kuun jegi, “Iinon mono ejemba tuun kuun onoma Buna qaaya Galili prowinsnon kanain kuma onoma balon sokoma kan Judia prowins kokanon kaanagadeen ii jen seinkeja.”

⁶ Kaen jegi moma qisin onoma jero, “Ii Galili ejaga kolooja me qaago?”

⁷ Kaen jero “Mono ii!” jegi moma Herodnon Galili ano prowins tosaana mindirin galen koma onoma kamban iikanondeen Jerusalem sitinon kan laligoroti, iikawaajon Pailotnon jero Jiisas Herodwaanon wama kenggi. Kianj.

Jiisasnon kin Herodwaa jaanon nano.

⁸ Herodnon Jiisaswaa sunduya moma mono kamban koriga iimambaajon siin moma laligorotiwaajon ii iima uutanon mamaga qeangoro. Jiisasnon angoleto mon mero iimambaajon ama mamboma laligoro.

⁹ Kawaajon qiqisi mamaga Jiisas qisin muro. Ii qisin muroto, Jiisasnon kitia mon mende meleeno.

¹⁰ Jigo gawon galen ano Kana qaawaa boi yononon nama selenon kuukuu qaa geriawo jen mugi.

¹¹ Herodnon manjaqege ejauruta yonowo Jiisas men kamaan ama jejewili ama mepaqepae men mugi. Kaen ama maleku akadamuyawo mon mouma mugi nano wasiro mombo gawana Pailotwaa jaanon keno.

¹² Wala Pailot ano Herod yoronon kerekere ama aon laligorita kamban iikanon ala-ala koloori. Kaen.

Pailotnon Jiisas komuwaatiwaaajon jen tegoro.

Mat 27.15-26; Maak 15.6-15; Jon 18.39-19.16

¹³ Jiisasnon karo gawana Pailotnon jigo gawon galen ano galenkonkon ejauruta ano ejemba tuun horon onono ajoroogi.

¹⁴ Ajoroogi kokaen injoro, “Ono eja koi kokaen jen noonon wama kaju, ‘Inon ejemba tuun tuun kuun onono enkalolon amakeju.’ Mobu! Ono qaa selianon kuujuti, niinon iikawaa kania onoo jaagianon gosin kokaen mokoloojen: Ono eja kokawaa selianon qaa kuuya kuujuti, ii niinon koposoya mon mende mokoloojen.

¹⁵ Herodnon qaa kaaniadeen jen wasiro mombo nonoonon kaja. Mobu, iinon iwoi qinjitawo mon mende ano. Kawaajon koomuwaa bunja koloowaatiwaaajon amamaaya koloowaa.

¹⁶ Kawaajon niinon jewe manjaqege eja yononon oolinondeen qegi isambe kamaawaa.”

¹⁷ (Pailotnon gbani so Pasowa korisoro kambananon kapuare mirinonga eja motoonggo isama onomakero.)

¹⁸ Kaen injoro koreboreyanon silama qama jegi, “Iga mono yamagen (kozigen)! Barabas mono isama nonomba!”

¹⁹ Barabasnon sitinon karen moton laligogiti, iyonoo galengiaga koloon eja mon qero komuroti, iikawaajon kapuare mirinon oongi raro.

²⁰ Pailotnon Jiisas isamambaajon moma qaa mombo jero.

²¹ Jeroto, yononon qetama qaa siita kuma qa gigilaagi, “Maripoonon qewu! Mono maripoonon qewu!”

²² Qa gigilaagi iinon qaa indin karon kokaen injoro, “Inon mono naa bologaga ano? Niinon iwaanon koposo mon mende mokoloowe koomuwaa bunja koloowaatiwaa so mende kolooja. Kaen kolooro niinon jewe manjaqege eja yononon oolinondeen qegi isama mube kamaawaa.”

²³ Kaen injoroto, yononon jaba ama kaparan koma toroqen qa gigilaan qagi, ‘Jiisas mono maripoonon qegi komuwa.’ Kaen qama Pailotwaanon qaa ii qewagogi.

²⁴ Qewagogi Pailotnon qaagiaa baatanon kema qaa kaparan koma jegiti, iikawaa hona koloowaatiwaaajon jen tegoro.

²⁵ Jen tegon “Barabas kamaawa!” jen kaparan kongitiwaaajon ii isama muro kamaaro. Ii karen moton laligogiti, iyonoo galengiaga koloon eja mon qero komurotiwaaajon kasa mirinon oongi raro. Ii isano kamaaroto, Jiisas siingia otaan ama mubutiwaaajon borogianon ano. Kian.

Jiisas maripoonon qegi.

Mat 27.32-44; Maak 15.21-32; Jon 19.17-27

²⁶ Pailotnon Jiisas borogianon ano wama kana somatanon kema Afrika siti qata Sairini iikawaa eja mon qata Saimon mokoloogi. Iinon gawononga kouro jen koton mun Jiisaswaa maripoonon men iwaa sawinanon angi angon otaan keno.

²⁷ Kaen keno ejemba tuun somata yononon luluuma gematanon otaan kenji. Yonoo batugianon emba tosanon kaanagadeen jinjen qama saama kenji.

²⁸ Saama kenji Jiisasnon eleema iniima kokaen injoro, “Oo Jerusalem emba, onjo mono noojon mende saabu. Noojon qaagoto, onoangia ano meraboraurugia yonoojon mono saabu.

²⁹ Mobu! Kanagen kamban mon karo iikanon kokaen jewuya, ‘Emba aruna ii simbawonawo. Koro mende ama merabora mende megiti, ii simbawonawo kolooju. Merabora aju onoma mende doongogiti, ii simbawonawo.’

³⁰ *Kamban iikanon ejembanon kanain baana Toya ii kokaen welema onombuya, ‘Onjo mono baana ii jegi bagon qanananon ubu.’ Ano sen sia Toya ii kokaen welema onombuya, ‘Onjo mono kobaagianon mesangon nonombu.’

³¹ “Niinon Anutuwaanon gere gbiligbili koloojen ano noojon kilen kokaen ama nonju. Onjo gere koomuya singisonogogiawo eja sii qen nanju. Kawaajon Anutunon irona meleema onono gerenon onoro siimbobolo uuta mobuya.”

³² Bologa meme woi ii kaanagadeen Jiisaswo motoon uruwombaajon uruama kenji.

³³ Kema goman qata Wansii qajuti, iikanon keuma Jiisas maripoonon qegi. Qen bologa meme woi ii motoon mon dindinanon mon qanianon leelee kaen urugi.

³⁴ *Kaen angito, Jiisasnon jero, “Amana, yononon iwoi anjuti, iikawaa kania mende moma kotojutiwaajon mono singisonogogia mesaon onomba.”

Qegi nano Jiisaswaa sele esuyaajon kiawen megii jangoya kolooro iikawaa so ii mendeema megii.

³⁵ *Kaen angi ejemba tuun yononon nama ii uun iigi. Iigito, Juuda jotamemeya yononon kaanagadeen mepaqepae men mun kokaen jegi, “Anutunon meweengon muro Hamoqege Toya Kraist kolooji een, tosaana ilaan onoma laligoroti, iinon mono iyanan ilaan aowa.”

³⁶ *Manjaqege eja yononon kaanagadeen qaa gongeegee jen mepaegon kosianon kema wain apu aasonawo qeesaan men uma mun

³⁷ kokaen ijogi, “Gii Juuda yonoonon kin ponga koloojani een, mono saanon geenga ilaan aowa.”

³⁸ Wananon eu tere mon kokaen on qegi nano, “Juuda yonoo kin pongiaga koi.”

³⁹ Kikekakasililin eja woi motoon mondon oroni naniti, iyoroononga monnon uqege qaa tokoronkota Jiisas jen mun kokaen ijoro, “Gii Hamoqege Toya Kraist koloojani een, mono geenga ilaan aon noro kaanagadeen ilaan noromba.”

⁴⁰ Kaen ijoroto, alianon jen mun kokaen ijoro, “Gii godaqeqega qaa. Gii Anutuwaajon kaanagadeen keega mende mojan me? Yononon jen tegon siimbobolo ororon nonongi bosinjon.

⁴¹ Anara onanon koposo anitiwaajon irona soyanon meleema ama norongi siimbobolo mojo. Ii mojoto, eja koi kanon bologa mon mende ano ii kilen tiwilaaju.”

⁴² Kaen jen ijoro, “Jiisas, gii bentotongaa uutanon keubagati, iikanon mono nii romongon nomba.”

⁴³ Ijoro ii kokaen ijoro, “Niinon qaa hona gijowe moba: Giinon mono kete niwo oyanboyan gomanon uma laligowa.” Kian.

* **23:30:** Hoos 10.8; Isa 6.16 * **23:34:** Ond 22.18 * **23:35:** Ond 22.7 * **23:36:** Ond 69.21

Jiisasnon komuro.

Mat 27.45-56; Maak 15.33-41; Jon 19.28-30

⁴⁴ Ween biiwia 12 kilok kolooro ween jaaya bulugoro pangamanon kamaan goman kuuya sokoma ero kema aua karoombaa so ano.

⁴⁵ *Kamban iikanon jiwowon jigo uutanon opo nanoti, iikanon mono eukaya biiwianon jurama kamaan woi kolooro.

⁴⁶ *Jiisasnon kamban iikanon kotakota gama kokaen jero, "Amana, nii kokoosuna goo borongan anjen." Kaen jen sewan aason konoga horon komuro.

⁴⁷ Komuro iwoi kolooroti, kawali galenon ii iima Anutu mepeseen kokaen jero, "Iinon mono onanon eja solanaga kolooja."

⁴⁸ Ejemba tuun kuuya ii iibombaajon kan ajoroogiti, iyononon iwoi ii kolooro iima wosogia juno wan gilin motomotoon mirigianon kengi.

⁴⁹ *Kengito, ejemba kuuya Jiisas moma mugiti, iyononon sigensigen nama ii uun iigi. Emba tosanon Jiisas otaan Galiliga kagiti, iyononon kaanagadeen nama ii iigi. Kian.

Jiisaswaa qamoya ron kongi.

Mat 27.57-61; Maak 15.42-47; Jon 19.38-42

⁵⁰⁻⁵¹ Juuda yonoonon taon qata Arimatia iikanon eja awaa qabunayawo qata Joosef iinon kaanagadeen karo. Iinon Anutu bentotombaa hona koloowaatiwaajon mamboma laligoro. Iinon Juuda yonoo jigo kaunsol tuumbaa jotamemeya laligon Jiisaswaa qaa jen somongon angiti, iikawaa uumotoon mende ano.

⁵² Iinon Pailotwaanon kema Jiisaswaa qamoya memambaajon qisiro.

⁵³ Qisin uma qamoya maripoononga metegon men kamaan opo taananon esuuro. Esuun men qasirinon kema jamo kobaa mon uroroon qamo mon kanon mende angiti, iikanon Jiisaswaa qamoya ii ano.

⁵⁴ Sabat kendon rarawaa iwoiya mozozongogiti, (nemungawon) iikawaa weenja jaayanon kememambaa ano.

⁵⁵ Kememambaajon ano emba Jiisaswo Galiliga kagiti, iyononon Joosef waa kanianon qasirinon kema iinon Jiisaswaa qamoya men jamo kobaanon anoti, ii iigi.

⁵⁶ *Iikanon eleema mirinon kema jinin sambori unkoowagawo ano kele gawasuyawo Jiisaswaa qamoyanon moriwombaajon mozozongogi. Mozozongogito, Moosesnon Kana qaanon Sabat kendombaajon jen kotoero eroti, ii otaan haamo men een ragi. Kian.

24

Jiisasnon koomunonga waaro.

Mat 28.1-10; Maak 16.1-8; Jon 20.1-10

¹ Sabat kendon ragi tegoro Sonda umugawodeen goman ano emba yononon waama jinin marae unkoowagawo mozozongogiti, ii men qasirinon kengi.

² Kema monon qasiriwaa qaa ootanon jamo somata qetano kenoti, ii iigi.

³ Ii iima jamo kobaawaa uutanon ugito, Pon Jiisaswaa qamoya mende mokoloogi.

⁴ Kawaajon uugia uma kamaaro moma nanngi eja woi malekugara taanja kokobilibiliawo yoronon bagianon nani iriigi.

* 23:45: Eks 26.31-33 * 23:46: Ond 31.5 * 23:49: Luuk 8.2-3 * 23:56: Eks 20.10; Dut 5.14

⁵ Ii iriima awawalin balonon kemen adaragogi kokaen injori, “Jaawo kotiin laligoji, ii mono nomaembaajon koomuya yonoo batugianon monganju?”

⁶ *Iinon koi mende ejato, mono gbilin waaja. Galili prowinsnon laligon qaa injoroti, ii mono romongowu:

⁷ Iinon kokaen jero, ‘Monon Siwe gomambaa Eja hona memelolo men muro gawman eja sisiwerowerogiawo yonoo boronon keno maripoonon qegi komun ween karon kolooro gbilin waabaa.’ ”

⁸ Kaen jeri qaaya ii momogianon keuro romongogi.

⁹ Kaen romongon qasirinonga eleema kan iwoi kuuya kolooroti, iikawaa buju qaaya ii gowoko 11 ano tosaana kuuya ii injogi.

¹⁰ Qaa ii injogiti, ii Maria Magdalaga, Joana ano Maria Jeimswaa nemuna ano emba tosaana yonowo laligogiti, iyononon ii kan aposol ii injogi.

¹¹ Buju qaa ii injogito, ii mogi qaa omayaan kolooro ii mende moma laarigi.

¹² Mende moma laarigito, Piitonon waama bobogarin qasirinon kema jamo kobaawaa uutanon uuro keno opo taana esuugiti, iikayadeen raro iiro. Ii iima iwoi kolooroti, ii anodeen romongon walingon mirinon eleeno. Kian.

Gowoko woiyanon Emeus kananon keni.

Maak 16.12-13

¹³ Ween iikanondeen Jiisaswaa gowokouruta yonoononga woiyanon Jerusalem siti mesaon goman qata Emeus sewen mail kanon kembojon keni.

¹⁴ Kananon kema iwoi kolooroti, ii kuuya iyangarodeen amin mori.

¹⁵ Ii amin moma kania jen bimoon keni Jiisasnon ano kosogaranon keuro motoon kengi.

¹⁶ Kengito, jaagara kojangiro ii mende iima kotori.

¹⁷ Mende iima kotori kokaen irijoro, “Oro angarodeen naa qaaga kananon amin moma kajao?” Kaen irijoro doron ama wosobiri jaajaa uun iima nani.

¹⁸ Iima nama yoroononga mon qata Kliopas iinon kokaen qisin muro, “Pasowa kendonon iwoi kolooroti, ii Jerusalem ejemba kuuyanon moju. Gii motoongonon wabaga koloon ii mende mojan me?”

¹⁹ Qisin muro “Ii naama?” jero moma kokaen ijori, “Nazaret eja Jiisaswaanon iwoi kolooroti, mono ii. Iinon gejatootoo ejaga laligon Anutu ano ejemba kuuya yonoo jaagianon nanamemen ku-usunawo ama qaa kotakota jen laligoro.

²⁰ Kaen laligoro ananaa jigo gawon galenana ano galenkonkon ejaurunanon ii wama gawanawaa boronon angi komuwaatiwaajon jen tegoro maripoonon qegi komuro.

²¹ Iinon Israel kanagesonana kasanonga isama downenana mewaatiwaajon mamboma jejeromonromon ama laligoninto, ‘Yei!’ Ii mono qegi komujaa. Iwoi ii kolooro laligon kounin kete somaana karon koloordaboroja.

²² “Ii mende sokono kete nonoononga emba tosanon qaanon kuun walingon nonongi laligojon. Yononon gomaamba amandiinon qasirinon kema

²³ qamoya mende mokoloon eleema kokaen jejuya, ‘Nono Siwe gajoba woiwaa jaameleen unu iinin yoronon ‘Jiisasnon gbilin laligoja,’ jeri mojon.

²⁴ Qaa ii moma eja nonowo laligojuti, iyonoononga tosanon qasirinon kema emba yononon qaa jejuyati, iikawaa so ero iijuya. Ron gbamenja iijuyato, iyanu mende iijuya.”

* 24:6: Mat 16.21; 17.22-23; 20.18-19; Maak 8.31; 9.31; 10.33-34; Luuk 9.22; 18.31-33

²⁵ Qaa ii moma kokaen irijoro, “Yei! Ono gejatootoo yononon qaa jegiti, ii kuuya mono naambaajon ataqatan ama ajojoon gaonjaajaa laligon mende moma laariju?

²⁶ Hamoqege Toya Kraistnon siimbobolo kaana momago iyanaa asamaran uutanon ubaa. Iikawaa so oogita eja me qaago?”

²⁷ Kaen irijon Mooses ano gejatootoo ejemba kuuya yononon qaa jegiti, iikanonja kanain iyanaa qaa kuuya oogita eji, iikawaa kania jen asarin orono.

²⁸ Jen asarin oroma kema goman kembojon jen keniti, ii dodowin kanon toroqen kemambaajon moro.

²⁹ Kaen moroto, yoronon kaparan koma kokaen ijori, “Goman mare kolooro ween jaayanon kememambaajon anja. Kawaaajon saanon norowo rama ewa.” Kian ijori yorowo mirinon uma ragi.

³⁰ Rama yorowo nene newombaajon ama bered men kotuegon moton oromambaajon ano iwoi kokaen kolooro:

³¹ Iikanondeen jaagaranon tooro iima kotori ayayooga kono mombo mende iiri.

³² Kaen kolooro angarodeen kokaen amin mori, “Kana somatanon Buja Terewaa qaa jen kania jen asarin noronji, kambaan iikanondeen mono uunaranon gere jejiwaa so mojo.”

³³ Kaen jen iikanondeen waama Jerusalem sitinon eleema keuma gowokouruta 11 ano alaurugia yonowo ajoroon ragiti, ii mokoloon ononi.

³⁴ Mokoloon ononi kokaen injori, “Ponon mono hona waama Saimombaanon asugijaa.”

³⁵ Kaen injori iyangoro kananon iwoi kolooro ano bered motoroti, kambaan iikanon uugara tooro moma kotori, iikawaa sunduya men ononi. Kian.

Jiisasnon gowoko tuuna asugin onono.

Mat 28.16-20; Maak 16.14-18; Jon 20.19-23; Apo 1.6-8

³⁶ Gowokouruta yononon qaa ii amin moma ragi iikanondeen Jiisas anjo batugianon asugin nama kokaen injoro, “Alauruna, luaenon mono onowo ewa!”

³⁷ Kaen injoro toroko moma jenengia ororo “Ome kokoosuga iijon,” iikaan romongogi.

³⁸ Kaen romongogito, kokaen injoro, “Ono nomaembaajon aarun momo kaana uugianon kolooja?

³⁹ Nii neeno koi laligojen. Ii mono angio kana borona uun iima mobu. Ome kokoosu ii siibusugia qaa. Nii siibusunawo nambe niiju. Mono noosirin niima kotowu.”

⁴⁰ Kaen iijon kana boria gendeema onono.

⁴¹ Qendeema ononoto, ii korisorogiaajon kilen mende moma laarin walingon ragi kokaen qisin injoro, “Nembanenegia mon koi raja me qaago?”

⁴² Kaen qisin injoro sora jejetaa kitia mon mugi.

⁴³ Mugi men nero iigi.

⁴⁴ Nero iigi kokaen injoro, “Nii onowo laligon kambaan kanon qaa injowe mogiti, iikawaa hona ii kambaan kokanon kolooro iiju. Niinon kokaen jen laligowe: Noo qaa ii Mooseswaa Kana qaa ano gejatootoo eja yonoo Buju Tere ano Ondino (Buja rii) buknon oogita eji, ii kuuya mono honawo koloodaborowaa.”

⁴⁵ Kaen iijon iikanondeen Buja Terewaa kania moma kotowutiwaajon uugia metooro.

⁴⁶ Metoon kokaen injoro, “Qaa kokaen oogita eja: Kraistnon siimbobolo moma komun somaŋa karon kolooro koomunonga waabaa.

⁴⁷ Kawaajon ononon mono Jerusalem sitinon kanain Buŋa qaa noo qananon jen asarin kantri kuuya sokoma kema uukuukuu men onomakebu. Daen yononon uugia meleembuti, Anutunon mono iyonoo singisonogogia songbama mesaowaa.

⁴⁸ “Qaa ii honawo kolooro ano koloowaati, onŋ ii kolooro iima nanŋon jen dangunu kaanŋa nambu.

⁴⁹ *Mobu! Maŋnanon kalen onombaatiwaa qaa somongoroti, niinon ii wasiwe uugianon kemebaa. Eukanonŋa ku-usun ambe qagianon ubaa. Onŋ mono siti koi kanon iikawaajon mamboma rama laligowu.” Kianŋ.

Jiisasnon Siwe gomanon uro.

Mat 16.19-20; Apo 1.9-11

⁵⁰ *Jiisasnon qaaya jedaboron gowokouruta unuama kema Betani goman kosianon keuma iikanon boria metaama kotuegon onono.

⁵¹ Kotuegon onono iikanondeen Anutunon wano onomesaon Siwenon uro.

⁵² Uro korisoro somata moma usugon waeya men mepeseen mun Jerusalem eleenŋi.

⁵³ Eleema suulan jiwowon jigonon laligon Anutu mepeseen mun laligogi. Kianŋ.

Jon Oligaa Buɗa Jononj Ooro. Jen-asa-asari

Jononj iyaɗaa qata Oligaa Buɗa kokanonj asuganonj mende ooroto, iyaɗaajonj kokaen jeja, “Gowoko Jiisasnonj uutanonj jopagonj muroti.” (19.26) Jononj uujopa ukalembaa qaaya ii kaparanj koma jenkeja. Jononj Oligaa Buɗa koi ii ejembanonj qaa kokaen moma kotowutiwaajonj (20.31) ooro, “Jiisas Kraist ii balonj ejagadeen mende laligoroto, onanonj Anutuwaaw Meria ano Hamoqege Toya kolooja. Ono mono ii moma laarinj iikanonj laaligo kombombanja mokoloowu.” Jiisasnonj wala Maɗaa kosianonj laligonj qaa jetaga laligoro. (1.1) Kaen laligonj namo ejaga koloonj esunmumuya ano momoya ii aiwese angoletto menj iikanonj qendeen. Ii qendeema bentotombaa kania jen asariro tosianonj uugia meleengi tosianonj kilen yangisenj angi.

Jiisasnonj kokaen kolooja, jero: Hamoqege Toya (4.26), laaligowaa nene wota (6.35), Siwe gomanj eukawaa buɗaga (8.23), bensakonj tetegoya qaa (8.58), namowaa asasaga (9.5), nagu (10.7), lama galenj awaa (10.11), Anutuwaaw Meria (10.36), Ponj ano Boi (13.13), koomunonjga waawaataa Toya ano laaligo kombombanja Toya (11.25), kana honja, qaa honja ano laaligo kombombanja (14.6), wain gere honja (15.1), tere wana mutuya ano tetegoya A ano Z (Ais 1.8), Mutuya ano Konoga (Ais 1.17) ano kaan kaanja.

Jiisasnonj gowokouruta onanonj jopagonj onoma laligoroti, gejanono qaa konoganonj (Bonj 13-17) ii tororo qendeenja. Qaa ii naanawo. Koomunonjga waamago Piito menj kotiiwaatiwaajonj kokaen qisiro: “Nii jopagonj nonjan me qaago? Kaen koloojani, kian mono alauruna kalan koma onomba.”

Buk kokawaa bakaya wana 6 ii kokaen:

Qaa mutuya 1.1-18

Jon Oomulu eja ano gowokouruta mutuya 1.19-51

Jiisasnonj qenjaaro gawonj mero 2.1-12.50

Tetegoyanonj Jerusalem kanj laligonj komuro 13.1-19.42

Gbilin waama alauruta koloonj onono 20.1-31

Galili kanj gowokouruta koloonj onono 21.1-25

Anutuwaaw qaa jeta laaligoyawo.

¹ Kanakanaiyanonj monowaa monoyanonga qaa je laligoro. Iinonj laaligowaa kania nanjon jen waama laligoro. Qaa je iinonj Anutuwaaw kooronjonj laligonj waaro ano anjo bensakonj Anutugadeen kolooja.

² Qaa je iinonj kanakanaiyanonj Anutuwaaw kooronjonj laligoro.

³ Iwaa kooronjonj laligonj ilaan muro iwoi kuuya kolooro. Iwoi monj mende ilaan munaga, ii mende koloonaga.

⁴ Qaa je iinonj laaligowaa bemunjaleya kolooja. Iwaanonj laaligo kombombanja iikanonj ejemba menj asarinj onono iima laligonj waagi.

⁵ Asasagayanonj pangamanj uutanonj asarinkejato, pangamanonj laligogiti, iyonononj asasagaa kania ii mende moma asarinj laligonj kougi. Kian.

⁶⁻⁷ *Anutunonj ejemba kuuya asasagaya moma laariwutiwaajonj moma qele eja qata Jon wasiro asugiro. Asuginj kanj asasagaa kania inisaama nanjon jen laligoro.

* **1:6-7:** Mat 3.1; Maak 1.4; Luuk 3.1-2

⁸ Jon aŋo asasaga ii mende koloon laligoroto, iinon asasagaa kania ii nanŋon jen laligoro.

⁹ Asasaga oŋaŋona iinon ejemba gomaŋ so meŋ asariŋ nonomakeji, iinon namonon asugimambaajon ano.

¹⁰ Iinon kanakanaiyanon gomaŋa gomaŋa iikawaa ilawoilaya kuuya ii nemun koma oŋono koloogi. Koloogi aŋo batugianon laligon kouroto, balon ejembanon kilen ii mende moma koton mun tompin laligogi.

¹¹ Kaen tompiririn laligogi iyanŋaa gomaŋ mirianon karo kanagesourutanon zizi togon telambelan ama gema qen mugi.

¹² Kaen angito, daen yononon koma horon mun qabunaya moma moma laarigiti, iinon mono kuuya iyonoojon kana meleuro kokaen kolooro: Aŋo nemun koma ku-usun oŋono kolokoloo donŋoga koloon Anutuwaaw meraboraana koloogi.

¹³ Anutuwaaw uusiinanon nemun koma oŋono koloogi. Namo ejanon siina otaan embiawo qaa somonŋoro koro ama mera mero kolooji, iyononon kana kaana iikanon Anutuwaaw meraboraana mende koloogi. Kian.

¹⁴ Qaa je iinon eja sele busuwo koloon batunananon kema kan laligoro. Kaen laligoro akadamyua un iima laligonin. Mananon Meria motoonŋowaajon akadamyua kuuya ama aon koma muro qaita mon laligogi, iinon mono iikawaa so kalenmoriananon uuta saa qero akadamyawo koloon kambaŋ so qaa hon toontoona jen laligoro.

¹⁵ Jonon eja iikawaa kania nanŋon kokaen qama jen laligoro, “Niinon mombaajon qaa jen laligoweti, iinon mono ii kolooja. Kokaen jen laligowe: Noo gemananon eja mon kawaati, niinon mende koloowe iinon wala laligoro. Kawaajon iwaa qabunayanon mono nii nuugun uuta kolooja.” Jon Oomulu ejanon kaen jen laligoro.

¹⁶ Kalenmoriananon eja iikawaa uuta saa qero akadamyawo laligoroti, iinon mono iikawaa so kotuegon nonoma laligoro. Kotumotueya ii kambana kambana maaro kuuya nonoo qanananon uro laligonin.

¹⁷ Moosesnon Kana qaanana nemun kono kolooroto, Jiisas Kraistnon qaa hona ninisaama Anutuwaaw kalenmoriaŋa nemun kono asuganon kolooro.

¹⁸ Namo eja mononon Anutu kamban mononon mende iiro. Meria motoonŋonon Manaa wosoyanon laligon kouma laligoroti, iinon mono namonon kamaan kania ninisaano monin. Kian.

Jon Oomulu ejanon iyanŋaa kania jen asariro.

Mat 3.1-12; Maak 1.1-8; Luuk 3.1-18

¹⁹ Juuda jotamemeya yononon jigo gawon galen ano jiwowon jigowaa welenqeŋe tosaana Jerusalem sitinŋa wasin ononŋi Jombaanon kagi. Kan qisin mun jegi, “Gii naa ejaga koloojan? Kaniaga nomaen?” Kaen jegi kaniaya inisaama injoro.

²⁰ Kaniaya mende qakoonoto, asuganon kokaen jokolooro, “Niinon Hamoqeŋe Toya Kraist mende koloojen.”

²¹ *Kaen jokolooro kaparan koma qisin mugi, “Gii mono eja moroga koloojan? Gii Elaija koloojan me qaago?” Qisin mugi “Qaago!” jero. “Gii gejatootoo eja mon koloojan me qaago?” Kaen qisigi “Kaan qaago!” meleeno.

²² Meleeno qisigi, “Gii moroga koloojan? Wasin nononŋi kajonji, iyonoojon mono nomaen meleema injowonaga? Gii geenŋaa kaniaga nomaen jen asariwaga?”

²³ *Qisigi kokaen injoro,

“Gejatootoo eja Aisaianon qaa mon kokaen jerota eja, ‘Nii gajoba koloon balon qararankonkonanon laligon kokaen qamakejen: Ponon kawa-oo!

Kawaajon on mono uugia mindingon kania meleun meagowu.’ Nii kawaa qele gajobaya koloojen.”

²⁴ Eja wasin onongi Jombaanon kagiti, ii Farisii (Kana qaawaa kaparankonkon) ejaga koloogi.

²⁵ Yononon mombo kokaen jen qisin mugi, “Gii Hamoqege Toya Kraist mende koloojan ano Elaija me gejatootoo eja yonoononga mon mende koloojan, iikawaajon mono naambaajon ejemba oomulu men onomakejan?”

²⁶ Qisin mugi kokaen meleema onono, “Niinon apu toonon onomorinkejento, eja mon on mende moma kotojuti, iinon koi batugianon nanja.

²⁷ Eja mon noo gemananon kawaatiwaajon jen laligoweti, iinon mono ii kolooja. Iinon kan nii nuugun somatana koloon laligowaatiwaajon niinon iwaa kosianon kema wayangesoya besaan kana esuyaa kasia isamambaa amagamamaa amana.”

²⁸ Jonon Jordan apu leegenanon goman qata Betani iikanon laligon ejemba oomulu men onoma laligoro. Iwoi ii iikanon kolooro. Kian.

Jonon Jiisaswaajon “Anutuwaanon lama meriaga,” jero.

²⁹ Ii kolooro goman ano Jonon Jiisas sigensigen karo iima jero, “Iigi, eja ii Anutuwaanon lama meriaga. Iinon mono balona balona ananaa singisongonana koma konjoratiro solananiwonja.

³⁰ Niinon mombaajon qaa jen laligoweti, iinon mono ii kolooja. Kokaen jen laligowe: Noo gemananon eja mon kawaati, niinon mende koloowe iinon walagadeen laligon waaro. Kawaajon iwaa qabunayanon mono nii nuugun uuta kolooja.

³¹ Niinon ii wala mende moma kotoweto, Anutunon kaniaya Israel ejemba nono ninisaano mobonatiwaajon moja. Ii moma nii wasin nono kan oomulu men onomakejen.”

³² Jonon kaen jen dangunu kaanja nama nanjon kokaen injoro, “Unja Toroyanon mono Siwenonga kamaan kewo koon kaanja iwaa wananon kamaan koma raro iibe.

³³ Niinon ii wala mende moma koton laligoweto, monon ejemba oomulu men onomanatiwaajon wasin nonoti, iinon kokaen nijoro, ‘Unja Toroyanon mombaa wananon kamaan koma raro iibagati, iinon mono Unja Toroya ejemba uugianon ama iikanon mulu men onombaa.’

³⁴ Niinon ii iibetiwaajon ama kaniaya kokaen nanjon jejen, ‘Iinon Anutuwa Meria kolooja.’ ” Kian.

Jiisasnon gowokouruta mutuya onoono.

³⁵ Kaen injoro goman ano Jonon mombo apu goraayanon iikanondeen keno gowokouruta yonoononga woinon iwo motoon nangi.

³⁶ Nangi Jiisasnon iikanon unuugun kenoti, ii tororo uun iigigiin jero, “Eja ii mono iibao. Iinon Anutuwaanon lama meriaga kolooja.”

³⁷ Kaen jero gowoko woi yoronon qaa ii moma Jiisaswaa gematanon keni.

³⁸ Keni Jiisasnon eleema gematanon kariti, ii iriima kokaen qisin orono, “Oro moroga mongama kajao?” Iikaen moma meleema ijori, “Somatanara, gii miri dakanon en laligojan?” (Juuda yononon ‘Somatanana’ qaa ii boiwaajon jenkegi.)

³⁹ Kaen ijori meleen, “Mono kan iibao!” Kaen meleen ween jaaya eleeno 4 kilok kawaa so kolooro. Ween jaaya meleen iikanonj motoonj kema miri dakanonj enj laligoroti, ii iigi. Ii iima kanonj iwo laligori gomanj sinsingonj tiiro mesaonj kari.

⁴⁰ Jononj qaa jero gowoko woita moma Jiisaswaa gematanonj keniti, iyoronongga mombaa qata Andruu, dataa qata Saimon Piito.

⁴¹ Andruu iinonj wala data Saimon mokoloonj kokaen ijoro moro, “Noro mono Hamoqeqe Toya mokoloojota.” Hamoqeqe Toya ii Griik qaanonj Kraist.

⁴² Kaen jenj data wama Jiisaswaanonj keni. Keni Jiisasnonj Saimon tororo uunj iigigiinj jero, “Gii Saimon, Jombaa meria koloojanto, niinonj qaga Siifas qabe ewaa.”* Kianj.

Jiisasnonj Filip ano Natanael oroono.

⁴³ Gomanj ano Jiisasnonj Galili prowinsnonj kemambaaonj kema kananonj eja qata Filip mokoloonj kokaen ijoro, “Gii mono nii notaanj kawa!”

⁴⁴ Filipnonj Andruu ano Piito yorowo gomanjia motoonja. Taongia qata Betsaida.

⁴⁵ Filipnonj eja qata Natanael mokoloonj kokaen ijoro, “Moosesnonj eja mombaaonj Kana qaanonj oorota gejatootoo yonononj toroqenj oogita eji, nono mono eja ii mokoloojonja. Eja ii qata Jiisas, manaa qata Joosef, gomanja qata Nazaret.”

⁴⁶ Natanaelnonj ii moma walingonj jero, “Oo Nazaret! Ii gomanj qandayaga. Iikanonja iwoi awaa monj koloowaatiwaa so qaago.” Kaen jero Filipnonj ijoro, “Mono kanj geenggo iima kotowa!”

⁴⁷ Kaen ijoro moma Jiisaswaanonj kanj kouro iima iwaajonj qaa kokaen jero, “Iibu! Eja koi kanonj mono Israel eja honja kolooja. Uutanonj gbingbaonj qolomolonjgoya qaa.”

⁴⁸ Kaen jero Natanaelnonj qisinj munj jero, “Gii mono nomaenanonj nii moma kotonj nonjanj?” Kaen jero Jiisasnonj meleema ijoro, “Gii fig gere† umuganonj rana giima kotowe. Wala giima kotowego Filipnonj kawaa gematanonj giima goono.”

⁴⁹ Kaen ijoro Natanaelnonj meleema ijoro, “Oo Somatana, gii mono onjanonj Anutuwaa Meria koloojanj. Gii Israel nonoononj eja Pongga laligojanj.”

⁵⁰ Kaen jero moma Jiisasnonj meleema ijoro, “Nii wala kokaen jejen, ‘Gii fig umuganonj rana giibe.’ Kaen jenj asugijeniwaajonj moma laarinj nonjanj. Anutuwaanonj ku-usunj koi iima mojanj, ii mono iwoi melaada kolooja. Honja somata ii mono kanagenj iima moma laligowaga.”

⁵¹ *Kaen ijonj toroqenj ijoro, “Niinonj qaa honj toonja monj kokaen jewa moba: Kanagenj noo gowokouruna koloogi kotonj kondoonj onombe jaameleenj unja kokaen iibuya: Siwe nagunonj tano Anutuwaa gajobaurutanonj asuginj Siwe gomambaa Eja Honjaanonj uma kamaanj anggi injiibuya.” Kianj.

2

Jiisasnonj apu menj letono wain kolooro.

¹ Jiisasnonj Filip ano Natanael oroono ween karoonj tegoro laligogi monjonj agominj aoaowaa maranj lombanj ano ajoroogi. Ii Galili prowinswaa

* **1:42:** Siifas ii Griik qaanonj Piito, ananaa qaanonj jamo karanjanj. † **1:48:** Fig ii sambu kaanaya. Ii gawonggianonj komogi kota naanjawo kolooro kambanj mamaga nenj laligoju. * **1:51:** Jen 28.12

goman qata Kaana iikanon angi. Jiisaswaa nemunanon kanon motoon kema ragi.

² Jiisas ano iwaa gowokouruta ii kaanagadeen horon onjongi lombanon motoon ragi.

³ Iikanon ragi wain apunon qaono Jiisaswaa nemunanon meria ijoro, “Yonoonon wain apu qaonja.”

⁴ Kaen ijoro kokaen ijoro, “Nemuna, ii nomaen amanatiwaajon jejan? Jen koton nonjan me? Noo angoletoto meme kambananon mende kan kuuro laligojen.”

⁵ Kaen jero moma welenqequeuruta kokaen injijoro, “Inon iwoi mombaa-jon jen koton onombaati, ii mono otaan ambu.”

⁶ Juuda yononon hamo qen aowombaajon Kana qaagia otaan borogia songbama laligonkegi. Iikawaa so miri iikanon koworanen somata 6 raro. Koworanen motomotoon ii apu konon 8 me 12 iikanon kemen saa qenagiwaa saga ragi.

⁷ Jiisasnon ii iima kokaen injijoro, “Ono mono apu koson kan maagi koworanen koi saa qewa.” Kaen jero moma jerotiwaa so angi.

⁸ Koworanen ii saa qegi kokaen jen koton onono, “Mono apu qaga koson men kema lomban galen mubu.” Jen koton onono men kengi.

⁹ Koson kengito, galenon apu letoma wain kolooroti, ii nen naanja moma daenkaya men kagiti, ii mende moma asarin aaruro. Aaruroto, welenqeque apu kosogiti, iyononon ii moma jegi galenon maran lomban toya oono karo.

¹⁰ Karo kokaen ijoro, “Maran kambananon kuuya yononon wain apu awaa ii wala men kan onomakeju ano ii nen enkalolon men aogigo wain apu naanja qaa ii kanagen onomakeju. Giinon wain apu awaa ii wala angon koma mende onoma ketego koi kamban ugun men kajan. Ii sili morota mon anjan.”

¹¹ Jiisasnon angoletoto mutuya koi ii Galili prowinswaa goman qata Kaana iikanon mero. Ii men iikanon ku-usun asuganon injisaano. Kaen injisaano gowokourutanon moma laarin mugi.

¹² *Jejelombanon laligogi tegoro Jiisaswaa nemunkoaanja ano gowokouruta yononon gomangianon Kaperneam kengi. Iikanon kema somanja tosia toroqen laligogi. Kian.

Jiisasnon jiwowon jigo jen kobooro.

Mat 21.12-13; Maak 11.15-17; Luuk 19.45-46

¹³ *Kamban kanon Juuda nonoonon kiankomu kendon kambanja dodowiro. Anutunon wala eenanon niniima koboosunuuguroti,* iikawaajon aisowombaajon angi Jiisasnon kaanagadeen goman mesaon Jerusalem sitinon uro.

¹⁴ Sitinon uma jiwowon jigowaa toton uutanon keuma iwoi kokaen mokolooro: Ejemba bulmakao ejia, lama ano kewo koon ii sewanja mewutiwaajon angi ano tosanon monen utekute ambombaajon ragiti, ii injiuro.

¹⁵ Ii injiima kasanon tape (qoilomu) miziziin iikanon onootin unuro. Unun ejemba ii kuuya konjoma onoma lama bulmakaogiawo jiwowon jigononga onotaaro. Utekute ejemba yonoonon soojaakota qewagoro kamaaro peragia metama maaro keno.

* **2:12:** Mat 4.13 * **2:13:** Eks 12.1-27 * **2:13:** Anutunon Iijipt kanon Israel ejemba niniima koboosunuuguroti, iikawaa kisoroya ii Koon qanon Pasowa. Eksodus, Mootogo 12.15

¹⁶ Kewo sewangia mewutiwaajon angiti, ejemba ii kokaen jen onono, “Iwoi ii mono men togon seleengen kembu. Ono noo Manaa jiwowon jigo koi mono naambaajon utegogi konkororo miri kaanja kolooja?”

¹⁷ *Kaen jen onono Buna qaa mon gowoko yonoo momogianon kouro romongogi. Qaa ii kokaen oogita eja, “Noo uunanon goonon jigo ii kowoga ewaatiwaajon kaparan kombe iikanon uunanon neqan gere kaanja jero majakaka iikanon ji mokolonkejen.”

¹⁸ Ii konjoma onono Juuda jotamemeya yononon temboma waama Jiisaswaanon kouma kokaen qisin mugi, “Gii mono naa angoletto mon ana kuusunga iinin sokoma nononogo tere kaanja anaga?”

¹⁹ *Kaen qisin mugi kokaen meleema onono, “Ononon jiwowon jigo koi kondeenji namonon kamaaro niinon ii ween karoombaa uutanon metaama kumaana.”

²⁰ Meleema onono kokaen ijogi, “Gbani 46:waa uutanon jiwowon jigo koi men laligon medaborogita nanja ano giinon ii ween karoombaa uutanon mono nomaen ama metaama kuunaga?”

²¹ Kaen ijogito, Jiisasnon jigowaa qaa ii iyanaa seliaa sareaga jero.

²² Jiisasnon kanagen koomunonga waaro sareqaa jeroti, ii kamban iikanon gowokouruta yonoo roromongogianon kan kono moma asarigi. Ii romongon Jiisasnon qaa jeroti, ii ano Buna qaa oogiti, ii kuuya moma laarigi. Kian.

Jiisasnon ejemba kanaanana modaboroja.

²³ Jiisasnon Jerusalem sitinon kiankomu kendombaa kambananon laligon angoletto ku-usunawo meroti, ii ejemba mamaganon iima qata moma laarin iwaanon rapingogi.

²⁴ Rapingogito, Jiisasnon ejemba kuuya yonoo kanagia moma kotodabororo. Kawaajon ejemba kuuya mende moma laaridaboron onoma qaagiaa baatanon mende kema laligoro.

²⁵ Ejemba uugianon qaa iwoi eroti, Jiisas monnon ejemba uugiaa kania ii isaama qendeema mubaatiwaa so mende kolooro. Mono ano ii moma kotooro. Kian.

3

Jiisasnon Nikodeemus uumeleembaa kania kuma muro.

¹ Juuda kanagesowaa jigo kaunsol batugianon jotamemeya eja mon qata Nikodeemus laligoro. Iinon Farisii (Kana qaawaa kaparankonkon) tuunnon nano.

² Iinon gomantiina monnon Jiisaswaanon kouma kokaen ijoro, “Somatana, gii angoletto menkejan, ii eja monnon Anutu iwo mende nano anodeen memambaa amamaankeja. Kawaajon gii Anutunon nemun koma gono boi koloojan, iikaen mojon.”

³ Kaen jero kokaen jen meleema muro, “Niinon qaa hona toon mon kokaen jewe moba: Monnon Anutuwaanonga kolokoloo dongoga mende koloowaati een, iinon mono Anutuwaabentotonon keuma iimambaa amamaawaa.”

⁴ Meleema muro kokaen ijoro, “Monnon ejemba wana koloon laligongo kolokoloo dongoga ii mono nomaen koloonaga? Iinon mono nemun goron uutanon keuro mombo koro ama memambaa amamaawaa.”

* 2:17: Ond 69.9 * 2:19: Mat 26.61; 27.40; Maak 14.58; 15.29

⁵ Kaen ijoro kokaen meleeno, “Niinon qaa hona toon mon kokaen jewe moba: Monon oomulu men mugi Un Toroyanon uutanon kemero iikanon kolokoloo dongoga mende kolooji een, iikaanonon mono Anutuwa bentoton uutanon keumambaa amamaawaa.

⁶ Balombaa nemunman onoononga merabora koloojuti, ii balombaa merabaraanaga. Un Toroyanon inaan nemun kono merabora koloonkejuti, ii mono Siwewaa merabaraanaga.

⁷ “Kawaajon on kolokoloo dongoga Anutuwaanonga mende koloowuyati, ii mono mende sokonja. Qaa ii jewe iikawaajon mono mende aaruwa.

⁸ Haamonon anaa jaajaa lan giliro otona momakejanto, ii dakaya qen kankeji ano dakaan baagen qen kemakeji, giinon iikawaa kania mende moma asarijan. Un Toroyanon ejemba nemun koma onono kolokoloo dongoga koloogiti, kuuya iyonoo kaniagia mono haamo kawaa so kolooja.”

⁹ Kaen meleeno Nikodeemusnon kiko qen kokaen jero, “Ii mono nomaen koloonaga?”

¹⁰ Kaen jero Jiisasnon ijoro, “Gii Israel kanageso kuma nonomakejan ano kilen qaa iikawaa kania mende moma asarijan. Ii mende sokonja.

¹¹ Niinon qaa hona toon mon kokaen jewe moba: Nononon naama moma kotojon, ii jen inisaamakejon ano naama jaanananon iima mojon, ii nanon jenkejon. Kaen amakejonto, ononon kilen Buna qaanana ii mende moma angon komakeju.

¹² “Balombaa iwoiya jaanon ii-iita kawaa qaaya jewe moma mende moma laarin nonjuti een, niinon Siwewaa iwoiya mende ii-iita kawaa kania injiowe ii mono nomaen moma laariwuya?

¹³ Balombaa eja monon Siwenon mende uroto, Siwe gomambaa Eja honanon Siwe gomanon laligon kamaan koloon asugiroti, iinon mono eleema Siwenon ubaa.

¹⁴ * “Anutunon Mooses balon qararankonkonanon jen koto kopa aenon mokolen unaya men toonon kosigoro nanoti, iikawaa so Siwe gomambaa Eja Hona ii kosigogi uma nambaa.

¹⁵ Ejemba ii moma laarin mujuti, iyononon kuuya laaligo kombombanja mokoloon laligowutiwaajon ama eu ubaa.

¹⁶ “Iikawaa kania ii kokaen: Ejemba ii moma laarin munkejuti, iyonoononga monon tiwilaawaabotiwaajon Anutunon balon so jinon qaa jopagon nonono. Anana kuuya letoma laaligo kotigaa buna koloowonatiwaajon ama Meria motoonggo soro ii nonono.

¹⁷ Ejemba goman so laligon kenjon, Anutunon Meria ananaa qaanana jen tegowaatiwaajon qaagoto, Merianon hamo nunuro kantri so letoma oyanboyon koloowonatiwaajon ama wasiro namonon kamaaro.

¹⁸ “Ejemba monon Meria moma laariji, Anutunon iwaa qaa jen tegoro mende tiwilaawaato, monon Jiisas mende moma laarin muji, Anutunon iwaa qaa jen tegoro laligoja. Anutuwa Meria motoongowaa qata mende moma laarijiwaajon ama gere siawaa buna koloowaa.

¹⁹ Anutunon balon ejemba qaanana jen tegonkeji, iikawaa kania ii kokaen: Asasaganon namonon kamaan kolooro, ejembanon nanamemen bologa bologa ama men laligogi. Kaen laligon Anutuwa asasaga togon uugia pangamambaa nanamemenon lan somongon laligon kougi.

²⁰ “Kuuya nanamemen bologa amakejuti, iyononon Anutuwa asasaga togon gema qenkeju. Anutunon nanamemengia bologa bologa ii inisaama

* **3:14:** Jan 21.9

jen onono gamugia mobubotiwaajon toroko momakeju. Ii moma asasagaa uutanon mende keumakeju.

²¹ Mende keumakejuto, monjon qaa hona otaan laligoji, iinon saanon asasagayaa uutanon keubaa. Anutunon sololoon muro nanamemenja ama men laligoroti, iikawaajon nanamemenja iikanon asuganon koloowaatiwaajon moja.” Kian.

Jon Oomulu ejanon Jiisaswaa kania jokolooro.

²² Jiisasnon kaen jedaboron nama gowokouruta unuama Jerusalem siti mesaon Judia prowinswaa goman gematanon kenngi. Iikanon kema gowokouruta yonowo sonda tosia toroqen laligon ejemba oomulu men onoma laligoro.

²³ Jiisasnon kaen laligoroto, Jonon kaanagadeen goman qata Salim kawaa kosianon laligoro. Goman qata Ainon kanon apu mamaga ero ano ejembanon Jombaanon kouma oomulu men onombatiwaajon qisigi afaangon men onoma laligoro.

²⁴ *Kamban iikanon Jon ii kapuare mirinon mende oongi raro.

²⁵ Juuda yononon hamo qen aowombaajon borogia songbama laligonkegi. Kawaajon Jombaa gowokouruta yononon Juuda eja mombo qaa iikawaa niinongiinon jen kanain jenonkooli anggi.

²⁶ Kaen anggi bimooro Jombaanon kan kokaen ijogi, “Somatanana moba, eja Jordan apu leegenanon giwo laligoro geengo kaniaya nangon jenati, iinon ejemba oomulu men onono tuun somasomatanon mono iwaanon kemakeju.”

²⁷ Jonon ii moma kokaen meleeno, “Anutunon eja mombaajon iwoi mon Siwenonga mende ama munagati een, iinon mono ii bunja qen aomambaa amamaawaa.

²⁸ *Iwo laligon kokaen jewa, ‘Nii Hamoqege Toya Kraist mende koloojento, Anutunon wasin nono wala kajeja iinon gemananon kawaa.’ Niinon qaa ii jeweti, onjo ii saanon onjoangio nangon jen laligowuyatiwaa so kolooju.

²⁹ Iikawaa sareya ama kokaen jema: Eja monjon emba bunyawo koloon emba memambaajon korisoro qaa jen sein laligoja. Kaen laligoro eja alianon kosianon nama korisoro qaayaa aroya moma iwaajon jinonja qaa aisoonkeja. Kawaa so niinon Jiisaswaa alia koloon iwaajon aisoowe korisoro iikanon keteda koi uuna saa qero laligojen.

³⁰ Jiisaswaa qabunayanon somariin sei-ro Jon noonon wazi-ro sokombaa.” Kian.

Jiisasnon Siwenonga kamaarotiwaa kania jero.

³¹ “Moronon eukanonja kamaaroti, iinon ejemba kuuya unuugun uuta kolooja. Monjon namonon asugin namowaa bunja kolooja ano namonon laaligowaa qaaya jenkeja. Siwenonga kamaan karoti, iinon mono kuuya unuugun uuta kolooja.

³² Iinon iwoi iima moma koton laligoroti, iikawaa kania jen nangon dangunu kaanja nanja. Kaen nanjato, nangonango qaaya ii ejemba monjon mon mende moma angon konja.

³³ “Ejemba monjon nangonango qaaya moma angon konji, iinon Anutu onabonja koloojiwaa qaaya men koti-ro powowon koloowaa.

³⁴ Anutunon qele ejia wasin Unaya Toroya dogo qaganon qaagoto, kelemalelen munkeja. Kawaajon qele ejianon mono Anutuwaanon qaa hona ii inisaama jenkeja.

* **3:24:** Mat 14.3; Maak 6.17; Luuk 3.19-20 * **3:28:** Jon 1.20

³⁵ *Mananon Meria uunon jopagon munkejiwaajon ama iwoi kuuya bunja qen mun borianon ano eja.

³⁶ “Ejemba monnon Meria moma laarin uuta meleenji, iinon mono mombo letoma laaligo kotigaa bunja kolooja. Monnon Meriaa qaaya mende ten komakeji, Anutuwaa irinjonsoonjonon mono iwaa qaganon uma pondan nano laaligo kotigaa kania mende iima koton een lan laligoja.” Kian

4

Jiisasnon Samaria emba mombo qaa amiri.

¹ Jiisasnon ejemba kaen kuma onono gowokouruta koloogi oomulu men onoma iikanon Jon Oomulu eja uugun haamo ama laligoroti, qaa ii Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkon) yonoo gejagianon kemero mogi. Yononon ii mogiti, buju ii jegi sein Pombaa gejianon kemero moro.

² Jiisasnon ano ejemba mende oomulu men ononoto, iinon jero gowokourutanon ii anji.

³ Ii moma Judia prowins mesaon eleema mombo Galili prowins waagen kengi.

⁴ Kana kaen kema Samaria prowinsnon keuma uugun kengi.

⁵ *Uugun kema Samaria prowinswaa taon mon qata Sikar iikanon keuro. Sikar taon ii Jeikobnon balon bakaya mon meria Joosef muroti, iikawaa kosianon eja.

⁶ Jeikobwaanon apu ron koriga ii Sikar taanon nanja. Jiisasnon kana karotiwaajon ama selia bimooro ween jiji kolooro apu ron iikanon keuma kosianon kamaan raro.

⁷ Apu ron kosianon raro Samaria emba monnon apu kosomambaajon karo. Karo Jiisasnon iima kokaen ijoro, “Gii saanon apu nona newenaga.”

⁸ Kamban kanon gowokourutanon nene sewanja mewombaaajon ii mesaon taanon kengi iyangarodeen nani.

⁹ *Juuda ejembanon Samaria prowins sureen onoma yonowo ainjolon mende laligonkegi ano pake motoongonon apu mende koson laligonkegi. Kawaajon iyangarodeen nani kanon emba iinon kokaen ijoro, “Gii Juuda ejaga ano nii Samaria embagato, nomaembaajon ‘Apu nona newenaga,’ jen qisin nonjan?”

¹⁰ Jiisasnon qiqisi ii moma kokaen meleema muro, “Gii Anutu kalenaa kania moma kotona sokonaga. Moronon ‘Apu nona newenaga,’ jen qisin gonji, iwaa kania moma asarinagati een, ii mono qisina laaligowaa apuya gonaga.”

¹¹ Kaen ijoro kokaen ijoro, “Oo somatana, apu kosomajatiwaa pakeya mon mende raja ano apu ron koi kanon mono koriga kolooja. Kawaajon laaligowaa apuwaajon jejani, ii mono daanjaya mokoloonaga?”

¹² Ben isinana Jeikobnon apu rona koi nonono. Iinon wala ano ano iwaa gematanon meraurutanon koi kan apu koson nen laligonkegi ano bulmakao tuuna tuuna apu onongi nen laligonkegi. Gii Jeikob uugun uuta koloon ejemba apu men sein onomambaajon jejani me?”

¹³ Kaen jero moma Jiisasnon kokaen meleeno, “Ejemba kuuyanon apu koi nenngo mombo apuwaa newombaaajon momakebuya.

¹⁴ Kaen laligowuto, niinon mombaajon apu mumanati, iinon ii nenngo kamban monnon apuwaa mombo mende mobaa. Kaen qaagoto, apu mumanati, ii mono iwaa uutanon letoma laaligowaa apu jaaya jujuguya

qaa kolooro laligowaa. Ujungon kouma laaligo kombombanja tetegoya qaa ii munkebaa.”

¹⁵ Kaen meleeno embanon jero, “Oo somatana, gii mono apu ii nona neman. Ii nenjo kambanja kambanja mombo apuwaa moma apu kosomambaajon koi kanasoso mende riiwenaga.”

¹⁶ Kaen jero kokaen jen koton muro, “Gii mono kema loga wama koi kawao.”

¹⁷ Kaen jen koton muro “Nii lona qaa,” jen meleeno. Meleeno kokaen ijoro, “Gii ‘Lona qaa,’ qaa ii onjanon jejan.”

¹⁸ Gii wala eja 5 onoma laligona ano kete mon mena rajaoti, iinon goo loga mende kolooja. Qaa jejan, ii hon toonaga.”

¹⁹ Embanon ii moma kokaen ijoro, “Somatana, gii mono gejatootoo eja qaita mon koloojan. Niinon taniga kaen giima kotojen.”

²⁰ Nonoo ambosakonjurunananon baanja qendeema kokanon uma simin kuma qama koolin laligogito, Juuda ononon kokaen jenkeju, ‘Samaria onjo mono Jerusalem sitinon uma jiwowon jigonon usugon qama kooligi sokombaa.’

²¹ Ii moma Jiisasnon kokaen jen koto, “Oo emba, kamban mon kan kuuwaati, onjo kamban iikanon Ama waeya men mepesee-wombaaajon baanja kokanon me Jerusalem kanon mende uma laligowuya. Gii qaa ii moma laarina sokombaa.

²² Samaria onjo Anutuwa kania tororo mende moma koton kilen iwaa waeya tondu men mepeseenkeju. Hamoqeqewaa kania ii Juuda nonoo batunananon asuganon koloon eja. Kawaajon Juuda nononon Anutunanaa kania moma koton waeya men mepeseenin sokonja.

²³ “Kilen kamban mon kokaen koloowaa: Kamban iikanon Unja Toroyanon ejemba sololoon inaan onono qaa hona otaan Ama waeya men onjanon mepeseen laligowu. Mannananon ejemba kaanja mongama onoma asugiwutiwaajon siina moma laligoja. Kamban morota iikanon mono kan kuun kete koi eja.

²⁴ Anutunon Unaga kolooja. Kawaajon Unja iikawaa waeya men mepeseenkejuti, iyononon mono Unja Toroyanon sololoon inaan onono qaa hona otaan mepeseen laligowu.”

²⁵ Jiisasnon kaen jen koto embanon ijoro, “Hamoqege Toya qata Kraist qajuti, iinon asugimambaajon anja, ii mojen. Iinon kawaati, kamban iikanon mono qaa kuuya ninisaano iima mobonja.”

²⁶ Jiisasnon qaa ii moma kania kokaen isaano, “Giwo koi nama qaa amin mojoti, niinon mono iikaya koloojen.” Kian.

Gowoko yononon kan yorowo toroqegi.

²⁷ Kaniaya isaano gowoko yononon iikanondeen eleema kagi. Kan embawo qaa amin mori, ii iima waliogogito, monon kokaen mende qisiro, “Gii nomaembaajon iwo qaa qaa anjao?” me “Gii naama gombaatiwaajon mojan?” Kaen qisiwombaaajon mogito, kuuyan kokodundun koma ragi.

²⁸ Kaen ragi embanon apu pakeya mesaon eleema taanon kema ejemba kokaen injoro mogi,

²⁹ “Mobu! Niinon eja mon mokoloowe iwoi kuuya ama laligoweti, iikawaa kania nisaama jero mojen. Kawaajon iinon Hamoqege Toya Kraist koloowabo. Mono onjoangio kan eja ii iibu.”

³⁰ Qaa ii moma taon mesaon luluuma horon Jiisaswaanon kengi.

³¹ Gowoko yononon kamban biiwianon kanon Jiisas kuun mun kokaen ijogi, “Somatanana, nene newa.”

³² Kaen ijogito, kokaen injoro, “Niinon nenena qaita mon men laligojeni, ononon iikawaa kania mende moma kotoju. Qaago.”

³³ Kaen injoro iyangia qisin aon kokaen jegi, “Monnon nene mon men kan mujaa me nomaen?”

³⁴ Kaen jegi kokaen injoro, “Wasin nono kaweti, niinon iwaa jeta ten koma gawon men sororogonkejeni, iinon noo neneana kolooja.

³⁵ Ononon qaa kokaen jewubo, ‘Koin 4 tegoro olin-izizii kambananon toriwaa.’ Mobu, niinon iikawaajon kokaen jejeni, moma geja ambu: Gawon bona bona yonoo hongianon mumugodabororo qenmemetaa kambananon mono kan kuuja. Ono mono uugiaa jaayanon meleenon uugi keno ii iima kotowu.

³⁶ Tosianon wala qaa kota qosoma kororoon laligogi honanon kamban kokaamba asugiro tosanon ii men kululuun tawagia megijembaya ejembaya laaligo kotigaa bun koloonkeju. Kaen kolooro hona qenmeme yononon qosomakororo ejemba yonowo ajoroon motoon jejelomban ama aisoon oyanboyawo mobuya.

³⁷ ‘Monnon kota qosoma korororo monnon hona qen meji,’ qaa kaen jenkejuti, ii qaa honaga. Ii Anutuwaawon gawon memewaa kania injisaanja.

³⁸ Niinon ono wasin onombe gawon qaita monnon onongio iwoi kota mende komogiti, mono gawon iikanon kema hona qen mewu. Tosianon wala selegia qen gawon men laligogi ononon yonoo gemagianon kema gawon megitiwaa hona mokoloon qen menkebu. Niinon kaen wasin ononjen.” Kian

Samaria ejemba mamaganon uugia meleenji.

³⁹ Samaria embanon qaa kokaen nanjon jero, “Niinon eja mon mokoloowe iwoi kuuya ama laligoweti, iinon iikawaa kania nisaama jero mojen.” Kaen jerotiwaajon ama Samaria ejemba mamaganon Sikar taon kanon uugia meleema Jiisas moma laarin mugij.

⁴⁰ Moma laarin mun iwaanon kan yonowo toroqen laligowaatiwaajon kaparan koma qisigi ween woiwaa so toroqen kanon laligoro.

⁴¹ Kaen laligon qaa jen laligorotiwaajon ama mamaganon Jiisas moma laarin toroqegi tuungia somariiro.

⁴² Toroqen emba ii kokaen ijogi, “Eja koi kanon onanon goman goman ananaa Hamoqege Tonanaga kolooja. Nononon ii goo qaawaajonadeen mende toroqen moma laarijonto, ii nononano geja ama moma moma kotojon.” Kian.

Jiisasnon kawali galen mombaa meria men qeangoro.

⁴³ Jiisasnon Samaria laligoro ween woi tegoro onomesaon Galili prowinsnon keno.

⁴⁴ *Jiisas ano kamban monnon qaa mon kokaen nanjon jero, “Gejatootoo ejemba monnon iyanaa goman balanon laligoro iwaajon mende mogi uro goda mende qen munkeju.”

⁴⁵ *Kaen jeroto, kilen kamban kanon anaa prowinsnon Galili kouro iikanon kaanagadeen tosanon jolona jegi. Yononon kiankomu kendorombaa-jon Jerusalem sitinon uma Jiisasnon kendon kambananon angolet meroti, ii kuuya iima mogi. Kawaajon kamban iikanon saanon koma horon mugij.

⁴⁶ *Galili prowins yononon koma horon mugij goman qata Kaana wala kanon apu men letono wain kolooroti, iikanon mombo karo. Taon qata

Kaperneam kanon kimbaa kawali galen mon laligoro. Iwaa merianon ji kiro ero.

⁴⁷ En komumambaajon ano. Kawaajon Jiisasnon Judia prowins mesaon Galili uutanon karoti, iinon iikawaa bujuya moma Jiisaswaanon kema kokaen qisin muro, “Gii saanon kan merana men qeangon mubaga.”

⁴⁸ Qisin muro kokaen ijoro, “Ono nii een mende moma laarin nombutiwaa so koloojuti, ii mende sokonja. Niinon angoletto aiwese mewe iimago mono afaangon nii moma laarin noma uugia meleembuyaga.”

⁴⁹ Kaen ijoroto, kawali galenon kokaen ijoro, “Somatana, merananon komuwabotiwaajon mono uulanawo kawa.”

⁵⁰ Kaen ijoro meleema muro, “Meraganon mono qeangon laligowaa. Kawaajon mono saanon eleema kema.” Kaen meleema muro iinon ii moma laarin eleema keno.

⁵¹ Kananon keno welenqequeurutanon kan mokoloon kokaen ijogi, “Meraganon mono qeangojaa.”

⁵² Kaen ijogi qisin onoma jero, “Naa kambanon kanain qeangojaa?” Kaen jero ijogi, “Woran mare wan kilok kanon sele gereya mesaojaa.”

⁵³ Ijogi momoya kokaen koloon asariro: Ahaa! Jiisasnon “Meraganon mono qeangon laligowaa,” jeroti, mono aua iikanondeen qeangojaa. Qaa ii moma asarin ii ano sumanjuruta kuuya yononon uugia meleema Jiisas moma laarin mugi.

⁵⁴ Jiisasnon Judia mesaon Galili prowins uutanon kan angoletto mon koi mero indina woi kolooro. Kian.

5

Jiisasnon Betesda angon teru goraayanon eja mon men qeangoro.

¹ Kanagen kamban monnon Juuda yonoo kendon somata mon toriro Jiisasnon Jerusalem sitinon uro.

² Jerusalem sitiwaa kiriponon nagu mon ii lama onoojon ero. Kawaa kosianon angon teru mon qata Hibruu qaanon Betesda qagiti, ii ero. Iikawaa goraayanon haamo miri koriga somata 5 nanji.

³ Haamo miri 5 iikawaa uutanon ji ejemba tuun somata enkegi. Tosianon jaagia gooro raga. Tosianon kanaborogia meendanogoyaga egi. Tosianon bakagia koomuyaga egi.*

⁴ Kamban tosaanon Pombaanon gajoba monnon kamaan angon terunon rinjanangoro oronkero. Apunon ororo kamban iikanondeen monnon wala angon terunon kemenkero jia ii me ii iikanon mono qeangonkero. Kawaajon mamboma raga.

⁵ Iikanon eja mon gbani 38:waa so ji kiro enkero.

⁶ Iikanon ero Jiisasnon kouma iima kamban koriga totoon ji kiro en laligoroti, ii moma kokaen qisin muro, “Gii qeangomambaajon mojan me qaago?”

⁷ Qisin muro kokaen meleeno, “Oo Pon, apunon oron oton aoro alana moronon mono angon terunon noma noonaga? Alana kaana mon mende laligoja. Neeno kemambaajon moma batogon laligoweti, kamban iikanondeen tosaana yonoononga monnon nii nuugun kemenkeju.”

⁸ Meleema muro Jiisasnon ijoro, “Gii mono waama tambomaeega men kema.”

* **5:3:** Yononon apu angonon eligon orowaajon mamboma ramakegi. Tosianon qaa ii jawo 3:waa tetegyanon ama ooju.

⁹ Kaen ijoro moma iikanondeen qeangon tambomaee ya men kenoto, iwoi ii Sabat kendonon kolooja.

¹⁰ *Iikawaajon Juuda yononon eja qeangoroti, ii kokaen ijogi, “Kete Sabat kendon kolooja. Kawaajon tambomaee ya men angon kana mende sokonja.”

¹¹ Ijogi kokaen meleeno mogi, “Meagon nonji, iinon kokaen jen tegon nonja, ‘Gii mono waama tambomaee ya men kamba’.”

¹² Ii moma kokaen qisin mugi, “Eja moronon goojon ‘Tambomaee ya men kamba,’ jeaa?”

¹³ Qisin mugito, Jiisasnon men qeangoro ejemba tuun somatanon ologogi yonoo batugianonga ilinolon koma kenoto. Kawaajon moronon ii ama muroti, ii mende moma tompiririn qen nano.

¹⁴ Iikawaa gematanon jiwowon jigo toton uutanon uro Jiisasnon iikanon mokolon mun qambanmamban qaa kokaen ijoro, “Moba, gii qeangoja. Kawaajon tiwitiwilaa seiyawo bologa mon koloon gombabotiwaajon mono singisongo mombo mende toroqen ama laligowa.”

¹⁵ Eja qeangoroti, iinon Jiisas iima koton kema Juuda jotamemeya ii kokaen injoro, “Eja men qeangon nonoti, iwaa qata Jiisas.”

¹⁶ Ii moma Jiisasnon Sabat kendonon gawon kaanja meroti, Juuda jotamemeya yononon iikawaajon ama sisiwerowero ama mun laligogi.

¹⁷ Kaen laligogito, Jiisasnon kokaen meleema onono, “Noo Amananon suulan gawon menkeja ano niinon kaanjadeen ii menkejen.”

¹⁸ Kaen meleema onoma ejemba Sabat kendorbaa qaa tosaanja toroqen angi Jiisasnon ii nanamemenanon qewagon yonoo jaagianon singisongo ano. Singisongo ii toroqen Anutuwaajon ‘Amana!’ jen Anutu tani kaanja laligojiwaa so koloon iyanja men uma aoro. Juuda ejemba yononon iwoi woi iikawaajon ama moma koboon kaparan koma Jiisas qewombaajon jen kotiigi. Kian.

Laaligo gbiliwaatiwaa ku-usunja ii Jiisaswaanon eja.

¹⁹ Kaen angito, Jiisasnon qaa kokaen injoro, “Niinon qaa honja toon mon kokaen injowe mobu: Meranon iyanja uutaajon iwoi mon mende menkejato, Mananon iwoi menkeji, Merianon mono ii kaanjadeen menkeja. Kawaajon Mananon iwoi mero iimakeji, iinon mono iikayadeen menkeja.

²⁰ Mananon Meria uunon jopagon mun laligon ano gawon menkeji, ii kuuya qendeema munkeja. Kawaajon angoletto iima laligojuti, ii iwoi kamaanqeqeta. Iikawaa honja ii kanagen qendeema onono iima newogia tegoro walingon laligowuya.

²¹ “Mon kokaembaajon walingowu: Amanon ejemba koomuya onomindiio gbilinkeju. Merianon mono iikawaa so kaanjadeen ejemba koomuya moroga gbiliwutiwaa moji, ii mono onomindiio gbilinkeju.

²² Kaanjadeen Amanon mombaa qaaya mende jen tegonkejato, jenteego gawombaa ku-usunja kuuya ii kokaembaajon Meriaa borianon anota eja:

²³ “Ejemba Ama goda qen munkejuti, iikawaa so kuuyanon Meria goda qen mubutiwaajon moja. Amanon Meria wasin muro. Kawaajon monnon Meria mende goda qen muji, iinon mono Ama kaanagadeen goda mende qen muja.

²⁴ Kawaajon niinon qaa honja toon mon kokaen injowe mobu: Monnon noo Bunja qaana moma nii wasin nonoti, ii moma laarin muji een, iinon mono laaligo kotigaa bunja kolooja. Niinon qaaya jen tegowe gere siawaa

* 5:10: Neh 13.19; Jer 17.21

bun̄a mende koloowaa. Koomu kotigaa leeya mesaon jawo waleema laaligo kotigaa leegen keuma laligon ubaa.

²⁵ “Niinon qaa hon̄a toon mon kokaen injiowe mobu: Kamban qaita mon kawaati, ii mono noojon ama kan kuudaboroja. Kamban iikanon singisongo ama uunon koomuya koloojuti, iyononon Anutuwaa Merianon qaro qaa aroya mobu. Ii moma ten kombuyati, iyononon mono gbilin kotiin laligowu.

²⁶ Ii kokaembaajon: Ama an̄o laaligo kombomban̄a kondoonkeji, iikawaa so laaligo gbilin kotiiwaatiwaa ku-usun̄a ii Meria muro iinon kaanagadeen ejemba men gbilin onmakeja.

²⁷ Iinon Siwe gomambaa Eja Hon̄a laligojiwaajon ama Amanon ejemba qaagia jen tegowaatiwaa ku-usun̄a kaanagadeen iwaa boronon ano iwaa bun̄a kolooro.

²⁸ “Niinon qaa kota jejen̄i, iikawaajon mono mende aaruwu. Kamban mon kan kuuwaati, iikanon kuuya qasirinon ejuti, yononon kaanagadeen qa qabaati, ii mobuya.

²⁹ *Qata ii moma waama asuganon asugigi nanamemen awaa ama laligogiti, iyononon laaligo kotiganon keubuto, nanamemen bologa ama laligogiti, niinon iyonoo qaagia jen tegowe koomu kotigaa bun̄a koloowuya.

³⁰ Niinon neenaa uunaajon iwoi mon neeno ama memambaajon ama-maankejen. Nii Amawaa jetanonga qaa momakejen̄i, mono iikawaa so ejemba qaagia jen tegon onmakejen. Neenaa uunaajon tondu mende menkejento, wasin nonoti, mono iwaa qaaya otaankejen. Kawaaajon jenteeo qaana jenkejen̄i, ii mono soyanongadeen koloonkeja.” Kian̄.

Tosianon Jiisaswaa kaniaya nan̄gon jegi.

³¹ “Niinon neenaa kaniana nan̄gon jewenagati een, qaana iikanon saanon mende kotiinaga.

³² Alana mon̄non noo kaniana nan̄gon jenkeja. Iinon noojon qaa jenkeji, iikanon mono kotiin hon̄awo kolooja, ii mojen.

³³ *On̄o jotamemeya wasin on̄ongi Jombaanon kagi qaa hon̄aa so noo kaniana inisaama jen nan̄goro.

³⁴ “Jen nan̄goroto, niinon namo ejawaa nan̄gonango qaaya ii moma mende mobe uja. Mende ujato, Jombaa nan̄gonango qaawaajon jenkejen̄i, ii mono on̄o kamban kokaamba letongi Anutunon wangia so-mongowaatiwaajon ama jenkejen.

³⁵ Jonon kiwa somata koloon awaagadeen jen asariroto, on̄o kamban koriga qaagoto, kamban torodaamon iwaa asasaganon tondu aisowom-baajon siin̄a mogi.

³⁶ “Jonon noo kaniana torodaamon injoro mogito, mon̄non ii nan̄gon jenkeji, iwaa qaayanon mono Jombaanon nan̄gonango qaa uuguja. Neenaa Amananon gawon̄a nono mewe hon̄a koloonkeja. Hon̄a iikanon mono kaniana kokaen nan̄gon inisaamakeja: Amanon wasin nono iwaa jeta memeya koloojen.

³⁷ *Amanon wasin nono kamaaweti, iinon kaniana nan̄gon jen laligoro. On̄o kamban mon̄non iwaa qaa aroya mende mogi ano kaitania mende iigi.

³⁸ Iinon moroga wasiro kamaaroti, on̄o ii mende moma laarin muju. Kawaaajon iwaa qaayanon mono on̄oo uugianon mende eja.

³⁹ “On̄o laaligo kotigaa kania ii Bun̄a Terenon en on̄onja, iikaen romongon ii weengon uu konongianon ama Siwewaa bun̄a koloowombaajon moju.

Kaen mojuto, tereya tereya kuuya yononon mono noo kania na ngon inisaamakeju. Ii moma yagoju me qaago?

⁴⁰ Nanngonanngo qaa mamaga ejato, onjo laaligo kombombanja buna qen aowombaajon noonon kawombaajon togonkeju.

⁴¹ Balonon ejemba yononon qabuna nongi somariiwaatiwaajon mende mambonjen. Ii nongi mobe mende uro laligojen.

⁴² Kaen laligojento, onjo kaniagia ii kokaen eji, ii mojen: Onjo uugia Anutuwaanon qaago toton somongon uujopa mende ama mun laligoju.

⁴³ Niinon Amanaa qata gama kawo onjo gama nunkejuto, monon iyanaa qata gama kawaati, onjo mono ii saanon moma angon koma horon mubu.

⁴⁴ “Oo onjo onoangia mepeseen aon qabunagia somariiwaatiwaa mogi umakeja. Umakejato, ben motoongonon Anutu hona kolooji, iinon qabuna onombaatiwaajon kaparan mende komakeju. Kaen ama akadamugiawo kolooowiwaajon mende janjarin riin nanju. Kawaajon nomaen nii moma laarin nombuyaga? Ii mono amamaawuyaga.

⁴⁵ “Niinon onjo ‘Amawaa jaasewananon qaa Jakeyanon ama onoman,’ kaen mobubo. Onjo Mooseswaa qaawaa jejeromonromon ama Siwe gononon ubombaajon mamboma laligojuto, Anutuwa jaanon keugi Mooses anjo Anutuwa qaa Jakeyanon onooma qaa selegianon kuun onono gamugia mobuya.

⁴⁶ “Ii kokaembaajon: Moosesnon noo kania jen asarin Buna Terenon oorota eja. Kawaajon Mooses moma laarin mubuyagati een, mono nii moma laarin nombuyaga.

⁴⁷ Kaanto, Mooseswaanon tere ii mende moma laarin ten konjutiwaajon mono noonon qaa ii nomaen moma laariwuyaga? Ii kupukapayawo koloowabo.” Kian.

6

Jiisasnon eja 5,000 nene unuagi.

Mat 14.13-21; Maak 6.30-44; Luuk 9.10-17

¹ Kawaa gematanon Jiisasnon Galili apu angon, qata mon Taiberias apu angon ii koton leegen keuro.

² Ji ejemba men qeangon onono angoletu kolooro iigitiwaajon ama ejemba tuunglelembe jaasongoyanon Jiisaswaa gematanon otaan kagi.

³ Jiisasnon gowokouruta unuama baananon uma ragi.

⁴ Kamban kanon Juuda nonoonon kiankomu kendonon toriro.*

⁵ Jiisasnon jaa uuro keno ejemba tuunglelembe jaasongoyanon iwaanon kougiti, ii injiima Filipwaajon jero, “Nono nembanene daenkaya sewana menin tuun somata kaana nen timbiringogi sokonaga?”

⁶ Iwoi amambaa anoti, ii anjo moroto, qaa ii Filip angotete ama mun ijoro.

⁷ Kaen ijoro kokaen meleeno, “Nene bered ween 200:waa tawaya (Kina 4,000) iikanon sewana men mendeenin kuuya yononon kitiagadeen negi kilen mende sokoma ononaga.”

⁸ Kaen meleeno gowokouruta yonoononga mon qata Andruu, Saimon Piitowaa konganon kokaen ijoro,

⁹ “Mera melaa mon koi kanon raja. Iwaanon baali† bered 5 ano sora woi rajato, ejemba ambembo kokaana ii mende sokombuya.”

* **6:4:** Anutunon wala eenanon injiima koboon unuuguroti, Juuda yononon kawaajon gbani so kamban ama aisoongkeju. Koon qaanon qata Pasowa jeju. Eksodus 12.15 † **6:9:** Baali ii dumun, wiit, out ano yagon yonoo alagia mon.

¹⁰ Kaen ijoro Jiisasnon injoro, “Ono mono ejemba tuun koi jen mendeema onongki nene newombaajon kamaan rabu.” Balon kanon kegban lolo mamaga ero. Kawaajon eja jangogia 5,000:waa so yononon namonon kamaan ragi.

¹¹ Kamaan ragi Jiisasnon bered ii men dangisen jen qama koolin ejemba ragiti, ii mendeema onono ano sora ii kaanagadeen mendeema siingianon jegitiwaa so onono.

¹² Mendeema onono nen timbiringogi Jiisasnon gowokouruta kokaen injoro, “Nene kitia tiwilaawabotiwaajon ii mono men kululuuwu.”

¹³ Kaen injoro baali bered 5 iikanonja nen kitia reremonja mesaogi raroti, ii men kululuugi konde 12 kanon kemen saa qero.

¹⁴ Jiisasnon angoletu kaen mero ejembanon iima walingon jegi, “Geja-tootoo eja namonon asugiwaatiwaajon jegiti, iinon mono onanon ii kolooja.”

¹⁵ Kaen jen Jiisaswaajon otokorian maama kin pongia koloowaatiwaajon romongogi. Romongon kan liligon mun walingon kin kuun mubombaajon angi. Kaen angi moma koton injiima togon onomesaon mombo baananon uma anodeen laligoro. Kian.

Jiisasnon apu angon qaganon riin riin keno.

Mat 14.22-33; Maak 6.45-52

¹⁶ Negi tegoro mare kolooro Jiisaswaa gowokouruta yononon apu angon goraayanon kemegi.

¹⁷ Kemen wangonon uma goman ii mesaon apu angon koton leegen Kaperneam goman baagen kengi. Kengi goman tiiro Jiisasnon kilen yononon mende asugiro.

¹⁸ Kengi haamo kotakota qero apu angonon geriawo qindiima uma kamaaro.

¹⁹ Uma kamaaro loqanon qen nangon 5 me 6 kilomiita kawaa so kengi Jiisasnon apu angon qaganon riin riin wango kosianon karo iima aarun toroko mogi.

²⁰ Kaen mogi kokaen injoro, “Neeno kaje. Toroko mende mobu.”

²¹ Kaen injoro Jiisasnon wangonon ubaatiwaajon ijogi uro. Uro wangogianon iikanondeen uulanawo unuama balon goraayanon kembom-baa angiti, iikanon keugi. Kian.

Ejemba yononon Jiisaswaajon uun mongama bimbimgogi.

²² Iikanon keugi goman ano ejemba tuun somata yononon apu angon leegen toroqen laligon kokaen romongogi, “Woran wango motoongonon raro iinin Jiisasnon gowokouruta yonowo wango iikanon mende uma kenjaa. Jiisas ooma angiodeen kengi. Wango morota mon mende iinin. Kawaajon Jiisasnon mombo koi laligoja.”

²³ Kaen romongon tosanon kokaen jegi, “Wango motoongonon kengito, onanon, Taiberias taononja wango tosaanja kagi. Wango ii Ponon bered-waajon dangisen jen qama kooliro nen ranini, mono goman iikawaa kosianon kagita Jiisasnon wango iyonononga monon uma keno me nomaen?”

²⁴ Ejemba tuun yononon kaen jen Jiisas ano gowokouruta kanon mende mokolon onongki. Kaen iima moma kaanideen wangonon uma Kaperneam taonon kema Jiisas mongangi. Kian.

Jiisasnon laaligo kotigaa neneya kolooja.

²⁵ Ejembanon Jiisas mongama apu angon leegen luangen baagen mokoloon iima kokaen ijogi moro, “Oo Somatanana, gii mono naa kam-banon koi kajaŋa?”

²⁶ Kaen ijogi kokaen meleema onono, “Niinon qaa hona toon mon kokaen injowe mobu: Ono angoleto mewe iigitiwaajon ama nii mende mongama nonjuto, nene bered kotuegowe nen timbiringogiti, mono iikawaajon nii notaan koi kaju.

²⁷ Nene aliwaati, ii mokoloowombaaajon janjarin mende riin laligowuto, uuwaa neneya laaligo kombombana onomakeji, mono ii bunja qen aowom-baaajon kaparan koma laligowu. Ama Anutunon mungen silimbanja Siwe gomambaa Eja Hona muro ku-usujanon tururo uuwaa nene onono oyanboyon mokoloowu. Kaen ama laligon kotiin komun toroqen tetegoya qaa laligowu.”

²⁸ Kaen meleema onono kokaen qisin mugi, “Anutuwa uusiina otaan nanamemen tania mono nomaen anin sokonaga?”

²⁹ Qisin mugi kokaen meleeno, “Anutunon eja wasin muroti, ono ii moma laarin mun laligowu. Nanamemen iikanon mono Anutuwa uusiina otaan kolooja.”

³⁰ Kaen meleeno kokaen qisin mugi, “Kaen kolooro gii mombo naa angoletoga esunawo mon mena iima moma laarin gombonaga? Gii mono naa iwoi mon Moosesnon ano, iikawaa so ama mewaga?

³¹ *Bunja Tere mon kokaen oogita eja, ‘Iinon Siwenonga nene bered onono negi.’ Qaa iikawaa so ananaa ambosakon yononon balon qararankonkonan kema laligon nene qata “mana” nen laligogi ano gii mono kaniaga Mooses uugun nomaen qendeenaga?†

³² Qisin mugi Jiisasnon kokaen injoro, “Ono iikawaa kania saanon mende moma kotoju. Niinon qaa hona toon mon kokaen injowe mobu: Moosesnon angoleto Toya mende kolooro. Iinon nene bered ii Siwenonga mende onono negito, neenaa Amananon mono Siwenonga bered onabona ii onomakeja.

³³ Anutuwaanon nene bered ii Siwenonga kamaan asugin goman so ejemba laaligo kombombana onomakeja.”

³⁴ Kaen injoro kokaen jegi moro, “Oo Pon, gii kamban so nene bered ii nonona nen laligowona.”

³⁵ Jiisasnon ii moma kokaen injoro, “Niinon laaligo kombom-banaa neneya koloojen. Monon noonon kaji, iinon nen timbiringon wosoya kamban monon mende kiwaa. Monon nii moma laarin nomakeji, iinon apuwaajon mende mobaa.

³⁶ Kaen anogo ono nii niima kotojuto, kilen mende moma laarin nonju. Ii jewe moju.

³⁷ Ano kilen Amanon ejemba tosaana nomakeji, iyononon kuuya noonon kawu. Monon noonon kawaati, niinon mono ii mende yakarimana.

³⁸ “Niinon Siwenonga kamaan neenaa siinanon iwoi lan ama men laligomambaaajon mende asugiwe. Kaen qaago. Wasin nonoti, mono iwaa uusiina otaan gawon men laligomambaaajon kamaawe.

³⁹ “Wasin nonoti, iwaa uusiina ii kokaen eja: Iinon ejemba noo boro-nanon ama onono laligojuti, niinon ii kuuya kalan koma onoma laligowe iyonononga monon mon mende soon tiwilaawaa. Mende tiwilaagi niinon ii kamban somatanon onomindiin men gbilin onomana.

* **6:31:** Eks 16.4, 15; Ond 78.24 † **6:31:** Balon qararankonkonan Anutunon gomaamba so gomaambawaa iwoi jokana taana ano afaana aju paara kaana ano namonon ero iima seleenjen sombenon kema men kululuun kuungianon kan bered looloria men nenkegi. Eks 16.13-36

⁴⁰ “Amanaa uusiinanon kokaen eja: Tosianon Meria iima moma laarin mujuti, iyononon kuuya kamban kokaamba letoma laaligo kombombanja buna qen aon laligowuya. Kaen laligon komugi niinon ii kamban somatanon onomindiin men gbilin onomana.”

⁴¹ Jiisasnon kaen injon qaa kota mon kokaen jero, “Niinon laaligowaa nene hona koloon Siwenonja kamaan asugiwe.” Kaen jerotiwaajon ama Juuda jotamemeya yononon moma bolin uugianon njindin-nunduru jen jen mugi.

⁴² Jen mun jegi, “Eja koi Jiisas, Joosefwaa meriaga. Iwaa nemunmana ii saanon moma oronjonto, mono nomaembaajon ‘Siwenonja kamaan asugiwe,’ jeja?”

⁴³ Kaen jegi moma kokaen meleeno, “Uugianon mono mende njindin-nunduru jen jen nombu.

⁴⁴ Ama nii wasin nonoti, iinon ejemba mende horon ononji een, onoononga monnon noonon kamambaajon amamaawaa. Hororo kanagi een, niinon ii mono kamban somatanon onomindiin men gbilin mumanja.

⁴⁵ *⁴⁵ “Gejatootoo yonoo Buju Terenon qaa mon kokaen oogita eja, ‘Anutunon ii kuuya kuma onono mobu.’ Amanon ejemba kuma onono qaa moma uu konongianon ama laligojuti, iyononon mono korebore noonon kawuya.

⁴⁶ Ejemba monnon Ama mende iima laligoja. Amawaanonja kamaaroti, ii motoongonon mono ii iima laligoja.

⁴⁷ Niinon qaa hona toon mon kokaen injiowe mobu: Monnon nii moma laarin nonji, iinon mono laaligo kombombanja buna qen aon laligon ubaa.

⁴⁸ “Niinon laaligo kombombanja nene hona koloojen.

⁴⁹ Mobu! Onoo ambosakonurugianon balon qararankonkonanon kema laligon nene qata mana nen laligogito, kilen komun gisaagi.

⁵⁰ Yononon komugito, nene bered kamban kokaamba Siwenonja kamaan laligoji, monnon ii nen laligon koomu kombombanja mende komuwaa.

⁵¹ “Nene bered laaligoyawo Siwenonja kamaaroti, ii niinon koloojen. Monnon nene ii nen laligowaati, iinon mono tetegoya qaa kotiin laligowaa. Nene mun laligomanati, ii noo busuna. Gomanja gomanja yononon kotiin laligowutiwaajon ii ama onomana.”

⁵² Jiisasnon kaen meleeno Juuda jotamemeya yononon batugianon ugerenon jen qisin aon jegi, “Yei! Eja koi kanon mono nomaen ama busuya nonono newonaga?”

⁵³ Ii moma jegi kokaen injoro, “Niinon qaa hona toon mon kokaen injiowe mobu: Ono Siwe gomambaa Eja Honaa saya ano busuya mende newuyati een, laaligo kombombanja iikanon mono onoo uugianon mende ewaa.

⁵⁴⁻⁵⁵ Noo sananon apu hona kolooja ano noo busunanon nene hona kolooja. Kawaajon monnon noo sa busuna nenkeji, iinon mono letoma laaligo kombombanja buna koloon laligon ubaa. Kaen laligon komuro niinon ii kamban somatanon mindiin men gbilin mumanja.

⁵⁶ “Monnon noo sa busuna nenkeji, iinon mono niwo qokotaan namakeja ano niinon iwo namakejen.

⁵⁷ Amanon Laaligo Toya koloon wasin noma wona koloon nemun koma nono kotiin laligojen. Kaanjadeen monnon nii nen nomakeji, niinon mono kaanjadeen iwaa wota koloon nemun koma mube saanon kotiin laligowaa.

⁵⁸ Nene hona Siwenonja kamaaroti, ii niinon koloojen. Onoo ambosakonurugianon Anutuwaanon nene nen laligon komugito, kamban

* 6:45: Ais 54.13

kokaamba onoononga monon bered koi nen laligowaati, iinon mono tetegoya qaa kotiin laligowaa.”

⁵⁹ Jiisasnon Kaperneam taombaa qamakooli mirianon nama qaa ii jen kuma onono. Kian.

Gowoko mamaganon uugia boliro Jiisas mesaogi.

⁶⁰ Jiisaswaa gowokouruta yonoononga mamaganon qaa ii moma jegi, “Qaa je jeji, iikanon mono qaa kota lombotawo kolooja. Ii monin uunananon bimoon bolidaboroja. Kawaajon ii mombo mobombaajon mojonana tiijiwaajon ii mono mesaowonja.”

⁶¹ Gowoko yononon Jiisaswaa qaawaajon moma bolin uugianon njindin-junduru jen jen mugi Jiisasnon ii uutanon moma kokaen jero mogi, “Qaa jejenj, ii moma boliju me qaago?”

⁶² Qaa iikawaajon moma bolijuti een, kanagen mono nomaen koloona? Siwe gomambaa Eja honanon wala goman laligon kouroti, eukanon mombo eleema uro iibuti een, kamban iikanon mono nomaen mobuya?

⁶³ “Unja Toroya iinon ejemba men gbilin onomakeja. Ono namo embawaanon koloon busugiawo koloojuto, kolokoloo dongoganon mende koloon onongiaa esungianon een letoma Siwewaa bunja mende kolooju. Ii qaago totoon. Unja Toroyanon laaligo kombombanja ononji, niinon qaa kota ii jen asariwe moma laligogi.

⁶⁴ Kaen moma laligogito, onoononga tosianon kilen nii mende moma laarin noma laligoju.” Daen yononon mende moma laarin mugiti ano moronon kanagen memelolo men mubaati, Jiisasnon ii kanakanaiyanonga moma kouro. Iikawaajon qaa kaen jero.

⁶⁵ Kaen jen toroqen jero, “Kawaajon niinon kokaen injowe mobu: Noo Amananon ejemba mon mende inaan muji een, iinon mono noonon kamambaajon amamaawaa.”

⁶⁶ Qaa iikawaajon ama gowoko iyonoononga mamaganon piriri ama zirinjin koloon mesaon iwo mende toroqen kema kagi.

⁶⁷ Kawaajon Jiisasnon gowoko 12 ii kokaen injoro, “Ononon mono kaaniadeen nomesaon kembombaajon moju me qaago?”

⁶⁸ *Kaen jero Saimon Piitonon meleeno, “Oo Pon, nononon mono morowaanon kembonaga? Laaligo kombombanja Bunja qaaya ii mono goonon eja.

⁶⁹ Giinon Anutuwaanon eja soraaya koloojani, nononon ii moma laarin moma asarin laligojon.”

⁷⁰ Kaen meleeno Jiisasnon moma injoro, “Niinon eja 12 onjo meweengon onombe ano onoononga monon bologaa wana kolooja.”

⁷¹ Juudas Saimon Iskariotwaa meria iinon gowoko 12 yonoo batugianon laligon kanagen memelolo men muro. Jiisasnon qaa ii iwaajon moma injoro. Kian.

7

Jiisasnon kouruta yonowo qaa amin mogi.

¹ Juuda jotamemeya yononon Jiisas qewombaajon kaparan kongitiwaajon Judia prowins uutanon kema kamambaajon togoro. Kawaajon Judia mesaon Galili prowins uutanon kema liligon laligoro koin tosaanja tegoro.

* **6:68:** Mat 16.16; Maak 8.29; Luuk 9.20

² *Ii tegoro Juuda yonoonon kendon mon qata teuteuhalihali kawaa kambananon toriro.*

³ Kawaaajon Jiisaswaa kourutanon kokaen ijogi, “Gii kokanon laligon angoletu menkejan, ii gowokouruganon kaanagadeen iima kotowutiwaa-jon gii mono goman koi mesaon Judia kena sokombaa.

⁴ Monnon ano asuganon asugimambaaajon momakeji, iinon iwoi mon aasangoyanon mende menkeja. Angoletu kaana menkejan-waaajon mono ejemba tuuna tuuna yonoo jaagianon kema asugin kaniaga inisaamba.”

⁵ Kourutanon mende moma laarin mun tompin laligogitiwaaajon ama kaen lan ijogi.

⁶ Kaen ijogi kokaen injoro, “Niinon uuwaa gawon asuganon memanjatiwaa kambananon mende kan kuuro laligojento, onoo kambanganon mono suulan kembutiwaa so eja.

⁷ Balon ejembanon kazi ama onombombaaajon amamaankejuto, niinon iyonoo nana-memengia bologa inisaama nanjon jewe mojutuwaaajon mono nii kazi ama nomakeju.

⁸ Kemanjatiwaa kambananon mende kan kuuja. Kawaaajon niinon korisoro kendon kokanon mende umaña. Niinon mirinon rabe ononon saanon kema uma aisoowu.”

⁹ Qaa kaen injon Galili prowins uutanon toroqen laligoro. Kian.

Jiisasnon teuteuhalihali korisoronon laligoro.

¹⁰ Jiisaswaa kourutanon teuteuhalihali kendombaaajon kengito, ano mirinon rama kanagen asuganon qaagoto, asangon kema Jerusalem uro.

¹¹ Juuda yonoo jotamemeurugianon korisoro kambananon Jiisaswaa jaaya mongama qisiqisi ama kokaen jegi, “Eja ii dakanon raja?”

¹² Ejemba tuun yononon batugianon Jiisaswaaajon sane qaa mamaga jegi. Tosianon “Eja ii awaa soro,” jegito, tosiannon kokaen jegi, “Qaago! Iinon mono ejemba tuunlelemben kalolon ama men onono kaamaa koloonkeju.”

¹³ Kaan kaan lan jegito, Juuda jotamemeya yonoojon toroko moma laligogitiwaaajon monnon iwaa qaaya asuganon mende jero. Kian.

Jiisasnon anaa kania ejemba kuma onono.

¹⁴ Kendon korisoro biiwianon laligogi Jiisasnon jiwowon jigo toton uutanon uma kanain ejemba kuma onono.

¹⁵ Kuma onono Juuda yononon walingon kokaen jegi, “Eja koi momo jake uutanon mende uma kilen Buna Terewaa kania nomaen moma sororogaja?” Kaen jen walingogi.

¹⁶ Walingogi kokaen injoro mogi, “Momo Buna jenkejen, niinon iikawaa Toya mende koloojen. Neeno qaagoto, wasin nonoti, niinon mono iwaa momoya men kan jenkejen.

¹⁷ Ejemba monnon Anutuwaa uusiina otaan ama memambaaajon moji, iinon momo qaa jewe iikawaa Toya moronon kolooji, ii moma kotowaa. Anutunon Bunaya noo uunanon ano asugija me neenaa uunaajon qaa lan jenkejen?

¹⁸ “Monnon iyanaa uutaanon romongon qaa jenkeji, iinon ano qabunayawo koloomambaaajon moja. Kaen mojato, wasiwasi eja mon

* **7:2:** Lew 23.34; Dut 16.13 * **7:2:** Teuteuhalihali ii kokaen: Wain gawongianon kema gere sena men kuun qen iikanon en ween 8 aisoon kendon rama laligogi. Ween konongan korisoro uuta angi. Wala eenanon balon qararankonkonan gban 40 kawaa so opo kuungianon en kan laligogiti, ii romongon aisoogi. Lew 23.33-36, 39-43; Dut 16.13-15

toyanon qabunayawo koloowaatiwaajon kaparan konji, iinon mono jotamemeya honabonja gbingbaonja qaa kolooja.

¹⁹ Moosesnon Kana qaa ama ononota ii eja me qaago? Ii ejato, onoononga monnon ii mende ten koma otaankeja. Ono mono naambaajon kaparan koma nii nuwombaajon romongoju?”

²⁰ Kaen injoro moma ejemba tuun yononon kokaen meleengi, “Omeji- ilanon mono uuganon kemen nanja. Moronon kaparan koma gii gumam- baajon romongoja?”

²¹ Kaen meleengi injoro mogi, “Niinon angoletoto motoongo mewe onjo korebore aarun kiko qeju.

²² *Moosesnon selegianon Anutuwaaiwese kotowombaajon jen koton ononoti, oo Moosesnon ii wala mende jen kotoroto, ambosakonurunana yononon ii kanain men laligogi sili ii nonoonon karo Sabat kendonon kaanagadeen eja selegia kotonkeju.

²³ *Anana Mooseswaa Kana qaa waleenin singisongo koloowa- botiwaajon kotakota mojon. Ii mojonto, qaa ii qetama Sabat kendonon kaanagadeen eja selegia koton kilen onoangia mende jen aon silemale laligoju. Kaen laligojuto, niinon eja jumuna Sabat kendonon men qeangon mubeti, iikawaajon mono naambaajon nii yon jen nonju?

²⁴ Ono ejemba selegia iikayadeen iima iikaanja kanon bakasasan gosin qaa lan jen tegonkejuti, ii mono mesaowu. Ii mesaon uugia tororo moma gosin qaa honagadeen jen tegowu.” Kian.

Jiisasnon Hamoqege Toya kolooja me qaago?

²⁵ Jerusalem toya yonoononga tosiannon kokaen jegi, “Eja kaparan koma gewombaajon romongojuti, iinon mono ii me?

²⁶ Iibu, iinon ejemba jaagianon asuganon qaa jero mende jen muju. Kawaajon eja koi kanon Hamoqege Toya Kraist kolooji, qaa ii hona galenkonkon eja yonoo gejagianon kemero moju me qaago?

²⁷ Hamoqege Toya Kraistnon kawaatiwaajon jen kouma laligogiti, iinon ‘Daenkaya koloowaati, ii monnon mon mende mobaa,’ jejuto, eja koi kanon daenkaya kolooroti, ii saanon mojon.”

²⁸ Kaen amin mogi Jiisasnon jiwowon jigowaa toton uutanon nama aroya men metaama kuma onoma qaa kokaen jero, “Ono noojon kokaen jeju, ‘Eja ii moma mun gomanja dakanonga ii saanon mojon.’ Neenaa ku-usun qaganon mende koloon nanjen. Wasin nonoti, iinon wasiwasi Toya hona kolooro ii mende moma koton mun laligoju.

²⁹ Iinon wasin nono iwaanonga kamaawetiwaajon ii saanon moma mujen.”

³⁰ Kaen jero ii men somongowombaajon mogito, kambananon mende kan kuurotiwaajon ama monnon selianon mende mero.

³¹ Kaen mogito, ejemba tuun somata yonoononga mamaganon moma laarin mun kokaen jegi, “Kraistnon kawaati, iinon mono eja koi uugun angoletoto men laligowaa me nomaen? Kaen taniinaan kolooja.” Kian.

Jiisas men somongowutiwaajon nagu galen wasin ononggi kagi.

³² Ejemba tuun yononon Jiisaswaaajon kaen niinongiinon jen jenonkooli angiti, ii Farisii (Kana qaawaa kaparankonkon) yononon mogi. Ii moma jigo gawon galen yonowo nama kiropo galen (sikiriti) tosaanja wasin ononggi men somongowombaa kagi.

* 7:22: Jen 17.10; Lew 12.3 * 7:23: Jon 5.9

³³ Kagi Jiisasnon kokaen jero, “Niinon onowo kamban torodaamon toroqen laligomanja. Ii laligonjo onomesaon wasin nono kamaawetiwaanon eleema umanja.

³⁴ Ube iwaan noma laligowuto, nii mende mokoloon nombuya. Niinon goman laligomanjati, onjo iikanon kawombaajon amamaawuya.”

³⁵ Kaen jero Juuda jotamemeya yononon batugianon kokaen amigi, “‘Nono mokoloon mubombaajon amamaawonja,’ jeja. Iikawaajon mono dakanon umambaajon jeja? Juuda ejemba tosanon deema kantri tosanon kema Griik yonoo batugianon laligojuti, mono iyonoonon kema Griik ejemba kuma onomambaajon moma jeja me?

³⁶ Qaa kokaen jeja, ‘Iwaan noma laligowuto, nii mende mokoloon nombu,’ ano qaa mon kokaen jeja, ‘Niinon goman laligomanjati, onjo iikanon kawombaajon amamaawuya.’ Qaa woi yoroo kanagara nomaen?”

Laaligo kotigaa apuyanon mono jaaya toon koubaa.

³⁷ *Kaen amigito, kendon aisoogiti, iikawaa ween konoga somata kanon kan kuuro Jiisasnon nama kotakotagadeen qama kokaen jero, “Monjon apuwaajon moji, iinon mono noonon kan newa.

³⁸ *Buna Terenon qaa mon kokaen oogita eja, ‘Monjon nii moma laarin nonji, iwaa uutanonga laaligo kotigaa apuyanon mono toon sasagon koumakebaa.’ ”

³⁹ Kaen jeroto, qaa ii Una Toroyaajon sare ama kokaen jero, “Daen ononon nii moma laarin nonjuti, ononon mono Una Toroya buna qen aon laligowuya.” Anutunon Jiisas namonon laligorotiwaa so Siwewaa asamararaja mende muro laligoro. Iikawaajon Una Toroya mende wasiro kamaan uugianon kemero een laligogi. Kian.

Ejemba batugianon deendeen kolooro laligogi.

⁴⁰ Jiisasnon kaen jero ejemba tuun somata yonoononga tosanon qaa ii moma kokaen jegi, “Eja koi kanon mono onaga gejatootoo eja asugiwaatiwaajon jegiti, mono ii kolooja.”

⁴¹ Tosianon jegi, “Iinon Hamoqeqe Toya Kraist kolooja.” Kaen jegito, tosanon qewagon jegi, “Kraistnon mono nomaen Galili prowinsnonja kanaga? Ii mende sokonja.

⁴² *Buna Terenon kokaen jeja, ‘Kin Deiwidnon Judia prowinswaa taon melaa Betlehem kanon laligoroti, Kraistnon iikanonja koloon Deiwidwaa gbiliuruta yonoononga mon koloojaa.’ ”

⁴³ Kaen kaen lan jegi ejemba tuun yononon Jiisaswaaajon ama juma deengi.

⁴⁴ Yonoononga tosanon men somongowombaajon mogito, monjon selianon mende mero. Kian.

Juuda galen yononon Jiisas mende moma laarin mugi.

⁴⁵ Jiwowon jigowaa kiropo galen (sikiriti) yononon eleema jigo gawon galen ano Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkon) yonoonon kagi kokaen jen onongi, “Ono naambaajon ii mende men kaju?”

⁴⁶ Jen onongi kokaen meleengi, “Eja iikanon qaa jenkeji, monjon kamban monjon qaa tania kaan mende jero.”

⁴⁷ Kaen meleengi Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkon) yononon qisin jen onongi, “Ono kaanjadeen enkalolon men onono laligoju me?

⁴⁸ Galenkonkon eja nonoononga monnon mono ii mende moma laarin muro. Ano Farisii (Kana qaawaa kaparankonkon) nonoononga monnon mon uuta iwaanon baagen meleeno me qaago?

⁴⁹ Kaen qaago totoonto, ejemba tuunjeleembe Mooseswaa Kana qaa mende moma koton Jiisaswaa qaa moma gadokopa qaa lan jenkejuti, iyonoonon qaa sena ii mesaowona! Anutunon mono ii qasuaan onono tiwilaawuya.”

⁵⁰ *Kaen jen onongi eja qata Nikodeemus wala Jiisaswaanon karo gambanmaban qaa muroti, iinon kaanagadeen iyonoononga mon koloon batugianon rama kokaen injoro,

⁵¹ “Eja monnon singisonngo anoti, ii mende qisinin jero momago kilen gosinin sokonja me qaago? Mende gosin qaaya een lan jen tegowonati een, mono anono Kana qaanana qewona me? Ii mende sokombaa.”

⁵² Kaen jero moma kokaen meleema mugi, “Gii kaanagadeen Jiisas kaana meleema Galili qanda ejaga koloojan me? Galili prowinsnonga gejatootoo eja mon mende koloowaati, ii mojon. Kaya ii geenngo Buna Tere weengon kania monngama moma kotowa.”

⁵³ Kaen jenonkooli ama juma deema mirigianon kenji. Kian.

8

Emba monnon serowilin ano mokoloogi.

¹ Mirigianon kengito, Jiisasnon kema Oil gere baananon uro.

² Uma en goman ano umugawodeen mombo eleema jiwowon jigonon uro ejemba tuun kuuya kan liligon mugi kamaan rama kuma onono.

³ Kuma onono Kana qaawaa boi ano Farisii (Kana qaawaa kaparankonkon) yononon emba mon wama iwaanon kagi. Emba iinon serowilin mero iikawaajon men somongogiti, ii wama tuun jaagianon anggi.

⁴ Jaagianon ama Jiisaswaajon jegi, “Boi, emba koi kanon olonkalu ama mero mono iikanondeen mokoloon men kajon.

⁵ *Mooseswaa Kana qaanon emba kaana ii jamonon gilin qenin komuwaatiwaajon jen koton nononota eja. Kaen ejato, giinon iwaajon nomaen jewaga?”

⁶ Kaen jen iikanon mondon Jiisas qaawaa timbinon horonin amamaaro kania mokoloon qaa Jakeyanon ama qewombaajon jegi. Kaen jegi usugon kamaan borianon tere mon namonon ooro.

⁷ Ooroto, toroqen kaparan koma qisin mugi hak otaama waama dindina nama kokaen injoro mogi, “Onoononga monnon singisonngo mon mende ama laligoji, iinon mono saanon jamo mutuya men gilin qewaa.”

⁸ Kaen injoro mogi mombo usugon kamaan tere mombo namonon ooro.

⁹ Jiisasnon qaa jeroti, iikanon onoma somongoro iyangia singisongogia gamuyawo angiti, ii Anutunon qendeema iyangiaa uugianon nanon jero isinongia qaono. Iikanon qaono qaa bok nangi wangianon wala onomesaon keno iwaa qerewenanon gematanon keno tosaana motomotoon yononon kokomomola men kuuya kendaborogi. Konoganon keno Jiisasnon penjon kuun raro embanon yanodeen iwo nano.

¹⁰ Jiisasnon otaama waama dindina nama emba ii iima kokaen ijoro, “Emba, gii qaa Jakeyanon ama gombombaajon jejuti, iyononon mono daengen gii geennga nii neena kenju? Yonoononga monnon nama gii komuwagatiwaa qaaya mende jen tegoja me?”

¹¹ Ijoro moma meleeno, “Oo Pon, monnon mende jen tegon nonja.” Kaen meleeno ijoro, “Niinon kaanagadeen gii mende jen tegon gonjen. Gii mono keteda koi kanain singisongo mombo mende ama laligowa.” Kian.

Goman so ananaa asasaganana ii Jiisas.

¹² *Jiisasnon qaa mombo toroqen kokaen injoro mogi, “Niinon ejemba gomaŋa gomaŋa rama kenjuti, onoo asasagagia koloojen. Monnon nii notaan kawaati, iinon mono pangamanon umbuqumbulan mende kuun laligowaato, laaligo kotigaa asasaga iikawaa uutanon laligowaa.”

¹³ *Kaen injoro Farisii (Kana qaawaa kaparankonkon) yononon kokaen ijogi, “Geengodeen kaniaga nanjon jen asarinkejan, iikaanŋa ii mende sokonja. Qaago.”

¹⁴ Kaen ijogi kokaen injoro, “Niinon daakaya kamaan kaweti ano dakanon kema umanati, ii modaborojen. Kawaajon neeno kaniaan nanjon jen asarinkejen, qaa ii mono saanon sokonja. Ii sokonjato, onŋo noo kaniaan ii onanon mende moma kotoju.

¹⁵ Ononon ejemba selegia iikayadeen iima iikaanŋa kanon bakasasan gosin onoma qaagia tondū jen tegonkejuto, niinon ejemba mombaa qaaya mende jen tegonkejen.

¹⁶ “Nii neenodeen mende laligojento, Ama wasin nono kaweti, iinon mono niwo nano laligojo. Iikawaajon mombaa qaaya jen tegowenagati een, ii mono dindinagadeen gosin soyanon jen tegowenaga.

¹⁷ *Woinon qaa mon uumotoon ama nanjon jeri kotiinkeja. Qaa ii onoo Kana qaanon kaanagadeen oogita eja.

¹⁸ “Niinon neenaa kaniaan nanjon jenkejen ano Ama wasin nonoti, iinon kaanagadeen noo kaniaan nanjon jenkeja. Kawaajon woi koloojo iikanon saanon kotiin sokondaboroja.”

¹⁹ Jiisasnon kaen jero moma kokaen qisin mugi, “Goo Manga ii dakanon laligoja?” Qisin mugi meleeno, “Onŋo nii ano Manŋa noroo kaniaanara mende moma laligoju. Onŋo noo kaniaan moma kotowuyagati een, mono noo Manŋa kaanagadeen moma mubuyaga.”

²⁰ Jiisasnon jiwowon jigowaa nandun dun kosianon nama ejemba kuma onoma qaa ii jero. Ii jeroto, kambananon mende kan kuurotiwaaajon ama monnon ii mende men somongoro. Kian.

“Dakanon umanati, onŋo iikanon ubombaaajon amamaawuya.”

²¹ Jiisasnon qaa mon kokaen toroqen injoro, “Niinon onomesaon kema laligowe onŋo nii mongama noma laligowuya ano singisongo angiti, iikanon qokotaan nama koomu kombombanŋa komuwu. Iikawaajon dakanon umanati, onŋo iikanon ubombaaajon amamaawuya.”

²² Juuda jotamemeya yononon ii moma jegi, “Kokaen jeja, ‘Dakanon umanati, onŋo iikanon ubombaaajon amamaawuya.’ Qaa ii nomaen? Aro aomambaaajon jeja me?”

²³ Kaen jegi injoro, “Onŋo namo kokawaa toya koloon laligojuto, niinon gomaŋ balon eukawaa bunaga koloojen. Ononon balonon koloon namo kokawaa bunŋa koloon laligojuto, niinon waladeen namo koi kanon mende koloowe.

²⁴ Mende koloon laaligowaa kania kamban so laligon koubeti, niinon mono ii koloojen. Noojon kaen mende moma laarijuti een, mono singisongo angiti, ii mende mesaon iikanon qokotaan nama koomu kombombanŋa komuwuya. Kania iikawaajon ama kokaen injowe moju, ‘Onŋo singisongo

angiti, mono iikanon qokotaan nama koomu kombombanja komuwuya'. Qaa ii onjanon."

²⁵ Qaa ii moma kokaen qisin mugi, "Gii mono moroga koloojan?" Qisin mugi meleeno, "Kania inisaambe modaborojuti, niinon mono ii koloojen."

²⁶ Niinon onjojon qaa mamaga saanon toroqen jewenaga ano singisongo mamaga angiti, iikawaa qaaya saanon jen tegowenagato, wasin nonoti, iinon mono noo wasiwasi Tona hona kolooja. Iinon qaa jero iwaanonga moma kouma laligojeni, niinon mono qaa ii asuganon jewe gomaña gomaña yononon momakebuya."

²⁷ Kaen meleenoto, Amawaajon qaa toroqen jeroti, iyononon ii mende moma asarigi.

²⁸ Jiisasnon toroqen kokaen injoro, "Niinon laaligowaa kania kaban so laligon koubeti, mono ii koloojen. Iikawaa kania ii kanagen saanon moma asariwuya. Niinon iwoi mon neenaa esunanon me neenaa uunaajon mende amakejento, Amananon qaa kuma noma laligoroti, mono iikawaa so qaa jena koi jenkejen. Qaa kota woi iikawaa kania ii kanagen moma asariwuya. Ono Siwe gomambaa Eja Hona kosigogi eu uma komuwaati, kaban iikanon ii saanon moma asariwuya."

²⁹ Wasin nonoti, iinon mono niwo nano laligojo. Nanamemen moro sokoma munkeji, niinon mono suulan ii amakejen. Kawaajon iinon mende nomaoro neenodeen mende laligojen."

³⁰ Qaa kaen jerotiwaaajon ama ejemba mamaganon uugia meleema Jiisas moma laarin mugi. Kianj.

Aabrahambaa gbiliuruta qolonmolongoya ano Jiisas.

³¹ Jiisasnon Juuda ejemba tosanon moma laarin mugiti, iyonoojon qaa kokaen injoro, "Noo Buna qaananon uugianon kemero kanon qokotaan silia qen nanjuti een, mono onjanon noo gowokouruna kolooju."

³² Kaen laligon qaa honaa kania moma kotogi Buna qaa honanon onjo bologagaa kasanonga isama onono solana (fii) koloon laligowuya."

³³ *Kaen jero moma meleema kokaen jegi, "Nono Aabrahambaa gbiliuruta laligon kanageso walaga koloojon. Kawaajon eja monon kasa gbado men nonono laligojoniwaaajon jejanj, ii qaago. Nono mono kaban monon kamaanqeqeta kaanja mende koloon laligonin. Ano gii nomaembaajon ama kokaen jejan, 'Kasanonga isama onono solana koloon laligowuya'? Qaa ii mende sokonja."

³⁴ Kaen jegi kokaen meleema onono, "Niinon qaa hona toon mon kokaen injowe mobu: Singisongo anjuti, kuuya iyononon singisongowaa welenqeqe omaya tawagia qaa laligogi iikawaa kasanon kokosiin onomakeja."

³⁵ Kokosiin onomakejato, welenqeqenon toyaa miri uutanon kaban so mende laligon ubaa. Iyanaa Merianon saanon mirianon kaban tetegoya qaa laligowaa."

³⁶ "Merianon bologaa kasanonga isama onono solananiwuti een, ononon mono onjanon kasa gbadoya qaa solana (fii) koloon laligowuya."

³⁷ Ono Aabrahambaa gbiliuruta laligojuti, mojento, bologanon uugia gojonjiwaaajon noo Buna qaananon qososonin onoma kondondongon kamaankeja. Kania kawaajon mono kaparan koma nii nuwombaaajon moju."

³⁸ Niinon Amanaa kooronanon laligon iwoi iima laligon koubeti, iikawaa qaayaga jenkejen. Ononon kaanagadeen mangianon qaa injoroti, iikawaa so amakeju."

* 8:33: Mat 3.9; Luuk 3.8

³⁹ Jiisasnon kaen meleema onono kokaen jegi moro, “Aabrahamnon mono ananaa asa-ambonana kolooja.” Kaen jegi moma jero, “Ono Aabrahambaa gbiliuruta koloowuyagati een, mono iwaanon nanamemen otaagi sokonaga.

⁴⁰ Iikawaa tania kokaen kolooja: Niinon Anutuwaa jetanonga qaa moma iikawaa so qaa onabonja ii jewe momakeju. Kamban kokaamba onjo kaparan koma eja nii nuwombaajon mojuto, Aabrahamnon kaanja mende ano.

⁴¹ Onoangiaa manurugiaa nanamemengia iikayadeen otaan laligoju.” Kaen jero ijogi, “Serowilin kananon koloon manana qaa (gua mera) mende koloojonto, Mananawo laligojon. Anutu iyanja motoongonon mono man koma nononja.” Kian.

“Ono Kilenaa Toyaa buna kolooju,” jero.

⁴² Jiisasnon kokaen injoro, “Anutunon ajo man koma ononagati een, niinon iwaanonga kamaan koloowetiwaajon mono saanon nii uu jopagon nombuyaga. Neenaa esunon nemun kono mende kolooweto, Anutunon wasin nono kamaan laligojen.

⁴³ Qaa jenkejen, ii naambaajon moma asariwombaajon bimoonkeju? Noo qaananon uugia undeenjiwaajon ii moma kotowombaajon mojugia tiiro zizi togonkeju. Kawaajonja ii moma asariwombaajon amamaankeju?

⁴⁴ “Mono mangia Bologa Toyaa buna kolooju. Siingia kombombananon mono mangiaa siina bologa otaawutiwaajon eja. Iinon kanakanaiyanonga ejemba unugi koomu ejaga koloon kouma laligoja. Qaa honanon uutanon mende nanjiwaajon ama qaa hona uugun siliqalu nanja. Qolomolon jeje ejaga koloon qolomolon jejewaa wan koloojiwaajon qolomolon jenkeji, ii mono anaa uutaajon jenkeja.

⁴⁵ “Iinon qolomolon jenkejato, niinon qaa hona jenkejen, ono iikawaajon nii mende moma laarin nomakeju.

⁴⁶ Ono kuuyanon noo kaniaa kokaen qendeembombaa amamaankeju: Iinon singisonjo ano qaayawo laligoja. Kaniaa iikaya monganjuto, niinon qaa hona jenkejen, ii mono naambaajon mende moma laarin nonju?

⁴⁷ “Monon Anutuwaa buna kolooji, iinon mono Anutuwaanon qaa geja ama momakeja. Ono Anutuwaa buna mende koloojutiwaajon ama qaa ii mende moma asarinkeju.” Kian.

Jiisasnon iyanjaajon nomaen jokolooro?

⁴⁸ Jiisasnon Juuda ejemba yonoo kanagia inisaano kitia meleema kokaen ijogi, “Gii Samaria prowinswaa siliqalu ejaga koloona omenon uuganon kemero laligojan. Kaen jenin sokonja me qolongojon, ii saanon geenjo jena mobon.”

⁴⁹ Kaen ijogi kokaen meleeno, “Omenon uunanon mende kemero laligojen. Nii Amanagadeen goda qen mun laligowe ononon kilen nii gamu qen nomakeju.

⁵⁰ Kaen amakejuto, neeno qabunanawo koloombambaajon janjarin mende riinkejen. Motoongonon kaan koloombambaajon manjaya qen laligoja. Eja iinon motoonggo gosin noma ‘sokonjan,’ jen jen tegon nomakeja.

⁵¹ Niinon qaa hona toon mon kokaen injowe mobu: Monon noo Buna qaana ten koma otaankeji, iinon mono kamban monon koomu kotigaa buna mende koloowaa.”

⁵² Kaen meleeno Juuda jotamemeya yononon Jiisas kokaen jegi moro, “Aabraham ano gejatootoo ejemba yononon komugi ano giinon kilen kokaen jena sisau kolooja, ‘Monon noo Buna qaana ten koma otaankeji,

iinon kamban monnon koomu kotigaa bunja mende koloowaa.' Kaen jejanwaajon gii ome monnon uuganon kemero laligojan. Ii keteda koi saanon moma asarijon.

⁵³ Nonoo bejnana Abraham komuroti, giinon mono ii uugun iwaa somataya koloajan me? Gejatootoo yononon kaanagadeen komugi. Gii geengaajon mona uro 'Somata moroga koloojen?' jen mojan?"

⁵⁴ Kaen jegi moma kokaen meleeno, "Neenaajon mobe uro Anutuwaa akadamuya ii neeno bunja qen aowenagati een, qabunana ii mono kikisi kaana koloona. Amananon iyanaa akadamuya nonotiwaajon ama qabunanawo koloon laligojen. Ononon iwaajon 'Nonoo bejnana Anutu koloja,' jeju.

⁵⁵ Ononon kania ii saanon mende moma kotonkejuto, niinon ii saanon moma mujen. 'Ii mende moma mujen,' jewenagati een, mono onjo kaana tiliqili eja koloowenaga. Nii eja kaana mende koloojento, ii saanon moma mujen ano iwaa qaaya ten komakejen.

⁵⁶ Onoo bengia Abrahamnon nii namonon kamaan laligomanatiwaajon mamboma kamban ii iimambaajon uu kisoro moma laligoro. Kamban kokaamba Siwenon laligon kotiiro niinon asugiwe noo kambana ii iima kawaajon aisooro."

⁵⁷ Kaen meleeno Juuda jotamemeya yononon kokaen jegi moro, "Gbaniga 50 mende uugun iikawaa baatanon laligojan ano 'Abraham iibe,' jena mende sokonja."

⁵⁸ Ii moma injoro, "Niinon qaa hona toon mon kokaen injowe mobu: Abrahamnon mende kolooro niinon mono kamban kanon laligowe."

⁵⁹ Kaen jero moma jamonon gilin qewombaajon jamo amborangon megito, Jiisasnon asangon jiwowon jigowaa toonja mesaon olon koma keno. Kian.

9

Jiisasnon eja jaagoo mon men qeangoro.

¹ Jiisasnon toroqen kana kema eja mon nemunaa goron uutanonga jaagoo kolooroti, ii iiro.

² Ii iiro gowokourutanon qisin mun jegi, "Somatanana, iinon mono morowaa singisongo-waajon ama jaagoo kaana kolooro? Iyanaa singisongowaajona me nemumanja yoroo singisongowaajona?"

³ Jegi kokaen meleeno, "Ano singisongo mon mende ano nemumananon singisongo mende anito, Anutuwaa ku-usunanon iwaa laaligoyanon asuganon asugiwaatiwaajon kaana kolooro.

⁴ Ween asarin ejiwaa so mono wasin nonoti, iwaanon gawon pondan men laligowona. Goman tiiwaati, iikanon kuuya gawon mewombaajon amamaawona.

⁵ *Niinon namonon laligomanatiwaa so gomanja gomanja onoo asasagagia koloon asarin laligomanja."

⁶ Kaen jen balonon sulaaro kemero gbakon meleema eja jaagoowaa jaayanon timimearo.

⁷ Timimean kokaen jen koto, "Gii mono Siloam apu angonon kema jaaga songbambaa." (Siloam qa ii ananaa qanon Wasiwasi eja.) Kaen jen koto kema jaaya songbano tooro uuro asariro eleema mirianon karo.

* 9:5: Mat 5.14; Jon 8.12

⁸ Kaen karo alauruta kosianon laligogiti ano tosianon wala nene iwoiwaa-jon welema onoma laligoro iigiti, iyononon ii iima jegi, “Jaagoo eja nenewaa welema rama laligoroti, eja iinon me?”

⁹ Tosianon jegi, “Eja inaa ii.” Tosianon jegi, “Qaago, kaitania ii kaana koloojato, iinon qaago.” Kaandeen kaan jegi ano jero, “Niinon mono iiga koloojen.”

¹⁰ Kaen jero kokaen qisigi, “Jaaga mono nomaen ana tooja?”

¹¹ Qisigi kokaen meleema injoro, “Eja qata Jiisas qamakejuti, iinon sulaaro balon gurujuyanon kemero meleema jaananon timimean jen koton kokaen jero, ‘Gii mono Siloam apu angonon kema jaaga songbambaa.’ Kaen jero apu iikanon kema jaana songbambe tooro uuwe asariro.”

¹² Kaen meleema onono kokaen qisigi, “Eja ii dakanon laligoja?” Qisin mugi “Mende mojen,” jero. Kian.

Farisii yononon jaaya toorotiwaajon qiqisi angi.

¹³ Eja jaagoo laligoroti, iinon “Mende mojen,” jero ejembanon ii wama Farisii (Kana qaawaa kaparanonkonon) yonoonon kengi.

¹⁴ Jiisasnon sulaayanon balon gurujuyawonon meleema jaayanon timimean metooroti, ii mono Sabat kendon kambananon mero.

¹⁵ Kawaajon Farisii yononon kaanagadeen kokaen qisin mugi, “Jaaga mono nomaen ana tooja?” Qisin mugi kokaen meleema onono, “Eja iikanon mono sulaayanon balon gurujuyawonon meleema jaananon timimearo kema jaasewana songbama jaana uuwe asarija.”

¹⁶ Kaen meleema onono Farisii yonoononga tosianon jegi, “Eja iikanon Sabat kendon kotogoji, iikawaajon mono Anutuwaanon ejaga mende kolooja.” Tosianon jegi, “Kaan qaago! Eja doogoya monnon mono nomaen ama angoletto kaana memambaajon kotiinaga?” Kaan kaan jen iyangia juma deengi.

¹⁷ Kaen deema eja jaagoo iikawanon mombo eleema kan jegi, “Jaaga metooroti, iwaajon mono nomaen jewaga?” Kaen jegi “Gejatootoo ejaga kolooja,” jero.

¹⁸ Kaen jero jaaya honaga goorota tooro uuroti, Juuda jotamemeya yononon ii mende moma laarigi. Mende moma laarin uuwoi nama nemunmanja horon orongi kari.

¹⁹ Kari kokaen qisin orongi, “Eja koi oroo meragaraga me qaago? ‘Jaagoo kolooro,’ jejaoto, nomaen ama keteda koi jaaya uun iija?”

²⁰ Qisin orongi kokaen meleen, “Eja koi noroo meranaraga kolooja ano jaagoo kolooroti, ii saanon mojo.

²¹ Ii mojoto, nomaen ama keteda koi jaaya tooro uun iiji, ii mende mojo. Moronon jaaya metooro uuji, noro kaanagadeen mende mojo. Kokoga qaago, mono somariin gowia jorak-aanaga ano momakootoyawo kolooja. Kawaajon mono iyanjaajon qisigi kaniaya saanon jewaa.”

²² Juuda jotamemeya yonoonon toroko moma kaen injori. Yononon batugianon qaa kokaen somongon uumotoongo ama nangi, “Monnon ‘Jiisas Hamoqege Toya Kraist kolooji,’ kaen jen asugiwaati een, ii mono qamakooli miri tuun somatanonga konjoma mubonja.”

²³ Qaa kawaajon ama kokaen injori, “Kokoga qaago, ii uugejiawo. Kawaajon mono iyanja qisin mubu.”

²⁴ Kawaajon eja jaagoo laligoroti, ii mombo horogi karo kokaen jegi moro, “Eja ii singisongo ejaga kolooja, ii mojon. Iikawaajon mono Anutuwaa qabunaya mepeseena akadamuyawo kolooro sokombaa.”

²⁵ Ii moma kokaen meleeno, “Singisonngo ejaga kolooja me qaago, niinon ii mende mojen. Motoonngo kokaenja kaya mojen: Niinon jaagoo laligoweto, keteda koi kanon saanon uun iijen.”

²⁶ Kaen meleeno kokaen qisin mugi, “Naa iwoiga ama gonja? Jaaga mono nomaen metooja?”

²⁷ Qisin mugi kokaen meleema onono, “Niinon mono meleema ononjento, ononon qaa jejenati, ii mende mojuya. Naambaajon ii onja kosiga mombo jewe mobombaajon kaparan konju? Ononon mono kaanagadeen iwaa gowokouruta koloowombaajon moju me qaago?”

²⁸ Kaen meleema onono mepaqepae ama uugeqe qaa tokoronkota kokaen jen mugi, “Gii mono iwaa gowokoyaga koloojanto, nononon Mooseswaa gowokourutaga laligojon.

²⁹ Anutunon Mooses Bunja qaa muroti mojonto, eja iikanon mono iikanonja me kanonja kolooroti, ii mende mojon.”

³⁰ Kaen jegi qaa kokaen injoro, “Iinon dakaya kolooroti, onjo iikawaajon kaanjadeen tompiririn ama kiko qejutiwaajon moma walingojen. Onanon walingojento, kilen noo jaana metooro saanon uun iijen.

³¹ Ejemba doogoya yononon Anutu qama kooligi mende moma onomakeja, ii mojon. Ii mojonto, monnon Anutu goda qen mun uusiina otaankeji, iwaanon qamakooli mono geja ama momakeja.

³² Mon jaagoo kolooro monnon kan jaaya metooroti, sundu kaanja ii walagadeen mende moma laligonin. Siwe balonon koloori, kamban iikanonja kanain kouma kete laligojoni, iikanon sundu kaanja mon mende monin.

³³ Anutuwaanonga mende kanagati een, iinon mono iwoi kaanja memambaajon amamaanaga.”

³⁴ Kaen jero moma kokaen jen mugi, “Nemunmanganon singisonngowo laligori gii singisonngo kuuya kawo koloon somariina ano giinon kete nono kuma nonomambaajon mojan. Ii mende sokonja.” Kaen jen mun konjongi seleengen kamaaro. Kian.

Uuwaa jaanon gooro kematou-kantou ama laaligo.

³⁵ Konjongi seleengen kamaaroti, qaa iikanon Jiisaswaa gejianon kemero moma eja ii mokoloon kokaen ijoro, “Gii Anutuwaa Meria moma laarin mujan me qaago?”

³⁶ Kaen ijoro kokaen meleema qisiro, “Oo Somatana, eja ii moronon? Ii jena momago ii saanon moma laarin mumana.”

³⁷ Meleeno kokaen jen koton muro, “Gii kokaen uun niiba. Giwo qaa jejeni, eja ii mono niinon koloojen.”

³⁸ Ii moma jero, “Oo Pon, nii moma laarin gonjen.” Kaen jen usugon qama koolin muro.

³⁹ Jiisasnon jero, “Niinon ejemba gosin qaagia jen tegomambaajon ama kamaan namonon koloowe. Noojon ama tosianon jaagoo koloojuti, yonoo jaagia tooro saanon uun iima kotowuya. Tosaanja jaagia awaa laligojuti, yononon noojon ama bao jaagoo koloon laligowuya.”

⁴⁰ Kaen jero Farisii tosianon kosianon iikanon nama qaa ii moma kokaen qisigi, “Wae! Nono kaanjadeen jaagoo ejaga koloojon me? Nonoojona jejan me?”

⁴¹ Kaen qisigi kokaen injoro, “Ono ‘Jaagoo koloojon,’ jewuyagati een, mono singisonngo mende en ononagato, kamban kokaamba ‘Saanon iima kotojon,’ kaen jenkejutiwaajon ama singisonngogianon mono en alin en onombaa.” Kian.

10

Lama ano galengia awaa.

¹ Jiisasnon galen meme qaa kokaen jero, “Niinon qaa hona toon mon kokaen injoweb mobu: Tosianon lama toton uutanon keubombaaon nagonon qaagoto, sopa waleema kemejuti, yononon mono kikekakasililin ano yongoro meme ejemba kolooju.

² Mononon nagonon keuji, iinon lama yonoo galengia kolooja.

³ Iinon kouro nagu galenanon ii iima nagu horon muro kamaan qaro lama yononon qaa aroya saanon moma kotonkeju. Galengianon anaa lamauruta onooma qagia qama unuano totongia mesaon saanon seleenjen kemakeju.

⁴ “Aananon lamauruta kuuya unuano totongia mesaon seleenjen kenji iinon jotamemegia koloon wala keno qaa aroya moma kotojutiwaajon gematanon otaan kemakeju.

⁵ Iyangiaa galengia saanon otaankejuto, waba mononon kan qaro ii mende toton otaawuya. Waba yonoo qaa arogi mende moma kotojutiwaajon mono jirinjin ama iwaajon keeta togon deembuya.”

⁶ Jiisasnon qaa aasangoya ii injoroto, qaa iikawaa kania mende moma asarin kiko qegi. Kian.

Jiisasnon lama galen awaa kolooja.

⁷ Kiko qegi toroqen yonoojon kokaen jero, “Niinon qaa hona toon mon kokaen injoweb mobu: Niinon lama totombaa naguya koloojen.

⁸ Noo gemananon tuun galen kuuya wala kagiti, iyononon kike ano yongoro meme ejembaga koloogi. Kaen koloogitiwaajon lama yononon ii mende moma koton onoma laligogi.

⁹ “Niinon motoongo lama totombaa naguya koloojen. Daen ononon Anutuwo kotiin laligowombaaon jen niwo qokotaan laligojuti, niinon mono hamo qen onombe letombuya. Kaen koloon lama toton uutanon uma kamaan seleenjen kema nene goman morianawo mokoloonkebuya.

¹⁰ Yongoro meme yononon naambaajon kankeju? Yononon yongoro men nunun tiwilaan nonombombaaon kankeju. Iwoi morota ambombaaon qaago. Niinon iikaan mende koloojen. Niinon on laaligo kombomban mokoloon oyanboyan laligowutiwaajon kan laligojen.

¹¹ Niinon lama galen awaa koloojen. Lama galen awaanon mono lamauruta yonoojon ama laaligoya qeleema onombaa.

¹² Mononon lama toya mende koloon tawaya mewutiwaajongadeen kan tondugalen koma onomakeji, ii kokaen: Kasu kawalianon karo iima lama onomesaon unjurama keno kasu kawalianon lama kisiyaen men injin unun mendeema onombaa.

¹³ Iinon seleenjenga kan sewan memewaajongadeen ‘Lama galen koma onoman,’ ii jetanon jen lama onoojon majakaka mende moma telambelan qaganon tondugalen unjurama kembaa.

¹⁴⁻¹⁵ * “Niinon lama galen awaa koloojen. Amananon nii moma nono niinon Amana moma mun laligojen. Iikawaa so niinon neenaa lamauruna moma onombe yononon nii moma nomakeju. Niinon laaligona lamauruna onoojon ama qeleema mesaoman.

¹⁶ Noonon lama tuun tosia ii kaanagadeen koloon laligowuya. Yononon lama toton kokawaa toya mende laligojuto, kilen noo qaa arona momakebuya. Niinon ii kaanagadeen unuambe kawaa so kema kankebuya.

* 10:14-15: Mat 11:27; Luuk 10:22

Kanagen tuuna tuuna yononon kululuun tuun somata motoongo koloogi galen motoongonon galen koma onono laligowuya.

¹⁷ Amanon kokaembaajon ama nii uutanon jopagon nomakeja: Niinon laaligona mesaon mombo gbilin laligon umaña. Ii Amawaa jaanon sokonja.

¹⁸ Laaligona monnon mende nuambaato, ii neeno qeleema mesaomaña. Amananon jen koton nono neeno laaligona qeleema mesaomaña ano iikawaa gematanon mombo gbilin laligon umaña. Ku-usun kaña ii noonon eja.”

¹⁹ Jiisasnon qaa ii jerotiwaajon ama Juuda jotamemeya yonoo batugianon niinongiinon mombo kolooro.

²⁰ Yonoononga mamaganon kokaen jegi, “Omenon uutanon kemerota laligon kaamaa anja. Mono naambaajon qaaya mobonaga? Mono mesaowonja.”

²¹ Tosianon jegi, “Qaa kaña ii kokojinjin ejawaa qaa kaña qaago. Omenon mono jaagoo ejemba yonoo jaagia nomaen metoonaga?” Kaen amigi.

Juuda jotamemeya yononon Jiisas gema qegi.

²² Wala eenanon jiwowon jigo koma konjoratin naguya horogi. Ii gbani so romongon kendombaa aisoowombaajon* Jerusalem ajoroogi. Kamban iikanon kan kuuro konjuru kamban sangonaa uutanon laligogi.

²³ Jiisasnon jiwowon jigowaa toton uutanon kin Solomombaa somben sarañawo qagiti, kanon kema liligoro.

²⁴ Kema liligoro Juuda jotamemeya yononon kan liligon mun kokaen qisin mugi, “Kaniaga kolatina mono kamban dawi toroqen mambombom-baajon mojan? Gii Hamoqeqe Toya koloojan me qaago, ii mono asuganon jena mobon.”

²⁵ Kaen jen qisin mugi Jiisasnon kokaen meleema onono, “Nii jewe mogito, onono qanaa ii mende moma laariju. Niinon Amanaa qatanon angolet amakejen, iikanon mono kania inisaama nangon qendeema onomakeja.

²⁶ Ii nangon qendeema onomakejato, onono lama tuun uutanon mende laligojutiwaajon ama qanaa mende moma laarinkeju.

²⁷ “Niinon lamauruna moma onombe yononon kaanagadeen noo qaa arona moma nii notaankeju.

²⁸ Niinon laaligo kombombanja onombe letoma kamban monnon mende toton tiwilaawuya. Monnon mon ii noo boronanonga mende horon kondeema onombaa.

²⁹ Noo Amananon ii noo boronanon onoonoti, iinon kuuya unuugun uuta kolooja. Kawaaajon kuuyanon ii noo Amanaa borianonga horon kondeema onombombaaajon amamaawuya.

³⁰ Nii ano Ama noronon mono motoongo koloon laligojo.”

³¹ Jiisasnon kaen jero Juuda jotamemeya yononon mombo namononga jamo amboranon iikanon gilin qewombaajon angi.

³² Kaen angito, kokaen jen onono, “Amanon nemun koma nono angolet somata mamaga ama mewe iigiti, iyonoononga mono naa mombaajon romongon nii jamonon gilin nuwombaajon moju?”

³³ *Jen onono Juuda yononon meleema jegi, “Nononon angolet somata anatiwaajon ama mende jamonon gilin guwombaajon anjonto, Anutu

* **10:22:** Kendon qata Hanuka ii Disemba 25 kanain ween 8 kawaa so rama aisoogi. Miri kuuyanon kiwa ootirigi asariro gere sena kululuun rii qama korisoro angi. * **10:33:** Lew 24.16

mepaqepae ama mujaniwaa irona ama gombona. Gii balon ejaga ano selega eenj menj uma Anutu kaana koloomambaaonj jejan.”

³⁴ *Kaen jegi Jiisasnonj meleema onono, “Buna Terenonj Kana qaa monj kokaenj oogita eja, ‘Anutu niinonj jewe: Ono mono noo bensakonjuruna kolooju.’

³⁵ Buna Terewaa qaa ii mono mende jangonj qaombaato, powowonj ewaa. Kawaajonj Anutunonj qaaya ano kanj ejemba bunagiaga kolooroti, Anutunonj yonoo qagia ‘bensakonjuruna’ kaenj gama onono.

³⁶ Ejemba omaya kaenj gama ononoto, Amanonj eja menj sorainj wasiro namononj kamaaroti, onononj mono nomaenj ama iwaajonj kokaenj jeju, ‘Gii Anutu mepaqepae ama munj laligojanj.’ Niinonj ‘Anutuwaaw meria koloojenj,’ qaa kaenj jewe onononj mono naambaaonj ii mogi mende sokonja? Ono Anutuwaanonj Buna qaa ii qeju me?

³⁷ “Gawonj menkejenj, ii iigi Amanaa nanamemembaa so mende amakeji eenj, mono mende moma laarinj nombu.

³⁸ Amanaa nanamemembaa so ama menj laligojenj eenj, kaniaa kaan iima mono moma laarinj nombu. Ii qaanaajonj ama mende moma laariwuyagati eenj, mono angoletonaajonj ama kilenj moma laarinj nombuya. Amanonj niwo qokotaan nanja ano niinonj Amawo qokotaan nanjenj, onoj iikawaa kania moma sorogonj asariwuti-waajonj koi jejenj.”

³⁹ Jiisasnonj kaenj jero mombo menj somongowombaaonj mogito, boro baagianonga qosoma kamaanj keno.

⁴⁰ *Onjomesaonj Jordan apu gowoya kotonj mombo leegenj kema Jononj wala oomulu menj onjoma laligoroti, kanonj keuma kambanj tosaana toroqen iikanonj laligoro.

⁴¹ Iikanonj laligoro ejemba mamaganonj iwaanonj kouma iima kokaenj jegi, “Jononj angoletoto motoonggo monj mende meroto, qaa kuuya eja koi kawaajonj jeroti, ii mono qaa hona jenj laligoro.”

⁴² Kougiti, iyonoononga mamaganonj uugia meleema moma laarinj mugi. Kianj.

11

Jiisaswaa alia Lazarusnonj komuro.

¹ *Betani taononga eja monj qata Lazarus iikanonj ji kiro ero. Maria ano Marta daremunj yorononj Betani taonj iikanonj laligori.

² *Maria iikanonj Ponj apu koowayawononj morinj wanj juyanonj kania kerenj mero. Lazarus ji kiro eroti, ii iwaa naanaga.

³ Lazarusnonj ji kiro ero naanwoitanonj buju qaa kokaenj ani Jiisaswaanonj keno, “Ponj moba, wombo alaganonj mono ji kiro eja.”

⁴ Buju ii kenoto, Jiisasnonj ii moma kokaenj jero, “Ji iikanonj eja alana komuwaatiwaajonj ama mende koloonj muro eja. Iikawaajonj qaagoto, Anutuwaaw Merianonj ii menj qeangoro ejembanonj kania ii iima kotonj Anutu mepeseegi qabunayanonj asarinj seiwo Siwewaa akadamyawo koloojaa. Ji ii iikawaajonj ama koloonj muro.”

⁵ Jiisasnonj Marta, iwaa koga ano naangara Lazarus yonoojonj uuta ero laligoro.

⁶ Kaenj laligoroto, kilenj jiaa bujuya moma gomanj laligoroti, iikanondeen weenj woi toroqen laligoro.

⁷ Ii laligoro kamban ii tegoro gowokouruta yonoojon kokaen injoro, “Anana mono Judia prowinsnon eleema kembona.”

⁸ Kaen jero meleengi, “Somatanana, Juuda yononon indigen kaparan koma jamonon gilin guwombaajon angi. Kawaajon mombo Judia eleema kemambaajon jejani, ii mende sokonja.”

⁹ Kaen meleengi Jiisasnon qaa kokaen jero, “Weembaa auaya 12 ejuti, monnon kawaa asasaganon kana kambaati, ii mono iwoi monnon qen mizimizi mende menj mubaa. Balombaa asasaganon asarin muro saanon iima kembaa.

¹⁰ Sanaan kambaato, monnon kiwaya mende enj muro gomantiinanon kematou-kantou kambaati, iinon mono kema qen mizimizi mewaa.”

¹¹ Qaa ii jengo kokaen injoro, “Alanana Lazarusnon gaon ejato, niinon kema gaononga mindiwe waabaa.”

¹² Qaa ii moma kokaen jegi moro, “Pon, onanon gaon eji een, mono saanon enj qeangowaa.”

¹³ Jiisasnon Lazarus komurotiwaa qaa saana jeroto, gowoko yononon ‘Gaonga eja,’ jeroti, iikawaa moma bimbimbon qaa kania mende moma kotogi.

¹⁴ Mende moma kotogitiwaaajon Jiisasnon asuganon jokoloon jero, “Lazarusnon komurota eja.

¹⁵ Niinon iwo mende laligowe komurotiwaaajon niinon kema menj gbiliwe waaro iigi momalaaringianon kotiiwaa. Kaen kolooro onoojon aisoon oyanboyawo moma jejen. Mono waagi iwaanon kembona.”

¹⁶ Kaen jokolooro Tomas qata monj Sunesune qagiti, iinon gowoko alauruta yonoojon kokaen injoro, “Anana saanon motoon iikanon kembona. Kemago iwo komuwona.” Kian.

Laaligo Toyanon naanwoita uugara menj saoliro.

¹⁷ Lazarusnon komun ween 4 mono qasirinson ero tegoro Jiisasnon kouro bujuya kaen jegi moro.

¹⁸ Betani taon ii Jerusalem siti mesaon 3 kilomiita kekenaa so kosere ero.

¹⁹ Kawaajon Juuda ejemba mamaganon Marta Maria naangara komurotiwaaajon ‘Songon iriibona,’ jen kanj ragi.

²⁰ Ragi Martanon “Jiisas kaja,” jegi moma miri mesaon kananon kema mokoloroto, Marianon mirinon raro.

²¹ Kananon mokoloon kokaen ijoro, “Pon, gii kokanon laligonagati een, naananon mono mende komunaga.

²² Mende komunagato, giinon kamban kokaamba kaanjadeen Anutuwaajon iwoi mombaajon qama kooliwaati een, ii kuuya saanon moma gono mokoloowaga, iikaan mojen.”

²³ Qaa ii moma Jiisasnon ijoro, “Goo naanganon mono gbilin waabaa.”

²⁴ Ii moma Martanon jero, “Balombaa kamban tetegoyanon koomuya yononon waabuti, iinon mono kamban somata iikanon gbilin waabaati, ii moma yagojen.”

²⁵ Kaen jero Jiisasnon ijoro, “Koomunonga waawaataa Toya ii niinon koloojen. Neeno Laaligo kotigaa Toya koloojen. Iikawaajon monnon nii moma laarin nonji, iinon komuwaato, kilen toroqen laligon kotiin laligowaa.

²⁶ Monnon monj namonon laligon moma laarin nombaati een, iinon mono kamban monnon koomu kom-bombara mende komuwaa. Qaago. Qaa ii moma laarijan me qaago?”

²⁷ Martanon qaa ii moma jero, “Oo Pon, ii moma laarijen. Giinon Anutuwa Meria koloojan. Hamoqeqe Toya Kraist namonon asugiwaatiwaa jegiti, giinon mono ii koloojan. Kaen moma laarijen.” Kian.

Jiisasnon saaro jaunanon kamaaro.

²⁸ Martanon qaa kaen jen mirianon eleema kema koga Mariawaajon olon jero goraayanon karo ijoro, “Boinon kan kananon nama goojon endu kema iibagiwaajon jeja.”

²⁹ Kaen jero Marianon qaa ii moma iikanondeen ii mesaon Jiisaswaanon keno.

³⁰ Kenoto, Jiisasnon miri sombenon mende kouro endu Martanon kana somatanon mokoloon iiroti, iikanondeen nano.

³¹ Juuda ejemba yononon Mariawo miri uutanon uuta men saoliwombaa-jon ragi Marianon uulanawo waama seleenjen kamaan keno iima kokaen romonjon jegi, “Iinon mono qasirinin kema saaba.” Kaen jen iwaa gematanon otaan kenji.

³² Marianon kema Jiisas nanotinon keuma iima kanianon usugon kamaan kokaen ijoro, “Oo Pon, giinon koi laligonagati een, naanjanon mono mende komunaga.”

³³ Kaen jen silama qama saaro Juuda ejemba iwo kan nanjon motoon saagiti, Jiisasnon ii iima basusuya kolaano jaaya kalilingoro kana boria jenenawo ororo.

³⁴ Jenenawo ororo qisin onono, “Ii dakanon angi eja?” Qisin onono jegi moro, “Pon, kokaen kan iiba!”

³⁵ Kaen jegi Jiisasnon saaro.

³⁶ Saaro Juuda ejemba yononon iima jegi, “Yei! Mono aliaajon siin mamaga en muro laligonkeja’

³⁷ Kaen jegito, tosanon qaa ii qen kokaen jegi, “Jaagoo ejemba jaagia metoon laligoroti een, mono saanon Lazarus jero mende komunaga me?” Kian.

Jiisasnon Lazarus men gbiliro koomunonga waaro.

³⁸ Kaen tondur jegi Jiisaswaa wosoya mombo popoliro jaaya kalilingoro qasirinin keno. Qasirinin kema iwoi kokaen iiro: Jamo oota uroroon qamoya iikawaa uutanon ama naguya jamo somatanon koma kojangigi raro.

³⁹ Ii iima kokaen jero, “Mono jamo qizizingogi kamba.” Kaen jero eja komurotiwaa naanja Marta iinon kokaen ijoro, “Oo Ponna, ween 4 ejiwaajon mono moronawo kolooja.”

⁴⁰ Jiisasnon ii moma Martawaajon kokaen jero, “Gii moma laarin nonagati een, Anutuwa ku-usunanon akadamuyawo asugiro iinaga. Wala qaa kaen gijowe me qaago?”

⁴¹ Kaen jero jamo qizizingogi keno Jiisasnon eu uuro uro kokaen jero, “Ama, gii qamakoolina mojanjawaajon ama ‘Keraqeeango awaa!’ jen gonjen.

⁴² Gii kamba so qamakoolina momakejani, mojento, giinon wasin nona namonon kamaaweti, ejemba tuun somata liligon noma koi nanjuti, iyononon ii moma moma laariwutiwaajon ama qaa koi jejen.”

⁴³ Kaen jen aroya men waama kotakota qama kokaen jero, “Lazarus, gii mono waama kawa!”

⁴⁴ Kaen qaro eja koomuya iinon gbilin waama kaaro. Kana boria opo jakana taananon esuun jaasewan sibenon pipiin somongogi ero. Erotawaama opo dundunawo karo. Kaen karo Jiisasnon jero, “Mono dunduna isangi saanon kamba.” Kian.

Juuda galen yononon Jiisas komuwaatiwaa angonan angi.

Mat 26.1-5; Maak 14.1-2; Luuk 22.1-2

⁴⁵ Juuda ejemba Mariawaanon kouma Jiisasnon iwoi ano iigiti, iyonoononga mamaganon uugia meleema Jiisas moma laarin mugi.

⁴⁶ Moma laarin mugito, tosiannon Farisii (Kana qaawaa kaparan-konkon) yonoonon kema Jiisasnon iwoi anoti, iikawaa sunduya injogi.

⁴⁷ Ii injogi jigo gawon galen ano Farisii yononon jigo kaunsol jotamemeya horon onongi ajoroogi kokaen jegi, “Eja iikanon angoletu ku-usunawo ambembo menkejiwaajon ii mono nomaen ama munin sokonaga?”

⁴⁸ Kondiangon iwoi mon mende ama munin torogon kaen ama laligowaati een, mono ejemba korebore ii moma laarin mubuyaga. Kaen angi Rom gawman yonoo iringia soono kan nononana jiwowon jigonana ano ejemba tuun somata koi nunuangi een toton laligowombo.”

⁴⁹ Kaen jen ragi yonoononga mon qata Kaiafas iinon gbani iikanon jigo gawon galen wana koloon gawon ii men laligoro. Iinon waama gejatootoo qaa kokaen injoro, “Ono uu momogiaa oota kaanideen mende tooja.

⁵⁰ Ono qaa koi saanon mende gosiju: Nono ejemba tuun somata korebore tiwilaanin lombu somata qatawo koloowabo. Kawaajon eja motoongonon Juuda tuun somata nonoo aisenana men downana komuro sokombaa.”

⁵¹ Iinon qaa ii iyanaa aroyanon mende kolooro jeroto, gbani iikanon jigo gawon galen wana laligorotiwaajon ama ano qaayaa kania mende moma gejatootoo qaa jero, “Jiisasnon ejemba tuun somata nonoojon ama komuro sokombaa.” Qaa ii honaga jero.

⁵² Juuda ejemba tuun somata nonoojonadeen mende komuroto, Anutuwaanon uumeleen kanageso balon so deenqeema laligojoni, anana kaanagadeen mindirin nonono uumeleen tuun motoongo koloon laligowombaajon komuro. Komuwaatiwaa qaaya ii waladeen jero.

⁵³ Ween iikanondeen kanain jotamemeya yononon ajoroon kaen amin moma Jiisas komuwaatiwaa qaaya jen kotiin arena angi.

⁵⁴ Kawaajon Jiisasnon torogon Juuda yonoo batugianon asuganon mende kema kan laligoro. Kaen qaagoto, onomesaon balon qararankonkonaa goraayanon keno. Iikanon kema taon qata Efraim kanon keuma gowok-ouruta yonowo iyangiodeen laligogi.

⁵⁵ Juuda nonoonon kiankomu kendonon toriro.* Kawaajon Juuda ejemba mamaganon goman so mirigia mesaon koma konjoratin aowombaajon moma Jerusalem sitinon ugi.

⁵⁶ Jiisas mongama laligon jiwowon jigowaa toton uutanon nama amin moma kokaen qisin aogi, “Jiisasnon korisoro kendombaajon koi kanaga me qaago? Nomaen moju?”

⁵⁷ Kaen qisin aogito, jigo gawon galen ano Farisii yononon jenkooto qaa kokaen angi seiro, “Monon Jiisaswaa en raraya iima mobaati, iinon mono nonoonon kan bujuya jero moma kema men somongowona.” Kian.

12

Marianon Jiisas kowu unkoowayawonon moriro.

Mat 26.6-13; Maak 14.3-9

¹ Anutunon wala eenanon niniima koboon nunuuguroti, iikawaa kiankomu kendononon torin ween 6 tegoro kanon kan kuumambaajon ano.

* **11:55:** Kendon qata Koon qaanon Pasowa jeju. Anutunon wala eenanon Israel ejemba niniima koboon nunuuguroti, iikawaajon gbani so kaman ama aisoongeki. Eksodus 12.15

Jiisasnon kamban kanon goman qata Betani kanon keno. Wala eja qata Lazarus men gbiliro koomunonga waama laligoroti, mono iwaa mirinon keuro.

² Iikanon keuro Jiisas goda qen mubombaajon miri monnon nene oon mozongogi. Martanon oon rindeema koma ononoto, eja Jiisaswo motoon rama nene negiti, Lazarusnon iyonoo batugianon raro.

³ *Kaen ragi Marianon kele kaaro mon binja 500 gram ii men Jiisaswaanon karo. Kaaro ii apu unkoowagawo hona qata naad sewana uuta somataga iikanon saa qegetaga. Inon ii men kan simin kuma Jiisas kanianon qibibirin morin wan juyanon motoro toboriro. Kaen kolooro miri uutanon ragiti, ii apuwaa moronanon pumpunon sokoma ero mogi.

⁴ Kaen kolooro Jiisaswaa gowokouruta yonoononga mon qata Juudas Iskariot, kanagen Jiisas memelolo meroti, eja iikanon qotogon mun kokaen jero,

⁵ “Apu unkoowagawo ii mono naambaajon sewana mewutiwaajon mende anja? Yei, mangaa siita! Ii anagati een, mono ween 300:waa tawaya (Kina 6,000) kawaa so kitonaga. Ii ejemba wanaya ononin sokonaga.”

⁶ Kaen jeroto, qaa ii ejemba wanaya yonoojon majakaka morotiwaajon ama mende jero. Yonoojon ama qaagoto, yongoro meme ejaga laligon kulukululuu monen gesogia galen kono monen angi kemero iikanonja kitia iyanjaajon men laligoro. Mono kawaajon ama ii jero.

⁷ Kaen jero Jiisasnon injoro, “Ono emba koi mono mende jen mubu. Niinon komuwe ron koma nombutiwaa kambana torijiwaajon saanon selen a pu unkoowayawonon nomorija.

⁸ Ejemba wanaya ii mono kamban so batugianon laligonkejuto, niinon onowo kambana kambana mende laligomana.” Kian.

Lazarus qewombaa qaa somongon angonan angi.

⁹ Jiisasnon Betani gomanon laligoroti, ii Juuda ejemba tuun mamaganon moma kanon kagi. Jiisaswaajongadeen mende kagito, Lazarus koomunonga men gbiliro waaroti, ii motoon iibombaajon leele mujon horon kougi.

¹⁰ Kaen kougito, jigo gawon galen yononon “Lazarus kaanagadeen qenin komuwa,” jen qaa somongogi.

¹¹ Juuda ejemba mamaganon Lazaruswaajon ama Betani kema uugia meleema Jiisas moma laarigi. Kawaajon qaa kaen somongogi. Kian.

Jiisas Jerusalem uro mare kongi.

Mat 21.1-11; Maak 11.1-11; Luuk 19.28-40

¹² Kaen angi en waama iikanon ejemba tuunlelembenon kiankomu kendombaajon Jerusalem sitinon kouma laligogiti, iyononon buju qaa kokaen mogi, “Jiisasnon Jerusalem kamambaajon kananon kaja.”

¹³ *Qaa kaen moma tombi boria senawo men kananon mokoloon iibombaajon kema kokaen jen qagi,

“Hoosana! Oowe oowe! Anutu mepeseejon. Pombaa qanon kaji, Anutunon mono ii kotuegowa! Israel nonoo Kin Ponana oowe oowe!”

¹⁴ Jiisasnon dongi melaa mon mokoloon kawaa qaganon uma raro. Ii gejatootoo qaa mon kokaen oogita ejiwaa so kolooro,

¹⁵ “Oo Jerusalem ejemba Zaion baana liligon rajuti, ono mono mobu, onoo Kin Pongianon mono kawaa.

Dongi melaawaa qaganon rama kawaa. Kawaaajon keegia mono mende mobu.”

¹⁶ Jiisaswaa gowokourutanon iwoi kolooroti, iikawaa kania wala mende moma kotogito, kanagen saanon moma asarigi. Jiisasnon Siwenon uma asamararanawo laligoroti, qaa ii kamban iikanon romongon kokaen jegi, “Ahaa! Qaa ii mono Jiisaswaaajon oogita eja ano ejembanon qaa iikawaa so ama mugi honawo kolooro.”

¹⁷ Ejemba Jiisaswo Betani laligogiti, iyononon dangunu kaana nama bujuya jen seigi. Jiisasnon Lazarus qaro koomunonga gbilin waama qasiriwaa jamo kobaa mesaon kouro ejemba tuunon iigiti, iyononon Jiisaswaa kania nanon jen jen asarigi.

¹⁸ Jiisasnon angoletoto ii meroti, qaa ii mogitiwaaajon ama ejemba tuun somatanon luluuma koma horon mubombaajon kengi.

¹⁹ Kaen kengi Farisii (Kana qaawaa kaparanonkon) yononon iyangiodeen amin moma kokaen jegi, “Mobu. Balona balona ejemba yononon mono luluuma horon iwaa gematanon kemakeju ano nono qaa gawon iikayadeen men bimbimgonin hona mon mende kolooja.” Kian.

Griik ejemba tosanon Jiisas monganji.

²⁰ Juuda ejemba kiankomu kendombaajon Jerusalem sitinon uma Anutu waeya men mepeseegiti, iyonoo batugianon Griik ejemba tosaana motoon laligogi.

²¹ Yononon gowoko qata Filip iwaanon kagi. Filipnon Galili prowinswaa taon qata Betsaida kawaa ejaga laligoro. Griik yononon iwaanon kan qisin kokaen ijogi moro, “Somatanana, nono ainnananon Jiisas iibombaajon mojon.”

²² Kaen ijogi moma Andruuwaanon kema qaa ii ijoro. Jero moma motoon kema Jiisas jeri moro.

²³ Qaa ii moma meleema kokaen jero, “Siwewaa asamararananon Siwe gomambaa Eja Hona iwaanon mombo asugin koto asariwaati, iikawaa kambananon mono torija.

²⁴ Niinon koomunaa sare qaa hona toon mon kokaen injijowe mobu: Yagon kota namonon mende kemen jumbaati een, mono een iikayadeen ewaa. Kaen een ewaato, kemen jumbaati een, kuragayanon mono juma ondonbondon waaro hona mamaga sogowaa.

²⁵ * “Kawaa so daen yononon laaligogia iyangiaajon angon koma iyangiaa jaajaa siiseweweya qaa laligowombaajon siina momakeji, iyonoo laaligogianon mono soowaa. Kaen soowaato, monon mon iyanaa laaligoya goragora ama niijegenaa ama nombaa, iinon mono laaligo hona ondonbondonawo mokoloon tetegoya qaa kotiin laligon ubaa.

²⁶ Monon nii welen qen nomambaajon jeji, iinon mono nii notaan laligoro sokombaa. Welena qenjeji, mono nii kema kan laligomanati, iikanon kaanagadeen niwo laligowaa. Monon niwo laligon welena qen nomakeji, Amanon mono ii goda qen muro laligowaa.” Kian.

Jiisasnon komun gbiliwaatiwaa qaa saana jero.

²⁷ Jiisasnon jero, “Wosona keteda koi kouma gojono bana kuuro laligon jen. Mono nomaen jenenaga? Qaa monganjen. Oo Ama, gii saanon konjilin aua kamban kokanona metogon nombaa. Kilen kokaembaajon kaen mende qama koolimana: Aua koi kawaa siimboboloya ii mokosingon bosimanjiwaaajon ama geenjo qananon anjan.

* 12:25: Mat 10.39; 16.25; Maak 8.35; Luuk 9.24; 17.33

²⁸ Oo Ama, gii mono geengaa akadamuga ama noma qabunaga men somariiwa.” Kaen qama kooliro Siwenonga qaa kokaen kolooro, “Niinon akadamuna ama goma kanon qabunana men somariiwe ano toroqen men somariiwe sein kembaa.”

²⁹ Qaa ii kolooro ejemba tuun nangi yononon ii moma jegi, “Pilisik qendan qaja.” Tosianon jegi, “Siwe gajoba monon iwaajon qaa ijoro otona mojon.”

³⁰ Kaen kaen jegi kokaen inji, “Oton ii noojon ama mende koloojato, ii onoojon ama kolooja.

³¹ Kamban kokaamba goman goman ejemba nanamemen bologa otaankejuti, iyonoo gosigosi kambangianon mono ba koma ononja. Anutunon yonoo qaagia jen tegon irona meleema onono qagianon ubaatiwaajon anja. Kamban kokaamba Anutunon Kilenaa Ponja goman so galen koma onomakeji, mono ii konjono seleenjen kamaawaatiwaajon anja.

³² Iinon kamaawaato, noojona kokaen koloojaa: Ejembanon balononga noma kanakeewan kosigogi uma nambe kana kolooro ejemba goman so horon onombe luluuma noonon kan tuun men nambuya.”

³³ Ii koomu nomaanja komuwaati, iikawaa qaa saanja kaen inji mogi.

³⁴ *Ejemba tuun yononon ii moma kokaen ijogi, “Nono Kana qaa weenjon kokaen mojon, ‘Kraistnon mende komun tetegoya qaa laligon uma laligowaa.’ Giinon naambaajona kokaen ninijon, ‘Siwe gomambaa Eja Honja namononga men kosigogi kanakeewan uma nambaa.’ Siwe gomambaa Eja Honja ii moronon?”

³⁵ Ii moma meleema onono, “Asasaganon kamban torodaamon mombo batugianon asarin laligowaa. Pangamanon qagianon uma turun onono kawaa bunja koloowabotiwaajon mono asasaganon kema kan laligowu. Asasaganon en onombaatiwaa so mono asasaganon laligowuya. Moronon pangamanon jibujabu kema kankeji, mono dakanon keubaati, ii mende moja.

³⁶ Kawaaajon asasaganon kamban dawi onowo laligowaati, kamban iikanon ii mono uutanon moma anjon koma laligowu. Asasaga kanageso koloon laligowutiwaajon mono asasaga ii moma laarin laligowu.” Jiisasnon qaa kaen jen onomesaon asanon keno. Kian.

Juuda somata yonoo ukotiigianon mende looriro.

³⁷ Jiisasnon angoletto mamaga men laligoro Juuda galen yononon ii jaagianon iigito, kilen ii mende moma laarin mun silemale laligogi.

³⁸ *Kaen laligogi gejatootoo eja Aisaiawaanon qaa mon ii honawo kolooro. Iinon qaa ii kokaen oorota eja,

“Oo Pon, nononon Bunja qaa jen asarin uugia kuun onomakejonto, moronon ii moma laarinaga?

Ponon ku-usuna ii mono morowaajona isaano moma asariwaa?”

³⁹ Hamogege Toya moma laarin mubombaajon bimonon amamaagiti, Aisaianon iikawaa kania moma qaa mon waladeen kokaen jen oorota eja,

⁴⁰ “Iyangiaa jaagianon iwoi iima kania iima kotowubo me uugianon qaa kania moma asariwubo. Ii moma asarin uugia meleembubo.

Uugia meleenji men qeangon onomambo. Iinon kaen koloowabotiwaajon ejemba jaagia men goon uugia gojono laligoju.”

⁴¹ Jiisasnon Siwewaa asamararanon asarin laligoro Aisaianon kaen iima kania jen asarin qaa ii jero.

* **12:34:** Ond 110.4; Ais 9.7; Eze 37.25; Dan 7.14 * **12:38:** Ais 53.1; 6.10

⁴² Jotamemeya ano galenkonkon eja yonoononga mamaganon kaanagadeen Jiisas moma laarigito, Farisii (Kana qaawaa kaparankonkon) yononon qamakooli miri tuunonga konjoma onombubotiwaajon ii asuganon mende jokoloogi.

⁴³ Ejembanon mepeseen onombutiwaajon kaparan kongito, Anutunon mepeseen onombaatiwaajon ii qemasologen angi. Kian.

Jiisaswaa qaayanon ejemba gosin qaanana jen tegowaa.

⁴⁴ Tosianon kaen angito, Jiisasnon qama kokaen jero, “Monon moma laarin nonji, iinon niigadeen mende moma laarin nonjato, moronon wasin nonoti, ii kaanagadeen moma laarin muja.

⁴⁵ Monon nii niima mono wasin nonoti, ii kaanagadeen iimakeja.

⁴⁶ Ejemba mon nii moma laarin nonji, iinon mono pangamanon qokotaan laligowabo. Kawaajon niinon kamaan asugin gomaña gomaña onoo asasagagiaga kolooweta laligojen.

⁴⁷ “Niinon kamaan asugin gomaña gomaña onoo qaagia jen tegomambaajon ama mende kaweto, ejemba balon so hamo qen onombe kaman kokaamba letoma Siwewaa buña koloowuti-waajon ama kaweta laligojen. Kawaajon ejemba noo Buña qaana moma mende ten koma otaankejuti een, niinon iyonoo qaagia mende jen tegomaña.

⁴⁸ Daen yononon jejewili ama noma Buña qaana mende moma angon konjuti, iyonoo jen teegogianon mono kokaen koloowaa: Niinon Buña qaa jewe mogiti, qaa iikanon mono kaman somatanon qaagia jen tegoro siimbobolo iikawaa so mobuya.

⁴⁹ “Kania kokaembaajon kaen koloowaa: Niinon Buña qaa jen laligoweti, ii qaa omaya qaagoto, ii neenaa ainanonga mende kolooro jen laligon koube. Kaen qaagoto, Ama wasin nonoti, ii ano qaa je nomaen jemanati, iikawaa jen koton nono jen laligon koujen.

⁵⁰ Amawaanon jenkotoo iikanon mono onoo laaligo kotakotanon ama onomakeja, ii mojen. Kawaajon Amananon ii jemanatiwaajon jen koton nonoti, mono iikawaa so Buña qaa jenkejen.” Kian.

13

Jiisasnon gowoko yonoo kanagia songbano.

¹ Kiankomu kendonon* toriro Jiisasnon kania kokaen moma yagoro, ‘Namo mesaon Amananon umambaa kambananon mono torija.’ Kaen moma yagon iyanaa alauruta namonon laligogiti, ii uutanon jopagon onoma laligon tetegoyanon iikanon kaanagadeen uujopaya ii gendeema onono.

² Komuwaatiwaa kambananon kan kuumambaajon ano kaman monon gomantiinaa nene newombaajon ajoroon motoon ragi iwoi kokaen kolooro: Saimon Iskariotwaa meria qata Juudas ii Satanon sololoodabororo. Jiisas memelolo men mubaatiwaa qaaya ii sane anota uutanon kemero moma raro.

³ Jiisasnon iyanaa kania ii kokaen moma kotooro, ‘Amanon iwoi kuuyaa ku-usuna ii noo boronanon ano Anutuwaanonga kamaan laligon mombo iwaanon umambaajon anjen.’

⁴ Kania kaen moma koton nene nen ragitinonga waama malekuya kotogon gawombaa opo jokana mon men batuyanon kokosiin somongoro.

* **13:1:** Anutunon wala eenanon Israel ejemba niniima koboan nunuuguroti, kendon iikawaa qata Koon qaanon Pasowa jeju. Eksodus 12.15

⁵ Ii somongon apu juunon molaaro kemero kanain gowokouruta yonoo kanagia songbano. Songbandaboron keren jokana (selemooto) batuyanon kokosiin somongoroti, iikanon kanagia motoro.

⁶ Songbama kema Saimon Piitowaa kanianon kouro kokaen ijoro, “Oo Pon gii welenqe qe kamaanqeqeta qaago. Giinon noo kanana songbana mende sokombaa.”

⁷ Kaen jero moma kokaen meleen, “Iwoi keteda koi anjeni, giinon iikawaa kania kamban kokaamba mende moma kotojanto, kanagenon ii saanon moma asarin laligowaga.”

⁸ Meleen kokaen kaparan koma jero, “Gii mono noo kanana kamban monon qaago toton songbambaga.” Kaen jero kokaen ijoro, “Niinon gii mende songbama gomanati een, gii mono noo gowokona toroqen laligomambaajon amamaawaga.”

⁹ Kaen ijoro Saimon Piitonon birindin aarun meleen, “Pon, kawaajon gii kanagadeen qaagoto, borona ano wana ii motoon songbamba.”

¹⁰ Kaen meleen kokaen ijoro, “Monon apu arin karo kania kaanideen songbanin jewona qaa tataankota koloowaa. Ono kuuya soraaya kolood-aborojuto, motoongoyanon soraaya mende kolooja.”

¹¹ Moronon memelolo men mumambaajon anoti, Jiisasnon ii moma kawaajon kokaen jero, “Ono kuuya soraaya mende kolooju.”

¹² *Kanagia songbandaboron malekuya mombo mouma kamaan raro nene negi kokaen qisin onoma jero, “Niinon iwoi ama ononjeni, ono iikawaa kania moma asariju me qaago?”

¹³ Ono noojon ‘Boi!’ ano ‘Pon!’ kaan noomakeju ano niinon ii hona koloojen. Kawaajon ii soyanon jenkeju.

¹⁴ Niinon onoo Pon Boigia koloon welenqe qe kamaanqeqeta sili men kanagia songbanjeni een, ononon mono kaanideen men kamaan aon welenqe qe koloon kanagia songbama aon laligogi sokombaa. Ii mono gawongiaga.

¹⁵ “Niinon ama qendeema ononjeni, ono mono iikawaa so nanjon welen qen aon laligowu. Kaen laligowutiwaajon iikawaa silia niinon kete qendeema onombe iiju. Ii romongon iikawaa tania otaagi sokombaa.

¹⁶ *Niinon qaa hona toon mon kokaen injiowe mobu: Welenqeqenon kamaanqeqeta kolooro toyanon uuta kolooja. Gowokonon boiya uugun uuta koloomambaajon amamaawaa. Kaanagadeen eja pon monon gajobaya wasiro qele kema gawon menkeji, iinon mono ponaa baatanon laligonkeja.

¹⁷ Ono qaa kota ii kete moma kotoju. Kawaajon selememe mesaon alaurugia yonoo newo baagianon kema laligowuti een, niinon mono onoojon ‘Iia simbawonawo!’ jema.” Kian.

Monon memelolo men mubaatiwaa qaa waladeen jero.

Mat 26.20-25; Maak 14.17-21; Luuk 22.21-23

¹⁸ * “Qaa jejen, ii mono ono kuuya mende unuanja. Niinon moroga mweengon unuambeti, yonoo kaniagia ii saanon moma kotojen. Kaen laligojento, Buna Tere mon iikanon honawo kolooro sokombaa. Qaa ii kokaen, ‘Monon niwo nene motoon nejoti, iinon mono kelebele ama gbakoyanon riitama noma numambaajon jojorija.’†

¹⁹ “Nii hona kanagen koloowaatiwaa qaayaga wala jejen. Kawaajon hona koloowaati, ono kamban iikanon noo kanana moma asarin kokaen jewuya,

* **13:12:** Luuk 22.27 * **13:16:** Mat 10.24; Luuk 6.40; Jon 15.20 * **13:18:** Ond 41.9 † **13:18:** Gbakoyanon riitama noma numambaajon jojorija, qaa ii Israel yonoonon sareqaa mon. Kania kokaen: Iinon uutanon qetama nonja.

‘Ahaa! Laaligowaa kania kamban so laligon kouma laligoroti, iinon mono ii kolooja.’ Kaen jen moma laarin nombutiwaajon niinon qaa ii waladeen asuganon jewe moju.

²⁰* “Niinon qaa hona toon mon kokaen injiowe mobu: Niinon ejemba mon wasiwe gawon memambaajon karo monon ii koma horoji, iinon mono nii kaaniadeen koma horon nombaa. Kaaniadeen nii koma horon nonji, iinon moronon wasin nonoti, mono ii kaanagadeen koma horon mubaa.”

²¹ Jiisasnon qaa kaen jen wosia kouma gojoma jumambaajon ano qaa inisaama kokaen injoro, “Niinon qaa hona toon mon kokaen injiowe mobu: Onoononga monon nii memelolo men nombaa.”

²² Kaen injoro gowokourutanon iyangia kunjalilin uun aigigiin anja anja kokaen romongogi, ‘Mono morowaajona jeja?’ Kaen romongon uuwoi tompiririn ragi.

²³ Tompiririn rama nene negi Jiisaswaa wombo gowokoyanon iwaa kooronanon raro.

²⁴ Iinon raro Saimon Piitonon wananondeen gowoko ii sare ama mun kokaen ijoro moro, “Qaa ii morowaajon jeji, ii qisin mun jena moman.”

²⁵ Kaen ijoro moma rapingon Jiisaswaa totoyanon nangon kokaen qisiro, “Pon, eja ii moronon?”

²⁶ Kaen qisiro meleema muro, “Bered kitia qaannon qendungan mon mumajati, iinon mono ii.” Meleema mun bered kitia men qaannon qendungan Juudas muro. Juudaswaa manja qata Saimon Iskariot.

²⁷ Bered kitia ii muro Satanon iikanondeen Juudaswaa uutanon kemero. Kawaajon Jiisasnon ii jen koton mun kokaen ijoro, “Iwoi ambagati, ii mono uulanawo amba.”

²⁸ Qaa kaen ijoroto, ii naambaajon ijoroti, ii gowoko tosanon motoon rama nene negiti, iyonoononga monon mon mende moma asariro.

²⁹ Gowoko tosanon iikawaajon kokaen romongogi, “Juudasnon monen gesowaa galenaga laligoroti, iikawaajon kendon kambananon iwoi amamaawonati, ii sewana mewaatiwaajon wasija me ejemba wanaya monen iwoi mon men onombaatiwaajon jeja.”

³⁰ Juudasnon qaa ii saanon moma asarin bered kitia ii men iikanondeen mesaon selegen keno goman tiiro. Kian.

Jiisasnon jojopan qaa dongoga jen koto.

³¹ Juudasnon mesaon selegen keno Jiisasnon kokaen injoro, “Keteda koi Anutunon akadamyua Siwe gomambaa Eja Hona ama tegon muro iinon Anutuwa qabunaya men somariiro asugija.

³² Iinon Anutuwa qabunaya men somariin Anutuwo qokotaaji-waajon Anutunon mono kaaniadeen iwaa qabunaya men somariiwaa. Ii kamban mende koriro men somariiro asamararananon asugiro laligon ubaa.

³³* “Oo kokouruna, niinon kamban torodaamon mombo onowo laligomanja. Ii laligon onomesaowe kanagen mongama noma laligowuya. Juuda yonoojon kokaen injiowe mobu, ‘Nii goman kemaajati, onjo iikanon kawombaajon amamaawuya.’ Qaa iikayadeen keteda koi onoojon kaanagadeen jejen.

³⁴* “Niinon jojopan qaa gbilia jen koton ononjen: Onjo mono uugianon jopagon aon laligowu. Niinon jopagon onjoma laligoweti, onjo mono iikawaa so jopagon aon laligowu.

* **13:20:** Mat 10.40; Maak 9.37; Luuk 9.48; 10.16 * **13:33:** Jon 7.34 * **13:34:** Jon 15.12, 17; 1 Jon 3.23; 2 Jon 5

³⁵ Batugianon uugianon jopagon aon laligowuti een, ejemba kuuya yononon injiima kaniagia moma koton kokaen jen laligowuya, 'Ahaa! Mono Jiisaswaa gowokouruta kolooju.' " Kian.

Piitonon Jiisas qakoombaatiwaa qaa waladeen jero.

Mat 26.31-35; Maak 14.27-31; Luuk 22.31-34

³⁶ Saimon Piitonon Jiisas kokaen qisin muro, "Pon, gii daen kembaga?" Qisin muro meleeno, "Nii dakanon kemañati, gii iikanon notaan kamambaajon amamaawaga. Kamban kokaamba amamaawagato, kanagen ii saanon notaan kawaga."

³⁷ Meleeno kokaen qisiro, "Pon, nii mono naambaajon kamban kokaamba gii gotaan kamambaajon amamaamaña? Niinon mono laaligona goojon ama qeleema mesaomaña."

³⁸ Qisiro kokaen meleeno, "Gii honaga laaligoga noojon ama qeleema mesaomambaajon jejan me? Qaa ii jeganondeen jejan. Niinon qaa hona toon mon kokaen gijowe moba: Kete kurunon qamambaajon dodowiro giinon kamban iikanon qakooma nona indina karon koloojaa." Kian.

14

Jiisasnon gowokouruta ulunkolen menj onono.

¹ "Uugianon mono majakaka qaganon wosobiri mende moma laligowu. Mono Anutu moma laariwu ano nii kaangadeen moma laarin noma laligowu.

² Noo Amanaa goman wananon miri uuta seiseiya raja. Ii mende ranagati een, mono onoojon qaa kokaen jewenaga: Niinon mono iikanon uma onoo dun miri menj meagomaña.

³ "Niinon wala kema uma onoo dun mirigia menj meagomañato, ninon goman laligomañati, ononon kaangadeen niwo iikanon motoon laligowombaa siina mojen. Kawaajon niinon mono mombo eleema kan unuambe eukanon ubuya.

⁴ Niinon goman daengen kemañati, ononon iikawaa kania moma kotodaboroju." Kian.

Amawaanon kekenaa kana ii Jiisas.

⁵ Jiisasnon kaen injoro gowoko qata Tomas iinon kokaen jero, "Oo Pon, gii goman dakanon kembati, nononon ii mende mojon. Kawaajon iikawaa kania ii mono nomaen moma kotowonaga?"

⁶ Ii moma kokaen ijoro, "Niinon Kana koloojen. Niinon Qaa hona ano Laaligo kotakota koloojen. Monon Amawaanon keumambaajon moma noonon kawaati een, iinon mono kana mokoloowaa. Kana morota mon mende raja.

⁷ Ononon nii onanon moma koton nombuyagati een, mono neenaa Amana kaangiadeen moma koton mubuyaga. Ononon kamban kokaamba kanain noo Amana iima modaboroju."

⁸ Kaen jero Filipnon kokaen ijoro moro, "Oo Pon, gii Ama qendeema nonona nononon ii uun iinin sokoma nonombaa."

⁹ Ii moma Jiisasnon ijoro moro, "Oo Filip, nii kamban koriga toton onowo pondan laligowego niima kilen kanana mende moma kotojan me? Monon nii niima kotoroti, iinon mono Amana kaangadeen iima koton laligoja. Kawaajon gii mono nomaambaajon Ama qendeema nonona iibombaajon jejan?"

¹⁰ “Niinon Amawo qokotaan nambe Amanon niwo qokotaan nanji, ii moma laarijan me qaago? Qaa Buja jewe momakejuti, niinon qaa ii neenaa uunanonga mende men jenkejen. Qaago! Gawon menkejen, ii kaanagadeen Amananon niwo qokotaan nanji, iinon nemun koma nono hona koloonkeja. Kawaajon gawon menkejen, ii mono iwaa gawonga menkejen.

¹¹ “Niinon Amawo qokotaan nambe Amanon niwo qokotaan nanja. Ononon mono kaen moma laarin nombu. Qaa ii jenanon jewe moma mende moma laarin nombuyagati een, ii mono angoletona iijutiwaajon ama moma laarin nombuya.

¹² Niinon qaa hona toon mon kokaen injowe mobu: Daen yononon nii moma laarin nonjuti, yononon kaanagadeen nii angoletu men laligoweti, iikayadeen menkebuya. Iikaanadeen menkebuya ano kamban tosaanonon niinon meweti, iikawaa soya uugun ii menkebuya. Niinon Amawaanon uma laligomanatiwaajon ama angoletu uuta somata megii asugiwuya.

¹³ “Amananon noojon ama qabunayawo koloowaatiwaajon mojen. Kawaajon ama ononon noo qananon naa iwoiwaajon qama kooliwuyati, niinon mono ii amana. Kaen ambego iikanon Amanaa qabunaya jegin somariinkebaa.

¹⁴ Ononon iwoi mombaajon noo qananon qama koolin qisin nombuyati een, niinon mono ii amana.

¹⁵ Ononon nii uugianon jopagon nomakejuti een, mono noo jojopan qaana ten koma otaan laligowu.” Kian.

Jiisasnon Uja Toroya wasimambaajon jen somongoro.

¹⁶ “Niinon Ama qama koolin mube iinon nemun koipu Toya mon onono kamaan noo kitina tetegoya qaa onowo laligon ubaa.

¹⁷ Nemun koipu Toya ii Uja Toroya. Iinon qaa honaa Toya kolooja. Uugia mende meleengiti, iyononon ii mende iima koton mende moma muju. Kawaajon yononon ii koma horon mun angon kombombaajon amamaankejuto, Uja iinon mono onowo laligoja ano kanagen uugianon kemen onowo nambaa. Kawaajon ii wabaga qaagoto, ii saanon moma koton muju.

¹⁸ “Niinon onomesaowe guan mera kaana mende koloon laligowu. Nii mono onoonon eleema kamaa.

¹⁹ Kamban torodaamon tegorogo balon ejemba omaya yononon nii mombo mende niima laligowuya. Yononon qaagoto, uugia meleengiti, ononon nii saanon niimakebuya. Niinon kotiin laligojenywaajon ononon kaanadeen gbilin kotiin laligowuya.

²⁰ Ama, nii ano onjo, anono motoonggo koloon laligojon. Niinon Amanawo qokotaan nambe ononon niwo qokotaan nanji niinon onowo qokotaan nanjen. Iikawaa kania ii Uja Toroyanon uugianon kemebaatiwaa kamban kanon saanon moma asariwuya.

²¹ “Monon noonon jojopan qaana kuuya moma angon koma ten komakeji, iinon mono utanon nii jopagon nomakeja. Monon nii jopagon nono noo Amananon mono ii jopagon munkeja ano niinon ii jopagon munkejen. Niinon ii jopagon kaniana isaambe moma kotowaa.”

²² Jiisasnon kaen jero Juudas Iskariotwaa wakana Juudas iinon kokaen ijoro, “Pon, gii nomaembaajon kaniaga nonogadeen ninisaambaga ano ejemba uugia mende meleengiti, yonoonon ii kolatin onomambaajon jejan?”

²³ Kaen ijoro kokaen meleema muro, “Monon utanon jopagon nomakeji een, iinon mono noo Buja qaana ten koma otaan laligowaa. Kaen laligoro

Amananon ii jopagon muro Amawo noronon mono iwaa uutanon kemen pondan iwo motoon laligowon.

²⁴ Monon nii uutanon mende jopagon nomakeji een, ii mono noo Buna qaana mende ten koma otaan laligowaa. Qaa jewe momakejuti, ii neenaa Bunaga qaagoto, Ama wasin nonoti, iinon ii nono jenkejen.

²⁵ “Niinon qaa kuuya ii onowo pondan laligoweti, kamban iikanon kuma onoma laligowe.

²⁶ Kaen laligoweto, Amanon Una Toroya noo qananon wasiro kamaan nemun koipu Togia koloon rijojoon onomakebaa. Iinon qaa kuuya kuma onoma niinon qambanmamban qaa kuuya onombeti, ii duduwubotiwaajon koma gbilin onomakebaa.

²⁷ “Niinon luae ononjen. Neenaa luae soro qaita mon ii ambe uugianon ewaa. Balonon ejemba yononon luae qen aonkejuti, niinon iikawaa tani kaana mende qen onomakejento, ii uugun luae qaita mon onomakemana. Kawaajon uugianon mono wosobiri qaganon keegia mende moma laligowu.

²⁸ “Niinon qaa kokaen injowe mobu, ‘Niinon onomesaon uma laligon mombo onoonon eleema kama.’ Ononon uugianon nii honaga jopagon nombuyagati een, qaa jejen, iikawaajon saanon aisoowuyaga. Amanon noo somatana kolooja. Kawaajon nii ‘Amananon uma,’ jejen, ononon ii moma saanon uukoisoro mokoloogi sokonaga.

²⁹ Qaa keteda koi jewe mojuti, iikawaa hona era koloowaa. Hona koloowaati, ononon kamban iikanon ii saanon romonjon moma laariwuya. Kawaajon ii waladeen injowe moju.

³⁰ “Kambana torijiwaajon onowo qaa mamaga mombo jemambaajon mende mojen. Kilenaa Ponanon goman so galen koma onomakeji, iinon mono kamambaajon jojorija. Iwaa esunanon mono haamo mende ama noma kondondongowaa. Noonon kana ii iinon jen kotowaatiwaa so mende eja.

³¹ Mende ejato, niinon Ama jopagon munkejenjiwaajon iwoi kuuya qaa jen koton nomakejiwaa so amakejen. Balon ejembanon noo kaniana kaya jen kuma onongi moma asariwutiwaajon mojen. Kawaajon mono mesaon waama kagi kembon.” Kian.

15

Jiisasnon wain gere wanjaleya, anono boria koloojon.

¹ Jiisasnon gowokouruta ii kokaen injoro, “Niinon wain gere hona koloowe noo Mananon wain gawombaa toya kolooja.

² Niinon gere kaana qa boronawo koloojen. Gere boria kuuya hongia mende mokolon gorosona koloojuti, Amananon ii koton gilin onombaa. Gere boria kuuya noonon ragi hongia koloon elankejuti, Amananon ii mono koma konjoratin onombaa. Nanamembaa hona somariin qebulugon seiseiyawo koloowuti-waajon mono men solananin onombaa.

³ “Ono Buna qaa injowe iikanon mono men solananin koma konjoratin onono soraaya koloon laligoju.

⁴ Kawaajon ononon mono niwo qokotaan nambu. Kaen nangi niinon onowo naman. Wain boria monon gere batuyanon mende rama tama kamaaji een, ii mono iyan nemun koma aon hona koloombambaajon amamaawaa. Iikawaa so ononon kaanjadeen niwo mende qokotaan nanjuti een, mono ononganideen nanamembaa hona een mokoloowom-baajon amamaawuya.

⁵ “Nii wain gere koloowe ononon iikawaa boria koloaju. Ononon nomesaon onoangiodeen nama iwoi mon ambombaajon amamaa-wuya. Kawaajon monon niwo qokotaan nano niinon iwo qokotaan nambe iinon mono nanamemembaa hona honombononga mende mokoloon laligowaa.

⁶ Daen yononon niwo mende qokotaan nanjuti een, wain gere toyanon mono ii gere boria kaana koton onoma giliro seleengen kembuya. Kema sooligi men kululuun gerenon giliro kemen jewuya.

⁷ “Yononon jewuto, leegen ononon mono niwo qokotaan nambu. Kaen nangi noo Buna qaananon onoo uugianon qokotaan nanji een, ononon ii me woi buna qen aowombaajon mojuti, ii mono Ama qama koolin mugi onombaa.

⁸ Ononon noo gowokouruna koloon nangi nanamemengiaa hona honombononga qaa koloon kamaan ragi laligowuya. Kaen men laligowuyatiwaa-jon Amanaa qatanon mono akadamyawo koloon ewaa.

⁹ Amananon nii jopagon noma laligoroti, niinon mono iikawaa so kaangadeen jopagon onoma laligowe. Ono mono noo uujopa uutanon nambu.

¹⁰ Niinon Amananon jojopan qaa ten koma laligon kouma iwaa uujopa uutanon nanjen. Kawaa so onoo noonon jojopan qaana men ten koma laligowuti een, mono saanon noo uujopa uutanon nangi jopagon onoma laligomana.

¹¹ “Niinon uu korisoro onoonon ambe koton uugia saa qen ero honombononga qaa aisoon laligowutiwaaajon qaa ii injiowe moju.

¹² *Noonon Kana qaa ii kokaen: Niinon uunanon jopagon onoma laligoweti, onoo mono iikawaa so onoangia jopagon aon laligowu.

¹³ Monon alauruta yonoojon ama anaa laaligoya togon mesaowaati, iikanon mono uujopa uuta somata kolooja. Monon ii uugun jopagon onomambaajon amamaawaa. Uujopa tosaana ii iikawaa kamakamaaya.

¹⁴ “Niinon iwoi ambutiwaaajon jen koton onomakejen, ononon iikawaa so amakejuti een, mono noo alauruna koloaju.

¹⁵ Welenqeqewaa kania kokaen: Galenanon gawona nomaen ama menkeji, ii welenqeqeyanon mende momakeja. Kawaajon onoo qagia ‘Welenqeqeuruna,’ kaen mende toroqen jen onoomanato, Amanaanonga Buna qaa mobeti, ii kuuya mono onoojon inisaambe moju. Kawaajon qagia ‘Alauruna,’ kaen onoombe sokonja.

¹⁶ “Oo alauruna, ononon nii mende mweengon nongito, niinon onoo mweengon kuun onombe nanju. Kawaajon ononon liligon kema hona kokaen mokoloon pondan elaagi en uro sokombaa: Noo qana qama iwoi ii me ii kawaajon Ama qama kooliwuti, ii mono onono bunagia koloowaa.

¹⁷ Onoo mono batugianon jopagon aon laligowu. Niinon jojopan qaana kaen jen koton ononjen.” Kian.

Uumeleembaa gadokopaya yononon onoo kazi ama onombu.

¹⁸ “Balonon uugia mende meleengi yononon kazi ama onombuti een, mono qaa kokaen moma kotowu: Yononon wala nii kaangiadeen kazi ama noma laligogi.

¹⁹ Onoo uumeleembaa gadokopa tuunon laligowuyagati een, tuunurugia yononon mono iyangiaa alaurugia ukalen ama onombuyaga. Ii ama onombuyagato, niinon onoo mweengon yonoo arenonga unuambe morota koloon laligoju. Yonoonon nanamemen bologa ii gema qen laligojutiwaaajon ama kazi ama onomakeju.

* 15:12: Jon 13.34; 15.17; 1 Jon 3.23; 2 Jon 5

20 **“Niinon qaa mon kokaen injowe mogiti, ii mono uu wombogianon ama romongowu, ‘Welenqequenon kamaanqeeta kolooro toyanon somataya koloaja. Gowokonon boiya uugun uuta koloomambaajon amamaawaa.’ Kawaa so tosianon nii sisiwerowero ama noma laligon kougiti een, tosaaja yononon mono noo mundunuruna onjo kaaniadeen sisiwerowero ama onoma laligowuya. Yononon noonon Buna qaa moma anjon koma laligogiti een, ononon noo qaana jen sein laligogi mono kaaniadeen saanon moma anjon koma laligowuya.*

21 *Kaen laligowuyato, nii wasin nonoti, iyononon ii mende moma muju. Kawaaajon silemale qaganon iwoi kania kania tondu ama onombuti, ii mono noo qabunanaajon ama koloon onombaa.*

22 *“Niinon yonoonon mende kamaan Buna qaa injowe mobuyagati een, iyononon mono singisongogiaa gamuya mende moma laligowuyaga. Kaen een laligowuyagato, kamban kokaamba singisongogia modaboron koma turuwombaajon amamaawuya. Mondomondo qaagia mono nomaen mokoloowuyaga?*

23 *Monjon nii kazi ama nonji, iinon mono Amana kaaniadeen kazi ama muja.*

24 *Angoletu uuta somata meweti, ii monjon mon onjo batugianon mende men laligoro. Niinon ii mende mewenagati een, iyononon mono singisongogiaa gamuya ii mende moma laligowuyaga. Tompiririn qen laligowuyagato, kamban kokaamba niinon ii mewe iidaboronjo kilen nii ano Amana kaaniadeen een toton kazi ama noroma laligoju.*

25 **“Kaen ama noroma laligogi Buna qaa monjon honawo kolooro. Mooseson kana qaa ononoti, iikanon qaa ii kokaen oogita eja, ‘Yononon een toontoon kazi ama noma laligogi.’ Qaa iikanon mono honawo kolooro.*

26 *Niinon Amawaanon uma koipu Toya wasiwe onoonon kan uugianon kemen nanjon onombaa. Unja Toroya iinon qaa honaa Toya koloaja. Iinon Amawaanonga kamaan noo kaniaana nanjon jen asarin onoma laligowaa.*

27 *Iinon kaen laligowaa ano ononon kaaniadeen noo kaniaana nanjon jen asarin laligowuya. Niinon kanain uuwaa qenjaaro gawon men laligoweti, ononon mono kanakanaiyanonga niwo laligon waagi. Kawaaajon onjo mono ii saanon jen asarin laligowu. Kian.*

16

Jiisaswaa gowokouruta manja kigi utama onombu.

1 *Jiisasnon toroqen kokaen jero, “Onjo kamaan unuro jinjaun qewubo. Kawaaajon niinon qaa ii waladeen jewe moju.*

2 *Uugia mende meleengi iyononon mono qamakooli miri tuungianonja utama onongi seleenjen kamaan laligowuya. Kanagen kamban mon kan kuuwaati, iikanon onjo noojona ama unugi komuwuya. Kaen unun kokaen jewuya, ‘Iikaanja kanon Anutuwaa welenja qenin Anutuwaa uutanon qeangoja.’ Kuuyanon kaen moma soon jewuya.*

3 *Yononon Ama ano nii noroo kaniaanara mende moma asarinkejutiwaajon ama iikaan ama onoma laligowuya.*

4 *“Kaen tompiririn qen laligowuyato, niinon qaa ii waladeen injowe moju. Kawaaajon kamban ii kan kuuro qaa iikawaa hona koloowaati, onjo kamban iikanon saanon kokaen jewuya, ‘Kraistnon kokawaa buju qaaya*

* 15:20: Mat 10:24; Luuk 6:40; Jon 13:16 * 15:25: Ond 35:19; 69:4

mono waladeen ninijoro moni.’ Neeno onowo laligowetiwaajon ama qaa ii kamban koriga ero wala mende jewe moma kougi.” Kian.

Un̄a Toroyanon gawon̄a kokaen men̄keja:

⁵ “Niinon kamban kokaamba wasin nono kamaaweti, mono iwaanon umambaajon ambe onoononga mononon mon kokaen mende qisin nonja, ‘Gii daen kembaga?’

⁶ Qaa kaen jejenj, ononon ii moma kawaajon wosobirinon uugia saa qero laligoju.

⁷ “Kaen laligojuto, kilen niinon iikawaa kitia qaa hon̄a mon kokaen injiowe mobu: Niinon onomesaon eleema uman̄ati, iikawaa hon̄anon koloon mono kokaen men̄ qeangon onombaa: Niinon uma koipu Toya wasiwe onoonon kamaan uugianon kemebaa. Niinon mende onomesaon ubenagati een, Toya iinon mono onoonon kamaamambaajon amamaanaga.

⁸ “Koipu Toya iinon kamaan laaligowaa kania kokaen qendeema onoma laligowaa: Goman so singison̄gogia in̄isaano Anutunon qaagia jen tegoro solan̄aniwu me uugia mende meleengi qaagia jen tegon iron̄a meleema onombaa. Ejembanon kaniagia kaen iima moma kotowuya.

⁹ Nii mende moma laarin nonjutiwaajon singison̄gowaa kania in̄isaano moma kotowuya.

¹⁰ “Anutuwaanon kana solan̄a ii moma soon noojon̄a qaa lan̄ jen̄keju. Kawaajon iinon noo kania in̄isaama qendeema onono kokaen moma koton nombuya: Niinon solan̄a laligon̄ Amanaanon eleema ube nii mombo mende niima laligowuya.

¹¹ Kilegaa Pon̄a goman so galen̄ koma onomakejato, Anutunon iwaa qaaya mono jen tegorota gere siawaa Toya koloowaa. Kawaa so kuuya ananaa qaanana kaanagadeen jen tegowaa.

¹² “Niinon saanon qaa mamaga toroqen jebenagato, ii kamban kokaamba jewe otojomboran ama koma gbiliwombaaajon amamaawubo.

¹³ Ii amamaawuboto, qaa hon̄aa Toya, Un̄a Toroya iinon kamaan uugianon kemen̄ qaa san̄e qero mobuya. Ii iyan̄aa uutaajon̄ tondu mende jen laligowaato, Anutuwaanon qaa geja ama moji, iinon mono iikayadeen jen̄kebaa ano kanagen̄ iwoi koloowaati, ii waladeen in̄isaama jewaa. Iikawaajon iinon onoma qaa hon̄a kuuya iikawaa apu anjon̄anon̄ men̄dun̄gon̄ onono qaa hon̄aa kaniagadeen riin̄ kembu.

¹⁴ “Iinon mono neenaa kowinon̄a qaa men̄ jen̄ asarin̄ uu kuun̄ onoma laligowaa. Kawaajon mono noo kanana in̄isaano niinon qabunanawo koloon̄keman̄a.

¹⁵ Amanaanon iwoi kuuya eji, ii mono noo boronanon̄ anota eja. Iikawaajon̄ jejen̄, ‘Iinon mono neenaa kowinon̄ga qaa men̄ jen̄ asarin̄ uugia kuun̄ onoma laligowaa.’ Qaa ii kian.”

Wosobiri laligogi meleeno uukoisoro mobuya.

¹⁶ “Kamban torodaamon̄ tegoro on̄o nii mombo mende niibuya. Kawaa gematanon̄ kamban torodaamon̄ tegorogo mono koloon̄ onombe saanon̄ mombo niibu.”

¹⁷ Kaen jero gowokouruta yon̄oononga tosanon̄ iyangiodeen̄ kokaen̄ amin̄ mogi, “Qaa kokaen̄ jeja, ‘Kamban torodaamon̄ tegoro on̄o nii mende niibuya. Kawaa gematanon̄ kamban torodaamon̄ tegorogo mono koloon̄ onombe saanon̄ mombo niibuya,’ ano qaa mon̄ kokaen̄ jeja, ‘Nii Amanaanon̄ uman̄a.’ Kaen̄ jero mojon̄i, qaa woi iikawaa kania ii nomaen̄?”

¹⁸ Kaen amin moma qejejaan jegi, “Iinon ‘Kamban toroga tegorogo,’ jejato, qaa iikawaa kania nomaen? Ii naambaajonja jeji, ii mende moma asarijon.”

¹⁹ Kaen jen qisin mubombaajon mogi Jiisasnon injiima koton kokaen injoro, “Qaa kokaen jejen, ‘Kamban torodaamon tegoro onjo nii mende niibuya. Kawaa gematanon kamban torodaamon tegorogo mono koloon onjombe saanon mombo niibuya,’ Onjo mono qaa iikawaa kaniaga mongama amin moju me?”

²⁰ “Niinon qaa honja toon mon kokaen injowe mobu: Niinon kembe onjo jingen qama saabuyato, uugia mende meleenjiti, yononon tondur borun men korisoro ama laligowuya. Onjo wosobiri ama laligowuyato, wosobirigia iikanon mono noojon ama meleema korisoro ama laligowuya.

²¹ Embanon merabora memambaa kamban kan kuuro masu qero qenjen qaganon merabora mejato, merabora dongoga men nama ii iima korisoroyaaajon mono siimboboloya ii duduunkeja.

²² Iikawaa so onjo kaanagadeen kamban kokaamba wosobiriwo laligojuto, niinon kanagen mombo koloon injibe onjo saanon uukoisorowo laligowuya. Uukoisorogia ii monjon mon mende unuambaa.

²³ “Kamban iikanon iwoi mombaajon nii mende qisin nombuto, qamakooligia Amawaanon anggi dindinagadeen keno afaangoro laligowuya. Niinon qaa honja toon mon kokaen injowe mobu: Onjo noo qanon iwoi mombaajon Ama qama koolin mubuti een, iinon ii mono togon onombaa.

²⁴ Niwo laligon kagiti, onjo kamban iikanon iwoi mombaajon noo qananon mende qama koolin laligogi. Mono Ama qama koolin laligowu. Qama kooligi saanon meleema onombaa. Ii onono korisorogianon koloon sein uugia saa qero laligowuya.” Kian.

Jiisasnon balombaa nanamemen bologa ii haamo amakeja.

²⁵ “Qaa injowe moma kankejuti, ii qaa seiyawo jewe moma laligogi. Kanagen kamban mon kan kuuwaati, iikanon qaa saanja ii mombo mende qen injowe mobuya. Qaagoto, Amanaa kania ii asuganon jen asarin laligomanja.

²⁶ Kamban kanon onjo noo qana qama Ama qama koolin laligowu. Kawaa kania ii kokaen: Onjo qamakooligia Amawaanon ambombaajon noonon mombo mende kankebuto, onjoangio Amawaanon dindin qama koolin laligowu. Niinon onjo je men Amawaa mende qama koolimanya.

²⁷ “Amanon ano uutanon jopagon onoma qamakooligia kokaembaajonja moma laligowaa: Niinon Anutuwaanonga kamaaweti, onjo noo kanana kaen moma laarin pondan uugianon jopagon noma laligon kougi kana kaen kolooro qamakooligia moma laligowaa.

²⁸ Niinon Ama mesaon namonon kamaan laligon namo mesaon mombo eleema Amanaanon umanja.”

²⁹ Kaen jero gowokourutanon jegi, “Moba, qaa kete koi jejani, ii saanja mende qen jejani. Ii mono asuganongadeen jena saanon moma asarijon.

³⁰ Nono kete kaniaga kokaen moma yagojon: Giinon mono geengodeen iwoi kuuya moma tegona monjon mon qisin kuma gombaatiwaajon mende amamaajan. Kawaaajon gii Anutuwaanonga kamaanati, nono ii moma laarijon.”

³¹ Kaen jegi Jiisasnon meleema jero, “Kete saanon moma laarin nonjuto,

³² mobu, kamban tania mon kawaa ano iikanon mono jaasewan qen nangunon nanja. Kamban iikanon kan kuuro ononon toroko moma nomesaon

deenqeengi neenodeen laligomanja. Kilen neenodeen totomin mende laligomanjato, Amananon niwo laligowaa. Amanon niwo laligowaatiwaajon ama neenodeen totoonkota mende laligomanja.

³³ Ononon toroqen balonon laligon kakasililin qaganon laligowuyato, niwo qokotaan luaenon laligowutiwaajon moma qaa konoga koi jewe moju. Qaagadeen mende jejento, niinon balombaa nanamemen bologa ii mono haamo ama waajambarana kundaborowe kamaaro. Iikawaajon mono qaqabunjabunagiawo satiin laligowu.” Kianj.

17

Jiisasnon iyanjaajon Ama qama kooliro.

¹⁻² Jiisasnon qaa kaen jen tegon Siwenon baagen uuro uro kokaen qama kooliro, “Amana, giinon goman so ejemba kuuya Meraga noo baananon ama onona ku-usun qaganon Pon koma ononjen. Ejembanon Meraga noo qaana saanon mende gema qen uugun laligowuya. Giinon ejemba batugianonga tosaana metogon noo boronanon onooma kokaen jen koton nona, ‘Gii mono ii kuuya kuma onona laaligo kombombana mokoloon laligowu.’ Gawon ii medaborowe Meraganon qabunaga men somariiwaatiwaajon mono akadamuga nomba. Noo kambana ii keteda koi kan kuuro nama kaen qama koolijen.

³ “Laaligo kotigaa kania ii kokaen: Giinon motoongo Anutu hona koloojan ano eja Jiisas Kraist nii wasin nona kamaaweti, ejembanon anaraa kania nara kaen moma kotowuya. Laaligo kombombana kaen mokoloowuya.

⁴ Gawon noma ‘Mewa,’ jen jen koton nonati, niinon ii ten koma men laligon metogojen. Akadamugawo laligon qabunaga namonon inisaama jen seiwe akadamuyawo kolooro.

⁵ “Oo Ama, niinon balon mende kolooro Siwe gomanon kanon goo kooronganon asamararambo asarin laligowe. Asamararan iikayadeen mono kete koi mombo ama nona asugin koton nono mombo goo kooronganon asamararambo asarin laligomanj.” Kianj.

Jiisasnon gowokouruta yonoojon ama qama kooliro.

⁶ “Oo Amana, giinon balon ejemba tosaana gosin noo boronanon ama ononati, niinon goo qabunaga ii yonoojon inisaama qendeema laligowe. Yononon goo bunaga koloogi giinon ii noo boronanon ama onona yononon goo Buna qaaga ii moma angon koma laligoju.

⁷ Giinon iwoi nonagi, ii kuuya goononga kankeji, iyononon ii kamban kokaamba mono moma kotoju.

⁸ Giinon qaa Buna nonati, niinon ii gowokouruna kuma onombe moma angon koma laligoju. Nii gomesaon namonon kamaaweti, iyononon ii onanon moma yagoju. Giinon wasin nona asugiweti, iyononon ii kaanagadeen moma laariju.

⁹ “Nii yonoojon ama qama koolin gonjen. Uumeleembaa ejemba motoya yonoojon mende qama koolijento, kanageso noo boronanon ama onona uugia meleema goo buna koloojuti, mono iyonoojon ama qama koolin gonjen.

¹⁰ Ejemba kuuya noo buna koloojuti, iyononon mono goo buna kolooju ano ejemba goo buna koloojuti, iyononon mono noo buna kaanagadeen kolooju. Neenaa akadamuna ama onombe iikawaa qaganon nama nanamemengia angi noo qabunananon somariin seinkebaa.

¹¹ Nii namonon laaligona tegoro goonon koumambaaajon anjento, iyononon toroqen namonon laligowuya. Oo Ama Toroya, giinon qaga nona

iikawaa esunanonj mono sopa somonjonj onona mende jumbu. Anoro motoonggo koloonj laligojoti, iyonononj iikawaa so motoonggo koloonj laligowu-tiwaajonj qama koolijenj.

¹² *¹² “Niinonj yonowoo namononj laligonj koubeti, kambanj iikanonj qabunaga nona iikanonj sopa somonjonj onoma laligowe. Buna Terewaa qaa monjonj honawo koloowaatiwaajonj eja motoonggononj soonj gere siawaa buna koloonj siimbobolo moma laligowaa. Niinonj galenj koma onombetiwaajonj yonoononga tosanonj mende jinjaunj ama soogi.

¹³ Tosianonj mende soogito, niinonj keteda koi namononj laligonj goononj kamambaajonj kanj qaa koi jejenj: Noo uukori-soronanonj mono yonoononj kotooro megii uugia saa qero aisoonj laligowuya. Kaenj koloowaatiwaajonj qama koolijenj.

¹⁴ Niinonj goo Buna qaa kuma onombe moma laligoju. Niinonj balombaa nanamemenj bologa ii mende otaankejenj, iyonononj mono kaanagadeenj ii mende otaanj gema qenkeju. Iikawaajonj namononj uugia mende meleengiti, yonononj kazi ama onomakeju.

¹⁵ “Niinonj namononga unuamambaajonj mende qisiin gonjento, Kilenjaa Toyaanonnga anjonj koma sopa somonjonj onoma laligo-wagatiwaajonj qama koolijenj.

¹⁶ Niinonj balombaa nanamemenj bologa gema qen ii mende otaawe yonononj kaanagadeenj ii gema qen mende otaankeju.

¹⁷ Qaa hona iikanonj mono menj sorainj onono laligowu. Goo Buna qaaganonj mono qaa hona toontoonj kolooja.

¹⁸ Giinonj wasinj nona balonj ejemba batugianonj kamaanj gawonj menj laligoweti, niinonj kaanjadeenj ii wasinj onombe balonj ejemba yonoo batugianonj deema kembuya.

¹⁹ Oo Amana, iyonononj qaa honaa so laaligogia kuuya togonj gombutiwaajonj ama ilaanj onoma neenaa laaligona kuuya togonj gonjenj.” Kianj.

Jiisasnonj uumeleenj ejemba kuuya ananaajonj qama kooliro.

²⁰ “Oo Amana, niinonj gowokouruna yonoojonjadeenj ama mende qama koolijento, Buna qaa jenj seigi ejemba moma laarinj nombuti, iyonoojonj ama kaanagadeenj qama koolijenj.

²¹ Ama giinonj niwo qokotaanj nana niinonj kaanagadeenj giwo qokotaanj nanjenj. Iikawaa so yonononj kaanagadeenj anarawo qokotaanj nambutiwaajonj mojenj. Geengo wasinj nona kamaaweti, namo ejembanonj ii moma laariwutiwaajonj ama yonononj korebore motoonggo koloonj laligowutiwaajonj qama koolijenj.

²² Anara motoonggo koloonj laligojoti, iyonononj kaanjadeenj motoonggo koloonj laligowutiwaajonj ama akadamuga ama nonati, niinonj ii iyonoojonj ama onondaborowe.

²³ “Niinonj iyonowoo qokotaanj nambe giinonj niwo qokotaanj nanjanj. Iikawaa so yonononj qaagia jenj somonjonj aonj motoonggo koloonj laligowutiwaajonj qama koolijenj. Motoonggo koloonj nangi balonj ejembanonj kiana kokaenj moma asariwuya: Giinonj jopagonj noma laligonati, iikawaa so ii kaanagadeenj jopagonj onoma laligonj nii wasinj nona kamaawe.

²⁴ “Oo Amana, giinonj namo mende mokoloonati, waladeenj kambanj iikanonj uuganonj jopagonj noma asamararanj ama nona laligonj koubeti. Kanagenj alauruna nonati, niinonj iyonononj kaanagadeenj asamararanj ii iibutiwaajonj mojenj. Kawaajonj niinonj gomanj laligo-manjati, yonononj kanonj niwo motoonj laligowutiwaajonj siinja mojenj.

* **17:12:** Ond 41.9; Jon 13.18

²⁵ “Oo Ama solana, balon ejemba uugia mende meleengiti, yononon gii mende moma koton goma laligon kougito, niinon gii saanongadeen moma koton gonjen. Geenjo wasin nonati, noo uumeleen alaurunanon ii modaboroju.

²⁶ Niinon goo qaga ii jen asarin onombe moma laligogi. Giinon uuganon jopagon noma laligonati, uujopa iikanon uugianon ero mogi niinon yonowo qokotaan nambe laligowutiwaajon mono toroqen qaga jen asarin onoma laligomanja.” Kian.

18

Jiisas menj somonggogi.

Mat 26.47-56; Maak 14.43-50; Luuk 22.47-53

¹ Jiisasnon qaa ii jedaboron gowokouruta unuano siti mesaon kemen apu qata Kidron koton leegen keuma urukisi mon eroti, iikanon kenji.

² Jiisas ano iwaa gowokouruta yononon suulan iikanon ajoroon laligonkegi. Kawaajon Juudas memelolo menj mumambaajon anoti, iinon kaanagadeen urukisi ii saanon moro.

³ Jigo gawon galen ano Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkon) yononon jiwowon jigowaa kiropo galen (sikiriti) tosaana wasin onongi Juudasnon ii ano gawmambaa manjaqege eja tuun mon unuano motoon kagi. Yononon kiwa lambe ano tiwo wasagia menj kan urukisinon koug.

⁴ Koug Jiisasnon iwoi kuuya kaen koloon mubaati, ii saanon morotiwaa-jon ama waama asuganon kan kokaen qisin onono, “Ono morowaaajon monganju?”

⁵ Qisin onono kokaen meleengi, “Nono Jiisas Nazaret toya ii monganjon.” Meleengi kokaen injoro, “Nii kian koi.” Juudas memelolo meme eja iinon kaanagadeen yonowo nano.

⁶ “Nii kian koi.” Jiisasnon qaa kaen injoro gemagama kema namonon tama kamaan unuro.

⁷ Kaen angi mombo qisin onono, “Ono mono morowaaajon monganju?” Qisin onono jegi, “Nono Jiisas Nazaret toya iiga monganjon.”

⁸ Kaen jegi meleen, “Nii kian koi, injowe moyuya. Ono niiga mongama nonjuti een, mono eja koi saanon onomesaogi kembu.”

⁹ Wala qama koolin gowokouruta yonoojon qaa mon kokaen injoro, “Ejemba noo boronanon ama onona laligojuti, niinon ii kalan koma onoma laligowe yonoononga monjon mon mende soon aliro.” Qaa iikanon honawo koloowaatiwaajon Jiisasnon jotamemeya yonoojon qaa kaen jero.

¹⁰ Kaen jero Saimon Piitonon manjawaa soo somata menj laligoroti, iinon ii kopinanonga horon jigo gawon galen wanja welen ejia qen geja dindinaagen kotogoro kamaaro. Welenqege eja ii qata Malkus.

¹¹ *Kaan ano Jiisasnon Piito kokaen jen koton muro, “Gii manjawaa soo somata ii mono mombo ana kopinongan kemeba. Amananon si-imbobolowaa qambi apu kokonawo noo buna qeroti, ii saanon moma mokosingon wambusoon gema.” Kian.

Jiisas kuugi Anaswaa jaanon nano.

¹² Kawali galengianon jero manjaqege eja tuun ano Juuda yonoo nagu galen (sikiriti) yononon Jiisas menj somonggogi.

* 18:11: Mat 26.39; Maak 14.36; Luuk 22.42

¹³ Somonjon wama wala jigo gawon galen qata Anas iwaa mirinon kengi. Anaswaa qegaya qata Kaiafas iinon jigo gawon galen wana koloon gbani iikanon gawon ii men laligoro.

¹⁴ *Kaiafasnon wala Juuda ejemba yonoojon gambanmamban qaa kokaen jero, “Ejemba tuun kuuya alidaborowombotiwaajon eja motoongonon nonoojon ama komuro sokombaa.” Kian.

Piitonon Jiisas kanain qakoono.

Mat 26.69-70; Maak 14.66-68; Luuk 22.55-57

¹⁵ Jiisas men kengi Saimon Piito ano gowoko alia mon yoronon gema-gianon keni. Kema alia iikanon jigo gawon galen wana moma murotiwaajon ama saanon afaankota Jiisas otaan jinkaron miri sopa uutanon kemero.

¹⁶ Iinon kemeroto, Piitonon sopa seleenjen nagunon nano. Kaen nano gowoko alianon jigo gawon galen wana moma muroti, iinon seleenjen kemen nagu galen emba iwo qaa ijoro nagu hororo Piito wama sopa uutanon keneri.

¹⁷ Kemebotiwaajon ani iikanon welenqege emba sopa naguya galen konoti, iinon Piito iima kokaen qisin muro, “Gii onanon kaanagadeen eja iikawaa gowoko yonoononga mon koloojan me?” Kaen qisin muro moma “Nii qaago!” jero.

¹⁸ Welen eja ano nagu galen (sikiriti) yononon sangonaaajon ama gere angijen urorongon ero konama nangi. Kaen nangi Piitonon kaanagadeen yonoo batugianon kema gere konama nano. Kian.

Jigo gawon galen wananon Jiisas qisin muro.

Mat 26.59-66; Maak 14.55-64; Luuk 22.66-71

¹⁹ Jigo gawon galen wana Anas iinon Jiisas qisin mun kokaen jero, “Gii ejemba nomaen kuma onoma gowokouruga moro moro unuama laligonkejan?”

²⁰ Kaen jero kokaen meleema muro, “Nii kamban so asuganon ejembaya ejembaya kuma onoma laligowe. Juuda kanageso kuuya nononon jiwowon jigonon uma qamakooli mirinana so ajoroonkejon, nii mono iikanon nama kuma onoma laligowe. Buja qaa aasangoya mon mende jewe.

²¹ Niinon qaa nomaen ejemba kuma onoma laligoweti, naambaajon nii iikaen qisin nonjan? Niinon qaa jewe ejemba moma laligogiti, iyononon mono qaanaa kota modaboroju. Kawaajon ii qisin onona sokombaa.”

²² Kaen meleema muroto, jigowaa kiropo galen (sikiriti) monnon kosianon nama Jiisas urunanon qetaalin jero, “Jigo gawon galen wananon qisin gono gii qaa silia kaana mono naambaajon meleema mujan? Godaqe-qega qaa.”

²³ Kaen jero kokaen meleema muro, “Qaa bologaga jewenagati, ii nisaana sokombaato, qaa hona jejen ee, mono naambaajon nii ee nujan?”

²⁴ Kaen meleema muro Anasnon Jiisas wasin jero gbadoya kaanadeen borianon raro wama jigo gawon galen wana Kaiafas iwaanon kengi. Kian.

Piitonon Jiisas qakoono indin woi karoon kolooro.

Mat 26.71-75; Maak 14.69-72; Luuk 22.58-62

²⁵ Saimon Piitonon gere konama nano tosanon qisin kokaen ijogi, “Gii onanon kaanagadeen iwaa gowokouruta yonoononga mon koloojan me qaago?” Kaen ijogi qakooma “Nii qaago!” jero.

* 18:14: Jon 11.49-50

²⁶ Piitonon jigo gawon galen wanaa welen ejia qen geja kotegoro ka-maaroti, iwaa tinitosaya welenqe alia mononon ii moma qisin ijoro, “Oo gii mono urukisinon iwo motoon laligori giijen me nomaen?”

²⁷ Kaen ijoro Piitonon mombo qakoono kamban iikanondeen kurunon kanain qaro moro. Kian.

Jiisasnon gawana Pailotwaa jaanon nano.

Mat 27.1-2, 11-14; Maak 15.1-5; Luuk 23.1-5

²⁸ Goman ano umugawodeen Jiisas Kaiafaswaa mirinonga wama kamaan Room gawanawaa jinkaron mirinon kenji. Juuda yononon uugia tiloon kokojinjin koloowombotiwaajon majakaka moma kokaen jegi,* “Kiankomu kendombaa lama newombaaajon amamaa-wombo.” Kaen jen moma bi-moon gawanawaa jinkaron miri uutanon mende ugi.

²⁹ Kawaajon gawana Pailotnon seleengen kamaan injiima kokaen qisin onono, “Eja koi kanon mono naa qinjitaga ano qaa jen mun wama kaju?”

³⁰ Qisin onono meleengi, “Eja iikanon kikekakasililin me bologa meme eja mon mende koloonagati een, nononon mono een toontoon ii wama goonon mende kawonaga.”

³¹ Kaen meleengi Pailotnon injiijoro, “Ono mono onoangio qaa jakeyanon ama mun Kana qaagiaa so gosin qaaya jen tegowu.” Kaen injiijoro moma ijogi, “Nononon eja mon komuwaatiwaa qaaya jen tegowombaaajon songo ero amamaajon.”

³² *Juuda yononon kaen ijogi Jiisas anjo koomu nomaan komuwaatiwaa qaaya ii inisaama jeroti, iikaan kanon honawo kolooro.

³³ Pailotnon Juuda yonoo qaagia moma mombo jinkaron miri uutanon uma Jiisas oono karo kokaen qisin muro, “Gii Juuda yonoonon kin pongiaga koloojan me qaago?”

³⁴ Kaen qisin muro meleema kokaen qisiro, “Qaa ii mono geengaa uuganonga jejan me tosanon noojon qaa kaen jen jeganon angi jejan?”

³⁵ Kaen qisiro Pailotnon meleeno, “Yei! Nii Juuda ejaga koloon Juuda onoo qaagia nanjonkejen me? Qaago totoon! Nii Room gawana laligowe geengaa ejembauruga ano jigo gawon galen yononon mono guama kan noo boronon ama gonju. Giinon mono naa iwoiga ana?”

³⁶ Kaen meleeno jero, “Noo bentotonaa kania ii balon kokoinon mende eja. Niinon balombaa kin-toton mombaa kin pon koloowenagati een, noo kerasuru-urunanon mono saanon waama noojon ama manja qewuyaga. Manja qen niinon Juuda jotamemeya yonoo borogianon kememamboti-waajon kaparan koma manja qegi nombombaaajon amamaawuyaga. Ii amamaawuyagato, noo kin-totonaa kania ii goman mongen eja. Nii balon eja pon mende koloojen.”

³⁷ Qaa ii jero Jiisas kokaen qisin muro, “Gii kilen eja pon qaita mon koloojan, ii onanon me qaago?” Kaen qisin muro meleeno, “Nii eja pon qaita mon koloojen, ii geengo jejan. Niinon qaa hona nanjon jen asarimbambaaajon ama namonon kamaan asugiwe. Kuuya yononon qaa honaa leegen laligojuti, iyononon mono noo qaana geja ama momakeju.”

Jiisas komuwaatiwaajon jen tegogi.

Mat 27.15-31; Maak 15.6-20; Luuk 23.13-25

* **18:28:** Room gawman yonoonon Juuda yononon kokaen moma laarigi: Nono Room yonoo jinkaron mirinon unin uunana tilooro esunana kamaaro kokojinjinanawo koloon kiankomu kendombaa lama toroya newombaaajon amamaawonja. Kawaajon sombenon seleengen laligogi. * **18:32:** Jon 3.14; 12.32

³⁸ Kaen meleeno Pailotnon mepagepae ama qisiro, “Qaa hona ii mono naama?” Kaen qisin mombo Juuda yonoonon kemen atapanon nama kokaen injoro, “Niinon eja iikawaa qinjita mongama mon mende mokoloojen.

³⁹ “Mon mende mokoloojento, noo nanamemena mon kokaen ero moju: Gbani so kiankomu kendon kambananon kapuare mirinonga eja motoongo onoojon isambe kamaankeji, ii moju. Kawaajon Juuda onoo kin pongia saanon onoojon isambe kamaanaga me qaago? Kawaajon ono siingianon nomaen moju?”

⁴⁰ Kaen injoro meleema kokaen qagi, “Qaago, ii qaagoto, Barabas isana nonoonon kamaawa!” Kaen qagito, Barabas iinon kikekakasililin ejaga koloon manja karen mon qegiti, iikawaa wan kolooro. Kian.

19

Pailotnon Jiisas maripoonon komuwaa jen jen tegoro.

¹ Silama qagi Pailotnon Jiisas wama kema jero manjaqege eja yononon ooli waayawonon molaankota ootigi.

² Manjaqege eja yononon talungon mepagepae kokaen ama mugi: yononon Jiisas qen kasa waayawo men pipiin ila meagon wananon kongi kemero maleku osoga nezongbalawo ii koma mugi kemero.

³ Kaen ama kosia-non arengon nama jegi, “Oowe oowe! Juuda yonoo Kin Pongia, oowe!” Kaen jen urunanon mamaga getaaligi.

⁴ Kaen mepagepae ama mugi Pailotnon mombo seleenjen kemen kokaen injoro, “Mobu! Niinon eja ii gosin qinjita mon mende mokoloojen. Kawaajon ii mombo wama onoo jaagianon kamaawe kania kaen moma koton iibuya.”

⁵ Kaen injoro Jiisasnon kamaan atapananon nano kokaen iigi: Tosianon kasa waawonon ila pipiin wananon koma maleku osoga nezongbalayawo koma mugi nano Pailotnon kokaen injoro, “Mono eja hona koi iibu!”

⁶ Kaen injoro jigo gawon galen ano nagu galen (sikiriti) yononon ii iima qaa wowombo qama jegi, “Maripoonon qegi komuwa. Maripoonon qegi komuwa.” Kaen jegi Pailotnon jegianon men kokaen injoro, “Niinon qinjita mon mende mokoloojen. Kawaajon ono mono onoangiodeen ii men maripoonon qegi komunaga.”

⁷ Juuda jotamemeya yononon qaa ii moma kaparan koma kokaen jegi, “Nonoonon Kana qaa eja. Qaa iikawaa so gosinin komuwaatiwaa so kolooja. Iyana men uma ‘Anutuwaa meria koloojen,’ jenkeja. Kawaajon mono koomuwaa bunja kolooro sokombaa.”

⁸ Kaen kaparan koma jegi Pailotnon moma bombongaoya waaro jenenja ororo toroko moro.

⁹ Kaen moma Jiisas wama mombo jinkaron miri uutanon uma kokaen qisin muro, “Gii daakaya?” Qisin muroto, iinon kitia mon mende meleema qaaya bogoro nano.

¹⁰ Qaaya bogoro nano kokaen ijoro, “Gii noonon qaa kitia mon meleembaga me qaago? Niinon jen tegowe isama gombuya me maripoonon gugi komuwaga. Iikawaa ku-usuna ii noonon eja. Kawaa kania mojan me qaago?”

¹¹ Kaen jero moma kokaen meleema muro, “Monnon eukanona ku-usun mende ama gonoti een, gii mono eja omaya laligon iwoi ama nomambaajon amamaanaga. Kawaajon eja mon moronon nii goo boronon noonji, iwaa singisongoyanon mono goonon qinji uugun somata kolooja.”

¹² Kaen meleema murotiwaajon ama Pailotnon Jiisas isano kamaawaati-waa kaparan kono. Kaen kaparan konoto, Juuda yononon qa gigilaan kokaen jegi, “Aisna kamaawaati een, mono Siisa-kimbaa alia mende torogon koloon laligowa. Monon neenaajon moro uro ‘Kin pon koloojen’ jeji, iinon mono Siisa-kin tuarenjen ama muja.”

¹³ Kaen jegi qaa ii moma jen kotooro Jiisas wama seleengen kamaagi. Kamaagi gawana Pailotnon jake mon jamonon ama tambongi eroti, iikanon uma qaa jenteegowaa dun rarayanon kamaan raro. Jake kawaa qata Hibruu qaanon Gabata jen laligogi. Ii ananaa qaanon Jake Jamonon men taambona.

¹⁴ Kamaan raroti, Juuda ejembanon ween iikanon kiankomu kendon rabombaajon jojorigi. Ween ii kolooro ween biiwia dodowiro Pailotnon dun rarayanon rama Juuda yonoojon kokaen injoro, “Igi, onoo kin pongia koi!”

¹⁵ Kaen jero moma qa gigilaagi, “Qaomba! Qaomba! Maripoonon qegi komuwa!” Qa gigilaagi kokaen jero, “Onoo kin pongiaa qaa jen tegowe maripoonon ubaatiwaajon jeju me?” Kaen jero jigo gawon galen yononon meleema jegi, “Siisa-kinon motoongo kin ponana kolooja. Nonoonon eja pon morota mon mende raja.”

¹⁶ Kaen meleema jegi Pailotnon Jiisaswaa qaa jen tegon maripoonon qegi komuwaatiwaajon borogianon ano. Borogianon ano manjaqege eja yononon Jiisas men galen kongi.

Jiisas maripoonon qegi.

Mat 27.32-44; Maak 15.21-32; Luuk 23.26-43

¹⁷ Galen kongi iyanaa maripoonon ano angon siti koton seleengen kemen goman mon qata Wansii qamakejuti, kanon kengi. Wansii qa ii Hibruu qaanon Golgota qamakeju.

¹⁸ Iikanon kema maripoonon qegi ano iwo eja woi teetee motoon urun Jiisas batugaranon angi nangi.

¹⁹ Kaen qegi Pailotnon tere oon jero maripoonon Jiisaswaa wananon eu ama qegi. Tere ii kokaen ooro nano, “Jiisas Nazaret toya, Juuda yonoo kin pongiaga koi.”

²⁰ Jiisas maripoonon qegiti, goman ii siti kosianon ero ano tere ii qaa karon, Hibruu, Latin ano Griik qaanon oogi nano. Kawaajon Juuda ejemba mamaganon uugun kema kan eu uun tere ii weengogi.

²¹ Kaen ooro Juuda yonoo jigo gawon galen yononon Pailot kokaen ijogi, “‘Juuda yonoo kin pongiaga koi,’ kaen mende oowato, kokaen oowa, ‘Iyanajon Juuda kin Pongiaga koloojen, jero.’”

²² Ii moma Pailotnon qaa kokaen meleeno, “Qaa oodaborojeniwaajon ii mono kaen ewaa.”

²³ Manjaqege eja yononon Jiisas maripoonon qengo opo selekopaa ilawoila men eja 4 batugianon mendeema 4 kolooro totogianon meggi. Kaen meggi malekuya ero megito, ii kokaembaajon saanon mende mendeengi: Ii kuuyagadeen opo jaka motoongonon memetaga. Opo kitia kitia mende mindirin eukaya lililili uun meggi emu kemekemeta ero. Kawaajon ii boliwabotiwaajon mendeembombaajon amamaagi.

²⁴ *Amamaan amin moma kokaen jegi, “Ii motonin mende sokombaa. Kawaajon saanon iikawaa unju qenin toya koloowaa.” Kaen jen unju qegi Buna qaa mon honawo kolooro. Qaa ii kokaen oogita eja,

“Yononon opo selekopaana men batugianon mendeema totogianon men malekunaa unju aangole angi monon haamo ambaa.”

* 19:24: Ond 22.18

Manjaqege eja yononon qaa iikawaa so angi.

²⁵ Jiisas maripoonon qegi nano emba kokaanjon kanaanon nanngi: Jiisaswaa nemun naseya ano Kloopaswaa embia qata Maria ano Maria Magdalaga.

²⁶ Jiisasnon nemun ano wombo gowokoya kosianon nani iriima nemunajan kokaen jero, “Nemuna, mono meraga koi iima kalan koma rijojoon laligowa.”

²⁷ Kaen jen gowoko ii kokaen ijoro, “Mono nemunga koi iima kalan koma rijojoon laligowa.” Kaen jero moma Jiisaswaa nemun kamban iikanondeen wano mirianon kema motoon laligori. Kian.

Jiisasnon maripoonon nama komuro.

Mat 27.45-56; Maak 15.33-41; Luuk 23.44-49

²⁸ *Jiisasnon gawon kuuya medabororoti, ii moma iikanon Buna Terewaa qaaya monjon honawo koloowaatiwaajon kokaen jero, “Nii apuwaajon mojen.”

²⁹ Kanon jua mon wain apu aasonawo iikanon saa qen raro. Ii raro kowe momondo mon suun tanijaen ii men wain apunon qendunjon sepere susuyanon qesanjon megii uro buutanon angi.

³⁰ Angi wain apu aasonawo ii nen jero, “Mono tegoja.” Kaen jen laaligoya mesao-mambaajon aroya sigon kamaaro kokoosuya kouro non qero. Kian.

Jiisaswaa maron wasanon utoogi.

³¹ Jiisasnon non qero Juuda ejembanon ween iikanon kiankomu kendon rabombaajon jojorigi. Kiankomu Sabat kendon ii kendon kamban somata kolooro. Kawaajon Juuda jotamemeya yononon majakaka moma kokaen jegi, “Qamo yononon Sabat kendon kambananon maripoonon nanngi mende sokonja.” Kaen jen gawana Pailotwaanon kema kokaen qisin mugi, “Gii saanon jen tegona kema maripoonon unujuyati, iyonoo tawo siigia kungi qamogia metogonin kamaawuya?”

³² Qisin mugi jen tegoro manjaqege ejanon kougi. Kouma Jiisaswo maripoonon urugiti, ii uulanawo komuwaatiwaajon wala yoroononga mombaa tawo siita kuma leegen kema mombaanon kaaniadeen angi.

³³ Kaen angito, Jiisaswaanon kouma iigi mono komuro. Kaen iima siita mende kungi.

³⁴ Mende kungito, manjaqege eja yonoo-nonga monjon wasa men maron utooro iikanondeen sa ano apu kamaaro.

³⁵ Kaen angi monjon iwoi ii jaayanon iiroti, iinon ii nanjon jen koi oorota ero keteda koi weengoju. Qaa nanjon jen oorota eji, ii mono qaa hona kolooja. Ono kaanagadeen ii moma laariwuti-waajon moma qaa hona mojiwaa so jeja.

³⁶ *Iwoi ii kolooroti, ii Buna Terewaa qaa monjon honawo koloowaatiwaajon kolooro. Qaa ii kokaen,

“Iwaa siita mono mende kumbu.”

³⁷ *Ano Buna Terewaa qaa mon kokaen eja,

“Eja utoogiti, iyononon mono iwaagen jaagia uun iibu.”

Ono qaa woi iikawaajon ama ii moma laariwu. Kian.

Jiisaswaa qamoya jamo kobaanon ron kongi.

Mat 27.57-61; Maak 15.42-47; Luuk 23.50-56

* 19:28: Ond 69.21; 22.15 * 19:36: Eks 12.46; Jan 9.12; Ond 34.20 * 19:37: Zek 12.10; Ais 1.7

³⁸ Kawaa gematanon Arimatia taon toya qata Joosef karo. Iinon Jiisaswaa gowokoya koloon laligoroto, Juuda jotamemeya yonoojon ama toroko moma momalaaria kolatin laligoro. Iinon kan gawana Pailotwaanon kema Jiisaswaa qamoya metogomambaajon qisin muro. Qisin muro moma jen tegoro kan metogoro.

³⁹ *Eja qata Nikodeemus wala Jiisaswaanon gomantiinanon karoti, iinon kaanagadeen karo. Kan qamo morimambaajon kele koowagawo qata mor ii repa apuyawo meleengiti, ii esu mon binja 30 kilowaa so sewana men kan Joosef ilaan muro.

⁴⁰ Ilaan mun motoon Jiisaswaa qamoya metogori. Metogon jinin morona awaa men qamo selianon ama opo taana iikanon momosiiri. Juuda ejemba nononon qamonana kaan ama mozozongon ron koma onomakejon.

⁴¹ Jiisas maripoonon qegiti, goman iikawaa leegenanon urukisi mon ero. Urukisi iikanon qasiriwaa jamo kobaa dologa mon uroroogi nano. Iikanon qamo mon mende angi gbamenja ero.

⁴² Gbamenja koloon kosianon ero Juuda ejembanon kiankomu kendon rabombaajon jojorigi kambangia toriro. Kawaajon Jiisaswaa qamoya men iikanon ama ron koni. Kian.

20

Jiisaswaa kobaa qasirianon gbamenja ero.

Mat 28.1-8; Maak 16.1-8; Luuk 24.1-12

¹ Sabat kendon ragi tegoro Maria Magdala emba iinon Sonda umuga-wodeen wengeran suluro qasirinon keno. Kema jaaya uuro keno jamo somata iiro iikanon mono kobaa urorooya iikawaa qaa ootanonga qetangi kan ero.

² Kaen iima iikanondeen mesaon uulanawo kema Saimon Piito ano Jiisaswaa wombo gowokoya yoroonon kan kokaen irijoro, “Mono Pombaa qamoya qasirinonga men kema dakanon angi eji, ii mende mojon.”

³ Kaen irijoro mesaon qasirinon keni.

⁴ Motoon bobogarin kenito, gowoko alianon bobogarin kema Piito uugun wala qasirinon keuro.

⁵ Keuma jamo kobaa urorooya iikawaa uutanon mende uma qaa ootanoneen akakarin uuro keno opoya momosigiti, iikayadeen ero iiro.

⁶ Ii iiro Saimon Piitonon kaanagadeen gematanon kouma jamo kobaa uutanon uma opoya momosigiti, iikayadeen ero iiro.

⁷ Ii iiro ano wana opo jakaana monnon momosiin esuugiti, ii tosanon kuma selewaa opoya kawo mende mindirin anaso angi raro iiro.

⁸ Kaen iiro gowoko alianon wala qasirinon kouroti, iinon kaanagadeen jamo kobaa uutanon uma iwoi ii iima moma laariro.

⁹ Jiisas gbilin koomunonga waabaati, iyoronon Bunja Terewaa qaa kaana ii waladeen mende moma asarin tompiririn laligon kouri. Kian.

Jiisasnon Magdala emba Mariawaanon asugiro.

Mat 28.9-10; Maak 16.9-11

¹⁰ Rama kouma iikanondeen moma laarin eleema mirigaranon keni.

¹¹ Yoronon kenito, Marianon anodeen qasiriwaa jamo kobaa qaa ootanon nama saaro. Kaen saama kobaa urorooya iikawaa uutanon akakarin uuro keno.

* 19:39: Jon 3.1-2

¹² Uuro keno Siwe gajoba woi malekugara tualalakota iriirro. Yoronon Jiisaswaa qamoya eroti, iikanonj rari. Monjonj wanja eroti, iikanonj raro monjonj kanianonj raro.

¹³ Kaen rama kokaen ijori, “Emba, gii naambaajonja saajan?” Ijori moma jero, “Ponnaa qamoya menj kema dakanonj anggi eji, ii mende mojenj.”

¹⁴ Kaen jen eleema Jiisasnonj kosianonj nano iiroto, kaitania ii mende iima kotonj hanqanq qen nano.

¹⁵ Hanqanq qen nano Jiisasnonj kokaen qisinj muro, “Emba, gii naambaajonja saajan? Morowaajonja monganjan?” Kaen qisinj muro urukisi galejanonj nanja me nomaen, iikaen romongonj kokaen ijoro, “Oo somatana, gii qamoya menj angonj mongenj kema anjanjati eenj, mono nijona kema memanja.”

¹⁶ Kaen ijoro Jiisasnonj qata qama “Maria!” jero. Ii qama jero iwaanonj eleema Hibruu qaanonj qama “Raboni!” jero. Ii ananaa qaanonj “Boina!”

¹⁷ Kaen jero kokaen ijoro, “Nii Amanaanonj mende uma koi nanjen. Kawaajonj nii mende noosiriwato, noo kouruna yonoononj kema buju kokaen injiowa: Niinonj mono Manja Anutu ano onjo Mangia Anutuwaanonj eleema umanja.”

¹⁸ Kaen ijoro Magdalaga emba Maria iinonj eleema kema gowo-kouruta kokaen injiowa, “Niinonj Ponj iibe qaa kaan kaan nijoja.” Kianj.

Jiisasnonj gowokouruta asuginj onono.

Mat 28.16-20; Maak 16.14-18; Luuk 24.36-49

¹⁹ Sonda iikanondeen gomanj tiiro gowoko yonononj ruujanonj ajoroon Juuda yonoojonj toroko moma miri naguya koma kii menj ragi. Kaen ragi Jiisasnonj asuginj batugianonj nama kokaen injiowa, “Alauruna, luae mono onjowo raba!”

²⁰ Kaen jen borowoita ano maronja qendeema onono iima korisorononj uugia saa qero.

²¹ Saa qero mombo kokaen injiowa, “Alauruna, luae mono onjowo raba! Amanonj nii wasinj nono kaanjadeen niinonj onjo wasinj ononjenj.”

²² Kaen jen buu aasonja uulangonj jero, “Mono Unja Toroya mewu.

²³ *Onjo ejemba singisongogia mesaowuyati eenj, ii mono Anutuwaajaanonj solajanidaborowaa. Ejemba singisongogia mende mesaowuti eenj, ii mono Anutuwaajaanonj mende solajaniwuya.” Kianj.

Jiisasnonj Tomas asuginj muro.

²⁴ Jiisasnonj gowokouruta kaen asuginj ononoto, gowoko 12 yonoonongamonj qata Tomas, qata monj Didimus qagiti, iinonj kamban kanonj batugianonj mende laligoro.

²⁵ Tomasnonj karo gowoko tosanonj “Nono Ponj iijonja,” jegi moma kokaen jero, “Jaananonj birinj lopoya borianonj iima boro susunanonj maronjanonj oosirimanjati eenj, ii saanonj moma laarimanja. Nii neeno ii mende oosirimanjati eenj, mono qaagadeen nijogi ii mende moma laarimanja.”

²⁶ Kaen jero sonda motoonggo tegoro gowoko yonononj Sonda iikanonj mombo mirinonj kululuunj nagu koma kii menj Tomaswo motoonj ragi. Motoonj ragi Jiisasnonj mombo asuginj batugianonj nama kokaen jero, “Alauruna, luae mono onjowo raba!”

²⁷ Kaen jen Tomas ijoro, “Gii mono boroga boraama borowoina menj iima boro susuganonj maronanonj oosiriwa. Kaen ama yangisen mesaonj uuwoiga yakarinj nii moma laarinj nomba.”

* 20:23: Mat 16.19; 18.18

²⁸ Kaen ijoro kokaen meleeno, “Oo, gii noo Pon Anutunaga!”

²⁹ Kaen meleeno kokaen ijoro, “Gii niijaniwaajon nii saanon moma laarin nonjanto, ejemba mende niima kilen nii moma laarin nomakejuti, iyononon mono simbawonawo kolooju.” Kian.

Jonon Oligaa Bunja koi kokaembaajona ooro:

³⁰ Jiisasnon gawon esunmumuyawo men laligoro angoletto seiseiya tosaana ii gowoko yonoo jaagia qaganon asugiroto, ii buk koi kanon mende oowe.

³¹ Qaa tosaana ooweti, ii kokaembaajona oowe: Jiisasnon Anutuwa Meria koloon Hamoqege Toya Kraist kolooji, onjo qaa ii moma laarin iikaana kanon Jiisaswaa qabunayaajon ama laaligo kombombana bunja qen aowuya. Kaen ama laligowutiwaajon niinon Oligaa Bunja tere koi oowe onoonon kaja. Kian.

21

Jiisasnon gowoko 7 yonoonon asugiro sora ambembo horogi.

¹ Kanagen Jiisasnon mombo gowoko tosaana yonoonon asugiro. Taiberias apu anjon goraayanon kanon kokaen asugin onono:

² Gowoko eja kokaananon motoon laligogi: Saimon Piito, Tomas qata mon Sunesune (Didimus) qagiti, Natanael eja ii Galili prowinswaa taona Kaanaga ano Zebediwaa merawoita woi ano gowoko tosaana yonoononga woi.

³ *Motoon laligogi Saimon Piitonon injoro, “Nii mono sora horomambaajon kema.” Kaen jero tosanon jegi, “Nono saanon giwo motoon kembona.” Kaen jen mesaon wanjonon uma kema gomantiina iikanon sora mon mende horogi.

⁴ Sora mende horon een laligogi goman ano Jiisasnon sakasinon nano. Nanoto, iwaa kaitania ii mende iima kotogi.

⁵ Jiisasnon nama onooma qaro, “Alauruna, sora mon horaju me qaago?” Jero meleema “Qaago!” jegi.

⁶ *“Qaago!” jegi kokaen jen koton onono, “Onjo mono misagia wango dindinaagen giligi kemero saanon sora mokoloowuya.” Ii moma misagia giligi sora seiseiya kemen ologogitiwaajon horonin koubajen amamaan horon susugogi.

⁷ Kaen kolooro Jiisaswaa wombo gowokoya iikanon Saimon Piito kokaen ijoro, “Ii mono Ponga!” Kaen jero Pombaa qata moma opoqiisiagadeen somonjon laligorotiwaajon selekopaaya kokosiin iikanondeen apu anjonon lugun kemero.

⁸ Yononon sakasin kooronon 100 miita kawaa so kosianon kema laligogi. Kawaaajon Piitonon kemen keno gowoko tosaana yononon wango loqanon qen nanjon kema misa sorayawo horogi wango gematanon karo.

⁹ Kaen kan sakasinon riin iikanon iwoi kokaen iigi: Gere jero lokotanon sora jejeta ano bered raro.

¹⁰ Ii iigi Jiisasnon kokaen injoro, “Onjo keteda koi sora horojuti, mono iikanona tosaana men koi kawu.”

¹¹ Ii jero Saimon Piitonon moma wanjonon uma misa hororo sakasinon uro. Uro hona 153 iigi. Misa ii sora somata seiseiya yononon saa qegito, misanon kilen mende riiri.

¹² Hona ii iigi Jiisasnon kokaen injoro, “Mono kan gomaambawaa neneya newu.” Kaen jero moma kan “Ii Ponnanaga,” kaen moma kotogito, gowoko

yonoononga monnon “Gii moronon?” kaen qisimambaajon uulombo moma mende qisiro.

¹³ Mende qisiroto, Jiisasnon kema bered men onoma sora kaanagadeen mendeema onono.

¹⁴ Jiisasnon koomunonga waama gowokouruta asugin onono indin karon kolooro. Kian.

Jiisasnon Piito mombo kuun men kotiuro.

¹⁵ Gomaambawaa neneya negi tegoro Jiisasnon Saimon Piito-waajon kokaen ijoro, “Saimon Jombaa meria, alauruga koi yononon nii uugianon jopagon nomakejuti, giinon ii unuugun mamaga jopagon nomakejan me qaago?” Ii moma kokaen meleeno, “Oo Pon, nii uunanon jopagon gomaakejen. Gii noo wombo alana koloojan. Ii geenjo saanon mojan.” Kaen meleeno Jiisasnon ijoro, “Gii mono noo lamauruna melaa unuagin laligowa.”

¹⁶ Kaen ijoro indina woi qisin muro, “Saimon Jombaa meria, gii onanon jopagon nomakejan me qaago?” Ii moma kokaen meleeno, “Oo Pon, nii goojon ama nomakeja. Gii noo wombo alana koloojan. Ii geenjo saanon mojan.” Kaen meleeno Jiisasnon ijoro, “Gii mono noo lamauruna galen koma onoma laligowa.”

¹⁷ Kaen ijoro indina karon qisin muro, “Saimon Jombaa meria, gii mono onanon womboganon noojon ama gomaakeja me qaago?” Kaen qisin muro uujopawaa qiqisia motoongo iikayadeen qisiro indina karon koloorotiwaajon Piitonon wosobiri moma meleema kokaen jero, “Oo Pon, gii iwoi kuuya saanon modaborojan. Gii wombo alana koloojan. Giinon mono geenjo ii awaagadeen mojan.” Kaen jero Jiisasnon ijoro, “Gii mono noo lamauruna unuagin laligowa.”

¹⁸ “Niinon qaa hona toon mon kokaen jewe moba: Gii sagbili laligon geenjo selekopaaga somonjon kana kanon me kanon kemanjen siin mobagatiwaa so saanon kema kan laligona. Kaen laligon waanato, eja wana koloowagati, kamban iikanon boroga boraana monnon kan opo selekopaaga somonjon goma kana monjen mende kemambaajon mobagati, mono iikanon guama kembaa.”

¹⁹ Jiisasnon gejatootoo qaa kaen jen Piito komuwaatiwaa qaa saana inisaano. Iinon koomu tania mon komuro Anutuwa qabunaya somari-waatiwaajon romonjon ii jero. Qaa ii jen iwaajon ijoro, “Gii mono kan nii notaan laligowa!” Kian.

Jiisasnon Piitowo gowoko mombaa qaaya amin mori.

²⁰ Piitonon Jiisaswo kema eleema Jiisaswaa wombo gowokoyanon gema-garanon karo iiro. Gowoko iikanon kiankomu lama negiti, iikanon wanjon Jiisaswaa totoyanon laarin jero, ‘Pon, goonon memelolo eja ii moronon?’

²¹ Gowoko iikanon kanaganon karo Piitonon ii iima Jiisas kokaen qisin muro, “Pon, gowoko koi kawaanon mono nomaen koloowaa?”

²² Qisin muro kokaen ijoro, “Niinon iwaa laaligo arena kaen me kaen ambenagi, ii mono goo majakakaga qaago. Niinon kokaen moma jenenaga, ‘Iinon mende koomu laligon uro niinon namonon mombo kamanatiwaa kambananon toroqen jaawo laligon unaga,’ qaa ii iwaa qaaga koloona. Gii mono iwaa qaa mesaon geenja laaligoga meagon galen koma aon noo gemananon kan nii notaan laligowa.”

²³ Qaa kaen jero tosonianon tondu moma jen seigi uumeleen alaurunana yonoo batugianon qaa ii kokaen jen soogi, “Gowoko iikanon mende komuwaa.” Kaen jen soogito, Jiisasnon jaawo tetegoya qaa laligon ubaati-waajon mende jeroto, qaa kokaen jero, “Niinon iwaa laaligo arenja kaen me kaen ambenagi, ii mono goo majakakaga qaago. Niinon kokaen moma jewenaga, ‘Iinon mende koomu laligoro niinon namonon mombo kamanatiwaa kamba-nanon toroqen jaawo laligon unaga,’ qaa ii iwaa qaaga koloonaga. Gii mono iwaa qaaya mesaon geenqaa laaligoga meagon galen koma aon laligowa.” Kian.

Neeno ii kuuya jaananon iima nanjon oon onjonjen.

²⁴ Gowoko iikanon iwoi ii jaayanon iima laligon iikawaa so ii nanjon jen asarin Oligaa Bunja koi ooro. Korebore ononon gowoko iikawaa kania mojutiiwaajon ama saanon nanjon kokaen jen laligowu, “Iinon qaa nanjon jeroti, iikanon mono qaa honja toon kolooja.”

²⁵ Jiisasnon gawon men angoleto tosaanja seiseiya ii kaanja-gadeen ama men laligoro. Iikawaa sundugia motomotoon ii kuuya tororo oowonagati een, mono buk papia boranja boranja seiseiya koloogi kantri so papia kowi miri (laibreri) kuuya kanon anin saa qen ologoro tintina mon mende sokonaga. Kaen romongojen.

Aposol Gawon Meme Un̄a Toroyanon aposol inaan̄ onono gawon̄ meḡi. Jen̄-asa-asari

Dokta Luuknon̄ buk qata “Kraistwaa Oligaa Bun̄a” on̄ sunduya toroqen̄ buk qata “Aposol gawon̄ meme” ooro. Jiisasnon̄ gowokouruta mutuya kuma onono Un̄a Toroyanon̄ sololoon̄ onono Kraistwaa buju qaa jen̄ seigiti, Luuknon̄ iikawaa sunduya asuganon̄ amambaajon̄ moma kokaen̄ (1.8) ooro, ‘Yon̄onon̄ ii Jerusalem sitinon̄ kanain̄ Judia prowins sokoma Samaria prowinsnon̄ kema toroqen̄ balon̄ goraayanon̄ eu emu leelee ken̄gi sokondaboron̄ keno.’ Wala Juuda kanageso uutanon̄ gawon̄ meḡi uugia meleema gbiligi Kraistwaa qemburun̄ kanain̄ qen̄ sein̄ kema kema kantria kantria sokono uumeleen̄ kanageso yon̄oo wangiaga kolooro. Sunduya ween̄gojuti, Luuknon̄ iyon̄oo uugia men̄ kamaamambaajon̄ kaparan̄ koma qaa kota woi kokaen̄ on̄ asariro,

1) ‘Kraistwaa alaurutanon̄ Room mindimindiri gawman ii tuarenjen̄ mende ama onoma laligoju. Yon̄onon̄ ii men̄ kamaan̄ ambutiwaajon̄ toropere mende anju. Tosianon̄ kaen̄ mobuyagati, ii bombongaoya een̄ waababo.’

2) ‘Juuda yon̄onon̄ jigo gawon̄ meḡi qerewen̄a kolooro hon̄a asugiwaati-waajon̄ mamboma laligogiti, Jiisasnon̄ mono hon̄a ii men̄ kan̄ onono.’ Qaa kota ii.

Jiisaswaa Bun̄a qaaya kuun̄ jen̄ sein̄ zioz kanain̄ men̄ kotiigi toroqen̄ keno uumeleen̄ yon̄oo tuungianon̄ somariiro. Iikawaa so “Aposol gawon̄ meme,” sundu ii juno qaa bakaya wan̄a karoon̄ kokaen̄ kolooju: 1) Jiisasnon̄ Siwe gomanon̄ uro gowoko yon̄onon̄ Jerusalem laligogi Kraistwaa Bun̄a qaayanon̄ kanain̄ qemburun̄ qero. 2) En̄ somariin̄ Palestain̄ balombaa prowins tosanon̄ keno. 3) Mombo somariin̄ kantria kantria Batugaranon̄ Kowe liligon̄ rama ken̄juti, ii sokoma tetegoyanon̄ siti wan̄a Room kanon̄ keno.

“Aposol gawon̄ meme” iikawaa qaa wan̄a ii Un̄a Toroyaa kania ano gawon̄ meme. Aposol ano momalaari ejemba yon̄onon̄ Yambuyambu dologaa (Pentekost) kambananon̄ Jerusalem qama kooligi Un̄a Toroyanon̄ ku-usun̄awo uugianon̄ kemero. Uugianon̄ kemen̄ sololoon̄ men̄ kotiin̄ onono deema kantri liligon̄ gawon̄ meḡi hon̄a kania kania kolooro. Zioz ejemba ano yon̄oo jotamemeya yon̄onon̄ Kraistwaa Bun̄a qaa ii kanakanaiyanon̄ nomaen̄ jen̄ laligogiti, Luuknon̄ iikawaa qaaya ooro ii saanon̄ buk kokanon̄ ween̄gon̄ mobon̄a. Ejemba uugia meleema mindirin̄ nan̄gon̄ aon̄ laligogiti, iyon̄onon̄ Bun̄a qaawaa ku-usun̄a moma kotogi goman̄ so asugiro. Nomaen̄ asugiroti, Luuknon̄ iikawaa sunduya on̄ Un̄a Toroyaa ku-usun̄a qendeema nonon̄ja.

Buk kokawaa bakaya wan̄a 4 ii kokaen̄:

1. Bun̄a qaa nan̄gon̄ jewombaajon̄ jojorigi 1.1-26
 - a) Jiisasnon̄ jen̄kooto ama Un̄a onomambaajon̄ jero 1.1-14
 - b) Juudas Iskariotwaa kitia Matias metogogi 1.15-26
2. Jerusalem sitinon̄ Bun̄a qaa nan̄gon̄ jegi 2.1-8.3
3. Judia ano Samaria Bun̄a qaa nan̄gon̄ jegi 8.4-12.25
4. Poolnon̄ misin gawon̄ men̄ laligoro 13.1-28.31
 - a) Misin gawon̄ liligon̄ meḡi indin̄ 1 kolooro 13.1-14.28
 - b) Jerusalem ajoajoroo ama qaa somongogi 15.1-35

- c) Misin gawon liligon megi indin 2 kolooro 15.36–18.22
- d) Misin gawon liligon megi indin 3 kolooro 18.23–21.16
- e) Pool Jerusalem, Sisaria ano Room kapuare mirinon raro 21.17–28.31

Jiisasnon zioz kanairo.

¹ *Oo Tiofilus, Luuk niinon sunduna mutuya ooweti, iikanon Jiisasnon gawon kanain men liligon ejemba kuma onoma laligoroti, iikawaa sunduya kuuya arengon ambe iina.

² Jiisasnon gawon men wasiwasi eja aposoluruta meweengon kuma onoma laligon Unja Toroyaa ku-usun qaganon gawon mewutiwaajon jen koton onono. Ii onono Anutunon wano Siwenon uro. Niinon sunduna ooweti, ii iikanon oodaborowe. Kete iikanon sundu ii toroqen oomaña.

³ Jiisasnon siimbobolo moma komun koomunonga waama ween 40 namonon toroqen laligoro. Laligon kaban iikanon aposoluruta indina mamaga asugin onoma Anutu bentotonaa kania toroqen jen asarin onoma laligoro. Kaen laligon aiwese tani kania kania men qendeema onono. Yononon ii iima Jiisasnon gbilin laligoji, ii saanon moma yagogi. Aiwese iigiti, iyononon ii nangon jen dangunu kaña nanju ano monon ii qewago-mambaajon amamaawaa.

⁴ *Kaban monon yonowo motoon laligon kokaen jen koton onoma injoro, “Ono Jerusalem siti koi uulanawo mende mesaowu. Mannanon ‘Kalen uugianon ama onomaña,’ jen qaaya somongoro injoweti, ii mono honawo koloowaa. Ononon mono iikawaajon mamboma laligowu.

⁵ *Wala Jonon ejemba oo toonon mulu men onoma laligoroto, Anutunon kaban mende koriro Unja Toroya uugianon ama iikanon mulu men onombaa.” Kian.

Jiisasnon Siwenon uro.

⁶ Aposol yononon kaban monon ajoroogi Jiisasnon batugianon asugiro kokaen qisin mugi, “Pon, giinon kaban kokaamba me naa kabanon Israel kantriwaa toton ii mombo kuun men kotiwaga?”

⁷ Qisin mugi kokaen injoro, “Amanon iyanaa ku-usun qaganon gbani ano aua kaban arengon anota eji, ii ononon mobutiwaa so qaago.

⁸ *Ii qaagoto, Unja Toroyanon kamaan uugianon kemebaati, iinon mono ku-usun onono letoma noo kaniana nangon jen laligowu. Ii Jerusalem sitinon kanain Judia prowins sokoma Samaria prowinsnon kema liligon toroqen balon goraayanon eu emu leele kenngi sokondaboron kema.”

⁹ *Jiisasnon qaa ii injondabororo Anutunon jaagia qaganon men waaro koosunon kamaan esuuro eukanon uro iibombaajon uugi uro ayayooga-gadeen kono mongama nanngi.

¹⁰ Kaen uro sombinon eu iigigiin nanngi iikanondeen eja woi malekugara tualalakota yoronon kosogianon asugin nani.

¹¹ Nama kokaen injori, “Galili eja ono mono naambaajon sombinon eu uungadeen nanju? Anutunon Jiisas koi onoo batugianonga wama Siwe gomanon eu uro iijuti, iinon mono tani kaangiadeen mombo eleema kamaawaa.” Kian.

Juudas Iskariotwaa kitia Matias meweengogi.

* **1:1:** Luuk 1.14 * **1:4:** Luuk 24.49 * **1:5:** Mat 3.11; Maak 1.8; Luuk 3.16; Jon 1.33 * **1:8:** Mat 28.19; Maak 16.15; Luuk 24.47-48 * **1:9:** Maak 16.19; Luuk 24.50-51

¹² Kaen injiori aposol yononon Jerusalem siti kosianon baan̄a qata Oil gere baan̄a kanon̄a eleema kamaan̄ 1 kilomiitawaa so kan̄ sitinon̄ kougi*

¹³ *Jerusalem kouma miri uuta mon̄ qaganon̄ kanon̄ rama laligogiti, iikanon̄ kema ugi. Ugiti, iyonoo qagia ii kokaen̄: Piito, Jon, Jeims ano Andruu; Filip, Tomas, Bartolomyuu ano Matyuu, Jeims Alfuswaa meria, Saimon Zelot politik ejaga ano Juudas Jeimswaa meria†

¹⁴ Eja kuuya yononon̄ uumotoon̄ ama emba yonowo kaparan̄ koma qama koolin̄ laligogi. Yonoo batugianon̄ Jiisas kouruta ano nemun̄a Maria yononon̄ kaan̄agadeen̄ laligogi.

¹⁵ Qama koolin̄ laligon̄ ween̄ mon̄non̄ momalaari ejemba jan̄gogia 120 kawaa so ajoroogi Piitonon̄ batugianon̄ waama qaa kokaen̄ jero,

¹⁶ “Eja alauruna, Jiisas men̄ somongogiti, Juudasnon̄ iyonoojon̄ kana qendeeno. Un̄a Toroyanon̄ Juudaswaa qaa ii waladeen̄ kin̄ Deiwidwaa uutanon̄ sane ano jetanon̄ jero Ondino buk (Buk Song) kanon̄ oogita eji, iikanon̄ mono hon̄awo kolooro.

¹⁷ Jiisasnon̄ Juudas meweengoro ananaa tuun̄non̄ mon̄ laligoro gawon̄a mewaatiwaajon̄ kuuro wasiwasi eja wan̄a aposol kolooro.

¹⁸ * “Juudasnon̄ nanamemen̄ bologa ano sewan̄a mugi men̄ iikanon̄ balon̄ koria mon̄ sewan̄a mero. Ii men̄ iikanon̄ aro aon̄ wan̄anon̄ meleema balonon̄ kuuro tomen̄a juno kera korojon̄a data koga ii kuuya ujun̄gon̄ kouma kamaaro.

¹⁹ Kaen̄ kolooro Jerusalem ejemba kuuya iikawaa bujuya modaboron̄ balon̄ iikawaa qata iyan̄giaa qaanon̄ Akeldama qagi. Ii ananaa qaanon̄ Sa Balon̄ koria.”

²⁰ *Piitonon̄ toroqen̄ kokaen̄ injioro, “Ondino (Buk Song) kanon̄ qaa mon̄ kokaen̄ oogita eja,

‘Miria mono bemben̄a koloon̄ gbamen̄a namba. Ii mon̄non̄ toya mende koloon̄ laligoro mirigadeen̄ namba,’
ano qaa mon̄ kokaen̄ eja,

‘Mon̄non̄ saanon̄ iwaa dundun̄anon̄ galen̄ gawon̄ men̄ namba.’

²¹⁻²² * “Kawaajon̄ ama nono eja mon̄ meweengon̄ kuunin̄ nonowo jo-tamemeya koloon̄ dangunu kaan̄a nama Jiisasnon̄ koomunonga waaroti, iikawaa Bun̄aya nan̄gon̄ jen̄ laligoro sokombaa. Jonon̄ Jiisas oomulu men̄ muro Pon̄non̄ kamban̄ iikanondeen̄ qenjaaronon̄ kema gawon̄a kanain̄ men̄ nonoo balonon̄ liligon̄ kema kan̄ laligoro Anutunon̄ batunananondeen̄ wama uro. Eja kamban̄ kuuya iikanon̄ tuun̄nananon̄ motoon̄ laligon̄ kounin̄i, mono iyonoononga mon̄ meweengonin̄ sokombaa.”

²³ Piitonon̄ kaen̄ injioro ejawaa mongama eja woi qagara qagi. Mon̄ qata Joosef, qata mon̄ Barsabas ano qata mon̄ Jastus. Eja mombaa qata Matias.

²⁴ Qagara qama kokaen̄ qama koolin̄ jegi, “Oo Pon̄, gii ejemba uunana korebore moma kotojan̄. Kawaajon̄ gii eja koi yoroononga moroga meweengojan̄i, ii mono qendeema nonomba.

²⁵ Juudasnon̄ gbingbaon̄ ama dogon̄ kamaan̄ aposol gawon̄ mesaon̄ kilen̄aa so tiwilaan̄ kemeroti, iwaa dundun̄anon̄ eja mon̄non̄ mono aposol koloon̄ nama wasiwasi ejawaa gawon̄ men̄ laligowaa. Qaa ii on̄anon̄.”

* **1:12:** Juuda yononon̄ 1,100 miita ii Sabat kendonon̄ mende uugun̄ kemakegi. Kawaajon̄ Kana qaa mende uugun̄ kagi. * **1:13:** Mat 10.2-4; Maak 3.16-19; Luuk 6.14-16 † **1:13:** Zelot paati yononon̄ an̄giaa nanan̄ mewombaajon̄ Room mindimindiri gawmambo toropere ano uugere ama laligogi. * **1:18:** Mat 27.3-8 * **1:20:** Ond 69.25; 109.8 * **1:21-22:** Mat 3.16; Maak 1.9; 16.19; Luuk 3.21; 24.51

²⁶ Kaen jen yoroo unju (kaas, lot) kuugi Matias asugiro. Asugiro aposol 11 yonoo batugianon dun mon mugi tuungianon toroqero. Kian.

2

Unja Toroyanon kamaan gowoko uugianon kemero.

¹ *Jiisanon komuroti, kaman iikanon sonda 7 tegoro ween 50* iikanon yambuyambu kaman kan kuuro uumeleen ejemba kuuya yononon ajoron kendon ragi.

² Ragi Sombinon iwoi mon obaban bilisik kaan kamaaro otan somata asugiro mogi. Raidimbonon qenjeji, mono iikawaa tani kaan asugin kamaan miri ragiti, ii kuuya saa qero.

³ Miri saa qen iwoi iikanon deenqeema sein gere bolan kaan wangia qaganon uro iigi.

⁴ Kaen asugiro Unja Toroyanon kuuya yonoo uugia saa qero kantri tosia yononon qaa kanain jegi. Unja Toroyanon sololon qaa sanje anotiwa so asuganon jegi.

⁵ Juuda ejemba tosanon Anutu goda qen kantri kania kania sombin baatanon rama kenjuti, iikanon deema kema laligon Jerusalem eleema kagiti, tosia iikaan ii sitinon laligogi.

⁶ Kaen laligon otan somata ii moma ejemba tuun mamaganon kouma ajoroogi. Ajoron nangi momalaari ejembanon qaa morota morota jegiti, ii kuuya moma anjo anjo moma asarin iikawaajon aarun kiko angi.

⁷ Kiko ama walingon kokaen jegi, “Mobu! Eja koi qaaya qaaya jejuti, iyononon mono kuuya Galili ejembaga kolooju me?”

⁸ Nono kantri morota morota kanon koloon kouma laligonin yononon mono nomaen ama laligon somariin kantrinanaa so qaanana anja anja jegi mojon?

⁹ Nono Partia ejemba, Midia ejemba ano Eelam ejemba koi nanjon. Nono tosanon Mesopotemia laligonin. Tosianon Judia laligoju ano tosanon Kapadosia gomanon laligogi. Ejemba tosanon Pontuswaajon, tosanon Eisia prowinswaajon koloojon ano yononon ananaa qaanon qaa jegi mojon.

¹⁰ “Tosianon Frigia goman mesaon koi kan laligoju. Tosianon Pamfilia taon mesaogi. Tosianon Iijipt kantrinon laligogi. Tosianon Sairini goman leegen Libia kantrinon laligogi. Tosaan nono Room sitiga tawatawaga koi kan laligojon.

¹¹ Nono tosanon Juuda ejemba koloon laligojon ano tosanon kantri tosanon koloon kanagen Juuda ejemba koloonin. Kaan nanjon ano yononon qaa jegi nono qaanana motomotoon ii saanon moma kotojon. Nonononga tosanon wato qata Kriit mesaon kowe koton kagi. Tosianon Arebia qaa jenkeju. Nono kaananon laligojonto, yononon aisoan Anutunon angoleto uuta anoti, iikawaa kania ii ananaa qaanon anja anja jegi mojon.”

¹² Kaen jen kuuya yononon aarun mogi sooboo kono iyangia kokaen jen qisin aogi, “Koi kawaa kania mono nomaen?” Kaen qisin aon qaa mongama tompin nangi.

¹³ Tompin nangito, tosanon mepaqepae ama kokaen jegi, “Yononon wain apu naanawo mamaga nen enkalolon kolooju.” Kaen.

Piitonon Unja Toroyaa kania jen asariro.

¹⁴ Kaen jegi Piitonon aposol 11 yonowo motoon waama nama kotakota gama ejemba tuun ii kokaen injoro, “Alauruna, Juuda ejemba ano ejemba

* 2:1: Lew 23.15-21; Dut 16.9-11 * 2:1: 50 ii Griik qaanon Pentekost.

kuuya Jerusalem laligojuti, niinon iwoi koloojiwaa kania jewe mono geja ama mobu.

¹⁵ Ono tosanon nonoojon kokaen jeju, 'Yononon apu kotiga negi uugianon enkalolon kolooja.' Kaen romongojuto, nononon iikaana mende koloojon. Koi gomaambawaa 9 kilok kolooja. Gomaamba ii apu nene kambana qaago.

¹⁶ Qaagoto, gejatootoo eja Joelnon Buna qaa kokaen jeroti, iikanon mono honawo kolooja,

¹⁷ *'Anutunon jeja: Pombaa kaka kambananon toriwaati, niinon kamban iikanon Unana Toroya maabe ejemba kuuya yonoo qagianon ubaa. Uma sololoon koton kondoon onono kokaen koloowaa:

Onoo meraboraurugianon gejatootoo qaaya qaaya jenkebuya.

Onoo gbaworo saraurugianon jaagia meleeno unaya unaya iimakebuya.

Onoo ejemba wana yononon gaon kuukuu iimakebuya.

¹⁸ Unana Toroya maamanati, ii eja ano emba noo welen qen laligowuti, iyonoo qagianon kaanagadeen uro gejatootoo qaa jenkebuya.

¹⁹ Niinon angoletto sombinon ambe uugi eu uro iibuya ano namonon aiwese ii kokaen iibuya:

Iwoi sayawo, gere bolan uuta ano kaaso kondunawo ii asugiwuya.

²⁰ Ween jaayanon pangaman mero koinon ososaan sa kaana koloowaa. Kaen kolooro iikawaa gematanon Pombaa kamban somatanon mono kan kuuwaa.

Ween ii akadamu ano qabunayawo.

²¹ Daen yonoononga monon Pombaa qata qama kooliwaati, Anutunon mono ii hamo qen muro letombaa.' Joelnon kaen oorota eja.

²² "Oo Israel ejemba, ono mono geja ama qaa koi mobu: Anutunon Jiisaswaa laaligo kambananon sololoon muro laligoro angoletto, aiwese ano kaiyaka esunmumuyawo ii onoo batugianon balonon asuganon asugiro. Ono ii saanon moju. Anutunon iwoi ii koloon mun iikaana kanon Nazaret eja iikawaa kania nanon jen qendeema onoma laligoro.

²³ *"Anutunon wala eenanon Jiisaswaa qaa waladeen somonon moma koton kokaen jerota eja, 'Hamoqege Toyanon mono eja jotamemeya onoo borogianon kamaawaa.'

Qaa iikawaa so Anutunon Jiisas mende anon kono onoo borogianon kamaaro. Kaen kamaaro ono komuwaatiwaajon qagi waba kantri gawman yononon Mooseswaanon Kana qaa mende moma kilen jen kotogi borogianon Jiisas qelanjin men maripoonon qegi komuro. Komuroto, sayanon mono onoo qagianon urota eja.

²⁴ *Jiisasnon komuroto, koomuwaa kasa gbadoyanon kamaaro koomu Toyanon ii somonon kamban koriga galen koma mumambaajon amaaaro. Ii Anutuwaanon mende sokono. Kawaajon iinon ii men gbilin koomuwaa siimboboloyanonga metogoro waaro.

²⁵ *Kin Deiwidnon Jiisaswaajon kokaen jerota eja,

'Niinon taraturu ama tama nuwabotiwaajon Ponon boro dindinanon laligoja.

Iinon kamban so kooronanon nano unana kaana iima laligojen.

²⁶⁻²⁷ Kaen laligon komumanato, koomuwaa gomanon kemebe gema mende nuwaa.

* **2:17:** Joel 2.28-32 * **2:23:** Mat 27.35; Maak 15.24; Luuk 23.33; Jon 19.18 * **2:24:** Mat 28.5-6; Maak 16.6; Luuk 24.5 * **2:25:** Ond 16.8-11

Giinon geengaa wombo eja soraaya tak-kootoya nii mono metogon nona qasirinoŋ eŋ mende gisaamaŋa.

Kawaajon uunanon korisoro moma buunanon renduŋ rii qama laligojenŋ.

Selenanon kaanagadeen gbiliŋ waabaatiwaaŋon ama mamboma jejero-monjromon ama haamo meŋ ewaa.

²⁸ Giinon laaligo kotigaa kania qendeema nona moma kotomaŋa.

Niinon goo jaasewanganon pondan laligowe giinon uuna korisoronon meŋ saa gewaa.' Deiwidnon Jiisaswaaŋon kaen jerota eja.

²⁹ "Oo alauruna, Piito niinon beŋ ambonana kin Deiwidwaa kania ii awasankaka qaganon asuganon kokaen jen asarimaŋa: Deiwidnon komuro ron kongi qasirianon kete batunananon koi eja.

³⁰ *Deiwidnon gejatootoo ejaga koloon laligoroti, iinon kokaen moro: Anutunon gbiliuruta yonoononga mon meweengon kuuro iyaŋa kaanŋa eja pombaa duŋ rarayanon rabaa. Anutunon qaa ii somongon jojopan qanon jen kotiin laligoro.

³¹ Monjon rabaati, ii waladeen iima moro. Hamoqeŋe Toya Kraist iinon koomunonga waabaati, Deiwidnon ii moma kokaen jero,

'Kraistnon laligon komuwaato, koomuwaa gomanon kemero Anutunon ii gema mende qero ewaa.

Iwaa sele busuya ii mende mesaoro qamoyanon qasirinoŋ mende gisaawaa.'

³² Anutunon Jiisas meŋ gbiliro waaro iikaanŋa kanon qaa ii honawo kolooro. Nono kuuya ii jaa konananon iima nanjon jen dangunu kaanŋa nanjon.

³³ Jiisasnon waama laligon Anutunon wano uma boro dindinanon raja. Iikanon rama Maŋanon Unŋa Toroya wasiwaatiwaaŋon jen somongoroti, iinon (promis) ii moma ii maaro kamaaro honŋa kete koi asugiro iima moju.

³⁴ *Deiwidnon Siwenon mende uro. Iinon anŋo qaa kokaen jerota eja, 'Anutunon Siwe goman uutanon neenaa Ponŋaajon kokaen jen koto moro:

Giinon mono kan boro dindinanon asamararan koi kanon kamaan rama laligowa.

³⁵ Kaen rama laligona niinon kaman biiwianon koi kanon tuaren-jenjuruga riin riitama haamo ama onomaŋa.

Haamo ama onombe yononon tama kemen siimbobolo moma sama kana dogaa kaanŋa koloowuya.

Kaanŋa koloogi giinon saanon waama yonoo qagianon riin aisoon laligowa.'

³⁶ "Oo Israel ejemba, onŋo Jiisas maripoonon qegi komuroto, Anutunon Jiisas ii kuuro Pon anŋo Hamoqeŋe Toya Kraist koloon nonoma laligoja. Israel tuuŋ kuuya onŋo mono iikawaa kania moma yagowu."

³⁷ Piitonon kaen jero ejemba tuuŋnon moma uugia qosono Piito anŋo aposol tosaanŋa ii kokaen injijogi, "Eja alaurunana, nono mono nomanomaen anin sokombaa?"

³⁸ Inijogi Piitonon kokaen injijoro mogi, "Onŋo mono uugia meleembu. Motomotoon uugia meleengitiwaa so nononon mono Jiisas Kraistwaa qatanon oo mulu meŋ onomboŋa. Ii ononin Anutunon singisongogia songbama mesaon Unŋa Toroyaa kalenŋa ii buŋa qen onombaa.

³⁹ Anutunon Unŋa ii onomambaajon jen somongoroti, qaa ii mono onoanŋia anŋo onoo gbiliurugia onoojon ama jero. Onoojon ama tosaanŋa koriganon

* **2:30:** Ond 132.11; 2 Sml 7.12-13 * **2:34:** Ond 110.1

kema laligogi Anutu Ponnananon onjoombaati, iinon soomongo qaa (promis) ii mono kuuya onjoon ama kaanagadeen jen somongorota eja.”

⁴⁰ Piitonon kaen injon toroqen qambanmamban qaa tosaana mamaga iikanon uugia kuun kokaen jero, “Ejemba irinqirina koi namonon laligojuti, Anutunon ii hamo qen onono letombutiwaajon moja. Yonowo siimbobolo mokoloowubutiwaajon mono uugia meleema ejemba doogoya ii jawo ama onjomesaowu.”

⁴¹ Piitonon kaen jero ejemba jaasonggoyanon qaaya moma angon kongi oomulu men onongi. Ii men onongi kanagesogianon toroqegi jangogianon ween iikanonadeen 3,000 kawaa so somariiro. Kian.

Momalaari yononon uugia somongon aon laligogi.

⁴² Uugia meleengiti, iyononon uumotoon ama uugia somongon aon kamban so aima ajoroogi aposol yononon Buna qaa kuma onongi samon kowoga ano nembanene moton nen qamakooli gawon men laligogi. Pondan laaligo kaana laligogi.

⁴³ Kaen nama Anutuwa qatanon boliwabotiwaajon jenenpooro ama laligogi. Kaana laligogi Anutunon sololon onono aposol yononon jetamemegia koloon gawon meg angoleto aiwese morota morota asugiro.

⁴⁴ *Anutu moma laarigiti, iyononon kuuya laaligogia motoon laligon esuhina (tiwomaleku) iwoigia kuuya mindirin motoon men laligogi.

⁴⁵ Kaen men laligon balon esuhina iwoigia sewana mewutiwaajon ang sewana onongi karoti, ii batugianon mojqojoron ama amamaagitiwaa so mendeema angun laligogi.

⁴⁶ Kaen mindirin laligon suulan uumotoon ama kamban so jiwowon jigolon ajoroon laligogi. Bered ii miri so moton nen laligogi ano nembanenegia ii gbingbaongia qaa korisoro qaganon rama nen laligogi.

⁴⁷ Kaiyakagia kaen ama Anutu mepeseen laligogi ejemba kuuya yononon ii injisoroon laligogi. Injisoroon laligogi tuungianon somariiro Ponon kamban so ejemba tosaana men letoma onono uugia meleema mindi-mindiri arengianon toroqegi. Kian.

3

Piitonon eja meendangoya mon men qangoro.

¹ Juuda yononon mare so 3 kilok qama koolinkegi. Mare monon Piito Jon yoronon qamakooli kamban iikanon jiwowon jigolon uri.

² Uri iikanon eja mon nemun goron uutanonga meendangoya koloon rama laligoroti, ii angon kan jiwowon jigowaa kiropo naguyan ang. Alaurutanon ween so kan demberunon angon kiropo nagu qata Nagu Imasiinsiinawo qagiti, iikanon ang raro. Rama ejemba jigo goranon ugiti, iyononon monen kalen mubutiwaajon welema onoma laligoro.

³ Kaen ang raro Piito ano Jon yoronon jiwowon jigolon ubo jeri dodobobo iriima ii kaanadeen kalembaajon welema orono.

⁴ Welema orono jaasewananon uun iima Piitonon kokaen ijoro, “Mono noro niriiba.”

⁵ Kaen ijoro jaa suana irigigiin iwoi mon borogaranonga nombotiwaajon mambono.

⁶ Irigigiiro Piitonon kokaen ijoro, “Noonon silwa me goul monen mende ejato, noonon iwoi mon eji, ii saanon goman: Gii mono Nazaret eja Jiisas, Hamoqeqa Toya Kraistwaa qatanon waama kamba!”

* 2:44: Apo 4.32-35

⁷ Kaen ijon boria dindinanon men kobibiuro waaro. Waaro kania ano gbako siita mono iikanondeen kotiuro.

⁸ Kotiuro waama lugun yorowo jiwowon jigonon uma iikanon kema kan torin qen oron Anutu mepeseero.

⁹ Kaen kema kan Anutu mepeseen muro ejemba tuun kuuya yononon ii iigi.

¹⁰ Ii iima kokaen jegi, “Eja koi kalen mubonjwaajon jigowaa kiropo Nagu Iimasiinsiina-wowaa kosianon rama welema laligoroti, mono ii.” Kaen jen moma mun “Selianon naa iwoiga kolooja?” jen aarun newogia tegoro walingogi. Kian.

Piitonon jiwowon jigonon Bunja qaa jero mogi.

¹¹ Walingogi jejewelenwelen eja iikanon suulan Piito Jon yorowo motoon kema karo ejemba tuun korebore yononon uulanawo kosogianon kan jiwowon jigowaa toton utanon uma kin Solomombaa somben sarañawonon ajoroon nama iigigiigi.

¹² Kaen iigigiigi Piitonon injiima kanain kokaen injoro, “Oo Israel alauruna, ono mono naambaajon iwoi koi iima aaruju? Naambaajon noro uun nirigigiiju? Eja koi kanon qeangon kana kema kaji, ii noroo esunon me Anutuwa Bunja qaa tororo moma otaankejotiwaajon ama qaago. Kaen mende romongowu.

¹³ *Ananaa ambosakonana Aabraham, Aisak ano Jeikob yonoo ben Anutunon mono Meria Jiisas asamaran muro jotamemeya uuta kolooro hona asugiro iiju. Ono Jiisas ii men balon galen yonoo borogianon angi gawana Pailotnon isamambaa qaaya somongon jeroto, ononon Jiisas ii iwaa jaanon qakooma gema qen mugi.

¹⁴ * “Ono eja dindina ano soraaya ii gema qen mun borosa meme eja mon isambaatiwaajon kaparan koma qama silama qisigi.

¹⁵ Kaen qama qisin iikaana kanon laaligowaa Toyanon komuwaatiwaa qaaya jegi komuro. Komuroto, Anutunon ii men gbiluro koomunonga waaro. Noronon ii jaanaranon iima nangon jen iwaa dangunu kaana nanjo.

¹⁶ Kaen nama Jiisaswaa qata moma laarin mun laligojo. Eja koi iima moma mujuti, ii mono qa iikawaa ku-usunanon men kotiuro nanja. Jiisasnon sololoon norono momalaarinaranon kolooro iikawaa qaganon nama jen kotori kana gbakoyanon qeangoro ono kuuya ii iiju.

¹⁷ “Oo alauruna, Jiisas komumambaaajon kaparan kongiti, ononon ii mono poumapou qaganon angi, ii mojen. Onoangia ano galenurugianon kaanagadeen iwoi ama mugiti, iikawaa kania mende moma koton lan angi.

¹⁸ Kaen angito, iikawaa kitia Anutunon kokaen ano: Anutunon qaaya wala eenanon gejatootoo ejembauruta kuuya sololoon onono waladeen kokaen jen oogi, ‘Anutuwa Hamoqeqa Toya Kraistnon mono siimbobolo mobaa.’ Kawaajon ono kaen angi Anutuwaanon qaa iikanon mono honawo kolooro.

¹⁹ Kawaajon mono uugia meleema Anutuwaanon eleema kagi singisongogia koton songbambaa.

²⁰ “Anutunon oyanboyan Toya kolooja. Ono een lan laligowubotiwaajon Anutunon Jiisas waladeen meweengoro. Kawaajon ono mono uugia meleengi Hamoqeqa Toya Kraist wasiro onoonon karo iwo qokotaagi laaligogianon gbiluro oyanboyan kambangia kan kuuwaa.

* **3:13:** Eks 3.15 * **3:14:** Mat 27.15-23; Maak 15.6-14; Luuk 23.13-23; Jon 19.12-15

²¹ Anutunonj monowaa monoyanonj kanainj qaaya gejatootoo ejembau-ruta tak-kootoya kuuya ii sololoonj onono waladeenj kokaenj jenj laligogi,

‘Anutunonj Hamoqege Toya angonj koma muro Siwe gomanonj rama laligoro iwoi kuuya mombo arengonj kolonjaniwaati, mono kambanj iikanonjadeenj wasiro Siwe mesaonj kamaawaa.’

Jiisasnonj qaa iikawaa so kamaanj nonoononj karo.

²² *Moosesnonj kokaenj injijoro,

‘Ponj Anutunonj Juuda tuunj onoo batugianonga gejatootoo eja monj menj gbiliro waama Mooses nii kaanja koloowaa.

Iinonj geregiaga nama qaa injijowaati, mono ii kuuya geja ama moma tenj koma laligowu.

²³ *Mononj gejatootoo eja iikawaa qaaya mende tenj kombaat,

Anutuwaanonj kanageso onononj mono iwaa qaaya jenj tegonj tiwilaan mubu.’

²⁴ Gejatootoo ejemba Samuelwaanonja kanainj kouma qaa jegiti, iyonononj mono korebore kaanagadeenj gejatootoo qaa kambanj kokaamba honawo kolooji, ii waladeenj jenj laligogi.

²⁵ *Anutunonj ambosakonjurunana yonowo soomongo arenja ama Abraham kokaenj ijoro,

‘Goo gbiliuruga yonoononga mononj koloonj waabaati, Anutu niinonj mono iwaajonj ama namowaa ejemba tuunja tuunja kuuya kotuegonj onombe oyanboyanj koloowuya.’

Anutunonj soomongo qaaya ninisaano gejatootoo ejembanonj ii toroqen jenj kotiinj laligogiti, ii mono onoojonj ama anota eja.

²⁶ Anutunonj Meria menj gbiliro waaro kotuegonj onombaatiwaajonj wasiro wala onoononj kamaaro. Kawaaajonj mono keteda koi uugia meleema anja anja laaligogiaa kana bologa gema qewu. Kaenj ama oyanboyanj koloowuya.” Kaenj jero.

4

Piito Jon yorononj jigo kaunsol tuunjonj nani.

¹ Piito ano Jon yorononj ejemba tuunj ii qaa kaenj injijori jigo gawonj galenj yonononj, jigowaa kiropo galenj wana ano Sadusii (Jigo gawombaa kaparanjonkonj) yonononj waama jaagaranonj kougi.

² Gowokowoianonj ejemba tuunj kuma onoma kokaenj jeri, “Jiisasnonj koomunonga waaro. Kawaa so komugiti, iyonononj kaanagadeenj gbilinj waabuya.” Kaenj jeri uugia boliro yoroononj kougi.

³ Kouma uruama gomanj tiirotiwaajonj ama kapuare mirinonj orooma jegi, “Gomanj anogo qaa Jakeyanonj oroombonja.”

⁴ Kaenj jegito, Bunja qaagara mogiti, iyonoononga kelemalelenanonj uugia meleema Jiisas moma laarigi. Moma laarigiti, iyonoo jangogianonj somariiro 5,000:baa so koloonj laligogi.

⁵ Gomanj ano galenjonkonj ejaurugia, Juuda yonoo jetamemeurugia ano Kana qaawaa boi yonononj Jerusalem ajoroogi.

⁶ Ajoroonj jigo gawonj galenj wana qata Anas iinonj batugianonj raro. Kaanagadeenj Kaiafas, Jon, Aleksander ano jigo gawonj galenj wanaa sumanjuruta tosaanja kuuya ii motoonj ragi.

* 3:22: Dut 18.15, 18 * 3:23: Dut 18.19 * 3:25: Jen 22.18

⁷ Ragi Piito Jon uruama jaagianon oroongi nani kokaen qisin orongi, “Oronon mono nomaen anjaota? Morowaa qataga qari esujanon turun muro letonjaa?”

⁸ Qisin orongi Uña Toroyanon Piitowaa uuta saa qero nama kokaen injjoro, “Kantriwaa galenkonkon eja ano jotamemeurunana, mobu.

⁹ Noro eja meendangoya nomaen ala ilailaa ama muri kania gbilin qeangoro, kete kaen qisin noronju.

¹⁰ Kawaajon iikawaa kitia ii saanon jewe onjo ano Israel ejemba kanageso kuuya mobu. Ononon Nazaret eja Jiisas, Hamoqege Tonana maripoonon qegito, Anutunon ii men gbiliro koomunonga waaro. Jiisaswaa qataa kusunjanon mono eja koi meagoro onoo jaagianon qeangon nanja.

¹¹ *Qaa mon ii kokaen,

‘Miri meme eja yononon kowonjin tando mon gema qen mesaogito, Anutunon ii komoro aen tando kombomba waja kolooja.’

Aen tando waja ii Jiisas.

¹² “Jiisas motoongonon mono hamo qen nononja. Qa mon qama koolinin ii amamaawuto, Jiisaswaa qatanon mono sokonja. Anutunon qa mon Sombimbaa baatanon mende nononota eja. Qaago! Qa motoongonon ii qama letoma Siwewaa bunja koloowona.”

¹³ Kaen jendabororo kaitanigara iima kokaen jegi, “Eja woi koi yoronon momo mirinon mende uma kilen qaa kotiga kotiga jen awasanakaka nama kawali kaanja koloojao.” Kaen jen kiko ama walingon kaniagara moma koton jegi, “Onjanon! Eja woi yoronon mono Jiisaswo laligon letoni.”

¹⁴ Kanagara moma koton eja meendangoyanon qeangon yorowo nanoti, ii iima qaagara qewagowombaajon amamaagi.

¹⁵ Ii amamaan jigo kaunsol tuun onomesaon seleengen kemebaotiwaajon jen kotogi kemeri angiodeen qaa mongama gejanonogia amigi.

¹⁶ Gejanonogia amigi, “Nono eja woi koi mono nomaen ama orombonaga? Yoronon jen kotori angoletoto qaita mon asugiroti, ii Jerusalem korebore yononon modaboroju ano nono ii kaanagadeen qakoombombaajon amamaan.

¹⁷ Ii amamaajonto, iikawaa qaaya ejemba batugianon mombo sein kembabotiwaajon mono saanon kokaen jen koton oronin sokombaa, ‘Oro mono Jiisaswaa qatanon qaa mombo mende jewao.’ Kaen jen kotakota jen qetegon oronin sologori mononon mon ii mende mobaa.”

¹⁸ Kaen jen somongon oroongi uri kokaen jen koton orongi, “Oro mono Jiisaswaa qatanon qaa mon mende toroqen jen ejemba kuma onombao.” Kaen jen songo kotakota ama orongi.

¹⁹ Kaen jen koton orongito, Piito Jon yoronon meleema kokaen injjori, “Noronon onoo jenkootogia ten kombojon Anutuwaanon qaa men kamaan ani omaya koloowabo. Ii Anutuwa jaasewananon sokonja me qaagoti, ii mono onjoangio gosin jen somongowu.

²⁰ Kaen me kaen jen somongowuyagato, noronon iwoi iima moriti, ii kolatin qaa bogoro laligowotiwa so qaago.”

²¹ Kaen injjori mogi ejemba kuuyanon angoletoto asugiroti, iikawaajon Anutu mepeseegi. Kaen mepeseegitiwaajon ama “Kitia nomaen ama orombonaga?” jen kana mon mende mokoloogi. Mende mokolon galen meme qaa kotiin jen oroma oromesaogi kamaari.

²² Angoletoto asugiro eja meendangoya qeangoroti, ii gbania 40 uugun laligoro. Kawaajon mono Anutu mamaga mepeseen laligogi. Kian.

* 4:11: Ond 118.22

Uumeleen yononon qama koolin nama kotiigi.

²³ Jigo gawon galen wana ano jotamemeya yononon Piito ano Jon galen meme qaa jen oroma oromesaogi iyangaraa alaurugara yonoonon eleema keni. Kema qaa kuuya jegiti, ii injiori mogi.

²⁴ *Ii injiori moma uumotoon ama uugia men kululuun arogia men waama Anutu kokaen qama koolin mugi, “Oo Pon uuta somata, giinon Siwe, namo, kowe ano iwoi kuuya iikanon eji, ii mokoloon onoma Togia koloojan.

²⁵ *Giinon eenanon geenгаа Unа Toroya wasina kamaan gawon ejaga Deiwid, nonoo ambonana iwaa buutanon qaaga ana goo juga men kokaen jero,

‘Uumeleembaa gadokopa yononon mono naambaajon guju mamaga menkeju?

Kantria kantria yononon mono nomaembaajon ama momo omaya omaya romongonkeju?

²⁶ Namowaa kin ponja ponja yononon balongiaa so waamakeju.

Pon jawina jawina yononon mindirin ajoroonkeju. Kaen qemburun ero Pon ano iwaa Hamoqueqe Toya qetama oromakeju.’

²⁷ *Onanon, qaa iikawaa so siti kokanon kolooro. Gii Meraga Toroya Jiisas kuuna Hamoqueqe Tonana kolooja. Iinon asugiro eja pon woi Herod ano Pontius Pailot yoronon Room gawman galen koloon ananaa Israel isiurunana yonowo mindirin ajoajoroo ama tuarenjen ama mugi.

²⁸ Gii geenго ku-usunga ano jegaa so iwaaajon iwoi koloowaatiwaa qaaya jen waladeen somongon arengona. Yononon iwoi ii ama mugi qaa aren kuuya ii kaen honawo kolooro.

²⁹ “Oo Pon, nono gii welen qen gonin kete galen meme qaa nononjuti, gii mono ii iima nangon nonona saanon goo Buna qaaga kawali kaanja awasankaka nama jen laligowonja.

³⁰ Giinon mono boroga suluna ji ejemba ii Meraga Toroya Jiisaswaa qa ku-usunanon qeangowu ano angoletto aiwese morota morota asuginkebu. Qaa ii onanon.”

³¹ Kaen qama kooligi miri ajoroon ragiti, balon ii memenjalin utugoro Unа Toroyanon korebore uugia saa qero kema kawali kaanja awasankaka nama Anutuwaa Buna qaa jen laligogi. Kianj.

Uumeleen ejembanon uugia somongon aogi.

³² *Uumeleen tuun somata yononon uuroromongo motoongo ama laligogi. Iwoi kuuya en ononoti, ii goononga me noononga, iikaen mende jegito, iwoigia kuuya ii metulangogi motoongia kolooro laligogi.

³³ Kaen laligogi Anutuwa ku-usunanon turun onono kotiigi aposol yononon jeta men dangunu kaanja nama Pon Jiisasnon koomunonga gbilin waaroti, qaa ii nangon jen laligogi. Kaen laligogi Anutunon kalenmoriaja somata maama onono ejembanon goda qen onongi.

³⁴ Kaanja laligogi iikawaa so batugianon monnon iwoi mombaajon mende memeqemean men amamaan laligoro. Korebore nene gawonja gawonja ano miria miria yonoo toya koloogiti, iyononon ii sewanja mewutiwaajon angi. Kaen angi sewanja megii monen karo ii men kagi.

³⁵ Men kan aposol yonoo borogianon angi korebore memeqemean men amamaagitiwaa so ii batugianon mendeema onoma laligogi.

* 4:24: Eks 20.11; Neh 9.6; Ond 146.6 * 4:25: Ond 2.1-2 * 4:27: Mat 27.1-2; Maak 15.1; Luuk 23.1, 7-11; Jon 18.28-29 * 4:32: Apo 2.44-45

³⁶ Eja mon qata Joosef, aposol yononon qata Barnabas qagiti, ii ananaa qaanon: Uu-nanonganngo eja, iinon wato qata Saiprus kanon koloon so-mariin jigo gawon ejaga (Liwait) laligoro.

³⁷ Iinon kaanagadeen nene gawon balonja sewanja mewutiwaajon ano monej karo sewanja ii men aposol yonoonon kan borogianon ano. Kian.

5

Ananaias Safaira yoroonon tiliqili

¹ Kaen ama laligogito, eja mon qata Ananaias embia qata Safaira yoronon gawon balongaraa bakaya sewanja mewutiwaajon ani.

² Ani sewanja karo ejanon monej bakaya iyanjaajon angon koma mesangoro embianon ii modabororo bakaya mon men kan aposol yonoo borogianon ano.

³ Borogianon anoto, Piitonon kokaen ijoro, “Oo Ananaias, gii mono naambaajon Satan mende qetana uga saa qeja? Iinon uga saa qero giinon batogon Unja Toroya angomokolon ama mun geengaa balombaa monej bakaya angon koma mesangojan?”

⁴ Gii iikawaa toya koloonati, kamban iikanon ii geengaa bunaga kolooro me? Geengaa balonga sewanja megii sewanja karoti, monej ii mono goo bunaga kolooro me qaago? Gii mono naambaajon uganon qaa somongon iwoi koi anjan? Gii qaa qolonmolongoya jen iikaanja kanon ejemba mende tiligon nononjanto, Anutu iyanja mono tiligon mujan!”

⁵ Kaen ijoro qaa ii moma tama kamaan namonon kemen komuro. Kaen komuro ejemba kuuya iikawaa bujuya moma sombugia mamaga mogi.

⁶ Komuro eja gbaworo yononon kouma qamoya men esuun angon kema ron kongi.

⁷ Aua karon tegoro embianon iwoi kolooroti, ii mende moma karo.

⁸ Karo Piitonon embia Safaira kokaen qisin muro, “Oro gawon meme balongara bakaya sewanja mewutiwaajon ani monej karoti, ii iikawaa so me qaago? Ii mono nijona moman!”

Qisin muro kokaen meleeno, “Monej ii onanon iikawaa so karo.”

⁹ Kaen meleeno jen muro, “Oro mono naambaajon uumotoon ama Pombaa Unja Toroya tiligon mujaota? Moba, loganon komuro ejanon men kema ron konjuti, iyononon mono nagu koi dodowigi otona mojan. Yononon gii kaanagadeen esuun angon goma kembuya.”

¹⁰ Kaen jen muro iikanondeen tama Piitowaa batanon kemen komuro. Komuro eja gbaworo yononon kouma qamoya mokoloon men angon kema loyaa kooronanon ron kongi.

¹¹ Ron kongi uumeleen tuun kuuya yononon moma awawaligi bujuya seiore korebore moma sombugia mamaga mogi. Kian.

Aposol yononon ejemba mamaga men qeangon onongi.

¹² Kaen angi Anutuwa ku-usunanon aposol inaan onono gawon men borogia ejemba qagianon angi Anutunon aiwese angoleto kania kania mero batugianon mamaga kolooro. Ejemba Jiisas moma laarigiti, kuuya iyononon jiwowon jigowaa toton uutanon uma kin Solomombaa somben saraawonon ajoroon tuun motoongko koloon laligogi.

¹³ Kaen ajoroon laligogi ejemba tosanon keegia moma jirinjin ama monon iyonoonon mende toroqero. Kaen qaagoto, ejemba tuun yononon goda mamaga qen onoma laligogi.

¹⁴ Kaen ajoroon laligogito, kilen ejemba seiseiya yononon tuungia toroqen onoma laligogi. Eja ano emba tuuna tuuna yononon Jiisas moma laarin uugia meleenji tuungianon somariin seiro.

¹⁵ Aposol yononon gawon kaen megii ejemba seiseiyanon qeangogi. Kaen qeangogitiwaajon ama tosiyanon ji ejemba unuama demberu koma angon kana goraayanon kaanagadeen dun meagon maki tamboma kanon onooma kokaen jegi, “Piitonon kan nunuuguwaati, unauyanon mono kambaan iikanon yonoononga mombaa qaganon uro qeangonaga.”

¹⁶ Kaanagadeen taon ano goman Jerusalem siti liligon rama kenjuti, iyonoononga ejemba tuun mamaganon horon kagi. Kaen kan ejemba ji injiroti ano omenon qaamuun men* kokojinjin ama onongiti, ii unuama kan kougi. Kougi kuuya yononon qeangogi. Kian.

Gajobanon aposol kapuare mirinonga unuano kamaagi.

¹⁷ Kaen ama laligogi jigo gawon galen wananon ano iwaa alauruta Sadusii (jigo gawombaa kaparanjonkon) paati nanjon mugiti, kuuya iyonoo iringia soono uuduuduu angi.

¹⁸ Uuduuduu ama aposol onoma somonjon gawmambaa kapuare mirinon ononggi.

¹⁹ Ononggito, gomantiina kanon egi Pombaanon gajoba monjon kapuare miri naguya naguya horon unuama seleenjen kamaan kokaen injoro,

²⁰ “Mobu, on mono kema jiwowon jigonon uma ejemba jaagianon nama laaligo gbiliaa kania kuuya asuganon injowu.”

²¹ Kaen injoro goman ano jiwowon jigonon uma nama Buna qaa kuma ononggi. Kaen nama kuma ononggi jigo gawon galen wana ano alauruta nanjon mugiti, iyononon keuma jigo kaunsol tuun ano Israel jotamemeurugia koma horon ononggi motoon ajoroogi. Ajoroon nama opotoro tosaana aposol unuambombaaon wasin ononggi kapuare mirinon kenji.

²² Kengito, ii iikanon mende mokoloon onoma een eleema sundugia kokaen angi,

²³ “Nono onanon kapuare mirinon keuma nagu kotakota kongi nangi eja waagiawo yononon nagu so nangi injijon. Ii injijonto, naguya horon uma kanon eja mon mende mokoloojon.”

²⁴ Kaen sundugia angi jigowaa kiropo galen wana ano jigo gawon galen wana yononon qaa ii moma uugia sooboo kono jegi, “Oopopoon! Kete kaen koloon kanagen mombo sipasipa kono mono nomaen koloowabo?”

²⁵ Kaen jegi monjon kouma kokaen injoro, “Mobu, eja kapuare mirinon onongiti, iyononon mono jiwowon jigonon nama ejemba Buna qaa kuma ononju!”

²⁶ Kaen injoro jigowaa kiropo galen wananon opotoro unuano kenji. Kema “Ejembanon jamo gilin nunuwubo,” jen toroko moma loloonkotagadeen jiwowon jigonon uma aposol unuama kagi.

²⁷ Kaen unuama kan jigo kaunsol tuun yonoo jaagianon ononggi nangi jigo gawon galen wananon kokaen qisin onono,

²⁸ * “Ono Jiisaswaa qatanon qaa mon mende kuma onombu. Nononon kaen jen songo kotakota ama ononinto, qaa iikawaa onanon mono nomaen kolooro? Ononon mono kilen toroqen Jiisaswaa sundu kuma ononggi Jerusalem siti kuuya sokoma wangia men saa qero laligojon. Ano eja iikanon komun saya maaro ononon kokaen ninijonkeju, ‘Iwaa qaayanon mono Juuda nonoo qanananon urota eja.’ ”

* **5:16:** Qaamuun ii kokaen: Omenon buuta muungoro qaa bogoro laligoja. * **5:28:** Mat 27.25

²⁹ Kaen qisin ononoto, Piito ano aposol tosiyanon kokaen meleengi, “Nononon ejemba onoo jenkootogia ten kombombaajon ama Anutuwaanon qaa ugunin mende sokombaa. Qaago!

³⁰ Anutunon ananaa ambosakonjurunanaa bengiaga kolooja. Ono Jiisas gere batuyanon mondon qegi komuroto, Anutunon ii men gbiliro waaro.

³¹ Anutunon ii men gbilin wama uma iyanaa boro dindinanon anota raja. Eukanon raro Anutunon singisongonana mesaon nonomambaajon kuuro Ponana ano Hamoqege Tonana kolooja. Iikaana koloon Israel kanageso men letoma nonono uunana meleembombaajon moja.

³² Nono iwoi ii iima qaa kuuya ii nangon jen dangunuya koloon nanjon. Un Toroyanon kaanagadeen qaa ii nangon jenkeja. Anutunon Un Toroya ejemba jeta ten koma munkejuti, mono iyonoo uugianon ama bunja qen ononja.”

³³ Piitonon qaa kaen meleeno jigo kaunsol tuun yononon mogi uugia soonon kotowageen kaana koto. Koto uugia gere jero aposol unugi komuwutiwaajon mogi. Kian.

Gamalielnon alauruta jen men loorin onono.

³⁴ Kaen mogito, Farisii (Kana qaawaa kaparanonkon) eja mon qata Gamaliel inon jigo kaunsol tuun yonoo batugianon raro. Inon Kana qaawaa boi ejaga laligoro ejemba kuuya goda qen mugi jotamemegiaga kolooro. Kaan koloon waama aposol unuangi selegen keme borona mon mambombutiwaajon jen koto.

³⁵ Kaen jen koto kemegi jotameme alauruta kokaen injoro, “Israel ejauruna, on eja koi nomaen ama onombuyaga, iikawaajon mono awagadeen toogia moma galen men aowu.

³⁶ Wala emukanon eja mon qata Teudas inon waama ‘Niinon somatagiaga koloojen,’ jero kete gbani tosaana tegoro laligojon. Teudasnon kaen jero eja 400:waa so iwo toroqen somonjon aon laligogito, monon ii qero komuro tosiyanon ejauruta wambelaan mugiti, ii kuun onongi boratigi qemburunganon jangon qaondabororo.

³⁷ “Iwaa gematanon Galili eja mon qata Juudas asugiro. Inon takis mewutiwaajon ejemba qagia on arengogiti, (sensus) kaman iikanon asugiro. Asugin ejemba tutugon men loorin onono karen ambutiwaajon ala ilailauruta koloogi. Kaen koloogito, ii kaanagadeen qegi komuro ano alauruta wambelaan mugiti, tosiyanon ii kuugi toroko moma boratigi.

³⁸ Kaen kolooro niinon kokaen injowe mobu: Ono mono eja koi yonoo selegianon iwoi lan mende ambu. Yononon gawon koi meg qemburun kolooji, ii balon ejemba yonoo momo arengianondeen kolooji een, ii mono soon jangon qaombaa. Kawaajon ii mono onomesaogi kamaawu.

³⁹ Ii qaombaato, Anutuwa momo arenonga koloonagati een, ononon mono qemburun ii somongowombaajon amamaawuya. Ono Anutu iyan qetama tuarenjen ama mun laligowubo. Onoangiaa kaniagia kaana mokoloowubutiwaajon mono toogia moma galengia men aowu.”

⁴⁰ Gamalielnon kaen injoro gejanono qaaya analin angon koma otaagi. Ii otaan aposol onongi kougi opotorowaajon jegi raunakapan men onongi. Raunakapan men onongi jigo kaunsol tuun yononon aposol ii Jiisaswaa qatanon qaa mon toroqen jewubutiwaa songo kotakota ama onoma “Kamaan kumbu,” jegi.

⁴¹ Kaen jegi jigo kaunsol tuun mesaon kengi. Kananon kema kokaen jegi, “Jiisaswaa qataajon ama qabunanana kaen men soojuti, ii Anutunon

moja. Iinon nono siimbobolo iikaanja mobombaa so moma niniiro saanon sokonja.” Kaen jen uugianon kawajaon qeangoro aisoogi.

⁴² Aisoon gawon toroqen men ween so jiwowon jigonon ugi ano miria miria kanon kema Buna qaa kuma onoma laligogi. Jiisasnon Hamoqueqe Toya Kraist kolooji, yononon iikawaa Oligaa Bunaya jen iikanon ejemba uugia kuun laligogi. Kian.

6

Gawon ilailaa eja (diikon) 7 metogon onongi.

¹ Gowoko jangogianon somariin uro Juuda ejemba tuun woi koloon laligogi. Tosianon kantri tosonianga kan Griik qaa jegi ano tosonian iyangiaa balongianon laligon kouma Arameik ano Hibruu qaa jenkegi. Kaen laligogi kamban iikanon niinongiinon kolooro. Griik qaa jegiti, iyononon kokaen jegi boliro, “Aposol yononon kamban so nene hina mendeema nonomakejuto, Griik qaa jeje emba malo nonoo nene hina bakaya ii bakasasan nonomakeju. Ororon mende mendeengi mende sokonja.”

² Kaen jegitiwajaon ama aposol 12 yononon gowoko tuun ii koma horon onongi ajoroogi kokaen injogi, “Nononon selewaa gawon men nembanene mendeema onoma Anutuwaas Buna gawomajaon kambanana saanon mende sokono uuwaas gawonananon kamaawabo. Ii mende sokonja.

³ Kawajaon alaurunana, mobu! Ononon mono onoangiaa batugianonga gawon ilailaa mokoloon onombu. Una Toroyanon eja uugia saa qero Anutunon momakootoya qaita mon onono qabuna awaa men nanjuti, mono eja iikaanja 7 meweengon onombu. Ii meweengon onongi gawon ii ononin ii galen koma men laligowuya.

⁴ Yononon kaen laligowuyato, nononano kamban so pondan qama koolin Anutuwaanon Buna qaa jegenas nama jen sein laligowonja. Gawon iikanon mono pondan nambonja.”

⁵ Kaen injogi tuun kuuya yononon “Saanon sokonja,” jegi. Kaen jen eja qata Stiwen meweengogi. Stiwen ii Anutu kotakota moma laarin muro Una Toroyanon uuta saa qero laligoro. Toroqen eja kokaen meweengon onongi: Filip, Prokorus, Nikanor, Timon, Parmenas ano Nikolas. Nikolas ii waba kantriwaa siti qata Antiokia kanon koloon kanagen Juuda ejaga koloon uuta Kraistwaanon meleeno.

⁶ Ii meweengon onongi aposol yonoo jaasewangianon uma kengi borogia wangianon ama qama koolin kotuegon onongi.

⁷ Anutuwaanon qaa jen seigi toomorianawo kolooro gowoko yonoo jangogianon Jerusalem sitinon somariin seiro. Jigo gawon galen yonoo tuunonga seiseiya yononon kaanagadeen uugia meleema Jiisas moma laarigi. Kian.

Stiwen qelanjin men somongogi.

⁸ Anutuwaas kalenmorianas ano ku-usuna kanon gawon ilailaa eja Stiwenmbaa uuta saa qero nama aiwese angoletos somasomata ii ejemba batugianon mero asugiro.

⁹ Ii asugiroto, Juuda tosonian waama Stiwen tuarenjen ama mugi. “Loloon kagiti, iyonoo qamakooli miri tuun”* yonoo batugianon Juuda tosonian Sairini ano Aleksandria Iijipt siti woi kanon eleema kan nanji.

* **6:9:** Qamakooli miri tuun mombaa qata ii kokaen kolooro qagi: Ejemba qabunagiawo yononon tosaana sewangiaa megis bunagia koloon togiaa welen een qen laligon (sleiw) borogianonga loloon kagiti, iyononon iyangiaa qamakooli miri tuungia ama qagia kaen qagi.

Eja kaanjanon mindirin waama Silisia ano Eisia prowinsnonga kagiti, iyonoo tuunonga Juuda eja tosaana unuama motoon Stiwwembo mondon niinongiinon ama jenonkooli amigi.

¹⁰ Kaen amigito, Unja Toroyanon Stiwwen sololooro momakooto somataa qaganon qaaya meleema injjoroti, ii Juuda yononon qewagowombaaon amamaan kamaagi.

¹¹ Amamaan kamaan kokomomola menj kema eja tosaana mokoloon kuun onoma kan kokaen jegi, "Inon mepaqepae qaa jen iikanon Mooses ano Anutu qetama orono monin."

¹² Kaen jen kema ejemba tuun, iyonoo jotamemeyagia ano Kana qaawaa boi yonoo uunonkeeme qaa jegi uugia gere jero. Gere jero tililuaan kan Stiwwen horon qelanjin menj jigo kaunsol tuun yonoo jaagianon kengi.

¹³ Kema eja tosaana unuangi kouma Stiwwembaa selianon qaa qolonmolongoya kuun kokaen nanjon jegi, "Eja koi kanon mono jiwowon jigonana ano Mooseswaanon Kana qaa tuarenjen ama mende mesaonkejato, ii toroqen jenkeja.

¹⁴ Tuarenjen ama kokaen jero monin, 'Jiisas, Nazaret ejanon mono jiwowon jigo koi kondeeno qeqelalan ewaa ano Mooseson Kana qaa nononota eji, ii utegowaa.' "

¹⁵ Kaen jegi jigo kaunsol tuumbaa ajoajoroonon ragiti, ii kuuyanon Stiwwen tororo uugi kaitanianon Siwe gajoba tani kaana kolooro iima mogi. Kian.

7

Stiwwenon qaa kitia meleema jero mogi.

¹ Stiwwen qaa jakayanon oongi nano jigo galen wananon kokaen qisin muro, "Qaa ii honja me qolonmolongoyaga?"

Stiwwenon Aabrahambaa sunduya jero.

² *Qisin muro kitia kokaen meleenon, "Ejauruna, man daremuna, niinon kokaen injjowe mobu: Ananaa ambonana Aabrahamnon Mesopotemia balonon laligoro asamararan Toya Anutu iinon asugin muro Mesopotemia mesaon Haran gomanon kema laligoro.

³ Anutunon kokaen ijoro,

'Gii geengaa goman balonga ano tinitosauruga onomesaon balon mon qendeema gomanati, mono iikanon kema laligowa.'

⁴ *Kaen ijoro moma Kaldia goman mesaon Haran gomanon kema laligoro. Iikanon laligoro manjon komuro Anutunon wasin murota onjo kaman kokaamba koi laligojuti, mono balon kokanon kan kanain rama laligoro.

⁵ *Balon kokanon rama laligoro Anutunon balon kitia borona mon kana tamboyaa so ii mende bunja qen muro. Balon koi kawaa toya mende toton kolooro, Aabrahambaa gbilia mende kolooro Anutunon kaman iikanondeen iwaa qaa waladeen kokaen jen somongoro,

'Niinon goman koi ii gii ano goo gemaganon gbiliuruga koloowuti, mono iyonoojon onombe iikawaa toya koloowuya.'

⁶ *Kaen jen toroqen qaa kokaen jero,

'Goo gbiliuruganon goman mongen kema wabaya koloon laligowuya. Wabaya koloon laligogi goman iikawaa toya yononon somongon onongi togiaa welen een qen laligowuya. Kaen laligogi ama riin

* 7:2: Jen 12.1 * 7:4: Jen 11.31; 12.4 * 7:5: Jen 12.7; 13.15; 15.18; 17.8 * 7:6: Jen 15.13-14; Eks 3.12

ononji gawon binawo binawo een megi sewanja mende ononji gbani 400:waa so konajilin qaganon laligowuya.

7 Kaen laligowuyato, niinon kanagen balon ejemba welengia qen laligowuyati, ii qanon ama jen tegon onomanja.'

Anutunon toroqen kokaen jero,

'Kaen kolooro gbiliuruganon goman ii mesaon goman kokanon eleema kan waena men mepeseen noma laligowuya.' Kian.

Aisak, Jeikob ano Joosef yonoo sundugia jero.

8 *"Anutunon Aabraham kaen ijon aiwese kokaen ambutiwaajon jero moro, 'Ono niwo soomongo ambutiwaajon mono noo aiwese asa koma eja selegia koton laligowu.' Iikawaa so Aabrahamnon meria Aisak kolooro ween 8 tegoro kanon Anutuwaaiwese men selia koto. Aisaknon meria Jeikob mekoloon aiwese ii koto ano Jeikobnon merauruta mekoloon onoma iikawaa so koton onono. Jeikobwaa merauruta 12 yononon Israel nonoo ambosakonurunanaga koloogi.

9 *"Ambosakonurunananon kogia Joosef ii gema qen mun sewanja mewutiwaajon angi tosanon sewanja men wama Iijipt kantrinon kema ononji laligoro. Iikanon laligoro, Anutunon iwo laligoro.

10 *Iwo laligoro konajilin kania kania qaganon uro moroti, kuuya iikanonga mono metogon muro. Metogon mun kalenmorianja muro momakootoya awaa kolooro. Ii kolooro Iijipt kantriwaa faarao kin iwaa jaanon keuro iiro sokono eja pon kuun muro Iijipt kantri ano faarao kimbaa jinjaron miri iwoiya galen koma onoma laligoro.

11 *Galen koma onono bodi kambanja kan kuuro Iijipt kuuya ano Keinan goman ii sokono. Kawaajon ejemba yononon majakaka somata moma koroweborowe laligogi. Kaen laligon ananaa ambourunananon nembanene mokoloowombaajon memeanngogi.

12 "Kaen memeanngogi 'Iijipt gomanon dumun kota eja,' kaen jegi Jeikobnon moro. Kaen moma merauruta, ananaa ambourunana ii indin mutuya wasin onono kanon kengi.

13 *Kaen kema laligon eleema mangiaanon kagi. Kanagen indin mon mombo kengi Joosefnon kaniaya inisaano mogi. Mogi faarao kinon kaanideen tinitosaya iniima kaniagia moma koto.

14 *Moma koto Joosefnon qaa ama manja Jeikob ano tinitosauruta kuuya ii koma horon onono iwaanon kengi. Ejemba kengiti, iyonoo jangogia ii 75 kolooro.

15 *"Jeikob kaen wangi Iijipt gomanon keno. Kema laligon iikanon komuro. Ambourunananon kaanagadeen komudaborogi.

16 *Komudaborogi qamogia men angon Keinan gomanon eleema Sekem gomanon kan ron koma ononji. Wala eenanon Aabrahamnon Sekem (Sikem) laligon balon mon eja qata Haamor iwaa gbiliuruta yonoononga mononon sewanja meroti, mono iikawaa qasirianon jamo kobaa uroron kanon ama ononji." Kian.

Moosesnon Iijipt kantrinon koloon laligon kouro.

17 *Stiiwenon toroqen kokaen jero, "Anutunon wala eenanon soomongo qaa Aabraham muroti, ii honawo koloowaatiwaa kambanja torin dodowiro.

* 7:8: Jen 17.10-14; 21.2-4; 25.26; 29.31-35.18

* 7:9: Jen 37.11, 28; 39.2, 21

* 7:10: Jen 41.39-41

* 7:11: Jen 42.1-2

* 7:13: Jen 45.1, 16

* 7:14: Jen 45.9-10, 17-18; 46.27

* 7:15: Jen 46.1-7; 49.33

* 7:16: Jen 23.3-16; 33.19; 50.7-13; Joos 24.32

* 7:17: Eks 1.7-8

Dodowiroti, iikawaa so Israel yononon Iijipt gomanon koloon sein laligogi tuungianon somariin uro.

¹⁸ Somariin uro faarao kin monnon waama kanain Iijipt galen koma onono. Faarao kin gbilia iinon Joosefwaa kania mende moma laligoro.

¹⁹ *Iwaa kania mende moma ananaa kanageso ii angomokolon qaganon tiligon ambourunana ama riin onono laligogi. Kaen laligogi kinon Israel yonoo jenkooto kotakota kokaen ano, 'Ono mono meraurugia bubuga ii onoma yamagen kema apunon giligi kemen komuwu.'

²⁰ *"Jenkooto kaen ano kamban iikanonadeen mera mon qata Mooses kolooro. Anutunon ii iima moro sokono. Mooses kolooro nemunmananon ii koin karoombaa so mirigaranon galen koma laligori.

²¹ *Koin karoon ii tegoro nemunanon men yamagen kema kondenon apu qaganon ama mesangoro. Mesangon keno faarao kimbaa boratanon mokoloon mero meria kolooro galen koma muro laligoro.

²² Kaen laligoro Iijipt yonoonon momo ano kaiyaka kuuya ii kuma mugitiwaa so Iijipt yonoonon momakooto eja somata kolooro. Iinon qaaya ano nanamemenja ii esunmumu qaganon jen ama laligoro.

²³ *"Mooses gbania 40 tegoro kanon Israel daremunuruta yonoo prowinson kema injiimambaajon romongon qaaya somongon keno.

²⁴ Kema Iijipt ejanon Israel eja mon iwo een toontoon angowowo ama horon ureen ama mun qero iiro. Iima kema Israel eja ii ilaan mun gematanon kema ironja meleema Iijipt eja ii qen qero komuro.

²⁵ Qero komuro Anutunon Mooseswaanon laarin Israel ejemba faarao kimbaa borononga metogon onomambaajon ku-usun muro karo. Yononon Mooses iima kaniaya iikaen saanon moma asariju, iikaen romongoroto, yononon ii mende moma asarin een tompin laligogi.

²⁶ "Goman ano mombo yonoonon keno Israel eja woiyanon aori iriirro. Iriima batogon batugaranon luae koloowaatiwaajon moma kokaen irijoro, 'Eja woi, oro daremunga. Oroangara motoonon mono naambaajon kaen tiwilaan aojao?'

²⁷ Kaen irijoroto, ejanon alia men bolin muroti, iinon mono Mooses geriawo utama mun kokaen jen muro, 'Gii nonoonon galenkonkon ano jenteego ejaga koloojan me? Moronon kuun gonota nanjan?'

²⁸ Gii woran Iijipt eja qena komuroti, mono kaanadeen nii numambaajon jejan me?'

²⁹ *Kaen qisin muro qaa kawaajon ama Iijipt kantri mesaon olon koma Midian gomanon kema wabaga laligoro. Iikanon laligon emba men merawoita woi mekoloon orono laligogi." Kian.

Moosesnon balon qararanjonkonanon gbani 40 laligoro.

³⁰ *Stiiwenon qaa toroqen kokaen jero, "Kaan laligogi gbani 40 tegoro kanon Moosesnon balon qararanjonkonanon liligon baanja qata Sainai iikawaa kanianon laligoro Siwe gajoba monnon asugiro. Ii gere jerenden batuyanon gere bolan koloon mende jen kotoroti, iikanon asugin muro.

³¹ Kaen asugin muro tani iikawaajon walingon kania iima moma kotomambaajon kosianon keno Anutuwaanon qaa mon kokaen kolooro moro,

³² 'Niinon goo ambosakonjuruga yonoo Anutugiaga koloojen. Niinon Abraham, Aisak, Jeikob yonoo Ponggiaga laligon kouma laligojen.' Qaa kaen

* 7:19: Eks 1.10-11, 22 * 7:20: Eks 2.2 * 7:21: Eks 2.3-10 * 7:23: Eks 2.11-15 * 7:29: Eks 18.3-4 * 7:30: Eks 3.1-10

kolooro moma jenenja kanain ororo iikaan baagen uun iimambaajon toroko moro.

³³ “Toroko moroto, Ponon kokaen ijoro, ‘Balon riin nanjani, ii balon kowogaga. Kawaajon gii mono kana esuga qetegowa.

³⁴ Noo ejemba tuunuruna Iijipt laligojuti, ii ama riin onongi siisiwaewae gaganon aon oron laligoju. Niinon ii iima koton laligojen. Yononon onongon unuro saama welenjuti, niinon ii modaborojen. Niinon yonoo borogianonga metogon onomambaajon kamaajen. Kawaajon gii mono keteda koi waama kana wasin gombe Iijipt kemba!’ Kaen ijoro.”

Moosesnon Israel unuano gbani 40 kananon laligogi.

³⁵ *Stiiwenon qaa toroqen kokaen jero, “Yononon Mooses qakooma kondama mun kokaen ijogi, ‘Gii galenkonkon ano jenteego ejaga koloojan me? Moronon kuun gonota kaya nanjan?’ Kaen qakooma ijogito, Anutunon Mooses ii wasin muro yonoo eja pongia kolooro. Siwe gajoban gere jerendenon bolan jero kanon asugin muroti, iinon mono Anutuwaanon buju qaa ii men kan uuta kuuro mootogo ejagiaga kolooro.

³⁶ *Israel mootogo ejagia koloon ejembauruta ii aiwese angoletoto kania kania men Iijipt kantrinonga metogon unuano mesaon Kowe Osoga iikanon kagi. Emu kagi kanon ano balon qararankonkonan kaanideen toroqen aiwese angoletoto morota morota ii gbani 40:waa uutanon men qendeenon iima laligogi.

³⁷ *Moosesnon eja pongia laligon Israel kanageso ii kokaen injoro, ‘Anutunon Juuda tuun onoo batugianonga gejatootoo eja mon meweengon kuuro nii kaan koloojaa.’

³⁸ *‘Israel yononon balon qararankonkonan kan laligogi eja pongia koloon ananaa ambosakonurunana yonowo laligon kanagesogia galen koma onono. Galen koma onoma baana qata Sainai iikanon uro Siwe gajoba monon qaa ijoro moma iwo laligoro. Kaen laligon Anutunon laaligo kotigaa qaaya suulan ijoro moma laligoroti, iinon qaa ii iikawaa so jero nonoo Buna kolooro.

³⁹ “Iinon eja pongia laligoroto, ananaa ambosakonurunana yononon qaaya ten koma mubombaajon mojomia tiiro gema qegi. Gema qen utama mun uugia meleeno Iijipt kantrinon mombo eleembombaa siina mogi.

⁴⁰ *Kaen moma Mooseswaa data Aaron ii kokaen ijogi, ‘Moosesnon eja Ponana koloon Iijipt kantrinonga metogon nunuano kanini, iinon baanon uma tani nomaen kolooji, nono ii mende mojon. Ii mende mojonwaajon giinon saanon tando lopion mena iikanon jotamemenana koloogi kanagianon toroqen kembona.’

⁴¹ *‘Kaen ijon iikanondeen goul men kanon lopion mon bulmakao meriaa tani megiti. Ii men siimolon men kan ama mun lomban on iwoi borogianon megiti, iikawaa korisoro ama mepeseegi.

⁴² *Kaen angito, Anutunon ii iima mojomia tiiro gema unuro Sombimbaa sengelao Toya waegia men mepeseen onombutiwaajon onomesaoro. Gejatootoo eja Aamosnon qaa mon ooro Buju Terenon eji, mono iikawaa so kokaen angi,

‘Oo Israel ejemba, onoo balon qararankonkonan kan gbani 40:waa so laligon kamban iikanon oro siimolon on nandun tosaana men kan noma laligogi me qaago?

* 7:35: Eks 2.14 * 7:36: Eks 7.5; 14.21; Jan 14.33 * 7:37: Dut 18.15, 18 * 7:38: Eks 19.1–20.17;
Dut 5.1–33 * 7:40: Eks 32.1 * 7:41: Eks 32.2–6 * 7:42: Aam 5.25–27

⁴³ Ii qaagoto, ononon mono ben qata Moolek iwaa opo sel kuuna ii anggogi ano ben qata Refan iwaa sengelao unaya ii angon kan laligogi. Ononon una lopion ii waegara men mepeseen orombombaajon megii bunagia kolooro.

Kawaajon ama niinon mono konjoma onombe kereurugianon kan unuangi kema laligon koriganon Babilon kantriwaa gematanon uma laligowu.' " Kian.

Stiiwenon opo sel jigowaa qaaya jero.

⁴⁴ *"Ambosakonjurunana yononon balon qararanjonkonan kan laligon Anutuwaan dangunu kuun opo sel jigo men angon laligogi. Ii men angon Anutunon jigoya mewutiwaajon Mooses jen koton mun una sareya qendeema muro iiroti, mono iikawaa so megii nano.

⁴⁵ *Mooseson ambosakonjurunana galen koma onono yononon opo sel jigo ii angon laligogi. Kanagen Joosuanon waama galen koma onono gbiliurugianon jigo ii buna qen angon toroqen kan laligon kantri kokanon kougi. Kantri kokanon kougi Anutunon balon toya tuuna tuuna onotaaro kengi gomanjia angon koma megii. Men rama laligogi kin Deiwid kolooro.

⁴⁶ *"Iinon koloon Anutu jaasewanon kalenmorian mokoloon kokaen qisin muro, 'Anutu Jeikobwaa bena, giinon saanon jena niinon jen kotowe nono goojon jiwowon jigo wana mewona.'

⁴⁷ *Kaen qisin muroto, Solomonon jen kotooro Anutuwaajon jiwowon jigo megii.

⁴⁸ Ii megito, Uuta Somata iinon ejanon miri borogianon megiti, iikanon mende laligoja. Kawaa qaaya gejatootoo eja monon kokaen oorota eja,

⁴⁹ *"Ponon jeja: Noonon jinkaron dun rarana ii Siwenon ero namo ii kananaa doya kolooro iikanon riin rajen.

Ono mono noojon miri tania nomaen megii sokonaga?

Me miri dakanon mokoloon nongi iikanon uma haamo men laligowenaga?

⁵⁰ Iwoi kuuya ii mono neeno neenaa boronanon mokoloon onombeti, ii moju.' " Kian.

Stiiwenon kaunsol yonoo uugia kuuro.

⁵¹ *"Oo qaageqe ejemba, onoo uugianon mono duuro gadokopa kolooju. Gejagianon hongon mende toton tooja! Ii duujiwaajon Anutuwaanon qaa qotogon gejajojomban amakeju. Ambosakonjurugianon Una Toroya tuarenjen ama mun laligogi ononon mono yonoo so toroqen kaanjadeen Una Toroya suulan gema qenjeju!

⁵² Onoo ambosakonjurugianon gejatootoo ejemba afaana qaago sisiwerowero ama onoma laligogi. Yonoononga moronon kakasililin mende mokolooro? Yononon Eja Solananon asugiwaatiwaa gejatootoo qaaya jegi ii unugi komugi. Yononon komugi Eja Solananon anjo asugiro ononon ii memelolo men mun qegi komuro.

⁵³ Anutunon gajobauruta wasin onono Siwenonga kamaan Kana qaa onongi Bunagia kolooroto, ononon ii mende ten koma otaan laligogi." Kian.

Stiiwen jamonon qegi komuro.

⁵⁴ Stiiwenon qaa kaen jero jigo kaunsol yononon mogiti, ii uugia soonon kootoya kaana kotooro. Kotooro uugia gere jero ambari kin waama nanji.

* 7:44: Eks 25.9, 40 * 7:45: Joos 3.14-17 * 7:46: 2 Sml 7.1-16; 1 Hist 17.1-14 * 7:47: 1 Kin 6.1-38; 2 Hist 3.1-17 * 7:49: Ais 66.1-2 * 7:51: Ais 63.10

⁵⁵ Kaen angito, Una Toroyanon Stiwwembaa uuta saa qero jaaya Siwenon uuro uro Jiisas Anutuwaas asamararan uutanon eukanon Anutuwaas boro dindinanon nano iiro.

⁵⁶ Jiisas iima jero, “Mobu! Siwe aantano Siwe gomambaa Eja honanon mono Anutuwaas boro dindinanon nano iijen.”

⁵⁷ Kaen jero moma qa gigilaagi guju somata waaro gejagia borogianon gojoma kuuyanon lugun kema qelanjin meg.

⁵⁸ Kaen men taon goraayanon ororaan kema seleengen ama jamonon kanain gilin qegi. Kaen qegi tosanon ii iima nama malekugia qetegon meloloon eja gbaworo Soolwaa kosianon ang.

⁵⁹ Kaen ama jamonon gilin qengadeen nangi Stiwwenon Anutuwaas qama koolin kokaen jero, “Oo Pon Jiisas, gii mono kokoosona men angon komba!”

⁶⁰ Kaen jen kemen simin kuma qa gigilaan jero, “Pon, singisono koi anjuti, iikawaa lombota mono yonoo qagianon mende amba!” Kaen jen goron qen komuro. Kian.

8

Soolnon uumeleen tuun sisiwerowero ama onono deengi.

¹ Stiwwen qegi komuroti, ii Soolnon kaanagadeen moro sokono. Kamban iikanonadeen sisiwerowero somata kolooro Jerusalem sitiwaas uumeleen tuun kazi ama onongi. Kawaaon yononon korebore siti mesaon deema Judia ano Samaria prowins woi ii sokoma kengi aposol yononondeen kaparan koma sitinon laligogi.

² Ejemba Anutu goda qen waeya men laligogiti, iyonoononga tosanon Stiwwen komurotiwaajan jingen qama mamaga saama qamoya men kema ron kongi.

³ *Ron kongito, Soolnon uumeleen kanageso jaabamagege men onoma miria miria liligon uma uumeleen eja ano emba ororaan unuama gilin onono kamaagi jero kapuare mirinon onongi. Kian.

Filipnon Samaria sitinon Buja gawon mero.

⁴ Uumeleen ejembanon deema goman so kema kan liligon laligogiti, iyononon Oligaa Buja jen iikanon ejemba uugia kuun laligogi.

⁵ Filipnon Samaria prowinswaa siti monon kemen Hamoqege Toya Kraistwaa kania jen asarin onono mogi.

⁶ Ii jen asarin onoma angoletto mero letono ejemba tuun yononon ii iima qaa jeroti, ii uumotoon ama geja ama moma angon kongi.

⁷ Filipnon gawon mero Anutuwaas ku-usunanon omejiilan mamaga ii ejemba uugianonga onotaaro. Onotaaro qa bobolo qama kouma kengi. Gawon mero ejemba seiseiya bakagia koomuya koloon meendangoya laligogiti, ii qeangogi.

⁸ Kaen kolooro Samaria sitinon korisoro uuta koloon ero. Kian.

Sele galen eja Saimonon umbuqumbulin ano.

⁹ Korisoro eroto, Samaria siti kanon owen jenan eja mon qata Saimon laligoro. Iinon gbani tosaana suugangoron hamoqege gawon men Samaria ejemba walingon onono laligogi. Kaen laligogi “Eja uuta koloojen,” jen iyanajan moro uro.

¹⁰ Ejemba uuta ano kamaanqeqeta yononon korebore Saimombaa qaawaajan geja ama moma kokaen jen laligogi, “Anutuwaas esuna qata ‘Ku-usun somata,’ qajuti, iikanon mono eja kawaa uutanon kemerota eja.”

* 8:3: Apo 22.4-5; 26.9-11

¹¹ Saimonon suugangoron hamoqege gawon ii kamban koriga mero ejembanon walingon laligogi. Kaen ano walingon laligotiwaajon ama iwaanon qokotaan laligogi.

¹² Kaen laligogito, Filipnon kan Anutuwaa bentotonon keubombaa Oligaa Bunja ano Jiisas Kraist qataa kania ii jen asarin onono. Ii jen asarin onono ejemba mamaganon Bunja qaa moma laarin uugia meleengi oomulu men onono.

¹³ Kaen angi Saimonon kaanagadeen qaa ii moma laariro oomulu men mugi Filipwaa kosianon kan laligon otaaro. Kaen kolooro Filipnon angoleto aiwese somasomata mero asugiro ii iima walingon laligoro. Kian.

Unja Toroyanon Samaria yonoo uugianon kemero.

¹⁴ Samaria ejembanon Anutuwaanon Bunja qaa kaen moma analin angon kongiti, iikawaa bujuyanon sein Jerusalem sitinon keno aposol yononon mogi. Yononon ii moma Piito ano Jon meweengon wasin orongi yonoonon keni.

¹⁵ Kema keuma yonoojon ama qama koolin Unja Toroyanon uugianon kemebaatiwaajon Pon qisiri.

¹⁶ Kania kokaembaajon qisin qama kooliri: Yononon Pon Jiisaswaa qatanon oomulu men onongito, Unja Toroyanon yonoononga mombaa uutanon mende kemero een laligogi.

¹⁷ Kawaajon qama koolin borogara wangianon ani Unja Toroyanon uugianon kemero meggi. Kian.

Saimonon Unja Toroya sewanja memambaaajon jero.

¹⁸ Aposol yoronon borogara ejemba wangianon ani Anutunon iikawaa so Unja Toroya yonoo uugianon ano Saimonon ii iima monen men kan kokaen irijoro,

¹⁹ “Oro mono ku-usun kaanja ii nii mon noni men borona daen yonoo wangianon amanati, Unja Toroyanon mono iyonoo uugianon kemebaa.”

²⁰ Kaen irijoroto, Piitonon kokaen jen muro, “Ae! Yamagen! Giinon Anutuwa kalenja ii monenon sewanja memambaaajon jejan. Kawaajon gii mono monengawo gere sianon kemeba.

²¹ Goo uuganon Anutuwa jaanon mende dingoja. Kawaajon gii Bunja qaa kokawaa honja mon mende totoon mewaga.

²² Kilenaganonga mono uuga meleema Pon qama koolina iinon uumomogaa singisonogoya ii mesaonaga.

²³ Goo uuganon kobooro tomembombombon kaanja juma saa qen gonja. Singisonogonanon mono kasa kaanja kokosiin gono osijan.”

²⁴ Piitonon kaen jen muro owen jenjan eja Saimonon kokaen meleema orono, “Oro mono noojon ama Pombaaajon qama kooliri qaa jejaoti, iikawaa honja mon mende koloon nonaga.”

²⁵ Aposol yoronon Pombaa Bunja qaa ii siti iikanon nangon jen jen asarin onomesaon keni. Kananon kema Samaria prowinswaa gomanja gomanja liligon ejemba uugia Oligaa Bunja qaanon kuun onoma laligon Jerusalem sitinon eleema keni. Kian.

Filipnon Afrika eja mon ii Bunja qaa ijoro.

²⁶ Pombaanon gajoba monnon Filip qaa kokaen ijoro, “Gii mono Jerusalem siti mesaon Saut waagen kemba. Balon qararankonkonanon kana isia (walaga) Gaza taanon kemenkejuti, mono iikanon kemba.”

²⁷ Kaen ijoro Filipnon afaangon mesaon keno. Kema Afrika eja monnon gomananon eleema keno kananon mokolooro. Iinon Etiopia kantriwaa

kandasi kwiimbaa jawina uuta koloon emba pombaa jinakaran mirianon monen ano esuhina iwoiya galen koma laligoro. Seliaa iwoiwaajon ama Juuda eja koloomambaajon amamaaroto, kilen Anutuwa waeya men mepeseemambaajon Jerusalem sitinon karo.

²⁸ Kaen gomananone eleemambaajon hoos karenon uro hoosnon horogi kananon keno. Iikanon kema gejatootoo eja Aisaiawaa buk kotuma weengon raro.

²⁹ Kaen kolooro Unu Toroyanon Filip sane qen mun qaa kokaen ijoro, “Gii mono hoos kare iikawaa kooronanon kema metetereen kema.”

³⁰ Unu Toroyanon kaen ijoro iikanondeen bobogarin kosianon keno. Kema ejanon gejatootoo eja Aisaiawaa buk iikanona Bunu qaaya weengoro moro. Moma kokaen qisin muro, “Qaa weengojani, ii saanon moma asarijan me qaago?”

³¹ Qisin muro ijoro, “Monon mende jen asariro neeno ii nomaen moma asariwenaga?” Kaen ijoro hoos karenon uro motoon rari.

³² *Bunu Tere weengoroti, ii kokaen,

“Ejanon lama qen kotowombaajon men wanjuti, ii mono iikawaa so oson sororongon ero.

Galenanon lama meriaa juya biankatinon motoro kooronanon goron qen otona qaa nanji, iwaa so mono mende qama waugoro.

³³ Men kamaan mugi monon qaa jakeyanon qaayaa kitia mende nanjon jero een lan jen tegogi. Namonon laaligoya kaen wanji komuro.

Gbiliuruta qaa komuro. Kawaajon monon qa arena kanagen mende weengon jewaa.”

³⁴ Jawinon ii weengon Filip kokaen qisin muro, “Gejatootoo ejanon qaa ii morowaajon jeja? Ii iyanajon me eja mombaajon jeja? Gii saanon iikawaa kania nijowa.”

³⁵ Kaen qisin muro gejatootoo yonoonon Bunu Terenonga kanain Jiisaswaa Oligaa Bunu ii kaniawo jen asariro moro.

³⁶ Kaen amin moma kananon kema apu kosianon keuri kwiin jawinanon ijoro, “Iiba, apu berena koi eja. Kawaajon gii saanon oomulu men nomba. Qaa monon anjon koma gonja me qaago?”

³⁷ (Kaen ijoro Filipnon jero, “Gii qaa gijojeni, ii uuga kuuya Anutuwaanon ama moma laarijan een, ii saanon amana.” Jero qaa kokaen meleeno, “Jiisas Kraistnon Anutuwa Meria kolooja, niinon ii moma laarijen.”

³⁸ Kaen meleema jen kotooro hoos kare somongogi angarakun apunon kemen Filipnon oomulu men muro.

³⁹ Ii men muro apunonga kouri Pombaa Unu Toroyanon Filip wano uma aliro kwiin jawinanon ii mombo mende iiro. Mende iiroto, toroqen korisoro qaganon goman balonanon Etiopia keno.

⁴⁰ Filipnon alin kema taon qata Asdod kanon asugiro mokoloogi. Iikanonadeen toroqen taona taona liligon kanon Oligaa Bunu qaanon ejemba uugia kuun kema laligon Sisaria taanon kouro. Kian.

9

*Ponon Sool asugin muro uuta meleeno.
Apo 22.6-16; 26.12-18*

* 8:32: Ais 53.7-8

¹ Kamban biiwia kanon Soolnon ugere qaganon nama uu selia bolan qetano Pombaa gowokouruta unun ureen onoma laligoro. Kaen laligon jigo gawon galen wana iwaanon keno.

² Iwaanon kema kokaen kuun qisiro, “Kana gbilia otaan laligojuti, iyonoononga tosonian koriganon Damaskas sitinon laligoju. Kawaajon niinon saanon endu kema mongama onoma mon mokoloomanati, ii mono somongon wama Jerusalem sitinon kama. Damaskas sitinon Juuda nonoo qamakooli miri galen komakejuti, iyononon ii angon koma onombubotiwaajon mono jenteege tere on nona men kema qendeema onoma.” Kaen jero ooro men keno.

³ Kananon kema kema Damaskas siti dodowimambaaajon ano iwoi mon uulanawo kokaen kolooro: Asamararan mon Siwenonga oobili kaana asugin kamaan liligon muro.

⁴ Liligon muro tama namonon kemen en oton mon moro qaa kokaen ijoro, “Sool Sool, gii mono naambaaajon sisiwerowero qaganon ama nonjan?”

⁵ Kaen ijoro Soolnon qisin jero, “Pon, gii moronon?” Kaen jero meleeno, “Nii Jiisas sisiwerowero qaganon ama nomakejani, nii mono ii.

⁶ Ii koloojento, saanon waama sitinon kema. Iikanon kema naa iwoiga ambagati, mononon iikawaa bujuya gijowaa.”

⁷ Eja iwo kengiti, iyononon qaagia bogoro totomin nangi. Yononon qaa oton onanon mogito, eja mon mende iigi.

⁸ Qaa meleeno Soolnon namononga waaroto, jaaya unun iwoi mon mende iima titou kuun nano. Kaen nano borianon men Damaskas sitinon wama kengi.

⁹ Kengi ween karon kawaa so titou rama apu me nene mon mende nen een raro. Kian.

Ananiasnon Sool oomulu men muro.

¹⁰ Damaskas sitinon Jiisaswaa gowoko mon qata Ananias laligoro. Ponon koton kondoro jaameleen unu iiro “Ananias!” qaro. Qata qaro jero, “Oo Pon, nii koi rajen.”

¹¹ Kaen jero Ponon kokaen ijoro, “Gii mono waama kana qata Kana Dindina jenkejuti, iikanon kema. Iikanon kema Juudaswaa mirinon uma Tarsus eja qata Soolwaajon qisiwa. Moba, inon nii qama koolin noma raja.

¹² Qama koolin rama uutanon jaameleen unu mon kokaen iiro: Eja qata Ananiasnon miria uutanon kouma jaaya mombo toowaatiwaajon boria wananon ambaa.”

¹³ Ponon qaa kaen ijoro kokaen meleeno, “Oo Pon, ejemba mamaganon eja iikawaa sunduya jedaborogi mobe. Iinon Jerusalem sitinon goonon kanagesouruga soraaya ii mamaga unun ureen onoma laligoro.

¹⁴ Jigo gawon galen wana yononon nemun koma ku-usun mugi Damaskas siti kokanon kaanagadeen gawon iikayadeen memambaaajon karo. Ejemba goo qaga qama koolinkejoni, inon mono nono korebore nonoma somongon nonomambaaajon moja.”

¹⁵ Kaen meleenoto, Ponon kokaen ijoro, “Niinon eja ii meweengon mube qana bosima noo manja qen laligowaa. Kaen laligon goman goman liligon noo Bunana jen seiro Israel ano waba kantri ejembanon momakebuya. Qaa Jakeya Jakeya kanon horogi eja pon mamaga yonoo jaagianon keuma noo Bunana injoro mobuya. Kawaajon mono kilen kema.

¹⁶ Iinon qana bosima kawaajon siimbobolo mamaga mobaa. Niinon iikawaa arena qendeema mumambaaajon mojen.”

¹⁷ Kaen ijoro Ananiasnon kema miri iikawaa uutanonj uma borowoita Soolwaa wananonj ama ijoro, “Sool alana, kana somatanonj kana Jiisasnon asuginj gonoti, Ponj iikanonj mono wasinj nono kajen. Goo jaaganonj mombo tooro Unj Toroyanonj uuga saa qewaatiwaajonj nijoro kajen.”

¹⁸ Kaen ijoro iikanondeen iwoi sunuyawo tani kanonj jaayanonga tama kamaadabororo jaaya tooro. Jaaya tooro uuro asariro waaro. Waama jero oomulu menj muro.

¹⁹ Oomulu menj muro nene nenj kotiuro. Soolnonj kotiinj gowoko yonjoo batugianonj Damaskas sitinonj weenj tosaanja laligoro. Kianj.

Soolnonj Damaskas sitinonj Bunj gawonj mero.

²⁰ Laligonj iikanonja waama Juuda yonjoo gamakooli miria miria kanonj uma Jiisaswaa kania jenj asarinj ejemba uugia kuunj kokaen injoro, “Jiisasnonj Anutuwaaw meria kolooja.”

²¹ Kaen injoro moma kuuya yonjononj aarun walingonj jegi, “Jerusalem sitinonj qa ii qama kooligiti, eja koi kanonj ii ununj ureen onoma laligoro me qaago? Kaanjadeen koi kanonj karoti, ii mono nono somongonj nunuama jigo gawonj galen wanj yonjoo borogianonj nonoomambaajonj karo. Kawaa-jonj mono nomaen letoma anj Anutuwaaw qaa iikayadeen nanjonj jenkeja?”

²² Kaen jegito, Anutunonj Sool esunmumu muro mombo kotiinj laligoro. Kotiinj laligonj Juuda ejemba Damaskas sitinonj laligogiti, iyonjoo uugia kuunj kokaen jenj laligoro, “Jiisasnonj onanonj Anutuwaanonj Hamoqege Toya Kraist kolooja.” Qaa ii jenj kotiinj kania qendeema laligoro yonjononj kiko qen qaa ii qewagowombaajonj amamaan laligogi.

²³ *Weenj mamaga tegoro Juuda yonjononj ajoroonj qaa gawonj menj Sool qegi komuwaatiwaajonj angonanj angi.

²⁴ Angonanj angito, iikawaa bujuya ii Soolwaa gejianonj kemero moro. Soolnonj Damaskas siti mesaomambaajonj ano iikanonj qegi komuwaatiwaajonj siti kiropo naguyanonj iwaajonj asaga gomantiinja jaa galen menj laligogi.

²⁵ Kaen menj laligogito, gowokourutanonj gomantiinja monjonj konde (misa) somata menj kasanonj somongonj Sool kondenenj ama siti sopawaa ootanonga angi kemenj keno. Kianj.

Soolnonj Jerusalem tatawaga kema laligoro.

²⁶ Soolnonj kema Jerusalem sitinonj keuma Jiisaswaa gowokouruta yonjowo batogonj toroqeroto, kuuya yonjononj Sool gowoko koloonj laligoroti, ii mende moma laarigitiwaajonj ama iwaajonj toroko mogi.

²⁷ Toroko mogito, eja qata Barnabas iinonj ala menj munj kalanj koma wama aposol yonjononj kema qendeema sunduya kokaen jenj asarinj onono, “Sool eja koi kanonj kananonj karo Ponjonj asuginj muro iiro qaaya ijoro ano kanagenj Jiisaswaa qata ii Damaskas sitinonj jenj asarinj uugia kotakota kuunj laligoro.”

²⁸ Sunduya kaen jenj asarinj onono yonjowo toroqen Jerusalem siti uutanonj liligonj awasanjaka nama Pombaa qata asuganonj qama ejemba uukuukuu kotakota ama onoma laligoro.

²⁹ Ii ama onoma laligonj Juuda ejemba Griik qaa moma laligogiti, iyonjowo aminj moma mondongosi qaa melenjeleen anoto, yonjononj Sool kaparanj koma qegi komuwaatiwaajonj mogi.

³⁰ Ii batogi alaurutanonj Sool mokoloonj wama Sisaria taanonj kema nama wasigi yanodeen toroqen kolokoloo taonja qata Tarsus kanonj keno. Kianj.

Uumeleen tuun yonjononj luaenenj laligogi.

* 9:23: 2 Kor 11.32-33

³¹ Soolnon uuta meleenoo iikawaa gematanon uumeleen kanageso kuuya Judia, Galili ano Samaria prowins sokoma laligogiti, iyononon luae mokoloogi Unja Toroyanon ii men kotiin nangon onono laligogi. Kaen metulanjon Pombaa qaaya uuguwombotiwa keegia moma gawon megi uumeleen kanagesogianon somariin seiro laligogi. Kian.

Piitonon Lida eja mon men qeangoro.

³² Piitonon gomanja gomanja liligon Jiisaswaanon kanageso soraaya injiima kema laligon kamban monjon taon qata Lida kanon keuro.

³³ Keuma kanon eja mon qata Ainias mokoloo. Bakaya koomuya koloo dunnondeen en laligoro gbani 8 tegoro.

³⁴ Piitonon ii mokoloon kokaen ijoro, "Ainias, Jiisas Kraistnon gii men qeangon gonja. Kawaaon mono waama tambomaeega men kululuuwa." Kaen ijoro iikanondeen waaro.

³⁵ Kaen koloo Lida ano Saaron ejemba kuuya yononon ii iima uugia meleema Pombaanon qokotaagi. Kian.

Piitonon Jopa kema Tabita men gbiliro.

³⁶ Jopa taonon gowoko emba mon qata Tabita laligoro. (Qa ii Griik qaanon Dorkas, ananaa qaanon nembaro, Inglis qaanon deer.) Inon kamban so gawon awaa awaa men kalen seiseiya mendeema ejemba kamaanqeqeta ilaan onoma laligoro.

³⁷ Piitonon goman kanon laligoro Tabitanon kamban iikanon ji koloon muro komuro. Komuro qamoya songbama men miri uuta monjon uma angi.

³⁸ Lida ii Jopa taon kosianon raro. Kawaaon Piitonon Lida laligoroti, gowoko yononon ii moma eja woi wasin orongi kema Piito kokaen qisin muri, "Gii mono uulanawo kana norowo Jopa taonon kembonja."

³⁹ Qisin muri iikanondeen afaangon yorowo kenngi. Kema keugi qamo miri uutanon erotiwaanon wama ugi. Ugi emba malo kuuya Piito liligon sama Dorkasnon yonowo laligon opo maleku uun men ononoti, ii qendeema mugi.

⁴⁰ Qendeema mugito, Piitonon jero kuuya yononon kemedaborogi simin kuma qama kooliro. Qama koolindaboron qamo jaasewan qen kokaen ijoro, "Tabita, mono waaba." Kaen ijoro jaaya uun Piito iima waama raro.

⁴¹ Raro Piitonon borianon men kobibiirro waama nano. Nano uumeleen alauruta ano emba malo onono ugi. Ugi koomunonga gbilin waaroti, emba ii jaasewanganon ano iigi.

⁴² Iikawaa buju qaa ii Jopa uutanon miri so keno moma ejemba mamaganon kanain Pon moma laarin mugi.

⁴³ Piitonon Jopa kanon somanja tosaanja toroqen laligon Saimombaa mirinon rama ero. Eja ii kana esu mewutiwaajon bulmakao selia orasin songbama meagon laligoro. Kian.

10

Korniliusnon Piito qaro karo uuta meleenoo.

¹ Taon qata Sisaria kanon kawali galen wabaya mon qata Kornilius laligoro. Inon manjaqeqe tuun bakaya mon qata "Italiwaa manjaqeqe tuun" qagiti, iikanon manjaqeqe eja 100 yonoo galengia laligoro.

² Inon sumanjuruta kuuya yonowo Anutu goda qen waeya men mepeseen laligogi. Kaen laligogi Juuda ejemba wanaya yonoojon kalen seiseiya onoma Anutu pororo qama koolin laligoro.

³ Mare monnon 3 kilok kawaa so kolooro Ponnon Kornilius koton kon-dooro jaameleen unja mon iiro. Unja ii tororo iima iikanon Anutuwaanon gajoba monnon mirianon uro iiro. Gajoba kanon uma “Kornilius!” jen qata qaro.

⁴ Kaen qaro gajoba iigigiin sombuya moma ijoro, “Somatana, naambaa-jon koi kajan?” Kaen ijoro meleen, “Gii qama koolin laligona qaaga Anutuwaanon uro moro awaa kolooja. Gii ejemba wanaya kalenja kalenja mendeema onomakejani, ii Anutunon moma angon koma goojon romongon wasin nono kajan.

⁵ Kawaajon mono keteda koi qele ana Jopa taanon keno eja qata Saimon, qata mon Piito qajuti, iiga wama kawu.

⁶ Iinon oro selianon gawon meme eja qata Saimon iwaa mirinon kowe goraayanon laligoja.”

⁷ Siwe gajobanon Kornilius qaa kaen ijon mesaon keno. Mesaon keno welenqegeya woi oroono kari. Kari koipuya manjaqege eja mon kosianon kaparan koma Anutu motoongara goda qen laligoriti, ii kaanagadeen oono karo.

⁸ Kagi gajobawaanon qaa ii kuuya injoro wasin onono Jopa taanon kengi. Kian.

Ponnon Piito koton kondooro jaameleen unja iiro.

⁹ Eja yononon kananon kengi goman ano taon dodowigi ween biiwia kanon Piitonon miri uuta mon eu kanon uma nama qama kooliro.

¹⁰ Nama qama koolin nenewaa komun iwoi nemambaaajon moma jero oogi. Oogi kamban kanon Pombaa umbeumbenanon qero rama jaameleen unja mon kokaen iiro:

¹¹ Siwenon aantano iwoi somata mon kamaaro. Iwoi ii opo taana somataa tani kaana kolooro. Gajoba yononon iwoi iikawaa wangona 4 iikanon men nangowuyaga, iikawaa tani kaana balonon kamaaro.

¹² Iwoi iikawaa utanon oro kania kania ragi. Oro tosanon kana 4:yanon riin kemakeju. Tosianon wosogianon kondondongon kemakeju. Kaanagadeen koonja koonja kanakeewan elelaon kemakejuti, iwoi kaana kaana ii opo iikawaa utanon motoon kamaagi.

¹³ Kamaagi iikanon qa mon koloon qaa kokaen ijoro, “Piito, gii mono waama iwoi koi qen oon newa.”

¹⁴ Kaen ijeroto, Piitonon jero, “Oo Pon, kaen qaago totoon! Ii qiz-imizinawo. Nii kamban monnon iwoi angonjorayawo ii mende newe. Nii iikawaajon arokuukuu mojen.”

¹⁵ Kaen ijoro qa iikanon mombo koloon iwaajon jero, “Anutunon iwoi jen konjoratiro eji, giinon iikawaa qata angonjorayawo kaen mende qaba.”

¹⁶ Iwoi kaana ii mombo asugiro indina karon kolooro. Indina karon kolooro iikanondeen opo ii mombo horogi Siwenon uro.

¹⁷ Piitonon jaameleen unja ii iima iikawaa kaniaajon kiko qen momambaa-jon moma bimbimgon raro. Kaen raro kamban iikanondeen Korniliusnon eja wasin onono kan Saimombaa miri mongama kawaajon qiqisi ama mokoloon kouma miri naguyanon nanji.

¹⁸ Miri naguyanon nama kokaen qama qisigi, “Saimon qata mon Piito qajuti, iinon miri koi kanon laligoja me qaago?”

¹⁹ Piitonon toroqen jaameleen unja iikawaa kaniaajon moma bimbimgon raro Unja Toroyanon kokaen ijoro, “Moba, eja karonon kan gii mongama gonju.

²⁰ Niinon eja ii wasin onombe koi kaju. Kawaajon mono keteda koi waama kemen uuwoi ezelobezelo mesaon yonowo kembera.”

²¹ Kaen ijoro Piitonon eja iyononon kemen injoro, “Mobu, onjo eja monganjuti, niinon ii koloojen. Mono naambaajon kaju?”

²² Inijoro meleengi, “Kawali galej Kornilius ii eja dindina kolooja. Iinon Anutu waeya men mepeseen laligoro Juuda ejemba tuun kuuya yononon goda uuta qen munkeju. Anutuwa gajoba toroya monon asugin mun kokaen jen koto moro, ‘Gii mono qele ama Piito koma horon muna miriganon uma qaa uutanonga jewaati, ii geja ama moba.’”

²³ Kaen meleengi horon onono miri uutanon ugi kalan koma onono ainjolon rama egi. Egi goman ano Piitonon waama yonowo keno. Jopa taon kanon ala tosaana unuano iwo motoon kengi. Kian.

Piitonon waba ejemba yonowo ajoroogi.

²⁴ Motoon kema soman motoongo en kema laligon Sisaria taonon keugi. Keugi Korniliusnon yonoon mamboma laligoro. Kaen laligon tinitosa ano alauruta awaa ii koma horon onono mirianon ajoron ragi.

²⁵ Keuma Piitonon mirinon umambaajon ano Korniliusnon waama kama jolon jen kanaanon kemen usugon muro.

²⁶ Usugon muroto, Piitonon borianon men kobibiuro waaro kokaen ijoro, “Mono waaba, nii kaanadeen balon ejaga koloojen.”

²⁷ Kaen ijoro iwo amin moma miri uutanon uri ejemba mamaganon ajoron ragiti, ii injiro.

²⁸ Inijima kokaen injoro mogi, “Onjo Juuda ejemba nonoo kanaanana moju. Juuda nono ejemba wabaya onoo mirinon uma onowo ainjolon rarawaa songo ero amamaankejon. Ii amamaankejonto, Anutunon qaaya mon qendeema noma kokaen nijoro, ‘Giinon ejemba ii me woi yonoo qagia ii angonjora arokuukuuyawo kaen mende qaba.’

²⁹ Kawaajon onjo qele ama koma horon nongi niinon mende qotogon kan koujen. Kouma kokaen qisijen: Onjo mono naambaajon qele ama koma horon nongi? Ii saanon jegi momana.”

³⁰ Kaen injoro moma Korniliusnon meleeno, “Nii mare monon kamban kokaamba 3 kilok kanon mirinanon rama qamakooli gawon men laligon koube kete soman 4 kolooja. Qamakooli gawon men laligowe iikanonadeen eja mon selekopaaya asamararanawo kanon asugin bananon nano.”

³¹ “Bananon nama kokaen nijoro, ‘Kornilius, gii qama koolin laligona qaaga Anutuwaanon uro moro awaa kolooja. Gii kalen kalen ejemba wanaya mendeema onomakejan, ii Anutunon moma angon koma goojon romonjon wasin nono kajan.

³² Kawaajon mono keteda koi qele ana Jopa taonon keno eja qata Saimon, qata mon Piito qajuti, iiga wama kawu. Iinon oro selianon gawon meme eja Saimon iwaa mirinon kowe goraayanon laligoja.’

³³ “Kaen nijorotiwaajon ama niinon iikanondeen qele ambe goonon kagi. Giinon qaana moma kajanawaajon uuna qeangoja. Ponon qaa kuuya jewagiwaajon jen koton gonoti, giinon ii saanon jena mobona. Nono kuuya keteda koi iikawaajon ajoron Anutuwa jaasewanon koi rajon.” Kian.

Piitonon Korniliuswaa mirinon Buja qaa jero.

³⁴ *Korniliusnon kaen jero Piitonon kanain kokaen jero, “Ahaa! Anutunon ejemba tosaana mende injisosoron tosaana mende sureen

* 10:34: Dut 10.17

onmakejato, so motoongonon gosiñ nonmakeja. Iwaa jaanon monnon angonjorayawo mende kolooja. Niinon ii keteda koi onanon moma kotojen.

³⁵ “Kaen qaagoto, ejemba tuuna tuuna kuuya nonoo batunananon daen yonoononga monnon Anutu waeya men mepeseen kaiyakayanon kana dindiña otaaji, iinon mono Anutuwaa jaanon sokonja.

³⁶ Jiisas Kraistnon ejemba kuuya ananaa Ponana koloon luae qen nonmakeji, Anutunon Buna qaaya ii Israel kanageso nonoonon ano karo. Buna iikanon karo nono iikawaa Oligaa Bunaya jen asarin laligojon.

³⁷ Jonon ejemba uugia kuun kokaen jero, ‘Ono mono uugia meleengi niinon oomulu men onomaña.’ Kaen jero kawaa gematanon qaa ii Galili prowinsnon kanain jegi sein kema Judia prowinsnon keuma kuuya sokono. Ono ii modaboroju.

³⁸ “Anutunon Una Toroya Nazaret eja Jiisaswaa uutanon maaro kuusun buna qen aon goman so liligon laligoroti, ii iwo nano kema ejemba kiankomun onono. Kilenaa Toyanon ejemba esunanon somongon horon onono kemegiti, iinon ii kuuya men qeangon onondabororo.

³⁹ Iwoi ii Juuda nonoo gomanon ano Jerusalem sitinon ama men laligoro gere batuyanon mondon qegi komuro. Nono ii kuuya iima nanjon jen dangunuya koloon nanjon.

⁴⁰ Komun ero somaña karoon kolooro Anutunon men gbiliro waaro. Waama indin mamaga ejemba asugin onono.

⁴¹ “Inon ejemba tuun kuuya yonoonon mende asugiroto, Anutunon waladeen nono meweengon nonono Jiisasnon koomu-nonga waama laligoroti, kaman iikanon iwo qaa amin moma nembanene angon nen laligonini, mono nonoonon asugiro nono iikawaa qaaya nanjon jen namakejon.

⁴² Kaen nanin Jiisasnon kokaen jen koton nonono, ‘Anutunon kuun nono niinon ejemba laligojuti ano komugiti, iyonoo jenteego Togiaga koloojen. Kawaaon ononon mono noo kania ii ejemba tuun so yonoonon nanjon jen asarin laligowu.’

⁴³ Ejemba daen yononon Jiisas moma laarin mun qata qamakejuti, Anutunon mono qa ii moma yonoo singisongogia mesaon songbamakeja. Iwaa kania kaen eji, ii gejatootoo ejemba kuuya yononon nanjon jen asarin oogita eja.” Kian

Una Toroyanon waba ejemba yonoonon kamaaro.

⁴⁴ Piitonon qaa kaen jengadeen nano Una Toroyanon ejemba geja ama mogiti, iyonoo uugianon kemero.

⁴⁵ Anutunon Una Toroya kalena ii waba ejemba yonoo uugianon kaanagadeen maaro kemeroti, ii Piitowaa alaurutanon iima aarugi. Juuda ejemba selegianon Anutuwaaiiwese men kotogi uugia meleema Jiisas moma laarin Piito otaan kan ragiti, iyononon mono aarun kokaembaajon walingogi:

⁴⁶ Yononon kantri tosaana yonoo qaagia morota morota kanain jen Anutu mepeseegi. Kawaaon walingogi Piitonon kokaen qisin onoma jero,

⁴⁷ “Yononon Una Toroya ii nononon anin kaana angon koma buna qen aojuti, ii mojon. Kawaaon ii saanon oomulu men ononin sokombaa. Ii anin moronon qotogon nononaga?”

⁴⁸ Kaen jen jen koton onono Piitowaa alaurutanon nama Jiisas Kraistwaa gatanon Kornilius sumanuruta oomulu men onongi. Oomulu men onongi Piito angon koma mugi toroqen ween tosaana yonowo laligoro. Kian.

11

Piitonon Jerusalem kema gawonaa sunduya jero.

¹ Waba kantri yononon kaanagadeen Anutuwaanon qaa men angon kongiti, iikawaa bujuya ii aposol ano uumeleen alaurugia Judia prowins sokoma laligon mogi.

² Kawaajon Piitonon Jerusalem sitinon eleema uro Juuda selegianon Anutuwaa aiwese men kotogi uugia meleengiti, iyononon jejewili (jaaliki) ama jen mugi.

³ Jen mun kokaen ijogi, “Waba kantri eja Anutuwaa aiwesewo mende laligojuti, gii mono naambaajon kema yonowo ainjolon rama nembanene nena? Ii mende sokonja.”

⁴ Kaen ijogi kanakanai-yanonga kanain iwoi kolooroti, ii korebore arenawo jen asarin onoma kokaen injoro,

⁵ “Niinon Jopa sitinon laligon qama kooliwe Pombaa umbeumbenanon nuro rama jaameleen unu mon kokaen iibe: Siwenon aantano iwoi somata mon kamaaro. Iwoi ii opo taana somataa tani kaana kolooro. Gajoba yononon iwoi iikawaa wangona 4 iikanon men nangowuyaga, iikawaa tani kaana noo kosonanondeen kamaan ero.

⁶ Kamaan ero iwoi iikawaa uutanon tororo iibe oro kania kanianon ragi. Oro tosaana ii namonon kana 4:yanon riin kemakeju. Tosaana kawalia geregiawo kolooju. Tosianon wosogianon kondondongon kemakeju. Kaanagadeen koon kania kania kanakeewan elelaon kemakejuti, iwoi iikaana ii opo iikawaa uutanon motoon kamaagi injiibe.

⁷ Injiibe qa mon kaanagadeen koloon kokaen nijoro mobe, ‘Piito, mono waama iwoi koi qen oon newa.’

⁸ “Kaen mobeto, niinon kokaen jewe, ‘Oo Pon, nii iikawaajon arokuukuu mojen. Iwoi qizimizin angonjorayawo kaana ii kamban mongen noo buunanon mende oosiro. Kawaajon ii mono mende totoon nemanu.’

⁹ Kaen jewe qa iikanon mombo Siwenonga koloon kokaen nijoro, ‘Anutunon iwoi jen konjoratiro eji, giinon iikawaa qata angonjorayawo kaen mende qaba.’

¹⁰ Iwoi kaana ii indina karon kolooro. Kaen kolooro iwoi kuuya ii mombo horogi Siwenon eleema uro.

¹¹ Uma ayayooga kono kamban iikanonadeen Korniliusnon Sisaria taononga eja karon wasin onono noonon kagiti, iyononon miri raniin, iikawaa naguyanon nangi.

¹² “Naguyanon nangi Unu Toroyanon kokaen jen koton nono mobe, ‘Gii mono uuwoi ezelobezelo yakarin yonowo kamba.’ Qaa ii mobe uumeleen alauruna 6 yononon kaanagadeen Jopa mesaon niwo Sisaria taonon keniin. Sisaria keuma kawali galen iikawaa mirinon unin.

¹³ Unin qaa sundu kokaen men nonono, ‘Gajoba monnon noo mirinon asugiro iibe nama kokaen nijoro: Gii mono Jopa gomanon qele ama eja qata Saimon, qata mon Piito ii wama kawu.

¹⁴ Iinon kan Bunu qaa jero gii ano sumanjuruganon ii moma laarin uugia meleengi kuuya hamo qen onono letombu.’

¹⁵ “Sundu ii men nonono niinon kanain Bunu qaa jewe. Ii jewe mogi Unu Toroyanon kanakanaiyanon nonoo uunananon kemeroti, mono iikawaa so geja ama mogi iyonoo uugianon kaanagadeen kemero.

¹⁶ *Iinonj kemero iibe iikanondeen Pombaa qaa monj noo momononj kouro romongowe. Qaa ii kokaen, 'Jononj oo toononj mulu menj ononoto, niinonj Unj Toroya uugianonj ama iikanonj mulu menj onomaŋa.'

¹⁷ Nonononj Ponj Jiisas Kraist moma laarinj muninj Anutunonj kalenja nononoti, ano yonononj moma laarigi Anutunonj kalenja iigadeen yonoo uugianonj kaanagadeen ano. Kawaajonj ama nii kaanjanonj mono nomaen Anutu ku-usunj Toya batogonj qetama mubenaga? Iinonj kaenj ama ononota niinonj anjonj koma mumambaajonj amamaawe."

¹⁸ Piitononj sunduya kaenj jero moma uugia olomooro bonjonj kolooro Anutu mepeseenj kokaenj jegi, "Onjanonj, nono uunana meleema laaligo kotigaa bunjaya koloojonj mojonto, Anutunonj kana motoonggo ii waba kantri ejemba yonoojonj kaanagadeenj ama ononota eja. Ii mono keteda koi asarinj moma kotojonj." Kianj.

Waba kantrinoj uumeleenj tuunj mutuya kolooro.

¹⁹ *Stiiwen qegi komurotiwaajonj ama kakasililinj kolooro uumeleenj ejembanonj deema liligonj kema kagi. Kema kagi tosianonj kowe goraayanonj Fonisia gomanonj kenji. Tosianonj kowe kotonj wato qata Saiprus kanonj kenji. Tosianonj Siria prowinswaa sitia qata Antiokia kenji. Kaenj deema kenjito, ejemba batugianonj Jiisaswaa Bunja qaa ii Juuda ejembagadeen inijogi mogi. Waba kantri ii mende inijogi.

²⁰ Mende inijogito, Saiprus ano Sairini eja tosianonj yonoo batugianonj laligogi. Yonononj waba balononj somariinj Antiokia sitinonj kouma balonj toya yonowo Griik qaanonj aminj moma Ponj Jiisaswaa Oligaa Bunja ii kaen Juuda qaago yonoojonj kaanagadeenjenj asarinj ononji.

²¹ Ii jenj asarinj ononji Ponjonj yonowo laligoro ku-usunjanonj ejemba uugia kuunj onono mamaga yonononj Ponj Jiisas moma laarinj uugia meleema iwaanonj qokotaagi tuungia somariinj somata kolooro.

²² Kaenj kolooro iikawaa bujuyanonj kema Jerusalem kanageso yonoo gejagianonj kemero mogi. Ii moma Barnabas wasigi Antiokia sitinonj keno.

²³ Kema keuma Anutunonj kalenmoriaŋa ejemba onono qeangogiti, ii jaayanonj iima moro uro aisoon qambanmambaŋa kokaen jero, "Ono mono korebore uugia menj kululuunj kotiinj Pombo qokotaan nambu."

²⁴ Barnabasnonj eja awaa kolooro Unj Toroyanonj uuta saa qero uuwoi yakarinj gema qenj uuta kuuya kanonj Jiisas moma laarinj munj laligoro. Kawaajonj ejemba mamaganonj uugia meleema Pombaa tuunjonj toroqegi somariiro.

²⁵ Barnabasnonj Antiokia mesaonj Sool mongamambaajonj Tarsus taanonj keno.

²⁶ Kema mokoloonj wano Antiokia sitinonj kari. Kanj iikanonj motoongara gbani motoonggo kuuya laligonj zioz gawonj menj uugia meleengiti, ii tuunja tuunja kuma ononi ejemba mamaganonj momo menj uu wombogianonj anji. Antiokia ejembanonj mutuya kanainj gowoko qagia Kraistwaa ejemba (kristen, Kraistwaa bunja) qama laligogi. Kianj.

Waba kantriwaa uumeleenj yonononj Juuda nanjonj ononji.

²⁷ Kamban kanonj gejatootoo ejemba tosianonj Jerusalem mesaonj Antiokia sitinonj kamaanj kougi.

²⁸ *Yonoononga monj qata Agabus ii waama Unj Toroyanonj sololooro buju qaa kokaen inijoro, "Bodi somatanonj koloonj gomaŋa gomaŋa sokoma

ewaa.” Kaen jero iikawaa so Siisakin qata Kloodius iwaa galenkonkon kambaanon kolooro.

²⁹ Ii kolooro gowoko yononon mindirin uumeleen alaurugia Judia prowinsnon laligogiti, ii nangon onoma kulukululuun nandun somata anggi kemaatiwaa qaa somongogi.

³⁰ Qaa ii somongogi ano iikawaa so onanon anggi. Yononon monen ano iwoi men kululuun Barnabas Sool yoroo borogaranon ama wasin orongi Jerusalem kema uumeleen kanageso yonoo jotamemeurugia injiima ononi. Kian.

12

Herodnon Jeims qen Piito kapuare mirinon ano.

¹ Kamban iikanon kin Herodnon* uumeleen kanageso sisiwerowero men onomambaajon moma jero uumeleen ejemba tosaana onoma somongon onongi.

² Kinon jen kotooro Jombaa data Jeims ii manjawaa soo somatanon kianggi.

³ Kaen jen kotooro qegi komuro Juuda ejemba tosanon ii mogi awaa kolooro iiro. Ii iima kawaajon toroqen jero Piito kaanagadeen men somongogi. Iwoi ii bered yiistya qaawaa kendon kambaanon jero kolooro.

⁴*Kawaajon kinon kokaen jero, “Niinon kiankomu kendon† tegoro Juuda yonoo qaa jakeyanon oomaana.” Kaen jen jen kotono kapuare mirinon onongi. Onongi manjaqeqe eja 16 yononon batugianon tuun 4 koma kamban utekute angita eja 4:yanon asaga gomantiina suulan nama galen men mun laligogi.

⁵ Piito kaen galen men mun laligogi kapuare mirinon eroto, uumeleen kanageso yononon suulan iwaajon ama Anutu kaparan koma qama koolin laligogi. Kian.

Siwe gajobanon Piito isama wama kamaaro.

⁶ Qama koolin laligogi kiankomu (Passover) kendon tegoro gomantiina kanon manjaqeqe eja woiyanon Piito gbado (tape) woinon kotakota somongori batugaranon gaon ero ano eja waagiawo tosanon nagu gematanon nama kapuare miri galen meggi. Kin Herodnon goman ano Piito wama qaa jakeyanon oomambaajon romongon aren ano gaon egi.

⁷ Gaon egito, Pombaa gajoba monon uulanawo asugin Piitowaa kooronanon nano kasa miriwaa uuta asaridabororo Piitowaa maronanon qen ijoro, “Mono uulanawo waaba.” Kaen ijoro gbado (tape) woiyanon iikanondeen Piitowaa borianonga een suni.

⁸ Suni gajobanon ijoro, “Mono opoga somongon kana esuga mouba.” Ijoro moma iikaen ano. Ii ano toroqen ijoro moro, “Mono malekuga mouma nii notaan kawa.”

⁹ Kaen ijoro moma miri uuta mesaon otaaro. Ii otaan kenoto, gajobanon iwoi anoti, ii onanon kolooro me qaagoti, Piitonon iikawaajon moro sisau kolooro. Iinon gaon en gaon iiroti, iikawaa tanitani moro kolooro.

¹⁰ Miri uuta mesaon nagu mutuyanong galen men naniti, ii uruugun nagu monon keuma uruugun koton kema kapuare miri seliaa aen kiropoyanon keuri. Keuri nagu somata kotakota iikanon mono anodeen een tano

* **12:1:** Kin Herod Agripa I (mutuya) iinon gbani 37-44 kanon Palestain kuuya galen koma onoma laligoro. * **12:4:** Eks 12.1-27 † **12:4:** Kiankomu kendon ii Inglis qaanon Passover. Ananaa qaanon qata mon ii goukonkon kendon. Israel ejemba yononon Iijipt laligon nagugia sanon morigi Anutuwaa gajobanon injiima koboon unjuugun mutu meragia mende unjuro komugi.

seleengen siti kana qaa ootanon kemeri. Kemen kana somata striit mon toroqen keni gajobanon uulanawo Piito mesaon alirow.

¹¹ Alirow Piitowaa uuta tooro kokaen jero, “Oo Ponon mono gajobaya wasirow kan Herodwaa borononga metogon nonja, ii mojen. Juuda ejembanon noo selenanon iwoi koloowaatiwaajon mambonjuti, iinon mono iwoi kuuya iikanon noo wan na somonjoja. Niinon keteda koi ii onanon moma kotojen.”

¹² Kaen moma kotooro asarirow Jombaa nemun na Mariawaa mirinon baagen keno. Jon iikawaa qata mon Maak qagi. Miri iikanon ejemba mamaganon ajoroon Anutu qama koolin laligogi.

¹³ Kaen laligogi Piitonon kan toomaanon nama nagunon qero. Nagunon qero welenqege emba qata Roda iinon kan “Gii moronon?” jen qisiro.

¹⁴ Qisin nama Piitowaa aroya moma koton “Ii-ia kajan!” jen aisoon lugun nagu mende horon uulanawo miri uutanon uma injirow, “Piitonon kan nagunon nanja.”

¹⁵ Injirow moma iwaajon “Uuga sooro jejan,” jegi. Jegito, iinon wan qen “Qaa onja jejen!” injirow. Kaen injirow jegi, “Ii mono Piitowaa gajobayanon nanja.”

¹⁶ Kaen amin mogito, Piitonon nagu qengadeen nano horon iima aarugi.

¹⁷ Aarugi borianon sare ama olon ambutiwaajon jero. Jen Ponon kapuare mirinonga wama seleengen kamaaroti, sundu ii injirow, “Ono buju koi mono bisop Jeims ano uumeleen alaurunana tosaana ii injirow mobu.” Kaen injirow onomesaon goman mongen keno. Kian.

Piitonon kapuare miri mesaoro kin Herodwaa irina soono.

¹⁸ Goman ano manjaqege eja yononon Piito mongama “Daen ilinolon koma alin kenja?” jen kawaajon konjilin ano majakaka somata mogi.‡

¹⁹ Herodnon kaanagadeen Piito mokoloowutiwaajon jero mongama bim-bimgon mende mokoloogi eja waagiawo Piitowaa galen megiti, ii qaa jakeyanon onooma mamaga qisin onoma jen tegon unuama unugi komuwutiwaajon jen koton onono. Kawaa gematanon Judia prowins mesaon Sisaria taanon kemen kanon laligoro. Kian.

Anutunon kin Herod irona muro komuro.

²⁰ Fonisia prowinswaa taon qagara Taia ano Saidon yononon nene gawongia mewombaajon amamaan kin Herodwaa kantri yoonononga nene iwoigia sewana men laligogi. Kaana laligogi Herodwaa irina soono Taia Saidon kere ama onoma nembanene onombutiwaa songo ano. Kawaajon yononon kululuun jotamemeurugia wasin onongi tuun men kin Herod iibombaajon kengi. Kengi jawina qata Blastus jinkaron miriaa galenanon ii wala injirow. Injirow ijogi, “Nono qaa jen solananinin luae koloowaatiwaa qisiwombaajon kajan.” Kaen ijon jen men loorin mugi injirow, “Saanon qaagia kotingon gemagianon namana.”

²¹ Kaen injirow kinon qaa meleema onomambaajon kamban men onono kanon ajoroogi iyanaa selia menjerengon kin eja pon malekuya mouma jinkaron dun rarayanon rama korisoro qaa injirow.

²² Injirow ejemba tuun yononon moma kokaen jen qagi, “Qaa ii Anutuwaanon qaaga. Ii balon ejawaa qaaya qaago.”

‡ **12:18:** Room gawman gawombaa arena kokaen: Kapuare ejanon olon konagati een, eja waagiawo ii mono unugi komunkegi. Kawaajon konjilin ama majakaka somata mogi.

²³ Kaen qagito, kinjon kaen ama Anutuwaa qabunaya qakooma mende mepeseen iyanjaajon moro uro. Kawaajon Pombaanon Siwe gajoba monjon iikanondeen qero doonon kin kin kema kiro komuro.

²⁴ Kaen kolooroto, Anutuwaanon Buna qaa ii jen laligogi toomorianawo koloon seiro.

²⁵ Antiokia siti yonjonon Barnabas ano Sool nanjonango misin gawon mon§ orongiti, iyoronon ii Jerusalem laligon metogori. Ii metegon Jon qata mon Maak qagiti, ii wama motoon Jerusalem mesaon Antiokia sitinon eleema kagi. Kian.

13

Barnabas Sool yoronon misin gawon kanain men keni.

¹ Antiokia sitinon tosianon uugia meleema uumeleen kanageso koloogi jotamemegia kokaanjon gejatootoo qaa jen kuma onoma laligogi: Qagia Barnabas ano Simeon qata mon Injana (Griik qaanon Naija) ano Lusius (Sairini gomambaajon), Manain (ii pon gawana Herod* iwo motoon laligon somariiri) ano Sool.

² Uumeleen kanageso yonjonon Pombaa waeya men mepeseen nene singi laligogi iikanon Unja Toroyanon kokaen injoro, “Niinon Barnabas ano Sool gawon qaita mon mewaotiwaaajon meweengon oroombe. Kawaajon onjonon mono ii jen tegon wasin orongi kembao.”

³ Kaen injoro qama kooliwombaajon nene singi laligon borogia wangaranon angi Pombaa ku-usujanon turun orono wasin orongi keni. Kian.

Saiprus watonon kema gawon meg.

⁴ Unja Toroyanon kaen wasin orono goman qata Selusia kanon kemeri. Kanon kemen wangonon uri opo sel horon mororongogi haamonon nangoro kema wato Saiprus kawaa ween koukoutanon keugi.

⁵ Keugi siti qata Salamis kanon kema Juuda ejemba yonoo qamakooli miria miria kanon uma Anutuwaa Buna qaa jen uu kuun ononi. Eja qata Jon ii kaanagadeen wani yorowo kema kan ala ilailaagaraga laligoro.

⁶ Kaen laligon wato kuuya liligon koton leegen ween kemekemetanon Pafos sitinon keugi. Kanon keuma Juuda eja qata Barjiisas mokoloogi. Iinon owen jenan ejaga koloon gejatootoo eja takapolakaya laligoro.

⁷ Owen eja ii wato kawaa kiapya qata Sergius Pool iwaa mirinon rama laligoro. Kiap iikanon momakooto ejaga laligoro. Kaan laligon Anutuwaanon Buna qaa momambaa siin en muro Barnabas Sool koma horon orono iwaanon kari.

⁸ Karito, Elimas, (owen memewaajon qata Griik qaanon kaen jenkegiti,) iinon kiapnon Anutu moma laarin mubabotiwaaajon tuarenjen ama oroma kiap uuta qaanon enkalolon memambaajon angobato mero.

⁹ Angobato mero Sool, qata mon Pool qagiti, Unja Toroyanon iwaa uuta saa qero Elimas tororo iima kotooro.

¹⁰ Iima koton kokaen jen muro, “Yei! Umbuqumbulin eja, gii mono Kilenaa Toyaa mera koloojan. Satanon uuga osonkakale ambembo men gono selenon kuukuu kania kania ama laligonkejan. Qaa dindina kuuyaa

§ 12:25: Antiokia yonjonon nanjonango monen ii men kema Jerusalem uumeleen kanagesowaa jotamemeurugia yonoo borogianon ani. Kawaajon qata nanjonango misin gawon mon jejon. Apo 11.30 * 13:1: Herod Antipas iinon gbani 4 B. C. – 39 A. D. kanon Galili ano Perea prowins woi ii galen koma onoma laligoro.

kereya koloon Pombaanon kana dindina meerangona dogonkeji, ii mono mesaowaga me?

¹¹ Kawaajon moba! Pononon mono boria qaganon ano esunanon turun gono jaaga gooro ween asasaga iimambaaon amamaawaga. Iinon kamban merotiwaa so mono jinjaun qen laligowa.” Jen muro iikanondeen pangamanon qaganon kamaan tururo umun koma titou kuun ilinwalin qen kema kan borianon mewutiwaajon qisin borianon koromojoron ano.

¹² Iwoi ii kolooro kiapnon ii iima Pombaa Buna qaa momoyaaon walingon moma laarin muro. Kian.

Pisidiawaa Antiokia taanon misin gawon megi.

¹³ Poolnon nenauruta yonowo Pafos goman mesaon wanggonon ugi opo sel horon mororongogi haamonon nangoro kema laligon Pamfilia prowinswaa siti qata Perga kanon keugi. Kanon keuma nama Jonon oromesaon eleema Jerusalem sitinon karo.

¹⁴ Eleema karoto, yoronon Perga siti mesaon toroqen kema Pisidia prowinswaa taon qata Antiokia kanon keuri. Kanon keuma Sabat kendonon qamakooli mirigianon uma rari.

¹⁵ Rari qamakooli miriwaa galen yononon Mooseswaa Kana qaa ano gejatootoo yonoonon Buju Tere weengon welen angi kamaan kokaen qisin orongi, “Alawoinana, oroonon qaa mon kanageso uunana kuuwaotiwaajon eji een, ii mono saanon jeri mobon.”

¹⁶ Kaen qisin orongi Poolnon waama boro kuma kokaen jero, “Israel wabaurunana ano balon toya nonowo Anutu waeya men mepeseenkejuti, onjo mono geja ama mobu.

¹⁷ *Israel ejemba tuun ananaa benana ii Anutu. Iinon bemunjaleurunana meweengon onono ambosakonjurananon Iijipt gomanon kema waba koloon laligogi. Anutunon kamban kanon Israel ejemba tuun ii toomorian onono sein qabunagiawo koloogi. Kaen koloogi Anutunon angoletu men ku-usunja qendeema iikanon unuano Iijipt kantri mesaon seleenjen kagi.

¹⁸ * “Kan laligon balon qararankonkonan koton kan nanamemen bologa ama men laligogi Anutuwa irina soono gbani 40:waa so uubooli moma laligoro.

¹⁹ *Moma laligoroto, kilen kan laligon Keinan gomanon kougi. Kougi iikanon kanageso tuun 7 konjoma kondeema onoma balongia men mendeema isiurunana toya toya koloowutiwaajon buna qen onono.

²⁰ * “Kaen kolooro gbani 450 kawaa so keno. Iikawaa gematanon Anutunon jenteegowaa eja ponja ponja (Judge) kuun onono. Ii kuun onono laligon kougi Samuelnon kolooro. Iinon jenteegowaa eja pon konoga koloon gejatootoo ejaga laligoro.

²¹ * “Samuelnon koloon laligoro kamban iikanon kin pombaajon Anutu welema mugi eja qata Sool onono. Sool iinon Benjamin isi yonoononga eja qata Kiis iwaa meriaga kolooro ano gbani 40:waa so kin pongia laligoro.

²² * “Ii laligoroto, Anutunon Sool utegon kitianon eja qata Deiwid kin eja pongia koloowaatiwaajon meweengon kuuro. Kuun kania jen asarin kokaen jero, ‘Niinon Jesiwaa meria Deiwid mokoolojen. Iwaa uuta gosin mobe saanon sokoma nonja. Iinon nanamemen kuuya kanon noo jena ten koma laligowaa.’

* **13:17:** Eks 1.7; 12.51 * **13:18:** Jan 14.34; Dut 1.31 * **13:19:** Dut 7.1; Joos 14.1 * **13:20:** Pon 2.16; 1 Sml 3.20 * **13:21:** 1 Sml 8.5; 10.21 * **13:22:** 1 Sml 13.14; 16.12; Ond 89.20

²³ Anutunon wala eenanon Hamoqege Toya wasin nonombaatiwaajon jeroti, soomonngo qaa iikawaa onanon mono kokaen kolooro: Deiwidwaa gbiliuruta yonoononga eja qata Jiisas kolooro Anutunon ii Israel tuun nonoo Hamoqege Tonana koloon laligowaatiwaajon kuuro.

²⁴ *²⁴ “Jiisasnon mende asugiro waladeen iikanon Jonon kan kokaen jen laligoro, ‘Ono mono uugia meleembu. Uugia meleengi niinon oomulu men onomana.’ Kaen jen Israel ejemba tuun kuuya uu kuun onoma laligoro.

²⁵ *²⁵ “Kaen laligoroto, iinon gomanlili gawon mendaboromambaajon ama iikanon kokaen injoro, ‘Ono noojon nomaen romonggoju? Iwoi romonggojuti, niinon ii qaagoto, mobu, noo gemananon eja mon kawaa. Iinon karo niinon iwaa kooronanon kamaanqegeta laligojenywaajon wayangesoya besaan kana esu kasia isamambaajon moma bimbingomana.’

²⁶ “Oo alauruna, Aabrahambaa gbiliuruta ano balon toya ononon nonowo Anutu waeya men mepeseenkejuti, Anutunon hamo qen nonombaatiwaa Bunaya ii ano nonoonon kaja.

²⁷ Iikawaa kania ii kokaen: Jerusalem toya ano galenurunana yononon Jiisaswaa kania mende moma kotogi. Gejatootoo yonoonon Buju Tere Sabat kendon so weengonkejuto, iikawaa kania ii mende moma asarinkeju. Kaanja tompin laligojuto, kilen galenkonkon ejaurunananon Jiisas komuwaatiwaa qaaya jen tegogi gejatootoo ejemba yonoonon qaa ii iikaanja kanon honawo kolooro.

²⁸ *²⁸ “Yononon Jiisas koomuwaa buna koloowaatiwaa so qaa kania mongama mon mende mokoloon kilen “Kozigen!” qagi. Qama Pailotnon jen tegoro komuwaatiwaajon qama welengi.

²⁹ *²⁹ “Iwaajon qaa kuuya oogita eji, yononon mono iikawaa so angi hona koloodabororo Jiisas gerenonga metogon kamaan qasirinon kema jamo kobaa uutanon angi.

³⁰ Angito, Anutunon ii koomu-nonga men gbiliro waaro.

³¹ *³¹ “Waaro iwo Galili prowinsnonga Jerusalem sitinon kagiti, ii mono ween boria mamaga asugin onono. Alauruta asugin ononoti, iyononon kaman kokaamba ejemba batugianon dangunu kaanja nama kania nanjon jen asarin laligoju.

³² Anutunon Juuda ambosakonurunana yonowo iwoi amambaa qaa jen somongorota nono iyonoo gbiliurugia koloonin qaa walaga iikawaa onanon mono kaman kokaamba nonoonon kokaen kolooro: Iinon Jiisas men gbiliro waama laligoja. Kawaajon nononon iikawaa Oligaa Buna ii jen asarin ononon.

³³ *³³ “Anutunon Jiisaswaajon qaa jero Deiwidnon moro Ondino (Buk song) jango woi kanon kokaen oorota eja,

‘Giinon neenaa meranaga koloojani, ii kete ejemba qendeema onombe iima kotoju.’

Iinon qaa iikawaa so Jiisas men gbiliro waaro.

³⁴ *³⁴ Jiisas men gbiliro koomunonga waama kotiin laligon kanagen mombo mende komuwaa. Iikawaa qaaya Anutunon kokaen jerota eja,

‘Nii kalenmorianan kin Deiwid mun laligowe soraaya koloon powowon kotiin nanoti, iikawaa so ii mono onoonon togon onomana.’

* **13:24:** Maak 1.4; Luuk 3.3 * **13:25:** Mat 3.11; Maak 1.7; Luuk 3.16; Jon 1.20, 27 * **13:28:** Mat 27.22-23; Maak 15.13-14; Luuk 23.21-23; Jon 19.15 * **13:29:** Mat 27.57-61; Maak 15.42-47; Luuk 23.50-56; Jon 19.38-42 * **13:31:** Apo 1.3 * **13:33:** Ond 2.7 * **13:34:** Ais 55.3

35 *Deiwidnon iikawaa qaaya ii Ondino (Buk song) monnon kaanagadeen kokaen anota eja,

‘Geengaa wombo ejaga soraaya ii mende mesaona koomuwaa ronnon mende gisaawaa.’

36 Nono kin Deiwidwaa kania mojon: Iinon laaligoya laligon Anutuwa jeta otaan gawon muroti, ii medaboron goron qen komuro. Komuro ambosakonuruta yonoo kosogianon ron kongi qamoyanon en gisaan qaono.

37 Deiwidnon gisaan qaonoto, Anutunon eja men gbiliro waaroti, iinon mende gisaaro.

38 “Eja alauruna, kawaajon qaa koi mono mobu: Anutunon Jiisaswaaajon ama singisongogia mesaon songbambaa. Nononon iikawaa Bunaya jen asarin ononjon.

39 Wala ‘Moseswaanon Kana qaa otaan iikaana kanon solana koloowona,’ jeninto, iikanon iinon woinon osin amamaan laligonin. Kaen laligoninto, kamba kokaamba daen yononon Jiisas moma laarin iwo qokotaawuti, Anutunon mono kuuya yonoo qaagia jen tegoro solananiwuya.

40 Gejatootoo ejembanon qaa jen oogita eji, Anutunon iikawaa so irona meleeno qagianon ubabotiwaajon mono toogia moma galengia men aowu. Qaa kaana mon ii kokaen,

41 *‘Niinon onoo laaligo kambaanon angoleto qaita mon memana.

Monnon iikawaa buju qaa jero mobuyaga, ii qaa hona koloowaatiwaa-jon mende moma laariwuyaga.

Kawaajon qaa ii men kamaan ama jejewili amakejuti, onoo mono een uun iima walingon tiwilaawu.’ ”

42 Poolnon kaen jero Barnabaswo qamakooli miri mesaon kamaari tosonian kokaen qisin orongi, “Nono qaa koi mombo mobombaajon mojon. Kawaajon ii Sabat kendon mon eukanon saanon toroqen jeri mobonaga.”

43 Qamakooli mirinonga kamaan deengi ejemba mamaganon Pool ano Barnabas kanagaranon orotaagi. Tosianon Juudaga koloogi ano tosonian waba kantrinona koloogito, Juuda yonowo toroqen laligogi. Yononon orotaagi amin moma qambaamamba qaa kokaen ononi, “Anutunon kalenmorian ononoti, iikanon mono bon qen nambu.”

44 Sabat kendon mon kan kuuroti, iikanon taon balon iikawaa ejembaya ii kololoon “Anutuwa Bun qaa mobona,” jen kouma ajoroogi.

45 Kouma ajoroogi Juuda yononon ejemba tuuna tuuna injiima iringia soondabororo. Soondabororo Poolwaanon qaa qewombaajon jenonkooli ama niinonginon jen mepaqepae ama orongi.

46 Kaen ama orongi Pool Barnabas yoronon awasankaka kotiin nama qaa kokaen jeri, “Anutunon gawon noronotiwaa so Bunaya wala Juuda ejemba injinon sokonagato, onoo ii gema qen lan kokaen jeju, ‘Nono laaligo kotiga uutanon keubonatiwaa so qaago.’ Kawaajon mobu, noronon mono onomesaon waba kantria kantria yonoonon eleema kembota.

47 *Ponnon iikawaa qaaya kokaen jen koton nonono,

‘Niinon kuun gombe waba kantri yonoo asasagiaga koloon hamoqeqe-waa kania jen asarin laligona balon goraaya kuuya sokondabororo leele eu emu yononon letoma Siwewaa bun koloowuya.’ ”

48 Kaen jeri balon toya Juuda mende laligogiti, iyononon moma uugia qangoro Pombaa Bunaya mepeseegi. Mepeseen laaligo kotigaa bun koloowutiwaajon Anutunon moma gosin ononoti, iyononon iikawaa so uugia meleema Jiisaswaa Bunaya moma laarigi.

⁴⁹ Moma laarigi Pombaa Buṇa qaa jeṇ seigi prowins kuuya sokoma keno.

⁵⁰ Saanon kenoto, Juuda yononon taombaa eja geria ano emba uuta Anutu goda qeṇ laligogiti, iyonoo uugia qaanon onon kuun Pool Barnabas motoon sisiwerowero ama oroma goman mirigianonga orotaagi.

⁵¹ *Kembaotiwaajon ama telambelangia qendeema kokaen injori, “Noro onoo balonon kari sububun kana tambonaranon mokotaaji, ii mono qesaari onoangiaagen eleema kemebaa.” Kaen injori kaniagara solanṇa moma kotogi kema Galesia prowins uutanon siti qata Aikoniam kanon keuri.

⁵² Keurito, gowokourunana Antiokia taanon laligogiti, Unṇa Toroyanon iyonoo uugia saa qero hononṇa mende aisoon laligogi. Kianṇ.

14

Aikoniam sitinon uugia kuuri.

¹ Pool Barnabas yoronon Aikoniam sitinon keuma kaanjadeen Juuda yonoo qamakooli mirinon uma Buṇa qaa jeri. Jeri Juuda ano waba kantri ejemba yonoononga tuun seiseiya yononon uugia meleema Jiisas moma laarigi.

² Moma laarigito, Juuda ejemba mende moma laarigiti, iyononon balon toya Juuda mende laligogiti, iyonoo uugia onon aposol uunonkeeme ama orombutiwaajon uugia kuugi.

³ Kuugi kilen kaman koriga kanon laligon Pon moma laarin awasankaka nama Buṇaya jeṇ laligori. Pon kalenmorianṇa qaaya jeṇ asariri qaagara nanon ku-usunṇa borogaranon ano aiwese angoletto meri asugiro.

⁴ Kaen asugiro taombaa kanagesoyanon juma deengi. Tosianon Juuda jotamemeya yonowo motoon somongogi tosanon aposol yorowo toroqen nanṇi.

⁵ Kaen aron qeṇ nanṇi balon toya ano Juuda ejemba wabaya yononon waama jotamemeurugia yonowo uumotoon ama wasiwasi eja aposol ii “Jamonon gilin uruwonṇa!” jeṇ romongogi.

⁶ Kaen romongogi moma onon koma togon Likaonia prowinsnon keni. Kanon kema taon qagara Listra ano Derbe ano goman liligon oroma rama kengiti, iikanon keuri.

⁷ Kanon keuma Oligaa Buṇa jeṇ asarin uukuukuu men onoma laligori. Kianṇ.

Listra taanon Pool Barnabaswaajon ben qagi.

⁸ Listra taanon eja mon kanawoita koomuya laligoro. Ii nemun goron uutanonga meendanṇa koloon kaman monṇen kana mende riin een ramakero.

⁹ Poolnon Buṇa qaa jero moma raro uun kania kokaen iima romongoro, “Iwaa uutanon momalaaria en murotiwaajon ama saanon qeangowaa,” kaen jero.

¹⁰ Kaen romongon qa somata qama ijoro, “Mono waama namba.” Kaen ijoro porazak waama kema kan nano.

¹¹ Poolnon kaen ano ejemba tuun yononon ii iima Likaonia qaagianon kokaen silama qagi, “Ben yoronon letoma eja selewo koloon batunananon asugin nonoonon kamaan laligojao.”

¹² Kaen jeṇ Barnabas qata ben wangia qata Zuus qagi ano Poolnon jetanon men qaa jerotiwaajon ama ben qata Hermes qagi.

* **13:51:** Mat 10.14; Maak 6.11; Luuk 9.5; 10.11

¹³ Kaen qagi ben Zuus iwaa jiwowon jigoya taon batanon eroti, iikawaa jigo gawon galenanon bulmakao ejia unuama karo. Kaen kan ila kasasoron men kan taon kiropo naguyanon nama ejemba tuun yonowo jakenon ama siimolon oon orombombaajon angi.

¹⁴ Kaen angi aposolwoi yoronon ii moma “Mende sokonja,” jen qotogon selekopaagara menjurama uulanawo ejemba tuun uutanon kema qari.

¹⁵ *Qama kokaen jeri, “Ejaurunara, onjo mono nomaembaajon ama iwoi kaanja anju? Noro kaanagadeen onjo kaanja balon eja toonga koloojo. Noro Anutuwaaw Oligaa Bunja jen asarin ononjo. Kawaajon onjo mono ben omaya gema unuwu ano uugia meleema Anutu laaligo Toyaanon qokotaawu. Anutu laaligo Toyanon Siwe, namo, kowe ano iwoi kuuya iikawaa uutanon eji, ii mokoloon ononota laligoju.

¹⁶ Gomanja gomanja kuuya yononon wala eenanon laligon kougiti, Anutunon ii mende angon koma onono iyangiaa jaajaa ilinwalin laligogi.

¹⁷ “Mende angon koma ononoto, kilen tompin mende laligogi. Qaagoto, Anutunon iwoi awaa awaa ama onoma laligoro. Iinon jero kon kiro ween qero toomoriananon kambanja kambanja kolooro nenkorisoro ama iikaanja kanon uugia kuun onono laligogi. Kaen laligogi anaa kania mobutiwaajon kalenja ii qendeema onoma iikaanja kanon dangunuya ano laligogi.”

¹⁸ Yoronon kaen jen ejemba tuun siimolon oon orombutiwaajon jarambaran riin jen susugon ononi loorin mesaogi. Kian.

¹⁹ Listra yononon Pool Barnabas oromesaogito, Juuda ejemba tosonian Antiokia taon ano Aikoniam siti woi iikanonja kouma ejemba tuun uunonkeeme ama onongi. Ama onoma yonowo ororon lugun Pool jamonon qen “Mono komuja!” jegi. Kaen jen ororaan taon gematanon kamaan mesaogi ero.

²⁰ Eroto, gowoko yononon kouma liligon mugi waama kema taanon uro. Kanon uro eri gomanj ano Barnabaswo Derbe sitinon keni.

Siriawaa Antiokia sitinon eleema kari.

²¹ Derbe sitinon Oligaa Bunja jen asarin uugia kuun ononi mamaganon uugia meleema Jiisaswaa gowokouruta koloogi. Kaen koloogi Derbe taon mesaon Listra, Aikoniam ano Antiokia taon iikanon eleema kema injiri.

²² Injiima rama gomanj so liligon Jiisaswaa gowokouruta yonoo uugia nangon menj kotiiri. Pon moma laarigiti, iwo qokotaan nambutiwaa qambanmamban qaaya onoma kokaen injiori, “Nono mono konajilin qaganon (lombo kania kania mokoloon) laligon papangon Anutuwaaw bentotonon eu keubonja.”

²³ Uumeleen kanageso so jotamemeurugia meweengon galen laligowu-tiwaa kania kuma onoma kuun ononi. Kuun onoma Anutuwaajon nene singi laligon gowoko tuun yonoojon qama koolin Pon moma laarigiti, iwaa boronon onooni.

²⁴ Onooma onomesaon Pisidia prowins koton kema Pamfilia prowinsnon keuri.

²⁵ Kanon keuma Perga sitinon rama Bunja qaa jen uugia kuun onoma Atalia taanon kemeri.

²⁶ Kanon kemen wangonon uri opo sel horon mororongogi haamonon nangoro kema laligon Antiokia sitinon keuri. Antiokia uumeleen kanageso yononon ii Anutuwaaw kalenmorian uutanon misin gawon mewaotiwaajon wala Anutuwaaw boronon ama orongi onomesaon keni. Kema liligon gawongara ii medaboron mombo iyangaraa sitinon eleema kari.

* 14:15: Eks 20.11; Ond 146.6

²⁷ Kanon kan uumeleen kanageso koma horon ononi. Koma horon ononi ajoroogi qaa sundugara kokaen injiori, “Anutunon norowo laligon angolet somasomata ama men laligoro. Iinon nemun koma norono gawon meri waba kantria kantria yononon Jiisas moma laariwutiwaa nagu horon onono uugia meleenji.”

²⁸ Sundugara kaen injion gowoko tuun yonowo kamba koriga qen korin rama laligori. Kian.

15

Waba kantri yonoojon ama zioznon deemambaajon ano.

¹ *Antiokia laligorito, Judia prowinsnonga ejemba tosanon kamaan kan kanin uumeleen ejemba kokaen kuma onongi, “Ono Mooseswaanon Kana qaawaa so Anutuwaaiwese men selegia mende kotowuti een, iikaana mono Siwewaa bun kolowombaaajon amamaawuya.”

² Kaen kuma onongitiwaajon ama angowowo kolooro Pool Barnabas yoronon tuarenjen ama onoma geriawo jen ononi. Jen ononi uumotoon mende ama qaa kokaen somongon jegi, “Nono mono Pool, Barnabas ano jotamemeya tosaana wasin ononin Jerusalem sitinon uma qaa ii men aposol ano Jerusalem uumeleen kanagesowaa jotamemeya yononon kema injowu.”

³ Qaa kaen somongon jegi uumeleen kanageso yononon ii wasin onongi kananon kengi. Kema laligon Fonisia ano Samaria prowins woi ii koton kananon kanagesoya kanagesoya injigi. Injiima waba kantri tosaana yononon uugia meleenjitiwaa bujuya jen uumeleen tuun yonoojon korisoro somata ama onongi.

⁴ Ama onoma kema kema Jerusalem sitinon keugi. Keugi aposol ano jotamemeya yononon uumeleen kanageso yonowo koma horon onongi. Koma horon onongi sundugia kokaen jegi, “Anutunon nemun koma nonono misin gawon menin nonowo laligon angolet somasomata ama men laligoro.”

⁵ Sundu ii jegito, Farisii (Kana qaawaa kaparanonkon) tuunonga uumeleen eja tosanon waama kokaen jegi, “Waba kantri yononon uugia meleenjiti, iyonoojon mono kokaen jen kotowona: Yononon mono Anutuwaaiwese men selegia koton Mooseswaanon Kana qaa kuuya otaan laligowu.” Kian.

Jerusalem ajoajoroo ama angowowo qaa mindingogi.

⁶ Kaen jegi aposol ano jotamemeya yononon qaa ii jen gosiwombaaajon ajoroogi.

⁷ *Ajoroon niinongiinon qaa mamaga jen jenonkooli angi. Ii angi Piitonon waama kokaen injoro, “Alauruna, Anutunon wala batunananon gawon mendeema mweengon noma noojon kokaen jero, ‘Gii mono waba kantrinon kema Oligaa Bun qaa jen asarin onona yononon uugia meleema Pon moma laariwu.’ Ono qaa ii moju.

⁸ *Anutunon ejemba kuuya uunana moma kotoji, iinon kania qendeema Un Toroya Juuda ejemba nonoojon wasiro kamaaroti, iikawaa so mono waba kantri ejemba yonoojon kaanideen ii wasiro uugianon kemero.

⁹ “Wasiro kemero iikaana kanon Juuda ejemba mende inisosoroon kantri tosia mende sureen onono. Qagoto, yononon Anutu moma laarigi singisonngogia mesaon uugia songbano soraaya koloogi.

* 15:1: Lew 12.3 * 15:7: Apo 10.1-43 * 15:8: Apo 2.4; 10.44

¹⁰ Kawaajon onjo mono naambaajon Anutu angobato menj mubuyaga? Naambaajon gowoko gbilia yonoo arogianon qaqan toroqen anij angowuyaga? Qaqan kaanja ii ananaa ambosakonananon me nononano kaanagadeen angowombaa so mende koloon laligonij.

¹¹ Kaen qaagoto, kokaen moma laarijon: Pon Jiisaswaa kalenmoriananon mono Anutu nemun koma muro hamo qen nonono Siwewaa bunja koloowona. Waba kantri yononon kaanagadeen kana motoongo iikayadeen otaan letoma Siwewaa bunja koloowombaaajon moma laarinkeju.”

¹² Kaen injijoro tuun yononon kuuya qaa mongama qaa bo ragi. Ragi Pool Barnabas yoronon qaa sundugara kokaen jeri, “Anutunon nemun koma norono waba kantrion kema batugianon misin gawon meri aiwese angoleto somasomata asugiro.” Kaen jeri geja ama mogi. Kian. *

Bisop Jeimsnon qaa injijoro.

¹³ Pool Barnabas yoronon sundugara jedaborori mogi Jeimsnon qaa kokaen jero, “Alauruna, niinon qaa jewe mono geja ama mobu.

¹⁴ Anutunon kamba mutuya waba kantri ejemba jaasewan qen onoma batugianonga ejemba iyanqajon meweengon onono qata bosima kanage-soya toroqegi. Anutunon kaen ama kaniaya qendeema nononoti, Saimon Piitonon iikawaa qaaya ninijoro.

¹⁵ Qaa kaanja ii gejatootoo ejemba yononon kaanagadeen nangon jenkeju. Yononon qaa mon kokaen oogita eja,

¹⁶ **“Kawaa gematanon niinon eleema kan kin Deiwidwaa kantri totona mombo menj waamana.*

Iinon wala jinkaron kuuna qen ambosakonana galen koma onono kuunanon boratin riin kamaaroto, niinon ii mombo meagon kuuwe kantrion qeangon nambaa.

¹⁷ *Ii kokaen koloowaatiwaajon amana: Ejemba tuun tosaana kuuya yononon Pon mongambuya.*

Waba kantri kuuya neenaa bunana koloowutiwaajon onjoombeti, iyononon Pon nii mongama nombuya.

Pon niinon kaen jejen ano iikawaa so kantrigia menj qeangomana.

¹⁸ *Kaen amakejeni, ii mono monowaa monoyanonga moma kouma laligoju.’*

¹⁹ *“Kawaajon Jeims niinon qaa ii gosin momonanon kokaen romongon jejen: Waba kantri ejemba uugia Anutuwaanon meleenjuti, nononon mono lombo qaqan somata iyonoo qagianon anij mende sokombaa.*

²⁰ **Kaen qaagoto, iyonoojon tere kokaen oonin sokombaa: Yononon oro busuya ben lopiombaa nandun bunja qen kanagianon angi esungianon tururoti, ii mende newu. Serowilin mende ambu. Oro aroya qoosona busuya ano sa ii mende newu. Iwoi 4 ii mesaowutiwaajon jen kotiiwonaga.*

²¹ *Mooseswaa Kana qaa ii monowaa monoyanonga goman so jen asarin kouma laligojon. Ii Sabat kendon so qamakooli mirinananon weengon momakejon. Kawaajon qaa 4 ii saanon mende mesaowona.” Kian.*

Jerusalem ajoajoroonon waba kantri yonoojon tere oogi.

²² Jeimsnon kaen jero aposol ano jotameme yononon kanageso kuuya yonowo qaa ii mogi sokono. Mogi sokono batugianonga eja tosaana meweengon onoma Pool Barnabas yorowo motoon Antiokia sitinon wasin

* **15:12:** Bisop, Griik qaanon episkopos, ananaa qaanon jaagalen me inspekta. Iinon zioz gawon kuuyaa mindimindiri galen kolooja. Jeims koi kanon Jiisaswaa gowokoya qaagoto, Jiisaswaa koga.

* **15:16:** Aam 9.11-12 * **15:20:** Eks 34.15-17; Lew 17.10-16; 18.6-23

onjombombaajon jegi. Kaen jen eja qata Juudas qata mon Barsabas ano Sailas meweengon orongi. Eja woi ii uumeleen tuumbaa jotameme ejaga koloori.

²³ “Eja ii wasin orombona,” jen tere mon kokaen on borogaranon angi, “Momalaariwaa waba alaurunana, Antiokia siti ano Siria ano Silisia balonon laligojuti, nononon onoo jolongia jejon. Aposol nononon momalaari kanagesowaa jotamemeya yonowo onoo uumeleen alaurugiaga koloojon. Kaen onowo qaa amin mobombaajon tere ama ononjon.

²⁴ Ananaa ejemba tosaana mende jen koton ononin angio nonomesaon onoonon kan uugia kuun qaa morotanon lolowawa men ononji uu momogia sisau kolooro monin.

²⁵ Kawaajon nono korebore ajoajoro ama uumotoon anin sokono. Sokono eja woi meweengon wasin oronin wombo alawoinana Barnabas Pool yorowo onoonon kawuya.

²⁶ Barnabas Pool yoronon ananaa Pon Jiisas Kraistwaa qataajon ama laaligogara qeleen tosanon urugi komuwowaajon ani.

²⁷ Nono Juudas Sailas wasin oronin kan qaa iikayadeen toroqen jegaranon jeri mobuya.

²⁸ Un Toroya ano nononon qaa kokaembaajon uumotoon anin sokonja: Onoo qagianon lombo qaqan mende toroqen ambona. Qaa waja 4 iikayadeen mono otaawu. Ii uugugi juma deembombo.

²⁹ Qaa 4 ii kokaen: Oro busuya ben lopiombaa nandun buna qen kagianon angi esungianon tururoti, ii mono mende newu. Kaanagadeen sa me oro aroya qoosona busuya ii mende newu. Serowilin mono mende ambu. Iwoi 4 ii mesaon gema qegi uumotoon anin Anutunon kotuegon onono qeangon laligowu. Mono uu bonjon laligowu.” Kian.

Qaa men kengi Antiokia siti yononon aisoogi.

³⁰ Tere kaen on wasin ononji kengi. Kana kema kemen Antiokia sitinon keugi. Keuma uumeleen kanageso koma horon ononji ajoroogi. Ajoroogi tere ii ononji weengogi.

³¹ Ii weengogi iikawaajon afaangon ulunkolen qaganon moma aisoogi.

³² Juudas Sailas yoronon iyangoro gejatootoo ejaga laligon qambanmaban qaa mamaga onoma uuwaa nanjonango qaa jen men kotiin ononi.

³³ Men kotiin onoma kaban tosaana kanon toroqen laligori. Laligori tegoro uumeleen alaurugara yononon “Luaewo kembao,” jen wasin orongi. Jerusalem laligori wasin orongiti, Juudasnon yonoonon eleeno.[†]

³⁴ (-)

³⁵ Pool ano Barnabas yoronon toroqen Antiokia sitinon laligon ejemba tosaana mamaga yonowo Pombaanon Buna qaa kuma onoma uugia kuun onoma laligogi. Kian.

Pool ano Barnabas yoronon deeni.

³⁶ Kaen laligogito, kaban tosaana tegoro Poolnon Barnabas kokaen ijoro, “Anara taon ano goman kuuya liligon Pombaanon Buna qaa jen asarin laligori, mono iikanon eleema uumeleen alaurunaranon nomaen laligojuti, ii saanon kema injiima mobota.”

³⁷ Kaen ijoro Barnabasnon Jon qata mon Maak qagiti, ii kaanagadeen wama motoon kembombaajon moro.

[†] 15:33: Tosianon toroqen jawo 34 kokaen anju: Eleenoto, Sailasnon qaaya somongon toroqen kanon laligoro.

³⁸ *Kaen moroto, Jonon wala Pamfilia taanon loorin oromesaon yorowo toroqen gawon mende mero. Kawaajon Poolnon ii wama kembombaajon moro mende sokono.

³⁹ Mende sokono angowowo ama uugara gere jero deeni. Deema Barnabasnon Maak wama kemen wangonon uri opo sel horon mororongogi haamonon nangoro Saiprus watonon keni.

⁴⁰ Kenito, Poolnon eja qata Sailas meweengoro uumeleen alaurugara yononon Pombaa boronon ama oroma kalenmoriananon sopa somongon orombaatiwaajon jegi mesaon keni.

⁴¹ Kema laligon Siria ano Silisia prowins woi ii koton liligori. Liligon Poolnon uumeleen kanagesoya kanagesoya injiima men kotiin onoma laligoro. Kian.

16

Timotinon Pool ano Sailas yorowo toroqero.

¹ Poolnon liligon kema laligon taon qagara Derbe ano Listra kanon keuro. Listra keuma kanon gowoko mon qata Timoti mokoloro. Nemunanon Juuda uumeleen embaga kolooro, mananon Griik ejaga.

² Poolwaa eja alaurutanon Listra ano Aikoniam laligogiti, iyononon Timoti waa kania jen qeangogi moro.

³ Kaen jegi moma wama motoon kemambaajon moro. Ii moroto, Timoti waa mananon Griik ejaga laligoroti, ii kuuyanon modaborogi ano miri goman kanon Juuda ejemba mamaga laligogi. Kawaajon yononon Pool jen mububotiwaajon Timoti wama Anutu waa aiwese men selia koto.

⁴ Koto kema taon ano goman so keugiti, iikanon Jerusalem mindi-mindiri ajoajoroowaa qaaya jegi. Aposol ano Jerusalem uumeleen kanagesowaa jotamemeya yononon qaa somongon kotiigiti, ii otaawutiwaajon jen koton ononji.

⁵ Kaen liligogi Jiisaswaanon kanagesoya kanagesoya goman so laligogiti, iyonoo momalaarigianon kotiuro. Kaen kotiin Buna qaa jegi tosanon uugia meleema ween so kan toroqegi tuungiaa jangoyanon somariin uro. Kian.

Anutunon Pool gaanon koton kondooro Yurop kengi.

⁶ Liligon laligon "Eisia prowinsnon kema Buna qaa jen asariwon," jegito, Una Toroyanon songo ama angon koma onono. Kawaajon yononon toroqen kema Frigia ano Galesia prowins woi ii een koton uruugun kengi.

⁷ Kema laligon Misia goman goraayanon keuma Bitinia prowinsnon keubombaajon mogito, Jiisaswaa Una Toroyanon iikanon kembutiwaajon uumotoon mende ano.

⁸ Uumotoon mende ano mesaon kema Misia goman een koton kowe goraayanon kemen Troas taanon keugi.

⁹ Troas keuma gomantiinanon gaon egi Anutunon Pool koton kondooro jaameleen una mon kokaen iiro: Yurop eja monon Masedonia leegen nama ooma kokaen jen qama koolin muro, "Gii mono kowe koton Masedonia gomanon kan ilaan nonomba."

¹⁰ Poolnon jaameleen una ii iiro nono iikawaa kania kokaen moma koton jenin, "Anutunon mono nonooma kowe koton Yurop utanon kema Oligaa Buna Masedonia prowinsnon jen asarin onombombaajon jeja." Kaen jen iikanondeen mesaon kembombaajon romongon afaangonin. Kian.

Filipai emba Lidianon uuta meleen.

* 15:38: Apo 13.13

¹¹ Nononon afaangon kemen wangonon unin opo sel horon mororongogi haamonon nangoro Troas siti mesaon kema dindinagadeen Samotres watonon keunin. Keuma en goman ano toroqen kema Neapolis sitinon keunin.

¹² Kanon keuma wangononga kamaan kana kema Filipai sitinon keunin. Room ejemba yononon eenanon kan Filipai siti ii men kanon laaligo raragia angi Masedonia prowinswaa siti somata kolooro.* Nono Filipai keuma ween tosaana kanon laligonin.

¹³ Kanon laligon Sabat kendonon siti kiropo seleengen kenin. Kanon kema 'Juuda yononon apu sakasinanon ajoroon Anutu qama koolinkejuti,' kaen romongon kemen roonqeqe monnon kenin. Kema emba ajoroon ragiti, ii injiima rama amin moma Anutuwaanon Bunja qaa ii jenin mogi.

¹⁴ Mogiti, iyonoo batugianon emba mon qata Lidia raro. Iinon Taiataira sitinonga Filipai kan opo osoga nezongbala akadamuyawo men kululuun sewana mewutiwaajon ama laligoro ano Anutu waeya men mepeseen laligoro. Ponon uuta men afaangoro Poolnon qaa jeroti, iikawaajon siina kolooro geja ama moma angon kono.

¹⁵ Angon kono iyanan ano sumanjuruta oomulu men ononin qisin nonoma kokaen ninijoro, "Ono noojon 'Pon moma laarija,' jejuti een, mono saanon kan noo mirinon uma rama nene nen ewu." Kaen jen kaparan koma qisin nonono. Kian.

Pool Sailas yoronon kapuare mirinon rari.

¹⁶ Nono kaman monnon qamakooli roonqeqeyanon kemebombaajon kana somatanon kenin welenqeqe emba monnon mokoloon nonono. Emba ii andoleinawo laligon ejemba kaniagia asuganon jen mokoloomambaajon moro. Ii moma gejatootoo qaa aasangoya jen koloon iikaana kanon monen iwoi ii mamaga horon laligoro touruta yonoo borogianon kemero.

¹⁷ Iinon Pool ano nono niniima nonoo gemanananon kan kokaen jen qaro, "Eja koi yononon Anutu uuta somataa welen qen Siwewaa bunaya koloowombaa kania jen asarin onomakeju."

¹⁸ Kaen jen somaana mamaga qama laligoro. Ii laligoroto, Poolnon togon iikawaajon siimbobolo moro. Ii moma kaman monnon eleema omeya kokaen jen koton muro, "Nii Jiisas Kraistwaa qatanon gijojen: Gii mono emba kokawaa uutanonga kouma kamba!" Kaen jen koton muro iikanondeen kouma mesaon keno.

¹⁹ Ii kenoto, emba tourutanon ii moma monen iwoi horowombaa kania juguroti, ii mokoloon iringia soono. Iringia soono Pool Sailas oroma somongon maaket sombenanon horon orongi galen eja yonoo jaagianon kengi.

²⁰ Kema qaa jake galen yonoo jaagianon orooma selegaranon qaa kokaen kuun jegi, "Nono siti koi kanon luaenon laligojonto, eja woi koi yoronon kan enkalolon ama nonomakejao. Yoronon Juuda ejaga koloojao

²¹ ano Juuda siligia kuma nonomakejao. Nono Room mindimindiri kantriwaa toton toya koloojon. Kawaajon nono siligia ii saanon mende moma angon kombona. Ii men otaawombaa songo ero amamaajon."

²² Selegaranon qaa kaen kuun jen orongi ejemba tuun yononon kaanagadeen waama mindirin kotiin qotogon orongi. Qotogon orongi galen

* **16:12:** Masedonia prowinswaa siti wana ii Tesalonaika. Distrik mutuyaa siti wana ii Amfipolis ano siti somata qatawo mon Filipai. Room yononon Filipai ii Itali kaana galen koma ononggi. Griik goman toya yononon iyangiaa balonon waba kaana koloon laligogi.

yononon kuun onongi selekopaagara horon menjuken-jurangi ano jen koton onongi arawambunon urugi.

²³ Mamaga urugi tegoro kapuare mirinon oroombombaaon uruama eja waayawonon awaagadeen galen men orombaatiwaajon jen koton mugi.

²⁴ Kaen jen koton mugi moma uruama kapuare miri biiwianon miri uuta monon kema kanawoigara gere ozozopan[†] batugaranon ama kasanon somonjon miri uuta iikawaa naguya woi ii kii kunji kiro rari. Kian.

Kapuare miri galenjon uuta meleeno.

²⁵ Pool Sailas yoronon kaen rari. Rama goman ruunjon kolooro kanon Anutu qama koolin rii qama mepeseen rari kasa eja kuuyanon geja ama mogi.

²⁶ Kaen anggi iikanondeen uulanawo nan somata men giliro kapuare miriwaa tandoya kuuya wansanwansan qegi. Kaen qegi iikanondeen nagu kuuya tangi kasa eja kuuya yonoo aen gbadogianon (tape) loloon kamaaro.

²⁷ Kaen kolooro kapuare miri galen iinon gaon uutanonga waaro. Waama kapuare miriwaa naguya kuuya tandaborogiti, ii iima jero, “Yei! Kasa ejanon togon kendaboroju me nomaen?” Kaen jen romonjon jenenja ororo manjawaa soo somata ii kopinjononga horon iyanja aomambaaon ano.[‡]

²⁸ Anja aomambaaon anoto, Poolnon gbangban terenjon kokaen jero, “Nono korebore koi rajon. Mono geengaa selega een mende tiwilaawa.”

²⁹ Kaen jero moma kiwa mubutiwaajon qisiro mugi uulanawo kapuare miri uutanon kema jenenja ororo Pool Sailas yoroo kosoga-ranon kema simin kuma orono.

³⁰ Simin kuma oroma kapuare mirinonga uruama kamaan kokaen qisin orono, “Eja somata woi, nii mono nomaen ambe Anutunon hamo qen nono letombenaga?”

³¹ Qisin orono ijori, “Mono uuga meleema Pon Jiisas moma laarin muna gii ano sumanjuruganon kaanagadeen letoma Siwewaa bunja koloowu.”

³² Kaen ijori mirianon kenji kanagesouruta kuuya yonowo ajoroogi Anutuwaanon Bunja qaa jeri mogi.

³³ Jeri moma gomantiinja aua iikanondeen uruama kema wijigara songbano. Songbano iikanondeen ii ano sumanjuruta kuuya ii oomulu men ononi.

³⁴ Oomulu men ononi uruano nene mirinon uma nene on ama orono. Oroma iyanja ano sumanjuruta yononon kuuya Anutu moma laarigitiwaajon korisoro anggi. Kian.

Kapuare mirinonga konjoma orongi kamaari.

³⁵ Goman ano qaa jake galen (majistreit) yononon opotoro wasin onongi kapuare mirinon kan kokaen jegi, “Eja woi ii mono isama orona kamaawao.”

³⁶ Kaen jegi eja waayawonon kan buju ii Pool kokaen ijoro, “Majistreit galen yononon qaa kokaen angita kaja: Oro mono kasagara isambe kamaawao. Kawaajon oronon mono keteda koi mesaon kamaan luaenon kembao.”

³⁷ Kaen ijoroto, Poolnon opotoro ii kokaen injoro, “Room mindimindiri gawmanon sopa somonjon noroma kawaa (jenkooto) paaspoot norongi laligojo. Kawaajon yononon qaanara mende gosin jen tegon kilen asuganon ejemba jaagianon een lan arawambu koobinon nurun kapuare mirinon

[†] 16:24: Gere ozozopan kanagara melanjiro amamaan rari. Unjaya iiba. [‡] 16:27: Kasa ejanon olon kono galenja ii qaa jakeyanon ama qegi ironja siimbobolo moma komunkegi. Iyanja gamuya moma aonaga, kaen afaangon komunaga.

noroongi. Ii gamuyawo. Kaen noroongi rari keteda koi nomaembaajon wasin norongi een oloj kamaaworaga? Ii mende sokonja. Noro qaago totoon kamaawoto, yonononj mono angio kan nuruangi kamaaworaga.”

³⁸ Poolnonj opotoro ii kaen injoro qaa ii men majistreit galen yonoononj kema injogi. Ii moma Room gawmambaa (jenkoto) paaspoot men lalig-oriti, ii moma aarunj sombugia mogi.

³⁹ Sombugia moma kapuare mirinonj kan bonjonj susugonj kele ama kuunj orongi kemeri. Kemeri Filipai siti mesaowaotiwaajonj welema orongi.

⁴⁰ Welema orongi Pool Sailas yorononj kapuare miri mesaonj Lidi-awaa mirinonj keni. Kanonj kema uumeleenj alaurugara injiima uuwaa nanjonanjo qaa jen onjomesaonj keni. Kianj.

17

Tesalonaika gawonj megj sisiwerowero angj.

¹ Kema laligonj Amfipolis ano Apolonia siti woi ii kotonj Tesalonaika sitinonj keugi. Siti wanj iikanonj Juuda yonononj qamakooli mirigia megj nano.

² Poolnonj nanamemenja ama laligoroti, iikawaa so qamakooli mirigianonj uma Sabat kendonj karonj yonowo Uumeleembaa Buja Tere weengonj kania aminj moma laligogi.

³ Kaen laligonj Buja Terewaa kania jen asarinj kokaen jero, “Anutunonj arenj ama Hamoqege Toyanonj siimbobolo moma komunj koomunonga waabaatiwaajonj jero.” Kaen jen iikawaa kania Buja Terenonga qendeema uugia kuunj kokaen injoro, “Eja Jiisas jen asarinj ononjenj, iinonj mono Hamoqege Toya Kraist kolooja.”

⁴ Kaen injoro Juuda kanageso yonoononga tosonianj moma laarinj uugia meleema Pool Sailas yorowo toroqen nangi. Griik ejemba tosonianj Anutu waeya men mepeseegiti, iyonoononga kaanagadeen tuun somatanonj yonowo toroqegi ano emba uuta qabunagiawo yonoononga mamaganonj uugia meleenj.

⁵ Uugia meleenjito, Juuda eja geria yonononj uugia soono uunonj motoqoto moma gemaqege qaa jegi. Kaen jegi injarere ejemba roonqeqenonj lan laligogiti, iyonoononj kema eja doogoya tosaanja onongi. Ii onoma mindirinj ejemba tuun uugia kuunj horonj onongi ajoroogi. Ajoroonj lan qagi qemburunj gujubaju kolooro siti sokonda-bororo. Lan qama lugunj eja qata Jeison iwaa miri rijugonj Pool Sailas ejemba tuun jaagianonj ama orombombaaajonj mongama orongi.

⁶ Mongama orongito, mende mokoloonj oroma Jeison ano uumeleenj alauruta tosaanja somonjonj horonj onoma sitiwaa galenkonjonj eja yonoo jaagianonj keuma kokaen qagi, “Yei! Eja balonja balonja liligonj gomanj so uu kuunj onongi kaamaa qen soonkejuti, iyonononj mono koi kanonj kaanagadeenj kari.

⁷ Koi kanonj kari Jeisononj ii oroma anjonj koma orono. Ejemba kaanja kuuya yonononj kokaen jenkeju, ‘Eja monj qata Jiisas iinonj kin Ponjana kolooja.’ Kaen jen Room Siisa-kimbaa jenkotoya qotogonj men kamaanj amakeju.”

⁸ Kaen qagi ejemba tuunj ano galenkonjonj eja yonononj mogi uugianonj kamaanj raidimbonj kaanja sisau kolooro.

⁹ Sisau kolooro Jeison ano uumeleenj alauruta tosaanja kuunj qisinj onongi monenj ama wanj taraagara megj kamaanj kenji. Kianj.

Berea kenji Baibel stadi ama qaagara gosigi.

¹⁰ Kamaan kengito, uumeleen alaurugara yononon Pool ano Sailas iikanondeen wasin orongi mesaon gomantiina kana goman qata Berea kanon keni. Kema keuma Juuda yonoo qamakooli mirigianon uri.

¹¹ Qamakooli mirigianon uma Buna qaa jeriti, ii siina somata moma analin angon kongi. Juuda kanageso Berea laligogiti, iyononon Tesalonaika kanageso unuugun awaa soro koloogi. Qaa tororo jeri me qaago, ii ween so Buna Terewaa qaanon gosin weengon amin moma laligogi.* Sili awaa kaania otaan Juuda ejemba Tesalonaika laligogiti, ii haamo ama onongi.

¹² Buna qaa jeri Juuda yonoononga kelemalelenanon moma laarin uugia meleengi. Griik ejemba yonoononga kaanagadeen mamaganon Jiisas moma laarigi batugianon emba uuta qabunagiawo ii mamaga laligogi.

¹³ Jiisas moma laarigito, Poolnon Berea kanon kaanagadeen Anutuwaanon Buna qaa jen asarin laligoroti, iikawaa bujukanon sein Tesalonaika kema Juuda jotamemeya yonoo gejagianon kemero. Gejagianon kemero moma waama Berea kan kaaniadeen ejemba uugia oson kuugi.

¹⁴ Kuugi uumeleen alaurugara yononon ii moma iikanondeen Pool wasigi kowe goraayanon kemero. Kemeroto, Sailas Timoti yoronon toroqen Berea laligori.

¹⁵ Eja Pool oongiti, iyononon toroqen wama kema Atens sitinon keugi. Keugi kokaen jen koton onono mogi, “Ono mono eleema Sailas ano Timoti jegi uulanawo noonon kawao.” Qaa ii moma mesaon kengi. Kian.

Poolnon Atens sitinon gawon mero.

¹⁶ Poolnon Atens sitinon rama Sailas Timoti yoroojon mamboma laligon liligoro. Liligon siti ii tando lopiona lopiona kanon saa qegi kana goraaya goraaya nangi injiima awawalin temboma uuta gere jero.

¹⁷ Poolnon Juuda yonoo qamakooli mirigianon uma Juuda waba ejemba ano balon toya Anutu waeya men mepeseegiti, iyonowo nama amin mogi. Poolnon ween so roonqege sombengia so kema ejemba mokoloon onoma yonowo aitonon amin mogi.

¹⁸ Amin mogi Epikuros ano Stoik momo jake woi kanon boi tosanon kan Poolwo qaa silia siliaa jen niinongiinon ama jenonkooli amigi.† Tosianon toroqen Poolwaa qaaya moma kokaen jegi, “Momo kitia kitia zezengo kaan usuma unu mongama lan men kululuun motoongo woi mokoloon bimbimgon men kaja. Ii men kan sosonae kaan lan jejato, qaayaa hona naama jemambaajon moji, ii mende mojon.”

Poolnon Jiisaswaa Bunaya jen asarin uugia kuun koomunonga waaro‡ jero. Kawaajon tosanon toroqen kokaen jegi, “Ben wabaya men kan yoro kanagara jen asarija, iikawaa tania kan kolooro iijon.”

¹⁹ Kaen lansa jegi Pool wama maaket somben somata qata Areopagus§ iikanon uma kaunsol yonoo jaagianon angi nano kokaen jegi, “Gii momo areng gbiliasuganon kuma nonomakejani, iikawaa kania ii nomaen? Ii saanon jena mobon.

²⁰ Giinon waba kantri yonoonon qaa morota men kan jena gejanananon kemero mojon. Kawaajon goo qaa arengaa kania ii tororo mobombaajon mojon.”

* **17:11:** Berea yononon Baibel stadi awaa angi. † **17:18:** Momakooto boi qata Epikuros iinon keraqeeango mobombaa kania kuma onono. Stoik momo jake (akademi) kawaa boiya qata Zeno iinon siin awaa ano bologa qowogon bon qer kotiin nambombaa kania kuma onono. ‡ **17:18:** Jiisas ano Koomunonga waawaataa qaa woi ii mende moma asarin tompin nama kokaen jegi, ‘Iinon mono ben eja ano emba yoro qagara kaen qaja.’ § **17:19:** Areopagus qaa iikawaa kania ii manjaqegewaa bena qata Ares iwaa baan.

²¹ Atens toya ano waba iikanonj laligogiti, iyonononj kuuya een lansen laligonj momo qaa dologa dologa nuuguna guuguwe ama jenj moma uugia iikanonj ama kambangia tiwilaanj laligogi. Kianj.

Poolnonj Areopagus sombenonj nama qaa jero.

²² Poolnonj waama Areopagus sombenj biiwianonj kema kaunsol yonoo jaagianonj nama kokaenj jero, “Atens ejauruna, niinonj koi kanj iwoi kuuya iima kaniagia kokaenj ero mojenj: Onjo benjurugia goda awaa qenj mepeseen onjoma laligoju.

²³ Niinonj liligonj onjoononj miri kowoga kowoga iima iikawaa batuyanonj alata tereyawo monj mokoloowe. Iikanonj kokaenj oogita ero iibe, ‘Benj kania mende mojonj, iwaajonj koi meninj.’ Kawaajonj onjo benj monj kania mende moma kilenj waeya menj mepeseenjejuti, niinonj mono iwaa kania injisaama jewu mobu.

²⁴ * “Benj Anutunonj Siwe namo ano iwoi kuuya iikawaa uugaranonj eji, ii mokoloonj onono. Iinonj Siwe namowaa Ponaga kolooja. Iinonj jiwowonj jigo borononj memeta kanonj mende rama laligoja.

²⁵ Iyanj laaligowaa kania kolooja. Ii ano anana balononj laligowonjatiwaajonj sele, kokooso ano iwoi tosaanj kuuya nonono sewanj aasonj horonkejonj. Kaenj nonomakejiwaajonj ama anjo nembanene me iwoi mombaajonj mende amamaankeja. Kawaajonj ejemba anana ii wagiwombaajonj amamaajonj. Anana boronananonj iwoi mende menj nandunj ama muninj eenj, iinonj mende komuwaa. Iinonj balonj eja kaanj mende laligoja. Qaago.

²⁶ “Iinonj wala eja motoonggo mokolooro iwaanonga seinj deema gbala injanj ano sele tosaanj koloonj balonj balonj kuuya sokoma laligojonj. Iinonj kambanana kuuya tororo arengonj nonono iikawaa so laligojonj ano miri gomanj daengenj daengenj enj rama laligojonj, iikawaa goraaya ano aasoya ama jenj kotooro iikawaa so laligojonj.

²⁷ Anana mono Anutu iyanj moma mongama mubombaajonj iwoi kuuya ii arengonj nonono. Iinonj korebore kosonananondeen laligojato, kilenj koromojoronj ama Anutu mongama laligonj mokoloowonaga me qaago?

²⁸ Onjoangiaa Griik momo ejembanonj qaa kota arengonj oogiti, iyonoononga woianonj kaanagadeen qaa kota monj kokaenj jeri,

‘Nono kaanagadeen iwaa gbiliuruta koloonj laligojonj.’

Eja kaanj monjonj qaa kota monj kokaenj ooro,

‘Iinonj mono menj letoma nonono iwaa aonjonj laaligonana laligonkejonj, kananana kema kankejonj ano enj waawaanana amakejonj.’**

²⁹ Qaa iikawaa so anana Anutu waa gbiliuruta koloonj laligonj kosianonj nanjonj. Kosianonj nanjonto, kilenj iwaa kania moma soonj jinjanj qewombo. Unj meme eja (artist) yonononj momo qaganonj nama benj mombaa tania romonjonj goul, silwa me jamo kowonjinj menj uroroonj tando lopionj sogonj menjerengonj menkejuti, iinonj mono iikawaa tani mende kolooja.

³⁰ Ejembanonj poumapou ama jibijabu laligonj kougi Anutunonj kamban kanonj nanamemengiaajonj moma bolinj ironj mende meleema laligoroto, kambanj kokaamba qaaya injisaama kokaenj injioja, ‘Ejemba korebore gomangia so rama kenjuti, onjo mono uugia meleema noononj kawu.’

* **17:24:** 1 Kinj 8.27; Ais 42.5; Apo 7.48 ** **17:28:** Momo eja somata Pool iinonj momo jakeya jakeya uma Griik yonoononj buk morota morota weengonj moma kotonj iikanondeen qaa kota kota afaanjonj menj asuganonj jero.

³¹ “Anutunon kamban somata ano kan kuuwaa. Iinon kamban iikanon ejemba gomaŋa gomaŋa kuuya laligon kenjuti, ii men kululuun nonoma qaanana gosin tororo jen tegowaa. Iinon eja mon qaanana jen tegowaati-waajon meweengon jentegowaa ku-usuŋa borianon ano. Iinon eja ii men gbiliro koomunonga waaro iikaana kanon ku-usuŋa somata ii ejemba kuuya qendeema nonono iima mojon. Eja koomunonga waaroti, iinon mono jenteeo Tonanaga kolooja.”

³² ‘Anutunon eja mon koomunonga men gbiliro waaroti,’ tosanon qaa ii moma mepaqepae angi. Kaen angito, tosanon kokaen jegi, “Qaa jejani, nono ii mombo mobombaajon mojon. Kawaajon gii saanon kamban monon qaa ii toroqen jen asariwa.”

³³ Kaen angi Poolnon yonoo batugianonga waama onomesaon keno.

³⁴ Kenoto, tosanon kan Jiisas moma laarin iwo toroqegi. Moma laarigiti, iyonoo batugianon Areopagus kaunsol tuun yonoo jotamemeya eja mon qata Dionisius laligoro. Kaanagadeen emba somata mon qata Damaris ano tosanon yorowo toroqen moma laarin uugia meleengi. Kian.

18

Poolnon Korint sitinon keno uugia meleengi.

¹ Iwoi ii kolooro Poolnon Atens siti mesaon Griik siti mon qata Korint kanon keno.

² Korint kema Juuda eja mon qaya Akwila mokolooro. Akwila iinon Eisiawaa prowinsya qata Pontus kanon koloon kanagen mindimindiri siti Room kema laligoro. Kanon laligoro Siisakin qata Kloodius iinon jenkootoya kokaen ano, “Juuda ejemba on mono korebore Room siti mesaon deambu.” Kaen jenkooto anotiwaajon ama Itali kantri mesaon Griik kemen kamban kanon Korint kouro. Kouro Poolnon mokoloon ii ano embia qata Prisila yoroonon keno.

³ Laaligogara nangowaotiwaajon opo kuun kuun meri. Poolnon kaanagadeen opo sel kuun meme ejaga. Kawaajon yoroonon keno gawongia ororon ero yorowo laligon en opo sel kuun gawon motoon megi.

⁴ Men laligogi Sabat kendon so qamakooli mirinon uma Juuda ano Griik ejemba yonowo Jiisaswaa kania amin mosoma uugia meleembutiwaajon kuun onoma laligoro.

⁵ Kuun laligoro alawoita Sailas Timoti yoronon Masedonia prowinsnonga kouri Jiisaswaa Bunaya kamban so jen asarin laligoro. Kaen laligon Jiisasnon Hamoqege Toya Kraist kolooji, iikawaa kania asuganon qendeema qaa iikanon Juuda ejemba uugia kuuro.

⁶ Uugia kuuroto, Pool tuarenjen ama uugeqe qaa tokoronkota jen mugi borianon jaagianon kuun sububun gesaaro kamaaro kokaen injoro, “Ni-inon koposo mende ambe on tiwilaan iikawaa irona ii mono noo qananon ambombaajon amamaawuya. Ii onoangio bosimbu. Ono Buna qaa qotogogi niinon saanon onomesaon kete nama ubaati, iikanon waba kantri ejemba yonoonon eleema kemaŋa.”

⁷ Kaen injon onomesaon qamakooli miri goraayanon eja mon qata Titius Jastus iwaa mirinon uma laligoro. Iinon Juuda ejaga qaagoto, kilen Anutuwa waeya men mepeseen laligoro.

⁸ Goraayanon kenoto, qamakooli miriwaa galen qata Krispus ano iwaa embameria yononon kuuya uugia meleema Pon moma laarigi. Kaanjadeen Korint ejemba tosaana Poolwaanon qaa mogiti, iyonoononga mamaganon Jiisas moma laarin uugia meleengi oomulu men onongi.

⁹ Poolnon gomantiina monnon gaon ero Ponnon koton kondooro jaameleen una iiro kokaen ijoro, “Gii toroko mende mobato, Buna qaa mono kotiinj jen laligowa.

¹⁰ Siti kokanonej emba tuun mamaga yononon noo buna kolooju. Kawaa-jon niinon giwo laligowe monnon iwoi mon mende kanain men bolin gombaa.”

¹¹ Kawaaajon Poolnon kambana men korin yonoo batugianon gbani motoonggo ano koin 6 kawaa so laligon Anutuwaanon Buna qaa kuma onoma laligoro.

¹² Kuma onoma laligoroto, Room yononon eja Galio kuugi Akaia prowinswaa kiap gawana laligoroti, kamban iikanon Juuda jotamemeya yononon mindirin Pool tuarenjen ama mun horon qaa jakeyanon oongi.

¹³ Qaa kokaembaajon oongi, “Eja koi kanon emba enkalolon men onomakeja. Room yononon jenkootogia angi eji, iinon emba kana ii uugun Anutuwaa waeya men mepeseewutiwaajon uukuukuu men nonomakeja.”

¹⁴ Qaa kaen selianon kuun jegi Poolnon qaa kitia jemambaajon ano kiap gawana Galio iinon Juuda emba ii kokaen injoro, “Juuda emba onoo batugianon monnon eja qero komunaga me qinji bologa totoon mon anagati een, iikawaajon niinon saanon qaagia geja ama mobenaga.

¹⁵ Kaanto, onoo batugianon momalaariwaa qaa kolooro qa morota morota gama angowowo ama jenkootogia nomaen ambuti, ii mono onjoangiaa lombogiaga. Niinon iwoi kaana ii gosin jen tegomanatiwaa so qaago.”

¹⁶ Kaen injon qaa jakeyanonga onotaaro kamaagi.

¹⁷ Kamaan iyangiodeen mindirin motoon lugun qamakooli miriwaa galen qata Soostenes ii qelanjin men kan qaa jakeyaa kana qaa ootanon ama qegi. Qegi kiap gawana Galionon ii iima kawaaajon jaaya soongoro hona mon mende kolooro. Kian.

Poolnon anaa gomanon Antiokia sitinon eleeno.

¹⁸ *Poolnon kilen toroqen Korint sitinon ween mamaga laligoro. Laligodaboron uumeleen alauruta yeizozogia jen onomesaon Prisila ano Akwila uruama kowenon kemen wangowaajon mamboma ragi. Wala Anutuwaa jaanon kokaen jero, “Niinon Anutuwaa gawona pondan kaparan koma memana.” Qaa kaen jen ii jojopan qaanon somongon laligoro. Kamban ii tegoro kowenon goman qata Senkria kanon kemen jojopan qaayaaajon jero wan juya motogi. Wango mon Siria prowinsnon kemambaajon anoti, ii mokoloon iikanon uma opo sel horon mororongogi haamonon nangoro kengi.

¹⁹ Kema Efesus taanon keuma Poolnon Prisila ano Akwila oromesaoroto, ana qamakooli mirinon uma Juuda yonowo Jiisaswaa kania amin mogi.

²⁰ Amin moma kokaen qisin mugi, “Gii saanon kamban koriga nonowo laligowa.” Kaen qisin mugito, Poolnon iikawaa uumotoon mende ano.

²¹ Kawaaajon yeizozo kokaen injoro, “Anutunon iikawaajon ‘Oon,’ jewaati een, mono saanon eleema onoonon kamaana.” Kaen injon wango monnon ugi opo sel horon mororongogi haamonon nangoro Efesus mesaon kengi.

²² Kema taon mon qata Sisaria kanon keuma wango mesaon balon kana Jerusalem uro. Uma eleema uumeleen kanageso jolongia injoro. Ii injon rama waama kemen Antiokia sitinon keno.

²³ Antiokia sitinon kema laligoro sonda tosaana tegoro onomesaon kananon keno. Kananon kema Galesia ano Frigia prowins woi ii uugun goman so liligon gowoko kuuya iniima koma gbilin onono kotiigi. Kian.

* 18:18: Jan 6.18

Apolosnoŋ Efesus ano Korint gawoŋ mero.

²⁴ Kambaŋ kanon Juuda eja mon qata Apolos ii Efesus karo. Apolos iinon Iijiptwaa siti qata Aleksandria kanon koloon laligon momo mirinon uro tegoro Buŋa Tere Walagaa qaaya awaagadeen moma kotoŋ. Ii moma koton kania jero qaayaa tania kawaajon ejemba gomaŋ so aiŋa mamaga moma aisoogi.

²⁵ Pombaa kania otaawombaa kania kuma mugi Anutuwaanon gere bolananon uutanon jero. Jiisaswaa kania tororo dindina kuma onoma Jonon oomulu men ononoti, iikawaa kania saanon moma sorogon jero. Ii jeroto, iikawaa batuya mon mesaoro. Unŋa Toroyanon mulu men nononji, ii mende moro.

²⁶ Iinon kanŋ qamakooli miri uutanon kanain qaa esunmumu-yawo jero. Jero Prisila Akwila yoronon qaaya moma nama wani yoroo mirinon kenŋi. Kema Anutuwaa kania awaagadeen torogon jen asarin iŋori moro.

²⁷ Apolosnoŋ Griik kantriwaa bakaya qata Akaia kanon kemambaajon moro Efesus uumeleen ala yononon kotingon mugi. Kotingon mun Akaia gowokourugia yonoojon tere kokaen oogi, “Eja koi mono koma horon mubu.” Apolosnoŋ tere ii men Akaia prowinsnoŋ kema ejemba Anutuwaa kalenmorianŋa moma asarin uugia meleengiti, ii mamaga ilaan onono.

²⁸ Ilaan onoma “Jiisasnoŋ Hamoqeŋe Toya kolooja,” jen iikawaa kania ii Buŋa Terewaa qaaya qaaya weengon kanon qendeema onono mogi. Juuda yononon qaa ii moma jenonkooli anŋi niinonŋiinon kolooroto, Apolosnoŋ Anutuwaa ku-usunŋ qaganon nama qaagia asuganon qewagoro kamaagi. Kian.

19

Poolnoŋ Efesus laligon gawoŋ mero.

¹ Apolosnoŋ Korint sitinon laligoro Poolnoŋ Antiokia siti mesaon prowins tosaana* uugun kema kema kowe goraayanon Efesus sitinon keuro. Keuma kanon gowoko tosaana mokoloon injiro.

² Injiima kokaen qisin onono, “Ono moma laarin uugia meleengiti, Unŋa Toroyanon mono kambaŋ iikanon uugianon kemero me qaago?” Kaen qisin onono kokaen meleema jegi, “Unŋa Toroyanon laligoji, nono iikawaa qaaya ii mende toton monin.”

³ Meleema jegi kokaen inijoro, “Ono mono naa oomuluga men onongita laligoju?” Kaen inijoro meleengi, “Nono Jonon oomuluwaaajon jen laligoroti, mono iikaya men nononŋi menin.”

⁴ *Kaen meleengi Poolnoŋ jero, “Jonon Jiisaswaaajon qaa jen ejemba tuun uugia kuuro kokaen mogi, ‘Noo gemananon eja mon kawaati, ono mono ii moma laarin uugia meleembu.’ Kaen jero moma uugia meleengiti, Jonon ii oomulu men onoma laligoro.”

⁵ Kaen jero mogi Poolnoŋ Pon Jiisaswaa qatanon oomulu men onono.

⁶ Men onoma boria wanŋianon ano Unŋa Toroyanon uugianon kemero kantri tosiaa qaa morota morota kanain jen gejatootoo qaa jegi.

⁷ Eja ii mindirin 12 kawaa so laligogi.

⁸ Poolnoŋ qamakooli mirinon uma nama Anutuwaa bentotombaa kania amin moma awasanŋaka nama kawali kaanŋa uugia kuuro qaaya qewag-owombaaajon amamaan laligogi. Kaen laligogi koin karon tegoro.

* **19:1:** Balon ii kambaŋ kokaamba kantri qata Tooki (Turkey) kawaa uutanon eja. * **19:4:** Mat 3.11; Maak 1.4, 7-8; Luuk 3.4, 16; Jon 1.26-27

⁹ Qewagowombaañon amamaagito, tosiñon yangisen ama mende moma laarin Pombaonon kania asuganon jen bolin ejemba jaagianon qaa kisama jen nangi. Kaen jen nangi Poolnon gosin mendeema onoma onomesaon gowokouruta unuano korikori kengi. Korikori kema eja qata Tiranus iwaa qenjaaro momo jakenon ween so (aua 5 ajoroon) kuma onono amin momo ama laligogi.

¹⁰ Kaen ama laligogi Pombaa Buña qaayanon seiro gbani woi tegoro. Ii tegoro Buña qaa ii Eisia prowins uutanon goman toya ano Juuda ejemba kuuya yonoo gejagianon kemero modaborogi. Kian.

Sewa meraurutanon omejiilan konjombombaañon amamaagi.

¹¹ Anutuwa ku-usunanon Poolwaanon keuro gawon men boria ejemba wangianon ano Anutunon angolet morota morota mero asugiro.

¹² Kaen laligoro ejemba ji injiro laligogiti, tosiñon Poolwaa selianonga nogo motomoto ano opo jokana tosaana kaanagadeen men kema kan qagianon angi jigia onomesaoro omejiilanjurugia kouma kengi qeangogi.

¹³ Juuda sele galen tosiñon liligon omejiilan onotaan kema kan laligogiti, iyononon kaaniadeen kanain omenon kokojinjin men onongiti, iyonoo qagianon Pon Jiisaswaa qata qama esuna koma horowombaañon angobato meg. Angobato men kokaen jegi, "Poolnon Jiisaswaa qata qama uukuukuu men nonomakeji, niinon mono Pon iikawaa qatanon omejiilan kouma togowutiwaañon jen koton ononjen."

¹⁴ Jiisaswaa qata kaen qagiti, iyonoo batugianon Juuda jigo gawon galen wana qata Sewa iwaa merauruta 7 yononon kaanagadeen laligogi.

¹⁵ Yononon ome mon kaen jen koton mugito, iinon meleema kokaen jen onono, "Nii Jiisas moma mujen ano Pool moma mujento, on mono moroga?"

¹⁶ Kaen jen onoma eja uutanon nanoti, iinon mono lugun qagianon uma qelanjin onono. Kaen korebore haamo ama japalelen men onoma selegia motoqoton opo malekugia menjuqenjuran. Menjuqenjuran ana ana selegianon sagorogoro kamaan nano togon kesagia men miri uuta ii mesaon selegia tomana kamaan kemaligi.

¹⁷ Kaen kolooro Juuda waba ano balon toya Efesus laligogiti, kuuya yononon iikawaa bujuya moma mamaga aarun awawaligi. Awawaligi tosiñon Pon Jiisaswaa qata kaparan koma mepeseegi akadamuyawo kolooro.

¹⁸ Moma laarin uugia meleengiti, iyonoononga mamaganon kema singisongogia inisaama jen koloogi.

¹⁹ Tosianon suuqangoron hamoqege men laligogiti, iyonoononga mamaganon buk papiagia men kan men kululuun ejemba kuuya yonoo jaagianon nama asuganon gerenon giligi jero. Buk papia iikawaa sewangia weengon kululuugi mindimindiri jangogia ii silwa monej (Kina) 50,000 kawaa so kolooro.

²⁰ Tani kaen angi Pombaa Buña qaaya ii esunmumuyawo sein kotiin keno. Kian.

Poolnon gawonaa areña ano.

²¹ Iwoi kuuya ii koloodabororo Una Toroyanon Pool sololoon muro qaaya somongon kokaen jero, "Nii kowe koton Griik kantriwaa leegen woi Masedonia ano Akaia kanon liligowe tegoro mesaon Jerusalem sitinon kemaña." Kaen jen toroqero, "Kanon kema rama Jerusalem mesaon Room siti kaaniadeen kema iimaña."

²² Kaen jen nenawoita Timoti ano Erastus wasin orono Masedonia keni ana toroqen kamban tosaana Eisia prowins uutanon laligoro. Kian.

Efesus yononon manja karen aogi.

²³ Efesus sitinon Pombaanon kana otaagitiwaajon kamban kanon enkalolon gujubaju somata qatawo kolooro.

²⁴ Silwa gawon meme eja mon qata Demetrius iinon silwa ooro bolbolgoro qokotaan ben emba qata Artemis iwaa jiwowon jigowaa so unja busubuusu men laligoro. Ii mero sewana men laligogi monen uuta hororo konkororo alaurutanon mendeema meg.

²⁵ Meg Demetrius ano tuun tosanon gawon kaana men laligogiti, ii motoon onono kan ajoroogi kokaen injoro, "Alauruna, nono gawon koi menin sewana awaa koloon kankeji, ii mojon.

²⁶ Ii mojonto, Pool eja iikanon Efesus koi kanon kouma ejemba uugia oson ii ano Eisia prowins kuuya sokoma ejemba tuuna tuuna kuun onono jinjaun koloojuti, ii kamban kokaamba saanon iima kotoju. Iinon kokaen jenkeja, 'Ben boronon memeta ii ben hona qaago.'

²⁷ "Kaen jen laligoro nono komahooro gawonana menkejon, iikawaa qata men boliro jejewili ambubotiwaa uulombo kolooja. Ano iikayadeen qaagoto, uulombo mon kokaen eja: Ejemba kuuya Eisia prowins uutanon ano balona balona kuuya kanon ben emba uuta Artemis waeya men mepe-seenkejuti, iwaa ben qabunaya somatanon tiwilaan esunanon kamaawabo ano jiwowon jigoyaa qatanon bolin ejemba jaagianon kamaan omaya kolooawabo. Uulombo kaen eja. Kawaaajon majakaka moma qaa koi jejen."

²⁸ Demetriusnon kaen jero gawon alaurutanon ii moma iringia soono kokaen jen qa gigilaagi, "Efesus nonoonon Artemis ii uuta!"

²⁹ Qa gigilaagi enkalolon gujubaju kanon sein kema siti kuuya sokono. Kaen kolooro Masedonia eja woi qagara Gaius ano Aristarkus Poolwaa nenawoita ii qelanjin uruama ororaan oroma kulukululuu mirinon kema ajoajoroo meg.

³⁰ Ajoajoroo meg Poolnon kaanagadeen ejemba tuunlelemben yonoo batugianon kemambaajon moroto, uumeleen ejembanon ii angon koma mugi.

³¹ Eisia prowinswaa galenkonkon eja tosanon Poolwaa alauruta koloogiti, iyononon kaanagadeen qele ama kokaen welema mugi, "Kulukululuu mirinon ajoajoroo mejuti, gii mono geennga iikanon mende asugina giibu."

³² Ajoajoroo megiti, iikanon ejemba mamaganon nama ajoroogitiwaa kania mon mende mogitiwaajon ana ana lansa qa gigilaan sisau enkalolon somata meg sein keno.

³³ Kaen keno Juuda yononon eja qata Aleksander kuun nangogi tuun yononon horon kana meg qaitanon eu uma nano. Uma nama ejemba jaasewanganon qaa kitia metogon jemambaajon moma boro aran kuma aiwese men onono.

³⁴ Aiwese men ononoto, Juuda ejaga kolooji, iikaya moma koton iikanondeen buugia mindirin kuuyanon kanain qaa kokaen qagi, "Efesus nonoonon Artemis ii uuta!" Kaen qama silama nangi aua woiwaa so keno.

³⁵ Qama nangi siti (klaak) pon qerewenanon ejemba tuun uugia men kamaaro goron qegi nama kokaen injoro, "Efesus ejemba, nono ananaa siti kokanon Artemis uuta ii mepeseen laligojon. Nono iwaanon jiwowon jigo ano jamo unaya kowoga Siwenonga kamaaroti, ii galen koma laligojon. Qaa ii onjo kuuya saanon moju.

³⁶ Ii monjon qakoombaatiwaa so qaago. Kawaaajon onjo mono uugia oson men kamaan ama bonjon laligowu. Gejajojomban iwoi mon mende ambu.

³⁷ Eja woi koi jiwowon jigonon uma iwoi mon mende luluuma qen men boliri. Ben embanana mende mepaegon muri. Ono kilen ii uruangi koi nanjao.

³⁸ “Demitrius ano iwaa komahooro alaurutanon tosia yonowo angowowo ama qaa jen aowuyagati een, kiap mono raju ano qaa jakewaa ajoajorooya ajoajorooya ii qaa mindingowombaajon amakeju. Kawaajon mono saanon iikanon kema qaa Jakeyanon ama aon aron qen nanngi sokombaa.

³⁹ Ono iwoi mon toroqen jewombaajon mobuyagati een, siti kokawaa toya tosonian saanon kanageso horon onongi qenjaaro sombenon ajoroon qaa gosin jen tegowona.

⁴⁰ Kete enkalolon gujubaju somata koi kania qaato, kilen tondu kolooji, ii Room gawman yononon moma kokaen jewubo, ‘Efesus yononon Room mindimindiri gawman qetama manja karen anju.’ Kaen jen qaa Jakeyanon nonoombubo. Kawaa uulombota kolooji, ii mojen. Qaa Jakeyanon nonooma karen koi kawaa kaniaajon qisin nonombuyagati een, nono mono kitia meleema angon koma jewombaa so mende mojon.”

⁴¹ Efesus siti pon qerewenanon qaa kaen jen ejemba tuun kondeema onono zololongon deema kenngi. Kian.

20

Poolnon Masedonia ano Griik kema gawon mero.

¹ Efesus kanon gujubaju kanon zololongdabororo Poolnon gowokouruta onoono kagi uuwaa nanngonango qaa qambanmamban onoma yeizozo jen onomesaon Masedonia prowinsnon keno.

² Masedonia kema gomanja gomanja koton liligon kanon qambanmamban qaa mamaga jen laligon Griik kantrinson karo.

³ Griik kan koin karon laligoro. Ii laligoro tegoro wango men kowe koton Siria kemambaajon moro. Kaanja moroto, Juuda jotamemeya yononon kananon qewombaa angonan angi gejianon kemero moro. Ii moma kawaajon Masedonia prowins koton balon kana gomananon eleemambaa qaaya uutanon somongoro.

⁴ Qaaya somongoro nenauruta kokaananon iwo kenngi: Berea eja qata Soopater Piruswaa meria, Tesalonaika eja woi qagara Aristarkus ano Sekundus, Derbe eja qata Gaius, Timoti ano Eisia prowinsga eja woi qagara Tikikus ano Trofimius.

⁵ Yononon waladeen Troas kema kanon nonoojon mamboma laligogi.

⁶ Troas kema laligogito, Luuk nii ano tosaanja nononon bered yiistya qaawaa kendon ii Filipai sitinon rani. Ii rani tegoro wangonon unin opo sel horon mororongogi haamonon nangoro kema ween 5 kolooro Troas yonoonon keunin. Troas keuma kanon ween 7 toroqen laliginin. Kian.

Poolnon kamban konoga Troas laligoro.

⁷ Ween 7 laliginin tegoro Poolnon ween 8 kanon onomesaon kemambaajon moro. Ii moma gomantiinja konoga Sondameraanon ajoroon Jiisas romongon samon kowoga motowombaajon rani. Kaen rani Poolnon yonowo amin moma qaaya jen raro raro goman ruunganon keno.

⁸ Nono miri uuta mombaa qaganon eu uma ajoroon rani lambe mamaganon jen asarigi.

⁹ Ajoroon rani eja gbaworo mon qata Yutikus iinon jengenanon raro. Raro Poolnon qaa jen raro moro kamban koriro gaonjaajon moma en gbororo moton kanakeewanonga tama uuta mende moma miri uuta karon

uugun balonon kemen qero. Kemen qero lugun kemen men waanin komuroti, iinin.

¹⁰ Kaen iininto, Poolnon kemen kepelaan mun jero, “Mombo sewan aason ama gbilija. Kawaajon mende awawaliwu.”

¹¹ Kaen jen mombo eleema miri uutanon eu uma samon kowoga moton nero. Nen yonowo kaman koriga qaa jen raro goman anogo onjomesaon kananon keno.

¹² Keno eja gbaworo ii wangi gbilin laligoroti, ii iima ulunkolen somata moma kenji. Kian.

Poolnon Troas mesaon Miletus keno.

¹³ Yononon kengito, Poolnon ana balon kana kemambaajon moma kokaen Luuk nii ano tosia jen koton nonono, “Ono mono waladeen kowe kana goman qata Asos kanon kenji aitonjon nuangi wangonon ubona.” Kawaajon nononon mesaon wangonon unin opo sel horon mororongogi haamonon nangoro kema Asos kanon keunin.

¹⁴ Asos keuma nonowo aitonjon Pool waning wangonon uma goman qata Mitilini kanon kenin.

¹⁵ Mitilini kema kanon opo sel mombo horon mororongogi haamonon nangoro kema laligon en waama wato qata Kios kawaa kosianon keunin. Keuma torogon koton kema en waamago goman qata Samos kanon kemen mombo kema en waama goman qata Miletus kanon kokaembaajon keunin:

¹⁶ Poolnon “Yambuyambu dologa (Pentekost) ii batogon kema Jerusalem sitinon ramanja,” jen kaman tiwilaawombotiwaajon uulanawo kembombaajon moro. Kawaajon Eisia prowinsnon kaman koriga tiwilaawombotiwaajon moma wangonon uma Efesus siti uuguwombaa qaaya somongoro laliginin. Kian.

Poolnon Efesus yonoojon qaa konoga jero.

¹⁷ Miletus keunin Poolnon Efesus yonoojon qele ama uumeleen kanagesowaa jotamemeurugia yononon kamaan kawutiwaajon koma horon onono.

¹⁸ Koma horon onono goman qata Miletus kanon kougi iniima kokaen injoro, “Niinon kaman mutuya Eisia prowinsnon kaweti, iikanonadeen kanain kaman kuuya onowo laligon kouma gawon meweti, onjo iikawaa tania saanon moma yagoju.

¹⁹ Niinon Pombaa jaanon uuna men kamaan aodaboron gawon nomaen men kouma laligoweti, onjo ii saanon moju. Gawon men ejemba onoojon saama jaunna kamaaro laligowe. Juuda yononon uugia mende meleengiti, iyononon kaman tosaana kanon selenon kuukuu ama nuwombaaajon angonan ama laligogi. Kaen ama laligogitiwaajon ama angobato morota morota mokolon siimbobolo moma laligowe.

²⁰ “Niinon Buna qaa men qeangon onomakeji, ii jen asarin onoma laligowe. Ii qenjaaronon ajoroon ano miria miria kanon uma kuma onoma laligowe. Niinon kawaajon kokodundun koma gawon mende mesaowe.

²¹ Gawon mende mesaoweto, Juuda waba ano balon toya onoojon kaanagadeen qaa kota kokaen nangon jen laligowe, ‘Ono mono uugia meleema Anutuwaanon qokotaan Ponana Jiisas Kraist moma laarin mubu.’ Onjo ii kuuya saanon modaboroju.

²² “Mobu, kete Unja Toroyanon nii Jerusalem sitinon kemambaajon kuun nonja. Kanon kembe naa iwoiga koloon nombaati, ii mende mojen.

²³ Mon kokaen mojen: Niinon taon daen daen kema laligoweti, Unja Toroyanon iikanon sane nun kokaen nanjon nijoro moma laligowe, 'Gii kakasililin moma laligona kapuare mirinon goongi rabaga.'

²⁴ *Kaen nijoro moma laligoweto, ii kilen. Niinon toroqen laligowenaga me komuwenaga, ii qaa mon mende koloon nonja. Ii qaago totoonto, Pon Jiisanon gawon nonoti, niinon mono ii men yagomambaajon moma kotiijen. Iinon kokaen nijoro, 'Anutunon kalenmoriaña ejemba onjomambaajon moji, gii mono iikawaa Oligaa Bunaya jen asarin laligowa.' Kawaajon balonon laligomanati me komumanati, ii iwoi omaya toton koloon nonja. Ejemba aangolenon kuuwaaajon kenjuti, monnon iikanon batuyanon koton haamo mende ambaa. Niinon mono iikawaa so gawon men batuyanon koton mesaomambotiwaajon esunna kuuyanon kaparan koma kema laligomana.

²⁵ "Kaen laligomanato, mobu, niinon onoo batugianon kema kan Anutu bentotonaa kania jen asariwe mogiti, onoo noo jaasewana ii mombo mende iibuya. Onoononga monnon mon mende niibaati, kete kaen mojen.

²⁶⁻²⁷ Kawaajon niinon onoo Anutuwaaw jeta kuuya otaawutiwaajon jen uukuukuu men onoma laligowe. Ii mende kokodundun koma mesaowe. Kawaajon onoononga monnon mon singisongoyaaajon ama soon komun gere sianon kemebaati een, onoo nii jen nombombaajon amamaawuya. Niinon ii kete onoojon asuganon nanjon jen kotiijen.

²⁸ "Ponnon iyanaa saya maama iikanon kanagesouruta sewangia mero bunaya koloodaborojuti, onoo mono ii lama kaana galen koma kalan koma onoma laligowu. Unja Toroya anoo gawon ii onono. Kawaajon onoo mono onoangia ano Pombaanon lama tuun yonoojon galengia men aon laligowu.

²⁹ Niinon kembe iikawaa gematanon ejemba kanjangiawo ii kasu kawalia kaana onoo batugianon asugiwuya. Yononon asugin lama tuun onoojon mende moma titiikota koloon lan kan injiwuyati, ii mojen.

³⁰ Onoangiaa batugianonga eja tosanon waama nama Jiisas gowokourutanon goraayanon kembutiwaajon horon onoma qaa qolonmolongoya jen laligowuya.

³¹ Kawaajon onoo mono uugbiligbili laligon qaa koi uu konongianon ama romongowu: Niinon gbani karoombaa so asaga gomantiina qambanmaban qaaya qaaya ii onoo motomotoon pororo koma onoma laligowe jaunna kamaanbero.

³² "Niinon kete onoo Anutuwaaw boronon onooma kokaen injiojen: Iwaa Bunja qaayanon mono kalenmoriaña injisaama kalan koma onomakeba. Anutunon kotiin uugia nanjon meagoro saanon kotikotii mokoloon metulanjonkebu. Onoo Anutuwo rapingogi alauruta kuuya tak koton onono soraaya koloojuti, mono iyonoo batugianon keuma dun raragia men oyanboyon koloon laligowu.

³³ Nii onoononga mombaa maa suan me monen opo ii mende bunja qen aomambaajon moma laligowe.

³⁴ Nii ano nenauruna iwoiwaajon amamaan laligoninji, ii neenaa borona koi kanon gawon men mokoloon laligowe.

³⁵ "Ii kuuya ama men sili awaa qendeema onoma laligowe. Onoo mono kaanideen gawon men laligowu. Kaen laligon ejemba loorin gawon mewombaajon amamaawuti, ii saanon kalan koma onoma laligowu. Gawon megii hona kolooro Pon Jiisaswaanon qaa koi mono romongowu: Iinon anoo qaa mon kokaen jero, 'Hina iwoi bunja qen aogi jangon qaono een

* **20:24:** 2 Tim 4.7

lalogowuyato, tosaana yonoojon iwoi kalengiaga onongi Anutunon kitia meleeno oyanboyon mokoloowuya.' Kian."

³⁶ Poolnon qaa kaen jen kamaan simin kuma kuuya yonowo Anutu qama kooliro.

³⁷ Qama kooliro kuuya yononon amburerej menj urusaan qen angon mun buuta kiton negi.

³⁸ Poolnon wala qaa mon kokaen injoro, "Ono noo jaasewana mombo mende iibuya." Qaa kaen moma kawaajon wosobiri uuta moma nama wama wangonon uma yeizozo jen oongi. Kian.

21

Poolnon Jerusalem keno.

¹ Yeizozo jen nonomesaogi opo sel horon mororongogi haamonon nangoro kema wato qata Koos iikaan baagen dindinagadeen kema keunin. Keuma en waama toroqen wato qata Rodos kanon kenin. Iikanon toroqen Lisia prowinswaa gomanon mon qata Patara kanon keunin.

² Keuma nama wangonon mon Fonisia gomanon kemambaaajon anoti, ii mokolon kanon unin opo sel horon mororongogi haamonon nangoro kenin.

³ Kema laligon wato mon qata Saiprus iikawaa kosianon kan iima misingon Saut waagen uugun toroqen haamonon nangoro Siria prowins waagen kenin. Kema "Wangowaa hinaya ii Taia taanon kema wangononga menj ambona," jegitiwaaajon iikanon kenin. Iikanon kema wangonon mesaon kemenin.

⁴ Kemen gowoko tosia mokolon onoma yonowo toroqen ween 7 laligonin. Kanon laligonin Unj Toroyanon sololon onono Pool Jerusalem sitinon kembabotiwaajon galen meme qaa jegi.

⁵ Ii jegito, nono ween 7 ii yonowo laligonin tegoro onomesaon kana kenin. Kana kembonon jenin yononon korebore embameraurugiawo nonoombon-jen taon mesaon seleengen kagi. Taon seleengen kan kowe sakasinanon kamaan simin kuma Anutu qama koolinin.

⁶ Qama koolin yeizozonana jen aonin Jerusalem kembombaaajon wangonon unin yononon mirigianon eleengi.

⁷ Pool ano nenauruta nono kaen Taia mesaon toroqen kema goman qata Tolomes kanon keuma wangonon mesaonin. Wangonon mesaon uumeleen alaurunana jolongia jenin ano yonowo ween motoongon laligonin.

⁸ *Laligon en waama onomesaon balon kana kema Sisaria taanon kounin. Jerusalem uumeleen tuun uutanon uukuukuu eja (ewanjelis) sewen metogon onongiti,* yonoononga mon qata Filip iinon Sisaria laligoro. Nononon Sisaria kouma iwaa mirinon kema rama enin.

⁹ Filipwaa borauruta 4 laligogi. Anutunon emba saran yonoo uugianon gejatootoo qaa jejewaa momo kalen ano laligogi.

¹⁰ *Nononon Sisaria taon kanon ween mamaga toroqen laligonin. Kanon laligonin Juuda prowinsnonga gejatootoo eja mon qata Agabus kamaaro.

¹¹ Nononon kamaan Poolwaanon iinkasa men kanon anaa kana boria somongon kokaen jero, "Unj Toroyanon kokaen jeja, 'Juuda jotamemeya yononon iinkasa kokawaa toya ii Jerusalem sitinon kokaen somongon waba kantriwaa galen† yonoo borogianon ambuya.' "

* 21:8: Apo 6.5; 8.5 * 21:8: Aposol gawon meme bon 6 kanon eja 7 ii meweengon onongi nanjonango gawon ano ewanjelis gawon ii mindirin meg. * 21:10: Apo 11.28 † 21:11: Waba kantri yonoo borogianon ambuya, ii Room gawman yonoojon jeja.

¹² Kaen jero moma nono ano uumeleen alaurunana kanon laligogiti, iyononon kaangadeen Poolnon Jerusalem kembabotiwaajon welema qotogon munin.

¹³ Qotogon munin kokaen meleema jero, “Ono mono nomaen anju? Saama qaa jen iikaana kanon noo uuna menjuranju. Niinon Jerusalem kembe gbadoon nombutiwaajon jojorijen ano iikayadeen qaagoto, Pon Jiisas qataajon ama nugi komuwenagati, niinon mono iikawaajon kaangadeen jojorin nanjen.”

¹⁴ Kaen jero men loorin mubombaajon amamaan uunana bonjon kono kokaen jenin, “Ii mono Pombaa uusiinaa so koloowa.”

¹⁵ Sisaria taonon laligonin kamban ii tegoro afaangon mozozongon onomesaon kema Jerusalem sitinon unin.

¹⁶ Sisaria iikanona gowoko tosanon kaangadeen nonoo koipunana kagi. Kagiti, yononon kokaen jegi, “Ono Saiprus eja qata Naason iwaa mirinon en laligowu.” Kaen jen nunuangi iwaa mirinon kenin. Naasonon waladeen uuta meleema Jiisaswaa gowokoya koloon laligon kouro. Kian.

Poolnon Jerusalem sitinon kouro.

¹⁷ Nononon Jerusalem keunin uumeleen alaurunana yononon nunuama aisoon jolonana jegi.

¹⁸ Jolonana jegi en waama Poolnon nonowo bisop Jeims iibombaajon moma kenin. Kenin uumeleen kanagesowaa jotamemeya yononon korebore iikanon kouma ragi.

¹⁹ Ragi Poolnon jolongia jen sunduya ano. Anutunon koipu koloon nemun koma nonono waba kantri yonoo batugianon kema liligon misin gawon menin hona kolooroti, iikawaa sunduya kaniawo motogon motomotoon ii korebore injoro.

²⁰ Ii injoro moma Anutu mepeseegi eja geria monjon kokaen jero, “Pool alanana, Juuda ejemba tausen tausen yononon Jiisas moma laarin uugia meleema kilen korebore toroqen Mooseswaa Kana qaa ii tororo otaawombaajon kaparan komakeju.

²¹ Kaen kaparan komakejuto, goo bujuga ii kokaen lan jegi mogi, ‘Juuda ejemba deema waba kantri yonoo batugianon kema laligojuti, giinon liligon ii kokaen kuma onoma laligojan, jenkeju, “Ono mono Mooseswaa kana qaa gema qen Anutuwaanon aiwese ii mende men merasisi selegia mende kotowu ano Juuda nanamemen tosaana ii mende otaawu.” ’

²² “Kaen jenkejutiwaajon ama giinon kajan, iyononon ii moma iikanondeen horon tuun somata men ajoroowuyaga. Kawaajon nono majakaka moma mono nomaen anin sokonaga?

²³ *Kawaajon nononon keteda koi qaa goojon jewonati, giinon mono iikawaa so amba. Eja 4:yanon iwoi ambombaa qaagia Anutuwaanon jen jojopan qaanon somongogi.

²⁴ Ii qaanon somongogito, monembaajon amamaan mamboma batunananon koi laligoju. Kawaajon giinon mono ii unuama yonowo koma konjoratin aon yonoojon ama nandun ana sokono saanon wan jugia motogi qaagia kotiiwaa. Giinon kaen ama Mooseswaa Kana qaa ten koma otaan laligojani, koreboreyanon goo kanaga ii tororo iima moma asariwuya. Ii moma asarin goojon qaa jegi mogiti, ii hona mon mende mokoloogi omaya kolooro komuwaa.

²⁵ *Goonon qaa komuwaato, waba kantri yononon Jiisas moma laarin uugia melegeniti, nononon iyonoojon qaa kokaen somongon tere oon anin

keno, ‘Oro busuya ben lopion yonoo nandun buna qen kanagianon anggi esungianon tururoti, ii mono mende newu. Kaanagadeen sa me oro arogia goosona iikawaa busuya ii mende newu. Serowilin mono mende ambu. Iwoi kanjanawo 4 ii mono mesaon gema qegi sokombaa.’ ”

²⁶ Jotamemeya yononon kaen jegi Poolnon eja 4 ii unuama en waama yonowo koma konjoratin aogi. Aogi jiwowon jigonon uma eja motomotoon yonoojon nandun ama siimolon oogi koma konjoratin kambangia tegowaati, iikawaa kamban bujuya injoro. Kian.

Jiwowon jigowaa toton uutanon Pool men somongogi.

²⁷ Poolnon ii injoroto, ween 7 ii tegomambaaon ano Juuda tosaan Eisia prowinsnonga kagiti, iyononon Pool jiwowon jigonon uro iigi. Iima ejemba tuun kuuya uugia kuun onongi waaro Pool qelanjin meg.

²⁸ Qelanjin men kokaen qagi, “Israel ejemba, mono ilaan nonombu! Eja koi kanon balona balona liligon goman so kuma onoma uugia kokaen kuun onomakeja: Ono kuuya mono Israel ejemba tuun qotogon men bolin nonombu. Ananaanon Kana qaa mesaon jiwowon jigonananon lan uma jeulalan ama laligowu. Kaen kuma onoma laligoro ano kete Griik eja Anutuwaa aiweseya qaa ii kaaniadeen wama jiwowon jigonon uro miri kowoga koi kanon mono totowin kokojinjanawo koloowabo.”

²⁹ *Ii kokaembaaon qagi: Efesus eja Trofimusi inon wala siti kananon Poolwo keno iriima kokaen romongogi: Poolnon ii wano motoon jiwowon jigonon ubaobo.

³⁰ Kaen qagi ejembanon enkalolon ama esungiagadeen luluuma kan ajoroon qemburun somata men guju meg siti kuuya sokono. Kaen kolooro Pool qelanjin somongon jiwowon jigononga horon selegen kamaan iikanondeen jigowaa kiropo naguya kuuya ii uulanawo koma somongogi.

³¹ Pool somongon qewombaajon kaparan kongi bujuya sein Room manjageqe tuumbaa kawali galen wana iwaa gejianon qaa kokaen kemero moro, “Jerusalem kuuya yononon karen ama manja qeju.”

³² Kaen moma iikanondeen manjageqe eja tuun tosia kawali galengiawo unuama lugun yonoonon kemegi. Kemegi ii iniima Pool qegiti, ii mesaogi.

³³ Mesaogi kawali galen wananon batugianon kema jen kotooro Pool men gbado (tape) woinon somongogi. Somongogi kokaen jen qisin onono, “Eja koi moroga?” ano “Nomaen ano qeju?”

³⁴ Qisin ononoto, ejemba tuunnonnga qaa morota morota meleema lansen qagi. Kaen lansen qama guju megitiwaaon ama kania tororo momambaaon amamaaro. Ii amamaan kawaajon jen kotooro Pool wama manjageqe eja yonoo aen kiropo uutanon kengi.

³⁵⁻³⁶ Wama kengi ejemba tuun somata yononon kanagianon onotaan kan kokaen qagi, “Mono qegi komuwa. Yamagen!” Kaen qagi manjageqe eja yonoo aen kiropo naguyanon keuro uulanawo kema kan gujubaju somata megitiwaaon bimooro. Kawaajon manjageqe eja yononon Pool men angon kengi. Kian.

Poolnon qaayaa kitia kanain meleema jero.

³⁷ Angon kan manjageqe eja yonoo kiripo uutanon ubombaajon anggi Poolnon kawali galen wana kokaen qisin muro, “Nii qaa mon saanon gijomana me qaago?” Qisin muro moma kiko ama ijoro, “Oo, gii Griik qaa mojan me?”

* 21:29: Apo 20.4

³⁸ Kawaajon gii Iijipt ejaga koloojan me qaago? Iijipt eja monjon indigen tuarenjen eja tiwogiawo 4,000 ii enkalolon men onoma Room gawman tuarenjen ama manja karen kanain unun unuama balon qararanjonkonanon kengi. Gii galen eja ii koloojan me qaago?”

³⁹ Kaen ijoro Poolnon jero, “Nii Juuda ejaga. Nii Silisia prowinswaa taon qata Tarsus mojan, mono iikanon koloon laligon koube. Kawaajon qisin goma: Gii saanon jena niinon ejemba tuun koi yonoojon qaa jewe mobu.”

⁴⁰ Kaen jero “Saanon jewa,” ijoro Poolnon donon nama ejemba onoojon boro kuno. Boro kuno guju mesaon qaagia bogoro nanngi Hibruu qaanon qaa kokaen jero,

22

¹ Poolnon nama kokaen jero, “Eja alauruna, niinon qaa kitia jemanati, ii mono geja ama mobu.”

² Hibruu qaanon qaa jero moma qaagia kuuya bogodabororo nanngi torogon jero,

³ * “Nii Juuda ejaga. Nii Silisia prowinswaa taon qata Tarsus kanon koloowe Jerusalem siti kokanon galen koma nonngi laligon somariwe. Laligon somariin kouma boi qata Gamaliel iwaa qaa baatanon rabe inon Juuda ambosakonjurunana yonoonon Kana qaa ano nanamemen ii tororo kuma nono iikawaa momoya moma laligowe. Kete ononon korebore Anutuwa qaa baatanon keuma kaparan koma iwaajon manja qen laligojuti, niinon mono iikawaa so koloon laligowe.

⁴ * Kaen laligon ejemba Pombaa kania otaan laligogiti, ii unun kondeema sisiwerowero ama onombe siimbobolo moma tosiannon komugi. Niinon ejembaya ejembaya unuama gbadonon (tape) somongon kapuare mirinon onoombe.

⁵ Jigo gawon galen wana ano jotamemeya kuuya yononon ii saanon moju ano yonoonon kema qisin ononon ii saanon nanngon jewuyaga. Yononon Juuda eja geria Damaskas sitinon laligojuti, iyonoojon tere onon nonngi men laligowe. Iikanon ejemba Pombaa kania otaan laligogiti, niinon ii kaanadeen ‘Irona meleema onombutiwaajon gbadoon onoma Jerusalem koi unuama kamaa,’ jen kananon kembe.”

Poolnon anaa uumeleenaa kania jero.

⁶ “Kananon kembeto, Damaskas siti dodowiwe kanon iwoi mon kokaen kolooro: Ween biiwia kanon asamararan somata mon Siwenonga oobili kaan asugin uulanawo kamaan turun nono.

⁷ Turun nono tama balonon kamaan ewe Siwenonga qaa mon kokaen kolooro mobe, ‘Sool Sool, gii mono naambaajon sisiwerowero qaganon ama nomakejan?’

⁸ Ii moma meleembe, ‘Pon, gii moronon?’ Kaen meleembe nijoro, ‘Nii Nazaret eja Jiisas, sisiwerowero men nomakejan, nii mono ii.’

⁹ Eja niwo kan nanngiti, iyononon asamararan ii iigito, qaa nijoroti, qaa ii zoobooya mon mende mogi.

¹⁰ Kaen nijoro niinon qisin jewe, ‘Pon, nii mono nomaen amana?’ Jewe nijoro, ‘Gii mono keteda koi waama Damaskas sitinon kena Anutunon naa iwoiga ambaagiwaajon jewaati, ii monon gijowaa.’

¹¹ Asamararan iikanon jaana kuuro titou kuun nambe eja niwo kagiti, iyononon boronanon men nuangi Damaskas sitinon kenin.

* 22:3: Apo 5.34-39 * 22:4: Apo 8.3; 26.9-11; 9.1-19; 26.12-18

¹² “Iikanon eja mon qata Ananias laligoro. Iinon Anutu goda qen Mooseswaanon Kana qaa tororo otaan laligoro. Kawaajon Juuda ejemba Damaskas laligogiti, iyononon kuuya godaya awaa qen mun laligogi.

¹³ Iinon noonon kan ksonianon nama kokaen nijoro, ‘Sool alana, jaaga mono mombo toowa.’ Kaen nijoro aua kaban iikanondeen jaana tooro uun iibe.

¹⁴ Iibe Ananiasnon nijoro, ‘Giinon nanamemen dindina solanaa Toyaga iina qaa jetanon gijoro aro konona mona. Ananaa ambosakonana yonoonon Anutu iinon gii meweengon gono iwaa uusiina moma kotowa.

¹⁵ Gii naa iwoi iima mojan, mono ii nanjon jen iwaa jotamemeya koloon balona balona ejemba jaagianon dangunu kaana nama laligowa.

¹⁶ Kawaajon gii naambaajon ezelobezelo ama mambonjan? Mono waama iwaa qata qama qama koolin jena oomulu men gonin singisongoga songbano solananiwa.’ Ananiasnon kaen nijoro.”

Misin gawon waba kantri yonowo memambaajon noono.

¹⁷ “Damaskas siti mesaon Jerusalem sitinon eleema jiwowon jigonon qama kooliwe Pombaa umbeumbenanon turun nono nama jaameleen unj mon iibe.

¹⁸ Unj iikanon Jiisas iibe noonon kan kokaen nijoro, ‘Gii kantri kokanon noo kania ano Buja qaana ii pondan mende jen laligowa. Ii nanjon jena telambelan ama gema qewuya. Kawaajon Jerusalem siti koi mono uulanawo mesaon kema.’

¹⁹ “Kaen nijoro jewe, ‘Pon, yononon noo kanana moju. Niinon wala liligon ejemba gii moma laarin gongiti, ii qamakooli miria miria kanon uma mokoloon onoma somongon ooli waayawonon onootin tosaana kapuare mirinon onooma laligowe.

²⁰ *Goonon gawon ilailaa eja Stiwenon kaniaga nanjon jero qegi saya kamaaro niinon kaban kanon kaanagadeen kosogianon nama wambelaan malekugia galen koma nambe qegi komuro.’

²¹ Kaen jewe Ponon nijoro, ‘Niinon wasin gonjena gii mono koriganon waba kantri ejemba yonoonon kema.’ Kian.”

Room gawmambaa manjaqee eja yononon Pool galen kongi.

²² Poolnon qaa kitia jeroti, ii ejemba tuun yononon geja ama mogito, (Ponon waba kantri ejemba yonoonon kemambaajon jeroti,) qaa ii moma iikanondeen kotigagadeen silama qagi, “Yamagen! Eja kaana ii mono qegi komuwa. Ii balonon nonowo laligowaatiwaa so qaago.”

²³ Kaen silama qama opo keren qetegon gilin (kanagianon rimbombongon riin) sonjon orasin kanakeewan lansen giligi.

²⁴ Kaen angi Room yonoo kawali galen wananon jen kotooro manjaqee eja yononon Pool wama kema manjaqee eja yonoo aen kiropo uutanon angi. Kiropo uutanon angi Juuda yononon ii naambaajon ama guju men qajuti, iikawaa kania momambaajon kokaen jen kotooro, “Ono mono Pool men ooli waayawonon qen qisin mugi kania asuganon jero mobona.”

²⁵ Kaen jen kotooro, Pool men somongon ooli waayawonon qewombaa-jon angi Room kawali galen monjon kosianon nano Poolnon kokaen ijoro, “Room mindimindiri gawman yononon sopa somongon nongi borogianon laligojen. Niinon iikawaa (jenkotoo) paaspoot men laligojen. Kawaajon ono noo qaana mende moma gosin lan jen tegon een ooli waayawonon nuwuti, ii mono Room jenkotoo toya yonoo jaagianon sokombaa me qaago?”

* 22:20: Apo 7.58

²⁶ Poolnon kaen ijoro kawali galenon moma iikanondeen kawali galen wana iwaanon kema buju qaa kokaen ijoro, “Eja iikanon Room gawmambaa (jenkooto) paaspoot men laligoja. Kawaajon gii mono nomaen ambaga?”

²⁷ Kaen ijoro kawali galen wananon Poolwaanon kema qisin muro, “Gii onanon Room gawmambaa (jenkooto) paaspoot men laligojan me qaago? Ii jena moman.” Qisin muro Poolnon meleenon, “Onanon, niinon ii men laligojen.”

²⁸ Kaen meleenon ijoro, “Nii monen somata gilin Room mindimindiri gawmambaa (jenkooto) paaspoot sewana mewe nongi laligojen.” Ijoro Poolnon jero, “Ii awaato, noo mannanon Room gawmambaanon paaspoot men laligoro niinon iwaa meria koloon iikanona qa ii men laligojen.”

²⁹ Kaen jero eja qisin mubombaajon angiti, iyononon iikanondeen mesaon eleema kengi. Poolnon “Nii Room gawmambaa paaspoot men laligojen,” jero kawali galen wananon ii moma Room ejaga gbadoon murotiwaaajon ama awawalin sombuya moro.* Kian.

Poolnon jigo kaunsol tuun yonoo jaagianon nano.

³⁰ Goman ano kawali galen wananon waama Juuda yononon naambaajon Pool qaanon ama mun jegiti, iikawaa kania tororo momambaajon moma jigo gawon galen wana ano jigo kaunsol tuun kuuya yononon ajoroowutiwaajon jen koton onono. Kaen ajoroogi jero Poolwaa gbadoya (tape) isangi wama kamaan yonoo jaasewanganon ano nano. Kian.

23

¹ Poolnon nama jigo kaunsol tuun ii uun injiima kokaen jero, “Alauruna, niinon nanamemena kuuya ii Anutuwaas jaasewananon ama men laligowe iinon iima ‘Sokonja,’ jero uunaa gejananon moma qeangon kouma laligon kete koi nanjen.”

² Poolnon kaen jeroto, jigo gawon galen wana qata Ananias iinon kosianon nangiti, ii jen koton onono uruna qetaaligi.

³ *Qetaaligi Poolnon ijoro, “Anutunon mono gii qetaalin gomba. Giinon miri sopa taana kaana koloojan. Selia mundanon oogi taana koloojato, uuta jewon men injana kolooja. Giinon Mooseswaa Kana qaa men kanon gosin noma qaana jen tegomambaajon rajanto, kilen geenngo Mooseswaa Kana qaa iikayadeen qen jen koton onona nuju. Ii mende sokonja.”

⁴ Poolnon kaen ijoro kosianon nangiti, iyononon ijogi, “Gii Anutuwaanon jigo gawon galen wana mepaqepae men gamu qen mujan me?”

⁵ *Kaen ijogi jero, “Oo alauruna, iinon jigo gawon galen wana kolooji, ii mende moma jejen. Buja Terewaa qaa mon kokaen eja, ‘Gii mono kanageso tuungaa eja ponja mende qasuaawa.’ ”

⁶ *Kaen jeroto, jigo kaunsol tuun yonoononga tosanon Sadusii (Jigo gawombaa kaparanjonkon) paati qokotaagi tosanon Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkon) paati ejaga laligogi. Poolnon ii moma kawaajon jigo kaunsol tuun yonoo jaagianon qaa kokaen qama jero, “Alauruna, niinon Farisii ejaga koloojen. Mannanon kaanagadeen Farisii paati ejaga. Koomuya yononon gbilin waabuyati, niinon iikaen koloowaatiwaaajon mamboma

* **22:29:** Mon Room gawmambaa paaspoot men laligoroti, ii kasanon gbadoon mububotiwaajon songo ero. Monjon songo ii waleenoti een, ii mono qaa jakeyanon oomakegi. Kawaajon sombuya moro. * **23:3:** Mat 23.27-28 * **23:5:** Eks 22.28 * **23:6:** Apo 26.5; Fil 3.5

jejeromonromon ama laligojen. Kaen laligojenywaajon ama qaa jakeyanon noongi gosin noma jeju.”

⁷ Kaen jero iikanondeen Farisii ano Sadusii paati yonoo batugianon angowowo kolooro jigo kaunsol tuun yononon juma tuun woi koloogi.

⁸ *Sadusii (Jigo gawombaa kaparankonkon) yononon kokaen jenkegi, “Ejemba koomuya yononon mende gbilin waabuya. Siwe gajoba mende laligoju. Omejiilan ano una ii mende laligoju.” Kaen jegito, Farisii (Kana qaawaa kaparankonkon) paati yononon qaa karon iikanon qokotaan iikawaa so moma laarin namakegi.

⁹ Tuun woi kaen koloon qagi guju somata kolooro Kana qaawaa boi tosianon Farisii tuun yonoo batugianonga waama geriawo terenon kokaen jegi, “Nono eja kokawaa qinjita mon mende mokoloojon. Siwe gajoba me una monon qaa koton kondoon iwaa uutanon ano jenaga, ii mono nomaen sokoma ononaga?”

¹⁰ Kaen jegi angowowo iikanon mombo gere toon somariiro. Somariiro aworanon Pool leele horogi kema karo mosoma tagogi. Tani kaen kolooro. Kaen kolooro kawali galen wananon iikawaa toroko moma manjageqe tuun mon jen koton onono kemen Pool batugianonga horon wama manjageqe eja yonoo aen kiropo uutanon angi.

¹¹ Angito, gomantiina kanon gaon ero Ponon Poolwaa kooronanon nama kokaen ijoro, “Mono qaqabunabunagawo koloon satiin laligowa. Noo kanana Jerusalem kokanon nanon jen laligonati, iikawaa so mono Room sitinon kaanagadeen kema ii nanon jen asarin laligowa.” Kian.

Pool qewombaajon angonan megi.

¹² Ponon kaen ijoroto, goman ano kanon Juuda eja tosianon olon ajoroon Pool komuwaatiwaa angonan megi. Yononon aren ii angi ano ii jojopan qanon somonon kotiin kokaen jegi, “Nono Pool komuwaatiwaaajon mamboma kamban biiwia kokanon nene singi laligowona. Singi laligon qenin komuro iikawaa gematanon saanon nene me apu mon mombo newona.”

¹³ Eja 40 ano jango ii uugugiti, iyononon mindirin jojopan qaa ii somonon kotiin jegi.

¹⁴ Ii jengo jotamemeya ano jigo gawon galen yonoonon kema kokaen jegi, “Nono Pool komuwaatiwaaajon mamboma kamban biiwia koi kanon nene singi laligowona. Poolnon mende komuwaati een, ejembanon mono onanon qasuaan nonongi sokombaa. Kawaaajon nono mono ajoroon jojopan qaa kokaen somonon kotiin laligojon: Pool qenin komuro iikawaa gematanon saanon nene me apu mon mombo nen laligowona.

¹⁵ Kawaaajon ama onono keteda koi jigo kaunsol tuun yonowo motoon mindirin kawali galen wanaan kema qaa kokaen jen qisiwu, ‘Nono Poolwaan qaa kania mombo qisinin jero hona mobombaajon mon.’ Tani kaen kolooro qisigi saanon Pool wama onoonon kamaawaa. Kamaanagato, kananon kan onoonon kouwambaajon ambaati, iikanon mono ii qenin komuwaatiwaaajon jojorin laligowona.”

¹⁶ Kaen jegito, qenin komuwaatiwaa angonan angitiwaa bujuya ii Poolwaa beetaa gejianon kemero moro. Ii moma manjageqe eja yonoo aen kiropo uutanon kema Pool raroti, iikanon uma ijoro.

¹⁷ Jero moma kawali galen mon qaro karo kokaen ijoro, “Eja gbaworo koi kanon qaa mon men kajiwaajon giinon ii saanon wama kawali galen wanaan kena qaa ii ijowaa.”

* 23:8: Mat 22.23; Maak 12.18; Luuk 20.27

¹⁸ Kaen ijoro ii wama kawali galen wananon keni jero, “Kasa eja Poolnon noono iwaanon kembe eja gbaworo koi wama goonon kawaatiwaajon qisin nonja. Iinon goojon qaa mon men kaja.”

¹⁹ Kaen jen keno galen wananon borianon men wama goraayanon kema qisin muro, “Gii naa qaaga men kajan?”

²⁰ Qisin muro ijoro, “Juuda jotamemeya yononon qaa mon qisin gombom-baajon somongon goonon kan kokaen jewuya: Nono Poolwaa qaa kania tororo mende moma komujon. Kawaajon gii saanon Pool woran wana jigo kaunsol tuun yononon kamaaro mombo qisin muna jero kaniyaa hona mobona. Yononon kaen koloowaatiwaajon moju.

²¹ Kaen kan jewuyato, giinon qaa iikawaajon mende wambelaawa. Juuda kanageso yonoo batugianonga eja 40 ano jango ii uugugiti, iyononon mindirin Poolwaajon kokaen jen ii jojopan qaanon somongon kotiigi, ‘Nono Pool komuwaatiwaajon mamboma kamban biiwia koi kanon nene singi laligowona. Singi laligon qenin komuro iikawaa gematanon saanon nene me apu mon mombo newona.’ Kaen jen giinon wambelaawagatiwaajon mamboma jojorin embonju.”

²² Kaen jero eja gbaworo ii wasin kokaen ijoro, “Buju koi jena mojeni, ii mono mon mende jena moba.” Kian.

Pool wangi Sisaria taanon keno.

²³ Kawali galen wananon ii moma kawali galenwoita oroono kari kokaen irijoro mori, “Oro mono tiwo eja 200, hoos manjaqege eja 70 ano wasa manjaqege eja 200 ii jen koton ononi kete gomantiina 9 kilok kanon Sisaria kembutiwaajon jojoriwu.

²⁴ Kaanagadeen hoos tosaana meweenjon meagon onoma Pool mombaa qaganon ama kalan kongi gomantiina kokanon gawana Fiilikswaanon kema.”

²⁵ Kaen irijoro mori gawanawaajon tere mon kokaen ooro,

²⁶ “Oo Uuta sorona gawana Fiiliks! Kloodius Lisias, niinon jolonga jejen.

²⁷ “Juuda yononon eja koi men somongon qegi komuwaatiwaajon angi. Kaen angito, Room mindimindiri gawmambaa (jenkooto) paaspoot men laligoji, niinon ii moma iikanondeen manjaqege tuun yonowo kouma sopa somongon mun metogon wana somongowe.

²⁸ Naa qaawaajon qaa jakeyanon anjuti, niinon iikawaa kania momambaajon moma wama Juuda yonoo jigo kaunsol tuun yonoo jaagianon oombe.

²⁹ Oombe qaa jakeyanon uma iyangiaa Kana qaawaa kesaawaran qaaya qaaya kawaajon angowowo ano tuarenjen ama jen mugi mokoloowe. Iikaan mokolooweto, iwoi bologa komuwaatiwaa so me kapuare mirinon anin rabaatiwaa so ii mende kolooro. Yononon qaa kaanaga mon mende jegi mobe.

³⁰ Ii mende mobeto, monnon iwaa buju qaaya ii kokaen nijoro mobe: Tosianon ‘Eja ii qenin komuwaa,’ jen angonan angita eja. Buju qaa ii moma keteda koi kanonga wasiwe goonon kaja. Qaa jakeyanon ama mubombaajon mojuti, niinon ii kaanagadeen jen koton onombe goo jaasewanganon kouma qaagia kuuya asuganon jen mokoloogi moba.”

³¹ Tere kaen ooro manjaqege eja jen koton onongiti, iyononon qaa ii otaan Pool men wama pangamanon goman qata Antipatris kanon kengi.

³² Kema goman ano manjaqege eja hoosgiawo yononon Pool wama kana toroqen kengito, tiwo eja yononon iyangio eleema manjaqege eja yonoo aen kiropo uutanon kagi.

³³ Manjaqege eja hoosgiawo yononon Sisaria taonon keuma tere ii gawana mun Pool kaanagadeen iwaa jaanon oongi.

³⁴ Oongi tere weengon “Pool ii naa prowinswaajon?” jen qisin onono. Qisin onono “Silisia prowins ejaga,” kaen ijogi.

³⁵ Kaen jegi moma ijoro, “Qaa jakeyanon ama gombombaajon mojuti, iyononon kaanagadeen kougii iikanon saanon qisin gomaŋa.” Kaen ijon jen kotooro Pool wama kin Herodwaa jinƙaron miriwaa kiropo uutanon ama jaagalen men mugi. Kian.

24

Pool qaanon angi gawana Fiilikswaa jaanon nano.

¹ Gawon memeya 5 tegoro jigo gawon galen waŋa qata Ananaias iinon jotamemeya tosaŋa ano Kana qaawaa momo eja (looya) qata Tertulus yonowo aitonon Sisaria taonon kemen gawana Fiilikswaa jaanon uma Pool qaa jakeyanon ambombaa qaaya jegi moro.

² Ii moma Pool koma hororo kouro Kana qaawaa momo eja Tertulusnon kanin Poolwaa selianon qaa kuun gawanawaa jaasewanonon qaa kokaen jero, “Oo Fiiliks, giinon galen koma nonoma laligonati, nono kamban iikanon luae somata moma gumbonjonon laligonin. Giinon awaagadeen kalan koma jen koton nonona laaligo raranana leele meagogi kantri koi kanon utegon waaro qeangojon.

³ Oo somatanana Fiiliks, nono ii gomaŋ so awaagadeen moma koton goojon aisoŋ kilikaluya mon mende moma dangisen jen gonjon.

⁴ Dangisen jen gonjonto, niinon qaa koriga jewe mojoga tiwabotiwaajon kokaen qisin gonjen: Nono qaa men kanin toroga jemaŋati, ii mono awutamban koma nonoma geja ama moba.

⁵ “Nono eja kokawaa kania ii kokaen iima mokoloonin: Iinon kikekasililin eja torokoyawo kolooja. Iinon balon balon liligon Juuda ejemba uugia oson kuun onono kareŋa kareŋa gomaŋ so kolooro gujubaju qama amakeju. Tosianon toropere men Nazaret eja mombaa qatanon paati anjuti, iinon mono iyonoo somatagia kolooja.

⁶ Iinon jiwowon jigo ii kaanagadeen kaparan koma men totowin men kamaan amambaajon ano. Kawaaŋon nono ii men somongonin. Nono qaaya gosin ananaanon Kana qaa otaan jen tegowombaajon monin.

⁷ (Ii moninto, kawali galen waŋa Lisias iinon manjaqege eja yonowo kan ku-usun somata kanon geriawo boronananonŋa metogon waŋi.

⁸ Wama qaa selianon kuun jen mujuti, ii goo jaasewanonon koubutiwaajon jen koton nonono.) Gii geengo qisin muna kania ninisaama jewa. Ii jero qaa men kajonji, iikawaa hona kuuya saanon asugiro moba.”

⁹ Kaen jero Juuda ejemba yononon kaanagadeen “Qaa kuuya ii onanon,” jen wambelaŋ ii nanon torogon selianon kuun jen mugi. Kian.

Poolnon qaa kitia meleeno Fiiliksnon moro.

¹⁰ Pool jen mugi gawananon qaa jewaatiwaajon borojuulan kuuro kokaen meleema jero, “Giinon gbani mamaga ejemba tuun koi kawaa jenteego toya koloon laligona mojen. Kawaaŋon niinon qaanaa kitia ii goo jaaganon awasankaka jemaŋa.

¹¹ Niinon indigen Anutu waeya men mepeseemambaajon Jerusalem sitinon ube. Ii ween 12 iikayadeen tegoro kete koi nanjen. Geengo qisin ononagati een, ii saanon nanon jewuya.

¹² Niinon jiwowon jigonon me qamakooli miri mongen uma eja me emba mombo niinongiinon qaa jen jenonkooli ambe iikaana mende mokoloon nongi. Siti uutanon kana me somben monon ejemba uugia kuuwe orogon liligon nongiti, iikaana mende niigi.

¹³ “Kaen mende niima keteda koi qaa selenanon kuun jen nonjuti, yononon iikawaa hona qendeema gombombaajon amamaaju. Qaa omaya jeju.

¹⁴ Ii amamaajuto, qaa mon ii onanon jokoloon goman: Yononon Nazaret paati qata qajuti, niinon mono iikawaa kana otaan laligon ananaa ambosakonjurunana yonoonon ben Anutu ii waeya men mepeseenjejen ano Mooseswaanon Kana qaa ano gejatootoo yonoonon Buju Tere iikanon qaa oogita eji, ii kuuya moma laarin kotiijen.

¹⁵ Anutunon ejemba dindina ano doogoya ii korebore men gbilin onono koomunonga waabuti, Juuda eja koi yononon iikawaajon mambonju. Niinon yonowo torogon ororon nama kaen koloowaatiwaajon jejeromonromon ama mamboma laligojen.

¹⁶ Kaen laligon Anutu ano ejemba jaagianon dindina nambe Anutunon qaana nanjon jero uunaa gejianon momakejen. Jenejna mende oroja. Mono soraaya koloon laligomambaajon kamban so kaparan koma kotiin laligoenjejen.

¹⁷ * “Niinon mongen laligowe gbani tosaana tegoro eleema goman tosaana yonoononga kalen men indigen kawee. Kaen kan ‘Ii neenaa kanagesourunana wanaya yonoonon mendeema onomana,’ jen Anutuwa siimolon on nandun ama mumambaajon Jerusalem ube.

¹⁸ Kanon uma koma konjoratin aon solana laligon jiwowon jigonon ube. Iwoi ii onon Anutu mube mokoloon nongi. Mokoloon nongiti, iikanon ejemba tosanon mende kan liligon orogon noma guju megii.

¹⁹ Juuda ejemba tosanon Eisia prowinsnonga kan jigonon uma niigiti, iyononon mono keteda koi goo jaagianon koi kanon kouma nama qaa mon en ononagati, ii asuganon selenanon kuun jen nongi sokonaga.

²⁰ “Me jigo kaunsol tuun yonoo jaagianon nama qaa jeweti, kamban iikanon naa Kana qaaga uugun qinji ambeta qaa jakeyanon noombombaa qaaya mokoloogi? Eja koi rajuti, iyononon mono ii jegi sokombaa.

²¹ * Niinon yonoo batugianon nama qaa motoongo jen qaa tokoronkota qabe bimooro. Koposo mon kaen ambe me qaago? Ii nomaen gosigita eja? Qaa kokaen qama jewe, ‘Koomuya yononon gbilin waabuyati, niinon iikaya moma laarijenwaajon ama qaa jakeyanon noongi kete qaana gosin jen tegon nombombaajon anju.’ ” Kian.

Poolwaa qaaya mende jen tegon kapuare mirinon ongi.

²² Poolnon kaen jero gawana Fiiliksnon Jiisaswaa kania otaan laligojuti, iikawaa kania saanon moma sororogon Poolwaa qaaya batuyanon koton kokaen jero, “Kawali galen wana Lisiasnon kouro kamban iikanon Poolwaa qaa ii jen tegomana.”

²³ Kaen jen kawali galen jen koto Pool mende somongon een jaagalen mero kasa mirinon raro. Tinitosaurutanon Pool kalan koma iwoi ama maaroti, ii men mubutiwaajon mende qotogon onono.

Poolnon qaaya jero Fiiliks ano Drusila mori.

* **24:17:** Apo 21.17-28 * **24:21:** Apo 23.6

²⁴ Ween tosaana tegoro Fiiliksnon embia qata Drusila, Juuda emba somata ii wama kari Poolwaajon qaa ano karo qaayaajon geja ano Kraist Jiisas moma laarin mubombaa kania jen asariro moro.

²⁵ Ii moroto, Anutuwaa qaa tosia toroqen amin mogi bimooro. Poolnon Anutuwaa jaanon solananiwombaa kania jen asarin ananaa nanamememana galen koma aowombaajon jero ano Anutunon kamban mon ano iikanon gosin nonoma qaanana jen tegowaati, qaa karoon iikanon uuta kuuro. Poolnon qaa iikaan jero aaron lalanani bo qosoma jero, “Yamagen! Mono ii mesaowa. Keteda koi saanon mesaon kena kamban mon mobe sokombaati, iikanon saanon mombo koma horon gombe kawa.”

²⁶ Kaen jen kilen toroqen Poolnon ana wantaaya monej mubaatiwaa romongoro. Kaen mamboma jejeromonromon ama indin mamaga koma horon muro karo qaa qaa jen rari.

²⁷ Poolnon kapuare mirinon raro gbani woi tegoro. Ii tegoro eja qata Porsius Festus iinon Fiilikswaa mundanaga gawana koloomambaajon ano. Kaen ano Fiiliksnon Juuda ejembanon nisosoroowutiwaajon moma Pool mende isano kapuare mirinon toroqen raro. Kian.

25

Poolnon gawana Festuswaa jaanon qaa kitia jero.

¹ Festusnon gawana koloon prowins uutanon keuma raro ween karoon tegoro Sisaria taon mesaon Jerusalem sitinon uro.

² Uro jigo gawon galen wana ano Juuda jotamemeya yononon jaasewananon kouma Pool qaa Jakeyanon ambombaajon jen aron qen nangi.

³ Aron qen nama kokaen jen welengi, “Oo gawana, giinon saanon nononon monin sokombaatiwaajon jen tegona qaa angi Pool wama Jerusalem sitinon koi kawu.” Yononon wala qaa kokaen somongon jegi, “Poolnon kananon karo iikanon mono qenin komuwaa.” Kaen jen jojorin embongitiwaajon ama kan kaen welengi.

⁴ Kaen welengito, Festusnon kokaen meleema onono, “Pool ii Sisaria taombaa kasa mirinon raro galen komakeju. Nii neeno kamban mende koriro iikanon eleema kemambaajon mojen.”

⁵ Kaen jen toroqero, “Kawaajon eja iikanon qinjita mon anagati een, saanon onoo jotamemeurugia tosanon niwo Sisaria kemen kanon qaa selianon kuun jen mugi momana.”

⁶ Kaen jen ween 8 me 10 kawaa so Jerusalem sitinon yonowo laligoro tegoro eleema Sisaria taanon kemero. Kemen en waama iikanondeen qaa jenteegowaa dun rarayanon rama jen kotooro Pool wama kagi jaayanon kouma nano.

⁷ Poolnon kouma nano Juuda jotamemeya Jerusalem sitinonga kagiti, iyononon liligon mun nama kazi qaganon qaa bologa mamaga selianon kuun jegi. Ii jegito, qaagiaa hona ii qendeembombaajon amamaagi.

⁸ Kazi qaa een jen nangito, Poolnon ii qewagon kokaen jero, “Niinon iwoi bologa mon mende ambe. Juuda nonoonon Kana qaa mende qotogowe. Jiwowon jigo mende men totowiwe ano Room Siisakimbaanon qaawaajon tuarenjen mende ambe.”

⁹ Kaen jero Festusnon Juuda yononon iyanajon mogi ubaatiwaajon moma Pool kokaen qisin muro, “Selenon kuukuu qaa koi jejuti, gii saanon iikawaa kitia ii Jerusalem uma kanon noo jaasewananon nama jewaga me qaago?”

¹⁰ Qisin muroto, Poolnon jero, “Room Siisakinnon jen kotoo qaa jake koi kuugita koi nambe gosin noma qaana jen tegona sokombaa. Nii Juuda ejemba bologa mon mende ama onombe. Ii geenjo saanon moma yagojan. Mono naambaajon mombo yonoonon kembenaga?”

¹¹ Bologa mon mende ambeto, Kana qaa mon uugun iwoi mon ama bolin kawaajon koomuwaa buna koloowenagati een, ‘Niinon komumambo,’ jen mende olon koma kema. Ii qaagoto, yononon kazi qaa een toontoon jen qaagiaa kania qendeembombaaajon amamaajuti een, qaa omayaajon ama monnon nuama yonoo boronon amambaajon amamaawaa. Room Siisakinnon mono qaana mindingon jen tegoro dingowaa. Kawaajon niinon mono iwaa jaanon kemambaajon kotiin qisijen.”

¹² Kaen jero Festusnon jawinuruta yonowo qambanmamban qaa mongama gosin kokaen meleema muro, “Gii Siisakimbaanon kemambaajon moma qisijani, iikawaajon mono saanon Room kema iwaa jaanon namba.” Kian.

Poolnon kin Agripawaa jaanon nano.

¹³ Ween tosaana tegoro kin Agripa ano naana Bernaisi yoronon Festus iima godagara qendeembaotiwaajon Sisaria taanon kari.

¹⁴ Kan kanon ween mamaga laligori Festusnon Poolwaanon qaa ii kin pombo amin moma kokaen jero, “Fiiliksnon eja mon mende isano kapuare mirinon kokanon rama laligoja.

¹⁵ Niinon Jerusalem kembe Juuda yonoo jigo gawon galengia wana ano jotamemeurugianon noonon kouma kokaen qisin nongi, ‘Nono eja iikawaa qaa men kanin giinon mono saanon iwaa kania gosin qaaya jen tegowa.’

¹⁶ “Kaen qisin nongito, niinon kokaen injowee mogi, ‘Room gawman nonoonon kana ii kokaen: Mombaa selianon qaa bologa kuun jejuti, nono ejemba mombaa qaa ii lan mende jen tegonkejon. Wala horon qaa jakeyanon anin kaziurutanon kagi leelee ororon aron qen nangi qaa selianon kuun jen mugi kitia saanon jewaa. Qaa kitia jero ii gosin hona kolooro iikawaa so saanon qaaya jen tegonkejon.’

¹⁷ Yononon koi kan ajoroogi niinon kamban mende koriro en waama iikanondeen jenteegowaa dun rarayanon rama jen kotowe eja ii wama kagi noo jaananon kouro.

¹⁸ “Kouroto, qaa men kagiti, iyononon liligon mun aron qen nama qaa selianon kuun jen mugi. Kaen angi iwoi bologa totoon mon anagati, kaen jewuyatiwaajon mambombeto, qaa iikaana mon mende jegi mobe.

¹⁹ Ii mende jegi mobeto, kitianon eja ii qetama iyangiaa momalaarigiaa qaa batuya tosaana ano eja mon qata Jiisas iwaajon angowowo meg. ‘Jiisasnon komuro,’ jegito, Poolnon ‘Gbilin laligoja,’ jen kaparan koma kotiuro.

²⁰ Kaen jen kazi angi niinon ‘Qaa kaana ii nomaen gosiwenaga?’ jen kana mongama uuwoi mobe. Ii moma nama kokaen qisin mube, ‘Selenon kuukuu qaa jejuti, gii saanon iikawaa kitia ii Jerusalem uma kanon jenaga me qaago?’

²¹ Qisin mubeto, Poolnon Uutananaa jaanon kemambaajon kaparan koma kokaen qisiro, ‘Mono jena galen koma nongi Siisakimbaanon kembe qaana mindingoro dingowaa.’ Kaen qisiro eja waagiawo jen koton onombe galen kongi raja. Era wasin mube Siisa-kimbaa jaasewananon kembaa.”

²² Festusnon kaen jero Agripanon ijoro, “Niida mon eja iikanon qaaya jero momambaa siina mojen.” Ijoro kokaen meleeno, “Worango saanon qaaya mobaga.”

²³ Kaen meleeno en waagi kantriwaa jawin, kawali galen somata ano jotamemeya uuta yononon kan Agripa ano Bernaisi yoroohon jura soron arogaranon mouma korisoro rii qama koma horon orongi qaawaa jake miri uuta iikawaa uutanon keugi. Festusnon jen koto Pool wangi iikanon kouro.

²⁴ Poolnon kouro Festusnon waama nama kokaen jero, “Kin Agripa ano eja somata kuuya nonowo koi rajuti, onjo mono eja koi iibu. Juuda ejemba tuun kuuya yononon iwaajon ama noo uuna kuugi. Sisaria taon kokanon ano Jerusalem sitinon onanon qaanon kuun noma qa gigilaan kokaen jen laligogi, ‘Eja koi kanon mono balonon laligowaatiwaa so qaago. Mono yamagen!’

²⁵ “Kaen qama laligogito, niinon gosiwe iwoi mon koomuwaa buna koloowaatiwaa so ii mende ano. Niinon kania kaen mokoloon iibeto, ajo Room Uutananaa jaanon keno qaaya mindingoro dingowaatiwaajon kaparan koma qisiro. Kawaajon qaa somongon wasiwe Room kembaa.

²⁶ Room sitinon kembato, iwaanon qaa ii nomaen on Room eja Ponnaajon ambe kenaga? Iwaajon qaa lan jejuto, qaa kaniawo mon ii tororo mende moma asarijen. Kawaajon jewe wama kan kin Agripa goo jaaganon ano on tosaan kin pombaa gematanon koi rajuti, onoo jaasewangianon angi nanja. On saanon borojan men qaaya gosigi hona kolooro mono ii moma saanon terenon oowenaga.

²⁷ Eja mon kasanon somongon qaa jakeyanon oombombaa qaaya nomaen jejuti, ii asuganon jewombaajon amamaan kilen een wasiwombo. Sili ii noo momonon gejajojomban tani kaanja kolooja.” Kian.

26

Poolnon qaayaa kitia kin Agripawaa jaanon jero.

¹ Kaen ragi kin Agripanon Pool ijoro, “Gii saanon geengaa qaa kitia jena moman.” Kaen ijoro Poolnon nama boro koton mun iyanqa qaaya nangon kokaen kanain jero,

² “Oo kin Agripa, Juuda jotamemeya yononon qaa selenanon kuun jen nonjuti, niinon qaa kuuya iikawaa kitia ii kete saanon goo jaaganon asuganon jemambaajon simbawonawo mojen.

³ Giinon Juuda nonoonon nanamemen ano angowowo qaanana kuuya ii tororo moma yagojan. Kawaajon niinon onanon simbawonawo mojen. Kaen kolooro qisin gonjen: Qaa jemanati, ii saanon moma mokosingon geja amba.

⁴ “Niinon Juuda ejemba tuun uutanon koloon kanakanaiyanonga kanain neenaa kantri koi ano sitinana Jerusalem kanon laligon koube. Kawaajon Juuda ejemba kuuya yononon laaligona gbaworonanonga nomaen kouma laligoweti, ii saanon moma kotoju.

⁵ *Yononon kania kamba koriga moma kotoju. Siingia ero ii saanon kokaen nangon jewuyaga: Ananaa jigo gawon uutanon Farisii paati nononon asa yonoonon jigo momo ii tororo toontoon otaan laligonkejon. Niinon wala yonoo tuun paatinon keuma Kana qaa kaparan koma otaan laligowe.

⁶ Anutunon ambosakonurunana yonoonon soomongo qaa anoti, niinon iikawaa hona koloowaatiwaajon mamboma jejeromonromon ama laligojen. Kawaajon ama kete qaa jakeyanon noongi nanjen.

* 26:5: Apo 23.6; Fil 3.5

⁷ “Ananaa Israel ejemba tuun 12 nononon korebore soomongo qaa iikawaa hona koloowaatiwaajon mambomakejon. Ii mamboma jejeromonromon ama asaga gomantiina pororo Anutu waeya men mepe-seenkejon. Oo Uutana, niinon jejeromonromon kaan amakejenywaajon Ju-uda jotamemeya yononon qaa bologa bologa selenanon kuun jen nomakeju.

⁸ Anutunon ejemba koomuya men gbilin onono waabuyati, onono ii mono nomaembaajon ama mende moma laariju?

⁹ * “Neeno kaanagadeen kokaen romongon laligowe, ‘Nii Jiisas Nazaret ejawaa gabunaya songbambe qaombaatiwaajon manja mamaga qe-manjatiwaa so koloojen’ Kaen romongon kazi ama laligowe.

¹⁰ Kazi ama Jerusalem kanon onanon manja qen laligowe. Jigo gawon galen wana yononon nemun koma nongi jen kotowe Anutuwaajon ejemba soraaya ii mamaga unuama kapuare mirinon onoomakegi ano tosaana komuwutiwaa qaa jegi niinon kaanagadeen qaa ii kotingon wambelaan (wout ama) laligonkebe.

¹¹ Kambana kambana liligon qamakooli miri so borojan men onombe uugia meleengiti, iyononon asugigi. Asugigi Jiisas qakooma mepaegon mubutiwaajon kuun qaa tokoronkota jen horon ureen onombe. Kaen ama onombe oolinon geriawo talungon unugi siimbobolo moma laligogi. Uunanon gere jen sorogoro sisiwerowero ama onomambaajon koriganon waba kantriwaa sitia sitia kanon kema laligowe.” Kian.

Poolnon uuta meleenotiwaajon sunduya jero.

Apo 9.1-19; 22.6-16

¹² “Kaiyaka kaen ama laligowe kamban monnon jigo gawon galen wana yononon niwo uumotoon ama nemun koma nongi Damaskas sitinon kemambaajon kananon kembe.

¹³ Oo Uutana, niinon kananon kembe ween biiwia kanon Siwenonga asamararan mon uulanawo kamaaro. Kamaan oobili kaana asugin ween jaaya uugun asariro iibe. Asasaga iikanon mono nii ano eja niwo keningi, nono turun nonono.

¹⁴ Turun nonono kuuya tama namonon kamaan konin. Kamaan koma enin noojon qaa mon kolooro Hibruu qaanon kokaen nijoro mobe, ‘Sool, Sool, gii naambaajon sisiwerowero ama nomakejan? Gii mono bulmakao ejia kaana koloowabo. Toyanon balon mozongowaatiwaajon bulmakao ejia kinonon somongoro sosoda hororo sokonjato, lan horon geriawo yakarin horon ureero oolinon qero siimbobolo momakeja. Gii mono iikawaa so lan lugun geengaa gemaga een toontoon kotowabo.’

¹⁵ “Ii moma qisiwe, ‘Oo Pon, gii moronon?’ Qisiwe nijoro, ‘Nii Jiisas sisiwerowero qaganon ama nomakejan, mono ii koloojen.’

¹⁶ Ii koloojento, gii saanon waama namba. Nii ano iwoi iijani ano kanagen toroqen asugin goma qendeemanjati, ii mono nanjon jen dangunu kaana nama noo jotamemena koloon welena qen laligowa. Gii gawon ii men laligowa. Niinon kawaajon ama asugin gonjen.

¹⁷ Niinon mono geengaa Israel kanageso tuun yonoo borogianonga metogon gomaano waba kantri ejemba yonoonon wasin gombe kembagati, iyononon guwubotiwaajon kaanagadeen reenreen koma gomaano.

¹⁸ Niinon wasin gombe kema ejemba jaagia metoona uugia meleema pangamanonga asasaganon koubuya. Jaagia tooro uugia meleema Satambaa ku-usunonga loloon Anutuwaajon sopa uutanon kawuya. Kaen kan moma laarin nongi singisongogia songbama mesaomana. Mesaowe Anutunon

* 26:9: Apo 8.3; 22.4-5

alauruta tak koton onono soraaya koloojuti, mono iyonoo batugianon keuma dun raragia men oyanboyan koloon laligowuya.' Jiisasnon kaen koton kondoon noma nijoro."

Poolnon uuwaa gawonaa sunduya jero.

¹⁹ "Oo kin Agripa, Jiisasnon kaen nijoro niinon Siwenonga jaameleen unu iima kania moma ii kolatin laligomambaajon moma osiwe. Kawaajon niinon jaameleen unu iikawaa qaaya ii ten koma gawon men laligowe.

²⁰ *Ii ten koma liligon Buṇa qaa kokaen jen sein laligowe: Ono mono uugia meleema Anutuwaanon eleema kan uumeleengitiwaa hona ii nanamemengianon qendeema laligowu. Buṇa qaa ii wala Damaskas ano Jerusalem siti woi iikanon laligojuti, iyonoojon jen asarin laligowe. Iikawaa gematanon Juuda kantri kuuya yonoojon jewe ano waba kantri yonoojon jen uugia kuun laligowe.

²¹ Kania kawaajon ama Juuda ejemba tosanon jiwowon jigonon uma iikanon qelanjin noma kaparan koma koomuya nuwombaajon angi.

²² "Kaen angito, uuna meleembeti, iikanona laligon koube Anutunon ilaan noma laligoro kamban kokaamba toroqen saanon laligojen. Ilailaan kawaajon ano koi nama uuta ano kamaanqeqeta onoo jaanon nama qaana koi jejen. Mooses ano gejatootoo ejemba yononon iwoi koloowaatiwaaajon jegiti, niinon mono yonoonon qaa iikayadeen tororo otaan qaa kokaen nanjon jejen:

²³ *Anutunon aren ano Hamoqege Toya Kraist iinon siimbobolo moma komun eja mutuya koomunonga waabaa. Waama Anutu asasagaa kania ii Juuda tuun ano waba kantri ii inisaama jen asarin onoma laligomambaajon nijoro."

²⁴ Poolnon qaayaa kitia kaen jero gawana Festusnon terenjon qaa batuyanon koton jero, "Pool, gii kaamaa anjan. Papia miria miria kanon una momoganon sein wanga men soorota laligojan."

²⁵ Kaen jeroto, Poolnon meleeno, "Oo pon sorona Festus, niinon wanja soosooya mende koloojen. Qaa jejeni, ii momakooto qaa honaga kolooja.

²⁶ Kin Agripanon qaa kokawaa kania moma yagoja, kaen mojen. Iwoi kuuya ii aasangoyanon wangon monjon mende kolooro. Kawaajon buju qaa kuuya ii mono kin pombaa gejianon kemero modaboroji, iikaen moma kotiijen. Kawaajon niinon qaana koi saanon awasankaka qaganon nama jewe mojan.

²⁷ Oo kin Agripa, Juuda eja gii gejatootoo yonoonon Buju Terewaa qaaya moma laarijan me qaago? Ii moma laarijani, iikaen mojen."

²⁸ Poolnon kaen jero Agripanon meleema jero, "Oo Pool, giinon kamban torodaamon kokaamba uuna kuuna niinon uuna meleema Kraistwaa alia koloowenagatiwaaajon mojan me? Kaen romongojan me?"

²⁹ Kaen jero Poolnon meleeno, "Oo kin, qaa koriga me toroga jewenagati, ii kilen. Giinondeen qaagoto, keteda koi qaana geja ama mojuti, kuuya ononon kaanagadeen Kraistwaa alauruta koloowutiwaaajon uusiinanon moma kokaen qama koolijen: Oo Anutu, uugia meleema onona niinon koi laligojeni, mono iikawaa so koloowu. Gbado (tape) iikayadeen onoo borogianon ubaatiwaaajon mende mojen."

³⁰ Kaen meleeno kinjon waaro gawana ano Bernaisi yoronon kaanagadeen waari ano yonowo ragiti, iyononon kuuya waagi.

* **26:20:** Apo 9.20, 28-29 * **26:23:** Ais 42.6; 49.6; 1 Kor 15.20

³¹ Waama mesaon kengi eja geria yononon iyangiodeen amin moma kokaen jegi, “Eja koi kanon bologa mon mende ano naambaajon een toon gbadoon mugi? Iinon koomuwaa bunja koloowaatiwaa so mende kolooja, kaen mojon.”

³² Kaen jen amin moma Agripanon Festus ijoro, “Siisakimbaanon kembe qaana mindingoro dingowaatiwaajon mende kaparan koma qisin jenagati een, mono saanon isanin kemenaga.” Kian.

27

Pool wangonon oonggi kanain Room keno.

¹ Eja geria yononon nonoojon qaa kokaen somongogi: “Nono wangonon unin haamonon nangoro Itali kantrino kemono.” Qaa kaen somongogi Pool ano kapuare eja tosaana ii kawali galen mon qata Julius iwaa boronon nonoongi. Julius iinon manjaqege tuun bakaya mon qata “Room Siisakimbaa manjaqege tuun” qagiti, iikanon manjaqege eja 100 yonoo galengiaga laligoro.

² Goman mon qata Adramitium iikanona wango mon kan Eisia prowinswaa kowe goraaya metetereen wango doya motomotoon kanon kombaatiwaajon ama jojoriroti, iikanon unin. Unin opo sel horon mororongogi haamonon nangoro kowenon kenin. Masedonia prowinswaa siti qata Tesalonaika iikanona eja mon qata Aristarkus iinon koipunana kolooro motoon kenin.

³ Kema en waama kanon Saidon gomanon keunin. Keunin Juliusnon Pool ala men mun jen tegoro wango mesaon alauruta yononon kema injiira naa iwoiwaajon amamaaroti, ii ilaan mugi.

⁴ Iikanona mombo kowenon kenin haamonon kana kembon jeni, iikaan baagenqa qen gilirotiwaajon bimooro toroqen wato qata Saiprus kawaa aasangoyanon kemen koorongon metetereen kenin.

⁵ Kenin haamonon nangoro kowe koton Silisia ano Pamfilia prowins woi ii uruugun Lisia prowinswaa siti qata Maira kanon keunin.

⁶ Keuma kanon kawali galenananon wango mon mokoloo. Wango iikanon Iijiptwaa siti qata Aleksandria kanon kan Itali kantrino kemambaajon ama jojoriro. Ii mokoloon jen koton nonono iikanon unin.

⁷ Uma kowenon kenin haamonon saanon mende nangoro ween mamaga ii osojonon kenin. Kaen kenin tegoro kanon kupukapa koma kowe kanon Nidas taon kosianon keunin. Kosianon keunin haamo kotakota qen kaan baagen toroqen kembombaa kania somongoro. Somongoro bimooro Kriit watowaa masuya qata Salmone ii uugun kema wato gematanon kemen koorongon metetereen kenin.

⁸ Kowe goraaya kosere metetereen osiqosiwo kema laligon Lasea taon kosianon goman qata “Wango suuluya iimasiinsiinawo, Fair Hafens” qamakejuti, iikanon keunin.

⁹ Iikanon keuma kamban koriga mesoqesoon laligonin. Kaen laligonin singisongo soongbambaa kendon qata Yom Kippur* iikawaa kambananon tegoro haamoqege kambananon mono kan kuuro keunin. Haamoqege kambananon ejemba kowenon kema “Tiwilaawombo,” jen wangogia somongon laligonkegi. Kawaaajon Poolnon galen meme qaa mon kokaen injiira,

* 27:9: Yom Kippur korisoro kendon ii Septembe tetegoyanon me Oktobe kanakanaiyanon amakeju.

¹⁰ “Ejauruna, anana kowe qaganonj toroqenj kembombo. Kupukapa qaganonj kema tiwitiwilaa mokoloowombo. Raidimbononj qero wanjonana janjoro esuhinaya sooro nononano kaanagadeen komuwombo. Goman tansion kaen kolooro iijen.”

¹¹ Galenj meme qaa kaen jeroto, kawali galenananonj Poolwaanonj qaa ii qotogonj wango toya ano melenqeleen loqa (steer) galenja yorononj “Saanonj kembonja,” jeriti, kawali galenananonj qaagara ii moma laariro.

¹² Gomanj qata “Wango suuluya iimasiinjiinawo” iikawaa wango doya ii haamoqege kambanj rarawaa so mende kolooro. Kawaajonj ama eja mamaganonj kembombaa qaa kotingonj kokaenj jegi, “Koi rabombaajonj mojonana tiija. Saanonj opo sel horonj mororongogi kowenonj kembonja. Kema kaparanj koma laligonj kana kolooro Fiiniks wango dononj keubonaga. Iikanonj keuma haamoqege kambanj koi saanonj rama laligonin tegowaa.” Wango do qata Fiiniks ii Kriit wato kawaa goraayanonj weenj kemekemetaagenj eja. Kianj.

Raidimbononj kowe mero boliro.

¹³ Kembombaa qaa kaen jegi haamononj osonjon kanainj Saut waagengga qero. Qero “Saanonj kema arenana otaanj Fiiniks iibonja,” jenj romongonj nama wanjowaa kasa mindanja mesungi kouro. Kouro wanjononj lolooro haamononj nanjoro sosooda nunuano Kriit watowaa goraaya metetereen kosere keninj.

¹⁴ Kaenj keninto, kambanj mende koriro haamo esunja kotakota qata yoware, Noot listwaa raidimbonj (momosia) kanonj mono wato iikawaa qaganongga qenj giliin nununj karo.

¹⁵ Nununj karo wanjonana galenj kombombaajonj menj bimbimgogi haamo qenj karotiwaagenj kemambaajonj amamaaro. Amamaaro mesaogi haamonondeen wango kuunj menj wano anj eenj keno utugonj nonono lanj keninj.

¹⁶ Utugonj nonono laligonj wato melaa monj qata Kauda kawaa gematanonj Saut waagenj keninj. Iikanonj kema gomba kasanonj somongogi wango gematanonj apu kotonj karoti, ii aonj oronj kowenongga horonin mamaga bimooro kilenj kaparanj koma horonin kouro.

¹⁷ Gomba ii horonin kouro wango somatanonj aninj. Wanjononj utugonj janjowabotiwaajonj moninj kasa menj wango kokosiin somongonj kotiigi. Kaenj kema kema sakasinj bambaanja qata Sirtis† iikanonj kowe koria koriga mende eja. Nono iikanonj kuunj osiwombotiwaajonj toroko moninj. Kaenj moninjiwaajonj ama wanjowaa opo sel iwoiya ii metogonj kamaanj ama wango galenkonjonj mesaogi. Ii mesaogi haamononj wango kuunj nanjoro eenj lanj keninj.

¹⁸ Eenj lanj keninto, raidimbonj iikanonj mono geriawo toroqenj qenj utugonj nonono. Kaenj utugonj nonono gomanj ano iikanonj kanainj wanjowaa esuhina tosaanj menj kowenonj giligi kemero.

¹⁹ Weenj karoonj kolooro kanonj wanjowaa ilawoila akadamuyawo ii anjio menj giligi kowenonj kemero.

²⁰ Kaenj memenjalinj kema kema gomantiinja weenj mamaga iikanonj weenj me sengelao monj mende iininj. Raidimbonj kanonj kaanagadeen kotakota toroqenj qenj ero. Qengadeen ero bimooro “Mono qaombonja!” jenj laaligo soomongowaajonj moma uunananonj kamaaro titiboronana tegoro raninj.

²¹ Raidimbonj uutanonj kambanj koriga kanj laligonj nembanene monj mende neninj. Kawaajonj ama Poolnonj batugianonj waama nama kokaenj injijoro, “Ejauruna, niinonj Kriit wato mende mesaowombaa gejanono

† 27:17: Sirtis ii Afrika kantri qata Libia iikaan baagenj eja. Sirtis kanonj kowe dutanonj sakasin bambaanja bambaanja eja.

inijoweti, onjo noononj qaa ii otaagi sokonaga. Kaenj aninj tiwitiwilaa koi kanonj mono qanananonj mende unaga.

²² Gejanonona mesaogito, keteda koi qambanjmambanj qaa kokaenj onjonjen: Onjoononga monjonj laaligoya mende tiwilaawaa. Ii qaagoto, wangogadeenj tiwilaawaa. Kawaajonj onjo mono qaqabunjabunagia moma rabu.

²³ “Niinonj benj qata Anutu iwaa bunja koloonj welenja qenj laligojen. Gomantiinja gaonj ewe iinonj Siwe gajobaya monj wasiro noo kosonanonj kanjanja.

²⁴ Nama kokaenj nijoja, ‘Pool, gii toroko mende moba! Gii saanonj Room Siisakimbaa jaasewananonj kena gosinj gombaa. Moba! Anutunonj keraqeeangoya qendeema goma ejemba kuuya giwo wangononj motoonj laligojuti, iyonoo laaligogia mono goo boroganonj ano giwo nama monjonj mende komuwaa.’

²⁵ Siwe gajobanonj qaa nijoji, mono iikawaa so koloowaa. Niinonj Anutu kaenj moma laarinj mujen. Kawaajonj ejauruna, onjo mono qaqabunjabunagia moma rabu.

²⁶ Kaenj koloowaato, haamononj qenj utitiinj nonono wato mombaa goraayanonj keubonjatiwaa so kolooja.” Kianj.

Gomantiinja 14 kolooro balonj dodowigi.

²⁷ Wangonananonj Kowe Balonj Batugaranonj (Mediterranean Sea) iikawaa bakaya qata Adria Kowe iikanonj eenj lanj keno gomantiinja 14 kolooro. Ii kolooro gomantiinja biiwia kanonj wango gawonj meme eja yonjononj “Mono balonj monj dodowijonj,” jenj uugianonj kaenj mogi.

²⁸ Kaenj moma nama keda kasa monj aenj kitiawo somonjonj giligi kemenj kowe dusiita oosiro. Oosiro kowe korjaa jangoya kolooroti, ii 40 miita (120 fiit) kawaa so. Boronja monj toroqenj kema tani motoonj ii kaanjiadeenj angi jangoya iikanonj 30 miita (90 fiit) kawaa so kolooro mokoloogi.

²⁹ Ii mokoloonj wangonananonj jamo toronj batuyanonj kuuwabotiwaajonj toroko mogi. Kaenj moma wangowaa kasa mindanja 4 ii wango gematanongga isama osonj menj kamaanj angi ano gomanj asariwaa-tiwaajonj mamboma qama koolinj raji.

³⁰ Kaenj ragito, wangowaa gawonj meme eja yonjononj mondomondo qaa kokaenj jegi, “Nono wango wanaagenj wangowaa kasa mindanja tosaanja giliniinj kemebaa.” Kaenj mondonj jenj wango melaa, gomba monj wangonongga metogonj menj kamaanj angi kowenonj kamaaro wango mesaonj angobato menj aasangoyanonj oлонj koma kembombaajonj angi.

³¹ Kaenj angito, Poolnonj kawali galenj ano manjaqeqe eja ii kokaenj irijoro, “Yonjononj wangononj mende meselatinj nambuti eenj, onjo laaligo soomongowaa kania monj mende koloowaa.”

³² Kaenj irijoro manjaqeqe eja yonjononj kema gombaa kasia kotogi anodeenj keno gawonj meme eja yonjononj oлонj koma kembombaajonj amamaagi.

³³ Wengeranj suluro kanonj Poolnonj korebore nene newutiwaa qambanjmambanj qaa jenj kotonj onjoma kokaenj jero, “Onjo mono kambanj koriga uuwoi mamboma nembanene monj mende kisiriinj laligogi kete weenj 14:nja kolooja.

³⁴ Kawaajonj nii kokaenj jenj kotonj onjonjen: Anana laaligonana somongowombaajonj aonj orowonati, iikanonj esurnana kamaawabotiwaajonj mono kotiinj nama qeangoninj sokombaa. Kawaajonj onjo mono nembanene

newu. Onoononga monnon mon selia mende tiwilaawaa. Wan jugia melaa mon ii mende totoon soowaa.”

³⁵ Kaen jen Poolnon bered men korebore yonoo jaasewangianon Anu-tuwaa dangisen jen moton kanain nero.

³⁶ Kaen nero iima kuuya yononon awasangia kamaaro kaanagadeen nene men negi.

³⁷ Nono wango uutanon mindirin jango 276 kawaa so laligonin.

³⁸ Yononon korebore nene nen nen timbiringogi. Kaen ama wangonon afaangowaatiwaajon wiit dumun kota taruyawo men giligi kowenon kero. Kian.

Wangonon kowe toronon kuun osin jangoro.

³⁹ Goman ano balon iima ii mende moma kotogi. Mende moma kotogito, kowe wangona (bay) sakasinawo mon mokoloon iigi. Ii iima “Mono wango meleema batogon iikanon keubonaga,” jen qaa somongogi.

⁴⁰ Qaa kaen somongon nama wangowaa kasa mindanaa kasia kotogi suno mesaogi kowe dutanon ero. Ii koton iikanondeen leele melengeleen (steer) loqa woi eroti, iyoroo kasagara isangi loloo. Ii isama wango bataa opo selya horon mororongogi haamonon nangoro wango meleengi sakasinon baagen kenin.

⁴¹ Kaen keninto, wangonon kowe toronon kembabotiwaajon somongowombaajon amamaan mesaon giligi kema kuuro. Iikanon kuun wango wanon toronon qen osin kema kamambaajon amamaan raro. Kaen raro kowe sirinon wango goonon kotakota gilin qen qosomosono.

⁴² Kaen kolooro jegi, “Kapuare eja yonoononga monnon apu qen koton olon koma kembabo.” Kaen jegi manjaqe eja yononon kapuare eja nono kuuya nunuwombaajon mogi.

⁴³ Kaen mogito, kawali galenananon Poolwaa laaligoya somongomambaajon moma manjaqe eja urutanon kaen ambubotiwaajon angon koma onono. Angon koma onoma kokaen jen koton nonono, “Daen ononon kowe aotin kekembaa kania mojudi, onono wala lugun kemen kowe aotin kema goraayanon ubu.

⁴⁴ Yononon wala kengi tosanon gemagianon palan tapia qelanjin mewu me wangowaa kitia kania kania mokoloon iikawaa qaganon en kowe aotin kembu.” Kaen jen koton nonono tani kaen ama kuuyanon laaligonana somongon kowe goraayanon keudaboronin. Kian.

28

Malta watonon mamboma laligonin.

¹ Laaligonana somongon kowe goraayanon kouma kanon wato qata Malta qagi monin.

² Kounin konon kanain kamaaro goman olomooroto, Malta ejemba yononon ala awaa toontoon koloon nonoma gere angi jero nunuangi korebore gere kosianon kema konama rani.

³ Poolnon gere akado men kululuun borangon gerenon ano. Ii ano jero qato monnon gere kukunanon kosuro kouma borianon somongon kiro.

⁴ Mokolenon kaen somongon borianon mondon kamaan nano watowaa toya yononon iima iyangiodeen amin moma kokaen jegi, “Eja koi kowenonga laaligoya somongon kouroto, Songorinon kilen irona meleema laaligoya koton muro komuwaa. Kawaaajon mono unuro koomu ejaga kolooja. Kaen moma kotiiin.”

⁵ Kaen jegito, Poolnon soromaan utugon nama giliro gere uutanon kemero Poolwaa selianon tiwitiwilaa monj mende kolooro.

⁶ Kaen jen iigigiin “Selia somariin osaawaa me uulanawo komun balonon tama kamaan kombaa,” kaen jen akakarini iima mamboma nanji. Kamban koriga mamboma nangito, Poolwaa selianon iwoi bologa monj mende kolooro. Kaen kolooro roromongia meleenon jegi, “Oo, eja koi mono ben ejaga kolooja.”

⁷ Malta sakasinon kouma lan uun kosianon nene gawon balon koria koria ano bao bulmakao tuunja tuunja egi iinin. Ii watowaa eja pongia qata Publius iwaanona ero. Balon toya iikanon koma horon nonono mirianon unin uukalen qaganon kalan koma nonono iwo ainjolon raniin ween karoombaa so keno.

⁸ Raniin Publiuswaa mananon selegere ano kerauru sayawo ji (dysentery) kanon kiro dunnondeen ero. Ero Poolnon iwaanon kema qama koolin boria wananon ama men qeangoro.

⁹ Kaen kolooro iikanondeen ji ejemba tosaana kuuya wato iikanon egiti, iyononon kaanagadeen kougi Poolnon Anutu qama kooliro qeangogi.

¹⁰ Yononon kalen kania kania mamaga nonoma iikaana kanon goda qen nonoma laligogi. Kanagen wangonon ubombaajon anini, kamban iikanon kowe qaganon kana laaligowaa iwoiyaaajon amamaanini, ii men nonoojon wangonon angii. Kian.

Malta mesaon kema Room sitinon keunin.

¹¹ Koin karoon tegoro wango monj qata “Ben Sunesune” mokoloogi. Wango iikawaa wananon sunesune benwoi qagara Kastor ano Poluks yoroo unagara menjerengon angii nani. Wango kanon Iijipt kantriwaa siti qata Aleksandria iikanona karo wato kanon somongon haamoqege kambana ii ragi. Ii ragi tegoro unin opo sel horon mororongogi haamonon nangoro mesaon kenin.

¹² Kema kema siti qata Sairakyus kanon keuma balonon kamaan ween karoon raniin.

¹³ Rama wangonon unin opo sel horon mororongogi kema Regium sitinon keunin. Keuma en waama haamo Saut waagenga kanain qero. Qero kema ween boria woi kolooro kanon Room leegen Puteoli taombaa wango donon keunin.

¹⁴ Keuma kanon uumeleen alaurunana tosaana mokoloon iniinin. Iniinin kokaen qisin nonongi, “Ono saanon nonowo sonda motoongon laligowuyaga me qaago?” Qisin nonongi “Saanon,” jen yonowo laligonin. Laligonin tegoro onomesaon Room sitinon unin.

¹⁵ Uumeleen alaurunananon Room siti laligogiti, iyononon kaniniwaa buju qaa mogi. Ii moma mokoloon nonombombaajon tosanon waama (kana 43 mail kan) goman qata Apus Forum maaket iikanon kagi. Tosianon (33 mail kan) goman qata Ala miri karoon, iikanon kan mokoloon nonongi aitononon. Aitonon Poolnon “Anutu dangisen!” jen mepeseen uuta qeangoro. Kian.

Poolnon Room rama Juuda ejemba uugia kuuro.

¹⁶ Room sitinon kouma kanon Poolnon miri monnon anodeen rabaatiwaa-jon jen tegon mugii manjagege eja monnon galen men mun laligoro.

¹⁷ Kaen jen tegon mugii miri iikanon raro ween karoon tegoro Juuda ejemba geria koma horon onono kan ajoroogi. Ajoroogi Poolnon kokaen injijoro, “Alauruna, niinon ananaa Juuda ejemba tuunana mende qetama kazi ama onombe me ambosakonjurunana yonoononga nanamemen moma

laligojoni, ii mende men boliwe. Kaen qaagoto, kilen Jerusalem sitinon qe-lanjin noma somonjon noma kapuare mirinon noongi rabe Room gawman yonoo borogianon noongi.

¹⁸ Noongi borojan men kianiaa qisin gosigi qeangoro. Niinon iwoi bologa mon mende ama koomuwaa bunɔ koloowenagatiwaa so mende kolooro. Yononon kaen iima koton isama nombombaajon mogi.

¹⁹ *[“]Kaen mogito, Juuda jotamemeya yononon Judia kanon qaa ii qewagon tuarenjen angi. Kaen angi sisau koloon bimooro niinon kana mongama mon mende mokoloon kokaen kaparan koma qisiwe, ‘Niinon saanon Room sitinon kembe Siisakinjon qaana mindingoro dingowaa.’ Kaen qisiwe wasin nongi koi kawe. Neenaa Juuda tuun yononon kazi ama nongito, kilen yonoo selegianon qaa bologa mon kuun jen onomambaajon mende mojen. Kaen qaago.

²⁰ Anutunon eja mon koloowaatiwaa soomongo qaa nonono Israel nononon qaa iikawaa honɔ koloowaatiwaaajon mamboma jejeromonromon amakejoni, niinon mono eja soro iwaajon ama gbadoon nongi gbado (tape) koi bosinjen. Kiania kaen. Kawaajon ama kete injiima qaa qaa ama amin mobombaajon koma horon onombe koi kagi ajorojon.”

²¹ Kaen injoro moma jegi, “Judia balonon goojon qaa jen laligogito, nonoojon tere mon mende angi karo iinin. Kaanagadeen alaurunananon iikanonɔ koi kagiti, iyonoononga monjon goo qaa buju me sundu bologa mon mende jegi monin.

²² Ii mon mende jegi moninto, uuganon qaa eji, nono ii saanon mobombaajon mojon. Goonon Nazaret paati tuun iikawaa qaaya ii balon so jegi ejembanon qotogogi leele iikanon niinongiinon qaa mamaga jen kazi amakeju. Paati tuun iikawaa bujuya ii gejanananon kaen kemero mojon.”

²³ Kaen jen Poolnon qaa mombo jewaatiwaa kamban mon arengogi. Ii arengogi Juuda ejemba jaasoongonon kamban iikanon kan Pool miri raroti, iikanon ajoroogi. Ajoroogi umugawodeen kanain Anutu bentotonɔa kania jen asarin laligoro goman tiiro. Jiisaswaa kania moma yagon moma laarin uuwoi mesaowutiwaajon kaparan koma uukuukuu men onoma laligoro. Wala Mooseswaanon Kana qaa ano gejatootoo ejemba yonoonon Buju Tere weengon qaa iikanonadeen kanain Jiisaswaa kania injisaama iikanon qendeema nanjon jen laligoro.

²⁴ Bunɔ qaa kaen jen laligoro tosanon uuwoi mesaon moma laarigito, tosanon ii mende moma laarin tompin laligogi.

²⁵ Angia uumotoon mende ama aon batugianon roromongo tuun woi koloon deembombaajon angi. Deembombaajon angi Poolnon qaa kokaanagadeen injoro, “Unɔ Toroyanon qaa mon gejatootoo eja Aisaiwaa uutanon sane qero ambosakonurugia injoroti, ii mono onoo saregiaga tororo jero.

²⁶ *[“]Aisaianon qaa ii kokaen jerota eja,
 ‘Gii mono ejemba tuun koi yonoonon kema kokaen injona mobu:
 Ono gejagia ama qaa onanon momago kania moma bimbimjon kilen mende moma asariwuya.
 Jaagianon uun iwoi onanon iimago kania iima bimbimjon kilen mende iima kotowuya.

²⁷ Ejemba tuun koi yonoo uugianon mono kotiin gojoma eja.
 Gejagianon qaa moma bimbimjon jaagia komujulaan laligoju.

* ^{28:19:} Apo 25.11 * ^{28:26:} Ais 6.9-10

Kaen mende koloowuyagati een, mono jaagianon iwoi saanon iima koton gejagianon qaa moma uugianon kania moma asarin uugia meleenngi niinon ii saanon men qeangon onombenaga.’ ”

²⁸ Poolnon qaa ii jendaboron kokaen injoro, “Kawaajon onono mono qaa kota koi saanon moma yagowu: Anutunon hamoqeqewaa Buna qaaya ii mono waba kantri yonoonon ano kembaa. Yonoonon keno yononon ii saanon geja ama mobuya.”

²⁹ (Poolnon kaen jendabororo Juuda yononon angiodeen geriawo jenonkooli ama niinongiinon amigi uma kamaan ano mesaon kengi.)

³⁰ Poolnon iyanajon miri mon tatawaga sewana men iikawaa uutanon gbani woi kuuyagadeen en laligoro. Iikanon laligon ejemba daen yononon iibombaajon kagiti, iinon ii kuuya saanon koma horon onoma laligoro.

³¹ Awasanjaka qaganon nama Anutu bentotonaa kania jen asarin uukuukuu men onoma laligoro. Pon Jiisas Kraist moma mubutiwaajon Anutu hamoqeqewaa kania kuma onoma laligoro. Kaen laligoro monnon mende qotogon muro laligon kouma laligoro. Kian.

Room Tere Poolnon Room yonoo Tere ano. Jen-asa-asari

Room sitinon gadokopa laligogi uumeleen tuuna tuuna yononon batugianon siinsereren qen deema laligogi. Juuda tosanon uugia meleema Juuda nanamemenon ano Kana qaanon qokotaan Anutuwaaiweseya selegianon koton oro mende nen laligogi. Waba kantriwaa uumeleen tuun yononon Anutuwaai kalemorianan qokotaan Anutuwaai Kana qaa baatanon mende kema sewanqaari qaganon singisono afaangon ambombaajon mogi. (6.15) Anutunon Juuda kanageso hona gema unun kitigianon waba ejemba onono bunaya koloogiti, iikawaajon jomoma mepaegon onongi. (11.18-20) Kaen ama Juuda uumeleen yononon siligia walaga kaanagadeen otaagitiwaajon ama jejewili ama onoma laligogi. Juuda tuun yononon waba kantriwaa uumeleen alaurugia sureen onoma Juuda siligia mende otaagitiwaajon ama qaagia totoronkota jen tegon sewanqaari laligogi. (2.17-20; 14.3)

Mindirin onomambaajon Poolnon tuun woi yonoojon gejanono qaa ana ana ononon omakeja. Juuda yonoo kanagia inisaano (2.21-27) waba kantri yononon aisoogi. Qaa wana kokaen injoro, “Jiisas moma laarinin Anutunon momalaarinana iima qaanana jen tegoro solananiwona. Kana morota mon mende eja.” (1.17) Waba kantri ejemba sewanpiringia qetegowaatiwaajon kanagia inisaama kokaen injoro: “Anutunon onongiaa awaagiaajon ama qaagoto, iyanaa kankomuyaajon ama ononon meweengon onono. (11.30-32) Kawaajon mono kaparan koma Kana qaa ten koma laligowu. (7.12-24) Korebore singisongowaa kasa gbadonon laligon tiwilaawombaajon anjonto, (3.23; 5.12) Anutunon iyanaa irinsonsoonan kamaawaatiwaajon ama Kraist wasiro. (5.8-9) Unan Toroyanon metogon singisono kankoomuwaa ku-usunonga isama nonombaa. Kawaajon singisono nanamemen mesaon (6.11-14) mindirin jopagon aon gadokopa yonoo batugianon gadokopa kaana mende laligowu.” Gejanono kaana onono ononon ten koma mindirin laligogi. Poolnon kamban mutuya Room keno nanon mugitoroqen Spein kantrinon kemambaajon moma kaen ooro.

Buk kokawaa bakaya wana 7 ii kokaen:

Jen-asa-asari qaa ano qaa wana 1.1-17

Kuuyanon singisongowaa hamoqegewaajon amamaajon 1.18-3.20

Anutunon hamo qen nonomakejiwaa kania 3.21-4.25

Kraistwo laaligo dologaa kania 5.1-8.39

Israel yononon Anutuwaai roromongo arennon laligoju 9.1-11.36

Uumeleen nonoo sili nanamemembaa qaa 12.1-15.13

Qaa tetegoya ano anaa yeizozo qaaya 15.14-16.27

¹ Pool nii Jiisas Kraistwaa gawon meme ejaga ano Room uumeleen ejemba onowo qaa amin mobombaajon kan tere koi ononon. Anutunon nonon wasiwasi eja aposol koloojen. Anutunon Oligaa Bunaya jen seimambaajon meweengon nonota laligojen.

² Anutunon oyamboyan laligowombaa Oligaa Bunaya ninisaambaatiwaa qaaya ii waladeen somongon jero gejatootoo ejembanon moma Bunan Tere toroya iikanon oogita eja.

³ Oligaa Bunawaa kania ii iyanāa meria Jiisas Kraist. Iinon balon eja kaana kin Deiwidwaa gbiliuruta yonoononga kolooro.

⁴ Siwe eja kaana Unayanon solana toroya kolooro. Anutunon ii men gbiliro koomunonga waaro ku-usunanon asuganon asugiro. Anutunon iikaana kanon iyanāa Meria koloojiwaa qaaya ii jen kotiin kuun muro. Ponanaa kania kian.

⁵ Kraistnon gawombaa hona kokaen koloowaatiwaajon moro: Nononon waba kantria kantria liligon Jiisaswaa qata batugianon jen seinin moma uugia meleema moma laarin mun qaaya ten koma laligowu. Kawaajon aposol gawonā ano kalenmorianā ii nonono men laligojon.

⁶ Anutunon ejemba Jiisas Kraistwaa buna koloon laligowutiwaajon onoonoti, Room onō kaanagadeen iyonoo batugianon laligoju.

⁷ Uugia meleema Room sitinon laligojuti, niinon kuuya onoojon tere koi oojen. Anutunon onō iyanāa ejemba soraaya laligowutiwaajon onooma jopagon onomakeja. Anutu Manana ano Pon Jiisas Kraist yoronon mono kalenmorian ononi luaenon laligowu. Kaen qama koolinkejen.

Poolnon Anutu mepeseen kokaen qama kooliro:

⁸ Gomaṅa gomaṅa kuuya yononon Room onoo momalaarigiaa sunduya jegi momakejen. Kawaajon qaana kanain Jiisas Kraistnon nemun koma nono kuuya onoojon ama Anutuna dangisen jenkejen.

⁹ Niinon uusiina kuuya Anutuwaaw gawonon ama welenā qen Meriaa Oligaa Buna jen asarinkejen. Iikanon suulan onō romongon onomakejeni, ii Anutunon nanṅon jenkeja.

¹⁰ Kamban so kokaen jen qama koolinkejen, “Oo Anutu, niinon Room yonoonon kemambaajon moma kamban koriga mambonjen. Kawaajon mono siingaa so jena kana kolooro kamban kokaamba saanon kemaṅa.”

¹¹ Injiima momalaarigianon kotiiwaatiwaajon moma saanon gawon memewaa momo kalen mon onomaṅa. Kawaajon kamban mutuya onoonon kan injimambaajon awelegon laligojen.

¹² Kokaen ambombaajon awelegonkejen: Niinon injiibe metulangon nii ano onō nomaen moma laarinkejon, ii amin moma uunon nanṅon ker-aqeeṅgo qen aowonā.

¹³* Oo uumeleen alauruna, onō mono kokaen romongon laligowu: Niinon waba kantri tosia yonoo batugianon liligon uugia kuun onombe meleengiti, iikawaa so onoo batugianon kaanagadeen hona kolooro iimambaajon mojen. Kawaajon kamban mamaga onoonon kusu kamambaajon aren ama laligoweto, iwoi tosanon mono kambaṅa kambaṅa somongon nono amamaawe.

¹⁴ Anutuwaaw jaanon tosa kokaen en nonja: Ejemba tuun kania kania ilaan onomambaa qaayanon mono noo qananon eja. Ejemba momogiawo ano lalabubuya yonoo welenqeqegia mujon koloojen. Mindimindiri qaa Griik mojuti ano qanda* laligon iyanṅiaa qaagianon irikawaraka jenkejuti, ii kuuya ilaan onomambaajon mojen.

¹⁵ Kaen moma Oligaa Buna ii Room siti onoojon kaanagadeen jen asari-mambaajon afaangon geregere amakejen. Kian.

Oligaa Bunawaa ku-usuṅa kokaen:

¹⁶* Anutuwaaw ku-usunanon anana kuuya men letoma nonono kamban kokaamba Siwewaa buna koloojon. Juuda nononon wala uunana meleema

* **1:13:** Apo 19.21 * **1:14:** Qanda, Koon qaanon bus kanaka, ejemba duuyanon iyanṅiodeen tompin laligon momo mirigia qaa lalabubu laligogi. * **1:16:** Maak 8.38

ii moma laarinin ano nonoo gemanananon kantri tosaana yononon kaanagadeen ii moma laarin uugia meleenji. Kawaajon Anutunon ku-usuna Oligaa Bunanon ano ejiwaaajon ii gamugamu mende amakejen.

¹⁷ *Oligaa Bunanon mono solana koloowombaa kania ninisaamakeja. Buna qaa mon kokaen oogita eja, “Solana kolooji, iinon mono moma-laarinanon nemun kono kotiin laligon ubaa. Qaa iikawaa kania ii kokaen: Nono Anutu kanain moma laarinin momalaarinana iima qaanana jen tegoro solananinin ano namonon laligowonatiwaa so toroqen moma laarin mun jaayanon solananinkebona.” Kian.

Ananaa singisongonanaajon Anutuwa irinja soomakeja.

¹⁸ Saanon solananiwonagato, ejemba qaa hona nanamemengianon kolangin sisau menkejuti, Anutunon ii Siwenon eukanona uun iiro mende sokono irinja soomakeja. Ejemba iikaana kuuya injiima angonjoragia qetama siligia bologaaajon ama kazia injisaamakeja.

¹⁹ Ii kokaembaajon: Anutuwa kania moma kotowombaa so kolooji, ii mono ano injisaama onono batunananon asuganondeen erota momakeju.

²⁰ Anutuwa laaligoya mende iimakejonto, ku-usuna ii Siwe namo mokoloon oroma iikanona kanain qendeema laligon kouro kamban tetegoya qaa asugin enkeja. Kawaajon Anutuwa borotereya tororo iinin ben akadamyawo koloojiwaa kanianon mono saanon moma kotowonatiwaa so kolooja. Kawaajon ejembanon iwoi monnon mondon iyangiaa qaagiaa kitia nanjon jewombaajon amamaankeju.

²¹ *Anutuwa kania moma koton laligogito, kilen “Iinon bennanaga,” kaen mende jen ii mende mepeseegi qabunaya batugianon mende kolooro. Kaen mende kolooroto, qaa omaya lansa romongogi momogianon looriro moto koloogi. Uu momakootogia qaa iikanon mono umun koma pangaman mero tintuan laligoju. Kawaajon “Anutuwa kania mende mojon,” jen mondomondo lan angi mende sokonja.

²² “Momakoto ejemba laligojon,” jen selegia men uma laligogito, iikaana kanon ejemba uugia qaa kolooju.

²³ *Anutu qabunaya asamararanawo kamban tetegoya qaa laligon ubaati, ii mende mepeseen waeya mende men laligogito, ii mesaon tando lopion ano borosowo una tosaana kuugi. Tando lopion sogogi kaitanigianon eja koomuyaa so kolooju. Una tosaana meg koon, oro ano namonon bagianon koma kondondongonkejuti, iyonoo so kolooju. Yononon ii usugon ben kaana mepeseen onoma laligogi.

²⁴ Kaen ama laligogitiwaaajon Anutunon ii gema unuro iyangiaa uugiaa siin kombomana tond uotaan serowilin ama iyangiaa selegia gamu qen men kamaan aon laligoju.

²⁵ Anutuwa qaa hona mesaon kitianon qaa qolonmolongoyanon qokotaagi. Mokomokoloo Toya onanon mende goda qen welen mende qen laligogito, iwoi mokolooroti me iyangiaa borogianon megiti, iikawaa siina kolooro moma borotere yonoo waegia men mepeseen onoma laligogi. Iikaana laligogito, nononon mokomokoloo Tonana ii kamban tetegoya qaa mepeseenkebona. Qaa ii onanon.

²⁶ Kaen ama laligogitiwaaajon Anutunon ii gema unuro iyangiaa siingia kombomana gamuyawo ii tond uotaan kokaen angi: Yonoo embaurugianon loemba kana dindina mesaon iyangiodeen meleema agimin aon laligogi.

²⁷ Eja yononon kaanagadeen embawo agimin aon laaligo mesaon dogogi. Serowilin ambutiwaa siingia kombombanja ii eja batugianon horon aon mogi geriawo kolooro angiodeen meleema agimin aon angonjoragiawo koloon laligogi. Dogon jeubaba laligogitiwaa irona ii Anutunon sogianon meleema onono qagianon uro boligi.

²⁸ Anutuwaa kania moma kotowombaajon mogi kamaanqeeta kolooro mesaogi Anutunon mono kaaniadeen ii gema unuro iyangiaa roromongogia doogoyanon galen koma onono nanamemen gamuyawo ama men laligogi.

²⁹ Nanamemen doogoya ano sili bologa kania kania iikanon uugia saa qero kokaen amakeju: Iwoi otoko ama nen mewombaajon koposongon angomokolon amakeju. Tosaana yonoonon iwoiwaajon goronkiki amakeju. Ejemba unugi komunkeju. Angowowo ama tosaana tiligon onomakeju. Ejemba tosaana konjilin qaganon bologa ama onombombaaajon momakeju. Ejemba gejagianon qaa sane angi kemero dimbonawo juma kemakeja.

³⁰ Gemaqege qaa jenkeju. Anutuwaa yon jenkeju. Sili bologa geriawo ten koma otaankeju. Jaba-arambaran ama selegia men umakeju. Selenon kuukuu ano sili bologa morota morota mokoloonkeju. Nemunman qaagia mende ten komakeju.

³¹ Momogia mende tooro uugia qaa laligon qaa lan somongon mende otaankeju. Ala-ala mende ama tosaana yonoojon wosomomo mende moma kere men onomakeju.

³² Anutunon kana dindina kokaen jen kotorota eja: Ejemba bologa kaana amakejuti, iyononon mono koomu kotakotaa bunu koloowutiwaa so koloou. Yononon jenkotoo ii moma asarijuto, kilen iyangio bologa ii amakeju ano iikayadeen qaagoto, tosanon kaana angi ii "Saanon!" jen wambelaan nanjon onomakeju. Kian.

2

Anutunon qaana gosin dindinagadeen jen tegonkeja.

¹ *Oo alana, gii tosia yonoo qaagia jen tegonkejan me qaago? Gii tosaana yonoo qaagia jen tegon geengo nanamemen iikayadeen amakejan. Kawaaajon alagaa qaaya mon jen tegojani een, mono geenгаа qaa kaanagadeen jen tegona iikawaa ironanon mono geenгаа qaganon ubaa. Kawaaajon uuta me kamaanqeeta koloojani, ii kilen mono iwoi monjon mondon geenгаа qaawaa kitia nanjon jemambaajon amamaankejan.

² Ejemba nanamemen bologa kaana amakejuti, Anutunon iyonoo qaagia qaa honaa so gosin jen tegonkeja, ii mojon.

³ Kawaaajon nomaen romongojan? Gii namo ejaga ano kilen iwoi kaana amakejuti, iyonoo qaagia jen tegon geengo nanamemen iikayadeen ana sokonja me qaago? Anutunon qaaga gosin jen tegon irona meleema gono hona goo qaganon ubaa. Anutuwaa jaanon mende kokomomola men asangowaga.

⁴ Anutunon nala men nonoma kilenananaa irona uulanawo mende meleembaato, mamboma moma mokosingonkeji, qaa iikawaajon jejewili anjan me? Anutunon uuawagaya qendeema uuga meleembagatiwaajon horon gomakeji, iikawaajon tompin laligowabo.

⁵ Gii gejajuju ama uuga mende meleembagati een, iikaana kanon Anutuwa jaanon kokomomola mende mewagato, irinsonsoonanon mono goo qaganon sein ubaa. Kazi kambaanon kan kuuro qaana dindinagadeen

* 2:1; Mat 7.1; Luuk 6.37

jen tegowaa. Irona meleema nonombaati, kamban iikanon irinjonsoonja mono asuganon ninisaano iima mobonja.

⁶ *Anutunon mono “Nanamemenanaa so motomotoon ananaajon kitia meleema nonombaati,” ii kokaen:

⁷ Anutunon qabunaya nonombaatiwaajon mamboma akadamunanawo koloowombaajon kaparan koma pondan nama gawon awaa awaa men laligojoni, ananaajon laaligo kombombanja nonombaa. Ii nonono kamban tetegoya qaa oyanboyon laligon ubonja.

⁸ Iikaanja laligon ubonato, ejemba iyangiaajonadeen romongon kirinjaba men Bunja qaa honja gema qen qaa bologa otaankejuti, Anutuwaawo irinjonon mono iikawaajon soono uugereya ano qagianon ubaa.

⁹ Uugereya ii wala Juuda nonoo qanananon uro nonoo gemanananon kantri tosaanja kaiyaka bologa amakejuti, kuuya iyonoo qagianon kaanagadeen uro siimbobolo kakasililin moma laligowuya.

¹⁰ Kaen laligowuyato, Juuda ano nonoo gemanananon kantri tosonian kaanagadeen uugia meleema kaiyaka awaa amakejuti, Anutuwaawo akadamuyanon mono kuuya ananaa qanananon uro qabunja nonono luaenon laligowonja.

¹¹ *Anutunon ejemba tosaanja mende ninisoroon tosaanja mende sureen onomakejato, so motoonggonon gosin nonomakeja.

¹² Iikawaa kania ii kokaen: Kantri tosaanja yonjonon Anutuwaanon Kana qaa mende weengon moma singisonjo lan amakejuti, iyonjonon mono korebore tompin laligon tiwilaawuya. Juuda nononon Anutuwaanon Kana qaa weengon moma kilen singisonjo amakejoni, Anutunon mono qaa iikawaa so kuuya gosin nonoma qaanana jen tegowaa.

¹³ Ejemba Anutuwaanon Kana qaa een momakejuti, iyonjonon Anutuwaawo jaanon solanja mende kolooju. Qaagoto, Kana qaa ten koma otaankejuti, Anutunon mono iyonoo qaagia jen tegoro solananiwuya.

¹⁴ Kantri tosonian Anutuwaanon Kana qaa mende men laligojuto, tosonian kilen tondu iyangiaa aingiaa so romongon amakeju. Anutuwaawo kana qaaya mende mojuto, kilen momogianon jen koton onono Anutuwaawo kana qaawaa so ama iikawaa baatanon laligoju.

¹⁵ Kaanja laligojutiwaa kania ii asuganon asugin kokaen eja: Anutunon ejemba mokoloon nonoma iikanon Kana qaayaa jenkootoya ii kuuya ananaa uunananon anota eja. Kawaaajon Anutunon qaaya jen sane amakeji, ii waba kantri yonjonon kaanagadeen momakeju. Ii uugiaa gejianon mogi qaagia injoro Anutuwo ororon momakeju. Anutunon uumomo ononoti, iikanon kamban tosaanjon qaa jakeyanon ama kuun onono moma bolinkeju ano kamban tosaanjon qaagia nangon jero moma qeangonkeju.

¹⁶ Oligaa Bunja jen asarinkejen, iikawaa so kamban somatanon kokaen koloowaa: Kraist Jiisanon Anutu ilaan muro ejemba ananaanon qaa aasangoya aasangoya gosin jen tegon nonombaa. Kian.

Kana qaa iikanon kanianana nomaen ninisaanja?

¹⁷ Gii geengaa qaga Juuda ejaga qama Kana qanon hamo qen gombaatiwaajon moma laarin “Anutuwaawo bunja koloojen,” jen selega mepeseena sokonja me qaago?

¹⁸ Gii Anutuwaawo jetaa so laaligowaa qaaya moma sorogon laligojan. Anutuwaawo Kana qaa kuma gongitiwaajon ama kana awaa soro otaamambaajon jen qaa kuuya gosin honja ano qolonmolongoya mendeemakejan.

¹⁹ Gii “Saanon jaagoo ejemba ala ilailaagia koloon unuamana,” jen awelegon aonkejan. Pangamanon laligojuti, ii men asarin onombagatiwaa so awasanaka koloojan.

²⁰ Kaen koloon kokaen jenkejan, “Kana qaa kuma nongita momakooto mokoloon qaa honaa kania modaborojen.” Kaen jen afaangon kokaen jenkejan, “Nii saanon ejemba momogia qaa yonoo boigia koloomana. Saanon naambora yonoo qaqazugia koloon kuma onomakemana.”

²¹ Kaen jen tosaana kuma onoma naambaajon geenga mende kuma aonkejan? “Yongoro mende mewa,” jen ejemba uugia kuun onomakejanto, geengo yongoro meme koloona mende sokonja.

²² “Serowilin mende amba,” kaen injiona mogito, geengo serowilin anjan me qaago? Tando lopion sisi men onomakejanto, kilen geengo jiwowon jigonon uma iwoi angon koma lein qen menkejan. Ii mende sokonja.

²³ Anutuwaanon Kana qaawo laligojaniwaajon selega tondun men umakejanto, geengo ii waleema iikaana kanon Anutuwa qabunaya men kamaan ama laligona gamuyawo koloonkeja.

²⁴ *Iikawaa qaaya ii Buna Terenon kokaen oogita eja, “Onoo siligiaajon ama waba kantri kanageso yononon Anutuwa qata mepaegon batugianon mepaqepae amakeju.”

²⁵ Anutuwaanon Kana qaa otaan laligojani een, Anutuwa aiweseya seleganon kotogiti, iikanon mono ilaan gono sokonja. Ii sokonjato, kana qaa waleema singisongo amakejani een, mono aiweseya mende memetaa tanijaen koloon een tondun laligojan.

²⁶ Tosianon Anutuwa aiweseya selegianon mende kotogi kilen kana qaawaa jenkootoya otaankejuti een, Anutunon aiwese ii selegianon ejiwaa so kaana injiuro sokonja.

²⁷ Iikaana injiuro yonoononga monnon saanon Kana qaawaa so goo qaaga toon gosin jen tegoro kamaawaa. Anutuwa aiweseya seleganon kotogi Kana qaawaa wana motomotoon moma angon koma laligojanto, ii waleema singisongo amakejaniwaajon ama kamaawaa.

²⁸ Eja monnon selenondeen Juuda ejaga kolooji een, iinon mono Juuda eja hona mende kolooja. Kaanagadeen Anutuwa aiweseya selianondeen kotogi yangisen amakejuti een, ii mono aiwese omay, hona qaa.

²⁹ *Hona qaagoto, eja mon uutanon Juuda ejaga kolooji, iinon mono Juuda eja hona kolooja. Kaaniadeen Anutunon uunana qosoma Unaya Toroya iikanon ano laligoji, iikanon mono aiwese hona kolooja. Kana qaawaa wana otaan eja selia kotogi balon ejembanon mogi umakejato, Anutunon aiweseya uunananon nanjiwaajon moro uro mepeseen nonomakeja. Kian.

3

Anutunon qaaya pondan otaankeja.

¹ Kaen ero Juuda ejemba laligojoni, iikanon mono nomaen ilaan nononaga? Anutuwa aiweseya selenananon kotogiti, iikawaa honanon mono nomaen koloon nononja?

² Honanon mono laaligo kuuya kanon mamaga koloon onanon ilaan nonomakeja. Iikawaa qaaya mutuya ii kokaen: Anutunon Buna qaaya nonono ananaa buna kolooro laligojon.

³ Kaen laligojonto, ananaanonga tosanon Anutu mende moma laarin mun laligogi nomaen ama onombaa? Yangisen laligogitiwaa irona meleema

mono nomaen ama nonombaa? Uujopaya somongon angon kono omaya koloowaa me nomaen?

⁴ *Ii qaago totoon! Anana koreboreyanon ejemba qoolongoya koloojonto, Anutunon hona toontoona kolooja. Anutuwa kania ii Buna Terenon kokaen oogita eja,

“Qaa jakeyanon ama qisin gonggi qaagaa kitia jen asarin iikanon dindina koloon haamo ama onoma namba. Goo kaniaga kaana mokoloon nangon jewuya.”

⁵ Anana nanamemen doogoya otaanin Anutunon qindingon nonono iikanon nanamemen dindinanon asugan asugiji een, anana qaa iikawaajon mono nomaen jewonaga? Nii qaa ii namo ejemba momonanaa so kokaen jejen: Anutunon irona meleeno irinsonsoonanon qanananon uji, iwaa momoyanon kaen dogoja me qaago?

⁶ Qaago, ii mono kozigen! Anutunon doogoya koloonagati een, iinon goma goma ananaa qaana mono nomaen gosin tororo jen tegonaga?

⁷ Niinon eja qolonmolongoya koloowe Anutunon qaaya hona iikanon mindingon nono iwaa qabunayanon iikaen asugan kolooja. Kaen kolooro niinon singisongo ambeti, Anutunon iikawaa qaaya mono nomaembaajon jen tegoja? Nomesaoro neenaa jaajaa laligowe sokonaga me qaago? Qaayanon mono mende loorin kamaawaa.

⁸ Mono kokaen jenin sokonaga, “Nono saanon bologa toroqen anin Anutunon ii mindingoro sili awagaa honanon asugiro qaayanon qabunayawo koloowaa.” Tosianon nonoojon qaa sologen kaen jen toroqen kokaen jenkeju, “Poolnon qaa kaen jen iikawaa so lan amakeja.” Kaen ama jegitiwaa qaaya ii Anutunon gosin sogianon jen tegon onombaa, ii mojen. Kian.

Ejemba monnon solana mende kolooja.

⁹ Qaa kaen amin moma ii nomaen jen tegowonaga? Juuda nononon kantri tosaana unuugun Anutuwa jaanon dindina koloojon me qaago? Qaago totoon! Iikawaa qaaya mono waladeen kokaen jen kotiinin: Juuda me kantri tosaana koloowonagati, anana korebore singisongo anin kokosiin nonono laligojon. Kawaajon selenana men ubombaajon amamaankejon.

¹⁰ *Iikawaa qaaya ii Buna Terenon kokaen oogita eja,
“Monnon mon solana dindina mende totoon kolooja.

¹¹ Mombaa uutanon momo mende koloon asariro tondu laligoju.
Monnon mon Anutu mokoloomambaajon mende kaparan komakeja.

¹² Qaagoto, kuuyanon mono kana uugun sisau laligoju.
Koreborenon mono bolin Anutuwa jaanon angonjoragiawo kolooju.
Awaa koloonkeji, motoondago mon ii mende totoon mokoloojen.

¹³ *Neselangianon angomokolon amakeju.
Nengbaogbaogianon qasiriwaa ron kaana aantama nano koomuwaa kangaruga kaana iikanon ejemba lan tiwilaan onomakeju. Qaa bologa ii qatowaa jeta nomber warabe kaana buugianon saa qen ero jegianon ejemba tondu injinkeju.

¹⁴ *Qaa kowoga seiyawonon mono buugia saa qero ejemba tondu gasuaan onomakeju.

¹⁵ *Ejemba tondu unun sagia molaawutiwaajon kanagianon kike uu-lanawo kema kankeju.

* **3:4:** Ond 51.4 * **3:10:** Ond 14.1-3; 53.1-3 * **3:13:** Ond 5.9; 140.3 * **3:14:** Ond 10.7 * **3:15:** Ais 59.7-8

16 Nanamemengiaa kania dogoro laligojutiwaa aiwesegia kokaen kolooja: Daen daen liligonkejuti, iikanon mono kondemondeen anji ejemba uugianon bolin koboonkeja.

17 Luaenon laaligowaa kania ii mende moma koton yagoju.

18 *Anutu goda qewombaa qaaya ii uugianon mende eja. Jeta uuguwubotiwaajon keegia mende moma een lan laligoju.” Anutuwaanon qaa kaen eja.

19 Anutunon Kana qaa kokaembaajon nonono, ii mojon: Kana qaa kuuya kanon goman so somonjon nonomakeja. Anana qaa kawaa baatanon kema ten koma laligonin sokombaa. Mende ten kombonati een, Anutunon mono irona meleema nonono tiwilaawonja. Kawaaajon sombunana moma mondomondonana mesaon qaanana bogoro laligon ten koma munin sokombaa. Anutunon ejemba kananana kaen ninisaanota eja.

20 *Kana qaanon somonjon nonomakejato, nono kuuya ii otaa-wombaaajon amamaankejon. Anutuwaanon Kana qaanon singisonjo-nana men asugiro iima saanon moma kotowonato, kana iikanon Anutuwaajon solanja koloowombaaajon amamaawonja. Kian.

Solanja koloowonatiwaa kania ii momalaari.

21 Nononano amamaankejonto, Anutunon Kana qaa otaan solanja koloowonatiwaajon ii mende jeroto, kana morota kokaen arengon jerota eja: Anutunon ano qaanana jen tegoro iwaa jaanon solananiwonja. Anutunon qaa ii Mooses ano gejatootoo ejemba yonoojon inisaano nanjon jen Bun Terenon oogita kamban kokaamba asuganon asugiro mojon.

22 *Kawaaajon kanonja me kanonja anana Jiisas Kraist moma laarionji, Anutunon mono kuuya anana qaanana jen tegoro solananiwonja. Ejemba tuun morota morota anana Anutuwaajon ororon koloojon.

23 Ejemba kuuya anana singisonjo ama Anutuwaajon asamararanjaajon amamaajon.

24 Ii amamaajonto, Anutuwaajon kalenmorianan kolooro Kraist Jiisasnon downana mero. Anutunon kalen iikawaaajon ama qaanana jen tegoro solananiwonja.

25 Wala singisonjo ama laligogiti, Anutunon ii moma mokosingon irona uulanawo mende meleema onono. Ii mende meleema onoma iyanja nanamemen solananon asuganon asugiwaatiwaajon moma Kraist Jiisas simolon oro kaanja kolooro qegi komuro Anutuwaajon koma konjoratin nonombaatiwaa kania kolooro. Saya molaaroti, ii moma laarinin iikaanja kanon singisonjonana songbama mesaoro solananiwonja.

26 Kania ii kamban kokaamba asuganon asugiwaatiwaajon moma Jiisas kaen ama muro. Anutuwaajon nanamemen solanja ii kokaen: Ano solanja kolooja ano monjon Jiisas moma laariji, mono iwaa qaaya jen tegoro solananiwonja.

27 Kaen kolooro mono naambaajonja selenana men ubonaga? Iwoi mombaajonja ama qaago toton. Kana qaa otaan solanja koloowombaaajon ii amamaajon. Kaanja kanon solanja mende koloowonato, Jiisas moma laarinin Anutunon niniima qaanana jen tegoro solananiwonja.

28 Qaa koi jen tegon kota kokaen jen kotijon: Kana qaa otaankejonjaajon qaagoto, Jiisas moma laarin mujoniwaajon ama Anutunon qaanana jen tegoro solananiwonja.

²⁹ Anutunon Juuda nonoo Anutunanagadeen mende kolooja. Mono kantri tosaana yonoo Anutugia kaanagadeen kolooja me qaago? Mono yonoo Anutugia kaanagadeen kolooja.

³⁰ *Anutunon motoongo kolooja. Kawaajon selenana kotogi laligojoni, nononon moma laarin munin men solananin nonomakeja ano selegia mende kotogi laligojuti, ii kaanagadeen moma laarin mugitiwaaajon ama men solananin onomakeja.

³¹ Moma laariwutiwaa qaa jen kanon kuun onoma iikaana kanon Kana qaa men kamaan anin omayaa koloowaa me qaago? Ii kozigen qaagoto, Anutuwaanon Kana qaa ii mende qewagonkejonto, ii men kotiinkejon. Kian.

4

Aabrahamnon Anutu moma laarin solana kolooro.

¹ Nono bemunjalenana Aabrahambaa kaniaajon nomaen jewona? Iinon Anutuwa kania nomaen mokoloon iwaa jaanon solana kolooro?

² Onanon, Anutunon iwaa qaaya ii nanamemenaa awagaajon ama jen tegoro solananinaga een, iinon iikawaajon saanon selia men unagato, ii Anutuwa jaanon qaago.

³ *Iikawaa qaaya ii Buna Terenon kokaen oogita eja, “Aabrahamnon Anutu moma laariro momalaaria iiro sokono qaaya jen tegoro solananiro.” Qaa kaen eja.

⁴ Qaaya ii mono kalenga jen tegoro solananiroto, monnon gawon mero galenanon tawaya kalenga qaagoto, gawon menkejiwaa so iima gosin tawaya munkeja.

⁵ Balon galenon kaen munkejato, Anutunon angonjora ejemba ananaa qaanana jen tegoro solananinkebona. Kawaajon monnon oyanboyon koloomambaajon gawon mende men Anutu een moma laarin muji, Anutunon mono momalaaria ii iiro sokono qaaya jen tegoro solananiwaa.

⁶ Deiwidnon kaanagadeen qaa kawaa kania nanjon qaa kokaen ninisaama jero, “monnon oyanboyon koloomambaajon gawon mende mero Anutunon momalaaria iiro sokono qaaya jen tegoro solanani, iinon mono simbawonawo kolooja.”

⁷ *Kaen jero qaaya ii kokaen oogita eja,

“Ejemba Kana qaa waleengi Anutunon singisongogia mesaon koma konjoratiro laligojuti, iyononon mono simbawonawo kolooju.

⁸ Ponnon mombaa singisongoya songbama iiro sokono irona qaganon mende ano ubaati, iinon mono oyanboyonawo kolooja.”

Qaa kaen eja.

⁹ Anutunon oyanboyon koloowombaa kania kaen ninisaama Anutuwa aiwesenawo nonoojodeen jerota eja me qaago? Kian qaago. Ii mono kantri tosaana aiwesegia qaa yonoojon kaanagadeen eja. Nononon kokaen jen oodaborojon, “Aabrahamnon Anutu moma laariro momalaaria iiro sokono qaaya jen tegoro solananiro.”

¹⁰ Mono naa kambanon iiro sokono qaaya jen tegoro solananiro? Anutuwa aiweseya selianon kotogi laligoroti, kamban iikanon qaagoto, wala een laligoroti, Anutunon mono kamban iikanon momalaaria iiro sokono qaaya jen tegoro solananiro.

* 3:30: Dut 6.4; Gal 3.20 * 4:3: Jen 15.6; Gal 3.6 * 4:7: Ond 32.1-2

11 *Wala een laligon Anutu moma laariro qaaya jen tegoro solananiro. Kawaa gematanon sokonotiwaai aiweseya ii selianon kotowutiwaajon jero mungen aasoya kaanja kolooro. Kaen kolooro iwaa gematanon Anutuwaai aiweseenanawo mende laligon moma laarin munin momalaarinana iiro sokono qaanana jen tegoro solananiwonjati, Aabrahamnon kuuya ananaa wanjalenanaga kolooro.

12 Wanjalenana iinon een laligon kamban iikanon uuta meleema Anutu moma laarin laligoroti, nono aiweseenanawo iwaa so ama laligojon. Anutuwaai aiweseenanawo laligon uunana meleema laligojoni, mono nonoo wanjalenana kaanagadeen kolooro. Aiwese koton nonongi een lan mende laligojonto, Aabrahambaa kana lasuya otaan moma laarinkejon. Kian.

Anutuwaanon soomongo qaa moma laarinin honawo koloowaa.

13 *Anutunon Aabraham balon buna qen muro toya kolooro gbiliuranon iwaa gematanon iikaan laligon ubutiwaai qaaya jen somongoro. Qaa ii Kana qaa otaarotiwaajon ama mende ioroto, Anutunon momalaaria iiro sokono qaaya jen tegoro solan koloorotiwaajon qaa ii ioro.

14 *Tosianon oyanboyon koloowombaajon Kana qaanon qokotaan iikaan kanon Anutuwaanon iwoi ii buna qen aowuyagati een, iyononon mono momalaariwaa qaaya qewagogi omaya koloona. Kaen Anutuwaanon soomongo qaawaajon mende amamaanin qaa iikanon mono omaya koloowabo.

15 Anutuwaanon Kana qaa waleenin irina soono kazianon qanananon umakejato, Kana qaa mende enaga, ii singisongowaa qaaya mende jewonaga.

16 *Aabrahamnon kaen mindirin nonoma kuuya ananaa wanjalenana koloja. Kawaaajon soomongo qaaya nononoti, ii Kana qaanon qokotaankejuti, iyonoojonadeen qaagoto, Aabrahamnon moma laariroti, iikaan moma laarinin ananaan kaanagadeen honawo koloowaatiwaajon moro. Kawaaajon Anutunon soomongo qaaya ii kokaen arengon ano: Ii moma laarinin hona kuuya ananaajon kalenga nonono kalenmoriananon asuganon asuginkeja.

17 *Aabrahambaa qaa mon ii Buna Terenon kokaen oogita eja, "Niinon gii kuun gombe ejemba kanageso mamaga yonoo mangiaga koloowaga." Qaa kawaa so Aabrahamnon Anutuwaai jaanon man koma nonomakeja. Anutunon koomuya men gbilin onomakeja. Kanageso laaligogia qaa, ii jaawo laligojutiwaa tani kaanja onoono asuginkeju. Aabrahamnon mono Anutu kaanja moma laarin muro.

18 *Anutunon wala Aabrahambaajon kokaen ioro, "Goo gbiliuruganon koloon seigi jangogia sengelao kaanja kolooro laligowuya." Soomongo qaa ii moma nomaen honawo koloona, ii mende moroto, ii kilen jejerononromon ama ejemba kanageso mamaga yonoo mangia koloowambaajon mamboma laligoro. Soomongo qaa mutuyaa so koloowaatiwaajon mono Anutu moma laarin mun laligoro.

19 *Saarawaa goronanon merabora memewaa so mende kolooro an gbania 100:waa so laligon waaro. Kawaaajon iyan romongoro mono eja wana selia waziin soosolia kolooro, kilen Anutuwaai qaanon honawo koloowaatiwaajon moma laarin mun laligoro Aabrahambaa momalaarinon mende sologon looriro.

* 4:11: Jen 17.10 * 4:13: Jen 17.4-6; 22.17-18; Gal 3.29 * 4:14: Gal 3.18 * 4:16: Gal 3.7 * 4:17: Jen 17.5 * 4:18: Jen 15.5 * 4:19: Jen 17.17

²⁰ Mende loorioto, qaayanon honawo koloowaatiwaajon moma laarin iikanon kotiin nano. Anutuwa soomongo qaawaajon uutanon kema qen kan qen mende anoto, momalaarianon kotiuro Anutu mepeseen laligoro Anutuwa qabunayanon seiro.

²¹ Anutunon iwoi asugiwaatiwaa qaaya jen somongon ii andaboromambaajon kotinkeji, ii moma kotiidadoron uuwoi mon mende ama laligoro.

²² Kaen ama laligorotiwaajon Anutunon Aabrahambaa momalaaria iiro sokono qaaya jen tegoro solananiro.

²³ Momalaaria iiro sokono qaaya jen tegoro solananiro, qaa ii Aabrahambaajonadeen mende oogita eja.

²⁴ Aabrahambaajonadeen qaagoto, ananaajon ama kaanagadeen ii oogita eja. Anana Ponana Jiisas men gbiliro koomunonga waaroti, Anutu iikaan moma laarin munin momalaarinana iiro sokono jen tegon nonono solananiwona.

²⁵ *Anutunon ananaa singisongonanaajon ama Jiisas mende angon kono komuro ano solana koloowombaajon ama men gbiliro koomunonga waama laligoja. Kian.

5

Anutuwa jaanon solanin aisoon luaenon laligojon.

¹ Anana Anutu moma laarinin qaanana jen tegoro solaninon. Kawaaajon Ponana Jiisas Kraistnon mono nemun koma nonono Anutuwo luae mokolon laligojon.

² Kaanagadeen Jiisas Kraist moma laarinin nemun koma nonono kalenmorian buna qen aowombaa kania mokolon kamban kokaamba kalenmorian uutanon laligojon. Anutuwa asamararan uutanon keubombaajon jejeromonromon ama aisoonkejon.

³ Kawaaajonadeen mende aisoonkejonto, konajilin moma kawaaajon kaanagadeen aisoonkejon. Konajilin moma mokosinon iikaana kanon kaparankonon mokoloowona. Ii moma iikawaaajon aisoonkejon.

⁴ Kaparan koma angobatonon kotiin nambona. Angobatonon kotiin nanin jejeromonromonanon kotinkebaa.

⁵ Anutunon Una Toroya ama nonono kana kolooro uujopaa molaaro uunananon kemero laligojon. Kawaaajon jejeromonromon ama oyanboyon koloowombaajon ama mamboma gamugamu mende mokoloowona.

⁶ Iikawaa kania ii kokaen: Anana wala loolooria esunana qaa laligonin, Kraistnon mono kamban dindina iikanondeen komun ejemba angonjorananawo ananaa downana mero.

⁷ Monon Kana qaa tororo otaan dindina kolooji, alia iikaanaajon monon saanon mende komunaga? Ii moro amamaaya koloonagato, monon uujopa mamaga ejemba ama onomakeji, alia monon iwaajon ama saanon selia qeleema komumambaajon monaga.

⁸ Ejembanon iikaana amakejonto, Anutunon uutanon jopagon nonomakeji, inon ii kokaen qendeen: Inon Kraist wasiro kamaan wala angonjora ejemba laligonin, kamban iikanondeen mono ananaajon ama komuro.

⁹ Komuro kamban kokaamba sayanon songbama jen tegon nonono solanin laligojon. Kilen ii qerewena kaana kolooro honanon mono kanagen kokaen koloowaa: Anutunon singisongowaa uugereya asuganon qendeen iwoi kanjanawo namonon asugiwa. Ii asugiro Anutuwa jaanon solana

* 4:25: Ais 53.4-5

koloojiwaajon Jiisasnon mono irinjonsoon iikanon metogon nonono oyanboyon mokoloowon.

¹⁰ Anana wala Anutuwa kereuruta laligonin, kamban iikanon iyanaa Meria wasiro komun iinon tawanana kolooro Anutuwo ala-ala koloonin. Koloonin, iikanon qerewen koloojato, honanon kanagen kokaen asugi-waa: Tawanana ano Anutuwa alauruta laligonin Jiisasnon kotiin laligojiwaajon mono afaangon metogon nonono oyanboyon mokoloowon.

¹¹ Ponana Jiisasnon Anutuwa hamoqeqe gawon mero Anutunon tawanana ano iwo ala-ala koloonin, iikayadeen qaagoto, onanon Anutuwo jopagon aon nama otokorian maama aisoonkejon. Kian.

Aadambaajon ama komuninto, Kraistwaajon ama gbiliwon.

¹² *Eja motoongonon singisongo namonon kondoro kolooro. Anutunon singisongowaa irona ano koomu asugiro. Iikawaa so ejemba kuuyan singisongo ama laligonin koomunon iikawaajon ejemba korebore sokoma nonono laligojon.

¹³ Wala Kana qaa mende kolooro kamban iikanon kaanagadeen singisongo asuganon asugin edabororoto, Kana qaa mende ero singisongowaa qaaya ii mende jen gosin lan laligogi.

¹⁴ Aadambaa kambananon kanain lan laligon koug Mooseswaa kambananon Kana qaa asugiro. Ejemba kamban biwianon iikanon singisongo angito, Adamnon kana waleenoti, iikawaa sogadeen mende waleema laligogito, koomunon kilen ii kaanagadeen galen koma onono laligogi.

Adam, eja mutuya iinon mono eja mon kawaatiwaa sareyaga kolooro.

¹⁵ Sareyaga kolooroto, kanagara ii ororon mende koloojao. Adamnon Kana qaa waleema kamaaro singisongo asugin sein ejemba mamaga sokoma onono komun laligogi. Ii koomuwaa kania koloojato, oyanboyon koloowombaa kania ii mon. Ii kokaen: Eja motoongon Jiisas Kraist iinon nemun koma nonoma kalenmorian ninisaano Anutuwa kalenanon asuganon asugin ejemba mamaga sokoma qepalugon nonono.

¹⁶ Toroqen kokaen jema: Kana woi ii ororon mende koloojao. Eja motoongonon singisongo ano Anutunon qaaya jen tegoro singisongo ejemba kuuya anana gere siawaa bun koloonin. Ii balon ejawaa kania koloojato, Siwe ejawaa kania ii mon. Ii kokaen: Kamban mamaga Anutuwa Kana qaa waleenin kalen qendeema jen tegon nonono solananinkejon.

¹⁷ Ii mombo jema: Eja motoongonon Kana qaa waleema koomu kondoro ejemba korebore komun laligojon. Aadambaa singisongowaaajon ama koomunon kuuya sokoma galen koma nonono tondu laligonin. Ii kana kamaanqeqeta koloojato, Anutu esumumuyaa kania ii kokaen: Ejemba anana solan kolowombaa kalen ii kelemalelen bun qen aon kalenmorian uutanon laligojon, anana mono oyanboyon mokoloowon. Eja motoongon Jiisas Kraist iinon nanon inaan nonono kawali kaan kotiin laligon ubon.

¹⁸ Mombo toroqen jema: Eja motoongonon Anutuwa Kana qaa waleema kamaaro Anutunon qaaya jen tegoro ejemba kuuya anana gere siawaa bun koloonin. Kaanadeen eja monon solan kolowombaaon kondoro uunana meleenin Anutunon saanon ejemba kuuya anana qaanana jen tegoro solananin kotiin laligon ubon.

¹⁹ Iikayadeen mombo jema: Eja motoongonon qootogo ama singisongo wan kono seiro ejemba seiseiya anana meleema singisongo ejemba koloonin. Kaanadeen eja monon Anutuwa jeta ten koma

* 5:12: Jen 3.6

singisongonanaa tawaya mero kana kolooro Anutunon ejemba seiseiya ananaa qaanana jen tegoro solananiwonja.

²⁰ Wala een lan laligon kougito, Mooseswaa kambanon Anutunon Kana qaa ejemba singisongogia moma kotowutiwaajon toroqen onono. Ii toroqen ononoto, ii mogi singisongogianon sein asuganon asugiro. Iikaen kolooro Anutunon mono kalenmoriaña kaanagadeen men seiro singisongo uugun asugiro.

²¹ Singisongowaa ku-usunja ii somata. Kawaajon singisongo anin iikanon galen koma nonono koomuya koloon laligon kounin. Anutuwaa kalenmoriaña iikanon mono kaanjadeen ku-usunawo kolooja. Jiisas Kraist Ponnananon solananiwombaajon kondooro Anutunon qaanana jen tegoro dingon laaligo kombombaña mokoloon kamban tetegoya qaa laligon ubonja. Kianj.

6

Singisongo gema qen Kraistwo gbilin laligowu.

¹ Anutunon kalenmoriaña nonono seiwaatiwaajon singisongo toroqen ama laligowonja me qaago? Kawaajon mono nomaen jenin sokombaa?

² Singisongo mono kozigen! Nono singisongowaa kasanonga loloon uunana walaganon qamo kaanja kolooro singisongo ambombaajon togon laligojoni een, mono nomaembaajon singisongonon toroqen galen koma nonono laligowonaga?

³ Qaa koi moju me qaago: Anana kuuya Kraistwaanon qokotaawonatiwaajon ama oomulu men nonongi. Iikanon uunana walaganon mono Jiisas qegi komurotiwaa tani komuro laligowombaajon oomulu ii men nonongi.

⁴ *Amanon asamararaja qendeema Kraist men gbiliro koomunonga waaroti, ananaa uunananon kaanagadeen gbiliro dologa koloon laligon sokombaa. Mannananon anana Kraistwaa tani kaanja gbilin waama nanamemen dologa ama men laligowonatiwaajon moja. Kawaajon oomulu ii kokaembaajon men nonongi: Uunana walaganon Jiisaswo motoon komun ewaatiwaajon uunana walaga ii kaanja ron kongi.

⁵ Uunana walaganon Kraistwo ororon komuro iikanon iwo qokotaan laligojoni een, Mannananon anana kaanagadeen Kraistwo nambonatiwaajon moja. Kraistnon koomunonga waaroti, mono iwaa tani ororon gbilin laligonin sokombaa.

⁶ Uuselewaa siinana kombombaña bologanon singisongo ambonatiwaajon koposongonkeji, Anutunon siin ii kondeeno kemebaatiwaajon momakeja. Anutunon singisongonon toroqen galen koma nonono welenja qen laligowonatiwaajon mende moja. Kawaajon uunana walaga ii Kraistwo maripoonon qero komuro. Iikawaa so laligojon, ii mojon.

⁷ Mombaa uuta walaganon komuro iinon mono singisongowaa kasanonga loloon laligoja.

⁸ Uunana walaganon Kraistwo komuroti een, kaanjadeen iwo gbilin laligon kotiiwombaajon moma laarijon.

⁹ Kaen moma laarin Kraistwaa kania kokaen ero moma yagojon: Anutunon ii men gbiliro koomunonga waama laligon kotiin mombo mende komuwaa. Koomunon ii mende toroqen galen kono laligon ubaa.

* 6:4: Kol 2.12

¹⁰ Koomu komuroti, iikaana kanon mono kamban motoongo iikanon singisongowaa ku-usuna kondeeno kamban tetegoya qaa looloria en ubaa. Laaligo kombombana laligoji, ii mono Anutuwaajon laligon ubaa.

¹¹ Qamo yononon singisongo ambombaajon amamaawuya. Ono mono kaanideen onoangiaajon mogi qamo kaana kolooro Kraist Jiisaswo qokotaan nama Anutuwaajon kotiin laligowu.

¹² Selegia komuwaati, iikawaa siin kombombana bologanon galen koma onono ii ten koma mun singisongo ambubotiwaajon ii mono somongon laligowu.

¹³ Kawaajon sele kitigia kuuya ii mono singisongo Toyaa boronon mende ambu. Kema kaen angi bunaya kolooro wan kono angonjora koloowabo. Iikaana qaagoto, koomuyanonga gbilingo mono onoangia Anutuwaa boronon ama aowu. Sele kitigia kuuya ii Anutuwaa borianon angi bunaya kolooro nemun kono nanamemen solana koloonkebaa.

¹⁴ Ono Kana qaa baatanon qaagoto, kalenmorian uutanon laligoju. Kawaajon singisongonon mono een somongon galen koma onono laligowubo. Kian.

Solana laaligowaa Toyaa mono welen qen laligowu.

¹⁵ Kawaajon nomaen jewonaga? Anana Kana qaa baatanon qaagoto, kalenmorian uutanon laligon singisongo anin sokonja me qaago? Ii kozigen!

¹⁶ To woi koloojao. Onoangia yoroononga mombaa boronon ama aon jeta ten koma welen qenjejuti, iikawaajon mono qaa koi moma yagowu: Ono mon jeta ten komakejuti, mono iwaa welenqequeuruta kolooju. Singisongo Toyaa welenqequeuruta koloojuti een, iinon mono unuano koomu kotiga komuwuya. Anutuwaa jeta ten koma welen qenjejuti een, iinon mono qaagia jen tegoro solana koloon laligon ubuya.

¹⁷ Ono wala singisongo Toyaa welenqequeuruta koloon laligogi. Kaana laligogi Buna qaanon mindingon onomakebaatiwaajon kuma onongi mogi. Ii moma iikawaa so uugia meleema kamban kokaamba Buna qaa tororo ten koma Anutuwaa kania otaankeju. Kaen moma onoojon "Anutu dangisen!" jen laligojon.

¹⁸ Ii otaan singisongowaa kasanonga loloon Anutuwaa welen qen nanamemen solana ama men laligoju.

¹⁹ Uuselegianon looloria koloojiwaajon ama qaa iikawaa kania ii mono balon ejemba ananaa qaa jejewaa so niinon kokaen jema: Ono wala sele kitigia kuuya togon jeulalan Toyaa (Satambaa) boronon ama welen qen laligogi. Kaana laligogi nanamemen angonjorayawo asugin uugia men tilooro laligogi. Kaana laligogito, kamban kokaamba sele busu kitigia kuuya ii mono togon Anutuwaa boronon ambu. Kaen ama welen qegi nanamemen solana asugiro soraaya koloonkebu.

²⁰ Ono singisongo Toyaa welenqequeuruta laligogiti, kamban iikanon nanamemen solana ii mende otaagito, onoangiaa jaajaa tondulaligogi.

²¹ Kamban kokaamba nanamemen iikawaajon gamugia mojuto, kamban iikanon iikaen ama laligon hona mono nomaen mokoloogi? Nanamemen gamuyawo kawaa hona ii koomu kotiga.

²² Kamban kokaamba Anutunon singisongowaa kasanonga isama onono loloon Anutuwaa welenqequeuruta kolooji hona asugiro soraaya koloonkeju. Kaan ama laaligo kombombana laligon tetegoyanon oyanboyon mokoloon laligon ubuya.

²³ Singisonngo aninj Toyanon tawa nonono koomu kotiga mokoloowonato, Anutuwaa kalenja ii oyanboyon laaligo. Kraist Jiisas Ponnanawo qokotaan nambonjati eenj, mono kotiin tetegoya qaa laligon ubonja. Kianj.

7

Loemba laaligowaa sareqaaya

¹ Oo uumeleen alauruna, onjo Kana qaa mojutiwaa so onjoonj kokaen jemaŋa: Kana qaanonj ejemba somonjonj nononja. Namononj laligon ubonjatiwaa so mono kawaa baatanonj laligowonja, onjo ii moju me qaago?

² Kawaa sareya monj ii kokaen: Kana qaanonj emba loyawo somongoro ejanonj laligowaatiwaa so loemba laligowaato, loyanonj komuwaati eenj, embianonj mono loemba laaligowaa Kana qaanonja loloowaa.

³ Kawaajonj loyanonj jaawo laligoro eja mombaajonj Oonj jero mewaati eenj, iwaa qata mono olonkalu embaga jenkejonj. Kaen jenkejonto, loyanonj komuwaati eenj, Kana qaa iikanonj mende toroqen somongoro laligowaa. Kaanja laligonj eja monj mewaati, iinonj mono olonkalu embaga mende koloowaa.

⁴ Kawaajonj uumeleen alauruna, onjo kanagianonj mono kaanjadeen eja. Onjo kaanagadeen eja mombaa bunja koloowutiwaajonj Kraistwo qokotaagi. Anutunonj ii menj gbiliro koomunonja waaro laaligonananonj honja Anutuwaajonj mokoloo asugiwaatiwaajonj momakeja. Kraistnonj komuro uugia walaganonj iwo komuro qamo kaanja koloonj Kana qaawaa bunja mende laligoju.

⁵ Wala uuselewaa siinj kombombanja bologanonj galen koma nonono tondulaligoninj. Kambanj kanonj Kana qaanonj sololoonj kuunj nonono singisonngo ambombaa siijnana kombombanja bologanonj koloonj galen koma nononji. Kawaajonj uuselenananonj waaro laaligonananonj koomu kotigaa honja mokoloonj tondulaligoninj.

⁶ Kaanja laligoninto, wala qaa iikanonj somonjonj nonono gbadoyanonj laligonj kana qaawaa wana motomotoonj otaawombaajonj kaparanj koma gawonja menj laligoninj. Kraistwo qokotaan naninj uunana walaganonj iwo komuro kambanj kokaamba kana qaawaa bunja koloonjinonja loloonj mombo welenja mende qenjejonj. Kambanj kokaamba kananananonj gbiliro Unja Toroyanonj inaanj nonono afaangonj Anutuwaa gawonja menkejonj. Kianj.

Singisonngo ambombotiwaajonj kaparanj koma aonjoronkejonj.

⁷ *Kawaajonj nomaen jewonaga? Kana qaa anjo singisonngoyawo kolooja me qaago? Ii kozigenj! Kana qaanonj mono singisonngowaa kania qendeema nono mobe. Kana qaa monj kokaen eja, “Mombaanonj iwoiwaa-jonj mende koposongowa.” Kaen mende jenagati eenj, niinonj iwoiwaa koposongonkejenj, iikawaa kania mende moma kotowenaga. Kawaajonj Kana qaa mende moma kotowenaga, iikianj singisonngo mende moma yagowenaga.

⁸ Kana qaa mende enaga, singisongononj mono qaa omayaa ano koomuya koloonaga. Kaanja koloonagato, jenkooto qaa mobe sopa somonjonj nono ii waleemambaa kania koloo singisonngo ambe asugiro. Jenkooto qaanonj mono kuunj nono uuna waaro siijnana kombombanja bologa kania kania ii tororo asugigi bologaaajonj tondulaligoninj.

* 7:7: Eks 20.17; Dut 5.21

⁹ Wala Kana qaa mende moma tompin laligoweto, jenkooto qaa mobe iikanon angon koma nonotiwaajon singisongowaa siinanon gbiliro uuna waaro ii ambe. Singisonggo ambe men komun nono koomuya koloowe.

¹⁰ Anutunon jenkooto qaa ii otaan laligon kotiimambaajon moma nonoto, qaa ii otaamambaajon batogowe men komun nono koomuya koloowe. Koomuya kolooweti, iikanon mono asuganon asugiro mokoloowe.

¹¹ *Jenkooto qaa moma kotowe sopa somongon nono ii waleemambaa kania kolooro jenkooto qaanon kuun nono singisongonon tiligon nono ii ambe. Singisonggo ama qaanawo koloowe. Iikaana kanon Anutuwaajon jenkooto qaa iikanon singisonggo nemun kono ambe men komun nono koomuya koloowe.

¹² Kaana kolooweto, kilen Kana qaa iikanon mono kowoga ano soraaya koloaja. Iikawaa jenkooto qaayanon mono dindina ano awaa koloaja.

¹³ Kaana kolooro jenkooto qaa awaa iikanon men komun nono koomuya koloowe me qaago? Ii kozigen! Qaa awaanon qaagoto, Kana qaanon mono neenaa singisongonaa kania nisaano moma kotowe. Singisongowaa gamuya asuganon asugiro kanjanawo momambaajon ama jenkooto qaa iikanon singisongowaa sopaya somongoro uunanon waaro waleema singisonggo ambe. Neenaa singisongona iikanon mono men komun nono koomuya koloowe. Kian.

Uunanon singisongowaa manjaqeqe ero laligojen.

¹⁴ Unja Toroyanon Kana qaa nonono dindina kolooji, ii mojonto, niinon singisonggo ejaga koloon siina kombombara bologawo koloojen. Kamaan kombe singisongonon galen koma nono ten koma welenja qen singisonggo amakejen.

¹⁵ *Kawaajon iwoi awaa amambaajon momakejen, ii mende amakejen. Iito, iwoi bologa amambaajon togon sisia menkejen, mono ii amakejen. Kawaajon iwoi amakejen, niinon kawaa kania saanon mende moma kotonkejen.

¹⁶ Kawaajon iwoi bologa amambaajon mojotiitii ama ii amakejen een, Kana qaanon mono kilen awaa koloaja. Kana qaawaajon mono uumotoon anjen.

¹⁷ Kaen kolooro niinon neeno ii mende torogon amakejento, singisonggo uunanon eji, iinon mono kuun nono ii amakejen.

¹⁸ Nanamemen awaa amambaa siina onanon momakejento, ii amambaa esunanon mende koloon nomakeja. Kawaajon noo uunanon iwoi awaa mon mende ejato, uuselenanon mono singisonggo amambaajon kuun nomakeja, iikaya mojen.

¹⁹ Kawaajon iwoi awaa amambaa siina momakejen, ii mende amakejento, iwoi bologa mende amambaajon momakejen, mono ii amakejen.

²⁰ Kaen kolooro iwoi amambaajon togonkejen, ii kilen amakejen een, ii neeno mende torogon amakejento, singisonggo uunanon eji, iikanon mono kuun nono ii amakejen.

²¹ Kawaajon neenaa kanana kokaen ero mokolonkejen: Iwoi awaa amambaa siina mobe bologaa siinanon mono uuna somongoro osinkejen.

²² Kawaa kania ii kokaen: Uunanon Anutuwaanon Kana qaawaajon uumotoon ama ten komambaajon momakejen.

²³ Kaen momakejento, sele busunanon neenaa kania kokaen ero mokolonkejen: sele busunaa kitia yononon singisongowaa wana koloogi

amambaajon momakejen. Singisonjo amambaa siijnanon mono uusiina awaa ii men kamaan amambaajon moro aon oronkejao. Singisonjo amambaa siina kombombananon mono sele busunaa kitia kitia sololoon onoma somonjon nono kasa gbadonon laligojen.

²⁴ Oo niinon bolin tegon angonjoranawo koloojen. Uuselenaa siina bologanon nuano koomu kotiga komumambotiwaajon mono moronon downa men hamo qen nonaga?

²⁵ Oo Jiisas Kraist Ponna, iinon nemun koma nono “Anutu dangisen!” jejen. Kaniananon kaanja kolooro neeno uunanondeen Anutuwaanon Kana qaawaa baatanon kema welen qenjeento, sele busuna singisongoyawo iikaananon singisonjo amambaa siina kombombananon somonjon nono iikawaa kasa gbadonon laligojen. Kian.

8

Unja Toroyanon riindangonana kolooro kotiinj laligojon.

¹ Kawaajon ejemba Kraist Jiisaswo qokotaan nanjon, Anutunon mono ananaa qaanana jen tegoro kamban kokaamba gere siawaa bunja mende koloon laligojon.

² Kawaa kania kokaen: Gii singisongowaa siina ten koma laligonatiwaajon ama koomu kotigaa bunja koloon laligona. Kaanja laligonato, Kraist Jiisaswo qokotaan nana laaligo kotigaa Unjanon mono koomu kotigaa kasanonga isama gono laligojan.

³ Ejemba uuselenananon siijnana kombombana bologa ii eja. Ii otaanin Kana qaawaa esunanon loorin laaligo kombombana nonombaatiwaajon amamaaro osin qagonin. Qagonin uuselenananon singisonjo ama laligonin, Anutunon singisonjo iikawaa qaaya jen tegon kitia kokaen meleeno: Iinon iyanaa Meria wasiro namonon kamaan singisonjo ejawaa sele kaanja kolooro. Toroqen singisongowaa siimolon tani kaanja kolooro oogi komuro. Anutunon laaligo kotigaa kania kaen meleuro.

⁴ Anutunon kania ii kokaembaajon meleuro: Kana qaanon anana solan ano dindina laligowombaajon jen koton nonomakeji, Anutunon qaa iikawaa honanon ananaanon koloodaborowaatiwaajon moro. Kawaajon uuselenanaa siina kombombana bologanon mende galen koma nonombiwaajon togon Unja Toroyaa uusiina ten kombombaaajon namakejon.

⁵ Ejemba uuselegiaa siin kombombana bologa otaankejuti, iyonoo uugianon mono singisonjo ambombaaajon eja. Ejemba Unja Toroyaanon siin otaan amakejon, ananaa uunananon mono Unja Toroyaanon nanamemen amboniwaajon eja.

⁶ Uuselenanaa siin kombombana bologanon mono horon nonono koomu kotigaagen kembombaaajon ejato, Unja Toroyanon uunananon luae qero kotiinj laligowombaa siina momakeja.

⁷ Anutunon Kana qaa nonono singisonjo ambombaa siin kombombananon mono qaa iikawaa baatanon mende kemakeja. Ii kemambaajon amamaaja. Ii amamaaro tondulaligon uunananon Anutu qetama kere amamunkejon.

⁸ Ejemba uuselewaa siingia kombombananon galen koma onongi tondulaligojuti, iyononon mono Anutuwaajaanon sokombombaaajon osiwuya.

⁹ Yononon osiwuyato, Anutuwaaja Unja Toroyanon onoo uugianon laligoji een, iinon mono galen koma onono laligoju. Uuselewaa siingia kombombana bologa yononon mono onjo mende galen koma onomakeju. Kraistwaa

Uña Toroyanon mombaa uutanon mende kemero een laligoji, iinon Kraistwaa buna mende kolooja.

¹⁰ Mende koloojato, Kraistnon onoo uugianon laligoji een, sele busugianon singisongowaajon ama komuwuyato, unagianon solana koloojutiwaajon ama kotiin laligon ubuya.

¹¹ *Anutunon Kraist Jiisas men gbiliro koomunonga waaroti, iwaa Unayanon uugianon laligoji een, iyoronon onoo Anutuwo qokotaan nanji selegia koomuya ii kaanagadeen men gbiliwaota.

¹² Oo uumeleen alauruna, gbilin laligojoniwaajon nononon mono Anutuwaanon tosawo laligojon. Uselewaa siinnana kombombana bologa otaawombaa tosaga qaagoto, Uña Toroyaa jeta ten koma laligowombaa tosayanon mono en nononja. Kawaajon ananaa ainnananon lan laligowombo.

¹³ Uselewaa siingia kombombana bologa otaan laligojuti een, onoo mono koomu kotigaa buna koloowuya. Kaana koloowuyato, Anutu qama kooligi Uña Toroyanon uuselegiaa nanamemen bologa men komunkebaati een, iikaana kanon mono gbilin kotiin laligon ubuya.

¹⁴ Anutuwa Uñayanon ejemba qindingon unuano laligojuti, iyononon kuuya Anutuwa meraboraana kolooju.

¹⁵ **Omejiilan yononon ejemba sololoon onongi jenengia ororo welenqe omaya koloon laligojuto, onoo ome kaana ii mon qaagoto, Uña Toroya ii buna qen aon laligoju. Kawaajon onoo mono mombo toroqen toroko qaganon laligowubo. Uña Toroya iinon mono men letoma onono Anutuwa meraboraana kolooju. Uña iikanon sololoon nonono Anutuwaajon “Aba* Ama!” qamakejon.

¹⁶ Anutuwa meraboraana koloojon, qaa ii Uña Toroyanon anoo ananaa unananawo wambelaan motoon nangun jenkejao.

¹⁷ Anutuwa meraboraana koloojon een, iinon iyanaa ejembauruta ananaajon oyanboyon mozozongoro eji, ii kaanagadeen buna qen aowona. Anutunon Kraistwaajon iwoi mozozongoro eji, ii mono kaanagadeen Kraistwaa kooronanon nama buna qen aowona. Kraistwo motoon siimbobolo momakejon een, mono kaanagadeen Kraistwaa asamararananon uma iwo motoon asarin laligowona. Kian.

Laaligo asamararanawonon uma laligowona.

¹⁸ Kamban kokaamba siimbobolo moma laligojon, iikanon laaligo kamaanqeqeta kolooja. Kanagen Kraistwaa asamararananon uma asarin oyanboyon laligowonati, iikanon mono laaligo uuta akadamuyawo koloowaa. Laaligo woi ii leele ama gosiwonatiwaa so qaago. Kaan romongojen.

¹⁹ Anutunon oro ano iwoi kuuya mokolorota ejuti, iyononon mono mamboma Kraistnon kan Anutuwa meraboraana metogon qendeema onono asamararan asugin onombaatiwaajon awelegonkeju.

²⁰ *Anutunon oro ano iwoi kuuya mokoloroto, yononon laligon komun qaombuya. Iyangiaa siingiaa so qaagoto, Anutunon mono iyanaa siin aa so kaen arengoro. Iwoi kuuya qaombuyato, kilen jejeromonromon onono oyanboyon kokaen asugiwaatiwaajon mambomakeju:

²¹ Anutunon oro ano iwoi kuuya mokolorota ejuti, iyononon mono kaanagadeen kokaembaajon mambomakeju: Anutunon ii kaanagadeen

* **8:11:** 1 Kor 3.16 * **8:15:** Maak 14.36; Gal 4.6 * **8:15:** Gal 4.5-7 * **8:15:** Aba ii Arameik qanonon ama. * **8:20:** Jen 3.17-19

angonjora laaligowaa kasayanonga isama onono mende komon gisaan qaombuyato, Anutuwaa merabora kaanja loloon asamararangiwao asarin enj ubuya.

²² Kawaa kania ii kokaen: Anutunon oro ano iwoi kuuya mokolorota ejuti, iyononon korebore mono motoon osongon horon merabora memewaa masu ununkeji, iikaanja moma en kouma kamban kokaamba kaanagadeen amakeju, ii mojon.

²³ *Anutunon oro ano iwoi kuuya mokolorota ejuti, iyonoononga qaagoto, Anutuwa yambuyambu koloonin Unaya Toroya kalena nonono laligojoni, anana mono kaanagadeen uunananon osongon horon laligonkejon. Anutunon nunuano meraboraanja qaita mon koloowombaajon mamboma laligon osongon amakejon. Nunuama downana mero selenana qaita mon buna qen aon Siwenon uma qeangowaatiwaajon awelegon laligojon.

²⁴ Kaanja letombombaajon jejeromonromon ama uunana meleema Siwe-waa buna koloowona. Iwoiwaajon jejeromonromon amakejoni, iikawaa hona kolooro iinin jejeromonromonana iikaanja kanon tegowaa. Monon iwoiwaa hona kolooro iima iikawaa jejeromonromona ii mende toroqen ama mambomakeja. Ii qaago.

²⁵ Iwoiwaa honanon mende kolooro iimakejoni, iikawaajon jejeromonromon anjoni een, ii mono kaparan koma koloowaatiwaajon mam-bonin uunana mende kamaankeja.

²⁶ Kaanjadeen loorinin Un Toroyanon ilaen nonomakeja. Nomaen qama koolinin sokonaga, ii mende mojonto, Un Toroyanon mono anjo qamakooli gawonananon ilaen nonoma ananaajon ama qama koolin qaa jeta asuganon jejewaa so qaagoto, osongonbooro qaganon sajenon jenkeja.

²⁷ Sagenon jen Anutuwa siina so ejemba soraaya ananaajon ama qama koolinkeja. Anutunon ejemba uunana iima gosinkeji, iinon mono afaangon Un Toroyaa uumomoya momakeja.

²⁸ Anutunon qamakoolia moma ilawoila kuuya galen kono kawaa mindi-mindiri honanon mono iyanja alaurutanon qeangowutiwaajon kolonkeja. Ii mojon. Hona iikanon ejemba hamogege arena so onono jopagon munkejuti, mono ii kaen me kaen ilaen onomakeja.

²⁹ Anutuwa arena kania ii kokaen: Iyanja Merianon uumeleen ala seiseiya ananaa batunananon jeta men nonombaatiwaajon momakeja. Kawaajon waladeen aren ama nonono taninananon Meriaa so koloowom-baajon moro. Iikawaajon ejemba waladeen moma nononoti, nono kaanagadeen koloowombaajon jen meweengon nonono.

³⁰ Waladeen jen meweengon nononoti, anana kaanagadeen nonono. Nononoti, ananaa qaana kaanagadeen jen tegoro solananinin. Solananinin, ananaajon kaanagadeen kana qendeen iyanja asamararanon uma oyanboyan laligowona. Kian.

Anutuwa uujopayaa mepemepesee rii.

³¹ Qaa ii moma kawaajon nomaen jewonaga? Anutunon sopa somongon nonoma leegenananon laligoji een, moronon mono qotogon nononaga?

³² Anutunon iyanja Meria kaanjadeen mende angon konoto, ii jen tegoro laaligoya kuuya ananaajon ama qeleeno. Ii qeleeno Anutunon iwo kalen qerewen tosaanja kuuya ii kaanagadeen afaangon nonombaa.

³³ Anutunon ejemba iyanjaajon meweengon nonoma qaana jen tegoro solananinkejoni, iikawaajon moronon mono qaa jakeyanon ama nononaga?

* 8:23: 2 Kor 5.2-4

³⁴ Kraist Jiisasnon komuro Anutunonj mombo menj gbiliro Siwenonj uma Anutuwaaw boro dindinanonj rama toroqen ananaajonj ama qama koolinjeja. Kawaajonj monjonj monj qaanana gosinj gere sianonj kemebombaajonj jen tegonj nonomambaajonj amamaawaa.

³⁵ Kraistwaa uujopa uutanonj laligoninj morononj mono iikanonja mendeema nonono kamaawonaga? Kakasililinj ama nonongj konajilinj mobonagato, Kraistwaa uujopayanonga saanonj mende kamaawonja. Sisiwerowero ama nonombuyagato, iikanonja saanonj mende kamaawonja. Bodi mokoloowonaga me opo surunananonj qaono laligowonaga, mono saanonj mende kamaawonja. Komuwombotiwaaw toroko qaganonj laligowonaga me manja qegi kazi koloonagato, mono saanonj mende kamaawonja.

³⁶ *Iikawaa qaaya ii Buna Terenonj kokaenj oogita eja,

“Goo qagaajonj ama umugawodeenj kanainj nunugi komuwonatiwaajonj mogi kema gomanj tiinkeja. Lama ununj nenkejuti, iikaanjadeenj nonoojonj romonjonkeju.”

³⁷ Qaa iikawaa so ama nonombuyagato, Kraistnonj uujopaya ninisaano moninj, iinonj nanjonj nonono lombo kuuya iikanonj mono haamo ama otokorianj maama laligowonja.

³⁸ Iwoi monjonj mono Kraistwaa uujopayanonga mendeema nonomambaajonj amamaawaa. Ii honja toonaga moma yagojenj. Koomunonj me laaligowaa iwoiya monjonj mono mendeema nonomambaajonj amamaawaa. Siwe gajoba me omejiilanj yonononj mono kambanj kokaamba me kanagenj nono mendeema nonombombaajonj amamaawuya. Bensakonj kawali ku-usunjiawo yonononj ii amamaawuya.

³⁹ Euwaa euyanonj me emuwaa emuyanonj laligojuti, iyonononj mono mendeema nonombombaajonj amamaawuya. Anutunonj ilawoila tosaanja monj mokolorota ejuti, iyonononj mono kaanagadeenj Anutuwaaw uujopaya iikanonja mendeema nonombombaajonj amamaawuya. Anutuwaaw uujopaya iikanonj mono Kraist Jiisas Ponjana iwaanonj asugiro ninisaano ii mojonj. Kianj.

9

Anutunonj siinja so Israel meweenjonj onono.

¹ Niinonj Kraistwo qokotaanj nama qaa qolonmolongoya qaagoto, qaa honja toonj monj jemaaja. Unja Toroyaa qaawaajonj geja ambe qaana nanjonj jen kotiinj uunanonj sane nuro kokaenj moma jejenj:

² Niinonj Juuda ejemba tosaanja yonoo wosobirinonj nuro uunanonj siimbobolo somata tetegoya qaa kokaembaajonj momakejenj:

³ Yonononj niwo balonj selenonj Israel kanagesoga motoonjo koloojonto, uugianonj Kraistwo mende qokotaanj lanj laligoju. Niinonj Israel njalaurunanonj uugia meleembutiwaajonj aonoronkejenj. Anutunonj yonoo qaagia gosiro neeno yonoo kitigia koloowe ironja meleema noo qananonj kokaenj ubaatiwaajonj mojenj: Iinonj nii Kraistwaanonga mendeema nono gere siawaa buna koloomambaajonj mojenj.

⁴ *Yonononj Israel tuunj uutanonj laligogi Anutunonj unuano bunaya kolooju. Anutuwaaw qabunaya bosima akadamugiawo kolooju. Anutunonj yonowo oyanboyanj koloowutiwaaw soomonjo walaga ano gbilia ama Kana

qaa onono. Kawaajon jiwowon jigonon uma Anutuwaa waeya men mepe-seenkeju. Anutunon kotumotueya seiwaatiwaa qaa somongoroti, iikawaa honanon koloowaatiwaajon mambomakeju.

⁵ Yononon wanjalenana Aabrahambaa gbiliuruta yonoo esa meraurugiaga laligoju. Kraistnon yonoononga balon sele busu men eja kolooro. Kraistnon Anutunana koloon iwoi kuuya galen kono qata kaban tetegoya qaa mepeseenkebona. Qaa ii onanon.

⁶ Iikaana laligojuto, Israel kanagesononga koloon sein laligojoni, anana kuuya mono kilen Israel ejemba hona mende koloojon. Kawaajon Anutuwa qayanon songiro esunanon kamakamaata koloonkeja me? Kaen jewonaga, ii qaa hona qaago.

⁷ *Aabrahambaa gbiliuruta yonoononga koloojoniwaajon ama kuuya anana mono Anutuwa meraboraanaga mende koloojon. Kaen qaagoto, Anutunon Aabrahambaa kokaen ijoro, "Aisakwaa esameraurutanon mono goonon torogon qaga bosima laligon ubuya."

⁸ Qaa iikawaa kania ii kokaen: Aabrahambaa gbiliuruta balon ejemba silinon merabora koloonkejon, kuuya anono mono Anutuwa meraboraanaga mende koloojon. Kaen qaagoto, Anutunon qaa somongoro ejiwaa so koloonini, Anutunon mono nonoga moma nonono Aabrahambaa gbiliuruta hona koloojon.

⁹ *Soomongo qaa iikanon Aabrahambaanon kokaen karo moro, "Gbani motoongo tegoro kanon mombo kan giibe Saaranon mono meriawo koloowaa."

¹⁰ Qaa kaen moro iwaanon iikaya kolooroto, iikanon mende tegoro. Iwaa gematanon Rebekawaanon kaanjiadeen Anutuwa qaayaa so kolooro. Benana Aisak iinon embia ii koro muro merawoigara sunesune koloori.

¹¹ Sunesune yoronon goron uutanon rama mende koloon iwoi awaa me bologa mon mende aniti, Anutunon mono kaban iikanon mera iyorononga mon iyanajon meweengoro. Iyanaa momo arejanon kotiin honawo koloon tegowaatiwaajon ama koga meweengoro.

¹² *Iyanaa uusiinanon honawo koloowaatiwaajon Rebeka kokaen ijoro, "Datanon mono kogaa welenqeqe koloon newo baatanon laligowaa." Anutunon kaen ijon nanamemenagara ambaoraga iikawaa soyanon ii mende gosin oronoto, iyanaa siinagadeen otaan koga oono dataa somataya kolooro.

¹³ *Iikawaa qaaya ii Buna Terenon kokaen oogita eja, "Jeikob uunanon jopagon laligoweto, lisoo (Esau) ii togon kazi ama mun laligowe."

¹⁴ Qaa kawaajon mono nomaen jewonaga? Anutunon dindina mende kolooja me? Iikaana qaago totoon!

¹⁵ *Anutunon Mooseswaajon qaa kokaen ijerota eja, "Niinon mono neenaa siinna otaan mon moroga iima koboon kiankomumambaaajon mojeni, iiga mono kiankomun munkejen. Mon morowaajon wosomomo ama mumambaaajon jejeni, iwaajon mono wosona momakejen."

¹⁶ Qaa kawaajon ama namo ejanon Anutu mende galen komakejato, iwoiwaa siina moma amambaaajon batogon bimbimgonagato, ii kilen Anutu mende uguwaa. Anutu ano kalenmorianaa so iwoi kuuya galen kono iwaa borianon eja.

¹⁷ *Anutunon faarao kimbaajon qaa ijoro Buna Terenon kokaen eja, "Neenaa qabunana jen seigi goman korebore sokombaatiwaajon mojen. Kaen moma ku-usuna qendeembe asuganon asugiwaatiwaajon kuun

* 9:7: Jen 21.12 * 9:9: Jen 18.10 * 9:12: Jen 25.23 * 9:13: Mal 1.2-3 * 9:15: Eks 33.19

* 9:17: Eks 9.16

gombe giinon asugina. Asugin laligon tuarenjen ama noma laligona mono haamo ama gombe.”

¹⁸ Qaa iikawaa so Anutunon iyanjaa siinja otaan mon iima koboos kiankomumambaaon moji, ii mono kiankomun munkebaa ano mombaa uuta men gojomambaaon moji, ii mono men gojono yangisen koloonkebaa. Kian.

Anutuwaanon irinsoonon ano kiankomu

¹⁹ Onoononga monon noojona kokaen jenaga, “Kaen kolooro ku-uya anana mono Anutuwa uusiina tuarenjen ama mubombaaon amaamaankejon. Kaen koloorogo Anutunon mono naambaaon toroqen jen nonomakeja?”

²⁰ *Monon kaen jenagato, balon eja gii mono moroga koloon Anutu tuarenjen ano angowowo ama munaga? Boroterenon mono iyanjaa mokomokoloo Toya kokaen saanon mende jen mubaa, “Gii mono naambaaon tani koi kaana mokoloon nona?”

²¹ Monjon meme ejanon mono iyanjaa ku-usun qaganon siinja so gbakon meleema mweengon gbakon motoongo kanona koworanen morota morota menkeja. Tosia kaban so men gawon munkejon ano tosia akadamy-giawo ii mono korisoro kambananadeen gawon munkejon.

²² Anutu mokomokoloo Tonananon mono kaanadeen ama nonomakeja. Iinon irinsoonon ejemba qendeema nonono ku-usuna iima mobombaaon momakeja. Kaen moma irina soono kazianon ejemba tosaana yonoo qagianon uro jojon kondeema onomambaaon ama laligoro. Ii kilen irona uulanawodeen mende meleema ononoto, yonoojon ama siimbobolo mamaga moma mokosinon uugia meleembutiwaajon mamboma laligoro.

²³ Kaanadeen kalenmorian inisaano kelemalelen koloowaatiwaajon momakeja. Kaen moma ejemba akadamy buja qen aowombaaon mweengon nononoti, anana mono niniima kobooro akadamyawo asarinkejon.

²⁴ Anana kaanagadeen kaana koloowombaaon nonono. Juuda ejemba-gadeen qaagoto, waba kantria kantria ii kaanagadeen kaana koloowutiwaajon onono.

²⁵ *Anutunon iikawaa qaaya jerota gejatootoo eja Hooseawaa terenon kokaen eja,

“Ejemba neenaa kanagesouruna mende koloon laligogiti, niinon mono ii onoombe neenaa kanagesona koloowuya. Tosianon neenaa wombo alana mende laligogiti, iyonoojon mono ‘Neenaa wombo alauruna,’ kaen jen laligomanja.

²⁶ *Niinon goman mombaa ejembaya yonoojon kokaen jen laligowe, ‘Ono neenaa kanagesouruna mende laligoju.’ Kaen jen laligoweto, ii mono balonganon iikanona onooma qagia kokaen qamanja: Ono mono Anutu laaligo Toyaa meraboraana koloju. Utequte kaana koloowaa.”

²⁷ *Aisaianon kaanagadeen Israel kanageso nonoojon ama kokaen sama jero, “Israel ejemba jangonana kowe sakasin kaana koloonagati een, ii kilen nonoononga afaananon mono uunana meleenin hamo qen nonombaa.

²⁸ Ponon goman goman kuuya ananaa qaanana ilin alan gosin jen tegon kitia kuuya meleema nonondaborowaa.”

²⁹ *Aisaianon kaen jen waladeen qaa mon jeroti, iikawaa onanon mono

* 9:20: Ais 29.16; 45.9 * 9:25: Hoos 2.23 * 9:26: Hoos 1.10 * 9:27: Ais 10.22-23 * 9:29: Ais 1.9

nonoonon kokaen kolooja, “Pon ku-usun kuuyaa Tonananon gbiliurunana tosaana mende iniima kobooro uugia meleembuyagati een, balonananon mono Sodom kaana meleeno kemero gere jenaga. Nononon mono Gomora ejemba kaana tiwilaawonaga. Anutunon mono kaana ama nononaga.” Kaen jero.

Israel kelemalelenanon Anutu yangisen ama munkeju.

³⁰ Kawaajon mono nomaen jewonaga? Kantri tosianon Anutuwaajaanon solana koloowombaa gawona mende kaparan koma megiti, iyononon Anutuwaajaanon solananigi. Uugia meleema Anutu moma laarigi iikawaajon qaagia jen tegoro solananin laligoju.

³¹ Kaen laligojuto, Israel nononon solana koloowombaa Kana qaa otaawombaaajon kaparan koma laligon kouma ii kilen Anutuwaajaanon mende solananin.

³² Iikawaa kania ii kokaen: Iyangiodeen batogon nanamemen dindina ama iikaana kanon solana koloowombaaajon kaparan koma Jiisas mende moma laarin mugi. Iinon jamo powowon kaana kolooji, mono iwaanon ritatagon unuro osin gema qegi. Iikawaajon solana mende kolooji.

³³ *Iikawaa qaaya ii Buja Terenon kokaen oogita eja,

“Iibu, Anutu niinon mono aen jamo mon Zaiion baananon Israel tuun uugianon komowe yononon iikanon ritatagon kamaan unuro gema qenkebu. Monon eja gereya powowon kotakota ii moma laarin mubaati, iinon mono kaman monon iwaajon nama gamu mende mokoloowaa.” Kian.

10

¹ Oo uumeleen alauruna, niinon neenaa Juuda kanagesouruna uugia meleembutiwaajon awelegonkejen. Anutunon hamo qen onombaatiwaajon uuna men kululuun yonoonon ama Anutu qama koolin munkejen.

² Yonoo kanagianon kokaen eja: Yononon Anutuwaajon uugere amakejuto, ii poumapou qaganon amakeju. Yonoo qaagia kaen nanon jejen.

³ Anutunon qaanana jen tegoro solananijon, iikawaa kania mende moma yagon iyangiodeen batogon solana koloowombaaajon kaparan komakeju. Kaen ama Anutunon qaanana jen tegoro solananiwombaaajon jenkeji, qaa iikawaa baatanon mende kema osin een tondulaligoju.

⁴ Kraistnon anodeen Kana qaa otaadabororo. Nono tosianon ii amamaan Kraist moma laarin uunana meleenjon, iikaya mono Kraistwaajon ama Anutuwaajaanon solananijon. Kian.

Anutunon anana kuuya hamo qen nonomambaaajon moja.

⁵ *Moosesnon Kana qaa otaan iikaana kanon solana koloowombaa qaaya ii kokaen oorota eja, “Kana qaa otaadaborowaati, iinon mono kawaajon ama laaligo kotiga mokoloowaa.”

⁶ *Qaa kaen ejato, uunana meleema moma laarinin Anutunon qaanana jen tegoro solananinkejon, Moosesnon kawaajon qaa kokaen jerota eja, “Uuganon kokaen romongon jewabo: Eja moronon mono Siwe gomanon unaga?” Ejembanon ii Kraist wama kamaawaatiwaajon lan jegi.

⁷ Me “Eja moronon koomu gomambaa dutanon kemenaga?” Ejembanon ii Kraist wama koomunonga waabaatiwaajon lan jegi.

⁸ Kaen jen torogon kokaen jero, “Buja qaa ii koriganon qaagoto, mono goo buuganon ano uuganon eja.” Buja qaa ii moma laariwombaaajon eja.

Nononon qaa iikanon ejemba uukuukuu men onoma kokaen jen asarin onomakejon:

⁹ Anutunon Jiisas men gbiliro koomunonga waaro. Giinon qaa ii uuwomboganon moma laarin je buu susuganon “Jiisasnon Ponna kolooja,” kaen jen asugijani een, mono hamo qen gono letomba.

¹⁰ Gii uuwomboganon Buṇa qaa moma laarina Anutunon qaaga jen tegoro solananiwa ano je buu susuganon Jiisas jen asugina hamo qen gono letomba.

¹¹ *Buṇa Terewaa qaa mon kokaen jegita eja, “Moronon ii moma laarin mubaati, iinon mono gamuya mende mobaa.”

¹² Anutunon Juuda ejemba mende ninisoron kantri tosaana mende sureen onomakeja. Pon motoongo iinon mono kuuya ananaa Ponana koloon so motoongonon gosin nonomakeja. Ejemba ii qama koolinkejon, anana kuuya mono kotumotueya kelemalelen nonomakeja.

¹³ *Iikawaa qaaya ii Buṇa Terenon kokaen eja, “Ejemba dakaya yononon Pombaa qata qama kooliwuyati, iinon mono ii kuuya hamo qen onono letombuya.”

¹⁴ Ejembanon Pon mende moma laarin mun iwaa qata mono nomaen qama kooliwuyaga? Iwaa kania mende jegi mogiti, ii mono nomaen moma laarin mubuyaga? Monon Buṇa qaa mende jen asariwaati een, yononon ii mono nomaen mobuyaga?

¹⁵ *Ejemba mon Buṇa qaawaajon mende wasiwonati een, iinon mono nomaen kema ii jen asarinaga? Iikawaa qaaya ii Buṇa Terenon kokaen oogita eja, “Ejemba Buṇa qaa awaa men kankejuti, iyonoo kana otongia monin awaa soro kolooja.”

¹⁶ *Kaen oogita ejato, noo Israel kanageso hona yononon Oligaa Buṇa mende ten koma laligoju. Iikawaa qaaya ii gejatootoo eja Aisaianon kokaen ninijorota eja, “Oo Pon, nono Buṇa qaa jen seinin moronon mono uuta meleema ii moma laarinagato?”

¹⁷ Qaa iikawaa so Kraistwaa qaaya jen seinin gejagianon kemero mogi momalaarigianon mono iikaan koloowaa.

¹⁸ *Momalaari kaan koloowaato, kokaen qisin ononjen: Buṇa qaa iikanon mono Juuda yonoo gejagianon mende kemero mogi me? Qaago, ii mono mogi. Kawaa qaaya ii kokaen jegita Buṇa Terenon eja,

“Qaa jegi qaagianon mono kema kan goman kuuya sokono. Ii goman goman eu emu leele iikanon mogi.”

¹⁹ *Qaa iikawaa so Buṇa qaa mono mogito, mombo toroqen kokaen qisin ononjen: Israel ejembanon ii moma asarigi me qaago? Moosesnon wala qaa kokaen jero,

“Ejemba kanageso uumeleengiaa hona qaa niinon ii hamo qen onombe onoo uugianon mono iikawaajon ama motoqoto koloowaa. Waba tuun poumapou laligojuti, iyononon onoo unuugugi sili iikanon mono Juuda onoo uugia kuuwe iringia soono uugianon waabaa.”

²⁰ *Aisaianon mono kotiin nama kokaen jerota eja,

“Ejemba nii mende mongama noma lan laligogiti, iyononon mono nii mokoloon nongi.

Ejemba noo kananaajon mende qisin laligogiti, niinon kania mono yonoojon inisaambe iima mogi.”

* 10:11: Ais 28.16 * 10:13: Joel 2.32 * 10:15: Ais 52.7 * 10:16: Ais 53.1 * 10:18: Ond 19.4
* 10:19: Dut 32.21 * 10:20: Ais 65.1

21 *Yonoojon kaen jeroto, Israel nonoojon qaa kokaen ninijorota eja, “Ween so umugawodeen kanain qootogo kanageso gejajuju koloonkejuti, ono noonon kawutiwaajon onooma boro kaka koma laligowe goman tiinkeja.” Kianj.

11

Israel uutanon uumeleen tuun melaa eja.

1 *Kawaajon kokaen qisijen: Anutunon iyanaa kanagesoya gema qen nonono me qaago? Ii qaago totoon! Niinon kaanagadeen Aabrahambaa gbilia mon koloojen. Neeno Israel kanagesowaa tuun qata Benjamin iwaa uutanon laligojen.

2 Anutunon waladeen iyanaa kanagesoya meweengon nononoti, nono mono mende gema qen nonono laligojen. Gejatootoo eja Elaijawaa (Eliawaa) sunduya ii Bunja Terenon oogita eja. Iinon Anutuwa jaanon Israel ejemba jen onoma qama kooliroti, ono qaa batuya ii moju me qaago? Qaa ii kokaen,

3 * “Oo Pon, yononon mono goo gejatootoo ejembauruga unugi komugi goonon siimolon onoon alataya alataya kondemondeengi. Nii motoonggo nomesaogi laligowe kokomomola men emboma nuwombaaajon jojoriju.”

4 *Kaen jeroto, Anutunon ii moma mono kokaen meleema mun ijoro, “Gii geenodeen mende laligojanto, niinon eja 7,000 kaanjadeen sopa somongon onombe neenaa bunana koloon ben qolonmolongoya Baal ii mende simin kuma mun giwo toroqen laligoju.”

5 Qaa iikawaa so kamban kokaamba kaanjadeen Anutuwa tuun melaa eja. Anutunon kalenmorianaa so ejemba afaana meweengon nonono laligojen.

6 Kalenmoriananon mono nemun koma muro meweengon nonono. Nono nanamemen awaa ama men laligowonagati, iikawaajon ama mende meweengon nonono. Balon ejemba nanamemenananon nemun koma muro meweengon nononagati een, iwaa kalenmoriananon mono iwoi omaya koloonaga.

7 Kawaajon mono nomaen jewonaga? Israel kanagesonon solana kolowombaaajon kaparan koma laligogito, solananiwombaa kania ii mende mokoloogi. Yononon qaagoto, Anutunon tuun melaa meweengon nononoti, nononon kalena ii mokoloon solana koloonin. Tosianon momo bologanon uugia gojono een tondulaligoju.

8 *Iikawaa qaaya ii Bunja Terenon kokaen oogita eja, “Gaonjaajaa laligogi Anutunon ome mende somongoro uugianon kemero koomuya koloogi. Iwoi iima kania iima kotowubotiwaajon jaagia men gooro umun kono. Qaa gejagianon moma moma asariwubotiwaajon ii men gojono. Kaen tompin laligon kouma kamban kokaamba kaanagadeen een tondulaligoju.”

9 *Kinj Deiwidnon iikawaa qaaya kokaen jerota eja,

“Oo Anutu, yononon jejelomban onn ama nen lan aisoonkeju. Iikanon mono mokoloon injiima singisongogiaajon moto ama onomba.

Mono iyangiaa dungianon ritatangon kamaan unuro irona meleema onona siimbobolo mobu.

10 Oo Anutu, gii mono jaagia men goona uun iibombaaajon amamaawu.

* 10:21: Ais 65.2 * 11:1: Fil 3.5 * 11:3: 1 Kinj 19.10, 14 * 11:4: 1 Kinj 19.18 * 11:8: Dut 29.4; Ais 29.10 * 11:9: Ond 69.22-23

Mono ironja meleema onona qagianonj uma bimooro suulan uungon laligowuya.”
Deiwidnonj kaen qama kooliro.

Waba kantri yonononj Anutuwaa geria honja koloogi.

¹¹ Toroqen kokaen qisijen: Juuda kanageso honja yonononj ritatangon kamaan unjuro uugianonj gojono awaa koloowombaaajon amamaawuya me qaago? Ii mende amamaawuya! Kamaan unjuroti, iikanonj mono Anutu moma kotowombaaajon awelegowutiwaajon kolooro. Juuda kanageso honja yonononj kana uugun kamaan unjuro waba kantri yonononj kitigia koloon uugia meleema Anutuwaa bunaya koloogi. Kaen koloogiti, iikanonj uugia kuuro kawaajon iringia soono uugia meleembutiwaa siinjanonj koloowaatiwaajon ama kaen kolooro.

¹² Juuda kanageso honja yonononj kana songin kamaan unjuro kawaajon waba gomaŋa gomaŋa yonononj oyanboyonj koloowombaa kania mokoloogi. Ii mokoloonj uugia meleema kotumotue uutanonj laligojuto, Juuda kanageso honja yonononj tompin laligonj Anutuwaa jaanonj mende sokonju. Kanagen Juuda yonononj kaanagadeen kuuya uugia meleembuya. Kaen kolooro Anutuwaa kotumotueyanonj seinj kelemalelen asuganonj asugiwaa.

¹³ Niinonj qaana koi Juuda onjoonj qaagoto, waba kantri kanageso onjoonj jejen. Niinonj waba kantri onjoonj wasiwasi eja aposol koloojenjiwaajon “Gawona qabunayawo kolooja,” jen kaen romonjojen.

¹⁴ Gawona ii mewe honja kolooro uugia meleemakejuti, neenaa Israel kanagesourunanonj iikawaa bujuya mobutiwaajon kaparanj koma awelegonkejen. Buju qaa iikanonj motomotoonj yonoo uugia kuuro kawaajon iringia soono uugia meleembombaa siinjanonj kolooro meleengi Anutunonj hamo qen onombaa. Gawona qabunayawo ii mono kawaajon ama waba kantri onjo batugianonj menkejen.

¹⁵ Anutunonj Juuda tuunj gema nunuro iikawaa honjanonj mono kokaen kolooro: Waba kantria kantria onononj kitigianonj koloogi Anutunonj tawagia menj unuano alauruta koloogi. Juuda kanageso honja yonononj uugia meleengi Anutunonj hamo qen onoma moma angonj koma analinj onombaati, iikawaa honjanonj mono koomunonja gbilinj laligonj kotiiwutiwaa so koloowaa.

¹⁶ Gbani jaayaqeqe gbilianonj nene Anutuwaajon gosin ama korisoro anin soraaya kolooji eenj, gawombaa nembaneneya kuuya mono kaanagadeen soraaya kolooja. Gere tiitanonj toroya kolooji eenj, borianonj mono kaanagadeen toroya kolooju.

¹⁷ Juuda tuunj ii Anutu iyanjaanonj oil gerega kolooja. Anutunonj iyanjaanonj oil gere ii honabonja menj boria tosaana motoro kamaagi ano duuyaa oil gere boria menj kan batugianonj ano toroqen somariinkeju. Kantri tosaana onjo duuyaa oil gere kawaa so koloojuto, Anutunonj kilenj unuano kamban kokaamba gere boria qaita monj yonoo batugianonj laligonj kotiinkeju. Onjo mono Juuda tuumbaa oil gere tiitanonja nene apuya horonj nenj somariinkeju.

¹⁸ Onjo Juuda nonowo nanjuto, kilenj Juuda nunuugun selegia menj ububo. Selegia menj ubuyagati eenj, mono qaa koi mobu: Kantri tosaana onjo gere boriagadeen kaana kolooju. Onjo tiinana mende bosimakejuto, nonoononj gere tiitanonj mono onombosino nanju.

¹⁹ Qaa kokaen jewuyaga, “Anutunonj anana iyanjaa gere batuyanonj ama nonombaatiwaajon ama gere boria ii kotooro kamaaro tintinja kolooro.”

²⁰ Qaa ii honaga. Anutunon Juuda ejemba uugia mende meleema moma laarigitiwaajon ama koton onono kamaagito, onjo mono momalaarigianon rindangon onono zen nanju. Kaen nama jaba-arambaran mende men awelegon laligowuto, mono kokaen kamaan unjuwabotiwaajon sombugia moma laligowu:

²¹ Anutunon anaa geriaa boria hona mende injiima koboan Juuda kanageso koton ononoti een, onjo mono “Saanon niniima koboowaa,” kaen jewubo. Een kaana romongon tondu laligowubo.

²² Kawaajon waba kantri onjo Anutuwa kania romongon kokaen jewuya, “Juuda ejemba kana songin kamaan unuroti, Anutunon iikawaa irona meleema mono onanon geriawo ama onomakejato, anana qeeango Toyawo qokotaan nanin men qeangon nonomakeja. Iwo mende toroqen nambonati een, mono kantri tosaana nono kaanagadeen koton nonono kamaawonja.”

²³ Kaen saanon jewuyato, Anutunon ejemba kana songigiti, ii kaanagadeen saanon kotiin gere batuyanon mombo toroqen onombaa. Kawaajon Juuda kanageso yononon yangisengia mesaon uugia meleembuti een, ii mono saanon Jiisaswo toroqen onombaa.

²⁴ Anutunon onjo duuyaa oil gere kanona koton onoma komakoomowaa kania uugun oil gere qaita mombaa batuyanon ama toroqen onono. Kantri tosaana onjo kaana ama ononoti een, iikawaajon iyanaa gere boria hona Juuda kanageso hona ii mono afaangon unuama siinanon iyanaa oil geriaa batuyanon ama onono mombo toroqewuya. Kian.

Anutunon Israel kuuya kiankomun nonomambaaajon moja.

²⁵ Oo uumeleen alauruna, onoangiaa momakooto qaganon lan laligowubotiwaajon mono qaa aasangoya mon inisaambe moma asariwutiwaajon mojen. Qaa ii kokaen: Momo bologanon Israel kanagesowaa bakaya mon yonoo uugia gojono laligojuto, kaman tetegoya qaa yangisen mende toroqen laligowuya. Qaagoto, wala waba kantri yonoononga kelemalelen yononon uugia meleema Anutuwa bentoton uutanon koubuya. Kaen angi Anutunon jangogia iiro sokombaati, kaman iikanon Juuda kanageso nonoo yangisen kambananan tegoro kuuya uugia meleembuya.

²⁶ *Uugia meleengi Anutunon Israel kanageso kuuya hamo qen onono letombuya. Iikawaa qaaya ii Buna Terenon kokaen oogita eja,

“Hamoqege Toyanon mono Zaion baananonga asugin Jeikob tuun nonoo nanamemenana angonjorayawo ii koma konjoratiwaa.

²⁷ *Anutu niinon singisongogia koma konjoratin oyanboyan mokoloowutiwaajon soomongo arena ii yonowo ambe motoon laligowonja.”

Qaa kaen eja.

²⁸ Juuda kanageso hona yononon Oligaa Buna gema qen Anutuwa kereuruta koloogitiwaajon kantri tosaana ononon kitigianon Anutuwa alauruta kolooju. Kaen koloojuto, Anutunon Israel wanjaleurunana meweengon ononotiwaajon Juuda nononon mono toroqen wombo alauruta honabon koloojon.

²⁹ Anutunon ejemba moroga meweengon onooma kalen onomakeji, qaa ii mono mombo uuta meleeno utegowaatiwaa so qaago.

* 11:26: Ais 59.20 * 11:27: Jer 31.33-34

³⁰ Waba kantri onjo kaanagadeen wala Anutuwaaw jeta mende ten koma tondulaligogito, Juuda kanageso honja yononon yangisen koloogitiwaajon ama Anutunon onjo kiankomun onono letongi.

³¹ Juuda kanageso honja yononon kamban kokaamba Anutuwaaw jeta qotogon tondulaligon koujuto, ononon letongitiwaajon ama Anutunon Juuda kanageso nono kaanjadeen kamban kokaamba kiankomun nonomambaajon moja. Waba kantri ononon uugia meleema letongi kawaa silianon uugia kuunkeji, iikawaajon yononon mono kaanjadeen afaangon uugia meleema kiankomuya bunja qen aowuya.

³² Ejemba kuuya anana Anutu qotogon lan laligonin qaa qootogonana mokoloon gbadoon nonono. Korebore kiankomun nonombaatiwaajon ama kasanon gbadoon nonono. Kian.

Anutu mepeseen oonjaa rii kokaen qamakejon:

³³ *Anutu kalenmorianaa kowianon mono somata qatawo kolooja. Mangaa siita, momoya mono kemekemeta tetegoya qaa. Momakootoyanon nunuugun uuta somata kolooja. Iinon qaanana gosin jen tegonkeji, nononon ii kuuya jen asarin tegowombaajon amamaawonja. Laaligonanaa kana arengonkeji, iikawaa kania mono moma gosin mokoloon tegowonatiwaa so qaago.

³⁴ *“Pombaa uu kononaa arenja ii ejemba kuuyanon moma yagowombaajon amamaan laligon kounin. Monjon gejanono qaa mubaatiwaa so qaago.”

³⁵ *“Balon ejemba kalen angunkejonto, iwo kaen ambombaajon amamaan laligon kounin.

Iwoi munin kitia mende meleema nonono saanon sokoma muja. Iwoi mon era nonombaatiwaa kiti mubombaajon amamaankejon.”

³⁶ *Ii kokaembaajon amamaankejon: Iinon iwoi kuuyaa Toya koloon wanjaleya kolooja. Iinon iwoi kuuya nemun kono kolooro. Ii iyanjaa akadamuya mokoloon mubaatiwaajon ama kolooro. Kawaaajon anana qabunaya mepeseenin tetegoya qaa akadamuyawo en uma ewaa. Qaa ii onanon.

12

Laaligonana nomaen laligonin Anutuwaanon sokombaa?

¹ Oo uumeleen alauruna, Anutunon kaen kiankomun nononotiwaajon niinon mono uugia kokaen kuun ononjen: Onjo mono kiankomuya ii uu konongianon romongon kawaa so kitia meleema mun waeya men mepeseen laligowu. Kaanagadeen onoangiaa sele busugia ii Anutuwaaw kotin nandunga ambu. Kaen ambuti een, onjo mono gbilin soraaya koloogi Anutunon nandunga ii iiro sokono siina momakebaa.

² Wala namowaa nanamemen bologaa arenja otaan laligogito, kamban kokaamba iikaana mono mende toroqen amakebu. Kaen qaagoto, mono uumomogianon gbiliro letoma laligowu. Kaen laligon Anutunon onoojon siin nomaen moji, ii mongama saanon kotiin gosin mokoloowuya. Ii mokoloon iikawaa so amakebuti een, mono kana awaa otaagi sokoma muro akadamugiawo koloonkebuya.

³ Sisau tondulaligowubotiwaajon qaa mon jemaana. Anutunon kalenmorian nono iikawaa qaganon nama kuuya onoojon kokaen injiojen: Onjo mono onoangiaajon mogi uuta mende koloowato, motomotoon onjo

* 11:33: Ais 55.8 * 11:34: Ais 40.13 * 11:35: Job 41.11 * 11:36: 1 Kor 8.6

mono tororo moma koton aon laligowu. Anutunon momalaari nonono iikawaa hona koloonkejiwaa so mono onoangia gosin aon iikawaa so qaa jen laligowu.

⁴ *Iikawaa kania ii kokaen: Sele busunananon motoonggo koloojato, sele busu kitinana ii mamaga. Kitia kuuya yononon gawon motoonggo iikayadeen mende menkeju.

⁵ Iikawaa so uumeleen ejemba anana kaanagadeen mamaga laligojonto, kilen Kraistwo qokotaan nama sele busu kaana hona motoonggo koloojon. Motoonggo koloojonto, ana ana nononon mono toroqen aon motoon gawon menin sokono nanjon.

⁶ *Anutunon kalenmorianan nononotiwaa so gawon memewaa momo kalen morota morota buna qen aon laligojon. Mononon gejatootoo gawombaa momo kalen buna qen aoji een, iinon ii mono gawonon amakeba. Momalaarianon rindangon munkejiwaa so gawonon ama Anutuwa qaa ya jen laligowa.

⁷ Mombaajon welenqege gawombaa momo kalen muroti een, iikawaa so mono tosaana pondan ilaan onoma laligowa. Mombaajon boi qaqazu gawon mewaatiwaa momo kalen muroti een, iinon mono membiriqembiria qaa pondan tosaana kuma onoma laligowa.

⁸ Mombaajon uu nangonanngo gawombaa momo kalen muroti een, iinon mono pondan kaparan koma ejemba uugia kuun nangon onoma laligowa. Tosianon iwoiwaajon memeqemea men amamaagi mombaajon ii nangon onombaatiwaa momo kalen muroti een, iinon mono kongbaraya qaa pondan nangon ilaan onoma laligowa. Mombaajon galenkonkon gawombaa momo kalen muroti een, iinon mono zen nama tosaana galen koma onoma laligowa. Mombaajon uujopa gawombaa momo kalen muroti, iinon gawon ii mono korisoro qaganon men laligowa. Kian.

Uujopawaa kania ii tororo otaawu.

⁹ Mono gbingbaon mesaon tororo uujopa ama aon laligowu. Bologa sisia men gema qen laligowu. Awaawaajon ama onono iikanon mono qokotaan laligowu.

¹⁰ Uumeleen alaurugia ii mono gumbonjonjon qaganon ama onoma tororo jopagon aon laligowu. Goda qen aowombaajon kaparan komakejuti, iikanon mono awelegon mepeseen aon laligowu.

¹¹ Ugianon mono mende sologon looriwato, qama kooligi Un Toroyanon inaan onono geregerenon nama Pombaa gawon men laligowu.

¹² Mono oyanboyon mokoloowonatiwaajon mamboma jejeromonromon ama korisoro qaganon laligowu. Kakasililin moma mono mokosingon laligowu. Mono pondan nama Anutu qama koolin laligowu.

¹³ Anutuwa ejemba soraayanon iwoiwaajon amamaajuti, ii mono ilaan onoma laligowu. Mono ejemba koma horon onoma motoon rama nembanene nen korisoro amakebu.

¹⁴ *Sisiwerowero ama onomakejuti, ejemba ii mono mende qasuaan onombuto, mono Anutu qama kooligi kotuegon onomakeba.

¹⁵ Aisoojuti, iyonowo mono ilaan onoma aisowu. Saajuti, iyonowo mono ilaan onoma saabu.

¹⁶ *Mono uumotoon ama aon luaenon laligowu. Onoangiaajon mono mende mogi uba. Jaba-arambaran mende ambuto, ejemba kamaanqegeta

mono ala men onoma laligowu. Onoangiaajon mogi momakooto ejembaga laligojutiwaa so mende koloowa.

¹⁷ Jena jewe, nuna guwe, ana ambe ii mono mombaajon mende ambu. Ejemba kuuyan on sili tosaana yonoojon mogi nanamemen awaa koloojuti, ii mono kaparan koma men laligowu.

¹⁸ Iwoi mombaajon osiqosi mende anjuti, mono kotikotii en ononjiwaa so kaparan koma ejemba kuuya yonowo luaen on laligowu.

¹⁹ *Qaa mon ii Buna Teren on kokaen oogita eja, “Niin on mono bologaa kitia meleembe qagian on ubaa. Ii noo gawonga. Pon niin on kaen jejen.” Kawaajon wombo alauruna, on oangio mono bologaa irona mende meleembuto, ii Anutuwaajon mesaogi irina soono iwaa kitia meleema metog on onombaa.

²⁰ *Kawaajon ii on oangio mende meleembuto, Buna qaa koi mono otaan laligowu, “Keregan on nenewaa komuji een, ii mono nene wagiwa. Goo keregan on apuwaajon moji een, ii mono apu muna newa. Kaen ama goon on sili awaa iikan on mono uu kuun muna gamuya moma mesaonaga.” Qaa ii mono otaan laligowu.

²¹ Mon on sili bologa iikan on haamo ama gombaboto, geen go mono sili awaa ama iikan on haamo ama mun silia bologa ii kolonaniwaga. Kian.

13

Gawman yonoo qaa baagian on kema ten koma laligowu.

¹ Gawman mon ii anodeen mende kolooroto, Anutu, ku-usun Toya iin on mono gawman kuuro iikawaa so Somatananaa ku-usun qagan on nama galen koma nonomakeju. Jenkooto gawombaa kondomondooya ii Anutu. Kawaajon on kuuya mono on oangiaa gawman yonoo qaa baatan on kema laligowu.

² Kania kaen mojutiwaajon ama mon on jenkooto galen yonoo ku-usungia qetanji, iin on Anutun on laaligowaa arena anoti, mono ii qetanja. Jenkooto Toya qetanjuti, Anutun on iyonoo qaagia jen tegon irona meleema onono lombo mokoloowuya.

³ Galenkonkon yonon on ejemba nanamemen bologa amakejuti, ii kee momo ama onomakejuto, awaa amakejuti, ii iikaana mende ama onomakeju. Kawaajon galen ku-usungiawo yonoo keega momambaajon mojan me qaago? Ii mende momambaajon mojan een, mono nanamemen awaa ama men laligona mepeseen gomakebuya.

⁴ Gawman yonon on mono Anutu welen qen mun men qeangon gombombaajon moju. Kaen mojutiwaajon ejemba bologa koloojuti, mono iikawaa irona meleengi qagian on uro lombo mobutiwaajon nanju. Anutuwa welenqequeuruta koloogi goondomombaa soo somata ononoti, ii een toton mende men laligoju. Kawaajon iwoi bologa anjan een, mono toroko moma laligowa.

⁵ Lombo qagian on ubabotiwaajon mono gawman jegia ten koma laligowu. Kawaajonadeen qaagoto, Anutuwa jaan on kaangadeen sokombaatiwaajon mono kaen amakebu. Mende ten kongi Anutuwa irina soono jero uu konongian on kaen mogi uugian on boliwabotiwaajon mono kaangadeen gawman yonoo qaa baatan on kema laligowu.

* **12:19:** Dut 32.35 * **12:20:** Gba 25.21-22

⁶ *Gawman yononon mono Anutuwaa gawon bakaya mon men iikanon zen nama galen koma onomakeju. Gawongia ii mewutiwaajon ononon mono ilaan onoma takis kaanagadeen amakeju.

⁷ Gawmambaa takis ama kotin kania kania dawii onombutiwaajon jenkejuti, ii mono kuuya iikawaa so onomakebu. Gawmambaa takis kania kania kuuya onoma komuniti gawon ii mono tororo menkebu. Gawmambaa gawon meme ejemba yonoojon mono qaqabunabuna ama goda qen onomakebu. Kian.

Kamban somatanon dodowiro mono jopagon aon laligowu.

⁸ Kaen ama mombaanon tosa mon onowo mende ero laligowu. Kilen onoo tosaia motoongo ii kamban so kokaen eja: Ono mono uunon jopagon aon laligowu. Monon tosaana jopagon uukalen ama onomakeji, iinon mono Kana qaa otaadaboronkeja.

⁹ *Jenkooto qaa wana ii kokaen, “Geenga jopagon aonkejani, iikawaa so mono tosaana kuuya jopagon onomakeba.” Qaa kawaa uutanon jenkooto qaa koi kaana eju, “Serowilin mende amba,” “Ejemba mon mende qena komuwa,” “Yongoro mende mewa,” “Iwoiwaajon mono mende koposongowa.” Ii ano jenkooto qaa tosia kuuya ii mono qaa wana iikawaa newoyanon kolooju.

¹⁰ Ejemba mon jopagon mujani een, iwaajon mono iwoi bologa mon mende ama muba. Kawaajon uujopa ama iikaana kanon mono jenkooto qaa korebore ten koma otaankejan.

¹¹ Kamban kokawaa kania moma kotojutiwaajon mono nanamemen kaana ama men laligowu. Wala Kraist moma laarin uunana meleenini, kamban iikanondeen kanain laligon kounin Ponon metogon nonono Siwenon ubonati, iikawaa kambananon mono kosere kadaboroja. Kawaajon onoo gaon ejuti, iikanona uugia tooro waabutiwaa kambana mono kaja.

¹² Gomantiina koriga laligonin ween jaaya jililingon kouro asarimambaa-jon anja. Kawaajon pangamambaa nanamemen ii mono koma konjoratigi kamaaro asasagaa manja qewoniwaa akadamuya ii mono men kongi kemero nambona.

¹³ Asasagaa uutanon laligojoniwaa so mono nanamemen soraaya ama men laligowona. Tosianon jejelomban paati ama baanon nenkejuti, iikaana nen apu kotiga nen elonkalon amakeju. Sero nambonambon ama lan emba yongoro horonkeju. Juma deema angowowo ama kisooma aon uunon junjun moma gema qen aonkeju. Nanamemen kaana ii mende sokonja.

¹⁴ Uuselewaa siingara kombombana bologanon gbilin waagi yoroo siingara ten koma onombubutiwaajon ii mono geja mende ama romongon onomakebu. Kaen qaagoto, Pon Jiisas Kraistwaa nanamemenanon mono tiwo sumangia kolooro ii maleku kaana mouma aon laligowu. Kian.

14

Ala loolooria ii mende jen onoma laligowu.

¹ *Mombaa momalaarianon loolooria kolooro ii mono kalan koma koma horon mun laligowu. Iwo amin moma jenonkooli qaa kolooro kawaajon kesa-awaran mende amakebu.

² Tosianon momalaarigaa so nembanene kuuya saanon nenkejuto, tosaana yonoo momalaarigianon loolooria kolooro nene piapiyagadeen

* **13:6:** Mat 22.21; Maak 12.17; Luuk 20.25

* **13:9:** Eks 20.13-15, 17; Dut 5.17-19, 21; Lew 19.18

* **14:1:** Kol 2.16

nenkeju. Uugianonj tiloowabotiwaajonj uuwoi ama oro tando lopiombaa nandunj aanaa ii sisia menj logoyagadeenj iyanja onj nenkeju.

³ Nembanene kuuya nenkejuti, iinonj mono alaurugia logoyagadeenj nenkejuti, ii jejewili mende ama onjmakebu. Anutunonj alaurugia nembanene kuuya nenkejuti, ii kaanagadeenj “Sokonju,” jenj kalanj koma onjmakeja. Kawaajonj logoyagadeenj nenkejuti, onjononj mono alaurugia yonoo qaagia mende jenj tegowu.

⁴ Giinonj mono moroga koloonj mombaa welenjeqeqeya jenj tegonj munaga? Iinonj mono aanaa toyaa jaanonj qaayaa kitia jero gosinj jenj tegoro sokono nambaa me lombo qaganonj uro kamaawaa. Ponjonj mono kotiinj bonj qenj nambaatiwaajonj nanjonj munkebaa. Kawaajonj mono saanonj bonj qenj nambaa.

⁵ Tosianonj weenj kuuyaajonj romongogi tanigia ororonj ejuto, tosanonj weenja weenja gosinj weenj mombaajonj mogi uro qaita monj kolooro weenj tosanonj iikawaa newoyanonj kolooju. Ono motomotoonj mono onjoangiaa momogianonj qokotaanj iikanonj uuwoi kuuya yakarinj awasankaka nama laligowu.

⁶ Tosianonj weenja weenja gosinj uma kamaanj amakejuti, iyonjononj ii mono Ponj qabunja mubaatiwaajonj moma amakeju. Tosianonj oro kuuya nenkejuti, iyonjononj mono Anutu mepeseenj Ponjonj kaenj qabunyawo koloowaatiwaajonj nenkeju. Tosianonj oro tosiaa singi laligonkejuti, iyonjononj mono Ponjonj qabunyawo koloowaatiwaajonj moma ii amakeju ano kaenj laligon Anutu mepeseenkeju.

⁷ Ananaanonga monjononj mono iyanjaajonjadeenj mende laligoja ano iyanjaajonjadeenj mende komuwaa.

⁸ Kawaa kania ii kokaenj: Jaawo laligowonjati eenj, mono laaligonana Pombaajonj qeleema laligowonja. Komuwonjati eenj, mono Pombaajonj komuwonja. Kawaajonj laligowonja me komuwonjati eenj, mono Pombaa bunja koloojonj.

⁹ Kraistnonj mono komugiti ano jaawo laligojonj, kuuya ananaa Ponjana koloonj laligowaatiwaajonj komunj gbiliro.

¹⁰ *Anutunonj mono kuuya nunuama aanaa qaa jakeyanonj nonoono nambona. Kawaajonj tosaana onjononj mono moroga koloonj uumeleenj alaurugia jenj tegonj onjmakeju? Kaanagadeenj alauruna tosaana onjononj mono naambaajonj uumeleenj alaurugia tosaana ii jejewili ama onjmakeju? Juma deendeenj angi siligia iikanonj mono mende sokonja.

¹¹ *Kawaa qaaya ii Bunja Terenonj kokaenj oogita eja,

“Ponj niinonj laligon kotiijenj, iikawaa so qaa honja toontoonja kokaenj injiojenj: Ejemba korebore onjo mono noo jaasewananonj siminj kuma jegianonj Anutu nii mepeseenj nombu.”

¹² Qaa kawaa so anana kuuyanonj mono iyanja iyanja nanamemenanaa sundunana ii Anutu ijonj jenj asarininj gosinj nonombaa. Kianj.

Monjonj ritatanjonj kamaanj qewaatiwaajonj romongowu.

¹³ Kawaajonj mono mende toroqen jenj bolinj aonj qaagia mende jenj tegowu. Uumeleenj alaurugia yonoo kananonj ritatanjonj kamaanj unuwabotiwaajonj iwoi monj mono mende amakebu. Kawaa qaaya mono kaparanj koma jenj somongowu.

¹⁴ Nembanene iwoi monjonj anja siri anjonjorayawo mende koloojato, ejembanonj iwoiwaajonj mogi anjonjorayawo kolooji, iyonjojonjadeenj ii

angonjorayawo kolooja. Niinon Pon Jiisaswo nama qaa ii moma kawaajon uuwoi mon mende mojen.

¹⁵ Anutunon nembanene kuuya hamo qen tegoro soraaya koloojuto, kilen alaurunana tosanon qizimizingia ama oro tosia mende nenkeju. Kraistnon yonoojon ama komuroto, tosaana ononon mono naambaajon oro nen iikaana kanon yonoo uugia men bolinkeju? Iikaananon onongiaa aingia otaagi uumeleen alaurugianon kawaajon wosobiri mokoloonkejuti, iikaananon uujopawaa kana ii mende toroqen otaankeju.

¹⁶ Momo awaa en ononjato, iikawaa qaganon nanamemengianon tondun angi tosanon kawaajon qaa sologen jen jen onomakeju. Kaen ambubotiwaaajon mono galen men aon laligowu.

¹⁷ Naa nenega newonati ano naa apuga newonati, iikanon Anutuwaa bentotonaa aiweseya mende kolooja. Iwoi iikanon mono kamaanqeeta kolooja. Iwaa bentoton uutanon laaligowaa hona ii kokaen: Una Toroyanon inaan nonono nanamemen dindina otaani luae qen nonono aisoon laligojon. Iikanon mono mungen kolooja.

¹⁸ Daen yononon kaen ama Kraistwaa welen qenkejuti, iyononon mono Anutuwaa jaanon sokongi ejembanon qaagia mogi sokoma onomakeja.

¹⁹ Kawaajon mono luae qen aonin uumotoongonon seiwaatiwaaajon kaparan kombona. Iikaana kanon mono uunana meagon men kotiin aowona.

²⁰ Anutunon nembanene kuuya hamo qen tegoro soraaya kolooju, ii mojonto, monon oro me nene mon nero aliaa uutanon kawaajon boliro uugereya asugiro singisongowo kolooji, iikanon mono mende sokonja. Monon tosaana yonoojon mende romongon iyanajaanadeen moma tondun neji, iinon mono kaanagadeen singisongowo koloowaa. Kawaajon Anutunon yonoo uugianon gawon meroti, tosaana ononon mono gawona awaa ii nenewaajon ama mende men boliwu.

²¹ Kawaajon uumeleen alaurugia yonoojon ama orowaa singi laligon wain apu ii mende nen laligowu. Iikaana kanon mono motoon men qeangon aowuya. Kaanagadeen uugianon iwoiwaajon boliro singisongowo koloon loorinaga, ononon ii mende ambu. Kaen mono motoon men qeangon aowu.

²² Kesa-awaran qaawaa momalaaria kaen me kaen en gonji, ii mono Anutuwaa jaasewanon angon koma laligowa. Monon qaa mombaajon "sokonja," jen iikanon qokotaan moma kotiin kawaajon iyan mende jen tegon aoji, iinon mono simbawonawo kolooja.

²³ Ii me woi momalaari qaganon mende nama amakejoni, ii kuuya mono singisongo kolooja. Kawaajon monon nene mombaajon uuwoi ama kilen ii neji, iinon mono singisongo ambaa. Momalaari qaganon mende nama nejiwaaajon Anutunon mono iwaa qaaya jen tegoro osin lombo mokoloowaa. Kian.

15

Mono Kraistwaa roromongoya otaan laligowu.

¹ Momalaarinananon kotakota kolooji, anono mono ananaajonadeen lan aisoon ananaa ainananon laligowombo. Tosaana yonoo momalaarigianon looloria kolooro kokobimbinon kana uugun tororo mende otaankejuti, anana ii uujopa ama onoma lombogia bosimbutiwaajon ilaan onombona.

² Anana motomotoon mono alaurunananon qeangowutiwaa so romongon ilaan onomakebona. Kaen ama onoma uugia meagogi kotikotii mokoloowuya.

³ *Kraistnon kaanagadeen iyanajaanadeen iyanaa aignon mende aisooroto, Buŋa qaa kokawaa so ama mugi laligoro, “Ejemba qaa tokoronkota jen gii jen gomakejuti, iyonoo qaagianon mono nuro siimboboloya momakejen.” Qaa kaen eja.

⁴ Anutunon ananaajon siina kokaen momakeja: Anana kaparan koma kotiin nama Buŋa Tere weengonin uunana nangoro iikaana kanon oyanboyan koloowombaajon mamboma jejeromonromon ama laligowon. Kawaajon Buŋa qaa kuuya eenanon oogiti, Anutunon mono iikawaa so kuma nonomambaajon moja. Iikawaajon ii oogita eja.

⁵ Anutunon mono iyanu uugia nangoro saanon kaparan koma kotiin nambu. Iinon mono Unaya onono inaan onono batugianon uunon somongon aon Kraist Jiisaswaa roromongoya otaan laligowu.

⁶ Kaen laligon saanon uumotoon qaganon buugia mindirin Anutu, Ponana Jiisas Kraistwaa Manja ii mepeseen laligowu. Anutunon ononon kaen ama laligowutiwaajon momakeja. Kian.

Oligaa Bunanor kantri tosanon kema karo.

⁷ Kraistnon onu moma angon koma kalan koma onomakeji, iikawaa so onu mono kaanagadeen kalan koma aon laligowu. Anutuwa qabunayanon seiwaatiwaajon mono kaen ama laligowu.

⁸ Niinon qaa hona koi jemaŋa: Anutunon qaaya qaaya Juuda kanageso nonoo wanjaleurunana yonoojon jen somongoroti, iikanon honawo koloowaatiwaajon moro. Kawaajon Kraist wasiro Anutuwa Buŋa qaa onanon kotiiwaatiwaajon ama Juuda nonoo batunananon kamaan welen qen nonoma laligoro.

⁹ *Juuda nono welen qen nonoma laligoroto, kantri tosaana yononon kaanagadeen iwaa kiankomuya moma kawaajon Anutu mepeseen laligoju. Kawaa qaaya ii Buŋa Terenon kokaen oogita eja,

“Kawaajon niinon kantri tosaana yonoo batugianon laligon mepeseen goma qabunaganon seiwaatiwaa rii qamakemaŋa.”

¹⁰ *Kawaa qaaya mon ii kokaen jen oogita eja,

“Anutunon Juuda nono meweengon nonono kanagesoya koloon aisoonkejon. Kantri tosaana onu mono nonowo toroqen aisoon otokorian maama laligowu.”

¹¹ *Kawaa qaaya mon ii kokaen,

“Waba kantriwaa tuun kuuya onu mono Pon mepeseen laligowu. Goman so laligojuti, onu mono kuuya ‘Anutu dangisen!’ jen rii qama laligowu.”

¹² *Gejatootoo eja Aisaia iinon kaanagadeen kawaa qaaya kokaen jerota eja, “Gere tiitanon unjuta juma waaji, iikaana eja qata Jesi iwaa gbilinon mon koloon ejemba goman so galen koma onombaa.

Kaen ama onono namowaa kanageso kuuya yononon ilaan onombaatiwaajon mamboma jejeromonromon ama laligowuya.”

Qaa walaga kanon mono kamban kokaamba honawo koloonkeja.

¹³ Un Toroyaa esunanon mono nangon onono jejeromonromonganon kotiin powowon koloowaatiwaajon mojen. Kawaajon jejeromonromon Toya Anutu iinon mono luae qen onoma korisoro kuuya kanon uugia men saa qewaa. Kaen qama kooliwe saanon Anutu moma laarin mun oyanboyan mokoloowombaajon mamboma jejeromonromon ama laligowuya. Kian.

* 15:3: Ond 69.9 * 15:9: 2 Sml 22.50; Ond 18.49 * 15:10: Dut 32.43 * 15:11: Ond 117.1
* 15:12: Ais 11.10

Qaa kotakota ii nomaembaajon oojen?

¹⁴ Oo uumeleen alauruna, neeno onjoon kokaen moma kotiijen: Ono mono tompin mende laligojuto, Anutunon iwoi kuuya awaa ii uugianon ano saa qero momo kania kania mokoloon iikanon saanon qambanmamban qaa kuma aowonatiwaa so kolooju.

¹⁵ Kaen koloojuto, kilen qaa ii duduuwubotiwaajon moma yonoo kanagia ii mombo koma gbilin ononjen. Anutunon kalenmorian nono iikawaa qaganon nanjeniwaajon mono awasanakaka qaganon qaa kotakota tosaana ononjen.

¹⁶ Kawaa kania kokaen: Anutunon waba kantri ononon uugia meleengi Un Toroyanon men sorain onono soraaya koloowutiwaajon momakeja. Wala siimolon oogi kaasoyanon uro Anutunon aisoonkero, iikawaa so kamban kokaamba Anutunon ejemba goman so bunaya koloogi injiima aisoomambaajon awelegonkeja. Kawaaajon Oligaa Bunaya kantri tosaana yonoo batugianon jen seimambaajon jen gawon qananon ano iikawaa so uuwaa gawon galen koloon Kraist Jiisaswaa welen qenkejen.

¹⁷ Kawaaajon Kraist Jiisaswo qokotaan nama Anutuwaanon gawon mewe qabuna nono selen men uma awasanakaka nanjen.

¹⁸ Kraistnon kantri tosaana yononon Anutuwa jeta ten kombutiwaajon moma sololoon kuun nomakeji, iikanon mono nemun koma nono qaana jen nanamemena amakejen. Qaa tosia lan jen seiseiwaa awasanakakaya ii mende en nonja.

¹⁹ Un Toroyaa ku-usunanon mono nemun koma nono angolet aiwese ku-usungiawo asugigi. Niinon Jerusalem siti mesaon kantria kantria liligon kema kema Yuropwaa sitia mon qata Ilirikum kanon keube. Kaen balon so liligon Kraistwaa Oligaa Buna ii jen asarin onondaborowe.

²⁰ Monnon tando komoro monnon kan anaa miria iikawaa qaganon men mono qaayawo koloowaa. Iikawaa so monnon Kraistwaa qaayanon momalaariwaa tando komodabororo nanoti, niinon mono kan iwaa tando qaganon rindanon nama uugia toroqen meagon men kotiin onomambaajon togon laligowe. Uuwaa gawon mutuya men kanon akadama mokoloomambaajon kaparan koma laligowe. Kawaaajon ejemba daen yononon Kraistwaa qata mende moma tompin laligogiti, niinon Oligaa Buna iyonoojon jen asarimambaajon awelegon laligowe.

²¹ *Kawaa qaaya Buna Terenon kokaen oogita eja,

“Daen yononon qaaya mende injogi mogiti, iyononon mono laligon ii iibuya. Daen yononon kania wala mende moma tompin laligogiti, iyononon mono laligon ii moma asariwuya.”

²² *Gawon kaananon somonon nonotiwaajon mono kamban so onoonon kamambaajon amamaan laligowe. Kian.

Poolnon Room kemambaa arena ano.

²³ Kaan laligoweto, liligon uukuukuu gawon mutuya men goman kuuya moma onononji, iikanon ii medaboron laligowe. Uuwaa gawon mutuya memanatiwaa goman ii kamban kokaamba mombo mende eja. Kaanagadeen ono injimambaa siina moma laligowe gbani mamaga tegoro.

²⁴ Kawaaajon kantri qata Spein kemaati, iikawaa gematanon mono onoonon kamambaa arena ama injimambaajon jejeromonromon ama kokaen mojen: Injiima onowo korisoro ama boron mon ainjolon rabe ilaan nongi saanon kana toroqen Spein kema.

²⁵ *Kaen moiento, kamban kokaamba Jerusalem sitiwaa kanageso soraaya nangon onombonatiwaaajon iikanon kemaŋa. Iikanon kemago onoonon kamaŋa.

²⁶ Masedonia ano Akaia prowins woi yoroo uumeleen kanageso tuuŋa tuuŋa yononon mono Jerusalem sitiwaa ejemba soraaya ilaŋ onombombaa qaa somongogi. Anutuwaŋa ejemba soraaya wanaya laligojuti, mono iyonoojon qaa somongon nandun mamaga somata ama mindirigi ii menngo kema onomaŋa.

²⁷ *Kaen ambombaa uukorisoroya moma qaa somongon kulukulululu nandun somata ii angi. Kaen ambutiwaŋa tosa en onono angi saanon sokonja. Anutunon Juuda kanageso kotuegon nonomambaa qaaya jero ero kotumotue iikanon waba kantria kantria sokoma qagianon uro laligoju. Kawaajon waba kantri onoonon tosa ero kitia meleema kalengianon Juuda kanagesowaŋa wanaya ilaŋ onongi sokonja.

²⁸ Niinon kalen ii men kema borogianon ambe gawona iikanon tegoro iikawaŋa gematanon ii onomesaon kusudeen onoonon kan injimago toroqen Spein kantrinon kemaŋa.

²⁹ Onoonon kamaŋati, kamban iikanon mono Kraistwaanon kotumotue ii kuuya men kan onomaŋa. Kian moma yagojen.

³⁰ Oo uumeleen alauruna, niinon Pon Jiisas Kraistwo qokotaan nama kokaen uu kuun ononjen: Unŋa Toroyanon jopagon nangon onomakejiwaa so mono noojon Anutu qama koolin laligowu. Aonjonkejen, iikanon mono uujopagianon ilaŋ noma laligowu.

³¹ Judia prowinsnon kema ejemba Kraistwaaajon yangisen amakejuti, iyonoo borogianon umambotiwaajon mono Anutuwaŋa qama kooligi sopa somongon nonaga. Kaanagadeen nandun kalen somata men Jerusalem kema ejemba soraaya yonoo borogianon ambe sokono siinŋa mobutiwaajon mono qama koolin laligowu.

³² Kaen qama kooligi Anutunon siin kaen moji een, niinon mono korisoro qaganon onoonon kan onowo ainjolon rama keraqeeanngo qen nongi laligomaŋa.

³³ Luae Toya Anutu iinon mono kuuya onowo namba. Qaa ii onanon.

16

Yeizozo qaa tetegoya

¹ Alanana Fiibi (Foibe) iinon Senkria uumeleen kanagesowaŋa gawon meme embaga kolooja. Iinon Room onoonon kawaati, ii kalaŋ kombutiwaajon mono qisin onoma borogianon anjen.

² Iinon ejemba mamaga ano nii kaanagadeen ilaŋ nonoma laligoro. Kawaajon Anutuwaŋa ejemba soraayanon alaurunana koma horon onomakejoni, iikawaŋa so Fiibinon karo ii mono Pombaa qatanon qama koolin koma horon mubu. Onoonon kan iwoi mombaajon amamaaro iikawaŋa so mono ilaŋ mubu.

³ *Loembawoi Prisila ano Akwila Kraist Jiisaswo nanjaoti, nenawoina ii mono noonon yeizozona jegi mobao.

⁴ Yoronon mono noojon ama laaligogara geleema komuwaotiwaajon koloori. Niinonadeen mende mepeseen oronjento, kantri tosianon uumeleen kanageso tuuŋa tuuŋa yononon mono kaanagadeen yoroojon dangisen jenkeju.

⁵ Uumeleen kanageso mirigaranon ajoroonkejuti, ii mono kaanagadeen noonon yeizozona jegi mobu. Eisia prowinsnon gawon mewe hona mutuyan kolooro Epainetus iinon uuta meleema Kraistwaa buna kolooroti, wombo alana ii mono noonon yeizozona jegi moba.

⁶ Marianon onoojon ama gawon somata menj laligoroti, iwaajon mono noonon yeizozona jegi moba.

⁷ Andronikus ano Junias tinitosawoina yoronon wala Kraistwaanon qokotaari niinon yoroo gemagaranon uuna meleembe iikawaa gematanon niwo kapuare mirinon laligonin. Aposol yononon oroojon mogi batugianon uuta koloojao. Ii mono noonon yeizozona jegi mobao.

⁸ Wombo alana Ampliatus Pombo nanji, iwaajon mono noonon yeizozona jegi moba.

⁹ Nerjanana Urbanus Kraistwo nanji ano wombo alana Stakis yoroojon mono noonon yeizozona jegi mobao.

¹⁰ Apeles Anutunon angobato muro sokono Kraistwo qokotaan nanji, iwaajon mono noonon yeizozona jegi moba. Aristobuluswo miri motoon laligojuti, iyonoojon mono noonon yeizozona jegi mobu.

¹¹ Tinitosana Herodion iwaajon mono noonon yeizozona jegi moba. Narsisuswo Pombo qokotaan miri motoonngo laligojuti, iyonoojon mono noonon yeizozona jegi mobu.

¹² Trifina ano Trifosa emba woi yoronon gawon somata menj Pombo nanjaoti, iyoroojon mono noonon yeizozona jegi mobao. Wombo emba alana Persis iinon Pombaajon gawon somata qatawo menj laligoji, iwaajon mono noonon yeizozona jegi moba.

¹³ *Rufus iinon Pombaa gawon awaa toton menjeki ano iwaa nemuna kaban so nii kaaniadeen meria kaana kalan koma noma laligoroti, iyoroojon mono noonon yeizozona jegi mobao.

¹⁴ Asinkritus, Flegon, Hermes, Patrobas, Hermas ano uumeleen ala tosaana yonowo nama laligojuti, iyonoojon mono noonon yeizozona jegi mobu.

¹⁵ Filologus, Julia, Nereus naanawo ano Olimp as ano ejemba soraaya tosaana kuuya yonowo laligojuti, iyonoojon mono noonon yeizozona jegi mobu.

¹⁶ Uumeleen alaurunana yonoo batugianon mono anjon aon newogia kososoon jolongia jen laligowu. Kraistwaa uumeleen kana-geso kuuya yononon mono yeizozogia angi onoonon kaja. Kian.

Qambanmamban qaa tetegoya

¹⁷ Oo uumeleen alauruna, niinon uugia kokaen kuun injojen: Ejemba tosanon uu mendemendeen koloowaatiwaajon wan qenkejuti, iyonoojon mono galen menj aon laligowu. Uumotoongowaa silia awaa kuma onongi mojuto, qaa ii qotogon kesa-awaran qaa tosaana kanon uugia kuugi boliro osin kamaankeju. Ejemba kaana ii mono onomesaon korikori laligowu.

¹⁸ Ejemba kaananon mono ananaa Ponana Kraistwaanon gawon mende menkejuto, iyangiaa siingiaa so koloowaatiwaajon tompe jen iyangia welen qen aonkeju. Kele qaa awaa awaa ainawo jen ejemba gbingbaongia qaa yonoo uugia kuun tiligon onomakeju.

¹⁹ Ono Oligaa Buna ten koma otaankejuti, qaa ii kuuya nonoo gejanananon kemero mojon. Kawaajon niinon onoojon ama honombonona qaa aisoonkejen. Kaen anjento, ono kokaen ama laligowutiwaajon mojen:

* 16:13: Maak 15.21

Mono bologa ambombaajon momakootogia mesaogi kamaawaa. Awaa ambombaajon momakootogia ii mono pondan koma gbilin men somariiwu.

²⁰ Luae Toya Anutu iinon mono Satan uulanawo rinjangoro onoo baagianon kamaaro otokorian maama aisoon laligowu.

Ponjana Jiisaswaa kalenmoriananon mono onowo ewa.

²¹ *Noo nenana Timoti iinon mono yeizozoya ano onoonon kaja. Noo tintosauruna Lusius, Jeison ano Soosipater yononon kaanagadeen yeizozogia angi onoonon kaja.

²² Tertius niinon Poolwaa qaaya moma tere koi oojeni, niinon kaanagadeen Pombo nama yeizozona ambe onoonon kaja.

²³ *Gaiusnon miria jen tegoro laligowe uumeleen kanageso kuuya yononon kaanagadeen koi kan ajoroogi nene ainjolon ama nonomakeji, iinon mono yeizozoya ano onoonon kaja. Erastus iinon siti pon qerewenaa ofis uutanon takis monej galej komakeji ano uumeleen alanana Kwartus yoronon mono yeizozogara ani onoonon kaja.

²⁴ Ponjana Jiisas Kraistwaa kalenmoriananon mono onowo ewa. Qaa ii onanon.

Pon mepeseen kokaen qama koolinkejen:

²⁵ Oligaa Buna qaa hona ii monowaa monoyanonga laligon kougiti, iikanon aasangoyanon ero. Kaen ero Jiisasnon kamaan ninisaama jen asariro moma jen seinkejen. Buna qaa kawaa so Anutunon mono kotiin momalaarigia men kotiiro saanon zen nama kotiiwu. Kawaaajon anana mono Anutuwaa qabunaya mepeseenin seinkebaa.

²⁶ Wala Buna qaa onanon aasangoyanon en kouroto, kamban kokaamba gejatootoo ejemba tere oogita ejiwaa so mono asuganon asugiro. Anutunon kamban so laligon kouma tetegoya qaa laligon ubaati, iinon ejemba tuuna tuuna anana uunana meleema Buna qaa moma laarin ten koma laligowombaajon moja. Kawaaajon gawon kokaen mewombaajon jen koton nonono, "Ono mono kema goman so liligon Buna qaa jen asarin laligowu." Qaa iikawaa so nononon Buna qaa ii ejemba tuun kuuya mobutiwaajon jen asarin laligonin.

²⁷ Anutu iyanodeen momakooto Toya kolooji, anana mono Jiisas Kraistwaa qatanon iwaa qabunaya mepeseenin kamban tetegoya qaa akadamuyawo en uma ewaa. Qaa ii onanon.

* **16:21:** Apo 16.1 * **16:23:** Apo 19.29; 1 Kor 1.14; 2 Tim 4.20

Korint Tere 1

Poolnon Korint yonoo Tere mutuya ano.

Jen-asa-asari

Poolnon misin gawon men liligoro indina woi kolooro Griik siti Korint kanon keno. Korint ii Akaia prowinswaa siti wana. Kawaa sunduya ii (Apo 18.1-6) iima weengowu. Kamban kanon Korint ii siti somata qatawo. Bisnisgia kania kania mamaga ama menkegi. Korint yononon tando lopion ano ben kania kania waegia men mepeseen laligogi. Aangolegia kania kania ama aisoonkegi. Mamaganon serowilin ama laligogi.

Tere koi kokaembaajon ooro: Poolnon misin gawon men liligoro indina karon kolooro Efesus sitinon laligoro tosanon Korintnonga kan batugianon lombo kolooroti, iikawaa bujuya ijogi moro. Lombo tosaana kokaen: Uumeleen tuun yononon deema siinsereren gen laligogi (1.10-4.21), serowilin lan amakegi (5.1-13), loemba laaligowaa kanianon sooro (Bon 7), tando lopiombaa bao newombaa niinonginon amakegi (Bon 8), samon toroya newombaa enkalolon amakegi (11.17-34), zioz laaligowaa aren mende otaan ilinon kooson laligogi, kantri tosiaa qaaya qaaya jena jewe ama jenkegi (12-14). Tosianon qaa kokaen jenkegi: "Komugiti, iyononon mombo mende waabuya." (15.12-33) Korint yononon tere mon kaanagadeen oogi Poolwaanon karoti, iikanon qiqisi tosaana ama mugi, (ii 7.1, 8.1, 12.1, 16.1 iikanon weengowa).

Poolnon qiqisigia ii meleema lombogiaa gambanmamban qaa onoma tere koi ooro. Uujopawaa qaa (Bon 13 ii awaa soro. Kanagen ano Korint kema injiimambaa qaaya jen ooro (16.5-7).

Buk kokawaa bakaya wana 8 ii kokaen:

Jen-asa-asari qaa 1.19

Deema tuuna tuuna laligogi 1.10-4.21

Serowilin ano loemba laaligo 5.1-7.40

Uumelembaa ano uumelembaa gadokopa laaligo 8.1-11.1

Uumeleen laaligo ano mepemepesee aren 11.2-14.40

Kraist ano kuuya anana koomunonga waabona 15.1-58

Judia uumeleen tuun yonoojon nandun ang 16.1-4

Poolwaa arena ano yeizozo qaaya tetegoya 16.5-24

¹ Kraist Jiisasnon Pool nii noono Anutuwaa jetaa so wasiwasi eja aposol koloojen. Niinon uumeleen alana Soostenes iwo rajo.

² *Anutuwaanon kanageso Korint sitinon laligojuti, niinon onowo Buna qaa amin mobombaajon kaje. Kraist Jiisasnon onon onono iwo qokotaagi tak koton onono soraaya kolooju. Kaanagadeen ejemba daen yononon balon so Ponana Jiisas Kraistwaa qata qama qama kooligi ii ano nono kaanagadeen pon koma nonomakeji, mono kuuya onoojon Buna Tere koi oojo.

³ Anutu Manana ano Pon Jiisas Kraist yoronon mono kalenmorian ononi luaenon laligowu. Kian.

Poolnon Korint yonoojon Anutu kokaen mepeseeja:

* 1:2: Apo 18.1

⁴ Ono Kraist Jiisaswo gokotaan nangi Anutunon kalenmoriaña ononoti, iikawaajon mono kambañ so onoojon Anutuna dangisen jen mepe-seenkejen.

⁵ Ono Kraistwo gokotaan nangi gawon memewaa momo kalen kele-malelen onono momo kania kania buña qen aon saanon Buña qaawaa kania kuuya jenkeju.

⁶ Nono Kraistwaa kania nangon jenin qaa iikawaa honanon koloon kotiuro nanjutiwaa so momo kalen kuuya ii onono. Kawaajon Anutu mepeseenkejen.

⁷ Kawaajon gawon memewaa momo kalen mombaajon mende amamaan nama Ponñana Jiisas Kraistnon mombo asugiwaatiwaaajon mambomakeju.

⁸ Ponñana Jiisas Kraistnon men kotiin onoma kambañ tetegoyanon asug-anon asugiwaati, kambañ iikanon ono solaña koloon qaagia qaa nama ii iibuya.

⁹ Anutunon qaaya tororo otaan ilaon onomakebaa. Iinon ono iyaña Meria Jiisas Kraist Ponñanawo toroqen laligowutiwaaajon onono. Kian.

Korint kanagesonon deema tuuñ tuuñ nanju.

¹⁰ Oo uumeleen alauruna, niinon Ponñana Jiisas Kraistwaa qatanon kokaen uukuukuu men ononjen: Ono mono korebore uumo-toongo ama batugianon deenden mende ama laligowuto, uugia kululuugi motoongo kolooro momo motoongo otaan laligowu.

¹¹ Oo uumeleen alauruna, ono batugianon angowowo mamaga ama laligojuti, iikawaa buju qaaya ii emba Kloewaa sumanjuruta tosanon nijogi.

¹² *Kokaembaajon ii jejen: Onoononga tosanon kokaen jenkeju, “Nononon Poolwaanon qaa otaankejon.” Tosianon “Nononon Apoloswaanon qaa otaankejon,” jenkeju. Toroqen tosanon kokaen jenkeju, “Nononon Piitowaanon qaa otaankejon.” Duñanon mombo tosanon kokaen jenkeju, “Nononon Kraistwaanon qaa otaankejon.”

¹³ Kraistnon juma mamaga kolooro me? Pool niinon mono onoojon ama maripoonon komuwe me? Pool noo qananon oomulu men onongi me? Kaen moma soowubo?

¹⁴ *Niinon onoononga Gaius ano Krispus oomulu men orombeto, tosaña ii mende men onombetiwaajon “Anutu dangisen!” jejen.

¹⁵ Kawaajon “Poolwaa qatanon oomulu men nonongi,” monon qaa omaya kaen jewabo.

¹⁶ *Oo onanon, Stefanas ano iwaa sumanjuruta ii kaanagadeen oomulu men onombeto, iyonoo gemagianon mon oomulu men mube me qaago, ii tororo mende mojen.

¹⁷ Kraistnon nii ejemba oomulu men onomambaajon ama mende wasin nonoto, Oligaa Buña jen seimambaajon nijoro kema kankejen. Kraistnon ananaajon ama maripoonon komuroti, gawon iikawaa esujanon kamaan omaya koloowabo. Kawaajon Buña qaa ii balon ejawaa momakooto qaganon lan mende jenkejen. Kian.

Kraistnon Anutuwaa ku-usuñ ano momo areña ninisaano.

¹⁸ Ejemba gere siawaa buña koloowuti, iyononon maripoonaa Buña qaaya moma iikawaajon mogi uugia qaa yonoo qaa taniñaan kolooja. Kaen koloojato, Siwewaa buña koloojon, nonoojon qaa iikanon mono Anutuwaa ku-usuñ ninisaano momakejon.

19 *Iikawaa qaaya Buṇa Terenon kokaen oogita eja,
 “Niinon momo ejemba yonoo momakootogia kondeembe soowaa.
 ‘Moma asarin yagonkejon,’ jenkejuti, iyonoo momogia mono men
 soowe zololonjon omaya koloowaa.”

20 *Momakooto ejemba hona ii dakanon laligoju? Buk weengon momowaa kania mokoloogiti, ii dakanon? Balonon jenonkooliwaa boi koloon qaa melenqeleema jenkejuti, ii mono onanon qagiawo kolooju me? Balonon momakooto somata eji, Anutunon mono iyonoo momogia men mokokowiro uugia qaa taniaan kolooja. Qaa ii onja.

21 Anutunon iyanaa momakootoyaa so namonon laaligowaa arenṇa anoto, ejembanon iyangiaa momakootogia nanjon iikaanṇa kanon Anutuwa kania moma kotowombaajon amamaan tompin laligogi. Amamaan laligon Kraistnon maripoonon komuroti, iikawaajon “Uugia qaa yonoo qaaga!” jegito, Anutunon Buṇa qaa ii nononon jen seiwonjiwaajon ninijoro. Ii jen asarinṇa daen yononon uugia meleema moma laariwuti, ii donhamo qen onomambaajon moro sokono.

22 Juuda yononon aiwese angoletto asugiwutiwaajon kaparan komakejuto, Griik kantri yononon momakootogianon somariwaatiwaajon moma janjarin riinkeju.

23 Ii janjarin riinkejuto, nononon Kraist maripoonon qegi komurotiwaa Buṇa qaaya jen seinkejon. Juuda yononon qaa ii mogi uugia boliro iikanon osin uugia mende meleemakeju. Waba kantri yononon iikawaajon mogi qaa motoya kolooja.

24 Mamaganon kaen romongojuto, Anutunon nonono uunana meleeninṇi, Kraistnon mono nonoonon Anutuwa momakootoya ninisaama iyanṇo Anutuwa ku-usunṇa koloon nonoma nanja. Juuda me kantri tosaanṇa koloojonṇi, ii kilen Kraistwo qokotaan nama motoonggo koloojon.

25 Ejemba ananaa momakootonana ano esunana ii kamaanqeqeta. Anutunon uuta qaa koloonagati een, iikanon mono kilen ejemba momakootonana uugun uuta somata koloonaga. Anutunon looloria koloonagati een, iikanon mono kilen ejemba esunana uugun kotakota totoon koloonaga.

26 Uumeleen alauruna, onongiaa kanagia nomaen ero Anutunon onoonoti, mono ii romongowu? Onṇo mamaganon balombaa momakooto somata mende men laligogi. Mamaganon ku-usun qaganon esuhinagiawo mende laligogi. Manjurugia mamaganon qabunagiawo mende laligogi.

27 Kaen qaagoto, balon ejembanon onoonon mogi uugia qaa ejemba omaya koloojuti, Anutunon mono onṇo iikaanṇa meweengon onono. Balombaa momo ejemba geria ii gamu qen onono. Balon ejembanon onoonon mogi looloria koloojuti, Anutunon mono onṇo iikaanṇa meweengon onono. Balombaa ku-usun ejemba geria ii gamu qen onono.

28 Balon ejembanon jejewili ama onoma kanagiaajon mogi kamaanqeqeta koloojuti, Anutunon mono onṇo iikaanṇa meweengon onono. Balon ejemba yonoo jaagianon somata koloojuti, iyonoo qabunagia men kamaan ano qaombaatiwaajon kamakamaata koloojuti, mono ii meweengon onono.

29 Monjon Anutuwa jaasewanon selia men ubabotiwaajon mono kaen meweengon onono.

30 Anutunon nemun koma onoma unuano Kraist Jiisaswo qokotaan laligon kotinkeju. Iinon Anutuwa momakootoya qaita mon ninisaano momakejon. Kraistnon downana men qaanana jen tegoro solaninṇi laligojon ano tak koton nonono soraaya koloojon.

* 1:19: Ais 29.14 * 1:20: Job 12.17; Ais 19.12; 33.18; 44.25

³¹ *Bunja Terenon qaa monj kokaen oogita eja, “Monjon selia menj ubaati, iinonj mono Ponj moma mujiwaajonj ama selia menj uba.” Qaa iikawaa so aninj sokombaa. Kianj.

2

Kraist maripoononj komurotiwaa qaaya jewe.

¹ Uumeleenj alauruna, niinonj onjoononj kanj Anutuwaaw kania nangonj jen asarinj onjombeti, ii qaana naanj siinsiinjawo koloowaatiwaajonj mende jen laligowe me balombaa momakooto uuta qendeema iikanonj selenamende menj uma laligowe.

² Niinonj onjoo batugianonj momo morota kuuya goraayanonj ama Jiisas Kraistwaa qaaya ano maripoononj komurotiwaa kania iikayadeenj moma kotonj ii jenj seimambaajonj qaa somongowe.

³ *Qaa kaenj somongonj onjoononj kaweti, kambanj iikanonj eja loolooria koloonj jenena mamaga ororo keena moma laligowe.

⁴ Niinonj Bunja qaa jenj asarinj onjombeti, ii momakooto somataa kele qaa kanonj mende injijonj laligowe. Ii qaagoto, Unja Toroyanonj sololoonj onjono esumumuyanonj uugianonj inaawaatiwaajonj kaparanj koma qaa injijonj laligowe.

⁵ Balonj ejembawaa momakootogianonj qaagoto, Anutuwaaw ku-usunjanonj nemunj koma onjono moma laariwutiwaajonj kaparanj koma laligowe. Kianj.

Unja Toroyaanonj momakooto ii qaita monj.

⁶ Niinonj kilenj uumeleenj alauruna akadamugiawo laligojuti, iyonjoo batugianonj rabe Anutuwaaw momakootoya keemeya ii saanonj aminj momakejonj. Balombaa momakootoyaga mende aminj momakejonj. Balonja balonja galenj koma onjoma laligogi ku-usungianonj qaombaati, iyonjoo momakootogia ii kaanagadeenj mende aminj momakejonj.

⁷ Ii qaagoto, Anutuwaaw momakooto aasangoya mono ii aminj momakejonj. Anutunonj Siwe namo mende mokoloonj orono iikanonj waladeenj arena kokaenj ama somongoro, “Ejembanonj kanagenj koloonj akadamu mokoloowutiwaajonj mono momakootona qaita monj ii injisaamanja.” Kaenj jenj ii aasangoyanonj ano ero.

⁸ Balombaa eja ponja ponja laligonj kougiti, iyonjoononga monjonj momakooto ii mende moma kotooro. Ii moma kotowuyagati eenj, Ponjana asamararanjawo ii maripoononj mende qegi komunaga.

⁹ *Momakooto qaita monj kawaaajonj qaa kokaenj oogita eja,

“Monjonj iwoi ii jaa gejianonj mende iima moro. Iikawaa momoyanonj mombaa uutanonj mende kolooro moroto, ejemba Anutu uugianonj jopagonj munkejuti, iyonjoonj ii mono mozozongonj anota eja.”

¹⁰ Balonj ejemba iwoi ii mende moma titou laligogito, Anutunonj ii mono Unjaya wasiro nonoojonj ninisaano moninj. Iinonj qaa kuuyaa kania mongama mokoloonkeja. Anutuwaaw momo keemeya kaanagadeenj modaboroji, iinonj mono ii sololoonj nonono moninj.

¹¹ Mombaa uuta monjonj mende moja. Uutaa unjaya iinondeenj mono ii moma yagoja. Kaanjadeenj Anutuwaaw uuta ii monjonj mende mojato, Anutu iyanjaa Unja Toroya iinondeenj ii moma yagoja.

¹² Nonononj balombaa nanamemenj bologaa omeya monj mende bunja qenj aoninto, Anutunonj iwoi kalenj nononoti, iikawaa kania mobombaajonj mono iyanjaa Unjaya wasiro uunananonj kemerota laligojonj.

¹³ Iikawaa kania keemeya ii ajoroon amin momakejon. Balon ejembanon momakootogiaa qaganon qaa kuma nonongi iikawaa so ii mende amin momakejon. Kaen qaagoto, Unja Toroyanon qaa kuma nononoti, iikawaa so mono uuwaa qaa honja gosinin sololoon nonono jen asarinkejon.

¹⁴ Unja Toroyanon sololoon nonono qaa ii kaen gosijoni een, kania mono mokoloon moma asariwonatiwaa so kolooja. Kawaajon Unja Toroyanon daen yonoo uugianon mende laligoro een lan laligojuti, iyononon Anutu Unayaa buja ii moma angon kombombaajon amamaankeju. Yononon Buja iikawaajon mogi qaa motoya kaanja kolooro kania moma asariwombaajon amamaaju.

¹⁵ Yononon amamaajuto, Unja Toroyanon sololoon nononji een, mono qaa kuuyaa kania gosin jen tegowonatiwaa so koloojon. Kaen koloojonto, uumeleen ejemba mombaa kania ii balon ejemba kuuyanon tororo jen tegowombaajon amamaankeju.

¹⁶ *Iikawaa kania ii Buja Terenon kokaen oogita eja,
 “Pombaa uumomoya ii eja monjon mon mende moro.
 Kawaajon monjon ii qambanmamban mubaatiwaa so qaago.”
 Monjon ii mende moroto, nononon Kraistwaa uumomoya men laligojon.
 Kian.

3

Anutuwaa gawon meme ejemba

¹ Oo uumeleen alauruna, onjo naamade kaanja Kraistwo qokotaan nangi. Kawaajon niinon onjo balombaa nanamemen metetereenkejutiwaa tani Buja qaa jen asarin onoma batugianon laligowe. Unja Toroyanon sololoon onono laligojutiwaa tani kaanja injiomambaajon amamaan laligowe.

² *Niinon qaa moma asariwutiwaa so aju apuya kaanja unuagin laligowe. Nene honja nenetaa so mende koloogitiwaaajon qaakeemeyaii mende onombe. Kamban iikanon nene honja newombaa amamaagi ano kamban kokaamba kaanagadeen ii saanon mende nenkeju.

³ Onjo toroqen balombaa nanamemen bologa metetereen laligoju. Onjo uugianon uunon junjun moma angowowo ama qaa jejegianon nuuguna guuguwe amakeju. Kaen angi uu selewaa siingia kombombanja bologanon galen koma onono uumeleembaa gadokopa ejemba omaya yonoo tanigiaen koloonkeju.

⁴ *Tosaanja ononon kokaen jenkeju, “Nono Poolwaanon qaa otaankejon.” Tosianon kokaen jenkeju, “Nono Apoloswaanon qaa otaankejon.” Kaen kaen jen mono balon ejemba omaya koloonkejutiwaa tani kaanja laligoju.

⁵ Apolosnon moroga kolooja ano Pool niinon moroga koloojen? Noronon mono Anutuwaa gawonga men laligojo. Ponjon noroojon gawon aja aja noronoti, iikawaa so ilaan ononi uugia meleema Pon moma laarin laligoju.

⁶ *Niinon kota komowe Apolosnon apu men kan iikanon maaroto, Anutunon mono kondooro toomorian kolooro.

⁷ Kawaajon komoroti, iinon qatawo mende kolooja. Apu maaroti, iinon kaanagadeen qatawo mende koloojato, Anutunon kotuegoro toomorianja kouma somariinkejuti, iinondeen mono qabunayawo kolooja.

⁸ Kaen koloojato, komomakejenj ano apu maamakeji, noronon mono so motoongo koloojo. Motoongo koloojoto, ii kilen tawanara ii mono gawonara menkejutiwaa so aja aja mewota.

⁹ Noronon Anutuwaa gawombaa nenawoita koloon iwo gawon menkejo. Onoo uugia ii Anutuwaanon molalen kaanja kolooro komakoomo gawon kanon menkeja. Anutunon miri kaanja uugia inaan mindirin onono kotiin waamakeju.

¹⁰ Anutunon kalenmorian nonoti, niinon iikawaa so miri memewaa momo eja kaanja koloon Anutuwaa tando kombombanja uugianon kuun komowe mononon iikawaa qaganon miri menkeja. Saanon menkejato, motomotoon nononon miriwaa gawon awaagadeen mewonatiwaa so koloonon. Iima koton mewonatiwaajon mono jaa galej men aowon.

¹¹ Uuwaa tandoya ii Jiisas Kraist. Niinon ii mono uugianon komowe mononon momalaariwaa tando mon mokoloomambaajon amamaawaa.

¹² Tando motoonggo koloojato, iikawaa qaganon tosanon mirigia goul silwanon me jamo honggiawo tosaanja kanon menkeju. Tosianon mirigia gere kasanon, towo boon sejanon me ganon menkeju. Silinana kaen me kaen nama menkejonj een,

¹³ uuwaa gawonanaa honanon mono iyanja iyanja asuganon asugiwaa. Ponon kambananon kan kuuro iikanon mono miri merotiwaa esuya luluumbaa. Miri esunananon mono Anutuwaa gere bolananon asugiro jen kamaaro honanon asuganon iibombaa so koloowaa. Gere iikanon mono motomotoon nonoo mirinanaa tania hona ii angotetenon ama gosiwaa.

¹⁴ Gerenon jen miri kuuya gosin onono megii hongianon kotiin nambuyati een, iyononon mono gawongiaa tawaya bunja qen aowuya.

¹⁵ Tosianon mirigia megii hongianon jen kamaawuti een, iyononon mono tawa qaagoto, tiwitiwilaa mokoloowuya. Ii mokoloowuyato, iyangio kilen Siwewaa bunaya laligowuya. Gere bolanon jen onoro iikawaa tani uuguwombaaajon janjarin riin kok kongi Anutunon metogon onono Siwenon ubuya.

¹⁶ *Onoangio Anutuwaa Bunja jigo (tempel) koloogi Anutuwaa Unayanon uugianon laligoji, ii moju me qaago?

¹⁷ Anutuwaa Bunja jigoya ii kowoga kolooji, iikawaa so ononon soraaya koloju. Kawaajon mononon Anutuwaa jigo men boliji een, Anutunon mono iyanja men bolin mubaa.

¹⁸ Mononon anaa balon momoya otaan tiligon aowabo. Onoo batugianon mononon iyanjaajon moro “Balombaa momakooto uuta men laligojen,” jeji een, iinon mono wala uuta qaa koloon iikaanja kanon momakooto hona mokoloonaga.

¹⁹ *Anutunon balombaa momakooto uuta iikawaajon moro uugia qaa yonoo qaaga koloja. Iikawaa qaaya Bunja Terenon kokaen oogita eja, “Anutunon momakooto uuta men laligojuti, ii gbadoon onono iyangiaa momo aingianon sipasipa koma osiwuya.”

²⁰ *Kawaa qaaya mon ii kokaen eja, “Ponon momakooto ejemba yonoo momo arengiaajon moro omayaa koloja.”

²¹ Kawaajon onoononga mononon mono ejemba nonoonon ama selia men ubabo. Kuuya nononon mono onoo bunaga kolojon.

²² Pool, Apolos, Piito* nononon mono onoo bunaga kolojon. Ejemba balon so laligojoni, nononon mono kuuya onoo bunaga kolojon. Kawaajon saanon qaa ii me ii gosin men iikaanja kanon laaligogia laligowuya ano koomugia komuwuya. Kamban kokaamba laligojoni, kuuya nononon

* 3:16: 1 Kor 6.19; 2 Kor 6.16 * 3:19: Job 5.13 * 3:20: Ond 94.11 * 3:22: Piito qata mon Siifas

mono onoo bunja koloojon ano kanagen gawonj meme ejemba laligowuyati, iyonononj mono kaanagadeen onoo bunja koloowuya.

²³ Kaen koloonj ononjonto, onononj Kraistwaa bunja koloogi Kraistnonj Anutuwaa bunja kolooja. Kianj.

4

Nono Kraistwaa aposoluruta koloojon.

¹ Kawaajonj ejemba kuuyanonj mono nonoojonj kokaenj mogi sokombaa: Kraistnonj jenj kotonj onono gawonja menkeju. Anutunonj qaaya aasangoya nonono bunjanana kolooro galenj komakejonj. Nonononj miri galenaa tani kaanja koloojonj.

² Galenj yonoo togianonj miri iwoiya galenj kombutiwaajonj borogianonj anji, iinonj mono qaa wana kokaenj kaparanj koma jenj kotonj onomakeja, “Gawongia mono metegetetanja qaa nama pondanj menj laligowu. Membirigembiri mende ambu. Kaen mokoloonj onombe sokombaa.”

³ Korint onononj me balombaa qaa jake mombaa galenjanonj nii gosinj jenj tegonj nombuyagati eenj, niinonj mono qaa iikawaajonj mobe kamaanqeqeta totoonj kolooja. Neeno kaanagadeen neenaa qaana mende jenj tegojenj.

⁴ Uuna gosinj qaa monj mende mobe menj bimoonj nonjato, iikawaajonj kilenj solanja mende koloojonj. Ejembanonj qaagoto, Ponjonj mono noo qaana gosinj jenj tegonj nomakeja.

⁵ Kawaajonj onjo mono kambanj kokaamba mombaa qaaya monj ii mende jenj tegowu. Ponjonj kambanja ano kanj kuuwaatiwaajonj mono mambombu. Mamboma laligogi iikanonj kanj qaa iwoi mesangogita eji, ii mono asasaganonj isaano asuganonj asugiwaa. Iinonj kanj ejemba uunana menj asariro nanamemenanaa kanianonj asuganonj asugiro iibaa. Nanamemenanaa kania iima motomotoonj gosinj nonono Anutunonj mono iikawaa so kambanj iikanonj mepeseen nononaga.

⁶ Oo uumeleenj alauruna, onjo juma jaba-arambaranj ama lanj leelee aronj qenj nama utama aonkeju. Kaen laligowubotiwaajonj mono Apoloswo noro romonjonj noroma onjoangiaa aingia mesaonj qaa kokawaa kania moma kotowu, “Bunja qaa oogita eji, ii mono mende uuguwu.” Qaa ii moma kotogi uugianonj ero tenj koma qeangowutiwaajonj sundunara kaenj oojenj. Ii neena ano Apolos noroo kananara gosinj romonjonj moma asariwutiwaajonj oojenj. Deendeengianonj kaenj tegowaa.

⁷ Balombaa iwoi monjonj mono mende menj letoma gono tosaanja unjuugunj qaita monj koloonaga me qaago? Ii qaago. Iwoi kuuya enj gonji, ii mono Anutunonj kalenj gono bunja qenj aona me qaago? Ii kalenga bunja qenj aonati eenj, mono naambaajonj kalenj ii qakooma selega eenj menj umakejanj? Ii mende sokonja.

⁸ Iwoi kuuya menj laligowombaa siinja mojuti, ii enj onondaboroja. Anutunonj Siwe kowianonga kalenja kalenja maama onono simbawonawo kolooju. Nonononj mende ilaan ononinj onjoangio kilenj momalaariwaa kinj ponj kaanja kolooju. Onjoangiaajonj kaenj romonjonj aaju. Oo onjanonj onjo kinj koloogi sokonaga. Kaenj koloogi nonononj mono kaanagadeen eja ponjurugia koloonj onoo koorongianonj saanonj motoonj selenana menj uma awelegonj aowonaga. Niinonj kaenj ambombaa siinja mojenj.

⁹ Niinonj kaenj mojento, ananaa kanianana iibe tani kokaenj kolooja: Anutunonj aposol nono kuun nonono ejemba jaagianonj kamaanqeqeta toonj koloonj laligojonj. Ejemba unjugi komuwutiwaajonj jenj tegogitiwaa tania asuganonj kema kaninj lanj qama gamu qenj nonomakeju. Iwoi ii-iita qaita

mon koloonin balon so yonoo toya ano Siwe jakeya jakeya yonoo pon qerewenja gajoba yonononj mono jaagianonj niniima kotonj niniigigiinjeju.

¹⁰ “Kraistwaajonj nama uuta sooro laligoji,” noojonj kaen jenkejuto, onononj Kraistwo nama momo ejemba akadamugiawo koloojutiwaa tani kolooju. Niinonj looloria koloojento, onononj “Ejemba kotiga koloojonj,” jenkeju. Ejembanonj onjo goda qen onomakejuto, noojonj mogi kamaaro jejewili ama nomakeju.

¹¹ Kambanj koi kaananonj kaanagadeen nembanenewaa komunj apuwaa-jonj moma opo walaga junjuranja mouma laligonin manjanonj lanj nunuginj mirinana qaa laligonj toroqen kema kankejonj.

¹² *Ananaa boronananonj seleqege gawonj menkejonj. Ejembanonj lanj qasuaan nonomakejuto, nonononj mono kotuegon onoma yonoojonj qama koolinjejonj. Sisiwerowero ama nonomakejuto, nonononj mono ii moma mokosingonj kaparanj koma laligojonj.

¹³ Uuqege qaa tokoronkota jen nonomakejuto, nonononj mono gumbonjonjonj qaganonj sosooda meleemakejonj. Nonononj balombaa gojejera ronja kaanja koloonin balonja balonja yonononj sisinana menj gema nununjeju. Kaanja laligonj kouma kambanj koi kaananonj kaen toroqen laligojonj.

¹⁴ Gamu qen onjomambaajonj qaa koi mende oojento, wombo meraborauruna kaanja mono qambanjmambangia onjomambaajonj mojenj.

¹⁵ Momalaariwaa boi 10,000 yonononj Kraistwo qokotaan kалан koma kuma onjombuyagati eenj, ii kilenj niinonj mono Kraist Jiisaswo qokotaan Oli-gaa Bunja jen asarinj mangia koloowe uugia meleengi. Kawaajonj manjurugia mamaga mende laligoju.

¹⁶ *Kawaajonj uugia kokaen kuunj ononjenj: Niinonj sili amakejenj, iikawaa so onononj mono noo silina ii otaan laligowu.

¹⁷ Niinonj silina Kraist Jiisaswo qokotaan ama menj balonja balonja liligonj uumeleen kanageso so kuma onomakejenj, iikawaajonj mono duduwubo. Niinonj kawaajonj ama wombo merana Timoti wasiwe onoononj kawaa. Iinonj niwo pondanj laligonj Pombo qokotaan nama kan kanana jen koma gbilin onombaa.

¹⁸ Onoononga tosia yonononj niinonj onoononj mende kawenaga, kaanja moma selegia mepeseen jaba-arambaran ama lanj laligoju.

¹⁹ Kaen laligojuto, Pombaa siinanonj noojonj “Kemba!” jewaati eenj, mono uulanawo onoononj kamaña. Kamanati, kambanj iikanonj jaba-arambaran ejemba yonoo ku-usungiaajonj qisin onombe jokoloogi momanja. Selegia menj uma qaa somasomata lanj jenkejuti, ii niinonj mobe kamaanqeqeta koloonjeja.

²⁰ Anutuwaaw bentotonj ii qaagadeen jejetaa iwoiga qaagoto, honja ii Anutuwaaw ku-usunja. Iikanonj mono nemun koma nononja.

²¹ Kawaajonj uugia mende meleema lanj laligowuyati eenj, niinonj mono koobinj menj kan qaanonj onootimanja. Uugia meleembuti eenj, mono uubonjonj qaganonj uujopa ama onjomambaajonj kamaña? Qaa woi ii gosinj noojonj siingia nomaen mojutu, ii mono moma gosinj nijowu. Kianj.

5

Monjonj serowilinj anoti, ii mono batugianonga konjombu.

¹ *Qaa monj kokaen jegi noo gejananonj kemero: Tosianonj uumeleen kanageso batugianonj serowilinj amakeju. Monjonj manjaa embia menj

* 4:12: Apo 18.3 * 4:16: 1 Kor 11.1; Fil 3.17 * 5:1: Dut 22.30

laligoja. Serowilin kaanja ii uumeleembaa gadokopa ejemba yonoo batugianon kaanagadeen monj mende eja.

² Monjon kaen ano onjo kilen selegia menj uma lan jaba-arambaran amakeju. Ii mende sokonjato, siliaa wosobirinon mono menj komun onono sokonaga. Kaen ama saanon eja singisonjo kaanja anoti, ii mono batugianonga konjongi seleengen kamaabaa. Ii nomaen ama mende otaaju?

³ Niinon onanon onoononga koriganon laligowe selen mende iimakejuto, kilen unananon mono onowo laligoja. Monjon nanamemen jekania boorongoya anoti, niinon mono iwaa qaaya gosin batugianon laligojenjiwaa tani moma jen tegon kokaen jejen:

⁴ Onjo mono Ponjana Jiisaswaa qatanon ajoajoroo anggi noo unananon onowo toroqero Ponjana Jiisaswaa ku-usunanon nemun koma onono oron nama qaaya jen mono kokaen somongowu:

⁵ Satanon seliaa siin kombombanja bologa qero kamaawaatiwaaajon mono gema qen mun iwaa borianon anggi mindingon mubaa. Mindingon muro loorin uuta meleeno Anutunon hamo qen mun Pombaa kambananon unaya metogoro Siwewaa buna koloona.

⁶ *Selegia menj umakejuti, ii awaa qaago. Onjo qaa woi koi moma yagowu, “Yiist kitia melaa apuwo mindirin flauanon anin menj somariiro dis saa qenkeja. Kaanagadeen bao woosoya kaambogawo kanon jumakeji, iikanon mono busia kuuya menj bolinkeja.”

⁷ *Qaa iikawaa so onjo flaua dis soraaya kaanja koloogito, singisongowaa yiistya monj ii qaron kaanja batugianon kouma injinkeja. Kuuya boliwubotiwaajon mono yiistgia walaga ii gosin utegowu. Eja ii wooso kaambogawo kaanja otaan mono dunanon mombo yambu gbiliaa flaua dis soraaya kaanja koloon laligowu. Kiankomu kendon kambananon lama siimolon on bered yiistya qaa nenkejuti, iikawaa so Kraistnon ananaa kiankomu lamanana kolooro qegi komuro. Kawaaajon onjo saanon flaua dis soraaya yiistya qaa kaanja koloowu ano mombo oyanboyan uutanon kouma laligowu.

⁸ *Kraist komurotiwaajon mono korisoro kendon ama laligowonja. Yiist me wooso kaambogawo ii nanamemen bologa umaqenkamaanqenawo. Iikawaa qaganon mono korisoro kendon mende ambonja. Kawaaajon mono gbingbaon mesaon qaa honja otaan bered yiistya qaa kaanja koloon iikawaa qaganon korisoro kendon ama laligowonja.

⁹ Niinon Buna Tere on onoma kokaen injowe: Onjo serowilin amakejuti, iyonowo mono ainjolon mende rama amin mobu.

¹⁰ Balanon uugia mende meleema nanamemen bologa amakejuti, iyonoojon qaa ii mende oowe. Yononon serowilin ama iwoiwaa dogo koloon mengo mewombaajon koposongonkeju. Iwoi kalugon yongoro menkeju ano tando lopion waegia menj mepeseen onomakeju. Yonoojon ama kaen on onombenagati een, onjo mono balanon laligowombaajon amamaawuyaga.

¹¹ Yonoojonja qaagoto, kania kokaembaajon qaa ii on onombe: Monjon anaa qata uumeleen ala jen kilen serowilin anja me iwoiwaa dogo koloon mengo memambaajon koposongonkeja me tando lopion waeya menj mepeseenkeji, iwo mono ainjolon mende rama amin mobu. Momalaari tuun onoo batugianon monjon mepaqepae amakeja me apu kotiga nen enkalolon amakeja me iwoi kalugon yongoro menkeji een, iwo rama nembanene monj mende newu.

¹² Seleengen laligojuti, niinon iyonoo qaagia mende jen tegonkejen. Ii noo gawonga qaago. Onjo kaanagadeen kanageso kuuya yonoo qaagia qaagoto,

* 5:6: Gal 5.9 * 5:7: Eks 12.5 * 5:8: Eks 13.7; Dut 16.3

uugia meleema sopa uutanon laligojuti, mono iyonoo qaagia iikayadeen gosin jen tegonkeju.

¹³ *Seleengen lan laligojuti, Anutunon mono iyonoo qaagia gosin jen tegowaa. Kawaajon mono Buna qaa kokawaa so ambu, “Eja bologa ii mono batugianonga konjombu.” Kian.

6

Uumeleen alagia ii seleengen yonoo qaa jakeyanon mende ambu.

¹ Uumeleen ejemba batugianon monon alia qaa jakeyanon amambaajon moji een, iinon Anutuwaajon ejemba soraaya unuugun ejemba doogoya yonoo jaagianon keno mende sokonja. Qaago! Uumeleembaa gadokopa ejemba ilaan mubutiwaajon qisin onono gamuyawo kolooja.

² Anutuwaajon ejemba soraaya nononon kantria kantria yonoo qaagia gosin jen tegowonati, ii modaboroju. Ono balon kuuya yonoo qaagia jen tegowombaa so koloojuti een, mono nomaen ama qaa melamelaa gosin jen tegowutiwaajon so mende koloowuyaga? Ono mono onanon iikawaa so kolooju.

³ Uumeleen ejemba nononon Siwe gajobaurunana yonoo qaagia gosin jen tegowonati, ii modaboroju. Iikawaa so koloojon een, balonon laaligowaa qaaya ii mono afaangon gosin saanon jen tegonkebona.

⁴ Kawaajon balonon laaligowaa qaaya batugianon koloonkeji, qaagia ii mono naambaajon seleengen yonoo qaa jakeyanon uma jen tegowutiwaajon qisin onomakeju? Uumeleembaa gadokopa ejemba batugianon jejewili ama onomakejuti, iyonoojon kilen qaa kambananon mogi umakeja. Ii mende sokonja.

⁵ Qaa ii gamu qen onomambaajon jejen. Momalaari ejemba onoo batugianon qaa eji, onoononga mombaa momakootoya sokono qaa ii saanon jen tegowaatiwaajon so kolooja me qaago? Mono saanon batugianonga eja kaana mokoloowu.

⁶ Qaago tani kolooro uumeleen ala monon alia seleengen yonoo qaa jakeyanon amakeja. Kaen ama ejemba Anutu mende moma laarijuti, mono iyonoo jaagianon kema qaa gawombaaajon qisin onomakeja. Ii mende sokonja.

⁷ Batugianon qaa jakeyanon ama aonkejuti, iikaana kanon mono onoangia kamaan unuro Kraistwaa qabunayanon mono kamaanqeqeta kolooro laligoju. Ejembanon men bolin onongi uugia kawaajon waaro qaanon ama onongi Anutuwaajon jaanon mende sokonja. Tiliqili ama iwoigia horon megii ono kitia mende meleema onongi iikaana kanon Kraistwaa kanianon mono akadamuyawo koloowaa.

⁸ Ono Kraistwaa qata kokaen men bolinkeju: Mono onoangio tiliqili ama ejemba men bolin onoma iwoigia horon menkeju. Uumeleen alaurugia yonoojon kaanagadeen ama onomakeju.

⁹ Ejemba irinqirina yononon mono Anutu bentotonaa uutanon uma dun mende mewuyati, ii moju. Nanamemengianon mono tiligon aon jinjaun ambubo. Tosianon serowilin ama tando lopion waegia men mepeseenkeju. Tosianon loemba laaligo uugun olonkalu amakeju. Tosianon monembaajon lan agimin aon laligoju ano eja iyangarodeen emba iyangarodeen agimin aon laligoju. Kaana yononon mono Anutuwaajon bentotonaa buna mende kolooju.

* 5:13: Dut 13.5; 17.7

¹⁰ Tosianon yongoro men iwoiwaa dogo koloon menngo mewombaaajon koposongonkeju. Tosianon apu kotiga nen enkalolon ama lan mepaqepae amakeju. Tosianon iwoi kalugon yongoro menkeju. Ejemba kaananon mono Anutuwa bentoton bun mende qen aowuya.

¹¹ Onoononga tosanon wala iikaana laligogito, kanagen Ponana Jiisas Kraist bun qen aogi sayanon songbama tak koton onoma iwaa qatanon soraaya koloogi. Men solananin onono Anutunanaa Unayanon mono inaan onono dingon laligoju. Kian.

Sele busugianon Anutuwa jigo kowoga kolooja.

¹² *Niinon iwoi kuuya saanon memanatiwaa so koloojento, iwoi kuyan on mono mende men qeangon nombaa. Iwoi kuuya saanon memanatiwaa so koloojento, iwoi monon pon koloon nombabotiwaajon galen men aonkejen.

¹³ “Nene ii nenegadeen. Ii korojonanaajon raja. Korojonana ii nembanene nenin kemebaatiwaajon raja.” Monon kaen jenagato, Anutunon mono nene ano korojon ii motoon jen tegoro qaombaota. Sele busunana ii serowilin ambombaajon qaagoto, Pombaa gawon mewombaaajon ama raja. Kaen raro anjo sele busunana qeangowaatiwaajon nene iwoi nono makeja.

¹⁴ Anutu iyan aa ku-usunanon Pon men gbiliro koomunonga waaroti, iinon mono nono kaanagadeen men gbin nonono waabon.

¹⁵ Onoo sele busugianon Kraistwo toroqen iwaa sele kitia koloojuti, ii moju me qaago? Kawaajon niinon Kraistwaa sele busu kitia mon men kana somata embawo qokotaama me qaago? Ii qaago totoon! Mono yamagen!

¹⁶ *Anutunon qaaya kokaen jerota eja, “Yoronon mono sele busu motoonggo koloowao.” Kawaajon monon kana somata embawo qokotaaji, iinon mono iwo sele busu motoonggo koloowaota. Ii moju me qaago?

¹⁷ Motoonggo koloowaoto, monon Pombo qokotaaji, iwaa unayanon mono Pombaa Unayawo mindiriro motoonggo koloon laligowaota.

¹⁸ Serowilin ii mono misingon mesaowu. Singisonggo tosaana ii me ii amakejon, ii kuuya mono selenanaa seleengenanon koloonkeja. Monon serowilin amakeji, iinon mono iyan aa selia men bolin singisonggo amakeja.

¹⁹ *Sele busugianon mono Un Toroyaa Bun jigoya (tempel) kolooja. Anutunon Unaya onono bun qen aogi uugianon laligoja. Kawaajon onoangiaa bun mende koloojuti, ii moju me qaago?

²⁰ Onoangiaa bunaga qaagoto, Kraistnon iwoi somatanon sewangia mero iwaa bun koloogi. Kawaajon selegianon mono nanamemen soraaya anji Anutuwa qabunayanon sein kembaa. Kian.

7

Loemba ano gbaworo saran laaligo rara

¹ Ono qaa tosaana on qisigiti, ii jen asarimana. Ejanon emba mende men gbaworoga laligoji, ii saanon.

² Ii awaa koloojato, sele busuwaa siinanon serowilin ambubotiwaajon on motomotoon mono ana ana loemba agimin aon laligowu.

³ Ejanon mono embiaa siina so loemba laaligowaa arena otaawa. Embianon kaanagadeen mono loyaa siina otaan laligowa.

⁴ Embiaa selianon mono anaa bunaga mende kolooro ana ii mende galen komakejato, loyanon ii galen komakeja. Loyaa selianon kaanagadeen anaa

bunaga mende kolooro anasiri mende galen komakejato, embianon ii galen komakeja.

⁵ Kawaajon oroangara mono mende angon koma aon laligowao. Yangorodeen uumotoon ama pondan qamakooli gawon mewojon saanon ana ana laligowaoto, kaman tosaana kaen laligonjo mono mombo mindirin motoon laligowao. Ugara saanon mende galen koni Satanon angobato men orono singisongonon kamaan uruwabotiwaajon mono iikaen ama laligowao.

⁶ Kaen ambautiwaajon saanon jejento, jojopan qaa kaana ii mende ama onjonjen.

⁷ Niinon ejemba korebore nii kaana masaraja laligowutiwaajon mojento, onjo tosaana Anutuwaaw gawon memewaa momo kalen kaana ii mende men laligoju. Anutunon momo kalena mendeeno motomotoon nononon ii me ii ana ana bunja qen aon laligojon.

⁸ Loemba mende koloon malo laligojuti, onjojon kokaen jejen: Onjonon nii kaana toroqen loemba mende koloon solana laligowuti, ii mono awaa kolooja.

⁹ Awaa koloojato, loemba koloowombaa uugia gere jero laligowubotiwaajon mono saanon loemba koloogi afaangowaa. Kawaajon yonjonon uugia galen kombombaajon amamaajuti een, mono saanon loemba koloowu.

¹⁰ *Loemba laligojuti, onjojon kokaen jen kotojen, niinondeen qaagoto, Ponjon ano mono qaa koi jeja: Embianon loya mende mesaowa.

¹¹ Kaen jejato, kilen loya mesaowaati een, mono eja mon mende men een laligowa me loyawo mombo amin moma somonjon aon laligowao. Kaanagadeen loyanon embia mende mesaowa.

¹² Ii Pombaa qaagato, loemba tosaana onjo gejanonogia ii Ponjon mende jejato, neeno ii kokaen jejen: Uumeleen eja mombaa embianon uuta mende meleema kilen iwo laligomambaajon moji, iinon mono embia ii mende mesaowa.

¹³ Kaanjadeen uumeleen emba mombaa loyanon uuta mende meleema kilen iwo laligomambaajon moji, iinon mono loya ii mende mesaowa.

¹⁴ Iikawaa kania ii kokaen: Mombaa loyanon uumeleembaa gadokopa ejaga kolooro Anutunon ii kilen uumeleen embiawo qokotaajiwaajon ama tak koton muro soraaya kolooja. Kaanjadeen mombaa embianon moma-laaria qaagoto, uumeleen loyawo qokotaajiwaajon ama Anutunon ii tak koton muro soraaya kolooja. Monjon soraaya mende koloonagati een, meraboragaranon mono Anutuwaaw sopa seleengen laligowuyaga. Kaen laligowuyagato, Anutunon motoon tak koton ononotiwaajon mono soraaya kolooju.

¹⁵ Soraaya koloojuto, monjon mende moma laarin loya me embia mesaomambaajon mojati een, mono saanon mesaowa. Kaen kolooro noo qaananon uumeleen alanana ii mende somongowaa. Anutunon onjo luaenon laligowutiwaajon onono.

¹⁶ Emba, gii loga uu kuun muna uuta meleembaa me qaagoti, ii mono nomaen monaga? Me eja, gii embaga uu kuun muna uuta meleembaa me qaagoti, ii mono nomaen monaga? Kawaajon mono luaenon laligowu. Kian.

Anutunon ononotiwaaw so mono toroqen laligowu.

¹⁷ Ponjon motomotoon onjo laaligogiaa aren ano loemba me masaraja laligogi Anutunon ononoti, iikawaa so mono toroqen laligon laaligogiaa

* 7:10: Mat 5.32; 19.9; Maak 10.11-12; Luuk 16.18

kania mende utegowu. Uumeleen kanagesoya kanagesoya liligon goman so kaen jen koton onomakejen.

¹⁸ Anutuwaa aiweseya eja mombaa selianon kotogi laligoro kaanja oonoti een, ii mono kotomambaajon mende kaparan komba. Anutuwaa aiweseya mombaa selianon mende kotogi laligoro kaanja oonoti een, mono ii kotowu-tiwaajon mende kaparan komba.

¹⁹ Anutuwaa aiweseya selenananon kotogita eja me mende eji, iikanon Anutuwaa jaanon iwoi omaya koloojato, jojopan qaaya ten koma otaanin iikanon mono honawo kolooja.

²⁰ Anutunon onoono kamban iikanon loemba me masaraja laligogiti, ono motomotoon mono iikawaa so toroqen laligowu.

²¹ Mombaa welenqege omaya koloona Anutunon goonoti een, iikawaajon mono majakaka mende ama laligowa. Uuga meleema saanon solanja koloon gawon mon mokoloonagati een, ii mono saanon mokoloowa me uuga afaangoro saanon toroqen welenqege omaya laligowa.*

²² Ii kokaembaajon: Monon welenqege omaya kolooro Ponon kaen oono uuta meleeno singisongoyaa kasia isano solanja koloon laligoja. Kaaniadeen monon solanja kolooro Ponon kaanja oono uuta meleeno iyanaa aina qaagoto, Kraistwaa jeta ten kombatiwaa kasanon nama welen qen laligoja.

²³ Kraistnon tawa somatanon sewangia mero laligojutiwaajon mono balon ejemba yonoo qaa baatanon kema keegia moma welenqegegia omaya koloon laligowubo.

²⁴ Kawaajon uumeleen alauruna, Anutunon onoono kamban iikanon solanja kasagia qaa me welenqege togiaa kasa gbadonon laligogiti, ono motomotoon mono iikawaa so Anutuwaa jaanon toroqen laligowu. Kianj.

Gbaworo saran ano malo yonoo gejanono qaagia

²⁵ Emba saran jumuna† onoo gejanonogia ii Ponon mende jen koto mojen. Kawaajon Ponon kiankomun nono qaana lan qaagoto, moma laarin nongi sokonjiwaa so jenkejen, mono iikawaa so gosin neenaa momonanon kokaen jema:

²⁶ Kakasililin kamban dodowijiwaajon eja gbaworo emba saran laligojuti, kuuya ononon mono iikawaa so toroqen laligogi awaa koloowaa. Kaen romonjojen.

²⁷ Emba men laligojani een, embaga mesaomambaajon mende janjarin riiwa. Embaga qaa masaraja laligojani een, mono embawaajon mende mongamba.

²⁸ Kilen emba mewaati, iikanon mono singisongoyawo mende koloowaa. Kaaniadeen emba saranon eja mewaati, iinon singisonggo mende ambaa. Singisonggo qaagoto, iikaanja ambuti, iyononon mono selegianon kakasililin mamaga mokoloowuya. Ononon ii mokoloowubotiwaajon mono angon koma onomambaajon mojen.

²⁹ Kaen moma gejanonogia jejento, kilen qaa mon kokaen injioma: Uumeleen alauruna, Pon kawaatiwaa kambananon torijiwaajon ama emba men laligojuti, ononon mono kaanagadeen kamban kokainonga kanain embagia qaa tani kaanja koloon laligowu.

* **7:21:** Qaa kawaa kania mon ii kokaen: Uuga meleema saanon solanja koloon gawon mon mokoloojani een, gii saanon toroqen welenqege omaya laligowa. † **7:25:** Olonkalu mende qegeta

³⁰ Wosobiri moma saajuti, onononj mono mende saabutiwaa tani kaanja koloonj laligowu. Uugia qeangoro aisoojuti, onononj mono mende aisoo-wutiwaa tani kaanja koloonj laligowu. Iwoi sewanja mejuti, onononj mono ii mende bunja qenj aowutiwaa tani kaanja koloonj laligowu.

³¹ Namononj kambanj kokaamba arenj otaanj laligonjkejuti, iikanonj mono aliwaatiwaa so kolooja. Kawaajonj balombaa ilawoilaya konkororo ama gawombaajonj amakejuti, onononj mono iikanonj uugia somongonjkejiwaa tani kaanja mende koloonj laligowu.

³² Ono balombaa lombotaajonj majakakagia qaa laligowutiwaaajonj mojen. Ejemba masaraja laligoji, iinonj mono Pombaa ilawoilawaajonj majakaka momakeja. Ii moma “Nomaen ambes Pombaa uutanonj qeangoro sokonaga,” anjaajonj kaen jenkeja.

³³ Kaen jenkejato, emba menj laligoji, iinonj mono balombaa ilawoilawaa-jonj majakaka momakeja. Ii moma “Nomaen ambes embanaa uutanonj qeangoro sokonaga,” anjaajonj kaen jenkeja.

³⁴ Pononj leegen embianonj leegen awarangonj momoya horori uutanonj deeno laligoja. Kaanjadeen emba loya qaa ano emba saranj masaraja laligojaoti, iyorononj mono Pombaa ilawoilawaajonj majakaka momakeja. Ii moma “Nomaen ambes unana ano sele busuna soraaya kolooro Pom-baajonj sokonaga,” iyangaraajonj kaen jenkeja. Kaen jenkejaoti, eja menj laligoji, iinonj mono balombaa ilawoilawaajonj majakaka momakeja. Ii moma “Nomaen ambes lonaa uutanonj qeangoro sokonaga,” anjaajonj kaen jenkeja.

³⁵ Onoangia ilaan onomambaajonj moma gejanono qaa ii ononjen. Ii tosaana kasa kaanja somongonj onombe lombo mokoloowutiwaaajonj qaagoto, kania kokaembaajonj ii ononjen: Niinonj ono nanamemenj dindina otaanj uu-dendeen qaagoto, pondanj Pombo qokotaan nama kotiiwutiwaaajonj mojen. Kawaajonj gejanono qaagia ii injiojen. Kianj.

³⁶ Eja mononj emba sarambo bunja qenj aonj laligonjo mesaomambaajonj romongoji, iwaa goro qaa ii kokaen jema: Eja iikanonj kokaen romongonj jeja, “Emba ii menj sili awaa mende ama mumambo.” Kaen jero emba mewaatiwaa siina moma kotiiro embawaa gbania eja memewaa so kolooji eenj, iinonj mono saanonj siina otaanj agiminj aori sokombaa. Iikaanja kanonj singisongoyawo mende koloowaa.

³⁷ Mende koloowaato, ejanonj emba ii mende mewaatiwaa qaaya anja uutanonj somongonj moma kotiiji, iikawaajonj kokaen jema: Mononj eja ii qaanonj mende kuuro osijato, saanonj anja siina otaaro qaa mononj mende somongoji, eenj, iinonj mono saanonj anja siina otaanj emba ii mende mewa.

³⁸ Kaen kolooro emba saranj mewaati, iwaa silianonj mono dindina koloowaato, ii mende mewaati, iinonj mono kana awaa soro otaawaa. Kianj.‡

‡ **7:38:** 36b Eja mononj borata eja mumambaajonj uuwoi moji, niinonj iwaa gejanono qaa kokaen jema: Manjonj kokaen romongonj jeja, “Borana munj sili awaa mende ama mumambo.” Kaen jero borataa gbania eja memewaa so kolooro eja mumambaa siina moma kotiiji eenj, iinonj mono saanonj siina otaanj eja muro mero sokombaa. Manjonj iikaanja kanonj singisonggo mende ambaa. 37b Mende ambaato, manjonj borata eja mende mubaatiwaa qaaya anja uutanonj somongonj moma kotiiji, iikawaajonj kokaen jema: Mononj manja ii mende kuuro osijato, saanonj anja siina otaaro qaa mononj mende somongoji eenj, iinonj mono saanonj siina otaanj borata anjonj komba. 38b Kaen kolooro bora saranja eja mubaati, iwaa silianonj mono dindina koloowaato, ii mende mubaati, iinonj mono kana awaa soro otaawaa. Kianj.

³⁹ Embanon loyanon jaawo laligowaatiwaa so men aoawaa qaayanon somongoro laligojato, loyanon komuwaati een, qaa iikanon kaanjadeen komuro saanon eja siinanon jewaatiwaa so mewaa. Uumeleembaa gadokopa ejaga qaagoto, eja Pombo qokotaaji, iigadeen mewaa.

⁴⁰ Saanon eja men korisoro qerewen mokoloowaato, toroqen masaranga laligowaati een, mono uukoisoro hona mokoloon aisoonkebaa. Niinon qaa ii gosin kaen jejen. Anutuwa Unyanon noo uunanon kaanagadeen laligoji, iikawaajon mono kaen romongon jejen. Kian.

8

Nene tando lopiombaa nandun aana ii newona me qaago?

¹ Ono nene tando lopiombaa nandun aana kawaa tere oogi gejanono kokaen jema: Ujopanono mono ilaan onombaa. Niinongiinon jegi tosiannon kokaen jenkeju, “Kuuya nononon tando lopiombaa kanagia moma yagonin omay kolooja.” Qaa ii honabonaga kolooji, ii mojon. Ono momo kaanja jen laligogi uugianon waaro konain kaanja terereen awelegonkeju. Kaen ama deema sisau laligoju. Kana qaa wana ii ujopa. Kana iikaanja kanon mono ananaa uunana meagon men kotiin aowona.

² Monjon “Qaa mombaa kania moma yagojen,” ii jetanon jeji, iwaa momakootoya honanon mono mende kolooro toroqen tompin laligoja.

³ Ii qaanondeen jejato, monjon Anutu utanon jopagonkeji, Anutunon mono iwaajon moro hona kolooja.

⁴ Nene tando lopion yonoojon nandun angiti, ii newona me qaago? Qaa kokaen jenkeju, “Tando lopion ii ben hona mende laligojutiwaa kaisaregia kolooju,” ano qaa mon ii kokaen, “Anutu motoongonon laligoja. Alia mon qaago.” Qaa woi ii onjaga koloojaoti, ii mojon.

⁵ Qaa iikawaa kania ii kokaen, “Ome bena bena,” qagia kaen qamakejuti, ii mamaga laligoju. Sombinon me balonon laligojuti, ii saanon mende mojon. Onanon omejiilan, ben ano eja pon ii mamaga laligoju.

⁶ Ii laligojuto, ii kilen Anutu motoongo iinondeen ananaa benana ano Manana kolooja. Iinon iwoi kuuya mokolooro asugiro. Laaligonana iwaa-jon laligowombaajon ama nonono laligojon. Kaanagadeen Pon motoongo Jiisas Kraist laligoja. Iinon Anutu ilaaro iwoi kuuya mokoloori. Nono kaanagadeen ilaan nonono laligon kotiinkejon.

⁷ Kaen moma laarijonto, ejemba kuuyanon momakoto kaanja ii mende men laligoju. Ii qaagoto, tosiannon wala tando lopion waegia men moma kotiigitiwaajon ama koi kaananon kaanagadeen toroqen nene tando lopiombaa nandun aana ii nen iikaanja kanon afaangon benurugia ii romongon laligoju. Uugianon looloria kolooro uuwoi ama negi uugia iikanon menjerengonkeja.

⁸ Menjerengonkejato, nenenon nunuama Anutuwa kosianon mende nonoomakeja. Nene singi laligowonati, iikanon tiwitiwilaa mende mokoloowona. Nene nen laligowonati, qabunanananon iikanon mende somariwaa.

⁹ Ii kilen nene kuuya newombaajon afaangojuti, ononon mono jeubabalan laligowubotiwaajon galen men aon laligowu. Jeubaba kaen laligogi tosiannon injiima uugia looloria kanon boliro kamaan unuwabo.

¹⁰ Kawaa kania ii kokaen: Giinon momakoto hona men laligon afaangon tando lopion jigoyanon kema rama nembanene nena alaga monjon giiro kokaen bimoowaa: Utanon looloria kolooro uuwoi anji, iinon kaen

giima uutanonj waaro afaangonj nene tando lopiombaa nandunj aana ii nen kamaanj qenaga.

¹¹ Goo momakootoga hona kanonj mono geengaa uumeleenj alaga kuuro uuwoi qaganonj looloria koloojiwaajonj mono afaangonj nen kamaanj qenaga. Kraistnonj iwaajonj ama komuroto, nene ii nen kaen kamaanj qen tiwilaaro mende sokombaa.

¹² Tiwilaawaato, uumeleenj alaurugia kaen menj bolinj onoma uugia looloria ii qen kondeema singisonjo amakejuti, iikaana kanonj mono Kraist iyaana qotogonj singisonjo amakeju.

¹³ Kawaajonj niinonj nene monj newe iikanonj uumeleenj alana kongoro muro kamaanj qen singisonjo anji eenj, niinonj mono kambanj monjonj nene ii mende toroqenj nemanja. Niinonj alana jolonjonj kongoro mumamboti-waajonj kaparanj koma nanjenj. Kianj.

9

Aposol nomaenj koloowe sokonaga?

¹ Naa kasanonj somonjonj nono solana mende koloowenaga? Onononj gosinj nonji aposol koloojenj me qaago? Ponjana Jiisasnonj asuginj nono iibe me qaago? Niinonj Pombaanonj nanjonj gawonj mewe onjo mono gawonj iikawaa hona kolooju.

² Ponjonj ano aposol gawonj nono iwo nama mewe onjo uugia meleema noo munjenj aasona kolooju. Kawaajonj tosanonj gosinj nonji aposol mende koloowenagati eenj, onononj mono kanana iikaana moma yagoju. Ii mono afaangonj nanjonj jegi sokombaa.

³ Ejemba tosanonj noojonj “Aposol mende kolooja,” jen ajoroonj gemanonj qeqe ama nomakejuto, niinonj mono onoononj sundu jenj iikanonj neenaa kanana nanjonj jenkejenj.

⁴ Kawaajonj gere ano nembanene nononji nenauruna yonowo menj nen laligowonaga, iikanonj mono soyanonj koloona.

⁵ Piito, aposol tosaana ano Pon Jiisaswaa kouruta yonononj embaurugia momalaarigiawo unuama motoonj kema kankeju. Niinonj kaanagadeen iikawaa so ambenagati eenj, sili iikanonj mono kana waleema qetangowenaga me qaago? Ii qaago totoonj.

⁶ Selewaa laaligoyanonj onjo ejemba geria nanjonj onomakejuto, nii ano Barnabas qaago. Noro gawombaa tawaya mende noronji eenj laligonkejo. Ii mogi sokonja me qaago? Tosianonj uuwaa gawonj megij tawa ononji selegiaa gawonj mende menkejuto, noroojonagadeen mono nanjonanjonara noronaro mokoloowotiwaajonj jeju me?

⁷ Gawmambaa manjaqeqe gawonj menkejuti, yonoononga monjonj anaa laaligoya nanjonj aonj menkeja me qaago? Wain gawonj komomakejuti, yonononj kuuya iikawaa hona menj nenkeju me qaago? Kaanjadeen bulmakao galej komakejuti, yonononj kuuya iikawaa aju apuya nenkeju me qaago?

⁸ Qaa ii balonj ejemba ananaa momonana iikayadeen mondama otaan mende jejento, Anutunonj kaanagadeen qaa iikayadeen Mooseswaa Kana qaanonj jeja.

⁹ *Mooseswaa Kana qaanonj Juuda nonoo gawonj meme silinana ii jen asarinj kokaenj oogita eja, “Wiit dumunj kota ano kaawoya gosiwombaaonj bulmakao ejia wama kanj oonji dumunj tuunj qaganonj riinj rijijaankeji, iwaa qaa oota mono mende mejugowu. Kaen wagigi saanonj nene kitia

* 9:9: Dut 25.4; 1 Tim 5.18

nero sokombaa.” Kawaa so kasunon tiwojun men oro metogoro qen nene kitia mugi nero sokombaa. Anutunon kasu bulmakao yonoojona majakaka mende moma kaen jeja. Ii qaago.

¹⁰ Orowaajon qaagoto, qaa ii mono nonoojon jero eja. Qaa ii nononon kokaen ambombaajon ama oogita eja: Kinononon gawon tetebaro meji, iinon mono hona koloowaatiwaajon jejeromonromon qaganon gawona menkeba. Kaanagadeen dumun tonotonon qen hona ano kaawoya gosiji, iinon mono bakaya men newaatiwaa mamboma gawona menkeba.

¹¹ *Nononon uuwaa qaa kota batugianon qosoma kororoon laligonin ononon laaaligowaa nanjonango iwoi mende nonongi gamuyawo koloonkeja. Niinon men qeangon onombe ononon iikawaa kitia meleema nongi soyanon koloowaa.

¹² Tosianon batugianon uuwaa gawon megi nanjon onongi soyanon kolooji een, nii mono so ii uugun nanjon nongi sokombaa. Kitia ononin iikawaa kitia nonongi so konagato, niinon iikaan ambutiwaajon mende qisin onombe. Kraistwaa Oligaa Buna qaa seiwaatiwaa kania somongowombotiwaajon mono iwoi nonombutiwaajon mende qisin ononin. Qaagoto, nononodeen mono kaparan koma kotiin lombo kuuya bosima laligonin.

¹³ *Qaa koi mono romongowu: Jiwowon jigonon gawon menkejuti, iyononon mono jigo iikanona nembanenegia men nenkeju. Siimolon on alatawaa gere bolana galen kombutiwaajon kuun onongi nanjuti, iyononon ejemba nene nandungia alatanon angi nene iikawaa kitia tosia ii iikanona buna qen aonkeju.

¹⁴ *Qaa iikawaa so Pononon kaanagadeen jen koton qaa kokaen jero, “Oligaa Buna jen seigi ejembanon mobuti, iyononon mono Oligaa Bunawaa kitia kotin nandun angi laaligogia nanjonangogia mokoloon laligowu.”

¹⁵ Niinon saanon qaa iikawaa so romongon uuwaa gawon men tawa nombutiwaajon qisin onombenagato, kotin nandun ambutiwaa qaa kuuya ii mesaowe. Monej ambutiwaa qaa oojeni, ii ononon kaen ama nombutiwaajon mende oojen. Tawa memambaajon romongowe bimooro koomuwaajon mobe afaangoja. Neenaajon ii qaa omaya qaagoto, tawa mende nombutiwaa qaaya ii mono selenamepeseen jejen. Noonon qaa ii mononon me mononon qewagomambaajon amamaaro laligomana.

¹⁶ Oligaa Buna jen seinkejeni, iikawaajon selenamepeseemambaa so mende koloojen. Niinon Anutuwa jenkoto baatanon laligon ii jen seimambaa so koloojen. Gawon ii mono mesaomambaajon amamaajen. Oligaa Buna mende jen seiwenagati een, iikawaajon lombonon qananon uro niima ilipizi jewutiwaa so koloowenaga.

¹⁷ Neenaa siinnaajon gawon ii meweengon mewenagati een, mono saanon tawa nombutiwaajon mambombenaga. Kaento, Anutunon kuun nono neenaa ainna mende otaan Bunaya galen komakejeni een, ii mono Anutunon moma laarin noma gawona nono laligojeniwaa so menkejen.

¹⁸ Kaen kolooro naa iwoinon mono tawana koloonkeja? Oligaa Buna jen sein ii sewana qaa amakejeni, iikanon mono noo tawana koloonkeja. Anutunon gawonaa kitia nombutiwaajon jen koto Bun Terenon eji, qaa iikawaa so tawawaajon mende kaparan komakejen.

¹⁹ Ejemba mononon me mononon mende somongon nono saanon neenaa ainon laligowenagato, ii kilen neena men kamaan aon laligojen. Ejemba

* 9:11: Room 15.27 * 9:13: Dut 18.1 * 9:14: Mat 10.10; Luuk 10.7

kuuyanon uugia meleembutiwaajon kaparan komakejen. Kaen ambutiwaajon ejemba kuuya welengia qen laligojento, seiseiya yononon kilen Kraistwaa bunaya mende koloowutiwaa so kolooju.

²⁰ Juuda yononon uugia meleembutiwaajon ilaan onoma batugianon Juuda tani koloon laligowe. Mooseswaa Kana qaa baatanon laligojuti, iyononon uugia meleembutiwaajon ilaan onoma neeno Kana qaa kawaa baatanon mende laligon kilen qaa iikawaa gbadonon somonjon nonjiwaa tani koloon batugianon laligowe.

²¹ Mooseswaa Kana qaa mende moma laligojuti, iyononon uugia meleembutiwaajon ilaan onoma batugianon Kana qaa mende moma laligojeniwaa tani koloon laligowe. Neeno Anutuwa Kana qaawaajon tompin mende laligojento, Kraistwaa Kana qaa baatanon kema ii ten komakejen. Ii kilen yonoo batugianon Anutuwa Kana qaa mende mojen tani koloon laligowe. Ejemba seiseiyanon uugia meleembutiwaajon kaen ama laligowe.

²² Momalaarigianon looloria laligojuti, iyononon uugia meleema kotiiwutiwaajon ilaan onoma batugianon looloria tani koloon laligowe. Ejemba tosaana naa afaanaga kana iinon me iinon uugia meleembutiwaajon ilaan onoma ejemba kania kania yonoo batugianon tani kania kania ama laligowe.

²³ Tani kuuya ii Oligaa Bunanon seiwaatiwaajon amakejen. Seiro kotumotueyanon neenaa qananon uro neeno kaanagadeen oyanboyan koloomambaajon ama kaen amakejen.

²⁴ Qaa koi mono romongowu: Kuu aambaa kambananon kuuya yononon haamo ambutiwaajon esungia men kululuun kemakejuto, motoonggo monjon mono haamo ama tawa mewaa. Ono mono motoonggo iikawaa so bobogarin kema tawa mewombaajon kaparan koma laligowu. Mono iikawaa so momalaari koma gbilin laligowu.

²⁵ Ejemba aangolenon haamo ambombaajon kemakejuti, iyononon mono kuuyanon iyangia tororo galen koma aowombaajon koma gbilinkeju. Yononon kasaronon juquma gororongowaati, iikayadeen mewombaajon kaparan komakejuto, nononon ila wage mende aliwaati, mono tawa ii mewombaajon kaparan komakejen.

²⁶ Kawaaajon niinon lansen kema koma kan koma mende bobogarin kemakejen. Borona kuma manja lansen mende qenkejento, kuu aan alauruna haamo ama onomambaajon mono dindinagadeen tororo qenkejen.

²⁷ Niinon ejemba tosaana Buna qaanon uugia kuun laligowe tegoro Anutunon mono gema nuro neeno ilawage mende memambo. Kawaaajon mono neenaa sele busuna mindinjon tororo koma gbilin galen komakejen. Kian.

10

Israel wala laligogiti, iyonoonon galen meme qaa

¹ *Oo uumeleen alauruna, Israel nonoo ambosakonananon Mooseswaa gematanon otaan kagi iwoi kolooroti, iika-waajon poumapou laligowubo. Kawaaajon Israel nonoo kananana kokaen toroqen oomaana: Yononon kuuya koosu baatanon kan laligon Kowe Osoga kotogi yonoononga monjon mon mende tiwilaaro.

² Anutunon oomuluya koosunon ano kowenon ano ii koton kan kuuyanon uugia meleema Mooseswaanon kanageso koloogi.

* 10:1 Eks 13.21-22; 14.22-29

³ *Kaen koloon kuuya yononon uuwaa nene iikayadeen mokoloon nen laligogi.

⁴ *Kaanagadeen kuuya yononon uuwaa apuya iikayadeen mokoloon nen laligogi. Uuwaa apuya ii jamo somata monon onotaan kanagianon karoti, mono iikanon mokoloogi. Jamo somata ii Kraistwaa sareya.

⁵ *Kaen laligogito, ii kilen Anutunon kanageso hona yonoojon uukorisoro mende moma laligoro balon qararanonkononon tiwilaagi qamogianon qegelalan en gisaagi.

⁶ *Kaen kolooroti, ii ananaa gejatootoonanaga kolooja. Anutunon mono sare ii nonoojon ama ano galen meme qaanana kokaen kolooja: Yononon uugia mende galen koma bologa mewombaajon koposongogiti, nononon mono iikawaa so ama tiwilaawombo.

⁷ *Kaanagadeen Israel yonoononga tosianon tando lopion waegia men mepeseen laligogiti, ononon mono iikawaa so ama laligowubo. Yonoojon Bun Terenon qaa kokaen oogita eja, "Kanageso yononon nen korisoro ama ajoroon ragi uugianon waaro iikanon meleema gejajojomban kokaen kolooro: Yononon rii gbawe oron apu kotiga nen serowilin lan angi." Qaa kaen eja.

⁸ *Yonoononga tosianon serowilin angi Anutuwa irinsonsoonjaajon ama ejemba 23,000 kawaa so ween motoongowaa uutanon komun kamaagi. Nononon mono tosaana yonoo so serowilin ambombo.

⁹ *Kaanagadeen Israel yonoononga tosianon Pon iijongogi mokolen yononon injigi komugi. Nononon mono tosaana yonoo so Pon iijongo wombo.

¹⁰ *Yonoononga tosianon galenurugia njindin-nunduru jenmeesan ama gema unun laligogi men tiwitiwilaa gajobanon mono unuro komugi. Nononon mono tosaana yonoo so njindin-nunduru jenmeesan lan ama laligowombo.

¹¹ Kaen koloon ononoti, sareqaa ii mono ananaa gejatootoonanaga kolooja. Namonon laaligowaa kamban tetegoyan kan kuun nonono laligojoni, sundu ii mono nonoojon ama oogi galen meme qaanana kolooja.

¹² Kawaajon nama kotiimambaajon jejani, gii mono kamaan guwaboti-waajon ama galen men aon laligowa.

¹³ Angobato qagianon umakejuti, iikayadeen mono balon ejemba kuuya nonoo qanananon umakeju. Angobato tania mon mokoloowuyaga, iikanon esungianon mende sokombaatiwaajon kamaawuyagato, Anutunon qaaya somongorotiwaa so ii pondan otaan amakeja. Iinon angobato Toya anjon kono angobato esungia mende sokombaatiwaa so ii ama onomambaajon amamaankeja. Kawaajon angobato mogi Anutunon esuna onoma iikaana kanon olon kombombaa kana kaanagadeen meleun onono koloonkeja. Kawaajon ononon balombaa angobatoya iikanon saanon kotiin haamo ambutiwaa so kolooju. Kian.

Tando lopiombaa lomban ano Pombaa samon kowoga

¹⁴ Kawaajon wombo alauruna, tosianon tando lopion waegia men mepeseen onomakejuto, ononon ii kok koma mesaowu.

¹⁵ Niinon momo ejemba akadamiugawo koloojutiwaa so qaa jemanati, ii mono onoangio gosin iikawaa hona mokoloowu.

* **10:3:** Eks 16.35 * **10:4:** Eks 17.6; Jan 20.11 * **10:5:** Jan 14.29-30 * **10:6:** Jan 11.4 * **10:7:** Eks 32.6 * **10:8:** Jan 25.1-18 * **10:9:** Jan 21.5-6 * **10:10:** Jan 16.41-49

16 **“Pombaanon samon newonja,”* kaen jen kotumotuewaa gambiwaajon Anutu dangisen jen qama koolin gambi iikanonja nenkejonj, iikanonj mono Kraistwaanonj toroqen saya nenkejon. Bered moton iikanonja nenkejonj, iikanonj mono Kraistwaanonj toroqen busuya nenkejon. Iikawaajonj mono duduuwubo.

17 Kuuya nonononj bered motoonggo iikanonja nenkejon. Bered ii motoonggo koloojiwaajonj ama mamaga nonononj Kraistwaa honja motoonggo koloojon.

18 *Onjo mono Israel kanagesowaa laaligoya romongowu. Ejemba si-imolonj oowutiwaajonj nene angi tosianonj iikawaa kitia nenkejuti, iyonononj alatanonj toroqen gawonja Anutuwaajonj menkeju.

19 Qaa iikawaa kania honja ii mono nomaen jewenaga? Tando lopionj onjojonj bao qegi saya kamaaro siimolonj onkejuti, iikanonj honjawo koloojiwaajonj jeja me qaago? Tando lopionj ii honja koloojutiwaajonj jeja me qaago? Qaa kawaa kania ii nomaen?

20 *Tando lopionj ii honja qaagoto, uumeleembaa gadokopa yonononj kilen siimolongia omejiilan yonjojonj onkejuti. Ii Anutuwaajonj qaago. Niinonj onjo ome yonowo toroqen laligowubotiwaajonj majakaka mojen.

21 Onjo Pombaa gambinonga ano omejiilan yonjo gambinonga ororon newombaajonj amamaawuya. Kaanagadeen Pombaa nene dunj ano omejiilan yonjoononj nene dunj ii ororonj toroqewombaajonj amamaawuya.

22 *Nanamemenj kaanjonj mono Pombaa uuta mero boliro irinja soombaatiwaajonj mojonj me? Ku-usunananonj mono Ponj uugunj uma laligojonj me?

Nononana ainana mesaonj Ponj mepeseewonja.

23 *Tosianonj kokaen jenkeju, “Nono saanonj nononana jaajaa ainana otaan iwoi kuuya amakebonja.” Qaa ii honjagato, nanamemenj kuuya kanonj mono mende ilaanj nonomakebaa. “Nono saanonj nononana jaajaa ainana otaan iwoi kuuya amakebonja,” kaen jenkejuto, nanamemenj kuuyanonj mono uunana mende nangonj menj kotiin nonomakebaa.

24 Monjonj monj iyanjaajonjadeen romongonj qeangomambaajonj kaparanj kombaboto, alaurutanonj qeangowutiwaajonj kaparanj kono sokombaa.

25 Oro ii me ii maaketnonj ama qetegonj nene mirinonj (sii mirinonj) sewanja mewutiwaajonj amakejuti, ii mono uuwoi mesaonj nenkebu. Orowaajonj ama uugianonj menjerengowabotiwaa qisiqisia monj mono mende ambu. Qaago!

26 *Qaa iikawaa kania ii Bunja Terenonj kokaen oogita eja, “Balonj ano iwoi kuuya kanonj eji, ii Pombaa bunjaga kolooja.”

27 Monj Kraist mende moma laariji, iinonj onjoono iwaanonj kembombaajonj moma kema ragi nembanene ii me ii jaagianonj ama onjombuti, ii mono uuwoi mesaonj newu. Nenewaajonj ama uugianonj menjerengowabotiwaa qisiqisia ii mono mende ambu. Qaago!

28 Onjoangiaajonj qaagoto, “Nene koi tando lopionj yonjo nandun aanja kolooja,” monjonj kaen injijoroti eenj, ii injijoroti, iwaa uutanonj boliwabotiwaajonj mono galen menj aonj mende newu.

29 Geengaa uuganonj menjerengowabotiwaajonj mende jejento, alagaa uutanonj boliwabotiwaajonj ii jejjen. Niinonj neenaa ainjonj iwoi ambe alanaa uutanonj boliro gosinj noma Anutunonj qaana jen tegonj kitia meleema nombabo. Eenj kaen mendeema aoninj jawo kolooro mende sokonja.

* 10:16: Mat 26.26-28; Maak 14.22-24; Luuk 22.19-20 * 10:18: Lew 7.6 * 10:20: Dut 32.17
 * 10:22: Dut 32.21 * 10:23: 1 Kor 6.12 * 10:26: Ond 24.1

³⁰ Niinon ejemba yonowo toroqen rama nenegiaajon “Anutu dangisen!” jen oro nemanjati, tosanon iikaan ambe niima iikawaajon gema nugi mende sokombaa. Orowaajon Anutu mepesejeji, iikawaajon mono qaa tokoronkota jen nonggi mende sokonja.

³¹ Kawaajon nene apu newuti, ano ii me ii ambuti, ii kuuya mono Anutuwa qabunayanon seiwaatiwaajon ama amakebu.

³² Iwoi mon mende angi mombaa uutanon iikawaajon boliro momalaarianon zololongon kamaawabo. Juuda me kantri tosiaa ejemba me Anutuwaanon kanageso yonoo batugianon mombaa uutanon mono onjoon ama boliwabo.

³³ Niinon kaanagadeen iwoi kuuya amakejeji, iikanon mono ejemba korebore uugianon qeangowaatiwaajon kaparan koma laligojen. Neenodeen qeangomambaajon mende nanjento, ejemba seiseiyanon qeangowutiwaajon janjarin riwe mombo letoma Siwewaa bunq koloowutiwaajon kaparan komakejen. Kian.

11

¹ *Niinon Kraistwaa sili kaana amakejeji, iikawaa so ononon mono noo silina otaan laligowu. Kian.

Emba ononon mono wangia esuun Pon mepeseewu.

² Niinon iwoi kuuya amakejeji, onjo iikanon romongon nomakejutiwaajon dangisen jen ononjen. Onjo kuma onombetiwa so qaana ten koma otaankejuti, iikawaajon mono mepeseen ononjen.

³ Niinon onjo qaa koi moma kotowutiwaajon mojen: Kraistnon eja kuuya nonoo wanana kolooja. Ejanon embawaa wana kolooja ano Anutunon Kraistwaa wana kolooja.

⁴ Kawaajon eja onjo mono wankougia qetegon qama koolin Anutuwa qaa jegi sokombaa. Eja kuuyanon wangia turun qama koolijuti, me Anutuwa gejatootoo qaa jen asarijuti, Anutunon mono iyonoo momogiaajon moro gamuyawo kolooro iyangia men kamaan aonkeju.

⁵ Kaento, emba monon wana mende esuun qenjaaro ajoajoroonon qama kooliji me Anutuwa gejatootoo qaa jen asariji, iinon mono loya wan kolooji, ii gamu qen mun iyan men kamaan aowaa. Kaen ama wan juya kuuya motogi asuganon een laligowaatiwa so koloowaa.

⁶ Embanon wana mende esuui een, iinon mono wan juya kaanagadeen jero motogi sokombaa. Ii sokombaato, embanon wan juya jero motogi gamuyawo koloowabo. Kawaajon mono wana esuun laligoro sokombaa.

⁷ *Embanon loyaa akadamuya koloojato, ejanon Anutuwa unajaya ano akadamuya kolooja. Kawaajon ejanon mono wana mende esuuro sokombaa.

⁸ *Ii kokaembaajon: Waladeen ejanon embanonga mende kolooro, embanon ejawaanona kolooro.

⁹ Anutunon eja ii embawaajon qaagoto, emba ii ejawaajon mokolooro laligoju.

¹⁰ Kania kawaajon ama embanon mono ku-usun baatanon laaligowaa aiweseya ii wana esuun laligoro sokombaa. Kaen kolooro Siwe gajoba yononon godaqeqewaa sili awaa iimakebu.

¹¹ Kaen sokombaato, Pombo qokotaan laligonin embanon mono ejawaa qaaya mende ugun anaa ainanon lan mende laligowa. Ejanon

kaanagadeen embawaa qaaya mende uugun anaa ainanon lan mende laligowa.

¹² Embanon ejawaa siitanonga kolooro kawaa so ejanon kaanagadeen embawaa goron uutanonga koloon laligojonto, ilawoila kuuyaa kondomondoo Toya ii Anutu.

¹³ Kawaajon embanon wana mende esuun Anutu qama kooliro sokombaa me qaago? Qaa ii mono onjoangio gosin somongowu.

¹⁴ Anutunon ejemba mokoloon nonoma balonon motoon laaligo arengoroti, aren ii iima gosin sili koi kaana mono moma asarijon me qaago? Ejanon wan juya mende motoro koriji een, iikanon mono gamu qen aoja.

¹⁵ Anutunon embawaa wan juya koriga ii esuya koloowaatiwaaajon muro laligoja. Kawaajon embanon wan juya mende motoro koriji een, iikanon mono akadamyua koloon muja.

¹⁶ Monon qaa kawaajon niinongiinon amambaajon moji een, niinon iikawaajon qaa motoongo kokaen jemaana: Anutuwaanon kanagesoya kanagesoya Anutu mepeseewombaaajon ajoroonkejuti, iyononon mono nonowo uumotoongo ama sili iikayadeen otaan sili tosaana togonkeju. Kian.

Pombaa samon toroya newutiwaa silia

Mat 26.26-29; Maak 14.22-25; Luuk 22.14-20

¹⁷ Ono uumeleen ajoajoroonon ajoroon kanon mende qeangonkejuto, mono toroqen kileqileenkeju. Kawaajon niinon mende mepeseen ononjento, aren ama jen koton ononjen.

¹⁸ Qaa mutuya mon gejananon kemero kokaen mobe, “Ono uumeleen kanagesowaa ajoajoroonon ajoroonkejuti, iikanon mono batugianon angowowo amakeju.” Qaa ii jegi moma bakayagadeen hona kolooji, iikaen moma laarijen.

¹⁹ Batugianon deema tuun busubuusu angi Anutunon injiir daen ononon momalaariwaa angotetenon nama kotiiwu ano daen ononon mende sokombuti, qaa iikanon mono asuganon koloonkeja. Iikawaajon uuwoi mende mojen.

²⁰ Uumeleen ajoajoroonon ajoroonkejuti, iikanon mono Pombaa samon kowoga newombaa silia mende otaankeju.

²¹ Ii kokaembaajon jejen: Samon kowoga nenkejuti, iikanon ororon qaagoto, ana ana nenegia men kanain lan negi tegoro tosianon toroqen wosogia injiro tosianon apu kotiga mamaga nen enkalolon kolooju.

²² Ee mirigia en ononja me qaago? Iikanon saanon nene ano apu newu. Anutuwa uumeleen kanageso jejewili ama onombombaaajon moju me ejemba wanaya nembanenegia qaa ii men kamaan onombombaaajon moju me? Kawaajon niinon onjo mepeseen onomanjwaajon moju me? Kaen qaago totoon. Mono nomaen jen onombe sokonaga?

²³ Ponon qaa nonoti, niinon ononon kaanagadeen ii mobutiwaaajon kokaen jemaana: Pon Jiisas memelolo men mugi gomantiina kanon bered mero.

²⁴ Ii men kotuegon dangisen jen moton kokaen jero, “Koi neenaa busunaga. Ii onoojon ama togon ononjen. Ii nen mono nii romongon noma laligowu.”

²⁵ *Kaen jero negi tegoro kaanjadeen qambi men kokaen jero, “Qambi koi mono soomongo gbilia kolooja. Noo sana koi kanon mono Anutuwa

* 11:25: Eks 24.6-8; Jer 31.31-34

soomongoya menj kotiuro ewaa. Ii nenkebutiwaa so mono nii romongon noma laligowu.”

²⁶ Bered ano qambi iikanonja nenkebuti, iikanonj mono kambañ so Pononj komuroti, iikawaa bunaya menj asarinj laligonj ugi eleema karo tegowaa.

²⁷ Kawaajonj mononj bered me Pombaa qambi iikanonja arambaranj qaganonj neji, iinonj mono Pombaa busuya ano saya menj kamaanj ama singisongoyawo kolooja.

²⁸ Kawaajonj ejemba nonononj ananaa uunanaa kania gosinjo mono bered ano qambi iikanonja nenin sokombaa.

²⁹ Mononj Pombaa busuya ano saya mende goda qenj nembanene toonj kaanja lanj neji, Pononj mono iwaa qaaya jenj tegoro lombo qaganonj ubaa.

³⁰ Lanj nenj laligogitiwaaajonj ama ejemba seiseiyanonj batugianonj loorinj ji mokoloogi mamaganonj goronj qenj komudaborogi.

³¹ Komudaborogito, ananaa uunana gosiwonagati eenj, Anutunonj qaanana gosin jenj tegoro lombo mende mokoloowonja.

³² Ii mende mokoloowonjato, Pononj qaanana gosin jenj tegonj kaenj mono kambañ kokaamba mindinjonj nonomakeja. Kanagenj jenj tegonj nonono ejemba uugia mende meleengiti, iyonowo ororonj gere sianonj kemebombotiwaajonj mono mindinjonj nonomakeja.

³³ Kawaajonj uumeleenj alauruna, nene newombaaajonj ajoroonkebuti, iikanonj mono onjoangiaajonj mamboma aonj ororonj nenkebu.

³⁴ Mononj wosoya kiji eenj, iinonj mono iyanjaa mirinonj nembaneneya newa. Ajoroonj lanj negi Anutunonj injiima qaagia jenj tegoro lombo mokoloowubotiwaajonj ii jejenj. Qaa tosaanja onjoononj kamanjati, kambañ iikanonj jenj kotonj onomanja. Kianj.

12

Gawonj memewaa momo kalenj yonoo kanagia

¹ Oo uumeleenj alauruna, niinonj Unja Toroyaa momo kalenja kalenja iikawaa qaawaajonj poumapou laligowubotiwaajonj mojenj.

² Uumeleembaa gadokopa laligogiti, kambañ iikanonj iinonj me iinonj horonj onjoma unjuano tando lopionj omayaa waegia menj mepeseen laligogi. Kaenj me kaenj jenj jinjaunj kema lanj laligogiti, ii saanonj moju.

³ Kawaajonj onjo qaa koi mobutiwaajonj jejenj: Anutuwaaw Unjayanonj monj sololoooro “Jiisas qasuaajen,” qaa ii jemambaajonj osiwaa. Kaanagadeen Unja Toroyanorj eja me emba monj mende sololoonj muji eenj, iinonj mono “Jiisasnonj Ponja koloonj nonja,” qaa ii jemambaajonj amamaawaa.

⁴ *Gawonj memewaa momo kalenja ii kania kania koloojuto, Unja Toroya iinonj mono motoonjo kolooja.

⁵ Uumeleenj kanageso welenj qenj onjombombaaajonj gawonj kania kania menkejonto, Pononj mono motoonjo kolooja.

⁶ Welenj qenj onjombombaaajonj Anutunonj ku-usunja kuuya nonoojonj mendeema nonono afaanjonj kotiinj gawonj menin honja kania kania koloonkeja. Honja kuuya ii Anutuwaanongja kankejato, Anutunonj mono motoonjo kolooja.

⁷ Unja Toroyanorj kanageso uunana nanjoro kotiiwombaaajonj moma gawonj memewaa momo kalenja ninisaano honjanonj mono motomotoonj nonoononj kokaenj me kokaenj koloonkeja:

* 12:4: Room 12.6-8

⁸ Un̄a Toroyanon̄ mombaa uutanon̄ kemen̄ Anutu nemun̄ koma mun̄ momakooto qaa jejewaa kalen̄a muja. Un̄a motoonggo iikanondeen̄ mono mon̄ sololoooro momo qaita mon̄ moma yagojiwaa kalen̄a bun̄a qen̄ aoja.

⁹ Mon̄non̄ Un̄a motoonggo ii qokotaan̄ momalaariwaa kalen̄a bun̄a qen̄ aoja. Toroqen̄ mon̄non̄ Un̄a Toroya iikanondeen̄ qokotaan̄ men̄ qeeangowaa kalen̄a kalen̄a bun̄a qen̄ aoja.

¹⁰ Mombaajon̄ angolet̄o memewaa esun̄a muja. Mombaajon̄ Anutuwaaw̄a gejatootoo qaa jejewaa kalen̄a muja. Mombaajon̄ un̄a ano ome mendeembombaa kalen̄a muro un̄a awaanon̄ me omejiilan̄ mon̄non̄ sololoooro laligoji, ii saanon̄ gosin̄keja. Mombaajon̄ qaaya qaaya qaita mon̄ jejewaa kalen̄a muja. Toroqen̄ mon̄non̄ qaa qaita mon̄ jero mombaajon̄ ii meleembaatiwaa kalen̄a muja.

¹¹ Gawon̄ memewaa momo kalen̄ kuuya ii Un̄a Toroyamotoonggo iikanondeen̄ mono sololoon̄ moro sokonjiwaa so mendeeno kuuya nononon̄ an̄a an̄a bun̄a qen̄ aon̄ laligojon̄. Kian̄.

Kraistwaa selia motoongoto, kitiuruta mamaga.

¹² *Sele busunana motoonggo koloojato, kilen̄ iikawaa uutanon̄ sele kitiuruta ii mamaga kolooju. Kitia kuuya ii mamaga koloojuto, kilen̄ ii mindirin̄ sele busu motoonggo kolooju. Kraistwaa selianon̄ kaanagadeen̄ mono iikawaa so kolooja.

¹³ Kawaa kania ii kokaen̄: Un̄a motoonggonon̄ mono kuuya nono sololoon̄ koma konjoratin̄ kanon̄ mulu men̄ nonono Kraistwaa sele busu motoonggo koloojon̄. Nono Juuda me kantri tosiaa toya laligojon̄i, ananaa gawonana men̄kejon̄i me tonana een̄ welen̄ qen̄ on̄omakejon̄i, ii kilen̄ kuuya nono mono Un̄a iikayadeen̄ bun̄a qen̄ aon̄in̄ uunananon̄ kemero moma mujon̄.

¹⁴ Sele busunananon̄ mono sele kitia motoonggowaa so mende koloojato, iikawaa uutanon̄ kitiuruta mamaga kolooju.

¹⁵ Kananananon̄ kokaen̄ jenaga, “Nii boroga qaago. Kawaajon̄ sele busu mende toroqen̄ laligojen̄.” Kaen̄ jenagati een̄, iikawaajon̄ mono kilen̄ sele busu mesaon̄ anodeen̄ mende laligonaga.

¹⁶ Gejanananon̄ kokaen̄ jenaga, “Nii jaaga qaago. Kawaajon̄ sele busu mende toroqen̄ laligojen̄.” Kaen̄ jenagati een̄, iikawaajon̄ mono kilen̄ sele busu mesaon̄ anodeen̄ mende laligonaga.

¹⁷ Selenananon̄ kuuya jaa koloonagati een̄, qaa momowaa gejanananon̄ mono daen̄ ranaga? Kaanagadeen̄ jumun̄anon̄ geja koloonaga, iikaya moron̄ momowaa sewanananon̄ mono daen̄ ranaga?

¹⁸ An̄a an̄a qaagoto, Anutunon̄ sele busu kiti motomotoon̄ ii arengon̄ moro sokonjiwaa so mindirin̄ on̄ono sele busu motoonggo kolooju.

¹⁹ Sele kiti kuuya ii kiti motoonggo koloowuyagati een̄, mono nomaen̄ sele busu motoonggo koloonaga?

²⁰ Kaen̄ qaagoto, sele kitinana ii mamagato, sele busunon̄ motoonggo kolooja.

²¹ Kawaajon̄ jaanon̄ borowaajon̄ kokaen̄ jemambaajon̄ amamaaja, “Nii goojon̄ mende amamaajen̄.” Kaanagadeen̄ wan̄non̄ kanawaajon̄ “Nii goojon̄ mende amamaajen̄,” kaen̄ jemambaajon̄ amamaaja.

²² Simbirinsambaran̄ qaagoto, sele kitinana mon̄in̄ loolooria koloojuti, iyon̄non̄ qaongi jaawo laligowombaajon̄ amamaawon̄a.

²³ Sele kitinana mon̄in̄ qabun̄agia kamakamaata koloojuti, ii mono esu-un̄in̄ qabun̄agiawo kolooju. Sele kitinana mon̄in̄ gamugiawo koloojuti, ii mono tororo esuun̄in̄ ejemba jaagianon̄ sokonja.

* 12:12: Room 12.4-5

²⁴ Sele kitinana asuganon qendeembombaajon gamu mende mojonji, ii mende esuuniñ sokonja. Kaen amakejonto, Anutunon sele kitia kitia mindirin somonjon onoma kitia omaya ii qabuna somata muro ororon kolooju.

²⁵ Sele busu kiti yononon batugianon juma angowowo men aowuboto, tani motoonjo kalan koma aowutiwaajon mono arengoro ororon kolooju.

²⁶ Sele busu kitia monjon siimbobolo moji, tosaana kuuya mono iwo siimbobolo momakeju. Sele kitia monjon qabuna mokolooji, tosaana kuuya mono iwo aisoonkeju.

²⁷ Ononon Kraistwaa sele busuya kolooju ano motomotoon ononon mono iwaa sele kitiuruta kolooju.

²⁸ *Kawaa so Anutunon ama onono uumeleen kanagesowaa gawon kokaen menkeju: Wala tosaana kuun onono wasiwasi eja aposol kolooju. Kawaa gematanon tuun woiya kuun onono gejatootoo ejemba kolooju. Tuun karoona yononon boi qaqazu kolooju. Kawaa gematanon tosanon angoletto meme ejemba kolooju. Tosaana yonoojon momo kalen onono jia jia men qeangonkeju. Tosianon afaangon kotiin tosaana ala ilailaa ama onomakeju. Tosaana yonoojon kalen onono galenkonkon gawon menkeju. Tosianon qaa qaita mon jenkeju.

²⁹ Kuuya ononon wasiwasi eja aposol mende kolooju. Awawi totoon! Kuuya ononon gejatootoo ejemba mende kolooju. Kuuya ononon boi qaqazu kolooju me qaago? Kuuya ononon angoletto meme ejemba kolooju me qaago?

³⁰ Ji men qeangowombaa momo kalena kalena ii kuuya onoonon eja me qaago? Kuuya ononon qaa qaita mon mende jenkeju. Qaago. Qaaya qaaya qaita mon jegi onjo kuuya ii meleembombaajon afaangoju me qaago?

³¹ Ononon mono gawon memewaa momo kalena kalena awaa soro ii buna qen aowombaaajon awelegonkebu. Kaen awelegogi niinon kana awaa soro qendeema iikawaa momo kalena ii kokaen jen asarimanja:

13

Uunon jopagon aowwaa kalena

¹ Niinon ejemba ano Siwe gajoba yonoo qaaya qaaya qaita mon kanon qaa jen laligowenagato, uujopananon mende kolooji een, mono kilen kokaen koloowenaga: Gon qegi gonjon qaro angotomana momakejonji me goubire utugogi kinqororon qamakeji, mono iikawaa so koloowenaga.

² *Gejatootoo qaa jejewaa momo kalena en nono qaa aasangoya kuuya mobenaga ano qaa kuuyaa kania moma yagowenagati een, iikanon mono soyanon kolooja me qaago? Ii kilen uujopanaa honanon mende asugiro iikaana mono iwoi omayagadeen koloon een totoon laligowenaga. Momaalaari kotiga totoon mokoloon kawaa qaganon baanaa Toya jen kotowe saanon ten koma baana qetegon mongen anagato, uujopana mende asugiji een, iikanon kilen mono iwoi omayagadeen koloon een totoon laligowenaga.

³ Esuhinana kuuya ejemba wanaya yonoojon mendeema onombenaga ano sele busuna tosia yononon oogi jewaatiwaajon togon onombenagato, uujopanaa honanon mende asugiji een, iikanon mono mende totoon ilaan nombaa.

* **12:28:** Ef 4.11 * **13:2:** Mat 17.20; 21.21; Maak 11.23

⁴ Monnon alia uutanon jopagoji, iinon mono uugereya qaa uubonjon qaganon ala ama munkeja. Goronkiki mende moma iwoiyaaajon mende koposongonkeja. Selia mende menj uma jaba-arambaran mende laligoja.

⁵ Nanamemenanon alia horon ureen mende ama uuta mende menj bolinkeja. Iyana qeangomambaajondeen mende kaparan komakeja. Uugeqe ama mugi uu uugere uulanawo mende amakeja. Menj bolinj mugi siimbobolo moroti, ii mende romongon mesaonkeja.

⁶ Tosianon bologa anjuti, iikawaajon mende aisoojato, qaa honja otaankejuti, mono iyonowo motoon aisoonkeja.

⁷ Kamban so alia sopa somongon kooronanon nama kotiin moma laarin munkeja. Kaen me kaen kolooro Anutuwa jejeromonromon ama mam-boma awasanaka nama siimbobolo kuuya moma mokosingonkeja.

⁸ Uujopa nanamemen ii kamban tetegoya qaa en ubaa. Gejatootoo qaa jen qaaya qaaya qaita mon jenkejuti, iikanon qaombaa ano momo qaita mon iikanon mono kaanagadeen omaya koloon tegowaa.

⁹ Momo qaita mon ii bakasasan moma yagonkejon ano gejatootoo qaa ii bakasasan jenkejon.

¹⁰ Bakasasan amakejonto, Anutuwa kalenja kalenja akadamiawo koloowuti, kamban iikanon bakasasan laaligonananon mono qaono oyanboyan siiseweweya qaa laligowonja.

¹¹ Niinon naamade laligoweti, kamban iikanon naamade qaa jen laligowe. Uumomonanon naamade uu kolooro iikawaa so qaa gosin romongon laligowe. Eja somata koloon kanon naamade nanamemen ii mesaon gema qewe.

¹² Kawaa so kamban kokaamba Anutuwa akadamiya ii saanon mende iimakejon. Ii atatonon uun ii-iitaa tani iima bimbimbon tania tororo mende moma een romongonkejon. Kaen romongonkejonto, kanagen Anutuwo jaasewan qen aon iima sororogowonja. Kamban kokaamba momo qaita mon ii bakasasan moma yagojento, kamban iikanon ii mono kuuya moma yagodaboro manja. Anutunon nii moma komun nonji, niinon iikawaa so iwaa kania moma komudaboro manja.

¹³ Qaa koi jen kotiijon: Kalen karon momalaari, jejeromonromon ano uujopa ii kotiin en ubuto, uujopa nanamemen iikanon mono batugianon uuta kolooja. Kian.

14

Gejatootoo qaa ano qaa qaita mon jejewaa kalenja

¹ Uujopawaa kania mono otaan laligowu ano gawon memewaa momo kalen kania kania ii mono bunja qen aowombaajon kaparan koma laligowu. Iikanon awaato, gejatootoo qaa jejewaa kalenja mewombaajon mono kotiin kaparan koma laligowu.

² Monnon qaa qaita mon jeji, iinon ejemba nonoojon qaagoto, mono Anutuwaajondeen ii jenkeja. Unga Toroyanon sololoo qaa aasangoya asugiro jenkejiwaajon tosaana nononon qaa ii mende moma asarin munkejon. Mono iyanja siri ilaan aonkeja.

³ Tompin laligojonto, gejatootoo qaa jenkeji, iinon mono ejemba uunana menj kotiin nangon ulunkolen ama nonomambaajon ama qaa jenkeja.

⁴ Monnon qaa qaita mon jen iikanon iyanja uuta meagon kotikotii mokoloonkejato, gejatootoo qaa jenkeji, iinon mono uumeleen kanageso kuuya uunana meagon menj kotiin nonomakeja.

⁵ Ono kuuyanon qaa qaita mon jewutiwaajon mojento, gejatootoo qaa jewutiwaajon mono kaparan koma mamaga mojen. Gejatootoo qaa jenkeji, iinon mono qaa qaita mon jenkeji, ii uuguja. Qaa qaita mon jen ii iikanondeen ananaa qaanon meleenji, iikaanja mono ororon koloojao. Kaen kolooro qaayanon mono uumeleen kanageso uunana meagon men kotiin nonono sokonja.

⁶ Oo uumeleen alauruna, niinon onoonon kan qaaya qaaya qaita mon jewenaga, iikanon mono nomaen ono men qeangon onombenaga? Kaen qaagoto, Anutuwaanon qaa inisaamaan me momo qaita mon onoman me gejatootoo qaa jema me gejanono qaa kuma onomanati een, iikanon mono men qeangon onoman.

⁷ Awelo me gita kulele me iwoi monon riiwaa aroya mokolonkejon, iyononon mono laaligogia qaagoto, kanagia mono kaanideen kokaen eja: Monon awelo lan uun me gita kulele lan qero iikanon qagia ana mende mokolonkeji een, riiwaa aroya mono nomaen moma asariwonaga?

⁸ Kaanagadeen romon uun boligi qata tororo mende moma asarijon een, moronon mono manja qeqewaajon afaangon jojorinaga?

⁹ Onoo kanagia ii kaanideen eja: Neselangianon ejemba mende moma asariwutiwaa so qaa lan jejuti een, monon qaa kaanja mono nomaen moma asarinaga? Qaa kaen jejuti, iikanon mono een lan haamonon kemakeja.

¹⁰ Balon balon kanon qaa morota morota dawii jenkejon, ii moronon monagato, kilen kuuya yononon mono qaawaa kania moma asariwonjiwaa eju.

¹¹ Kania kawaajon ama jenkejonto, monon qaa jero qaayaa kania mende mojen een, niinon iwaa qaayaa wabaya koloowe iinon kaanagadeen noo qaanaa wabana kolooja.

¹² Onoo kanagia ii kaanideen eja: Ono gawon memewaa momo kalen kalen bun qen aowombaajon awelegogi sokonja. Iikanon mono kalen koi kaanja mewombaajon kaparan koma laligowu: Momo kalen uumeleen kanageso uugia meagon men kotinkejuti, mono ii bun qen aon gawonon angi awaa soro koloowaa.

¹³ Kawaajon qaa qaita mon jenkeji, iinon mono kokaen qama kooliro sokombaa, "Oo Anutu, qaa jejen, ii meleemanjwaa momo kalen mono nombaa."

¹⁴ Iikawaa kania ii kokaen: Niinon qaa qaita mon jen qama koolijen een, noo unananon qaagadeen jen qama koolinkejato, uumomonanon mono hona mon mende mokolonkeja.

¹⁵ Kawaajon mono nomaen ambe sokombaa? Niinon mono unananondeen qaagoto, uumomona kaanagadeen iikanon ama qama koolinkema. Rii qama mepeseenkejen, ii unananondeen qaagoto, uumomona mono kaanagadeen iikanon ama qamakema.

¹⁶ Gii Anutu unaganon mepeseen mujani een, ejemba omay monon ajoajoroogianon kan rama mepeseenjanjwaa kania mende moma kotowaati, iinon mono "Qaa ii onan," ii nomaen jenaga? Naama jejan, iinon ii mende moma asarin een tompin raja.

¹⁷ Gii saanon Anutu mepesejanto, goo qaaganon tosaanja yonoo uugia mende meagon men kotiin ononja.

¹⁸ Niinon kuuya ono unuugun qaaya qaaya qaita mon ii mamaga jenkejen, iikawaajon Anutu mepesejen.

¹⁹ Anutu mepeseejento, uumeleen kanageso uutanon ejemba kuma onjomambaajon kaparan koma moma asariwutiwaajon qaa jeta 5 jemambaajon mobe hona kolooja. Qaaya qaaya qaita monnon qaa jeta 10,000 neenaajonadeen jemambaajon mobe kamakamaata kolooja.

²⁰ Uumeleen alauruna, onjo qaa gosin romongonkejuti, iikanon mono naa-made tani mesaon ejemba somata yonoo tani koloon romongon laligowu. Bologa ambona jegi iikanon mono merasiisii kaana koloon amamaawuto, momakootogianon mono ejemba somata koloon laligowu.

²¹ *Moseswaa Kana qaanon qaa mon kokaen oogita eja,

“Niinon waba ejemba kuun onombe kanageso koi yonoonon kan jeganon qaa tania mon jegi lan walingonkebuto, ii kilen noo qaana mende moma kotowu. Pon niinon kaen jejen.”

²² Qaa kawaa so qaa qaita mon jenin uugia mende meleengi yononon mogi Anutuwaa aiweseya koloon ononjato, momalaari ejemba nonoonon iikanon mono aiweseya mon mende kolooja. Ii qaagoto, gejatootoo qaa jenin iikanon momalaari ejemba nonoonon Anutuwaa aiweseya kolooja. Uumeleembaa gadokopa yononon ii mogi Anutuwaa aiweseya mon mende koloon ononja.

²³ Uumeleen kanageso ononon ajoroon kuuya ononon qaaya qaaya qaita mon kanon jegi tosanon Buna qaa mende kuma onongi uugia mende meleema een kanon ubuti, iyononon mono aarun kokaen jewuyaga me qaago, “Wansoosoo mono koloon ononja.”

²⁴ Kaen jewuyagato, kuuya ononon gejatootoo qaaya qaaya jegi monnon Buna qaa mende kuma mugi momalaaria qaa een ajoajoroogianon ubaati een, kuuya ononon mono singisongoya isaama uuta mende meleenotiwaqaaya jedaborogi kaniaya moma kotooro asuganon asugiwa.

²⁵ Uutaa qaa aasangoya aasangoya asuganon asugiro iinon mono dagon kamaan Anutu waeya men mepeseen kokaen jokoloon qabaa, “Anutu ii onanon onoo batugianon laligoja.” Kian.

Uumeleen ajoajoroowaa arena ii kokaen:

²⁶ Oo uumeleen alauruna, kawaaajon nono mono nomaen jenin sokom-baa? Onjo Buna qaawaajon ajoroonkebuti, iikanon motomotoon onjo mono kuuya arengia mon me mon ii kokaen amakebu: Monnon Buna onsaawaa arena ano monnon Buna qaa kuma onono monnon Anutuwaagejanono qaa dongoga inisaano monnon qaa qaita mon injoro monnon ii meleembaa. Aren kuuya ii mono uumeleen kanageso uunana kuun men kotiiwombaajon ama amakebu.

²⁷ Tosianon qaa qaita mon jewuti een, ejemba 4 qaagoto, woi me karoon yononongadeen mono ajoajoroo motoongowaa uutanon kaen jewu. Yononongadeen mono arengiaa so awanao jegi monnon ii meleembaa.

²⁸ Monnon qaa meleemambaa so mende kolooji een, iyononon mono uumeleen kanagesowaa ajoajoroonon qaagia bogoro rama iyangiaajonadeen qaagia qaita mon jegi Anutunon mobaa.

²⁹ Gejatootoo ejemba yonoononga woi me karoon yononondeen mono aren onongi qaa injogi tosanon mono qaagia gosiwu.

³⁰ Kaen ambuto, monnon ajoajoroonon raro Anutunon gejanono qaa uutanon isaano moji een, iinon mono ii injoro gejatootoo qaa wala jeji, iinon qaaya mesaon qaa bo raba.

* **14:21:** Ais 28.11-12

³¹ Ejemba kuuyanon Anutuwaanon gejanono qaa mogi uugia nangoro qeangowutiwaajon onjo mono korebore saanon kambangia menj arengiaa so gejatootoo qaa jewu.

³² Gejatootoo ejemba yononon mono saanon unagia galen kongi unagianon qaa baatanon kenjutiwaa so kolooju.

³³ Anutunon gijigaju Toya qaagoto, luae Toyaga kolooja. Kawaajon ajoajoroogia mono arenanon otaan amakebu. Ejemba soraaya yonoo batugianon kanageso so amakejuti, onjo kaanagadeen mono iikawaa so kokaen amakebu:

³⁴ Emba onjo mono uumeleen kanagesowaa ajoajoroogianon qaa bogoro rabu. Yononon qaa jewutiwaa so mende koloojuto, Kana qaa ejiwaa so mono qaa baatanon kema laligowu.

³⁵ Embanon uumeleen kanagesowaa qaa jen koton kuma onono mende sokonja. Kawaajon qaa mombaa kania mobombaajon mojuti een, iyononon mono mirigianon kema rama angiaa lourugia qisin onombu.

³⁶ Anutuwaanon Bunja qaa iikanon onoo batugianonga kolooro me qaago? Qaa iikanon koloon sein onoonon kan onoo bunagadeen kolooja me qaago?

³⁷ Monjon kokaen jenaga, "Niinon gejatootoo qaa jewe Unja Toroyanon sololoon nono qaa iikawo uumotoongo mende anjen." Kaen jeji, iinon mono qaa koi moma yagowa: Niinon embawaajon qaa onon ononjenji, iikanon mono Pombaa jenkooto qaaga kolooja.

³⁸ Monjon qaa iikawaa geja mende ama silemale laligoji een, onjo mono eja iwaa qaawaajon geja mende ama laligowu.

³⁹ Kawaajon uumeleen alauruna, onjo mono gejatootoo qaa jewombaajon awelegon laligowu ano qaa qaita mon jewubotiwaa songoya ii mende ambu.

⁴⁰ Ii mende ambuto, iwoi kuuya mono tororo arenj ama otaan amakebu. Kianj.

15

Kraistnon koomunonga waaro.

¹ Oo uumeleen alauruna, niinon Oligaa Bunja jen asarin onombeti, ii duduuwubotiwaaajon mono menj gbilin onomaña. Onjo ii bunja qen aon momalaarigia iikanon ama rindangon nanju.

² Niinon Oligaa Bunja jen asarin onombeti, onjo ii iikawaa so pondan menj angon kombuti een, iikanon mono menj letoma onono Siwewaa bunja koloowu. Kaen mende ambuti een, uugia mono een toton meelema laligoju.

³ *Niinon qaa tosaanja kuuya goraayanon ama neeno Bunja qaa moma angon kombeti, ii mobe uro iikawaa qaa kota mobutiwaajon ii kokaen onombe: Kraistnon Bunja Tere ejiwaa so nonoo singisongonanaajon ama komuro.

⁴ *Komuro Bunja Tere ejiwaa so ron kongi somaña karoon kolooro koomunonga waaro.

⁵ *Koomunonga waama Piitowaanon asugiro ano kawaa gematanon gowokouruta 12 yonoonon asugiro.

⁶ Kawaa gematanon kamban motoongo iikanondeen uumeleen alaurunana janjogia 500 uuguroti, mono iyonoonon asugiro. Yonoononga ejemba honja yononon toroqen kamban kokaamba kaanagadeen laligojuto, tosianon komudaborogi.

* **15:3:** Ais 53.5-12 * **15:4:** Ond 16.8-10; Mat 12.40; Apo 2.24-32 * **15:5:** Mat 28.16-17; Maak 16.14; Luuk 24.34, 36; Jon 20.19

⁷ Kawaa gematanon koga Jeimswaanon asugiro ano kawaa gematanon aposol kuuya yonoonon asugiro.

⁸*Yonoonon kuuya asungingo konoga mono noonon kaanagadeen asugiro. Niinon aposol kolokolooyanon qaagoto, paluga kaanja koloowe.

⁹*Kawaa kania ii kokaen: Niinon aposol yonoo batugianon mobe kamaaro daaburugiaga koloojen. Anutuwaa uumeleen kanageso sisiwerowero ama onoma laligoweti, iikawaaajon noo qana aposol qagi mobe gamuyawo kolooja.

¹⁰ Gamuyawo koloojato, kamban kokaamba iwoi anjenj, ii mono Anutuwaa kalenmoriananon men letoma nemun koma nono laligojen. Iinon kalenmorianan nono lalabubu mende ambe kamaan qen omaya mende kolooro, niinon mono aposol kuuya unjuugun haamo ama onoma kotiin gawon men laligowe. Ii neeno qaagoto, Anutuwaa kalenmoriananon mono inaan nono gawonaa honja kaen koloon sei.

¹¹ Niinon meweti me yononon megii honja kolooro, ii kilen. Nononon mono Oligaa Bunja qaa kaen jen asarinkejon ano onjo iikawaa so uugia meleema Kraist moma laarin laligoju. Kianj.

Anana koomunonga nomaen gbilin waabonja?

¹² Mobu! Kraistnon koomunonga gbilin waaroti, iwaa kania kaen jen asarinkejonj een, onoononga tosanon mono nomaen ama kokaen jenkeju, "Koomuya yononon mende gbilin waabuya."

¹³ Kaen jenkejuto, koomuya yononon mende gbilin waabuyagati een, Kraistnon mono kaanagadeen mende gbilin laligon kotiinaga.

¹⁴ Anutunon Kraist mende men gbiliro koomunonga waanagati een, nono Bunja qaaya ii jen asarinkejonj ii mono qaa omaya koloonaga. Ii moma laarigi momalaarigia iikanon mono kaanagadeen jangon qaoma omaya koloonaga.

¹⁵ Anutunon onanon koomuya mende men gbilin onono waabuyagati een, Kraist kaanagadeen mende men gbiliro waanaga. Nono ii kilen Anutuwa kania kokaen nangon jenkejon, "Anutunon mono Kraist men gbiliro koomunonga waaro." Qaa ii honja mende koloonaga, ejembanon mono kawaaajon ama kanianana mokoloogi qoolongoya kolooro saanon nonoojon kokaen jewuyaga, "Anutuwa kania mono nangon jen soonkeju." Qaa kanon mono gamuyawo koloonaga.

¹⁶ Anutunon koomuya mende men gbilin onono waabuti een, Kraistnon kaanagadeen mende gbilin waanaga.

¹⁷ Anutunon Kraist mende men gbiliro waanagati een, onjo mono een toontoon moma laarin mun toroqen singisongogiaa kasagbadonon laligowuyaga.

¹⁸ Kaen kolooro alaurunananon Kraistwo qokotaan komugiti, iyononon mono kaanagadeen soon gere siawaa bunja koloowuyaga.

¹⁹ Anana Kraist jejeromonromon ama mun balonon laligowombaa so galen koma nonono kamban iikanon tegowaatiwaaajon mambonjonj een, nono mono ejemba tosaanja kuuya unjuugun baagianon kemen auta dawoyagadeen laligonin kuuyanon woso momo ama nonomakejutiwaa so koloowonaga.

²⁰ Kaanja koloowonagato, Kraistnon mono onanon gbilin koomuya yonoo jetamemegia koloon koomunonga waaro.

²¹ Kawaa kania ii kokaen: Eja mononon koomu kondooro asugiro kanain komun laligon kounin. Komun laligojoniwaajon ama eja mononon komun gbilin laaligo kombombara kondooro asugiro. Kawaaajon anana kuuyanon mono kaanagadeen gbilin koomunonga waabonja.

²² Kuuya anono Adam kaanja koloon komuwonati, kaanjadeen Kraistwo qokotaajoni, Anutunon anana kuuya laligon kotiiwombaajon men gbilin nonombaa.

²³ Men gbilin nonombaato, kuuya anono mono Anutunon kamban anoti-waa so gbilin waabonja. Kraistnon jotamemenana koloon gbiliro iikawaa gematanon iwaa bunja koloojoni, anono eleema karo kamban iikanon gbilin waabonja.

²⁴ Kraistnon mono eleema kan omejiilan kuuya balon so esunmumu qaganon galen komakejuti, iyonoo usungia men kamaan ama esungia kuuya kondeembaa. Ii kondeema bentotonja Anutu Mambaa borianon ano balonon laaligo kanon tegowaa.

²⁵ *Kraistnon galen koma laligon uro Anutunon Bunja qaa ejiwaa so “mono kereuruta kuuya haamo ama iyanjaa kana baatanon ama onombaa.” Kraistwaa galenkonkon gawononon mono iikanon tegowaa.

²⁶ Kereuruta haamo ama onono kanon koomu Toyanon mono konoga kolooro men kamaan mubaa.

²⁷ *Kawaa kania ii Bunja Terenon kokaen eja, “Anutunon mono iwoi kuuya iwaa kana baatanon ano eja.” Qaa kaen ejato, “Iwoi kuuya ano eja,” qaa kaen jero kania mono asuganon kokaen eja: Anutunon iwoi kuuya Kraistwaa baatanon ano ero iyanja mono mende men kamaan Kraistwaa baatanon ama aoro.

²⁸ Kaen qaagoto, Anutunon iwoi kuuya Meriaa baatanon ano galen koma kereuruta kuuya iyanjaa ku-usunjaa baatanon ama onombaa. Ii tegoro kanon Anutunon mono Meria kaanagadeen iyanjaa ku-usunjaa baatanon ama galen koma mubaa. Kaen koloon Anutunon iwoi kuuyaa Ponja koloodaboron laligon ubaa.

²⁹ Qaa mon ii kokaen: Ejemba tosanon uugia mende meleema een komugitiwaajon tosanon koomuya ii ilaan onombutiwaajon jen kitigia koloogi dunanon mombo oomulu men onomakeju. Koomuya yononon mende gbilin waabuyagati een, iyonoo gawon honanon mono nomaen koloonaga? Anutunon komugiti, ii qaago toton men gbilin onono waabuyagati een, ejemba kaanja yononon mono nomaembaajon ama jegi yonoo kitigia koloogi oomulu men onomakeju? Gawongia ii mono een mewubo.

³⁰ Komun mende waabonagati een, nononon kaanagadeen mono uunana Anutuwaaw gawonon mende ama somongowonaga. Anutuwaaw gawombaajon ama komuwombotiwaaw lombo baatanon suulan mende kema laligowonaga. Qaago.

³¹ Koomunon mono kamban so gogon nomambaa so kolooja. Qaa ii onja. Oo uumeleen alauruna, niinon Kraist Jiisas Ponjana iwo nama onoojon ama selen men umakejeni, iikawaa sareqaa honja ii asuganon injowe mobutiwaajon mojen.

³² *Neenaa ain otaan gawon koi memambaajon romongojuti een, iwoi koi kanon mono nomaen ilaan nombaa? Kaen qisin onombe ii mono romongon meleembu: Niinon Efesus siti kokanon ejemba jerantai kanjanawo kaanja mokoloon komumambotiwaajon yonowo aon laligowe. Mono doomorona keno moma aon laligowe. Komunngo mende gbilin waabonati een, iikaanja

mono mende aon orowenaga. Mono Efesus uulanawo mesaowenaga. Kaen kolooro saanon tosaana yonowo kokaen jewenaga, “Woran komuwonjatiwaajon mono saanon nenjkorisoro ama apu kotiga nen laligowonja.”

³³ Jinjaun mende ambu. “Ejemba bologa yonowo ainjolon ragi nanamemengia awaa iikanon boliwaa.” Qaa mon kaen eja.

³⁴ Onoo batugianon ejemba tosanon Anutu mende moma mujuti, iikawaajon uumeleen ononon gamugia mobutiwaajon ama ii jejen. Kawaa-jon mono poumapougia mesaowu. Ugianon letono tororo moma singisonggo mende toroqen amakebu. Kian.

Sele busunananon gbilin waama qaita mon koloowaa.

³⁵ Monon kokaen qisinaga, “Anutunon koomuya ii nomaen men gbilin onono waabuya? Sele busugianon letono mono tani nomaen koloowuyaga?”

³⁶ Kaen qisinaga, mono uuta qaawaa qaa jenaga. Ono yagon kota mende komuro komowuyati een, iikanon mono mende juma waabaa.

³⁷ Kotaa gowoya waabaati ii mende komojanto, kotagadeen komojan. Wiit me yagon kota me waroga tosaana komoma kororoonkejan.

³⁸ Iikayadeen komoma kororoonkejanto, Anutunon mono siinaa so gowoya mubaa. Kota tania ana ana ii iyangiaa gowogia ana ana onomakeja.

³⁹ Iwoi busugia ii tanigia motoonggo qaago. Ejemba busugia ana, oro busugia ana, koon busugia ana ano sora busugia ii ana.

⁴⁰ Iikawaa so Siwenon laaligowaa sele busu ii ana kolooja ano namonon laaligowaa sele busu ii ana kolooja. Ana ana koloojaato, Siwe selewaa akadamuya ii namo selewaa akadamuya uugun qaita mon kolooja.

⁴¹ Weembaa asamararanga ii ana, koimbua asamararanga ana ano sengelao yonoo asamararanga ii ana. Sengelao asarigi tosaana yonoo asamararanga ii sengelao tosaana yonoo asamararanga ii uugunkeja.

⁴² Koomunonga gbilin waabonati, iikawaa kanianon mono iikawaa so eja. Sele busu ron kombonati, iikanon gisaan qaombaato, Anutunon ii men gbiliro waabaati, iikanon mende komuwaa.

⁴³ Sele busu ron kombonati, iikanon looloria akadamuya qaa koloojato, Anutunon ii men gbiliro waama kanon mono kotiga koloon asamararawo koloowaa.

⁴⁴ Sele busu ron kombonati, iikanon namonon laaligowaa selia koloojato, Anutunon ii men gbiliro waama iikanon mono unja gomanon laaligowaa sele busuga koloowaa. Namowaa sele busu eji een, iikawaa so unawaa selia ii kaanagadeen eja.

⁴⁵ *Kawaa qaaya ii Buna Terenon kaanagadeen kokaen oogita eja, “Eja mutuya Adam iinon letoma unaya mokoloon sewan aason horon laaligoyawo kolooro.” Qaa ii monin bakaya kokaen kolooro: Adam mon kanagen asugin mono mengbiligbiliwaa unaya kolooro.

⁴⁶ Unawaa iwoiya ii wala mende kolooroto, namowaa iwoiya kanon mono mutuya kolooja. Unawaa iwoiyanon mono iikawaa gematanon kolooro.

⁴⁷ Anutunon eja mutuya sububunonga mero balon eja kolooro. Adam kanagen iinon mono Siwenonga kamaan batunananon asugiro.

⁴⁸ Namo ejembanon eja balononga kolooroti, mono iwaa so kolooju. Siwewaa buna koloojoni, nononon eja Siwenonga kamaan asugiroti, mono iwaa tani koloojon.

⁴⁹ Anana namo eja mutuyaa kaitania men laligojoni, iikawaa so Siwe ejawaa kaitania ii kaanagadeen men laligowonja. Kian.

* 15:45: Jen 2.7

⁵⁰ Oo uumeleen alauruna, niinon qaa kokaen injjowe mobu: Sa busunananon mono Anutuwaa bentoton uutanon keuma dun mewutiwaa so qaago. Ii amamaawao. Sele busu koi kanon gisaan qaombaati, iikanon mono oyanboyon mende mokoloowaa. Siwewaa dun mende aliwaati, sele busu koi kanon mono ii memambaajon amamaawaa.

⁵¹ *Mobu! Niinon qaa aasangoya mon kokaen injisaamana: Kuuya nononon mono mende goron qen komuwona. Qaagoto, koomuya yononon letongi tosaana nononon mono sele busunanawo letombona.

⁵² Anutunon koomuya men gbilin onono romon qaita mon konoganon qaro iikanon waagi anono bilisik ano uulanawodeen letombona. Wala komugiti, iyononon mono mombo mende komuwu.

⁵³ Sa busu koi gisaan qaombaati, iikanon mono letoma mende aliwaatiwaa so koloowaa. Sele busu koi komuwaati, Anutunon ii mono opo kaana qetegon kawaa kitianon sele busu mende komuwaati, ii nonono men maleku kaana moubona.

⁵⁴ *Kaen koloojato, letoqetoma ii asugidabororo sele busunana qaita mon menin mende komun gisaawaati, kamban iikanon mono aisowona. Buna Terenon qaa oogita eji, iikanon mono honawo kolooro iikawaa so kokaen jewu, "Iinon mono koomu Toya kondeema haamo ano otokorian maajon."

⁵⁵ *Qaa iikawaa alia mon ii kokaen, "Oo koomu Toya, giinon mono haamo ambagatiwaa so qaago. Oo koomu Toya, goonon wasa jeta kanon mono ninimambaajon amamaawaa."

⁵⁶ Qaa kaen ejato, koomuwaa wasa jeta ii singisonggo nanamemen. Jojopan qaayanon mono singisonggo ambombotiwaa songgo ano kilen anin singisonggonon esunawo koloonkeja.

⁵⁷ Esunawo koloonkejato, Ponana Jiisas Kraistnon mono Anutuwaanon nemun kono ala ilailaanana kolooro iwaajon ama koomu haamo ama uugun laligowona. Kawaaajon "Anutu dangisen!" jejen.

⁵⁸ Oo wombo alauruna, haamo ambonatiwaaajon ononon mono nama kotiin wansan-wansan mesaon uugia mende uma kamaan amakeba. Pombaanon qokotaan gawona meg honanon mono kamaan omay mende koloowaa. Ii moma yagon Pombaa gawona ii mono uugere* qaganon bon qen pondan men laligowu. Kian.

16

Jerusalem ala ilailaa onjombutiwaa jenkootoya

¹ *Judia kanageso soraaya yonoojon ala ilailaa monej men kululuuwutiwaajon qisin nongiti, iikawaajon kokaen jen koton ononjen: Niinon Galesia prowinswaa uumeleen kanagesoya kanagesoya jen koton onombeti, ononon kaanjadeen mono iikawaa so kokaen amakebu:

² Sonda so ween mutuya kanon onjo kuuya ana ana mono nandun amakebu. Toomorian menkejutiwaa so monengia bakaya ii kowigiaa goraayanon ama galen koma laligowu. Kaen angi niinon kamban monnon onoonon kaw kanon nandun sangabanga ambutiwaa so mende ambuto, ii saanon kowigianonga men alatanon ambu.

³ Kaen angi onoonon kamanati, niinon kamban iikanon saanon jen-asa-asari tere onj eja gawon kawaaajon mogi sokonji, mono iyonoo borogianon ama wasin onombe kulukululuu kalengia ii men Jerusalem kembu.

* 15:51: 1 Tes 4.15-17 * 15:54: Ais 25.8 * 15:55: Hoos 13.14 * 15:58: Uugere ii Pombaanon awaawaajon jeja. Uugere bologa ii qaago. * 16:1: Room 15.25-26

⁴ Niinon yonowo motoon kemambaajon kemañati een, iyononon mono saanon niwo toroqen motoon kowe koton kembonja. Kianj.

Poolwaa gawonja ano kana kekembaa areña

⁵ *Niinon Masedonia prowins uugun kemaña. Kawaajon Masedonia mesaongo mono onoonon kamambaajon mojen.

⁶ Onoonon kan kamban tosaña onowo rabenaga me konjuru kamban (winter) ii kaanagadeen onoo batugianon toroqen laligodaborowenaga. Kaen laligowe saanon ilaen nongi daen daen kembenaga, iikanon mono afaangon kana toroqen kemaña.

⁷ Kamban kokaamba onoonon kan tatawagadeen injiima unuugun kemambaajon mende mojento, Ponon oo jewaati een, mono kamban tosaña onowo ramambaajon jojorijen.

⁸ **Kaen jojorijento, wala Efesus siti kokanon toroqen laligowe gbani jaayaqeqe dologa (pentekost) kanon kan kuuwaa.

⁹ Anutunon noojon gawombaa naguya somata hororo saanon gawon somata mewe hona koloon seinkejato, mamaganon tuarenjen ama nomakeju. Kawaajon kokanon toroqen laligomambaajon mojen.

¹⁰ *Timotinon nii kaña Pombaa eja geria koloon gawon men laligoja. Kawaajon iinon onoonon kawaati een, ono mono kalan koma mugi kee momoya qaa onoo batugianon laligowaa.

¹¹ Monon mon mende iima sisiriin jejewili ambato, onowo laligoro tegoro noonon kamambaajon jewaati, iikanon mono ilaen mugi luaenon onomesaon eleema kawa. Niinon uumeleen alauruna yonowo ii iibombaaon mambonjon.

¹² Uumeleen alanana Apolos iwaa qaa ii kokaen jemaña: Iinon uumeleen alauruna yonowo onoonon kawaatiwaaon qaa kotakota ijon uu kuun mube. Kaen kuun mubeto, kamban kokaamba onoonon kamambaajon uuta kotihiro togoja. Kanagen kambanja saanon en mubaati, mono iikanon kawaa. Kianj.

Yeizozo qaa tetegoya

¹³ Ono mono uugbiligbili laligon momalaarigia men gbilin kotiin laligowu. Eja kotigaa so mono uuwaa nanjonango ejemba koloon Pombaa kuusunawo nambu.

¹⁴ Iwoi kuuya ama mewuti, ii mono uujopanon angi koloowaa.

¹⁵ *Stefanas iwaa mirinon laligojuti, ono ii moma ononju. Akaia prowinsnon gawon menin uugia meleenji gawonanaa hona mutuya kaen kolooroti, ii moju. Yononon ejemba soraaya ii pondan welen qen onoma uugia iikanon somonjon ama laligojuti, ii moju. Oo uumeleen alauruna, niinon uugia kokaen kuun ononjen:

¹⁶ Ono kaanideen ejemba kaña ano yonowo toroqen gawon motoon men Anutuwa welen qenkejuti, mono kuuya iyonoo qaa baatanon kema laligowu.

¹⁷ Niinon Stefanus Fortunatus ano Akaikus koi kagitiwaaon aisoonkejen. Ono niwo Efesus koi mende laligogi yononon mono onoo kitigia koloon ainjolon ama nongi sokonja.

¹⁸ Yononon onoo unagia keraqeeango qen laligojuti, iikawaa so mono noo unana kaanagadeen keraqeeango qen noma laligogi. Kawaajon ono mono eja kaña yonoojon mogi uro ii asuganongadeen jen qaagiaajon tororo geja ama laligowu.

* 16:5: Apo 19.21 * 16:8: Lew 23.15-21; Dut 16.9-11 * 16:8: Apo 19.8-10 * 16:10: 1 Kor 4.17
* 16:15: 1 Kor 1.16

¹⁹ *Uumeleen kanagesoya kanagesoya Eisia prowins kokanon laligojuti, iyononon mono yeizozogia angi onoonon kaja. Akwila Prisila ano uumeleen kanageso yoroo mirinon ajoroonkejuti, iyononon mono Pombaa qatanon yeizozogia mamaga angi onoonon kaja.

²⁰ Uumeleen alauruna kuuya Efesus koi laligojuti, iyononon mono yeizozogia angi onoonon kaja. Ono mono uumeleen alaurugia yonowo jolongia jen angon aon buugia kiton nen laligowu.

²¹ Neenaa yeizozona onoonon ama qana neenaa boronanon kokaen oojen: Pool.

²² Monon Pon mende jopagon uujopa mende ama laligoji een, Ponon mono qasuaan iwaa qaganon ano ubaa. Ponana, gii mono kawa!

²³ Pon Jiisaswaa kalenmoriananon mono onowo ewa.

²⁴ Kraist Jiisaswo gokotaan nanjuti, noo uujopananon mono kuuya onowo en kotuegon onono laligowu. Qaa ii onanon. Kian.

* 16:19: Apo 18.2

Korint Tere 2

Poolnon Korint yonoo Tere ano 2 kolooro.

Jen-asa-asari

Pool ano Korint uumeleen kanageso yononon uumotoon awaa mende ang'i kambaŋ iikanon Poolnon Masedonia laligon tereya koi ooro. Tosianon Pool tuarenjen kotiga ama mugito, Poolnon kilen angowowo men ka-maan ama yonowo uumotoon ambombaajon kaparan kono. Angowowogia tegowaatiwaa uukoisoroya qendeema onono.

Tere bakaya mutuya (Bon 1-7) iikanon Poolnon Korint uumeleen kan-ageso yonowo soomongo anotiwa qaa ya jeja. Kania naata uumeleen kan-ageso ii kotakotagadeen jen onono? Kaen ano uugia meleema uumotoongon angiti, iikawaa kisoroya qendeema jen asarija.

Tere bakaya 2 (Bon 8-9) iikanon Judia uumeleen kanageso ilaan onoma nandun onombutiwaajon kuun ononja.

Tere bakaya 3 (Bon 10-13) iikawaa qaa ya ii kokaen: Boi takapolakaya tosanon iyangiaa qagia 'Aposol hona' jen Poolwaajon aposol qolon-molongoya jegi Poolnon qaa iikawaa kitia meleema onono.

Buk kokawaa bakaya wana 5 ii kokaen:

Jen-asa-asari qaa 1.1-11

Pool ano Korint uumeleen kanageso 1.12-7.16

Judia uumeleen tuun yonoojon nandun ambu 8.1-9.15

Poolnon aposol hona koloojiwaa ku-usuna 10.1-13.10

Qaa tetegoya 13.11-13

¹ *Anutunon uusiina so Pool nii kuun nono Kraist Jiisaswaa wasiwasi eja aposol koloojen. Niinon uumeleen alanana Timotiwo rajo. Korint sitinon Anutuwa uumeleen kanageso laligojuti ano ejemba soraaya kuuya Akaia prowinsgia sokoma laligojuti, noronon onowo Buna qaa amin mobombaa-jon kan tere koi oojo.

² Anutu Manana ano Pon Jiisas Kraist yoronon mono kalenmorian ononi luaenon laligowu.

Poolnon Anutu ulunkolenjaajon mepeseja.

³ Nono Ponana Jiisas Kraistwaa Mana Anutu mepeseenkejon. Iinon kiankomu Toya ano ulunkolen kuuya nonomakejiwaa Anutuya kolooja.

⁴ Nono kakasililin kania kania mokoloonkejon, kambaŋ iikanon Anu-tunon uunana men saalinkeja. Uunana men saaliro moma iikawaa qaganon nanin tosanon kakasililin kania kania mokoloonkejuti, ii saanon afaangon men saalin onomakebona.

⁵ Kawaa kania ii kokaen: Kraistwo qokotaanin iwaa siimboboloyanon qanananon uro kelemalelen momakejonto, iikawaa so uunana kaanjadeen men saaliro Kraistwo qokotaanin ulunkolenjanon uunananon kemero kelemalelen momakejon.

⁶ Nononon konjilin uutanon laligojon eeŋ, Anutunon mono onoo uugia men saaliro uugia mombo meleema oyanboyan koloowutiwaajon moja. Anutunon uugia men saaliro ononon ii iima onoangio uugia men saalin aon laligowu. Men saalin onomakejiwaa honanon mono uugianon kokaen koloonkeja: Nono siimbobolo monin ononon kaanjadeen siimbobolo

* 1:1: Apo 18.1

iikayadeen mokoloowuti een, ii mono saanon moma mokosingon kotiin laligowu.

⁷ Siimbobolonon qagianon uro momakejuti, ulunkolenon mono kaaniadeen onoo qagianon uro laligojuti, ii mojon. Ii moma kawaajon ononon nama kotiiwutiwaajon mamboma jejeromonromon kotakota amakejon.

⁸ *Oo uumeleen alauruna, nono Eisia prowins uutanon gawon men laligon gawombaa siimbobolo moma kakasililin mokolon monini, onoo iikawaajon poumapou laligowubojon mojon. Gawombaa lombotonon esunana uugun uuta koloon mendungon nonono nama kotiiwombaa-jon amamaaninto, kilen kaparan konin men kamaan nonono laligonin. Kaen kolooro torogon jaananawo laligowonaga me qaago, iikawaajon kaanagadeen doomoronana keno laligonin.

⁹ Kaen laligon uunananon kokaen romongonin: Monjon komuwonatiwaa qaaya jen tegoro qaa iikanon qanananon uro tiwilaawonatiwaaajon mam-bonin. Ananaa esunananon laarin laligowomboto, Anutuwa ku-usun qaganon laarin laligowombaaajon ama kaen kolooro. Anutunon koomuya men gbilin onono waabuti, iinon mono afaangon nono kaanagadeen ilaan nonomakebaa.

¹⁰ Komuwombotiwa torokonana somata totoon moninto, Anutunon iikanon metogon nonono. Metogon nonono ano torogon metogon nono-makebaa. Nono jejeromonromonana Anutuwaanon ama kaen moma laarin mun nanjon.

¹¹ Onoo kaanagadeen ilaan nonoma nonoojon ama qama kooligi metogon nonomakebaa. Mamaganon nonoojon ama qama kooligi Anutunon moma iikawaa kitia meleen kalemorianon sokoma nonono niniima koboongebaa. Kaen metogon nonono alauruna mamaganon ii moma nonoojon ama mindirin mepeseen mugi qamakooligianon otokorian kaana uma Anutuwa gejianon kemenkebaa. Kawaajon mono torogon noojon ama Anutu qama koolinkebu. Kaen qisijen.

Poolnon kana kekenaa arena utegoro.

¹² Tosaana ononon noo kaniaaajon uuwoi anjuti, iikawaajon qaa kokaen jemaana: Anutunon solana laligowombaaajon momakeji, nononon mono iikawaa so gomaana gomaana liligon kanon nanamemen soraaya ii pondan otaan laligonin. Onoo batugianon ii mono kaparan koma tororo otaan laligonin. Ii balon ejemba momakootonanaa so qaagoto, Anutuwa kalemorianon inaan nononotiwaa so ii ama men laligonin. Anutunon nanamemena ii iima nanjon "Sokonja," jero uugejananon qaa ii momakejen ano iikawaajon selenana men umakejon.

¹³ Tere oonkejen, iikawaa qaaya kuuya mono saanon weengon moma asariwutiwaa so kolooja. Qaana ii gbingbaona qaa. Qaa kania aasangoya mon mende oonkejen. Ii asuganondeen eja. Kawaajon noo kaniaa ii kuuya moma asaridaborowutiwaajon moma jejeromonromon anjen.

¹⁴ Noo kaniaa ii bakasasan kokaen moma asariju: Ponana Jiisanon mombo asugiwaati, niinon mono kamban iikanon onoojon ama selen men umaana. Kawaa so ononon kaanagadeen saanon noojon ama onoangiaa selegia mepeseegi sokombaa. Onoo noo kaniaa kaen moma asaridaborowutiwaajon mojen.

* 1:8: 1 Kor 15.32

¹⁵ Niinon qaa iikawaa qaganon awasankaka nambetiwaajon ama wala onoonon kan injimambaa arena ambe. Indina woi kan injibe kotumotue mewutiwaajon ama kana kamambaa arena kokaen ambe ero:

¹⁶ *Masedonia prowinsnon kemambaa kananon wala onjo injiima torogon Masedonia kema eleema mombo onoonon kamambaaajon jewe. Kan laligowe iwoi tosia ilaan noma wasin nongi onjomesaon Judia prowinsnon kemambaaajon mobe.

¹⁷ Arena kaen ambe eroto, ii utegowe. Kaen ama kemakonkanjon qaganon mondon lan mende ambe. Neenaa arena ii balon ejemba yonoo so neenaajon lan romongon mende ambe. Kaen mende romongowu. Qaa aason motoongo iikanondeen "Oon, saanon kamaa," ano "Mende kamaa," qaa woi ii mindirin mende jewe. Mono nanamemen soraaya otaankejen.

¹⁸ Anutunon qaa jen iikawaa so pondan amakeji, nononon mono iwaa jaanon kokaen jen kotijon: Nononon kaban monjon "Oon, ii saanon ambona," jen somongon iikawaa gematanon "Ii mende ambona," potagororon kaen melenqeleen mende jen laligonin.

¹⁹ *Anutuwa Meriaa kania ii kokaen: Nii, Sailas ano Timoti nononon onoo batugianon Kraist Jiisaswaa kania jen asarin laligonin, Kraist ii "Anutuwa jeta ten kamaa," ano "Mende ten kamaa," qaa aro woiwowa qaganon melenqeleen amambaaajon mende asugin laligoroto, Anutunon qaa jen somongoroti, iikawaa so mono "Oon!" jen ama mero honawo kolooro.

²⁰ Anutunon soomongo qaa (promis) seiseiya dawi nononoti, jangogia mende mojonto, Kraistnon qaa kuuya iikawaajon "Oon!" jen men kotiirota powowon eja. Kawaajon Kraistnon kaangadeen nemun koma nonono qaa iikawaa hongianon kolooro moma "Qaa ii onanon," jewona. Kaen anin Anutuwa qabunayanon seinkebaa.

²¹ Anutu ano mono nono ano onjo kaangadeen men kotiin nonono Kraistwo qokotaan nama kotiwona. Iinon mono Buna qaa jen seiwombaaajon ama bedu men nonono laligojon.

²² Anutunon uunananon Una Toroya mokotaaro iinon oyanboyan laligowombaa qaaya nangon jen kotinkeja. Anutunon kaen ama bunaya koloojonwaa mungen aasoya ii mokotaan nonono.

²³ Niinon temboma lombo onomambotiwaajon moma uulanawo Korint onoonon mende eleema kawee. Kaen jen Anutuwa qata qabe saanon qaana ii nangon jewaa.

²⁴ Sili nomaen ama Anutu moma laarinkejuti, iikanon pongia koloowaatiwaajon mende mojen. Momalaarigianon rindangon onono nama kotinkeju. Kawaajon korisoro qaganon laligowutiwaajon ilaan onomambaaajon moma onowo motoon uuwa gawon menkebona. Kian.

2

¹ Wala onoonon kan sisau angitiwaajon jen onombe gamugia moma wosobiri angi. Kawaajon ama onoonon kawee mombo iikaan ambubotiwaajon moma uunanon qaa somongon kana kekenaa arena utegowe.

² Kawaa kania ii kokaen: Gamu qen onombe wosobiri ambuyagati een, moronon saanon uuna men saalin nono mombo korisoro mokoloowenaga? Jinjaungiaajon ama jen onombe wosobiri ambuyagati een, tosiaonon korisoro qen nombombaaajon amamaagi neeno kaangadeen wosobiri ama laligomambo. Kawaajon uulanawo kan gamu qen onomambaaajon togojen.

* 1:16: Apo 19.21 * 1:19: Apo 18.5

³ Tere kotakota ii kania kokaembaajon onon ambe: Niinon aisoowe kuuya ononon mono niwo aisoowu. Niinon onon kuuya kaen uuwoiya qaa moma laarin ononjen. Niinon tosaana onoon korisoro mokoloomambaajon mojento, kawe kanagia sooro lan laligogi iniima wosobiri momambo.

⁴ Wosobiri ambutiwaajon tere ii mende ooweto, honon qaa uu jopagon onomakejen, onon iikawaa kania moma yagowutiwaajon mono qaa kotakota ii terenon oowe. Uunanon onoon ama majakaka somata moma konajilin qaganon rama jaunananon kamaarota oowe. Kian.

Monjon kana uuguroti, iwaa singisongoya mono mesaowu.

⁵ Monjon singisongon anota ononon gamugia mogi wosobiri asugiroti, iikanon mono noo qananondeen qaagoto, kuuya onon qagianon kaanagadeen uro. Qaa ii jen somariwe soowabotiwaajon mono kokaanadeen jema: Gamu iikanon mono kuuya sokoma ononon iikawaaon mamaga me boron mon wosobiri angi.

⁶ Kanageso honon ononon qaayaa kitia meleema mugiti, iikanon mono sokoma muro uuta mombo meleeno.

⁷ Kamban kokaamba gamu ano wosobiri somata qatawo moro iikanon jen keledenowabotiwaajon mono lombo mende toroqen mubu. Lombo qaagoto, mono kaparan koma singisongoya mesaon ulunkolen ama mubu.

⁸ Kawaajon kokaen uukuukuu men ononjen: Onon mono qaa somongon uujopagia mombo toroqen kotiin qendeema mun laligowu.

⁹ Niinon terena ii kokaembaajon oowe: Onon noo qaana kuuya ten koma angobatonon nama kotiiwu me mende ten koma riporogon kamaawuti, iikawaa kania gosin momambaajon moma ii oowe.

¹⁰ Onon mombaa singisongoya mesaajuti een, niinon ii kaanagadeen mesaon mujen. Bologa ama nonoti, iikawaajon mende mobe ujato, ononon mombo qeangon mindirin aowutiwaajon mojen. Kawaajon kilenaya ii Kraistwaa jaanon ononon mesaon mube tegoro.

¹¹ Satanon arena ama selenon kuukuu kania kania amakeji, iikawaajon tompin mende laligojen. Kawaajon Satanon haamo ama nonombabotiwaajon ama eja iikawaa singisongoya mono mesaodaborowu. Kian.

Poolnon Troas laligon Taituswaajon majakaka moro.

¹² *Niinon Kraistwaa Oligaa Bunaya jen seimambaajon ama Troas taanon kembe Ponon nagu horon nono gawon iikanon memambaajon afaangoro.

¹³ Kaen afaangoroto, uumeleen alana Taitus mende mokoloowe qaagia mende nijoro mobetiwaajon ama majakaka moma luae uunanon mende ero. Kawaajon yeizozogia jen onomesaon Taitus mongamambaajon Masedonia prowinsnon kembe. Kian.

Kraistnon ku-usun nonono haamo amakejon.

¹⁴ Nononon Anutu kokaembaajon mepeseenkebona: Kraistwaa bunan koloon welen qenin Anutunon kamban so kawali galen kaana nunuano kema otokorian maamakejon. Haamonon japujarin jurayaa moron awaa men karo momakejon, iikawaa so Anutunon nemun koma nonono goman daen daen liligon Kraistwaa kania jen asarinin asuganon koloon sein keno goman so momakeju. Kawaajon Anutu mepeseenkejon.

¹⁵ Iikawaa kania ii kokaen: Nononon ejemba Siwenon ubuti ano gere sianon kemebuti, iyonoo batugianon kema kani mozo moronana soraaya

* 2:12: Apo 20.1

momakeju. Kraistwaa kania jen seinij Anutunonj gawonanaa moronja moro awaa koloonkeja.

¹⁶ Gere sianonj kemebuti, iyonononj Buna qaanana mogi iikanonj qaagia jen tegoro komunj kotiiwutiwaajonj mogi qamowaa mumu moronja kaanja koloonkeja. Siwenonj ubuti, iyonononj Buna qaanana mogi oyanboyonj onombaatiwaajonj mogi laaligo kombombanaja moronja unkoowayawo kaanja koloonkeja. Morononj gawonj kaanja mewaatiwaa so kolooja?

¹⁷ Ejemba tosaanja mamaganonj nii kaanja mende kolooju. Yonononj laaligogia nangowombaajonj moma Anutuwaanonj qaa ii komahooro gawonj kaanja lanj menj ama jenkeju. Niinonj iyonoo so mende koloonj amakejento, Kraistwo qokotaanj qalomalowenj mesaonj uuna soraaya kolooro nanjen. Anutunonj wasinj nonoti, ii moma iwaa jaasewanjanonj nama Buna qaaya tororo jen seinkejen. Kianj.

3

Soomonjo arenj gbiliaa gawonj meme ejemba koloojonj.

¹ Neeno kania mombo kanainj jen qeangomanatiwaajonj romonjoju me? Kaenj qaago. Gawonj meme ejemba tosianonj Korint onjo iyonoo kaniagia mobutiwaajonj moma jenqeeanggo tere oowombaajonj kaparanj komakeju. Tosianonj Korint onjo iyonoo kanagia nanjonj jenqeeanggo tere mama oowutiwaajonj onjo kuunj onomakeju. Niinonj gawona dindinagadeen mewetiwaajonj jenqeeanggo tere kaanjaajonj mende amamaajen.

² Anutunonj Korint onjo noo boronanonj onoono letoma noo wombo alauruna koloonj onoangio neenaa jenqeeanggo terena kaanja kolooju. Anutunonj neenaa jenqeeanggo terena kaenj oorota ejemba kuuyanonj onjo kaisiligia gbilia ii iima weenjonkeju.

³ *Onjo Kraistwaa tere papia kaanja koloojuti, iikanonj asuganonj eja. Moosesonj Kana qaaya naninj apuya ink kanonj jamo tafenonj ooroti, onjo iikawaa so mende koloojuto, Kraistnonj tereya onjo uugiaa tafeyanonj kokaenj oorota nanju: Nonononj gawonj meninj honja kolooro Kraistnonj Anutu laaligo kombombanja Toyaa Unjaya uugianonj ano letongi. Ejembanonj gawonanaa honja ii iigi iikanonj ilaanj onono gawonanaa kania moma asarinkeju.

⁴ Kraistwo qokotaaninj Anutunonj gawonanaa tania moja. Kawaaajonj gawonj meninj onjo Kraistwaa bunjaya koloogiti, ii saanonj Anutuwaajaanonj awasankaka nama jejonj.

⁵ Anana kotikotii qaganonj gawonj awaa koi Anutuwaajaanonj mewonjatiwaa so koloojonj, iikaenj saanonj mende jewonja. Anana iwoi monjonj mende rapinjonkejonto, Anutunonj anodeenj inaanj nonoma momo nonono gawonj koi menkejonj.

⁶ *Anutunonj inaanj nonoma momo nonono soomonjo arenj gbiliaa gawonj meme ejemba koloojonj. Mooseswaa Kana qaawaa tereya motomotoombaajonj uugere ambonagati eenj, qaa iikanonj mono qaanana jen tegoro koomu kotigaa buna koloojonj. Unja Toroyaa gawonj arenja jen asarininj iinonj menj gbilinj nonono kotiinj laligojonj. Kawaaajonj Kana qaawaa arenja iikayadeenj otaawutiwaajonj mende kaparanj komakejonto, Unja Toroya moma anjonj kombutiwaajonj uu kuunj onomakejonj. Kianj.

Soomonjo arenj gbiliaa gawonja ii akadamuyawo.

⁷ *Anutunonj Kana qaaya jen tereya jamononj kondongonj ooroto, ejem-

* 3:3: Eks 24.12; Jer 31.33; Eze 11.19; 36.26 * 3:6: Jer 31.31 * 3:7: Eks 34.29

banonj ii mende tenj kongi Anutunonj qaa iikawaa so gosinj ironja meleema onono komunj koomuya laligonj kougi. Anutunonj wala Kana qaaya nonono kambanj iikanonj asamararanonj Mooseswaa jaasewanja qero asariro. Asamararanj iikanonj waziinj aliwaatiwaa so kolooroto, ii kilen Israel ejemba yonononj jaasewanja tororo uunj iibombaa so mende koloogi. Mamaga asarirotiwaajonj ii amamaagi. Kana qaawaa Bunja arenj walaganonj iikaanja asamararanjawo asugiro.

⁸ Iikaanja asugiroto, Unja Toroyanonj Bunja arenj gbilia nonono iikawaa asamararanonj asugiwaati, iikanonj mono soomongo arenj walagaa asamararanja uugunj hononja qaa asarinj jaanana gamugamuyawo qenkebaa.

⁹ Wala Mooseswaa Kana qaa ii asuginj gosinj nonono iikawaa so gere siawaa bunja koloojonj. Bunja qaa ii akadamuyawo asugiro. Kawaajonj Anutunonj qaanana gosinj jen tegoro solananiwonjati, Bunja qaa iikawaa akadamuyanonj mono uuta kolooja. Iikanonj soomongo arenj walagaa akadamuya ii mamaga uugunj qaqabunayawo kolooja.

¹⁰ Bunja gawonj walaganonj wala akadamuyawo kolooroto, ii Bunja gawonj arenj gbiliawo mindirinj gosininj walaga iikanonj mono qabunaya qaa kolooja. Unja Toroyaa gawonj arenj iikawaa akadamu-yanonj uuta kolooji-waajonj gawonj arenj walaganonj mono iwoi omaya kaanja kolooja.

¹¹ Anutu hamoqeqeyaa kana walaganonj aloweewaatiwaa so kolooro. Iikanonj asamararanjawo asugidabororo. Kawaajonj kana dologa tetegoya qaa enj ubaati, iikawaa asamararanonj mono kana mutuyaa asamararanja ii hononja qaa uugunj jaanana gamugamuyawo qenkeja.

¹² Soomongo gbilianonj tetegoya qaa ilaanj nonono asamararanonj asugi-waati, iikaenj Anutu jejeromonromonj ama munkejonj. Kawaajonj keenana qaago totoonj moma awasankaka nama qaa ii kuma onjomakejonj.

¹³ *Moosesnonj Israel ejemba asamararanj enj aloweeroti, ii iigigiiwuboti-waajonj majakaka moma jaasewanja opo jakanjonj esuuro. Nonononj iikawaa so mende amakejonto, Bunjanana qenjaarononj jenkejonj.

¹⁴ Bunja walagaa asamararanja iigito, uugianonj kilen gojono lanj laligonj kougi. Kambanj kokaamba kaanagadeenj iwoi monjonj mono opo jokanja iikawaa so Juuda ejemba mamaga yonoo uugia gojono laligoju. Kawaajonj Soomongo Walagaa Bunja qaaya qaaya weengojuti, iikawaa kanagia ii tororo mende moma asarinkeju. Uugia meleema Kraistwo toroqegi iikaanja kanonj mono opo jakangia ii qetegoro moma asariwuya.

¹⁵ Kambanj kokaamba kaanagadeenj Mooseswaa Kana qaaya weengogi iwoi monjonj mono opo jokanja kaanja uugia gojono momogianonj bimooro laligoju.

¹⁶ *Kanja laligojuto, Bunja Terewaa qaa monj kokaenj eja, “Moosesnonj ‘Pombo aminj mobo,’ jenj opo jakanja jaasewanjonnga qetegonkero.” Qaa kaenj ero yonoononga monjonj uuta meleema Pombo toroqegi, kambanj iikanondeenj mono iwoi opo jakanja so ii qetegoro Anutuwaawo hamoqeqeyaa kania moma asariwaa.

¹⁷ “Pombaajonj” jeji, qaa ii Pombaa Unyaaajonj jeja. Pombaa Unja Toroyanonj daenj yonoo uugianonj laligoji, iinonj mono singisongogiaa kasia isano solanja (frii) laligoju. (Kanja laligonj solanja dindinja koloowombaajonj Kana qaa otaawombaajonj mende kaparanj komakeju.)

¹⁸ Kawaa so uunana meleenij Pombaa asamararananon kuuya ananaa jaa wambusoonananon kuuro bilibili ano jaanana mende esuunij ejembanon niniima Anutuwaa akadamuya awaa soro ii atatonon uun ii-iitaa tani iimakeju. Nono ii somariin sein iimakebutiwaa so letomakebona. Kaen letoma akadamuya awaa soro ii somariin asarin Pombaa tanitani koloonkebona. Pononon Unaya kolooji, iwaa asamararananon mono kaen men letoma nonomakeja. Kian.

4

Nono koworanen kaana koloonij Unja Toroyanon hona kolooja.

¹ Anutunon kiankomun nononotiwaa so gawon koi qanananon ano menkejon, iikawaajon mono bon qen nanin uunananon mende kamaabaa. Qaago!

² Nononon gawon memewaa kana aasangoya gamugiawo ii kuuya gema qenin. Tiliqili mende ama Anutuwaa qaaya mende meerangonkejonto, qaa hona ii asuganondeen jen silia qenkejon. Iikaan anin Anutuwaa jaasewananon ejemba keraqeeango moma nonombutiwaajon nanin jenqeeango qanananon kolooro kuuyanon qaa tororo jen nonombombaajon amamaankeju.

³ Kaen amakejonto, tosia ononon kokaen jenkeju, “Poolnon Oligaa Bunaya ii esuyawo jenkeja.” Kaen jewenagati een, esu iikanon gere sianon kemebuti, mono iyonoo uugianon ejiwaajon gojono osinkeju.

⁴ Kraistnon Anutuwaa unauyaya kolooja. Kraistwaa akadamuya ii anaa Oligaa Bunayanon ninisaama asasaga kaana asarinkejato, yonoo jaagianon umun kono tintuan qenkeju. Kamban kokaamba bologaa Ponja goman so galen koma onomakeji, iinon uumeleembaa gadokopa ejemba yonoo unagiaa jaaya men gooro lan laligoju. Kawaajon Oligaa Bunawaa asasaga iima asariwombaajon amamaankeju.

⁵ Neenaa qabunananon somariywaatiwaajon Bunja qaa ii mende jen asarinkejonto, ononon Pon Jiisas Kraistwaa kania moma jeta ten kombutiwaajon uu kuun onomakejen. Nononon Pombaa jeta otaan onjo welen qen onomakejon.

⁶ *Kania kokaembaajon welen qen onomakejon: Anutunon kanakanaiyanon kokaen jen kotooro, “Asasaganon mono pangaman qero asariwa.” Kaen jeroti, iinon mono Bunayaa asasaga ano uunana kuuro asariro. Kraistnon nanamemenja ama mero Anutuwaa asamararananon jaasewananon asariro iigiti, Anutunon nono iikawaa kania moma kotowombaajon kaparan komakeja. Asasagaa kania jen seiwombaajon ama asasaga ii nonono.

⁷ Asasaganon uunana kuuro asarini momakooto iikawaa sewana ii milyon kina uugun uuta koloojato, sele busunana ii koworanen kaana afaangon jumakeja. Anutuwaa asasaganon mono sele busu kaanaa uutanon eja. Ejembanon iikawaa kania iibutiwaajon Anutunon arena ama nonono. Sareqaa iikawaa kania ii kokaen: ku-usun honona qaa ama nonomakeji, ii nonoononga een koloonkejiwaa so qaagoto, Anutunon mono iikawaa Toya kolooja.

⁸ Eu emu lee lee iikanona lombo kania kania qanananon uma qololombin nonongi konajilin momakejon. Ii momakejonto, kilen iikanon mende qezejaan nonongi kamaankejon. Kamban tosaanon jun kaana wanjonan

* 4:6: Jen 1.3

osin kana mende mokoloonkejonto, kilen titiboronana tegoro doomoro-nana mende momakejon.

⁹ Ejembanon sisiwerowero ama nonomakejuto, Anutunon gema mende nununkeja. Ejembanon men kamaan ama riin nonomakejuto, kilen mende tiwilaankejon.

¹⁰ Jiisas qegi komuroti, iikawaa so nono kaanjadeen bunaya jen seinkejonjwaajon ama nunugi komuwombotiwaa moma kema kan laligojon. Jiisaswo kotiin laligonin inaan nonomakeji, ejembanon iikawaa kania moma kotowutiwaajon ama kaen laligowombaajon uumotoon anjon.

¹¹ Balonon jaawo laligon Jiisaswaa gawon menkejonjwaajon ama kamban so komuwombaa so koloojon. Sele busunananon komuwaatiwaa so koloojato, Jiisasnon uunananon kotiin laligon sele busunana men gbilinkeji, ejembanon iikawaa hona iima asariwutiwaajon ama nanjon.

¹² Nono kamban so siimbobolo moma komuwombaa so koloonkejonto, niinon onoo batugianon gawon men laligoweti, ononon iikawaaajon ama gbilin laaligo kotiganon keuma laligon ubuya.

¹³ *Ondino (Buk Song) monjon qaa kokaen oogita eja, "Anutu moma laarin koomunonga metogon nombaatiwaa qama koolin laligowe." Nononon qaa iikawaa so koomunonga metogon nonombaatiwaajon moma laarijon. Momalaariwaa Un Toroya iikayadeen buna qen aojonjwaajon nononon mono kaanagadeen qaanana jen qama koolinkejon.

¹⁴ Anutunon Pon Jiisas men gbiliro koomunonga waaroti, iinon mono nono kaanagadeen men gbilin nonono waama Jiisaswo unin jaasewananon ama nonono onowo motoon laligon ubona. Ii mojonjwaajon ama qaanana jen qama koolinkejon.

¹⁵ Qaanana jen qama koolinin Anutuwa kalemoriananon torogon ejemba seiseiya sokoma onombaa. Kaen kolooro yononon afaangon Anutu kelemalelen mepeseegi qaqabunayanon sein en ubaa. Ononon kaanagadeen Anutu mepeseen seiwutiwaajon mojen. Kawaajon lombo kania kania bosima aon oron laligojon.

Momalaarinon laaligowaa tania ii kokaen:

¹⁶ Anana men gbilin nonombaatiwaajon moma mono bon qen nanin uunananon mende kamaawa. Onanon selenanaagen waziin soolinkejonto, ii kilen uunanaagen kamban so kolonanjkejon.

¹⁷ Ii kokaembaajon: Namonon kakasililin kamban torodaamon moma laligowonato, iikawaa gematanon asamararan honona qaa mokoloon tetegoya qaa oyanboyon laligowona. Asamararan ano kakasililin woi ii gosin oronin asamararan iikanon mono uuta kolooro namowaa kakasililin kania kania ii monin afaana ano kamaanqeqeta kolooja.

¹⁸ Ejemba ano ilawoila jaanon ii-iita ii kambangia tegoro aliwuto, Siwe gomambaa ilawoila kamban kokaamba mende iimakejon, iyononon mono kamban tetegoya qaa en ubu. Kawaajon nononon jaanananon ii-iita ii qaagoto, mende ii-iita mono iikaan baagen uun injiimakejon. Kian.

5

Poolnon Siwewaa oyanboyon kuunon kemambaajon moro.

¹ Nononon qaa koi mojon: Namo sele busuwaa opo sel kuunanon laligonin koomunon ii kondeeno kamaawaati, Anutunon kamban iikanon sele busuwaa miri dongoga anjo mero Siwenon ewaati, ii buna qen nonono

* 4:13: Ond 116.10

iikanonj laligowonja. Sele busuwaa miri qaita monj ii tetegoya qaa kotakota enj ubaa.

² Qaa ii moma kambanj biiwianonj kokanonj letombombaa ainja moma osongonj nunuro Siwe laaligo gomanananonj ubombaajonj awelegonjkejonj.

³ Siwenonj uninj sele busu qaita monj mouma nonono rabonjati, kambanj iikanonj monjonj bombolanj mende mokoloonj nonombaa.

⁴ Namo sele busu koi qetegowutiwaajonj mende mojonto, Siwe laaligo gomanananonj uma sele busunana donggoga mewombaaajonj awelegonjkejonj. Sele busu koi komuwaati, ii laaligo kotiganonj gogoro qaono Anutunonj kitia oyanboyanj sele busuga nonombaatiwaajonj mojonj. Kawaajonj kambanj kokaamba sel kuunj kokawaa uutanonj laligonj uulombonana bosima letombombaa ainja moma osongonj nununkeja.

⁵ Anutu anj Siwe sele busu mewombaaajonj moma mokoloonj nonoma Unja Toroya uunananonj ano oyanboyanj koloowombaa dangunuya kolooja.

⁶ Kawaajonj nono mono kambanj so qaqabunjabunananawo satiinj laligonj kokaenj momakejonj: Sele busunanaa laaligo kuunjananonj koi laligowonjati, kambanj iikawaa so eu Siwe laaligo gomanananonj Ponj Jiisaswo mende laligowonja.

⁷ Kambanj kokaamba Siwe gomambaa ilawoilaya mende uunj injiimakejonto, kilenj ii moma laarinj iikawaa so ama menj laligoninj nemunj koma nonomakeju.

⁸ Kawaajonj qaqabunjabunananawo kotiinj sele busunanaa laaligo kuunja koi mesaowombaaajonj kaparanj koma gomanana honjanonj eu uma Pombo laligowombaaajonj mojonj.

⁹ Kawaajonj gomanananonj koi me eu laligowonjati, nonononj mono uunana Ponj Jiisas keraqeeango ama mubombaajonj somongonj iikawaajonj kotiinj kaparanj komakejonj.

¹⁰ *Iikawaa kania ii kokaenj: Kuuya anana mono Kraistwaa qaa jakeyanonj asugiwonja. Namononj sele busuwo laligonj Pombaa uusiinja soyanonj tenj koninji me qetemetetanj aninji me eenj lanj laligoninji, anj mono qaanana ii gosinj iikawaa so tawanana anja anja nonono bunja qenj aowonja. Kianj.

Ejemba Anutuwo uumotoonj ambutiwaa gawonja menjkejonj.

¹¹ Kraistwaa qaa jakeyanonj nambonjati, nonononj ii moma Pombaa momoya uuguwombotiwaajonj keenana momakejonj. Ii mojonjiwaajonj ejemba kanianana soraaya mobutiwaajonj kaparanj koma uu kuunj onjomakejonj. Kanianana ii Anutuwaajaanonj asuganonj eja. Niinonj tiliqili ejaga qaago, onjononj kaanagadeenj ii uugianonj moma yagowutiwaajonj moma jejeronjromonj amakejenj.

¹² Kaenjenj ananaa jenqeeango qaanana mobutiwaajonj mombo mende kaparanj komakejento, kanianana iikayadeenjenj asarinj onjomambaaajonj mojonj. Onjo ii moma saanonj nonoo selenana ii boi takapolakaya yonjoo jaagianonj mepeseegi sokombaa. Yonjononj iwoi onjoo uugianonj eji, iikawaajonj qaagoto, selegiaa iwoiya jaanonj iibombaa so kolooji, mono iikawaajonj awelegonj onjonganjaa selegia menj uma qaa lanjenjkeju. Kawaajonj qaana koi jejenj. Onjononj yonjoo qaagia auta (gorosonja) mojutiwaajonj mono nonoo kanianana jenjenj asarinj tororo meleema onjombo.

¹³ Onjononj noojonj “Uusoo tani kaanja kolooja,” jegiti eenj, niinonj mono Anutuwaaja gawombaaajonj ama uugere moma laligowe. Tosianonj noojonj kokaenjenjeju, “Uugereya qaagoto, qaaya bonjonja-gadeenjenjkeja.” Kaenjenjuti eenj, ii mono onjo ilaan onjombombaaajonj ama ambe. Mono ii duduuwubo.

* 5:10: Room 14.10

¹⁴ Kawa a kania ii kokaen: Kraistnon jopagon nonomakeji, iikanon mono kondoon kuun nonono gawon menkejon. Eja motoongonon kuuya ananaa kitinanaga dunana men komuro. Kawaajon singisongonanaa irona mende meleema nononoto, kuuya ananaa singisongonana mesaoro toroqen koomuya mende koloojon. Qaa ii moma asarin moma yagojon, Kraistwaa uujopayanon mono kuuya anana jolongon gawon mewombaajon kuun nonomakeja.

¹⁵ Iinon mono kokaembaajon kuuya ananaa dunana men komuro: Namonon jaawo laligojon, anana mono laaligonana toroqen ananaajonadeen laligowombo. Kaen qaagoto, mon ananaajon ama komun waaroti, laaligonana mono iwaajon togon mun laligowombaajon komuro.

¹⁶ Kawaajon uunana meleenin, kamban iikanonadeen kanain ejemba selesele mende gosin ononjon. Ejemba mon namonon siliaa so mende moma koton mujon. Wala Kraist gosin monin balon eja toon kolooroto, kamban kokaamba moma koton munin Siwewaa Hamoqege Tonanaga kolooja.

¹⁷ Kawaajon monnon Kraistwo qokotaaji een, iinon mono kolokoloo dologa koloon don donogoga kolooja. Laaligo walaganon aliro laaligo gbilianon mono dunanon koloon asugin muja.

¹⁸ Kaana laligojato, iwoi kuuya iikawaa kondomondoo Toya ii Anutu. Iinon Kraist wasiro tawanana men analin nonoma Anutu iyanawo uumotoonggo amboniwaa kania mesasariro. Kana kaen asugiro Anutunon gawon nonono ejemba Anutuwa alauruta koloowutiwaajon jolongon kuun onomakejon.

¹⁹ Anutuwo uumotoonggo amboniwaa kania ii kokaen: Kraistnon kamaan goma goma ananaa tawanana mero sokono Anutunon analin nonono alauruta koloonin. Kana uugun laligon kounin, singisonngo iikawaa qaagia mende weengon romongon irona mende meleema nonono. Anutuwa alauruta koloonin moma laarin nonoma Kraistwaa tawawaajon ama Anutuwo uumotoonggo ambombaa Bun qaaya ii boronananon ano.

²⁰ Ii ano Kraistwaa jotamemeuruta koloojon. Anutunon qaa sane ama nonono iikawaa so ejemba uugia kuun onomakejon. Kraistwaa jeta men kaparan koma kokaen qisin onomakejon: Mono Kraistwaa tawaya bun qen aon Anutuwa alauruta koloowu.

²¹ Anutunon kuuya ananaa singisongonanaa qaaya jen tegon irona meleema Kraist singisonngo mon mende anotiwaa qaganon ano uro dunana men siimbobolo moro. Kraistwaa siimboboloyaajon ama iwaanon qokotaanin Anutunon saanon qaanana jen tegoro solananiwon. Kian.

6

¹ Nono Anutu iyanaa gawon meme alauruta koloojonawaajon ama uugia kokaen kuujon: Anutuwa kalenmoriananon omaya koloowabotiwaajon ii mono bun qen aowu.

² *Anutunon qaa mon kokaen jerota Bun Terenon eja,
 “Giima koboomambaa kambananon mono kan kuuro niinon qamakooliga mobe.

Hamoqege kambananon kan kuuro iikanon ilaan gombe.”
 Qaa kaen eji, ii mobu! Kamban keteda koi kanon mono Anutuwa hamoqege kamban kolooja. Anutunon injima koboomambaajon moro

* 6:2: Ais 49.8

kambananon kan kuuro kiankomuya ii mono keteda koi buna qen aowu. Kian.

Poolnon kakasililin kania kania mokolooro.

³ Mon nonoojon ama uuta boliro kamaawabotiwaajon galenana men aon laligonkejon. Jen nonongi gawonananon qaayawo koloon kamaawabotiwaajon kaen amakejon.

⁴ Anutuwaa gawon meme ejemba awaa soro koloojoni, ii nanamemenana kuuyanon qendeemakeja. Kakasililin ama jaabamagege kania kania ama nonongi konajilin uutanon laligojonto, iikanon mono mokosingon kaparan koma kotiin namakejon.

⁵ *Ooli waayawonon nunun kapuare miria miria kanon nonoongi laligonin. Kareña kareña asugigi kawaa uutanon komuwombotiwaajon doomoronana keno keenana moma laligonin. Gaon gbili rama nenewaajon wosonana niniro laligoninto, kilen selenana qen gawon men laligonin.

⁶ Nanamemen soraaya otaan Anutuwaa uusiina moma asarin lombo anjon mokosingon ejemba ala men onomakejon. Un Toroyanon uunana saa qero batugianon gbingbaon qaa jopagon onoma laligojon.

⁷ Qaa honagadeen jenin Anutuwaa ku-usunanon nemun koma nonono nanamemen solan aa tiwo suman menin boro dindinananon ano qaninananon men nanjon. Kaen nama leegen Buna qaa jen seinin, leegen qaa qolonmolongoya selenananon angi iikawaa kitia jen mindingon laligonin.

⁸ Qabuna nonongi selenana mende mepeseenkejon. Yon jen gamu qen nonongi uunananon mende kamaankeja. Nonoojon sundu awaa ano bologa ii lan jenkeju. Ejemba qaa qolonmolongoya jenkejuti, iikaana ama nonomakejuto, kilen qaa honagadeen kuuya jenkejon.

⁹ Ejembanon kanianana saanon moma kotonkejuto, kilen tosanon lolomonin telambelan ama nonomakeju. Kamban tosaananon komuwombaajon ama laligoninto, kilen toroqen jaawo laligojon. Kikekakasililin eja kaana nunun laligogito, kilen mende komunin.

¹⁰ Wosobirinon nunuro kilen kamban so aisoon laligojon. Wanaya laligon kilen ejemba mamaga ilaan ononin uugianon qaqabunagiawo koloonkeju. Namowaa esuhinanana qaagoto, kilen oyanboyan kuuya buna qen aon simbawonawo laligojon.

¹¹ Oo Korint ejemba, nononon uunanaa naguya onoojon horon qaa mon mende konin kemero kanianana asuganondeen injiowe moju.

¹² Ononon nonoo uumomonana mobubotiwaajon ii mende anjon komakejonto, nononon onoo uugia mobombotiwaajon mono onoangiodeen anjon koma onkeju.

¹³ Niinon uumomona onombe ononon mono iikawaa kitia kaanagadeen tororo nombu. Niinon meraborauruna kaana tani qaa kokaen injion oojen: Ono kaanagadeen mono onoangiaa uugiaa naguya horon uujopagia ii mombo momboga qendeema nonombu. Kian.

Momalaarigia qaa yonowo mende qokotaawu.

¹⁴ Ejemba uugia mende meleengiti, iyonowo mono uugia mende somongon* ororon mende laligowu. Laaligo solana ano laaligo doogoya ii ana ana koloojao. Ii mindirin orombombaajon amamaawonja. Pangaman ano asasaga ii motoon mende koloojao. Qaago!

* **6:5:** Apo 16.23 * **6:14:** Qaqan (yoke) ii hoos me bulmakao woi yoroo arogaranon angi kemero kare me kinon iwoi horonkejao. Kaen oroangaraa aingara ambotiwaajon amamaankejao. Kaen jinjaun kembabo.

15 Kraist ano Iimolan (Satan) yoronon uumotoon ama motoon laligowowaajon amamaawaota. Kawaajon uumeleen ejemba monon nanamemenja uumeleembaa gadokopa ejemba mon iwo motoon mindirin ambowaajon amamaankebaota.

16 *Anutu anjo qaaya mon kokaen jerota eja,
 “Niinon kanagesouruna yonoo uugianon laligon batugianon kema kan Pongia koloowe yononon nii welen qen mepeseen noma laligowuya.”
 Qaa iikawaa so Anutuwa Uñayanon uugianon laligoro sele busunananon Anutu laaligo kombombanaa Toyaa jigo koloaja. Anutunon iyanaa ji-wowon jigoyanon tando lopion mepeseewombaa songo ano erota amamaankejon. Anutuwaanon jigo ano asa jigo ii anja anja. Iikawaa so nononon uumeleembaa gadokopa ejemba yonowo qokotaawombaa songo ano erota amamaankejon.

17 *Kawaajon onjo mono Ponon qaa kokaen jerotiwaa so otaan ambu,
 “Ii mono onomesaon seleengen kan tuun iyan mon laligowu.
 Angonjoragiawo koloonkejuti, ii mono mende onjoosirigi niinon moma angon koma kalan koma onoma laligomanja.

18 *Niinon Mangia koloowe onjo noo meraborauruna koloon laligowuya.
 Pon ku-usun kuuyaa Toyanon kaen jeja.” Kian.

7

1 Oo wombo alauruna, Anutunon kalan koma nonomambaa qaaya kaen somongon nonono eja. Kawaajon iwoi sele unanana men tilooji, anana mono ii kuuya qetegowombaaajon Kraist qama koolinin hamo qen nonombaa. Anutuwa jeta uuguwombotiwaajon mono keenana moma kaparan konin men solananin nonono soraaya koloodaborowonja. Kian.

Uugia meleengitiwaajon Poolnon keraqeeango moro.

2 Nononon mon mende jen kondemondeen ama munin tiwilaaro. Mombaanon iwoi mende qenjamenjanonin. Mon mende tiligon jaameesan ama munin. Kawaajon ononon mono uugiaa naguya horon nono uugianon somongon nonoma laligowu.

3 Tosianon batugianon gawon men selenon kuukuu qaa kaen jen jen nonongito, niinon qaa koi onoo qaagia jen tegon ironja meleema onomambaaajon ama mende jejen. Niinon qaa kokaen jewe modaborogi: Nononon uunanaa naguya horon onjo uunananon somongon onomakejon. Kaen ama saanon onowo ororon somongon komuwonja ano ororon kotiin laligowonja.

4 Uuwoiya qaa momalaarina somata onoonon ama laligojen. Onoo selegia mamaga mepeseenkejen. Onoojon ama ulunkolena somata mokoloojenjwaajon kakasililin kania kania moma iikanon kilen hononja qaa aisoojen.

Masedonia prowinsnon kema Taituswo aitonjori.

5 *Taitus mongama laligowetiwaajon* jeweti, qaa ii toroqen jemanja. Masedonia prowinsnon kouma kanon kaanagadeen uuluae mokoloomambaaajon amamaawe. Daen daen kembeti, iikanon konjilin kania kania mokoloowe. Anutuwa manja qen tosaanja yonowo angowowo ama onoojon majakaka moma laligowe.

* 6:16: Lew 26.12; Eze 37.27; 1 Kor 3.16; 6.19 * 6:17: Ais 52.11 * 6:18: 2 Sml 7.14; 1 Hist 17.13; Ais 43.6; Jer 31.9 * 7:5: 2 Kor 2.13 * 7:5: 2 Kor 2.13 kanon Taituswaajon jero.

⁶ Kaan laligoweto, Anutunon uukamakamaa ejemba nangon nonomakeji, iinon Taitus karoti, iikanon ulunkolen ama nono.

⁷ Taitusnon karoti, iikanondeen qaagoto, Korint ononon ulunkolen ama mugi iinon nijoro Anutunon iikanon kaanagadeen ulunkolen ama nono. Onoo sundugia kokaen nijoro, “Ononon nii niibombaajon koposongon laligoju. Wosogia onanon moma noma lombo nongitiwaa qaaya jen noo kitina nangon jewombaajon jojorinkeju.” Sundu ii nijoro moma uukoisoro somata gatawo mobe.

⁸ Niinon uugia Buja qaanon kuun tere ii oowe weenon onoangia moma bolin aogiti, iikawaajon mende moma bolin aojen. Wala moma bolin aoweti, ii kilen kamban kokaamba kokaembaajon mombo aisoojen: Tere qaananon uugia men boliro wosobiri angito, wosobiri iikanon mono meleema kamban torodaamonda en tegoro. Kaniagia kaen iibe.

⁹ Kamban kokaamba ono moma bolin aogitiwaajon ama mende aisoojento, kokaembaajon aisoojen: Ono nanamemenigiaajon ama moma bolin aogi gamu wosobirigianon ilaan onono uugia mombo meleema dingogi. Ii Anutuwa jetaa so kolooro uugianon mono nonoojon ama mende boliroto, onanon ilaan onombe.

¹⁰ Singisonggonanaajon ama moma bolin aojoni een, gamu wosobiri iikanon mono ilaan nonono uunana mombo meleema dingowonja. Dingowonati, Anutunon mono nunuano Siwenon ubonja. Monon uuta meleema iikawaajon mende moma bolin aowaa. Balon ejemba tosanon singisongogiaa wosobiri momakejuto, Anutunon ii mesaowaatiwaajon mende qisiwuti een, iinon mono ironja meleema onono koomu kotiga kumuwuya.

¹¹ Ononon Anutuwa uusiina so wosobiri mokoloogi gamu iikawaa honja ii uugianon kolooro letongiti, ii gosin iima walingon kokaen jegi, “Anana gon-aangolenana mesaon uunana men kululuun uugere qaganon waama kanianana soosooya gosin mindingonin. Ejemba singisongon angiti, iyonoojon uunana waaro sisigia men jen ononin. Anutuwa jeta uuguwombotiwaajon aarun lalanin keenana monin. Poolnon kan uunana meleeniniwaa honja iibaatiwaajon koposongon laligojon. Uunana nanamemen dindina ambombaajon anin ano monon kana qiwitigoroti, ii mindingon mubombaajon jojorin laligonin.” Kaen jegi sokombaa. Kamban kokaamba kana dindina otaajuti, ii gendeema nongi iijen.

¹² Kawaajon monon batugianon boliroti, iigadeen mindingon mubutiwaajon ama terena mende oowe me mon ii men bolin muroti, iigadeen ilaan onombutiwaajon tere ii mende on ambe. Ii kokaembaajon oowe: Ono Anutuwa jaasewanon niwo uumotoon ambombaajon kaparan komakejuti, sili iikanon asuganon asugiwaatiwaajon tere ii oowe.

¹³ Neenaa ulunkolena iikayadeen mende mojento, Taituswaa uuta batugianon qeangoro iinin iikanon kaanagadeen uuna nangoro hononja qaa aisoonkejen. Ononon korebore Taitus keraqeeango qen mugitiwaajon aisoonkeji, kisoro iikanon kaanagadeen nangon nono iikawaajon hononja qaa aisoojen.

¹⁴ Niinon onoo siligiaajon ama selegia Taituswaa jaanon mepeseen laligoweti, ononon iikawaa so angii niinon gamu mende mewe. Niinon onoo batugianon laligon qaa kuuya injoweti, ii honagadeen. Kawaa so onoo qaagia Taituswaa jaanon jen mepeseen laligoweti, qaa iikanon mono kaaniadeen kaniagia mindingogi honja kolooro.

¹⁵ Ono korebore noo qaana ten koma Taitusnon karo sombugiawo moma jenengia ororo koma horon mugi. Taitusnon siligia ii romongon qaa nijoro uuqeeangoyanon onoojon ama somariiro kotiin mepeseen onomakeja.

¹⁶ Niinon nanamemengia kuuya romongon iikanon saanon onoojon ama qaqabunabunanawo kaen moma kotiin satiin laligomanja. Kawaajon aisoonkejen. Kian.

8

Uumeleen alaurunana nanjon onombombaa qaaya

¹ *Oo uumeleen alauruna, Anutunon kalenmorianja uumeleen kanagesoya kanagesoya kanon nonono honja mono Masedonia prowins uutanon awaagadeen kolooro. Niinon ono kawaajon poumapou laligowubotiwaajon moma sundugia kokaen jemanja:

² Yononon kakasililin kania kania mokoloogi angotete lombotawonon qagianon uro wanaya toton laligojuto, ii kilen hononja qaa aisoogitiwaajon ama uumeleen alaurunana nanjon onombombaaajon monen nandun somata qatawo angi.

³ Yonoo kaniagia kokaen nanjon jemanja: Monjon mende kuun onono iyangiaa siingiaajon kilen afaangon esungiaa so nandungia angi ano ii kaanjadeen uugun ononji.

⁴ Yononon kaparan koma mamaga kuun nonoma kokaen welema ninijogi, “Nono kaanjadeen Judia prowinswaa ejemba soraaya ilaan onombombaaajon mojon. Kawaajon Pool, gii saanon ‘Oon!’ jena mono simbawonawo moma gawon iikawaa bakaya afaangon mewonja.”

⁵ Kaen jegi jewe nandun ambutiwaajon mambombeti, iikawaa so iikayadeen qaagoto, ii uugun kokaen angi: Yononon wala nanjonango Pombaa jaanon sokonji, ii ambombaaajon uugia somongogi ano iikawaa gematanon Anutuwa jeta ten kombombaaajon moma iyangiaa laaligogia ii kaanagadeen nonoo boronananon angi.

⁶ Kawaajon Taitus kokaen jen koton mube, “Gii nanjonango gawon ii kanain menati, iikawaajon ii mono toroqen Korint kanageso ilaan onona uukalengia qendeema monen nandun somata ii mombo toroqen angi batugianon tegowaa.”

⁷ Uuwaa iwoi kania kania ii kelemalelen bunja qen aon kokaen ama laligoju: Awaagadeen Kraist moma laarin Bunja qaa honja jen sororogon Anutuwa uusiina moma koton tosaanja nanjon onombombaaajon pondan koposongonkeju. Ononon tosaanja unuugun awaagadeen jopagon nonoma awaa soro koloju. Kawaa so nanjonango gawon koi kaanagadeen mono saanon men sororogon tosaanja unuugugi awaa soro koloowaa.

⁸ Kaen jen monen ambutiwaajon mende jen koton ononjen. Ii qaagoto, uukalengia gbingbaonawo koloja me qaagoti, mono ii angotetenon ama kaniagia momambaaajon mojen. Kanageso tosanon gonangole mesaon nanjonango gawongia honja toonja men zen nanjuti, qaa ii jen iikanon ono angotete ama ononjen.

⁹ Nandun dawi ambutiwaajon gosiwuti, iikanon mono Ponjana Jiisas Kraistwaa kaniaa tania romongowu. Ono iwaa kalenmorianja somata ii kokaen moju: Iinon Siwewaa ilawoila kuuyaa Toya uuta kolooroto, kilen ono oyanboyambaa qaqabunagiawo koloowutiwaajon ama namonon kamaan kamaanqeqeta koloon laaligoya togon qeleeno.

* 8:1: Room 15.26

¹⁰ Moneŋ ambutiwaajon mende jen koton ononjento, Jiisasnon sare anoti, iikawaa so qambanmambana iikayadeen ononjen. Ononon gbani emugenanon mutuya koloon nanjonango gawon kaparan koma megi ano ii toroqen mewombaa siin kotiga mogi.

¹¹ Kamban kokaamba gawongia ii mono medaborowu. Wala nanjonango gawon mewombaajon kaparan koma awelegogiti, iikawaa so ii mono toroqen medaborowu. Iwoi en ononjiwaa so mono nandungia mamaga ambu.

¹² Kawaa kania ii kokaen: Nandun ambombaa siingianon koloon eji een, mono iwoi en ononjiwaa so angi Anutunon moma angon kono sokombaa. Iwoi mende en ononjiwaa so mono mende gosin jen onomakeja.

¹³ Nandun somata angi alaurunana yonoo laaligogianon afaangoro onoangiaa qagianon lombo ubaatiwaajon mende mojonto, alaurunana amamaan memegemean mejuti, iyonowo mendeema ororon laligowonatiwaajon mojon.

¹⁴ Kawaajon kamban kokaamba iwoi kelemalelen en onono tosanon laaligogiaa iwoiwaajon amamaajuti, onjo mono ii ilaan onongi soyanon koloowaa. Kaen ama onoangia kanagen iwoiwaajon amamaagi yonoo ilawoilagianon kelemalelen ewaati, kamban iikanon mono iidamon ilaan onombuya. Kaen ama aogi ala ilailaa siligianon ororon koloowaa.

¹⁵ *Ii Buŋa qaa koi oogita ejiwaa so koloowaa, “Mamaga men kululuun laligoroti, iinon anaa so nero qaa suruya mende raro ano borombooron men kululuun laligoroti, iinon nene iwoiwaajon mende amamaaro.” Kian.

Nenauruna karoon wasin ononin kan ilaan onombu.

¹⁶ Anutunon Taituswaa uuta sololooro onoojon nii kaan majakaka moma ilaan onomambaajon kaparan koma laligoja. Kawaajon “Anutu dangisen!” jejen.

¹⁷ Niinon Taitus onoonon kawaatiwaajon qisin uuta kuuwe wana meleen. Iikayadeen qaagoto, ano onjo ilaan onomambaajon moma koposongon iyanaa siina otaan nonomesaon Korint onoonon kamambaajon jero.

¹⁸ Nononon uumeleen alanana mon wasinin iwo kawaota. Kokanon Oli-gaa Buŋa jen seinkejiwaajon ii uumeleen kanageso so mepeseen munkeju.

¹⁹ Iwaa qaa toroqen kokaen jemaŋa: Masedonia uumeleen kanageso yononon ii meweengogi nanjonango nandun ii men nonowo motoon kana kembon. Nononon Pon iyanaa qabunayanon seiwaatiwaajon moma nandun somata ii saanon galen koma Judia prowinsnon kema onombon. Ala ilailaa onombombaa uukalenana kaen asuganon qendeema onombon.

²⁰ Kaen ama nanjonango nandun somata ii tiliqili angi soowabotiwaajon saanon galen koma sororogowon. Monon silinana iikawaajon jen nonombabotiwaajon moma kaparan koma nanjon.

²¹ *Qaa kawaa kania ii kokaen: Nononon sili Pombaa jaanon dindina kolooji, ii qetetanowombotiwaajon galen men aonkejon. Iikayadeen qaagoto, sili ejemba jaagianon sokonji, ii kaanagadeen ambombaajon moma kaparan komakejon.

²² Yorowo uumeleen alanana mon ii kaanagadeen wasinin kawaa. Ii kamban mamaga angotete men mun tania kokaen iinin: Iinon kamban kamban Pombaa gawon memambaajon geregere amakeja. Kamban kokaamba onjo tosaan ala ilailaa onombombaaajon mojuti, iikaen

moma laarin ononjiwaajon mono onoonon kan ilaan onomambaajon moma uuwaawaa somata momakeja.

²³ Niinon Taitus kokaembaajon meweengowe: Iinon noo ala ilailaana ano gawon meme nenana kolooja. Uumeleen kanagesoya kanagesoya yononon alawoinana woi ii mweengon orongi jotamemegia koloojao. Kraistwaa qabunayanon mono yoroojon ama somariinkeja.

²⁴ Kawaajon eja karoon kawuti, ii mono uugianon jopagon onoma kania-gia kaen ii qendeengi iibuya. Kaen ambuti een, nononon siligiaajon selegia mepeseeniji, qaa iikawaa honanon mono asuganon kolooro iigi uumeleen kanageso mamagayanon mobuya. Kian.

9

Mono uumeleen alaurugia ilaan onombu.

¹ Anutuwaa ejemba soraaya ala ilailaa monen onombutiwaajon oomambaajon mojento, onjo qaa ii modaborojutiwaajon qaa mombo jemambaajon mende amamaajen.

² Onjo ala ilailaa ambombaa uusiingia eja. Niinon ii moma iikawaajon onoo selegia menj uma Masedonia uumeleen kanageso yonoo jaanon mepeseen onoma kokaen jewe, “Korint ano Akaia uumeleen alaurunana tosanon mono gbani emugendeen kanain Judia ala ilailaa ama onombombaaajon jojorin laligoju.” Kaen jewe onoo uugeregiaajon mogi qaa iikanon mono uugia kuuro. Kawaajon kanageso hona yonoo uugia waaro ala ilailaa ambombaaajon afaangogi.

³ Onoangiaa siin koloon onono mojuto, kilen nenauruna karoon koi wasin ononjen. “Korint yononon monen menj kululuuwombaaajon jojorin laligoju,” kaen jen qaa iikawaajon onoo selegia mepeseewe. Qaa iikanon omaya kolooro mamaganon mobuboto, qaagia otaan monen onanon angi ozon esunon raro kuuyanon kaan injiibutiwaajon mojen.

⁴ Qaa iikanon omaya kolooro monengianon mawosusunon mende raro een laligogi Masedonia nenauruna tosanon niwo kan kaan mokoloon onombuyagati een, niinon mono onoojon ama gamu mokoloomambo. Ten kombutiwaajon moma laarin onoma laligowe hona mende koloonagati een, onjo mono kaanideen qaagia omayaajon ama gamu mokoloowubo.

⁵ Kawaajon uumeleen alaurunana karoon ii uu kuun onomambaajon mobe sokono kokaen injiowe, “Onjo mono waladeen Korint yonoonon kema nanonganjo nandun somata ambutiwaa qaa somongogiti, arenj ii otaan andaborowutiwaajon mono uukuukuu menj onombu. Kaen angi ala ilailaa nandungia ii kikuyawo otoko qaganon qaagoto, mono loloogendeen afaangon mamaga ambu. Ii mindirigi ziozwaa ozon esunon raro kan saanon mewonja.” Kaen jewe.

Kota afaangon mamaga qosoma kororoowu.

⁶ Qaa koi mono romonjon laligowu: Nene kota afaanagadeen qosoma kororooji, iinon mono hona kaanagadeen afaanagadeen mewaa. Nene kota mamaga qosoma kororooji, iinon mono hona kaanagadeen mamaga mewaa. Kawaajon mamaga angi Anutunon kitianon mamaga onombaa.

⁷ Onjo anja anja nandungia mono uugianon somongogitiwaa so amakebu. Korisoronon afaangon mojqojoron ejemba kalen ononjuti, Anutunon ii jopagon onomakeja. Kawaajon nandungia monon kuun ononjiwaajon ama uuwoi qaganon mende ambu. Ii kikuwo mende ambu.

⁸ Uuafaan qaganon kotingia mamaga angi Anutunon mono kotiin kalenmoriaña kuuya men sein onomakebaa. Kaen onono laaligo kuuya kanon iwoiwaajon amamaawuti, ii kuuya mono kamban so bunja qen aogi sokoma onomakebaa. Kaen kolooro gawon awaa kania kania ii afaangon megi hona kelemalelen koloowaa.

⁹ *Otokoya qaa nandun somasomata amakejuti, ii Bunja Tere qaa koi oogita ejiwaa so kolooju,

“Iinon afaangon kalena kalena mendeema ejemba wanaya onomakeja. Nanamemenja dindina kikuya qaa kanon mono kamban tetegoya qaa Anutuwaajaanon en ubaa.”

¹⁰ *Anutunon qosomakororoo ejawaajon nene kota muro nene kolooro nenkejon, iinon mono nembanewaa mojqojoron amakebuti, ii kaanagadeen onomakebaa. Ii onono uugianon lolooro saanon afaangon qaa kota qosoma kororoon seigi nanamemen solanaa hona kolooro Anutunon ii men somariiro seinkebaa.

¹¹ Kaen angi Anutunon mono laaligo kuuya kanon kotuegon men sein onono qeangonkebu. Kanon saanon afaangon ejemba kamban so gbingbaona qaa kalen mamaga onomakebu. Kaen angi ii men (Jerusalem kema) ononin ejemba mamaganon kotingiaajon ama Anutu mepeseegi hona onoonon koloonkebaa.

¹² Nangonango gawon koi menkebuti, iikanon mono Anutuwaaja ejemba soraaya yononon iwoiwaajon memeqemean angi ilaan onomakebaa. Iikayadeen qaagoto, iikawaajon “Anutu dangisen!” qaa ii mamaga jewu-tiwaajon ama hona onoonon koloonkebaa.

¹³ Kawaa kania ii kokaen: Nangonango gawon koi men iikaana kanon momalaarigiaa kania qendeenji ejemba mamaganon ii iima Anutu ten kombutiwaajon mepeseen mun kokaen jewuya, “Korint yononon Kraist-waa Oligaa Bunja ii qaanondeen mende jokoloojuto, Poolwaanon qaa ii gbingbaona qaa ten koma afaangon loloogendeen nono ano tosaana kuuya nonoojon kalen jaasoongo nonomakeju.”

¹⁴ Kaen jen onoojon qamakooli gawon men iikanon waegia mamaga men onoma kokaen jewuya, “Iiya! Anutunon mono kalenmoriaña kelemalelen Korint onono uujopagiaa hona mamaga nonongi.” Kaen jegi Anutuwaaja kalenanon asuganon koloowaa.

¹⁵ Oo anana Anutu kalenaajon ama mono mepeseenkebona. Iwaa kalena Jiisas Kraistnon mono awaa soro kolooja. Nangonango ambutiwaa qaaya ii kaen kan tegoja.

10

Poolwaa gawombaajon qaa jegi kitia meleeno.

¹ Tosianon onoo batugianon noojon kokaen jenkeju: Jaasewan qen aon geregere mende amakejato, mongen kema kanon mono qaa kotakotagadeen jen nonomakeja. Kaen jenkejuto, Kraistnon kiankomun gumbonjonjon nomakeji, niinon mono iikawaa qaganon neeno uugia kokaembaajon kumaana:

² Tosaana yononon nonoojon kokaen romongon jenkeju, “Pool ano iwaa nenauruta yononon balombaa nanamemenaa taniga otaan iyangiaajon romongon amakeju.” Niinon onoonon kan qaa kaen jenkejuti, ii mono temboma onoma awasankaka nama jen onomambaajon mojento, kilen uugia

kotakota totoon kuun jen onjomambaaajon togojen. Kawaajon onjo ejemba noojon qaa kaanja jenkejuti, ii mono uulanawo gema unjuwu. Qaagia kaanja ii mindingogi injibe uunanon mono luae qero batugianon kan bonjon laligomana.

³ Onjanon, nanamemena namonon amakejento, ii kilen neenaajon ama balombaa nanamemen bologa mende otaan manja mende qenjejen. Kaen qaagoto, Anutuwaaw kawali galen koloon kereuruta kiropo kuun onjoma kanon aren soraaya otaan manja qenjejen.

⁴ Balon ejemba yononon uugia walaga otaan manjawaa iwoiya kuuya iikawo manja qenjejuto, nononon kaen qaago. Manjaqege eja yononon jinkaron jake kiripoya kiripoya simen aenon memeta ii idon kondeengi kamaankejuto, Anutunon tiwo suman qaita mon usunawo ii nonono inaan nonono iikanon mono kere yonoo qaa arengia powowon kotiga ii kuun qewagonin kamaankeju.

⁵ Uumeleembaa gadokopa yononon Anutuwaaw kania moma kotowubotiwaajon ama onjoangiaa selegia men uma momogia dindina kojangiro lal-abubu laligojuto, nononon iyonoo roromongo arengia doogoya kiripoyawo ii kuuya qewagon kondeenin kamaankeju. Ejembanon qaa momogia bologa ii menagon somongowutiwaajon kana qendeema ononin saanon qaagia kuuya Kraist ten koma munkebonatiwaa so romongonkebu.

⁶ Kaen romongon Korint ononon wala Kraistwaa qaa kuuya ten koma aposol gawona nangowutiwaajon mambonjon. Ononon uugia mombo kaen meleengigo nononon mono qaa qootogo ejemba yonoo qaagia kuuya gosin jen tegon irona meleema onombombaaajon jojorin laligojon. Kian.

⁷ Onjo iwoi kuuya mono selewaajonadeen mende iima gosiwu. Batugianon nanamemen soonkeji, iikawaa kaniaa hona ii mono romongowu. Tosianon batugianon nii men kamaan nooma iyangio Kraistwaa jotamemeuruta koloojutiwaajon uuwoi mende ama moma kotijuti een, iyononon mono toroqen noojon kaanagadeen kokaen romongowu: Yononon Kraistwaa buna koloojuti, niinon mono kaanagadeen Kraistwaa buna koloojen.

⁸ Ponjon kokaembaajon ku-usun nono: Onjo men kamaan onjomambaaajon qaagoto, mono uugia meagowe kotiiwutiwaajon ama laligojen. Kawaajon ku-usun iikawaajon awelegon konain kaanja selen men uma terereewenagati een, ii kilen mono gamu mon mende mokoloowenaga.

⁹ Tereya tereya on ambe weengon ku-usunaajon toogia mobubo. Iikawaa toroko mobutiwaajon mende mojen. Kawaajon qaa ii kamban kokaamba mende toroqen jema. Kian.

¹⁰ Tosianon qaa kokaen jenkeju: Poolnon tereya kanon qaa lombotawo on uunana onan kuunkejato, batunananon nano iinin eja loota kolooja ano qaaya jero monin piapiaya kolooja.

¹¹ Niinon qaa iikawaa kitia kokaen jema: Qaagia omaya mono mesaowu. Noo kaniaanaajon mono kokaen romongowu: Nii mongen kema terenon qaana kotiga onenjeji, iikawaa so mono batugianon laligon kaanagadeen kotakota mindingon onomana.

¹² Umbuqumbulin yononon iyangia jen qeangon aonkejuto, onanon nii nuugun aposol qabunagiawo koloowuyagati een, niinon mono gamuna mobenaga. Kaen kolooro neenaa ano yonoo nanamemengia leele ama iima gosimambaaajon qetetanjon kokodundun ambenagato, yononon mono momogia toroga otaan iyangiaa aingiaa so uugia keday ama gosinkeju.

Nanamemengia kaen lan gosin “Pool uugujon,” jen uuqeeango momakeju. Qaa omaya kaen jen uugia qaa kolooju. Anutuwaaw kedaanon gosin nonji saanon unuugun laligojen.

¹³ Anutunon gawon memewaa jawoya ama nonoti, ii mende uugun selena mamaga mepeseemambaaon mende mojen. Anutunon gawon meme arenja ama nono menkejen, iikawaa so mono onoo batugianon kaanagadeen gawon menkejen ano iikawaa honjaajonadeen selena mepeseenkejen.

¹⁴ Tosianon qaa kokaen jen soonkeju, “Poolnon Korint batugianon gawon merotiwaajon selia mepeseero mende sokonja. Anutunon balon mosoma gawon mewaatiwaa jawo ama muroti, Poolnon ii uugun lansen waleemakeja.” Yononon waladeen gawon onoo batugianon mende megito, kilen nii men kamaan nooma iyangiaa selegia qaanondeen mepeseenkeju. Niinon Kraistwaa Oligaa Bunja jen sein kema laligon wala Korint onoonon kan uuwaa gawon mewe. Wala mende kawenagati een, umbuqumbulin boi yononon noo qaana kaen jegi sokono niinon neenaa kania jeman jen jen soowenaga.

¹⁵ Anutunon balon mosoma gawon memewaa jawo ama ononoti, iyononon jawogia ii waleema onoo batugianon kan uuwaa gawon menkeju. Neeno jawona mende waleema tosaanja yonoo batugianon gawon mewetiwaajon selena mepeseenkejen. Boi tosanon uuwaa gawon men laligogiti, iikawaajon selena mende mepeseenkejen. Onoo batugianon wala kanain gawon mewetiwaajon kaen ambe saanon sokonja. Anutuwaaw arenja otaan batugianon gawon men laligonin momalaarigianon toroqen somariiron nanon nonombutiwaajon mamboma jejeromonromon anjen.

¹⁶ Nanon nononji saanon gomanja gomanja Korint leegenanon Noot waagen ejuti, mono endukanon kaanagadeen kema Oligaa Bunja jen asariwonja. Gawonananon kaen somariiro gemagege qaagianon tegowaa. Anutunon tosaanja yonoo gawon meme jawogia ama onono megii honja kolodabororoti, iikawaajon neenaa selena mepeseemambaaon mende mojen.

¹⁷ *Kaen qaagoto, Bunja qaa koi otaan amambaaon mojen, “Monon selia mepeseemambaaon moji, iinon mono Pombaa gawombaa honjaajon ama selia mepeseero sokombaa.”

¹⁸ Qaa iikawaa kania ii kokaen: Iyangia jen qeangon aonkejuti, iyononon Anutuwaaw jaanon mende sokonjuto, Ponon moroga jen qeangon mubaati, iinon mono angotetenon kotiin nambaa. Kian.

11

Aposol takapolakaya yononon tiligon onombubo.

¹ Niinon uuna qaa tanijaan qaa boronja mon jen selena men ube iikawaajon mono mende moma bimoowu. Ii kilen nii gema mende nuwuyati, ii mojen.

² Niinon onoo eja motoongoo Kraist iwaa bunja koloogi emba saran jumuna soraaya kaanja onoombe iinondeen unuambaatiwaa qaaya jen somongowe. Kawaajon Anutunon onoonon ama uutanon motogoto moma uugereya waamakeji, niinon mono iikawaa so tosanon qaanon tutugon onoma kele qen horon ononji boliwubutiwaajon majakaka momakejen.

* 10:17: Jer 9.24

³ *Kokaembaajon majakaka momakejen: Mokolenon osonkakale ano Iiwnon (Eewanon) boliroti, iikawaa so umbuqumbulin yononon kaen me kaen jen tiligon onoongi uugianon menjerengoro jinjaun ambubo.

⁴ Iikawaa kania ii kokaen: Tosianon kan Jiisas jen asariniini, ii qaagoto, Jiisas morota mombaa kania jen sein laligogi ononon yonoojon mende mogi bimoonkeja. Unja Toroya bunja qen aogiti, ii qaagoto, ome monnon tosaana onoo uugianon kemero melokanjin laligon iikawaajon kilen konjilin mende moju. Oligaa Bunja moma angon kongiti, ii qaagoto, qaa tania ana so mon qatagadeen Oligaa Bunja qama lan jegi tosanon ii afaanagadeen moma angon komakeju. Kaen koloonkejiwaajon ononon kilen majakaka mon mende momakeju. Ii mende sokonja.

⁵ Kawaajon majakaka momakejento, nanamemena kaen me kaen gosigi niinon kamaanqeqeta mende koloojen. Tosianon aposol qa men umbuqumbulin lan amakejuti, niinon mono iyonoo newo baagianon qaago totoon laligojen.

⁶ Qaa nomakejutiwaa kitia ii kokaen jejen: Qaa awaga jejetaa tania ii saanon mende mojento, Bunja qaawaa kania ii mono moma sororogojen. Ii kambaŋa kambaŋa pondan asuganon inisaambe moma yagoju.

⁷ Ono metaama onomambaajon moma neena men kamaan aon laaligona nangomambaajon gawon men laligowe. Kawaajon Anutuwaanon Oligaa Bunja ii onoojon sewana qaa een jen asarin onoma laligowe. Kaen ama laligowetiwaajon tosanon noojon uuduuduu qaa kokaen jenkeju, “Poolnon kana uugun singisongo amakeja.”

⁸ Uumeleen kanageso tosanon gawon mende mewe kilen nandungia een nongi mewe nanjon nono ono een welen qen onoma laligowe. Tosianon iikawaajon kokaen jenkeju, “Poolnon yongoro meme sili kaana ama onoma laligoja. Kawaajon iinon aposol mende koloojato, ana gawonga menkeja.” Noojon kaen jen soonkeju.

⁹ *Onowo laligon iwoiwaajon amamaan memegemean men iikanon onoononga mon mende kuun men bimoon mun nene iwoiya mende men laligowe. Kaen qaagoto, uumeleen alauruna Masedonia prowinsonga kan iwoiwaajon amamaaweti, ii iima asarin monej nongi sokono. Nanamemena kuuya kanon men bimoon onomambotiwaajon moma galen men aon laligoweta mombo toroqen kaen laligomana.

¹⁰ Men bimoon onomambotiwa qana iikawaajon mono neenaa selenaa men uma laligojen. Monnon qana ii Akaia prowinsgiaa gomana gomana kuuya kanon qewagomambaajon amamaawaa. Kraistwaa qaa honanon mono nemun koma nono qaa kaen somongon jen nanjen.

¹¹ Ii naambaajon? Ii ono mende jopagon onombenaga, iikawaajon me? Mono onanon jopagon onomakejeni, ii Anutunon moja.

¹² Aposol sosona kaana koloonkejuti, iyononon nonowo “Ororon koloowombaa gawon tania iikayadeen menkejon,” kaen jewombaajon moju. Kawaajon kokaen kuun onoma jenkeju, “Poolwaa tani kaana gawon menkejoni, iikawaajon mono Pool kaana nanjon nonombu.” Gawongiaajon selegia mepeseewombaajon moma iikawaa kania mongamakejuto, ii saanon mende mokoloowu. Niinon ii kaana mende koloojen. Kawaajon men bimoon onomambotiwaajon mono neena galen men aon laligonkejena mombo toroqen iikaana laligomana.

* 11:3: Jen 3.1-5, 13 * 11:9: Fil 4.15-18

¹³ Yononon aposol hona qaagoto, aposol takapolakaya ano gawon meme ejemba osonkakalegiawo kolooju. Kraistwaa aposol nonoo tanitani koloon qendeema aon gawon lan menkeju.

¹⁴ Satan ano asasagaa gajoba tani kaana qendeema aon gawon lan menkeja. Kawaajon umbuqumbulin yononon kaen koloogitiwaaajon mende walingonkebona.

¹⁵ Kawaajon Satambaa welenqege ejembauruta yononon ejemba wengia qewombaa tanitani ama Kana qaa otaan iikaana kanon solana koloowutiwaaajon jen soon qendeema aonkeju. Gawon kaan lan menkejutiwaaajon nono mende aarun walingonkejon. Selememe kaen amakejuto, kamban tetegoyanon Anutunon tawagia nanamemengiaa so meleema onombaa. Kian.

Poolnon aposol gawon menj siimbobolo mamaga moro.

¹⁶ Qaana mombo kokaen jema: Onoononga tosonian noojon “Uuta qaaga laligoja,” kaen jen romongowuyaga. Kaen romongowuyagati een, nii eja uuta qaa kaana mono koma horon nombu. Kaen angi saanon ii kaana neenaa selen menj uma batugianon laligomana.

¹⁷ Awasankaka somata moma selen menj uma qaana jejen, ii Pombaa momonon mende otaan jejento, qaa ii eja uuta qaanon jewageen jejen.

¹⁸ Ejemba mamaganon batugianon balombaa nanamemen bologa otaan selegia menj umakejuti, iikawaajon niinon kaaniadeen ama qaana iikawaa so jejen.

¹⁹ Onoangio “Momo ejemba uuta koloojon,” jejutiwaaajon ononon ejemba uugia qaa yonoojon mogi mende bimoonkeja.

²⁰ Ononon hona toontoon kokaen kolooju: Ejemba koi kaana yonoojon mogi uugianon mende bimoonkeja: Monon unuama somongoro welenqegeuruta kamaanqegeta kolooju. Monon tutugon onoma nenegia nedaboronkeja. Monon jen kelekele ama onono iwaa buna kolooju. Monon iyanjaa selia menj uma qaa tokoronkota jen urungia getaalinkeja.

²¹ Ii kaana horon ureen ama onomambaaajon mono looloria koloon laligowe. Bonjona ama onombetiwaajon “Kee momo meraga kolooja,” jen noojon kaen romongoju me qaago? Qaa kaen jen iikanon saanon gamu qen nombutiwaa so kolooja me? Qaa jemaati, ii eja uuta qaanon jewageen jema. Umbuqumbulin yononon gawon menkejutiwaaajon selegia menj uma gamugia mende mojuti een, niinon mono kaanagadeen gawonaajon ama selen menj umambaaajon kotiinkejen.

²² Yononon qaa kokaen jen selegia menj umakeju, “Nono Juuda ejemba koloon Hibruu qaa jenkejon.” Kaen jenkejuto, niigago mono kaaniadeen koloojen. “Israel ejemba koloojon,” jenkejuto, niigago mono kaaniadeen koloojen. “Aabrahambaa esa ambouruta koloojon,” jenkejuto, niigago mono kaaniadeen koloojen.

²³ *Qaa mon ii eja uuta qaanon jewageen jema, “Yononon Kraistwaa gawona menkejon,” jenkejuto, niinon ii mono ii haamo ama unuugun menkejen. Niinon mono ejemba ii unuugun gawon kotiin menj laligowe. Kraistwaa gawombaaajon ama kapuare mirinon noongi kanon ii unuugun kamban mamaga rabe. Ooli waayawonon geriawo geriawo nun laligogi. Kambana kambana lombo mokoloon komumambaaajon ama laligowe.

²⁴ *Juuda jigo galen tosonian jegi arawambu non nugi inden 39 kolooro siimboboloya moma laligowe. Kaen ama nongi aren 5 kolooro.

* 11:23: Apo 16.23 * 11:24: Dut 25.3

25 *Room gawman yononon jegi oporondaayanon nugi indina karoon kolooro. Somaŋa motoonŋo jamonon nugi komumambaajon ambe. Wanŋo somatanon laligowe kowe torononon kuun qagon janŋoro indina karoon kolooro. Kambaŋ mononon wanŋo janŋoro kowenon kemen ween motoonŋo ano gomantiina mon kowe qaganon lan laligowe.

26 *Kambaŋa kambaŋa kana kema kan laligowe. Apu somasomata mamaga koton iikanon lombo mokolon tiwilaamambaajon ama laligowe. Kikekakasililin ejemba yonoojon ama koomuwaa toroko moma laligowe. Juuda kanagesouruna yonoojon ama lombo mokolon tiwilaamambaa ama laligowe. Waba kantri yonoojon ama lombo mokolon tiwilaamambaa ama laligowe. Taonŋa taonŋa kanon lombo mokolon tiwilaamambaa ama laligowe. Duuyaa gomaŋa gomaŋa kanon lombo mokolon tiwilaamambaa ama laligowe. Kowe koton kema kanon lombo mokolon tiwilaamambaa ama laligowe. Alauruna takapolakagiawo yononon nugi komumambotiwaajon wosona (ba kukuuna) kouma gojono laligowe.

27 Laaligona nanŋomambaajon gawon kotiin men laligowe. Gaon gbili mamaga laligowe. Gawon mamaga mewetiwaajon nenuwaa kambana mende ero nene apuwaa komun laligowe. Nene qaono kambaŋ mamaga bodi laligowe. Opo malekuwaajon amamaan totonŋa arin laligowe.

28 Iikayadeen qaagoto, toroŋen kokaen moma laligowe: Uumeleen kanagesoya kanagesoya kuuya yononon majakaka qaagia nijogi uunanon mono kambaŋ so moma bimoon laligowe.

29 Momalaari alauruna daen yononon sololon looriŋuti een, niinon mono kaanjadeen ii mobe bimooro uuna looriŋkeja. Monon kongoro ano uumeleen alananon singisonŋo anji, singisonŋo iikawaa gerianon mono noo uuna kaanagadeen nooro tembomakejen.

30 Ononon sele men-uu qaagadeen mobombaa siina momakeju. Kawaajon niinon selen men ubenagatiwaa so koloowenagati een, nii selenaa iwoiwaajon qaagoto, mono uunaa iwoiwaajon kamaanqeqeta koloowe esunŋa kamaankejiwaajon ama selen men ubenaga.

31 Anutu Pon Jiisaswaa Maŋa kambaŋ so mepeseenin tetegoya qaa akadamuyawo laligon ubaati, iinon mono noo kania moro qaa qolonmolongoya qaagoto, qaa honŋa toon ii jejen.

32 *Damaskas sitinon laligowe kin Aretaswaa kiapyanon goondo-monuruta noma somonŋon nombutiwaajon jen koton onono Damaskas ejemba yonoo siti sopa naguyanon emboma olon koma kemambotiwaajon galen men nanŋi.

33 Kaen nanŋito, alauruna yononon noma konde uutanon nooma kasanon somonŋon siti kiropo jenŋenanonŋa sosooda anŋi namonon kamaan koma borianonŋa olon koma kawo. Kian.

12

Poolnon jaameleen unŋa iima isaisaan qaa moro.

1 Onoo selememe alaurugianon jaameleembaa qaaya qaaya jenkejuti, iikawaajon niinon kaanagadeen selen mepeseen jaameleembaa qaana jemaŋa. Qaa ii saanon mende ilaan onombaato, kilen qaa toroŋen jaameleen unŋaya unŋaya ii Ponon qaagia nisaano mobeti, iikawaa sunduya jemaŋa.

2 Eja mon moma mube Kraistwo qokotaan laligoja. Unŋa Toroyanon ii wano namowaa koosu haamo jawoya uugun uma senŋelao jawoya uugun

uma Anutu iyan̄aa Siwe goman̄ uutan̄on̄ eu uro. Kamban̄ iikan̄on̄adeen̄ gbani 14 tegoro laligojon̄. Seliawo me selia qaa un̄a kokoosoyagadeen̄ uroti, ii mende mojen̄. Anutun̄on̄ ii moja.

³⁻⁴ Un̄a Toroyan̄on̄ eja ii wano Anutuwāa oyan̄boyan̄ goman̄an̄on̄ uro qaa qaita mon̄ jegi moro. Balon̄ eja niin̄on̄ qaa ii jemambaajon̄ songo eja ano qaa ii balon̄ ejemba ananaa qaananan̄on̄ jewombaa so qaago. Seliawo me selia qaa uroti, ii Anutun̄on̄ moja. Niin̄on̄ ii mende mojento, iwaa sunduya mojen̄.

⁵ Niin̄on̄ eja iwaan̄on̄ iwoi kolooroti, iikawaajon̄ selena men̄ uman̄atiwaa so koloojen̄. Neenaajon̄ ii kolooroto, kilen̄ iikawaajon̄ ama neenaa selena mende mepeseen̄kejen̄. Kawaajon̄ qaagoto, esun̄kamakamaa koloojen̄iwaajon̄ kaen̄ amakejen̄.

⁶ Neenaajon̄ selena kaan̄agadeen̄ men̄ umambaajon̄ mobenagati een̄, qaana mono qaa hon̄aa so jewenaga. Kaen̄ qaa omaya jeje ejaga mende koloowenagato, ii kokaembaajon̄ kolatin̄ aon̄kejen̄: Kuuya on̄on̄on̄ jaameleen̄ ii iibetiwaajon̄ qaa dindin̄a uugun̄ noojon̄ mogi uuta koloomambo. Nanamemena ambe iigi qaa jewe mogiti, mono iikawaa sogadeen̄ gosin̄ nombutiwaajon̄ mojen̄.

⁷ Nisan̄nisaan̄ qaa uuta mobe qaa tosaan̄a uugun̄keji, iikawaajon̄ awelegon̄ aomambotiwaajon̄ Anutun̄on̄ iwoi jetawo noo sele busunan̄on̄ ano sosoro somambaa so nun̄keja. Satambaa gajoban̄on̄ siimbobolo ii nono momakejen̄.

⁸ Kawaajon̄ Pon̄on̄on̄ ii sele busunan̄on̄ga itagowaatiwaajon̄ qama kooliwe indin̄a karoon̄ kolooro.

⁹ Kaen̄ qama kooliweto, qaa kokaen̄ nijoro, “Qaago. Esun̄kamakamaa koloona noo ku-usunan̄on̄ mono afaangon̄ uuga saa qero akadamugawo koloon̄kebaa. Kawaajon̄ noo kalen̄morian̄a mono bun̄a qen̄ aona sokombaa.” Qaa ii nijon̄ Kraistwaa ku-usunan̄on̄ qanan̄on̄ ubaatiwaajon̄ momakejen̄. Kawaajon̄ esun̄kamakamaa koloon̄kejen̄iwaajon̄ selena mepeseen̄kejen̄. Lombo ii qaombaatiwaajon̄ mende toroqen̄ qama koolin̄kejen̄.

¹⁰ Kraistn̄on̄ nii esun̄kamakamaa koloon̄kejen̄i, kamban̄ iikan̄on̄ esun̄ nono kotiin̄ namakejen̄. Kawaajon̄ esun̄kamakamaa koloojen̄iwaajon̄ kilen̄ mobe sokono kiku mende amakejen̄. Tosian̄on̄ uuqege qaa tokoron̄kota jen̄ non̄gi mobe sokoma non̄ja. Kraistwaajon̄ ama kakasililin̄ sisiwerowero ama non̄gi kon̄ajilin̄ moma kan̄on̄ kilen̄ uubon̄jon̄ mokolon̄kejen̄. Kian̄.

Pooln̄on̄ Korint̄ yon̄oojon̄ majakaka moro?

¹¹ Selena men̄ uma eja uuta qaa tan̄in̄aan̄ koloojen̄. Dingowutiwaajon̄ ama kana morota mon̄ mende mokolon̄ noojon̄ mogi ubaatiwaajon̄ ii jejen̄. On̄an̄on̄, Anutun̄on̄ mende ilaan̄ nonagati een̄, neeno mono iwoi mon̄ mende ambe gemaqege qaagian̄on̄ hon̄a koloonaga. Hon̄a koloonagato, nanamemena kaen̄ me kaen̄ gosijen̄i, mono kamaan̄qeqeta mende koloojen̄. Tosian̄on̄ aposol qabun̄agiawowaa qa men̄ umbuqumbulin̄ lan̄ laligojuti, niin̄on̄ mono iyon̄oo newo baagian̄on̄ mende totoon̄ laligojen̄.

¹² On̄oo batugian̄on̄ gawon̄ men̄ lombo mamaga moma mokosin̄gon̄ laligoweti, iikan̄on̄ Anutuwāa ku-usunan̄on̄ sololon̄ nono an̄golet̄o aiwese kania kania asugiro. Nanamemen̄ iikan̄on̄ aposol koloojen̄iwaa kania qendeema on̄on̄ota iigi.

¹³ On̄o ilaan̄ on̄ombe ano uumeleen̄ kanageso tosaan̄a ii on̄owo ororon̄ ama on̄ombe. Tosaan̄a on̄ombe waagita on̄o mono nomaen̄ on̄omesaowe een̄ laligowuyaga? On̄an̄on̄, nan̄gon̄ nombutiwaa lombota ii on̄oo qagian̄on̄ mende ambe. Aposol takapolakagiawo yon̄on̄on̄ lombo ii on̄oo qagian̄on̄

amakejuto, niinon ii tosaana yonoo qagianon ambe bosimakeju. Nanon nombutiwaajon mende kuun onoma iikanon koposo ama onombe me? Kawaajon “Poolnon koposo ejaga kolooja,” jewuyaga, mono qinjina ii mesaowutiwaajon qisin ononjen.

¹⁴ Mobu, kamban kokaamba mombo onoonon kamambaajon jojoriwe indina karon koloojaa. Kan gawona nangowutiwaa lombota ii dunanon mombo onoo qagianon mende amana. Ii qaago. Onoangiaa esuhina-giaajon mende koposongonkejento, onoangio noo siin mobutiwaajon mojen. Merabora yononon nemunmanjurugia nanon esuhina men kululuun onombutiwaa so mende koloojuto, nemunman yononon ii meraboraurugia yonoonon men kululuugi sokombaa. Iikawaa so uuwaa gawon baagen niinon mangia koloojen. Kawaajon uunon baagen ilaan onomambaajon mojen.

¹⁵ Kawaajon ononon qeangowutiwaajon iwoina kuuya ii korisoro qaganon togon onombe onoo buna koloowaatiwaajon mojen. Neenaa laaligona kaaniadeen qeangowutiwaajon qeleemambaajon mojen Kaen honona qaa jopagon onombe uujopananon somariinkejato, onoo uukalengianon mono kilen naambaajon waziinkeja?

¹⁶ Onanon, nanon nombutiwaa lombota ii onoo qagianon mende ambe. Noo tuarenjenjuranon qaa iikawaajon uumotoongo anjuto, tosanon kokaen jewuyaga, “Pool ii momo eja koloojiwaajon tiliqili ama uugia mejangon kokosiin onoma monengia kaen me kaen horonkeja.” Qaa ii hona qaago!

¹⁷ Ii nomaembaajon jeju? Nenauruna wasin onombe onoonon kagiti, iyonoononga monon Pool esuhina mubutiwaajon kuun onono me qaago? Qaago.

¹⁸ Taitus onoonon kawaatiwaajon kuun mun uumeleen ala mon iwo wasiwe kari. Taitusnon nii esuhina nombutiwaajon kuun onono me qaago? Qaago. Un Toroya motoongonon mono sololoon norono gawon nanonganowaa kana motoondeen kema kan laligori. Kian.

Poolnon Anutuwa ku-usun qaganon kawa.

¹⁹ Tere koi weengon iikanon noojon kokaen romongowubo, “Qaa jen muniji, mono iikawaa kitiaga kaparan koma jen kaen ooja.” Oo wombo alauruna, niinon iikawaajon kokaen jema: Niinon Kraistwo qokotaan qaana Anutuwa jaasewananon jen oowe. Gawonana kuuya ii ononon uugia meagon kotikotii mokoloowutiwaajon menkejon.

²⁰ Onoonon kan iibe nanamemengia togonkejen, ii mombo otaan laligowubo. Kaen mokoloon onomambotiwaajon majakaka mojen. Nanamemengiaa irona meleema onombe qagianon ubaati, ononon tani amanati, ii togowuya, iikaen mojen. Batugianon nanamemen kokaen ambubotiwaajon toona mojen: Uunon motoqoto moma juma andoruru jewubo. Uuduudu ama yon jewubo. Selenon kuukuu ama aon deema onoangiaa tuumbaajonadeen romongon laligowubo. Gemageqe qaa tokoronkota jen iikanon men bolin aowubo. Tosaana yonoo qaagia aasangoyanon jegi dimbonawo kembabo. Jaba-arambaran ama arenja tororo mende otaan onoangiaa aingianon lan laligowubo.

²¹ Kaen ama laligowuti een, niinon kokaen koloowaatiwaajon majakaka moma kama: Ejemba mamaganon wala singisongo ama laligogiti, niinon iyonoonon uukondun ama saamambo. Nanamemen jewonawo lan otaan siingia kombomana mokoloowutiwaajon serowilin ama gamugia moma

mende moma bolin aogi. Batugianon kawe uugia mombo mende meleenji injibe Anutunon uuna kuuro mombo ukamakamaa amambo. Kian.

13

Galen meme qaa konoga

¹ *Kamban kokaamba onoonon kawe indina karon koloowaa. “Qaawaa jakeyanon aambaa qaaya kuuya ii ejemba woi me karonan nanjon jegi kotinjeja.”

² Niinon Buna qaa iikawaa so anjen. Onoo batugianon laligowe indina woi kolooro kamban iikanon galen meme qaa onombe. Qaa ii kamban kokaamba mombo qen gbilin waladeen jejen, iikanon tegoja. Kawaajon mombo kamanati, kamban iikanon ejemba singisonjo wala angiti me anjuti, ii mende injima koboomana. Kilenagiawo onjo mono kuuya mindinjon onomana.

³ Kraistnon esunkamakamaa qaganon mende ama onomakejato, ku-usuna onoo batugianon qendeemakeja. Kraist iikanondeen mono sololon nono aposol koloon qaa jenkejen, onjo iikawaa kaniaajon uuwoi ama kaparan koma qisin onkeju. Kawaajon siligiaa so mono qaa jen onoma mindinjon onomana.

⁴ Kraist maripoonon qegi komuroti, kamban iikanon esunkamakamaa tani laligoroto, kilen Anutuwa ku-usunanon nemun koma muro kotin laligoja. Niinon kaanideen iwo qokotaan neena esunkamakamaa koloon laligojento, Anutuwa ku-usunanon mono nemun koma nono Kraistwaa jeta ten koma mindinjon onomambaaajon kotin laligojen.

Mono onoangia gosin aon uugia melembu.

⁵ Mono onoangia tororo gosin aowu. Uugia meleema onanon Kraist moma laariju me qaago, iikawaajon mono angotetenon ama gosin aowu. Kraist Jiisaswaa Unayanon uugianon kotin laligoji, ii moma kotoju me qaago? Uugianon mende laligoji een, onjo mono angotete iikanon kamaan unuro Kraistwaa buna mende kolooju.

⁶ Niinon onoonon aposol hona koloojen me qaago, onjo kaen gosin nonji angotete iikanon mende kamaan nuwaa, iikaen mojen. Onjo noo kaniaa kaen asuganon iima moma kotowutiwaajon jejeromonromon ama laligojen. Kawaajon mindinjon onombe onanon sokombaa.

⁷ Qaa kuuya onon koujen, ii anga soowabotiwaajon Anutu qama koolijon. Qaa monjen soon laligogi kan mindinjon onombe tuarenjenurunanon mono aposol ku-usuna onanon iima asariwuya. Kaen koloowaatiwaajon mende qama koolijen. Onjo mende mindinjon onomanatiwaa so niibubotiwaajon mende qama koolijento, ononon uugia dindina meleembutiwaajon qama koolijen. Uugia onanon meleembuti een, niinon mende mindinjon onombe tuarenjenurunanon noojon toroqen “Eja loolooriaga!” jen mobuyagato, ii kilen.

⁸ Nono qaa hona qotogon mon utegowombaajon amamaawonato, qaa honanon seiwaatiwaajon saanon nambona.

⁹ Niinon ku-usuna mende qendeema esunkamakamaa tani laligowe ononon kotin nambuti, kamban iikaananon mono kisoro amakebona. Uumeleembaa akadumugia kuuya mokolon kotin nambutiwaajon nononon Anutu qama koolin munkejon.

¹⁰ Ponjon onjo men kamaan onomambaaajon qaagoto, uugia meagowe kotiwutiwaajon moma ku-usuna ii nono. Ku-usun iikawaa qaganon

* 13:1 Dut 17.6; 19.15

nama onoonon kamanati, kambaŋ iikanon geriawo ama onomambotiwaajon mono qaa koi koriganon laligon onoojon tere koi oojeŋ. Onoangio mindiŋgon aowuti een, mono bonjoŋa ama onomaŋa. Kian.

Yeizozo qaa tetegoya

¹¹ Oo uumeleen alauruna, qaana jeŋ tegon qambaŋmambaŋ kokaen ononjeŋ: Mono aisoŋ laligowu. Kaniagia sooroti, ii mono kuuya mindiŋgodaborowu. Uukuukuu qaa ononjeŋi, ii mono buŋa qeŋ aon teŋ kombu. Qaa jeweti, iikanon mono uumotoon ama luaenon laligowu. Kaen angŋ Anutu jopagon aowutiwaajon inaan nonoma luae qeŋ nonombaati, iinon mono onowo laligowa.

¹² Ono uumeleen alaurugia yonowo mono jolongia jeŋ angon aon kana soraaya otaan buugia kitoŋ neŋ aon laligowu. Anutuwaŋ ejemba soraaya kuuya koi laligojuti, iyononon yeizozogia angŋ onoonon kaja.

¹³ Pon Jiisas Kraistnon mono kalenmoriaŋa onono Anutuwaŋ uu-jopayanon nemuŋ koma onono Unŋ Toroyanon kuuya inaan onono uumotoon ama ainjolon laligowu. Kian.

Galesia Tere Poolnon Galesia yonoo Tere ano. Jen-asa-asari

Poolnon Buŋa Tere koi Galesia prowinswaa uumeleen kanageso yonoojon ooro. Galesia prowins ii Eisia Maino (Turkey) uutanon Room yononon jen koton onongi baagianon laligogi.

Aposol yononon Anutuwaa Buŋa qaa jen seigi wala Juuda tosaana ano kanagen waba kantri tosanon kaanagadeen uugia meleengi. Kamban iikanon Juuda yononon kaparan koma qaa woi kokaen jegi bimooro:

1) “Waba kantri yononon Mooseswaanon Kana qaawaa so Anutuwaa aiweseya selegianon mende kotowuti een, iyononon mono uumeleen kanageso hona mende koloowuya.” Anutunon ejemba iyanjaajon meweengon ononoti, iyonoo aiweseya ii sele koto. Jen 17.10–12. Poolnon ii moma “Qaa ii hona qaago!” jen kokaen jen koton onono, “Waba kantri yononon Jiisas moma laarigi Anutunon momalaarigia iikawaajon ama qaagia jen tegoro solanani uumeleen tuun hona koloowuya.”

2) Boi takapolakaya yononon Poolnon Unja Toroyaa ku-usunon gawon meroti, ii men kamaan ama kokaen jegi, “Pool ii aposol hona mende koloojiwaaajon ama qaaya mende mobu.” Kaen jegito, Poolnon kotiin jero, “Niinon Jiisaswaa Oligaa Buŋa jeje ejaga koloowe Anutunon metogon kuun nono aposol honaga laligojen.” Kaen jen Galesia yonoo uumeleen tuuna tuuna nanamemembaa qambarmanban qaa ooro. Uunana meleembonati een, mono afaangon Kraist jopagon gawona menin hona koloowaa.

Buk kokawaa bakaya wana 5 ii kokaen:

Qaa mutuya 1.1-10

Pool nii aposol hona koloojen 1.11–2.21

Anutu kalenmorianaa Buŋa qaa 3.1–4.31

Nononanaa aihnanaa songoya 5.1–6.10

Terewaa qaa kota wana 6.11-18

¹ Pool niinon qaa amin mobombaajon Galesia uumeleen kanageso onoojon tere koi oojen. Wasiwasi eja koloojeniwaa kania ii kokaen: Ejembanon aposol gawombaajon mende kuun nongi men laligojen. Balon eja mononon mende wasin nonoto, Jiisas Kraist ano Man Anutu ii koomunonga men gbiliroti, iyoronon mono arengon aposol gawon noni men nanjen.

² Neŋauruna kuuya niwo nanjuti, iyononon nii kotingon nongi tere koi ambe Galesia prowinsnon uumeleen kanageso tuuna tuuna onoonon kaja.

³ Anutu Manana ano Pon Jiisas Kraist yoronon mono kalenmorian ononi luaenon laligowu.

⁴ Jiisasnon ananaa Anutu ano Man iwaa je buuta otaan ananaa singisongonanaajon ama laaligoya qeleeno qegi. Kamban kokaamba namowaa kamban bologanon laligonkejon, iinon mono kokainonga hamo qen metogon nonombaatiwaaajon ama komuro.

⁵ Kawaajon Anutuwaa qabunaya kambana kambana mepeseenin tete-goya qaa akadamuyawo en en ubaa. Qaa ii onanon.

Oligaa Buŋa ii mende jen soon modoqodowagowu.

⁶ Niinon onoo kanagiaajon ama aaruwe jaa kona luguja. Anutunon Kraistwaa kalenmorian buŋa qen aowutiwaaajon onono iwo laligogito,

niinon onomesaowe tosanon kan Oligaa Buna morota jegi kamban mende koriro eleema qaa doogoya kanon qokotaan enkalolon laligoju. Kawaajon mono aarun tililingojen.

⁷ Qaagia ii Oligaa Buna hona mende totoon koloojato, ejemba tosanon Kraistwaa Oligaa Buna ii enkalolon men meegeeran angi dogoja. Kaen kolooro lan liligon ejemba kuun onongi uugia sisau kolooro laligoju.

⁸ Ejemba kaana ii mono yamagen (kozigen)! Nononon Oligaa Buna jen asarin onoma laligonini, monnon ii qewagon buna qaa morota jen asarinagati een, iinon mono Anutuwa jaanon gere siawaa buna kolooja. Ii nonoononga monnon me Siwewaa gajoba monnon kamaan jenaga, ii kilen qaa kaana mono mende totoon ten kombu. Qaa doogoya ii kilen.

⁹ Qaa wala jen laligonini, iikayadeen mono keteda koi mombo jejen: Ononon Oligaa Buna analin moma angon kondaborogiti, monnon ii qewagon buna qaa morota jen asarinagi een, Anutunon mono ii qasuaan muro gere sianon kemeba.

¹⁰ Qaa kaen jejeni, ii ejembanon nisosoroogi neeno yonoo jaanon sokomambaaon ama mende jejento, Anutunon niiro iwaa jaanon sokomambaaon ama ii jejen. Niinon balon ejemba uuqeeango moma nombutiwaajon mende totoon kaparan komakejen. Toroqen ejemba kele ama onoma usugowenagati een, niinon mono Kraistwaanon gawon memambaaon amamaawenaga. Kian.

Kraistnon men letoma nono aposol koloowe.

¹¹ Oo alauruna, Oligaa Bunawaa kania ii kokaen moma yagowu: Buna qaa jen asarinkejeni, ii balon eja monnon mende uunon junjun qaa jerota eja.

¹² Monnon mon ii mende kuma nono. Ii balon eja mombaamonga mende moma angon kombeto, Jiisas Kraistnon iyan asugin noma Oligaa Bunaya nisaano moma asariwe noo bunaga kolooro.

¹³ *Ononon noo kania saanon moju. Juuda ejembanon Anutuwa Kana qaawaajon uugere amakejuti, niinon waladeen iyonoo momogia otaan yonoo so koloon men laligowe. Kaana laligon Anutuwaanon uumeleen kanageso ii unun ureen jaabamagege men onoma laligowe. Geriawo sisiwerowero ama onoma men tiwilaan onomambaaon angobato men laligowe.

¹⁴ *Juuda ejemba gbaworo alauruna gbaninana motoonanon laligonini, niinon iyonoononga seiseiya ii haamo ama onoma Kana qaawaajon uugere men laligowe. Kaen laligon Juuda nanamemenanaa kania tororo otaan ambosakonanaa jenkooto qaa kamaawabotiwaajon mono honon qaa kaparan koma laligowe.

¹⁵ *Kaen ama laligoweto, Anutunon walagadeen nemun goron uutanonga niima iyanajon meweengon nono ano kanagen kalenmorianajon ama noon. Noonoti, iinon mono noojon aren kokaen moro sokono:

¹⁶ Iinon Meriaa kania nii nisaano momambaaon moma Jiisaswaa Oligaa Bunaya men waba kantri tosanon kema yonoo batugianon jen asarin laligomambaaon nijoro. Iinon kaen nijorotiwaajon ama niinon waama kanakanaiyanonga kanain balon ejemba yonoo gejanono qaagiaajon mende totoon mongama qisin onoma laligon koube.

¹⁷ Kaanjadeen Jerusalem sitinon mende uma wasiwasi eja aposol wala laligon kougiti, iyonoonon mende kema asugiwe. Kaen qaagoto, iikanondeen Arebia gomanon kema laligon mombo Damaskas sitinon eleembe.

¹⁸* Damaskas eleembe gbani karoŋ tegoro “Piito iima moma kotomaŋa,” jen Jerusalem sitinoŋ uma iwo somaŋa 15 kawaa so laligowe.

¹⁹ Kanon laligoweto, wasiwasi eja aposol tosaŋa ii mende injiibe. Pombaa koga Jeims iigadeen iibe.

²⁰ Kawaaŋ mobu, qaa oon ononjenj, ii qaa honaga kolooja. Qolonmolongoya mon qaago. Qaa ii Anutuwaaw jaasewanonon jejen.

²¹ Jerusalem mesaon Siria ano Silisia balonon kema gomaŋ tosaŋa liligon laligowe.

²² Kaen kema laligoweto, Judia prowinswaa uumeleen kanageso tuuŋa tuuŋa Kraistwo qokotaan nanjuti, iyononon mende niigitiwaaŋ kamban iikanon nii mende moma koton noma laligogi.

²³ Noonon buju qaa kokaenda ii yonoo geagianon kemero mogi, “Wala sisiwerowero men nonoma laligoroti, iinon mono letoma laligoja. Moma-laari qaa aliwaatiwaaŋ jaabamagege men nononoti, iinon mono kamban ketada kokaamba aŋo qaa iikayadeen jen asarinkeja.”

²⁴ Kaen moma noonon ama Anutu mepeseen mun laligogi. Kian.

2

Aposol yononon Pool horogi batugianon karo.

¹ *Kawaa gematanon gbani 14 tegoro kanon “Barnabaswo Jerusalem sitinoŋ mombo umaŋa,” jen Taitus kaanagadeen wambe motoon unin.

² Anutunon wala noonon asugin kemaŋatiwaa qaa nisaanotiwaajon ama yorowo kema Jerusalem keuma gawonaa kania jen asarin onombe. Gawon pondan men kouma laligojenj, iikanon aposol yonoonon mende sokono gawonaa honanon kamaan qero pogowabo. Kaen romonon sunduna ejemba omaya yonoonon lan mende injoweto, jotamemeurunana goda qen onomakejonj, iigadeen horon onombe ajoroogi. Ajoroogi kanon Oligaa Buŋa waba kantri batugianon liligon jen seinkejenj, ii asuganon jen asariwe mogi.

³ Yononon ii moma “Saanon!” jegi. Kaen jen nenana Taitus Griik eja iinon niwo laligoroto, kilen somataurunana yononon Anutuwaaw aiweseya selianon kotowutiwaajon mende jen koton mugi. Juuda nonoonon Kana qaa ii mende men kotiin mugi.

⁴ Juuda somata yononon qaagoto, tosanon eja selia kotowombaaŋ moma batuyanon batuyanon kuun jegiti, boi takapolakaya iyonoo kanagia ii kokaen: Yononon “Uunana meleenon,” jen kaen monon nonoo kanianana iima kotowutiwaajon olon jan qen kan ala kaan batu-nananon kouma laligogi. Nono Kraist Jiisaswo qokotaanin laaligo walagaa kasanonga isama nonono solan laligojonj, iikawaa silia iima kotowutiwaajon nanji. Yononon nonoonon kokaen moma koposongogi: Saanon laligogi ononin ananaa sopa uutanon kougi Mooseswaa Kana qaa baatanon onoonin ananaa welenqegeurunana koloowuya.

⁵ Kaen koposongon metama nonongito, nononon Oligaa Buŋawaa qaa honanon meekeesoo koloowabotiwaajon nanjon. Ii onoo batugianon agokayan konin kotiin ewaatiwaajon nanjon. Kawaaŋ kamban monon mende loorin qaagiaa baatanon kembombaajon mende totoon wambe-laani.

⁶ *Ajoajoroonon nii Buŋa qaana jen asariwe jotamemeya yononon “Saanon!” jen niinon Buŋa qaa mon toroqen jemaŋatiwaajon mende jegi. Eja ii geregiaga koloogi goda qen onomakeju. Qabuŋagia kaen me kaen

* 1:18: Apo 9.26-30 * 2:1: Apo 11.30; 15.2 * 2:6: Dut 10.17

kolooji, niinonj iikawaajonj mobe so motoonggo kolooja. Anutunonj ejemba tosaanja mende ninisosoroonj tosaanja mende sureenj onjomakeja. Keda motoonggononj gosinj nonomakeja.

⁷ Buŋa qaana mende totoonj utegogito, Anutuwaanonj gawonj areŋa iikawaajonj mono “Ahaa!” jenj kokaenj iima asarigi: Anutunonj moma laarinj nonoma Oligaa Buŋa jenj asariwombaa gawonja ii kokaenj mendeeno: Niinonj ii waba kantri batugianonj jenj seiwe Piitononj Buŋa qaa iikayadeen Juuda kanageso yonoojonj jenj asariŋ uugia kuunj onjomakeja.

⁸ Gawonja kaenj mendeema aposol Piito inaanj muro Juuda eja selegia kotogiti, iyonoo batugianonj uukuukuu gawonj menkeja ano nii kaanjiadeen inaanj nono wasiwasi ejaga koloonj waba kantri batugianonj liligonj gawonj iikayadeen menkejenj.

⁹ Kawaajonj Jeims, Piito ano Jon, eja geria qabunagiawo yonononj Pononj kalenmorianj kaanja nono laligoweti, qaa ii moma kotogi uumotoonggo aninj. Gawonj kaenj mendeema iikawaa kaisareyaga Barnabaswo noro boronara qegi kokaenj jenj kotiiniŋ, “Noro waba kantri yonoononj kema gawonj meri onjoangia Juuda kanageso yonoo batugianonj toroqenj gawonj menkebu.”

¹⁰ Qaa motoonggo qisinj noroma kokaenj toroqenj nirijogi, “Ejemba wanaya ilaanj onombojonj mono toroqenj romongonj laligowao.” Kaenj nirijogi niinonj iikaanagadeen ama onjomambaajonj kaparanj koma laligojenj. Kianj.

Poolnonj Piito jenj qotogonj muro.

¹¹ Kaenj jenj kotiininto, Piitononj Antiokia sitinonj kanj melenqeleenj ano ejemba uugianonj mamaga boliro. Kawaajonj Piitononj karo iibeti, kamban iikanonj niinonj jaayanonj kuunj kokaembaajonj tuarenjenj ama mube:

¹² Piitononj wala waba kantri yonowo laligonj nene motoonj nenj laligogito, eja tosianonj Jeims mesaonj Jerusalemga kagi iikawaa gematanonj ejemba ii injiima sisiriŋ sigensigenj nano. Anutuwaa aiweseya selegianonj kotogi yonoojonj toroko moma zirinjziriŋ ama Juuda tuunj yonowo qokotaan laligoro.

¹³ Kaenj waba kantri ejemba ii mojogia tiiro kongbara qegi Juuda uumeleenj ejemba tosianonj kaanagadeen Piitowo qokotaan uumeleembaa selesele qenj nangi. Selesele qenj nama Barnabas kaanagadeen horogi yonowo jibijabu qero.

¹⁴ Kaenj ama nanamemengianonj Buŋa qaa honja dindinagadeen mende otaagiti, niinonj ii iima ejemba kuuya yonoo jaasewangianonj nama kokaenj ijowe, “Piito, gii Juuda ejagato, kilenj waba kantri yonoononj nanamemengia otaanj laligojanj. Gii Juuda ananaanonj nanamemenj mende otaanj kilenj waba kantri ejemba ii otaanj nambutiwaajonj kuunj onoma uugere amakejanj? Ii mende sokonja.” Kianj.

Juuda ano waba kantri anana Anutuwaa jaanonj ororonj koloojonj.

¹⁵ Juuda koloonj uunana meleeninji, nonononj waba kantri ejemba singisongogiawo kaanja mende koloonj laligojonj.

¹⁶ *Kaanja laligojonto, hamoqeqewaa kania ii kokaenj erota moma yagonj: Jiisas Kraist moma laarinj qaana jenj tegoro solananiŋonj. Mononj Kana qaa otaanj iikaanja kanonj solanja mende koloowaa. Kawaajonj nonononj kaanjiadeen solanja koloowombaaonj moma Kraist Jiisas moma laarinj muninj qaana jenj tegoro solananiŋonj. Ii Kana qaa tenj kombonagatiwaajonj ama qaago.

¹⁷ Kaenj ama Kraistwo qokotaan Anutuwaa jaanonj solananiwombaaonj kaparanj koninj Anutunonj kilenj mokoloonj nonono nononano kantri tosaanja

* 2:16: Ond 143.2; Room 3.20, 22

yonoo tani kaanja singisongonanawo laligojoni een, Kraistnon singisongo ambombaajon nemun koma nononja me qaago? Qaago totoon! Qaa ii yamagen (kozigen)!

¹⁸ Kana qaa otaan solanja koloowombaa qaaya ii kondeema gewagowe. Qewagoweto, ii mombo angobato men jen kuuwenagati een, mono Kana qaa iikayadeen qotogon singisongo ejaga koloon kania mombo iikaen mokoloomambo.

¹⁹ Wala kania iikaen mokoloon Kana qaawaajon ama koomuya tani kaanja koloowe. Kaen koloowe Kana qaanon mende toroqen galen koma nono solanja laligojen. Niinon laaligona Anutuwaanon ambe Kraistwo maripoonon nugi kaanja komun nama iwo kotiin laligojen.

²⁰ Kawaajon neeno mende toroqen laligojento, Kraistwaa Unayanon mono noo uunanon kotiin laligoja. Kraistnon uu jopagon noma laaligoya noojon qeleema dowena mero. Kawaajon toroqen jaawo laaligo laligomanati, ii mono Anutuwaa Meria moma laarin mun laligomanja.

²¹ Kana qaa otaan iikaanja kanon solanja koloowonagati een, Kraistnon mono een toontoon komunaga. Komuroti, ii moma laarin Anutuwaa kalenmorianja kaen mende qewagonkejen. Iikanon mono nemun koma nonono solananinkejon. Kian.

3

Kana qaawaajondeen nambu me Jiisas moma laariwu?

¹ Oo Galesia kaamaa ejemba, uugia qaa! Niinon Jiisas Kraist maripoonon gegitiwaa kania ii jaagianon ama jen qendeema onombeto, monon noo gemananon kan uusooso men onono jinjaun qeju. Ii mende sokonja.

² Iwoi motoondago qisin onombe nijogi momambaajon mojen: Ononon Unja Toroya ii mono nomaen ama bunja qen aogi? Ii Kana qaa otaagitiwaaajon ama qaagoto, Oligaa Bunja moma Jiisas moma laarigi Unja ii uugianon ano bunja qen aogi. Niinon qaa ii duduuwubotiwaajon nama uugia kuujen.

³ Ii duduugitiwaa tanitani meleema momogia mesaon uugia sooro kaa-maa anju. Wala Unja Toroyanon uugianon kemen inaan onono kania kanain kengito, mombo Mooseswaa Kana qaawaa kaniaon kemen kemakeju. Kamban kokaamba onongiaa esun qaganon solanja koloowombaaajon angobato menkeju me? Esungia iikanon mende sokonja.

⁴ Kraistwaaajon ama siimbobolo mamaga ama onongi qagianon uroti, ii mono een toontoon moma bosima laligogi me? Honja mende kolooro ii mono onanon een toontoon bosingi. Kawaajon onono mono ejemba uugia qaaga laligoju.

⁵ Kawaajon Anutunon Unja Toroya onoma batugianon angoletto kania kania esunmumuyawo menkeji, ii ononon Bunja qaaya moma Jiisas moma laarinkejutiwaajon ama menkeja. Kana qaa otaankejutiwaajon ama ii mende menkeja. Qaago. Qaa ii mono mende duduuwu. Kian.

Aabrahambaa kana otaanin sokombaa.

⁶ *Qaa iikawaa so Anutunon Abraham ama muro ii Bunja qaanon kokaen oogita eja, "Abrahamnon Anutu moma laarin muro iima qaaya jen tegoro solananiro."

⁷ *Kawaajon Aabrahambaa kania romongon kokaen mobu: Daen yononon Anutu moma laarinkejuti, iyononon mono Aabrahambaa mundanuruta koloon laligoju.

* 3:6: Jen 15.6; Room 4.3 * 3:7: Room 4.16

⁸ *Anutunonj walawala areña kokaen ano, “Ejemba Juuda qaago yononon nii moma laarinj nongi qaagia jen tegowe solananiwuya.” Areña kaen ama iikawaa so Aabrahambaaonj Oligaa Bunja qaa walawala kokaen ijoro, “Goojonj ama noo kotuemotuenanonj mono namowaa ejemba tuunj kuuya yonoo qagianonj ubaa.” Tosianonj qaa ii waladeen iima asarinj Bunja qaanonj oogi.

⁹ Aabrahamnonj Anutu moma laarinj muro kotuegonj muro momalaariwaa wanjaleya kolooro. Iikawaa so daen yonononj Aabraham kaanja moma laarijuti, Anutunonj ii kaanagadeen kotuegonj onono Aabrahambaa mundañuruta koloowuya.

Jiisasnonj kitinana kolooro Anutuwaa qasumasuwaa bunja qen aoro.

¹⁰ *Kaen koloowuyato, kuuya yonononj Kana qaa otaanj kawaa qaganonj laarinj laligojuti, Anutunonj mono qasuaan onono laligowuya. Qaa ii Bunja qaanonj kokaen oogita eja, “Kana qaa Terenonj qaa kuuya oogita eji, monjonj monj ii kuuya mende tenj koma otaankeji, Anutunonj mono ii qasuaan murota laligowaa.”

¹¹ *Bunja qaa monj kokaen oogita eja, “Ejemba solanja mombaa momalaarianonj mono nemunj koma muro kotiinj laligowaa.” Kawaajonj monjonj Kana qaa otaanj iikanonj solanja koloomambaaajonj moji, iinonj mono Anutuwaajaanonj mende solananiwaa. Qaago. Qaa ii asuganonj qendeema onombe tegoja.

¹² *Momalaarinonj Mooseswaa Kana qaa mende nemunj konja. Qaa iikanonj jojopanj qaa kuuya tenj kondaborowombaaajonj uunana kuunkeja. Kana woi ii anja anja. Kana qaawaa kania ii kokaen jero oogita eja, “Kana qaa kuuya tenj koma otaankeji, iinonj mono kotiinj laligowaa.”

¹³ *Kana qaa mende waleembonaga, kaenanonj laaligo kombombanja mokoloowonaga. Kaento, Anutunonj anana iyanjaa Kana qaayaa so qasuaan nonomambaaajonj togonj Kraist wasiro ala ilailaanana koloonj downana mero. Bunja Terenonj qaa monj kokaen oogita eja, “Ejemba gere batuyanonj mondonj ononjuti, Anutunonj ii kuuya qasuaan onono laligoju.” Iikawaa so Kraist gerenonj mondongi ananaa kitinana kolooro Anutunonj qasuaan muro iikaanja kanonj downana mero. Qasumasuaa ananaa qanananonj uroti, ii qetegoro.

¹⁴ Benjana Aabrahamnonj Anutu moma laariro kotuegonj muroti, iikawaa so kotumotue iikanonj waba kantri kuuya sokoma yonoo bunagiaga koloowaatiwaaajonj moro. Kaen moma kuuya ananaa downana mero. Downana mero Kraist moma laarininj kana kokaen koloowaa: Anutunonj Unjaya Toroya nonomambaa qaaya somonjgoroti, nono uunana meleema Unja ii saanonj bunja qen aowonja. Kianj.

Kana qaa ano oyanboyanj mokoloowonjatiwaa soomonggo qaa

¹⁵ Oo uumeleenj alauruna, niinonj balononj laaligowaa sareqaaya monj kokaen jemaña: Monjonj borosamoya tosia yonoo bunaga koloowaatiwaa qaaya tuunjonj jero somongogita eji, ii monjonj monj qewagonj kanagenj qaa monj qaganonj toroqemambaaajonj amamaawaa.

¹⁶ *Mobu, Anutunonj soomongowaa qaaya ii Aabraham ano gbilia monj yoroojonj jenj somonjgorota eja. Bunja qaa iikanonj “gbiliuruga” mamaga ananaajonj tani kaanja mende jejato, eja motoongowaaajonj kokaen jeja, “Ii goo gbilinonja monj ii mumanja.” Eja motoonggo ii Kraist.

* 3:8: Jen 12.3 * 3:10: Dut 27.26 * 3:11: Hab 2.4 * 3:12: Lew 18.5 * 3:13: Dut 21.23
* 3:16: Jen 12.7

17 *Qaa iikawaa kaniaajon kokaen jejen: Soomongowaa qaa iikawaa hona ii mono kamaawaatiwaajon amamaawaa. Anutunon ii walawala jen somongon gbani 430 tegoro kanon Kana qaaya mokoloon Mooses muro. Kana qaa iikanon soomongo qaaya wala jeroti, ii qewagomambaajon amamaawaa.

18 *Oyanboyon koloowombaa kotumotueya ii Kana qaa otaan mokoloowonagati een, Anutuwa soomongo qaawaajon mende toroqen amamaanin een toontoon ewabo. Buna qaaya Aabraham muroti, ii een totoon mende eroto, Anutunon qaaya iikawaa so Aabraham kotuegon muro oyanboyon mokoloon laligoro.

19 Aabraham een kotuegon mun Kana qaa ii mono nomaembaajon anota eja? Kawaa kania ii kokaen: Ejembanon kana uugun jinjaun qen laligogitiwaajon Anutunon Kana qaa ii kanagen toroqen jen asugiro. Jen asugiro Siwe gajoba yononon ii men kamaan ala ilailaa eja (namel man, mediator) Mooseswaajon isaama borianon angi Anutuwa je men ejemba batunananon nama jen koto. Kana qaa iikanon kamban so en uma galen koma nonombaatiwaajon ama qaagoto, kanagen Kana qaawaa esunanon kamaawaatiwaajon ii nonono. Aabrahambaa gbili mombaa soomongo qaaya nonono eja iikanon asugiroti, kamban iikanon Kana qaawaa esunanon mono kamaaro.

20 Ala ilailaa eja iinon Anutu ano ejemba batunananon nama qaa gawon menkeja. Anutunon soomongo qaaya ii ala ilailaaya qaa, mono anjo Aabraham muro. Kawaaajon oyanboyon koloowombaa soomongo qaaya ii uuta ano Kana qaa iikanon mono newo baatanon raja. Kian.

Kana qaawaa gawon hona ii nomaen?

21 Kaen raro Kana qaa ano oyanboyon koloowombaa soomongo qaa ii aojao me qaago? Awawi! Anutunon kotiin laligowombaa Kana qaaya nononagati een, mono onanon Kana qaa otaan Anutuwa jaanon solana koloowonaga. Kawaaajon qaa woi ii mende aojao.

22 Qaagoto, qaa woi ii anja anja. Anutunon soomongo qaaya ii uumeleen ejemba oyanboyon mokoloon nonomambaajon ama anota eja. Soomongo qaa iikanon Jiisas Kraist moma laarijon, mono ananaanon honawo koloowaatiwaajon moma kokaen arengon jero, "Singisongo ejemba uugia mende melembuti een, mono een toontoon Anutuwa jaanon mende solananiwuya." Kawaa kania ii Buna qaanon kokaen jerota eja, "Singisongonon mono goman so ejemba kuuya gbadoon nonono laligojon."

23 Wala uunana mende meleenin momalaarinananon mende kolooro Kana qaanon somongon galen koma nonoma kapuare uutanon nonono. Kanagen Anutunon momalaariwaa kania ninisaano kolooroti, kamban iikanon kasa gbadonon laaligonana ii tegoro.

24 Kaen ranin Kana qaa ii boinanaga koloon Kraistwaa kania mobombaajon kuma nonomakeja. Boi eja gbaworo kuma onongiti, iikawaa so qaa iikanon nunuama solana koloowombaaajon mindingon galen koma nonomakeja. Kaen ama Kraistwaa kania moma asarin moma laarin munin qaanana jen tegoro solananiwombaaajon kuun nonomakeja. Uunana meleenin boiwaa gawon ii mono kamban iikanon tegowaa.

25 Uunana meleenin momalaarinananon kolooro Kana qaa baatanon mende laligonin iikanon boi kaana mende toroqen galen koma nonomakeja. Kian.

Anutuwa meraboraana koloon laligojon.

²⁶ Kuuya ononon Jiisas moma laarin mugi kolokoloo dologa onono Anutuwa meraboraana koloon Kraistwo qokotaan nanju.

²⁷ Kraistwo nambutiwaajon oomulu men onongiti, kuuya onono mono Kraist moma angon koma iikanon maleku taana kaana esuun aon iwo qokotaan nanju.

²⁸ Ono korebore Kraist Jiisaswo qokotaan nangi mindirin onono motoonggo koloon laligoju. Kawaajon Juuda ano kantri tosaana yononon Anutuwa jaanon tuun woi ii mombo mende kolooju. Iyangiaa gawongia menkejuti ano welenqege omaya koloojuti, Anutunon mono injiir tuun woi mende torogon kolooju. Ejemba ononon Anutuwa jaanon tuun woi mende torogon kolooju.

²⁹ *Ono Kraistwaa buna koloojuti een, mono Aabrahambaa gbilia iwaanonga koloon tinitosauruta laligoju. Kaen koloon soomonggo qaayaa hona oyanboyan ii buna qen aowutiwaa so kolooju. Kian.

4

Anana Kraistwaajon ama Anutuwa meraborata koloonin.

¹ Qaa ii torogon kania kokaen jema: Meranon manaa borosamoya buna qen aowaatiwaa so koloojato, mera gbaworo laligon kamban kanon welenqege omaya yonowo ororon kaana kolooja. Manaa borosamo iwoi kuuyaa toya koloowaato, kilen welenqege yonoo koorongianon alagiaga koloon gawon tawaya qaa een menkeja.

² Kaen mera laligon galenuruta yonoo newo baagianon nano yononon laaligoya kuuya arengon galen koma jen koton munkeju. Mananon kamban ama muro kan kuuwaati, iikanonadeen kanain ango borosamo toya koloon laligowaa.

³ Nononana kaaniadeen wala uuwaa leegenanon mera gbaworo kaana laligonin. Kamban iikanon ben ano kawali galen Siwe namo batugaranon iwoi kuuya galen koma onomakejuti, iyononon mono nono kaanagadeen galen koma nonongi een yonoo welengia qen newo baagianon laligonin.

⁴ Kaen laligoninto, Anutuwa kambananon kan kuuro Meria wasiro embawaanonga kolooro. Juuda ananaa Kana qaa baatanon laligomambaajon kolooro.

⁵ *Kana qaa baatanonga isama nonoma downana memambaajon asugiro. Kaananon Anutuwa meraboraana koloon bunaya moma analidaboron laligojon.

⁶ Kaen Anutuwa meraboraana koloojutiwaajon ama Anutunon Meriaa Unaya wasiro uunananon kemen kokaen qamakeja, "Oo Aba Amana!"*

⁷ Kaen qamakejiwaajon ama mende torogon welenqege omaya koloojanto, Anutuwa meraboraana koloon laligojan. Kaen laligojaniwaajon ama Anutunon oyanboyan Bunaya gono buna qen aon galen koma laligowaga. Kian.

Poolnon Galesia yonoojon majakaka moro.

⁸ Ono wala Anutu mende moma koton laligogi. Kamban iikanon tando lopion ano ben kawali galen ben honaa laaligoya mende men laligojuti, ii tawagia qaa een welen qen onoma kamaanqegeta laligogi.

⁹ Kaen laligogito, uugia meleema kamban kokaananon Anutuwa kania moma koton laligogita Anutunon moma koton onono laligoju. Anutunon moma ononji, qaa iikanon wana koloon ononja. Kaen laligojuto, dunanon

* 3:29: Room 4.13 * 4:5: Room 8.15-17 * 4:6: Aba ii Arameik qaanon Ama.

mombo naambaajonɔ ben kawali galen iwoi kuuya galen komakejuti, mono iyonoonon meleema jaasewan qen onoma laligoju? Ben kawali galen ii esungia kamaanqeqeta koloojuto, ononon mono kilen ii welen qen onoma kamaanqeqeta koloowombaa siinɔ moju. Ii mende sokonja.

¹⁰ Ii welen qen onoma kendon rara kamban kania kania iikawaajon mogi uro tororo otaankeju. Sabat kendon ramakeju. Koin gbilia kouro bengia romonjon koin so aisoonkeju. Yambuyambu korisoro ama kendon tosia ii gbani so tororo otaankeju.

¹¹ Niinon onoojon ama toroko kokaembaajon mojen: Niinon onoo batugianon gawon mewe honɔ mende kolooro een toontoon selegeqe amambo.

Galesia yononon Pool gema qewombaajon анги.

¹² Oo uumeleen alauruna, niinon kokaen kuun qisin ononjen: Niinon onoo kaanɔ koloon laligowetiwaajon ononon mono noo so koloowu. Iwoi bologa mon mende ama nonji.

¹³ Niinon wala onoonon kan ji niro selenɔ kamaaro laligoweti, kania iikawaajon rama Oligaa Bunɔ jen asariwe mogi. Ononon ii moma komuju.

¹⁴ Niinon selekamakamaa laligowe gema nuwombaa angobatoya mokoloogi, ii mojento, kilen mende jejewili ama sureen nonji. Kaen qaagoto, nii niigi Anutuwaɔ gajoba kaanɔ koloowe nonji. Oopopoo, noojon Kraist Jiisas iyanɔɔ tani romonjon horon noma “Oowe oowe!” jegi.

¹⁵ “Oowe oowe!” jen selenanon gemananon poupou qen jaa korogia qonjoma nombombaajon mogito, ii mende sokono mesaogi. Onoo kaniagia moma ii onanon kaen nanjon jejen. Yei! Kamban iikanon qaakorisoro hononɔ qaa angiti, ii mono nomaembaajon kamban kokaamba qaonota een laligoju? Ii mende sokonja.

¹⁶ Onoo Bunɔ qaa honɔ jenkejenwaajon mono kere ama nonju me?

¹⁷ Ejemba tosaanɔ yononon onoojon ama uugere amakejuto, ii uugere awaaga qaago. Ii awaaga qaagoto, yononon onoo nonoononɔ unuama batunananon jawo ama togon nombutiwaajon moju. Kaen mendeema nononji uugere qaganon iyanɔɔ nanjon onom-butiwaajon kaparan komakeju.

¹⁸ Onoo nanamemen awaa ambutiwaɔ uugereya amakejuti, ii awaa soro. Niinon onoo batugianon laligowe kamban iikanonadeen qaagoto, mono kamban so kaen angi sokombaa.

¹⁹ Oo kokouruna, nii kolokoloo dologa koloowutiwaajon masu kaanɔ nuro siimbobolo mobeti, iikaanagadeen mono dunanon mombo mojen. Kraistwaɔ nanamemenanon onoonon koloon kotowaatiwaajon siimbobolo ii moma laligojen.

²⁰ Noo uunanon mono onoojon ama sisau kolooja. Kawaajon niinon kamban kokaamba onoo batugianon laligomambaajon motoqoto mojen. Onowo laligon qaa arona men kamaan ama qaa bonjon jemambaajon mojen. Kian.

Haagar ano Saara yoroo sareqaa

²¹ Tosaanɔ ononon Juuda nonoo Kana qaa Tere otaawombaajon mojuto, qaa iikawaa kania ii onanon moma kotoju me qaago? Kania ii moma asariwutiwaajon qisin kuun ononjen.

²² *Bunɔ qaa mon kokaen oogita eja: Aabahambaa merawoita woi koloori: Mon welenqeqe emba kamaanqeqetanon (sleiw) mero ano mon ii anɔɔ suujarin embia (frie) solanɔ laaligoya iinon mero.

* 4:22: Jen 16.15; 21.2

²³ Welenqege embanon meria meroti, iikanon mera kolokoloowaa kananon kolooroto, mon emba (frie) solana laaligoyanon meroti, inon Anutunon mera koloowaatiwaa qaa somongoroti, mono qaa iikawaa hona koloowaatiwaajon kolooro.

²⁴ Qaa iikawaa kania ii aasangoya. Emba woi ii Anutunon ejemba ananawo soomongo areh woi anoti, mono iyoroo saregaraga. Soomongo areh mon ii Sainai (Sinai) baananon anoti, iikawaa sareya ii emba qata Haagar. Ejemba soomongo areh ii otaankejuti, iyononon mono Kana qaawaa jenkooto baatanon laligoju ano gbiliurugianon qaa iikawaa welenja qenkebutiwaajon koloonkeju.

²⁵ Haagar ii Sainai baana, Arebia balanon nanjiwaa sareya kolooja. Sainai iikawaa alia ii Juuda gomambaa siti qata Jerusalem. Siti iikawaa kanagesoya somata melaa yononon kamban kokaamba Kana qaa baatanon laligogi somongon onono solana (frie) mende kolooju. Kawaajon sogara motoongo koloojao.

²⁶ Solana (frie) mende koloojuto, Jerusalem siti mon eukanon laligojuti, iyononon mono kasa gbadogia qaa solana laligoju. Nonoo nemunana Saara inon siti iikawaa sareya kolooja.

²⁷ *Iikawaa gejatootoo qaaya ii kokaen oogita eja,

“Emba ejanon mojoya tiiroti, inon mono merabora onono seigi iikanon emba loyawo ii uugun haamo ambaa.

Kawaajon emba aruna merabora mende menati, gii mono kilen aisoon laligowa.

Masu mende guro laligonati, gii mono kilen qa gigilaan merabora koloowaatiwaajon otokorian maama laligowa.”

²⁸ Oo uumeleen alauruna, on Aisakwaa so Anutuwa soomongo qaanon nemun koma onono kolokoloo dologa koloon laligoju.

²⁹ *Kamban iikanon merabora kolokoloowaa kananon kolooroti, inon koga Una Toroyanon nemun koma muro kolooroti, ii sisiwerowero ama mun laligoro. Kamban kokaamba kaanjadeen sisiwerowero kaana ii eja.

³⁰ *Kaen ejato, Buna qaa mon ii toroqen kokaen jegita eja, “Welenqege embawaa merianon mono Manaa borosamoya mende mewaa. Emba solana laaligoya iwaa meriawo ii motoon mende mendeema angon kombao. Kawaajon welenqege emba kamaanqeqeta ii mono konjona meriawo kembao.”

³¹ Oo uumeleen alauruna, sareqaa kaana so anana mono welenqege embawaa mundaunuruta gbadonanawo mende koloojonto, emba solana laaligoyaa mundaunuruta koloojon. Kawaajon meloqelokanjin nanamemen ii mono konjombo. Kian.

5

Lolongon Kraistwo nanan solananon nambu.

¹ Kraistnon Kana qaa baatanonga isama nonono solana laligojon. Iikaana laligon tosanon on mombo horon Kana qaawaa qaqan iikanon* somongon onombubotiwaajon mono galen men aon laligowu. Welenqege omaya kaana koloowubotiwaajon mono kotiin bon qen nambu.

* **4:27:** Ais 54.1 * **4:29:** Jen 21.9 * **4:30:** Jen 21.10 * **5:1:** Gere batuya (yoke) ii bulmakao woiwaa arogaranon ama somongogi mindirin orono iikanon motoon kare me balonqeqewaa kinon horonkejao. Kawaa so Kana qaa gbadonon laligojani een, gawon mono pondan mewa.

² Mobu! Pool niinon kokaen injjowe mobu: Tosianon Anutuwaa aiweseya selegianon kotowutiwaajon jegi wambelaawuti een, Kraistnon mono ilaan onjomambaajon amamaawaa.

³ Qaa ii toroqen kokaen nanjon jemaŋa: Eja kuuya onoo selegia koton aiwese mewutiwaajon mogi ononon wambelaawuti, iyononon mono Kana qaa kuuya ten koma otaawutiwaa so kolooju. Ii mende otaagi mende sokombaa.

⁴ Ono Kana qaa ten koma otaan iikaan kanon solan kolowombaaajon mojuti, ononon mono Kraistwaanon sopa qisigon iwo mende toroqen nanju. Ono mono Anutuwaa kalenmorian mesaon seleenjen kamaan lan laligoju.

⁵ Lan laligojuto, anana mono Anutuwaa jaanon dindina kolowombaaajon jejeromonromon ama awelegonkejon. Kaen anin Un Toroyanon inaan nonono Anutu moma laarin munin qaanana jen tegoro solananiwombaaajon mambomakejon.

⁶ Kraist Jiisaswo nanin uuwaa hona momalaari ii motoongonon mono ilaan nonomakeja. Anutu moma laarin inaan nonono afaangon uujopa ama aonin sokonjato, momalaari hona qaa ii mende ilaan nonomakeja. Kaanagadeen Anutuwaa aiweseya selenananon kotogita eja me qaago, ii so motoongon kolooja. Selewaa mon me mon ii Anutuwaa jaanon mende ilaan nonombaa.

⁷ Wala uu melenmeleembaa kuu aanon aangole kaan uulanawo kenji. Awaagadeen kengito, boi takapolakaya monon kan sisau men onoma batuyanon kotooro qaa hona mende toroqen ten komakeju.

⁸ Anutunon onoomakeji, iinon batuyanon kotowutiwaajon mende tutugon kuun onomakeja. Ii qaago.

⁹ *Yiist melaada monjonon ama flauawo meleenin korebore mero somariin waamakeja. Iikawaa so sisau melaanon mono sokoma onono korebore jinjaun qewubo.

¹⁰ Boi takapolakaya iinon sisau men onono jinjaun amakejuti, Anutunon mono iwaa nanamemenaa irona meleema muro siimbobolo moma laligowaa. Niinon Pombo nama moma laarin onoma onoojon kokaen moma awasankaka koloojen: Ono Kraistwaa Bun qaa tororo otaan momo morota kuuya yakariwombaaajon moma kotiin laligowu.

¹¹ Oo uumeleen alauruna, ono kaen laligowuyato, niinon Kraist maripoonon komurotiwaa kania jen seiwe Juuda yonoo uugianon iikawaaajon bolinkeja. Maripoombaa qaaya mesaowenagati een, mono sisiwerowero mende ama nombuyaga. Anutuwaaiweseya eja selegianon koma kotowutiwaa Bun qaaya toroqen jen uukuukuu men onombenagi een, mono kakasililin mende ama nombuyaga.

¹² Tosianon kuun onoma sisau menkejuti, iyononon mono koma kootowaa qaagia otaadaboron iyangiaa sele kitigia kuuya koton aogi mobe sokonaga.

¹³ Oo uumeleen alauruna, Anutunon ono kana walagaa qaanonga loloon gbadogia qaa laligowutiwaajon onoonoto, kokaembaajon mono galen men aon laligowu, "Mono gbadononga loloon solan laligojon," kaen jen mondon uugianon waaro selewaa siingia kombomban bologanon mono galen koma onombabo. Onoangiaa aingianon qaagoto, mono uujopa qaganon nama welen qen aon laligowu.

¹⁴ *Kana qaa wan motoongon otaagi Anutuwaanon qaa kuuya mono kaanagadeen hongyawo kolowuya. Qaa wan motoongon ii kokaen,

“Geenga jopagon aonkejani, iikawaa so mono ejemba kuuya uuganon jopagon onomakeba.”

¹⁵ Kaen jejato, bao kasu kaanja ain aon memesoso men aonkejuti een, mono onoangia tiwilaan aowubotiwaajon toogia pondan moma laligowu. Kian.

Unja Toroyanon galen koma onono laligowu.

¹⁶ Niinon kokaen jema: Unja Toroyanon mono nanamemengia galen kono laligowu. Kaen laligogi iinon uu selewaa siingia kombombanja bologa ii qero kamaaro mende ten koma otaankebu.

¹⁷ *Kawaa kania ii kokaen: Uu selewaa siin kombombanja bologanon mono Unja Toroya qetama lan koposongoro Unja Toroyanon uu walagaa ku-usunja qemambaajon moro batugaranon deendeen ero aonkejao. Kaen aonkejaotiwaajon ononon iwoi awaa ama mewombaajon moma ii amamaankeju.

¹⁸ Ii amamaankejuto, Unja Toroyanon unuano kema laligojuti een, mono Kana qaa baatanon mende laligoju.

¹⁹ Uu selewaa nanamemen walagaa gawon hona ii asuganon ero mojon. Ii kokaen: Kaisero alia-alia lan angi uugianon menjerengoro serowilin amakeju.

²⁰ Tando lopion waegia men bengia mepeseen onongi uugia sololoon onono owen jenam amakeju. Kere kolooro angowowo ama aonkeju. Mombaanon iwoiwaajon uutanon motogoto moma baagon yon jen uuduuduu momakeju. Iyangiaajonadeen romongon iwoi horon kirinjaba menkeju. Juma mendeema aon tuuna tuuna men jejewili ama aonkeju.

²¹ Tosaanja yonoo iwoiwaajon iimasiin moma goronkiki ama jejelomban ama nene jabujabu nen apu kotiganon enkalolon amakeju. Ii ano sili tosaanja kaanja amakejuti, iyonoojon wala jewe ano iikawaa so galen meme qaa ii walawala jeweta dunanon mombo kokaen jejen: Ejemba sili kaanja amakejuti, iyononon mono Anutuwaabentoton uutanon mende ubuya.

²² Yononon qaagoto, Unja Toroyanon gawon menkejiwaa hona ii uujopa, korisoro, luae ano nanamemen awaa kokaen: Lombo kuuya moma mokosingon tosaanja ala men onoma nanamemen loloogen amakeju. Qaagia pondan otaankeju.

²³ Gumbonjonon qaganon tosaanja ama onoma iyangia tororo galen koma aonkeju. Ejemba sili kaanja amakejuti, iyononon Kana qaa mende qotogonkeju.

²⁴ Ejemba Kraist Jiisaswaa bunja koloon laligojuti, iyononon uu selegiaa siingia kombombanja bologa ano bologaa uugeregia ii kuuya Jiisaswo maripoonon angi men komurota laligoju.

²⁵ Unja Toroyanon uunananon kemero laligojoni een, nanamemenana mono kaanagadeen Unja iikanon galen koma nonono ama men laligowonja.

²⁶ Kaen laligon qabunja omaya nonombutiwaajon mende kaparan koma een toton mende awelegon aonkebu. Uubooli ama aowubotiwaajon mono uuwaawaa ano uuhoongo qaganon mende ama aonkebu. Kaanagadeen goronkiki mende amakebu. Kian.

6

Lombogia mono bosima ilaang aonkebu.

* 5:17: Room 7.15-23

¹ Oo uumeleen alauruna, monnon kana uugun singisonjo ano mokoloojuti een, uumeleen alauruna ononon mono ala kaanja ii migigiin mindingon mugi mombo kana mokoloowaa. Kaen ama geenja kaanagadeen angobatonon kamaan guwabotiwaajon mono galen men aon laligowa.

² Lombogia mono ilaan aon bosimakebu. Iikaanja kanon Kraistwaa Kana qaaya otaagi honjowo koloonkebaa.

³ Monnon kamaanqeqeta laligon kilen anajon moro uuta kolooji, iinon mono iyanja tiligon aonkeja.

⁴ Kaen mende ambuto, motomotoon ononon mono onjoangiaa nanamemengia gosin angotete meggi sokombaa. Kaen ama alagia uugun qabunagiawo koloojutiwaajon mende awelegowuto, mono onjoangiaa kanagiaajondeen selegia mepeseegi sokombaa.

⁵ Anutunon lombonana morota morota mendeema nonono anja anja bosi-makejon. Kawaajon anana tosaanja yonjowo leelee ama gosin aowombaajon amamaankejon.

⁶ Boi qaqazunon mombaajon Buja qaa kuma munkeji, iinon mono iikawaa tawaya meleema iwoiya awaa kuuya mendeema bakaya munkeba.

⁷ Onjoangia mono mende tiligon aonkebu. Monnon nene waroga komoro honja iikawaa so kolooro mokoloowaa. Qaa iikawaa so Anutunon kilenanana iima ironja iikawaa so nonombaa. Kawaajon Anutu ii eja omaya kaanja mepaqepae men mubombaajon amamaankejon.

⁸ Uu selewaa siin kombombanja bologanon mon nemun koma muro iikawaa waroga lan komomakeji, iinon mono iikawaa kondemondeenja mokoloon bolinkebaa. Iinon bolinkebaato, Unja Toroyanon mon sololoon muro iikawaa waroga komomakeji, iinon mono honja iikawaa so mokoloon laaligo kotigaa buja koloon laligowaa.

⁹ Anana jegenja nama gawon awaa awaa men laligon iikanon mono loorin tanzololon mende ambonja. Ataqatan ama gawon mende mesaowonati een, honja meme kambananon kan kuuro iikanon mono gawonanaa tawaya mokoloowonja.

¹⁰ Kawaajon namonon laligowonatiwaa so anana mono ejemba awaa ama onombombaajon jegenja nama laligowonja. Uumeleen kanageso uutanon laligojuti, ii wala ala ilailaa ama onomakebonja ano yonoo gemagianon ejemba tosaanja kuuya kana kolooro men qeangon onomakebonja.

Galen meme ano yeizozo qaa tetegoya

¹¹ Pool niinon kirifi men neenaa boronanon tere waja somata koi onjojon oojenji, ii iibu.

¹² Ejemba Anutuwaaiweseya selegianon kotowutiwaajon kuun onomakejuti, iyononon kuuya sele meggi balon ejembanon yonjojon mogi ubaatiwaajon kaparan komakeju. Kraistnon maripoonon komuroti, qaa iikawaajon sisiwerowero ama onombubotiwaajon mono kaen kuun onomakeju. Iikawaa kania morota mon qaago.

¹³ Anutuwaaiwesegiawo yononon mono angio kaanagadeen Kana qaa mende otaadaboron laligoju. Kaen qaagoto, onoo selegia kotowutiwaajon mojuti, iyononon mono onoo sele kitigiaajon ama iyanjiaa selegia men uma qabunagiawo koloowombaajon momakeju.

¹⁴ Kaen momakejuto, niinon Ponjana Jiisas Kraist maripoonon komuroti, mono Buja iikawaajon ama selenja mepeseenkejen. Qabuna morota mon mende mongamakejen. Ii yamagen (kozigen)! Kraistnon maripoonon komuro iwo torogewe momo arenjanon utegoro sili bologaa sisia menkejen. Balon ejembanon selewaa nanamemen bologa mewombaajon romongon

qaa jenkejuti, niinon mono iikaan baagen koomuya tani koloojen. Mepe-seen nombuti me selenanon qaa ambuti, iikawaa kitia ii mende meleemaŋa. Namonon qaa gosin tosia mogi uro tosia mogi kamaanqeqeta kolooji, ii noo momo arenawo so motoongo mende koloojao.

¹⁵ Selenananon aiwese kotogi me qaagoti, iikanon mono so motoongo kolooja. Iikanon gorosona koloojato, kolokoloo dologaa donŋa koloojonŋi, iikanon mono honŋa toon kolooja.

¹⁶ Ejemba kolokoloo dologaa jenkooto qaa otaan laligojuti, Anutunon Juuda kuuya ii ano Anutuwa uumeleen kanageso kuuya onŋo mono kiankomun onono luaenon laligowu.

¹⁷ Qaa tetegoya ii kokaen jejen: Niinon Jiisas qegitiwaa lopoya ii neenaa selenanon ero bosimakejenywaajon mononon mono uulombo mende toroqen nomba.

¹⁸ Oo uumeleen alauruna, Ponana Jiisas Kraistwaa kalenmoriananon mono onowo en unŋagia kotuegonkeba. Qaa ii onanon.

Efesus Tere Poolnon Efesus yonoo Tere ano. Jen-asa-asari qaa

Poolnon Room sitiwaa kapuare mirinon rama Efesus uumeleen tuun yonoojon Tere koi ooro. Efesus ii Eisia prowinswaa siti wana. Siti iikawaa uutanon konkororo mamaga ama men laligogi. Poolnon misin gawon men liligoro indina karoon kolooro Efesus kan gbani karoon kanon Buna qaa jen laligoro. Efesus sitinon Juuda ejemba tosaana goman toya yonoo batugianon laligogitiwaajon Poolnon tere koi onn kokaen kuma onono, “Kraistnon tuun woi mindiriro uumeleen tuun motoongo koloojao.” (2.15-16), (3.6) Anutunon uusiina ano kalenmorianu uumeleen tuun ananaajon nomaen ano eji, ii mamaga jen asarija. (3.10) Iikawaa sare-qaaya karoon ii kokaen jero:

1. Uumeleen kanageso ononon sele busu motoongo koloogi Kraist anu wangia kolooja. (1.23; 4.15-16)
2. Uumeleen kanageso ononon miri motoongo kaana koloogi Kraistnon onoo tandogia kombompana kolooja. (2.21-22)
3. Uumeleen kanageso ononon emba buna kaana koloogi Kraistnon logia kolooja. (5.25-27) Kaanagadeen Kraistnon Efesus onoo tuun woi mindirin orono iikawaajon sele busu motoongo kolooju. Asasagaa ejemba koloogitiwaajon laaligogiaa gejanono qaaya qaaya ooro. Kian.

Buk kokawaa bakaya wana 4 ii kokaen:

Qaa mutuya 1.1-2

Kraist ano uumeleen kanageso 1.3-3.21

Kraistwo laaligo gbilia 4.1-6.20

Terewaa qaa kota wana 6.21-24

¹ *Anutunon Pool nii uusiina so wasin nono Kraist Jiisaswaa aposol koloojen. Momalaari alauruna soraaya Kraist Jiisaswo qokotaan Efesus sitinon laligojuti, niinon onowo qaa amin mobombaajon tere koi oojen.

² Anutu Manana ano Pon Jiisas Kraist yoronon mono kalen-morian ononi luaenon laligowu.

Kraistnon Anutuwa kotumotueya nonomakeja.

³ Anana Ponana Jiisas Kraistwaa Manu Anutu mepeseenkebona. Iinon anana Kraistwo qokotaanin uunananon qeangowaatiwaajon Siwewaa kotumotueya ano kalena kania kania ii uunananon anota laligon koujon.

⁴ Anutunon anana wala monowaa monoyanonga kokaen koloowombaa-jon meweengon nonono: Kraistnon nemun koma nonono anana iwaa buna soraaya koloon Anutuwa jaase-wananon koposowaa qaanana qaa nambona. Kaen meweengon nonoma iikawaa gematanon Siwe namo mokoloon ama orono. Kamban iikanonadeen kanain ejemba jopagon nonoma laligon kouro.

⁵ Jopagon nonoma uusiina so walawala qaa je arena ama qaanana kokaen jen tegoro: Jiisas Kraistnon nemun koma nonono Anutunon nonono iyanu meraboraana koloowona.

* 1:1: Apo 18.19-21; 19.1

⁶ Wombo Meria ii ananaajon wasiro kamaan Anutuwaa kalenmorianaa ku-usuna bunabunayawo qeleema sewana qaa een nonono. Anana mono kalenmorianaa iikawaajon Anutu mepeseen munkebona.

⁷ *Anutuwaa kalenmorianaa kowia ii somata qatawo. Kawaa so Jiisasnon saya maama iikanon downana mero. Ii merotiwaajon Anutunon saanon singisongonana mesaon songbama nonomakeja.

⁸ Iinon kalenmorianaa ii kowianonga kelemalelen maaro qanananon uro. Momakootoya uuta kuuya iikawaa so kokaen men asarin nonono:

⁹ Anutunon wala iyanjaa uutanon qaa aren somongon moro awaa kolooro qaa arena ii aasangoyanon ero een laligon kougito, Kraistnon Anutuwaa qaa jetaa so otaan kamaan anana ninisaano iima monin.

¹⁰ Anutunon waladeen kalenmorianaa arenaa kania ii kokaen romongoro, “Anutu niinon aren ii otaan laligon laligowe kambana tororo kan kuuro iikanon honawo kolooro kokaen asugi-waa: Kuuya Siwe gomambaa jakeya jakeya iikanon me namonon koloon laligojuti, niinon mono ii kuuya mindirin somongon onomana ano Kraist kuun mube kuuya yonoo wangia motoonggo koloon laligowaa.”

¹¹ Anutunon waladeen iyanjaa uutaa so qaa somongorota eji, mono aren iikawaa so kuukuu qaaya jero iwoi kuuya koloonkeja. Iyanjaa arena iikawaa so walawala Juuda kanageso nono iyanjaa buna koloon laligowombaaajon jen tegon nonono. Kawaa so tosia anana Kraistwo qokotaanin metogon nonono iwaanon oyanboyon akadamu ii borosamo kaana buna qen aon laligojon.

¹² Juuda kanageso nononon Kraistnon galen koma nonombaatiwaajon mamboma walawala jejeromonromon ama mun laligon kounin, iinon anana Anutuwaa ku-usuna bunabunayawo ii mepeseen laligowombaaajon ama meweengon nonono.

¹³ Waba kantri onoononga tosianon kaanagadeen Kraistwo toroqen qokotaagi. Hamoqeqewaa Oligaa Bunaya jegi qaa hona ii moma uugia meleengi. Unja Toroya iinon Anutu qaqabunayaa mungen aiweseya kolooja. Unja ii wasiro kamaawaatiwaa qaa somongoroti, iinon mono ii uugianon ano kemero. Kraist moma laarin mugi Anutunon aiweseya kombombana ii mokotaan onono laligoju.

¹⁴ Anutunon kanagesouruta Siwewaa oyanboyon akadamu nonomambaa qaa somongoroti, ii mewombaa aiweseya Unja Toroya ii wala ama nonono. Unja Toroya uunananon ano laligojiwaajon mono kokaen moma kotiijon: Anutunon downana men bunauruta koloonin era namononga nunuano Siwenon uma oyanboyon mokoloowona. Kawaaajon mono Anutuwaa ku-usuna bunabunayawo ii mepeseenkebona. Kian.

Poolnon Anutu mepeseen kokaen qama kooliro:

¹⁵ Kanon oyanboyon mokoloowombaaajon ama niinon Efesus onoojon qama koolinkejen. Ononon Pon Jiisas pondan moma laarin ejemba soraaya kuuya uugianon jopagon onomakejuti, tosianon iikawaa buju qaaya jegi mobe.

¹⁶ Kawaaajon buju qaa ii mobeti, niinon kaanagadeen onoojon ama Anutu mepeseen laligoweti, ii mende mesaowe. Qaago. Niinon qama koolin kanon romongon onomakejen.

¹⁷ Romongon onoma Ponana Jiisas Kraistwaa Anutuya ii kokaen qama koolin munkejen, “Oo Manana ku-usun Toya, gii mono Unaga Toroya ii

* 1:7: Kol 1.14

Efesus alaurunana onomba. Un̄a ii uugianon̄ ana momakootogia qaita mon̄ kolooro Anutuwāa kania awaagadeen̄ in̄isaano moma yagowuya.

¹⁸ Anutu, gii mono uugiaa jaaya men̄ asarina geen̄gaa Bun̄agaa kania moma yagowuya.” Anutunon̄ iyan̄aa ejemba soraaya nonoojon̄ Siwe Bun̄a ku-usun̄a bun̄abun̄ayawo ii nonomambaa qaa somongoro on̄o iwoi ii mokoloowutiwaajon̄ mamboma jejeromon̄romon̄ ambutiwaajon̄ on̄oono. Jejeromon̄romon̄ an̄gi Jiisasnon̄ mombo asugiro akadamugiawo koloowuti, on̄o oyan̄boyon̄ iikawaa kania moma sorogowutiwaajon̄ qama koolin̄kejen̄.

¹⁹ Moma laarin̄ mun̄in̄ Anutuwāa ku-usun̄a kotakotanon̄ uunananon̄ sein̄ gawon̄ men̄keji, iikanon̄ mono somata qatawo tetegoya qaa kolooja. On̄o iikawaa kania moma kotowutiwaajon̄ qama koolin̄kejen̄. Esun̄mumuya damuyawo kanon̄ selenana koton̄ inaan̄ nonomakeji, Anutunon̄ iikawaa usun̄a ii kokaen̄ qendeema nonono:

²⁰ *Anutunon̄ ku-usun̄a gawonon̄ ama Kraist men̄ gbilin̄ muro koomunonga waaro ano wano Siwe gomanon̄ uma sopaya sopaya liligon̄ Jakeya Jakeya un̄uugun̄ uro Anutunon̄ iyan̄aa boro dindin̄anon̄ dun̄ rara mutuyanon̄ anota raja.

²¹ Ano jin̄karon̄ dun̄anon̄ rama ilawoila kuuyaa wan̄nanaga nanja. Ben̄ kawali galen̄ ano yon̄oo newogianon̄ jawin̄, pon̄ qerewen̄a ano gawman̄ kiap uuta ano kamakamaata ku-usun̄giawo galen̄ koma nonomakejuti, Kraistnon̄ mono iyon̄oo wan̄jalegia koloon̄ korebore galen̄ koma on̄omakeja. Siwe gomanon̄, namonon̄ ano yoroo batugaranon̄ galen̄ qa kuuya qama on̄on̄gi bosin̄juti, Kraistnon̄ mono ii kuuya un̄uugun̄ uja. Balombaa kamban̄ kokaan̄anondeen̄ qaagoto, kanagen̄ kamban̄ qaita mon̄ kolooro laligon̄ ubon̄ati, iikanon̄ kaan̄agadeen̄ ilawoila kuuya galen̄ koma laligon̄ ubaa.

²² **Anutunon̄ un̄a, ome, ejemba ano ilawoila kuuya ii men̄ kamaan̄ Kraistwaa baatanon̄ ama nonono laligonin̄ Pon̄nana uuta kolooja. Anutunon̄ Kraist ii uumeleen̄ kanageso nonooma wan̄nana nambaatiwaajon̄ kuun̄ muro laligoja.

²³ Iinon̄ kopagon̄ nonoma zioz ananaa wan̄nana kolooro anana iwaa hon̄aa kana boboria koloojon̄. Kraistnon̄ wan̄nana koloon̄ an̄odeen̄ raro mende sokonagato, anana iwaa dondomon̄uruta koloon̄ iwo torogenin̄ hon̄anon̄ asugiro sokonja. Kraistnon̄ kaan̄iadeen̄ ilawoila kuuyaa dondomon̄a mon̄ koloon̄ toroqero korebore anana mono Anutuwāa akadamun̄anawo asuginin̄ sokoma kemakeja. Kian̄.

Koomuyanonga gbilin̄ Kraistwo kotiin̄ laligojon̄.

2

¹ *Waladeen̄ kana uugun̄ singison̄goya singison̄goya an̄giti-waajon̄ laaligo koomuya laligon̄ kougi.

² On̄o kamban̄ iikanon̄ balombaa nanamemen̄ bologa otaagi. Omejiilan̄ yon̄oo Pon̄gianon̄ kamban̄ kokaamba Siwe namo batugaranon̄ laligon̄ qootogo ejemba uugia sololoon̄ galen̄ koma on̄omakeji, mono iwaanon̄ qokotaan̄ ten̄ koma mun̄ laligogi.

³ Anana kuuya kaan̄iadeen̄ wala yon̄oo batugianon̄ silemale ama lan̄ laligonin̄. Uu selewaa siin̄nana kombomban̄a bologa otaan̄ ananaa jaajaa laligonin̄. Kaen̄ lan̄ laligonin̄ Anutunon̄ niniiro mende sokono irin̄son̄soon̄a qanananon̄ ano laligonin̄. Qaa qootogo ejemba tosaan̄a yon̄oo so kaan̄a Anutuwāa irin̄son̄soon̄aa bun̄a koloon̄ laligonin̄.

* 1:20: Ond 110.1 * 1:22: Ond 8.6 * 1:22: Kol 1.18 * 2:1: Kol 2.13

⁴ Kaan laligoninto, kaman kokaamba iikaan qaago. Anutunon kiankomuya tetegoya qaa kanon jopagon nonono.

⁵ Kana uugun Anutu qetama mun iikawaajon koomuya koloon laligoninto, Anutunon Kraist men gbiliroti, anana mono kaanjadeen men gbilin nonono kotiin laligojon. Iwaa kalen moriajanon mono hamo qen onono mombo letongi.

⁶ Kraistnon waaroti, anana mono kaanjadeen nonomindiiri koomuyanona waanin. Anutunon Kraist Jiisas wano Siwe gomanon uroti, anana kaanjadeen Siwe laaligowaa jake ejuti, mono iikanon nonono iwo tosaana galen koma onoma laligojon.

⁷ Anutunon kokaembaajon kaen nonono: Anutuwa kalen-moriajaa kowia tetegoya qaa iikanon asuganon asugiro moma asariwombaajon moro. Moma asarin kanagen kamba kamba qaita mon asugiro tetegoya qaa laligon ubonati, kaman iikanon ii men somariin nonomambaajon moro. Anutunon Kraist Jiisas wasiro kan uujopaya kaen qendeema nonono.

⁸ Anutu moma laarin mugi kalenmoriajanon mono hamo qen onono mombo letongi. Onoangio nemun koma aon iikaana kanon mende letongito, Anutunon kalenaaajon ama men letoma onono.

⁹ Angio iwoi mon ama men sororogogitiwaajon mende letongi. Monnon mon aana selia men ubabotiwaajon mono kalenmoriajaaajonadeen kaen ama onono.

¹⁰ Anana Anutuwa borosowoga laligojon. Kraist Jiisaswo qokotaanin Anutunon uu dologa mokoloon nonono. Anutunon walawala gawon awaa awaa meweengon mozonggoroti, anana ii men laligowombaajon kaen mokoloon nononota laligojon. Kian.

Kraistwo qokotaan sele busu motoongo koloojon.

¹¹ Kawaajon Efesus on wala Juuda ejemba mende koloon Anutuwaanon kanageso mende laligogiti, mono ii romonjon laligowu. Tosianon onoojon kokaen jen jen onoma laligogi, “Nono Anutuwa aiwesenanawo laligojonto, kantri tosaana on ejemba omayaiwese qaa!” Qa ii eja boronon aiwese selenananon kotonkejuti, mono ii romonjon jen laligogi.

¹² Ono kaman iikanon uugia Kraistwo mende jopagon aon een yamagen laligogi. Waba kantri on Juuda kanageso nonoo too leeurunanaga laligogi. Anutunon ejemba iyanaaajon meweengon nonono laligojoni, on nonoo batunananon qagia qaa laligogi. Anutunon Bunaya alauruta onomambaajon jen qaa somongoroti, on ii mende toton moma koton tompin laligogi. Oyanboyon koloowombaa jejeromonromongia qaa. Anutugia qaa kaana namonon een lan laligogi. Mono ii romonjon laligowu.

¹³ Ono wala sigensigen laligogito, Kraist Jiisaswo qokotaagi sayanon songbama onono kaman kokaamba afaangon Anutuwa kosianon kan laligoju.

¹⁴ Kraist ano lae Tonana kolooja. Iinon Juuda kanageso ano waba kantri ejemba tuun woi anana mindirin nonono mutulanjonkejon. Batunananon kere en sopa renjen kotiga kuun mendeema nononoti, iinon mono songo ii riwagoro uumeleen kanageso motoongo koloojon.

¹⁵ *Jiisasnon iyanaa balon selianon komuro iikaana kanon Juuda nonoonon Kana qaa ano iikawaa jojopan qaaya ano jenkoto tosia ii kondeeno. Tuun woi mindirin nonoma kanageso gbilia motoongo koloowom-

* 2:15: Kol 2.14

baajon ii kondeeno. Kawaajon uu gbilia mokoloon nonono Kraistwo qokotaanin batunananon luaeya kolooro.

¹⁶ *Kraistnon komun kere nanamemenana maripoonon qero komun kamaaro. Sele busunon motoongo komurotiwaa sayanon mono ejemba tuun woi nunuano saanon eleema Anutuwaa kosianon kawonja. Kaen mindirin nonono saanon boroqege ambonja. Ii andaboron Kraistwo sele busu motoongo koloon laligojon.

¹⁷ *Kraistnon kan luae koloowaatiwaa Bunaya ii waba kantri ejemba Anutu gema qen sigensigen laligogiti, onoojon jen asarin onono ano Juuda ejemba Anutuwaa kosianon laligonini, mono nonoojon motoonadeen jen asarin nonoma laligoro.

¹⁸ Kraistnon Juuda ano waba kantri ejemba anana kuuya nemun koma nonono Unja Toroya motoongonon kana qendeema nonono saanon afaangon Mananana jaasewananon keubonja.

¹⁹ Kawaajon onjo Juuda ejemba qaagoto, kilen waba ejemba tawatawaya ii mende toroqen laligoju. Anutuwaa goman balon toya soraaya koloogi nonowo motoon Anutuwaa uumeleen kanageso koloojon.

²⁰ Gejatootoo ejemba yononon waladeen Anutuwaa qaanon tando oson kuugi Kraist Jiisas anjo kan tandonana kombombanja koloon aposol wasin nonoma wanana nano Anutuwaa uumeleen jigo koloojon. Onjo kaanagadeen tando iikanon keuma nanngonango ama aon kotikotii mokoloonkeju.

²¹ Iinon miri ii muzugon mindirin somongoro namakeja. Anana Pombo qokotaan nama mutulangonin momalaarinananon kotiin somariiro Anutuwa uumeleen jigo kowoga koloojon.

²² Onjo kaanagadeen Pombaanon qokotaan uumeleen alaurunana tosaana yonowo mutulangon motoon nama uugia nanngon aon kotikotii mokoloonkeju. Kaen nama Anutuwa uumeleen jigo koloogi Unja Toroya uugianon anota anjo jigoya iikawaa uutanon laligoja. Kian.

3

Poolnon waba kantri yonoonon kema Bunja gawon mero.

¹ Kania iikawaajon ama Pool niinon waba kantri ejemba onjo ilaan onjomambaajon gawon men laligojen. Kaen laligowe Kraist Jiisaswaa gawon mewetiwaajon kapuare mirinon noongi rama simin kuma qama koolinkejen.

² Anutunon kalenmorianja kantri tosaana onoojon mendeema onono qeangowutiwaa gawon nonoti, onjo ii onanon modaboroju.

³ Anutunon qaa areja aasangoya nisaama jero moma yagojenji, qaa iikawaa kania torodaamonda onon onombe.

⁴ *Oon onombeti, onjo tere ii weengon saanon noo kania kokaen moma asariwu: Niinon Kraistwaa kania aasangoya ii awaagadeen moma kotojen.

⁵ Monowaa monoyanonga ejembanon kanain laligon kouma laligogiti, iyononon kamban iikanon Bunja aasangoya iikawaajon tompin laligogi. Kaanja laligon kougito, kamban kokaamba Unja Toroyanon ii Anutuwa aposol ano gejatootoo ejemba tak-kootoya nonoojon jen ninisaano mojon.

⁶ Bunja aasangoya ii kokaen: Kraist Jiisasnon oyanboyon bunja qen nonombaatiwaajon jen qaa somongoroti, onjo ii Juuda nonowo ororon angon koma men laligoju. Oligaa Bunanon iikawaa kania ii waba kantri

ejemba onjoonj kaanagadeen qendeema onmakeja. Onjo uugia meleema saanon nonowo motoonj kotumotueyaa Bunaya so motoondeen bunja qen aonj laligoju. Uugia Anutuwo somonjonj motoonj Kraistwaa sele busuya koloon nonowo tuunj motoongo nanjonj.

⁷ Iwaa ku-usunjanonj mono noo uuna sololoo uuna meleembe Anutunonj kalenmorianja sewanja qaa nono. Ii nono kana koloo Oligaa Bunawaa gawonj meme ejaga koloowe.

⁸ Niinonj Anutuwaanonj kanageso soraaya kuuya onjo newo baagianonj kamaanqegeta totoonj laligojenj. Kaen laligojento, Anutunonj kilen kalenja uuta koi kaanja nono: Niinonj Kraistwaa oyanboyanjaa Bunaya ii waba kantri ejemba onjoonj jenj asarimbambaajonj simbawonjawn mojenj. Oyanboyanj iikawaa kania ii kuuya osonj moma kotodaborowonjatiwaa so qaago.

⁹ Anutunonj monowaa monoyanonj iwoi kuuya mokoloon Bunaya aasangoya kojanjiro ejembanonj laligonj kouma laligogiti, kamban iikanonj tompin laligogi. Kawaajonj niinonj Anutuwa Bunja arenj aasangoya ii galen koma laligowe honjawn koloonkeja. Niinonj iikawaa kania asuganonj jewe ejemba kuuyanonj moma sorogowutiwaajonj simbawonjawn mojenj.

¹⁰ Anutunonj momakootoya kania kania qaita monj ninisaano kamban kokaamba uumeleenj zioz tuunj batunananonj aminj moninj asuganonj koloon seinkeja. Anutunonj uusiinja kokaen momakeja: Ben kawali galen ano ponj qerewenja gajoba uuta ano kamaanqegeta Siwe namo batugaranonj ilawoila kuuya galen komakejuti, iyonjononj kaanagadeen Anutuwa momakootoya ii geja ama mobutiwaajonj momakeja.

¹¹ Yonjononj ii mobutiwaajonj Anutunonj Bunja arenja ii monowaa monoyanonja kambanja qaanonj uutanonj jenj kotiinj ano ero. Iikawaa so Ponjana Kraist Jiisas wasiro honja mokoloo kanagesouruta koloon mindirin nanjonj.

¹² Kraistwo qokotaan nama moma laarin muninj Anutuwa nagu-nonj kaen tano saanonj iwaa jaasewanjonj keubombaajonj awasankaka nanjonj.

¹³ Kawaajonj kokaen welema onjonjenj: “Niinonj kapuare mirinonj rama onjo qeangowutiwaajonj ama konjilinj moma laligonjkejenj, iikawaajonj uugia mono mende kamaawa. Onjo noo siimbobolona iikawaajonj ama saanonj akadamiugawo koloowuya.” Kianj.

Poolnonj Efesus yonjoonj kokaen qama kooliro:

¹⁴ Kania iikawaajonj niinonj Manjana siminj kuma munj qama koolinkejenj.

¹⁵ Iinondeen mono manjana mutuya kolooja. Iwaa so Siwe ano namowaa kanageso kuuya anana ama qa ii menj qamakejonj.

¹⁶ Kokaen qama koolinkejenj, “Anutu, gii mono Unaga Toroya ama onjona uugianonj kotiinkebaa. Goo Bunaga ku-usunja bunabunayawo ii tetegoya qaa kowiganonj eji, gii mono ku-usunga iikawaa so menj kotiin onmakeba.

¹⁷ Menj kotiin onjona saanonj Kraist moma laarin mugi uugianonj dunj menj laligowaa. Kaen laligoro kosogia Kraistwaa uujopanonj mondongonj mendungogi kemero rindanonj nambu.

¹⁸ Uujopayanonj nemunj koma onjono kanageso soraaya kuuya yonowo saanonj Kraistwaa uujopayaa kania moma kotowu. Jopagonj nonomakeji, uujopa iikawaa soya ii kokaen: Goraaya leele tetegoya qaa kema bimbimgoja. Koriga enduwaa enduyanonj kemalija. Koriga euwaa euyanonj uja. Kaanagadeen dutanonj emuwaa emuyanonj kemenj eja.

¹⁹ Kraistwaa uujopayanonj mono balombaa momonanaa soya uuguja. Ii moma komuwutiwaajonj kokaen qama koolinkejenj: “Anutu, gii mono akadamiuga kuuya kanonj uumomogia saa qen musulungonj onomba.”

²⁰ Anutu kaen gama koolin mun kokaembaajon mepeseenjejen: Anana momonana uugun iwoiwaajon gama koolin qisiwonaga me jaameleen unja iima romongwonagati een, iinon mono iwoi ii saanon men kotiin nonombaa. Anutu ku-usujanon uunananon gawon menkeji, iinon mono iikawaa so gamakooli ano momonanaa soya ii uugudaboron afaangon iwoi kuuya saanon nonomakebaa. Kawaajon mepeseen munkebona.

²¹ Uumeleen kanageso anana ajoroon Kraist Jiisaswaajon ama Anutuwa qabunaya mepeseenin akademuyawo koloon ewaa. Ii ben isurunana yononon men kotiin tetegoya qaa en ubuti, kamban iikanon mono kaanjadeen akademuyawo koloon ewaa. Qaa ii onanon.

4

Kraistnon mindirin nonono sele busu motoongo koloojon.

¹ Niinon Pombo qokotaan nama gawon mewetiwaajon kapuare ejaga koloojen. Qaa ii jedaboron uugia qaa kokanon jen kuujen: Anutunon nanamemen akademuyawo ama men laligowutiwaajon onoonoti, iikawaa so onono mono laaligo qaita mon laligowu.

² *Mono uugia men kamaan ama qaa baatanon kema ejemba gumbonjonon qaganon ama onoma laligowu. Lombo mokosingon laligowu. Mono lolongon bologaa kitia mende meleembuto, qaqaangon jopagon aon laligowu.

³ Unja Toroyanon uugia men kululuun luaewaa kasanon somongon mindirin onomakeji, onono mono uusoomongo ii batugianon ewaatiwaajon kaparan koma nambu.

⁴ Anutunon onoonoti, iikanon mono ororon oyanboyan koloowombaaajon jejeromonromongia motoongo iikayadeen ama onono mamboma laligoju. Iikawaa so onono kaanjadeen Kraistwaa hona sele busuya motoongo koloogi mono Unja Toroya motoongonon inaan onono laligowu.

⁵ Ponjana motoongonon galen koma onono ororon moma laarin mugi oomulu motoongo iikayadeen men onongi motoon koloon laligoju.

⁶ Anutunana motoongonon kuuya man koma nonomakeja. Iinon iwoi kuuya kore nunuugun Ponjana uuta koloonkeja. Kaen koloon jeta ten kombombaajon kuuya kuun inaan nonoma uunana so laaligo ano rama momo nonomakeja.

⁷ Iikawaa so ororon Kraistwaa sele busu motoongo laligojonto, Kraistnon kalenmorian uusiinaa so maama nonono. Gawon memewaa momo kalena kania kania ii motomotoon sonananon mendeema nonono laligojon.

⁸ *Kawaa qaaya ii kokaen jegita Buja Terenon eja,

“Iinon eukanon uma nama kapuare ejemba mamaga onono bunauruta koloogi kalena kalena ii ejemba ananaajon nonono.”

⁹ “Eukanon uro,” Anutunon qaa ii mono nomaembaajon jero? Iikawaa kania ii kokaen: Kraistnon wala Siwenonga kamaaro. Mono namo dutanon emukanon kemero.

¹⁰ Kamaaroti, iinon mono kaanagadeen eleema eu uro. Uma Siwe gomambaa jakeya kuuya unuugun qaganon eukanon uma laligoja. Iikanon laligon Siwe ano namowaa ilawoilaya kuuya ii esujanon men saa qen kuuya sokondaboron laligoja.

¹¹ Kraistnon ejemba ananaajon momo kalena kania kania kokaen mendeema nonono: Gawon mendeema nonono tosonian wasiwasi ejemba wana (aposol) koloogi. Tosianon gejatootoo ejemba (profet) koloogi.

* 4:2: Kol 3.12-13 * 4:8: Ond 68.18

Tosianon uukuukuu ejemba (ewanjelis) koloogi. Tosianon eja to pasto ano boi qaqazu koloogi.

¹² Kraistwaa sele busuya ii uumeleen kanagesouruta. Nononon yonoo uugia nanngonin kotikotii mokoloowutiwaajon gawonja kaen mendeema kuun nonono. Kanageso soraaya anana kuuyanon uuwaa gawon mewombaajon jojoridaboron laligowombaajon ama kaen inaan nonono.

¹³ Kaanon kaen gawon morota morota men laligon Anutu moma laarin kanagen Meria moma yagon iikanon men kululuun aon motoongo koloon nambonja. Anutuwaa momoya ano akadamu iwoiya kuuya ii koreyanon Kraistwaanon eja. Nononon Kraistwaa kowinonja momoya ano esunja horonin musulngon nonono somariin sein kotiin laligonin akadamura maama nonono kuuya asugiro laligowonja.

¹⁴ Toroqen naamade kaanja laligowombotiwaajon Kraistnon uunana kuun iyanja kaanja akadmunanawo koloowonatiwaajon inaan nono-makeja. Naambora kaanja laligonin qewolon ejembanon aren ii me ii ama mondon tutugon nonongi tama kamaan nunuroti, onjo mono iikawaa so koloon lan laligowubo. Haamonon momosiin ewaewan kono kowenon qindiuro sirinon godomaruru lan wama kemaqen-kanqen ama simbirinsambaran amakeja. Kawaa so balon ejembanon selenon kuukuu ama unju men momo tiliqiliawo mokolon ejemba lan kuma onongi jinjaun amakeju.

¹⁵ Iikawaa so lan mende laligowuto, qaa honagadeen pondan jen jopagon aon laligowu. Kaanja laligon Kraistnon wanana kolooji, kosogia mono iwaanon mondongogi kemero rindangon iwoi kuuya kanon somariin kotiin akadumugiawo koloon laligowu.

¹⁶ *Kraistnon wanana koloon anaa sele busuya anana kuuya galen koma nonono tokotokoya kuuyanon sele busuya ano kana boria toroqen somongon metulangon nonongi motoon koloojon. Esun motomotoon en nononjiwaa so mono gawonana men kotingon jopagon aonin hona sele busuya iikanon kotiin somariinkeja. Kian.

Asasagaa nanamemen gbilia ama men laligowu.

¹⁷ Kaanja koloojonjwaajon niinon Pombaa jeta men galen meme qaa kokaen jewe moma yagowu: Uumeleembaa gadokopa ejemba uumomogia sooro kikisi kaanja koloon een omaya lan laligonkejuti, onjo mono iyonoonon tani bologa ii mende toroqen ama men laligowu.

¹⁸ Uumeleembaa gadokopa ejemba yonoo uumomogia-non tiuro Anutuwo laaligowaajon sisau ama soaju. Momo bologanon uugia gojoma duuroti-waajon ama poumapou ama tompin laligoju. Kawaaajon Anutuwaanon laaligo kotiganon mende qokotaankejuto, iyangiodeen lan toontoon laligoju.

¹⁹ Galengia mende men aogi uugia gojondabororo gamu sayawo unuro laligoju. Uugia kaiseranon somongon men tiloon onono iwoi kaanjaajon lan aisoonkeju. Iwoi menjo mewombaajon otoko ama koposongonkeju.

²⁰ Yononon kaen amakejuto, onjo Kraistwo laaligowaa kania ii kaanja mende kuma onongi mogi.

²¹ Onjo qaa honaa Toya Jiisaswo qokotaagi iikawaa so kania kuma onongi hona kokaen moma yagogi:

²² *Wala nanamemengia walaga otaagi siingia kombombanja bologanon angomokolon ama onono tiwilaan aowombaajon angi. Kana kuma onongi mogiti, iikawaa so mono uugia walaga motogon gilin gema qewu.

²³ Uumomogia menj gbiligi kolonjanj laligowutiwaajon kana kuma onjongi.

²⁴ *Anutunonj anana anaa kaitaniaa so soraaya koloonj kotiin laligowom-baajonj mokoloonj nonono. Uu gbiliaa laaligo solanja otaawombaajonj mono nonono. Kawaajonj uu gbilia iikayadeen mono bo kongi kemero laligowu. Kana ii kaenj kuma onjongi moma yagogi.

²⁵ *Kana kaenj ero anana Kraistwaa sele busuya motoonggo iikawaa uutanonj daremunj kaanja toroqenj ala-ala koloonj laligojonj. Kawaajonj qaa qolonmolongoya ii mono motogonj giligi kemero batugianonj qaa honagadeen kuuya aminj moma laligowu.

²⁶ *Temboma kukupirinonj ambuti eenj, mono kilenj singisonngo mende ambu. Iringia soombaati, qaagia ii mono uulanawo ween jaayanonj mende tegonj kemero jenj tegogi solananiwa.

²⁷ Kaenj Kilenjaa Toyanonj batugianonj koubabotiwaajonj qewagonj kamban monj mende munj uulanawo yakariwu.

²⁸ Monjonj yongoro meme laligoroti, iinonj kaanja mombo mende amba. Kaenj qaagoto, mono iyanjaa borianonj gawonj kaparanj koma menj laligowa. Gawonj menj anaa nene hinaya mokoloonj saanonj afaangonj ejemba wanaya nanjonj onjomakeba.

²⁹ Qaa saga monj jegianonga mende kamaawato, qaa ejemba uugia nanjonj menj kotiiwaati, mono iikayadeen jenj laligowu. Ejemba qaagia moma uugia ejiwaa so qambanmambambaajonj amamaajuti, mono iikawaa so gejanono qaagia onjongi naanja moma qeangowuyaga.

³⁰ Anutunonj bunauruta downana mero Siwenonj ubonjati, kamban iikawaajonj aiweseya kombombanja mokotaan onono uugianonj kemenj Anutuwaawo munjenja kolooja. Kawaajonj Anutuwaawo munjenja Unja Toroya ii mono wosobiri mende qenj mubu.

³¹ Ono mono uukaambo ano uuduuduu kuuya ii qetegonj giligi koriganonj raba. Ugerenonj mende juma onjoro uugianonj aonj yonj qama jenj aowubo. Kaanagadeen gemaqeqe qaa tokoronkota ii mende jewu. Angonjora kania kanianonj uugia menj tiloowabotiwaajonj ii mono kuuya gema qegi korikori ewa.

³² *Korikori ewato, ala-ala menj migigiin aonj gumbonjonjonj qaganonj ama aonj laligowu. Kraistwo qokotaagi Anutunonj singisonngogia mesaonj songbama ononoti, onj mono iikawaa so toroqenj koposogia mesaonj aonj laligowu. Kianj.

5

Anutuwaawo asasaganonj laaligo ii kokaenj:

¹ Anutuwaawo wombo meraboraana koloojutiwaajonj siligia mono kaparanj koma Anutunonj amakejiwaa so ama otaanj laligowu.

² *Kraistnonj jopagonj nonoma laaligoya nonoojonj ama qeleema mesaoro. Siimolonj oogi kaasoyanonj umakeroti, Anutunonj iikawaa so Kraist laaligoyaa kalenja ii moma angonj kono moronja unkoowayawo kaanja koloonj iwaa jaanonj pumpungoro aisooro. Onj mono kaanagadeen uujopanonj nama Kraistwaa so jopagonj aonj ama menj laligowu.

³ Serowilinj ano angonjora kania kania me otokowaa (greedy) silia ii Anutuwaawo jaanonj mende sokonja. Kawaajonj Anutuwaawo ejemba soraaya

* 4:24: Jen 1.26; Kol 3.10 * 4:25: Zek 8.16 * 4:26: Ond 4.4 * 4:32: Kol 3.13 * 5:2: Eks 29.18; Ond 40.6

koloojutiwaa so iwoi kaanaa qaaya mon ii batugianon mende oosirin jegi mobu. Awawi!

⁴ Gon koma jononsisi ama qaa saga arokuukuuyawo ano qaa sena sena ii mende jewu. Iikanon uugia men tilooro mende sokonja. Kawaajon ii mono mesaodaboron mepemepesee qaa jen sein laligowu.

⁵ Qaa kota koi mono moma komuwu: Monon serowilin me angonjora me otoko koloon iwoiwaajon koposongonkeji, iinon mono Anutuwaabentoton bun qen aomambaajon amamaawaa. Nanamemen iikanon ben qolonmolongoya me tando lopion mepeseen onomakejutiwaa tania kolooja. Kaen anji, iinon mono Kraist ano Anutu yoroo bentoton uutanon keumambaajon amamaawaa.

⁶ Anutunon singisongo iikaanaajon ama temboma irinsonsoon qaa qootogo ejemba yonoo qagianon ano umakeja. Kawaajon monon qaa omaya kaana jen kele ama tutugon tiligon onombabo.

⁷ Kawaajon ejemba kaana mono gema unun yonowo ainjolon mende laligowu.

⁸ Wala pangamanon laligogito, kamban kokaamba Pombo qokotaan nama iwaa asasagawo laligoju. Nanamemengia mono asasagaa bunaya koloojutiwaa so ama men laligowu.

⁹ Asasagaa bun koloojutiwaa toomorian hona ii kokaen: Ono nanamemen awaa otaagi Anutunon qaagia jen tegoro solananiwu ano qaa hona toongadeen jen laligowu.

¹⁰ Naa iwoi Pombaa jaanon sokombaati, iikawaa kania mono mongama gosin moma asariwu.

¹¹ Pangamambaa nanamemen gorosona ama menkejuti, iyonowo mono ainjolon mende toroqen laligowu. Yonoo kilenagia ii mono inisaama asasaganon ama jen onombu.

¹² Tosianon singisongo aasangoyanon amakejuti, ii asuganon jenin gamuyawo koloowabo.

¹³ Anutuwaab asasaganon singisongogia kuuya men asariro kaniagia honanon mono asuganon asugiwaa.

¹⁴ Asasagaa Toyanon mono aasangoyaa iwoiya kuuya inisaano asasaganon asugin ewaa. Kawaajon qaa mon kokaen jegita eja,

“Gaon ejani, gii mono uuga tooro moba.

Mono koomuyanonga gbilin waana Kraistnon men asarin gombaa.”

¹⁵ Qaa iikawaa so nanamemengia mono momakotoo qaganon ama men laligowu. Moto koloon tompin laligowubotiwaajon mono awaagadeen galen men aon laligowu.

¹⁶ *Kamban kokaamba bobooli kamban koloojiwaajon ama uuwaa gawon mewombaa kana mon koloowaati, kamban ii mono mende mesoqesoon tiwilaawuto, ejemba kooronganon kema oson qambanmamban koma onombu.

¹⁷ Kawaajon eja uugia qaa kaana lan mende laligowuto, Pombaa uusiina ii awaagadeen moma asarin nambu.

¹⁸ Wain apu kotiga nen enkalolon ambubo. Angiaa jaajaa laligogi momogia bologanon asugiro pangaman laaligonon ritegon kemen tiwilaawubo. Kawaajon enkalolon ambuboto, Un Toroyanon uugia saa gewaatiwaajon mono kaparan koma nambu.

¹⁹ *Mono Bun qaa amin moma ondino (Buk son), mepemepesee rii (oonjaa) ano uuwaa rii tosia ii uu wombogianon qama Pon mepeseenkebu.

²⁰ Kaen me kaen kolooro iikawaajon mono Ponjana Jiisas Kraistwaa qata gama Manjana Anutu suulan dangisen jen mun laligowu. Kian.

Loemba onoo qambanmamban qaa

²¹ Kraistwaa jeta uuguwubotiwaajon mono keegia moma batugianon qaa baatanon kemen aon laligowu.

²²⁻²³ *Kraistwaa sele busuya ii uumeleen kanageso. Iinon iikawaa wana ano Hamoqeqe Toya kolooja. Iikawaa so ejanon kaanagadeen embiaa wana kolooja. Kawaajon emba onoo mono Pombaa qaa baatanon kekembaa so onoangiaa lourugia goda qen onoma qaagia baatanon kema laligowu.

²⁴ Uumeleen kanageso anana Kraistwaa qaa baatanon nanjonji, iikawaa so emba ononon kaanagadeen mono lourugia yonoo qaa kuuya otaan laligowu.

²⁵ *Kraistnon iyanaa uumeleen kanagesoya jopagon nonoma ananaajon ama laaligoya togon qeleenoti, iikaana eja ononon mono kaanagadeen embaurugia jopagon ukalen ama onoma laligowu.

²⁶ Kraistnon uumeleen kanagesoya Buna qaayanon tak koton emba bunaya soraaya koloowombaajon apu kaana kanon songbama men solanin nonono.

²⁷ Iinon anana bumbuna awaa soro koloowombaajon moma uunanaa sunuya men solanin jewon gojejeraya qaa koloowombaajon kaparan komakeja. Kanageso soraaya koposowaa qaana qaa koloowombaajon momakeja. Kraistnon kan nunuano asamararanon eu keunin jilananon kuuro asarin emba bunaya kaana iyanaa jaasewanon nonoma nonono akadamunanawo ano iimasiinsiinanawo nambona.

²⁸ Eja onoo kaanagadeen mono Kraistwaanon tani ii otaan embaurugia jopagon onoma laligowu. Embia jopagonkeji, iinon mono iyan kalan koma aonkeja. Kawaajon onoangiaa sele busugia kalan koma aonkejuti, iikaana mono embaurugia kalan koma onongi sokombaa.

²⁹ Mononon mon anaa sele busuya kamban mononon kazi mende ama muroto, kuuya anana sele busunana wagin kalan komakejon. Kraistnon kaanagadeen uumeleen kanagesouruta anana sele busuya kaana qaayanon nuuagin kalan koma nonomakeja.

³⁰ Uumeleen kanageso anana Kraistwaa sele busuya koloojon. Anana Kraist sele busuyaa dondomonuruta koloon laligojon. Kawaajon nuuaginkeja.

³¹ *Buna qaa mon kokaen eja, “Kawaajon ejanon mono nemunman oromesaon embiawo qokotaan woi yoronon selemotoongo koloon laligowao.”

³² Qaa ii sareqaa aasangoya. Ii Kraist ano uumeleen kanageso ananaa uu soomongonanaajon jen oojen. Qaa aren iikawaa kania ii aasangoya ano dusiita keemeya.

³³ Kaen koloojato, onoojon qaa ii kokaen jejen: Ono motomotoon mono kaanagadeen embaurugia onoangia kalan koma aonkejutiwaa so jopagon onoma laligowu. Emba ononon mono kaanagadeen lourugia goda qen onoma laligowu. Kian.

6

Merabora ano nemunman onoo uusoomongo

* **5:22-23:** Kol 3.18; 1 Piito 3.1 * **5:25:** Kol 3.19; 1 Piito 3.7 * **5:31:** Jen 2.24

¹ *Merabora onoonon nanamemen dindiŋa ii kokaen: Ono mono Pombo qokotaan nemunmanwoigia yoroo jegara ten koma otaan laligowu.

² *Anutunon jojopan qaa 1-2-3 kawaa tetegoyanon tawaya nonomambaa-jon mende jero ejato, jojopan qaa jango 4 ii dondomonawo. Wala kokaen jeja, “Nemunmanwoiga mono goda qen oroma laligowa.” Qaa ii ten konin Anutunon iwaa tawaya nonomambaa qaaya kokaen somongoro oogita eja,

³ “Goda qen orona Anutunon toomorian gono toroqen namonon kamban koriga laligowaa.”

⁴ *Merabaurugianon uukanjangiawo koloowubotiwaajon man ononon mono qaanon soya uugun mende horon kiton onoma laligowu. Kaen qaagoto, Pombaa Kana qaa ten kombutiwaajon kuma onoma iikawaa so mindingon onongi somariiwu. Kian.

Welenqege ano galen onoo qambanmamban qaa

⁵ *Welenqege ono mono namonon galenurugia yonoo qaagia Kraistwaa qaa kaana ten koma siijaago siimeme mende amakebu. Qaagia uuguwubotiwaajon sombugia moma jenengiawo ororo laligowu. Ugianon gbingbaon mende ambuto, mono bon qen nama ama men laligowu.

⁶ Tourugianon kondokondoowaa wan angi ejembanon inisosoroowutiwaajon qaagoto, jaaqasue mesaon uugia gawonon ama menkebu. Kaen ama Anutuwa uusiŋa otaan Kraistwaa welenqege kaana koloonkebu.

⁷ Balon ejembaga welen qen ononjonjen Pon ana welen qen munkejon. Kaen moma gawongia mono Pombaa jaanon sokombaatiwaa so uuqeeangowo men laligowu.

⁸ Qaa koi mobu: Onoo batugianon tosonian gawon toya laligoju ano tosonian tourugia ii tawagia qaa een welen qen onoma kamaanqegeta laligoju. Ii kilen daen yononon gawon awaa ii me ii menkejuti, Anutunon mono iikawaa tawaya onono buna qen aowuya. Qaa ii mono romongon laligowu.

⁹ *To ano welenqege onoo Pongia motoongo iinon Siwe gomanon laligoja. Iinon ejemba tosaana mende inisosoroon tosaana mende sureen onomakejato, so motoongonon gosin qaanaa jen tegon nonombaa. Galen ono ii moma kotojutiwaajon mono welenqege alaurugia yonowo wasombura maayanon aon so motoongo ama onoma horon ureen memetorotoro mesaon laligowu. Kian.

Anutuwa jurujamban kuuya men laligowu.

¹⁰ Terena oodaboromambaaon ama qaa kokaen oojen: Ono Pombo qokotaan nangi ku-usuna somatanon mono inaan nangon onono kotiinkebu.

¹¹ Kilenaa Toyanon selenon kuukuuwaa momo aren kania kania amakeji, ono ii jaasewan qen kotakota nambutiwaajon mono Anutuwa jurujamban kuuya men kongi kemero laligowu.

¹² Nononon balon ejemba sa busugyawo yonowo manja mende aonkejonto, ben kawali galen ano konhaamo bologa bologa tuarenjen ama onombombaaon nanjon. Ben kawali galen bologa namo sombin batugaranon jinkaron dungianon nama pon kaana galen komakejuti, ii mono qotogon qetama onomakejon. Kaanagadeen pon qerewena boi uuta ano kamaanqegeta batunananon pangamambaa ometotombaa eja geria

* 6:1: Kol 3.20 * 6:2: Eks 20.12; Dut 5.16 * 6:4: Kol 3.21 * 6:5: Kol 3.22-25 * 6:9: Dut 10.17; Kol 3.25; 4.1

laligon ilawoila kuuya galen komakejuti, nononon mono iyonowo manja qenkejon.

¹³ Kawaajon tuarenjen ama onjombombaajon mono Anutuwaanon jurujamban kuuya men kongi kemero nambu. Kaen nangi kereurugia kamban bologanon unuwombaajon alanzan koumakebuti, kamban iikanon mono saanon afaangon manja qen riitama onjombu ano manja qegi tegoro saanon goman balongianon wakasiin nambu.

¹⁴ *Jurujambangia mono kokaanja kaya mouma aowu: Qaa honagadeen jejeta iikanon mono irimungan kaanja iingianon somongon nambu. Nanamemen solanja soro ii totogianon reen maleku kaanja koma sopa somongon aon nambu.

¹⁵ *Kana esu mouma saanon rindangon riin kemakejon. Kawaa so onjo mono luaewaa Bunja jen seiwombaajon jojorigi iikanon nemun koma onjombaa.

¹⁶ Jurujamban iikawo toroqen suman wana qata momalaari ii mono bunja qen aon suulan besaan namakebu. Kilenaa Toyanon ninidon siwisewe nonomambaajon moma tiwo wasaya motonkeji, iikawaa angobato geria kuuya mono reen iikanon qewagon angon koma aonkebu.

¹⁷ *Anutuwaa Hamoqege Toya ii mono bunja qen aowu. Bunja qen aon mombo letombuti, donhamo ii mono wangianon aen wanjou kaanja mougi turun angon koma onjombaa. Unja Toroyanon manjawaa soo somata nononji, ii Anutuwaanon Bunja qaa. Ii kaanagadeen mono bunja qen aon uu wombogianon ama manja iikanon qenkebu.

¹⁸ Jurujambangia kuuya ii mouma aon mono kamban so Anutu qama koolin qisin laligowu. Unja Toroyanon kondoon inaan onjombakawaa so mono welema sama munkebu. Mono pondan uugbiligbili laligon suulan Anutuwaa ejemba soraaya kuuya yonoojon ama kaparan koma qama koolinkebu.

¹⁹ Noojon kaanagadeen kokaen qama koolinkebu, “Anutu, gii mono qaa kota dindina Pool muna goo Oligaa Bunja aasangoya ii qaa jetanon jawaatiwaa so jen asarin awasankakagadeen nama uukuukuu men onjombakaba.”

²⁰ Niinon Oligaa Bunja iikawaajon ama Anutuwaa jotamemeya eja wana koloojento, gawon menkejeniwaaon ama kamban kokaamba kapuare mirinon rajen. Kawaajon Bunja qaa ii Anutuwaa jaanon sokombaatiwaa so awasankakagadeen jen laligomambaajon mono qama koolin laligowu. Kian.

Yeizozo qaa tetegoya

²¹ Wombo alana Tikikus iinon noo sunduna ano mobuya. Iinon Pombo qokotaan gawon membiri-qembiria qaa menkeja. Kokanon nomaen ama men ramakejenji, ii kuuya injoro onjo kaanagadeen ii mobu.

²² Nononon nomaen rama laligojoni, onjo sundu ii mobutiwaajon Tikikus wasin mube Efesus onoonon kawaa. Iinon kan ulunkolen men onono saanon bonjon laligowu.

²³ Manjana Anutu ano Pon Jiisas Kraist yoronon mono uumeleen alaurunana onjo luae qen uunon jopagon onoma momalaarigia men kotiinkeba.

²⁴ Ejemba Ponjana Jiisas Kraist kamban tetegoya qaa jopagon laligowuti, Anutuwaa kalenmorianan mono kuuya onowo en en ubaa. Kian.

Filipai Tere Poolnonj Filipai yonoo Tere ano. **Jen-asa-asari**

Poolnonj misin gawonj liligonj mero indina woi kolooro Eisia Maino (Turkey) mesaonj Yurop balononj keno. Kema Room prowins qata Masedonia kanonj uugia kuuro meleengi Kraistwaa kanageso mutuya ii Filipai sitinonj kolooro. Kanagenj aposol Pool ii Room sitiwaa kasa mirinonj angi siimbobolo qaganonj raro gawonj meme ejemba tosanonj tuarenjenj ama mugi. Ii ama mugi tosanonj Filipai uutanonj kaanjadeen qaa doogoya kuma onongitiwaaajonj majakaka moro. Kambanj iikanonj Bunja Tereya koi Filipai momalaari kanageso yonoojonj ooro. Majakaka moroto, kilenj ulunkolenj qaa ano uunangonango qaa koi korisoro qaganonj oonj ano.

Poolnonj kapuare mirinonj raro Filipai momalaari kanageso yonononj ilaan mubombaajonj kalenj angi karoti, iinonj iikawaa dangisenj jen onomambaajonj Tere koi ooro. Ii oonj toroqenj uunangonango qaaya mamaga motoonj ano. Anjo konajilin kania kania moro Filipai yonononj Poolwaa qaaya ii mogi kilenj kotiin awasanjkaka nambutiwaaajonj uu nanjonj onono. Gejanono qaa tosaana kokaen: Onoangiaa selegia menj uma awelegowubotiwaajonj mono galenj menj laligowu. Dogo mamban koloonj toroqenj newegewelee ambuboto, Jiisas kaana uugia menj kamaanj ama aonj laligowu. Qaa koi duduuwubo: Kraistwo qokotaan nanjuti, ii Anutuwaawaa kalenga. Juuda yonononj Mooseswaanonj Kana qaa arena tenj koma otaanj Anutuwaawaaajonj sili iwoi amakejuto, uumeleenj alaurunana onononj kaen qaago. Onononj mono Anutu moma laarinj mugi kalenjmorianj sewana qaa onono bunja qen aonj iikanonj laaligo dongoga mokoloonj laligoju. Daen yonononj Kraistwo qokotaan laligojuti, Anutunonj mono ii luae qen onono aisoonj laligowu.

Kraist moma laarinj Anutunonj uukoisoro nonono saanonj awasanjkaka qaganonj kotiin laligowonja ano uumeleenj alaurunana yonowo motoonj kaparanj koma kotiin nambona. Poolnonj iikawaa qaaya ii mamaga ooro. Poolnonj Filipai kanageso yonoo waegia kotiga mewombaajonj moma laligoro, iikawaa qaaya ii kaanagadeen asuganonj ooro.

Buk kokawaa bakaya wana 7 ii kokaen:

Qaa mutuya 1.1-11

Poolnonj nomaenj ama laligoro 1.12-26

Kraistwo laaligowaa kania 1.27-2.18

Timoti Epafroditus yoroononj gawonj arena 2.19-30

Tuarenjenj yonononj tiligonj onongi kamaawubo 3.1-4.9

Poolwaa alauruta Filipai laligogiti, iyonoo qaagia 4.10-20

Terewaa qaa kota wana 4.21-23

¹ *Pool Timoti norononj Kraist Jiisaswaa welenj qen laligojo. Uumeleenj kanageso soraaya kuuya Kraist Jiisaswo qokotaan nama Filipai sitinonj laligojuti, noro onowo ano onoo wangia (bisop, pastu) ano Bunja gawonj meme ejemba tosaana (diikon) onowo qaa aminj mobombaajonj moma tere koi oonj.

² Anutu Manjana ano Ponj Jiisas Kraist yorononj kalenjmorianj ononi luaenonj laligowutiwaajonj mojenj.

* 1:1: Apo 16.12

Poolnon Anutu mepeseen qama koolija.

³ Niinon romonjon onomakejeniwaa so Anutu mepeseenkejen.

⁴ Kamban so korebore onoojon Anutu qama koolinkejen, ii mono korisoro qaganon qama koolinkejen.

⁵ Niinon Anutu kokaembaajon mepeseenkejen: Ono Oligaa Bunanon qokotaagiti, kamban mutuya iikanonadeen kanain niwo manja qen kotinjon noma laligon kouma laligoju.

⁶ Anutunon uugianon gawon awaa kanain men laligoji, ii mono toroqen mero Kraist Jiisasnon mombo asugi-waatiwaa kambanjon tegowaa. Kaen moma laarin kotiin Anutu mepeseenkejen.

⁷ Oo jogia newe, wombo alauruna koloojutiwaajon kuuya ono kaen romonjon onombe awaagadeen sokonja. Anutunon gawon nonota kapuare mirinon ramakejen me aworo niinon Oligaa Bunawaajon manja qen enkalolon qaa qewagon qaa onanon tiita iriga men kotiiwaatiwaajon liligonkejen. Kaen me kaen amakejen, kuuya ononon mono niwo nangi kalenmorian iikayadeenon sokoma onono gawona nangogi motoon simba-wonawo koloojon.

⁸ Kraist Jiisasnon ono jopagon inaan onomakeji, niinon ii moma iikawaa qaganon nama kuuya onoojon siin moma injimambaajon kaparan koma laligojen. Kaen jen qaa hona jejen, ii Anutu ano saanon nangon noma jewaa.

⁹ Niinon onoojon kokaen qama koolinkejen: Anutu, gii mono Filipai alauruna inaan onona toroqen kotiin jopagon aogi uujopagianon somariin seiwaa. Kaen kolooro saanon kana hona iima koton enkalolon qaa mesaon laligowu.

¹⁰ Kaen laligon saanon qaa gosin kana awaa soro meweengon soraaya koloon koposowaa qaagia qaa laligon ubu. Kraistnon eleema kawaati, kamban iikanon lombonananon tegowaa.

¹¹ Jiisas Kraistnon nanamemen solana nemun kono iikawaa hona asuginkebaa. Hona kanon uugia saa qero ejembanon kaen injiima Anutu mepeseegi qabunayanon seiwaati-waajon qama koolinkejen. Qaa ii onanon.

Pool kapuare mirinon angi Buna qaanon kotiito.

¹² Oo uumeleen alauruna, ononon noo kanana moma kotowu-tiwaajon kokaen moma oojen: Iwoi bologa noonon kolooroti, iikawaa bujuyanon seiro Oligaa Bunanananon ejemba sokoma onono gawona-nanon toomorianawo koloonkeja.

¹³ *Nii Kraistwaajon ama kasanon gbadoon nongi Room kokanon rajeni, qaa ii manjaqege eja kuuya Siisa-kimbaa galenkonkon miri galen menkejuti, iyononon moju ano kaanagadeen ejemba tosaana mamaga yonoo geagianon kemero modaboroju.

¹⁴ Toroqen hona kokaen kolooro: Uumeleen alaurunananon kapuare mirinon rabe Ponon ilaan nomakejiwaa qaaya mogi. Ii moma seiseiyanon Pombo kotiin qokotaan nama kaparan koma awasanaka koloogi. Kaen koloon Anutuwaanon qaa torokoya qaa jen seigi toroqen kemakeja.

¹⁵ Tosianon noojon mogi uro uusiin soraayanon nama Kraistwaa kania jen asarinkejuto, tosanon noojon ama uugianon junjun moma gema nun angowowo ambombaajon moju.

¹⁶ Alauruna hona yononon noo kanana kokaen moju: Anutunon kuun nonota aworo niinon Oligaa Bunawaajon manja qen enkalolon qaa qewagonkejen. Kaen moma jopagon noma nangon nomakeju.

* 1:13: Apo 28.30

¹⁷ Gemaqeqe ejemba yononon iyangiaajonadeen romongon tawawaajon mondon uugianon menjerengoro Kraistwaa kania kaen jen asarinkeju. Kaen ama kapuare mirinon rajeni, kamban kokaamba angosisiri toroqen ama nombombaajon moju.

¹⁸ Kaen mojuto, ii kilen. Kraistwaa kania ii iwoiwaajon mondon silemale amakeju me Anutu tororo ten koma jen asarinkejuti, ii niinon mobe sokonja. Kaen me kaen amakejuti, uunanon mono iikawaajon qeangoro onanon aisoojena aisoonkemaŋa.

¹⁹ Aisoowe noojon qama kooligi Jiisas Kraistwaa Unŋa Toroyanon nanjon nono saanon isama nongŋi kamaamambaa tani mojen. Kaen koloowaatiwaajon moma iikawaajon kaanagadeen aisoonkejen.

²⁰ Iwoi mon ama gamu mokoloomambotiwaajon mono jejeromonromon ama laligojen. Gamu qaagoto, kamban so Kraist mepeseen laligoweti, iikawaa so kamban kokaamba kaanagadeen koloowaatiwaajon mojen. Sele busunanon komuwaa me laligowaati, ii kilen mono awasanŋaka qaganon Kraist mepeseewe qabunayanon somariiwaa.

²¹ Laligomanŋati een, laaligona mono Kraistwaa qabunayanon somariiwatiwaajon ama laligomaŋa. Nugi komuwenagati een, iikanon mono men qeangon nono oyanboyon koloomaŋa.

²² Kaen koloowenagato, balonon sele busuwo laligomanŋati een, mono uuwaa gawon mewe toroqen honawo koloonkebaa. Ii romongon neenaajon laaligo me koomuga meweengowenaga, ii saanon mende mojen.

²³ Laaligo ano koomu batugaranon papangon laligojen. Kraistwo eu laligowenaga, iikanon mono iwoi kuuya uugun morian somata mokolon nonaga. Kawaajon balon mesaomambaa siinŋa moma laligojen.

²⁴ Kaanŋa laligojento, sele busuwo qen korin laligomanŋati een, iikanon mono onŋo ilaan onombe honŋa onoonon koloowaa. Komu-wenaga, iikanon mono onŋo mende ilaan ononaga.

²⁵ Iikaanŋa moma laarin kotiin kawaajon niima koboogi toroqen laligon kuuya onŋo ilaan onoma laligomambaajon mojen. Ilaan onombe momalaarigaa onanon mono somariin kotiiro saanon hononŋa mende aisoon lali-gowu.

²⁶ Kaanagadeen Kraistnon niima kobooro mombo onoonon kawo onŋo saanon noojon ama Kraist Jiisas hononŋa mende mepeseen mun laligowu. Kian.

Momalaarigianon kotiiwaatiwaajon manja qen laligowu.

²⁷ Nanamemengia ii mono Kraistwaa Oligaa Bunayanon akada-muyawo koloowaatiwaa so ama men laligowu. Kaen laligogi onoo-non kan injiimanŋati me mende kan sigensigen laligon qaa bujugia mobe kanagianon kokaen ero sokombaa: Onŋo kulukululuu aren motoongowaa qaa somongon uumotoonŋo ama nambu. Kaen nama Oligaa Bunawaa qaa onanon sooliwabotiwaajon motoon somongon manja qen laligowu.

²⁸ Kaanagadeen tosanon tuarenjen ama onomakebuti, ononon mono qaa jegia kania kania kawaajon mende aarun lalananiŋi uugia mende kamaawa. Kaniagia kaen mobe sokombaa. Anutunon ku-usun onono tuarenjen ejemba yononon kaniagia iima kokaen moma asariwu: Onoanŋia kamaan unuro tiwilaagi Anutunon metogon nonono eu oyanboyon laligowonŋa.

²⁹ Anutunon arenŋa ama ononoti, ii kokaen: Onŋo Kraist moma laarin mun leegen aisoon leegen iwaajon ama siimbobolo moma laligowuya.

³⁰ *Niinon momalaariwaa manja wala onowo laligon qeweti, niigi ano kaman kokaamba toroqen qenjejeniwaa buju qaa koi mojudi, onjo mono manja iikayadeen niwo nanjon qen laligoju, ii mojen. Kian.

2

Kraistwaa so onjoangia men kamaan ama aon laligowu.

¹ Onjo Kraistwo qokotaan nanjutiwaajon mono uugia nanjon aowombaa-jon qambanmamban mokoloowu. Uujopagia iikanon mono ulunkolen ama aonkebu. Unja Toroyawo ususugon nama waegia men kiankomun aonkebu.

² Kaen anjutiwaajon mono momo motoonggo otaan ororon jopagon aon luaenon laligowu. Mono uusiingia ano momo arengia motoonggo ambombaa-jon somongowu. Qaa kaen somongon uumotoonggo angi hona kolooro moma niinon onoojon honona qaa aisoen laligomanja.

³ Ilawoila onjoangiaajonadeen horowombaa siinanon mono mende nemun koma onomba. Onjoangiaa qabunagianon somariwaatiwaajon mono selegia mende men ubuto, uugia men kamaan ama tosaanja yonoojon mogi umakeba.

⁴ Onjo motomotoon mono onjoangiaa uugiagadeen qeangowaatiwaajon mende romongowuto, tosaanja yonoo uugianon qeangowaatiwaajon kaanagadeen kaparan koma romongon yagowu.

⁵ Kraist Jiisanon balonon laligoro aro momo en muroti, iikayadeen mono onoonon ero ii otaan laligowu.

⁶ Anutuwa kaitani kaanja en muro laligoroto, kilen Anutu kaanja laligorotiwaajon mende mondon awelegon laligoro.

⁷ Kaen qaagoto, anjo afaangon Anutuwa asamararanga mesaon kamaan meleema eja tani koloon welenqeqewaa kaitania men laligoro. Mono balon eja ananaa tani koloon laligoro.

⁸ Kaen laligon uuta men kamaan aon Manaa qaa jeta kaman so ten koma laligoro. Kaen laligoro gamu qen mun "Maripoonon qewona," jegito, kaman iikanon kaanagadeen ten kondabororo.

⁹ Kaen ten koma laligorotiwaajon ama Anutunon wano eukanon uma raro qabuna muroti, iikanon qa tosaanja kuuya unuugun akadamuyawo kolooja.

¹⁰ *Anutunon qabuna uuta ii kokaembaajon muro:

Ejemba korebore anana mono qa iikawaajon ama kaman monjon simin kuma mepeseen mubona. Tosianon Siwe gomanon eukanon laligoju. Tosianon namonon koi laligojon. Tosianon komun koomu mirinon me senjon mirinon laligoju. Anana mono korebore kululuun usugon simin kuma mubona.

¹¹ Kuuya anana simin kuma mun je buu susugia so Man Anutu asuganon goda qewombaa-jon qata jokoloon kokaen jewona, "Jiisas Kraistnon mono Ponana kolooja." Kian.

Jiisaswaa asasaga ii ejemba batugianon qendeema laligowu.

¹² Kawaajon wombo alauruna, onjo mono Kraistwaa sareya otaan iikanon mende sologon kamaawu. Kaman so Anutuwa qaa ten koma letoma laligogiti, iikawaa so siligianon uumeleen ejemba onoonon sokonji, ii mono kaparan koma otaan uuwaa gawon men laligowu. Niinon onowo laligoweti, kaman iikanon Bura qaa awaagadeen koma gbilin zen nama laligogi.

Onomesaon sigensigen laligojenj, kamban kokanon mono kaanjadeen Anutuwa jaanon sombugia moma jenenjia ororo pondan gawonj ii menj sororogon laligowu.

¹³ Anutu anj mono onj suulan sololoon nemun koma onjoma iyanjaa arenjaa so uugia kuunkeja. Kaenj kanon uusiingia Anutu sokoma mubaatiwaa so kolooro inaan onono gawonja megj honja koloonkeba.

¹⁴ Galenjurugia yonowo qaa menjkamakamaa mende ama laligowu. Jenmeesanj ano uunonj njindinj-njunduru lanj mende amakebuto, arenjana kuuya mono uuwoi jeagea mesaonj pondan menj laligowu.

¹⁵ *Nanamemengianonj mono koposowaa qaaya qaa soraaya koloonj ama menj laligowu. Ejemba doogoya irinqirinja kete balononj laligojuti, onj mono iyonoo batugianonj Anutuwa merabora solanja soro laligowu. Sengelao sombinonj eu asarijuti, onj mono kaanjadeen balononj sili awaa ama iikanonj ejemba asarinj onjoma laligowu.

¹⁶ Kaenj laligonj laaligo kotigaa Bunja qaaya pondan menj ejemba onjombombaaonj jojorinj laligowu. Kaenj laligogi Kraistnonj eleema kawaati, kamban iikanonj noo kanananonj kokaenj asugiwaa, "Aangole ejanonj kuunonj haamo amambaaonj esunja menj kululuunj kemakeji, niinonj iikawaa so uuwaa gawombaaonj sele qenj menj kotiinj laligowe. Ii eenj toontoonj mende menj laligoweto, honja kolooro." Kanana kaenj kolooro saanonj neenaa selenaj onjoonj ama mepeseemana.

¹⁷ Niinonj laaligona qeleema togonj onjoma Anutuwaanonj gawonj tenj koma menj laligowe. Kaenj laligowe onj uugia meleema Anutu moma laarigi iikawaa honja asuginkeja. Kawaajonj Room gawman yonononj qaana jen tegonj oro kaanja nunj siimolonj onjoonj kaanja ama nombuyaga. Sele busunaa saya kaenj maabenagati eenj, ii mono apu kaanja eenj totoonj mende kemenaga. Onoo momalaari gawongiaa honjaajonj ama ii mono akadamuyawo koloowe sokonaga. Kawaajonj nugi komuwenagato, uunanonj mono kilenj aisoonkejenj ano kuuya onjowo motoonj aisoonkebonja.

¹⁸ Kaanjadeen onj mono aisowu ano niwo otokorianj maama aisoon laligowonja. Kianj.

Timoti wasiwe Filipai onjoononj kawaa.

¹⁹ Ponj Jiisasnonj noojonj moro sokombaati eenj, mono uulanawo Timoti wasimambaaonj moma jejeromonromonj anjenj. Onjoononj kanj nomaen laligojuti, ii moma eleema kanj nijoro moma noo uunanonj kaanagadeen qeangonj sororogonaga.

²⁰ Momalaarigianonj kotiiju me loorijuti, iinonj yanodeen onjoonj majakaka kaenj moma noo kooronanonj nanja. Tosianonj koi laligojuti, iyonononj mono "Iyangiaa majakakagiaga," jen qaago totoonj kotingonj onjombombaaonj momakeju.

²¹ Yonononj kuuya iyangiaa iwoiwaajonj moma ii koma horonj menj somariiwombaaonj janjarinj riinkejuto, Kraist Jiisaswaa gawonjanonj honawo koloonkebaatiwaajonj mende kaparanj komakeju. Mono qemasologenj lanj laligoju.

²² Lanj laligojuto, Timotinonj kania awaa qendeenoti, ii onjoangio moma yagoju. Meranonj anjaa manja welenj qenj munkeji, iinonj mono iikawaa so nii Oligaa Bunja gawombaa ilaanj noma welenj qenj laligoro.

²³ Kawaajonj Room gawman yonononj noo qaa nomaenj ama nombombaaonj somongowuti, ii momago mono saanonj Timoti wasiwe uulanawo onjoononj kawaatiwaa jejeromonromonj anjenj.

* 2:15: Dut 32.5

²⁴ Neeno kaanjadeen Pombo nama kamban mende koriro onoonon kamambaajon awasankaka kaen moma laarijen.

Epafroditus wasiwe Filipai onoonon kawaa.

²⁵ Niinon iwoi mongama amamaan laligowe ononon nenana Epafroditus wasigi kan nangon ilaan nono. Iinon noo kooronanon gawon men manja qen laligoroto, toroqen somongon mubenaga, iikanon mende sokonaga. Kaen romongon uumeleen alana ii kamban kokaambaga wasiwe onoonon eleema kawaa.

²⁶ Iinon kuuya ono injimambaajon kaparan koma laligoja. Ji kiro eroti, ono qaa ii mogi onoonon bimooro moma kawaajon uukamakamaa laligoja.

²⁷ Iinon onanon jinon en koomu borianon meroto, Anutunon kiankomun muro qeangoro. Anutunon Epafroditus iigadeen mende kiankomun muroto, nii kaanagadeen niima koboon men afaangon nono. Iinon komunagati een, neenaa wosobirinanon mono somariin sein qana qana uro laligowenaga.

²⁸ Ono Epafroditus iima mombo aisoogi noo wosobirinanon kaanagadeen afaangowaatiwaajon mojen. Kawaajon kamban kokaambadeen uulanawo wasiwe onoonon kawaa.

²⁹ Ono Pombaa ejemba yonoojon honon mende aisoonkejuti, korisoro iikawaa qaganon mono iinon karo koma horon mubu ano gawon meme ejemba kaanja ii mono goda qen onoma laligowu.

³⁰ Iinon Kraistwaa gawombaajon ama koomu borianon uma komun tagoro. Ono nii nangon ilaan nombombaajon mogito, ii amamaagitiwaajon iinon onoo kitigianon kaen ama nomambaajon kan laaligoya mesaoro tiwilaan tagoro. Kian.

3

Solaja koloowombaa kana hona ii kokaen:

¹ Oo uumeleen alauruna, qaa kota kokaen toroqen jema: Mono Pombo qokotaan aisoon laligowu. Qaa ii duhanon mombo oon onomambaajon mojona mende tiija. Ejemba tosanon tiligon onombubotiwaajon ii oon onombe saanon sokonja.

² Zioz gawon meme ejemba bologa yonoojon mono galengia men laligowu. Yononon uumeleembaa gadokopa ejemba batugianon liligon uugia kuun kokaen jenkeju, "Anutuwaa buna koloowutiwaajon mono aiweseya men selegia kotowu." Kaen kaparan koma qaagadeen jen kasu kaanja hounhoun qama "Kanageso walaga koloojon," jen een toton jenkeju.

³ Yononon Anutuwaa jaanon mende dingoju. Selegianon aiwese iikayadeen koton onongito, hona ii mono ananaanon kokaen kolooro: Anutuwaa Buna qaayanon uunana mosonoti, anana mono iwaa uumeleen kanageso honabon koloon laligojon. Anutuwaa qatanon selenananon aiwese ama nonongiti, nononon iikawaa qaganon mende nama nangon moma laarinkejonto, Kraist Jiisasnon hamo qen nononoti, iikawaajon mono selenana men umakejon. Anutuwaa Un Toroyanon inaan nonono afaangon Anutuwaa waeya men mepeseenkejon.

⁴ Tosianon selegiaa iwoinon nangon Anutuwaa buna koloowombaajon moma laarijuti, niinon mono ii unuugujen. Kawaajon awaagadeen koroa kaanja terereen engana men waama awelegowenaga.

⁵ *Noo akadamuna ii kokaen: Niinon Israel ejemba tuun uutanon jotamemeya mon koloojon. Ben isina qata Benjamin. Nemunmana Hibrui

* 3:5; Apo 23.6; 26.5; Room 11.1

ejembaga. Niinon yoroononga koloon Hibruu eja hona koloojen. Koloon ewe ween 8 kolooro kanon selen kotogi. Farisii koloon laligowetiwaajon Mooseswaanon Kana qaa ii tororo otaamambaajon kaparan koma laligowe.

⁶ *Farisii laligon uunanon otorongon gere tooro uumeleen kanageso ii onanon sisiwerowero ama onoma laligowe. Mooseswaanon Kana qaa ten koma otaan dindiŋa koloowonagati een, niinon mono iikawaa so koposowaa qaaya qaa solan laligowe.

⁷ Iwoi ii mobe uro iikanon nangon moma laarin laligoweto, uuna meleema ii kuuya mesaon zen sureen mun jejen. Kamban kokaamba Kraistnon hamo qen nono letombeti, iikawaajon mono mobe umakeja.

⁸ Ponna Kraist Jiisas moma koton oyanboyon mokoloomanati, ii moma gosiwe sewan uuta kaan kolooja. Kawaajon laaligona walagaa akadamu iwoina kuuya ii Kraist toroqen iikanon mesaon zen sureen mujen. Kraist mokoloon noonon iwoi kuuya ii mobe kikisi kera toon kaan kolooro sureen gemagen giliwe.

⁹ Tosianon “Mooseswaanon Kana qaa ten kondaboron iikaan kanon nononano dindiŋa koloowon,” jejuto, niinon so iikanon solan mombo mende laligojen. Kamban kokaamba Kraist moma laariwe Anutunon iikaan kanon qaana jen tegoro solanin laligojen. Momalaari qaganon laligowe Anutunon kiankomun noma jen kotooro singisongonaa qaayanon komuro laligojen. Kraistwo qokotaan nama laligowe Anutunon noo kanana kaen mokoloowaatiwaajon kaparan komakejen.

¹⁰ Niinon Kraist kokaen moma kotomambaajon kaparan komakejen: Siimbobolo moroti, iikanon iwo toroqemambaajon jojorijen. Siimbobolo moma komuroti, niinon tani iikayadeen komun iikaan kanon iwaa tani kaan koloomambaajon jojorijen. Komun waaroti, iwaa ku-usun iikanon mono inaan nono kotiimambaajon mojen.

¹¹ Komuwe Anutunon men gbilin nono koomunonga waamambaajon jejeromonromon anjen. Kian.

Mono Anutuwa kuunon kaparan koma toonon kembu.

¹² Neenaajon kokaen mende jejen, “Anutunon toon anoti, iikanon mono koudaboron uumeleembaa akadamuya kuuya mokoloon laligojen.” Kaen mende koloon laligojento, Kraist Jiisasnon haamo ama nonotiwaajon mono oyanboyan bun qen aomambaajon kaparan komakejen.

¹³ Oo uumeleen alauruna, Anutuwa toon iikanon mende keudaborojeni, ii mojen. Motoonggo kokaen moma amakejen: Iwoi kotogon gema qeweti, ii duduun Anutunon iwoi wambusoonanon ano eji, mono iikaan baagen uulanawo kemambaajon awelegonkejen.

¹⁴ Anutunon eukanon umanatiwaajon nooma toon kaen qen nono. Kawaajon Kraist Jiisasnon hamo qen nonotiwaajon niinon angobatonon kotiin haamo ama Anutuwa toonon keube iinon ila wage wannanon koma nombaa. Ii memambaajon awelegon toon iikaan baagen dindiŋagadeen ulanjin esuna men kululuun bobogarinkejen.

¹⁵ Kawaajon uuwa akadamunanawo koloojon, Anutunon anana kuuya momo motoongowaa qaganon Kraist moma koton laligowombaajon moja. Qaa mombaajon momo aro morota mon en ononagati een, Anutunon mono qaa iikawaajon nomaen mogi sokonji, ii kaanagadeen jen injisaama onombaa.

¹⁶ Onoonon majakaka wan ii kokaen kolooro sokombaa: Anana kamban koriga me toroga uunana meleema Anutuwa kananon laligon kouninji,

* 3:6: Apo 8.3; 22.4; 26.9-11

mono nanamemembaa kana motoongo iikayadeen toroqen kenin sokom-baa.

¹⁷ *Oo uumeleen alauruna, niinon nanamemena amakejen, onjo mono nii niima noo silina ii otaan laligowu. Nononon sili awaa qendeema onjonin tosanon iikawaa so riin horon onomakejuti, onjo mono iyonoonon nanamemen ii uun injiima koton laligowu.

¹⁸ Ejemba kelemalelen yononon nanamemengianon Kraist kere ama mun iyangiaa aingianon lan laligoju. Maripoonon komuroti, iikawaa kania riin kolononin laligoju. Qaa ii kamba mamaga jinjaun koloowubotiwaajon injijowe mogito, kamba kokaamba ii saama jaunna kamaaro jejen.

¹⁹ Sele busugiaa siin kombomba bologanon bengia kolooja. Iwoi gamuyawo amakejuti, iikawaajon mogi uro akadamaugia kolooro sewanpirin laligoju. Uumomogia balombaa iwoinon somongogi gbadoon onono lan laligon tetegoyanon gere sianon kemebuya.

²⁰ Yononon emu kemebuto, tosaana nonoo kulukululuu totonana ii Siwenon eu eja. Balonon wabaya koloon tatawagadeen laligon Pon Jiisas Kraist Hamoqege Tonananon mombo asugin nunuambaatiwaajon mambo-makejon.

²¹ Iinon balon sele busunana kamaanqegeta koi ii men letono iyanqaa Siwe sele busu kaana asamararanawo koloowaa. Ku-usun kaana ii Kraist en muja. Iinon ku-usun kaana kanon ejemba ano namo Siwewaa ilawoila kuuya ii saanon kotiin men kamaan nonono iwaa newo baatanon kenin galen koma nonono laligowona. Kian.

4

Qambanmamban qaa tosia

¹ Oo wombo alauruna, kaen koloowaatiwaajon Pononon mono ilaan onono bon qen kotiin nambu. Niinon onoonon siin moma injimambaajon kaparan komakejen. Onjo korisoro qen nonggi. Batugianon gawon mewetiwa honga kolooro qendeengi Anutunon iikawaa tawa nonombaati, iikawaajon mono sewanpirin ama aisoonkejen.

² Jotamemeya emba woi Yuodia Sintike, oronon juma angowowo ama laligojao, kaen mobe. Kawaajon niinon ugara kokaen kuujen: Oro Pombo motoongo nanjao, iikawaajon mono uumotoon ama laligowao.

³ Oo nejana honga, gawombaa motoon bosima laligoriti, gii kaanagadeen kokaen qisin gonjen: Emba woi yoronon uumotoon ambaotiwaajon mono ilaan oromba. Yoronon niwo Oligaa Buna kotiin seiwaatiwaajon manja qen laligori. Yoronon Kleemen ano nejauna tosaana yonoo koorongianon motoon manja qen laligori. Tosaana yonoo qagia ii laaligo kotigaa buk papianon eu eja.

⁴ Kamba so mono Pombo nama aisoon laligowu. Aisoowu qaa ii dunanon mombo jejen.

⁵ Onjo mono gumbonjonon qaganon ejemba ama ononggi kuuyanon tanigia ii mobu. Pononon mono kamambaajon dodowija.

⁶ Iwoi mombaajon mono konajilin mende moma laligowuto, iwoi kuuya kawaajon qiqisigia mono Anutu ijogi mobaa. Kaen me kaen koloowaati, mono Anutu gama koolin welema dangisen jen laligowu.

⁷ Anutunon uuluae ononji, nono iikawaa kania moma kotowombaajon amamaankejon. Ii momakootonana kuuya uugun qaita mon kolooja. Kraist

* 3:17: 1 Kor 4:16; 11.1

Jiisaswo nangi Anutunonj mono uugia ano qaa momogia sopa somonjonj kokojiji menj onono laligowu.

⁸ Oo uumeleenj alauruna, qaana jenj tegomambaaajonj ama qambanmamban qaa kokaenj jejenj: Angonjora qaa mende romongowuto, iwoi kuuya goda qeninj akadamuyawo kolooji, uugia mono iikanonj somonjonj laligowu. Qaa honja, qaa dindinja ano soraaya ii mono romonjonj laligowu. Qaa siinjananonj momakejonj, iikanonj mono uugia saa qero nambu. Qaa qaqabunayawo mepemepesee koloowaatiwaa so kolooji, uugia mono iikanonj qokotaanj laligowu.

⁹ Noo nanamemena iima Bunja qaana moma uu konongianonj ama bunja qenj aogiti, onjo mono ii koma gbilinj ama menj laligowu. Kaenj laligogi luae Toya Anutu iinonj onowo nambaa. Kianj.

Poolnonj Filipai yonjoo kalengiaajonj dangisenj jeja.

¹⁰ Niinonj Pombo qokotaanj nama onjoonj keraqeeango somata mojenj. Onjo waladeenj nii kalanj koma monenj nombombaa siinj moma laligogito, nomaenj ambombaa kana monjgama amamaagi. Kambanj koriga amamaanj laligogi Ponjonj kambanj kokaamba uugia menj gbiliro afaanjonj mombo ilaanj nonji.

¹¹ Sele busunaa lombononj rama amamaawenaga, iikawaajonj qaa koi mende jejenj. Noononj iwoi eji, niinonj mono kawo uuluaenonj bonjonj laligomambaaajonj mojenj.

¹² Nii janjarinj riinj luaenonj laligowe ano laaligo qaqabunayawo si- iseweweya qaa laligonj luaenonj laligowe. Miri so kambanj so uuna bonjonj kono laligomambaaajonj mojenj. Nenj timbirinj ambenaga me bodi rabenaga, iikawaajonj mono uuna mende menj kamaanj aonkejenj. Iwoina kelemalelenj me boronja enj nonaga, ii kilenda. Mono saanonj bonjonj laligomanja.

¹³ Ii me woi monj koloona, Kraistnonj menj kotiinj nono iwoi monjonj monj mono mende menj kamaanj nono saanonj laligomanja.

¹⁴ Kilenj konajilina iikawaa uutanongga ala ilailaa ama menj afaanjonj nonji sokono.

¹⁵ *Filipai onjo kaanagadeenj noo kanana moma komuju. Niinonj kanainj liligonj Oligaa Bunja gawonj menj onowo Masedonia prowinsnonj laligonj onjomesaoweti, kambanj iikanonja kanainj momalaari kanageso tosiannonj nii selewaa iwoigianonj mende nanjonj nonji. Niinonj uuwaa Bunja onjombe bunja qenj aogito, selewaa leeya monj mende meleema nonji. Filipai uumeleenj kanageso onjo motoonjononj mono niwo soomonggo ama laaligona nanjgogi nandunj monenana bunja qenj aonj laligowe.

¹⁶ *Niinonj iwoiwaajonj amamaanj laligoweti, onjo ii noojonj angij Tesalon- aika sitinonj karo. Indinj motoonggo qaagoto, indinj woi selenaa iwoiwaajonj amamaaweti, ii angij noononj karo.

¹⁷ Onjoo hina kalengiaajonj koposongowenaga, iikawaajonj qaa koi mende oojenj. Anutunonj onjoo ala ilailaagiaa kitia meleema onjmakebaati, niinonj mono honja ii onjoononj seiwaatiwaajonj mojenj.

¹⁸ *Onjononj kambanj kokaamba iwoi angiti, ii bunja qenj aonj noononj iwoi kuuya kanonj mono sona uugunj mamaga enj nonja. Epafroditus iinonj onjoo ala ilailaa kalengia menj kanj nonota morianawo koloonj laligojenj. Onjo nandunj mamatewoogia angij iinonj menj karoti, Anutunonj iikawaa siinja moro saanonj sokonja. Anutunonj onjoo nandungia moma anjonj kono moronja awaa unkoowayawo koloonj iwaa jaanonj pumpungoro aisoonkeja.

¹⁹ Noo Anutunanon toomorian kuuyaa Toya kolooja. Iwaa kowianon iwoi kuuya ii tetegoya qaa eja. Kawaajon onjo Kraist Jiisaswo qokotaan nama iwoiwaajon amamaajuti, ii kuuya mono en mujiwaa so onjomakebaa.

²⁰ Kawaajon Anutu Manana mono kamban so mepeseenkebona. Kaen anin Anutuwa qabunayanon kamban tetegoya qaa seinkebaa. Qaa ii onjanon.

Yeizozo tetegoya

²¹ Niinon yeizozona alaurunana soraaya Kraist Jiisaswo motoondeen nanjuti, kuuya onjoonon ambe kaja. Nenauruna niwo koi laligojuti, iyononon yeizozogia angi onjoonon kaja.

²² Anutuwaanon ejemba soraaya tosaana kuuya koi laligojuti, iyononon yeizozogia angi onjoonon kaja. Yonoononga tosanon Siisakimbaa jinkaron mirinon gawon menkejuti, iyononon mono kaen moma kaparan koma jeju.

²³ Pon Jiisas Kraistwaa kalenmoriananon mono onowo en uma unagia kotuegonkeba.

Kolosi Tere Poolnon Kolosi yonoo Tere ano. Jen-asa-asari

Kolosi ii Eisia prowinswaa taonja monj. Ii Efesus sitiwaa weenj kouk-
outanonj baagenj eja. Poolnonj Kolosi kambanj mongenj mende kenoto,
Eisiawaa siti somata Efesus kanonj gbani karoonj Bunja gawonj menj Kolosi
yonoojonj kaanjiadeen majakaka moma laligoro. Kanagenj Kolosi tosonianj
uugia meleengi (1.7; Apo 19.10). Poolnonj Room sitiwaa kapuare mirinonj
raro nenjata Epafras iinonj Kolosi uumeleenj tuumbaa buju qaaya menj
iwaanonj karo. (1.7-8) Sundugia tosaanja ii awaa koloogito, Kolosi kanonj boi
takapolakaya kaanjiadeen laligogi.

Boi yonononj ejemba kokaenj kuma soonj onoma laligogi: “Uumeleenj
kanageso onononj Anutu waeya mewombaa kana qaa kania kania ii saanonj
otaawu. Onononj saanonj uugia menj kamaanj selegia qen siimbobolo mobu.”
(2.16, 20-21, 23) Toroqenj kokaenj jen kotonj onongj, “Momalaarigiawo
onononj mono siminj kuma gajoba waegia menj laligowu.” (2.18) Jiisas
kaanagadeen menj kamaanj munj kokaenj jegi, “Ii Anutuwaaw Meria qaagoto,
gajoba wanja monj.” Kaenj jen kokaenj toroqegi, “Nonoo qaanana otaawuti,
iyonononj mono momo aasangoya qaita monj mokoloowuya.”

Kawaajonj Poolnonj Tere koi onj Kolosi uumeleenj tuunj kokaenj kuma
onono, “Iwoi kuuya mono Jiisaswaa baatanonj ero iinonj Anutu honja
toonj koloonj (1.15-17) uumeleenj tuunj ananaa Wanjanaga laligoja.” (1.18)
Toroqenj qaa kokaenj qendeema onono, “Kraist Jiisas moma laarigi iinonj
Anutuwaaw momo ano momakotoo aasangoya saanonj qendeema onombaa.
Anutuwaaw momoya ii momo tosia kuuya uugunj qaita monj kolooja.” (2.2-
3, 9-10) Poolnonj kaanagadeen uumeleenj ejemba laaligogiaa jenkotoo qaa
tosaanja onj ano Kolosi keno. (3.1-4.1)

Buk kokawaa bakaya wanja 4 ii kokaenj:

Qaa mutuya 1.1-8

Kraistwaa laaligoya ano gawonja 1.9-2.19

Kraistwo laaligo gbilia 2.20-4.6

Terewaa qaa kota wanja 4.7-18

¹ Anutunonj Pool nii wasinj nono jetaa so Kraist Jiisaswaa aposol koloojen.
Uumeleenj alanana Timoti iinonj niwo rajo.

² Oo uumeleenj alaurunana soraaya Kolosi taanonj laligonj Kraistwo qoko-
taagi momalaarigianonj mende sologoro zenj nanjuti, niinonj onowo qaa
aminj mobombaajonj tere koi oojen. Anutu Manjananonj mono kalenmorianj
onono luaenonj laligowu.

Onoojonj Anutu mepeseenj qama koolinkejonj.

³⁻⁴ Ono Kraist Jiisas pondanj moma laarinj ejemba soraaya kuuya uu wom-
bogianonj jopagonj onomakejuti, iikawaa buju qaaya jegi moninj. Kawaajonj
onoojonj qama koolinkejonj, iikanonj mono kambanj so Anutu, Ponjana Jiisas
Kraistwaa Manja mepeseenkejonj.

⁵ Oligaa Bunawaa qaa onanonj wala onoononj karo jegi jejero-
monjromonanaa kania moma moma asaridaborogi. Moma asarinj Anutunonj
onoojonj iwoi ano Siwe gomanonj ozonj esunonj eji, onjo ii bunja qen
aowombaajonj mamboma jejeromonjromonj amakeju. Jejeromonjromonj

kanon nemun koma onono afaangon Anutu moma laarin uugianon jopagon aon laligojuti, mono iikawaajon mepeseen munkejon.

⁶ Oligaa Buna qaa iikanon sein gomaña gomaña sokoma honawo koloon somariinkeja. Kawaa so onoonon karo onjo Anutuwaa kalenmoriaña kania hona ii moma moma asarigi. Ii waladeen moma asarigiti, ween iikanonadeen kanain onoo batugianon kaanjadeen honawo koloon kotuegon onomakeja.

⁷ *Wombo nenanana Epafras iinon Kolosi onoojon Oligaa Buna ii kuma onono mogi. Epafras iinon nonoo kitinana nama Kraistwaa gawon pondan kaparan koma menkeja.

⁸ Una Toroyanon sololoon onono jopagon aonkejuti, Epafrasnon onoo kaniagia kaen iima ninijoro monin.

⁹ Kawaajon buju qaa ii monini, nononon kaanagadeen kamban iikanonadeen kanain onoojon Anutu qama koolin laligon koujon. Ononon Anutuwaa uusiina moma yagogi momo iikanon uugia saa gewaatiwaajon welema munkejon. Iikanon saa qen onono Una Toroyanon mono sololoon momo onomakebaa. Iikaña kanon mono saanon Anutuwaa siina kuuya dindinagadeen moma koton laligowuya.

¹⁰ Onoojon kokaen qama koolinkejon: Momakooto kanon nemun koma onono saanon laaligogia Pombaa jaanon sokombaatiwaa so laligowu. Uusiina ejiwaa so nanamemengia kuuya ama men laligowu. Kaen saanon gawon awaa kania kania pondan megikawaa hona koloonkeba. Momakootogia kaen koma gbiligi saanon kotinkebu ano Anutuwaa kania torogon moma sororogon laligowu.

¹¹ Anutuwaa ku-usuna ii akadamuyawo. Iikawaa so iyanaa esunmumuya kuuya togon onono turun men kotiin onomakebaatiwaajon qama koolinkejon. Anutunon kaen men kotiin onono saanon kotiin kamban so kaparan koma uubonjonon nama lombo moma mokosingon aisoon laligowu.

¹² Aisoon laligon Mangiaa dangisen jen laligowutiwaajon qama koolinkejen. Manananon alauruta soraaya ananaajon iwoi oyamboyawo arengon ano asamararanga uutanon eja. Iinon onjo kaanagadeen men letoma onono iwoi oyamboyawo ii buna qen aowutiwaa so kolooju.

¹³ Pangamanon galen koma nononoti, Manananon iikanon metogon nuuama kan wombo Meriaa bentoton uutanon nonoma nonono.

¹⁴ *Meria iinon downana men singisongonana songbama mesaowaatiwaajon momakeja. Kawaajon dangisen jen munkejon. Qaa ii onanon.

Kraistnon iwoi kuuyaa kania ano wana kolooja.

¹⁵ Kraistnon Anutu mende ii-iita iwaa unajaya kolooja. Monowaa monoyanon laaligo kuuya mende kolooro Kraistnon mono waladeen Manawo eja wan koloon laligoro. Kaen laligon Mana Anutu ilaan muro ilawoila kuuya mokoloon ononi koloogi.

¹⁶ Merianon Anutu ilaan muro ilawoila kuuya mokoloon ononi. Iwoi tosaana Siwe gomambaa jakeya jakeya kanon egi mende injimakejoni ano iwoi tosaana namonon egi injimakejoni, ii Kraistnon jero letongi. Iwoi kuuya ii galen koma onombutiwaajon una kawali (ome) galen galen mokoloon onono Siwe namo batugaranon jinkarongianon nama jenkootogia

* 1:7: Kol 4.12; Flm 23 * 1:14: Ef 1.7

amakeju. Yonoo newogianon pon qerewenja jawingia uuta ano kamakamaata ii kuun onono jakegianon ku-usungiawo nama tosaanja pon kaanja galen koma onomakeju. Merianon iwoi kuuya koloowaatiwaa bemunjaleya koloorota Anutunon una (ome) mokolon ononoti, ii Kraist mepeseegi akadamuyawo kolonkebaatiwaajon kuun ononota raju.

¹⁷ Kraistnon waladeen laligorogo ilawoila kuuya ii iwaa gematanon koloogi. Iinon mono iwoi kuuya mindirin nemun koma onono metulangon iwaanon riin rindangon nanju.

¹⁸ *Kraistnon bemunjalenana kolooja. Ilawoila kuuya anana horon nonoma wanjana kolon laligowaatiwaajon koomunonga waaro. Komugiti, iyonoo batugianonga iinon wala jota men gbilin waaro. Kaen jotamemenana mutuya kolooro anana kanageso walagaa zioz gbilia kolon nanjon. Kawaajon uuwaa, sele busuwaa, iwoi kuuyaa wanjana kolooro uumeleen kanageso anana iwaa sele busuya kuuya koloojon.

¹⁹ Anutunon Meria anaa so korondon kinen laligowaatiwaajon modabororo sokono. Kawaajon iyanaa momoya ano akadamu iwoiya kuuya ii korebore Kraistwo qokotaan nanjiwaajon keraqeeango moma laligoja.

²⁰ *Ilawoila kuuya namonon ano sombinon Anutuwo kazi amakejuti, ii Anutunon kuuya tawagia men unuano iyanawo qokotaan uumotoongo ambutiwaajon moma kokaen jen tegoro sokono, "Mono neenaa Meranaga wasiwe kemen maripoonon komun saya maama luae nemun kono koloowaa."

²¹ Ono kaanagadeen wala nanamemengia bologa erotiwaajon ama uugianon Anutuwo uumotoongo mende ama kere moma mun sigensigen laligogi.

²² Wala kaen laligogito, kamban kokaamba Anutunon anawo uumotoongo ama nambutiwaajon Meria wasiro balon sele busuwo komun koma konjoratin onono. Kaen nangi qewomewolongia songbano laligogi unuama iyanaa jaanon soraaya koposogiaa qaaya qaa onono keubutiwaajon mam-boma jejeromonromon amakeju.

²³ Jejeromonromon amakejuto, laligon wansanwansan qen kamaan unuwabotiwaajon mono Kraist pondan moma laarin nambu. Anutunon Oligaa Bunaya iikanon tando kuuroti, ono iikawaa qaaya mogi. Uugianon iikanon nanjon rindangon nama kotiin laligowuti een, mono oyanboyan koloowu. Nono Oligaa Bunaya ii jen seinkejon. Anutunon ejemba mokolon onono Siwe baatanon laligon kenjuti, iyonoo batugianon ii liligon jen asarin laligojon. Pool niinon kaanagadeen Oligaa Bunawaa gawona ii men laligojen. Kian.

Poolnon zioz tuumbaa gawon nomaen men laligoro?

²⁴ Kraistwaa sele busuya kuuya ii uumeleen kanageso anono koloojon. Kraistnon ananaajon ama konajilin moro kitia en uumeleen kanageso qanananon umakeja. Niinon Kraistwaa sele busuya ilaan onomambaajon ama sele busunanon konajilin kitia ii men moma laligonkejen. Kaen kolon nono onoojon ama siimbobolo moma laligoweti, iikawaajon kamban kokaamba aisoonkejen.

²⁵ Anutunon kuun nono uumeleen kanagesoya kanagesoya welen qen onoma gawon men laligojen. Anutunon kalenmorianja ejemba mendeema nonomambaa areja anoti, iikawaa so Buna qaaya jen seidaboromanatiwaajon jero. Ononon qeangon kotiiwutiwaa gawon ii nono.

²⁶ Anutunonj Buŋa qaa ii monowaa monoyanonja mesangoro ejemba qen seinj ama komugi gbiliurugia waama kaanagadeen komugi kaandeen kaan ama laligonj kouma tompinj laligogi. Kaen laligogi qaa ii kambanja kambanja aasangoyanonj eroto, kambanj kokaamba kanagesoya kanagesoya soraaya anana ninisaama jero mojonj.

²⁷ Anutunonj kalenmorianjaa arenja kokaen jen anota eja, “Niinonj qaana aasangoya ii neenaa kanagesouruna onjo injisaama injijowe mobutiwaajonj mojenj. Yonononj ii moma yagonj kema jen seigi Buŋana aasangoyaa akadamuyanonj mono waba kantria kantria yonoo batugianonj somariinj qaqabunayawo koloowaa.” Qaa kota aasangoya ii kokaen: Kraistnonj onjo uugianonj laligoji eenj, mono asamararanonj keubombaa jejeromonromonj ama onjomakebaa.

²⁸ Anana Anutuwaa arenj iikawaa so Kraistwaa kania ejemba kuuya onjoonj jen asariinj laligojonj. Yonononj kuuya Kraistwo qokotaanj nama kotiinj akadamugiawo koloowutiwaajonj kuma onjomakejonj. Kaen unuaninj Anutuwaa jaasewananonj keubutiwaajonj mojonj. Kawaaajonj momakootonana kuuya menj kululuunj qambanjmambanj qaaya qaaya onjomakejonj.

²⁹ Niinonj iikawaajonj aonj oronkejenj. Kraistnonj ku-usunjaa qaganonj sololoonj inaanj nomakeji, niinonj mono iikawaa so manja qen laligonkejenj. Kianj.

2

Poolnonj Kolosi yonjoonj majakaka moro.

¹ Niinonj Kolosi onjoonj ama manja qen laligojenj. Kaanagadeen Laodisia sitinonj laligojuti ano uumeleenj alauruna tosianonj noo jaasewana mende iigiti, mono kuuya yonjoonj qama koolinj mamaga aonj oronkejenj. Niinonj onjo iikawaa kania mobutiwaajonj mojenj.

² Kokaen qama koolinkejenj: Anutu, gii mono uugia nanjonj onona ororonj somongonj jopagonj aonj motoonj uuwaa akadamugia kuuya mokoloowu. Ii mokoloonj saanonj kotiinj iwoi kuuya moma kotodaborowuya. Kaen ama saanonj Anutuwaa Buŋa aasangoya, Kraistwaa kania ii kuuya moma asaridaborowuya.

³ Anutunonj momoya ano momakootoya ii kuuya Kraistwaanonj ama mesangorota eja. Anutuwaanonj momakootoyaa kowia ii maa suanj kaanja kowi aasangoyanonj ero Kraistnonj iikawaa kiiya meria kolooja. Kraistwaa jeta tenj koma iikaananonj saanonj momakootoya ii mokoloowonja.

⁴ Monjonj mondokondoronj ama qaa kele jen uugia kuunj tiligonj onjombabotiwaajonj Kraistwaa qaa ii jejenj.

⁵ Selenonj onjowo motoonj mende laligojento, unja kokoosonanonj mono onjowo nanja. Onjo kotiinj Kraist moma laariinj qaaya tenj koma batugianonj arengiaa so bonjonj laligojuti, onjoonj kaen moma romongonj aisoonkejenj. Kianj.

Balombaa momoyanonj somongonj onjombabotiwaawaa galen meme qaa

⁶ Kawaaajonj onjo Kraist Jiisas menj anajigi Pongia koloonj nanji, mono iwo qokotaanjkejutiwaa so nanamemengia ama menj laligowu.

⁷ Qaa kuma onjongiti, iikawaa so mono kosogia Kraistwaanonj mondongonj iwo qokotaanj nama uugia nanjonj aonj momalaariwaa esunmumuya toroqenj mokoloonj laligowu. Dangisenjia mono apu sasagonj kamaankejiwaa so jen mepeseenj laligowu.

⁸ Ambosakon yononon balombaa momakooto kuma onongi kana walaga mokoloon tosanon ii otaankeju. Kaanagadeen ben kawali galen sombin namo batugaranon laligon yoroo ilawoilagara kuuya galen koma onomakejuti, tosanon Kraist uugun iyonoonon qokotaan qaa kuma onomakeju. Kaen amakejuti, iyonoononga monnon onoma tiliqili omaya kawaa kasanon somonjon onono kamaan boi iyonoo buna koloowubo.

⁹ Anutuwaa momoya ano akadamu iwoiya kuuya ii korebore Kraistwaanon ero balon sele busu men asugiro. Kawaajon boi takapolakaya kaana yonoojon mono galen men aon laligowu.

¹⁰ Kraistnon una kawali galen ano pon qerewenja ano jawin kuuya yonoo wangia kolooja. Kraistwo qokotaagi iinon Anutuwaa momoya ano akadamu iwoiya kuuya ii saanon sogianon onono laligojuya.

¹¹ Kaen laligon Kraistwo qokotaagi iinon aiweseya hona ii onoonon kaanagadeen koton onono laligoju. Aiwese ii boronon selenananon kotonkejutiwaa so qaagoto, Kraistnon sele kotokoto qaita mon ama ononoti, ii kokaen: Iinon selewaa nanamemen wala-ganon galen koma onombabotiwaajon mono siingia kombombanja bologa ii somongoro laligoju.

¹² *Kraistwaa qamoya ronnon angiti, onoo uu walaganon mono iikaana tanitani komun oomulu iikanon koomu ronnon kemero. Kaen kemeroto, Anutunon Kraist men gbiliro koomunonga waaroti, iwaa ku-usunanon mono ono kaanja-deen inaan oomulu iikanon nemun koma onono gbiligi. Ono Anutuwaa ku-usuna ii men analin moma laarin mugitiwaajon ama Kraistwaa kooronanon gbilin kotiin laligoju.

¹³ *Wala monnon onoo siingia kombombanja bologa ii mende somongoro uugia walaganon galen koma onono laligogi. Singisongo angitiwaajon ama uu koomuya laligogito, Kraistwo qokotaagi Anutunon iwaa kooronanon men gbilin onono. Singisongonana mono kuuya songbandabororo kotiin laligojon.

¹⁴ *Kilenanana ano iikawaa ironaa jenkootoya ii Siwe gomanon lopo terenon oogita ero. Kraistnon loptonana ii korebore koton qewagoro. Lopo iikanon Anutuwo nama gemanananon qen tuarenjen ama nonoma eroti, iinon ii kotogon maripoonon kosigoro tegoro.

¹⁵ Maripoonon komun ben kawali galen ano una pon qerewenja namo sombin batugaranon ilawoila kuuya galen komakejuti, Kraistnon iyonoo ku-usungia ii lua jangben jeta kaana qewagon riligon rijongodabororo. Kaen ama kaziuruta kasanon gbadoon onoma gamu qen onono. Kaen ama unuama otokorian maama rendun hororo qenjaaroyanon kagi haamo ama ononotiwaa kania ii asuganon asugiro iigi.

¹⁶ *Kraistnon haamo ama ononoti, iikawaajon ono mono Kraistwo nama qaqabunabunagiawo satiin laligowu. Kaen laligogi onoo batugianon monnon naa nene apuga onn nenkejuti, iikawaa songoya een ama jen koton onombabo. Gbani so kendon kowoga mon ano koin so koin dologa koujiwaa korisoroya ii amakeju me qaago, iikawaajon een jen bolin onombubo. Sabat kendon ii Sondameraanon me ween monnon ramakejuti, iikawaajon een wambusoongianon qen jen onombubotiwaajon mono galengia men aon laligowu.

¹⁷ Songgo kaana kawaajon mono geja mende ambu. Iwoi ii sareyagadeen kolooju. Eja onanon dodowiro unaunayanon wala kankeji, iikawaa so hona ii Kraist. Nene songgo ano kendon rarawaa qaaya ii Kraistwaa sareya koloon

kamaanqeqeta kolooja. Kraistnon mono asugiroto, onjo kilen kema kana sareya walaganon een qokotaan laligowubo.

¹⁸ Tosia onjonon siingianon kokaen amakeju: Onjoangiaa uugia men kamaan ama Siwe gajoba waegia men ben kaana mepeseen onjmakeju. Kaanagadeen jaagia meleenon unajangia iima iikawaajon sewanjiki amakeju. Kaen onjoangiaa namowaa momoyanon kuun onono selegia een totoon men uma selememe amakeju. Yonoononga monjon tiligon onoma Kraistwaanonga utun onjombabo. Kaen ano onjo momalaariwaa kuunon haamo mende ama tawagia mende mewubo. Kawaajon mono galengia men aon laligowu.

¹⁹ *Yonjonon Kraist wanjana kolooji, iwo nanangia ii mesaon lan laligoju. Kraistnon wanjana koloon iyanjaa sele busuya kuuya anana galen koma nonono saanon qokotaan aon laligojon. Sii toroqeqeya ano tokotokoya iikanon mono sele busuyaa dondomonjuruta mindirin somongon nonongi metulangon motoongo koloojon. Kaen koloon Anutunon nemun koma nonomakejiwaa so somariin kotiinkejon.

Kraistwo nanji namowaa momoyanon galen koma onjombabo.

²⁰ Onjo Kraistwaanon qokotaagi uu walagagianon komuro ben kawali galen yonoo kasa gbadononga loloogi. Yonjonon namo sombin batugaranon laligon iwoigara kuuya galen koma onjmakejuto, onjo mende galen koma onjmakeju. Kawaajon boi takapolakaya kaananon jenkooto lan ama onjmakejuti, ii mono naambaajon een otaankeju? Siwewaa buna koloojuto, kilen namowaa qaaya otaagi sisau koloonkeja.

²¹ Songogia kokaen amakeju, “Ii mende gajugon mewa. Mon ii mende kisiriwa. Iwoi ii mende oosiriwa.”

²² Balon ejembanon iyangiaa wangianon kaen jen koton tosaana kuma onjmakejuto, Anutunon kaana qaago. Anutunon iwoi kuuya ii ama mewonatiwaaajon ama jero men nenin qaombutiwaaajon ano eju. Ii balom-baa iwoi tatawaga.

²³ Ii kilen tosanon ben kawali galen ano gajoba waegia men ben kaana mepeseen onjombutiwaaajon kaparan komakeju. Ii kaparan koma “Ananaa uunana men kamaan anjon,” jen iikanon mondon selewaa siingia kombombara bologanon galen koma onjombabutiwaaajon songoya songoya ama selegia qen semben aon aonkeju. Kaen ama jenkootogia amakejuti, ii momakooto qaganon aambaa tani kolooro mamaganon siligia ii iima mogi umakeja. Umakejato, ii kilen kaen selewaa siingia kombombara bologa anjon kombombaajon amamaan ii lan otaankeju. Kawaajon jenkooto qaagia iikanon mono iwoi omaya totoon kolooja. Kian.

3

Kraistnon laaligo gbilianon laligowombaa esuna nonomakeja.

¹ *Kraistnon eukanon uma Anutuwa boro dindinanon jinkaron jakeya men qaqabunayawo raja. Anutunon Kraist men gbilin muroti, iikawaa tani kaanagadeen onjo men gbilin onono koomuyanonga waama laligoju. Kawaajon onjo Siwe gomanon eu ilawoila eji, uugia mono iikanon somongon laligowu.

² Balombaa ilawoilaya kanon qaagoto, eukanon ilawoila eji, uugia mono iikanon somongon kotiin laligowu.

* 2:19: Ef 4.16 * 3:1: Ond 110.1

³ Onoo uugia walaganon komuro Anutuwaanon dungon laligoju. Kaen Anutuwaa aonanon kema laaligo kotigaa kania mokoloogi. Kraistnon Siwe laaligo aasangoyanon laligoji, onoo uulaaligogianon mono iikawaa so aasangoyanon eja. Kawaajon uugia mono Kraistwo somongon laligowuya.

⁴ Kraist laaligo kotigaa Tonananon mombo karo asamararananon asugi-waati, kaman iikanon ono mono kaanagadeen asugigi unuano iwo Anutuwaa asamararananon keubu.

Uu walaga ano uu gbilia ii aworangan aojao.

⁵ Balombaa siingia kombombanja bologa kania kania ii uugianon en yayasesen men onomakejuti, iyonoo wangia mono kuuya rinjangodaborowu. Bao kasu kaanja serowilin ano qewolon angonjorayawo ii mono gema qewu. Uuselewaa siin kombombanja bologa ii mono mesaon uugere bologa qowogogi bogowa. Iwoi menngo mewombaaon mamban koloon koposongonkejuti, iikanon tando lopion waegia men mepeseen ononjutiwaa tania kolooja.

⁶ Ii angitiwaaon ama Anutuwaa irinanon soono uukazia qagianon ano umakeja.

⁷ Siingia kombombanja bologa kaananon mono wala onjoangiaa laaligogia kaanagadeen galen kono kana bologa ii riin otaan laligonkegi.

⁸ Kaen laligogito, kaman kokaamba ono kaanagadeen iwoi iikaanja kuuya ii mono giligi kema: Uuduuduu moma uugeregianon juma onooro uugianon aon uubooli mojuto, ii unjuma giligi kema. Kaanagadeen uuqege qaa tokoronkota ano qaa angonjorayawo jen uugia menjerengojuti ii mono kuuya gema qen mesaowu.

⁹ *Ono uu walaga ano iikawaa nanamemenja angonjora-yawo ii yakarin qen komun laligojuti een, qaa qolonmolongoya mono mende amin mobu.

¹⁰ *Ono uu walaga kotogon mombo letoma uu dologa mouma laligoju. Mokomokoloo Tonananon iyanjaa kania moma asariwombaa sareya anoti iinon mono iikawaa so uu dologa ii letoma muro toroqen kolonanikeja.

¹¹ Kawaajon anana Juuda me kantri tosiaa ejemba laligojoni, ii mono so motoongo koloojon. Anutuwaa aiweseya selenananon kotogi me qaago, ii kilen Anutuwaa jaanon so motoongo koloojon. Taon ejemba momogiawo me qandaya (bus kanaka) laligon iyangiaa qaagianon irikawaraka jen poumapou laligojuti ii kilen Kraistnon uunananon nano motoongo koloojon. Ananaa gawonana menkejon me tourunana ii tawaya qaa een welen qen onomakejoni, iikanon iwoi qerewenja koloojato, honabona ii Kraist. Iinon mutulangon kuuya nunuugun uma Kin Ponana uuta motoongo kolooja.

¹² *Anutunon meweengon onono uu dologa otaan Anutuwaa wombo alauruta soraaya kolooju. Kawaajon ono mono batugianon kiankomu ama ala men aon laligowu. Uugia men kamaan tosaanja gumbonjonjon qaganon ama onoma lombo moma mokosingon laligowu. Sili iikanon mono malekugia kolooro konji kemero ii pondan men laligowu.

¹³ *Mono lolongon bologaa kitia mende meleembuto, mono qaqa-angon aon laligowu. Kalan koma aogi batugianon qaa koposo kolooro monnon alia jen mumambaaon moji, ii mono mesaon aowu. Ponon singisongogia songbama mesaoroti, ono mono batugianon kaaniadeen ama aonkebu.

¹⁴ Kaen ama uujopawaa malekugia ii kongi kemero iikawaa qaganon mono ukalen ama jopagon aogi qabo koloowaa. Uujopa kanon akadamu kuuyaajon jejenj, ii qoonjon mindirin wangiaga nanja.

¹⁵ Kraistnon onjo luaenon sele busu motoongo koloon laligowutiwaajon onoono. Kawaajon iwaa luaenon mono uugianon en awaawaa qawa loqagia kolooro uubonjonon jen mepeqepesee ama laligowu.

¹⁶ *Kraistwaanon Buja qaa iikanon mono uugianon en batugianon mamaga asugin seiwaa. Mono momakooto qaa kuuya jen kuma aon qambanmamban qen aonkebu. Uja Toroyanon sololoon onomakejiwaa so mono Buja Rii Ondino (Buk Song), mepemepesee rii (oonjaa) ano uuwaa rii tosia ii uu wombogianon Anutu mepeseen qamakebu.

¹⁷ Nanamemen ii me ii jenon me silinon ama mewuti ii kuuya mono Pon Jiisaswaa qanon amakebu. Kaen angi Kraistnon nemun koma onono Man Anutu oewae jen mun laligowu. Kian.

Loemba, nemunman ano welenqege onoo qambanmamban qaa

¹⁸ *Emba onjo mono lourugia yonoo qaa baatanon kema laligowu. Pombaa buja koloojutiwaajon mono kaen angi sokombaa.

¹⁹ *Eja onjo mono embaurugia ukalenon jopagon onoma goronoo so wosokondun qaganon mende ama onoma laligowu.

²⁰ *Merabora onjo Pombo qokotaan nama nemunmanwoigia yoroo jegara otaagi Ponjon injiro sokombaa. Kawaajon onjo mono qaagia jewutiwaa so kuuya ten koma onoma laligowu.

²¹ *Manjurunana onoo meraboraurugianon awasankakagia mesaowubotiwaajon mono mende unun ureen horon kiton onoma laligowu.

²² *Welenqege onjo mono namonon galenurugia yonoo qaagia kuuya ten komakebu. Kondokondoowaa wan angi ejembanon inisosoroowutiwaajon qaagoto, gbingbaon mesaon Pombaa jeta uuguwombotiwaajon sombugia moma uugia gawonon ama men laligowu.

²³ Iwoi ama menkebuti uugia mono iikanon somonjon kokaen romongowu: Balon ejembagadeen qaagoto, Pon iyan mono welen qen mun laligoju.

²⁴ Pon Kraist welen qen mun laligogi iinon tawagia Siwe gomanon ano eji, ii onono bunagia koloowaa. Mono kaen romonjon laligowu.

²⁵ *Monjon gawon men soowaati Anutunon kaanjadeen men soosooyaa irona meleema mubaa. Anutunon tosaana mende inisosoron tosaana mende sureen onomakejato, kuuya anana so motoonjonon gosin nonoma qaanana jen tegowaa.

4

¹ *Galenjurunana onoonon Pon somata ii Siwe gomanon laligoji, ii moma kotojutiwaajon mono welenqegeurugia yonowo wasombura maayanon aon so motoongo ama onoma laligowu. Kian.

Qambanmamban qaa tosia

² Qamakooli gawon mono kaparan koma men laligowu. Iikanon mono uugbiligbili laligon jen mepeqepesee ama laligowu.

³ Mepeqepesee ambuti iikanon mono nonoon kaanagadeen kokaen qama koolin laligowu, "Anutu, gii mono Pool nenauruta kana men onona

* **3:16:** Ef 5.19-20 * **3:18:** Ef 5.22; 1 Piito 3.1 * **3:19:** Ef 5.25; 1 Piito 3.7 * **3:20:** Ef 6.1 * **3:21:** Ef 6.4 * **3:22:** Ef 6.5-8 * **3:25:** Dut 10.17; Ef 6.9 * **4:1:** Ef 6.9

saanon Kraistwaa Bunja qaa aasangoya ii jen asarigi seiwaa.” Niinon Bunja gawon mewetiwaajon gbadoon nongi kapuare mirinon rajen.

⁴ Niinon Bunja qaa Anutuwaasiih so jewe asariwutiwaajon mono qamakooligianon nangun noma laligowu.

⁵ *Ejemba uumeleen mende ama seleengen laligojuti ii mono momakooto qaganon ama onoma laligowu. Uuwaa gawon mewombaa kana mon koloowaati kamban ii mono mende mesogeson tiwilaawuto, ejemba koorongianon kema bonjon qambanmamban koma onombu.

⁶ Qaa amin mobuti, ii mono kamban so siiyawo mindirin injigoi naanawo koloonkeba. Qaa injigoi ejemba motomotoon siingia kolooro kuuya yonoonon qaa nomaen meleema onombuti ii mono moma yagon iikawaa so jenkebu. Kian.

Poolnon Tikikus Onesimus wasin orono kawao.

⁷ **Wombo alana Tikikus iinon Pombo qokotaan nama niwo gawon tororo men nenana kolooja. Iinon onoonon kan nomaen ama laligonkejen, iikawaa sunduya kuuya injiwo mobu.

⁸ Nomaen ama men rama laligojoni, ongo sundu ii mobutiwaajon wasin mube onoonon kawaa. Iinon kan saanon ulunkolen ama onombaa.

⁹ *Kaanagadeen wombo alanana Onesimus Kolosi onoononga kan Pombaa qaaya pondan otaan men yagonkeji, niinon ii wasiwe eleema kawaa. Eja woi yoronon kan kokanon iwoi kuuya nomaen kolooro laligojoni, iikawaa sunduya saanon jedaborori mobuya. Kian.

Yeizozo qaa tetegoya

¹⁰ *Aristarkus niwo kapuare mirinon raji ano Barnabaswaa niwita Maak yoronon yeizozogara jen ani onoonon kaja. Maakwaajon qaana kokaen jen kotowe mogi: Onoonon kan koubaati een, ii mono saanon koma horon ala men mubu.

¹¹ Joosua qata mon Jastus qajuti iinon kaanagadeen yeizozoya jen ano onoonon kaja. Nenaurunanon niwo Anutuwaas bentotonaa gawon men laligojuti iyonoo batugianon eja karon yonoononga Juuda ejaga laligoju. Yononon ulunkolen ama noma laligogi.

¹² *Angiaanona eja Epafraas Kraist Jiisas welen qen munkeji, iinon yeizozoya jen ano onoonon kaja. Iinon kamban so onoonon ama qama kolonkeja. Qaa kuuya Anutuwaas jetaa so koloon eji, ongo iikanon rindanon nama kotiin akadumugawo koloon laligowutiwaajon aon ononkeja.

¹³ Niinon iwaa kania moma kokaen nangon jejen: Iinon ongo ilaan onomambaaon gawon mamaga menkeja. Kaanagadeen Laodisia ano Hierapolis taon woi kanon moma laarin laligojuti iyonoonon ama gawon naa afaanaga men aon ononkeja.

¹⁴ *Wombo doktanana Luuk ano Deemas yoronon kaanagadeen yeizozogia jen ani onoonon kaja.

¹⁵ Niinon yeizozogia jen oojen, ii mono uumeleen alaurunana Laodisia taanon laligojuti, ii injigoi mobu. Kaanagadeen Nimfa ano iwaa mirinon kanageso ajoroonkejuti mono ii injigoi mobu.

¹⁶ Tere koi weengon onongi mogi tegoro iikawaa gematanon ii mono angi Laodisia uumeleen kanageso yonoonon keno weengowu. Laodisia yonoonon tere mon oowe kenoti ii angi onoonon karo ongo ii kaanagadeen weengowu.

* 4:5: Ef 5.16 * 4:7: Apo 20.4; 2 Tim 4.12 * 4:7: Ef 6.21-22 * 4:9: Flm 10-12 * 4:10: Apo 19.29; 27.2; Flm 2-4; Apo 12.12, 25; 13.13; 15.37-39 * 4:12: Kol 1.7; Flm 23 * 4:14: 2 Tim 4.10, 11; Flm 24

¹⁷* Arkipus eja ii mono kokaen ijogi moba, “Ponnon Buṇa gawon mewaati-waajon jen koton goma koipuga raro laligojani, giinon mono gawon ii romongon kuuya medaborowa.”

¹⁸ Pool niinon yeizozogia jen neenaa boronanon qana kokaen oojen: Pool. Ono mono kasa gbadonawo nii romongon noma laligowu. Kalenmorianon mono onowo ewa. Kian.

* 4:17: Flm 2

Tesalonaika Tere 1

Poolnonj Tesalonaika yonoo Tere mutuya ano.

Jen-asa-asari

Room mindimindiri kantriwaa prowins qata Masedonia kawaa siti waja ii Tesalonaika. Poolnonj misin gawonj menj liligonj Filipai siti mesaonj Tesalonaika kanj gawonj mero tosanonj uugia meleengi kuma onono uumeleenj tuun kolooro. Ii kolooroto, tuarenjen iikanondeen kolooro. Poolnonj Kraistwaa Bunja qaa jen asarinj uugia kuuro iikanonj Griik ejemba Juuda yonowo toroqenj laligogiti, iyonoononga mamaganonj uugia meleengi tuun iikanonj somariiro. Kawaaonj Juuda ejemba uugia mende meleema uugianonj boliro Pool gema qen mugi. Gema qen mugitiwaaonj bimooro kana mongama onomesaonj Berea taononj keno. Kanagenj Korint sitinonj laligoro nenata Timotinonj ala ilailaaya koloonj Tesalonaika sitiga kanj nomaenj moma laarigiti, iikawaa sunduya ijoro moro.

Poolnonj Tereya mutuya Tesalonaika anoti, ii Kraistwaa alauruta yonoo uugia nanjonj momalaarigia menj kotiiwaatiwaaonj ooro. Ponj moma laarinj uunonj jopagonj aonkejuti, iikawaa bujuya momago yonooonj Anutu mepeeseeja. Ano laaligo yonowo nomaenj ama laligoroti, ii duduuwubotiwaajonj ii papianonj ooja. Tesalonaika uumeleenj tuun batugianonj qaa tosaanja kolooro jegiti, Poolnonj ii meleema jen asarinj ooja. Qaa tosia ii kokaenj: Kraistnonj eleema karo Siwe laaligononj keubonjati, iikanonj tosanonj uugia meleema koomunonj ejuti, iyonooonj mono nomaenj koloowaa? Kraistnonj naa kambanonj eleema kawaa? Qaa ii meleema kokaenj jen kotonj onono, “Ono Kraist mombo kawaatiwaaonj jejeromonromonj ama mamboma laligonj iikanonj mono gawonj awaa awaa ii jegenja nama pondanj menj laligowu.”

Buk kokawaa bakaya waja 6 ii kokaenj:

Qaa mutuya 1.1

Dangisen jen aisoonj mepeseeja 1.2–3.13

Nanamemenj dindinja ambutiwaajonj kuunj ononja 4.1-12

Kraistnonj kawaatiwaa qaaya kuma ononja 4.13–5.11

Qambanmambanj qaa tetegoya tosaanja 5.12-22

Terewaa qaa kota waja 5.22-28

¹ *Pool, Sailas ano Timoti nonononj Tesalonaika uumeleenj kanageso onowo qaa aminj mobombaajonj tere koi oononj.

Ono Manj Anutu ano Ponj Jiisas Kraist yorowo qokotaanj nanji mono kalenjmorian ononi luaenonj laligowu.

Momalaari qen gbilijutiwaaonj aisooonj.

² Nonononj suulanj romonjonj onoma kuuya onooonj “Anutu keraqeeango dangisen!” jen mepeseenkejonj ano qamakooli gawonj menj iikanonj kambanj so qagia qamakejonj.

³ Ono Jiisas Kraist jopagonj moma laarigi uuropayanonj nemunj koma onono gawonja kotiinj menkeju ano Ponnananonj eleema kawaatiwaaonj jejeromonromonj ama kaparanj koma mambomakeju. Nonononj ii kuuya Anutu Manjanaa jaasewananonj saanonj romonjonkejonj.

⁴ Uumeleenj alaurunana, Anutunonj jopagonj onoma onjo iyanjaajonj kokaenj meweengonj ononoti, ii mojonj.

* 1:1: Apo 17.1

⁵ Nononon Jisaswaa Oligaa Bunaya men onoonon kan batugianon no-maen ama laligonin, on o moju. Nononon Buna ii qaa toongadeen mende jenin mogito, Una Toroyanon sololoon nonono awasankaka nama esunmumuyawo uugia kuun laligonin.

⁶*Kaen laligonin on konajilin somataa uutanon laligon Buna qaa moma anjalin angon kongi. Ii angon kongi Una Toroyanon korisoro onono Pon ano nonoo silinana otaan laligoju. Ii nomaen kolooroti, nononon ii saanon mojon.

⁷ Kaen gemanananon kan laligon Masedonia Akaia prowins woi kanon Jiisas moma laarijuti, korebore yonoojon sili awaa qendeema onomakeju.

⁸ Ii kokaen: Ono Pombaanon qaa moma anjalin angon koma jen laligogi tosonian ii angotoman kaana toroqen jen seigi keno. Kema laligon Masedonia ano Akaia prowins woi ii sokondabororo. Ii sokondabororo, iikayadeen qaago. Ono Anutu moma laarin gawona megiti, iikawaa onanon mono goman so kema kan seiro mamaganon uugia meleenji. Ii kilikalu qaago. Kawaaon nono iikawaa qaa mon mende toroqen jewona.

⁹ Nono onoonon kani nomaen kolooroti, iikawaa sunduya ii goman tosaana yononon jen seigi angotoman kaana momakejon. Ono tando lopion ano ben qolongoya ii gema unun Anutu honabona ano laaligo Toyaanon eleema gawona men laligoju.

¹⁰ Anutunon Meria men gbiliro koomunonga waaroti, on iinon Siwe gomanonga kamaan asugiwaatiwaajon mambomakeju. Anutuwa irinonsoonanon kanagen asuganon asugiro Jiisasnon mono kamaan jinjaun kanjanawo iikanona metogon nonombaa. Kian.

2

Poolnon Tesalonaika sitinon gawon nomaen mero?

¹ Oo uumeleen alaurunana, nono onoonon kan gawon menin, iikanon mende jangon qaonoto, hona saanon kolooro. Onoangio ii kaanagadeen saanon moju.

²*Mende jangon qaonoto, wala Filipai sitinon gawon menin horon ureen ama nonongi siimbobolo monin, ii moju. Siimbobolo ii momago onoonon kani tosonian tuarenjen kotakota ama nonongito, ii kilen Anutunon awasankaka nonono nama iwaanon Oligaa Buna ii jen asarin onoma laligonin.

³ Nonoo kanianana ii kokaen: Uukuukuu qaanana ii angomokolon qaganon mende jenkejon. Anano jinjaun anin uunananon men-jerenonaga, ii kaana mende jenkejon.

⁴ Kaana qaagoto, Anutunon Oligaa Buna jen seiwonatiwaajon niniima uunana gosiro sokono moma laarin nonoma Bunaya nononoti, iikawaa so mono qaaya men jen asarinkejon. Anutunon uunana angotete men gosinkeja. Kawaaon nononon iwoi kuuya ii Anutuwa jaanon sokom-bonatiwaajon amakejon. Ii ejemba siingia otaawonatiwaajon qaago.

⁵ Nononon kaman mongen ejemba kelebele qaanon kele qen onombombaajon mende kema kani, ii moju. Nono dogonana esuun monen iwoi nonombutiwaajon monon qaa siliaa siliaa mende jenin. Anutunon kanianana ii saanon jen nangowaa.

⁶ Ono me ejemba tosonian qabuna nonombutiwaajon mende kaparan koma laligonin.

* 1:6: Apo 17.5-9 * 2:2: Apo 16.19-24; 17.1-9

⁷ Kraistwaa aposoluruta koloojoniwaajon saanon uugia kokaen kuuwon-aga, “Ono mono nanjon nonongi batugianon uuwaa gawon mewonja.” Iikaen jenin sokonagato, nononon onoo batugianon migigiin onoma laligonin. Merabora nemungianon aju onoma kalan koma onomakeji, iikawaa so mono nononana men kamaan aon bonjon ama onoma laligonin.

⁸ Nononon nemunman kaanja mokokolin onoma laligoniniwaajon ama Anutuwaanon Oligaa Buna ononin ano toroqen ananaa laaligonana kaanagadeen qeleema onombombaajon jojorin laligonin. Ononon honaga komunjua meraboraaurunana koloogi.

⁹ Oo uumeleen alaurunana, nono onoojon ama gawon men selenana qen laligonini, mono ii romongowu. Nanjon nonombutiwaa lombotanon onoononga mombaa qaganon ubabotiwaajon gomantiinja asasaga nononanaa boronananon gawon men Anutuwaanon Oligaa Buna jen asarin onoma laligonin. Ii mono duduuwubo.

¹⁰ Jiisas moma laarijuti, nononon onoo qaagia kuuya dindinagadeen gosin soraaya koposowaa qaanana qaa laligonin. Ono ii iima moma nanjon jen nangowutiwaa so kolooju. Anutunon kaanagadeen ii jen nanjon dangunu kaanja nanja.

¹¹ Amanon iyanjaa meraboraanja bonjonbonjon ama onomakeji, iikawaa so nononon onoo motomotoon ama onoma laligonin. Ii kaanideen saanon moju.

¹² Nononon uuwaa nanjonanjo qaa jen ulunkolen men onoma laligonin. Anutunon onoo iyanjaa bentotonon keuma asamararanon asariwutiwaajon onoono. Kawaajon nononon uugia kuun qaa kokaen jen asarin laligonin, “Nanamemenjia mono Anutuwaajaanon sokombaatiwaa so soraaya soro ama men laligowu.”

¹³ Kawaajon nononon kaanagadeen suulan Anutu kokaembaajon mepe-seenkejon: Anutuwaaja Buna qaa ononini, ii balon ejemba ananaa qaa kaanja mende buna qen aogito, onanon Anutuwaaja qaa jeta kaanja moma ii analin anjon kongi. Ii moma laarigi iikanon mono men gbilin onono letomakeju.

¹⁴ *Juuda ejemba Judia prowinsnon uugia meleengi Juuda tosonian angosisiri ama onongi siimbobolo mogi. Yononon ii moma kilen Kraist Jiisaswo gokotaan nama Anutuwaanon uumeleen kanageso koloogi. Uumeleen alaurunana, onoo batugianon mono kaanideen kolooro: Onoanjiiaa Griik ejembanon Juuda yonoo tani kaanja ama onongi ononon siimbobolo ororon moma Anutuwaanon kanageso koloogi.

¹⁵ *Juuda yononon gejatootoo ejemba unugi komugi Pon Jiisas kaanagadeen qegi komuro nono sisiwerowero ama nonoma laligogi. Yononon Anutuwaajaanon mende sokoma ejemba kuuya kere ama nonomakeju.

¹⁶ Nono waba kantri ononon uugia meleema letombutiwaajon Buna qaa jewombotiwaajon ama anjon koma kojangin nonomakeju. Kaen singisonjo suulan ama qeragogi qagianon umakeja. Singisongogia qeragogi soya Anutuwaajaanon saa qero irinjonsoonja toroqen anjon komambaajon amamaan kamban kokaamba qendeeno qagianon udaboroja. Kian.

Poolnon Tesalonaika mombo kemambaajon moro.

¹⁷ Oo uumeleen alaurunana, anana kamban kokaamba kamban toroga deema laligojon. Selenananon deema laligojonto, uunananon somonjon

* 2:14: Apo 17.5 * 2:15: Apo 9.23, 29; 13.45, 50; 14.2, 5, 19; 17.5, 13; 18.12

motoon laligojon. Kawaajon onoo jaasewangia iibombaajon mono kaparan koma uuqeeango laligojon.

¹⁸ Kawaajon onoonon kawombaajon moma laligonin. Pool niinon indin motoongo qaagoto, indina woi kamambaajon batogoweto, Satanon somongon nonono amamaanin.

¹⁹ Ono nononanaanon ila wage soronana kaana nanju. Ponana Jiisanon eleema karo iwaa jaasewananon keuma nambonati, iikanon injiima “Uuwaa gawon eengereda mende men laligonin,” kaen jewombaajon mojon. Nononon qaa ii ono ano tosaana yonoojon ama afaanagadeen jewombaajon jejeromonromon anjon. Kawaajon onoojon ama honona qaa aisoon selenana men umakejon.

²⁰ Nononon onoojon ama qabuna mokoloonin korisoro ama nonomakeju. Kian.

3

Timoti wasiri Tesalonaika keno.

¹ *Ono nomaen ama laligojuti, ii mobombaa motoqoto somata moma bimbimgon toroqen een laligowombaajon amamaanin. Kawaajon noronardeen Atens sitinon laligowotiwa qaa somongon

² alanara Timoti wasiri onoonon karo. Iinon Anutuwa gawon men norowo Kraistwaa Oligaa Buna jen seinkeja. Iinon uu nangonango qaa onoma momalaarigia men kotiiwaatiwaajon karo.

³ Anutunon arenana jen tegoro tosanon qotogon onomakeju, ii onoangio saanon moju. Onoononga monon konjilin uutanon kongbara ama looriwabotiwaajon jenin karo.

⁴ Nononon Tesalonaika onowo laligon kamban iikanon onoojon walawala qaa kokaen jenin, “Pombaa uusiina ten konin ejembanon sisiwerowero ama nonongi konjilin mokoloowona.” Kaen jenin iikawaa so onanon kolooroti, ii saanon moju.

⁵ Kaen kolooro angobato Toyanon injongoro loorin kamaagi gawonanaa onanon kamaan jangon qaombabo. Kawaajon nomaen moma laarin laligojuti, ii mobombaajon motoqoto somata anin bimooro mombo een laligomambaajon amamaan Timoti wasiwe qisin momambaajon karo. Kian.

Timotinon sundugia ano monin qeangoro.

⁶ *Motoqoto moma laligoninto, Timotinon kema onomesaon eleema kan bunagia awaa men kan kokaen ninijoro: Ono Pon saanon moma laarin uujopagon aonkeju ano kamban so nonoojon romongogi awaa koloonkeja. Nononon injiibombaa siin monin ononon kaanagadeen nono niniibombaajon kaparan komakeju.

⁷ Oo uumeleen alaurunana, nononon sisiwerowero konajilin kania kania monin kamban iikanon kan moma laarijutiwa sunduya awaa ninijoro monin qaa iikanon mono onanon ulunkolen men nonono. Kawaajon kamban kokaamba onoojon ama afaangon luaenon awaagadeen laligojon.

⁸ Ono Pombo qokotaan bon qen nambutiwaajon nononon mono onanon kotiin laligojon.

⁹ Onoojon ama Anutuwa jaasewananon honona qaa aisoonkejon, korisoro kuuya iikawaajon mono nomaen Anutu mepeseen dangisen jenin sokonaga?

¹⁰ Nonononj asasaga gomantiinja uunana menj kululuunj kaparanj koma kokaenj qama koolinkejonej, 'Anutu, mono ilaanj nonona Tesalonaika kema jaasewangia iima mondorinj momalaarigiaa iwoiwaajonej amamaajuti, ii onjombonja. Qaa ii onjanonj.'

¹¹ Kaenj qama koolinij Anutu Manjana anja ano Ponjana Jiisas yorononj mono kana meleunj nononi saanonj onjoononj kawonja.

¹² Toroqenj kokaenj qama koolinkejonej, 'Nono honombononja qaa uu-jopagonj onjmakejoni, Ponj giinonj mono uujopaga toroqenj onjona batugianonj seiro angia qendeema aonj ejemba kuuya kaanjadeenj qendeema onjmakebu.

¹³ Ponj, giinonj mono uugia menj kotiinkeba. Ponjana Jiisas giinonj kanagen kanagesoga soraaya kuuya yonowo mombo kawagati, kambanj iikanonj Tesalonaika yonononj soraaya koposowaa qaagia qaa Manjana Anutuwaajaanonj nambu.' Kaenj qama koolinkejonej.

4

Nanamemenj solanja uujopayawo ii sokombaa.

¹ Uumeleenj alaurunana, qaa monj ii kokaenj: Nanamemengia Anutuwaajaanonj angia sokombaatiwaa kania kuma onjoninj ii koma gbilinj otaankejuto, ii toroqenj mamaga amakebutiwaajonej uugia kuujonj. Nonononj qambanmambanj qaa iikaenj Ponj Jiisaswaa qatanonj onjononj.

² Nonononj Ponj Jiisaswaa ku-usunj qaganonj nama jojopanj qaaya jenj koton onjoninji, onjononj qaa kota motomotoonj ii modaboroju.

³ Anutunonj onjojonj uusiinja kokaenj moja: Onjo mono serowilinj gema qenj soraaya tak-kootoya koloonj laligowu.

⁴ Anutuwaanonj kana dindinja ii mono kokaenj moma kotowu: Uu selegiaa siingia kombombanja galenj koma soraaya (laligonj onjoangiaa embagia anja anja menj) laligogi akadamuyawo koloowaa.

⁵ Uumeleembaa gadokopa yonononj Anutuwaaja kania mende moma koton uugianonj gere jero emba lanj menkeju. Iikawaa so mono mende ama laligowu.

⁶ Kaenj qaagoto, emba loyanonj mongenj keno monjonj olonj kanj emba mende seigowa. Monjonj bologa kaanja ano uugaranonj koboowabo. Wala qambanmambanj qaa ii jenj galenj menj onjoninji, iikawaa so monjonj emba menj boliro Ponjonj singisongoya kuuyaa ironja meleema mubaa.

⁷ Anutunonj anana qewolonj laligowombaajonj qaagoto, laaligo soraaya laligowombaajonj nonoono.

⁸ Kawaajonj monjonj jojopanj qaa ii mesaowaati, iinonj balonj ejembaga qaagoto, mono Anutu gema qewaa. Anutu Unjaya Toroya onjmakeji, ii mono gema qewubo.

⁹ Batugianonj jopagonj aonkejuti, iikawaa kania Anutunonj kuma onjono onjoangio modaboronj laligoju. Kawaajonj nonononj uunonj jopagonj aowombaa qaaya mombo onj onjombombaajonj mende amamaajonj.

¹⁰ Oo uumeleenj alaurunana, onjo Masedonia prowins uutanonj uumeleenj alaurunana kuuya uunonj jopagonj onjoma laligojuto, ii mono toroqenj mamaga ama laligowutiwaajonj uugia kuujonj.

¹¹ Mono osonosonj laligonj onjoangiaa laaligo nanjonangogia galenj koma borogianonj gawonj menj laligowu. Kaenj ama akadamugiawo koloowombaajonj mono kaparanj koma nambu. Wala kaenj jenj kotonj onjoninj iikawaa so mono ama menj laligowu.

¹² Kaen angí uugia mende meleema seleengen nanjuti, iyononon nanamemenkia solana iima yagon goda qen onoma laligowu. Injarere lan laligon nene iwoiwaa welema mombaa qanon mende laligowu. Kian.

Pombaa kaka kambananon kokaen koloowaa:

¹³ Oo uumeleen alaurunana! “Tosianon uugia meleema komugita ronjon ejuti, iyonoojon nomaen koloona?” Ono qaa kaen jen iikawaajon poumapou laligowubo. Ejemba uugia mende meleema jejeromonromongia qaa laligojuti, iyononon koomuya yonoojon ama wosobiri laligojuto, ononon ii kaana wosobiri laligowubotiwaajon qaa kokaen jewona:

¹⁴ Jiisanon komun waaroti, nono qaa ii moma laarin kokaen jejon: Anutunon Jiisas men gbiliro. Kawaajon ejemba iwo komun goron qegiti, Anutunon mono ii kaanagadeen men gbilin onoma Jiisaswo motoon unuano asuganon asugin waabuya. Qaa leeya moma laarion ee, leeya mon ii kaanagadeen moma laarin sokombaa.

¹⁵ *Ponon qaa kuma nononoti, nononon iwaa jo men ono kokaen injojon: Tosia mende komun toroqen sele busuwo laligonin Ponon eleema kawaati, anana kamban iikanon wala mende ubona. Anana ejemba koomuya mende unuuguwona. Qaago.

¹⁶ Iikawaa arena ii kokaen: Anutunon romona qaita mon uuro otona kolooro Siwe gajoba wananon jenkoto qa qaro ejembanon otona mogi Pon ano Siwenonga kamaawaa. Kraistnon kamaaro ii moma laarin mun komugiti, iyononon mono wala koomunonga waabuya.

¹⁷ Yononon wala waagigo anana mende komun jaawo laligowonati, Anutunon mono nunuano kanakeewan ubona. Waabuyati, iyonowo oron koosunon uma Pombo aitonon iwo Siwe gomanon kambana qaa laligowona.

¹⁸ Kawaajon qaa kaana jen iikanon mono uugia nanjon aon laligowu. Kian.

5

Ponon kawaatiwaajon mono jojon laligowu!

¹ Oo uumeleen alaurunana, Kraistnon eleema kawaato, naa gbaninon ano naa kambanon asugiwaati, nono iikawaa qaaya on onombombaaajon mende amamaajon.

² *Onoangio mono qaa ii kokaen moma komuju: Yonoro memenon gomantiinanon onon koumakeji, Pombaa kaka kambananon mono iikawaa so alanzan kan kuuwaa.

³ Ejembanon kokaen jewuya, “Kete kamban kokaamba luaenon si- iseweweya qaa laligojon.” Kaen jegi iikanondeen kondemondeenon asugin qagianon ubaa. Embanon merabora memambaa masuya qero momakeji, mono iikawaa so kolooro misinon kembombaaajon amamaawuya.

⁴ Yononon amamaawuyato, uumeleen alaurunana, ononon pangaman uutanon kumatoukantou mende laligojutiwaajon ama kamban iikanon mono utun saanon yonoro meme kaana onon qagianon umambaaajon amamaawaa.

⁵ Kuuya ononon mono asasagaa ejembaya kolooju ano iwoi kuuya asuganon ambombaa siina momakeju. Anana pangamambaa ejemba mende koloojon ano umunkonkoo iwoiya togon sisia menkejon.

* **4:15:** 1 Kor 15.51-52 * **5:2:** Mat 24.43; Luuk 12.39; 2 Piito 3.10

⁶ Kawaajon tosaana ii kaana uunananon mono gaon ewabo. Kaen qaagoto, mono anana galen koma aon uugbiligbili laligowona.

⁷ Gaon ejuti, iyononon gomantiinanon gaon enkeju. Ejemba apu kotiga negi enkalolon men onomakeji, iyononon mono pangaman uutanon kaen ama laligoju.

⁸ *Pangaman uutanon kaen amakejuto, asasagaa ejemba anana mono galen koma aonkebona. Waajambaranana mono opo maleku kaana kokaen mouma nambona: Anana momalaari ano uujopa koma gbilin iikaana kanon totonananon reen maleku koosin (reen* kaana besaan) sopa somongon aon nambona ano Siwe gomanon ubombaajon mamboma jejeromonromon ama iikaana kanon wanjana aen wanjou kaana esuun turuwona.

⁹ Anutunon nono kamaan nunuro irinonsoon mobombaajon mende jen tegoroto, Ponana Jiisas Kraistnon men letoma nonono oyanboyan buna qen aowombaajon jen tegoro laligojon.

¹⁰ Jiisasnon ananaajon ama komurotiwaajon laaligonana balonon laligowonati me komun goron qen ewonati, ii mono Jiisaswo kotiin laligowona.

¹¹ Kawaajon uu nanjonango men mindingon aon kotikotii mokoloon mondorinkejuti, ii mono toroqen men laligowu. Kian.

Qambanmamban ano gejanono qaa konoga

¹² Uumeleen alaurunana, nononon kokaen jen koton ononon: Ejembanon togia Pombo qokotaan nama batugianon gawon men qambanmamban onomakejuti, ii mono goda qen onoma laligowu.

¹³ Goda qen onoma gawongia menkejutiwaajon mono yonoojon mogi uro pondan jopagon onoma waegia men laligowu. Kanageso batugianon mono luae qen aon laligowu.

¹⁴ Uumeleen alaurunana, nononon uukuukuu qaa tosaana kokaen ononon: Tosianon iyangiaa jaajaa injarere lan laligojuti, ii mono jen onoma galen meme qaa onombu. Ejemba zirinzirina mono uu nanjonango qaa injijogi kotiin awasankaka koloowu. Ejemba uugia looriro laligojuti, ii mono kalan koma onombu. Ugere mende ambuto, ejemba kuuya mono uubonjon qaganon ama onombu.

¹⁵ Jena jewe, nuna guwe me ana ambe ii mononon mende amba. Songo ii waleembubotiwaajon mono galen men aon laligowu. Kamban so iwoi awaa awaa ii kaparan koma angia jopagon aon ejemba tosaana kuuya ii kaaniadeen jopagon onoma laligowu.

¹⁶ Mono kambana kambana korisoro ama laligowu!

¹⁷ Mono Anutu suulan gama koolin mun laligowu!

¹⁸ Kaan me kaan koloowaati, iikanon mono Anutu mepeseen laligowu! Kraist Jiisaswo qokotaan nanjuti, Anutunon onoojon uusiina iikaan momakeja.

¹⁹ Un Toroyaa bolana mono mende qowogowu.

²⁰ Anutuwaanon gejatootoo qaa jenkejuti, iikawaa jejewilia mono mende ambu.

²¹ Qaa kuuya mono gosin batogowu. Batogon iigi qaa awaa koloowaati, ii mono analin angon koma laligowu.

* **5:8:** Ais 59.17; Ef 6.13-17 * **5:8:** Omejiilan yononon sololoon nonombutiwaajon iwoi bologa bologa ii wasa kisare kaana nonoojon moton gilinkejuto, iikawaa jeta ii saanon Jiisas moma laarin uukalen qendeema aon nama leeleen reen kaana kolangin aon kokojinin komakebona.

²² Qaa ano nanamemen bologa kania kania ii mono gema qen laligowu.

²³ Niinon onjoonj kokaen qama koolinkejen, 'Luaewaa ben Anutu, gii geenjo mono kuuya tak koton onona soraaya koloon laligowu. Giinon mono uugia, kokoosugia ano sele busugia ii kuuya sopa somongon onona koposowaa qaagia qaa koloon laligowu. Kaen kamban so laligogi Ponana Jiisas Kraistnon eleema kan iikaana mokoloon onombaa. Qaa ii onanon.'

²⁴ Onjoonji, iinon qaaya pondan otaankeja. Kawaajon mono qamakooli iikawaa so ama onondaborowaa.

²⁵ Uumeleen alaurunana, onjo mono nonoojon ama Anutu qama koolin laligowu.

²⁶ Uumeleen alaurunana kuuya batugianon mono anjon aon qaqatetegia men laligowu.

²⁷ Niinon Pombaa qatanon jen koton onoma jojopan qanon somongon kokaen oojen: Tere koi mono uumeleen alaurunana kuuya yonjoon anggi keno weengon onongi mobu.

²⁸ Ponana Jiisas Kraistwaa kalenmoriananon mono onowo ewa. Kian.

Tesalonaika Tere 2

Poolnon Tesalonaika yonoo Tere ano 2 kolooro.

Jen-asa-asari

Tesalonaika uumeleen tuun uutanon Kraist kawaatiwaajon mambongi tosanon “Mono karo,” jegi tosanon “Qaa ii qolonmolongoya,” kaen lansan jen sisau ama laligogi. Tosianon “Pombaa kaka kambananon mono kan kuuro,” jen moma laarigi. Kawaajon “Poolnon Tere Tesalonaika ano 2 kolooro,” buk ii onon qaa ii jen asariro. Poolnon qaa qolonmolongoya ii mindingon kania kokaen injisaano: Kraistwaa kaka kambananon dodowi-waati, kamban iikanon ejemba nanamemengianon dogon boliwaa. Kaen boliro eja tania mon qata Jeulalan Toya iinon asugin wala aasangoyanon laligon kanagen Kraist asuganon tuarenjen ama mun ejemba kantri so galen koma onombaa.

Tosianon Tesalonaika uumeleen tuun kakasililin men onongi siimbobolo moma laligogi. Kawaajon aposol Poolnon qaa wana tosaana kokaen jen asarin onono, “Ono mono kaparan koma kotiin Pombo qokotaan nama moma laarin laligowu.” Qaa kota mon ii kokaen jen asariro, “Niinon nejauruna yonowo laaligonana nanon aowombaajon gawon men laligoninji, onono mono iikawaa so injarere laaligo mesaon onongia nene apu mokolon ii nen laligowu ano gawon awaa awaa kaparan koma jegenja nama men laligowu.”

Buk kokawaa bakaya wana 5 ii kokaen:

Qaa mutuya 1.1-2

Keraqeeango moma onoma aisoon mepeseeja 1.3-12

Kraistnon kawaatiwaa qaaya kuma ononja 2.1-17

Nanamemen dindina ambutiwaajon kuun ononja 3.1-15

Terewaa qaa kota wana 3.16-18

¹ *Pool, Sailas ano Timoti nononon Tesalonaika uumeleen kanageso onowo qaa amin mobombaajon tere ononon. Ononon Manana Anutu ano Pon Jiisas Kraist yorowo qokotaan nanju.

² Man Anutu ano Pon Jiisas Kraist yoronon mono kalenmorian ononi luaenon laligowu. Kian.

Siimbobolo momago mono oyanboyon mokolon laligowonja.

³ Uumeleen alaurunana, onoo momalaarigianon mamaga kotiuro korebore uukalen ama onkejuti, sili iikanon motomotoon onoo uugianon seinkeja. Kawaajon nononon onoojon kamban so “Anutu dangisen!” jen mepeseen munkejoni, ii awaagadeen sokonja. Bunan qaa koma gbiligitiwaa-jon dangisen jenkejoni, ii mono gawonanaga.

⁴ Sisiwerowero angosisiri kania kania ama onongi momakejuti, ii kuya kaparan koma mokosingon bon qen nangi momalaarigianon mende sologon loorija. Nononana kaanagadeen iikawaa sunduya ii Anutuwaa kanagesoya kanagesoya yonoo jaagianon jen selenana onoojon ama men uma mepeseenkejoni.

⁵ Anutunon qaa dindinagadeen gosin jen tegonkeji, angosisiri momogianon mono iikawaa aiweseya kolooja. Anutuwaa bentoton uutanon kouma laligojutiwaajon siimbobolo mogi injiro Siwe gomanon ubutiwaa

* 1:1: Apo 17.1

so soraaya soro koloowutiwaajon kaparan komakeja. Kawaajon konajilin mende anjon kono kamban kokaamba qagianon umakeja.

⁶ Anutunon dindina koloojiwaajon nama kakasililin ama onomakejuti, ii mono kakasililin iikayadeen meleeno iyangiaa qagianon ubaa.

⁷ Qagianon ubaato, kakasililin moma laligojuti, ononon mono oyanboyan mokoloowuya. Pon Jiisasnon gajobauruta ku-usungiawo unuama yonowo Siwenonga kamaan asugiwuti, kamban iikanon mono nonowo motoon haamo mewuya.

⁸ Jiisasnon gere bolan uutanon kamaawaa. Kaen kamaan ejemba Anutu mende moma mun Ponana Jiisaswaa Oligaa Bunaya mende ten komakejuti, ii mono irona meleema onono siimbobolo kokaen moma laligowuya:

⁹ *Pononon mono “Yamagen (kozigen)!” jen jaasewanonga konjoma onono Anutuwa ku-usunga asamaranawonon mende ubuyato, seleenjen laligon gere siawaa siimboboloya tetegoya qaa moma laligowu.

¹⁰ Pononon eleema kawaati, kamban iikanon tuunuruta soraaya anana mono iwaa asamaranana iima iikawaa so letoma “Oowe, Jiisas Ponana oowe!” jewona. Moma laarin munini, kuuya anana kaen walingonin ejemba omayanon niniima “Yei!” jen aarun nambuya. Nononon Jiisaswaa kania nanjon jenin ononon kaanagadeen ii moma laarin uugia meleengitiwaajon mono letoma jiilalengiawo asarin nonowo motoon nambuya.

¹¹ Kaen koloowaatiwaajon nononon kamban so onoojon kokaen qama koolinkejon, “Anutunana, geenjo onooma iikawaa so mono nemun koma onona soraaya soro koloon laligowu. Mono ku-usunga ama inaan onona iwoi awaa kuuya ama mewombaa uusiingia kuuya koloodaborowa. Kaen momalaariwaa gawongia megii hona kuuya koloowa.”

¹² Kaen qama koolinin Ponana Jiisas mepeseegi qatanon onoojon ama batugianon akadamuyawo koloowaa. Ananaa Anutunana ano Pon Jiisas Kraist yoronon kalenmorian ononi laligojutiwaa so mono onoangio kaanagadeen akadamugiawo koloowuya. Kian.

2

Pononon kamambaajon ano Jeulalan Toyanon asugiwaa.

¹ *Uumeleen alaurunana, Ponana Jiisas Kraistnon eleema kan nunuano iwaanon eu ajoroowonati, onjo qaa ii mojuto, nononon kokaen qisin qambanmamban ononjon:

² “Pombaa kaka kambananon kan kuuja,” haamo qaa kaen jegi doomorongianon mono iikanondeen keno onopopo qen rabubo. Qaa ii nomaen kolooro? Omejiilaan monjon eja mon qaganon uro umbeumbenanon tururo unajana iima gejatootoo qaa jen songiro me monjon uugia kumanjen qaa ii jen songiro kolooro? Tosianon kokaen jewubo, “Pool alauruta yononon qaa ii terenon onon angii karo.” Qaa omayaa iikawaajon mono een totoon aarun lalanenin jenengia ororo laligowubo.

³ Monjon mon kaen me kaen tiligon onombabotiwaajon mono galengia men aon laligowu. Ii kokaembaajona: Wala aiwese woi kokaen asugiri Pononon iikawaa gematanon kawaa: Ejemba kelemalelen yononon Pon jeulalan ama gema qewuya ano Jeulalan Toyanon ano kaanagadeen asuganon asugiwaa. Anutunon ii jen tegoro gere sianon kemebaa. Aiwese woi ii wala asugiri iikawaa gematanon kamban somata ii kawaa.

* 1:9: Ais 2.10 * 2:1: 1 Tes 4.15-17

⁴ *Tuarenjen Toya iinon jaba-arambaran ama anaa selia momboga men ubaa. Ejembanon iwoiwaa waeya men mepeseenkejuti me qata ben qajuti, iinon mono ii kuuya unuugun selia men uma laligowaa. Kaana laligon Anutuwaaw jiwowon jigonon uma jinkaron dunja koma “Anutu koloojen,” jen kantri kuuya galen koma nonoma laligowaa.

⁵ Niinon Tesalonaika onowo laligoweti, kamban iikanon qaa ii jewe modaborogi. Ononon ii duduuwubo.

⁶ Jeulalan Toyanon alanzan asugiwaatiwaajon amamaawaa. Naa iwoinon kania angon komakeji, ononon ii kamban kokaamba moju. Kambana tororo kan kuuwaati, iikanonadeen mono asugiwaaw.

⁷ Kamban kokaamba Jeulalan Toyaa ku-usuna aasangoya iikanon mono koloon ejemba sololoon onomakeja. Asuganon asugiwabotiwaa kania kojangiji, iinon ii mesaoro kana koloowaatiwaajon mamboma laligoja.

⁸⁻⁹ **Mambono kania kolooro iikanonadeen mono afaangon asugiwaaw. Satanon Jeulalan Toya sololoon nemun koma muro angoletoto qolonmolongoya ano aiwese tere kania kania mero iima laligowuya. Ii iima laligowuyato, Pon Jiisanon asamararanawo asugin aon ii buu aasonanon qen japalelen men mubaa.

¹⁰ Ejemba Anutunon hamo qen onombaatiwaajon togon qaa hona buna qen aowombaa siina mende moma tondulaligon gere sianon kemebuti, iyononon Jeulalan Toyaa angoletoya ii iigi kaitere kania kania qendeema onono jinjaun amakebuya.

¹¹ Kawaajon Anutunon momo aren jinjauna uupanawo ii ano kolooro ejembanon ii ku-usungiawo jen seigi kanageso hona yononon sosogon jo kelega gogon qaaya qolonmolongoya ii onanon jen moma laariwuya.

¹² Kaniagianon asuganon asugiwaatiwaajon Anutunon momo aren jinjauna ii ano karo qagowuya. Ejemba qaa hona mende moma laarin uusingia nanamemen doogoyanon ama osigiti, Anutunon mono kuuya iyonoo qaagia jen tegoro gere sianon kemebuya. Kian.

Qaa hona ten koma kaparan koma kotiin nambu.

¹³ Yonoonon kaen koloowaato, Pombaa wombo alauruna, onoonon kamban so “Anutu dangisen!” jen mepeseenin sokonja. Ii gawonanaga. Anutunon ono kanakanaiyanonga Siwewaa buna koloon letombutiwaajon meweengon onono. Iikawaa so qaa hona moma laarigi Una Toroyanon men sorain onono laligoju.

¹⁴ Kaan laligowutiwaajon ama Oligaa Buna ano nonoonon karo jen asariniji, iikanon ono onoono. Kaan toroqen laligon Ponana Jiisas Kraistwaa asamararanon uma akadamugiawo koloowuya.

¹⁵ Kawaajon uumeleen alaurunana, kongbara mono mende qen laligowu. Nononon qaa kuma onoma jenananon jenin me terenon oonin iima mogiti, qaa kota ii mono qokotaan otaan laligowu. Kian.

¹⁶ Ponana Jiisas Kraist anjo ano Anutu Manana yoronon jopagon nonoma kalenmorian qaganon oyanboyon koloowombaaajon jejeromonromona nononi iikawaajon mamboma ulunkolen tetegoya qaa moma laligojon.

¹⁷ Yoronon mono uugia nangori gawon awaa kuuya men qaa awaa kuuya jen laligowuti, iikanon mono men kotiin ononi laligowu. Kian.

* 2:4: Dan 11.36; Eze 28.2 * 2:8-9: Ais 11.4 * 2:8-9: Mat 24.24

3

Saanon nonoojon qama koolin laligowu.

¹ Qaa tetegoya mon koi: Pombaa qaanon sein onoo batugianon akadamuyawo kolooroti, iikawaa so mono uulanawo goman tosanon kaanideen kema jen seinon honawo koloon kembaa. Kawaajon uumeleen alaurunana, ononon mono nonoojon ama Anutu qama koolin laligowu.

² Ejemba kelemalelenanon Anutu mende moma laarinkeju. Kawaajon ejemba kaamaaya doogoya yononon kakasililin ama nonombubotiwaajon mono Anutuwa qama koolin laligogi sopa somongon nonombaa.

³ Kelemalelen yononon bolijuto, Pon qaaya pondan otaankeji, iinon mono men kotiin onoma bologanonga sopa somongon onombaa.

⁴ Qaa jen koton ononin, ononon ii kamban kokaamba ano kanagen ten koma laligowuti, ii moma uuwoi mende anjon. Nononon Pombo qokotaan nama kaen mojon.

⁵ Pononon mono uugia meleema Anutuwo somongoro uujoyaya moma yagon Kraist kaan kaparan koma mokosingon laligowu. Kian.

Injarere laligowombotiwa galeen meme qaa

⁶ Uumeleen alaurunana, nono onoangiaa aingia otaan lansen laligowubotiwaajon kuma ononinto, tosanon kilen qaa baatanon mende kema nepinepi tondu laligoju. Kawaajon nono Pon Jiisas Kraistwaa qatanon kokaen jen koton ononon: Ono mono uumeleen alaurunana kaan kuuya ii onomesaon misingon sigensigen laligowu.

⁷ Nononon onoo batugianon nononanaa aijnon lansen qaagoto, qaa baatanon laligonin. Kawaajon nonoo kana lasunana otaawutiwaa kania ii onoangio saanon moju.

⁸ Nono injarere mende laligonin ano onoononga mombaanon nene iwoi ii een mende nen laligonin. Qaago. Nanon nonombutiwaa lombotanon onoononga mombaa qaganon ubabotiwaajon mono asaga gomantiina gawon suulan suulan men selenana qen laligonin.

⁹ Anutunon gawon mewombaa ku-usun nonono laligojoniwaajon saanon nanon nonombutiwaa qaanon uugia kuun onombonagato, nonoo kana lasunana otaawutiwaa sili awaa qendeema onombombaajon mojon.

¹⁰ Onowo laligonin, kamban iikanon kokaen jen koton ononin: Gawon memambaajon togoji, iinon mono nene kaanagadeen mende newa.

¹¹ Onoo batugianon tosanon qaa baatanon mende kema iyangiaa aingia otaan lansen laligoju. Yononon gawon hona mende menkejuto, gawon meme tanitani een lan ewaewan koma iinon wainon monon tosia yononon iwoi men soon qewolon qen silemale lan laligonkeju. Onoo buju qaa mon ii kaen karo monin.

¹² Nononon ejemba kaan ii Pon Jiisas Kraistwaa qatanon jen koton uugia kokaen kuujon: Ono mono kemaqokotaanqokotaan mesaon zen laligon gawon megi hona kolooro onoangiaa nene apugia nen laligowu.

¹³ Oo uumeleen alaurunana, ononon gawon awaa awaa men iikanon mono ataqatan mende ambu.

¹⁴ Nononon tere koi on jen koton onononin, monon ii mende ten kombaati een, on mono uuta meleembaatiwaajon gamu qen mun iima tiin iwo qaa qaa mende ama ainjolon mende rama laligowu.

¹⁵ Kaan laligon kere qaagoto, ala kaan men mun qambanmamban koma mun laligowu. Kian.

Qamakooli ano yeizozo qaa tetegoya

¹⁶ Pon luae Toyanon anjo mono kamban so nanamemen kuuya kanon luae qen onono bonjon laligowu. Ponjon mono kuuya onowo laligowa.

¹⁷ Pool neeno yeizozogia neenaa boronanon oojen. Tere kuuya onkejen, iikanon neenaa yeizozo qa tere koi neeno amakejen. Qana kokaen oojen: Pool*

¹⁸ Ponana Jiisas Kraistwaa kalenmoriananon mono kuuya onowo ewa. Kian.

* **3:17:** Wala monjon tiligon Poolwaa qatanon tere mon ano sisau kolooro. Kawaajon iyanaa borianon qata ooro.

Timotiwaa Tere 1

Poolnon Timotiwaa Tere mutuya ano.

Jen-asa-asari

Timoti sagbili eja iwaa nemuŋa ii Juuda embaga ano maŋa ii Griik ejaga. Iinoŋ Eisia prowinsnoŋ laligoŋ uuta meleema Kraistwaa alia koloon laligoro. Kaana laligoŋ Poolwaa neŋata koloon ilaan muro motoon liligoŋ misin gawoŋ meŋ laligori. Poolnon lombonoŋ Timoti meŋ kamaan mubabotiwaajoŋ majakaka qaa waŋa karoŋ romoŋgoŋ Buŋa Tere koi ooro.

Majakaka waŋa somata ii boi takapolakaya. Tosianoŋ zioz uutanoŋ nama qaa doogoya kuma soon oŋoma laligogiti, Poolnon iyoŋooŋ ama galen meme qaa kotakota ooro. Boi yoŋonoŋ Juuda yoŋoonoŋ momo ano balom-baa momo tosia mindinqindirigi kaniagia siliqalu kolooro kokaen moma laariŋ jen ejemba kuma oŋoma laligogi: “Namo ano iwoi kuuya iimakejoŋi, ii iwoi bologa. Kawaajoŋ tosianoŋ Siwewaa buŋa koloowombaajoŋ kaparan koma momo aasangoya qaita moŋ mende buŋa geŋ aŋ nembanenewaa qizimizin ama soŋgo tosaana waleema loemba koloojuti een, Anutunoŋ mono qaa iikanon osin hamo geŋ oŋomambaajoŋ amamaawaa.”

Majakaka qaa waŋa moŋ ii: Nomaen uumeleen kanageso galen koma oŋonin tororo Anutuwa waeya meŋ mepeseewuyaga. Poolnon iikawaa qambanmamban qaaya papianoŋ ooro. Kaanjadeen zioz galen, babafi ano gawoŋ meme ejemba tosianoŋ nomaen ama laligogi sokonji, iikawaa qaa areŋa ii jen asariŋ ooro.

Tetegoyanoŋ qaa waŋa karoŋa kanon Timotiwaa gejanono qaa tosaana ooro. Mundana iinoŋ mono nomaen Jiisas Kraistwaa welenqege awaa koloon momalaari ejemba tuuna tuuna oŋombosima ilaan oŋono sokombaati, iikawaa gejanonoya oŋ muro.

Buk kokawaa bakaya waŋa 3 ii kokaen:

Qaa mutuya 1.1-2

Ziozwaa gawoŋ meme yoŋoo jenkooto 1.3-3.16

Timotinoŋ gawoŋa mewaatiwaa jenkootoya 4.1-6.21

¹ Anutu, Hamoqege Tonana ano Kraist Jiisasnoŋ galen koma nonombaatiwaajoŋ jejeromonromon ama mamboma mujoŋi, iyoronoŋ Pool nii jen koton noma kuun wasin noni aposol koloojen. Kraist Jiisaswaa jotamemeya kaana koloon giwo qaa amin mobojon tere koi oojen.

² *Oo Timoti! Gii uuga meleema Jiisas moma laariŋ momalaariwaa mera sorona koloon laligojan. Maŋ Anutu ano Ponana Kraist Jiisas, yoronoŋ mono kiankomun kalenmorian goni luaenoŋ laligowa.

Enkalolon kuma oŋombubotiwa galen meme qaa

³ Masedonia prowinsnoŋ kemambaajoŋ ambeti, kamban iikanon kokaen jen koton gombe, ‘Gii mono Efesus sitinoŋ toroŋ laligoŋ uumeleen tuun ilaan oŋomakeba. Tosianoŋ momalaariwaa qaa batuya tosaana kuma soonkejuti, ii toroŋ ambubotiwaajoŋ galen meŋ aŋ laligowu.’ Kaen jen koton oŋoma laligowagatiwaajoŋ jewe.

⁴ Tosianoŋ ben sosomana sosomana ano ambosakon yoŋoo qa areŋa areŋa ii tetegoya qaa amin mogi sipasipa kono angowowo ano qaa qiqisi omaya kolooro romoŋgoŋkeju. Yoŋonoŋ uugia iikanon ama soowubo. Qaa

* 1:2: Apo 16.1

seña seña jeje kaanja ii mende totoon ilaan onombaato, Anutuwa laaligo areña ii kokaen eja, 'Mononon Jiisas moma laarin uuta meleeno iinon mono ii hamo qen muro letombaa.' Kete kaen ama onombagatiwaajon mombo uuwaa-waataa qaaya jen gonjen.

⁵ Jen koton gonjeni, iikawaa toonja ii uujopa. Niinon uujopa koloowaatiwaajon manja qen kokaen jen asarin onoma laligowagatiwaajon kuun gonjen: Yononon uugianon soraaya ewaatiwaajon galen koma aogi momo bologanon ii mende gojombaa. Mende gojono Anutunon sane qenjeji, ii uugejagianon saanon moma laligowuya. Kaen laligon Kraist tororo moma laarigi Anutunon mono uujopaya uugianon ano saanon koloonkebaa. Uujopa iikanon batugianon asugiwaatiwaajon kaparan komakejen.

⁶ Tosianon Anutuwa laaligo areña ii songin jinjaun ama qaa julujulu omaya omaya tondju jenkeju.

⁷ Yononon Anutuwa Kana qaawaa boi koloowombaaajon mojuto, iyangio Buna qaawaa kania mende moma koton jaasewan qengadeen jenkeju. Een ejemba jaagianon awasankaka nama qaa kotiin lansa jen manja qenjeju.

⁸ Anutuwaanon Kana qaa ii awaa soro. Ii kania ejiwaa so tororo kuma aon otaanin saanon meagon nonomakeja, ii mojon.

⁹ Anutu Kana qaayaa kania mono kokaen moma yagowu: Ii ejemba solanja dindina yonoojon ama qaagoto, Anutunon ii ejemba doogoya mindingon onombaatiwaajon ama anota eja. Tosianon dogon kokaen amakeju: Jeulalan jeubaba ama qaa qen yangisen qaganon aon jaasiisii amakeju. Angonjora ano singisonngogiawo laligon kilen Anutu telambelan ama mugi uugia menjerengon lolomonin laligoju. Nemumangia ano tosaanja unugi komunkeju.

¹⁰ Serowilin amakeju. Sodom taanon angiti, iikawaa so kana uugun eja iyangarodeen ano emba iyangarodeen agimin aonkeju. Ejemba men bolin onombutiwaajon qelanin somongon onomakeju. Qaa qolonmolongonkeju. Qaa jen jojopan qaanon somongon kilen tiligonkeju. Anutunon nanamemen dindina ambombaaajon Oligaa Buna nononoti, ii ii me woi ama men iikanon qetamakeju. Anutuwa Kana qaa iikanon ejemba momalaariwaa kana dindina songinkejuti, mono ii mindingon onombaatiwaajon ama eja.

¹¹ Anutu, oyanboyan Toya iinon momalaariwaa kana dindina ii Buna qaanon anota eja. Niinon Oligaa Bunaya akadamuyawo jen seimanatiwaajon moma laarin noma Buna qaaya ii nono. Kian.

Poolnon Pon kalenmoriajaajon mepeseeja.

¹² Kraist Jiisasnon uuna gosiro gawon pondan memanatiwaa so koloowe niiro sokono gawon nono menkejen. Gawon memambaa ku-usun noma laligon kouji, iikawaajon Ponjana mepeseen laligojen.

¹³ *Niinon wala Jiisaswaa alauruta mepaegon sisiwerowero molan kota ama onoma laligowe. Kaanja laligoweto, iwoi ii Jiisas mende moma laarin silemale tompin laligon tondju ama men laligowe. Singisonngo kaen ama laligowetiwaajon mono kiankomun noma kolonani nono letombe.

¹⁴ Ponnananon kalenmoriaja noma kelemalelen maaro noo qananon uro. Kaen uro momalaarinanon kolooro uujopawaa kondomondoo Toya Kraist Jiisas mokoloowe. Iwo qokotaan nama uujopaya buna qen aon ejemba uunanon jopagon onomakejen.

¹⁵ Niinon ejemba tosaanja kuuya unuugun singisonngowaa ejemba yonoo batugianon somatagia koloon laligowe. Kaanja laligoweto, Kraist Jiisasnon singisonngo ejemba hamo qen nonomambaaajon ama namonon kamaaro. Qaa kota ii noonon honawo kolooro. Kawaajon qaa kota iikanon mono

* 1:13: Apo 8.3; 9.4-5

powowon kotiga kolooja. Ii ejemba korebore moma laarin men analin angon kombonatiwaa so kolooja.

¹⁶ Singisongowaa ejemba yonoo somatagia koloon laligoweto, Kraist Jiisasnon nii kokaembaajon kiankomun nono: Iinon niwo uuluae qaganon hamo qen noma Anutuwa u tania asuganon koloowaatiwaajon moma kotihiro. Noo gemananon ejemba tosanon Jiisas moma laariwuti, tania ii iyonoojon qendeema onomambaajon moro. Ii qendeema onono saanon afaangon uugia meleema laaligo kotigaa bunja koloowuya.

¹⁷ Kiankomun nonotiwaajon ama Anutu mepeseenjejen. Iinon Kin Pon tetegoya qaa koloon laligowaa. Anutu motoongonon goron mende qero kaitania mende iimakejon. Niinon iwaa qabunaya kamban so mepeseewe tetegoya qaa akadamuyawo koloon en ubaa. Qaa ii onanon.

¹⁸ Oo momalaariwaa merana Timoti! Wala gejatootoo qaa tosaana goojon jegiti, qaa iikanon kotingon gono saanon akadamugawo koloon laligowa. Qaa iikawaa so kokaen jen koton gonjen: Giinon mono laaligo soraaya laligowagatiwaajon manja kotakota qen laligowa.

¹⁹ Manja qen iikanon momalaariga zololongon soowabotiwaajon mono koronon mewa. Uuga kalan koma aona momo bologanon mende gojono Anutunon ugejanon sane qenjeji, ii saanon moma laligowa. Ejemba tosanon uu kalanonkongia mesaon lan laligogi momalaarigianon loorin koomuya koloon jangon qaono. Wangonon kowe toronon kuun jangoji, mono iikawaa so unjanqunjanon boligi.

²⁰ Momalaarigianon jangon qaonoti, iyonoo batugianon eja woi qagara Himeneus ano Aleksander laligojao. Neeno mindingon oromambaajon amamaan uugara meleembaotiwaajon ii Satambaa borianon oroombe. Oroombe Satambaa ku-usuna nanamemenqara iikawaa so moma uugara siimbobolowaajon looriro eleema mepaqepae mombo toroqen mende ambaoraga. Kian.

2

Bunja gawombaa qamakooli aren

¹ Iwoi wana ii qamakooli gawon. Niinon iikawaa uuwaawaataa qaaya jen uugia kokaen kuujen: Ono mono ejemba korebore onoojon qama koolin kaparan koma welema Anutu qisin mun dangisen jen laligowu.

² Kin eja pon ano gawmambaa galen ejemba kania kania yonoojon ama qama koolin laligowu. Kaen kotingon onongi dindinagadeen galen koma nonongi luae qaganon gumbonjonjon laligowona. Kaen laligon Anutuwa jeta otaan nanamemen dindina ama men laligonin akadamuyawo koloonkebaa.

³ Qamakooli gawon kaana kanon awaa soro kolooja. Ii Anutu, Hamoqeqe Tonanaa jaasewananon saanon sokonja.

⁴ Iinon ejemba kuuyanon Bunja qaa hona moma koton uugia meleengi hamo qen onono letombutiwaa uusiina momakeja.

⁵ Anutu motoonggo raja ano ejemba Anutuwo mindirin nonombaatiwaajon eja motoonggo kaanagadeen raja. Eja motoonggo Jiisas Kraistnon mindirin nonomambaajon kotihiro tosanon ii amamaankeju.

⁶ Iinon singisongo ejemba kuuya ananaa downana mewaatiwaajon laaligoya qeleema mesaoro. Bunja qaa ii Anutunon kamban ano tosanon kamban dindina iikanon kanain nanjon jen asarigi ananaanon karo.

⁷ *Kawaajon ama Anutunon aposol koloomam-baajon kuun wasin nono qeleya qen kantri so liligonkejen. Ejemba Jiisas moma laariwutiwaa Bunja qaa honjaborja kuma onjomaakejen. Kaniana kaen jen qolomolon qaagoto, qaa honjaga kaen jejen. Kianj.

Eja ano emba onjoo laaligo arengia

⁸ Kawaajon uusijnanon kokaen jejen: Eja onjonon mono pondan goman so ajoroon qamakooli gawon koronson menj laligowu. Yon kazi ano angowowo mesaon uugia sorairo saanon borogianon menj waama Anutu qama koolinkebu.

⁹ *Emba onjoo qambanmamban qaa ii kokaen jejen: Onjonon mono kinisurugia mouma selegia tororo turun laligowu. Opo suru soro akadamuyawo ii mesaowu. Wanj jugia qen gawas kania kania mende ama miziziin honjon mewu. Kasaron me goul kanon mende menjerenjon aowu ano moumou sewanja somata kanon menj aiweleqaiwele mende ambu.

¹⁰ Akadamugia honja ii nanamemen awaa. Emba Anutuwa jeta uuguwombojen keegia moma qata asuganon jokolonkejuti, iikawaa so onjonon mono gawon awaa awaa jegenja nama menjkebu.

¹¹ Ejanon kuma onjongi emba onjonon mono angia menj kamaan aon Bunja qaa osonoson moma neselan qaganon takaporaka ama jeganon kooga mende meleembuto, ii uu wombogianon ama laligowu.

¹² Emba onjonon eja galen koma kuma onjombutiwaajon niinon 'Oonj!' mende jejento, ajoroogi onj oson qaagia bogoro rabu.

¹³ *Anutunon wala Aadam mokolon iwaa gematanon liw (Eewa) mokolooro.

¹⁴ *Mokolenon Aadam mende tiligoroto, emba ii tiligon muro qaa uugun singisonjo ano.

¹⁵ Kilen emba yonjonon gawon arengia otaan merabora menj Kraist moma laarin nanamemen soraaya otaan uumeleen alaurugia uunon jopagon onjoma bonjon laligowuti een, Anutunon mono saanon hamo qen onjono letoma Siwenon ubuya. Kianj.

3

Ziozwaa gawon galen onjoo qaa arenj

¹ Monjonon uumeleen kanagesowaa uu galen pasto koloomambaa ain moji, iinon mono gawon qabo akadamuyawo mokoloowaa. Qaa ii honj toonjaga.

² *Kawaajon uumeleen kanagesowaa uu galen gawombaajon mono eja koi kaanja meweenjon kuugi sokombaa: Mombaa selianon koposowaa qaaya qaa, emba motoongowaa loya, kepiriria qaa, nanamemenja tororo galen koma aoro goda qen munkeju. Iwaanon kawuti, ii saanon koma horon kalan koma onjoma momo tororo kuma onjomaakeja.

³ Monjonon apu kotiga nen manja lan qen angowowo ama monembaa otoko amakeji, ii qaagoto, monjonon saanon ejemba mondorin migigiin onjoma gumbonjonjon ama onjomaakeji, mono eja iikaanja kuuwu.

⁴ Monjonon iyanjaa embameraanja saanon galen koma gejanonogia onjono meraberaanjon goda qen mun qaaya kuuya tenj koma laligojuti, mono iiga kuugi nambaa.

⁵ Galen eja monnon anaa sumanjuruta galen koma onjomambaaon qetetanjoji een, iinon Anutuwa uumeleen kanagesouruta mono nomaen kalan koma ononaga? Ii mono amamaanaga.

⁶ Eja monnon kamban koriga uuta meleema zen nanji, iinon saanon mindimindiri gawon meme galengiaga koloon laligowaa. Monnon kamban toroga uuta meleema kemakon kanjon ama tewomawoo ama totoyanon qen selia men ubabo. Kilenaa Toyanon gejaju ano Anutunon qaaya jen tegon hagon mun konjono kamaaro. Iikawaa so onoo galengianon selia men uro Anutunon ii Satan kaana jen tegoro kamaawabo.

⁷ Galen monnon uumeleembaa gadokopa yonoo batugianon qabuna awaa mende bosinagati een, ejembanon ii lan jen boligi Kilenaa Toyanon moto siwaya ano iikanon ritogoro qero kamaawabo. Kian.

Ewanjelis ano Buna gawon ejemba yonoo qaa

⁸ Buna gawon ejemba* yononon kaanagadeen ejembanon goda qen onombutiwaa so tanhoragia qaa koloon laligowu. Tosianon qaa aro woiwoi jen wain apu mamaga nen mondomondo qaganon injarere laligon monen iwoiwaajon kaparan komakejuti, ii mono mende kuun onongi nambu.

⁹ Ii qaagoto, ejemba momalaariwaa qaa hona aasangoya Anutunon injisaanoti, iinon men iikanon qokotaan uugia menjerengo-wabotiwaajon galen men aon soraaya laligojuti, mono iiga kuun onombu.

¹⁰ Ii mono kaanagadeen wala gosin onongi qaa jejeniwaa so kotiin nangi sokombaati een, mono saanon kuun onongi nama Buna gawombaa ejembagiaga koloon laligowu.

¹¹ Yonoo embaurugianon† kaanagadeen ejembanon goda qen onombutiwaa so tanhoragia qaa ano gemaqeqe qaa jenon kiisan mende ama laligowuto, kepiririgia qaa nama gawon kuuya membiriqembirigia qaa men laligowu.

¹² Buna gawon ejanon mono emba motoongowaa loya koloon iyanaa embameraana ano welenqeqeuruta ii saanon galen koma onomakeba.

¹³ Buna gawon ejemba gawongia awaagadeen menkejuti, ejembanon ii goda qen onongi qabuna awaa mokoloowuya. Ii mokoloon saanon awasankaka nama ejemba uugia kuun Jiisas Kraist moma laariwombaa qaa ii kotiin jenkebu. Kian.

Anutunon Bunaya aasangoya ninisaano.

¹⁴ Oo Timoti, niinon uulanawo goonon kan giimambaaon jejero-monromon anjento, kilen tere koi goojon oojen.

¹⁵ Kambana qen korin kamambotiwaajon wala tere koi kokaembaajon on ambe kaja: Gii Anutuwa uumeleen kanagesouruta nomaen galen koma onona nanamemengianon dingon awaa koloowaati, mono qambanmamban qaa ii weengon moba. Anutuwa kanagesouruta anana Anutuwa kulukululuun zioz sopaya koloojon. Laaligo Toyaanon qokotaanin mindirin nonono goman so ajoroon qaa hona jen seinkejon. Qaa honanon bolin esuna kamaawabotiwaajon iikawaa wota ano tandoya koloojon.

¹⁶ Anutunon hamoqeqewaa kania aasangoya ninisaanoti, nononon Buna qaa ii moma asarin kokaen jen mokoloonkejon:

* **3:8:** Diikon ii eja ano diikones ii emba, yononon pasto koorongianon ilaan gawon men uumeleen tuun kalan koma onoma Buna qaanon unuagin selewaa gawon tosaana men kanon nangon onomakeju. Ewanjelis me uukuuku ejemba yononon sopa seleengenganon nanjuti, iyononon uugia meleembutiwaa Buna qaa kuma kanon uugia kuun gejanono qaagia onomakeju. † **3:11:** Buna gawon emba ano Buna gawon ejawaa embia yonoo jenkootogia jeja.

Buɲa Toya iyaɲo namo ejaga koloon batunananon asugiro. Asugiro qaa jakeyanon oombombaa qaaya tondu monɲama bimbim-gogi Unɲa Toroyanon kania solanɲa asuganon qendeenon. Ii qendee ma kuuro Pon koloon waama Siwe gajoba galen koma onono akadamuya uun iigi. Ii iigi Anutunon wano Siwenon uma Anutuwo rama galen koma nonomakeja. Galen koma nonono Buɲa qaaya ii kantria kantria liligon jen asarigi mamaga yononon moma laarin munkeju. Kaen jokoloonin onanon akadamuyawo kolooja. Kian.

4

Qaa qolonmolongoya kuma ononɲi enkalolon kolooja.

¹ Anutuwa Unayanon qaa kokaen jen asariro tororo moma yagonon: Balombaa kambanɲa tegomambaajon ambaati, kamban iikanon ejemba kelemalelen yononon momalaari mesaon Pon gema qen omejiilan yonoo borogianon kemebuya. Kaen kemegi omejiilanon sololoon kuma onomakejuti, mono iyonoonon momo aren otaan enkalolon laligowuya.

² Sisau ii kokaen koloojaa: Tosianon uumeleen selesele angɲi Satanon aaso aiweseya uugianon aen geriawonon qokotaan uugejagia gojono koomuya kolooro qaa qolonmolongoya lan jen soonkeju.

³ Yononon ejemba kokaen kuma soon onomakeju, 'Uumeleen ejemba ononon mono loemba kaanɲa mende agimin aon laligowu ano nene tosia newubotiwaa qizimizin ama laligowu.' Kaen kuma soon onomakejuto, Anutunon nembanene kuuya ii newombaajon mokolooro. Ii ejemba Anutu moma laarin qaa honɲa moma yagonon, iinon ii kotuegoro saanon dangisen jen newom-baajon ama nonono.

⁴ Anutunon iwoi kuuya mokoloroti, ii awaa kolooju. Ii gema qewombaa so qaagoto, iwoi ama nonombaati, ii saanon dangisen jen buɲa qen aowonɲa.

⁵ Iwoi ejemba jaagianon qizimizinawo koloonagati een, ii mono saanon Anutuwa qaa jen qama koolinin esunanon turun hamo qero saanɲa koloojaa. Kian.

Kraist Jiisaswaa welenqege awaa ii kokaen:

⁶ Giinon uumeleen ejemba kaen kuma onoma laligon Kraist Jiisaswaanon Buɲa gawon meme eja awaa koloon laligowa. Giinon Buɲa qaa otaan laligon koujani, ii tosaanɲa kuma onoma geengo kaanɲadeen qaa awaa ii ano momalaariwaa qambanmamban qaa kuuya weengon romongon iikanon uuga wagin aon laligowa.

⁷ Balon ejembanon ben sosomban qaaya julujulu jegi Anutuwa Buɲa qaanon bibiloko amambaajon anɲi, ii mono yakarin gema qewa. Ii gema qen Kraist kaanɲa koloon laligowagatiwaajon uuwa komagbiligbili ama laligowa.

⁸ Anutunon laaligo kamban kokaamba namonon laligojonɲi, ii kotuegon nonono kanagen oyanboyon laligowombaa soomongo ano. Aangole ii sele busu gbiligbiliwaajon melaada ilaan nonoma kamaanqeeta koloojato, uuwa komagbiligbilii ii tandonana kombonɲa kolooja. Kawaajon uuwa nanamemenɲa ii pondan koma gbin laligona iikanon mono iwoi kuuya kanon nemun koma nanon gomakebaa.

⁹ Qaa jejenɲi, ii ejemba korebore men analin angon kombonatiwaa so powowon kotakota kolooja. Qaa powowon kotakota mon ii kokaen:

¹⁰ "Anutu laaligo Toya iinon ejemba korebore hamo qen nonombaajon moja. Uunana meleema moma laarin munkebonati een, mono onanon

hamo qen nonomakebaa. Kaen moma laarijon. Tosia nononon kaen koloowaatiwaa jejeromonromon iikaanja Anutu ama mun nama gawonja men selenana qen aon oronkejon.”

¹¹ Gii mono ejemba qaa iikawaa so otaan ama mewutiwaajon jen koton kuma onoma laligowa.

¹² Oo Timoti, sagbili laligojaniwaajon monon men kamaan gombabo. Kawaajon mono uumeleen ejemba batugianon sili awaa kokaen qendeema onoma laligowa: Qaa awaagadeen jen nanamemen dindina otaan ejemba tororo jopagon onoma laligowa. Momalaariwaa komagbiligbili pondan men Anutuwaaw gawonja men sororogona iikawaajon moma laarin goma laligowu. Kaanja soraayagadeen koloon mena ejembanon saanon goda qen gonji laligowa.

¹³ Mono pondan Uumeleembaa Buna Tere ii jegenja weengon kaparan koma jen asarin kanageso uugia iikanon kuun kuma onoma laligowa. Kamban batuya kokanon kaen ama laligona niinon kawesokombaa.

¹⁴ Jotamemeya yononon borogia goo qaganon ama qama kooligi Anutuwaaw gejatootoo qaa goojon kolooro Anutunon gawon memewaa momo kalen gono uuganon eji, ii mende kolatiwato, iikawaa qaganon gawon men laligowa.

¹⁵ Mende kolatiwato, Buna Tere weengon jen asarin kuma onoma laligowa. Iwoi karon ii mono kaparan koma jegenja nama koma gbilin laligowa. Ataqatan mende ambagati een, uugaa toomoriananon mono somariiro kotiin awasankaka koloowaati, ii kuuyanon iima kotowuya.

¹⁶ Oo Timoti, mono geengaa uu selega galen koma aon uumeleen gawon tororo kuma onombagiwaajon galenga men aon laligowa. Kaen ama laligowaati een, mono geenga oyanboyan qen aowaga ano qaaga momakejuti, ii kaanadeen oyanboyan qen onona Siwenon ubuya. Kian.

5

Malo ano ejemba wana ii kokaen galen koma onombu:

¹ Eja wana ii geriawo mende jen mindingon onombato, manga kaanja arobonjonanon qaa jena mobu. Eja sagbili ii daremunuruga kaanja ama onoma laligowa.

² Emba wana ii nemunga kaanja arobonjonanon qaa jena mobu. Emba saran ii naanuruga kaanja nanamemen soraaya otaan goda qen onoma laligowa.

³ Malo tinitosagia qaa ii mono godageqe qaganon ama onoma laligowa.

⁴ Malo mombaa esamerauruta laligojuti een, iyononon mono mutuya koloon wan kuun ii galen koma mubu. Anutunon jen koton nononoti, iyononon mono iikawaa so iyangiaa sumanjurugia kalan koma onombombaa kania moma kotowu. Nemumanjurugia-non wala kamban koriga kalan koma onoma laligogiti, ononon iikawaa kitia meleema tosagia metogon ononji Anutuwaaw jaanon sokombaa.

⁵ Malo emba hona, tinitosaya qaa anodeen laligoji, iinon jejeromonromonja Anutu ama mun ii suulan asaga gomantiina qisin qama koolin munkeja.

⁶ Iinon kaen laligojato, emba malo tosanon uugianon gere tooro siingia kombombanaa so iwoi lansambaajon borojan menkejuti, iyononon namonon selewo laligojuto, kilen uunon koomuya kolooju.

⁷ Kawaajon malo yonoo selegianon koposowaa qaaya mende ero laligowutiwaajon mono kaanagadeen jen asarin onoma laligowa.

⁸ Monjon anaa tinitosauruta mende kalan koma onomesaoro guan laligojuti, iwaa nanamemenanon mono bolidaboroja. Iinon Pon moma laarijiwaa qaaya ii silianon qakooma uumeleembaa gadokopa tani uugun kileqileen laligoja.

⁹ Uumeleen kanageso ononon malo tosaana kululuun kalan koma onomakejuti, malo monjon iyonoo arenon koubaatiwaa (aplikesin) qiqisi ambaati een, emba ii mono gosiwu. Gosigi kokaen kolooro iigadeen mono qa aren iikanon toroqen on ambu: Monjon gbania 60 uugun eja motoongowaa embiaga laligoro.

¹⁰ Kaen laligoro tosanon kaniaajon kokaen nanjon jenkeju: Iinon gawon awaa awaa menj laligon merabora galen koma gejanono qaa onono somarigi. Ejemba wabaya mirianon koma horon kalan koma onono Kraistwaa alauruta soraayanon kagi wijigia songbama esuun nene apu on unuagin laligoro. Konjilin uutanon laligogiti, ii menj qeangon onoma gawon awaa kuuya memambaajon uuta pondan somongon jegenja nama laligoro. Malo kaanja mono aren papianon on kalan koma laligowu.

¹¹ Malo emba wana mende koloojuti, iyonoo qagia mono qa aren papia iikanon mende amba. Ii anagati een, iyonoo siingia kombombananon gere jero eja mombo mewombaajon uugia waaro Kraist silemale ama mun zioz gawon mesaowubo.

¹² Ii mesaon wala Kraist ten kombombaajon jojopan qaagia asuganon jen somongogiti, ii qegi jangon qaono Kraistnon qaagia jen tegon gamu qen onono een lan laligowubo.

¹³ Nepinepi lan laligon toroqen kokaen boliwubo: Miria miria lan liligon kaban tiwilaawutiwaa kania menj analin angon kombubo. Toroqen bolin qaa kisama lan jen qaa baatanon mende kema iyangiaa aingia otaan gawon meme tanitani ewaewan kombubo. Iinon woinon lan mondon gawon hona mende menj tosaana yonoonon iwoi menj soowubo. Qaa tosia yonoonon iwoiga qaagoto, kilen ii een lan jen seiwubo.

¹⁴ Kaen ambubotiwaa siingna moma kokaen jejen: Malo emba wana mende koloojuti, iyononon mono eja menj merabora menj gawon mirigia galen koma laligogi sokombaa. Kaen angi tuarenjenananon jen bolin nonomambaa kania mongama ii mende mokoloowaa.

¹⁵ Malo tosanon galen mende menj aon Kraist gema qen kamaan Satambaa kananon kemen otaan laligoju.

¹⁶ Uumeleen kanageso anana emba malo toon, tinitosagia qaa laligojuti, ii mono kalan koma onombombaajon amakejon. Kawaaajon uumeleen emba mombaa tinitosaurutanon malo koloojuti, iinon mono ii kalan koma onoma laligowa. Iikawaa lombotanon mono zioz tuun onoo qagianon mende uba. Kian.

Ziozwaa jotamemeya ii kokaen kalan koma onombonja:

¹⁷ Jotamemeurunana uumeleen kanageso saanon galen koma onomakejuti, ononon mono iikawaa tawaya meleema godageqe uuta qendeema onoma laligowu. Yonoononga tosanon Buna qaa jen asarin kuma onomakejuti, iikawaajon mono kotingia toroqegi uro onoma laligowu.

¹⁸ *Buna Terewaa qaa monjon kawaa kania ii kokaen jeja,

“Wiit dumumbaa kota ano kaawoya mendeembombaajon bulmakao ejia wangi dumun tuun qaganon riin rinjanjangonkeji, iwaa qaa oota mono mende mejugowu. Kaen wagigi saanon nene kitia nero sokombaa.”

* 5:18: Dut 25.4; Mat 10.10; Luuk 10.7

(Kawaa so kasunon tiwojun men oro metogoro qen oon kitia mugi nero sokombaa.) Qaa mon kokaen eja,

“Monon gawon mero tosanon tawaya mugi sokombaa.”

¹⁹*Jotamemeya mombaa selianon qaa lan ama jen mugi woi me karoanon ii mende nangowuyagati een, ii mono qaa jakeyanon mende amba.

²⁰Daen yononon singisongo amakejuti, giinon mono ii asuganon temboma jen onona korebore qaaga ii moma singisongo ambombotiwa toroko moma galengia men aonkebu.

²¹Oo Timoti, qaa oon jen koton gonjeni, ii mono ten koma otaan laligowa. Eja me emba mon mende isosoron tosaana mende sureen onomba. Kawaaon mombaa qaaya ii waladeen lan mende somongowa. Ejemba korebore mono ororon gosin onomba. Kaen ambagatiwaa qaaya ii mono Anutu, Kraist Jiisas ano Siwe gajobaurugara soraaya yonoo jaasewangianon jen ii jojopan qaanon somongona mobe sokombaa.

²²Tosaana yonoo singisongogianon goo qaganon uro gamu mokoloowabo. Kawaaon monon “Pombaa gawon memana,” me “Uumeleen tuun toroqemana,” jeji, iwaa kaniaya wala mende gosin boroga ilin alan iwaa qaganon mende ama kotuegon muba. Geen go soraaya laligowagatiwaajon mono galen koma aon laligowa.

²³Oo Timoti, gii kaman tosaana ji koloon gono “Yaenmaen!” qama enkejan. Kawaaon mono apugadeen mende newato, wain apu tosia kaanagadeen nena korojonga ilaaro afaangowaa.

²⁴Qaa mon ii kokaen: Ejemba tosanon singisongo анги uulanawo asuganon asugiro ejembanon iima walawala jen tegogi kaman kokaamba gamugiawo nanju. Kaen nanjuto, tosanon singisongo ama mesangon aon laligon daandaan Anutuwa jaanon keugi asuganon asugiro jen tegon onombaa.

²⁵Ejemba gawon awaa akadamuyawo menkejuti, gawon iikanon kaanagadeen kaman kokaamba asuganondeen eja. Gawon awaa tosaana asuganon mende ewuyagati een, ii mono kaanagadeen aasangoyanon ewombaajon amamaan daandaan asugiro iibona. Kian.

6

Welenqe qe yononon qamanmaman are

¹Welenqe qeurugia kuuya togiaa qagan bosima gawon tawagia qaa menkejuti, ononon mono tourugia jeulalan lan mende ama onombuto, godaqe qe kuuya qendeema onombombaa so iniima laligowu. Ononon mono tosia yononon Anutuwa qata mepaegon jewubotiwaajon kaparan koma nambu. Anutuwa Bun qaa ejemba kuma ononon ii onoo nanamemenqiaajon ama gema qegi boliwabo.

²Tourugia tosanon uumeleen alaurugia koloojuti, iikawaajon mono godaqeqegiaajon mogi kamaanqeqeta mende koloowa. Kaen qaagoto, tourugia welen qen onongi gawongia awaa koloonkeji, iyononon Kraist moma laarigi wombo ala koloon onongi iikawaajon mono kaparan koma tourugia qaa baatanon kema uugia gawonon ama awaagadeen men laligowu. Mono kaen jen koton kuma onoma laligowa. Kian.

Bun qaa jen soogi uugere koloowubo.

³Ponana Jiisas Kraistnon uuwa komagbiligbili ambombaajon Bun qaa nononoti, nononon mono iikawaa so ejemba qeangowutiwaajon

* 5:19: Dut 17.6; 19.15

kuma onomakejon. Mononon Buna qaa hona qiwitigon qaa batuya morota ejemba kuma onomakeji, iinon mono gadokopa kolooja.

⁴ Iinon selia menj umakejato, qaawaa kania mende moma kotoja. Mende moma koton momalaariwaa qaa batuya batuya jen melenqeleema jenonkooli ambombaaon koposongonkeja. Kaen moma tosaana yonowo mondongosi angi hona kokaen koloojaa: Leelee uunon motoqoto angowowo ama aon uuqege qaa tokoronkota jen menj bolin aowubotiwaa sombu momo amakeju.

⁵ Kaen ama momogia sooro kaamaa ama laaligo honaa kania songin kokaen romongonkeju: 'Uunon komagbiligbili anin iikanon donana kolooro iikanon riin monen hina mokoloowona' Kaen romongon ajoroon suulan jenonkooli aminkeju.

⁶ Kaen amakejuto, anana Anutu Bunayaa komagbiligbili ama monen hina en nononji, iikanon uu luae qen aonkejon. Una Toroyanon donana koloon menj bonjon ama nonomakejiwaajon mono onanon oyanboyan somata mokoloon simbawonawo laligojon.

⁷ Kawaa kania ii kokaen: Anana wala boronananon iwoi monj mende menj een toontoon namonon asuginin. Kanagen kaanagadeen komun namo koi mesaon bobora kembona.

⁸ Kaen kembonato, kamban kokaamba nene ano opo maleku en nonono iikawo mono menj bonjon ama luae qen aonkebona.

⁹ Kaen ambonato, ejemba monen esuhina somata mokoloowombaaon momakejuti, iyononon mono angobatonon siwa kaana ritogogi kamaan ununkeja. Kamaan unuro siingia kombombana bologa bologa ii mamaga asugin uugia enkalolon megij gejaju amakebu. Siingia kombombana doogoya iikanon mono horon somongon onongi ulungon kondemondeen mokoloon tiwilaawuya.

¹⁰ Monen hinawaa siin kombombana kanon mono iwoi bologa kuuyaa wanjaleya kolooja. Mamaga yononon monen hinawaa uusiingia moma ewaewan koma jinjaun angi momalaarigianon jangon qaono lan laligoju. Ugere somata mogi iikanon mono gbagia qosono siimbobolo mamaga moma wosobiri laligoju. Kian.

Poolnon Timoti gawombaa jenkooto ama muro.

¹¹ Mamaganon kaana laligojuto, Anutuwaanon eja gii mono iwoi kaana ii misingon gema qen laaligo koi kaana laligowagatiwaajon kaparan koma laligowa: Nanamemen dindina otaan Anutuwaa laaligo kombombana koma gbilin laligowa. Momalaariwaa komagbiligbili pondan menj ejemba onanon jopagon onoma laligowa. Mono kaparan koma kotiin nama ejemba gumbonjonon qaganon ama onoma laligowa.

¹² Aangole ejanon kuu angi iikanon haamo ambaatiwaajon esuna kuuya menj kululuun kenji, gii mono iikawaa so momalaariga koma gbilin Anutunon kuu akadamyawo ano iikanon kotiin pondan manja qen laligowa. Anutunon laaligo kotiganon keubagatiwaajon goonoti, gii mono laaligo ii koronon menj buna qen aon laligowa. Laaligo kotigaa buna koloojanj, giinon qaa ii awaagadeen jokoloona mamaganon ii moma saanon nanjon jenkeju.

¹³ *Anutu iwoi kuuya menj gbilinkeji, gii iwaa jaanon kaniaga jokoloona ano Kraist Jiisaswaa jaanon ii kaanagadeen jokoloona moro. Jiisasnon gawana Pontius Pailotwaa jaasewanon nama kaniaya jen asarin qaa

* 6:13: Jon 18.37

awaa soro jokoloroti, mono Kraist iikawaa jaanon kokaen jen koton gonjen:

¹⁴ Gii mono Buna qaa koma gbilin pondan ten koma otaan laligowa. Kaen laligona monjon “Gii kana songin bolina,” qaa kaen jen gomambaajon amamaawaa. Ponana Jiisas Kraistnon mombo asugiwaatiwaa moti, kaban batuya kokanon mono uuwaa gawon kaen men laligowa.

¹⁵ Anutunon oyanboyan Toya koloon kaban ano kan kuuro iikanon Jiisas Kraist wasiro asuganon asugiro iibona. Anutu yanodeen Uutanana kolooro kuuyanon iwaa newo baatanon nanjon. Iinon kin pon yonoo Pongia ano jawin yonoo wangia kolooja.

¹⁶ Anutu, oyanboyan Toya iinon motoongo kaban monjon mende komuwaa. Iinon asamararan gomanon eukanon laligoro kuuya nono nononano iikanon ubombaajon qagojon. Namowaa ejemba monjon ii jaayanon mende uun iiro ano iimambaajon amamaawaa. Iwaa qaqabunaya mepeseenin ku-usun Toya akadamuyawo koloon kaban tetegoya qaa iwoi kuuya galen koma laligowaa. Qaa ii onanon.

¹⁷ Ejemba qaqabunagiawo kaban kokaamba namonon uuta laligojuti, ii giinon mono kokaen jen koton onoma laligowa: Monej esuhinanon kaban monjon qaondaborowaa. Kawaajon yononon mono uugia iikanon mende ama laligowu. Monej esuhina qaganon nama awelegon sewanjiki koloojuti een, jejeromonromongianon mono jangon qaombaa. Uugia namowaa tiwomalekunon mende ambuto, Anutunon iwoi kuuya kanon kalan koma onombaatiwaaajon ama mambongi sokombaa. Anutuwo qokotaan nangi iinon saanon iwoi kania kania ii kelemalelen laaligonon aisoowonjiaajon nonomakeja.

¹⁸ Kokaen jen koton onoma laligowa: Yononon mono gawon awaa awaa jegenja nama men iikaanja kanon akadamugiawo kolowu. Anutu waa jaanon akadamugiawo koloon afaangon jojorintosaanja ilaan onoma kalen sein mendeema laligowu.

¹⁹ Kaen Anutu waa jaanon qaqabunagiawo koloon laaligowaa maa suan hona mokoloon men seinkebu. Maa suan kaanja ii laaligowaa tando wota kotakota kolooja. Ii men sein galen koma saanon kanagen tando wota iikanon nangon nama laaligo honabona buna qen aon laligowu.

²⁰ Oo Timoti, Anutunon moma laarin goma gawon memewaa momo kalen uuganon anoti, ii mono gawonon ama soowaboti-waaajon galen men laligowa. Balombaa qaa julujulu omaya ano angowowo sipasipa koma jegi soonkeji, ii mono mesaon gema qen laligowa. Tosianon “Momakooto amin mobona,” jen qaa senja senja jen seigi kemakeja. Momakooto hona ii kaen jen soonkeju.

²¹ Tosianon momo soosooya buna qen aon jokoloon tintuan angi moma-laarigianon zololongon loorin sooro.

Anutu waa kalenmoriananon mono onowo ewa.

Timotiwaa Tere 2

Poolnon Timotiwaa Tere ano 2 kolooro.

Jen-asa-asari

Poolnon mundana ano gbaworo ala ilailaaya Timotiwaajon “Ando qam-banmamban qaana konoga muman,” jen Buɗa Tere koi ooro. Qaa areɗa waɗa ii awaawaa kaparaɗkonkon. Poolnon ii jen asarin uuta nanɗon qam-banmamban kokaen mun ooro: Timoti giinon mono pondan nama Jiisas Kraistwaa kania nanɗon jen laligowa. Oligaa Buɗa ano Soomongo Aren Walaga mojanɗi, mono iikanon qokotaan iikawaa qaaya honabonɗa ii ejemba kuma onoma uukuukuu gawon menkeba. Tuarenjen ama gongɗi siimbobolo kania kania mokolon monagati een, mono kilen Anutunon gawon gonotiwa so ii kaparaɗ koma menkeba.

Poolnon galen meme qaa kotiga Timoti kokaen muro: Tosianon “poumapou qaganon angowowo omaya ama gejajojomban amakejuti” giinon mono iikawaa qanon keuma kambanga mesoqesoon tiwilaawabo. Angowowo qaa kaana kanon ejemba mende toton ilaan onomakejuto, ejemba geja ama momakejuti mono ii men bolin onono tiwilaawuya.

Poolnon qam-banmamban qaaya kuuya nangomambaajon anaa laaligoyaa sunduya ooro. Naambaajon nomaen gawon areɗa ama manja qen lalig-
oroti Timotinon iikawaa qaaya duduuwabotiwaajon ii kokaen jen asariro,
“Niinon Jiisas moma laarin lombo moma mokosinon uujopa ama laligowe.
Sisiwerowero ama nongɗi siimbobolo moma kaparaɗ koma kotiɗ nambe.”

Buk kokawaa bakaya waɗa 5 ii kokaen:

Qaa mutuya 1.1-2

Anutu mepeseen Timoti qam-banmamban muro 1.3-2.13

Gejanono ano galen meme qaa tosaana 2.14-4.5

Pool horon ureen ama mugɗi laligoro 4.6-18

Terewaa qaa kota waɗa 4.19-22

¹ Anutu uusiinanon jen koton Pool nii kuun nono Kraist Jiisaswaa aposol koloojen. Kraist Jiisaswo qokotaan nanin laaligo kombomban nonombaatiwaa qaaya somongorotiwa Buɗa qaaya jen asarimambaajon wasin nono laligojen.

² *Timoti giinon momalaariwaa wombo merana koloojan. Niinon giwo qaa amin mobojon tere koi oojen.

Manɗana Anutu ano Ponɗana Kraist Jiisas, yoronon mono kiankomun kalenmorian goni luaenon laligowa.

Poolnon Timoti uuta nanɗon qaa jero.

³ Noo ambosakonurunanon Anutu welen qen mun laligogi niinon toroqen gawon mewe Anutunon “Giibe sokonja,” nijoro uugejananon kaen momakejen. Uuna soraaya kolooro Anutu mepeseenkejen. Mepeseen asaga gomantiɗa qama koolin gii suulan romongon gomakejen.

⁴ Gomesaowe saana jaunga kamaaroti, niinon ii romongon giimambaajon awelegon kaparaɗ komakejen. Giima ainjolon rari korisoronon uuna saa gewaatiwaajon mojen.

⁵ *Giinon gbingbaonɗa qaa onanon Jiisas moma laarin laligojanɗi, qaa ii uu wombonanon ero romongonkejen. Wala auga Lois ano nemunga Yunis

yoronon uugara meleení momalaariganon kolooro. Yoroo gemagaranon giinon kaanagadeen ama laligojani, iikaya moma laarin kotiijen.

⁶ Kawaajon imowamo laligowabotiwaajon qaa kokaen qen gbilin gijojen: Niinon wala borona wanganon ama qama kooliwe Anutunon gawon memewaa momo kalen gonota uuganon eji, ii mono men gbilina gere bolan kaana kotiin jen mende ililingowa.

⁷ Qaa koi mono romongowa: Anutunon Un̄a Toroya ii jirinjin ama qarasombunana mobon̄atiwaajon qaagoto, iyan̄aa ku-usumbaa Un̄aya nonono saanon uunananon jopagon aon nanamemenana tororo galen koma aon nambona.

⁸ Kawaajon Pon̄nanaa qaaya nanjon jen seimambaajon ataqatan mende amba. Kaen qaagoto, mono nii kaana koloon laligowa. Niinon Pombaa gawona men laligowe iikawaajon kapuare mirinon noongi rajento, kilen noojon ama kuukamakamaa mende moma laligowa. Mono kotiin nii kaana awasankaka nama uuwaa gawon men laligowa. Oligaa Bun̄awaajon ama angosisiri ama gombuyagati een, mono iikawaa siimboboloya moma mokosingon bosima laligowa. Anutunon ku-usun gomakejiwaa so ii saanon niwo motoon kaparan koma bosima laligowota.

⁹ Anutunon monowaa monoyanon Siwe namo mende mokoloon oroma kamban iikanon ananaajon romongon aren kokaen ano: Anutunon Kraist Jiisaswaajon ama kalenmorian nonombaa. Aren ii ano ero laligon kouma laligogi anana koloonin. Koloonin Anutunon anana iwaa bun̄a koloon soraaya laligowombaajon nonooma hamo qen nonono. Anano iwoi awaa anin̄iwaajon ama mende meweengon nonoma nonoonoto, iyan̄aa aren walaga ii otaan nama iikanon nonoono.

¹⁰ Aren walaga iikawaa hon̄a ii kamban kokaamba asuganon kolooro. Hamogeqe Tonananon asugin Anutuwaawaa kalenmorian̄a maama nonono. Kraist Jiisasnon asugin koomuwaa esuna qen melungoro kemero Oligaa Bun̄aya ninisaano asariro. Bun̄a qaa ii moma laarin saanon laaligo kombonan̄a mokoloon tetegoya qaa kotiin laligon kamban monjon mende koomu kombona mende komuwona.

¹¹ *Anutunon nii Oligaa Bun̄a jen asarin ejemba kuma on̄oman̄atiwaajon kuun nono wasiwasi eja aposol koloojen.

¹² Aposol koloojen̄iwaajon ama gawona kotiin mewe tosanon angosisiri nan̄ nongi siimbobolo momakejen. Siwe Eja moma laarin mun̄kejen, niinon iwaa kania awagadeen moma yagojen. Kawaajon awasankaka nama kuukamakamaa mende momakejen. Qaago toton! Anutunon moma laarin noma Bun̄a gawona ama nonotiwaawaa so nii galen koma nomambaa kotiin laligoji, ii moma yagojen. Kaen moma yagowe gawonanon mende sooma kamaaro laligon uma kamban somatanon keubona. Kaen moma laarin iikawaajon uuwoiwoi mende anjen.

¹³ Momalaariwaa qaa ii uunana meagowaatiwaa sogaa kolooji, niinon qaa hon̄a ii kuma goma sili awaa qendeema goma laligowe. Ii mono uu kononganon ama kaan̄iadeen otaan laligowa. Nono Kraist Jiisaswo qokotaan̄ motoon nanin̄ jopagon nonomakeji, giinon mono uujopa iikawaa uutanon laligowa.

¹⁴ Anutunon giima moma laarin goma iwoi awaa kuuya gono bun̄aga kolooji, iikanon mesoqesoowabotiwaajon mono ii galen men laligowa. Un̄a Toroyanon uunananon nama laligoji mono iwaa ku-usun qaganon iwoi hon̄a ii agokayan̄ kona ewaa.

* 1:11: 1 Tim 2.7

¹⁵ Eisia prowinswaa neñauruna yononon kuuya nomesaon gema nugi, ii mojan. Eja qagara Figelus ano Hermogenes yoronon iyonoo batugianon laligojao.

¹⁶ Tosianon nomesaogito, Onesiforus iinon qaago. Kawaajon Pon, gii mono Onesiforuswaa sumanjuruta kiankomun onona laligowu. Eja kanon noo gbadonaajon (tape) gamu mende qen nomakejato, kamban mamaga kanon keraqeeango qen nono uuna bonjon kono.

¹⁷ Onesiforusnon Room sitinon koi kouma kamban iikanondeen noojon kaparan koma mongama laligon mokoloon nono.

¹⁸ Iinon wala Efesus sitinon nomaen ilailaa somasomata ama men afaangon noma laligoroti ii geengo saanon moma komujan. Kawaajon kamban somatanon Pombaa koorononon keunin Onesiforusnon kiankomuwaa tawaya mokoloowaatiwaaajon qama koolijen. Kian.

2

Kraist Jiisaswaaajon mono manja qen laligowa.

¹ Oo uumeleen merana Timoti, gii mono Kraist Jiisaswo qokotaan kalenmorian utanon bon qen kotiin namba.

² Niinon Buja qaa kuma gombe mamaganon niima nanjon jegi monati, ii ejemba moma laarin onjo-onombaa so koloojuti, mono iyonoo buja ewaatiwaaajon onomba. Kaen ama onona ero saanon ejemba tosaana toroqen kuma onombutiwaa so kolooowu.

³ Oo Timoti, gii mono Kraist Jiisaswo nama iwaa manjaqee eja akadamugawo koloon kaparan koma kotiin manja qen laligowa. Angosisiri ama gombuti, iikawaa siimboboloya mono moma mokosingon bosima laligowa.

⁴ Manjaqee ejawaa tania ii kokaen: Kawali galen wangianon eja onoono manjaqee tuumbaa arenon keuma kema kan gawon pondan men laligojuti, iyononon kuuya galengianon jen kotonkejiwaa so ten koma ambombaaajon jojorin nanju. Kaen nama iyangiaa laaligowaa nanjonangowaaajon iwoi mon mende men laligoju. Uu deendeen mende laligoju.

⁵ Kawaa sareqaaya mon ii kokaen: Aangole ejanon kuu aanon keuma jenkooto galenaaon qaa uugun lan bobogarin kenji iinon akadamuyawo mende kolooowaa. Iwaa wananon haamo aambaa ila mon mende kongi kemebaa. Kawaajon gii mono dindinagadeen kamba.

⁶ Kaanjadeen komakoomo ejanon gawon somata mero hona kolooro wala kema jaaya qen nero sokombaa. Tosianon loorigiti, iyononon iwaa gematanon kawuya. Gii mono iikawaa so kotiin gawon men laligowa.

⁷ Qaa oojeni, ii weengon moma bimoona Ponon mono momakooto gono ii kuuya saanon moma asariwa. Kawaajon ii mono uu kononganon ama romongon laligowa.

⁸ Mono Jiisas Kraist romongon laligowa. Niinon Oligaa Buja jen asarinkejeni, Jiisasnon qaa iikawaa so kin Deiwidwaa gbiliga koloon Hamoqee Toya kolooro Anutunon men gbiliro koomunonga waaro.

⁹ Niinon Oligaa Buja qaa ii kaparan koma jen asarin angosisiriwaa siimboboloya mobe kikekakasililin eja kaana kasanon gbadoon nongita rajen. Kaen rajento, Anutuwaanon Buja qaa ii mende gbadoon somongogi.

¹⁰ Kania kawaajon ama niinon siimbobolo kuuya moma mokosingon kotiin nanjen. Anutunon ejemba iyanajaajon meweengon ononoti, niinon mono iyonoojon ama kaparan koma manja qen laligojen. Kraist Jiisasnon

hamo qen onono yononon kaanagadeen letoma oyanboyon koloowutiwaa-jon mojen. Uugia meleema laligowuti een, mono Siwewaa asamararanon uma tetegoya qaa kotiin laligon ubu.

¹¹ Qaa koi mono powowon kotakota kolooja:

“Anana uunana walaganon iwo motoon komuro laligojonj een, mono kaaniadeen iwo kotiin laligowonja.

¹² *Iwo motoon siimbobolo moma mokosingon laligojonj een, mono kaaniadeen iwaa bentoton uutanon iwo galenkonkon gawon mewonja.

Anana ii qakoonjonj een, iinon mono kaaniadeen qakooma nonoma niniima tiwaa.

¹³ Anana gema qen munin ironja meleema nonombaatiwaa qaa somongoro eji, iinon ii qewagomambaajon amamaawaa.

Mindingqindin ama iyanaa kania utegomambaajon qetetanjonkeja.

Kawaajon ezelobezelo ama qaanana pondan mende otaawonjati een, iinon mono kilen (dindinga nama) qaaya pondan otaan iikawaa so ama nonombaa.” Kian.

Anutuwaaw Bunja gawombaa ejia kokaen koloon laligowa:

¹⁴ Oo Timoti, qaa koi duduuwabotiwaajon ii mono jen gbilin onoma Anutuwaaw jaasewananon kokaen jen koton onoma laligowa: Momalaariwaa qaa aro kania kania ii mono melenqealeema mondon mende gosin nambu. Jenonkoolinon mono mende totoon ilaan nonomakejato, tosanon niinonggiinon qaa kaanja moma elonkalon angi momalaarigianon sooro tiwilaawubo.

¹⁵ Giinon mono Bunja gawombaa angotete kania kania ii haamo ana Anutunon giima “Sokonjan,” jewaatiwaajon kaparan koma namba. Gii Kraistwaa gawombaaajon gamuga mende moma laligowato, Bunja qaa honja mono tororo mendeema uugia kuun onoma laligowa.

¹⁶ Balombaa qaa julujulu omayaya omayaya ii mono yakarin gema qewa. Tosianon ii jen sein laligon iikaanja kanon balombaa angonjorayanon qokotaan Anutu torogon lolomonin kaamaa amakeju.

¹⁷ Wiji kotiga (qata kensa) kanon sele busugia siriawo qen kiro somariin kemakeji, yononon iikawaa so qaa omayaya jen iikanon ejemba men bolin onomakeju. Yonoo tuunonnga eja woi qagara Himeneus ano Filetus laligojao.

¹⁸ Yoronon qaa honaa kania mesaon jinjaun qen qaa senja kokaen jenkejao, “Uumeleen ejemba anono mono gbilin waama laligojon. Kawaa-jon kanagen koomunonga mombo mende gbilin waabonja.” Kaen jen tosaanja enkalolon men ononi momalaarigianon bolinkeja.

¹⁹ *Kaen bolinkejato, Anutunon tando powowon kotakota kuuroti iikanon mono kilen mende joloma nanja. Iikawaa mungenja ii kokaen oogita eja, “Ponon anaa bunja koloojuti ii moma koton ononja.” Mungenja mon ii kokaen, “Ejemba Pombaa qata men qamakejuti, kuuya iyononon mono nanamemen bologa qen yakarin laligowu.”

²⁰ Miri somata kanon juu, monjon, amanene, komanene, kosonene, uunene kania kania eja. Tosia gerenon ano gbakon namonon memeta, ii kaban so men gawonon amakejon. Tosia goul ano silwanon memetaga. Akadamugiawo kaanja ii korisoro kambananondeen gawonon amakejon.

²¹ Kawaa so monjon qaa omayaya mesaon iyanja koma konjoratin aoji, iinon mono monjon goulon memeta kaanja koloowaa. Toyanon ii men

gawon akadamyawonon ano menkebaa. Ii mero toomorianawo kolooro Somatayanon iwaajon aisoonkebaa. Anutunon men sorain muro tirin koton nama gawon awaa kuuya memambaaajon jojorin nambaa.

²² Sagbili laaligowaa siin kombombanja bologanon galen koma gombabotiwaajon mono galen men aon laligowa. (Gawongaa honanon kamaawabotiwaajon ii jejen.) Angobatonon horon gomakejuti, ii mono misingon gema qen laaligo koi kaanja laligomambaaajon kaparan koma laligowa: Ejemba uu soraayaa qaganon Pon ilaan onombaatiwaajon qamakejuti iyonowo mono nanamemen dindina otaan Anutu tororo moma laarin onanon jopagon aon luaenon laligowu.

²³ Tosianon gejajojomban qaa oyomakandowe jen niinonggiinon jenonkooli angi angowowo koloonkeji, ii onanon mojan. Kawaajon ii mono yakarin gema qen laligowa.

²⁴ Pombaa gawon meme eja kolooji, iinon mono angowowo ambaatiwaa so qaagoto, ejemba kuuya gumbonjonjon qaganon ama onoma afaangon kuma onoma laligowa. Angosisiri ama mugi ii kotiin mokosingon laligowa.

²⁵ Tosianon tuarenjen ama mugi ii saanon uuluue qaganon metulangon mindingon onomakeba. Kaen ama onono Anutunon uugia men looriro saanon Buja qaa moma koton uugia meleembuyaga.

²⁶ Tuarenjen ejemba yononon Bologa Toyaa moto siwanon ritogogi onono jeta ten koma amakeju. Kaen ama uugia tooro uuroromongogia kolooro Bologa Toyaa kasa gbadononga loloon kamaawuyaga. Kian.

3

Kamban tetegoyanon laaligo bolin angonjorayawo koloowaa.

¹ Qaa kota koi mono moma koton laligowa: Jiisas kakataa kambananon toriro ejemba kaniagianon boliro tetegoyanon laaligo kanjanawo kokaen koloowaa:

² Ejembanon angiaajonadeen romongon monen iwoi buuju mengo mewombaaajon otoko (greed) amakebuya. Selegia mepeseen momoso kaanja engangia qerereen sewankiki laligon uuqe qaa tokoronkota lan jenkebuya. Nemunmanjurugia yonoo jegia mende ten koma iwoi awaawaaajon dangisen mende jen nesaqesa (nenhololo) amakebuya. Anutuwa telambelan ama lolomoninkebuya.

³ “Anaa lomboga,” jen woso momo mende amakebuya. Tosaanja yonoo singisongogia mende mesaon iikawaa uuboolia bosimakebuya. Gemage qaa kisama jen iyangia mende galen koma aon ejemba horon ureen ama onomakebuya. Nanamemen awagaajon mojogia tiiro togonkebuya.

⁴ Memelolo ama iyangiaa aingia otaan jeubaba qenkebuya. Sewankiki laligon jaba-arambaranon uugia utitiro uugere amakebuya. Sele busuwaa siin korisorogiaajon siin mamaga moma Anutuwaajon mogi kamaanqeeta kolooro gogoraagen amakebuya.

⁵ Anutuwa Buja gawon bakasasan bosima silemale ama Sonda aren lan otaan mondonkejuto, nanamemengianon Anutuwa ku-usuna ii kondama qakoomakeju. Ejemba kaanja ii mono jawo ama misingon gema unun laligowa.

⁶ Yonoononga tosanon lan liligon ejemba mirigianon uma qaa kelenon uuqe men onoma gejagia qeduunkeju. Gejagia qeduugi emba tosanon loorin yonoonon qokotaankeju. Emba singisongogia gamuwaaajon kamaan unuro siingia kombombanja kania kania iikanon yaiwisisi men onongi

sisau anjuti, iyononon ii gbawiin fua manera men kokosiin onongi qaa motogianon kamaan ununkeja.

⁷ Emba kaanja yononon moma bimoon suulan qaa kuma onom-butiwaajon mondon momakejuto, Buna qaa honaa kania ii kamban so moma kotowom-baajon amamaankeju.

⁸ *Iijipt kantriwaa tiriqoonjon eja qagara Janes ano Jambres yoronon Mooses tuarenjen ama muri. Ejemba takapolakaya yononon iyoroo so Buna qaa honaajon tuarenjen amakeju. Ejemba kaanja yonoo momogianon sooro kaamaa koloojuti, ii mono Anutunon momalaarigia angotete mero kamaan unuro Pombo nanangianon sologowaa.

⁹ Kamban toroga selegia men umakebuto, gawongiaa hona ii kamban mende koriro janjon qaombaa. Iijipt eja yoroo kaniagara asuganon kolooroti, iyonoo kaamaagiaa kanianon mono iikawaa so asuganon kolooro ejemba kuuyanon ii iima asariwuya. Kian.

Poolwaanon jenkooto qaa tetegoya

¹⁰ Yonoonon kaen koloowaato, niinon laaligonaa toona morota kuun aren ambe. Ejemba Buna qaa kuma onoma nanamemena ama men laligoweti giinon ii iima modaborojan. Laaligonaa toona otaan momalaariwaa komagbiligbili pondan men siimbobolo mokosinjon laligoweti iikawaa sunduya jen jegi moma sorogojan. Uumeleen alauruna uunanon jopagon onoma laligowe. Tuarenjen angosisiri ama nongi iikanon kaparan koma kotiin nama laligowe.

¹¹ *Sisiwerowero kakasililin kania kania ama noma laligogiti, ii mojan. Antiokia, Aikoniam ano Listra taon karoon kanon siimbobolo noo qananon uro konajilin mobeti, ii iwoi kanjanawo kolooro. Yei, mangaa siita! Angosisiri mokosinjon bosima laligoweto, Ponjon ii kuuya kanona metogon nono.

¹² Qaa koi mono moba: Ejemba Kraist Jiisaswo qokotaan nama laaligo kombombanja laligon iikawaa komagbiligbilial ambombaajon momakejuti, ii kuuyanon sisiwerowero mokoloowuya. Nii angosisiri ama nongiti, een, tosaanja onjo kaanagadeen ama onombuya.

¹³ Tiriqoonjon ejemba bologa Buna gawon selesele men onompopo qenkejuti, iyononon toroqen kileqileenkebuya. Yononon ejemba tosaanja tiligon onoma iyangia kaanagadeen tiligon aon laligowuya.

¹⁴ Yononon kaen laligowuyato, Timoti gii Buna qaa hona moma uu kononganon ama uuwoiwoiya qaa moma laarijan, mono iikanon toroqen bon qen nama kotiin laligowa. Daen yononon kuma gongiti, giinon iyonoo kaniagia moma kotojan. Ii moma laarin ononjanjwaajon mono Buna qaa koronson men mende zololonjon mesaowa.

¹⁵ Uumeleembaa Buna Tere Toroya ii meraaganonadeen moma sorogon laligon kouna. Giinon mono ii weenjon romongona momakootoga asariro iikawaa qaganon nama Hamoqege Toyaa kania moma asariwa. Ii moma asarin Kraist Jiisas moma laarin muna hamo qen gono toroqen letoma laligowa.

¹⁶ Anutunon Buna Terewaa qaaya kuuya ii ejemba tosaanja sololoon onono oogita kokaen men qeangon nonombaatiwaajon eja: Ii weenjonin Anutunon uunana sololoon kana hona kuma nonoma kilenananaajon temboma jen nonoma mindinjon nonomakeja ano laaligo solanja laligowom-baajon gejanono nonoma koma gbilin nonomakeja.

* **3:8:** Eks 7.11 * **3:11:** Apo 13.14-52; 14.1-7, 8-20

¹⁷ Anutuwaa ejemba anana ii weenjon koma gbilin Anutu jetaa so kotiin akadahunanawo koloon gawon awaa kuuya mewombaaon jojorin laligowona. Kian.

4

Poolnon gawona mundaŋa Timotiwa qaganon ano.

¹ Kin Ponana Kraist Jiisasnon asugin jaawo laligowonati, me komun ewonati ananaa qaanana gosin jen tegon tosaana anana bentotonon ama galen koma nonombaa. Niinon Jiisas ii ano Anutu yoroo jaasewanganon nama gii uuwaa gawon mewagatiwaajon jen koton gonjen. Ii otaamambaaon jen qaa ii jojopan qaanon somongona mobe sokombaa.

² Kokaen jen koton gonjen: Giinon Buŋa qaa jen ejemba uugia kuun onoma laligowa. Mobutiwaa kambanajon mogi sokonja me mende sokonji, mono kilen kaparan koma waama qaa jen asarin laligowa. Ejemba kilenajiaajon jen onoma mindinqindin ama galen meme qaa jen uuwaa qaa onoma laligowa. Qaaga mobu me mende mobuti, ii kilen mono mokosinjon nama kana hona kamban so kuma onoma laligowa.

³ Anana momalaariwaa qaa kamban kokaamba ejemba qeangowutiwaajon kuma onomakejonto, kamban mon kan kuuro iikanon momalaariwaa qaa batuya mon mobubotiwaajon togon gejagia gojombuya. Qaa morota morota mobombaaon gejagia koriro ejawaa eja kelemalelen horon ononji kan ejemba qaa ii me woi mobombaa siina mobuti, iikawaa so kuma ononji laligowu.

⁴ Kaen laligon Buŋa qaa hona mobubotiwaajon lolomonin ama gejagia gojoma ben sosomban lan jenkejuti, iyonooŋen meleema geja ama moma laligowu.

⁵ Laaligo kaen me kaen utegon koloowaati, Timoti gii mono kilen bon qen zen nama nanamemenga tororo galen koma aon laligowa. Angosisiri ama gombuti, iikawaa siimboboloya mono moma mokosinjon bosima laligowa. Uukuukuu (ewanjeli) ejawaa gawon aren ii sokoma kuuya medaborowa.

⁶ Kamban koriga ilaan gomambaaon amamaamanatiwaajon kaen jejen. Tando lopion mepeseewombaaon oro qen jakenon ama oogi kaasonon umakero. Iikawaa so niinon laaligona Anutuwaajon ama qeleema gawona men laligowetiwaajon gawman yononon qaana somonjon nugi neenaa sana maamanatiwaajon dodowijen. Namo koi mesaamanatiwaa kambananon mono kan kuumambaaon dodowin karo mojen.

⁷ Aangole ejanon kuu aan kambananon haamo amambaaon esuna kuuya men kululuun bobogarin kenji, niinon iikawaa so momalaari koma gbilin kuu aan akadahunawo andaborojen. Kraist moma laarin jeta ten komambaa qaa jen somongoweti ii mende kolatin qakoombeto, iikawaa manjaya mono pondan kotiin qen laligowe.

⁸ Ponjon jenteego Toya dindina koloon laaligona gosin solana koloon laligoweti, iikawaa ila sorona ii jen tegon nonota noojon mamboma eja. Ponjon eleema kawaati kamban iikanon ii noma aronanon kono kemero qabunanawo koloomana. Ii noojonadeen mende nombaato, ejemba jopagon mun mombo asugiwaatiwaajon mambomakejuti, ii iyonoo arogonon kaanagadeen kono kemen onombaa. Kian.

Nenaurunanon nomesaon qeqelalan kenji.

9-10 *Kamban kokaamba balombaa nanamemen ama menkejuti, nenana Deemas iinon uuta iikanon somonon nomesaon Tesalonaika sitinon keno. Nenana Kresens iinon Galesia prowinsnon keno. Taitusnon Dalmesia balonon keno. Kawaajon gii mono uulanawo noonon kamambaajon kaparan komba.

11 *Luuk iinon anodeen niwo laligojo. Maaknon welen qen nombaatiwaa-jon mamaga moma iwaajon amamaajen. Kawaajon Maak wama motoon kawao.

12 *Nenana Tikikus wasin mube Efesus sitinon keno.

13 *Troas taonon laligon malekuna eja qata Karpus iwaa mirinon mesaoweti, mono ii men kawa. Kaanagadeen tere lama selianon oon lipingiti, noonon lama selia ii mono kaparan koma mewa ano kawaa gematanon buk tosaana ii mujon men kawa.

14 *Aleksander, silwa kopa oon qokoqokotaa eja mojan, iinon bologa kania kania mamaga ama noma laligoro. Ponon nanamemen gosiin iikawaa so irona meleeno qaganon uro siimbobolo mobaati ii mojen.

15 Iinon qaananaajon mamaga tuarenjen ama nonoma laligoro. Kawaajon gii kaanagadeen mono iwaajon galen men aon laligowa.

16 Indin mutuya mindimindiri qaa jake wanonon ama nongi qaana kitia jewe mononon mon mende kan nii nanon noma jeroto, alauruna kuuya yononon boratin nomesaogi. Anutunon singisongogia iikawaa kitia qagianon ambabotiwaajon qama koolijen.

17 Yononon nomesaogito, Ponon ilaan nono. Niinon Buna qaa jen ejemba uu kuun onoma gawon ii kuuya medaboronatiwaajon ama men kotiin nono. Kantri kuuya yononon Buna ii mobutiwaajon moma ilaan noma laion kawalia yonoo qaa oogianon gilin nombubotiwaajon angon koma jegianonga metogon nono kamaawe.

18 Ponon bologa kania kania men nombubotiwaajon metogon nono saanon Siwe bentotonaa uutanon eu umana. Pombaa qata mono suulan mepeseenin kamban tetegoya qaa akadamuyawo koloon en ubaa. Qaa ii ononon.

Yeizozo qaa tetegoya

19 *Gii mono noo yeizozona Prisila ano loya Akwila yoroojon ano Onesiforuswaa sumanuruta yonoojon jena mobu.

20 *Nenana Erastus mesaowe Korint sitinon laligoja. Trofimus ii Miletus sitinon mesaowe ji kiro eja.

21 Kawaajon konuru kamban mende karo mono baatanon kokanon noonon kamambaajon kaparan komba. Eja qagia Yubulus, Pudens, Linus, Klodia ano uumeleen alaurunana kuuya yononon yeizozogia jen anggi goonon kaja.

22 Oo Timoti, Ponon unaga kotuegon giwo namba.

Anutuwa kalenmorianon mono onowo ewa. Kian.

* **4:9-10:** Kol 4.14; Flm 24; 2 Kor 8.23; Gal 2.3; Tai 1.4 * **4:11:** Kol 4.14; Flm 24; Apo 12.12, 25; Apo 13.13; 15.37-39; Kol 4.10 * **4:12:** Apo 20.4; Ef 6.21-22; Kol 4.7-8 * **4:13:** Apo 20.6 * **4:14:** 1 Tim 1.20; Ond 62.12; Room 2.6 * **4:19:** Apo 18.2; 2 Tim 1.16-17 * **4:20:** Apo 19.22; Room 16.23; Apo 20.4; 21.29

Taituswaa Tere Poolnon Taituswaa Tere ano. Jen-asa-asari

Eja gbaworo qata Taitus iinon uuta meleema Poolwo ororon somongon ilaan misin gawon meri. Men kowe biiwianon wato qata Kriit (Crete) kanon laligori Poolnon batuyanon koton ala ilailaaya mesaoro zioz gawon arengon iima gosin galen kono. Poolnon mesaon kema iwaajon qama koolin laligon Buna Tere koi ooro.

Kriit ii qaa Griik iikawo gajugowabo. Kriit ii kowe biiwianon wato mon ano Griik (Greece) ii kantri mon.

Poolnon Taituswaajon majakaka karon moma qambanmamban qaa kokaen on muro: Kriit yonoo kaniagia ii dogodabororo bao jaagoo koloon laligogi. Tosianon uugia meleengi laaligogianon dingoroti, iyononon mombo boliwubo. Kawaajon yonoo jotamemegianon sili awaa toton gendeema qamakooli ano Baibel stadi gawon mende mesaon tuungia mindingon laligowutiwaajon jeja. Uugia meleengiti, iyonoo batugianon tuun boloboolo ii nomaen mindingon kuma onoma laligowuyaga? Eja wana, emba wana, emba saran, eja gbaworo ano welenqege yonoo qambanmamban qaagia ii ana ana kokaen jen asarija: "Uugia meleema Buna qaa otaan luaenon laligon somata yonoo qaa baatanon kema jegen komuniti gawon awaagadeen men nama jumbubotiwaajon kazi angowowo mesaon laligowu."

Buk kokawaa bakaya wana 5 ii kokaen:

Poolnon aposol gawonaa kania jeja 1.1-4

Anutuwaaw jotamemeya yonoo gejanono qaagia 1.5-16

Ejemba tuun boloboolo yonoo gejanono qaagia 2.1-15

Uukuukuu ano galen meme qaa 3.1-11

Yeizozo ano qaa tetegoya tosia 3.12-15

Poolnon aposol gawonaa kania jeja.

¹ Anutunon ejemba mweengon ononoti, iyonoo momalaarigianon koloon somariwaatiwaajon ama Jiisas Kraistnon Pool nii wasin nono iwaa aposolya koloojen.

Niinon Anutu welen qen mun qaa hona kuma onomakejen. Qaa hona ii moma koton koma gbiliwuti een, onoo laaligogianon mono utegon letomakebaa. Kawaajon tere koi oojen.

² Anutunon qaa qolonmolongoya jewaatiwaa so qaago, iinon monowaa monoyanon laaligo kombombara nonomambaajon jen somongon iikawaa gematanon iwoi kuuya mokoloo. Ononon qaa hona moma koton moma laarigi iikanon mono nemun koma onono laaligo kotiganon keubombaajon mamboma jejeromonromon amakeju.

³ Anutu, Hamoqege Tonananon oyanboyan laaligoyaa qaaya jen somongon iikawaa kambana dindina mero kan kuuro iikanon Buna qaaya ninisaama ii jen seiwombaa jenkootoya ano. Iikawaa so ii jen asarigi Anutunon nii ii jen seimanatiwaajon moma laarin noma kuun nono.

⁴ *Oo uumeleen mera sorona Taitus! Niinon ilaan gombe uuga meleema ala ilailaana koloon motoon Pon moma laarin laligonkejo.

* **1:4:** 2 Kor 8.23; Gal 2.3; 2 Tim 4.10

Manhana Anutu ano Hamoqege Tonana Jiisas Kraist yoronon mono kalenmorian goni luaenon laligowa.

Galen jotamemeya yonoo qaa aren

⁵ Kowe wato Kriit (Crete) kanon motoon misin gawon men batuyanon gomesaomambaajon ama kokaen jen koton gombe: “Uumeleen yononon ilingoson lan laligojuti, ii mono arengon onoma (eja to pasto ano) je-tamemeurugia goman ano taon so kuun kuma onona arengiawo zioz gawon men laligowu.” Kaen jen deeni.

⁶ *Uugia meleengiti, iyonoo batugianonga eja koi kaana meweengowa: Mombaa selianon koposowaa qaaya qaa, embia motoongo men laligoja. Meraboraananon uugia meleema Anutu moma laarin yangisen gejajuju siligiaa qaa selegianon mende kuun jen onomakeju.

⁷ Uumeleen kanagesowaa somatagia pasto (bisop)* iinon Anutuwaanon kanageso galen koma onomakebaati, iikawaajon mono eja koi kaana kuuwa: Mombaa selianon koposowaa qaaya qaa, jaba-arambaran ano goronkikia qaa. Apu kotiga mende nen manja tondu mende qen mondomondo qaganon injarere laligon monen iwoiwaajon mende kaparan komakeja.

⁸ Iwaanon kawuti, ii saanon koma horon kalan koma onoma qaa nanamemen awaawaa siina moma uuta iikanon ama laligowaa. Kilikalu kepiriria qaa, qaa kuuya dindinagadeen gosin soraaya toroya qaita mon koloon iyanaa nanamemen tororo galen koma aonkeja.

⁹ Buna qaa kuma nonongi iikanon tando ejia kaana laaligo doongon nangomambaajon nanji, pastonon ii mono koronon men iikanon qokotaan nambaa. Kaen nama saanon Buna Tere otaan momalaariwaa qaa batuya batuya ejemba kuma onoma iikanon uugia kuunkebaa ano tosanon Buna qaa meerangon qetamakebuti, iyonoo qaagia doogoya ii saanon qewagon mindingonkebaa. Kian.

Boi takapolakaya mono qotogon onombu.

¹⁰ Ejemba mamaganon qaa qen gejajuju ama sosonae kaana qaa sena sena jen ejemba tiligon onomakeju. Anutuwaa aiweseya selegianon kotogiti, iyonoo tuunonga ejemba jaasongonon iikaana koloonkeju.

¹¹ Ejemba iikaana yonoo qaagia mono qowogowu. Yononon Buna qaa kuma onombombaaajon monon monen iwoi horowombaaajon moma kesa-awaran qaa lan jegi gamuyawo koloonkeja. Kaen ama suman tosaana mono korebore men soon onongita enkalolon kolooji.

¹² Kriit iyangiaa gejatootoo eja monon kaiyakagiaajon kokaen jen ooro, “Kriit ejembanon mono kamban so qaa qolonmolongon injarere qezen laligon jeranai kombo kaana ewaewan koma baanon newageen nepaqepalo nenkeju.”

¹³ Yonoojon qaa kaen nangon jeroti, ii honaga. Kawaajon jigia iikanon qaono momalaarigianon asugin honawo koloowaatiwaajon ii mono kotakota jen terengon onomakeba.

¹⁴ Momalaarigianon honawo kolooro Juuda nonoo ben sosombanana ano ejemba qaa hona songin jenkooto amakejuti, qaa iikaanaajon geja mende ambu.

¹⁵ Uunana meleenin Una Toroyanon konkonjora men nonono soraaya koloojon, ananaa nembanene mombaa songoya ii mende eja. Anana

* **1:6:** 1 Tim 3.2-7 * **1:7:** Ouwasia, zioz paris liida, bisop, gawon meme waja iinon qa somata een mende bosimbaato, paris tuunuruta yonoojon qama koolin kuma onoma uugia kuun gawongiaa arengia onoma gejanono qambanmamban qaganon galen koma mindingon onomakebaa.

nembanene kuuya saanon newonatiwaa so koloojato, qewolon ejemba qaa honaajon yangisen amakejuti, iyononon ii me woi angi uugianon kilen tiloonkeja. Uugianon kokojinjinawo kolooro uu gejagia duuro mono bao jaagoo tani kaanja laligoju.

¹⁶ Yononon “Anutu moma yagojon,” jegianon kaen jen kaiyakagianon ii qakooma qewagonkeju. Kaanja koloon Anutuwaanon qaa qegi injiir arokuukuugiawo kolooro gawon awaa mon mewutiwaa so mende kolooju. Kian.

2

Ejemba somata onoo qambanmamban qaa

¹ Giinon kaanja mende laligojanjawaajon mono momalaariwaa qaa batuya batuya ii Bunja Tere otaan kokaen kuma onomakeba:

² Eja wana ononon mono kilikalugia qaa laligogi goda qen onombonatiwaa so koloowu. Iyangiaa nanamemengia tororo galen koma aogi momalaa-rigiaa jianon qaono hona ukalen koloonkebaa. Hona kolooro ejemba tororo jopagon onoma laligowu ano kaparan koma bon qen nambu. Kaen laligowutiwaajon kuma onomakeba.

³ Emba wana ononon kaanagadeen Anutuwaanon emba soraaya yonoo so nanamemengia ama men laligowu. Gemaqeqe qaa mende kisama kema kankebu. Wain apu mamaga newutiwaa moto siwa-yanon mende kemen osiwu. Uumeleen nanamemembaa silia awaa qendeema tosaanja kuma onomakebu.

⁴ Kaen ama laligon emba newo baagianon laligojuti, iyonoojon saanon qambanmamban qaa injon laligogi yononon kaanagadeen lomeraanurugia uu wombogianon jopagon onoma laligowu.

⁵ Jopagon onoma iyangiaa nanamemengia tororo galen koma aon soraaya koloowu. Kaen koloon miriwaa gawona men qelanjin nogo toro qaganon men lomeraanurugia kalan koma onoma lourugiaa qaa baatanon kema kotingon onomakebu. Kaiyaka soraaya kaen kuma onongi ama men laligogi tosanon Anutuwa Bunja qaa mepaego-wombaajon amamaawuya. Kian.

Eja gbaworo ano welenqege onoo qambanmamban qaa

⁶ Eja gbaworo yonoo uugia mono kaanagadeen kokaen kuun onomakeba: Yononon mono gawon awaa mewutiwaajon oyanaksa laligon iyangiaa nanamemengia tororo galen koma aonkebu.

⁷ Uugia kaen kuun onoma geengo nanamemen kuuya kanon sili awaa qendeema onoma laligowa. Mono gbingbaonja qaa bon qen nama tanhoraya qaa kuma onomakeba.

⁸ Qaa momasiinjawo jen laligona ejembanon mepaegon men kamaan gombombaajon amamaawuya. Kaen jen laligona tuarenjenjurunananon qaa bologa jen nonombombaajon qaa mongama hona mende mokoloon gamugia mobuya. Kaen kuma onomakeba.

⁹ Welenqegeurunana ii kokaen kuma onomakeba: Yononon mono somataurugia yonoo qaagia kuuya ten koma qaa baatanon kema laligowu. Mono korisoro qen onombombaajon kaparan koma nambu. Qaa injiowuti, ii mono neselan kiito qaganon mende meleema onomakebu.

¹⁰ Somatagiaa mirinonga iwoi woi motoon ii olon mende menkebuto, somatagianon injiima moma laarin onomakebaatiwaajon mono kaparan koma nambu. Gawongia kuuya mono gbingbaonja qaa pondan men laligowu.

Kaen laligon Anutu Hamoqege Tonanaa Buŋa qaa kuma oŋomakejuti, ii kotingon kopagogi hona kolooro iigi akadamuyawo koloŋkebaa. Kian.

Laaligo soraayaa nemuŋa ii kalenmorian.

¹¹ Laaligo soraayaa nemuŋa ii kokaen: Anutunon ejemba kuuya hamo qen nonombaatiwaajon ama kalenmorian ninisaano goman so asugiro.

¹² Kalenmorian iikanon gadokopawaa laaligoya angonjorayawo ii gema qewombaa kana qendeema balombaa siin kombombana bologa qowogowonatiwaajon mindingon kuma nonomakeja. Nanamemenana tororo galen koma aon qaa kuuya dindinagadeen gosin laligowombaaon koma gbilin nonomakeja. Iikaana kanon Anutuwa laaligo kombombana ii kamban kokaamba koma gbilin namonon laligowona.

¹³ Kaana laligonin Jiisas Kraistnon mombo kawaati, anana kamban iikanon Anutu qabunayawo ano Hamoqege Tonana yoroo asamararangara asugiro iibona. Anana oyanboyon kambana ii kan kuuwaatiwaajon jejero-monromon ama mamboma laligojon.

¹⁴ *Jiisas Kraistnon ananaajon ama iyanaa laaligoya qeleema mesaoro. Anana nanamemen bologa kania kania iikanona metogon nonoma dowe-nana memambaaon moma koma konjoratin nonoma iyanaa buŋa soraaya koloowombaaon ama laaligoya qeleema mesaoro. Ii mesaon qewolonana songbano ana kanageso koloon mono gawon awaa awaa mewombaa uugeregere ama jojorin laligowona.

¹⁵ Iikawaa qaaya mono kuma oŋoma ejemba uugia nanon kana songiwuti, ii ku-usun kuuyaa qaganon temboma jen oŋomakeba. Kaen ana monon jejewili ama gombabotiwaajon mono galen men aon laligowa. Kian.

3

Uumeleen oŋo mono sili kokaen ama men laligowu:

¹ Kuma oŋoma qaa koi mono koma gbilin oŋona saanon uu wombogianon ama romongowu: Uumeleen kanageso yononon mono kaunsol komiti ano gawmambaa somataurugia tosaana yonoo qaa baagianon kema qaagia ten koma laligowu. Kulukululuu gawon awaa mewutiwaajon jegi ii kuuya mono jojorin menkebu.

² Uuqege qaa tokoronkota ii mombaajon mende jewu. Angowowo mende ambuto, ala men aon uumotoon ama laligowu. Ejemba kuuya ii gumbonjonon qaganon ama oŋoma uuluaenon metulangon aon laligowu. Kian.

³ Anana kaanagadeen wala uunana mende tooro qaa qotogon jinjaun laligonin. Siinana kombombana bologa kania kania iikawaa moto si-wayanon kemen osin qagonin galen koma nonongi sele busuwaa siin korisoroya mongama lan laligonin. Goronkiki qaga-non kikekakasililin ama iikanon laaligonana tiwilaan laligonin. Tosianon arokuukuu moma kazi ama nonongi batunananon kere jaa aima aon laligonin.

⁴ Kaen laligoninto, Anutu Hamoqege Tonananon silia awaa qeleema ninisaano ukalenanon koloon asugiro kotama uutanon jopagon nonono.

⁵ Jopagon nonoma wanana somongon hamo qen nonono. Nononano dindina laligon gawon awaa awaa men laligowonagati, iikawaaon ama mende niniima kobooro. Kawaajon qaagoto, iyanaa kiankomuyanon mono

* 2:14: Ond 130.8; Eks 19.5; Dut 4.20; 7.6; 14.2; 1 Piito 2.9

nemun koma muro singisongonana songbano kolokoloo dologa koloonin Unaya Toroya uunananon ano men gbilin nonono.

⁶ Anutunon hamo qen nonoma Hamoqege Tonana Jiisas Kraist ijoro Unya Toroya wasin kelemalelen maaro uunananon kemero laligojon.

⁷ Anutuwa kalenmoriananon nemun koma muro qaanana jen tegoro solananiwombaajon ama Unya Toroyanon uunananon kemero gbilin. Gbilin nama oyanboyon laaligo tetegoya qaa laligowombaajon jejeromonromon ama mambomakejon, ii saanon bunja qen aowona. Kian.

⁸ Qaa oojeni, iikanon hon toonaga. Giinon mono qaa kokaen kaparan koma jen asarin onoma laligowa: Ejemba Anutu moma laarijuti, iyononon mono jegen qen nama uugia pondan gawon awaa awaa mewutiwaajon ama laligowu. Kaen ambuti, iikanon mono ejemba ilaan onono gawongiaa hona iima "Awaa soro!" jen laligowuya.

⁹ Tosianon eja uugia qaanon jewageen jejuti ano ambosakon yonoonon qa arena arena amin mogi kesa-awaran ano angowowo kolonkeji, giinon mono ii yakarin gema qewa. Kaanagadeen Mooseson Kana qaa nononoti, tosanon qaa motomotoon iikawaajon mondongosi angi sipasipa koma soonkeja. Jenonkooli kaana ii iwoi omaye toon koloon mende toton ilaan onomakeja. Kawaajon ii mono gema qen mesaowa.

¹⁰ Monon qaa kaen jen horon iikanon undeunden ama onomakeji, ii mono galen meme qaa jen muna mende ten kono mombo jen muna indin woi kolooro kilen yangisen ambaati een, ii mono konjona uumeleen tuun mesaon seleengen laligowa.

¹¹ Iwaa kania kokaen ero moma yagojan: Iinon kana songin onompopo qen meequesoon singisongo nanamemen amakeja. Singisongoya iikanon mono kania qendeen soodabororo Anutunon qaaya jen tegoro gere siawaa bunja koloowaa. Kian.

Yeizozo qaa tetegoya

¹² *Nii konjuru kamban koi siti qata Nikopolis Griik kanon rama laligomambaajon mojen. Kawaajon Artemas me Tikikus kitiga laligowaatiwaajon wasiwe goonon koubaati, kamban iikanon mono kamban mende qen koriwaato, uulanawo mesaon Nikopolis kan mokoloon nomba.

¹³ *Kana qaawaa momo eja (lawyer) qata Zenas ano Apolos yoronon iwoi mombaajon amamaan memeqemean men Kriit kanon osin rabaobo. Kawaajon mono kaparan koma ilawoila tosanon sogaranon nanjon orona saanon toroqen kembao.

¹⁴ Alaurunananon mono gawon awaa awaa mewutiwaa kania moma sororogon pondan jegen zen nama uugia iikanon ama laligowu. Kaen angi tosanon lombo somata qatawo sangabanga mokoloowuti, ii afaangon nanjon onomakebu. Momalaariwaa hona kaen kolooro laaligo gipeya (auta) nepinepi mende laligowu.

¹⁵ Niwo koi laligojuti, iyononon kuuya yeizozogia jegi goonon kaja. Giinon alaurunana Kriit kanon Pon moma laarin uugianon jopagon nonomakejuti, ii mono noo yeizozona injona mobu.

Kalenmorianon mono kuuya onowo ewa.

* **3:12:** Apo 20.4; Ef 6.21-22; Kol 4.7-8; 2 Tim 4.12 * **3:13:** Apo 18.24; 1 Kor 16.12

Filemombaa Tere Poolnon Filemombaa Tere ano. Jen-asa-asari

Eja qabunayawo Filemon ii Kolosi sitinon laligon uuta meleema zioz gawon men welenqeqeya qata Onesimus galen kono kilen kok koma Room sitinon keno. Kanon kema Poolwo metulangon qaaya moma uuta meleema Poolwo Bun'a gawon meri kapuare mirinon oroongi rari. Onesimuswaa kamban'a qaono Poolnon Tere koi Filemombaaon on Onesimuswaa boronon ama wasiro Kolosi eleeno. Tere kokanon uuta meleenoti, iikawaa bujuya isaama Filemombaa uuta ii kokaen kuuro: "Gii mono welenqeqegaa qinjita mesaon iwo uumotoon ama koma horon muna uumeleen alaga kaan'a kooronganon nano iwaajon aisoon laligowa."

Buk kokawaa bakaya wan'a 4 ii kokaen:

Qaa mutuya 1-3

Poolnon Filemon mepeseeja 4-7

Onesimuswaaon Filemombaa uuta kuuro 8-22

Terewaa qaa kota wan'a 23-25

¹ Oo wombo alana ano nenana Filemon. Pool niinon Jiisas Kraistwaa gawon'a menkejenywaajon ama gbadoon nongi kapuare mirinon rajen. Uumeleen alana Timoti iinon niwo raro niinon giwo qaa amin mobojon tere koi oojen.

² *Kaanagadeen emba somata uumeleen naanana Apia ano Arkipus uumeleembaa manjaqeqe ejanana ano uumeleen kanageso goo mirinon ajoroonkejuti, niinon onjojon tere koi oojen.

³ Anutu Manana ano Pon Jiisas Kraist yoronon mono kalenmorian ononi luaenon laligowu.

Filemombaa uukalenjaajon Pon mepeseeja.

⁴ Niinon kamban so qama koolin gii romongon gomakejenywa so Anutuna dangisen kokaembaajon jen munkejen:

⁵ Gii Pon Jiisas moma laarin jopagon mun Anutuwaaw ejemba soraaya kuuya jopagon uukalen onoma laligojan.

⁶ Dangisen jen kokaen qama koolinkejen: Momalaariganon mono kotiin powowon kolooro saanon kooronananon nama nonowo momalaariwaa qaaya jen sein laligowaga. Kaen Kraistwo qokotaan nanin kalen awaa awaa nonomakeji, gii mono iikawaa kania korebore moma sorogowaga.

⁷ Oo uumeleen alana, gii ejemba soraaya keraqeeango qen onona afaangon laligoju. Niinon uujopaga iikawaajon ama mamaga aisoowe iikanon noo uuna nanjonkeja.

Filemonon Onesimus koma horowaatiwaajon qisija.

⁸ Giinon kaen laligon Kraistwo qokotaari saanon awasankaka koloon kuusun qaganon nama iwoi ambaatiwaajon jen koton gombenaga.

⁹ Ii kilen Anutunon utanon jopagon noronjiwaajon ama saanon jenkootona mesaon qisin welema gonjen. Gii Pool noo silina mojan. Niinon eja wan'a koloojen ano Kraist Jiisaswaa gawombaaajon ama kamban kokaamba kapuare ejaga kaanagadeen koloojen.

¹⁰ *Nii kapuare miri kokanon alaga qata Onesimus aitonjon ilaan mube

* 1:2: Kol 4.17 * 1:10: Kol 4.9

uuta meleema momalaariwaa merana kolooro. Kawaajon kete iwaa je men iwaajon ama qisin welema gonjen.

¹¹ Iinon wala welen qen lan mondon injarere laligon qemasologen ama goma laligoroto, kamban kokaamba letoma gii ano nii awaagadeen ilaan norono gawonaa honanon asuginkebaatiwaa so kolooja.

¹² Iinon neenaa wombo merana kolooja ano neenaa wombona kaanja wasin mube eleema goonon kaja.

¹³ Niinon Oligaa Bunawaajon ama kapuare mirinon rajen. Kawaajon Onesimus somongowe niwo laligon goo kitiga ilaan nombaatiwaajon mojen.

¹⁴ Kaen mojento, ilaan nombaatiwaajon mende kuun gonjen. Siinganon jero ilaan nona sokonagato, giinon welenqeqega nombaga me angon kombagati, iikawaajon “Oon!” mende jena neenodeen somongon mumambaajon amamaajen.

¹⁵ Onesimusnon kokaembaajon ama gomesaoromaen? Iinon kamban torodaamon seleenjen laligon mombo eleema kan giwo kamban tetegoya qaa laligowaa.

¹⁶ Wala welenqeqe omaya koloon laligoroto, kamban kokaamba ii uugun eja qaita mon kolooja. Uuta meleema mono wombo alannaga kolooja. Niinon iwaajon siin mamaga mobe giinon eja ii iina Pombaa buna kolooro iwaajon nii nuugun siin hononaa qaa momakebaga.

¹⁷ Giinon niwo ala-ala ama laligojotiwaajon niinon kawee koma horon nonagati een, mono Onesimusnon karo iikaanja koma horon muba.

¹⁸ Iwoi mon ama bolin gono me iwaanon tosa mon goonon eji een, ii mono noo tosaga jena ewa.

¹⁹ Nii Pool neenaa boronanon kokaen oojen, “Niinon ii metogomana.” Niinon ilaan gombe uuga meleena tosaga somata ii kumbaatiwaajon geenga kaanideen noo buna jen tegon aona sokonaga. Kawaajon saanon kokaen jenenaga: Onesimuswaanon tosa ii mono jena geengaa tosaga ewa.

²⁰ Oo uumeleen alana, Pombaa Buna gombeti, ii mono meleema ilaan nombagatiwaa siina mojen. Kraistwo qokotaajan, iikawaa so mono Onesimus koma horona noo uunanon afaanjon qeangowaa.

²¹ Qaana ten kombagati, ii moma laarin qaana onj goo kaniaga kokaen ero mojen: Qaa jejen, ii mono uugun awaa soro ama sororogowaga. Kian.

²² Qaa mon koi: Ononon qama kooligi Ponon nii wasin meleema nono onoonon kamambaajon mamboma jejeromonromon anjen. Kawaajon mono miri uuta mon noojon mojqojojon gona raba.

Yeizozo ano kotumotue qaa tetegoya

²³ *Alana Epafras iinon Jiisas Kraistwaa gawombaajon ama niwo kapuare mirinon rama yeizozoya ano goonon kaja.

²⁴ *Nenauruna gawon motoon menkejon Maak, Aristarkus, Deemas ano Luuk yononon kaanagadeen yeizozogia anji goonon kaja.

²⁵ Pon Jiisas Kraistwaa kalenmorianon mono unagia kotuegon onowo ewa. Kian.

* 1:23: Kol 1.7; 4.12 * 1:24: Apo 12.12, 25; 13.13; 15.37-39; 19.29; 27.2; Kol 4.10, 14; 2 Tim 4.10-11

Hibruu Tere Monnon Hibruu yonoo Tere angi. Jen-asa-asari

Jiisasnon Siwenon uro iikawaa gematanon gbani 35 kawaa so tegoro eja mon qata mende mojon, iinon Tere koi oon Juuda uumeleen ejemba yonoonon ano. Juuda yononon Hibruu (waba) qaa jegitiwaajon qagia Hibruu qagi. Tosianon Juuda uumeleen ejemba ii sisiwerowero mamaga ama onongji Jiisaswaanon kana dindina mesaowombaajon romongon Juuda yonoo kana walaganon dunanon mombo keubombaajon mogi. Kana walaga ii Kana qaawaa kaparanonkon.

Tere kokawaa qaa kota 3 ii kokaen:

1. Jiisas, Anutuwa Meria iinon siimbobolo somata moma iikaana kanon Manja ten komambaa kania moro. Kawaaon Siwe gajoba, Mooses ano gejatootoo ejemba kuuya unuugun uuta kolooja.

2. Anutunon Jiisas kuuro kamban tetegoya qaa jigo gawon galenana wana koloon laligowaa. Anaa saya molaarotiwaajon siimolon oon-oonon tegoro jigo gawon galen tosaana yonoonon mende amamaawona.

3. Uumeleen anono Jiisas moma laarinin singisongonana mesaon hamo qen nonoma koomunonga metogon nonono toroko mende mojon. Jigo gawon walaga ii unana kaana kolooro megi Jiisasnon hamoqeqewaa kania hona ninisaama anaa siimolon oonon kaana ambutiwaajon ama aoro.

Momalaari ejemba somata yonoo siligiaa sunduya ii tetegoyanon (Bon 11) oon momalaarigianon zololongowabotiwaajon kokaen kuun ononja, "Sisiwerowero ama onongji kawaa siimboboloya ii mono kaparan koma mokosongon moma Jiisaswo haamo ambu." Buk kokawaa qambanmambana ano galen meme qaaya ii ainawo.

Buk kokawaa bakaya wana 10 ii kokaen:

Qaa mutuya: Kraistnon Anutuwa kania ninisaandabororo 1.1-3

Kraistnon gajoba kuuya unuuguja 1.4-2.18

Kraistnon Mooses ano Joosua uruuguja 3.1-4.13

Kraistnon jigo gawon galen kuuya unuuguja 4.14-7.28

Kraistwaa soomongo arena ii soomongo aren walaga uuguja 8.1-9.28

Kraistwaa sa busuyanon siimolon kuuya unuuguja 10.1-39

Momalaari ii iwoi mutuya ano wana 11.1-12.29

Nanamemenananon Anutu keraqeeango men mubu 13.1-19

Qamakooli tetegoya 13.20-21

Uuwaawaa qaa ano yeizozo qaa tetegoya 13.22-25

Anutunon Meria wasiro qaaya ninisaano.

¹ Anutunon monowaa monoyanonga kanain kana morota morota otaan qaaya ninisaamambaajon moro. Kaen moma qaaya kamban mamaga gejatootoo ejemba sololoon uugianon ano asuganon jegi ambosakonjurananon moma laligon koug.

² Kaan laligon kougito, kamban tetegoyanon laligonin kokaamba mono Meria wasiro qaaya ninisaama asuganon jero monin. Meria iinon Manja ilaaro Siwe, namo ano iikawaa ilawoilagara kuuya mokoloori Merianon kamban tetegoyanon iwoi kuuyaa Toya koloowaatiwaajon jen tegoro laligoja.

³ Anutuwaa kaitanianon Meria en muro kamaan qendeen. Anutuwaa asamararanon mono ii kuuro bilisik ano unaua kaana iinin. Singisongonana koma konjoratidaborongo mono Siwe gomanon uma duna men Uutananaa boro dindinanon raja. Iikanon rama Siwe namowaa ilawoila kuuya ii qaaya ku-usunawonon bosima galen koma laligoja.

Anutuwaa Merianon Siwe gajoba unuuguja.

⁴ Anutunon Meria qa muro iikanon mono Siwe gajoba yonoo qagia uugun akadamuyawo kolooji, iikawaa so Merianon Siwe gajoba unuugun somatagia kolooro newo baatanon laligoju.

⁵ *Anutunon kamban monon Siwe gajobauruta yonoononga mombaajon qaa kokaen mende jero,

“Giinon noo Merana koloona niinon kete goo Manga koloojen.”

Kaanagadeen qaa mon kokaen jerota eja,

“Niinon iwaa Man koloowe iinon noo Merana koloowaa.”

⁶ *Qaa ii mombo toroqen mutu Meria jen tegoro namonon kamaamambaa-anon anoti, kamban iikanon waladeen kokaen jero,

“Oo Siwe gajobauruna, onono korebore iwaa waeya men mepeseen laligowu.”

⁷ *Siwe gajoba ii qaa kokaen injorota eja,

“Anutunon gajobauruta men letoma onono haamo kaana koloon kema kawuya. Welenqeaurutanon letoma gere bolan kaana koloon kema kawuya.”

⁸ *Ii kaen injoroto, Meria ii qaa mon kokaen iorota eja,

“Oo Pon, giinon mono jinkaron dun raraganon kamban tetegoya qaa rama uba. Taa gbaruga ku-usunawo iikanon qindingon nonona nanamemen dindinanon mono bentotonga mungeka koloon en uba.

⁹ Giinon nanamemen solana siin en gono nanamemen doogoyaaajon iringa soono kazi ama laligon kouna.

Kawaajon goo bengga Anutu iinon mono goo siin en muro gii korisoro kelenon alauruga unuugun honombonona qaa gomoriro laligojan.”

¹⁰ *Meriaa qaa mon ii kokaen,

“Oo Pon, giinon kanakanaiyanon namowaa tandoya kuuna Siwewaa jakeya jakeya iikanon mono goo boroterega kolooju.

¹¹ Siwe balon kuuya kanon opo maleku kaana walaga koloon aliwuyato, giinon mono kotiin nama uba.

¹² Maki pipiinkejoni, giinon mono kawaa so siwe ii-iita ii opo suru somongojon kaana pipiin onona letombu.

Iwoi kuuya utegowaato, giinon mono tani motoongo kayadeen koloon gbaniga tetegoya qaa laligon uba.”

¹³ *Anutunon kamban monon Siwe gajobauruta yonoononga mombaajon qaa kokaen mende jero,

“Giinon kan boro dindinanon rana niinon mono tuarenjenuruga kamban batuya kokanon riin riitama onombe kamaan unuro goo kanagaa doya koloogi otokorian maabona.”

¹⁴ Meriaajon qaaya qaaya kaen jeroto, Siwe gajoba ii moroga kolooju? Kuuya yononon Anutuwaa welenqe unauruta kolooju. Kaana koloon

* 1:5: Ond 2.7; 2 Sml 7.14; 1 Hist 17.13 * 1:6: Dut 32.43 * 1:7: Ond 104.4 * 1:8: Ond 45.6-7
* 1:10: Ond 102.25-27 * 1:13: Ond 110.1

ejemba oyanboyan bunja qen aowuti, ii ilaan onombutiwaajon wasin onono laligoju. Kian.

2

Uunana mende meleembombotiwa galej meme qaa

¹ Kawaajon Bunja qaa moninji, ii mono tororo moma asariwombaajon kaparan koma geja ambu. Namonon laaligowaa iwoiya monjon nunuano lan kema kan lalabubu laligowonati een, mono Jiisaswaa hamoqege gawon uugun een laligon tiwilaawombo.

² Qaa ii kokaen jen asarimanja: Wala Siwe gajoba yonjonon Bunja qaa jegi iikanon ejemba somonjon onono laligogi. Kaen laligon daen yonjonon Kana qaa mende ten koma songo waleengiti, Anutunon mono kuuya iyonoo qaagia dindinagadeen jen tegon ironja meleema onono lombo qagianon uro laligon kougi.

³ Yonjonon lombo mokoloogi nononon kaanjadeen qaa qewonati een, iikawaa ironjaajon mono nomaen oloj kombonaga? Hamoqege gawon somata ii telambelan qaganon lolomonin ambonati een, mono iikawaa ironjanonga oloj kombombaajon amamaawonja. Ponjon kanain hamoqegewaa kania inisaano tosanon qaa ii jetanonga moma nanjon jen kotiigi sein sokoma nonono.

⁴ Ii nanjon jen asarigi Anutunon yonowo motoon nama qaagia nanjon jero angoletu aiwese kania kania ii ku-usunawo asugiro Unja Toroya molaan uusiina so mendeeno sokoma nonono. Kian.

Jiisasnon danana koloon Siwenon nunuamambaajon moja.

⁵ Siwe namo ghilia koloowutiwa qaaya jenkejonji, Anutunon anana iikanon Siwe gajoba newo baagianon laligowombaa arenja mende jen koto.

⁶ *Kaen qaagoto, qaa ii monjon nanjon jerota Bunja Terewaa batuya monjon kokaen eja,

“Namo ejanon mono moroga kolooro ii romonjon munkejan? Siwe gomambaa Eja honjonon mono moroga kolooro ii kalan komakejan?”

⁷ Giinon ii men kamaan muna kaman toroga Siwe gajoba yonoo newo baagianon kamaan kamaanqeqeta koloon laligoro. Laligoro wana asamararanon uro kasaron ilawage muna akadamuyawo koloon qabunayawo laligoja. Kaanja laligon ilawoila kuuya galen koma laligoja.

⁸ Boroterega kuuya mono iwaa jen kootoyaa baatanon laligowutiwaajon men kamaan onona laligowu.”

Qaa iikawaa so iwoi kuuya ii iwaa ku-usun baatanon laligowutiwaajon men kamaan onoma iikanon iwoi mon mende mesaoro iwaa qaayaa baatanon mende enaga. Aren kaen anoto, kaman kokaamba borotereya kuuya ii iwaa ku-usun baatanon men kamaan onono qaaya ten komakejutiwa so mende injiimakejon.

⁹ Kaanja mende injiimakejonto, Jiisasnon mono kokaen letoma laligoro iimakejon: Koomuwaa siimboboloya morotiwaajon Anutunon wano asamararanon uro kasaron ilawage muro iinin akadamuyawo koloon qabunayawo laligoja. Anutunon kalenmorianja qendeema nonomambaajon moma kuuya ananaajon ama koomuwaa siimboboloya mobaatiwaajon jen tegoro. Kawaajon men kamaan muro kaman toroga Siwe gajoba yonoo

* 2:6: Ond 8.4-6

newo baagianon kamaan kamaanqeqeta koloon laligoro. Kaanja laligoroto, kamban kokaamba qabuna uuta men laligoja.

¹⁰ Anutunon ilawoila kuuyaa kania kolooja. Iinon kuuya anana iyana mepeseen mubombaajon ama mokoloon nonono laligojon. Iinon ejemba seiseiya nunuano asamararananon ubombaajon moja. Kaen moma hamo-qegenanaa Toya ii mende anjon kono siimbobolo moma iikaanja kanon gawonja ii medabororo asamararaja kuuya mokoloowaatiwaajon moro sokono.

¹¹ Monjon men sorain nonomakeji ano ejemba soraaya koloonkejon, kuuya ananaa kondomondoo Tonananon mono motoongo kolooja. Kawaa-jon Jiisasnon qanana "Alauruna," kaen qamambaajon gamuya mende momakeja.

¹² *Kaniananaajon Buna qaa mon kokaen jerota eja,

"Niinon goo qaga ii neenaa alauruna yonoojon qama asarin onoma uumeleen kanageso batugianon nama mepeseen gomakemaja."

¹³ *Kaanagadeen iikawaa Buna qaaya mon kokaen jerota eja, "Niinon momalaarina Anutuwaanon ama laligomaja." Dunanon mombo iikawaa Buna qaaya mon ii kokaen jerota eja, "Moba, nii ano Anutunon merabora nonoti, nononon koi laligojon."

¹⁴ Monjon men komun nonomambaa ku-usuna men laligoji, Jiisasnon mono ii melungoro kemebaatiwaajon ama komun iikanon haamo ano. "Kilenaa Toya melungomaja," jen ejemba sa busunanawo laligojon, iikawaajon iinon kaanagadeen ananawo tani motoongo iikayadeen namo ejaga kolooro.

¹⁵ Ejemba laaligogia namonon laligojutiwaa so komuwombaa torokogianon somonjon onono laligon kougiti, ii kuuya mono isama onono solananiwutiwaajon ama namo ejaga kolooro.

¹⁶ Siwe gajoba kalan koma onombaatiwaajon balon ejaga mende kolooro, Aabrahambaa gbiliuruta anana moma anjon koma ilaan nonomakebaatiwaajon mono iikaanja kolooro.

¹⁷ Kania kawaajon ama iinon ilawoila kuuya kanon alauruta ananawo tani motoongo iikayadeen kolooro. Jigo gawon galenana wana koloon gawonon men kiankomun nonoma laligowaatiwaajon mono ananawo tani motoon kolooro. Tani motoongo koloongo mono saanon jotamemena koloon jigo galen wana gawon menkeja. Ii memambaajon singisongonanaa tawaya ama Anutuwaajaanon ii koma konjoratiro.

¹⁸ Balon ejaga kolooro ijongon angobato men mugi ano siimbobolo moma laligoroti, iikawaajon ejemba angobato men nonomakejuti, anana mono saanon ilaan nonomakebaa. Kian.

3

Jiisasnon Mooses uugun uuta kolooja.

¹ Kawaaajon uumeleen alaurunana soraaya, Siwe Toyanon onoono nonowo tuun somata motoongo laligojuti, ononon mono uuroromongogia pondan Jiisaswaanon ama laligowu. Anutunon ii wasiro aposol koloon jigo gawon galenana wana kolooji, iwaajon kaen jokoloonkejon.

² *Moosesnon Anutuwaanon kanageso kuuya ii membiriqembiria qaato, pondan galen koma onoma laligoro. Iikawaa so Jiisasnon kaanagadeen

* 2:12: Ond 22.22 * 2:13: Ais 8.17, 18 * 3:2: Jan 12.7

moronon kuun muroti, iwaa qaaya misi metetana qaa tororo otaan mem-biriqembiria qaato, pondan men laligoro.

³ Miri ano eja miri meroti, ii gosin oronin motonqege ejawaa qabunayanon mono miriwaa qabunaya mamaga uugun nanja. Iikawaa so Mooses ano Jiisas gosin oronin Jiisaswaa asamararana uutanon mono Mooses mamaga uuguja. Kania kaana iima mokolonkejon.

⁴ Miri kuuya ii mombaa borosowoya koloojuto, iwoi kuuya ii Anutuwaaw borosowoya kolooja.

⁵ Mooseson Anutuwaanon kanageso kuuya ii membiriqembiria qaato, pondan welen qen onoma laligoro. Kaen laligon Anutunon kanagen eja qaita mombaajon jeroti, mono qaa iikawaa sareya ii waladeen isaama dangunuyaga nano.

⁶ Kaana nanoto, Kraistnon Anutuwaaw Meria koloon Manaa qaaya (misi metetana qaa) non men kanagesoya pondan galen koma nonoma laligoja. Anutuwaanon kanageso ii anono koloojon. Oyanboyan mokoloowombaa-jon jejeromonromon ama iikanon qokotaan selenana men uma awasankaka nama kotiidadorowonati een, mono Anutuwaaw uumeleen kanageso koloon laligowona. Kian.

Yangisen ama laligowombotiwaaw galen meme qaa

⁷ *Kawaajon ononon mono Una Toroyanon qaa kokaen jenkejiwaa so koloowu,

“Keteda kokaamba Anutunon onooma qaaya saje ano mojudi een,

⁸ uugia mono roromongo bologanon mende gojombu. Onoo ambosakonjurugianon balon qararankonkonan kan kaban monon Anutu qetama angobato men mun karen angiti, onono iikawaa so Anutu qetama ambubo.

⁹ Yononon balon qararankonkonan kan Anutu nii angobato men noma laligogi. Angoleto ama men laligoweti, ononon ii gbani 40 kawaa so iima laligon ii kilen nii mende moma laarin nongi uunanon boliro laligowe.

¹⁰ Kawaajon ejemba tuun somata kaban iikanon namonon laligogiti, iyonoojon ama irina soono kokaen jewe, ‘Yononon mono suulan uugianon kaamaa ama jinjaun kemakeju. Laaligowaa kana kuma onoma laligoweto, ii mende moma koton kougi. Qaago!’

¹¹ Kaen jen irinsonsoon qaganon qaana jen koton jojopan qaananon ii somongon kokaen jewe,

‘Haamo men laligowutiwaaw aren ama onombeto, yononon mono oyanboyan iikanon mende keubu.’ ”

¹² Oo uumeleen alauruna, ononon mono kokaembaajon galen men aon laligowu: Onoononga mombaa uutanon doogoro momalaarianon zololonon kamaaro Anutu laaligo Toya gema qen laligowabo.

¹³ Kaen qaagoto, singisongowaa angomokolonan tiligon onono iikanon onoononga mombaa uuta gojombabotiwaajon mono ween so batugianon uugia kuun aon laligowu. “Kete” qaa ii jenkejon, iikawaa so mono jolonon aon laligowu.

¹⁴ Anana Kraist moma angon koma iwo tuun somata motoongo koloon laligojon. Wala uunana meleema uuwoi yakarin awasankaka mokolon laligonini, iikaana namonon laligowonatiwaaw so kaparan koma kotiin nambonati een, mono oyanboyan koloowona.

* 3:7: Ond 95.7-11

15 *Bunja qaa ii mombo jen kokaen oojen,

“Kete Anutunonj onjooma qaaya sane ano mojuti eenj, uugia mono mende gojombu. Onjoo ambosakonjurugianonj Anutu qetama karenj angiti, onjononj mono iikawaa so Anutu qetama ambubo.”

16 *Ejemba daen yonjononj Bunja qaa moma Anutu qetama karenj angij? Moosesnonj kanageso unjuano Iijipt mesaonj kagiti, iyonjononj mono kuuya kaen angij.

17 Ejemba daen yonjoojonj ama gbani 40 kawaa so irinja soono kazi ama onjono laligogi? Ejemba singisonjo angij menj komunj onjono sele busugianonj balonj qararanjonkonjanonj kamaanj kongiti, iyonjooononj mono kaenj kolooro.

18 Luaenonj haamo menj laligowutiwaa arenj ama iyangiaa balongjianonj mende keubutiwaa qaaya jen kotonj jojopan qaayanonj somongoroti, qaa ii mono daen yonjoojonj jero? Ejemba qaaya qotogonj yangisenj laligogiti, ii mono iyonjoojonj ama jero.

19 Qaa iikawaa kania ii kokaen iima asarijonj: Yonjononj Anutu mende moma laarinj yangisenj angitiwaaonj ama iyangiaa balongjianonj keubombaaonj amamaagi. Kianj.

4

Anutunonj kanagesoya sonda kendonj nonombaa.

1 Anutuwaanonj keuma luaenonj haamo menj laligowombaa qaa somongoroti, qaa iikanonj mono powowonj kotakota enj nononja. Kawaaonj onjooonja monjonj loorinj iyanjaa Siwe kana kekenja ii batuyanonj kotooro iikaanja mokoloonj mubombo. Kawaaonj mono batunananonj galen menj aowonja.

2 Balonj qararanjonkonjanonj kagi Oligaa Bunja jen asarinj nonongij kaanja jegi mogito, qaa ii mono eenj selegianondeen mogi uugianonj mende kemero. Kawaaonj moma-laarigia mende mekolooro tompinj eenj laligogi mende ilaen onjoma janjonj qaono.

3 *Uunana meleema moma laarinj laligojonj, anana mono Anutuwaanonj keuma haamo menj oyanboyonj laligowonja, ii mojonj. Anutunonj iikawaa Bunja qaaya ii kokaen jerota eja,

“Kaen jen irinjonsoonj qaganonj qaana jen kotonj jojopan qaananonj ii somongonj kokaen jewe, ‘Haamo menj laligowutiwaa arenj ama onjombeto, yonjononj mono oyanboyonj iikanonj mende keubuya.’”

Anutunonj Siwe namo mokoloonj orono kamban iikanonja kanainj oyanboyonj gomanjanonj mono medaborogita ejato, kilen qaa kaen jero.

4 *Anutunonj ween 7:baa qaaya jerota Bunja Terewaa batuya monjonj kokaen eja, “Somanja 7 kolooro Anutunonj gawonja kuuya medabororotiwaa haamo menj kendonj rama moro.”

5 *Anutunonj Bunja qaa ii toroqen kokaen jerota eja, “Haamo menj laligowutiwaa arenj ama onjombeto, yonjononj mono oyanboyonj iikanonj mende keubuya.”

6 Ejemba tosianonj Anutuwaan oyanboyonj mokoloonj haamo menj laligowuti, qaa iikanonj powowonj kotakota enj nononja. Oligaa Bunja wala kanageso jen asarinj onjongiti, iyonjononj qootogogiaajonj ama oyanboyononj mende keuma haamo mende megij.

7 *Haamo mende megitiwaaonj ama Anutunonj mombo kamban monj ama qata ‘Kamban keteda koi,’ kaen qaro. Kamban koriga tegoro kamban

* 3:15: Ond 95.7-8 * 3:16: Jan 14.1-35 * 4:3: Ond 95.11 * 4:4: Jen 2.2 * 4:5: Ond 95.11

* 4:7: Ond 95.7-8

iikawaa Bunja qaaya keteda koi jen oojeni, ii mono Deiwid isaano kokaen jero,

“Ketada koi kaananon Anutunon onjooma qaa saje ano mojuti een, uugia mono nanamemen bologanon mende gojombu.”

⁸*Kaen jero Joosuanon unuano oyanboyanon keuma haamo mewuyagati een, Anutunon mono kaban qaita mombaa qaaya ii kanagen mende jenaga.

⁹Ii mende jenagato, Anutunon onanon kanagesoya haamo meme nonono oyanboyan mokoloowona. Qaa iikanon mono powowon kotakota en nononja.

¹⁰*Iikawaa kania ii kokaen: Anutunon anaa gawona merotiwaa haamo men kendon raroti, iikawaa so monon Anutuwa oyanboyanon keuma haamo mewaati, iinon mono iyanaa gawona merotiwaa haamoya ii kaanideen men oyanboyan laligowaa.

¹¹Kawaajon anana mono Anutuwa oyanboyanon keuma haamo memeta mokoloowombajaan kaparan kombona. Onoononga monon kamaan qen kanageso walaga yonoo qootogo tanigia iikayadeen otaawabotiwajaan mono kaparan kombona.

¹²Anutuwa qaaya ii mengbiligbiliwaa kania ano ku-usunawo kolooja. Manjawaa soo somata ii leele jetawo koloojato, Anutu qaayaa jetanon mono soo somata kuuya unuugun jebombon kolooro jeta leele ii jetawo koloojao. Qaa iikanon mono uu kokoosonana koton omenon me Anutuwa Unayanon inaan nonomakeji, ii undeema kuun nonomakeja. Sele busu kiti toroqegenana ano siinanaa aladawoya ii kaanagadeen gosin (qaanana aasangoya mokolon) awaa ano bologa mendeema oromakeja. Uuwombonana ano momakooto arenana ii gosin qaanana jen tegonkeja.

¹³Anutunon iwoi kuuya mokolooro eji, iikanondeen iwoi mon ii aasangoyanon mende ero awagadeen iimakeja. Iwoi mon esuunin Anutunon esunana ii saanon luluuma iiro iwaa jaasewanon asuganongadeen eja. Nanamemenanaa lopoya kuuya ii mono iwaanon jen asariwombaa so koloojon. Kian.

Jiisasnon jigo gawon galenana uuta kolooja.

¹⁴Jiisasnon jigo gawon galen wana uuta koloon nononjiwaan ama anana “Moma laarin mujon,” jen jokolonkejon, iikanon mono kotiin nambona. Jiisas Anutuwa Merianon mono Siwe jakeya jakeya unuugun urota raja.

¹⁵Uuroromongonana tosia looloria kolooro jigo gawon galen tosanon kawaajon wosomomo mende ama nonomakejuto, ananaa jigo gawon galenananon mono qaita mon kokaen kolooja: Iinon anana kaja nanamemen kuuya kanon ananawo tani motoongo ijongon angobato men mun laligogito, ii kilen singisongo mon mende ano.

¹⁶Jigo galenananon mono eu kalenmoriambaa dun rarayanon rama kiankomun nonomambajaan momakeja. Kawaajon mono awasankaka qaganon nama iwaa kosianon kembona. Iwaa kosianon kenin kalenmoriambajaan amamaajoni, iwaa kambana dindinanon mono ilaan nonono ii saanon mokoloowona. Kian.

5

Galen wananana Jiisasnon ilaan nonomakeja.

* **4:8:** Dut 31.7; Joos 22.4 * **4:10:** Jen 2.2

¹ Namowaa jigo gawon galen waja kuuya ii ejemba batugianonga meweenjon onoma gawon kokaen mewutiwaajon kuun onomakejon: Iinon ejemba jotamemenana koloon Anutuwo uumotoongo ama laligowombaa gawonja menj singisonjo aniniwaa oro kalenja kalenja ii Anutuwaajon ama iikanon siimolon onkeja.

² Iyanaa uuroromongoya tosanon kaanagadeen looloria kolooja. Kawaajon ejemba lalabubu qaganon jinjaun amakejuti, ii saanon woso-momo qaganon ama nonomakeja.

³ *Looloria koloojiwaajon mono iyanaa singisongoya ano kanagesouruta yonoo singisongogia kaanagadeen koma konjoratiwaatiwaajon oronon siimolon onkeja.

⁴ *Monjon qabuna ii anaaajon mende buna qen aowaato, Anutunon Aaron oonoti, iikawaa so mono ii kaanagadeen onja.

⁵ *Iikawaa so Kraistnon kaanagadeen ajo jigo gawon galen waja koloowaatiwaa qabunaya ii anaaajon mende buna qen aoroto, Anutunon kokaen jen koton muro,

“Giinon noo Merana koloona niinon kete goo Manga koloojen.”

Qaa iikawaa so jigo gawon galen wanjana kolooro.

⁶ *Qaa iikayadeen jerota Buna Terewaa batuya monjon kokaen eja,
“Giinon Melkizedek kaana jigo gawon galen koloon kamban tetegoya qaa laligon ubaga.”

⁷ *Jiisasnon sele busuwo namonon laligon iikanon kamban kamban qama koolin kotakota qaro jaunanon kamaaro Anutu koomunonga metogowaatiwaajon kotiiroto, ii qisin mun laligoro. Qisin mun laligon Anutu goda qen qaayaa baatanon ama aon laligorotiwaajon Anutunon qamakoolia moro.

⁸ Meria kolooroto, Anutunon ii kilen siimbobolo mende somongoro qaganon uro moma kanon tenkonkombaa kania mokoloon moma sororogoro.

⁹ Ii moma akadamyua kuuya mokoloongo oyanboyan tetegoya qaa laligowombaa kondomondoo Toya kolooro. Kawaajon ejemba iwaa jeta ten koma laligojuti, ii kuuya mono saanon kondoon onono oyanboyan koloowuya.

¹⁰ Toya ii kolooro Anutunon ii Melkizedek kaana jigo gawon galen waja koloowaatiwaajon jen tegon kuun muro. Kian.

Momalaariwaa hona soowabotiwaa galen meme qaa

¹¹ Qaa ii saanon toroqen mamaga jen somariiwonagato, ononon qaa moma otaawombaajon gaonjaajaa ama tanqan anju. Kawaajon ii jen asarin onombombaajon osiqosi anjon.

¹² *Ononon kamban koriga kanageso walaga laligon saanon kamban kokaamba boi qaqazu koloowutiwaa so koloowuyagato, onoangio Anutuwa qaa kota mutuya ii monjon dunanon mombo kuma onombaatiwaajon amamaankeju. Ononon mono osin Buna qaa ii aju kaana newombaajon momakeju. Nene kotiga kaana ii newombaajon amamaankeju.

¹³ Monjon ii aju kaana nen laligoji, iinon mono toroqen merasisi kaana kolooja. Anutuwa jaanon solana koloowombaa qaa kuma ononinto, iinon iikawaa kania mende moma koton tompin laligoja.

¹⁴ Merasisi kaana laligojato, nene kotiga ii ejemba momogianon somari-iroto, iyononon newutiwaajon ama eja. Ejemba Buna qaa suulan koma

* 5:3: Lew 9.7 * 5:4: Eks 28.1 * 5:5: Ond 2.7 * 5:6: Ond 110.4 * 5:7: Mat 26.36-46; Maak 14.32-42; Luuk 22.39-46 * 5:12: 1 Kor 3.2

gbilin laligogi uumomogianon meleendabororo saanon afaangon sili kuuya gosin awaa ano bologa mendeema oroma awaaya otaankeju. Nene kotiga ii iyonoojon ama eja.

6

¹ Kawaajon Kraist kaniaa qaa kota mutuya modaboron iikanon mono mende osiwonja. Kaen qaagoto, mono toroqen somariin akadamunanawo koloowombaaajon kaparan koma laligowonja. Momalaariwaa tandoya ku-udaboron ii mono dujanon mombo kanain kuuwombo. Tando ii uugianon kokaen kuunin: Nanamemenana koomuya mesaon uunana meleema Anutu moma laarin munin.

² Uunana meleenin momalaariwaa qaa batuya batuya kokaen kuma nonongi monin: Singisongonana koma konjoratiwutiwaa oomulu ano hamogege kania kania iikawaa kania kuma nonongi. Borogia qanananon aambaa kania kuma nonongi. Gbin koomunonga waabonatiwaa kania kuma nonongi. Anutunon qaanana jen tegoro kamban tetegoya qaa kotakota ewaatiwaa kania kuma nonongi.

³ Momalaariwaa tandoya iikaya kuungo mono toroqen ten koma qen gbiliwombaaajon momakebonja. Anutunon esunmumu nonomakejiwaa so mono akadamunana kuuya mokoloowombaaajon kaparan koma nambonja.

⁴ Kaen nambombaaajon moma iikanon osin kamaawombotiwaajon ama nanbonja. Ejemba koi kaanja ii uugia meleembutiwaajon onombombaaajon amamaankejon: Tosianon uugia kamban monon asariro Anutunon Siwe kalenja onono moma aisoogi Unja Toroyanon susugon onono laligogi.

⁵ Anutu Bunja qaayaa naanja mogi oyanboyan kamban kanagenjaa ku-usujanon uugianon kemero mogi.

⁶ Ii kuuya momago momalaarigia mesaon Anutu gema qegi. Ejemba kaanja ii uugia mombo meleembutiwaajon onombombaaajon amamaankejon. Yononon Anutuwa Meria mepaegon dujanon mombo maripoonon qege kaanja men kamaan ama asuganon gamu qen munkeju. Iikaanja kanon Kraist qenjaaronon jen gamu qen munkeju.

⁷ Ii sareqaa kokawaa so: Konjon kamban mamaga kin namo qaganon kamaan uutanon kemen balon men kelekele mero gawon toyaa welenqequeuranon nene komogi Anutunon balon kotuegoro honja kolooro komakoomo toya yononon ii men kowigianon amakeju.

⁸ *Kaen amakejuto, kowororo ano oro waayawo kanon namonon asugin waamakeji, balon iikanon mono nesambureya kolooja. Toya yononon ii seigowombaaajon momago kaparan koma mambongi honja mende kolooro iima tetegoyanon mono kuugi jewaa.

⁹ Oo wombo alauruna, nononon sareqaa kaen jejonto, ii kilen onjo uugia meleema laligowutiwaajon uuwoi mende anjon. Onjo uugianon Bunja qaawaa honjon asugin somariwaatiwaajon moma awasankaka nanjon. Anutunon honja ii iima metogon onono letoma Siwenon ubuya.

¹⁰ Anutunon kalembone qaganon doogoya mende kolooja. Ononon Anutuwa ejemba soraaya ilaan onoma laligon kouma toroqen ilaan onoma gawon men laligonkeju. Kaen uujopagia Anutu qendeema mugi qabunayanon somariinkeji, iinon gawongia ano uujopagia kawaajon mende duduun tawaya meleema onombaa.

* 6:8: Jen 3.17-18

¹¹ Anana oyanboyon koloowombaaon jejeromonromon ama iikanon awasanaka uuwoi qaa nambutiwaa siinana moma kokaen awelegonkejon: Ononon ana ana Anutuwaaw uugere amakejuti, iikayadeen mono toroqen qendeema laligowu. Akadamugiawo koloowombaaon kaparan koma namonon laligodaborowutiwaa so iikanon mono mende looriwu.

¹² Qezen koloowubotiwaajon mono awelegonkejon. Anutunon oyanboyon iwoi nonomambaa qaa somongoroti, tosanon Anutu moma laarin siimbobologia moma mokosingon iikaana kanon ii buna qen aonkeju. Ononon iyonoo siligia otaawutiwaajon mojon. Kian.

Anutuwaaw soomongo qaa ii uuwoiya qaa.

¹³ Anutunon Aabraham soomongo qaa mun ii iyanaa qata qama jojopan qaayanon jen kotiiro. Monon Anutu uugun uuta laligonagati, saanon iwaa qata qanagato, iikaana mon mende laligorotiwaajon mono iyanaa qata qama jojopan qaaya jero kotiiro.

¹⁴ *Jojopan qaaya ii Aabrahambaaon kokaen jen ijoro, “Niinon mono onanon kotuegon goma. Mono onanon gbiliuruga gombe seiwuya.”

¹⁵ Kaen ijoro Aabraham iwoi mubaatiwaa qaa somongoro eroti, iinon ii honawo koloowaatiwaajon kaparan koma mamboma laligon hona buna qen aoro.

¹⁶ Ejembanon somatagiaa qata qama jojopan qaa jegi momakeju. Jojopan qaagianon qaa jejuti, ii men kotiiro qewagowombaaon amamaagi qaa jejegianon tegoja.

¹⁷ Iikawaa so Anutunon qaaya Aabrahambaa gbiliuruta anana mobombaaon somongon jero. Qaa arena ii monon qewagon utegomambaaon amamaaji, gbiliuruta anana soomongo qaa iikawaa kania ii tororo moma yagowombaaon moro. Kawaajon soomongo qaaya ijoro mutuya kolooro qaa ii mombo jojopan qaayanon jen kotiiro indin woi kolooro.

¹⁸ Anutunon qaa ii jen iikawaa qolomolona jemambaaon amamaaro. Iinon qaa utekuteya qaa ii jengo jen kotiiro, iikanon mono uunana nangowaatiwaajon moro. Kawaajon ijongo ii mono jen kotiiro. Anana balombaa nanamemen bologannga olon koma Anutuwaanon keuma oyanboyon nonombaatiwaajon jejeromonromon nononoti, ii mono koron men mamboma laligojon.

¹⁹ *Oyanboyon koloowombaaon ama mamboma iikawaa uuwoi mon mende amakejon. Jejeromonromonana iikanon uunana kasa mindana tani kaana koloon nono Jiisaswo somongon nonomakeja. Jejeromonromonana kasa mindana koriga iikanon mono nonoononga kanain Siwe jigo gorawaa uutanon uma jigo uuta leelee batugaranon opo sopa eji, ii kaanagadeen koton toroqen Jiisas jinkaron dun kowoganon raji, iwaanon kenja.

²⁰ *Jiisasnon jotamemenana koloon wala eukanon uma jinkaron dun men kaban tetegoya qaa rama ubaa. Kaen Melkizedek kaana jigo gawon galenana wana koloon laligoja. Kian.

7

Jigo gawon galen Melkizedekwaa sundu

¹ *Melkizedek eja ii goman qata Saalem kawaa kin ponja koloon Anutu uutaa jigo gawon galenaga laligoro. Kaana laligoro Aabrahamnon kin ponja ponja manja qen haamo ama onoma eleema gomanon karoti, kaban iikanon kan Aabraham mokoloon kotuegon muro.

² Kotuegon muro esuhinaya kuuya mendeema tenonja motomotoonj (1/10) menj nandunaga ama muro. Melkizedek qa iikawaa kania ii “Nanamemen solanjaa kinj ponja.” Qataa so wala “Nanamemen solanjaa kinj ponja” kolooro ano torogon kaanagadeen “Saalembaa kinj ponja” laligoro. Saalembaa kinj ponj qa iikawaa kania ii “Luaewaa kinj ponj.”

³ Melkizedeknonj nemunmanja qaa, sakitiuruta qaa, kolokoloo kambanja qaa ano koomuya qaa.* Kaen jigo gawon galen waja koloon kamban tetegoya qaa laligon ubaa. Iinonj Anutuwwa Meriaa tani kaanja kolooja.

⁴ Wanjalenana Aabrahambaa godaqeqe silianonj Melkizedekwaa kania qendeeno ii mono kokaen iima asariwu: Aabraham anj esuhina iwoi akadamuyawo kalugon menj karoti, iyonoononga boro woi (10) kuuya gosin bakaya motoongo menj Anutuwwa nandun ano. Kawaaonj Melkizedeknonj onanonj uuta somata qaita monj kolooja.

⁵ *Anutunonj Kana qaanonj qaa kokaen jenj kotonj nononota eja, “Liwaiwaa gbilinonja eja kuun ononji jigo gawon meme (Liwai) koloogi kanageso onononj mono esuhinagia boro woi (10) kuuya gosin iikanonja bakaya motoongo menj Anutuwwa nandun ama onomakebu.” Yonononj onj kaanja Aabrahambaa gbiliuruta koloojuto, ii kilenj iyangiaa kanagesourugia onj borogianonga nandunana ii bunja qenj aonkebu.

⁶ Jenkooto qaa kaen ejato, Melkizedeknonj Liwaiwaa gbiliga monj mende kolooja. Ii kilenj Aabrahamnonj Anutuwwa soomongo qaa moma anjonj koma laligon esuhinaya gosin tenonga motoongo (1/10) menj Anutuwwa nandun anoti, ii bunja qenj aonj kotuegon muro.

⁷ Somatananaa newo baagianonj laligojonj, iyonononj mono kotuegon nononji laligojonj. Qaa ii qakoombombaaonj amamaankejonj.

⁸ Kanageso anana tenonga motoongo (1/10) menj Anutuwwa nandun amakejonj, ii balombaa jigo gawon meme (Liwai) yonononj bunja qenj aonkeju. Yonononj namononj laligon komunkejuto, Siwenonj eukanonj mombaaonj nanjonj jegi kotiin laligon ubaati, iinonj mono ii bunja qenj aonkeja.

⁹ Aabrahamnonj esuhinaya gosin boro woi kuuya iikanonja bakaya motoongo (1/10) menj Anutuwwa nandun anoti, iinonj ii gbilia Liwaiwaaonj kaanagadeen waladeen ano. Kaen jenin saanonj sokonaga. Kamban kokaamba tenonga motoongo (1/10) menj Anutuwwa nandun amakejonj, ii benjana Liwaiwaa gbiliurutanonj bunja qenj aonkeju.

¹⁰ Kaanagadeen mundunja Liwai kolooawaatiwaa romongon iwaa nandun anoti, iikawaa kania ii kokaen: Liwainonj amboyaa sele busunonj raro Melkizedeknonj mono kamban iikanonj kanj Aabrahambo aitonjori. Kianj.

Melkizedek ii Jiisaswaa sareya kolooja.

¹¹ Anutunonj Kana qaanonj Israel kanageso jenj kotonj nonono iikawaa so Liwai tuunonga eja kuun ononin jigo gawon galenana koloonkegi. Gawon ii megi iikaanja kanon akadamunana kuuya mokoloowonagati eenj, anana jigo gawon galen qaita mombaaonj mende amamaawonaga. Gawon iikawaa honanonj mende sokonotiwaaonj ama Jiisasnonj mono Melkizedek kaanja asugiro. Ejembanonj ii Aarombaa arenja so mende kuugi asugiro.

¹² Jigo gawon galen gawonaa kanianonj utegoji, kamban iikanonj Kana qaanonj mono kaanjadeen utegoja.

* **7:3:** Bunja Qaanonj Melkizedekwaa nemunmanja ano sakitiuruta, kolokoloo ano koomu kambanja ii mende jenj asarija. * **7:5:** Janj 18.21

¹³ ‘Jigo gawon galen qaita mon,’ qaa ii Ponnanajaan jejonto, iinon Liwai tuunnonnga qaagoto, mono tuun monnonnga kolooro. Tuun iikawaa eja monnon jiwowon jigowaa alatanon nama gawon mende men laligoro.

¹⁴ Ponnananon Juuda tuunnonnga kolooroti, qaa ii asuganon eja. Moosesnon Juuda tuun yononon jigo gawon galen kombutiwaa qaa mon mende jero.

Jigo gawon galen Melkizedek kaanja mon

¹⁵ Kawaajon jigo gawon galen mon Melkizedekwaa tani kaanja asugiji, iikanon mono qaa jejonatiwaa hona ii asuganondeen qendeen sokonja.

¹⁶ Iinon namo ejembanon Kana qaa otaan tuunaa so jen kotogitiwaaajon ama jigo gawon galen mende kolooroto, laaligo kombombanja mende aliwaati, iikawaa ku-usunanon mono nemun koma muro jigo gawon galen kolooro.

¹⁷ *Monnon iwaa kania nanjon jero Buna Terenon kokaen eja, “Giinon Melkizedek kaanja jigo gawon galen koloon kamban tetegoya qaa laligon uba.”

¹⁸ Anutunon kaen jen jenkoto mutuya ii qewagoro. Qaa mutuya iikawaa ku-usunanon qaono ilaan nonombaatiwaaajon amamaankeji, iikawaajon ii qewagoro.

¹⁹ Kana qaanon ejemba akadamunana mokoloowombaaajon mende ilaan nonono. Qaago. Kawaajon qaa aren mutuya qetegon kitianon jejeromonromon awaa soro nononja. Anana jejeromonromon iikawaa qaganon nama saanon Anutuwa kosianon kema qama koolinkebona.

²⁰ Anutunon jigo gawon galen dongogaa qaaya jen ii jojopan qaayanon jen kotiiri. Kaen anoto, jigo gawon galen tosaanja yonoo qaagia ii jojopan qaanon mende jen kotiigi kilen kaen angi.

²¹ *Tosianon jigo gawon galen een koloogito, Anutunon Jiisas kuun qaaya ii jojopan qaayanon jen kotiin kokaen ijoro,

“‘Giinon mono jigo gawon galen koloon kamban tetegoya qaa laligon uba.’ Ponnon jojopan qaa jen kotiiroti, qaa ii mombo mende utegowaa.”

²² Jojopan qaa iikawaajon ama Jiisasnon mono soomongo aren gbiliaa hona koloowaatiwaa galen koloon nanja. Kaen Anutu ano ejemba batunananon gawon men laligoja. Soomongo aren iikanon walaga uugun awaa soro kolooja.

²³ Jigo gawon galen tosaanja ii wala eenanon mamaga laligogi. Komun gawongia toroqen mewombaaajon amamaagiti, iikawaajon ii mamaga laligogi.

²⁴ Yononon mamaga laligogito, Jiisasnon kamban tetegoya qaa laligon ubaati, iikawaajon jigo gorawaa galen gawon ii tetegoya qaa men laligon ubaa.

²⁵ Gawon ii men laligojiwaaajon ama Jiisasnon ejemba iwaanon kagi unuano Anutuwa kosianon kemakejuti, ii saanon kotiin hamo qen onono qaagianon komunkeja. Kamban so yonoojon ama Anutu qama koolinkejiwaaajon laligoji, iikawaajon mono saanon hamo qen nonondaboronkeja.

²⁶ Jigo gawon galen waja kaananon mono saanon sokoma nononja. Iinon toroya koposowaa qaaya qaa ano soraaya kolooja. Anutunon Jiisas singisongo ejemba ananaanonga tirin koton wano Siwe jakeya kuuya koton euwaa euyanon uma qaita mon koloon laligoja.

27 *Jigo gawon galen tosanon somana somana wala iyangiaa singisongogiaajon ama iikawaa gematanon kanageso yonoo singisongogiaajon ama oronon siimolon oon laligonkegi. Jiisasnon anaa sele busuya qeleeno siimolon oonoon kaana ama mugi iikaana kanon kanageso ananaa singisongonana ii indin motoongo iikanondeen koma konjoratiro sokondabororo. Kawaajon Jiisasnon ii jigo gawon galen tosaana kaana kamban so amakebaatiwaajon mende amamaaja.

28 Anutunon Kana qaaya Mooses muro kawaa so ejembanon eja ii kuun onongi jigo gawon galen wana koloonkeju. Balon eja yononon ku-usungia qaa laligojuto, Anutunon oyanboyan koloowombaa qaaya ii kanagen nonoma ii jojopan qaayanon jen kotiiroto, iikawaa so Meria kuuro wanjana kolooja. Wanjana iinon mono akadamuya korebore mokoloon kamban tetegoya qaa kotiga laligon uma laligowaa. Kian.

8

Soomongo aren gbiliaa jigo gawon galen wana

1 *Qaa jejon, iikawaa qaa kota wana ii kokaen: Anana jigo gawon galen wanjana koloojon. Wanjana iinon Siwe gomanon uma Uutanana iwaa jinkaron dun rara kooronon boro dindinanon raja.

2 Opo sel jigo hona ii Siwenon eja. Ii namo ejanon memeta qaagoto, Ponon ano ii mero. Jigo gawon galen wanjana iinon opo sel jigowaa uuta leegen qata kowoga toton iikanon laligon Anutu welen qemambaa gawona menkeja.

3 Balombaa jigo gawon galen wana kuuya ii nandun kalen Anutuwaajon ama oronon siimolon oon laligowutiwaajon kuun onomakejon. Iikawaa so jigo gawon galen wanjana Jiisasnon kaaniadeen anj Anutuwa nandun ama muro.

4 Mooseswaa Kana qaawaa so nandun kalen Anutuwaajon amakebonatiwaajon eja kuun onongi laligoju. Kawaajon jigo gawon galen wanjana iikanon namonon laligonagati een, iinon mono balombaa jigo gawon galen koloomambaaajon amamaanaga.

5 *Balombaa jigo gawon galen yononon balombaa jiwowon jigonon Anutu welen qewombaa gawona menkeju. Jigo iikanon Siwe jigo gorogaa sareya ano unaya kolooja. Moosesnon jigo opo selnon memambaaajon anoti, kamban iikanon Anutunon Siwe jigoyaa aren ii isaano. Aisandaboron galen meme qaaya kokaen ijoro, "Moba, baananon laligona aren qendeema gombeti, iwoi kuuya mono iikawaa so tororo otaan mewa." Iikawaa so opo selnon jiwowon jigo gora mero iikanon Siwe jigowaa qerewena kolooro.

6 Anutunon oyanboyan koloowombaa soomongo qaa gbilia nonono iikanon soomongo qaa walaga uugun awaa soro kolooja. Soomongo qaa iikanon aren gbiliaa tandoya kolooja. Soomongo aren gbilia iikanon mono aren walaga uugun qabunayawo kolooja. Qabuna iikawaa so Jiisasnon soomongo aren gbiliaa gawona awaa soro ii buna qen aon Anutu ano ejemba batunananon nama ilaan nonomakeja. Gawona iikanon mono balombaa jigo gawon meme ii mamaga uugun akadamuyawo kolooja.

7 Soomongo aren mutuyan koposowaa qaaya qaa koloon sokonagati een, soomongo aren kanagenanon koloowaatiwaajon mono een mende mambombonaga.

8 *Kaento, ejembanon kilen boligi Anutunon kanagia mokoloon jen onoma kokaen jero,

- “Pon niinon kokaen jen kotojen: Mobu! Kamban mon kan kuuwaati, iikanon Israel tuun ano Juuda tuun onowo soomongo aren gbilia aman.
- ⁹ Niinon ambosakonurugia borogianon men Iijipt kantrinonga unuambe seleenjen kagi yonowo soomongo aren ambeto, yononon noo soomongo aren ii mende qokotaan ten kongi. Kawaajon niinon kaanjadeen ii gema unuwe. Pon niinon kaen jen kotojen. Soomongo aren gbilia amanati, ii Buna qaa walagaa so qaago.
- ¹⁰ Kaana qaagoto, kamban iikanon kan kuuro Pon niinon Israel kan-ageso yonowo soomongo aren gbilia kokaen ama jema: Niinon mono neenaa Kana qaana kuuya ii yonoo roromongogianon ama uugianon tere kaana oowe ewaa. Kaen ama yonoo Anutugia koloowe yononon mono noo kanagesona koloon laligowuya.
- ¹¹ Kamban iikanon somata ano melaa ii korebore noo kanana moma yagon laligowuya. Kawaajon boi monjon Pombaa kania mobutiwaajon batugianon mende kuma onoma laligowaa. Datanon koga kokaen mende ijowaa, ‘Gii mono Pon moma yagowa.’
- ¹² Kokaembaajon nii moma yagon noma laligowuya: Niinon nanamemengia bologa ii songbama mesaomana. Singisongogia mono duduun ii mende toroqen romongomana.”
- ¹³ Anutunon soomongo arena kanagenajon “Gbilia” jen iikaana kanon soomongo aren mutuyajon “Mono walaga kolooro,” jero kania kaen kolooro. Qaa aren monjon kamban koriga en walaga kolooji, iikanon mono alimambaa anja. Kian.

9

Balombaa opo sel jigonon Anutu kokaen mepeseegi:

- ¹ Anutunon soomongo aren mutuya ama iikanon kaanagadeen waeya men mepeseewombaa arena ii jen kotooro otaagi. Ii otaan namonon opo sel jigo gora megii ero.
- ² *Anutuwa opo sel jigo gora ii kokaen megii: Jigo uuta mutuya kanon lambewaa dun rarata ano bered kowoga ii Anutuwa jaasewanon nene dunjon Anutuwa buna angii raro. Jigo uuta iikawaa qata ii jigo uuta toroya
- ³ *Kawaa gematanon uuta mon qata jigo kowoga toton ii ero. Jigo uuta woi yoro batugaranon opo sopa nano.
- ⁴ *Jigo uuta kowoga toton iikanon jinin onjoombaa alata ano soomongo arembaa bokis ii eri. Alata ii goulon memeta ano bokis selia ii kuuya goulon tuuruya kolooro. Paora qata mana ii goul monjon ama bokis iikawaa uutanon galen komakegi. Kaanagadeen Aarombaan taa gbaru sota junjuna ano Anutunon soomongo arena jamonon oro ilana ii bokis iikawaa uutanon galen komakegi. Bokis uutanon iwoi karon ii kaen egi.
- ⁵ *Bokis qaganon borosowo gajoba woi goulon memeta ii nani. Ii Anutunon kosere laligoro asamaranana sareya ii kolooro. Borosowo woi ii engangara kotuma bokis ununa turun nani. Bokis ununa ii Anutuwa koma konjoratiwaa duna kolooro. Qaa motomotoon ii kamban kokaamba ana ana tororo amin monjatiwaa so qaago.

* 9:2: Eks 26.1-30; 25.23-40 * 9:3: Eks 26.31-33 * 9:4: Eks 30.1-6; 25.10-16; 16.33; Jan 17.8-10; Eks 25.16; Dut 10.3-5 * 9:5: Eks 25.18-22

⁶ *Anutuwaa opo sel jigo gorawaa iwoi kuuya ii kaen arengogi ero jigo gawon galen yononon kamban so jigo uuta mutuya kanon uma Anutu welenja qen gawongia men laligogi.

⁷ *Kaana laligogito, jigo gawon galen wana iinondeen gbani so indina motoongo kanon jigo uuta kowoga totoon iikanon uma laligoro. Sa men iikanon uma anaaon ano kanageso yononon poumapou qaganon singisongo angiti, mono iikawaajon ama siimolon on sa maaro kamaaro.

⁸ Kaen arengon angi Una Toroyanon sare ii qendeema iikanon ejemba kokaen kuma nonoma laligoro: Jigo uuta mutuyanor toroqen nanji, kamban iikanon Anutunon jigo uuta kowoga totoon iikawaa kania ii asuganon mende inisaano laligogi.

⁹ Qaa ii kamban kokaambaa sareya kolooja. Kania ii kokaen: Ejembanon kalenja kalenja nandun ama siimolon men kagi onkejuto, uugianon kilen luae mokoloowombaaon amamaankeju. Uugianon singisongo angitiwaaon ama tilooro siimolon men kan Anutu waa jigo goranon uma qama koolinkejuto, iikanon mono singisongogia koma konjoratiwombaaon amamaankeju.

¹⁰ Nene kalen ano apu kalen men kan kema koma kan koma angi oomulu kania kania men onomakejuto, kaen selewaa jenkootoya kayagadeen otaankeju. Iwoi ii wala sokono ama laligogito, Anutu waa aren gbiliaa kambanon kan kuuro iikanondeen kanain mende toroqen sokombaa. Kian.

Kraistwaa sayaa kania

¹¹ Kraistnon kan oyanboyan nonomakejiwaa jigo gawon galen wana kolooroti, iinon balombaa opo sel jigo ejanon memeta iikanon mende uro. Kaen qaagoto, Siwenon jigo gora raji, mono iikanon uro. Jigo gora iikanon uuta qaita mon kolooja. Asamararananon mono akadamuyawo.

¹² Iikanon uma jigo uuta mutuya koton meme ano bulmakao meria yonoo sagia mende men keno. Kaen qaagoto, iyanaa saya maaro iikanon nemun koma muro Siwewaa jigo uuta kowoga totoon iikanon uro. Iikanon kamban motoongowaa so uro tegon sokonota eja. Dowenana kaen men oyanboyan koloowombaaon kondooro kamban tetegoya qaa sokoma en ubaa.

¹³ *Wala namonon meme ano bulmakao ejia unun sagia men kan bulmakao embia kowina kanon siimolon on iikawaa bugaaon kaanagadeen men kan ejemba kokojinjingiawo iikanon qeesan onomorigi sokoma onono. Kaen hamo qen onongi iikanon selegia songbama men sorain onono laligogi.

¹⁴ Kaen angiti een, Kraistwaa sayanon mono kamban kokaamba hamoqege tani ii mamaga uugun kokaen ama nonomakeja: Sayanon mono uunana tilooro songbama nanamemenana koomu kotigaa buna koloowonatiwaa so ii koma konjoratinkeja. Kaen ama nonono laaligo Toya Anutu welenja qewombaa gawon ii mono afaangon men laligowonja. Una Toroyanon laligon kouma tetegoya qaa laligon ubaati, iinon mono Kraist ilaan muro koposoya qaa laligoroto, ananaajon ama iyanja qeleema aon Anutu waa siimolon lama kolooro.

¹⁵ Kania kokaembaajon Kraistnon soomongo aren gbiliaa galen wana kolooja: Anutunon ejemba oyanboyan koloon kamban tetegoya qaa kaana laligowombaa qaa somongon onoonoti, iyononon iwoi ii buna qen aowutiwaaon moja. Kawaajon ama Kraist kuuro Anutu ano ejemba batunananon uumotoon ambombaa gawon men laligoja. Soomongo aren mutuyaa

* 9:6: Jan 18.2-6 * 9:7: Lew 16.2-34 * 9:13: Lew 16.15-16; Jan 19.9, 17-19

kambananon ejembanon kana uugun singisonjo angi iikanon somongon onono laligogiti, Kraistnon ii iikanon isama onomambaajon ama komun dowegia mero.

¹⁶ Monnon ilawoilaya kuuya laaligoya tegowaati, kamban iikanon aliaa bunaya koloowaatiwaajon jen kotorota qaa eji, alianon iwoi ii uulanawo mende mewaa. Uulanawo qaagoto, qaa toyanon komuro kanianon asuganon asugiro iigigo kamban iikanon ii saanon mewaa.

¹⁷ Jaawo laligoro kamban iikanon qaaya iikanon honawo mende koloowaato, qaa toyanon komurogo qaayanon mono esunawo koloowaa.

¹⁸ Qaa iikawaa so soomongo aren mutuya ii kaanagadeen oro saya mende maabuyagati een, mono honawo mende koloona.

¹⁹ *Aren mutuyaa hona ii kokaen kolooro: Moosesnon Kana qaawaa jenkooto qaa kuuya ii kanageso kuuya yonoojon weengongo bulmakao meria ano meme unuro sagianon kamaaro. Kamaaro ii men apuwo mindirin lama juya osoga nezongbala men gumion susuyanon somongon sanon qendungan qeesaaro Kana qaa Tere lama selianon on lipingiti, ii moriro. Ii moringo kanageso kuuya batugianon liligon sa apunon qendungan qeesaan giliro iikanon onomori.

²⁰ Kaen onomoring kokaen injoro, "Anutunon qaaya ten kombutiwaajon jen koton onoma onowo soomongo anji, mono iikawaa sayaga koi."

²¹ *Kaen injon toroqen opo sel jigo gora ii kaanagadeen sa iikanon qendungan giliro moriro. Hamoqege gawon mewutiwaa akadamu ilawoila kuuya ii kaanagadeen qendungan giliro moriro.

²² *Anutuwa Kana qaanon jen kotojiwaa so ii me woi kuuya ii mono sanon songbanin soraaya koloonkeja. Kawaaajon monnon sa mende maanagati een, Anutunon singisongonana mende mesaonaga. Kian.

Kraistwaa sayanon singisongonana koma konjoratinkeja.

²³ Namowaa jigo goraya ii Siwewaa jigo gorawaa sareya ano unauwaya. Namonon jigo ano iwaa borotere ano borosowo ii siimolon onoon ama iikaan kanon hamo unugi soraaya koloogi sokonoto, Siwe jigo gorawaa ilawoilawaajon ii mende sokonja. Kawaaajon Kraistnon siimolon onoon qaita mon anoti, iikanon mono Siwe jigonon uma iwaa ilawoilaya kuuya hamo unuro soraaya koloogi sokono. Siimolon onoon qaita mon iikanon mono namowaa siimolon onoon ii uugun akadamuyawo kolooro.

²⁴ Iikawaa kania ii kokaen: Kraistnon jiwowon jigo uuta kowoga toton ejanon memeta iikanon mende uro. Namowaa jigo goraya ii Anutuwa jigo goraya honaa unauwaya kolooro. Kraistnon mono Siwe goman hona iikanon uma kamban kokaamba ilaan nonomakebaatiwaajon jotamememana koloon Anutuwa jaasewanon asuginkeja.

²⁵ Namowaa jigo gawon galen wanon gbani so oro sagia men jiwowon jigo uuta kowoga toton iikanon uma laligoro. Kraistnon iikawaa so mende amakeja. Iinon Siwe gomanon indin mamaga mende uro. Anutuwa siimolon lama kolooro gbani so qenkebutiwaajon ama eu mende uro.

²⁶ Indin motoongonon mende sokonagati een, iinon mono Anutunon Siwe namo mokolon oronoti, kamban iikanon kanain siimboboloya kanjanawo moro indin seiseiya koloona. Kaen qaagoto, namowaa kambananon tegomambaajon ano kamban kokaamba indin motoongogadeen singisonjo koma konjoratiwaatiwaajon ama asugiro. Asugin iyan siimolon onoon kaan ama mubutiwaajon ama aoro.

²⁷ Namo ejemba ananaa arenana ii kokaen eja: Anana kamban monnon komuwonja ano iikawaa gematanonj Anutunonj qaanana gosinj jen tegon nonombaa.

²⁸ *Arenj iikawaa so Kraistnonj kaanjadeen ejemba seiseiya ananaa singisongonana koma konjoratiwaatiwaajonj indinj motoongowaa so kan iyanja siimolonj oonjoonj kaanja ama mubutiwaajonj ama aoro. Iinonj kamban monnonj eleema kawaa. Singisongowaajonj ama mombo mende kawaato, ejemba asugiwaatiwaajonj mambomakejonj, mono anana oyanboyon nonoma nunuambaatiwaajonj ama asugiwaa. Kianj.

10

Indinj motoonggo koomunonj ama aoro sokondaborota eja.

¹ Kana qaa walaga iikanonj oyanboyonj koloowombaa kania honja ii mende kolooroto, oyanboyonj asugiwaatiwaa unajunaya iikaya ero. Anutuwa Kana qaawaa kania kaen ejiwaajonj ama ejemba Anutu mepeseewombaaajonj jigo goranonj kamban so umakejuti, iyonononj mono letoma akadamugiawo koloowombaaajonj amamaankeju. Yonononj kamban tetegoya qaa nandun kalen menj kanj ama siimolonj oonjoonj iikayadeen gbani so toroqen ama laligogito, iikanonj mende sokono.

² Iikanonj sokonagati eenj, siimolonj oonjoonj ii saanonj mesaowuyaga. Jigo goranonj Anutu waeya menj mepeseegiti, iyonononj indinj motoonggo hamo unugi soraaya koloodaborowuyagati eenj, iikaen mono singisongogiaa gamuya ii mende toroqen mobuyagato, ii toroqen mogi. Kawaajonj oro kalen ii toroqen nandungiaga amakegi.

³ Gbani so siimolonj oonj laligogiti, iikanonj mono toroqen singisongogiaa gamuya ii jen gbilinj onono laligogi.

⁴ Bulmakao ejia ano meme yonoo sagianonj mono singisonngo koma konjoratiwaatiwaajonj amamaankeja. Ii batogogito, osinj laligonj kougi.

⁵ *Kawaajonj Kraistnonj namononj kamaanj asugiroti, kamban iikanonj kokaen jero,

“Anutu, giinonj nandun kalembaaajonj ano siimolonj oowutiwaajonj mende koposongonj laligonato, namononj laaligowaa selia ii mozonjonj nona.

⁶ Siimolonj oonj singisongogiaajonj ama nandun kalenja kalenja ama laligogiti, ii iima kawaajonj mende aisoonj laligona.

⁷ Kamban iikanonj kokaen ijowe, ‘Anutu, moba, niinonj koi kajej.

Noo kanana ii papia liipinja iikanonj oogita eja. Iikawaa so mono goo uusiingaa so ama menj laligomanja.’ ”

⁸ Wala kokaen jero, “Nandun kalen ama siimolonj oonj singisongogianonj solananiwaatiwaajonj iwoi kania kania ama laligogiti, iikawaajonj mono siinganonj mende kolooro moma laligona. Ii iima kawaajonj mende aisoonj laligona.” Iwoi ii Kana qaa walagaa so toroqen amakejuto, ii kilen kaen jero.

⁹ Kawaa gematanonj qaa kokaen jero, “Anutu moba, niinonj mono koi kanj goo uusiingaa so ama menj laligomanja.” Kaen jen Anutu waeya menj mepeseewombaa kania mutuya ii qewagonj kana gbilia kuuro.

¹⁰ Anutuwa uusiinanonj nemun koma muro selianonj siimolonj oonjoonj kaanja angi tegorotiwaajonj mono tak kotonj nonono soraaya koloodaboroninj. Indinj motoongowaa so selia qeleenoti, iikanonj mono kamban so sokoma enj ubaa.

11 *Kambanja kambanja jigo gawon galen kuuya yononon nama jigo gawongia menkeju. Suulan siimolon iikayadeen oonngo oon amakejuto, iikanon singisongogia koma konjoratiwombaajon amamaankeju.

12 *Iikanon amamaankejuto, Siwewaa jigo gawon galen wana Jiisasnon mono indin motoongowaa so singisongowaaajon ama selia qeleeno kamban tetegoya qaa sokoma en ubaa. Namonon siimolon oonoon kaanja nama mugi Siwe jigonon uma Anutuwa boro dindinanon raja.

13 Iikanon rama kamban batuya kokanon Anutunon tuarenjenuruta ritan kamaan unjuro Kraist kaniaa doya* koloogi otokorian maabombaajon mamboma laligoja.

14 Indin motoongowaa so koomunon ama aoro siimolon oonoon kaanja ama mugi iikanon sokondabororo saanon ejemba tak koton nonono soraaya koloowombaa so koloojon. Kaen saanon menj letoma nonono akadamu-nana kuuya mokoloon kamban tetegoya qaa iikaanja laligon ubonja.

15 Unja Toroyanon kaanagadeen qaa ii nangon jero mojon. Wala qaa kokaen jerota eja:

16 **“Pon niinon kokaen jejen: Kamban tosiannon tegoro iikanon mono soomongo aren gbilia yonowo amanati, ii kokaen: Niinon Kana qaana kuuya ii uu konongianon ama momogianon tere kaanja oomaña.”*

17 *Kaen jen kokaen toroqero, “Niinon yonoo singisongogia ano nanamemengia jeulalana angiti, iikawaajon duduun ii mende toroqen romongon laligomaña.”

18 Qaa iikawaa so honja kolooro Anutunon singisongonana mesaoro qaanananon tegorotiwaajon singisongonanaajon siimolon oowombaa so mende koloaja. Kianj.

Anutuwo kaparan koma laligowombaajon nonono.

19 Kawaajon uumeleen alaurunana, Jiisaswaa sayanon songbama nonono mono saanon Anutuwa jigo uuta kowoga toton iikanon ubonja. Kaen moma laarin kotiin uuwoi mende amakejon.

20 Jiisasnon kana kekenaa kana gbilia meleuro ano laaligo kotigaa kania koloon nononja. Kana ii iyanjaa selia qeleema iikaanja kanon meleurota eja. Kana ii riin Anutuwa jigoyaa opo sopaya koton jigo uuta kowoga toton iikanon ubonja. Jiisaswaa selianon nemun koma nonono opo sopaya ii saanon kotowonja.

21 Jiisasnon jigo gawon galen uuta koloon nonomakeja. Iinon Anutuwaanon kanageso kuuya galen koma nonoma laligoja.

22 *Kanja laligojiwaajon anana mono gbingbaon mesaon uuwoi kuuya yakarin pondangadeen momalaari qaganon nama Anutuwa kosianon kema qama koolin laligowonja. Sayanon qeesaaro nonomorin uutilotiloonana songbano soraaya koloon laligowonja. Unananon mende toroqen jen nonono mono awasankaka laligowonja. Apu taanja arinin menj taalin nonono iikaanja mono Anutuwo qokotaan laligowonja.

23 Anutunon oyanboyon koloowombaa qaa somongon nononoti, iinon mono qaaya pondan otaan ananawo nanja. Kaen nanjiwaajon ama iikaanja koloowombaajon mamboma jejeromonromon ama jokoloonkebonja. Iikanon mono kongbara mesaon zen nama kotiin laligowonja.

* 10:11: Eks 29.38 * 10:12: Ond 110.1 * 10:13: Kereuruta menj kamaan onjoma haamo ama gamu qen onombombaajon kanagianon riwagong qagianon do kanja rilanjin laligogi. Juuda yonoo kanagia kian. * 10:16: Jer 31.33 * 10:17: Jer 31.34 * 10:22: Lew 8.30; Eze 36.25

²⁴ Uujopa ano nanamemen awaa ambombaajon mono uukuukuu men nanjon aon laligowonja. Kaanja laligowombaajon mono pondan galen men aon laligowonja.

²⁵ Tosianon iyangiaa uumeleen kanagesowaa ajoajoroogia mesaonkejuti, anana mono sili iikawaa so mende ama laligowonja. Kaen qaagoto, Pon kawaatiwaa aiweseya iima kambananon dodowiji iikaan mojon, iikawaa so mono kaparan koma kotiin uukuukuu men aon laligowonja.

²⁶ Buna qaa hona momago ananaa ainjon singisongo lan ambonati een, singisongonana iikawaajon mono nandun jiwowon mon ambombaajon amamaawonja. Siimolon onjon mon ii mende ilaan nonombaa.

²⁷ *Ii mende ilaan nonombaato, Anutunon qaanana ii jen tegon irona meleen qanananon ubaatiwaaajon mamboma jenenana ororo keenana moma laligowonja. Anutunon tuarenjenuruta gere gagirion onjoowaati, iikawaa usuna kayadeen koloowaatiwaaajon mono mamboma laligowonja.

²⁸ *Monjon Mooseswaa Kana qaa gema qeji, ii mono qaa Jakeyanon ongi woi karonon qaaya nanjon jegi qaayawo koloowaati een, ii mono mende kiankomun mugi koomuwaa buna koloowaa.

²⁹ *Kaen koloowaato, ejemba mon kokaanja iwaa qaayaajon mono nomaen romonjoju? Monjon Anutuwa Meriaa qaaya kanaanon rikotaan gilinkeja. Soomongo aren gbiliaa sayanon tak koton muro soraaya kolooro, sa ii iwoi omayaa kaanja men kamaan amakeja ano kalenmorian Toya Una Toroya ii mepaegon munkeja. Monjon kaanja kolooro Anutunon qaaya gosin irona dawiwaa so muro sokonaga? Kana qaa qotogon koomuwaa buna koloowombaa so koloojonto, Anutunon ejemba kaanja irona ii mono gere gagiriawo kuun muro qaganon uro siimbobolo honombononja mende moma laligowaa. Naa siimbobolonon sokoma munaga? Iwaa kaniaajon mono nomaen romonjoju?

³⁰ *Qaa mon kokaen eja, “Jena jewe, nuna guwe, ana ambe ii noo gawonga. Niinon mono ejemba qaagiaa irona meleemana.” Toroqen qaa mon kokaen jerota eja, “Ponjon kanagesouruta onoo qaagia gosin jen tegowaa.” Mon moronon kaen jeroti, nononon ii moma mujon.

³¹ Anutu laaligo Toyaa jaanon nama kamaan nunuro boria-nonunuwaati, iikanon mono kanjanawo totoon koloowaa. Kian.

³² Looriwubotiwaajon kokaen jejen: Anutuwa asasaganon karo buna qen aon asarigiti, mono kamban mutuya ii romonjon laligowu. Kamban iikanon momalaariwaa manja qen siimbobolo mamaga mokolon ii kilen aon oron nuuguna guuguwe ama nama kotiigi. Ii mende duduuwu.

³³ Kamban tosaanon gamu qen onongi konajilin mogi qenjaaronon injigigiin laligogi. Kamban tosaanon alaurugia tani kaanagadeen ama onongi yonoo koorongianon nanji.

³⁴ Tosaanja kapuare mirinon onongi ragiti, mono ii injiima siimbobologia motoon moma laligogi. Esuhinagia kisiyaen qen kopepereen megiti, ii mono korisoro qaganon moma anjon koma laligogi. Siwewaa tiwomaleku qaita mon mende aliwaati, ii en ononjiwaaajon moma iikawaajon ulunkolen moma laligogi.

³⁵ Kawaajon awasankakagia mono kamban kokaamba mende gilin mesaowu. Ii mende mesaogi Anutunon mono iikawaa tawaya somata onombaa.

* 10:27: Ais 26.11 * 10:28: Dut 17.6; 19.15 * 10:29: Eks 24.8 * 10:30: Dut 32.35, 36

³⁶ Anutunonj iwoi onombaatiwaa qaa somongorota eji, onononj ii bunja qenj aowutiwaajonj nanju. Kawaajonj Anutuwaawaa uusiina otaanj lombo moma mokosingonj kaparanj koma laligowuti eenj, Siwewaa bunjaya iikanonj mono onjoo bunja koloowaa.

³⁷ *Kokaembaajonj mono nama kotiinj laligowu: Kambanj torodaamonj iikayadeenj mono toroqenj mamboninj

“Mombo kawaati, iinonj mono kanj kuuwaa. Kambanja mende qenj koriro ubaato, kambanja so tororo kawaa.

³⁸ Tororo kawaato, noo alananonj nanamemenj dindina otaankeji, iwaa momalaarianonj mono nemunj koma muro kotiinj laligonj ubaa. Mombo eleema momalaaria mesaowaati eenj, ii mende sokono uunanonj iwaajonj mende aisooowaa.”

³⁹ Qaa kaenj ejato, nonononj ejemba uugia mombo eleema momalaarigia mesaonj gere siawaa bunja koloowuti, iyonjoo tuungianonj mende nanjon. Kaenj qaagoto, momalaarinana ii mono galenj koninj Anutunonj hamo qenj nonono laligonj Siwe gomanonj ubonatiwaa so koloojonj. Kianj.

11

Ejemba momalaarigiaajonj ama iwoi kokaenj kolooro:

¹ Momalaariwaa kania ii kokaenj: Iwoiwaajonj jejeromonjromonj anjonj, ii koloowaatiwaajonj mono kotiinj uuwoiya qaa moma laarijonj. Iwoi mende ii-iita iikawaa so ama menj honja iibombaajonj mamboma awasankaka nanjon.

² Monowaa monoyanonga kanainj ejemba momalaarigianonj nemunj koma onjono uugia meleenji Anutunonj injihiro sokono jenj qeangonj onjono laligogi.

³ *Momalaarinananonj nemunj koma nonono iwoi kuuyaa kania ii kokaenj moma asarinkejonj: Anutunonj qaaya jenj kotonj iikanonj Siwe namowaa ilawoila kuuya mokolooro. Kawaajonj kambanj kokaamba iwoi iimakejonj, ii iwoi ii-iita iikanonja mende letoma kolooro.

Aabel, Eenok, Nooa yonjoo momalaarigia

⁴ *Kein (Kain) Aabel yorononj Anutuwaajonj siimolonj oori Aabelnonj uuta meleenonj momalaarianonj nemunj koma muro tororo tenj kono kaasoyanonj dindina uro. Kaenj uro Anutunonj siimolonja iiro sokono jenj qeangoro. Jenj qeangonj Aabelnonj solanja kolooroti, Anutunonj qaaya ii nanjonj jero momalaarianonj nemunj koma muro moro. Kaanja moma laligonj komuroto, ii kilenj kambanj kokaamba nanamemenja moninj qaa iikanonj mono toroqenj uunana kuunj nanjonj nonomakeja.

⁵ *Eja gata Eenok iinonj wala eenanonj uuta meleenonj Anutunonj qaaya nanjonj jenj qeangoro moma iwaa jaayanonj sokoma laligoro. Kaenj laligonj kouro momalaarianonj Eenok nemunj koma muro Anutunonj jaawo wano Siwenonj uro. “Anutunonj wano eu uro toroqenj mokoloowombaajonj amamaagi.” Bunja Tere iikawaa so Eenok momalaarianonj angonj koma muro mende komuro.

⁶ Uuta Anutuwaanonj meleenji, iinonj qaa kokaenj moma laariwaa: Anutunonj laligoja ano Anutunonj ejemba iwaa jaayanonj sokombombaajonj monganjuti, ii tawa qenj onjombaa. Qaa woi ii moma laarinj saanonj Anutuwaawaa kosianonj kawaato, mende moma laarinj munj eenj iwaa jaayanonj sokombombaajonj amamaawonja.

* **10:37:** Hab 2.3-4 * **11:3:** Jen 1.1; Ond 33.6, 9; Jon 1.3 * **11:4:** Jen 4.3-10 * **11:5:** Jen 5.21-24

⁷ *Anutunonj Nooawaajonj iwoi koloowaatiwaa galenj meme qaaya isaano. Aisano Nooanonj moma asarinj sombuya qaita monj moma honja mende iiro momalaarianonj nemunj koma muro tenj koma wango mero. Anutunonj iyanja ano sumanjuruta angonj koma onjom-baatiwaajonj moma wango ii mero. Nooa momalaarianonj nemunj koma muro wango meroti, nanamemenj iikanonj mono namo ejemba kanagia doogoya injisaano Anutunonj qaagia jen tegoro tiwilaagi. Uugia mende meleema tiwilaagito, Nooawaa momalaarianonj nemunj koma muro Anutuwaajonj jaanonj solanja koloowombaa kalenja ii bunja qen aoro. Ejemba Anutu moma laarinj muninj qaanana jen tegoro solanjaninkejonj, Nooanonj mono iikawaa so solanja kolooro. Kianj.

Aabraham Saara yoroo momalaarigara

⁸ *Anutunonj Aabraham balonj monj iwaa bunja koloowaatiwaajonj jen iikanonj kombaatiwaajonj oono. Oono momalaarianonj nemunj koma muro qaa ii tenj kono. Dakanonj kema keunaga ii mende moroto, ii kilen iyanjaanonj balonj mesaonj keno.

⁹ *Kema kema Anutunonj balonj iwaa bunja koloowaatiwaajonj jen somonjgoroti, mono iikanonj keuro. Keuma waba koloonj ejemba nanamemenj mende moroto, momalaarianonj nemunj koma murotiwaajonj mono kilenj opo kuunj menj maama kanonj enj laligogi. Esameria Aisak Jeikob yorononj kaanagadeenj Anutunonj balonj onjombaatiwaajonj soomonjgo qaaya iikayadeenj bunja qen aonj balonj iikanonj toroqen opo kuungia menj maama enj laligogi.

¹⁰ Siwe siti tandoyanonj mende gisaawaati, Aabrahamnonj ii iimambaajonj mamboma laligoro. Anutunonj siti iikawaa arenja ama unja menj miri tandogia osonj mero powowonj kotakota enj ubaati, mono iikanonj keumambaajonj ama mamboma opo kuunjonj laligoro.

¹¹ *Kaanja laligonj eja waja kolooroto, momalaarianonj nemunj koma muro kotiin manj kolooro. Aabrahambaa embia Saara iinonj kopinj laligoroto, ii kilenj koro ama mera mero. Anutunonj Aabrahambaa kanagesoya somata koloowaatiwaa qaa somonjonj muroti, iwaajonj ama qaayanonj honjowo koloowaatiwaajonj moma laarinj laligoro. Momalaaria iikanonj nemunj koma muro meria kolooro iiro.

¹² *Eja motoongo iwaa momalaarianonj nemunj koma muro koomuwaa so kolooroto, ii kilen iwaanonga kanageso somata qatawo koloogi. Sengelao sombinonj asarigi jangogia weengowombaaajonj amamaajonj, me sakasinj kowe goraayanonj ejuti, gbiliurutanonj mono iikawaa so seinj koloogi.

Ejemba kokaamba Siwe gomambaajonj awelegonj laligogi:

¹³ *Ejemba sundugia ii jejoni, ii kuuya uugia meleema Anutu moma laarinj munj laligonj komugi. Anutunonj balonj onjombaatiwaa qaa somonjonj onono laligogito, balonj iikanonj mende keugi. Kaen qaagoto, balongia ii koriganonj nama uun iima waeya menj aisoogi. Iima eenj aisoonj kokaen jen asarinj jegi, "Namononj wabaga koloonj qanda laligojonj."

¹⁴ Ejemba iyangiaa miri gomangianonj keubombaajonj janjarinj riinkejuti, iyonononj qaa kaen jenkeju.

¹⁵ Balonj mesaogiti, iikawaajonj romonjonj qaaya jewuyagati eenj, yonononj mono saanonj eleema iikanonj kenji uugianonj tegonaga.

* 11:7: Jen 6.13-22 * 11:8: Jen 12.1-5 * 11:9: Jen 35.27 * 11:11: Jen 18.11-14; 21.2 * 11:12: Jen 15.5; 22.17; 32.12 * 11:13: Jen 23.4; 1 Hist 29.15; Ond 39.12

¹⁶ Mono saanon eleembuyagato, yononon iikawaajon mende romongon laligogi. Iikawaajon qaagoto, kantri qaita mon Siwenon eji, mono iikanon keubombaajon awelegon laligogi. Anutunon yonoojon siti merotiwaajon Anutu gata “Ananaa Anutu!” jegi ii moma aisoon yonoojon ama gamu mon mende momakeja.

A Abraham, Aisak, Jeikob, Joosef yonoo momalaarigia

¹⁷ *Anutunon Abraham angotetenon ama muro momalaarianon nemun koma mun Aisak Anutu kalenga muro. Anutunon Aisakwaajon balon mumambaajon ijoro Abrahamnon soomongo qaa ii buna qen aoroto, kilen meria motoongo ii moma tegon iikanon siimolon oomambaajon ano.

¹⁸ *Anutunon Aabrahambaajon qaa kokaen ijoro, “Aisaknon mono gbiliuruga nemun koma onono koloon goo qaga bosima laligowuya.” Qaa ii moroto, kilen meria alatanon ano.

¹⁹ Ama kokaen gosin romongoro, “Komuwaato, Anutunon saanon kotiin men gbiliro koomunonga waabaa.” Sareqaa kaen jeroti, iikawaa so merianon mombo toroqen koomunonga kaanja waaro wano.

²⁰ *Momalaarianon Aisak nemun koma muro merawoita Jeikob ano Iisoo (Eesau) ii kotuegon orono. Anutuwa kotumotueya iikanon mono kamban kanagenan kaanagadeen sokoma orono qagaranon umakebaatiwaajon qama kooliro.

²¹ *Jeikobnon komumambaajon anoti, kamban iikanon momalaarianon nemun koma muro meria Joosefwaa merawoita woi ii kotuegon oroma taa gbaruyaa kitianon laarin Anutu waeya men mepeseero.

²² *Joosefwaa koomuyanon dodowiroti, kamban iikanon momalaarianon nemun koma muro Israel kanageso Iijipt mesaon kagiti, iikawaa sunduya ii jen gbilin injoro. Kaen injon kanagen qamoya dakanon ron kombutiwa qaya ii jen koton onono. Kian.

Mooseswaa momalaaria

²³ *Momalaariganon Mooseswaa nemunman nemun koma orono Moosesnon kolooroti, ii kamban iikanon kanain koin karoombaa so mesangori. Mera ii iimasiinsinawo tania mon kolooroti, ii iima kin pombaa jen kootoya uuguwobotiwaajon toroko mende moma meragara mesangon galen koni.

²⁴ *Moosesnon somariiro gata faarao kimbba borataa meria qagi momalaarianon nemun koma muro qa ii bosimambaajon togon faarao kimbba miria mesaon kemaliro.

²⁵ Sanaan toroqen Iijipt yonowo singisongowaa kisoroya mokoloon ii kamban toroga lan aisoanagato, laaligoya kaanja ii gema qero. Ii gema qen Anutuwa uumeleen kanageso yonowo toroqero kakasililin ama onongi ii motoon moma aon orowombaajon moro uuta kolooro.

²⁶ Anutunon tawa mubaatiwaagen uun nama kotiuro. Kawaajon Iijipt yononon maa suangiawo koloon siiseweweya qaa laligogiti, iikawaajon moro iwoi kamaanqeqeta kolooro. Iikanon iwoi kamaanqeqeta kolooro gema qen Hamoqeqe Toyawo toroqero iwaajon ama mepaqepae ama mun laligogiti, ii moro kilen honawo ano uuta kolooro.

²⁷ Momalaarianon Mooses nemun koma muro Iijipt kin pongiaa irina soombabotiwaajon toroko mende moma kantria mesaon karo. Anutu ii-iita

* 11:17: Jen 22.1-14 * 11:18: Jen 21.12 * 11:20: Jen 27.27-29, 39-40 * 11:21: Jen 47.31-48.20
 * 11:22: Jen 50.24-25; Eks 13.19 * 11:23: Eks 2.2; 1.22 * 11:24: Eks 2.10-12

qaago ii ii-iitaa tani romongon mun laligoroti, iikawaaajon mono kaparan koma nama kotihiro.

28 *Momalaarianon nemun koma muro kiankomu kendonj* ama iikawaa arena jen kotonj onono aisoonj raji. Koomuwaa gajobanong Iijipt uutanon mutu meraurugia unugi Israel yonoo meraurugianon komuwubotiwaajon mono jen kotonj onono nagugianon sa morigi.

29 *Momalaarigianon Israel ejemba nemun koma onono Kowe Osoga ii balonj kelasanon kekenaa so kotonj kagi. Iijipt manjaqege eja yonononj ii kotowombaajon batogogito, mono apunonj nemotonj tiwilaagi.

Reihab ano momalaariwaa ejemba geria tosia

30 *Momalaarigianon Israel kanageso nemun koma onono Jeriko taanon kan kiropo sopaya ween 7:baa so liligonj motoonj kema kagi kiropo sopaya sopaya kotakota iikanonj mono ororonjonj kamaagi.

31 *Momalaarianon kana somata emba Reihab nemun koma muro kokaen ano Anutunonj iima kobooro: Israel jotamemeya yorononj balonj iima mobowaajon olonj kari ala menj koma horonj orono. Anutunonj ii iima kanagenj yangisenj ejemba unjuro tiwilaagi Reihab iima kobooro yonowo motoonj mende komuro. Kianj.

32 *Naa qaaga mombo toroqen jewenaga? Deiwid, Samuel ano gejatootoo ejemba tosaana yonoo sundugia toroqen jewenagati eenj, noo kambananonj mono mende sokonaga.

33 *Momalaarigianon tosaana nemun koma onono galenkonjonj totonja totonja melunjonj menj ejemba mindingonj onongj nanamemenj dindinja otaanj laligogi. Anutunonj iwoi nonombaatiwaa qaa somonggorota eji, mamaganonj qaa iikawaa so qama koolinj moma laarigi hona kolooro megij. Tosianonj laion oro batugianonj qama koolinj moma laarigi Anutunonj laion qaa oogia somonggoro.

34 *Tosianonj gere bolanj uutanonj qama koolinj moma laarigi Anutunonj gere esuna qowogoro mende onjoro. Tosaana manjawaa soo somatanonj unuwombaajon angij Anutunonj yonoononj soo jeta menj mooniro kok konjgi. Mamaganonj looloria koloonj qama koolinj moma laarigi Anutunonj esun onono kotiigi. Tosianonj manja qen qama koolinj moma laarigi Anutunonj esun onono kawali kotakota koloogi. Waba yonoo manjaqege tuungianonj kagi tosaananonj qama koolinj moma laarinj kanonja mono onjotaagi unjura kengij.

35 *Emba tosianonj kitigianonj komuro qama koolinj moma laarigi Anutunonj menj gbilinj muro koomunonga waaro mombo toroqen aitonngogi. Ejemba tosianonj koomu gematanonj oyanboyanj uuta mokoloowombaajon moma kaparanj koma nanjgi. Kaana nanjgi qanjononj unun kakasililinj kania kania ama onoma kokaen injijogi, “Anutu qakoona uulanawo isama gombona.” Kaen injijogito, yonononj ii togogi toroqen jaabamagege menj onoma laligogi.

36 *Tosianonj Anutu moma laarigi mepaqepae ama ooli waayawononj unugi siimbobolo kania kania mokoloonj laligogi. Toroqen tosaana gbadoonj kapuare miria miria kanonj onjonganj laligogi.

* 11:28: Eks 12.21-30 * 11:28: Anutuwaaw gajobanong Israel ejemba injiima koboong unjuuguroti, iikawaa kendonja ii ananaa qaanonj kiankomu kendonj jeninj Koonj qaanonj Pasowa jeju. * 11:29: Eks 14.21-31 * 11:30: Joos 6.12-21 * 11:31: Joos 2.1-21; 6.22-25 * 11:32: Ponj 6.11-8.32; 4.6-5.31; 13.2-16.31; 11.1-12.7; 1 Sml 16.1-1 Kinj 2.11; 1 Sml 1.1-25.1 * 11:33: Dan 6.1-27 * 11:34: Dan 3.1-30 * 11:35: 1 Kinj 17.17-24; 2 Kinj 4.25-37 * 11:36: 1 Kinj 22.26-27; 2 Hist 18.25-26; Jer 20.2; 37.15; 38.6

³⁷ *Tosaana jamonon unugi komugi. Tosaana segenon moton onongi woi koloogi. Tosaana manjawaa soo somatanon unugi komugi. Tosianon lama selia ano meme selia kanon opo kaana mouma lan kema liligogi. Kaana wanaya toon koloogi sisiwerowero ano kakasililin tondun men onongi laligogi.

³⁸ Siwewaa akadamugiawo koloon balombaa nanamemen bologaaon mogi mende sokoma onono iikanon mende toroqegi. Mende toroqen lan liligon balon qararanonkononon kema kan baana baana uma kamaan kobaa me namo riiriitaa uutanon en laligogi. Kian.

³⁹ Ejemba sundugia jejen, ii kuuya momalaarigianon nemun koma onono uugia meleengi Anutunon injiir sokono jen qeangon onono laligogi. Kaana laligogito, ii kilen Anutunon oyanboyan qaita mon nonombaatiwaa qaa somongorota eji, iikanon iyonoononga monon mon mende keuro. Qaago.

⁴⁰ Anutunon ii angiodeen qaagoto, mono ananawo motoon akadamunanawo koloodaborowonatiwaajon moja. Kaen moma kawaajon oyanboyan qaita mon nonono mokoloowombaa qaa arena ano eja. Kian.

12

Anutunon man koma mindingon nonomakeja.

¹ Ejemba tuun somata qatawo kaananon momalaariwaa kania nanon jen koosu kaana liligon nonoma nanjuti, ii monon. Kawaajon anana kaaniadeen mono lombonana kuuya ano singisongo afaanagadeen kokosiin nonomakeji, ii gilini kemba. Anutunon anana momalaariwaa manjaya qen Satan haamo ama mubombaa arena anota eja. Kawaajon laaligo batuya koi laligongo komuwonati, batuya ii mono nuuguna guuguwe kaan kaparan koma manja qen bobogarin kembona.

² Jiisasnon momalaarinana men letono kolooro men somariiro kotiin akadamuyawo koloonkeji, Toya ii mono jaanananon uun tororo iimakebona. Iinon saanon toroqen Siwe gomanon laligon aisoonaagato, ii mesaon kamaan iikawaa kitia siimbobolo moro. Maripoonon kikekakasililin kaana komumambaa gamu moma ii mende togoroto, ii qenjaaronon moma mokosingon komuro. Komun Anutuwa jinkaron dun raranon uma boro dindinanon raja.

³ Singisongo ejemba yononon kaen tuarenjen ama mugi siimbobolo moroti, ononon mono ii romongon laligowu. Zolologon loon uukamakamaa koloon nama momalaarigia ano jejeromonromongia mesaowubotiwaajon mono kaen amakebu.

⁴ Singisongo ambombotiwaajon aon oron manja qen laligogi iikanon singisongowaa Toyanon mono sagorogoro (gbilibamban) mende unuro.

⁵ *Amanon meraboraauruta yonoonon gambanmamban qaa ononji, Anutunon iikawaa so qaa mon kokaen injiro mono ii duduun laligoju,

“Oo merana, Ponon mindingon gomakeji, iikawaajon mono mona geegee mende koloowa. Qaa jen gono iikanon mono uukamakamaa mende koloon laligowa.

⁶ Ponon ejemba jopagon onomakeji, ii mono mindingon onomakeja.

Ejemba merabora kaana unuama kalan koma onomakeji, ii kuuya koobinon ununkeja.”

⁷ Merabora mon amayanon mende mindingoro lan laligonaga, iikaana mono iwaa meraborata mende koloona. Kawaajon Anutunon onjo merabora kaana ama onjomaakeja. Kawaajon lombo onono ii mono mindingon onjombaatiwaa tania romonjon moma mokosinjon dingon laligowu.

⁸ Anutunon meraborauruta kuuya mindingon onjomaakejiwaa so onjo mende mindingon ononagati een, mono iwaa meraborauruta hona mende koloowuyaga. Kaen mono onjonganja jaajaa gua merabora mangia qaa kaana koloowuyaga.

⁹ Qaa ii mombo kokaen jema: Namowaa manjurunananon mindingon nononji ii goda qen onoma laligonin. Selewaa manjurunananon qerewenja koloojuto, uunanaa Amanananon mono hona ano uuta kolooja. Kawaajon mono iwaa qaa baatanon kema dingon laligon kotiin sokombaa.

¹⁰ Selewaa manjurunananon mono iyanjiaa momogiaa so kaparan koma namonon kamban toroga laligowombaaajon ama mindingon nonoma laligonkeju. Yonjonon kaana laligonkejuto, Anutunon mono tak koton nonono iwaa so soraaya koloowombaaajon ama mindingon nonomakeja. Kaen ama onanon awaa ano oyanboyan koloowombaaajon moja.

¹¹ Monjon mindingon nonono kamban iikanondeen korisoro tani mende amakejonto, wosobiri siimboboloyawo momakejon. Qaa ii honato, iikawaa hona ii kanagen kokaen koloowaa: Anutunon ejemba iikaana kanon men gbilin onjomaakeji, iyonoo nanamemengianon dingoro luae qen onono moma laligowuya. Kian.

Qambanmamban ano galen meme qaa tosia

¹² *Kawaajon "Sawingia tegoro borogia bimoon sororonjon nanji, ii mono men waama mindingowu. Tawogia juma simingia sunji, ii mono men kotiiwu." Buna qaa mon kaen eja.

¹³ *Korinkorinawonon ligisoon kamaan qero kanianon suma bolidaborowabo. Qaa iikawaa so alagia qotogon mende ama mubuto, mono qeangowaatiwaaajon kaparan koma laligowu. Buna qaa mon kokaen eja,

"Kana riin kekenaa kanagia mono men qeleleegi dindina koloowu." Qaa iikawaa so mono uqeeangon qen aon laligowu.

¹⁴ Ejemba kuuya yonowo luaenon uumotoon laligowutiwaaajon mono kotiin kaparan koma laligowu. Monjon laaligo soraaya mende mokoloowaati, mono een Pon mende iibaa. Kawaajon Anutunon men sorain onjombaatiwaaajon mono kaparan koma nambu.

¹⁵ *Monjon Anutuwa kalemorianja uugun mende buna qen aowabotiwaajon mono galen men aon laligowu. Nene gawonon oro kaambogawo ii tiitawo qonjomakejon. Iikawaa so uukaambowaa kania kuuya ii mono qewagowu. Mende qewagogi iikanon somariin kouma enkalolon men onono mamaga onoo uugianon tilowabo.

¹⁶ *Kaanagadeen monjon serowilin ambabo me Iisoo (Eesau) kaana anjonjorayawo laligowabotiwaajon mono galen men aon laligowu. Iisoonon mutu mera koloorotiwaa borosamo toya kolooroto, qaa ii nene indin motoongo newaatiwaaajon ama qewagoro. Qewagoro koga Jeikobnon borosamowaa qaaya ii nene iikanon sewana men buna qen aoro.

¹⁷ *Kanagen soomongo qaagaraa so kolooro Manaa kotumotueyanon mono Jeikob qaganon uro, onjo ii moju. Kaen uro Iisoonon kotumotue ii buna qen aomambaajon moma welema saaro jaunanon kamaaro. Kaen

* **12:12:** Ais 35.3 * **12:13:** Gba 4.26 * **12:15:** Dut 29.18 * **12:16:** Jen 25.29-34 * **12:17:** Jen 27.30-40

kaparan koma welenoto, kilen qaa kogawo somonggoriti, ii utegomambaa kania mon mende mokolooro. Kawaajon mutu meriaa kotumotueya ii bunja qen aomambaaajon moroto, iikanon osin amamaaro.

¹⁸ *Wala eenanon Israel kanageso yononon Sainai (Sinai) kosianon kan nangi baanja iikanon gere bolanon jero. Jen kaaso kondundungon kamaan pangaman mero raidimbon qero Anutunon iikanon yonowo soomongo aren ano. Sainai (Sinai) baanja iikanon boronon oosiriwonatiwaa so koloojato, ononon baanja kaanja iikawaa kosianon mende kan kouma laligoju.

¹⁹ Anutunon soomongo arena ii Sainai baananon kokaen ano: Gajobaurutanon romon qaita mon uugi angotomana ajoma karo qaa kotakota jerotiwaa otona mogi. Ii moma qaa kaanja mombo mende jero mobutiwaajon welengi. Ononon baanja kaanja kawaa kosianon mende kan kouma laligoju.

²⁰ *Anutunon qaa kotiga jen kokaen jen koton onono, “Monon ejemba me bao oro monon baanja ii oosiriwaati een, ii mono jamonon qegi komuwa.” Kaen jen koton onono qaa ii otaawombaajon moma bimoon amamaagi. Kawaajon qaa mombo mende jewaatiwaajon welengi.

²¹ *Iwoi kanjanawo totoon ii uun iigi Moosesnon kokaen jero, “Nii mono toroko moma jenena ororo nanjen.”

²² Ononon kaen qaagoto, mono uugia meleema Zaion baanja dodowin kouma laligoju. Anutu laaligo Toyaa sitia qata Jerusalem Siwenon eji, iikanon gajobauruta ten tausenja ten tausenja yononon tuuna tuuna men rii oron korisoro amakejuti, ononon mono siti ii dodowin laligoju.

²³ Wala kolokoloo dongoga koloon uumeleen kanageso koloogi qagia Laaligowaa buknon oogita Siwenon eji, ononon mono iyonoo tuungia somata ii toroqen laligoju. Anutunon ejemba kuuya ananaa qaanana gosin jen tegonkeji, ononon mono bernana iwo toroqen laligoju. Anutunon ejemba men solananin onono letoma akadamugiawo koloon komugiti, ononon mono iyonoo kokoosogiawo toroqen laligoju.

²⁴ *Ononon soomongo aren gbiliaa galena Jiisas iwaanon kan iwo qokotaan nanju. Iinon sayanon qeesaaro onomoringkeji, mono laaligo iikaananon kouma laligoju. Aabelnon saya maaroto, Jiisaswaa sayanon Aabelwaa saya uugun qaa akadamuyawowaa mungenja kolooja.

²⁵ *Wala eja monon namonon laligon Anutuwa uusiina ejemba inisaama onono mamaganon ii mobombaajon togogi Anutunon irona meleen qagianon uro. Yononon iikanona kok kombombaajon amamaagiti een, anana mono nomaen kok kombonaga? Kamban kokaamba alanana monon Anutuwa uusiina Siwenonga ninisaama jenkeji, anana ii silemale ama mesajoni een, mono lombononga kok mende totoon kombona. Qootogonanaa irona mono onanon qanananon ubaatiwaajon mojon. Kawaajon monon sane qero mojuti, ononon qaa ii moma ten kombombaajon gejajuju me mondomondo mende ambu. Gejajuju laligowubotiwaajon mono galen men aon laligowu.

²⁶ *Wala eenanon qaaya injoro namo utugon memenjaliroto, gejatootoo qaaya mon jen somonggorota kamban kokaamba kokaen eja, “Kamban monon namo mombo utugon memenjalimana. Namogadeen qaagoto, iwoi ambe sombinon kaanagadeen utugowaa.”

²⁷ Qaa kaen ejato, “Kamban monon mombo” jeji, qaa iikawaa kania ii kokaen: Anutunon ilawoila mokolorota eji, iikanongadeen mono utugon

* **12:18:** Eks 19.16-22; 20.18-21; Dut 4.11-12; 5.22-27 * **12:20:** Eks 19.12-13 * **12:21:** Dut 9.19
 * **12:24:** Jen 4.10 * **12:25:** Eks 20.22 * **12:26:** Hag 2.6

utegowaato, Siwewaa ilawoila mende utugowaati, iikanonj mono nama kotiinj enj ubaa.

²⁸ Anana bentotonj mende utugowaati, ii bunja qenj aonj nanjonj. Kawaaajonj mono “Anutu dangisen!” jenj iikaanja kanonj waeya menj mepeseen uuqeeango menj munkebonja. Ii jeta uuguwombotiwaa keenana moma goda qenj laligowonja.

²⁹ *Ananaa Anutunananonj mono gere bolanj kaanja kolooja. Kawaaajonj gereyanonj nonooro siimbobolo mobombotiwaaajonj mono toroko qaganonj goda qenj munkebonja. Kianj.

13

Qambanjmambanj qaa tetegoya

¹ Uumeleenj alaurunana onjoangia mono jopagonj aonj laligowu.

² *Waba ejemba batugianonj kawuti, ii mono kalanj koma onjongi ainjolonj mokoloonkebu. Kaenj ambombaajonj mono mende duduunkebu. Tosianonj kaanja angiti, iikanonj Siwe gajoba tosaanja mende moma asarinj motoonj koma horonj onjongi mirigianonj laligogi.

³ Tosianonj kapuare mirinonj laligojuti, ii romongonj onjmakebu. Onjoangio yonowo gbadoonj onjongi laligowuyagati, tani ii moma mono ii romongonj onjmakebu. Tosaanja menj bolinj onjongi iikawaa siimboboloya mojudi, ii mono onjoangio kaenj laligowuyagati, iikaanja moma romongonj onjmakebu.

⁴ Ejemba olonkalu ano serowilinj anjudi, Anutunonj ii jenj tegonj onjombaa. Kawaaajonj kuuya onjononj mono loemba laaligo ii goda qegi soraaya kolooro loemba batugaranonj kiiqetete qaa jewonja monj mende ewa.

⁵ *Anutunonj anjo qaa monj kokaenj jerota eja, “Niinonj mono kambanj monjonj mende gomesaonj gema gumaanja.” Qaa kawaaajonj ama nanamemengianonj mengo mewombaajonj otoko mende koposongonjkebuto, iwoi enj onjonji, iikawaaajonj mono mogi sokoma onono korisorowo laligowu.

⁶ *Kaej moma saanonj qaqabunjabunanawo satiinj nama kokaenj jenj laligowonja,

“Ponjonj ilailaana kolooro namo ejembanonj tiwilaanj nombutiwaa so mende kolooju. Kawaaajonj keena monj mende moma laligojenj.”

⁷ Galenjurugianonj Anutuwaaw qaa injigogi, ii mono romongonj onjoma laligowu. Nanamemengia nomaenj ama megii laaligogianonj tegoroti, mono ii romongonj momalaarigiaa siligia otaanj laligowu.

⁸ Jiisas Kraist utekuteya qaago. Wala laligoroti, iikayadeenj kete laligoja ano kambanj tetegoya qaa laligonj ubaa.

⁹ Kalenmorianj toroqenj bunja qenj aoninj uunana menj kotiiro qeangonjkebaato, nene newombaa silia ii me iikanonj mono uunana menj kotiiwaatiwaaajonj amamaankeja. Tosianonj nenewaa qizimizinj kania kania otaagi nanamemenj iikanonj mono mende totoonj ilaanj onono porogoro. Kawaaajonj tosanonj qizimizinj morota morota ejemba kuma onjmakejudi, onjononj mono qaa ii mesaowu. (Siliwaa qaayanonj mono jinjaanj mende ama onjomba.)

¹⁰ Siimolonj onjoonj alata qaita monj ii ananaanonj eja. Balononj opo sel jigo gorawaa gawonj menkejuti, iyonjononj siimolonj qaita monj iikawaa bakaya menj newombaajonj amamaankeju. Anutunonj iyonjoonj qaa kaenj mende jenj tegorota eja.

* **12:29:** Dut 4.24 * **13:2:** Jen 18.1-8; 19.1-3 * **13:5:** Dut 31.6, 8; Joos 1.5 * **13:6:** Ond 118.6

11 *Namonon jigo gawon galen wananon nama ejemba singisongogia koma konjoratiwaatiwaajon ama oro qen saya men jigo gorawaa uuta kowoga totonon iikanon umakejato, oro hongia ii men goman tawatawa laligojuti, iikawaa kiropo seleengenanon kema iikanon oogi jen aloweenkeja.

12 Iikawaa so Jiisas kaanagadeen kanagesouruta iyanaa sayanon men sorain onombaatiwaajon ama siti kiropowaa nagu seleengenanon qegi siimbobolo moma komuro.

13 Kawaajon goman tawatawa* laligojoni, anana mono iikawaa kiropo seleengenanon kema Jiisaswaanon torogewon. Iwaajon ama mepaqepae ama nonomakejuti, mono ii bosima laligowon.

14 Ii kokaembaajon: Siti tetegoya qaa en ubaati, ii namonon mende en nononjato, siti kanagen asugin nonombaati, ii iibombaajon mono janjarin riin laligojon.

15 Kawaajon mono suulan Jiisasnon nemun koma nonono Anutuwaajon mepemepesee nandun ama laligowon. Jiisas qata mepeseenkejuti, iyonoo je buugiaa honanon mono Anutuwaanandun kolooja.

16 Iwoi en ononji, ii mendeema aon men qeangon aonkejuti, iikanon mono Anutuwaanandun kolooja. Anutunon nandun ii iiro uutanon qeangoro sokomakeja. Kawaajon kaen ambutiwaajon mono mende dudu-wu.

17 Galenurugia mono ten koma onoma ku-usungia baatanon kema laligowu. Gawon megitiwaa sundugia Anutuwaanandun ambuti, iyononon mono iikaanajiima uugia galen komakeju. Yononon gawongia ii uulombo qaganon mewubo. Iikanon onon mende ilaan ononaga. Kawaajon mono qaa-giaa baatanon kema laligogi korisoro qaganon gawongia megisokombaa.

18 Mono nonoojon ama Anutu qama koolinkebu. Iwoi kuuya kanon nanamemen qabunayawo ambombaa siina en nonono Anutunon niniima "Sokonja," jero uugejanananon monin qeangonkeja. Qaa ii moma yagojon.

19 Noojona qama koolinkebutiwaajon mono kaparan koma kokaembaajon kuun ononjen: Ono qama kooligi Anutunon kaman mende men koriro qeangon saanon mombo onoonon kaman.

Kokaen qama koolinkejon:

20 Jiisasnon komurotiwaajon ama lama galen qabunayawo koloon laligoja. Saya molaan iikawaa mungejanon Anutuwaanandun soomongo arena qokotaan men kotihiro kaman tetegoya qaa en ubaa. Anutunon Ponana ii men gbiliro koomunonga waama kotiin laligoja.

21 Anutu luae Toyanon mono inaan onoma uusiina so ama men laligowu-tiwaa akadamuya kuuya onomakebaa. Iikaan saanon kotiin gawon awaa kania kania men laligowu. Iinon meweengon kuun onono Jiisas Kraistwaanon nanon laaligo Anutuwaanon sokonji, mono iikaan laligowu. Kraistwaa qabunaya mono kaman so mepeseenin kaman tetegoya qaa akadamuyawo en ubaa. Qaa ii onanon.

Qaa tetegoya

22 Oo uumeleen alauruna, niinon kokaen qisin ononjen: Buna Tere toroga koi ononjen. Kawaajon qambanmamban qaana koi mono kaparan koma buna qen aowu.

23 Buju koi mono mobu: Uumeleen alanana Timoti ii kapuare mirinonga isangi kamaaro. Uulanawo koi koubaati een, mono iwo kan injibota.

* 13:11: Lew 16:27 * 13:13: Balanon kusu laligojoni, iikawaa qata tawatawa.

²⁴ Yeizozo qaa ambe galenurugia kuuya ano Anutuwaa ejemba soraaya kuuya ii injowu. Itali alaurunananon yeizozogia angi onoonon kaja.

²⁵ Anutuwaa kalenmoriananon mono kuuya onowo en uma ewa.

Jeimswaanonj Tere Jeimsnonj Tereya ano. **Jen-asa-asari**

Gomaŋa gomaŋa kanonj ejemba kania kania uugia meleema letoma-kejuti, iyonoo nanamemengianonj sisau siliqalu kolooro metetanjonj kamaanj unuro Anutuwaaw qabuŋayanonj kamaawabo. Kawaajonj Jerusalem bisop Jeims iinonj gejanono qaa morota morota menj kululuunj koi ooja. Gejanono qaaya tosia ii kokaenj: Momakooto hona ii nomaenj? Zioz gawonj hona ano qolonjmolongoya. Angotete uutanonj laaligo. Tosia mende injiima sureewu. Je buu susugia mono galenj kombu. Selegia mepeseewu me uugia menj kamaanj aowu? Angowowo me ala ilailaa ambu? Kaparanj koma qamakooli gawonj mewu.

Majakakaya wana ii kokaenj: Kraistwaa Buŋa qaayanonj somariinj akadamuyawo koloowaatiwaa qata bosima qaaya koma gbiliŋ meniŋ hona koloowaa me qaago? Je buu susunananondeenj moma laarijonj jeniŋ mende sokonja. Zioz gawonj hona qaa, ii zioz koomuya.

Tere kokawaa bakaya wana 10 ii kokaenj:

Qaa mutuya 1.1

Momalaari ano momakooto 1.2-8

Ejemba wanaya ano qabuŋayawo 1.9-11

Angobato (manambato) ano angotete 1.12-18

Buŋa gejanondeenj momo me tenkonjonj 1.19-27

Kamaanqeqeta ii mende injiima sureewu 2.1-13

Momalaari gawonja qaa ii omaya kolooja 2.14-26

Neselanananonj mono tiwilaan nonombabo 3.1-18

Luaenonj laaligo me balombaa nanamemenj 4.1-5.6

Lombo bosima qama kooliniŋ hona koloowaa 5.7-20

¹ *Jeims niinonj Anutu ano Pon Jiisas Kraistwaanonj gawonj menj laligojen. Israel tuun 12 ananaanonga tosaana onjo Israel mesaonj gomaŋa gomaŋa deema kema laligojuti, niinonj onowo qaa aminj mobombaajonj tere koi oonj jolongia jejen.

Moma laariŋ qama kooliŋ momo hona mokoloowonja.

² Oo uumeleenj alauruna, momalaariwaa angotete kania kania qagianonj umakeji, iikawaajonj uugianonj mono mende kamaaro simbawonjawogadeen moma aisoonj laligowu.

³ Angotetenonj qagia-nonj uro iikanonj momalaarigia kotiiro mono kaparanj koma moko-singonj nambu. Ii mojutiiwaaajonj mono aisoonj laligowu.

⁴ Kaparanj koma nambuti eenj, iikanonj mono toroqen menj letoma onono nanamemengiaa hona kuuya ii akadamuyawo koloonkebaa. Iikaenj kolooro Anutunonj oyanboyananonj uugia menj saa qero uuwaa iwoi mombaajonj mende memeangonj laligowuya.

⁵ Onoononga monjonj “Nomaenj ambenaga?” jenj momakootowaajonj amamaaji, iinonj mono Anutu qama kooliro ii mubaa. Anutunonj kalenja ii loloogenj kuuya nonoma sologenj mende jenj nonomambaajonj momakeja. Kawaajonj ii saanonj muro buŋa qen aowaa.

* **1:1:** Mat 13.55; Maak 6.3; Apo 15.13; Gal 1.19

⁶ Qama kooliwaati, iikanon nombaati, mono iikaen moma laarin uuwoi mende totooŋ amba. Mononon uuwoi anji, iinon kowe siri kaan̄a uma kamaan̄keja. Haamonon kowe qindiiro lansaŋ kema kan̄keja. Iikawaa so koloowabotiwaajon mono qamakooliaajon uuwoi mende amba.

⁷ Uuwoi ejemba kaan̄a Pononon iwoi mubaatiwaajon mono mende romongowa.

⁸ Iwaa uutanon mono juquno kaiyakaya kuuya kanon kin̄kololon ama kon̄gbara qen̄ qaa kemamen̄-kan̄men̄ jen̄keja. Kian̄.

Wanaya ano qabuŋawo laaligo

⁹ Uumeleen̄ alauruna, on̄oo batugianon tosianon kamaan̄qeqeta laligogi Anutunon on̄oojon moro uuta kolooja. Kawaajon mono saanon on̄oangia mepeseen̄ aon̄kebu.

¹⁰ *Tosianon uuta laligojuto, monen̄ hinagiaajon mende mogi umakeji-waajon ama kamaan̄qeqeta tani laligon mono on̄oangia mepeseen̄ aon̄kebu. Yon̄oo laaligogianon mono bura juraya kaan̄a koloon̄ sooliwaa. Kamaan̄qeqeta ano uuta anana komuwon̄ati, iikanon ororon̄ koloowon̄a.

¹¹ Ween̄onon kouma bura jen̄ kotoŋo qararangoŋ soolin̄ jurayanon suma kamaan̄keja. Jurayanon kamaaro batuyaa kaitania iimasiiŋsiin̄awo kanon titiikota koloon̄keja. Qabuŋagiawo yon̄onon esuhinagia men̄ seiwombaaajon ewaewan̄ komakejuto, laligon bura kaan̄a gororongoŋwuya. Kian̄.

Angobato (manambato) ano angotete

¹² Anutunon qaaya kokaen̄ somongorota eja, “Ejemba uugianon jopagon nomakejuti, niinon ii laaligo kombomban̄a on̄oma wangianon goul̄ ila koma on̄oman̄a.” Qaa iikawaa so bologaa angobatonon mombaa qaganon uro iikanon kaparan̄ koma kotiŋo tegoro mono laaligo kotigaa ila soron̄ bun̄a qen̄ aon̄ oyan̄boyon̄ koloowaa. Iwaaajon “Mono simbawon̄awo!” jejon̄.

¹³ Kilen̄aa Toyanon Anutu angobato men̄ mubaatiwaa so mende kolooro Anutunon mon̄ singison̄go ambaatiwaajon mende angobato men̄ muja. Kawaajon mon̄onon angobato uutanon laligon kokaen̄ mende jewa, “Anutunon angobato men̄ nono singison̄go amambaajon anjen̄.”

¹⁴ Anutunon qaagoto, ananaa siin̄nana kombomban̄a bologanon mono potitin̄ kaan̄a horon̄ nonono motowaa bitin̄bitin̄anon osinin̄ singison̄gowaa angobatoya kaen̄ motomotoon̄ ananaanon koloon̄keju.

¹⁵ Mon̄onon siin̄a kombomban̄a bologa mende somongoji, ii singison̄go kondooja. Kondooro siin̄a kombombananon koro ama singison̄go ii merab-ora kaan̄a mero koloon̄keju. Singison̄gonon koloon̄ somariidabororo koomu kotiga koloon̄ mun̄keja.

¹⁶ Oo wombo alauruna, siin̄gia kombomban̄a bologanon mono mende tiligon on̄omba.

¹⁷ Kalen̄ awaa akadamugiawo kuuya ii Anutunon ano Siwe eukanon̄a asugin̄keja. Koin̄ ano ween̄ jaagara kouma koton̄ kemeri un̄a-un̄agaranon korin̄ torin̄ amakejato, asa-saga kuuyaa Toya an̄o mende utegowaa. Aun̄a me un̄aun̄a mon̄ ii iwaanon̄ mende eja.

¹⁸ Anutunon iwoi kuuya mokoloroti, nono iyon̄oo batugianon yambu dologa koloon̄ laligowon̄atiwaajon moro. Kawaajon an̄aa siin̄aa so qaa hon̄aa kota uunananon komoro iikanon kolokoloo don̄goga nonono koloonin̄. Kian̄.

Bun̄a qaa een̄ mobon̄a me ten̄ koma mewon̄a?

* 1:10: Ais 40.6-7

¹⁹ Oo wombo alauruna, mono qaa koi romongon mende duduuwu: Ono mono kuuya qaa mobombaajon geja uulanawo qewu. Qaa lan ii uulanawo mende jewu. Iringianon mono uulanawo mende soomba.

²⁰ Anutunon nanamemen dindiŋa ambombaa siinŋa momakejato, irinŋonsoonon ii mende kondoonkeja. Kawaajon mono irinŋonsoon mesaon qaa bonjon jen laligowu.

²¹ Qewolon kania kania ano nanamemen jewonawonon qokotaajuti, ii mono mesaowu. Mono yangisengia mesaon Anutuwa qaa baatanon kema qaa kota uugianon komomakeji, ii mono moma anjon koma laligowu. Kaen anji qaa iikanon saanon hamo qen onono letoma Siwenon ubuya.

²² Buŋa qaa ii een toon mogi honŋa mende koloowabo. Kaanŋa silemale ama tiligon aowuboto, qaa ii mono koma gbilin laligowu.

²³ Monjon qaa een toon moma iikawaa so mende amakeji, iinon eja kokawaa so kolooja: Monjon jaasewanŋa atatonon (jainon) aimakeja.

²⁴ Aima mesaon monjon kema kaitania nomaenŋa, ii uulanawo duduunkeja.

²⁵ Ii awaa qaagoto, monjon kana qaa akadamuyawowaajon geja ama iigigiin iikanon qokotaan singisongowaa kasanongŋa loloonkeji, iwaa nanamemenŋaajon mono “Eeso simbawonawo!” jewonŋa. Iinon qaa moma ii mende duduunkejato, ii onanon ten koma iikawaa so amakeja.

²⁶ Monjon uumeleembaa komagbiligbili amambaajon jen je buu susuya mende galen koma anŋa kaen tiligon aonkeji, iwaa uumeleembaa Buŋa gawononon mono iwoi omayŋa, honŋa qaa koloonkeja.

²⁷ Anutu Mangŋa jaasewanonon uumeleembaa Buŋa gawon soraaya silemaleya qaa memambaajon jejanŋi een, mono kokaen amba: Guan mera ano malo konjilin qaganon laligojuti, mono ii kema iniima kalan koma onoma laligowa ano balombaa nanamemenŋa qewolononon uuga tiloowabotiwaajon mono galen menŋa aon laligowa. Kianŋ.

2

Kamaanqeqeta ii mende sureen onombu.

¹ Oo uumeleen alauruna! Jiisas Kraist Ponŋana qaqabunayawo moma laariwombaajon jejuti een, mono ejemba tosaanŋa mende inisoroon tosaanŋa mende sureen onombuto, keda motoongonon ama onoma laligowu.

² Iikawaa sareqaaya mon ii kokaen: Eja qabunayawo mon, boro susuya goul biniŋawo ano opo malekuya iimasiinŋawo, iinon qaa mirigianon uro eja wanaya mon selekopaaya junjuranŋa jewonawo iinon kaanagadeen unaga.

³ Uri onŋo eja geria iimasiinŋawo ii koma horon mun kokaen jewuyaga, “Oo somatanana, gii saanon jaageqeyanon eu kema dun rara qembonawo iikanon raba.” Kaen jen eja kamaanqeqeta ii iima tiin mun jewu, “Gii saanon goraayanon kema namba me kana qembonon kamaan raba.”

⁴ Sili kaanŋa kolooro onŋo kanageso batugianon bon jawo ama mendeema aon qemasologen ama qaagiawo kolooju. Roromongogia bologa otaan jenteego ejemba doogoya kolooju.

⁵ Oo wombo alauruna, mobu! Anutunon bentotonŋa ejemba jopagon munkejuti, iyonoo buŋa ewaatiwaa qaaya jen kotiin somongoro. Qaa iikawaa so tosanon balon ejemba yonoo jaagianon kamaanqeqeta koloojuto, Anutunon ii iyanŋaajon mweenjon onono momalaarigiaajon ama uuta kolooju. Yononon bentotonŋa uutanon keugi galen koma onono esuhinagiawo koloowuya.

⁶ Honanon uuta koloojuto, onjo ejemba wanaya injiima tiinj sisiriinj onoma laligoju. Ejemba qabunagiawo yononon onjo monen hinagia qaawaajon men kamaan onoma olonkalu ama onongi kamaanqeqeta koloonkeju. Yononon onjo horon onongi qaa jakeya jakeya kanon keumakeju.

⁷ Onjo Kraistwaa bunja koloogi qa awaa soro ii onoma iikawaa so onoomakejuto, qabunagiawo yononon mono uumeleen (kristen) qa ii lan jen bolin kisama kema kan jenkeju? Namowaa uuta yononon ii kuuya amakeju.

⁸ *Kaen amakejuto, ononon Anutu bentotonaa kana qaa wana ten koma otaagi sokombaa. Anutuwaanon qaa ii Bunja Terenon kokaen eja: “Geenga jopagon aonkejani, iikawaa so mono ejemba tosaana kaanjadeen uuganon ukalen ama jopagon onomakeba.”

⁹ Iikanon sokombaato, onjo ejemba tosaana inisoroon tosaana sureen onoma keda motoongonon mende ama onomakejuti een, mono singisongo amakeju. Anutuwaanon kana qaa waleengi iinon mono qaagia ii mokoloon jen tegon onombaa.

¹⁰ Monjon kana qaa kuuya ten koma otaankejato, iikanonga jojopan motoongonon kamaan qeji, iinon mono kana qaa korebore waleema qaayawo koloaja.

¹¹ *Kawaa kania ii kokaen: Anutu “Serowilin mono mende amba,” jeroti, iinon kaanjadeen jojopan qaa kokaen jen koto, “Mon mono mende gena komuwa.” Gii serowilin mende anjanto, kilen mon gena komuji, iikanon mono kana qaa kuuya waleendaboron laligojan.

¹² Anutuwaanon kana qaa ii singisongowaa kasanonga loloon laligowombaajon eja. Anutunon kana qaa iikanon gosin nonoma qaanana jen tegoro solananiwutiwaajon romongon qaagia iikawaa so jenkebu ano nanamemengia uujopa qaganon amakebu.

¹³ Monjon ejemba uujopa qaganon mende kiankomun onoma laligowaati, Anutunon mono iwaa qaa gosin kiankomu qaganon mende jen tegon mubaa. Monjon ejemba uujopa qendeema onoma laligowaati, Anutunon ii gosin mun saanon kiankomun muro simbawonawo koloon selia men ubaa. Kian.

Momalaari hona qaa ii koomuya koloaja.

¹⁴ Oo uumeleen alauruna, monjon “Jiisas moma laarijen,” jen iikawaa gawon mende mero momalaaria iikanon mono nomaen ilaan munaga? Qaayanondeen moma laariro Anutunon iima hamo qero letombaa me qaago? Ii qaago!

¹⁵ Iikawaa qaaya mon ii kokaen: Uugia meleengiti, onoo batugianon ejemba monjon opo kerembaajon amamaan memeqemean men ween motoongowaa so nembaneneya qaa laligonaga.

¹⁶ Kaen laligoro onoononga monjon iwo aitongon selewaa nanjonango mende mun kokaen ijoro monaga, “Gii saanon kema nembanene nen gere konama bonjon raba.” Qaa omaya ii moro iikanon mono nomaen ilaan munaga? Ii qaago toton!

¹⁷ Kaanjadeen momalaari omaya toon ii koomuya koloaja. Momalaari gawonaa hona mende mejiwaajon momalaarianon mono qamo kaana koloaja.

¹⁸ Monjon kokaen jenaga, “Giinon uuga meleena niinon nanamemen dindina otaankejen.” Niinon kawaajon kokaen gijojen, “Giinon ‘Anutu moma laarijen,’ jen iikawaa gawon mende men een momalaarigaa hona

* 2:8: Lew 19.18 * 2:11: Eks 20.13, 14; Dut 5.17, 18

mono nomaen qendeema nonaga? Niinon uumeleembaa gawonja mewe iina kanon mono saanon neenaa momalaarinaa honja qendeema gombaa.”

¹⁹ Gii “Anutu motoonggo raji, ii moma laarijen,” jejanji, ii awaa! Omejiilan yononon kaanagadeen ii moma laariju. Ii moma laarijuto, iikanon qindiin onono Anutuwaajon jenengia oronkeja.

²⁰ Oo eja uuga qaa, gii omejiilan yonoo tani kaanja moma laarinkejan me? Momalaariwaa gawonja mende mena honja mende kolooro qaa ii een omaya jena momalaariganon mono iwoi omaya, honja qaa koloonkeja. Iikawaa kania ii sareqaana iikanon qendeema gonja me qaago?

²¹ *²¹“Qaago!” jewabotiwaajon ama sareqaa mon jemaŋa. Momalaariwaa wanjalenanana Aabraham iinon dindiŋa nomaen kolooro? Iinon Anutuwaajeta ten koma meria Aisak wama kema alatanon ama kanon siimolon oomambaajon ano. Kaen ama momalaari qaganon gawon mero Anutunon ii iima qaaya jen tegoro solananiro.

²² Sareqaa iikawaa kania ii iima asarijan me qaago? Aabrahamnon moma laarin qaagadeen mende jeroto, momalaari qaganon nama iikawaa silia kaanagadeen qero nemun kono sokono. Nanamemen dindiŋa ama men laligoro momalaarianon iikaan somariin akadamyawo kolooro.

²³ *²³Bunja Terenon qaa mon ii kokaen eja, “Aabrahamnon Anutu moma laarin muro qata Eja Dindiŋa jero.” Qaa ii eenanon honjawo koloorotiwaa so ii oogita tosanon Aabrahambaa qata “Anutuwaaj aliaga,” kaen gama jen laligogi.

²⁴ Solanja koloowombaajon momalaariwaa qaa ii jenananondeen jenin mende sokonja. Silinananon momalaariwaa nanamemen honja ambonoti een, Anutunon mono qaana jen tegoro solananiwonja. Sundunanon mono iikawaa kania qendenja.

²⁵ *²⁵Sareqaa mon ii kaanagadeen jewe uumeleen gawombaa kania ii qendeema gombaa: Israel yononon goman iima kotowaotiwaajon eja woi wasin orongi keni kana somataa emba qata Reihab iinon uruama kalan koma oroma kana monon oromesaoro keni. Iinon momalaariwaa nanamemen kaen ano Anutunon ii iima qaaya jen tegoro solananiro. Kian.

²⁶ Niinon qaana koi kokaen jen tegomanja: Eja kokoosoya qaa ii qamoya. Iikawaa so momalaari gawonmemeya qaa ii mono koomuya kolooja. Kian.

3

Neselanananon mono tiwilaan nonombabo.

¹ Oo uumeleen alauruna, onoononga mamaganon uugia waaro “Tosaanja yonoonon koposo mindingowonja,” jen boi qaqazu, eja to koloowombaajon uugia waambabo. Nono tosaanja kuma onoma ananaa roromongonana mende mindingowonoti een, Anutunon ii iiro mende sokono qaana gosin kotakota jen tegon iikawaa so ironja uugun nonombaa.

² Ii kokaembaajon jejen: Anana kuuyanon kana qaa mamaga qiwitigonkejon. Monon neselana galen koma qaa mende qiwitigonkeji, iinon mono eja akadamyawo soro kolooja. Iinon saanon kotiin laaligoya kuuya kaanagadeen galen koma laligowaa.

³ Hoos ii siinana ten kombutiwaajon ama aen qawa qaa oogianon sulun somonon kasanon horon kanon saanon hongia somata kuuya ii mindinqindiŋa ama ononin kemakeju.

* ^{2:21}: Jen 22.1-14 * ^{2:23}: Jen 15.6; 2 Hist 20.7; Ais 41.8 * ^{2:25}: Joos 2.1-21

⁴ Kaanagadeen wango somata iikawaa siligia romongowu. Wango tosia ii somasomatato, kilen haamo kotiganon ii nanjon ononji kowe koton kemakeju. Somata qatawo koloojuto, ii kilen kekenaa galenja kapten iinon wango giliinanon rama siina otaan stia (steer) loqaya melaa iikayadeen melenqeleen ano wango somatanon kawaa so meleema kemakeja.

⁵ Neselambaa kania ii kaanjadeen. Ii sele busunanaa kitia melaadaga koloojato, kilen saanon qaa somata kania kania iikanon selenana menj uma jenkejon. Mono koi romongon laligowa:

Gere lokota melaadanon tereema kemen saanon jolonon mondon duuya somata qatawo jedabororo kamaanaga.

⁶ Neselanananon kaanagadeen gere bolanj kaanja kolooja. Ii sele busunanaa kitia kitia iikawaa batugianon rama qewolombaa kondomon-doo nemuna kolooja. Kaen kolooro gere siawaa Toyanon jiilananon ootirin iikanon upiipiro afaanagadeen ugerenon mondon jero uuta kuuya koto-moton tilooro laaligoyanon nanamemenja kuuya ii jewon kaanja totowiwaa.

⁷ Anutunon iwoi kuuya mokoloroti, ii oro kania kania, koon me iwoi baagianon koma kondondongonkejuti me kowenon laligojuti, ii ejembanon menj loorinj onombutiwaa so kolooju. Tosaanja ii koma tutugon menj loorinj ononji miriwaa oroya kolooju.

⁸ Kaan koloojuto, neselanananon mono oro kawalia kaanja kolooja. Ii nomben warabe kaananon saa qeqeta koloon onomumu kaanja onongon nininj menj komun nonomambaaon jojorinkeja. Ejemba kuuyanon ii menj loorinj somongon mubombaajon amamaankeju.

⁹ *Neselanananon Pon Jiisas ano Manj Anutu mepeseen oromakejon ano leegen ejemba iyanjaa kaitani kaanja mokoloon ononoti, ii qaa seinon lan qasuaan onomakejon.

¹⁰ Neselanj motoongo iikanon Anutuwaa qata mepeseenkejon ano qaa seinon tosaanja qasuaan onoma jenkejon. Oo uumeleen alauruna, kania-gianon kaanja ero mende sokonja.

¹¹ Apu saanja ano kaambogawo ii apu jaaya motoongononja ujunjon koumakejao me qaago? Kaanj qaago.

¹² Oo uumeleen alauruna, joganonga pandigbamo (san) ii saanon koloonkeja me qaago? Kaanagadeen jao gerenonga mandariina saanon koloonkeja me qaago? Iikawaa so apu saanja ii kou kaambogawononga ujungomambaaon amamaankeja. Mono ii.

Momakooto honja ano qolonmolongoya

¹³ Onoo batugianon moronon momakootowo koloon qaa mindingowaatiwaa so kolooja? Monjon “Kaanja kolooja,” jewuti een, iinon mono uuta ii momakootoyaa so menj kamaan silianon gumbonjonjon nanamemenja qendeen asuganon asugiro iinin sokombaa.

¹⁴ Iikanon sokombaato, uugianon motoqoto koloon uunon junjun ero irinjonsoon kaambogawo moma gemaqeqe ama aonkejuti een, momakootogia iikawaajon mono selegia een toon mende menj ubu. “Qaa honja otaajon,” jen mono iikawaa honja kolatiwubo.

¹⁵ Yonoo-non momakooto kaanja ii balombaa momakootoyaga. Ii Siwenonga mende kamaankejato, omejiilan yononon ejemba sololoon ononji jegi Una Toroyanon iikawaajon wosobiri momakeja.

¹⁶ Daen yonoo uugianon motoqoto koloon uunon junjun ero irinjonsoon moma gemaqeqe ama aonkejuti, iyonoo laaligogianon sisau ilinwalin ero sili angonjorayawo kania kania otaankeju.

* 3:9: Jen 1.26

¹⁷ Ii otaankejuto, momakooto Siwenonga kamaankeji, iikawaa kania mutuya ii nanamemen soraaya. Momakooto soraayaa silia tosaana ii kokaen: Luaenon laligowombaa siina en onono gumbonjonon qaganon tosaana uujopa ama onoma qaa baatanon kenji Unja Toroyanon uugia saa qero tosaana kiankomun ama onongi uumomogaaa hona awaa awaa ii mamaga asuginkeja. Gbingbaon mesaon ejemba qaagia bakasasan mende gosin selenondeen ala-ala mende laligoju.

¹⁸ Luaeqeqe ejembanon luaenon laligowombaajon moma iikawaa kota komogi hona nanamemen dindina kolooro oyanboyan laligonkeju. Kian.

Balombaa momakooto mesaon Anutuwaala koloon laligowu.

4

¹ Naa iwoinon manja ano angowowo kondooro batugianon koloonkeja? Onoangiaa siingia kombombananon mono waama sele busugia sokono awaa ano bologa iikanon aworangori manja ano angowowo koloonkeja.

² Ono iwoi kania kania mewombaa siina kotakota bobo momakejuto, ii onoo bunja mende koloonkeja. Iwoiwaa iimasiih ama baagon uugianon gere jero ejemba unugi komunkejuto, kilen ii mende menkeju. Kawaajon yon jen ango-wowo ama manja qenkeju. Ono Anutuwaajon mende qama koolin onoangio een mewombaajon mojuti, iikawaajon ii mende bunja qen aonkeju.

³ Anutuwaajon qama koolinkejuto, kilen ii kokaembaajon mende menkeju: Uugianon mende dingoro iwoi onono ii mesoon onoangiaa siingia kombombana bologa metogon sele busugiaa korisoro ambombaajon moma welemakeju. Ii mende sokono Anutunon ii angon komakeja.

⁴ Oo ono olonkalu ejemba kaana kolooju. Loemba kana dindina mesaon serowilin amakejuti, ono mono iikawaa so Anutu mesaon uumeleembaa gadokopa ejemba yonowo ala-ala men monen hinanondeen uugia somongon laligoju. Tani kaan ama iikanon mono Anutuwo kerekere amakeju. Ii moma kotoju me qaago? Kawaajon monon uuta balombaa siin kombombana bologa metogomambaajon amakeji, iinon mono Anutuwaala kereya kolooja.

⁵ Bunja Terewaa qaa mon ii kokaen oogita eja, “Unja Toroya uunananon ama nononota laligoji, Anutunon ii siina kombombana iikanon saa qero laligoja.”* Qaa ii omayaga kania qaa kaen romongowubo.

⁶ *Qaa ii omayaga qaagoto, ono iikawaa so siingia tororo Anutuwaanon ambuti een, iinon mono kalenmorian honona qaa onomakebaa. Kawaajon Bunja Tere koi jen oogita eja:

“Anutunon sewanjiki ejemba tuarenjen ama onomakejato, uugia men kamaankejuti, iiga mono kalenmorian onomakeja.”

⁷ Kawaa so ono mono uugia gosin Anutuwaala qaa baatanon kema laligowuto, Kilenaa Toya tuarenjen ama mugi onomesaon misingon kemaliwaa.

⁸ Mono Anutuwo soomongo ama kosianon kagi iinon onowo soomongo ama kosogianon nambaa. Singisongo megii borogia-non totowiro Jiisaswaa sayanon ii songbambaatiwaajon qama kooliwu. Uugianon junquno kemaqen-kanqen lan angi uugianon tilooro koma konjoratin onono soraaya kolooiwutiwaajon qama koolinkebu.

* **4:5:** Bunja Tere qaa iikawaa kania mon ii kokaen, “Unja Toroya uugianon anota laligoji, iinon jopagon nonomambaa siina kombombana moma ananaajon motoqoto momakeja.” * **4:6:** Gba 3.34

⁹ Mono tapekokorogia moma kotonj jingen qama woso-biri moma silama saabu. Jomo ainjolongia mesaon meleema amburerenj ambu. Korisorogia mono mesaon wosobiri moma aowu.

¹⁰ Mono Pombaa jaanon menj kamaan aogi iinon metaama onjombaa. Kianj.

Uumeleen alaurugia yonoo qaagia mende jen tegowu.

¹¹ Uumeleen alauruna, gemaqeqe qaa mono mende jen aonj laligowu. Monjon qaa kaanja jen kisama uumeleen aliaa qaaya jen tegoji, iinon mono Anutuwaanon kana qaa jen tegon menj kamaan anja. Gii Anutuwaanon kana qaa jen tegon gogoraagen ama iikaanja kanon ii mende tenj komakejanto, ii silemale ama umbuqumbulinj ejaga koloonj laligojan.

¹² Anutunon kana qaa jen kotonj nonoma iikawaa so mono qaanana gosinj jen tegoro tiwilaawonja me kiankomunj nonono oyanboyonj koloowonja. Iinondeen jenteege Tonana koloojato, gii mono geengaaajon “Moroga koloojen?” jen alaga gosinj qaaya jen tegonkejan? Kianj.

Sele memewaa galen meme qaa

¹³ *Mono geja ambu! Tosaanja onjo selegia menj uma kokaen jenkeju, “Nono kete me woranj koi mesaon taon ii me ii kanon kema konkororo ama monen somata horon gbani motoongo laligoninj tegoro kanonga eleema kawonja.” Niinon kawaaajon kokaen injijowe mobu:

¹⁴ Laaligogia woranj nomaen laligowuti, onjo ii mende moma kotoju. Onjo laaligogiaa kania ii nomaen? Ii kaaso koosuwaa soga kambanj torodaamon asuginj enj aliwaa.

¹⁵ Kawaaajon onjo mono kokaen jegi sokombaa, “Pombaa uusiinanon ananaajon kaen ero jaawo laligowonjati eenj, mono kaan kaan ama mewonja.”

¹⁶ Kaen mende jenkejuto, eenj toonj jaba-arambaran ama onjoangiaa selegia menj uma mepeseenkeju. Nanamemen kuuya kaanja kanon mono bologa kolooja.

¹⁷ Qaana jen tegomambaaajon ama kokaen jejen: Monjon sili awaa qen mewaatiwaa kania moma kotonjo ii mende ama mewaati, iinon mono singisonjo anja. Kianj.

5

Ejemba esuhinagiawo yonoo galen meme qaa

¹ Oo ejemba esuhinagiawo, onjo mono geja ama qaana koi mobu: Kakasililin siimbobolo qagianon ubaati, iikawaajon mono amburerenj ama qama silama saabu.

² *Monen esuhinagianon mono gisaadaboroja. Gejalolonj ano dumunjan yonononj opo malekugia kitomiton nenkeju.

³ Onjo kambanj tetegoya kokaamba miri, kare ano esuhina tosaanja goul, silwanonj memeta ii qanon qanon menj kululuugi eji, ii kasukerajujunonj turudabororo tonoreawo (rost) menj eja. Tonorea ano kasukerajuju iikanonj dangunu kaanja enj kaniagia kambanj tetegoya kokanonj kokaen qendeembaa: Onjo laaligogia monen hinanonj somongonj mesoqesoogi jangonj qaono tiwilaawuya. Tonorea ano kasukerajuju iikanonj mono gere bolanj kaanja sele busugia kaanagadeen menj boliwaa.

* **4:13:** Gba 27.1 * **5:2:** Mat 6.19

⁴ *Mono koi romongowu: Gawonj meme ejemba gawongianonj tetebaro menj timintamenj ano oro qinjij qonjoma laligogiti, onononj iyonoo tawagia ii bone qaganonj angonj konji. Ono iyonoo saa njindij-njundurugia moju me qaago? Qamasilangia iikanonj mono Ponj Anutu, ku-usunj kuuyaa Toyaa gejianonj kemedabororo moja.

⁵ Onononj namononj koi iwoi kania kania jaasoongo bunja qen aonj siiseweweya qaa laligonj sele busuwaa korisoro ama siingia metogonj aonj laligogi. Balombaa omakeleyanonj somongonj onono jejelomban mamaga lanj ama baononj newageen nepaqepalo nenj laligogi. Anutunonj qaagia jen tegoro unugi komuwutiwaa kambangianonj kanj kuuwaati, mono kamban iikawaajonj jojorinj kelegiawo koloonj laligogu.

⁶ Ejemba koposowaa qaagia qaa onj mende tuarenjenj ama onongj kilen qaagia jen tegonj lanj unugi komunj komunj laligogi.* Kianj.

Bij mokosingonj bosima qama koolinj laligowu.

⁷ Oo uumeleenj alauruna, onj Pononj koubaatiwaajonj mamboma kamban biiwia kokanonj mono mokosingonj binj bosima nambu. Kaen nama komakoomo ejawaa tania ii romongowu: Iinonj nembanene namononj komoma nama honja sewanja uuta asugiwaatiwaajonj kaparanj koma mambomakeja. Kaparanj koma mamboma laligoro konj bedu kambanjonj karo mombo mambono konjuru kambanjonj kanj kuunkeja.

⁸ Onj kaanjadeenj mono binj bosima mokosingonj nambu. Pononj mombo kawaatiwaa kambanjonj torijiwaajonj ama mono uugia menj kululuunj bonj qen nambu.

⁹ Oo uumeleenj alauruna, Anutunonj qaagia jen tegoro lombo mokoloowubotiwaajonj mono onongiaa batugianonj qaa jenmeesanj ama uugianonj njindij-njunduru mende jen aonkebu. Mobu, jenteego Toyanonj mono dodowinj nagunonj nanja. Kianj.

¹⁰ Uumeleenj alauruna, gejatootoo ejemba yonononj wala eenjanonj Pombaa qatanonj Bunja qaa jegi kakasililinj menj onongj moma kilen mokosingonj binj bosima kaparanj koma laligogi. Onj mono iyonoo tanigia romongonj kana lasugia otaanj laligowu.

¹¹ *Tosianonj kaparanj koma binj bosima laligonj haamo angiti, nono iyonoojonj “Ii-a simbawonawo!” jejonj. Eja qata Job iinonj kakasililinj moma kilen kaparanj koma haamo anoti, ii moju. Haamo ano tetegoyanonj Ponj kiankomu Toya koloonj niniima koboonkeji, iinonj oyanboyanja muro laligoro. Mono ii romongowu. Kianj.

¹² *Oo uumeleenj alauruna! Qaa kota uuta monj koi jemaña. Onj qaa ii me ii jewuti, ii jojopanj qaanonj kokaenj mende jen kotiiwu, “Qaana honawo mende kolooji eenj, Siwe Toyanonj saanonj lombo ano qananonj ubaa me balombaa omejiilanjanonj balonj mewagoro merenj menj turunj nomba.” Qaa ii me jojopanj qaa tosaanja iikaanja kanonj mono qaagia mende jen kotiiwu. Kaen qaagoto, oo-qaawaajonj moma “Oonj!” iigadeenj jewu ano qaago-qaawaajonj “Qaago!” jewu. Potagororonj qaa jegi Anutunonj qaagia jen tegonj ironja meleenonj qagianonj ubaa. Kianj.

Momalaari qaganonj qama kooligi honja koloowaa.

* **5:4:** Dut 24.14-15 * **5:6:** Qaa iikawaa kania monj ii kokaenj: Onj eja koposowaa qaaya qaa kilen qaaya jen tegonj qegi komuroti, iinonj onj mombo mende qotogonj onjmakeja. * **5:11:** Job 1.21-22; 2.10; Ond 103.8 * **5:12:** Mat 5.34-37

¹³ Uumeleen ejemba onoononga monnon qenjenmanjenawo laligoji een, iinon mono Anutu qama kooliwa. Monnon korisoronon laligoji een, iinon mono rii qama Anutu mepeseewa.

¹⁴ *Onoononga monnon ji kiro laligoji een, iinon mono uumeleen kanage-sowaa jotamemeya horon onono kan Pombaa qatanon kele selianon morin iwaajon qama kooliwu.

¹⁵ Momalaari qaganon qama kooligi Ponnon ejemba jiawo ii hamo qen muro qeangon mombo waabaa. Singisongo ama ji mokoloroti een, Anutunon mono singisongoya ii songbama mesaowaa.

¹⁶ Kaen kolooro Anutunon hamo qen onono qeangowutiwaajon mono singisongogia jokolon aon Anutuwa qama koolinkebu. Ejemba solana monnon uuta men kululuun Anutu qama kooliwaati, iikawaa honanon mono damuyawo ano usunawo koloowaa.

¹⁷ *Iikawaa sareya mon ii gejatootoo eja qata Elaija. Iinon balon eja anana kaana laligoro. Iinon kon mende kawaatiwaajon uuta men kululuun kaparan koma qama kooliro konnon gbani karoon ano koin 6 kawaa uutanon namonon mende kamaaro.

¹⁸ *Kamban ii tegoro mombo qama kooliro sombin injan kono kon kin bedu mero nembanene mombo tongonin kolooro. Kian.

Monnon jinjaun keno alianon ilaaro sokombaa.

¹⁹ Uumeleen alauruna, onoononga monnon qaa honaa kania qiwitigon jinjaun keno monnon ii mokolon kana dindinanon mombo wama ambaati een,

²⁰ *iikawaajon mono kokaen romongowu: Singisongo ejemba monnon jinjaun kanaan keno alianon ii iikanona wano uuta looriro mombo meleembaati, iinon mono koomu kotiga mende komuwaa. Alianon ii gere sianon kemebabotiwaajon angon koma muro Anutunon singisongoya seiseiya ii songbama koma turuwaa. Kian.

* 5:14: Maak 6.13 * 5:17: 1 Kin 17.1; 18.1 * 5:18: 1 Kin 18.42-45 * 5:20: Gba 10.12; 1 Piito 4.8

Piitowaanon Tere 1

Piitonon Tereya mutuya ano.

Jen-asa-asari

Piitonon Bun̄a Tere koi oon Kraistwaa alauruta Eisia prowinswaa Noot waagen deema laligogiti, iyonoojon ano goman liligon keno. Kanain qagia kokaen qama ooro, "Anutunon ejemba an̄aajon meweengon ononoti, iyononon." Momalaari ejemba sisiwerowero mokoloon siimbobolo moma laligogiti, iyonoo uugia nangowaatiwaajon moma Tere koi ooro. Kraistwaa Oligaa Bun̄awaa kania duduuwubotiwaajon ama Jiisaswaa qaaya mombo kokaen jen asariro, "Jiisasnon komuroto, mombo koomunonga gbilin waama mombo eleema kamambaajon jen somongon oyanboyon koloowombaa jejeromonromon nonono mambomakejon. Kawaajon siimbobolo momakejuti, ii mono moma anjon koma kaparan koma kotiin nama laligowu. Siimbobolo iikanon momalaarigia gosiro hon̄awo koloowaati een, Anutunon mono tawaya meleema onombaa. Jiisas Kraistnon asugiwaati, kamban iikanondeen mono akadamiagiawo koloowuya. Qaa ii moma mono awasankaka nambu." Kaen gambanmamban onoma ooro.

Kon̄ajilin kambananon uugia nanjon onoma torogon kotiin kokaen uukuukuu men̄ onono, "Ono Kraistwaa bun̄a koloojutiwaa so mono laaligo soraaya laligowu."

Buk kokawaa bakaya wan̄a 6 ii kokaen:

Qaa mutuya 1.1-2

Anutuwa hamoqege gawombaa kania 1.3-12

Laaligo soraaya laligowombaa jen̄koto 1.13-2.10

Siimbobolo qaganon gawon nomaen bosimbon̄a 2.11-4.19

Uugia meleema men̄ kamaan gawon mewu 5.1-11

Bun̄a tere kokawaa qaa kota wan̄a 5.12-14

¹ Anutunon ejemba iyan̄aajon meweengon nonono nonoononga tosia ononon Israel mesaon prowins qagia Pontus, Galesia, Kapadosia, Eisia ano Bitinia kanon deema kema laligoju. Piito niinon Jiisas Kraistwaa wasiwasi eja aposol koloon onowo qaa amin mobombaajon tere koi oojen.

² Man̄nana Anutunon waladeen monowaa monoyanon momo aren ano ero iikawaa so Un̄a Toroyanon on̄o men̄ sorain onono Anutuwa bun̄a koloogi. Anutunon on̄o Jiisas Kraistwaa jeta ten kombutiwaajon meweengon onono Kraistwaa sayanon qeesaaro onomorin songbama onomakeja.

Anutuwa kalenmoriananon mono uugia so seiro luaenon laligowu. Kian.

Oyanboyambaa jejeromonromonanaajon Anutu mepeseewon̄a.

³ Anana Pon̄nana Jiisas Kraistwaa Man̄a Anutu ii kokaembaajon mepeseenkebon̄a: Anutunon kiankomu somata nonoma nunuano kolokoloo dologa koloonin. Kolokoloo dologa koloon Jiisas Kraistnon gbilin koomunonga waaroti, anana iikawaa so gbilin waama oyanboyon koloowombaaajon jejeromonromon ama laligojon.

⁴ Oyanboyon bun̄a qen aowombaajon jejeromonromon ama mambomakejon. Anutunon oyanboyon ii uumeleen alauruta nonombaatiwaajon Siwe gomanon anota eja. Iikanon en̄ mende sakaka kasukerajuju men̄ totowin gisaan aliwaa.

⁵ Momalaari koma gbiliwuti een, Anutuwaa esunanonj sopa somongonj kokojiji onono Siwewaa bunja laligogi Jiisasnonj saanonj unuano Siwenonj uma oyanboyonj koloowuya. Anutunonj Hamoqege Toyaa kania kamban tetegoyanonj kaen ninisaandabororo ejemba jen asarinj onombonjatiwaajonj ama eja.

⁶ Oyanboyonj koloowombaajonj aisoonj laligojuto, namononj laligonin Anutunonj angobato Toya mende somongoro lombo angosisiri kania kania kolooro siimbobolo mokoloonj moma laligoju. Kamban toroga kaanja laligowuto, ii kilenj korisoro ama laligoju.

⁷ Anutunonj angobato mende somongoro qagianonj uma momalaarigiaa tania gosinkeja. Jamo honja kotakota qata goul kawaa sewanja ii maa suan uugujato, kilenj kamban mononj alidaborowaa. Kamban toroga ewaatiwaajonj ama ejembanonj goul ii gerenonj dalasisi onj honanonj godomaruruya ewabotiwaajonj gosin angotete menkeju. Iikawaa so onj onanonj tororo moma laarinj nama kotiinkeju me qaago, angotetenonj mono iikawaa kania qendeemakeja. Anutunonj uugiaa honanonj goul kokaembaajonj uuguwaatiwaajonj moma gosinkeja: Momalaarigianonj powowonj kotakota kolooro sewanja uuta iikanonj goul silwa mamaga uugun kamban tetegoya qaa ilaan onono sokombaa. Kaen injihiro sokombaati een, Jiisas Kraistnonj mombo asugiwaatiwaa kambananonj mono mepeseen onono Anutuwaajaanonj qabunja mokoloonj akadamugiawo koloowuya.

⁸ Onj Kraist mende iima kilenj jopagonj munj laligoju. Kamban kokaamba Kraist mende iima kilenj moma laarinj munkeju. Kaen ama korisoro akadamuyawo ama aisoonkeju. Korisorogia iikanonj mono jenonj mende jejetaa so koloaja.

⁹ Onj Jiisas moma laarigi hamo qen onono letongi. Momalaarigiaa toonja ii Siwe gomanonj eu raja. Anutunonj kokoosogia mero onononj eukanonj uma toonj ii uulanjawo oosiriwutiwaajonj moma korisoro amakeju. Kianj.

Gejatootoo ejembanonj jejeromonjromonj ama laligogi.

¹⁰ Gejatootoo ejemba yonononj hamoqeqewaa kania mongama Anutu qama koolin qiqisi ama moma gosin laligonj kougi. Kaen laligonj Anutunonj kalenmorian onombaatiwaajonj moma asarinj iikawaa gejatootoo qaaya ii waladeen jen laligonj kougi.

¹¹ Kraistwaa Unja Toroyanonj gejatootoo ejemba sololoonj onoma asugiwaatiwaa qaaya inisaama sane qen kokaen injihiro, “Kraistnonj siimbobolo moma iikawaa gematanonj asamararanj akadamuyawo mokoloonj asarinj laligowaa.” Kaen injihiro moma Hamoqege Toyanonj naa kambanonj ano nomanomaen asugiwaati, iikawaa kania mongama qiqisi ama moma gosin laligogi. Kaen laligonj buju qaaya qaaya waladeen nanjon jen laligonj kougi.

¹² Hamoqege Toyaa kania mongama qiqisi ama moma gosin laligogi Unja Toroyanonj momo kokaen inisaama injihiro, “Onj mono onoangia welen mende qen aowuto, ejemba kanagenj koloonj qaagia weengowuti, mono ii ilaan onoma laligowu.” Kaen injihiro gejatootoo qaa ononoti, nono tosanonj ii kamban kokaamba liligonj jen asarinj ononin mogi. Kraistnonj Unja Toroya Siwenonja wasiro kamaanj ejemba sololoonj inaan onono Oligaa Bunja jen uukuukuu men onoma laligogiti, iyonononj Bunja qaa iikayadeen jen laligogi. Gejatootoo qaa iikawaa honja kolooro Siwe gajobaurunananonj kaanagadeen ii uunj iima kania moma asariwombaajonj awelegonj laligoju. Kianj.

Anutunonj soraaya laligowombaajonj nonoomakeja.

¹³ Buŋa qaaya kaen ejiwaajon onjo mono uugia Anutuwaaw gawon mewom-baajon opogia horogi kiro jojorin men afaangon aon nambu. Mono bon qen onjoangiaa nanamemengia galen koma aon laligowu. Jiisas Kraist-non mombo asugiwaatiwaa kambanjon kalenmorian onombaati, mono iikawaajon mamboma jejeromonromongia kuuya iikanon ama laligowu.

¹⁴ Anutuwaaw meraboraurutanon qaaya ten komakejuti, onjo mono iikawaa so kana soraaya otaan laligowu. Wala lalabubu tompin laligogi onjoangiaa siingia kombomban bologanon yaiwisisi men onongi lansan laligogi. Kaanja laligogito, kamban kokaamba nanamemengia mono siin iikawaa so mende toroqen ama men laligowu. Lan sisau laligowubotiwaajon mono galengia men aon laligowu.

¹⁵ Lan sisau qaagoto, Anutu soraayanon onono onjo mono kaanagadeen iwaa so nanamemengia kuuya kanon soraaya koloon laligowu.

¹⁶ *Buŋa Terewaa qaa mon kokaen oogita eja, “Niinon toroya soraaya laligojenywaajon noo buŋauruna onjo mono soraaya koloon laligowu.”

¹⁷ Anutuwaajon “Manana,” jen ku-usuŋa koma horonkejon, iinon man awagayaajon ama ejemba tosaŋa mende ninisoroon tosaŋa mende sureen onomakeja. Kuuya ananaa nanamemenana mono keda motongonon gosin motomotoon ananaa qaanaa jen tegowaa. Kawaajon Anutu toroyaa buŋauruta koloojuti een, namonon kusu laligowutiwaa so mono soraaya koloon laligowu. Jegianondeen qaagoto, nanamemengianon mono Anutuwaaw jeta uuguwombotiwaajon sombugia moma laligowu.

¹⁸ Kaanagadeen Anutunon dowegia merotiwaa kania momago mono soraaya koloon laligowu. Ambosakonurunananon tando lopion momo aren tond uotaan nanamemen omaya qendeema nonongiti, Anutunon onjo iyonoo so toroqen tond laligowubotiwaajon sewangia uuta gilin dowegia mero. Sewangia ii silwa goul uugun giliroti, ii moju. Balombaa moneh hina aliwaatiwaa so kolooji, iwoi iikaana kanon sewangia mende mero.

¹⁹ Iikanon qaagoto, Kraistwaa saya sewana uuta iikanon mono wangia mero. Kraistnon lama meria solana wiji buubuuya qaa kaana kolooro ii siimolon onon-oombaa tani kaana qegi saya kamaaro. Kawaajon mono soraaya koloon laligowu.

²⁰ Anutunon walawala Siwe namo mende mokoloon oroma kamban iikanona Kraist meweengon downana mewaatiwaa gawon aren ii waladeen ama arengoro. Ii arengodabororo ero laligon kouma laligogito, kamban tetegoya kokanon ononon qeangowutiwaajon ama ninisaano asuganon kolooro.

²¹ Kraistnon nemun koma onono saanon Anutu moma laarin munkeju. Anutunon Kraist men gbilin muro koomunonga waaro asamararan muro laligoja. Iikaana laligojiwaajon ama onjo Anutu moma laarin nama qaa kuuya jeroti, iikawaa so ama menkebaatiwaajon jejeromonromon ama munkeju.

²² Jejeromonromon ama mun qaa hona ten kongi Kraistwaa sayanon koma konjoratin onono laligowu. Kaana laligon saanon uumeleen alaurugia gbingbaona qaa jopagon onoma laligowu. Uu wombogia kuuyanon mono kaparan koma tororo uujopa ama aon laligowu.

²³ Laaligo kotigaa qaaya kanon mono nemun koma onono kolokoloo dologa koloogi. Balombaa qaa kusuga monon mende nemun koma onono Man somataa meraborauruta koloogi. Anutuwaaw qaayanon mende aliwaato, mono tetegoya qaa zen en ubaa.

* 1:16: Lew 11.44-45; 19.2

24 *Qaa iikawaa kania ii Bunja Terenonj kokaen oogita eja:
 “Ejemba kuuya onjo mono gbojoja lolo tani kaanja kolooju. Akadamugia
 kuuya ii juraya asasagagiawo tani kaanja kolooja.

Gbojoja lolononj mono soolinj gororongogi juragianonj boratinj tegoqegon
 kamaawuya.

25 Kaen kamaawuto, Pombaa Bunja qaa laaligo kombombanja nono-
 makeji, iikanonj mono tetegoya qaa kotiin en ubaa.”

Bunja qaa iikanonj Oligaa Bunaya kolooro tosianonj ii jen asarin ononggi moju.
 Kianj.

2

Jamo laaligoyawo iwo nama mono soraaya koloowu.

1 Bunja qaa mojutawaajonj mono kilenagia kuuya kotogonj giliwu.
 Gbingbaonj qalomalowerj kuuya ii mono mesaowu. Uumeleembaa
 nanamemenj seleseleya ii mono sisia menj togowu. Goronkiki ano gemaqeqe
 qaa kiisanj amakejuti, ii kuuya mono qetegogi kamaanj tegowa.

2 Merasisi gbingbaongia qaa yonononj ajugadeen newombaaajonj moma
 awelegonkeju. Onjo mono iikawaa so Bunja qaa mende meerangogiti, ii uu
 wombogianonj ambombaaajonj awelegonj laligowu. Kaen laligonj momalaari-
 gia koma gbiligi somariinj kotiiro letoma laligonj oyanboyanj koloowu.

3 *Bunja Terewaa qaa monj ii kokaen eja, “Nembanene monj kisiriinj ainja
 mogiti, iikawaa so mono Ponj awaa iwo qokotaan ainja mobu.” Qaa iikawaa
 so Pombaa ainja mojutu eenj, mono Bunja qaanonj somariinj kotiin laligowu.

4 Kraistwaa sareqaa monj kokaen jemaaja: Kraistnonj waama Anutuwa
 tando kombombanja koloonj laaligo kotigaa wota kolooja. Onjo mono
 iwaanonj kanj mombo letombu. Ejembanonj tando mombaaajonj “Jamo
 omaya,” jen gema qen mesaogito, Anutunonj ii Hamoqeqe Toya koloowaati-
 waajonj meweengonj iwaajonj moro sewanja uuta somata kolooja.

5 Kraistwaanonj kanj gbilinj onjoangio kaanagadeen mono jamo kowonjin
 laaligogiawo kaanja koloowu. Kaen koloonj kotiin laligogi Siwewaa mo-
 tonqeqe iinonj onjoma uugia meagoro kotikotii mokoloonj uuwaa laaligowaa
 jiwowonj jigo honja koloowu. Unja Toroyanonj uugianonj laligonj sololoonj menj
 letoma onono mono jiwowonj jigo iikawaa jigo gawonj galen soraaya koloonj
 nambu. Unja Toroyanonj nemunj koma inaanj onono tenj koma Anutuwa
 waeya menj mepeseen munj laligowu. Kaen laligogi Anutunonj injiima Jiisas
 Kraistwaajonj ama nanamemengia kaanja ainja moma laligowaa.

6 *Bunja Terenonj qaa monj ii kokaen eja:

“Iibu, Anutu niinonj kowonjinj tando monj meweengonj Zaion baananonj
 Israel tuunj somata uugianonj komowe ii jingbiling tando kombombanja
 maa suanj damandanawo (milyon Kina kaanja) koloowaa.

Daen yonononj tando powowonj kotakota ii moma laarinj munkebuti,
 iyonononj iwaajonj ama gamu mende moma laligowuya.”

7 *Moma laarinj munj laligojuti, onjoo jaasewangianonj ii tando kombombanja
 akadamuyawo koloojato, tosianonj uugia mende meleema eenj laligojuti,
 iyonjoo jaagianonj ii Bunja qaa kokawaa so eja:

“Miri meme yonononj ‘Kowonjinj omaya,’ jen tando ii gema qen mesaog-
 iti, tando iikanonj mono tando kombombanja kolooro.

Kanagenj tania ii aenj kaanja mokoloogi. Tando powowonj kotakota
 kaanja ii riinagati eenj, mirinonj mono ororongonj kamaanj konaga.”

8 *Bunja qaa monj ii kokaen eja,

“Ejembanon jamo kowonjin iikanon ritatangon unjuro iikanon mono unj mizimizi ama onombaa.”

Yononon Bunja qaa mende tenj koma iyangiaa aingia otaankejutiwaajon ama ritatangon kamaankeju. Anutunon kaen arengon ononotiwaa so kamaankeju.

9 *Yononon kaen kamaankejuto, ononon ejemba tuun somata qaita monj kokaen kolooju: Anutunon onjo iyanjaajon meweenjon onono tak-kootoya kolooju. Anutunon pangamanonga onono asasaga damuyawo iikanon keuma jigo gawon galen tuun soraaya kolooju. Angoleto akadamuyawo menj laligoroti, iikawaa Bunja qaaya ii jen asariwutiwaajon onono. Onoonota ononon Anutuwaanon kanageso bunjaya laligon Kin Pombaa jawinjuruta koloon gawonja liligon menkeju.

10 *Wala Bunja Terewaa qaa mombaa so “Simbirinsambaran lanj laligogito,” kamban kokaamba uugia somonjon aonj mutulangon “Anutuwaa uumeleen kanageso tuun” koloon laligoju. Wala Anutuwaa kiankomuwaajon “Poumapou laligogito,” kamban kokaamba “Injiima ko-booro kalenmorianja saanon moma koton laligoju.” Kian.

Anutuwaa welenqeje ejemba kokaen koloon laligowonja:

11 Oo wombo alauruna, Siwewaa bunja koloon namonon koi tatawaga wabaya laligojuti, niinon onoo uugia kokaen kumanja: Selewaa siingia kombombanja bologanon galen koma onombabotiwaajon mono onoangia angon koma aowu. Siin morota morota iikanon uugia menj boliwaatiwaajon manja qenkeju.

12 Uugia mende meleengiti, iyonoo batugianon nanamemengia awaa-gadeen ama menj laligowu. Tosianon onjo bologa meme ejemba kaanja qaanon jen bolin onomakejuti, iyononon nanamemengia awaa iima kani-agia tororo moma asarigi roromongogianon utegowaa. Roromongogianon utegoro iyangiaa singisongogia ano momasoosoogia iima koton uugia meleema Kraist asugiwaatiwaa kambananon onoojon ama Anutu mepeseen munkebu.

13 Anutunon laaligo arengoro ejemba tosanon galen koma nonomakeju. Pombaa qata bosinjuti een, onjo mono kuuya iyonoo qaa baatanon kema laligowu. Kin ano gawana yononon wangia koloojuti, onjo mono iyonoo jegia tenj koma laligowu.

14 Kaunsol ano komiti yonoo jegia kaanagadeen tenj koma laligowu. Yononon ejemba kaiyaka bologa amakejuti, iyonoo qaagia gosin ironja meleema onomakejuto, kaiyaka awaa amakejuti, iyonoo qagia mepe-seenkeju. Anutunon kawaajon ama gawman ejemba kuun onono laligoju.

15 Anutuwaa uusiina ii kokaen eja: Gejajuju ejemba uugia qaa poumapou laligon onoojon qaa omayaya omayaya jenkejuti, onjo mono nanamemen awaa ama menj iikanon iyonoo buugia mejugogi olon laligowu.

16 Anutunon bologaa kasa gbadoyanonga isama onono loloogiti, onjo mono iikawaa so nanamemen solanja ama menj laligowu. Kaan laligowuto, kilenagia koma turuwutiwaajon kokaen mende jewu: “Kasa gbadonana qaa solanja (frii) laligojon.” Kaen jen iikanon mondon onoangiaa aingia mende otaawu. Kaen qaagoto, Anutuwaa jeta tenj koma welen qenkejuti, mono iikawaa so gbadoya qaa laligowu.

* 2:8: Ais 8.14-15 * 2:9: Eks 19.5-6; Ais 43.20-21; Dut 4.20; 7.6; 14.2; Tai 2.1; Ais 9.2 * 2:10: Hoos 2.23

¹⁷ Ejemba kuuya ii mono goda qeŋ oŋoma laligowu. Uumeleen alaurugia ii mono uu wombogianon jopagon oŋoma laligowu. Anutuwa qaa uuguwombotiwaajon mono sombugia moma laligowu. Kin ano galenjurugia yonjoon mono mogi uro goda qeŋ oŋoma laligowu. Kian.

Kraistnon siimbobolowaa sili awaa qendeema nonono.

¹⁸ Welenqe qeŋ oŋoma somatagiaa qaa baatanon kema goda kuuya qendeema oŋoma laligowu. Uubonjonon galen awaa koma oŋomakejuti, iyonjoonadeen qaagoto, horon ureen ama oŋomakejuti, ii kaanagadeen tororo goda qeŋ oŋoma laligowu.

¹⁹ Daen yononon Anutuwa jetaa so ejemba goda qeŋ oŋoma laligogi kilen kania qaato, een kakasililin ama oŋonji siimbobolo kaparan koma moma mokosinjonkejuti, Anutunon ii iima tawaya meleema kotuegon oŋono simbawonawo koloaju.

²⁰ Kaiyaka bologa anji koobinon unugi ii moma mokosinjon nambuti een, oŋoangiaajon mono nomaen mogi unaga? Kaiyaka amakegitwaa so unugi qabunagiawo mende koloowu. Kaen qaagoto, nanamemen awaa angitwaaajon ama siimbobolo mokolon moma mokosinjon laligowuti een, Anutunon mono iikawaa tawaya meleema kotuegon oŋono simbawonawo koloaju.

²¹ Kraistnon kaanjadeen oŋoon ama siimbobolo moma sili awaa qendeema oŋono. Kawaajon oŋo iwaa kana tamboya kosin metetereen siimbobolo moma mokosinjon laligowutiwaajon oŋono. Kaen laligon simbawonawo koloowuya.

²² *Buŋa Terewaa qaa mon ii kokaen eja, “Iinon singisongo mon mende ano ano iwaa je buutanonga qaa qolomolongoya mon mende kamaaro.” Oŋo qaa iikawaa so otaan anji sokombaa.

²³ *Ejembanon uuge qaa tokoronkota Kraist mamaga jen mug kitia mon mende meleen. Siimbobolo ama mug moma kitia metogomambaa-jon mende torogon oŋono. Kaen qaagoto, Anutunon qaa dindinagadeen jen tegonkeji, mono ii moma laarin qaaya iwaa boronon ama jen tegowaatiwaa-jon mambono.

²⁴ *Kraistnon ananaajon kaparan koma singisongo gema qeŋ nanamemen solan otaan laligowombaaajon ama siimbobolo moro. Ii moro Buŋa Terenon ejiwaa so “Selia qegi wiji koloorotiwaajon ama Anutunon oŋo men qeangon oŋono.” Qeangowutiwaajon mono “Ano singisongonana men sele busianon anjon” maripoonon uma komuro. Kawaajon oŋo mono Kraistwaa tani kaan kolon siimbobolo moma mokosinjon awaa koloowaa. Singisongowaa angobatonon horon nonono iikanon mono qamo taniŋaen kolon koomuya laligowonja.

²⁵ *Wala oŋo “Lama kaan jinjaun kema kan lansaŋ laligogi.” Kaan laligogito, kamban kokaamba uugia galenjaanon eleema kan laligoju. Iinon oŋo lama kaan sopa somonjon kalan koma oŋomakeja. Kian.

3

Loemba oŋoo qambanmamban qaa

¹ *Anutu welen qewombaa qaaya jedaborojento, emba oŋo mono kaanjadeen lourugia yonoo qaa baatanon kema laligowu. Kaan laligogi lourugia tosanon Buŋa qaa mende ten koma laligojuti, iyononon mono

kaanjadeen embaurugia yonoo nanamemengia iima uugia meleembuyaga. Uugia meleema laaligogia Kraistwaa boronon ambutiwaa Buna qaa jeganondeen mende jewuto, Kraistwaa kania mono siligianon qendeema ononggi iima asariwuyaga.

² Nanamemen soraaya dindina ama men Anutuwa jeta uuguwubotiwaa-jon keegia mogi ejanon kaen iniima yagogi Kraistwo qokotaan laligowom-baa siingia asuginaga.

³ *Selewaa akadamugiajonadeen mono mende men umakebu. Wan sawagia qen gawasu kania kania mende ama miziziin sele men mende awelegon laligowu. Kasaron goul iwoionon selegia mende menjerengon aowu. Selekopaa awaa soro akadamuyawo ii mende men aowu.

⁴ Kaen qaagoto, akadamugia hona ii mono pondan megii uugianon ewa. Unagianon luaenon bonjon laligogi akadamugia hona kanon aasangoyanon en mono kamban monjon mende aliwaa. Uubonjon laligogi Anutunon iniima moro umakebaa.

⁵ Wala eenanon emba soraaya yononon Anutuwo nama jejeromonromon ama mun iwoi kuuyaajon mamboma laligogiti, iyononon kaanagadeen uugiaa akadamugianon menjerengon aon lourugia yonoo qaa baatanon kema laligogi. Mono emba iyonoo tani kaana koloon laligowu.

⁶ *Saaranon loya Aabraham ten koma mun "Eja Ponna," jen mun laligoro. Ono kaanagadeen zen nama gawon awaa awaa men awasankaka nama iwoi mombaajon jenengia mende ororo lourugiawo laligowuti een, mono Saara kaana emba akadamugiawo koloon laligowu.

⁷ *Emba yononon esungia kamaanqeqeta koloojuto, kilen laaligowaa kalenmorianan ii ejawo ororon buna qen aon laligoju. Esungia kamaanqeqeta koloojutiwaajon eja motomotoon ono mono embaurugia tororo kalan koma loloonjon onoma laligowu. Anutunon eja onoo qamakooligia sureewabotiwaaajon mono goda qen onoma laligowu. Kian.

Gawon awaa menkejuto, siimbobolo kilen moju.

⁸ Qaana tegowaatiwaa gambanmambana ii kokaen jejen: Ono mono kuuya uumotoon ama uumeleen alaurugia yonowo uubonjonon jopagon aon laligowu. Gumbonjonon laligon onoangia men kamaan aon uugianon somongon aon motoon nambu.

⁹ Jena jewe nuna guwe ana ambe ii mende amakebu. Uuqeqe qaa tokoronkota jen ononggi kitia mende melembu. Kaen qaagoto, qaa bologaa kitia meleema mono kotuegon onoma laligowu. Kaen ama laligogi Anutunon iikawaa tawaya meleeno kotumotueya buna qen aowutiwaajon onoono. Kaen ama laligon Pon asugiwaatiwaa kambananon mono oyanboyon koloowu.

¹⁰ *Kaana koloowutiwaa qaaya ii Buna Terenon kokaen oogita eja:

"Monjon laaligo naanawo laligomambaa aina koloon muro ween awaa awaa iima laligomambaaajon moji, iionon mono neselana qaa bologa jewabotiwaaajon somongon laligowa. Buu susuyanonga gbingbaon qaa koloowabotiwaaajon mono galen men aon laligowa.

¹¹ Nanamemen bologa mono gema qen gawon awaa awaa men laligowa.

Luaenon laaligo iikawaajon mongama ii buna qen aomambaaajon kapan koma namba.

¹² Ii kokaembaajonja: Ponjon ejemba solanja injiima galen koma qamakooligiaajon geja amakejato, ejemba doogoya ii ba mende koma onomakeja.”

Qaa kaen eja.

¹³ Onjo gawon awaa mewombaajon uugere ama laligowuti een, ejemba seiseiyanon gawongia siimbereren men men bolin onombombaajon mende mobuya.

¹⁴ *Ii mende mobuyato, kilen nanamemen solanja angitiwaajon ama siimbobolo mobuyagati een, onjo mono kilen Anutunon kotuegon onono oyanboyan mokoloowuya. Kakasililin men onombubotiwaajon mono een aarun lalanani keegia moma uugia kamaaro uubobooligianon unuwabo.

¹⁵ Uugianon mende kamaawato, uugia mono Pon Kraistwaanon somongon kania soraaya pondan romongogi uro laligowu. Mono kamban so jojorin Kraistwaa kania ejemba jen asarin onoma laligowu. Oyanboyan koloowombaa jejeromonromon anjuti, ejembanon iikawaa kaniaajon qisin onongi mono kuuya iyonoonon qaa ii meleema onoma laligowu. Mono gumbonjonjon qaganon ejemba goda qen onoma uu kuun onoma laligowu.

¹⁶ Qaagia kaen galen kongi Anutunon injiima “Sokonja,” jero uugejagianon kaen mobutiwaajon nambu. Kraistwo qokotaan nama nanamemen awaa angi uuqe qaa tokoronkota tondun jen onomakejuti, iyononon mono iyangiaanon qaa bologaaajon ama gamu mewuya.

¹⁷ Gawon awaa awaa men laligogi ejemba tosanon kilen kakasililin ama onongi Anutuwaajon ama siimbobolo mogi sokonja. Iwoi bologa ama men iikanon siimbobolo mokoloogi gamuyawo kolooja.

¹⁸ Kraistnon kaanagadeen kamban motoongo singisongonanaajon ama komuro. Anana doogoya kolooni Dindina iinon nunuano Anutuwaanon keubombaajon ama siimbobolo moro. Namo ejaga jen selia qegi komuroto, Unja Toroyanon men gbilin muro waama laligoja.

¹⁹ Unja Toroyanon wano nonomesaon koomuwaa senjon gomanon kemen kokooso kasa gbadonon laligogiti, iyonoojon Bunja qaaya jen asarin onono.

²⁰ *Wala eenanon Nooawaa kambanon wango somata megii Anutunon uugia meleembutiwaajon kaparan koma moma mokosingon mambonoto, ejembanon qaa mende ten koma tiwilaan koomuwaa kasa gbadonon kemegi. Ejemba suman melaada 8:yanon Anutuwa jeta ten kongi jero kon kiro apunon waama balon qen turun wango elaaro Anutunon ii gboulunonga gou gajogia koma wangia somongoro.

²¹ Iwoi kaanja kolooroti, ii oomuluwaa sareya kolooja. Jiisas Kraistnon koomunonga waama laligojiwaajon ama kamban kokaamba apu nonomorigi Kraistwaa esunanon turun nonoma wanana somongonkeja. Apu ii selewaa jewon songbambaatiwaajon ama mende ama nononjuto, oomuluwaa hona ii kokaen: Anana Anutuwo laligowombaajon soomongo ama jojopan qanon somongon kokaen qama koolinkejon, “Anutu, gii mono uuta gojejeraya songbana uuta soraaya kolooro goo jaanon sokombaa.”

²² Jiisas Kraistnon Siwe gomanon eu uma Anutuwa boro dindinanon bunabunayawo raja. Anutunon ku-usun muro rama Siwe gajoba ano Siwewaa ben kawali kania kania esunmugianon niniima galen kuun nonomakejuti, ii kaaniadeen galen koma onono qaaya baatanon laligoju. Kian.

* **3:14:** Mat 5.10; Ais 8.12-13 * **3:20:** Jen 6.1-7.24

4

Mono letoma laaligo qaita mon laligowu.

¹ Kraistnon anaa selianon siimbobolo morotiwaajon onjo kaanagadeen sele busugianon siimbobolo mobombaajon jojorin laligowu. Iwo momo motonggo kokaen men romongowu: Monnon singisonjo amakeji, iinon iyanaa seliaa siina kombombanja otaamambaajon nama munkeja. Monnon Kraistwaajon ama siimbobolo momakeji, iwaa siina kombombanja bologanon mono zololonjon kamaaro singisonjo togon mombo mende amamambaajon kaparan koma laligowaa. Uuroromongogia iikanon mono wogia mero iikanon rindanon akadamugiawo koloon laligowu.

² Uuroromongogia iikanon rindanon nama uuselewaa siin kombombanja bologa mono somonjon galen koma laligowu. Kamban kokaambadeen kanain namonon toroqen laligon ubuti, iikanon mono Anutuwaa uusiina ten koma otaan laligowu.

³ Onjo kamban laligon kougiti, iikanon ejemba angonjoragiawo uugia mende meleema nanamemen bologa lan ambombaajon mojuti, iyonoo tani kaana kokaen lan laligogi: Serowilin ama siingia kombombanja bologa tondu otaan laligogi. Apu gisi (marihuana), goja deun iwoi ii otonomboran men wakasiin negi wangia sooro enkalolon laligogi. Jejelomban onj nen rii gbawe oron embaqemba men bolin onoma gejajuju ama laligogi. Tando lopion liligon simin kuma onoma iwoi kanjanawo amakegi. Kaen amakegito, onjo kamban kokaamba nanamemen kaana ii mende toroqen amakeju.

⁴ Ejemba angonjoragiawonon pangamanon laaligowaa resa sumu pilinpiligon eji, iikanon horon lugun kemenkeju. Onjo yonowo mende horon kemegi iima aarun uugeqe qaa tokoronkota jen onomakeju.

⁵ Kaen amakejuto, Anutuwaa jaanon keugi qisin onono kaniagia asuganon isaama jen asarigi mondomondogia qewagowaa. Anutunon ejemba jaawo laligojoni ano koomuya mono kuuya ananaa qaanana gosin jen tegomambaajon jojorija.

⁶ Sele busunananon komuwonati, qaanana iikanon mende tegowaa. Kawaajon Oligaa Bunja ii koomuwaa senjon gomanon laligojuti, iyononon kaanagadeen mobutiwaajon Ponnon wala jen asariro. Ii kokaembaajon: Anutunon nanamemengia gosin ejemba tosaana nono kaana jen tegon onono sele busuwo laligogitiwaa irona mokoloowuto, tosiannon uugia meleema kokoosogianon gbilin laaligo kotigaa bunja koloogi. Anutu ano kotiin laligonkeji, iikaanjadeen kuuyanon laaligo kombombanja laligon ubutiwaajon moma kotiinkeja. Tosianon Bunja qaa ii uugia kuun onjombutiwaajon jegi. Kian.

Gawon memewaa momo kalenja ii mono galen koma ubu.

⁷ Iwoi kuuyaa kambananon tegomambaajon dodowija. Kawaajon onjo mono qama kooliwombaajon imowamo mende laligowuto, onjangania nanamemengia galen koma aon zen nama qamakooli gawon men laligowu.

⁸ *Bunja Terewaa qaa mon ii kokaen eja, “Ejemba uunananon jopagon onoma singisonjogia seiseiya koleleen gamugia turunkejon.” Kawaajon alaurugia onoo batugianon mono pondan jopagon aon laligowu.

⁹ Onjo mono alaurugia koma horon mirigianon ainjolon rama uugianon jejewenenwenen njindin-nunduruya qaa kalan koma aon laligowu.

¹⁰ Anutunon kalenmorian kania kania iikawaa Toya kolooja. Iinon gawon memewaa momo kalen morota morota mendeema onono laligoju.

* 4:8: Gba 10.12

Ono motomotoon mono momo kalengia awaagadeen galen koma iikanon kanagesourugia welen qen onoma laligowu. Ii bunja qen aogitiwaa so mono gawonon ama tuun batugianon ilaan aon laligowu.

¹¹ Gawon memewaa momo kalen woi ii kokaen: Daen yononon Bunja qaa jen asarinkejuti, iyononon ii mono Anutunon sololoon onomakejiwaa so jen laligowu. Daen yononon alaurugia welen qen nangon onomakejuti, iyononon mono Anutunon inaan esun onomakejiwaa so ala ilailaa ama onoma laligowu. Jiisas Kraistwaa bunja koloojutiwaajon iwoi kuuya kanon mono Anutu mepeseegi qabunayanon akadamuyawo koloon en ubaa. Iinon asamararan Toya ano ku-usun Toya ii kambanja kambanja laligon kouma laligoja ano tetegoya qaa laligon ubaa. Qaa ii onanon.

Kraistwo nama mono siimbobolo moma laligowu.

¹² Oo wombo alauruna, siimbobolo qagianon uro iwaa kukunanon gere kaanja qetaalin angotete men onomakeji, iikawaajon mono mende aarun laligowu. Iwoi koloon onomakeji, ii batugianon iwoi morota kaanja, iikaen romongowubo. Ii namonon laligojoniwaa so koloonkeja.

¹³ Mende aaruwuto, Kraistnon kaiyaka awaa ano kakasililin ama mugi moroti, ono mono siimbobolo iikawaa kitia mojutiwaa so korisoro ama laligowu. Iwo kaanja laligogi eleema karo asamararananon asugiro kamban iikanon kaanagadeen aisoon oyanboyon mokoloowuya.

¹⁴ Ejembanon injiima uugia Kraistwaanon meleengitiwaajon ama uuqege qaa tokoronkota jen onomakejuti een, ononon mono simbawonawo kolooju. Kaen jen onomakejutiwaajon ama Anutuwa Un Toroya asamararanawo iinon mono qagianon uma ku-usunanon turun onoma kotuegon onomakeja.

¹⁵ Onoononga monnon iwoi bologa anotiwaajon siimbobolo mokoloon mobabo. Monnon kikekakasililin ama ejemba unun iwoi yongoro meroti me tosia siijaago men onomanjen yonoonon qaa lan jero sipasipa qero gawon meme kaanja mondon lan ewaewan koma lombo mokoloonkeji, iinon mono siimboboloya anaa soyanon moja.

¹⁶ Monnon Kraistwaa alia koloojiwaajon angosisiri mokoloon siimbobolo moji een, iinon mono iikawaa gamugamuya een mende moba. Gamu qaagoto, Kraistwaa qata bosinjiwaajon mono Anutu mepeseen laligowa.

¹⁷ Anutunon ejemba qaanana gosiwaatiwaa kambanja kan kuuro iyananon uumeleen kanagesouruta ananaa qaanana ii wala jen tegowaa. Wala ananaa qaanana jen tegowaati een, ejemba Anutuwa Oligaa Bunja mende ten kongi lombo qagianon uro tetegoyanon mono nomaen koloon ononaga?

¹⁸ *Bunja Terenon qaa mon ii kokaen eja:

“Solana yononon Siwe gomanon ubombaajon kupukapa ambuti een, singisongo ejemba angonjoragiawo yonoo qaagia mono nomaen koloonaga?”

¹⁹ Kawaajon alauruna Anutuwa jeta ten koma angosisiri mokoloon siimbobolo momakejuti, ononon mono kokoosogia mokomokoloo Toyaa boronon ambu. Toya iinon qaa jerotiwaa so alauruta sopa somongon kokojiji koma kalan koma onomakeja. Kokoosogia iwaa boronon ama mono jegenja nama gawon awaa awaa pondan men laligowu. Kian.

5

Jotamemeya onoonon qambanmamban qaa

* 4:18: Gba 11.31

¹ Niinon uumeleen kanagesowaa jotamemeya mon koloon Kraistnon siimbobolo moroti, iikawaa qaaya nanjon jenkejen. Kanagen eleema karo asamararananon asugiro qabuna nono mokoloomambaajon mojen. Onjo batugianon noo jotameme alauruna koloojuti, niinon onjo uugia kokaen kuun onjonjen:

² *Anutunon moma laarin onjoma lama tuuna borogianon anoti, onjonon mono ii kalan koma onjoma laligowu. Gawon ii mojotiitii qaganon qaagoto, Anutuwa jeta otaan uusiingia gawonon ama afaangon geregere qaganon zen men nambu. Mondomondo qaganon injarere laligon monen iwoiwaajon mende kaparan koma laligowu.

³ Lama tuun baagianon kan nanjuti, ii mono eja pon tani kaana mende galen koma onjombu. "Zioz galen koloojon," jen totogianon mende qen men biwiin aowuto, nanamemembaa sili awaa ii lama tuun qendeema onjoma laligowu.

⁴ Nanamemen awaa ama laligogi lama galen wananon mombo asugiwaati, kamban iikanon mono soron arogianon kotogon ila wage akadamuyawo wangianon mouma somongogi buna qen aowuya. Akadamu iikanon mono kamban monjon mende taalin titiikota koloowaa. Kian.

Sagbili onjonon qambanmamban qaa

⁵ *Sagbili onjonon kaanagadeen galenurugia yonjo qaa baatanon kema laligowu. "Anutunon sewankiki ejemba tuarenjen ama onjomaakejato, iyangia men kamaan onjokejuti, ii mono kalenmorian onjomaakeja." Kawaa-jon onjo mono korebore batugianon onjanga men kamaan on laligowu. Tani iikanon mono maleku kaana kotogogi kemero laligowu.

⁶ *Kawaajon mono onjanga men kamaan on Anutuwa boro ku-usunawo iikawaa baatanon kengi kambananon kan kuuro saanon men biwiin onjombaa.

⁷ Buna qaa mon ii kokaen eja, "Iinon onjo kalan koma onjomaakejiwaajon majakakagia kuuya mono iwaa boronon ama mesaowu."

⁸ Nanamemengia galen koma on zen nama pondan uugbiligbili laligowu. Kilenaa Toyanon lan liligon ejemba tuarenjen ama mongama nonomakeja. Monjon uruambe qero iinon mono laion kaana gogon nonomambaajon jojorija. (Laionon gbuu gbororo qama silano moma bombongaogia waa-makeja.)

⁹ Onjo siimbobolo momakejuti, onjo uumeleen alaurugianon kaaniadeen goman so kakasililin iikayadeen moma mokosingon laligoju. Ii romongon torokogia yakarin momalaarinon rindangon nama laion ii kotakotagadeen tuarenjen ama mun laligowu.

¹⁰ Onjo kamban torodaamon siimbobolo moma laligogi mososongon nanjon men kotiin onjonogo saanon nendun powowon kotiganon kongbaraya qaa nama laligowuya. Kaana Kraistwo nangigo akadamuya togon onono asamararananon uma tetegoya qaa asarin laligon ubuya. Anutu, kalenmorian kuuyaa Toya kolooji, iinon mono onjo kaen ama laligowutiwaajon onjono.

¹¹ Iinon ku-usun Toya laligon kouma laligoja ano kamban tetegoya qaa laligon uma laligowaa. Qaa ii onjon.

Piitonon yeizozo qaa tetegoya jero.

* 5:2: Jon 21.15-17 * 5:5: Gba 3.34 * 5:6: Mat 23.12; Luuk 14.11; 18.14

¹² *Anutuwaa kalenmorian ii kiankomu hona toon kolooja. Niinon qaa ii kotiin nangon jen ononon kalenmorian iikanon nangon nama kotiin laligowutiwaajon jen koton ononjen. Kawaajon tere toroga koi jewe nenana Sailasnon oon ononja. Iinon niwo pondan nama uumeleen nenana kolooja. Iwaajon kaen romongojen.

¹³ *Anutunon uumeleen kanageso ono kaana iyanajon meweengon onono Babilon siti bologa kanon* laligojuti, iyononon yeizozogia angi onoonon kaja. Momalaariwaa merana Maak iinon kaanagadeen yeizozoya anja.

¹⁴ Ono batugianon waegia men angon aon newogia kososoon laligowu.† Alaurunana Kraistwo qokotaan nanjuti, luaenon mono kuuya onowo ewa. Kian.

* **5:12:** Apo 15.22, 40 * **5:13:** Apo 12.12, 25; 13.13; 15.37-39; Kol 4.10; Flm 24 * **5:13:** Babilon ii Room sitiwaa qa aasangoyaga. Aisisaan buknon kaanjadeen qa ii iikawaa so oogita eja. † **5:14:** Kamban kanon jolongia jen waegia men buugia kiton nen laligogiti, mono iikawaajon jeja.

Piitowaanon Tere 2 Piitonon Tereya ano 2 kolooro. **Jen-asa-asari**

Piitonon Tere koi Kraistwaa alauruta balon so rama kengiti, iyonoojon ano liligon keno. Tosianon qaa soosooya mokoloon ejemba kuma soon onongitiwaajon laaligo soraaya mesaon serowilin nambonnambon iwoi lan ama men laligogi. Boi takapolakaya ii Anutuwa qaa baatanon mende kema (2.10) jeulalan (3.17) ama selegia mepeseen (2.18) jaba-arambaran (2.10) ama iyangiaa jaajaa laligogi. Kaiyakagianon Jiisas qakooma mugi. Yononon mepaqepae ejemba godaqeqegia qaa laligon wanjanwanjan ejemba (2.3) looloria (2.18) jinjaun men onongi. (3.3-4)

Piitonon qaa ano nanamemen iikawaajon majakaka somata moma dingowaatiwaajon manja qen hamoqeqewaa kania jen asarija. Uugia kuun jenkootoya kokaen ooro, "Anutu ano Pon Jiisas Kraist ii onanon moma laarin oroma yorowo qokotaanin lombo ii men kamaan ano afaangowaa. Momo kaana ii jembiri qaagoto, ejemba iyangiaa jaagianon Jiisas iigi ejemba kuma onoma laligoroti, ii moma ninijogi karo monin. Kawaajon mono laaligo soraaya laligon gadokopa laaligo ano uuwoi ii gema qewu."

Tosianon kaparan koma kokaen lan jen ejemba kuma soon onoma laligogi, "Kraistnon mombo mende eleembaa." Qaa ii jembiri qaaya. Piitonon qaa iikawaajon majakaka somata moma kitia kokaen meleema jen ooro, "Kraistnon eleembaatiwaa kambana qero ujiwaa tani kolooji, ii kokaembaajona: Anutunon ejemba ananaanonga monon tiwilaawaatiwaajon mende mojato, kuuya anana uunana meleema singisongo laaligonana mesaowombaajon moma kaparan komakeja."

Buk kokawaa bakaya wana 4 ii kokaen:

Qaa mutuya 1.1-2

Anutunon soraaya laligowombaajon nonono 1.3-21

Boi takapolakaya yonoo kaniagia 2.1-22

Tetegoyanon Kraistnon eleema kawaa 3.1-18

¹ Saimon Piito niinon onowo qaa amin mobombaajon tere koi oojen.

Jiisas Kraistnon wasin nono aposol koloon welen qen mun laligonkejen. Ben Anutunananon Hamoqege Toya Jiisas Kraist wasiro kamaaro iwaajon ama qaanana jen tegoro solanjaninin momalaarinananon kolooro. Ono momalaari iikayadeen buna qen aogi sewana uuta kolooro nono kaana simbawonawo laligoju.

² Ono Anutu ano Ponana Jiisas moma koton oronjuti, iyoronon mono kalenmorianja kelemalelen ononi luaenon laligowu. Kian.

Anutunon onoonoti, iikanon mono kotiin nambu.

³ Anutunon asamararan Toya akadamyawo kolooja. Kawaa so anana soraaya tataankota koloon laligowonatiwaajon nonono. Kania kaen moma yagonin kalen nonomakejiwaa kania kolooro. Anana laaligo kombomana laligon uuwaa komagbiligbili tororo ambombaajon iwoi amamaankebonati, iwaa ben esunanon mono ii kuuya nonono bujananaga koloonkebaa.

⁴ Asamararan Toya iinon uunananon gawona gawona damuyawo men kalena kuuya nonomambaajon momakeja. Anutunon soomonjo qaaya

nononoti, iikawaa sewananon mono uuta kolooja. Ono wala balombaa siingia kombombana bologa tondtu otaan angonjora uutanon laligogito, Anutunon ono iikanondeen metogon wangia somongoro. Kaen kolooro gadokopa laaligo serereen gema qewutiwaajon hamoqege arena anota eja. Momo ano nanamemen akadamuyawo Anutuwaanon eji, iinon ono iikawaa so letoma gbilia koloowutiwaajon kaparan komakeja. Ono soomongo qaaya somata qatawo iikanon qokotaajuti een, iinon mono inaan onono mombo letoma Siwewaa akadamuya mokoloon buna qen aon laligowuya. Akadamuya iikanon saanon rijojoon sokoma onombaa.

⁵ Anutuwaanon soomongo qaa kaana ejiwaajon ama ono mono moma-laariwaa hona koloon onono qendeema laligowu. Kaana laligowutiwaajon mono kaparan koma zen nama manja qen laligowu. Hona koloon onombaati, iikaen saanon Anutuwa kania toroqen moma kotowuya.

⁶ Momakootogianon somariiro saanon nanamemengia toroqen galen koma aonkebuya. Galen koma aogagianon somariiro saanon nama kotiin lombo mokosingon bosima laligowuya. Nama kotikotiigianon somariiro saanon mombo Anutuwa jetaa so uuwaa komagbiligbili ama laligowuya.

⁷ Uuwaa koma gbiligbiligianon koloon somariiro saanon uujopagianon seiرو uumeleen alaurugia ala-ala men kalan koma aon laligowu. Uujopagianon seiرو saanon ejemba kuuya jopagon onoma laligowu.

⁸ Ono Anutuwa akadamu kaana buna qen aon men sein laligowuti een, mono gorosona mende laligowu. Kaana qaagoto, akadamuya iikanon mono nemun koma onono afaangon Ponana Jiisas Kraistwaa kania moma koton saanon gawona jegen nama meg hona koloonkebaa.

⁹ Saanon koloonkebaato, dakaya yonoonon Anutuwa akadamu kaana mende en ononji een, iyonoo momakootogianon mono toroga kolooro bao jaagoo kaana kemakuunkan kuun amakeju. Anutunon singisongogia walaga songbano soraaya koloogiti, ii duduun imowamo laligoju.

¹⁰ Oo uumeleen alauruna, Anutunon meweengon onoma onoonoti, ono iikanon riin rindangon nambuti een, mono kamban monon mende tama kamaan kombuya. Kawaajon ononon mono iikanon kotakota rindangon nambombaajon kaparan koma laligowu.

¹¹ Kaen ama laligogi Anutunon injiuro sokono koma horon onono Siwe goman naguyan kuuya tano saanongadeen uutanon ubuya. Ponana Jiisas Kraistnon Hamoqege ano bentoton Toya kolooja. Iwaa bentoton uutanon ugi kamban tetegoya qaa galen koma onono oyanboyan koloon laligowuya.

¹² Buna qaa honanon kana kaana qendeema ononji, ono ii mono buna qen aon iikanon bon qen nama kotiiu. Kawaajon qaa aren jejen, ii saanon moma asarijuto, niinon kilen iikawaajon kamban so jen gbilin onomambaajon mojen.

¹³ Kaen moma sele busu kokawaa kala kuunon laligomanatiwaa so qaa aren ii duduuwubotiwaajon momogia jen gbilin kuun onomambaajon mobe sokonja.

¹⁴ Niinon sele busuna kusuga koi kala kuun kaana luluuma uulanawo komun koomu gomanon umanati, kaen moma yagojen. Ponana Jiisas Kraistnon kaanagadeen buju qaa kaanjadeen nisaano mobe.

¹⁵ Qaa aren kuma onombeti, iikanon uu wombogianon ero niinon goron qen koomu gomanon kembe iikawaa gematanon kaanagadeen ii saanon kamban so romongon laligowu. Niinon iikawaajon kotiin kaparan komakejen. Kian.

Kraistwaa asamararanja ii jaanananon iima nanjon jenkejon.

¹⁶ Ponjana Jiisas Kraistnon qabunaya uuta men gawon ku-usunawo men laligoroti, nononon ii nononanaa jaanananon uun iima laligonin. Kaen laligon iikawaa so ku-usunaa kania ano eleema kawaatiwaa qaaya ii jen asarin onoma laligonin. Ii ben sosombar sundu* kaanja mende jembiri anin roromongo giraboga kaanja ii lan mende otaan laligonin.

¹⁷ *Niinon Jiisaswaa qabunaya uuta ii nononano kokaen kolooro iinin: Asamararan Toya uuta iinon qaa ijoro qa kokaen kolooro moro: “Eja koi neenaa wombo merana kolooro iwaajon uunanon qeangoro iimasiin mojen.” Kaen ijoro moro Man Anutunon asamararan muro akadamyua bunja qen aon laligoro.

¹⁸ Nononon iwo baanja kowoga kanon uma laligonin qa iikanon Siwenonga kolooro monin.

¹⁹ Gejatootoo ejemba waladeen Bunja qaa jen oogiti, ii kamban kokaamba moma sorogon anjon konin powowon kotakota koloon nononja. Kawaa-jon Bunja Tere walagaa qaaya ii mono tororo geja ama bunja qen aon laligowu. Kiwanon goman sinsingoro asarinkeji, gejatootoo qaa iikanon mono iikawaa so jen asarin onomakeja. Ono iikawaa asasaganon qokotaan nambuti een, mono saanon Anutu-waa kana hona iima pangamambaa nanamemenja yakarin mesaon laligowu. Kaanja laligon uma mambongi goman wengeran suluro gomaambawaa widia asugiro uuwombogianon asariwaa. Ponnananon eleema kawaatiwaa widianon mono men asarin onono iima Anutuwaa iwoi kuuya iima asaridaborowu.

²⁰ Qaa waja mutuya koi mono moma asarin mende duduuwu: Balon ejemba monjon Bunja Terewaa gejatootoo qaaya ii iyanjaa roromongo qaganon jen asarimambaajon amamaankebaa.

²¹ Ii kokaembaaon amamaankebaa: Balon ejemba mombaa uusiinanon kamban monjon mende nemun kono gejatootoo qaa kolooro jegi. Kaen qaagoto, Una Toroyanon gejatootoo ejemba uugianon sololoon onono Anutuwaa jetanonga qaa men jegi. Kian.

2

Boi takapolakayanon mono laligon tiwilaawu.

¹ Gejatootoo ejemba takapolakaya ii kaanagadeen Israel kanageso batugianon asugigi. Iikawaa so onoo batugianon boi soosooya kaanagadeen asugiwuya. Asugin nama onoo momalaarigia tiwilaawaatiwaaon enkalolon qaa batuya batuya ii aasangoyanon men batugianon kawuya. Somatanananon dowegia meroti, Pon ii kaanagadeen qakooma mun iikaanja kanon iyangia kondeema aon uulanawo tiwilaawuya.

² Kaento, ii kilen ejemba seiseiyanon yonoonon serowilin siligia otaan iyangiaa jaajaa laligowuya. Kaanja laligowuyatiwaaon ama ejembanon roromongogia angi qetetanoro uumeleembaa kana honaajon mogi gamuyawo koloonkebaa.

³ Boi takapolakaya yononon mono otoko qaganon sundu kania kania jembiri (qaa aisenja) lan jen sein laligowuya. Kaanja laligogi ononon ii moma afaangon monen iwoi men kululuugi lan amanagaju men laligowuya. Anutu-non ejemba kaanja yonoo qaagia mono monowaa monoyanon jen

* **1:16:** Ben sosombar iikawaa kania mon ii kokaen: Momo ejemba yonoo uugianon jembiri momo letono qaa kania kania lan romongon gisomaso angi koloonkeju. * **1:17:** Mat 17.1-5; Maak 9.2-7; Luuk 9.28-35

tegorota irona meleeno qagianon ubaatiwaajon eja. Anutunon kondemon-deema onjomambaajon ataqatan imowamo mende ambaato, hon toonaga siimbobolo moma laligowuya.

⁴ Kondemondeen koloowaatiwaa galen meme qaa tosaana ii kokaen: Siwe gajoba tosianon Anutuwa jeta qotogon singisongo angiti, Anutunon ii mende injiima koboorto, hagon onono gere sianon emukanon kemegi. Hagon pangaman ziwiziwi dutanon onooma aen gbadonon (tape) gbadoon onono. Gbadoon galen koma onono qaagia jen tegowaatiwaajon mamboma ragita rama kouju.

⁵ *Monowaa monoyanon ejemba angonjoragiawo namonon laligogiti, Anutunon ii kaanagadeen mende injiima koboorto, gboulu somata jero waama unun turun onono. Turun ononoto, kilen eja Nooa iinon uumeleem-baa qaa jen nanamemen dindina ambutiwaajon ama uukuukuu men onoma laligoroti, ii ano ejemba 7 ii laaligogia angon koma sopa somongon onono.

⁶ *Kaanagadeen Sodom Gomora taon woi ii tiwilaawaatiwaa qaaya jen tegon gerenon onoro gere sogogaragadeen eri. Ejemba angonjoragiawo yonoojon iwoi nomaen koloowaati, iikawaa sareya iibutiwaajon ii ano koloojao.

⁷ *Gerenon kuuya onoomambaajon anoto, kilen eja solana Loot ii wala batugianonga metogon angon koma muro. Jeulalan ejemba serowilin nambonambon ama iyangiaa jaajaa nanamemen tosaana tondu angi iima yonoojon moma bolin uuta kamaaro laligoro.

⁸ Eja solana ii yonoo batugianon laligon nanamemen jeulalan kanjanawo iima moma laligoroti, iikawaajon mono ween so moma jinjingon laligoro. Iwaa uuta solananon mono suulan boliro laligoro.

⁹ Galen meme qaa jejeni, iikanon Anutuwa kania kokaen qendeemakeja: Ponon ejemba Anutuwa laaligo kombombana koma gbilinkejoni, anana saanon angobatononga metogon wanana somongomambaajon momakeja. Iikaan momakejato, ejemba doogoya ii qaagia irona meleeno qagianon uro gajobaurutanon galen koma onongi laligowuya. Kaana laligon ugi kamban somatanon karo qaagia jen tegoro toroqen siimbobolo moma laligowuya.

¹⁰ Ejemba selegiaa siin kombombana bologa otaan angonjora-giawo koloon jeulalanon Anutuwa ku-usuna men kamaan amakejuti, Anutunon ii mono waladeen jen tegon ononota siimbobolo somata moma laligowuya. Boi takapolakaya yononon mono jaba-arambaran qaganon iyangiaa jaajaa laligon Siwewaa bensakon kawali asamararangiawo eukanon laligojuti, iyonoojon sombugia mende momakeju. Ii qaago totoonto, ii kaanagadeen uuqege qaa tokoronkota jen onomakeju.

¹¹ Kaen amakejuto, Siwe gajoba ku-usungiawo boi soosooya ii unuugun uuta koloojuti, ii kilen Siwewaa bensakon kawali ejemba ii Pombaa jaase-wananon qotogon uuqege qaanon tokoronkota mende jen tegon onomakeju.

¹² Gajoba yononon kaen mende amakejuto, ejemba yononon selegia men uma Buna qaa mende moma koton ii kilen yonoojon uuqege qaa tokoronkota lan jenkeju. Oro soona kaana momakootogia hona mende kolooro oro laaligowaa siin iwoi qerewena iigadeen momakeju. Oro soona ii koloogita ejembanon lan unugi komunkejuti, iyononon mono iikawaa so lansan tompin laligon tiwilaawuya. Iyangiaa siin roromongogia ingonmangonanon mono kondeema onongi tiwilaadaborowuya.

¹³ Tosaana horon ureen ama onongi kakasililin mogito, Anutunon iyangiaa qaagia irona meleema onono siimbobolo iikayadeen qagianon

ubaa. Uumeleen ononon uukalen qendeema aowombaajon ajoroon lomban angi boi takapolakaya yononon mono iikanon kaanagadeen kankeju. Kan dogogia asuganon qendeema iyangiaajonadeen romongon baonon newageen nepaqepalo nenkeju. Kaen ama onoo sele jewongia boron boron gamugiawo kaan kolooju. Iyangio sele busugiaa siina metogowombaajon ajoajoroo iwoi asasaganon ama serowilin asuganon ama lansen aisoonkeju. “Ziozwaa eja toya koloojon,” jen tosia onoojon mende romongon tiligon onombombaa korisoro momakeju.*

¹⁴ Jaagianon kaisero jaajaa uun emba injiimakejuti, ii serowilingadeen ambombaajon momakeju. Serowilin iwoi ambombaa siina ii mende totoon mesaowombaajon momakeju. Ejemba kongbara komakejuti, ii horon onongi kana goraayanon kemegi horombobo men arogia mosomakeja. Otoko ama uuroromongogia kotakota iikanon eja. Kaen amakejutiwaajon Anutunon seigon onono tiwilaawuya.

¹⁵ *Yononon kana dindina gema qen uusoosoo tintuan kema gejatootoo eja Balaam Beorwaa meria iwaa uugere kana otaankeju. Kere eja pon monon Balaam Israel ejemba tiliqili ama onombaatiwaajon tawa muroti, uusiinanon mono monen ii memambaajon koloon muro.

¹⁶ Koloon muroto, dongi monon kilenayaajon terengon jen muro. Dongi qaa mende jejeta kanon mono eja aronon qaa jen gejatootoo eja iikawaa uusoo nanamemen ii somongon muro amamaaro.

¹⁷ Ejemba yononon mono apu jaaya juuguya kaan tani laligoju. Raidimbon haamonon koosu omaya kon qaa ii utitiin onomakeji, mono iikawaa so een lansen kema kankeju. Anutunon yonoojon pangaman ziwiziwiwaa uutanon miri arengon ononoti, mono dutanon emukanon kemen laligon ubuya.

¹⁸ Yononon gejajuju qaa omaya jen selegia men uma lan aweqaweale ama terengonkeju. Sele busuwaa siingia kombomban bologa otaan serowilin nambonnambonon ejemba lan horon onomakeju. Tintuan laligojuti, tosiannon iyonoo batugianonga olon kongiti, mono ii kele qaanon kuun onongi kana goraayanon kemegi horombobo men arogia mosomakeja.

¹⁹ Iwoi monon ejemba mon somongon galen koma munkeji, iikawaa kasayanon mono ii somongoro ii tawaya qaa een welen qen laligoja. Iikawaa so boi takapolakaya yononon kele qaa kokaen lan jenkeju, “Ono mono nono toroqen nonongi saanon kasagia qaa solana (frii) koloon onoangiaa jaajaa laligowu.” Qaa kaen jenkejuto, ii kilen iyangio angonjoragiaa welenqeqeya koloon iikawaa kasanon laligoju.

²⁰ Yonoo kaniagianon kokaen dogoro laligoju: Ponana Jiisas Kraist Hamoqeqe Tonana ii moma koton iikaana kanon balombaa nanamemen angonjorayawo ii misingon gema qengo mono mombo iikawaa kasanon kokosiin aon osin raju. Kawaajon kanakanaiyanon kilenkilenda laligogito, tetegoyanon kileqileedaboron laligoju.

²¹ Anutunon qaanana jen tegoro solananiwombaa kania wala mende moma koton tompin laligowuyaga, iikanon mono afaana koloon ononaga. Kaen koloonagato, Buna ii onanon injijogi kania moma kotogi bunagiaga kolooro. Uugia meleema iikawaa gematanon jojopan qaa kowoga gema qegiti, iikanon mono iwoi kanjanawo koloon gamu qen onomakeja.

²² *Gema qen kokosiin aon kamaan unuroti, ii gbaqooson qaa honabon woi iikawaa so kolooja. Qaa jeta mon ii kokaen, “Kasunon loma mombo

* **2:13:** Boi yononon toron kaan asangon rajuto, wangogianon iyonoonon qagon jangowabo.

* **2:15:** Jan 22.4-35 * **2:22:** Gba 26.11

eleema lolonja nenkeja.” Qaa jeta monj ii kokaen, “Bao apu moriningo mono mombo eleema sumu pilinpinon lugun kemen lomu aonkeja.” Kian.

3

Pon kawaatiwaa soomongo qaaya

¹ Oo wombo alauruna, niinonj tere indin woi koi ambe onoononj kaja. Qaa jejenj, onj ii modaborojuto, niinonj Bunja qaawaa honja koloowaatiwaaonj uugia soraaya ii kuun jen gbilin onoma tere indina woi koi kokaembaaonj oojen:

² Gejatootoo ejemba soraaya yonononj eenanonj Bunja qaa jen laligogiti, ii mono duduuwubo. Kaanagadeen Pon Hamoqege Toyanon jenkooto nonono onongiaa wasiwasi eja aposolurugia nonononj kuma ononin, mono ii romongonj koma gbilin aon menj laligowu. Kawaajon niinonj qaa iikayadeen oowe indina woi kolooja.

³ *Qaa mutuya monj ii kokaen moma asariwu: Kraistnonj eleemambaajon ano kamban tetegoya kanon mepaqepae ejemba asugin nanamemengianon iyangiaa siingia kombombanja bologa ii otaan mepaqepae qaa jen laligowuya.

⁴ Tosianonj eleema kawaatiwaa qaaya kokaen jen gewagonj laligowu: “Kawaatiwaa soomongo qaaya ii mono dakanonj eja? Ambosakonananonj laligonj kouma komugiti, kamban iikanonja iwoi mononj mende meleen kemero. Anutunonj Siwe namo mokoloonj orono ilawoila kuuya kanain eroti, ii mono kaanjadeen en kouro laligojonj.”

⁵ *Kaen jen qaa kota koi duduunkeju: Anutunonj monowaa monoyanonj jen kotonj qaayaa ku-usunanonj siwe namo mokoloonj orono. Kaanagadeen jen koto apu deema horonj kengi apu uutanonja namo asugin kouro. Yonononj qaa kota ii mojuto, ii mende mojonj tani mondonj lan jen lolomonin amakeju.

⁶ *Kanagen jen koto apu gboulunonj waama balonj tururo ejemba kamban iikanonj namononj laligogiti, ii apu nenj motonj komugi.

⁷ Yonononj apunonj unuro komugito, namo sombin kamban kokaamba iriimakejonj, ii gerenonj tiwilaawaatiwaa so kolooja. Anutunonj iikawaa qaaya ii gbontonj gbontonj jen kotodabororota eja. Qaa iikawaa honja koloowaatiwaa kambananonj kanj kuuro Anutunonj ejemba angonjoragiawo laligowuti, iyonoo qaagia jen tegonj kondeema onono tiwilaawuya.

⁸ *Kaen koloowaato, wombo alauruna, nononano iininj gbani 1,000 ii kamban koriga koloojato, Bunja qaa motoongo koi mono mende duduuwu, “Weenj motoongo ii Pombaa jaasewanonj gbani 1,000:baa so kolooja ano gbani 1,000 iiro weenj motoongowaa so kolooja.”

⁹ Pombaa soomongo qaa ii honawo koloowaato, iikawaa kambanja ii tororo mende mojonj. Tosianonj kamban ii qero ubaatiwaaonj romongonj lan jenkeju. Ano kambanja mende qero ubaato, moma mokosingonj ejemba kuuyanonj uunana meleembonatiwaaonj mambomakeja. Mononj gere sianonj kemebabotiwaajonj mono kaparanj komakeja.

¹⁰ *Qaayaa honja koloowaato, Pombaa kaka kambananonj mono yongoro meme ejawaa tani kanj kuuwaa. Ii obaban kota banananonj riiro amamaawonja. Kamban iikanonj namo sombimbaa iwoi ii-iita kuuya ii mono gere toonj jen sogoyagadeen ewaa. Weenj koinj, sengelao ano sombimbaa

* **3:3:** Juud 18 * **3:5:** Jen 1.6-9 * **3:6:** Jen 7.11 * **3:8:** Ond 90.4 * **3:10:** Mat 24.43; Luuk 12.39; 1 Tes 5.2; Isa 16.15

iwoiya kuuya ii juquma oton jinjererenawo gama alin qaombuya. Namo ano ejembanon iwoi kuuya iikanon men angita eji, Anutunon ii kuuya kondemondeema meleeno kemebaa. Kemen jen tegoro iwoi mon mende totoon ewaa. Awawi totoon!

¹¹ Ilawoila kuuya ii tani kaana juquma qaombutiwaajon ononon mono ejemba nomaana koloon laligogi sokonaga? Kawaajon mono nanamemen soraaya otaan Kraist kaana koloon laligowombaajon koma gbilin aon laligowu.

¹² Ono Anutuwa kaman somata ii kan kuuwaatiwaajon mamboma uulanawo kawaatiwaa gawona kaparan koma men laligoju. Kaman iikanon namowaa ilawoilaya ano ween koin, sengelao ano iwoiya ii gere toon tanururun jewaa. Anutunon sombimbaa ilawoilaya ii kuuya konde-mondeeno juquma jedaborowaa.

¹³ *Kaen jedaborowaato, Anutunon iwoi asugiwaatiwaa qaa somongorota eji, nononon iikawaa so namo sombin dologa mokoloon orombaatiwaajon mambomakejon. Ii mokoloon orono iikanon keuma nanamemen dindina otaan laligowona.

¹⁴ Oo wombo alauruna, ono kaman somata ii kan kuuwaatiwaajon mamboma laligoju. Kawaajon mono kokaen ambombaajon kaparan koma nambu: Uugia soraaya kolooro Anutunon jewongia boronaa qaaya mon mende mokolooro iwo ososogojutiwaajon luaenon laligowu.

¹⁵ Mamboma Ponanaa uu taniaajon kokaen romongon laligowu: Iinon ono uugia meleema mombo letombutiwaa kamaa qen koriro uro mamboma onoma mokosingon laligoja. Wombo alanana Poolnon kaanagadeen qaa iikayadeen on ononoto, Anutunon momakooto uuta murotiwaa so qaa ii on onono.

¹⁶ Iikawaa qaaya ii tereya kuuya kanon jen onkejato, Buna Tereyaa uutanon qaaya tosia ii lombotawo. Kawaajon tosianon ii moma asariwombaajon janjarin riin bimoonkeju. Poumapou ejemba kongbara qen kokobimbin lan laligonkejuti, iyononon tereya tereya ii tondur meerrangonkeju. Iikawaa so Poolwaanon qaa ii kaanagadeen melenqeleen angi sipasipa koma soonkeja. Kaen meerrangon nama iyangia men bolin aon gere sianon kemebuya.

¹⁷ Yononon kemebuto, wombo alauruna, ononon kaen koloowaatiwaa qaaya ii mono waladeen modaborogita laligoju. Kawaajon mono onongia galen men aon laligowu. Jeulalan ejemba kana songin qiwitigonkejuti, ononon mono iyonoo kele qaagianon horon onono onotaan jinjaun kembubo. Laaligowaa tando powowon kotakota iikanona kaen ligisoon tama kamaan unuwabo.

¹⁸ Ponana Jiisaswaa kalenmorianan nanjuti, iikanon mono mombo torogon men somariin laligowu. Hamoqege Tonana Kraistwaa kania moma kotojuti, ii mono torogon moma sororogon laligowu. Ii mepeseenin qatanon kaman kokaamba akadamyawo koloon kanagen tetegoya qaa kaana en ubaa. Qaa ii ononon.

* **3:13:** Ais 65.17; 66.22; Ais 21.1

Jombaanon Tere 1 Jonon Tere mutuya ano. Jen-asa-asari

Jonon uunon jopagon aoaowaa qaaya ii kotiin jen laligoro. Uumeleen ejemba anana Anutu ano Jiisas Kraist yorowo qokotaan nama uunana somongon aon motoongo koloon laligojon.

Tosianon qaa qolonmolongoya ii ejemba kokaen kuma soon onoma laligogi: “Jiisasnon Siwe ejagadeen kolooja. Balonon iwoi kuuya ii bologa kolooja. Kawaajon Jiisasnon balon eja hona mende koloon laligoro.” Qaa kawaajon ama tosanon “Anutu moma laarijon,” jen nanamemen awaa mesaon sisau silemale laligon ejemba tosaana yon kazi ama onongi ano qezen injarere laligogi. Qaa sena sena kaananon zioz men boliwaboti-waajon Jonon gejanono qaaya terenon kokaen oon anota karo, “Jiisasnon Siwe ano namo ejaga motoondeen kolooja. Namonon gawon meme ano momo meme ii iwoi bologa qaago. Kawaajon ‘Anutu moma laarijon,’ jen Meria Jiisas mende mesaowona ano alaurunana onowo uunananon jopagon aowona. Uujopa ii mono kaparan koma ama aonkebona.”

Tere kokawaa bakaya waja 6 ii kokaen:

Laaligowaa kania ii Jiisas 1:1-4

Asasaga ano pangaman uutanon laaligo 1:5-2:29

Anutuwaanon ano Satambaanon merabora 3:1-24

Uja me ome ii mono kaniagara gosin mobu. 4:1-6

Uujopawaa kania ano jenkootoya 4:7-21

Momalaari anana bologa haamo amakebona 5:1-21

Laaligo kotigaa qaaya ii Jiisas Kraist

¹ *Niinon laaligo kotigaa qaaya jemambaajon tere koi oojen. Waladeen laaligowaa qaa Toyanon laligorogo kanagen ilawoila kuuya kolooro. Iinon laligon kouma namonon kamaaro ii jaanananon iima boronananon selia oosirinin qaaya jero moma laligonin.

² *Oyanboyan laaligowaa Toyanon asugirota nononon ii iima kania nanjon jen dangunu kaana nanjon. Laaligo tetegoya qaa iikawaa Toyanon Manawo laligon kouma kamaan asugin nononoti, nononon iikawaa Buna qaaya jen asarin uugia kuunkejon.

³ Nononon Manana ano Meria Jiisas Kraist yorowo uunana somongon motoongo koloon laligojon. Ono kaanagadeen uugia nonowo somongon motoongo laligowombaajon moma iwoi iima monini, ii jen asarin onomakejon.

⁴ Korisoronon uunana saa qero laligowombaajon qaa koi nenaurunawo jen asarin oojon. Kian.

Pombaa asasaganon laaligo

⁵ Buna qaa iwaa Meriaanonga moma jen asarin ononjon, ii kokaen: Anutunon asasagaa Toya kolooja ano iwaanon pangaman mon mende eja.

⁶ “Nononon iwo uunana somongon motoongo laligojon,” kaen jenon jen kilen kaiyakanananon kematoukantou ama pangamanon laligojon

een, mono qaa qolonmolongoya jen nanamemenananon qaa honja mende otaankejon.

⁷ Anutunon asasagaa uutanon laligoro nononon iikawaa so kaiyakanana asasagaa uutanon amakejon eeñ, mono batunananon uunana so-mongon aon motoongo laligonin Meria Jiisas Kraistwaa sayanon mono singisongonana kuuya songbamakeja.

⁸ “Uunananon singisongo mende eja,” kaen jewonagati een, mono anana tiligon aonin qaa honjanon uunananon mende nanja. Qaago!

⁹ Singisongonana jokoloojon eeñ, iinon mono uuta dindinaa so soomongo qaaya pondan otaan singisongonana mesaon nanamemenana doogoya kuuya songbamakeja.

¹⁰ “Singisongo mende anin,” kaen jewonati een, mono qaa Toya uugunin Anutunon qolomolon jeje eja kaanja kolooro qaayanon uunananon mende nanja. Kian.

2

Jiisasnon aworo koipu Tonana kolooja.

¹ Oo kokouruna, ononon singisongo ambubotiwaajon qaa koi oojen. Ii oojento, monon kilen singisongo anagati een, aworo koipu Tonananon mono en nononja. Jiisas Kraist iinon Manaa kosianon laligon qaa kuuya dindinagadeen gosin ama nonomakeja.

² Aworo koipu Tonana iinon singisongonanaa tawaya koloon koma konjoratin nonono. Ii ananaa singisongowaajonadeen qaagoto, mono namonon kuuya ananaa singisongonana ii kaaniadeen koma konjoratimambaajon komuro. Kian.

Tenkonjon ii kaiyaka dindina.

³ Anutuwaajon qaa ten komakebonati een, iikaanja kanon ii moma mujon, ii saanon uuwoiya qaa moma yagojon.

⁴ Monon “Anutu moma mujen,” jen jojopan qaaya mende ten koma otaankeji, iinon mono qolomolon qaa jeje ejembaga kolooro qaa honjanon iwaa uutanon mende eja.

⁵ Qaagoto, monon Anutuwaajon qaaya ten koma otaankeji, Anutuwaajon uujopayanon mono onanon iwaa uuta saa qero akadamyawo laligoja. Iikaanja kanon Anutuwo qokotaan motoongo laligojon, ii moma yagojon.

⁶ Monon “Anutuwo qokotaan laligojen,” jeji, iinon mono Jiisasnon nanamemenan anoti, iikawaa so mono otaan ama men laligowaatiwaa so kolooja. Iikaan mende ama men laligoro mende sokonja. Kian.

Uujopa ambonatiwaa jojopan qaa gbilia

⁷ *Oo wombo alauruna, niinon jojopan qaa gbilia qaagoto, jojopan qaa walaga kanakanaiyanonga en ononji, mono ii onon ononjen. Jojopan qaa walaga iikawaa Buja qaaya ii mono moma laligon kougi.

⁸ Kilen iikawaa jenkootoya gbilia ii onon ononjen. Pangamanon alimambaajon ano asasagaa honja asarin somariinkejiwaajon jojopan qaa iikawaa honja mono Anutuwaanon ano onoonon koloon asugin eja.

⁹ Monon jetanon “Asaganon laligojen,” jejato, alia kazi ama muji, iinon mono toroqen pangaman uutanon laligoja.

¹⁰ Monon alia jopagon munkeji, iinon mono asasagaa uutanon pondan laligoro silianon tosaanja singisongo ambutiwaajon mende kondoonkeja.

* 2:7: Jon 13.34

¹¹ Kaento, moŋnoŋ alia kazi ama muji, iinoŋ mono umuŋkoŋkoŋanoŋ kematoukantou laligoŋ nanamemenŋ pangaman uutanon amakeja. Pangamanon jaaya meŋ gooro jinjaun ama laligojiwaaŋon dakanon kembraati, ii aŋo mende moma kotonkeja. Qaago.

Anutunon singisongonana qosolongonkeja.

¹² Oo meraborauruna, Jiisasnoŋ komuŋ qa somata meŋ laligojiwaaŋon ama Anutunon oŋoo singisongogia mesaon qosolongodabororo. Iikawaaŋon qaa koi oon oŋonjen.

¹³ Oo maŋuruna, moronoŋ kanakanaiyanonŋa laligoŋ kouji, oŋo ii moma muŋ laligoŋ kougi. Kawaaŋon qaa koi oon oŋonjen. Oo gbaworouruna, oŋo kileŋaa Toya haamo ama muŋ laligojuti, iikawaaŋon qaa koi oon oŋonjen. Meraborauruna, oŋo Maŋnanaa kania moma koton laligojuti, iikawaaŋon qaa koi oon oŋonjen.

¹⁴ Maŋuruna, moronoŋ kanakanaiyanonŋa laligoŋ kouji, oŋo ii moma muŋ laligoŋ kougita kouju. Kawaaŋon qaa koi oowe oŋoonon kaja. Eja gbaworouruna, oŋo Anutuwaanon Buŋa qaa uugianon aŋgi kotiin nano esuŋmumugiawo koloon kileŋaa Toya haamo ama muŋ laligoju. Kawaaŋon qaa koi oowe oŋoonon kaja. Kian.

Balombaa nanamemen bologa mono yakariwu.

¹⁵ Oŋo balombaa nanamemen bologa ano iwoi kuuya iikanon eji, iikawaaŋon mende nan oŋomba. Moŋnoŋ uutanon balombaa nanamemembaaŋon nan muji een, Maŋnanaa uujopayanon mono iwaa uutanon mende nanja.

¹⁶ Balombaa nanamemen ii kokaen: Ejembanon sele busugiaa siingia kombombaŋa bologa otaankeju. Iwoi jaagianon iima iimasiin ama koposongonkeju ano balombaa laaligogiaaŋon biririgon terereen selegia meŋ umakeju. Ii ano uugere tosaŋa ii Maŋnaanong mende kankeja. Qaago! Ii balombaa nanamemen bologa kolooja.

¹⁷ Balombaa nanamemenon goron qewaa ano iikawaa siinŋa bologa bologa ii kaanagadeen goron qewuto, moŋnoŋ Anutuwaa uusiinŋa ten koma otaankeji, iinoŋ mono bon qen kamban tetegoya qaa kotiin laligoŋ ubaa. Kian.

Kraistwaa tuarenjenuruta ii mono asugiju.

¹⁸ Oo kokouruna, Kraistwaa kitia* nama tuarenjen ama mubaati, iinoŋ kamban tetegoyanon asugiwaati, kaen jegi momakeju. Qaa iikawaa so kamban kokaamba Kraistwaa tuarenjenuruta mamaganon mono asugin nanju. Qaa iikawaa honŋa kaen koloorotiwaŋon ama kamban tetegoyaa uutanon kouma laligoŋon, iikaan moŋon. Iikawaa aiweseya kaen.

¹⁹ Tuarenjen ejemba iyononon ananaa tuuŋnondeen laligoŋ nonomesaon kengi. Uugia nonowo selesele somonŋon momalaari kanageso batunananon tondulaligoŋ boratigi. Ananaanon kanageso honŋa koloowuyagati een, mono ananawo pondan qokotaagi motoon laligowonaga. Nonomesaon sigensigen nanjuti, sili iikanon mono kaniagia kokaen qendeema nonono iima moŋon: Iyonoonong moneŋon nonowo oŋanon motoonŋo mende koloon laligoro.

²⁰ Yononon sigensigen nanjuto, Kraistnoŋ Unaya Toroya oŋoo uugianon maaro bedu meŋ inaan oŋono kuuya oŋonon qaa honŋa moma koton laligoju.

²¹ Oŋonon qaa honŋa mende moma kotowubotiwaŋon ama qaa koi mende oon oŋonjen. Kawaaŋon qaagoto, oŋo qaa honŋa moma kotoju ano

* **2:18:** Kraistwaa tuarenjenŋa ii Antikraist. Griik qaa anti, iikawaa kania ii woi. Iinoŋ Kraistwaa kitia nanja ano Kraist tuarenjen ama muŋkeja.

qaa honanon qaa qolonmolongoya mon kondoomambaajon amamaankeja. Kawaajon qaa koi ononjen.

²² Jiisasnon Hamoqege Toya Kraist koloojato, mon moronon qaa ii qakoonji, iinon angomokolon ejembaga kolooja. Iinon Kraistwaa kitia nama tuarenjen ama mun Man ano Meria ii motoon qakooma oromakeja.

²³ Monnon Mambaa Meria qakoomakeji, iinon Man qaa een laligoja. Monnon Meria jokolonkeji, iinon mono Man kaanagadeen mokolon iwo laligoja.

²⁴ Ono Buna qaa kanakanaiyanonga moma kougiti, ii uugianon kotiin nambaatiwaaajon galengia men aowu. Buna qaa moma kougiti, iikanon uugianon nambaati een, ononon kaanagadeen mono bon qen Man ano Meria yorowo qokotaan nambu.

²⁵ Kraistnon soomongo qaa kokaen nononota eja, “Niwo nambuti een, mono laaligo oyanboyawo onombe tetegoya qaa kotiin laligowuya.”

²⁶ Tosianon batogon jinjaun men onomakejuti, niinon iyonoojon ama qaa ii ononjen.

²⁷ Tosianon jinjaun amakejuto, Kraistnon Una Toroya onoo uugianon maaro bedu men inaan onomakeja. Una Toroya iinon uugianon bon nano mende looriwuti een, ononon mono boi mombaajon mende amamaawuya. Ii kokaembaajon: Iwaa Una Toroyanon mono nanamemen awagaa qaa kuuya kuma onomakebaa. Bedu men inaan onomakeji, ii iwoi qolonmolongoya mon qaagoto, momo qaa hona toonga koloonkeja. Kawaajon qaa hona kuma ononotiwaa so mono qaaya kuuya ten koma Kraistwo pondan qokotaan nambu.

²⁸ Oo kokouruna, ono mono Kraistwo koronson qokotaan nambu. Iwo nama laligonin mombo asugiwaati, kaban iikanon mende konjoma nonono gamu qaganon mende kokomomola men kembonato, saanon iwaa jaanon awasankaka qaganon saitingen nambona.

²⁹ Kraistnon solana kolooji, ononon qaa ii moma kotojuti een, mono qaa koi kaanagadeen saanon moma asariwu: Ejemba kuuyanon nanamemen solana amakejuti, iyononon mono kaanagadeen Anutuwaanonga koloon iwaa meraboraana kolooju. Kian.

3

Anana Anutuwaanonga koloon meraboraana koloojon.

¹ *Mobu! Siwe Manananon nonoojon “Neenaa meraboraana,” kaen nonooma iikanon uujopaya somata gendeema nonomakeja. Anana onanon Anutuwaa meraboraana koloojon. Ii koloojon iwaajon balon ejembanon kanianana mende moma koton laligoju. Anutuwaa kania mende moma kotojutiwaajon anana kaniananaajon kaanagadeen kokobimbij ama laligoju.

² Oo wombo alauruna, kaban kokaamba anana Anutuwaa meraboraana koloon laligojon. Kaen laligon kanagen nomaen koloon laligowonati, ii asuganon mende asugija. Qaa motoongo mojon, ii kokaen: Iinon mombo asuganon asugiro kaitania hona jaananon iibonati, kaban iikanondeen mono letoma ii kaana koloojon.

³ Daen yononon Kraistwaaajon jejeromonromon iikaan ama mun laligojuti, iinon mono ii koma konjoratin onono iwaa tani kaana soraaya koloon laligowu.

⁴ Daen yononon singisongo amakejuti, iyononon mono kana qaa qen waleemakeju. Singisongo ii jeulalan nanamemenga.

* 3:1: Jon 1.12

⁵ *Kraist aŋo singisongoya qaa iinon mono ananaa singisongonana koma konjoratimambaaŋon kamaan asugiroti, ii moju.

⁶ Daen yononon Kraistwo bon qen nanjuti, iyononon singisonggo mende ama laligoju. Monnon singisonggo toroqen amakeji, iinon Jiisas mende iima kania mende moma koton laligoja. Kian.

⁷ Oo kokouruna, monnon jinjaun men onombabotiwaajon mono galengia men aon laligowu. Kraistnon solana koloojiwaa so monnon nanamemen solana tororo otaankeji, iinon solana kolooja.

⁸ Kilenaa Toyanon kanakanaiyanonga singisonggo ama kouma laligoja. Kawaa so daen yononon singisonggo amakejuti, iyononon mono Kilenaa Toyaa bunaga kolooju. Anutuwaa Merianon mono iwaa gawona kisiyaen memambaaŋon kamaan asugiro.

⁹ Daen yononon Anutuwaanonga koloogiti, iyonoononga monnon laaligo qaita mombaa uutanon ejiwaajon ama singisonggo mende toroqen amakeja. Kolokoloo dongoga koloon laligojiwaajon ama singisonggo toroqen amambaaŋon amamaankeja.

¹⁰ Daen yononon Anutuwaa meraboraana koloon daen yononon Kilegaa Toyaa meraboraana koloojuti, ii kokaen gosin moma asariwona: Monnon nanamemen solana mende otaankeji, iinon Anutuwaa buna mende kolooja. Kaanideen monnon alauruta mende jopagon onomakeji, iinon Anutuwaa buna mende kolooja. Iikawaa aiweseya kaen.

Oŋo mono jopagon aon laligowu.

¹¹ *Buna qaawaa kota kanakanaiyanonga moma kouma laligojon, iikawaa jojopan qaaya ii kokaen: Anana mono uunon jopagon aon laligowona.

¹² *Kein (Kain) iinon Kilegaa Toyaa buna laligon koga qero komuro. Anana mono ii kaana koloon laligowombo. Iinon kokaembaajon koga qero: Ana nanamemenanon bologa kolooro, kogaanon ii solana kolooro. Mono iikawaajona qero.

¹³ Oo uumeleen alauruna, balon ejembanon kazi ama onombuti een, iikawaajon mono mende walingowu.

¹⁴ *Anana uumeleen alaurunana jopagon onomakejonwaajon ama qaa koi moma asarijon: Anana koomu kotigaa jawoya waleema laaligo kotiganon keuma laligojon. Monnon uujopa mende amakeji, iinon mono toroqen koomu kotigaa uutanon nambaa.

¹⁵ Ejemba alaurugia kazi ama onomakejuti, ii kuuyanon mono koomuya unu-unu ejembaga kolooju. Laaligo kotiga ii unu-unu ejemba kaana mombaa uutanon mende eji, ii saanon moma yagoju.

¹⁶ Jiisas Kraistnon laaligoya ananaajon ama qeleema mesaon jopagon aoaowaa kania kaen qendeema nonono iima moma kotojon. Anana mono kaanideen laaligonana uumeleen alaurunana yonoojon ama qeleema mesaonin sokombaa.

¹⁷ Monnon balombaa ilawoilaya soyanon men laligoro alianon iwoiwaajon amamaan memeqemean ano iijato, kilen bone koloon uuta somongoji een, Anutuwaa uujopayanon mono iwaa uutanon nomaen enaga?

¹⁸ Oo kokouruna, jopagon aoao ii je buu susunananondeen tiwirigon jenkebomboto, ii mono nanamemenananon qaa hona otaan ama laligowona.

Mono Anutuwaa jaasewanon saitingen nambona.

¹⁹ Anana qaa honaa bunaga koloojon me qaago? Koloojonji een, mono saanon uunana bonjon kono Anutuwa jaasewananon awasankaka nambona. Qaa ii anana gosin aon kokaen moma kotowona:

²⁰ Uunananon iwoi bologaajon ama jen nononji een, nono qaa koi saanon moma yagojon: Anutunon gosigosi Tonana koloon qaanana dindinagadeen gosiwaa. Anutuwa roromongoyanon mono ananaa roromongonana uugun uuta kolooro qaa kuuya saanon modaboroja. Kawaajon mono saanon uunana bonjon kono laligowona.

²¹ Oo wombo alauruna, uunananon mende jen nononji een, anana mono saanon Anutuwa jaasewananon awasankaka koloon saitingen nambona.

²² Anana Anutuwaanon jojopan qaa ten konin nanamemenana ii iiro sokomakejiwaa so ama men laligonkejonji een, iwoi mombaajon qama koolin qisin mubonati, ii mono nonono buna qen aowona.

²³ *Anutuwaanon jojopan qaa woi ii kokaen: Anana mono Meria Jiisas Kraistwaa qata men moma laarin uunana meleembona ano jojopan qaa jen koton nononotiwaa so jopagon aon laligowona. Kaan mende ama laligowonagati, ii Anutuwa jaanon mende sokonaga.

²⁴ Daen yononon Anutuwaanon jojopan qaa ten komakejuti, iyononon mono Anutuwo qokotaan laligogi Anutunon yonowo rapingon nanja. Iinon ananawo rapingon nanji, ii Unaya Toroya nonono uunananon sane nunun laligojiwaaajon moma kotojon. Kian.

4

Unja me ome ii mono kaniagara gosin mobu.

¹ Oo wombo alauruna, gejatootoo ejemba takapolakaya mamaganon goman so liligon laligojutiwaaajon qaa kuuya ii uulanawo mende men moma laariwu. Anutuwa Unanon me ome monnon sololooro qaa jeji, ii mono wala angotetenon ama gosiwu.

² Anutuwa Unayaa kania ii mono kokaen gosin mokoloowu, “Jiisas Kraistnon kamaan sele busuwo koloon laligoro,” daen yononon qaa ii jen asuginkejuti, iyononon kuuya Anutuwa buna kolooju.

³ Monnon Jiisaswaa kania kaen mende jen asuginkeji, iinon Anutuwa buna mende kolooja. Kraist tuarenjen Toyaa omeyanon mono iwaa uuta sololooro qaa jenkeja. Monnon asugin Kraistwaa kitia nama tuarenjen ama mubaa,* qaa kaen injogiti, iinon mono kamban kokaamba namonon asugija.

⁴ Oo kokouruna, onjo Anutuwa buna koloogi Unja Toroyanon uugianon nama namowaa omejiilana ii unuugun haamo ama onmakeja. Kawaajon gejatootoo ejemba takapolakaya ii saanon haamo ama onoma laligowutiwaa so kolooju.

⁵ Yononon balombaa buna koloogi namowaa omeyanon sololoon onmakeju. Kawaajon balombaa nanamemenan otaan qaa jegi uumeleembaa gadokopa ejemba yononon qaagiaajon geja ama momakeju.

⁶ Anana Anutuwa buna koloonin Unja Toroyanon sololoon nonomakeja. Anutu moma mujuti, iyononon ananaa qaa jenin iikawaajon geja qen momakeju. Anutuwa buna mende koloojuti, iyononon anana qaa jenin iikawaajon geja mende ama momakeju. Qaa honaa Unaya ano

* **3:23:** Jon 13:34; 15:12, 17 * **4:3:** Kraistwaa tuarenjen toya ii Antikraist. Griik qaa anti, iikawaa kania woi. Iinon Kraistwaa kitia nanja ano Kraist hona tuarenjen ama munkeja.

angomokolombaa omeya yoroo kanagara ii mono iikaen gosin moma kotonkebon. Kian.

Anutunon ujopawaa kania kolooja.

⁷ Oo wombo alauruna, Anutunon jopagon aoawaa wanjaleya kolooja. (Kawaajon ujopa ii apu jaayaan en koumakeja.) Kawaajon anana mono jopagon aon laligowonja. Kaen ama laligojoni, kuuya anana Anutu moma mun iwaanonga kolokoloo dongoga koloon laligojon.

⁸ Anutunon ujopawaa kondokondoo Toya kolooja. Iikaen koloojiwaajon monon ejemba mende jopagon onomakeji, iinon Anutu mende moma mun tompin laligoja.

⁹ Anutunon ujopaya batunananon asuganon kokaen qendeema nonono: Iinon Meria motoongo ii nemun koma nonono kotiin laligowonatiwaajon ama wasiro namonon kamaaro.

¹⁰ Anana Anutu jopagon mun iikanon ujopa mende kondoonin kolooroto, ujopawaa kania ii kokaen: Anutunon wala jopagon nonoma singisongonana koma konjoratimambaajon Meria wasiro ananaanon kamaaro.

¹¹ Oo kokouruna, Anutunon kaen hononja qaa jopagon nononotiwaajon ama anana mono kaanjadeen uunananon jopagon aonkebonja. Uujopa mende ama aonin mende toton sokonja.

¹² *Monon Anutu kamban monon mende iiroto, jopagon aon laligojoni een, Anutunon mono uunananon leingon nano ujopayanon uunana saa qero akadamunanawo koloon laligojon.

¹³ Anana Anutuwo qokotaan laligonin iinon uunananon leingon nanji, ii Unaya Toroya nononotiwaajon ama moma koton uuwoi mende amakejon.

¹⁴ Mananon Meria gomanja gomanja ananaa Hamoqege Tonana koloowaatiwaajon wasiro kamaaro. Nononon ii iima moma nanjon jenkejon.

¹⁵ Monon “Jiisas Anutuwa Meria kolooja,” jen asuginkeji, Anutunon mono iwaa uutanon leingon nano iinon Anutuwo qokotaan laligoja.

¹⁶ Anutunon uutanon jopagon nonomakeji, nono iikawaa kania moma koton iikanon moma laarinkejon. Anutunon ujopawaa Toya kolooja. Kaanja koloojiwaajon monon ejemba jopagon onoma laligoji, iinon mono Anutuwo qokotaan nano Anutunon iwaa uutanon leingon laligoja.

¹⁷ Kaen laligonin Anutuwa ujopayanon goongon kalan koma nonoma uunana saa qero akadamunanawo laligojon. Kraistnon namonon tatawaga laligoroti, anana tani kaanja laligojon. Iikaanja laligojoniwaajon ama Anutuwa jenteege kamban somatanon Kraistwaa jaanon keuma iikanon awasankaka koloon saitingen nambonja.

¹⁸ Anutunon jopagon nonono nama een toon toroko mobombo. Singisongo ejemba Anutunon singisongogiaa ironja meleema onombabotiwaajon toroko momakejuto, Anutuwa ujopayanon uunana saa qeji een, iikanon mono toroonana kuuya yakaridaboronkeja. Kawaajon monon toroko momakeji, iinon jopagon nonomakejiwaa kania ii tororo mende modaboroja.

¹⁹ Iinon wala jopagon nononotiwaajon ama anana ujopa amakejon.

²⁰ Monon “Anutu jopagojen,” jejato, alia kazi ama munkeji, iinon mono ejemba qolomolongoya kolooja. Iikawaa kania ii kokaen: Alia iima kilen mende jopagon muji een, iinon Anutu mende iima ii mono nomaen jopagon munaga?

* 4:12: Jon 1.18

²¹ Monjon Anutu jopagon munkeji, iinon mono alauruta kaanagadeen jopagon onoma laligowa. Anutunon uujopawaa jojopan qaaya kaen anota eja. Kian.

5

Uumeleen ejemba anana haamo amakebona.

¹ Daen yononon Jiisas moma laarin “Hamoqege Tonanaga kolooja,” jenkejuti, ii kuuyanon mono Anutuwaanonga kolokoloo dongoga koloon laligoju. Daen yononon Manja jopagonkejuti, ii kuuyanon mono iwaa Meria kaanagadeen jopagon munkeju.

² “Anutuwaa meraboraana jopagon ononjon,” jenin qaa iikawaa hona ii anana kokaembaajon gosin aon mojon: Anutu jopagon mun jojopan qaaya ten koma otaankejon ee, mono Anutuwaa meraboraana kaanagadeen jopagon onomakebona. Iikawaa aiweseya ii kaen.

³ *Anutu jopagon mubonatiwaa hona ii qaa tenkonjon. Anutuwaanon jojopan qaa otaanin sokonja. Jojopan qaaya ten konin lombotawo mende koloowaa.

⁴ Anutuwaanonga kolokoloo dongoga koloonin, anana kuuyanon saanon iwaa jeta ten koma balombaa nanamemen bologa haamo amakebona. Anutunon momalaari nonono iikawaa qaganon qama koolinin Anutunon balombaa nanamemen bologa ii qen yakariro kamaadabororota laligojon. Haamo ambonatiwaa kania morota mon mende eja.

⁵ Anana haamo mende ambonagati ee, daen yononon ii ambuyaga? Jiisas Anutuwaa Meria kolooji, monjon ii moma laarin mono balombaa nanamemen bologa haamo amakebaa. Kian.

Anutunon Meriaa qaa kokaen nanjon jero:

⁶ Jiisas Kraist Anutuwaa Meria kolooji, ii nomaen mojon? Jiisasnon apunon kemero Jonon oomulu men muro Anutunon kamban iikanon qaa ii jero mogi ano kanagen saya molaamambaajon ano iikanon qa aro mon Siwenonga kolooro mogi. Qaa apunon indin motoongo kolooroti, iikayadeen qaago. Siwe Toyanon qaa nanjon jeroti, iikawaa aiweseya ii apu ano sa, woi ii. Toroqen Unja Toyanon qaa ii jenkeja. Iinon qaa honaa Toya koloojiwaajon ama qolongomambaajon amamaankeja.

⁷ Nanjonango qaa karon ii kaen monina eja.

⁸ Qaa karon iikawaa aiweseya ii Unja, apu ano sa. Qaagia ii ororon asuganon monin sokondaboroja.

⁹ Qaa Jakeyanon kouma nanjonango amakejuti, ii saanon moma analin anjon komakejonto, Anutuwaa nanjonango qaayanon mono ejemba qaanana uugun powowon kotakota kolooja. Anutunon Meriaajon “Neenaa Meranaga,” qama kania kaen asuganon nanjon jero. Kawaajon qaa ii gema gewombo.

¹⁰ Monjon Anutuwaa Meria moma laarinkeji, nanjonango qaa Toyanon mono anjo iwaa uutanon laligoro iwaa kania saanon moma yagonkeja. Monjon Anutu mende moma laarinkeji, iinon mono nanjonango qaa Toya ana men kamaan aon eja qolomolongoya koloonkeja. Anutunon qaa kota Meriaajon nanjon jeroti, iinon qaa ii mende moma laarijiwaajon mono Anutu iyan gema qen munkeja.

* 5:3: Jon 14.15

¹¹ *Anutunon qaaya kokaen nangon jero, “Niinon laaligo kombombanja onomambaajon jeweti, neenaa Merananon mono laaligo kombombanja iikawaa kondomondoo Toya kolooja.”

¹² Iwaa Meriawo qokotaan laligoji, iinon laaligo kombombanja buna qen aon laligoja. Anutuwa Meriawo mende qokotaan laligoji, iinon laaligo kombombanja mende buna qen aon laligoja. Kian.

Laaligo kotigaa kania

¹³ Uugia meleema Anutu Meriaa qata ii moma laarinkejuti, niinon tere koi onjojon oojen. Laaligo kotigaa buna koloojuti, onjonon iikawaa kania tororo moma kotowutiwaajon ama koi oojen.

¹⁴ Anana saanon awasanakaka koloon Anutuwa kosianon kema qama koolin nama kokaen moma yagonkejon: Naa iwoiwaajon iwaa uusiina otaan qama koolin mubonati, iinon mono qamakoolinana ii mobaa.

¹⁵ Ii me ii kawaajon qama koolinin qamakoolinana mobaatiwaajon mojonj een, mono qaa koi kaanagadeen moma kotojon: Naa iwoiwaajon qama koolin mujonj, ii kuuya mono ananaa bujananaga koloowaa.

¹⁶ Monjon alia iiro singisongo ano iikanon koomu kotigaa buna mende koloowaati, iinon mono alia iwaajon Anutu qama kooliro hamo qen muro laaligo kotiganon keubaa. Singisongo Anutunon mesaowaatiwaa so angiti, qaa koi mono iyonoojon jejen. Tosianon singisongo анги iikanon koomu kotigaa buna koloowuti, iyonoojon qama kooliwutiwaajon ii mende jejen. Qaago.

¹⁷ Nanamemen bologa kuuya ii singisongo kolooja. Koposo tosaana anin iikanon koomu kotigaa buna mende koloowonja. Kian.

Uumeleen ejemba anana Anutuwo qokotaan nanjon.

¹⁸ Daen yononon Anutuwaanonga kolokoloo dongoga koloogiti, iyonoononga monjon singisongo mende toroqen amakeji, ii mojon. Anutuwaanonga kolokoloo dongoga koloon laligoji, iinon mono iyanja galen men aoro Kilenaa Toyanon ii mende qelanjin mewaa.

¹⁹ Anana qaa koi mojon: Anana Anutuwa buna koloojonto, goman so yononon uugia mende meleema Kilegaa Toyaa ku-usun baatanon laligogi galen koma onomakeja.

²⁰ Qaa koi kaanagadeen mojon: Moronon eja honja toon kolooji, anono ii moma mubombaajon Anutunon Meria wasiro kamaan moma-asa-asari nonono. Moronon eja honja toon kolooji, anana iwo qokotaan motoongo koloon laligojon. Eja honja toon ii Anutuwa Meria Jiisas Kraist. Iinon Anutu honabonja ano laaligo kotigaa kondomondoo Toya kolooja.

²¹ Oo kokouruna, tando lopion ano ben qolonmolongoya tosanon kokosiin qelanjin onombubotiwaajon mono onoangia galen men aon laligowu. Kian.

* 5:11: Jon 3.36

Jombaanon Tere 2 Jonon Tereya ano 2 kolooro. **Jen-asa-asari**

Bunã Tere kokawaa toya iinon iyanãa qata “Jotamemeya mon,” qaro. Iinon tere ii “Wombo emba ano iwaa meraboraauruta,” yonoojon ano. Qaa aasangoya ii uumeleen kanageso mombaa sareqaaya. Merabora ii kanageso ano wombo emba ii yonoo galengiaga. Bunã Terewaa qaa toroga kokanon jopagon aowombaajon uu kuun nonomakeja ano boi takapolakaya yononon ejemba kuma onongi qaagianon seiwabotiwaã galen meme qaaga kolooja.

Buk kokawaa bakaya wanã 4 ii kokaen:

Qaa mutuya 1-3

Uujopa ii iwoi wanã 4-6

Qaa doogoyanon seiwabotiwaã galen meme qaa 7-11

Terewaa qaa kota wanã 12-13

¹ Oo emba soro, Anutunon meweenjon gono uumeleen kanagesouruga galen koma onoma nanjan. Niinon onjo qaa honãa so uu wombonanon jopagon onomakejen. Neenodeen qaagoto, ejemba qaa honã moma kotojuti, kuuya iyononon mono kaanagadeen onjo jopagon onoma laligoju. Niinon jotamemeya koloojen ano giwo qaa amin mobojon kan tere oojen.

² Qaa honanon uunananon nama ananawo tetegoya qaa en ubaa. Niinon Bunã qaa iikawaajon ama jopagon ononjen.

³ Anana qaa honã otaan uunon jopagon aon laligojoni een, Man Anutu ano Meria Jiisas Kraist yoronon mono kiankomun ano kalenmorian nononi luaenon laligowonã.

Uujopa ano qaa honã ii motoon otaawu.

⁴ Manjon uujopawaa jenkooto qaaya nononoti, iikawaa sogadeengoo kanagesouruga tosanon qaa honãa so nanamemengia ama men laligoju. Niinon siligia kaanã iibe korisoro somata nomakeja. Kian.

⁵ *Oo wombo alana emba somata, kaman kokaamba jenkooto qaa oon gonjeni, ii qaa dologa qaago. Qaa kanakanaiyanonga kanain moma kounini, niinon qaa ii mombo oon kokaen jen koton gonjen: Anana mono uunananon jopagon aon laligowonã.

⁶ Jopagon aon laligowombaa qaaya jejen, iikawaa honã ii kokaen: Anana mono Anutuwaã jojopan qaa kuuya ten koma nanamemenana ama men laligowonã. Kuuya ononon jojopan qaa kanakanaiyanonga moma laligon kougiti, ii kokaen: Onjo mono uugianon jopagon aon laligowu.

⁷ Angomokolon ejembanon Jiisas Kraistwaajon kokaen jen asuginkeju: “Hamoqeqe Toyanon balon eja sele busuwo asugimambaajon amamaaro.” Kaen jen asugin tiliqili angi enkalolon koloonkeja. Angomokolon ejemba kaanã ii Kraistwaa kitia nama tuarenjen ama munkeju. Ejemba kaanã mamaganon mono balonã balonã liligon lan kema kan laligoju.

⁸ Nononon uuwaã gawon menin honã uugianon kolooroti, iikanon soon jangon qaombabotiwaajon mojen. Kawaajon angomokolon ejembanon enkalolon ama onombubotiwaajon mono galengia men aon laligowu. Kaen laligogi uugiaã honanon mende sooro Ponjon tawagia kuuya onondaborowaa.

* 1:5: Jon 13.34; 15.12, 17

⁹ Kraistnon qaa kuma nononoti, monnon ii mende qokotaajato, ii uugun qaa toroqero melokanjij jenkeji, iinon Anutuya qaa een laligoja. Daen yononon Kraistwaa Buna qaanon qokotaajuti, iyononon mono Man ano Mera yorowo kotiin laligoju.

¹⁰ Monnon Buna qaa jumuna ii mende men onoonon kaji, onono iwaa jolona mende jen mirigianon mende horogi uba.

¹¹ Monnon iwaa jolona jewaati, iinon mono kilenaa binawo hororo qaganon uro ororon bosimbaota. Kian.

Qaa tetegoya

¹² Niinon onoonon qaa seiseiya oomambaajon siin mojento, ii papia senanon inknon oomambaajon mende moma mesaojen. Onoonon kusu kan jaasewan qen qaa amin mobombaajon mamboma jejeromonromon anjen. Aitongowonati, kaman iikanon ainjolon rama amin moma korisoronana asugidaboron uunana saa qero laligowombaajon mojen.

¹³ Anutunon emba alaga galen gawombaajon meweengoroti, emba soro iwaa kanagesourutanon yeizozogia angi goonon kaja. Kian.

Jombaanon Tere 3 Jonon Tereya ano 3 kolooro. **Jen-asa-asari**

Bunã Tere kokawaa toya iinon iyanãa qata “Jotamemeya mon,” qaro. Iinon Tere ii uumeleen kanageso mombaa jotamemeya mon qata Gaius iwaajon ano. Gaiusnon uumeleen ejemba tosaana miri ano nembanene iwoinon ilaan onoma laligoro. Kawaajon ii mepeseen muro ano tompe eja mon qata Diotrefes iwaajon galen meme qaa jero.

Buk kokawaa bakaya wanã 5 ii kokaen:

Qaa mutuya 1-4

Jonon Gaius mepeseeja 5-8

Diotrefeswaa galen meme qaa 9-10

Demitriuswaa korisoro qaa 11-12

Buk kokawaa qaa kota wanã 13-15

¹ *Oo wombo alana Gaius, niinon jotamemeya mon koloon giwo qaa amin mobojon kan tere oojen. Niinon qaa honãa so uunanon jopagon goma laligojen.

² Oo wombo alana, goo kokoosoganon Anutuwo qokotaan qeangoro laligojani, ii mojen. Kaaniadeen sele gbiligbili laligon iwoi kuuya kanon toomorian mokoloon laligowaatiwaajon Anutu qama koolijen.

³ Uumeleen alaurunana tosianon goononga kan goo sunduga kokaen nangon nijogi, “Giinon Anutuwaanon qaa honã ii pondan otaan ama men laligojan.” Kaen nijogi mobe korisoro somata kondoon nono.

⁴ Noo kokourunanon Anutuwaanon qaa honã otaan ama men laligojuti, niinon buju kaana moma honona qaa aisoonkejen. Buju morota monnon korisoro uuta ii mende uuguro mojen. Kian.

Jonon galen eja qata Gaius mepeseeja.

⁵ Oo wombo alana, gii uumeleen alaurunana welen qen onoma iikanon pondan nama laligonkejan. Yonoononga tosianon goman liligon onoonon kankejuti, ii kalan koma onomakejan. Moma ononjani me qaago, ii kilen awaagadeen ilaan onomakejan.

⁶ Gii uuganon jopagon onoma laligonati, iyonoononga tosianon koi kan momalaari tuumbaa jaagianon kaniaga kaen nangon jegi monin. Kawaajon alaurunana kaananon onoonon kawuti, ii mono ilaan onoma laligona saanon afaangon gawon men kanagia toroqen kembu. Gawon kaana ii Anutuwaa jaanon sokombaatiwaa so mono toroqen men laligowa.

⁷ Yononon Kraistwaa bunaga koloojutiwaajon ama iyangiaanon goman mesaon liligon qabunaya jen seinkeju. Gawon kaen men uumeleembaa gadokopa ejemba yonoononga nembanene iwoi mon mende analin menkeju.

⁸ Kawaajon Jiisaswaa alauruta nononanodeen alaurunana kaana ii koma horon nangon ononin sokombaa. Anana gawon bakaya ii men iikanon qaa honãa Toya motoon welen qen munin qaaya honanon seinkebaa. Kian.

Diotrefes kaana koloowabotiwaaw galen meme qaa

* 1:1: Apo 19.29; Room 16.23; 1 Kor 1.14

⁹ Niinon momalaari tuun onjoon tere mon ooweto, Diotrefes jotameme eja iinon batugianon galen wan laligomambaa siina moji, iinon qaanaa geja mende ama telambelan amakeja.

¹⁰ Kawaajon niinon onjoonon kawenagati een, mono iwaa nanamemen bologa ii asuganon jewa kokaen mobuya: Iinon nonoojon andoqege qaa jen qolonjon kisama jenkeja ano qaagadeen mende jenkeja. Qaagoto, uumeleen alaurunana gomanlili gawon menkejuti, iinon ii mende koma horon onomakeja ano alaurunana tosanon koma horon onombombaaon mojudi, iinon ii angon koma onoma momalaari tuungianonga utama onono seleenjen kamaankeju.

¹¹ Oo wombo alana, gii nanamemen bologa qaagoto, nanamemen awaa ii mono otaan laligowa. Daen yononon nanamemen awaa ama men laligojuti, iyononon Anutuwa meraboraan kolooju. Daen yononon nanamemen bologa ama men laligojuti, iyononon Anutuwa kania mende moma koton sopa seleenjenan laligoju.

¹² Demitrius eja iikawaa kania ii awaa. Alaurunana kuuyanon kaen jenkeju. Qaa honaa Toya ano qaa ii kaaniadeen nangon jenkeja ano nononon toroqen iwaajon qaa ororon jenkejon. Nononon qaa jenkejon, ii qaa hona toon kolooji, ii mojan. Kian.

Yeizozo qaa tetegoya

¹³ Niinon goojon qaa seiseiya oomambaaon siina movento, ii kirifi ano inknon on gomambaa so mende moma mesaojen.

¹⁴ Niinon uulanawo goonon kan giimambaaon mamboma jejero-monromon anjen. Aitongowonati, kamban iikanon saanon jaasewan qen aon qaa qaa amin mobon.

¹⁵ Anutunon luae qen gono laligowa!

Momalaari alaurunana koi laligojuti, iyononon yeizozogia angi goonon kaja. Giinon kaaniadeen uumeleen alaurunana giwo nanjuti, ii anan noonon yeizozona injona mobu. Bonjon!

Juudawaanon Tere Juudanon Tereya ano. Jen-asa-asari

Juuda ii Jiisas ano Jeims yoroo kogara. Tosianon “Kraist moma laarijon,” jen qaa doogoya ejemba kuma soon onoma laligogiti, Juudanon iyonoojon ama galen meme qaa ooro. Buŋa Tere koi torodaamon. Qaaya ii 2 Piito 2 qaa iikawaa so. Juudanon Kraistwaa alauruta ananaa uunana kokaen kuuro, “Anutunon anana kamban so moma laariwombaajon momalaari nonono kanagesouruta koloojon, ononon mono momalaarigianon sein kotiiwaatiwaajon toroqen manja qen laligowu.”

Buk kokawaa bakaya waŋa 4 ii kokaen:

Qaa mutuya 1-2

Boi takapolakaya yonoo kanagia ano jenteegogia 3-16

Toroqen pondan moma laariwombaa jenkootoya 17-23

Kotumotue qaa 24-25

¹ *Juuda bisop Jeimswaa koga niinon Jiisas Kraistwaa welen qen mun uumeleen alauruna onowo qaa amin mobombaajon kan tere koi oojen.

Anutu Manananon onooma uu kononanon jopagon onono Jiisas Kraistonon sopa somongon onono laligoju.

² Anutunon mono kiankomun uujopaya kelemalelen onono luaenon laligowu. Kian.

Buŋa qaa meeqeerangowaa galen meme qaa.

³ Oo wombo alauruna, Anutunon hamo qen nonono letoma motoon Siwe-waa buŋa koloojon, niinon iikawaa qaaya jen asarin oon onomambaajon siina somata moma laligowe. Laligon laligowe bimooro toroqen mambo-mambaajon amamaajen. Kawaajon tere oon uugia kokaen kuun ononjen: Anutunon momalaariwaa qaa batuya kuuya ii ejemba soraaya tataankota anono men galen konin mende utegowaatiwaajon ano buŋananaga kolooja. Kawaajon boi takapolakaya tosanon Buŋa qaa melokanjin ambubotiwaa-jon mono bon nama manja qen laligowu.

⁴ Ejemba tosanon mondon uumeleen tuun batugianon olon kondondongon kougi kaniagia doogoya ii asuganon mende asugiro laligoju. Anutunon ejemba kaana yonoo qaagia mono wala eenanon jen tegoro oogita siimbobologianon yonoo qagianon umambaajon anja. Anutunananon qaaya ama kalenmorianaa kania honanon ninisaamakejato, ejemba angonjoragiawo yononon mono iyangiaa serowilin nambonnambongia turuwutiwaajon ama kalenmoriambaa qaaya ii meeqeerangon melenqeleengi bolinkeja. Kaen ama ananaa Somatanana motoongo Jiisas Kraist Ponjana koloon namakeji, ii qakooma gema qenjeju.

⁵ *Ono qaa kuuya ii mono kamban koriga modaboron laligojuto, kilen galen meme qaa koi duduuwubotiwaaajon mombo kokaen jen gbilin onomambaajon mojen: Ponnon kanagesouruta lijipt kantrinonga metogon unuano kagito, kanagen tosanon kamban monnon mende moma laarin mugiti, ii kondemondeen ama onono tiwilaagi. Galen meme qaa iikaana ii onoojon ama mombo jejen.

* **1:1:** Mat 13.55; Maak 6.3 * **1:5:** Eks 12.51; Jan 14.29-30

⁶ Kaanagadeen Anutunon Siwe gajobauruta galenkonkon toongia ama onono laligogito, iyonoononga tosanon uugere ama qaa baatanon mende kema iyangiaa galenkonkon toongia galen koma onombombaaon uumotoon mende ama sopagia kororoogi. Qaa qootogo angitiwaajon ama Anutunon ii hagon onono jinakaran dun mirigia mesaon kamaagi. Kamaagi “Kamban somatanon qaagia jen tegomana,” jen gbadonon gbadoon onoma pangaman uutanon onono rama kougita kamban tetegoya qaa rama ubuya. Galen meme qaa ii onoojon ama mombo jejen.

⁷ *Tani motoonggo iikanon Sodom, Gomora ano goman tosaana liligon ragiti, iyonoonon kolooro. Ejemba yononon kaaniadeen serowilin ama selewaa siingia kombomana meeranjon tania mon kokaen angi: Eja woi iyangarodeen ano emba woi iyangarodeen agimin aon laligogi. Kaen laligogi Anutunon irongia meleema onono gere jeta tetegoya qaa onoro siimbobolo moma laligon kouma laligowuya. Kaen laligon boi takapolakaya yonoo galen men aowombaa kaisarenanaga koloonkeju.

⁸ Ejemba takapolakaya yononon kamban kokaamba tani motoonggo kaaniadeen amakeju. Jaagia meleena iwoi unajanya lan iima iikanon monon otaan iyangiaa selegiaa laaligogia ii men bolin kokojinjin mokoloonkeju. Iikaana kanon Anutu jejewili ama jenkonkonjon jen mun ku-usuna men kamaan amakeju. Kaen ama Siwewaa bensakon kawali ejemba asamararangiawo eukanon laligojuti, iyonoojon uuqege qaa tokoronkota jen onomakeju.

⁹ *Kaen amakejuto, Siwe gajoba wana qata Maikel iinon kaanagadeen kaen amambaaon moma bimoon amamaaro. Maikelon Mooseswaa qamoyaaon Kilenaa Toyawo angowowo ama mondongosi ano. Ii ama uma kamaaroto, kilen uuqege qaa tokoronkota ii jen tegon mumambaaon awasankaka mende mokoloon amamaaro. Amamaan kokaanadeen jen muro, “Pon ano mono mindinjon gomba.”

¹⁰ Maikelon kaanagadeen ii amamaaroto, ejemba soosooya yononon mono selegia men uma Buna qaa mende moma kotonkejuto, kilen iikawaaon uuqege qaa tokoronkota lan jenkeju. Tompin laligon oro soona kaana lansa laligoju. Momakootogia hona mende kolooro oro laaligowaa siingia qerewena iikayadeen momakeju. Iyangiaa siin momogia ingonmangona iikanon mono kondeema onono tiwilaawuya.

¹¹ *Anutunon boi takapolakaya yonoo irongia meleema onono siimbobolo somata mobutiwaajon qama wanjinjinjon “Yei!” jejen. Ejemba soosooya yononon eja Kein (Kain) iwaa kania metetereen kemakeju. Kanagen kere eja pon monon eja qata Balaam tawa muro Israel ejemba tiligon onono jinjan kenji. Boi takapolakaya yononon Balaambaa silia otaan monon mokoloowombaaon uugere moma iwoi ilinalan ama bimbingon lan soonkeju. Eja qata Koora iinon Mooses ano Aaron yangisen qaganon tuarenjen ama oroma iikanon tiwilaaroti, boi iyononon mono Koora kaana gejaju ama laligon tiwilaawuya.

¹² Uumeleen ononon ukalen qendeema aowombaaon ajoroon lomban angi boi takapolakaya yononon iikanon kaanagadeen kankeju. Kan dogogia asuganon qendeema iyangiaajonadeen romonjon baanon newageen nepaqepalo nenkeju. Kaen ama onoo sele jewongia borona borona gamugiawo kaana kolooju. “Ziozwaa eja toya koloojon,” jen ala onoojon mende

* **1:7:** Jen 19.1-24
22.1-35; 16.1-35

* **1:9:** Dan 10.13, 21; 12.1; Isa 12.7; Dut 34.6; Zek 3.2

* **1:11:** Jen 4.3-8; Jan

romongon kele qaa lan jenkeju.* Koosu omayo toontoon kona qaa kaana laligogi haamonon utitiin onono lansan kema kankeju. Honja koloowaati-waa kambananon geria geria araroga hongia qaa kaana nanju. Gulun sena kaana koloon wala koomuya koloon tiigia laaligo kotigaa kanianonga qonjoma tama mombo komun kotiigi indin woi kolooro koomuya totoon koloon laligoju.

13 Yononon kowe siri usunawo kaana lan qindiingi nanamemengia gamuyawo iikanon kokopa godomaruruyawo kaana asuganon asuginkeja. Sengelao tosia kanagia songin lan kamaankejuti, yononon mono iikawaa so jinjaun qenkeju. Sengelao iikawaa so kamaan Anutunon yonoojon pangaman ziwiziwiwaa uutanon mirigia arengoroti, mono dutanon emukanon kemen kamban tetegoya qaa rama ubuya.

14 *Aadambaa sakanaa esia qata Eenok iinon kaanagadeen ejemba takapolakaya yonoo gejatootoo qaagia waladeen kokaen jerota eja: “Mobu, Ponon Siwe kawali ejemba toroya tausenja tausenja jangogia uuta somata ii unuama kamaan asugiwuya.

15 Asugin korebore ananaa qaanana jen tegowaa. Ejemba angonjoragiawo yononon nanamemen angonjorayawo otaan singisongogia angonjoragiawo ama kougiti, ii kuuya gosin iikawaa irona meleema onono kuuya yonoo qagianon ubaa. Qinji ejemba angonjoragiawo yononon qaa jaanon kemekeme gamuyawo iikanon Anutu jen qewagon mun kougiti, iikawaa irona kuuya meleema onono siimbobologia moma laligowuya.” Eenoknon galen meme qaa kaen jero.

16 Boi soosooya yononon jenkonkongon temboma sosonae kaana njindin-nunduru lan jen aonkeju. Iyangiaa siingia kombombanja bologa otaan tereqerereen selegia men uma jaba-arambaran amakeju. Ejemba tosaana goda qen kele unujuti een, ii iwoi meleema iyangiaajon onombutiwaa siina moma kelebele amakeju. Kaana laligoju.

Galen meme ano qambanmaban qaa tosia

17 Kaen laligojuto, wombo alauruna, Ponana Jiisas Kraistwaa aposolurutanon boi takapolakaya yonoo qaagia mono waladeen jedaborogita eja. Ono yonoo qaagia duduuwubotiwaaajon mono galengia men aon laligowu.

18 *Aposol yononon qaa kokaen jegi, “Jiisaswaa kaka kambananon toriro kamban tetegoya kanon mepaqepae ejemba koloowuya. Yononon iyangiaa siingia kombombanja bologa otaan laaligo angonjorayawo laligowuya.” Kaen jegi.

19 Ejemba takapolakaya yononon batugianon uudendeen ama onongi siinsereren ambubo. Unja Toroyanon mende sololoon onono balombaa siin kombombanja bologanon galen koma onono ii otaankeju.

20 Oo wombo alauruna, Anutunon momalaari qaita mon ononoti, ii mono tandogia sewana uuta kaana kolooja. Ononon mono momalaari iikawaa qaganon nama nanjon aon kotikotii mokoloonkebu. Unja Toroyanon inaan onomakejiwaa so mono iwaa ku-usunon nama qama koolin laligowu.

21 Anutunon jopagon onomakeji, onono mono iwaa uujopayanon bon qen nambu. Ponana Jiisas Kraistnon kiankoomu onoma mombo asugiro laaligo kotiganon keuma oyanboyan laligowu. Ono mono kamban ii kan kuuwaatiwaaajon kaparan koma mamboma laligowu.

* 1:12: Boi yononon toron kaana asangon rajuto, wangogianon iyonoonon qagon jangowabo.

* 1:14: Jen 5.18, 21-24 * 1:18: 2 Piito 3.3

²² Ejemba uugia meleembombaajon uuwoi anjuti, ii mono kiankomun onoma uujopa qaganon laligowu.

²³ Tosianon gere bolanon kemen tagowombaajon anjuti, ii kemebubotiwaajon mono uulanawo horon wangia somongon onongi letombuyaga. Tosianon siingia kombomba bologanon galen koma onono qemasologon laligojuti, ii mono kiankomun onoma laligowu. Kaanja laligowuto, onoangiaa laaligogianon boliwabotiwaajon mono keegia moma laligowu. Qemasologon yononon singisongoya singisongoya angi iikanon uugia selegia saa qero asuganon totowin laligojuti, iyonoojon mono galengia men aon laligowu. Kokojinjin ambubotiwaajon mono opo surugia jewonawo ii kaanjadeen sisigia men mende oosiriwu. Kian.

Mepemepesee qaa

²⁴ Mono Anutu mepeseenkebona. Iinon onjo tama kamaan unuwabotiwaajon ama sopa somongon onomambaajon kotiija. Iinon saanon unuama iyanjaa jaasewananon onoono keuma solanja koposowaa qaagia qaa nama asamararaja iima aisoon otokorian maama laligowu.

²⁵ Anutu motoonggo iinon Hamoqege Tonana kolooja. Ponana Jisas Kraistnon nemun koma nonono Anutu mepeseen munin qata akadamuyawo koloon en ubaa. Iinon monowaa monoyanonga kanain kouma Uutanana ku-usunawo kolooja ano kamban kokaamba torogon iwoi kuuya esunmumuyanon galen koma kamban tetegoya qaa Pon koloon nonoma laligon ubaa. Qaa ii onanon.

Aisisaanj Kraistnonj qaa aasangoya Jon isaano. Jen-asa-asari

Jiisasnonj namo mesaonj Siwe gomanonj uro gbani 65 kawaa so tegoro aposol Jononj Tere koi ooro. Kambanj kanonj uumeleenj kanageso Jiisas moma laarigiti, ii sisiwerowero somata ama onjongi. Jon ii wato qata Patmos kanonj angij kapuare mirinonj kaanja raro. Patmos laligoro Anutunonj jaaya meleenon iwoi kanagenj koloowaatiwaa unjaya iiro. Patmos ii wato melaa (Yurop ano Afrika) Batugaranonj Kowe (Mediterranean Sea) kanonj eja. Efesus mesaonj Saut waagenj 80 kilomiita kembaga. Room gawman yonononj kikekakasililinj ejemba qaagia jen tegonj konjoma onjongi iikawaa kapuare mirinonj tani laligogi. Olonj kombombaajonj amamaagi. Balonj ii qararanjonkonja, jamoya seiseiya. Jononj iyonoo batugianonj laligoro Siisa-kinj Nerwa iwaa kambananonj (gbani 96-98) isangij kamaaro.

Qaa wanj kokaenj: Jiisasnonj Satan ano kereuruta kuuya haamo ama menj kamaanj onondaborowaa. Kaenj ama momalaari ejemba kotuegonj nonono Siwe donjgoga ano namo donjgoga kanonj keuma tetegoya qaa oyanboyanj laligowonja. Sisiwerowero uutanonj laligogiti, iyonononj lombonj moma mokosinjonj Jiisas moma laarinj pondanj bonj qenj nambutiwaajonj kuunj onjmakeja. Jiisasnonj qaaya qaaya kaanja jen kotonj isaano Jononj moma Tere koi ooro. Ii uumeleenj ejemba uunana nanjgowombaajonj ama ooro. Sareqaa ano qaa aasangoya ii mamaga. Qaa tosaanja moma kotowombaajonj moma bimbimgojonj.

Buk kokawaa bakaya wanj 11 ii kokaenj:

Qaa mutuya 1.1-8

Zioz tuunj 7 yonoo teregia 1.9-3.22

Tere pipipipiiya aaso 7:nanonj soomongoya 4.1-8.1

Romonj qaita monj 7 uugi 8.2-11.19

Jewenanj nemunja ano jenjemba woi 12.1-13.18

Jaameleenj unja kania kania 14.1-15.8

Anutuwaanonj irinjonsoonj qambi 7 maagi 16.1-21

Babilon siti, jenjemba, gejatootoo takapolakaya ano Satan ii tiwilaawu 17.1-20.10

Jenteegowaa kambanj somata 20.11-15

Siwe namo donjgoga ano Jerusalem donjgoga 21.1-22.5

Qaa kota tetegoya 22.6-21

¹ Anutunonj iwoi kambanj mende koriro koloowaati, iikawaa tania gawonj memeuruta ninisaambaatiwaajonj moma Jiisas Kraistwaajonj qendeema gejatootoo qaa jenj isaano. Aisano Siwe gajoba monj wasiro welenjeqeya Jon noononj kanj nijoro mobe.

² Jiisas Kraistnonj Anutuwaanonj Bunja qaa nanjonj jenj asarinj qendeema nono Jon niinonj iwoi ii jaana meleenon uunj iibeti, ii kuuya iikawaa so toroqenj nanjonj jenj asarinj oojenj.

³ Monjonj gejatootoo qaa koi weengowaati, iinonj mononj simbawonj koloowaati. Jiisaswaa kaka kambananonj torija. Kawaaajonj tere kokanonj qaa ooweta eji, ejemba ii geja ama mobuti, ano ii moma sorogonj anjonj kombuti, iyonononj kaanjaadeenj simbawonj koloowu. Kianj.

Jonon Eisia prowinswaa zioz tuun 7 yonoo jolongia ooro.

⁴*Jon niinon Eisia prowinswaa zioz tuun 7 onjoon kokaen ooje:

Monon kotiin laligoji, monowaa monoyanonga laligon kouroti, ano mombo eleema koubaati, iinon mono kalenmorian onono luaenon laligowu. Kaaniadeen Anutuwaaw uja waja 7 iwaa jinkaron dun batanon nanjuti, iyononon mono kalenmorian onongi luaenon laligowu.

⁵*Jiisas Kraistnon Anutuwaaw kania pondan nangon jen asarin laligon mutuya koomunonga waaro. Iinon namowaa eja pon yonoo Pongia kolooja. Iinon sayanon songbama singisongonananonga isama nonoma jopagon nonomakeja.

⁶*Iinon anana iyanjaa bentotonanon ama men letoma nonono kin kaanja koloojon. Buja gawon galenuruta (priist) ano iyanjaa Manja Anutuwaaw welen qenkejon. Anana iwaa qabunaya ano ku-usunja mepeseenin kamban tetegoya qaa akadamuyawo en ubaa. Qaa ii onanon.

⁷*Iibu, Kraistnon mono kokoosu uutanon kawaa! Kawaati, kamban iikanon anana korebore ii jaanananon uun iibonja. Kana boria ano maronja qetoogiti, iyononon mono kaanagadeen ii iibuya. Ejemba tuuna tuuna balon so rama kenjon, anana mono ii iima korebore iwaajon ama jingen qama amburere mewonja. Qaa ii onanon, uuwoiya qaa.

⁸*Pon Anutu kotiin laligoji, iinon kokaen jeja, “Niinon walawala laligon (iwoi kuuya mokolooweta kanagen jewe qaono) tetegoya qaa laligon umanja. Kawaa so niinon tere nemunja mutuya A ano tere nemunja konoga Z koloojen.” Niinon ku-usun kuuyaa Toya monowaa monoyanonga laligoweta laligon kouma laligojen ano mombo eleema koumanja. Kian.

Siwe gomambaa Eja honjaa tania ii kokaen iibe:

⁹Jon niinon onoo uumeleen neyagia koloojen. Kraistwo qokotaawe iyanjaa bentotonon noma noono ejembanon siimbobolo ama nongi konajilin momakejen. Ii onowo motoon moma mokosinon kaparan koma kotiin nanjen. Anutuwaanon Buja qaa jen sein Jiisaswaa kania nangon jen asarin laligowetiwaajon nuama kema wato qata Patmos iikanon noongi laligowe.

¹⁰Pombaa sonda kendon rara kamban monon Uja Toroyanon turun nono umbeumbenon qananon uro gemananonga qa somata mon mobe. Qa otona ii romon qaita mon (biugel) qaji, iikawaa tanijaen kolooro.

¹¹Qa iikanon kokaen nijoro, “Ilawoila uun iibagati, iikawaa qaaya mono tere pipipiiyanon oowa. Oon ana zioz tuun 7 yonoonon kemba. Siti 7 yonoo qagia ii kokaen: Efesus, Smirna, Pergamum, Taiaira, Sardis, Filadelfia ano Laodisia.”

¹²Qaa kaen nijoro otona mobeti, “Ii moronon?” jen iima momambaajon eleembe. Eleema nama lambewaa dun rara goulon memeta 7 nangi iibe.

¹³*Lambewaa dun rara iikawaa batugianon eja mon iibe kaitanianon Siwe gomambaa Eja honjaa kaanja kolooro. Malekuya koriga koma hororo kana susuyanon kamaan tururo. Opo jokanja goulawo ii iin kasa kaanja mankiila koma nano.

¹⁴*Wan juyanon tualalakota koosu kombo (snow) kaanja kolooro. Lama juya songbangi taaliji, mono iikawaa so iibe. Jaa kotanon gere bolan kaanja jen asariro nano.

* **1:4:** Eks 3.14; Ais 4.5 * **1:5:** Ais 55.4; Ond 89.27 * **1:6:** Eks 19.6; Ais 5.10 * **1:7:** Dan 7.13; Mat 24.30; Maak 13.26; Luuk 21.27; 1 Tes 4.17; Zek 12.10; Jon 19.34, 37 * **1:8:** Ais 22.13; Eks 3.14
* **1:13:** Dan 7.13; 10.5 * **1:14:** Dan 7.9; 10.6

¹⁵ *Kana susuyanonj sostonj goota kolooro. Aen braas gerenonj oogi jero gogorinj toonkeji, mono iikawaa so kokobilibiliawo ero. Qaa nijoro mobeti, ii apu soma-tanonj sia kirinjkirinjanonj kuuro otona somata momakejonj, mono iikawaa so ero.

¹⁶ Boria dindinanonj sengelao 7 menj nano. Buutanonga manjawaa soo somata (bainat) jeta leelee sulutuk aanaga kamaaro. Jaasewanjanonj ween jaaya kuuya asaridaboronkejiwaa so asariro iibe.

¹⁷ *Niinonj ii iima uuna dongoro iwaa kanianonj tama kamaanj koomu tani ewe. Kaanja ewe boria dindinanonj noo wanjanonj menj kokaen nijoro, “Mono toroko mende moba! Niinonj walawala laligonj (iwoi kuuya mokolooweta kanagenj jewe qaono) tetegoya qaa laligonj umanja.

¹⁸ “Niinonj laaligo Toya koloojen. Komunj laligoweto, moba, niinonj mono gbilinj waama laaligo kombombanja tetegoya qaa laligonj umanja. Niinonj koomuwaa kondomondoo Toya galenj koma koomu gomanj Toya uugunj kiiya melaa menj laligojen.

¹⁹ Kawaajonj iwoi kambanj kokaamba kolooji ano kanagenjanonj koloowaati, niinonj iikawaa kania gisaambe iibaga. Iwoi iibagati, ii mono papianonj oona ewa.

²⁰ Sengelao 7 boro dindinanonj rajuti ano lambewaa dunj rara goulonj memeta 7 iijanji, iikawaa kanagia aasangoya ii kokaen: Sengelao 7 ii zioz tuunj 7 yonjoo gajoba galengiaa sare kolooju. Lambewaa dunj rara goulonj memeta 7 iikanonj mono zioz tuunj 7 iyonjoo saregiaga kolooja.” Kianj.

2

Efesus uumeleenj kanageso yonjoo qambanjmambanj qaa

¹ Jiisasnonj toroqen jero, “Jon giinonj mono Efesus sitiwaa zioz tuunj yonjoo ponj qerewenja gajobagiaajonj tere kokaenj oowa,

“Monjonj boro dindinanonj sengelao 7 menj lambewaa dunj rara goulonj memeta 7 yonjoo batugianonj kema kanj namakeji, iinonj qaa kokaen jeja:

² Niinonj goo nanamemengaa kania moma kotoweta kokaen eja: Giinonj nogo arinj gawona kotiinj menj laligonjkejanj. Angosisirininj kaparanj koma mokosingonj laligonjkejanj. Ejemba doogoya yonjowo ala mende menj aon onjanonj sureenj konjoma onomakejanji, ii mojenj. Tosianonj wasiwasi eja aposol mende koloonj kilenj qagia kaenjamakejuti, giinonj ii anjotetenonj ama gosinj onona qolomolonj qaa jejegiaa kaniagianonj asuganonj asugiro.

³ “Tosianonj noo qanaajonj ama kakasililinj ama gongji kaparanj koma siimbobolo moma mokosingonj laligona. Esunkamakamaa olanj mende ama laligonato, iwoi kuuya moma mokosingonj nama laligona, ii mojenj.

⁴ Kaanja laligonato, uugaa qaaya monj kokaenj mobe mende sokonja: Walawala uuga meleema hononja qaa jopagonj noma laligonato, uuganonj mono sologoro kambanj kokaamba olomoonj laligojanj.

⁵ “Walawala uukoisoro somata moma laligonato, iikanonjadeenj loorinj olomoonj kamaanj qenj laligojanj. Gii mono geengaa kanaga ii romonjonj moma kotowa. Kawaajonj mono uuga meleemba. Walawala uumeleembaa iwoiya anati, mono iikawaa so mombo toroqen amba. Uuga singisongoya iikanonja mende meleembagati eenj, niinonj mono goononj kanj lambewaa dunj raraga qetegowe uumeleenj kanageso Efesus kanonj mombo mende ewaa.

* 1:15: Eze 1.24; 43.2 * 1:17: Ais 44.6; 48.12; Ais 2.8; 22.13

⁶ Kamaan guroto, goojon kokaen mobe qeangoja: Giinon Nikolait yonoonon nanamemengia togon uuduudu amakejan. Niinon kaanjadeen ii togon kawaajon uuduudu amakejen.

⁷ * “Onoononga moronon gejiawo laligoji een, Un̄a Toroyanon zioz tuun̄a tuun̄a ananaajon qaa jenkeji, iinon mono ii geja ama moma kotowa.

“Mononon angobato bologa kuuya uugun haamo ambaati, niinon ii wambe Anutuwaa oyanboyon gawonon (paradais) eukanon uma laaligo kotigaa gere umuganon rama kota nen laligowaa.” Kian.

Smirna uumeleen kanageso yonoo qambanmamban qaa

⁸ * “Smirna sitiwaa zioz tuun yonoo pon qerewen̄a gajobagiaajon mono tere kokaen oowa,

“Komun gbilin kotiin laligoji, iinon waladeen laligon (iwoi kuuya mokolon kanagen jero qaono) konoga laligon ubaati, iinon qaa kokaen jeja:

⁹ Giinon konajilin moma kamaanqeqeta koloojan, ii mojento, Anutuwaa jaanon qabunaganon uuta kolooro simbawonawo koloojan. Tosianon Juuda ejemba mende koloon kilen qagia kaen qamakejuti, iyononon mepaqepae ama gema qen gonggi angosisiri momakejan, ii mojen. Yononon ‘Qamakooli miri hona koloojon,’ jen kaiyakagianon Satan mepeseenkeju.

¹⁰ “Siimbobolo moma laligowagato, iikawaajon toroko mende moba. Moba, Kilen̄a Toyanon angobatonon ama onomambaajon ejemba kuun onono onoononga tosaana unuama kapuare mirinon onoombu. Angosisiri ama onombuti, on̄o ii ween 10 moma laligowu. Jaawo laligowuyaga me komuwuyaga, mono niwo pondan nangi niinon laaligo kotigaa ila wage onoman̄a.

¹¹ * “Onoononga moronon gejiawo laligoji een, Un̄a Toroyanon zioz tuun̄a tuun̄a ananaajon qaa jenkeji, iinon mono ii geja ama moma kotowa.

“Mononon angobato bologa kuuya uugun haamo ambaati, iwaa selianon komuro motoon̄go koloowaato, koomu inden woiya ii mende komuwaa.” Kian.

Pergamum uumeleen kanageso yonoo qambanmamban qaa

¹² “Pergamum sitiwaa zioz tuun yonoo pon qerewen̄a gajobagiaajon mono tere kokaen oowa,

“Mononon manjawaa soo somata (bainat) jewoita leelee sulutuk aana men laligoji, iinon qaa kokaen jeja:

¹³ Giinon laaligo raraga dakanon ama laligojan, ii mojen. Satanon an̄o jinkaron dun raraya kuurota eji, gii mono iikawaa kosianon laligonkejan. Kilen noo qana men niwo toroqen qokotaan namakejan. Satambaa laaligo raraya Pergamum siti kanon ero Antipasnon noo kanana pondan nan̄gon jen kotiin nano on̄oo batugianon kanon qegi komuro. Giinon nii moma laarin nomakejan, qaa ii kamban iikanon kaanagadeen mende kolatin qakoona.

¹⁴ * “Kaento, uugaa qaaya melaa mon kokaen mobe mende sokonja: Goo kanageso batugianon tosanon gejatootoo eja takapolakaya qata Balaam iwaa jin̄aun arembo laligon otaan̄keju. Kantri tosaana yononon nembanene men tando lopion yonoo nandun mamatewoo bun̄a qen kanagianon an̄gi esungianon tururoti, Israel ejembanon ii mende nenkegi. Wala mende negito, Balaamnon eja qata Baalak kokaen kuma muro, ‘Gii mono Israel ejemba ii newutiwaajon tutugon on̄omba.’ Kaen kuma kuun on̄oma siwa

* 2:7: Jen 2.9; Ais 22.2; Eze 28.13; 31.8 * 2:8: Ais 44.6; 48.12; Ais 1.17; 22.13 * 2:11: Isa 20.14; 21.8 * 2:14: Jan 22.5, 7; 31.16; Dut 23.4; Jan 25.1-3

kaanja utun anoti, iyononon mono iikanon osin afaangon negi ano serowilin lan анги. Onoononga tosonian Balaambaanon momo aren ii otaankeju.

15 “Kaanjadeen goo kanageso batugianon tosia Nikolait yonoonon momo qolonmologoya men otaankeju.

16 Kawaajon gii mono uuga meleemba. Kaen mende ambagati een, niinon mono uulanawo goonon kan kanagesouruga kaanja ii metama onomana. Buunanon manjawaa soo somata (bainat) eji, iikanon manja qen koton gilin onomana.

17 * “Onoononga moronon gejiawo laligoji een, Unja Toroyanon zioz tuunja tuunja ananaajon qaa jenkeji, iinon mono ii geja ama moma kotowa.

“Monon angobato bologa kuuya uugun haamo ambaati, niinon mono nene aasangoya qata mana ano jamo taanja mumana. Woi ii mube jamo taanja iikanon qata dologa oogita ewaati, ii yanodeen weengon mobaa. Tosianon ii mende mobuya.” Kian.

Taiataira uumeleen kanageso yonoo qambanmamban qaa

18 “Taiataira sitiwaa zioz tuun yonoo pon qerewenja gajobagiaajon mono tere kokaen oowa:

“Anutuwaa Meriaa jaa kotanon gere bolan kaanja jen asariro kana susuyanon sosenin aen braas kaanja kokobilibiliawo kolooji, iinon qaa kokaen jeja:

19 Niinon goo nanamemengaa kania moma kotoweta kokaen eja: Giinon Anutu jopagon moma laarin mun gawonja menkejan ano angosisiri kaparan koma moma mokosinon laligonkejan. Kanakanaiyanon iwoi ama menati, ii kamban kokaamba men sein ama menkejan.

20 * “Kaen menkejanto, uugaa qaaya mon kokaen mobe mende sokonja: Giinon emba qata Jezebel iwo uumotoon ama ii mende totoon sureen munkejan. Iinon gejatootoo emba mende koloojato, kilen iyanaa qata kaen qamakeja. Iinon ejemba tutugon kokaen kuma onomakeja: Tando lopiombaa nandun mamatewoo nembaneneya bunja qen kanagianon анги esungianon tururoti, ii mono saanon nen laligowu. Kaen kuma onoma gawon meme alauruna kuun onono loorin jinjan kema ii nenkeju ano serowilin lan amakeju.

21 Niinon Jezebel uuta meleembaatiwaaajon kamban mubeto, serowilina mesaon uuta meleembaatiwaaajon mende moma tondu laligoja.

22 “Kawaajon niinon emba ii qewe ji kiro salenon en siimbobolo mobaa. Kaanagadeen iwo serowilin amakejuti, iyononon nanamemengia bologa ii mende mesaon uugia meleembuti een, niinon mono ii kaanagadeen unuwe siimbobolo kanjanawo mobu.

23 * Iwaa meraboraauruta ii mono unun konjoratiwe komuwu. Kaen kolooro zioz kanageso kuuya ononon injima noo kania kokaen moma yagowu: Niinon ejemba uuroromongia gosin qaa jegia ano uusiingia kuuya moma komun nanamemengiaa so kitia meleembe kuuya motomotoon onoo qagianon ubaa. Niinondeen mono iikawaa Toya koloojen.

24 “Yonoojon kaen koloowaato, Taiataira onoononga tosonian Jezebelwaa momo arena ii mende otaankeju. Kaen mende анги onoojon mepaqepae kokaen ama jen onomakeju, ‘Ono roromongo keemeyaa kania mende moma koton seleengen laligoju.’ Mepaqepae kaen ama jen onomakejuto, Satambaa bunja momowaajon qa kaanja qamakeju. Niinon zioz tuun kuuya

* 2:17: Eks 16.14-15; 16.33-34; Jon 6.48-50; Ais 62.2; 65.15

* 2:20: 1 Kin 16.31; 2 Kin 9.22, 30

* 2:23: Ond 7.9; Jer 17.10; Ond 62.12

onjoonj kokaen jewe mobu: Niinonj lombo monj mende toroqen ambe onjo qagianonj ubaa.

²⁵ Onjo Buja qaa menj laligojuti, mono iikanonj qokotaan laligowu. Ii mono pondan otaan laligonj ugi nii mombo eleemanj.

²⁶ *²⁶ “Monjonj noo uusiinna otaan angobato bologa kuuya uugun haamo ama laligonj komuwaati, niinonj ii ku-usunj mube waba kantria kantria galen koma onjoma laligowaa.

²⁷ Manjanonj ku-usunj nono ii buja qen aon Ponj laligojen. Kaanjadeen onjoonnga monjonj haamo ambaati, niinonj ii galenkonjonj gawombaa ila wageya ano aen taa gbaruya mumana. Ii mube iikanonj gomanj gomanj ejemba galen koma onjoma kotakota mindingonj onjoma laligowaa. Gbakon monjonj gbarunonj qen qosonjuti, iinonj mono iikawaa so qaa qootogo ejemba taa gbaru powowonj kotiga iikanonj ununj kondeema mendeema onono qeqelala laligowuya.

²⁸ Kaanagadeen gomanj aanaa widi sengelaoya mumana.

²⁹ “Onjoonnga morononj gejiawo laligoji een, Unj Toroyanonj zioz tuunja tuunja ananaajonj qaa jenkeji, iinonj mono ii geja ama moma kotowa.” Kianj.

3

Sardis uumeleen kanageso yonjo qambanmamban qaa

¹ Jiisasnonj toroqen kokaen jero, “Sardis sitiwaa zioz tuun yonjo pon qerewenja gajobagiaajonj mono tere kokaen oowa,

“Monjonj Anutuwaaw unj wana 7 ano sengelao 7 ii borianonj raro menj laligoji, iinonj qaa kokaen jeja: Niinonj goo nanamemenngaa kania moma kotoweta kokaen eja: Giinonj ejemba jaagianonj gbilin laligojanjwaa qata bosimakejanto, Anutuwaaw jaanonj koomuya koloojan.

² Kawaajonj mono uuga tooro moma waaba. Goo nanamemennganonj noo Anutunaa jaanonj akadamuyawo mende kolooja. Goo kaniaga gosin kaen mokoloowe. Goo kanageso uutanonj uumeleen ejemba tosaanj toroqen laligojuto, iyonononj kaanagadeen komunj tagowombaajonj anju. Kawaajonj giinonj mono menj kotiin onjoma laligowa.

³ *³ “Anutuwaaw iwoi gongi buja qen aon monati, ii mono uu womboganonj somonjonj romongowa. Buja ii mono tenj koma uuga meleemba. Gbiligbili mende laligowaati een, niinonj mono yongoro meme kaana olon kan asugimana. Kamanatiwaa aua kambana mende mona qaananonj mono uulanawo qaganonj uro lombo mokoloowaga.

⁴ Kaento, Sardis zioz tuun onjo batugianonj ejemba afaandia onjononj opo surugia awaagadeen galen kongi jewonawo mende kolooja. Kawaajonj yonjononj saanonj maleku taananonj selegianonj mouma niwo kema kan laligowuya. Yonjononj kaana koloonj laligowutiwaa so kolooju.

⁵ *⁵ “Monjonj angobato bologa kuuya uugun haamo ambaati, iwaajonj mono maleku tualalakota mugi mouma laligowaa. Iwaa qata laaligo kotigaa buk papianonj oogita eji, niinonj ii mende kondeemana. Mannaa jaasewanjonj keuro Siwe gajobaurutanonj iigi qata saanonj asuganonj jokoloon onjomanj.

⁶ “Onjoonnga morononj gejiawo laligoji een, Unj Toroyanonj zioz tuunja tuunja ananaajonj qaa jenkeji, iinonj mono ii geja ama moma kotowa.” Kianj.

Filadelfia uumeleen kanageso yonjo qambanmamban qaa

* **2:26:** Ond 2.8-9 * **3:3:** Mat 24.43-44; Luuk 12.39-40; Isa 16.15 * **3:5:** Eks 32.32-33; Ond 69.28; Isa 20.12; Mat 10.32; Luuk 12.8

7 **“Filadelfia sitiwaa zioz tuun yonoo pon qerewenja gajobagaaajon mono tere kokaen oowa,*

“Monon Eja Toroya ano Honabonja koloon kin Deiwidwaanon kiiya meria men galen koma laligoji, iinon qaa kokaen jeja: Iinon nagu metano monon ii koma kii ii memambaajon amamaawaa. Iinon ii koma kii mero kiro monon ii metamambaajon amamaawaa.

8 *Niinon goo nanamemengaa kania saanon moma kotojen. Alana moba, goo esunganon kamaanqeqeta kolooji, ii mojen. Kamaanqeqeta koloojato, giinon noo Bunja qaana ten koma kanana otaan qana mende qakooma laligona. Kawaajon niinon nagu mon baganon metambe monon ii komambaajon amamaawaa.*

9 **“Moba, tuun mon yononon ‘Qamakooli mirinanawo koloojon,’ jen kaiyakagianon Satan mepeseenkeju. Juuda ejemba mende koloon kilen qagia kaen qama qolongon jenkeju. Niinon ejemba ii kuun onombe goo kaniaga moma asariwuya. Ii moma asarin kan goo kanaganon usugon kamaan jopagon gomakejeni, ii asuganon jokoloowu.*

10 *Niinon kaparan koma lombo moma mokosinjon nama kotiiwagatiwaa-jon jeweti, giinon noo jenkootona ii angon koma otaan laligona. Kawaajon niinon kaanagadeen gii kokaen analin angon koma gomaña: Konjilin kaban qaita mon kan kantria kantria sokoma namonon laligon kenjuti, ii angotetenon ama onombaa. Kaban iikanon kan kuuro niinon gii konjilin iikanon metogon wanga somongomaña.*

11 *“Niinon mono uulanawo eleema kamaña. Monon guugun kouma tawa memeyaa kambananon haamo ama gombabotiwaajon mono uuwaa hina en gonji, ii mono pondan kalan koma laligona mende soowa.*

12 **Monon angobato bologa kuuya uugun haamo ambaati, niinon mono ii wama noo Anutunaa mepemepesee jigo (tempel) uutanon kuuwe tandoya koloojaa ano kaban monon ii mombo mende mesaowaa. Iikanon laligoro selianon neenaa Anutunaa qata, Anutuwwa sitiaa qata ano neenaa qana dologa qa karoon ii oomaña. Anutunanon Jerusalem sitia dongoga ii iyanaa gomanon eukanon ano eji, iikanon Siwenonga kamaan namonon asugiwwa.*

13 *“Onoononga moronon gejiawo laligoji een, Un Toroyanon zioz tuunja tuunja ananaajon qaa jenkeji, iinon mono ii geja ama moma kotowa.” Kian.*

Laodisia uumeleen kanageso yonoo qambanmaban qaa

14 **“Laodisia sitiwaa zioz tuun yonoo pon qerewenja gajobagaaajon mono tere kokaen oowa,*

“Mon qata Aamen, iinon Anutuwwa qaaya pondan nanjon Dangunu honabonja kolooja. Anutu ilaaro iwoi kuuya mokoloori galen komakeji, iinon qaa kokaen jeja:

15 *Niinon goo nanamemengaa kania moma kotoweta kokaen kolooja: Uuga mende olomooja ano noo gere bolananon uuganon mende jenkeja. Oo uuganon olomoonaga me gere toonaga, iikanon mobe sokonagato, biiwianon kotamototan laligona mende sokonja.*

16 *“Mon me mon sokonagato, uuganon boron mon geregere ano greganon mende jeji me uuhamo mende koloojani, ii mende sokonja. Gere ano hamo batubatu uuwoinon lan laligojaniwaajon mono buunanonga sulaan gombe kemebaga.*

* 3:7: Ais 22.22; Job 12.14 * 3:9: Ais 49.23; 60.14; 43.4 * 3:12: Ais 21.2; Ais 62.2; 65.15 * 3:14: Gba 8.22

17 Geengaa selega menj uma kokaen jenkejan: Niinon eja kindimbiri qabunanawo koloojen. Esuhina menj sein sonanon mokoloojen. Siiseweweya qaa laligon iwoi mombaajon mende amamaajen. Kaen jenkejanto, kaniaga hona mende moma kotojani, ii kokaen: Giinon mono uunjonjan ama tapekokoro laligona tosonian wosomomo ama gomakeju. Wanaya laligon jaaga gooro titou sele bombolan laligonkejan.

18 “Kawaajon qambanmamban qaa kokaen gonjen: Giinon noononga iwoi karoon koi sewana mewa: Eja kindimbiri qabunagawo koloowagatiwaaajon mono goul gerenon dalasisi oon godomaruruya mendeengi sostonin kamaan qaonoti, ii mono sewana mewa. Sele bombolan laligonkejani, iikawaa gamuya kojangiwagatiwaaajon mono maleku taana sewana menj mouba. Jaaga gooji, iikawaajon mono jaaosowaa keleya ii sewana menj jaaga tororo uuwagatiwaaajon moriwa.

19 *Niinon wombo alauruna jopagon onomakejeni, ii kuuya kilenagiaaajon temboma jen onoma mindinqindin ama onomakejen. Qeangowutiwaaajon kaen amakejen. Kawaajon gii mono jeulalan mesaon uuga meleema singisonogoga gema qen laligowa.

20 “Moba, niinon nagunon qen nanjen. Monnon noo qaa arona moma uu naguya metambaati, niinon mono iwaa miri uutanon uma iwo rabe iinon niwo ainjolon rama motoon nembanene newota.

21 “Niinon angobato bologa kuuya uugun haamo ama Mannanon nuano iwaa jinkaron dunanon kamaan kooronanon rajen. Kawaa so monnon angobato bologa kuuya uugun haamo ambaati, niinon mono ii wambe noo jinkaron dunanon kamaan kooronanon rabaa.

22 “Onoononga moronon gejiawo laligoji een, Unu Toroyanon zioz tuuna tuuna ananaajon qaa jenkeji, iinon mono ii geja ama moma kotowa.” Kian.

4

Jaana meleenon monnon Siwewaa jinkaron jakenon raro iibe.

1 Kawaa gematanon jaameleen mombo kolooro Siwe goman naguya mon aantano iibe. Iibe aro wala romon qaita mon (biugel) kaana qaa jero mobeti, iinon toroqen kokaen nijoro, “Gii mono kokaen kouna gemagen iwoi koloowaati, ii qendeema goman.”

2 *Kaen nijoro iikanondeen Unu Toroyanon turun nono umbeumbenanon qananon uro iwoi kokaen iibe: Siwe goman uutanon jinkaron dun ero monnon iikanon raro.

3 Raroti, iwaa jaasewanaa asasaganon mono taronjii me kowonjin qata jaspaa ano qilimomoso bumbuna me kowonjin qata karnilian iikawaa so bilibiliawo asarin ero. Marilolon mon tere mundaya mumun kaawoya me kowonjin qata emerald kaana kanon jinkaron dun ii kuuya liligon tongonin ero.

Dun wana liligon dun 24:yanon raju.

4 Jinkaron dun tosaana 24 iikanon dun wana ii liligon raji iyonoo qagianon Anutuwaa jotamemeuruta 24 raji. Yononon malekugia tualalakotagadeen mougi oronjon kemero wangianon goul ila wage qindiima raji.

5 *Dun wana iikanona pilisik bilibili jaasoongo asariro gbingururun kolooro aro gunparandambaa otona kaana mobe. Dun wana batanon toos kiwa asasaga 7 jen asarin nangi. Kiwa 7 ii Anutuwaanon unu wana 7 kolooju.

* 3:19: Gba 3.12; Hib 12.6
1.13; Isa 1.4; Zek 4.2

* 4:2: Eze 1.26-28; 10.1

* 4:5: Eks 19.16; Isa 8.5; 11.19; 16.18; Eze

⁶ *Kaanjideen jinkaron jake batanon iwoi bilibiliawo kowe kaanja ero iibe. Ii kaaro jokanja jokanja kokobilibiligiawo meleema asarinkejuti, mono iikawaa so asariro. Jake biiwianon dun liligon ben jawinuruta 4 nanngi. Gemagia ano wosogia ii jaagiagadeen sokono nanngi.

⁷ Ben jawina mutuyanon laion kaanja kolooro. Alianon bulmakao ejia kaanja kolooro. Alagara mombaa kaitania ii eja jaasewanaa tani kolooro. Alagia 4:yanon tuu koon elelaonkeji, iwaa taniinaan kolooro.

⁸ *Ben jawinuruta 4 motomotoon yonoo engangia 6 kuuya en onono. Selegia kuuya ano engangia baatanon kaanagadeen jaa kogiagadeen sokoma onono nanngi. Nama asaga gomantiina rii kokaen pororo qamakeju,

“Pon Anutu ku-usun kuuyaa Toya giinon mono toroya, toroya ano toroyagadeen koloojan.

Laaligo Toya giinon mono monowaa monoyanonga laligon kouma laligojan ano mombo eleema asugin laligon ubaga.”

⁹ Ben jawinuruta 4 yononon mepemepesee rii kaen qamakeju. Monnon jinkaron dunnon nama kamban tetegoya qaa laligon uma laligowaati, ii akadamu ano qabuna mun dangisen jenkeju.

¹⁰ Kaen amakejutiwaa so Anutu waa jotamemeya 24 yononon kamaan mon jinkaron dunnon raji, iwaa jaanon simin kuma usugonkeju. Monnon kamban tetegoya qaa laligon uma laligowaati, iwaa waeya men mepeseen munkeju. Mepeseen mun ila wagegia qetegon jinkaron dun batanon ama kokaen jenkeju,

¹¹ “Oo Pon Anutunana, giinon ilawoila kuuya mokoloon onona. Goo uusiinganon nemun koma onono letoma laaligo mokoloon laligoju. Kawaaon akadamu ano qabuna ii goma dangisen jen gomakejon. Gii motoongoyanon mono mepepepese kuuya analin angon kombatiwaa so koloojan.” Kian.

5

Lamanon Anutu waa borononga tere pipipipiiya mero.

¹ *Kawaa gematanon tere pipipipiiya mon iibe jinkaron dunnon raji waa boro dindinanon ero. Tere iikawaa sena ii leele kuuya teregadeen on pipiin saponon ama mungen aaso (siil)* 7:non koma mokotaagita ero.

² Kaanagadeen Siwe gajoba esunmumuyawo mon iibe kotakotagadeen qama buju qaa kokaen qisin jero, “Moronon soraaya soro koloon saanon tere pipipipiiya koi kawaa mungen aasoya (siil) menjurama kotumbaatiwaa so kolooja?”

³ Kaen jeroto, Siwenon, namonon ano koomu goman kanon korebore injigi monnon ii metuma tereya iibaatiwaa so mende kolooro.

⁴ Monnon mon soraaya soro koloon tere ii metuma tereya iibaatiwaa so mende mokoloogiti, niinon iikawaajon mamaga saama boliwe.

⁵ *Saama boliwe Anutu waa jotamemeya yonoononga monnon qaa kokaen nijoro, “Mono mende saaba. Moba, Juuda tuunonga Deiwidwaa gbilia mon koloon laion oro kaanja koloon Kilenaa Toya haamo ama laligoja. Iinon

* 4:6: Eze 1.5-10, 22; 10.14 * 4:8: Eze 1.18; 10.12; Ais 6.2-3 * 5:1: Eze 2.9-10; Ais 29.11 * 5:1: Kantri tosianon tere on esunon ama sapo men monnon ii kotumbabotiwaajon ama mungen aasonon mokotaankeju. Monnon mungen aaso (siil) ii lan menjurama tereya yongoro weengonagati, ii mono mokoloogi qaayawo koloowaa. Tere toyanondeen ii galen komakeja. Miri ii kii nemuna ama kunin kemenkejato, tere ii mungen aasonon somongonkeju. * 5:5: Jen 49.9; Ais 11.1, 10

mono saanon kotiin tere pipipipiiya kokawaa mungen aasoya (siil) 7 ii menjurama kotumbaa.”

⁶*Kaen nijoro Lama meria iibe jinakaran dun biiwianon ben jawinuruta 4 yonoo batugianon nano Anutuwaa jotamemeya yononon liligon mug. Lama meria ii qegi komurotiwaa taniinaan nano. Ila 7 ano jaa kota 7. Anutunon unauruta waja 7 wasin onono namowaa ejemba kuuya yonoonon kema laligojuti, jaa kota 7 ii mono iyonoo saregia kolooju.

⁷Lama meria ii iibe kan tere pipipipiiya aasoyawo ii jinakaran dunnon rajiwaa boro dindinaanonga mero.

⁸*Ii mero ben jawinuruta 4 ano Anutuwaa jotamemeya 24 yononon mono iikanondeen Lama meriaa batanon usugon kamaan simin kungi. Yononon motomotoon kulele ano goul gambi men nangi. Ejemba soraayanon qama kooligi Anutuwaanon umakeji, iikanon mono jinin onon-oombaa so kolooro moron unkoowayawonon uma pumpungonkeja. Moron kaananon mono goul gambigia saa qero nangi.

⁹*Simin kuma rii dologa kokaen qama jegi,

“Giinon qaita mon koloojan. Gii gugi komun saga maama iikanon ejemba sewangia men onona.

Ejemba ii ben isigiaa so, qaa aro jejegiaa so, tuungiaa so ano kantrigiaa so. Giinon yonoononga tosaana onona Anutuwaa buna kolooju.

Kawaajon giinon mono soraaya soro koloon tere pipipipiiya aasoyawo men mungen aasoya (siil) metumbagatiwaa so koloojan.

¹⁰*Yononon Anutuwaa buna koloogi kuma onoma kuun onona bentotongaa kin pon tuun koloon jigo gawon galenuruta kolooju. Yononon Anutunanaa gawon men laligon balon so ejemba galen koma onoma laligon ubuya.”

¹¹*Rii dologa kaen qama jegi moma toroqen uun Siwe gajoba jangogia tausen tausen ano milyona milyona ii injima rii otongia mobe. Yononon jinakaran dun kosianon nama ben jawinuruta 4 ano Anutuwaa jotamemeya 24 ii liligon onoma rii qagi.

¹²Rii kotakotagadeen qama kokaen qagi,

“Oo Lama meria qegi komuroti, iinon mono soraaya soro kolooro Anutunon esunmumu ano toomorian muro sokonja.

Momakotoo uuta ano ku-usun kuuya buna qero sokonja. Soraaya soro kolooro saanon qabuna kuuya munin asamararan buna qero mepeseen mujon.”

¹³Kaen qama mepeseegi rii tuun mon yononon kokaen qagi mobe: Anutunon laaligowo mokoloon ononoti, iyononon mono korebore rii qagi mobe. Siwenon laligojuti, namonon laligojuti, koomu gomanon ano kowe qaganon laligojuti, iyononon mono kuuya buugia mindirin rii kokaen qagi,

“Jinakaran dunanon raji ano Lama meria nononon oro mepeseen oronjon.

Kotumotue Toya oroo qabunagara jen somariinkejon. Kamban so asamararan oronin ku-usun Toya ii tetegoya qaa laligon ubao.”

¹⁴Kaen qagi ben jawinuruta 4 yononon “Qaa ii onanon,” jegi. Jegi Anutuwaaw jotamemeya yononon usugon kamaan simin kuma Anutu waeya men mepeseen mug. Kian.

* 5:6: Ais 53.7; Zek 4.10 * 5:8: Ond 141.2 * 5:9: Ond 33.3; 98.1; Ais 42.10 * 5:10: Eks 19.6; Ais 1.6 * 5:11: Dan 7.10

6

Lama merianon mungen aaso motomotoon menjuraja.

¹ Kaen moma iwoi kokaen kolooro iibe: Lama merianon tere pipipipi-
iya aasoyawowaa mungen aasoya (siil) 7 iikanonga mutuya menjurama
kotuno. Kotuno ben jawinuruta 4 yonoononga monnon qaa kokaen jero,
“Mono asugin kawa!” Qaaya ii gunparandan tani kaana kotakotagadeen
qaro mobe.

² *Kaen jero moma iikanondeen hoos taana mon asugiro iibe. Hoos
iikawaa qaganon eja mon tiwoyawo raro tosianon ila wage mugi wananon
kono. Ii koma manjaqeqenon haamo ama laligoroti, iinon mono mombo
hoos qaganon manjaqeqenon haamo amambaajon keno. Kianj.

³ Lama merianon mungen aaso (siil) woiya menjurama kotuno ben
jawinuruta yonoononga woiya iinon qaa kokaen jero mobe, “Mono asugin
kawa!”

⁴ *Kaen jero iikanondeen hoos mon selia osoga songobolambo asugiro
iibe. Eja mon hoos iikawaa qaganon raroti, Anutunon mono ii yon karen
qen luae qaombaatiwaa ku-usuna muro. Ii muro namonon kisooma
aon komuwutiwaajon kuuro ejemba uugia men waamambaa ku-usuna
mokolooro. Ii mokolooro manjawaa soo (bainat) somata qatawo mugi men
keno. Kianj.

⁵ *Lama merianon mungen aaso (siil) karoona menjurama kotuno ben
jawinuruta yonoononga karoona iinon qaa kokaen jero mobe, “Mono asugin
kawa!” Kaen jero iikanondeen hoos injana mon asugiro iibe. Eja mon hoos
iikawaa qaganon raroti, iinon hinawaa binja gosiwonatiwaa kedaya (skeil)
ii borianon men raro.

⁶ Kaen raro ben jawinuruta 4 yonoo batugianonga monnon qaa jero
otonja kokaen mobe, “Ween motoongowaa tawaya (Kina 10) kanon saanon
1 kilogram wiit flaua me 3 kilogram baali flaua ii sewana mewa. Kilenj
nembanewaa oil gere ano wain kasa gawon ii mono mende men boliwu.”
Kianj.

⁷ Lama merianon mungen aaso (siil) 4:ya menjurama kotuno ben
jawinuruta 4:yanon qaa jero otonja kokaen mobe, “Mono asugin kawa!”

⁸ *Kaen jero iikanondeen hoos mon selia googookota ano tootooyawoga
asugiro iibe. Hoos iikawaa qaganon rarotiwaa qata ii koomuwaa kon-
domondoo Toya. Iwaa kosianon koomu goman Toyanon kaanjadeen ii otaan
karo. Namo mendeengi bakaya 4 eroti, iikanonga mombaa ejembaya ii
galen koma onombotiwaa ku-usuna ii Anutunon orono. Ku-usun ii orono
ku-usungaranon namowaa ejemba bakaya ii kokaen men komun ononi:
Tosianon soo somatanon (bainat) aon komugi. Tosianon bodinon komugi.
Ji kanjanawonon tosaana injiro komugi ano tosaana ii balombaa oro kawalia
yononon injigi komugi. Kianj.

⁹ Lama merianon mungen aaso (siil) 5:ya menjurama kotuno iikanon-
deen Anutuwa ejemba tosaana unugi komugiti, iyonoo kokoosogia injiibe.
Yononon Anutuwa Bunja qaaya analin angon koma nanjon jen sein
laligogitiwaajon unugi komun alata baatanon nanji.

¹⁰ Eukanon nama kotakota kokaen qagi, “Oo Pon ku-usun Toya, giinon
dindina ano honabona koloojan. Kawaajon mono kamban dawi mambonin
tegoro iikanon namowaa ejembaya gosin onoma qaagia jen tegowaga?

Nononon gii welen qen gonin nunugi sananaa irona ii mono naa kambanon meleena qagianon ubaa?”

¹¹ Kaen jegito, maleku taana koriga ii motomotoon yonoojon koma onoma Anutuwaa jenkooto kokaen onongi mogi, “Ono mono toroqen kamban torodaamon mamboma laligowu. Momalaari alaurugianon toroqen uuwaa gawon men laligogi ono kaana kaaniadeen unugi komuwuya. Yononon komugi jango ambeti, iikawaa soyanon koloodabororo kamban iikanondeen mono unugiti, iyonoo qaagia jen tegomana.” Kian.

¹² *Lama merianon mungen aaso (siil) 6:ya menjurama kotunoti, ii uun iibe. Ii menjurama kotunoti, kamban iikanon nan tania soosooya giliro. Ween jaayanon bututugon injan koma wosobiriwaa malekuya sokosaare kaana (meme juyanon memetaa tani) kolooro tiiro. Koin jaayanon meleema osaan sa kaana kolooro.

¹³ *Kaen kolooro sengelao sombinon ejuti, iyononon namonon kamaagi. Neqan kota goorin raga haamo kotiganon qen utugon memburatiro kamaankejuti, mono iikawaa so boratin namonon tata bobolo kamaagi.

¹⁴ *Kaen kamaagi sombin iimakejon, iikanon ali. Tere pipipipiiya pipiigi horon kemakejiwaa so mono wolaza horon kema ali. Ii ali baana kuuya ano kowewaa watoya watoya ii kuuya eegianonga uulanawo kok ama musulungon qaongi.

¹⁵ *Kaen kolooro balombaa kin pona pona, eja jawina jawina ano kawali galena galena yononon olon koma asangogi. Ejemba kindimbiri qabunagiawo, ejemba ku-usungiaawo ii mono kuuya kok ama asangogi. Angiaa gawongia menkejuti ano togiaa welen een qenkejuti, ii mono korebore kobaa, jamo oota ano baana sen sia oota oota mongama iikanon asangogi iniibe.

¹⁶ *Iikanon asangon baana Toya ano sen sia Toya onooma kokaen welema onongi, “Ono mono baana jen tegogi bagon kan turun nonombu. Jin karon dunanon raji, iinon jaasewan koma nonombabotiwaajon ama Lama meriaa irinsoonjonon nunuwabotiwaajon mono jen tegogi konganin nonombu.” Kaen welema onongi.

¹⁷ *Yoronon irinsoonongara asuganon qendeenjaoti, iikawaa kamba somatanon mono kan kuun eja. Ii monon mon jaasewan qen kotiin nambaatiwaa so qaago. Kian.

7

Israel ejemba 144,000 ii Anutunon aaso kuma onombaa.

¹ *Kawaa gematanon Siwe gajoba 4 iniibe namowaa wangona 4 iikanon nangi. Yononon namowaa haamo Toya wana 4 ii somongon angon koma onongi. Haamonon namo qaganon me kowe qaganon gere monon lan qewabotiwaajon mono Toya 4 ii borogianon men somongon nangi.

² Anutunon Siwe gajoba 4 ii namo ano kowe kondeema onombutiwaa ku-usuna onono namo wangonganon nangi. Kaen nangi iniibe Siwe gajoba monon ween koukoutanonga asugin waaro iibe. Iinon laaligowaa Toya Anutuwaa mungen aaso taa gbaruya galen koma kan Siwe gajoba 4 yonoojon kotakotagadeen qaro.

* **6:12:** Isa 11.13; 16.18; Ais 13.10; Joel 2.10, 31; 3.15; Mat 24.29; Maak 13.24-25; Luuk 21.25 * **6:13:** Ais 34.4 * **6:14:** Isa 16.20 * **6:15:** Ais 2.19, 21 * **6:16:** Hoos 10.8; Luuk 23.30 * **6:17:** Joel 2.11; Mal 3.2 * **7:1:** Jer 49.36; Dan 7.2; Zek 6.5

³ *Qama qaa kokaen injjoro, “Ono mono namo me kowe ii ilinzi alanza mende kondeema orombu ano gere ii mende tiwilaan onombu. Ii qaagoto, mono mambongi wala ilin alandeen Anutunanaa mungen aasoya ii gawona menkejuti, iyonoo wambusoongianon mokotaan onombona. Ii wala men mokotaan ononngo gematanon ii saanon kondeema tiwilaawu.”

⁴ Kaen injjoro Anutuwa mungen aasoya ii Israel ejemba tosaana yonoo wambusoongianon men mokotaan onongi. Monnon yonoo jangogia jero kokaen mobe: Israel ejemba tuun 12 kuuya yonoononga mindirin ejemba 144,000 ii men mokotaan onongi.

⁵ Israel tuun motomotoon yonoononga 12,000 kaan kaan men mokotaan onongi. Juuda tuumbaa 12,000, Ruuben tuumbaa 12,000, Gaad tuumbaa 12,000,

⁶ Aser tuumbaa 12,000, Naftali tuumbaa 12,000, Manase tuumbaa 12,000,

⁷ Simeon tuumbaa 12,000, Liwai tuumbaa 12,000, Aiskar tuumbaa 12,000,

⁸ Zebulun tuumbaa 12,000, Joosef tuumbaa 12,000 ano Benjamin tuumbaa 12,000. Kaan kaan aaso men mokotaan onongi mindirin 144,000 kolooro. Kian.

Oyanboyan laligowutiwaa tuun somata iibe.

⁹ Kawaa gematanon tuun jeta boorongoya jangogia mende weenweengoyaa so ii injiibe. Ejemba ii tuungiaa so, bensakon isigiaa so, kantrigiaa so ano qaa aro jejegiaa so ajoroon jinkaron dun ano Lama meria yoroo bagaranon nanngi. Iikanon nama maleku koriga taana kotogon aogi kemero borogianon tombi sena boriawo men nanngi.

¹⁰ Ii men nama kotakotagadeen qama kokaen jegi, “Anutunananon jinkaron dunanon raji ano Lama meria yoronon mono men letoma nononi oyanboyan koloojon.”

¹¹ Kaen qama jegi Siwe gajoba kuuya yononon jinkaron dun kosianon arennon nama Anutuwa jotamemeya ano ben jawinuruta 4 ii liligon onongi. Kaen nama jinkaron dun batanon usugon kamaan simin kuma Anutu waeya men mepeseen mugi.

¹² Anutu mepeseen mun kokaen jegi, “Qaa ii onanon! Anutu gii mono kotumotue, asamararan ano momakotoo uutaa Toya koloojan. Nononon gii mepeseen goma qabunaga jen somariinkejon. Anutunana, giinon esunmumu ano ku-usun Toya koloojan. Nononon kamban so kaen jen kotiinin Toya ii tetegoya qaa laligon uma laligowaa. Qaa ii onanon!”

¹³ Kaen mepeseen jegi Anutuwa jotamemeya yonoononga monnon kokaen jen qisin nono, “Ejemba maleku koriga taana mouma nanjuti, ii daan yononon? Ii mono dakanonga kan kaen ajoroon nanju?”

¹⁴ *Qisin nono kokaen meleema mube, “Oo somatana, niinon ii mende mobe geenodeen mojan.” Kaen meleema mube jotamemeya iinon kokaen nijoro mobe, “Kakasililin somataa biiwianonga kougiti, iyononon mono ii kolooju. Lama meriaa sayanon opo malekugia songbano taaliro laligogi.

¹⁵ Kaana laligogitiwaajon ama Anutuwa jinkaron duna jaasewan qen asaga gomantiina mepemepesee jigoyanon (tempel) laligon Anutuwaanon gawon men laligowuya. Kaen laligogi jinkaron dunanon raji, iinon mono opo kuuna mororongon koma turun onono laligowuya.

¹⁶ * “Kaen laligogi kamban monnon nembanenewaa me apuwaa mende komuwuya. Weennon me iwoi geriawo monnon mende jen koton onombaa.

¹⁷ *Kokaembaajon oyanboyan laligowuya: Lama merianon jinkaron

* 7:3: Eze 9.4, 6 * 7:14: Dan 12.1; Mat 24.21; Maak 13.19 * 7:16: Ais 49.10 * 7:17: Ond 23.1; Eze 34.23; Ond 23.2; Ais 49.10; 25.8

jake biiwianon rama galen koma onoma unuano laaligo kotigaa apu gowoyaa jaayanon kemakebu. Anutu anjo jaagianonga jaungia kuuya koto ro tegowaa.” Kianj.

8

Lama merianon munger aaso 7:na menjuranja.

¹ Lama merianon munger aaso (siil) 7:na menjurama kotuno Siwe goman iikanon oton kuuya 30 minitwaa so goron qen ero.

² Kaen kolooro Siwe gajoba 7 Anutuwaa batanon nanjuti, ii injiibe monon romon qaita mon (biugel) 7 ii borogianon onono.

³ *Ii injiibe Siwe gajoba mon asugin jinin onon-oombaa goul qambia men kan alata kosianon nano. Ejemba soraaya kuuya Anutuwaa qama kooligi iinon jinin alatanon ooro morona unkoowayawo ii qamakooligiawo toroqen pumpunon motoon uma Anutuwaanon kemakeja. Goul alata ii jinkaron dun batanon nanji, iinon mono iikawaa kosianon nano tosanon jinin ii mamaga oowaatiwaajon mugi.

⁴ Iinon jinin ii ooro iikawaa kaasoyanon mono Anutuwaa ejemba soraaya yonoo qamakooligiawo toroqen Siwe gajoba iwaa borononga waama Anutuwaa jaasewanonon ugi.

⁵ *Siwe gajoba iikanon jinin qambi ii men alatanonga gere jeta mero jero qambi iikanon uuro saa qero namonon giliro kemero. Giliro kemero iikanon gunparandambaa gujuya mamaga koloon gbingururun qaro. Oobili esungiawo asugigi kambana kambana nana mero. Kianj.

Gajoba yononon romon qaita mon uugi.

⁶ Siwe gajoba 7 romongia qaita mon (biugel) megiti, iyononon ii uubombaajon jojorigi.

⁷ *Gajoba mutuyanon waama romona qaita mon uuro. Ii uuro kombo (ais) kota ano gere bolana ii kon kaana koloon sawo gajugogi mononon ii maaro motoon namonon kamaaro. Iikanon geriawo kamaan balanon qero namowaa bakaya karon ii gerenon jedabororo. Duuyaa geria iikawaa bakagia karon ii gerenon jedaborogi ano gbojoja sena tongona ii kuuya gerenon jen jedabororo.

⁸ Gajoba woiya iinon waama romona qaita mon uuro. Ii uuro monon baana somata gere jejeta tani kaana (wolkeino) iwoi ii giliro kowenon kemero. Kemen kowe mero kowewaa bakaya karon iikanonga monon meleema sa kolooro.

⁹ Kaanjadeen Anutunon kowewaa iwoiya kuuya mokolooro laligojuti, iikawaa bakaya karon yonoononga mon ii komugi ano wango kuuya tuun karon iikanonga tuun mon ii jangon tiwilaagi.

¹⁰ *Gajoba karonanon waama romona qaita mon (biugel) uuro. Ii uuro sengelao somata kiwa bolan kaana tani jen sombinonga tegon kamaaro. Kamaan koma namowaa apu gowoya unun iikawaa bakaya karon iikanon mon ano apu jaaya kuuya ii sokoma onono.

¹¹ *Sengelao iikawaa qata ii nomben warabe kaambogawo. Nomben warabe iikanon kamaaro apuya apuya iikawaa bakagia karon ii meleema kaambogagiawo koloogi. Kaambogagiawo koloogitiwaajon ama ejemba mamaganon ii nen komugi.

* 8:3: Aam 9.1; Eks 30.1, 3 * 8:5: Lew 16.12; Eze 10.2; Eks 19.16; Isa 11.19; 16.18 * 8:7: Eks 9.23-25; Eze 38.22 * 8:10: Ais 14.12 * 8:11: Jer 9.15

¹² *Gajoba 4:ya iinon waama romonja qaita mon uuro. Ii uuro monnon ween jaaya ano koin jaaya yoroo asasagaraa bakagara karoon ii qebugoro bakasasan umun koma tiiri. Kaanjadeen sengelao bakagia karoon qebugoro meleema tiigi. Kawaajon ween kamban^{aa} bakaya karoonanon tiiro pangaman mero. Kaanjadeen gomantiin^{aa} asasaganon toriro bakaya karoonanon tiiro.

¹³ Kaen kolooro eu unun tuu koon mon iima mobe kanakeewananon eu elelaon sombin biiwianon koton kan kotakotagadeen qama kokaen jero, “Oo ejemba namonon laligojuti, Siwe gajoba karoon yononon mono toroqen romongia qaita mon uuwombaa^{on} anju. Romon karoon iikawaa otongia mogi lombo kanjanawo karoon koloowaati, iikawaajon mono qama wanjinjingon ‘Yei! Yei! Yei!’ jen saajen.” Kian.

9

Siwe gajoba 5:yanon romonja qaita mon uuro.

¹ Siwe gajoba 5:ya iinon romonja qaita mon (biugel) uuro iibe sombinonga sengelao mon tegon namonon kamaaro. Kamaaro monnon omejiilan yonoo ron dusiita qaa iikawaa kii meria ii sengelao Toya muro.

² *Ii muro omejiilan ron dusiita qaa iikawaa ununa mesuno iikanonja songo songo tanjururun jen kaaso kondundungon waamakeji, iikawaa so kondundungon waama ween jaaya esun haamo kaasonondeen sokondabororo.

³ *Kaaso iikawaa uutanonga *naagisoya naagisoya* mesaon namonon koug Anutunon ku-usun onono. Ku-usun ii kuan^{ku}an yonoonon ku-usun tani kaan^a kolooro.

⁴ *Ii onono Anutunon kokaen jen koton onono, “Ono mono namowaa iwoi tongonja gbojoja me gere kaan^a ii mende tiwilaan onombuto, ejemba wambusoongianon Anutu^waa mun^{ge}n aasogia qaa iyonogadeen mono men bolin onombu.” Kaen jen koton onono.

⁵ Anutunon *naagiso* ii ku-usun onono ejemba inigi koin 5:waa so siimbobolo honombononja mende mogi. Siimbobolo ii kuan^{ku}an^{on} eja kiro siimbobolo moji, mono iikawaa so. Siimbobolo kaen mogito, Anutunon angon koma onono men komun onombuti^waa ku-usun^a ii *naagiso* yononon mende men een inigi.

⁶ *Ejemba inigiti, iyononon kamban iikanon komuwombaa^{on} koomu kana mongambuyato, koomu ii mende mokoloon komuwombaa^{on} ama^{ma}wu. Komuwombaa^{on} moma qenjen qewuto, koomuwaa kondomon^{doo} Toyanon mono mongen kembaa.

⁷ *Naagiso iniibe yononon hoos manjaqeqewaajon akadamugiawo jorin^{ke}juti, mono ii kaan^a koloogi. Wangianon iwoi mundaya goul kaan^a kongiti, ii ila wage tanitani kolooro. Jaasewangianon ejemba jaasewan tani kaan^a koloogi.

⁸ *Naagiso yonoo wan jugia ii gbala emba yonoo wanju kaan^a kolooro. Naagiso jeganon laion orowaa jeta kaan^a kolooro.

⁹ *Reen malekugia ii aen reen kaan^a kolooro. Engangia qegi oton kolooro mobeti, ii kokaen: Hoos seiseiya yononon manjaqeqewa^a kareya kareya horon lugun manjanon ken^{gi} gbingururun qamakeji, iikawaa so qaro.

* **8:12:** Ais 13.10; Eze 32.7; Joel 2.10, 31; 3.15
9.4 * **9:6:** Job 3.21; Jer 8.3 * **9:7:** Joel 2.4

* **9:2:** Jen 19.28 * **9:8:** Joel 1.6

* **9:3:** Eks 10.12-15 * **9:9:** Joel 2.5

* **9:4:** Eze

¹⁰ Daagia ii kuanġkuan kaanġa jegiawo koloogi. Iyononon ejemba koin 5 kawaa so siimbobolo mobutiwaajon inigiti, iikawaa ku-usunanon mono nġaagiso yonoo daagianon ero.

¹¹ Nġaagiso yonoo kin pongia ii omejiilan yonoo ron dusiita qaa iikawaa gajobaya qata Tiwitiwilaa Toya. Ii Hibruu qaanon Abadon ano Griik qaanon Apolion.

¹² 'Yei!' qagi lombo mutuya kanjanawo ii kaen tegoro. Mobu, iikawaa gematanon 'Yei!' qagi lombo kanjanġarawo woi ii mono toroqen kanagen koloowaota. Kian.

Siwe gajoba 6:yanon romonġa qaita mon uuro.

¹³ *Siwe gajoba 6:ya iinon romonġa qaita mon (biugel) uuro. Ii uuro Anutuwa batanon goul alata eji, iikawaa ilia 4 iikanonġa qa mon kolooro mobe.

¹⁴ Oton iikanon Siwe gajoba 6:ya romonawo iwaajon kokaen ijoro, "Anutunon gajoba 4 somonġon gbadon onoma apu gowoya somata qata Yufreitis kawaa kooronanon onoonoti, ii mono isama onomba."

¹⁵ Anutunon gajoba 4 ii somonġon onoma gbadonon rabutiwaa gbanigia, koinġia, weenġia ano aua kambanġia ii tororo arenġon onono ragi. Yononon kambanġia ii kan kuuro iikanondeen ejemba kantria kantria yonoo bakaya karoon ii unuwombaajon jojorin rama kambanġiaajon mambonġi. Kawaa-jon Siwe gajoba 6:yanon alatanonġa qa moma iikanondeen kema gajoba 4 ii isama onono.

¹⁶ Aisma onono manjaqege tuun somata qatawo ii hoosgiawo asugin kagi. Niinon janġogia mobe 200 milyon kolooro.

¹⁷ Jaameleen unġa iikanon eja hoos qaganon rama kagiti, iyonoo kaitanigia iibe kokaen kolooro: Reenġia (totowaa aen reenġia) ii gere jo osoga, asonġa injanġonġonawo ano goota salfa gere jamo kaanġa. Hoos yonoo kaitanigia injiibe wanġia laion orowaa wanġa kaanġa koloogi qaa oogianonġa gere, kaaso ano jamo geriawo qata salfa ii kamaan karo.

¹⁸⁻¹⁹ Hoos yonoo qaa oogianonġa gere, kaaso ano gere jamo qata salfa kamaaroti, iikanon mono ejembaya ejembaya unuro. Hoos yonoo ku-usunġia ii qaa oogianon ano daagianon ero. Daagia ii mokolen kaanġa koloogi daa susugia ii jetawo. Daa susugia jetawo iikanon mono ejemba ooli kaanġa onootinġeju. Lombo kanjanawo karoon ii namowaa ejemba kuuya yonoo bakagia karoon ii unuro komugi.

²⁰ *Lombo kanjanawo iikanon ejemba tosaanġa mende unugi komun toroqen laligogiti, iyononon kilen uugia mende meleenġi. Anġiaa borogianon iwoi men waegia men mepeseegiti, iikawaajon mende moma bolin aogi. Omejiilan ano tando lopion waegia men mepeseen onon-ononġa ii mende mesaogi. Tando lopion tosia ii goul, silwa me brons ainon memetaga. Tosia ii jamo orasin me gere sogon memetaga. Kawaaajon tando lopion iikanon iwoi iima mobombaajon me kema kawombaajon amamaanġeju. Kilen ejembanon ii mende mesaogi.

²¹ Kaanġagadeen ejemba unugi koomuya me sei suuqanġoron hamoqege ii mende mesaogi. Ii toroqen ama men serowilin anġi ano iwoi lan yongoro men laligogi. Iikawaajon uugia mende meleenġi. Kian.

10

Siwe gajoba ano tere pipipipiya melaa

* **9:13:** Eks 30.1-3 * **9:20:** Ond 115.4-7; 135.15-17; Dan 5.23

¹ Kawaa gematanon Siwe gajoba ku-usuna geekuuya mon iibe Siwenonga koosunon esuun muro kamaaro. Wana marilolonon liligon ero. Jaasewana ween jaaya kaana kolooro kanawoita ii tando gere bolangarawo woi kaana jen nano.

² Borianon tere pipipipiiya melaa mero qeetuna kolooro. Kania dindina kowenon riin kania qania ii namonon riin nano.

³ Kaen nama laion oronon gbuu gbororo qamakeji, qata mono iikawaa so kotakota qaro. Qaro gunparandambaa gbinggururun 7 iyononon mono meleema gbuu gbororo qan qaagia qagi mobe.

⁴ Gunparandambaa gbinggururun 7 iyononon qama qaagia jegi mobeti, ninon ii mono iikanondeen papianon oomambaaajon ambe. Tere oomambaaajon ambeto, qa mon Siwenonga mobe qaa kokaen nijoro, "Gunparandambaa gbinggururun 7 qaa jejuti, ii mono geenngodeen olon mona ewa. Ii mende oowa."

⁵ *Siwe gajoba kania kowe ano namo qagaranon riin nano iibeti, iinon boria dindina metaama Siwenon baagen ano.

⁶ Jojopan qaa jemambaaajon boria kaen ama ii jen kotiin ano. Monon Siwe, namo, kowe ano iwoi kuuya iikanon eji, ii mokolon nama kamban so tetegoya qaa kotiin laligon ubaati, mono iwaa qatanon jojopan qaa kokaen jero, "Anutunon mono kamban mombo mende qen koriro ubaa."

⁷ Kaen qaagoto, Siwe gajoba 7:nanon romona qaita mon (biugel) uuro otona mobuti, kamban iikanondeen Anutuwa qaa aren aasangoyanon mono honawo koloowaa. Gejatootoo ejemba Anutuwa gawona men laligon kougi yonoojon Buna qaaya awaa jen inisaama onono moma kouma laligogiti, Buna qaa iikawaa so ii mono uulanawo honawo koloowaa."

⁸ *Kawaa gematanon qa mon wala Siwenonga mobe qaa jeroti, iikanon mono dunanon mombo qaa jero kokaen mobe, "Siwe gajobanon kowe ano namo qagaranon riin nama tere pipipipiiya mero borianon qeetuna eji, ii mono kema mewa."

⁹ Kaen moma Siwe gajobawaanon kema tere pipipipiiya melaa ii nombaatiwaajon qisiwe. Qisiwe kokaen nijoro, "Ii mono men newa. Nena tomenangan kemen meleeno gubeso guwaato, buuganon ii moron apuyaa aina kaana koloowaa."

¹⁰ Kaen nijoro tere pipipipiiya melaa ii iwaa borononga men newe. Newe buunanon moron apuyaa aina kaana kolooroto, gogowe tomenanon kemero meleeno gubeso nuro.

¹¹ Kaan nuro niinon qaa kokaen mobe, "Gii mono dunanon mombo Anutuwaa gejatootoo qaaya qaaya jen sein laligowa. Kantria kantria ano bensakon isia isia qaa tani jejegiaa so laligojuti, mono iyonoo ano iyonoo kin pongia yonoo gejatootoo qaagia ii waladeen jen laligowa." Kian.

11

Anutuwa jotamemeya woiyanon qaaya nanjon jeri.

¹ *Kaen nijoro moma nambe Siwe gajoba iikanon keda aambaa gere gorona bowo kaana ii noma kokaen jen koton nono, "Gii mono waama kema Anutuwa jiwowon jigo ano iikawaa siimolon alataya ii keda aambaa gere gorona (rula mesa) kanon soya ama weengowa. Kaanagadeen iikanon uma Anutu mepeseen qamakooligia amakejuti, mono ii gosin jangogia weengowa."

* 10:5: Eks 20.11; Dut 32.40; Dan 12.7; Aam 3.7 * 10:8: Eze 2.8-3.3 * 11:1: Eze 40.3; Zek 2.1-2

² *Jiwowon jigo soya ama kanon somben seleengena ii mono uugun mesaowa. Ii waba kantri yonoojon ama onongi ero yononon siti toroya ii koin 42 kawaa so riin kema kankebu. Kawaajon somben seleengena soya ii mende weengowa.

³ Niinon jotamemewoina wasin oroma qaana nanjon jewaatiwaa ku-usuna ama orombe asugiwa. Asugin wosobiriwaa maleku sokosaare kaana men aon liligon (gbakon osoga arin) ween boria 1,260 kawaa so gejatootoo qaa gawon men laligowao.”

⁴ *Oil gere woi ano lambe dun raraya woi namowaa Pombaa batanon nanjaoti, ii mono meleema kamaan asugin dangunu kaana nama noo kaniana nanjon jen laligowao.

⁵ Monjon me monjon urun mizimizi ama oromambaajon moji een, gere bolananon mono buugaranonga kamaan kereurugara ongoro ti-wilaankebuya. Monjon me monjon urumambaajon moji een, ii mono kana kaaniadeen iikanon qeri komuwaa.

⁶ *Sombimbaa koosuya somongowaatiwaa ku-usuna ii yoroonon ero gejatootoo qaa jen seiwaoti, kamban iikawaa so kon mende kiwaa. Ku-usungaranon apu jaaya kuuya kaaniadeen sokono iikanon saanon apu kuuya meeleengi sa koloowuya. Kaaniadeen ku-usungaranon uuta ejiwaaajon ama siingaranon jewaatiwaa so saanon jegi lombo kanjanawo kania kania koloon namo men bolin ejemba ununkebuya.

⁷ *Anutuwaqa qaaya nanjon jen tegori omejiilan yonoo ron dusiita qaa iikanonja jenjemba monjon waama manja qen oroma haamo ama ururo komuwao.

⁸ *Komuri qamogara siti qabunayawowaa kana somatanon oromesaogi lan ewao. Siti iikawaa qata aasangoya ii Sodom ano Iijipt qamakeju. Pongara Jiisas ii kaanagadeen iikanon maripoonon qegi komuro.

⁹ Qamogaranon lan eri ejemba kuuya ii iriimakebuya. Balanon ron koma orombombaajon jegi anjon kombuya. Kaen een lan eri ejemba kantria kantria, tuuna tuuna, bensakon isia isia qaa tanigia ana ana jenkejuti, iyononon qamogara ii ween karonon ano bakaya mon kawaa so uun irigigiigi.

¹⁰ Gejatootoo eja woi yoronon ejemba namo qaganon laligojuti, ii uu kuun ononi iikawaaajon siimbobolo hononja mende mokoloon laligogi. Kawaajon komuri qamogara iriimakebuti, kamban iikanon mono otokorian maama rendun oron nen korisoro ama iyangia kalen kania kania angun aogi kema kawaa.

¹¹ *Ween karonon ano bakaya mon ii tegoro Anutunon buu aason se-wanganonon uuro kemero gbilin waama konja nani. Waama nani ejembanon iriima riimburaatin jenengia ororo sombugia mogi.

¹² *Konja nani Siwenonga qa kotakota mon kokaen qama irijoro, “Oro mono kokaen waabao!” Kaen irijoro moma koosu uutanon waama Siwenon uri kereurugaranon een iriima newogia tegoro nanji.

¹³ *Kanagaranon namo mesaon uri kamban iikanondeen nan tania soosooya men siti bakaya 10% (bakaya tenonga motoonngo) kawaa so kuma qenjanjgoro kamaaro. Kamaan ejemba 7,000 kawaa so unuro komugi. Ejemba mende komugiti, iyononon ii iima riimburaatin sombugia moma Siwewaa bena Anutu ii ku-usunaa mepeseen mugi qabunayawo kolooro.

* **11:2:** Luuk 21.24 * **11:4:** Zek 4.3, 11-14 * **11:6:** 1 Kin 17.1; Eks 7.17-19; 1 Sml 4.8 * **11:7:** Dan 7.7, 21; Ais 13.5-7; 17.8 * **11:8:** Ais 1.9-10 * **11:11:** Eze 37.10 * **11:12:** 2 Kin 2.11 * **11:13:** Isa 6.12; 16.18

¹⁴ ‘Yei!’ gama wanjinjin woiya kanjanawo ii kaen tegoroto, mobu, gama wanjinjin yei qa karoonaa honanon mono uulanawo koloon qagianon ubaa. Kian.

Siwe gajoba 7:nanon romonja qaita mon uuro.

¹⁵ *Siwe gajoba 7:na iinon romonja qaita mon (biugel) uuro. Ii uuro Siwenon qaa kotakotagadeen amin mogi qagia mobe kokaen jegi, “Ayo, ananaa Ponana ano iwaa Hamogege Toya Kraist yoronon mono namo kuuya galen koma onombaotiwaa ku-usunja ii kuuya bunja qen aojao. Iinon mono kambanja kambanja galen koma onoma laligowaa, ee-aa-ee. Galenkonkonanon mono kamban monnon mende tegowaa, ee-aa-ee.”

¹⁶ Kaen jegi mobe Anutuwaaw jotamemeya 24 Anutuwaaw jaasewananon jinkaron dungianon rajuti, iyononon mono kamaan usugon Anutu waeya men mepeseen mugi.

¹⁷ Mepeseen mun kokaen jegi,

“Oo Pon Anutu ku-usun kuuyaa Toya, giinon mono laligon kouma kamban kokaamba laligojan.

Giinon ku-usunja uuta men kanain namo kuuya galen koma onoma kin pongiaga koloon laligowaga.

Kawaajon nononon mono mepeseen dangisen jen gonjon.

¹⁸ *Waba kantria kantria yononon iringia soono kazi ama goma laligogito, goo kazi kambanganon mono ketada koi kaananon kan kuun eja. Giinon kamban kokaamba koomuya yonoo qaagia gosin jen tegon onombaga ano geenjaa ejembauruga tawagia onombaga.

Gejatootoo ejemba ano ejemba soraaya tosaana goo gawonga men laligogiti ano uuta kamaanqeqeta goo qaganon tiwilaawabotiwaaajon keegia moma laligogiti, ii mono tawagia onombaga.

Kaanagadeen tosanon ejemba unun kantri kondeema laligogiti, ii mono kondeema onombaga.” Kaen mepeseen jegi.

¹⁹ *Kawaa gematanon Siwenon aantano Anutuwaaw mepemepesee jigowaa (tempel) naguyanon tano iibe jigo uutanon Anutuwaanon soomongo aren bokis akadamuyawo iikanon ii-iita ero.* Siwenon aantano kamban iikanondeen oobili ano gunparandan gbingururun qaro mobe. Otona otona ii mobe nan men kon rombun giliro kombo (ais) kota somasomata kamaagi. Kian.

12

Emba ano jewenan wana iliawo

¹ Siwenon aiwese somata damuyawo mon kokaen asugiro iibe: Emba mon ween jaayanon malekuya kolooro koinnon kana tamboya baatanon asariro sengelao 12 ii ila wage kaana wananon konji kokobilibiligiawo ragi.

² Koroyawo laligon mera memetaa kambananon dodowiro bimooro masu qero siimbobolo moma qa gigilaaro.

³ *Kawaa gematanon aiwese mon Siwenon kokaen asugiro iibe: Jewenan nemuna iliawo (dragon), mundaya oso popolan, wana 7 ano ilia 10. Wana 7 iikanon ila wage 7 konji raro.

* **11:15:** Eks 15.18; Dan 2.44; 7.14, 27 * **11:18:** Ond 2.5; 110.5; 115.13 * **11:19:** Isa 8.5; 16.18, 21 * **11:19:** Anutuwaanon jojopan qaa 10 ano jenkooto tosaana ii jamo ilananon oon bokis iikawaa uutanon angi raro galen komakeju. * **12:3:** Dan 7.7

⁴ *Jewenan nemuṇa iikanonj daayanonj sombinj qewagonj sengelao iyonoononga bakaya karoṇj horonj giliro namononj kamaagi. Kamaagi emba iyaṇa mera memambaajonj anoti, iwaa batanonj nano. Kaenj nama meria mewaati, ii iikanondeenj gogomambaajonj moro.

⁵ *Emba iikanonj mera ejaga mero. Iinonj kantria kantria kuuya aen taa gbarunonj galenj koma onjoma laligowaa. Embanonj mera meroti, gajobanonj ii mono iikanondeenj uulanawo menj kema Anutuwaawo jinjaronj dunj kooronjanonj ano.

⁶ Iikanonj ano embanonj anodeenj mesaonj kok koma keno. Anutunonj emba ii weenj 1,260 kawaa so balonj qararanjonkonjanonj kalanj koma mugi laligowaatiwaajonj gomanj miri monj mozozonjgoroti, iikanonj kok ama keno.

⁷ *Siwe uutanonj manja junonj kokaenj aogi: Siwe gajoba waṇa Maikel ano iwaa gajobauruta yonononj jewenanj nemuṇa tuarenjenj ama ii ano iwaa gajobauruta yonowoo aogi.

⁸ Aonj jewenanj nemuṇa ano iwaa gajobauruta yonoo esungianonj mende sokono haamo mende ama onjoma gomanjgia mesaonj Siwe uutanonj toroqen laligowombaaajonj amamaagi.

⁹ *Amamaagi jewenanj nemuṇa iliawo ii mono konjoma Siwenongga otaagi. Jewenanj nemuṇa iikanonj monowaa monoyanongga mokolenj koloonj liw (Eewa) manambato menj muro. Qata monj Kilenjaa Toya ano Satan. Iinonj kantria kantria kuuya kuunj onono jinjaunj kema laligogiti, ii ano iwaa gajobauruta ii mono iwo Siwenongga konjoma hagonj onjongi namononj kamaagi.

¹⁰ *Kamaagi Siwenonj qa somata monjonj kokaenj jero mobe, “Selenonj kuukuu Toyanonj asaga gomantiinja Anutunanaa batanonj nama uumeleenj alaurunana jenonjkuukuu qaa jenj onjoma laligoroti, ii mono yakarinj hagonj mugi seleengenj kamaaro otokorianj maajonj. Ananaa Anutunananonj mono kambanj kokaamba ejemba hamo qenj onjoma ku-usunjaa qaganonj galenj koma onono bentotonjaa honjanonj mono kolooja. Hamoqege Toyaa esunmumuyanonj mono koloodaboroja.

¹¹ Iinonj momalaari alaurunana qaanonj ama onjoma laligoroto, Toya ii kokaenj haamo ama mugi: Lama meriaa sayanonj ii hamo qenj onono kotiin Bunja qaa honabonja nanjonj jenj seinj laligogi. Kaanja laligonj jojorinj selegia togonj bonj nama manja qenj haamo anji.

¹² “Kawaajonj Siwe gomanonj laligojuti, onjononj mono korebore aisoonj otokorianj maama laligowu. Kaanja laligowuto, namononj ano kowenonj laligojuti, onjo mono lombo kanjanawo bosimbutiwaajonj mono ‘Yei!’ jenj saajenj. Kilenjaa Toyanonj lugunj kamaanj riinj onjononj kanj gawonj meme kambanja torodaamonj ero mojiwaajonj mono kazi somata amakeja.”

¹³ Jewenanj nemuṇa iliawo yakarinj hagonj mugi namononj kamaaroti, ii iima asarinj emba mera meroti, ii kazi ama munj otaaro.

¹⁴ *Otaaroto, embanonj kok kono Anutunonj tuu somataa enganja woi muro kanonj elelaonj uulanawo keno. Anutunonj balonj qararanjonkonjanonj iwaajonj gomanj miri monj mozozonjgoroti, mono iikanonj keno. Iikanonj kema asanjonj laligoro gbani 3 ano bakaya monj ii kalanj koma mugi mokolenonj ii mende mokoloonj qelanjinj mewaa.

¹⁵ Embanonj elelaonj keno mokolembaa irinja soondabororo qaa ootanongga embawaa gematanonj apu gboululu furugoro apu gowoya kolooro.

* 12:4: Dan 8.10 * 12:5: Ais 66.7; Ond 2.9 * 12:7: Dan 10.13, 21; 12.1; Juud 9 * 12:9: Jen 3.1; Luuk 10.18 * 12:10: Job 1.9-11; Zek 3.1 * 12:14: Dan 7.25; 12.7

Apu iikanonj emba ii kisama menj somongonj mubaatiwaajonj moma kaen furugonj lono.

¹⁶ Kaen lonoto, namononj emba ii ilaanj munj riiro ronj kolooro. Jewenanj nemunanonj qaa ootanonga apu furugonj apu gowoya kolooroti, iikanonj mono ronj iikanonj kemenj jugunj qaono.

¹⁷ Kaen kolooro jewenanj nemunaa irinja emba kawaajonj ama soono mesaonj emba iikawaa gbiliuruta tosaanja qetama manja qen onjomambaajonj keno. Gbiliuruta yonononj Anutuwaajonj jojopan qaa tenj koma Jiisaswaa Bunja qaa pondan nanjonj jen seinkejuti, mono iyonowonj karenj aowombaajonj keno.

¹⁸ Aowombaajonj kema kowe sakasinanonj keuma nano. Kianj.

13

Jenjemba kowenonga kouro.

¹ *Kawaa gematanonj jenjemba monj ilia 10 ano wana 7 ii kowenonga kouro iibe. Ili 10 iikanonj ila wage 10 kongi ragi ano wana motomotoon iikanonj qa mepaqepaegiaowo oogita ero.

² *Jenjemba ii iibe kokaen kolooro: Kaitania ii oro somata qagara lepaad ano taiga iyoroo tani kaanja kolooro. Kana boriaa silia ii bea orowaa sili kaanja kolooro. Qaa oota ii laion orowaa qaa oota kaanja. Jewenanj nemunanonj esunja, jinjaronj dunja ano ejemba galen koma onjomabaatiwaa ku-usunja uuta ii jenjemba muro.

³ Muroto, wana monj ii wiji kotiga monjonj kiro komumambaa anoto, wijianonj misiriropogadeen raro. Namowaa ejemba korebore yonononj aarunjenjemba ii gematanonj otaanjenjenj.

⁴ Otaanjenjenj kema jewenanj nemunaa waeya menj mepeseenjenjenj laligogi. Ku-usunjenjenj kaanja ii jenjemba murotiwaajonj ii ano jenjenembawaa waeya kaanjiadeenjenjenj menjenjenj mepeseenjenjenj kokaenjenjenj jegi, “Morononjenjenj jenjenembawaa so koloona? Morononjenjenj ii tuarenjenjenj ama munjenjenj iwo aomambaajonjenjenj kotiinaga?”

⁵ *Kaenjenjenj jegi Satanonjenjenj jenjenembawaa qaa oota sololooro kotiinjenjenj jabaarambaranjenjenj qaganonjenjenj mepaqepaenjenjenj qaaya lansanjenjenj laligoro. Anutunonjenjenj Satan mendenjenjenj anjonjenjenj kono mepaegomambaa ku-usunjenjenj ii koinjenjenj 42 kawaa so enjenjenj mubaatiwaajonjenjenj jenjenj tegoro.

⁶ Ii jenjenj tegoro qaa ootanonjenjenj aantano Anutu mepaegonjenjenj laligoro. Anutuwaajonjenj qata, Siwe gomanjenjenj ano Siwe uutanonjenjenj laligojuti, ii kuuyajonjenj mono mepaqepaenjenjenj ama onjomalaligoro.

⁷ *Kaenjenjenj laligoro Satanonjenjenj ejemba soraaya tuarenjenjenj ama onjomambaa ku-usunjenjenj muro yonowonjenjenj manja aonjenjenj haamo ama onjonjenjenj. Haamo ama onjonjenjenj Satanonjenjenj ejemba isigia kuuyajonjenj tuungiaa so, qaa tanigiaa so ano kantrigiaa so ii mono jenjenembawaa borianonjenjenj ama onjonjenjenj.

⁸ *Ejemba korebore namononjenjenj laligojuti, iyonononjenjenj mono jenjenembawaa waeya menjenjenj mepeseenjenjenj laligowuya. Anutuwaajonjenj ejemba solanjenjenj qagia Siwe gomanonjenjenj papianonjenjenj oogita ejienjenjenj, iyononondeenjenjenj mono jenjenjemba ii mendenjenjenj mepeseewuya. Monowaa monoyanonjenjenj Anutunonjenjenj Siwe namo mokoloonjenjenj oronoti, kambanjenjenj iikanonjenjenj kanainjenjenj qagia ii laaligo kotigaa papia iikanonjenjenj oonjenjenj laligonjenjenj kougienjenjenj. Laaligo papia ii Lama meria qegienjenjenj komuroti, iwaa bunajajonjenj ero galenjenjenj komakeja.

⁹ “Monjonjenjenj gejiawonjenjenj laligojenjenj eenjenjenj, iiononjenjenj mono qaa koi geja ama moma kotowa!”

* 13:1: Dan 7.3; Ais 17.3, 7-12 * 13:2: Dan 7.4-6 * 13:5: Dan 7.8, 25; 11.36 * 13:7: Dan 7.21
* 13:8: Ond 69.28

¹⁰ *Monj kapuare mirinonj kambaatiwaa so kolooji, iinonj mono iikanonj kembaa. Monj manjawaa soo somatanonj uugi komuwaatiwaa so kolooji, iinonj mono kaenj komuwaa.* Kawaajonj ejemba soraaya, onononj mono kaparanj koma lombo menj mokosingonj pondan moma laarinj laligowu.” Kianj.

Jenjemba monj namo uutanonga kouro.

¹¹ Mombo iibe jenjemba monj namo uutanonga kouro. Ii ilia woi Lama meriaa ilia kaanaga koloonj qaaya ii jewenanj nemunja iliawononj jeroti, mono kaanjadeen jen laligoro.

¹² Iinonj kouma alia mutuyaa jotamemeya koloonj ku-usunja kuuya menj iikanonj iwoi kuuya aliaa jaanonj ano. Kaanja ano namo ejemba kuun sololoonj onono aarun alia mutuyaa waeya menj mepeseegi. Jenjemba mutuya ii wiji kotiganonj kiro komumambaajonj anoto, misiro lopoyadeen raro.

¹³ Jenjemba woiya iinonj angoletto somata tania kania kania mero. Monj meroti, ii gere bolanonj sombinonga kamaanj namononj kanj jero ejembanonj ii jaagianonj iigi.

¹⁴ Anutunonj Satan mende angonj kono ku-usunj muro jenjemba mutuyaa jotamemeya koloonj iwaa jaanonj angoletto kania kania menj laligoro. Iikanonj mono namowaa ejemba tiligonj onono jinjaunj ama soogi. Soogi kokaen kuun jenj kotonj onono, “Ono mono jenjemba mutuyaa unjaya sogonj kuugi nano goda qen munj laligowu. Jenjemba mutuya ii manjawaa soo somatanonj (bainat) uugi wiji kiro komumambaa so kolooro, kilenj gbilin laligoji, mono iwaa unjaya kuuwu.”

¹⁵ Kaen angj Satanonj ku-usunj jenjemba kanagenja muro tando lopionj ii menj gbilin muro kanainj buu aasonj ano. Kaanagadeen jenjemba mutuyaa unjaya menj letono eja qaa jenj ejemba kuun onono kokaen kolooro: Daen yonononj tando lopionj iikawaa waeya mende menj mepeseegiti, ii mono kuuya unjugi komugi.

¹⁶ Jenjemba kanagenjanonj ejemba korebore kokaen kuun onoma injijoro, “Ono mono jenjemba mutuyaa munjenj aasoya ii jaasewangianonj me boro dindinganonj menj mokotaawu.” Kaen injijoro iyangiaa gawongia menjkejuti ano togiaa welenj eenj qenkejuti, ejemba qaqabunayawo ano wanaya, somata ano melaa yonononj mono korebore munjenj aasoya ii menj boro dindingia me wambusoongianonj mokotaagi.

¹⁷ Daen yonononj jenjembawaa qata me qataa jangoya selegianonj mende menj laligogiti, iyonononj nembanene iwoi stuanonj me maaketnonj sewanja mewombaaajonj me ambombaaajonj amamaagi.

¹⁸ Qaa koi moma asariwombaa momakootoya ii kokaen: Monjonj momakootoyawo laligoji, iinonj mono jenjembawaa jangoya weengowa. Jangoya ii balonj ejawaa jangoya kolooja. Aaso jangoya ii 666. Kianj.

14

Lama meria ano kanagesouruta 144,000.

¹ *Kawaa gematanonj uunj Lama merianonj Zaion baanjanonj nano iibe. Iwo kanagesouruta jangogia 144,000 ii motoonj nanji Lama meriaa qata ano iwaa Manja qata ii kuuya yonoo wambusoongianonj oo-ootaga ero injiibe.

* **13:10:** Jer 15.2; 43.11 * **13:10:** Tosianonj qaa ii kokaen meleenju: Monjonj manjawaa soo somata (bainat) kanonj tosaanja unjuuro komuwuti, tosanonj mono iyanja ii soo kaanjanonj uugi komuwaa.

* **14:1:** Eze 9.4; Ais 7.3

² Iikanondeen mobe Siwenonga oton mon apu somata sianon giliro kemen kuun qamakeji, kaana kolooro. Ii gunparandan gbingururun somata qajiwa otona iikawaa taniñaen kolooro. Otona ii gita kulele mamaga qegi otona koloonkejiwaa so mobe.

³ Anutunon ejemba 144,000 ii namononga sewangia men unuanoti, iyononon mono Anutuwa jinkaron dun batanon kouma ben jawina 4 ano jotamemeya wana 24 iyonoo jaasewangianon nama rii dongoga qagi. Kuuya yononon iyangiaa riigia qagi seleenjen yononon ii kuma aowombaajon amamaagi.

⁴ Yononon ejemba qaita mon koloon laligon kougi. Mende tiloon soraaya laligowombaajon iyangia galen koma aon emba yonowo jewon mende mokoloon laligogi. Lama merianon dakanon kema kankeji, iyononon mono ii otaan iikawaa so kema kankeju. Anutunon ii ejemba batugianonga sewangia men metogon unuano Anutu ano Lama meria yoroo yambugara dologa kolooju.

⁵ *Yonoo jegianona qaa qolonmolongoya mon mende mokoloogi koposowaa qaagia qaa soraaya laligon kougi. Kian.

Siwe gajoba karoon yononon qaagia jen elelaogi.

⁶ Kawaa gematanon Siwe gajoba mon iibe sombin koton kanakeewan elelaoro. Iinon Oligaa Buna konkongon* men kan balon ejemba yonoojon jen asarimambaajon karo. Ejemba ii tuungiaa so, bensakon isigiaa so, qaa tania jejegiaa so ano kantrigiaa so balon sokoma rama kenjuti, mono kuuya iyonoojon jen seimambaajon karo.

⁷ Kan kotigagadeen silama kokaen qaro, “Anutunon ejemba gosin jen tegon onombaatiwaa kambananon mono torin dodowija. Kawaaajon onono mono Anutuwa jeta uguwombotiwaajon keegia moma mepeseen qabunaya men seiwu. Mononon siwe, namo, kowe ano apu jaaya mokoloon ononoti, mono iwaa waeya men mepeseen laligowu.”

⁸ *Kaen qaro iwaa kanianon Siwe gajoba alia mon mutuya otaan kan kokaen qaro, “Babilon siti somata ii meleeno kemerota eja. Babilon emba qabunayawo iikanon mono serowilin ama iikanon kantri kuuya men tiloon onono sokono. Iinon wain apu kaana newutiwaajon onono uugia sooro uusooso koloon laligogi. Kaana koloon laligorotiwaajon Anutuwa irina soono kazi ama jero siti qabunayawo ii mono kondeenji meleeno kemerota eja.” Kian.

⁹ Kaen qaro iwaa kanianon Siwe gajoba karoonanon orotaan elelaon kan kotigagadeen silama kokaen qaro, “Mononon jennemba ano iwaa unayaa waeya men mepeseen mungen aasoya angon koma wambusoonanon me borianon men mokotaaji een,

¹⁰ *iinon mono kaaniadeen Anutuwa irinsonsoonaa ii wain apu kotiga kaana nen mobaa. Anutunon wain apu ii apu toonawo mende mindirin wain kotiga toongadeen irinsonsoonaa qambinon maaro raji, iinon mono ii newaa. Ii nen Siwe gajoba toroya ano Lama meria yonoo baagianon nano salfa jamowaa gere bolananon ooro siimbobolo hononaa mende moma laligowaa.

¹¹ *¹¹“Iikanon onoro siimbobolo hononaa mende moma laligowuti, iikawaa kaasoyanon mono kamban so tetegoya qaa waama umakebaa. Ejemba

* **14:5:** Zef 3.13 * **14:6:** Pon ben konkongon Toyaanon Buna qaa towoya ii konkongon. Ii monowaa monoyanonga kanain tetegoya qaa en ubaa. * **14:8:** Ais 21.9; Jer 51.8; Ais 18.2 * **14:10:** Ais 51.17; Jen 19.24; Eze 38.22 * **14:11:** Ais 34.10

jenjemba ano iwaa unayaa waeya men mepeseenkejuti, iyononon mono asaga gomantiina senjon moma laligowu. Monjon mungen aasoya anjon koma selianon men mokotaaji, iinon mono selianon ororo qenjen qen haamo memambaajon amamaan laligowaa.”

¹² Kawaajon ejemba soraaya Anutuwaa jojopan qaaya ten koma otaankejuti, ononon mono kaparan koma lombo men mokosingon Jiisas pondan moma laarin laligowu.

¹³ Kawaa gematanon Siwenonga qaa mon mobe kokaen nijoro, “Gii mono tere kokaen oowa: Ejemba Pombo qokotaan nama kamba kokaamba kanain komuwuti, iyononon mono oyanboyan koloowuya. Un Toroyanon qaa kitia ii metogon ‘Qaa ii onanon,’ jeja. Yononon gawon kotiga men qenjenmanjen moma kan laligogi tegoro gawongiaa hona kolooro Siwe Toyanon sundugia moro sokono iikawaajon korisoro onono rama haamo men bonjon laligowuya.” Kian.

Balombaa nene morian hona mewutiwaa kambana

¹⁴ *Kaen nijoro uun koosu taana iibe iikawaa qaganon mon kaitania Siwe gomambaa Eja hona kaana iinon raro. Ila wage goulnon memeta ii wanjon raro borianon soo kaapengoya jetawo men raro.

¹⁵ *Ii iibe Siwe gajoba monjon mepemepesee jigononga (tempel) asuganon kouma koosu qaganon raji, iwaajon qaa kokaen jen kotakotagadeen qaro, “Namonon morian hona momogoro hona mewutiwaa kambananon mono kolooja. Kawaajon giinon mono sooga kaapengoya men gawonon kema iikanon namowaa morian hona ii koton men kululuuwa.”

¹⁶ Koosu qaganon raji, iwaajon kaen qaro sooya kaapengoyanon namonon gilin gawombaa morian hona koton men kululuuro.

¹⁷ Ii men kululuuro Siwe gajoba monjon Siwewaa mepemepesee jigononga (tempel) asuganon kouro. Iinon kaanagadeen soo kaapengoya jetawo mon men kouro.

¹⁸ Kouro Siwe gajoba karonjanon Siwewaa alatawaa gere galena ano alata ii mesaon kouro. Kouma kotakotagadeen qama Siwe gajoba soo kaapengoya jetawo men nanoti, ii kokaen ijoro, “Giinon sooga kaapengoya jetawo ii mono men gawonon kema iikanon balombaa wain kangenja kangenja ii kotowa. Kangen iikawaa kota mono momogon yagon raju.”

¹⁹ Kaen ijoro sooya kaapengoya namonon gilin namowaa wain kasa hona ii kotogon men kululuun Anutuwaa wain juu somata iikanon rijijaawuti-waajon giliro. Wain juu ii Anutuwaa irinjonsoonaa kaisareya kolooja.†

²⁰ *Wain bagen hona ii siti selegenjanon kananon riin rijijaagi sayanon wain juu somataa qaa ootanon kouma kokon tani kaana lansan waama kouma apu gowoya kolooro. Sa iikawaa diina ii wan miita ano bakaya mon kolooro. Hoosnon iikanon riin keno qaa ootanon kouro hoos qawayaa kasianon samoriro. Diina kaen kolooro koriga 300 kilomiita kawaa so kolooro. Kian.

15

Siwe gajoba 7 ano lombo kanjanawo 7.

¹ Kawaa gematanon siwe uutanon uun angoletto somata mon kolooro iima kokaen walingowe: Siwe gajoba 7 ii lombo kanjanawo (plague) 7 men nanji. Ejemba singisonogogiaajon Anutuwaa irina soono jen tegon

* **14:14:** Dan 7.13 * **14:15:** Joel 3.13 † **14:19:** Anutuwaa irinjonsoonaa ii wain juu somatanon rijijaagi uutanon olomoodaborowaa. Aisisaan 19.15 ii iiba. * **14:20:** Ais 63.3; Seru 1.15; Ais 19.15

ironja meleeno lombo kanjanawo qagianon uro mogi uutanon olomooro qaagianon komuwaa. Kawaajon qagia lombo kanjanawo konoga 7 qagi.

² Ii iima iwoi bilibiliawo kowe kaanja iibe gere bolanjawo melokanjin ero. Iikawaa kooronanon Anutuwaaw ejemba nangi injiibe. Yononon haamo ama jenembawaa qaaya mende ten koma unayaa waeya mende men qataa jangoya selegianon mende analin angon koma laligogi. Anutunon ii motomotoon kulele onono men nangi.

³ *Iikanon nama Anutuwaaw gawon meme eja Mooseswaa rii ano Lama meriaa rendun ii kokaen qagi,

“Oo Pon Anutu ku-usun kuuyaa Toya, giinon angoletto somasomata damuyawo amakejan.

Giinon kantria kantria ii kin pon ama onona nanamemengaa kania ii dindina ano honja toon kolooja. Kawaajon Anutu qaita mon koloon laligojan.

⁴ *Oo Pon, goonon nanamemenga dindina ii mono asuganon asugiro mon.

Kawaajon kantri kuuya yononon kan goo waega men mepeseen go-makeju.

Giinon geengodeen toroya koloojan. Kawaajon ama moronon goojon toroko mende monaga? Kuuya nononon goo qabunaga men sein mepeseenkejon.”

⁵ *Kawaa gematanon un iwoi kokaen iibe: Siwewaa mepemepesee jigowaa (tempel) naguyanon tano iikawaa uutanon Anutu dangunuyaa opo sel jigoyanon nano iibe.

⁶ Mepemepesee jigo iikanon Siwe gajoba 7 lombo kanjanawo 7 men nangiti, iyononon kamaan asuganon kagi. Malekugia tualalakota bilibiligiawo mougi opo jokanja mankiilaya goul yawo ii iin kasa kaanja basamongianon embaan aon nangi.

⁷ Yononon kagi ben jawina 4 yonoononga monon goul gambi 7 onono Anutuwaaw irinjonsoonanon gambi ii qaa ootanon kougi. Anutu irina sooji, iinon laligon kouma laligoja ano tetegoya qaa laligon ubaa.

⁸ *Qambi ii onono Anutunon asamaranja ano kuusuna qendeenon iikawaajon kaaso pumpunon mepemepesee jigo (tempel) saa qero monon Siwe jigo ii uu-uutaa so mende kolooro. Siwe gajoba 7 yononon wala qambigia maagi lombo kanjanawo 7 asugin honjawo koloowaati, iikawaa gematanon saanon mombo ubuya. Kian.

16

Qambi 7 maagi Anutuwaaw irinjonsoonanon asugiro.

¹ Mepemepesee jigo (tempel) uutanonga qa somata mon asugiro Siwe gajoba 7 yonoonon qaa kokaen jen koto mobe, “Ono kema Anutuwaaw irinjonsoonanon gambi 7 qaa ootanon kouma eji, iikawaa hongia mono namonon maabu.”

² *Siwe gajoba mutuyanon mesaon kema qambiaa honja ii namonon maaro. Maaro wiji arokuukuuyawo siimbobologia tania soosooya ii qaa qootogo ejemba yonoo selegianon asugiro. Ejemba jenembawaa mungen aasoya selegianon men unayaa waeya men mepeseegiti, mono iyonoo selegianon asugiro.

* 15:3: Eks 15.1 * 15:4: Jer 10.7; Ond 86.9 * 15:5: Eks 38.21 * 15:8: Eks 40.34; 1 Kin 8.10-11;
2 Hist 5.13-14; Ais 6.4 * 16:2: Eks 9.10

³ Gajoba woiya iinon mesaon kema qambiaa hona ii kowenon maaro. Maaro kowenon meleema sa kolooro. Mono eja qeqetaa saya kaana kolooro. Kaen kolooro kowe uutanon iwoi kuuya laaligogiawo laligojuti, ii kuuya komudaborogi.

⁴ *Siwe gajoba karononon qambiaa hona ii apu gowoya ano apu jaaya kanon maaro meleema sa koloon sokono.

⁵ Kaen kolooro Siwe gajoba apu galen komakeji, iinon qaa kokaen jero mobe, “Oo Anutu toroya, giinon qaa gosin kokaen jen tegona lombo koi asugijiwaajon dindina koloojan. Mono solana laligon kouma laligojan.

⁶ Yononon goonon ejemba soraaya ano gejatootoo ejemba unun laligogi sagianon maaro. Giinon ii unugitiwaa irona meleema sa onona negiti, ii mono sogianon ana qagianon uro. Kawaajon Anutu giinon dindinagadeen koloojan.”

⁷ Apu galen komakeji, iinon kaen jero qaa mon alatanonga kokaen karo mobe, “Qaa ii onanon! Oo Pon Anutu ku-usun kuuyaa Toya, giinon ejemba qaagia gosin dindinagadeen jen tegon onomakejan.”

⁸ Siwe gajoba 4:ya iikanon qambiaa hona ii ween jaayanon maaro iikanon ween esun muro geriawo totoon koloon ejemba gere kaana onooro.

⁹ Ween jaaya geriawo iikanon onooro selegia delatiro. Anutunon lombo kanjanawo iikawaa Toya koloon ano qagianon uroti, ejembanon ii moma iikawaajon Anutuwa qata jen qasuaan mun laligogi. Kaana laligogito, Anutu mepeseen qabunaya men seiwutiwaajon mono uugia mende meleenigito, toroqen yangisen ama laligogi.

¹⁰ *Siwe gajoba 5:ya iikanon qambiaa hona ii jennembawaa jinakaran dunon maaro. Iikanon maaro pangaman somatanon jennembawaa ometonon (kingdom) ii sokoma pangaman mero. Pangaman mero ejemba iringia soono neselangia jeganon kitogi riiri.

¹¹ Ejembanon siimbobolo ano wiji nombongiaa siimboboloya somata moma iikawaajon Siwewaa Anutuya ii jen qasuaan mun laligogi. Kaana laligogito, nanamemengia bologa ama men laligogiti, ii mende gosin mesaon uugia mende meleenigi.

¹² *Siwe gajoba 6:ya iikanon qambiaa hona ii apu somata qata Yufreitisanon maaro juguro. Ween koukoutanonga kin pon pon kawombaajon moma jojorin laligogiti, iyononon apu juguro mombo mende papangogito, koton kawutiwaa kania kolooro.

¹³ Iikanonon uun omejiilan bologa karon tanigia tana kaana ii injibe jewanen nemuna iliawo, jennemba ano gejatootoo eja takapolakaya yonoo qaa oogianonga kouma kamaagi.

¹⁴ Omejiilan yononon kamaan kema angoletto kania kania amakeju. Kaen ama balon balon kuuya liligon kin pongia injima Anutu tuarenjen ambutiwaajon uugia kuun kokaen jegi, “Mono mindirin on Anutu ku-usun kuuyaa Toyaa kamban somatanon motoon manja aowona.”

¹⁵ *Jiisanon jeja, “Geja ambul! Niinon mono yongoro meme kaana olon kama. Mononon uugbiligbili laligowaati, iinon mono simbawonawo kolooja. Bombolan tondokema karo gamuya iibubotiwaajon sele esuya galen komakeji, iinon mono oyanboyon koloojaa.”

¹⁶ *Ome welenqege yononon kin pon pon ii kuun unuama balon koria qata Hibruu qanon Armagedon jejuti, iikanon ajoroogi injibe. Kian.

* **16:4:** Eks 7.17-21; Ond 78.44 * **16:10:** Eks 10.21 * **16:12:** Ais 11.15 * **16:15:** Mat 24.43-44; Luuk 12.39-40; Ais 3.3 * **16:16:** 2 Kin 23.29; Zek 12.11

¹⁷ Siwe gajoba 7:na kanon qambiaa hona ii kanakeewan maaro. Maaro mepemepesee jigo (tempel) uutaa jinkaron dunanonga qa somata mon koloon qaa kokaen karo jero, “Ii maadaborogi asugidaboroja.”

¹⁸ *Kaen jero iikanondeen oobili mero gunparandan gbingururun qama ero nan jeta buuratia mon mero. Iiw (Eewa) Aadam yoroo kambanonga kanain namonon laligon kounini, kamban iikanon nan kaana mon mende giiliaga. Iikawaa so tania soosooya giliro bologa totoon kolooro.

¹⁹ *Kaen asugiro siti somata Babilon iikanon juma bakaya karoon koloogi ano kantria kantria kuuya iyonoo sitigia ii kaaniadeen tiwilaan meleenon kemegi. Anutunon siti qabunayawo Babilon yonoo kilenagia mende duduun irongia meleema onono. Anutunon uugere ama irinsoonsoonon qambi saa qen raroti, ii mono maama onono qagianon uro wain apu kaana negi.

²⁰ *Kowenon wato kuuya egiti, ii mono kok koma musulungogi ano baana baana nangiti, ii mono kaaniadeen alin qaongi.

²¹ *Kaen asugiro kombo kota somata lombogia 45 kilogram iikanon sombinonga ejemba qagianon kamaaro. Lombo kanjanawo ii tania soosooya kolooro. Kon kota taniinan iikaana kanon kamaan unuro ejembanon iikawaajon Anutu jen qasuaan mugi. Kian.

17

Emba monnon jennembawaa qaganon raro iibe.

¹ *Siwe gajoba 7 qambi 7 ii men nangiti, iyonoononga monnon kan qaa kokaen nijoro, “Gii mono niwo kana kema kana somata emba qabunayawo apu mamagaa qagianon raji, ii qendeema goman. Anutunon qaaya gosin irona meleenon qaganon uro laligoja.

² *Balombaa kin ponja ponja yononon iwo serowilin ama laligogi. Kanagesogianon namonon laligojuti, iyononon kaanagadeen emba iikawaa serowilinaajon ama uugia waaro uusoosoo koloogi. Wain apu nen enkalolon koloonkejuti, mono iikawaa so kanain serowilin ama laligon kaamaa angi.”

³ *Kaen jero Una Toroyanon nunuano umbeumbenanon qananon uro Siwe gajoba iikanon nuano balon qararanakonkonon keube. Iikanon keuma emba mon jennemba oso popolan iwaa qaganon raro iibe. Jennembawaa selianon mepaqepae qa kania kania oogita saa qero wana 7 ano ilia 10 kaen nano.

⁴ *Emba iikanon opo suru osoga nezongbala ano oso popolan ii mouma raro. Akadamuya goul, kowonjin honawo ano kasasoron tosaana kanon menjerenon aoro kaitanianon kokobilibiliawo kolooro. Borianon goul qambi men raroti, ii serowilin ama laligorotiwaa angonjoraya arokuukuuyawonon saa qeqetaga.

⁵ Emba iikawaa palapananon qata aasangoya ii kokaen oogita ero, “Babilon qabunanawo, namowaa kana somata ejemba ano angonjora arokuukuuyawowaa nemungia.”

⁶ Qata kaen ero Anutuwa ejemba soraayanon Jiisaswaa kania nanjon bon qen nama jen laligogiti, ii unun sagia nen kawaajon uunjonjan qen nano iibe. Ii iima aarun tililingowe.

⁷ Aarun tililingowe Siwe gajobanon qaa kokaen nijiro, “Gii mono no-maembaajon aarun tililingojan? Niinon saanon emba kokawaa kania

* 16:18: Isa 8.5; 11.13, 19 * 16:19: Ais 51.17 * 16:20: Isa 6.14 * 16:21: Eks 9.23; Isa 11.19
* 17:1: Jer 51.13 * 17:2: Ais 23.17; Jer 51.7 * 17:3: Ais 13.1 * 17:4: Jer 51.7

aasangoya gisaamanja ano jeɲnemba waɲa 7 ano ilia 10 emba ii bosimakeji, iwaa kania aasangoya ii kaanagadeen gisaama jokoloon gomanja.

⁸ *Jaaga meleeno jeɲnemba iijani, iinon wala laligoroto, kambaɲ kokaamba jaawo mende laligoja. Iinon omejiilan yonoo ron dusiita qaa iikanonja gbilin waabaato, Kraistnon hagoro gere sianon kemebaa. Anutunon Siwe namo mokoloon oronoti, kambaɲ iikanonja kanain namonon laligon kougi qagia laaligo kotigaa papianon mende oogita eji, ejemba iyononon mono jeɲnemba iima aaruwuya. Jaawo laligoroto, kambaɲ kokaamba jaawo mende laligoja ano kanagen mombo gbilin asugiwaati, iikawaajon mono aaruwuya.

⁹ “Anana qaa koi moma asariwombaajon monin momakootoya kokaen eja: Waɲa 7 ii embanon baanja 7:baa qagianon raji, mono baanja iikawaa sareya kolooja.

¹⁰ Waɲa 7 ii kaanagadeen kin pon 7 iyonoo kaisaregiaga kolooja. Yonoononga 5 komun kamaadaborogi 6:ya iinon laligon ejemba galen koma onomakeja. Konoga era asugiwaatiwaa so kolooja. Iinon asugiwaati, iikanon mono kambaɲ toroga ku-usun qaganon nambaatiwaa so koloowaa.

¹¹ Jeɲnemba laligoroto, kambaɲ kokaamba mende toroqen laligoji, iinon 7 yonoononga mon kolooja. Iinon mombo gbilin anjo kin pon jaɲgoya 8 koloowaa. Kaen koloowaato, Kraistnon kondeema muro tiwilaan gere sianon kemebaa.

¹² * “Ilia 10 injijani, ii kin pon 10 yonoo kaisaregia kolooja. Yononon mende kanain ejemba galen koma onomakejuto, Anutunon kanagen ku-usun onono kin pon kaanja koloowuya. Kaen koloon jeɲnembawo aua motoongowaa so ejemba galen koma onoma laligowuya.

¹³ Kin pon 10 yononon momo aren motoongo iikayadeen otaan jeɲnemba nanon ku-usungia ii mugi laligowaa.

¹⁴ Esungia kaen mindirin Lama meria tuarenjen ama manja aowuto, Lama merianon mono haamo ama onono kamaawuya. Iinon kin yonoo Kingia ano eja pon yonoo Pongia kolooja. Iinon nonooma mweengon nonono iwo pondan nama laligowonati, nononon mono motoon haamo ama onoma otokorian maabonja.”

¹⁵ Siwe gajobanon qaaya kaen jen toroqen kokaen nijoro mobe, “Kana somata emba somatanon apu mamagaa qagianon raro injiidaborojani, apu ii ejemba kantria kantria yonoo kaisaregia kolooja. Yononon tuungia ano ben sakon isigiaa so leele rama kengi selegia kania kania kolooro qaagia tania morota morota jenkeju.

¹⁶ Jaaga meleeno ilia 10 injijani, iyononon esungia jeɲnembawo mindirin kana somata emba ii kazi ama mugi kokaen koloowaa: Yononon ilawoilaya kuuya luluuma qegi kaapironja kolooro opo suruya kotogodaborogi bombo lan kolooro busuya nen siita gerenon angi jedaborowaa.

¹⁷ “Kaen koloowaati, ii Anutunon kin pon yonoo uugia kuun sololoon onono uumotoon ama mindirin ambuya. Anutuwa momo arenja kaen otaawuya. Kawaa so ku-usungia jeɲnemba mugi ejemba galen koma onoma laligowaa. Kaanja laligoro Anutuwa qaayanon honawo koloowaati, kambaɲ iikanon tegowaa.

¹⁸ Emba raro iijani, ii siti qabunayawo toyanon balombaa kin ponja ponja galen koma onomakeji, mono kin iikawaa sareya kolooja.” Kian.

* **17:8:** Dan 7.7; Ais 11.7; Ond 69.28 * **17:12:** Dan 7.24

18

Babilon siti kondeenji gororongwaa.

¹ Kawaa gematanon Siwe gajoba mon ku-usuna uuta iibe Siwenonga asugin kamaaro asamararanan balon men asariro.

² *Kamaan kotakotagadeen silama kokaen qaro, “Babilon siti somata ii kondeenji. Ii onanon kondeenji gororongoro. Ejemba qaongi omejiilan kania kania yononondeen mono ajoroon mirigia iikanon meg iyonoo goman wana kolooro. Koonja koonja qizimizingiawo ano arokuukuugiawo yononondeen mono iikanon ajoroon haigia lan ama sosoo laligoju.

³ * “Anutunon ii kokaembaajon jero kondeenji: Kantri kuuya yononon emba iikawaa serowiliqaajon ama uugia waaro enkalolon koloogi Anutuwa irina soono. Irinsoonon ii qagianon uro wain apu nenkejutiwaa tani mogi. Namowaa kin ponja ponja yononon emba iikawo serowilin nambonambon ama laligogi. Konkororo ejembanon balon so iikanon kan esuhina akadamugiawo sewana mewaatiwaajon angi honombonon qaa horon siiseweweya qaa laligoro. Iwaa mejuqejuyaaajon ama yononon qaqabunayawo kindimbiri koloon ejemba uuta koloogi.”

⁴ * Iikawaa gematanon Siwenonga monon qaa nijoro kokaen mobe, “Noo kanagesouruna, on mono siti ii mesaon seleengen kamaawu. Emba iikanon singisongo amakeji, iikanon mono turun onono iwo nama uugia tiloowubo.

Anutunon irona meleema onono lombo kanjanawo qagianon ubaati, lombo iikaana monon mono onongiaa qagianon uro kaanagadeen siimbobolo mobubo. Kawaajon yonowo mono mende mindirin laligowu.

⁵ * Emba iikanon singisongoya ama men qanon qanon ano uma sombin oosiridaboroja.

Kikekakasililin ama laligogiti, Anutunon ii mono anaa roromononon ama iikawaajon mende duduuwaa.

⁶ * Nanamemen doogoya tosia ama onoma laligogiti, on mono iikawaa so meleema ama onombu. Bologa ama men laligogiti, on mono iikawaa irona somana woiwaa so meleema onongi qagianon ubaa.

Singisongowaa qambia newutiwaajon maama laligogiti, iyangiaa qambi iikanon mono soman woiwaa so koson meleema wain apu kaamboga kotakota ii iyangia maagi newuya.

⁷ * Emba iikanon esuhina akadamuyawo honombonon qaa horon qabuna uuta mokolon siiseweweya qaa laligoro. Iikawaa irona mono iyanaa oolinon ootin gere ozopananon siimbobolo honombonon qaa ama mugi jingen qama wosobiri laligowaa. Iyanaa uutanon kokaen romonon tondun jenkeja,

‘Niinon kwiin emba pombaa jinkaron dun rarayanon rajen. Malo mende koloojen ano kamban monon jingen mende qamana.’

⁸ Kaen tondun jenkejiwaajon ama Anutunon irona meleema muro kamban motoongowaa uutanon iwaa qaganon ubaa.

Pon Anutunon qaaya gosin jen tegon muroti, iwaa usunanon mono uuta kolooja.

Kawaajon lombo kanjanawo kania kania iikanon mono uulanawo kokaen koloon mubaa:

* **18:2:** Ais 13.21; 21.9; Jer 50.39; 51.8; Ais 14.8

50.8; 51.6, 45

* **18:5:** Jen 18.20-21; Jer 51.9

* **18:3:** Ais 23.17; Jer 51.7

* **18:6:** Ond 137.8; Jer 50.29

* **18:4:** Ais 48.20; Jer

* **18:7:** Ais 47.7-9

Tinitosayanonj komugi jingenj qama bodi raro iyanja gerenonj angijewaa.”

⁹ *Gerenonj angij jero kaaso waabaati, kantria kantria kuuya yonoo kin pongianonj ii iima amburerenj menj saabu. Kin ponj yonononj iwo serowilin ama laligogi. Esuhinaya akadamugiawo honombononja qaa iikawaa nenj korisoroya iwo ama aisoonj laligogiti, iyonononj mono iwaajonj ama jingenj qabu.

¹⁰ Jingenj qama oolinonj ootigi gere ozozopananonj siimbobolo honombononja qaa mobaati, iikawaajonj mono riimburatinj korikori nama kokaen saama jewu, “Oo Babilon siti qabunayawo, lombo qagianonj urotiwaajonj mono ‘Yei! Yei!’ jenj saajonj. Oo siti ku-usungia somata, Siwe Toyanonj ironja meleema onono uulanawo aua motoongowaa uutanonj qagianonj uro siimbobolo somata moju. ‘Yei! Yei!’ jenj saajonj!”

¹¹ *Kantria kantria yonoo konkororo ejemba yonononj kaanagadeenj amburerenj ambuya. Monjonj toroqenj yonoo hinagia sewanja mende menkebaatiwaajonj mono jingenj qama saabuya.

¹² *Akadamugia goul, silwa, kowonjinj honawo ano soronj kota ii Babilon yonononj me tosianonj mende sewanja mewuya. Opogia tualalakota, osoga nezongbala, oso popolanj ano opo qata silk ii mende sewanja mewuya. Gere awaa soro kania kania iikawaa batugia ano borosowogia kania kania ii mende toroqenj sewanja mewuya. Akadamugia elefant siitanonj memeta, ii eenj ewuya. Nembanene dunj iwoigia gere sewangia somata juju, qonqonj, muzi, nanjinj ano yoware kanonj memeta, ii eenj ewuya. Borosowo aenj goota brons ano aenj injananonj memeta ano jamo qata maabol kanonj memeta ii mono eenj ewuya.

¹³ Babilon yonononj sosoni (sinamon) ano dane tosaanja ii mende sewanja mewuya. Selewaa sanda qata morj, jininj sambori ano selewaa unkoowa tosia ii mende sewanja mewuya. Marae, bera, jininj ano moronja koloowaatiwaa iwoi tosaanja ii mende sewanja mewuya. Kaanagadeenj wain apu, oil gerewaa oilya, wiit kota ano flaua neneya ii mende sewanja mewuya. Bulmakao, lama, hoos ano hoos kare ii mende sewanja mewuya. Wala welenqege ejemba sewangia menj gawononj onjoongi sele busu me uuroromongogianonj bolinj tiwilaaro. Kaenj mende toroqenj amakebuya.

¹⁴ Konkororo ejemba yonononj Babilon emba iikawaajonj kokaenj jewuya, “Gere honja nemambaa siinj moma laligonati, ii mono qaongij eenj laligojanj. Toomorianja ano esuhinaga akadamugiawo ii mono korebore gomesaonj aligi totominj laligojanj. Ii mono kambanj mongenj mombo mokoloowagatiwaa so qaago.”

¹⁵ *Konkororo ejemba esuhinagia kaenj kaenj sewanja mewutiwaajonj ama siti iikanonja monenj goul (maa suanj) horonj qabunagiawo koloogi. Yonononj korikori nangi tosianonj oolinonj ootigi gere ozozopananonj siimbobolo honombononja qaa moroti, iikawaajonj mono aarun saama jingenj qabuya.

¹⁶ Jingenj qama kokaenj jewuya, “Oo siti somata, lombo qagianonj urotiwaajonj mono ‘Yei! Yei!’ qama jingenj qajonj. Yonononj opogia tualalakota, osoga nezongbala ano oso popolanj ii mougij. Akadamugia goul, kowonjinj honawo ano kasasoronj tosianonj menjerengonj aogij tanigianonj kokobilibiliawo kolooro.

¹⁷ *Kaenj angito, esuhinagia kaanja hononja qaa ii mono uulanawo aua motoongowaa uutanonj tiwilaanj alinj qaongij.” Kaenj jegij.

* 18:9: Eze 26.16-17 * 18:11: Eze 27.31, 36 * 18:12: Eze 27.12, 13, 22 * 18:15: Eze 27.31, 36

* 18:17: Ais 23.14; Eze 27.26-30

Wango kapten kuuya ano ejemba wangononj kema kankejuti, iyonononj kaanjadeen kuuya Babilon siti oogita jero kaasoya ii korikori nama iibuya. Kaanagadeen wango ejemba opo sel mororongogi haamononj nangoro kemakejuti ano kowenonj gawonj tosaana menj laaligogia nanjonkejuti, iyonononj mono korebore ii korikori nama iibuya.

¹⁸ *Emba somata qabunayawo anji jero gere bolanaa kaasoya waabaati, ii korikori nama iima amburereen ama kokaen jewuya, “Siti qabunayawo kokawaa alia mono kamban monjonj mende ero.”

¹⁹ *Kaen jenj sububunj orasinj too arinj qama jingenj qama oronj saama kokaen jegi, “Oo siti somata, aua motoongowaa uutanonj iwoiya kuuya mono tiwilaan alinj qaono. Ejemba wangogiawo kuuya kowenonj kema kanj esuhinagia sewanja mewutiwaajonj ama iikanonja monej goul (maa suan) seiseiya horogi siti iikanonj qabunayawo kolooro. Lombo qagianonj ujiwaajonj mono ‘Yei! Yei!’ jenj saajonj.” Kaen jegi.

²⁰ *Yonononj nanamemenj doogoya tosaana ama onoma laligogiti, Anutunonj mono iikawaa qaaya jenj tegonj ironja meleeno qagianonj uro siimbobolo somata momakeju. Kawaajonj Siwe gomanonj laligojuti, onjo mono iwaajonj ama otokorianj maabu. Anutuwaawo ejemba soraaya, aposoluruta ano gejatootoo ejemba onjo mono aisoonj rendunj horonj laligowu.

²¹ *Kawaa gematanonj Siwe gajoba esuna uuta monjonj kanj jamo somata qatawo menj waama kowenonj giliro kemero kokaen jero, “Anutunonj siti somata qabunayawo ii mono kokawaa so geriawo kondeema meleengi kemenj qaondaborowaa. Qaondabororo kanagenj kamban monjonj mende mokoloowutiwaa so koloowaa.

²² **Onjo siti iikanonj komanj koma gita kulele qenj awelo romonj uun rii qama oronj laligogiti, iikawaa otonja mono kamban monjonj mombo mende mobuya. Babilon onjoononj ejemba momo gawongia kania kania menj laligogiti, ii mono tegoro. Dokta didiman, qaqazu klaak ano kaanja ii iikanonj mombo mende totonj mokolonj onjombuya. Wiit dumunj kota kowonjinj woiwaa batugaranonj mejejaagi (mill) otonja kolooroti, iikawaa isinjosonjononj mono qaono sitinonj mono goronj qenj ewaa.

²³ “Wala sitigiaa miria kuuya ii kiwagiawo asarigito, asasaga iikanonj mono bogoro pangamanj ewaa. Ejawaa gemaugugianonj embawaa mata sewanja bao anjonj borunj jegi embawaa sakitiurutanonj otokorianj maama nenj qaa gonj ama korisoro ama laligogiti, otokorianj iikaanaa otonja ii mono mombo mobutiwaa so qaago. Babilon onjoo konkororo ejemba ii kantria kantria kanonj moma onjongi qabunagiawo kolonj laligogi. Yonoononj suuqangoronj hamoqege ejemba ii balonj so ejemba uugia menj soogi jinjaunj ama laligogi.” Siwe gajobanonj kaen jero.

²⁴ *Babilon ii kokaembaajonj tiwilaaro: Gejatootoo ejemba ano Anutuwaawo ejemba soraaya ii mono yonjoo batugianonj tondu tanala ama unugi komugi sagianonj kamaaro. Yonoononj sa ano balononj ejemba tosaana unugi komugiti, kuuya iyonjoo sagiaa ironjanonj mono yonjoo qagianonj uro laligogi. Kaniagia kaanja mokoloogi ero. Kianj

19

Siwe yonononj Babilon kemerotiwaajonj Anutu mepeseegi.

* **18:18:** Eze 27.32 * **18:19:** Eze 27.30-34 * **18:20:** Dut 32.43; Jer 51.48 * **18:21:** Jer 51.63-64; Eze 26.21 * **18:22:** Eze 26.13; Ais 24.8 * **18:22:** Jer 7.34; 25.10 * **18:24:** Jer 51.49

¹ Kawaaw gematanon Siwenonga qaa mon mobe tuun somata yononon kotakotagadeen rendun rii qajuti, mono iikawaa tanitani kolooro kokaen jegi, “Anutu mepeseenon haleluya! Anutunon hamo nunun nunuano iwaa buna koloojon. Anutunananon ku-usun Toya kolooro mepeseen munin qabunayawo kolooja.

² *Anutunon mono qaa honaa so ejemba qaagia gosin dindinagadeen jen tegon nonomakeja. Kana somata emba serowilin ama iikaana kanon ejemba balon so men bolin onoma laligoroti, Anutunon mono iwaa qaaya gosin jen tegoro. Emba iikanon Anutuwaaw gawon meme ejemba unuro sagianon kamaaroti, iikawaa irona mono meleema muro qaganon uro siimbobolo moma laligoja. Kawaajon Anutu mepeseen mujon.”

³ *Kaen jen mombo qama kokaen jegi, “Emba ii angi jero kaasoyanon mono kamba so tetegoya qaa waama umakebaa. Kawaajon Anutu mepeseen munkejon, haleluya!”

⁴ Kaen qama jegi Anutuwaaw jotamemeya wana 24 ano ben jawina 4 yononon mono usugon simin kuma Anutu, jinkaron dunanon rajiwaaw waeya men mepeseen kokaen qagi, “Qaa ii onanon, haleluya!”

Lama meriaa maran lomban

⁵ *Kaen qagi jinkaron dunonga qaa mon kokaen kolooro, “Anutuwaaw gawon meme ejemba somata melaa jeta uguwombotiwaajon keegia momakejuti, onon mono korebore Anutunana mepeseen laligowu.”

⁶ *Qaa ii kolooro qaa mon mobeti, ii kokawaa tanitani: Tuun somata yononon rii qama qa qamakejuti ano apu sianon tongbama nano otona koloonkeji ano pilisik qendan somatanon qaro gbingururun koloonkeji, qaa ii mono iikawaa tanitani kaana kolooro kokaen jegi, “Pon Anutunana, ku-usun kuuyaa Toyanon mono kanain goman so galen koma onoma kin Pongiaga koloon laligowaa. Kawaajon Anutu mepeseenon, haleluya!”

⁷ Lama meriaa emba bunayanon mono marambaa moma iyan mozononon jojorin aoro afaangoro emba memewaa kambananon mono kan kuuro laligojon. Kawaajon anana mono otokorian maama aisoon Anutu mepeseen munin qabunayanon seinkebaa.

⁸ Anutunon maleku tualalakota asamararawo ii onono mougi.” (Maleku tualalakota ii ejemba soraaya yonoo nanamemen solana kaisareya, mono iikanon mouma aogi.)

⁹ *Tuun somata tanitani kaen qama jegi Siwe gajoba qambiawo iikanon mono torogon kokaen nijoro mobe, “Qaa koi mono oowa: Anutunon ejemba onoono Lama meriaa maran (emba memewaa) lombanon koubuti, iyononon mono simbawonawo kolooju.” Kaen jen mombo torogon kokaen nijoro, “Qaa ii mono Anutuwaaw qaa hona toon kolooja.”

¹⁰ Siwe gajobanon kaen nijoro niinon iikanondeen iwaa waeya men mepeseen mumambaajon moma iwaa kanianon simin kuma usugoweto, iinon kokaen nijoro, “Ae! Kaen mende amba. Gii ano goo uumeleen alauruganon Jiisaswaa kania nanon jen laligogi welen qen onomakejon, niinon iyonononga mon koloojon. Jiisasnon Buna qaa hona inisaanoti, iikawaa esunanon mono gejatootoo ejemba inaan onono Una Toroyaa qaaya moma jen seigi. Kawaajon mono Anutuwaajon usugon waeya men mepeseen laligowa.” Kian.

Kraistnon manjaqe qe tuunuruta yonowo manja aowombaajon kengi.

* 19:2: Dut 32.43; 2 Kin 9.7 * 19:3: Ais 34.10 * 19:5: Ond 115.13 * 19:6: Eze 1.24; Ond 93.1; 97.1; 99.1 * 19:9: Mat 22.2-3

11 *Niinon Siwe aantano hoos taana mon iibe karo. Qaganon raro karoti, iwaa qata ii Pondan Nanan (Kawali) ano Eja Honabona. Qata kaen qamakejuti, iinon qaa dindina otaan qaa gosin jen tegon iikawaa so manja qenjeja.

12 *Jaayanon gere bolan kaana jero wananon ila wage mamaga kongi qata asuganon oo-ooyaga karo. Qata iyanodeen mojato, monnon mon ii mende moja.

13 Malekuya sanon qeeqeesaaya ii mouma karo. Qata qamakejuti, ii Anutuwaanon qaa.

14 Ii otaan kagiti, ii Siwe gomambaa manjaqee eja tuuna tuuna. Yononon hoosgia taana unuama qagianon rama malekugia tualalakota soraaya mouma kagi.

15 *Kawaligiaa buutanonga manjawaa soo somata (bainat) jeta sulutuk aanawo monnon karo. Ii kantria kantria unun haamo ama onombaatiwaajon ama karo. Iinon galenkonkombaa aen gbaruyanon kantri so qindingon galen koma onoma laligowaa. Iinon Anutu ku-usun kuuyaa Toyaa wain juuya somata rijijaawaa. Wain juu ii Anutuwaan irinjonsoonja uuduuduuyawowaa kaisareya kolooja.*

16 Malekuyanon qata mon oogita maronanon kokaen nano, "Kin yonoo Kingia ano eja pon yonoo Pongia." Kian.

17 *Kawaa gematanon Siwe gajoba mon iibe ween jaayanon nano. Eukanon nama kotakota qama koonja koonja sombin biiwia koton kanakeewan elelaon kemakejuti, mono kuuya ii onooma kokaen jero, "Ono mono kawu-u! Anutunon jejelomban somata mozozongoroti, mono iikanon ajoroowu.

18 Kan ajoroon kin pon, kawali galen ano manjaqee eja yonoo busugia newu. Hoos ano hoos qagianon ramakejuti, mono iyonoo busugia newu. Ejemba kuuya yonoo busugia mono kan newu. Ejemba uuta kamaanqeqeta, iyangiaa gawongia menkejuti ano togiaa welengia een qenjejuti, mono kuuya iyonoo busugia newu."

19 Kawaa gematanon jennemba ano balona balona yonoo kin pongia iyononon mono manjaqee tuungia unuama kan ajoroogi injiibe. Monnon hoos qaganon rama manjaqee tuuna yonowo nanoti, mono ii tuarenjen ama onoma manja aowombaajon ajoroogi injiibe.

20 *Aogi jennemba men somongogi. Gejatootoo eja takapolakaya jennembawaa jeta men angoleto ama laligoroti, ii kaanagadeen jennembawo men somongogi. Gejatootoo eja takapolakayanon angoleto ama iikanon ejemba tosaana koi kaana ii tiligon onono jinjaun ama laligogi: Ejemba jennembawaa aasoya men analin angon kongiti ano tosianon unayaa waeya men mepeseen laligogiti, ii mono tiligon onoma laligoro. Oroma somongon gbiligibili hagon orongi ron salfa jamowaa gere bolananon jen gogorin qenjeji, mono iikawaa sianon kemeri.

21 Kemeru hoos qaganon rarotiwaa buutanonga manjawaa soo somata (bainat) karoti, iikanon mono kin pon ano manjaqee eja kuuya ii unuro komugi. Komugi koon kuuya yononon kouma busugia unun nen nen timbiringogi. Kian.

* 19:11: Eze 1.1; Ond 96.13; Ais 11.4 * 19:12: Dan 10.6 * 19:15: Ond 2.9; Ais 63.3; Joel 3.13; Ais 14.20 * 19:15: Wain kasawaa hona osoga (greip) kawaa kanjena ii juu somatanon ama rijijaagi qisigoro apuyanon dutaa ootanon lalanon kemero baket angi kawaa uutanon kemenkeja. Anana uunana mende meleenin Anutuwaan irina torogon soono Jiisanon iikawaa siimboboloya moma irinjonsoonja rijijaaro kemero Anutuwaan uutanon olomooro luae koloowaa. * 19:17: Eze 39.17-20

* 19:20: Ais 13.1-18

20

Satan somongogi gbani 1,000:baa so kapuare mirinon raro.

¹ Kawaa gematanon Siwe gajoba mon iibe Siwenonga kamaaro. Iinon omejiilan yonoo ron dusiita qaa iikawaa kii meria ano gbado somata mon ii borianon men kamaaro.

² *Gajoba iikanon kamaan jewanen nemuna iliawo (dragon) ii men gbani 1,000 rabaatiwaajon somongoro. Jewenan nemuna ii monowaa monoyanonga mokolen koloon laligon kouro. Qata mon ii Kilenjaa Toya ano Satan.

³ Gbani 1,000:baa uutanon toroqen ejemba kantri so kuun goman so jinjaun men ambutiwaajon tiligon onombabotiwaajon somongoro. Somongon giliro omejiilan yonoo ron dusiita qaa iikanon kemero ununa koma sapo ama mungen aasonon (siil) qokotaan kii nemuna kuno kemero uutanon raro. Kaana raro Siwe gajobanon kokaen jero, "Gbani 1,000 tegoro iikawaa gematanon Anutunon jero mombo isangi kaban toroga gawona men laligowaa." Kaen jero.

⁴ *Kawaa gematanon jinkaron duna duna iibe. Anutunon tosaana kusun onono ejemba qaagia jen tegowuti, iyononon mono duna duna kanon kamaan ragi. Kaanagadeen ejemba Jiisaswaa kania nanon jegitiwaajon ama Anutuwa Buqa qaawaajon ama arogi kotogi komugiti, mono iyonoo kokoosogia injiibe. Kaanagadeen ejemba jennemba ano iwaa unayaa waeya mende men mepeseegiti ano iwaa aasoya ii wambusoongianon me boro-gianon mende men analin angon kongiti, mono iyonoo kokoosogia injiibe. Kokoosogia ii injiibe mono gbilin waagi. Waama Kraistwo gbani 1,000:baa so iwoi kuuya galen koma laligogi.

⁵ Komugiti, iyonoononga tosiannon koomunonga waawaa mutuya iikawaa kambananon mende gbiligi. Qaagoto, gbani 1,000 ii mambongi tegoro iikawaa gematanon mono gbilin waabuya.

⁶ Daen yononon koomunonga waawaa mutuyaa kambananon gbiliwuti, iyononon mono simbawonawo ano toroya soraaya kolooju. Kaban iikanon gbilingo mono indina woi mende komuwu. Koomu woiyaa kusunanon mono yonoo qagianon mende uro koomu kotiga komuwombaa-jon amamaawuya. Yononon mono Anutu ano Kraist yoroo jigo gawon galenurugara koloowuya. Ii ano Kraistwo gbani 1,000 ii iwoi kuuya galen koma laligon ubuya. Kian.

Anutunon Satambaa qaaya jen tegoro kamaawaa.

⁷ Gbani 1,000 ii tegoro Satan kapuare mirinonga (kapuwareyanonga) isangi kamaawaa.

⁸ *Kamaan kema ejemba kantri so tiligon onomambaaajon balon so liligowaa. Balon goraaya leele eu emu kema kan (uugia mongosoon) sisau ama onoma kantri qagara Goog ano Maagog ii kaanadeen sokoma kembaa. Anutu tuarenjen ama manja qewutiwaajon kuun onono ajoroogi jangogianon kowewaa sakasimbaa so koloowaa.

⁹ Ajoroon kan koton Israel goman sokondaboron kema Anutuwaanon kanageso yonoo sopagia ano Anutuwa wombo sitia (Jerusalem) ii liligon rabuya. Kaen rabuyato, Anutunon gere bolan ano siwenonga kamaan jen koton onondaborowaa.

¹⁰ Jen koton onondabororo Kilenjaa Toya tiligon onono jinjaun angiti, gajoba yononon ii hagon mugi ron salfa jamowaa gere bolananon jen

gogorinlao qen namakeji, mono iikawaa sianon kemero. Wala jennemba ano gejatootoo eja takapolakaya kaanagadeen hagon orongi iikanon kemen laligojao. Iikanon asaga gomantiina qanjonon onootigi tetegoya qaa siimbobolo honombonon mende moma laligon ubuya. Kian.

Anutunon ejemba komugiti, iyonoo qaagia jen tegowaa.

¹¹ *Kawaa gematanon jinakaran dun somata taana ano iikanon raji, ii iibe. Iibe siwe namonon iwaa jaasewananonga qaoma kemaliri. Kemaliri mombo iriibonatiwaa so mende koloori.

¹² Kemaliri ejemba koomuya uuta ano kamaanqeqeta injiibe jinakaran dun batanon nangi Anutunon buk papiaya papiaya kotuno. Papia alia mon qata laaligo kotigaa qa aren buk ii kaanagadeen kotuno. Kotuma ejemba koomuya yonoo qaagia gosiro nanamemenjiaa sunduya buk papianon oogita eji, iinon mono iikawaa so weengon ejemba jen tegon onono.

¹³ Kowenon komun kemen laligogiti, ii kowe Toyanon meleema onono Anutuwa jaanon kougi. Koomuwaa kondomondoo Toyaa boronon laligogiti, ii Toya iikanon meleema onono. Komun koomu gomanon kemen laligogiti, ii iikawaa Toyanon meleema onono Anutuwa jaanon kougi. Kaen kouma asugigi Anutunon qaagia motomotoon gosin nanamemenjiaa so jen tegon onono.

¹⁴ Jen tegon onono koomuwaa kondomondoo Toya ano koomu goman Toya ii hagon orongi ron gere bolan jen gogorinlao qen namakeji, mono iikawaa sianon kemeri. Gere sia iikanon kemegiti, iikanon mono koomu indina woi kolooja.

¹⁵ Anutunon mombaa qata laaligo kotigaa qa aren buknon mende oogita ero mokoloroti, ii mono hagon muro ron gere bolan jen gogorin qen namakeji, iikawaa sianon kemero. Kian.

21

Siwe dologa ano namo dologa iriibe.

¹ *Siwe namo mutuya yoronon kaen qaoma aliri kowenon kaanagadeen mende toroqen ero. Iikawaa gematanon Siwe ano namo dologa iriibe.

² *Jerusalem dongoga, siti toroya ii Siwenon Anutuwa gomanonga kamaaro iibe. Siti ii meagodaborogi iimasiinsiinawo kokaen kolooro: Emba marambaajon maleku iimasiinsiinawo mouma mugi eja bunayawo aitonngowaatiwaajon menjerengon aon jojorin akadamuyawo nanji, siti kanon mono iikawaa so kolooro iibe.

³ *Ii iima nama jinakaran dunnonga qaa mon kolooro mobe kotakota qama kokaen nijoro, "Iiba, Anutuwa mirinon mono ejemba batugianon kamaan eja. Anutunon batugianon laligoro iwo laligogi ano ben Anutugia koloon yonowo laligon ubaa.

⁴ *Yonowo laligon jaungia kuuya kotodaborowaa. Iwoi kuuya wala eroti, iikanon mono qaondabororo. Kawaaajon mombo mende komugi jingen mende qabuya ano toroqen siimbobolo mon mende mobuya. Iwoi mombaaajon mende amamaan saabuya."

⁵ Jinakaran dunanon raji, iinon kokaen nijoro, "Moba, niinon jewe ilawoila kuuya mono kolonaniro gbilia koloowaa." Kaen nijon jero, "Qaa ii hona toonja uuwoiya qaa, iikawaajon ii mono papianon oowa."

⁶ *Toroqen kokaen nijoro, "Ii jen kotowe koloodaboroja. Niinon waladeen

* 20:11: Dan 7.9-10 * 21:1: Ais 65.17; 66.22; 2 Piito 3.13 * 21:2: Ais 52.1; 61.10; Ais 3.12 * 21:3: Eze 37.27; Lew 26.11, 12 * 21:4: Ais 25.8; 35.10; 65.19 * 21:6: Ais 55.1

laligon (iwoi kuuya mokoloon kanagen jewe qaono) konogaga laligon uma laligomaŋa. Kawaa so niinonj tere nemuŋa mutuya A ano tere nemuŋa tetegoya Z koloojen. Moŋnonj apuwaajonj moji, niinonj mono laaligo kotigaa apu jaayanonŋa apu ii kalenj mube iikanonŋa sewanŋa qaa kosonj nen laligowaa.

⁷ *Moŋnonj lombo kuuya uugunj haamo ambaati, niinonj mono iwaa Anutuya koloonj iwoi kuuya ii mube iwaa buŋa kolooro noo meraborana koloonj qana bosima laligowaa.

⁸ “Kaen laligowuyato, tosianonj ejemba jaagianonj jirinjinj ama bonj mende nama momalaarigia mesaogi uugianonj tilooji, iyonoo mirigianonj mono ronj salfa jamowaa gere* bolananonj gogorinlao jen namakeji, iikanonj ewuya. Yonoononj toroŋen ejemba koi kaanŋa yonononj kaanagadeen iikanonj kemenj laligowuya: Ejemba unugi komugi serowilin owen hamoqeŋe ama tando lopion waegia menj mepeseen qaa qolonmolongoya jenkejuti, niinonj mono ii hagonj onombe sia iikanonj kemenj laligowuya. Ii koomu indinŋa woi kolowaa.” Jinŋaronj duŋanonŋa qaa kaen karo mobe. Kianj.

Jerusalem siti dologa ii qaita monj.

⁹ Lombo kanjanawo konoga 7 kanonj qambi 7 saa qegi Siwe gajoba 7 yonononj ii menj nangiti, iyonoononŋa moŋnonj kanj kokaen nijoro, “Mono kana emba Lama meriaa emba buŋa koloomambaajonj anji, ii qendeema gomaŋa.”

¹⁰ *Kaen nijoro Unŋa Toroyanonj nono umbeumbenanonj qananonj uro Siwe gajoba iikanonj nuano baanŋa koriga qabunayawo moŋnonj uri. Iikanonj uma siti toroya Jerusalem Siwenonj Anutuwaawo gomanonŋa kamaaroti, ii qendeema nono kokaen iibe:

¹¹ Anutuwaawo asamararanŋa iikanonj asariro kokobilibilianonj goul ano kowonjinj honawo sewanŋia uuta iikawaa tani kolooro. Kowonjinj honawo qata jaspaa ii kaaro jokaŋa jokaŋa kokobilibiligiawo meleema asarinkejuti, mono iikawaa so tualalakota ero.

¹² *Kiropoya uuta ii akadamuyawo. Kiropoyaa naguya 12 nanŋi koso-gianonj Siwe gajoba 12 sokoma nanŋi. Israel kanagesowaa tuun 12 yonoo qagia ii nagu iikawaa selegianonj oogita nano.

¹³ Nagu 12 ii leele eu emu kokaen nanŋi: Weenj koukoutanonj karoonj, kemekemetanonj karoonj, Noot waagenj karoonj ano Saut waagenj karoonj.

¹⁴ Siti kiropo ii kowonjinj tando damuyawo 12 iikayonoo qaganonj megi nano. Lama meriaa aposoluruta 12 yonoo qagia 12 ii tando 12 iikanonj oogita nano.

¹⁵ *Siwe gajoba niwo qaa jeroti, iinonj siti, iikawaa kiropoya ano naguya 12 iyonoo sogia keda ama momambaajonj jojorinj goul kedaya (rula mesa) menj nano.

¹⁶ Siti ii arenŋonj megi wanŋonj 4 kolooro. Leelee eu emu korigaya ii ororonj. Koriga motomotoonj ii goul kedaya iikanonj kedaya ama 2,400 kilomiita kawaa so mokolooro ero.† Aaregenŋa ii kaanagadeen ororonj ero.

¹⁷ Siwe gajobanonj kaanagadeen siti kiropoya ii balonj ejawaa kedanonj so ama 60 miita mokolooro ero.

* **21:7:** 2 Sml 7.14; Ond 89.26-27 * **21:8:** Salfa jamowaa geria ii kojuwaa jamoyanonj jen gogorinj qen jenkejiwaa so kolooja. * **21:10:** Eze 40.2 * **21:12:** Eze 48.30-35 * **21:15:** Eze 40.3 † **21:16:** Tuun 12 motomotoonj iikawaajonj 200 kilomiita.

¹⁸ *Siti kiropoya ii kowonjin honawo qata jasper kanon memetaga. Siti anjo ii goul toonon megi asamararanon mono kaaro taana so asasagawo asariro.

¹⁹ Siti kiropoyaa tandoya ii kowonjin sewana uuta kania kania kanon menjerenon megi akadamugiawo kokaen koloogi iniibe: Tando mutuya ii kowonjin honawo qata jasper mundaia injana tanitani. Tando woiya ii kowonjin asona qata safaia, karoona ii kowonjin tongontongon qata ageit. Tando 4:ya ii kowonjin tongona qata emerald.

²⁰ Tando 5:ya ii kowonjin nejongbalaya qata sardoniks. Tando 6:ya ii kowonjin osoga qata karnilian, 7:na ii kowonjin qata krisolait (kwortz), mundaia goul kaaro kaana. Tandoya 8:ya ii kowonjin asonasona qata beril, 9:na ii kowonjin goota qata topaz. Tando 10:na ii kowonjin qata kalsedoni (krisopreis) mundaia tootooyawo, 11:na ii kowonjin gogookota qata jeisint (torkwois). Tando 12:ya ii kowonjin osoga nezongbala qata ametist.

²¹ Siti kiropo nagu 12 ii soron kota damuyawo 12 iikanon memetaga. Nagu motomotoon ii soron kota motomotoon kanon orasin memetaga. Sitinon kana eji, ii goul toononga megi kaaro taana kaana asariro.

²² Siti kuuya yononon Pon Anutu ku-usun kuuyaa Toya ano Lama meria tororo iriima uugia meleema waegara men mepeseenjeju. Kawaajon jiwowon jigo (tempel) mombaajon mende amamaanjeju. Jigo ii mende iibe.

²³ *Anutuwaa asamararanon siti men asarin onono Lama merianon kiwagia kolooja. Kawaajon ween koin asariwaotiwaajon mende amamaanjeju.

²⁴ *Iinon kiwagia kolooro kantria kantria yononon iwaa asasaganon kema kan laligowuya. Namowaa kin pon pon yononon bunagia akadamugiawo ii men kan siti iikanon ambuya.

²⁵ *Siti pangamaa qaa, iikawaajon kiropo naguya ii kamban monon mende kombuto, suulan tama nambaa.

²⁶ Kantria kantria yononon uugia meleema akadamugiaa bunagiaajon awelegon qabunagiawo koloon laligogiti, ii men kan siti iikanon ambuya.

²⁷ *Ejemba qagia laaligo kotigaa qa aren buknon oogita eji, iyononondeen mono siti iikanon ubuya. Lama merianon qa aren buk ii galen komakeja. Monon uuta tilooji me angonjora imbilolonawo ama qaa qolonmolongoya jenkeji, iinon mono iikanon umambaajon amamaawaa. Kian.

22

Laaligo kotigaa apu gowoya iibe.

¹ *Kawaa gematanon Siwe gajoba iikanon laaligo kotigaa apu jaaya qendeema nono Anutu ano Lama meria yoroo jinkaron dunonga ujongon kan apu gowoya kolooro. Kawaa apuya ii kaaro jokana jokana kokobilibiliawo meleema asarinkejuti, mono iikawaa so tualalakota kolooro.

² *Apu gowoya iikanon sitiwaa kana somatanon kamaan biiwia metetereen koton karo. Apu gowoyaa goraayanon leele kanon laaligo kotigaa gereya ii nano. Gere iikawaa honanon mono gbani so somana 12, ii koin motomotoombaa uutanon koloonjeju. Gere iikawaa sananon mono kantria kantria ejembanon qeeango mokoloowutiwaajon ama nanju.

* **21:18:** Ais 54.11-12 * **21:23:** Ais 60.19-20 * **21:24:** Ais 60.3 * **21:25:** Ais 60.11 * **21:27:** Ais 52.1; Eze 44.9 * **22:1:** Eze 47.1; Zek 14.8 * **22:2:** Jen 2.9; Eze 47.12

³ *Mononon mon mende toroqen alia seigon qasuaawaa. Anutu ano Lama meria yoroo jin'karon dunganonon mono siti iikanon ero Lama meriaa gawon meme ejembaurutanon welen qen munkeju.

⁴ Welen qen mun jaasewana iima Anutuwaa qata wambusoongianon men mokotaagi ewaa.

⁵ *Goman mende toroqen tiwaa. Pon Anutunon men asarin onomakejiwaajon kiwa asasagaajon me ween asasagaajon mende amamaawuya. Kaen oyanboyon laligon kamban so tetegoya qaa kin pon kaana galenkonkon gawon men laligon ubuya.

⁶ Ii iibe Siwe gajobanon kokaen nijoro, "Buna qaa mojan, iikanon mono hona toon uuwoiya qaa kolooja. Pon Anutunon gejatootoo ejemba sololoon onomakeji, iinon mono Siwe gajobaya nii wasin nono asugin goma laligowe. Iwoi kuuya uulanawo koloowutiwaa so anji, momalaari ejembaurutanon ii mobutiwaajon ii asugin qendeema gombe." Kian.

Jiisasnon mombo eleema kawaa.

⁷ Jiisasnon jeja, "Mobu, niinon mono uulanawo eleema kama. Tosianon buk kokawaa gejatootoo qaaya buna qen qokotaankejuti, iyononon mono simbawonawo kolooju."

⁸ Jon niinon Buna qaa koi moma jaana meleenon unaya iibe. Ii iima modaboron Siwe gajobanon unya koi qendeema nonoti, niinon iwaa waeya men mepeseemambaajon moma namonon kamaan kanaan simin kumbe.

⁹ Simin kumbeto, kokaen nijoro, "Ae! Kaen mende amba. Niinon gii ano gejatootoo alauruga ano ejemba buk kokawaa Buna qaaya buna qen qokotaankejuti, mono kuuya onoo koorongianon nama motoon Anutu welen qen munkejon. Niiga qaagoto, mono Anutu waeya men mepeseenkeba."

¹⁰ Kaen jen kokaen nijoro, "Kamban torija. Kawaaajon buk kokawaa gejatootoo qaayanon aasangoyanon ewabotiwaajon ii papia-non oowato, ii mono mungen aasonon (siil) mende qokotaawa.

¹¹ *Bologa menkeji, iinon mono toroqen kaen men kileqileewa. Tiloon laligoji, iinon mono toroqen tiloon angonjorayawo koloon laligowa. Nanamemen dindina amakeji, iinon mono toroqen dindinagadeen ama men laligowa. Soraaya koloonkeji, iinon mono toroqen soraaya totoon koloon laligowa." Siwe gajobanon kaen nijoro.

¹² *Jiisasnon jeja, "Mobu, niinon mono uulanawo eleema kama. Kamanati, iikanon mono tawagia men kama. Nanamemengia ama men laligogiti, mono ii gosin iikawaa so tawagia motomotoon onoman.

¹³ *"Niinon kanakanaiyanon mutuya laligon (iwoi kuuya mokoloon kangen jewe qaono) tetegoyanon konoga koloon laligoman. Iikawaa so niinon A ano Z, tere nemuna mutuya ano tetegoya koloojen.

¹⁴ *"Niinon ejemba malekugia galen komakejuti, iyonoojon kiropo naguya horowe saanon siti uutanon ugi mende angon koma onombe laaligo kotigaa gere hona newuya. Kawaaajon opo malekugia galen koma songbamakejuti, ejemba iyononon mono simbawonawo ano oyanboyon kolooju.

¹⁵ "Yononon oyanboyon mokoloowuto, tosaana yonoojon nagu koma somongowe selegen laligowuti, ii ejemba koi kaana: Kasu kaana serowilin ama owen hamoqege amakeju. Serowilin ama ejemba unugi komunkeju. Tando lopion waigia men mepeseenkeju ano angomokolombaa siina moma ii amakeju. Ejemba kaana kuuya ii mono kiropo selegenananon laligowuya.

* 22:3: Zek 14.11 * 22:5: Ais 60.19; Dan 7.18 * 22:11: Dan 12.10 * 22:12: Ais 40.10; 62.11; Ond 28.4; Jer 17.10 * 22:13: Ais 1.8, 17; 2.8; Ais 44.6; 48.12 * 22:14: Jen 2.9; 3.22

¹⁶ * “Jiisas niinon gajobana wasiwe liligon uumeleen kanageso onoojon gejatootoo qaa koi nanjon injonkebaa. Niinon kin Deiwidwaa wanjaleya ano mundaŋa koloojen. Niinon gomaambawaa widia asamararanawo koloon asarinkejen.” Jiisasnon kaen jero.

¹⁷ * Unŋa Toroya ano emba bunaya yoronon kokaen jenkejao, “Jiisas, gii mono kawa.” Kaen jeri mobuti, onŋo mono kaanjadeen kokaen jewu, “Jiisas, gii mono kawa.”

Monjon apuwaajon moji, iinon mono kawa. Monjon laaligo kotigaa apuwaajon siinŋa moji, iinon mono kan ii kalenga analin angon komba. Kian.

Galen meme ano jojopon qaa tetegoya

¹⁸ * Niinon buk kokawaa gejatootoo qaaya mobuti, kuuya onoojon galen meme qaa kokaen jejen: Monjon gejatootoo qaa koiwo qaa mon toroqen jewaati, lombo kanjanawo koloowaatiwaa qaaya buk kokanon ooweti, Anutunon ii mono iwaa qaganon ano ubaa.

¹⁹ Monjon buk kokawaa gejatootoo qaaya iikanonŋa qaa mon qetegowaati, Anutunon mono ii angon kono laaligo kotigaa gere honŋa mende nen siti toroyanon mende ubaa. Iikawaa qaaya Anutunon somongoro buk kokanon ooweto, qaa iikanon mono iwaanon honawo mende koloowaa.

²⁰ Bunŋa qaa koi nanjon jeji, iinon kokaen jeja, “Qaa ii onanon. Niinon mono uulanawo eleema kamaŋa.”

Kaen jero niinon kokaen jejen, “Qaa ii onanon. Oo Pon Jiisas, gii mono kawa.”

²¹ Pon Jiisaswaa kalenmoriananon mono kuuya onowo ewa. Qaa ii onanon.

* **22:16:** Ais 11.1, 10 * **22:17:** Ais 55.1 * **22:18:** Dut 4.2; 12.32

Read the New Testament daily

January

date	Scripture
1	Matuyuu 1.1-2.12
2	Matuyuu 2.13-3.6
3	Matuyuu 3.7-4.11
4	Matuyuu 4.12-25
5	Matuyuu 5.1-26
6	Matuyuu 5.27-48
7	Matuyuu 6.1-24
8	Matuyuu 6.25-7.14
9	Matuyuu 7.15-29
10	Matuyuu 8.1-17
11	Matuyuu 8.18-34
12	Matuyuu 9.1-17
13	Matuyuu 9.18-38
14	Matuyuu 10.1-23
15	Matuyuu 10.24-11.6
16	Matuyuu 11.7-30
17	Matuyuu 12.1-21
18	Matuyuu 12.22-45
19	Matuyuu 12.46-13.23
20	Matuyuu 13.24-46
21	Matuyuu 13.47-14.12
22	Matuyuu 14.13-36
23	Matuyuu 15.1-28
24	Matuyuu 15.29-16.12
25	Matuyuu 16.13-17.9
26	Matuyuu 17.10-27
27	Matuyuu 18.1-22
28	Matuyuu 18.23-19.12
29	Matuyuu 19.13-30
30	Matuyuu 20.1-28
31	Matuyuu 20.29-21.22

February

date	Scripture
1	Matuyuu 21.23-46
2	Matuyuu 22.1-33
3	Matuyuu 22.34-23.12
4	Matuyuu 23.13-39
5	Matuyuu 24.1-28
6	Matuyuu 24.29-51
7	Matuyuu 25.1-30
8	Matuyuu 25.31-26.13
9	Matuyuu 26.14-46
10	Matuyuu 26.47-68
11	Matuyuu 26.69-27.14
12	Matuyuu 27.15-31
13	Matuyuu 27.32-66
14	Matuyuu 28.1-20
15	Maak 1.1-28
16	Maak 1.29-2.12
17	Maak 2.13-3.6
18	Maak 3.7-30
19	Maak 3.31-4.25
20	Maak 4.26-5.20
21	Maak 5.21-43
22	Maak 6.1-29
23	Maak 6.30-56
24	Maak 7.1-23
25	Maak 7.24-8.10
26	Maak 8.11-9.1
27	Maak 9.2-29
28	Maak 9.30-10.12

date	Scripture
1	Maak 10.13-31
2	Maak 10.32-52
3	Maak 11.1-26
4	Maak 11.27-12.17
5	Maak 12.18-37
6	Maak 12.38-13.13
7	Maak 13.14-37
8	Maak 14.1-21
9	Maak 14.22-52
10	Maak 14.53-72
11	Maak 15.1-47
12	Maak 16.1-20
13	Luuk 1.1-25
14	Luuk 1.26-56
15	Luuk 1.57-80
16	Luuk 2.1-35
17	Luuk 2.36-52
18	Luuk 3.1-22
19	Luuk 3.23-38
20	Luuk 4.1-30
21	Luuk 4.31-5.11
22	Luuk 5.12-28
23	Luuk 5.29-6.11
24	Luuk 6.12-38
25	Luuk 6.39-7.10
26	Luuk 7.11-35
27	Luuk 7.36-8.3
28	Luuk 8.4-21
29	Luuk 8.22-39
30	Luuk 8.40-9.6
31	Luuk 9.7-27

date	Scripture
1	Luuk 9.28-50
2	Luuk 9.51-10.12
3	Luuk 10.13-37
4	Luuk 10.38-11.13
5	Luuk 11.14-36
6	Luuk 11.37-12.7
7	Luuk 12.8-34
8	Luuk 12.35-59
9	Luuk 13.1-21
10	Luuk 13.22-14.6
11	Luuk 14.7-35
12	Luuk 15.1-32
13	Luuk 16.1-18
14	Luuk 16.19-17.10
15	Luuk 17.11-37
16	Luuk 18.1-17
17	Luuk 18.18-43
18	Luuk 19.1-27
19	Luuk 19.28-48
20	Luuk 20.1-26
21	Luuk 20.27-47
22	Luuk 21.1-28
23	Luuk 21.29-22.13
24	Luuk 22.14-34
25	Luuk 22.35-53
26	Luuk 22.54-23.12
27	Luuk 23.13-43
28	Luuk 23.44-24.12
29	Luuk 24.13-53
30	Jon 1.1-28

date	Scripture
1	Jon 1.29-51
2	Jon 2.1-25
3	Jon 3.1-21
4	Jon 3.22-4.3
5	Jon 4.4-42
6	Jon 4.43-54
7	Jon 5.1-23
8	Jon 5.24-47
9	Jon 6.1-21
10	Jon 6.22-40
11	Jon 6.41-71
12	Jon 7.1-29
13	Jon 7.30-52
14	Jon 7.53-8.20
15	Jon 8.21-30
16	Jon 8.31-59
17	Jon 9.1-41
18	Jon 10.1-21
19	Jon 10.22-42
20	Jon 11.1-53
21	Jon 11.54-12.19
22	Jon 12.20-50
23	Jon 13.1-30
24	Jon 13.31-14.14
25	Jon 14.15-31
26	Jon 15.1-27
27	Jon 16.1-33
28	Jon 17.1-26
29	Jon 18.1-24
30	Jon 18.25-19.22
31	Jon 19.23-42

date	Scripture
1	Jon 20.1-31
2	Jon 21.1-25
3	Aposol Gawon Meme 1.1-26
4	Aposol Gawon Meme 2.1-47
5	Aposol Gawon Meme 3.1-26
6	Aposol Gawon Meme 4.1-37
7	Aposol Gawon Meme 5.1-42
8	Aposol Gawon Meme 6.1-15
9	Aposol Gawon Meme 7.1-29
10	Aposol Gawon Meme 7.30-50
11	Aposol Gawon Meme 7.51-8.13
12	Aposol Gawon Meme 8.14-40
13	Aposol Gawon Meme 9.1-25
14	Aposol Gawon Meme 9.26-43
15	Aposol Gawon Meme 10.1-33
16	Aposol Gawon Meme 10.34-48
17	Aposol Gawon Meme 11.1-30
18	Aposol Gawon Meme 12.1-23
19	Aposol Gawon Meme 12.24-13.12
20	Aposol Gawon Meme 13.13-41
21	Aposol Gawon Meme 13.42-14.7
22	Aposol Gawon Meme 14.8-28
23	Aposol Gawon Meme 15.1-35
24	Aposol Gawon Meme 15.36-16.15
25	Aposol Gawon Meme 16.16-40
26	Aposol Gawon Meme 17.1-34
27	Aposol Gawon Meme 18.1-21
28	Aposol Gawon Meme 18.22-19.12
29	Aposol Gawon Meme 19.13-41
30	Aposol Gawon Meme 20.1-38

date	Scripture
1	Aposol Gawon Meme 21.1-16
2	Aposol Gawon Meme 21.17-36
3	Aposol Gawon Meme 21.37-22.16
4	Aposol Gawon Meme 22.17-23.10
5	Aposol Gawon Meme 23.11-35
6	Aposol Gawon Meme 24.1-27
7	Aposol Gawon Meme 25.1-27
8	Aposol Gawon Meme 26.1-32
9	Aposol Gawon Meme 27.1-20
10	Aposol Gawon Meme 27.21-44
11	Aposol Gawon Meme 28.1-31
12	Room Tere 1.1-17
13	Room Tere 1.18-32
14	Room Tere 2.1-24
15	Room Tere 2.25-3.8
16	Room Tere 3.9-31
17	Room Tere 4.1-12
18	Room Tere 4.13-5.5
19	Room Tere 5.6-21
20	Room Tere 6.1-23
21	Room Tere 7.1-14
22	Room Tere 7.15-8.6
23	Room Tere 8.7-21
24	Room Tere 8.22-39
25	Room Tere 9.1-21
26	Room Tere 9.22-10.13
27	Room Tere 10.14-11.12
28	Room Tere 11.13-36
29	Room Tere 12.1-21
30	Room Tere 13.1-14
31	Room Tere 14.1-23

date	Scripture
1	Room Tere 15.1-21
2	Room Tere 15.22-16.7
3	Room Tere 16.8-27
4	Korint Tere 1 1.1-17
5	Korint Tere 1 1.18-2.5
6	Korint Tere 1 2.6-3.4
7	Korint Tere 1 3.5-23
8	Korint Tere 1 4.1-21
9	Korint Tere 1 5.1-13
10	Korint Tere 1 6.1-20
11	Korint Tere 1 7.1-24
12	Korint Tere 1 7.25-40
13	Korint Tere 1 8.1-13
14	Korint Tere 1 9.1-18
15	Korint Tere 1 9.19-10.13
16	Korint Tere 1 10.14-11.1
17	Korint Tere 1 11.2-16
18	Korint Tere 1 11.17-34
19	Korint Tere 1 12.1-26
20	Korint Tere 1 12.27-13.13
21	Korint Tere 1 14.1-17
22	Korint Tere 1 14.18-40
23	Korint Tere 1 15.1-28
24	Korint Tere 1 15.29-58
25	Korint Tere 1 16.1-24
26	Korint Tere 2 1.1-11
27	Korint Tere 2 1.12-2.11
28	Korint Tere 2 2.12-17
29	Korint Tere 2 3.1-18
30	Korint Tere 2 4.1-12
31	Korint Tere 2 4.13-5.10

date	Scripture
1	Korint Tere 2 5.11-21
2	Korint Tere 2 6.1-13
3	Korint Tere 2 6.14-7.7
4	Korint Tere 2 7.8-16
5	Korint Tere 2 8.1-15
6	Korint Tere 2 8.16-24
7	Korint Tere 2 9.1-15
8	Korint Tere 2 10.1-18
9	Korint Tere 2 11.1-15
10	Korint Tere 2 11.16-33
11	Korint Tere 2 12.1-10
12	Korint Tere 2 12.11-21
13	Korint Tere 2 13.1-14
14	Galesia Tere 1.1-24
15	Galesia Tere 2.1-16
16	Galesia Tere 2.17-3.9
17	Galesia Tere 3.10-22
18	Galesia Tere 3.23-4.20
19	Galesia Tere 4.21-5.12
20	Galesia Tere 5.13-26
21	Galesia Tere 6.1-18
22	Efesus Tere 1.1-23
23	Efesus Tere 2.1-22
24	Efesus Tere 3.1-21
25	Efesus Tere 4.1-16
26	Efesus Tere 4.17-5.2
27	Efesus Tere 5.3-33
28	Efesus Tere 6.1-24
29	Filipai Tere 1.1-26
30	Filipai Tere 1.27-2.18

date	Scripture
1	Filipai Tere 2.19-3.6
2	Filipai Tere 3.7-4.1
3	Filipai Tere 4.2-23
4	Kolosi Tere 1.1-20
5	Kolosi Tere 1.21-2.7
6	Kolosi Tere 2.8-23
7	Kolosi Tere 3.1-17
8	Kolosi Tere 3.18-4.18
9	Tesalonaika Tere 1 1.1-2.9
10	Tesalonaika Tere 1 2.10-3.13
11	Tesalonaika Tere 1 4.1-5.3
12	Tesalonaika Tere 1 5.4-28
13	Tesalonaika Tere 2 1.1-12
14	Tesalonaika Tere 2 2.1-17
15	Tesalonaika Tere 2 3.1-18
16	Timotiwaa Tere 1 1.1-20
17	Timotiwaa Tere 1 2.1-15
18	Timotiwaa Tere 1 3.1-16
19	Timotiwaa Tere 1 4.1-16
20	Timotiwaa Tere 1 5.1-25
21	Timotiwaa Tere 1 6.1-21
22	Timotiwaa Tere 2 1.1-18
23	Timotiwaa Tere 2 2.1-21
24	Timotiwaa Tere 2 2.22-3.17
25	Timotiwaa Tere 2 4.1-22
26	Taituswaa Tere 1.1-16
27	Taituswaa Tere 2.1-14
28	Taituswaa Tere 2.15-3.15
29	Filemombaa Tere 1.1-25
30	Hibruu Tere 1.1-14
31	Hibruu Tere 2.1-18

date	Scripture
1	Hibruu Tere 3.1-19
2	Hibruu Tere 4.1-13
3	Hibruu Tere 4.14-5.14
4	Hibruu Tere 6.1-20
5	Hibruu Tere 7.1-19
6	Hibruu Tere 7.20-28
7	Hibruu Tere 8.1-13
8	Hibruu Tere 9.1-10
9	Hibruu Tere 9.11-28
10	Hibruu Tere 10.1-18
11	Hibruu Tere 10.19-39
12	Hibruu Tere 11.1-16
13	Hibruu Tere 11.17-31
14	Hibruu Tere 11.32-12.13
15	Hibruu Tere 12.14-29
16	Hibruu Tere 13.1-25
17	Jeimswaanon Tere 1.1-18
18	Jeimswaanon Tere 1.19-2.17
19	Jeimswaanon Tere 2.18-3.18
20	Jeimswaanon Tere 4.1-17
21	Jeimswaanon Tere 5.1-20
22	Piitowaanon Tere 1 1.1-12
23	Piitowaanon Tere 1 1.13-2.10
24	Piitowaanon Tere 1 2.11-3.7
25	Piitowaanon Tere 1 3.8-4.6
26	Piitowaanon Tere 1 4.7-5.14
27	Piitowaanon Tere 2 1.1-21
28	Piitowaanon Tere 2 2.1-22
29	Piitowaanon Tere 2 3.1-18
30	Jombaanon Tere 1 1.1-10

date	Scripture
1	Jombaanon Tere 1 2.1-17
2	Jombaanon Tere 1 2.18-3.2
3	Jombaanon Tere 1 3.3-24
4	Jombaanon Tere 1 4.1-21
5	Jombaanon Tere 1 5.1-21
6	Jombaanon Tere 2 1.1-13
7	Jombaanon Tere 3 1.1-14
8	Juudawaanon Tere 1.1-25
9	Isaisaan 1.1-20
10	Isaisaan 2.1-17
11	Isaisaan 2.18-3.6
12	Isaisaan 3.7-22
13	Isaisaan 4.1-11
14	Isaisaan 5.1-14
15	Isaisaan 6.1-17
16	Isaisaan 7.1-17
17	Isaisaan 8.1-13
18	Isaisaan 9.1-21
19	Isaisaan 10.1-11
20	Isaisaan 11.1-19
21	Isaisaan 12.1-18
22	Isaisaan 13.1-18
23	Isaisaan 14.1-20
24	Isaisaan 15.1-8
25	Isaisaan 16.1-21
26	Isaisaan 17.1-18
27	Isaisaan 18.1-24
28	Isaisaan 19.1-21
29	Isaisaan 20.1-15
30	Isaisaan 21.1-27
31	Isaisaan 22.1-21

Diksenari (glossary)

Qaa kota wana iikawaa kaniagia

1) toroya, qaita mon, soraaya, kowoga, solana, tak-kootoya, Anutuwaabuna, tirinkootoya, (*holy, set apart, clean*)

Anutu ano iwaanon iwoi ii 1) toroya ano 2) qaita mon: Anutunon toroya laligoro singisongonanaa irona nonombabotiwaajon toroko moma ku-usuna romongonin jenenana oronkeja. Zioz ano ejemba ii 3) soraaya, jewongia qaa. Miri, jigo, kamban ano samon ii 4) kowoga: Miri kowoga ii men tiloowonatiwaa so qaago. Kamban kowoganon gawon mewombotiwaabon songo eja. Samon kowoga ii singisongonana mende jokolon een tondu newonatiwaa so qaago. Nanamemen ano gawon ii 5) solana: Gawon solana ii singisongo qaganon mewombaajon amamaawona. Nanamemen solana iikayadeen mono Anutuwaanon sokonja. Anutuwaabon gejatootoo ejemba ii 6) tak-kootoya ano 7) tirinkootoya kolooju. *Holy (set apart)* qaa tosaana ii 8) Anutuwaabuna, 9) tirinkootoya. Buna Tere Buk ii tirinkootoya.

Holy qaawaa kania ii kokaen: Iwoi mon ii bologa kuuya iikanona gosin mendeengi singisongononga sorain qaita mon kolon yanodeen (*set apart*) Anutuwaajon non qen eja. Anutunon mombaa singisongoya mesaji een, iinon mono solananin dingoro Unaya Toroya utanon ano kolonanin morota ano soraaya koloojaa.

2) Unaya Toroya (*Holy Spirit*)

Unaya Toroya ii Anutuwaanon Unaya. Iwaanon jewona me kokojinjina mon mende toton eja. Iinon ejemba uugia meleengiti, ii inaan sololon nonono uumeleen laligo laligojon.

Unaya Toroyanon bedu men inaja (*anointing of the Holy Spirit*)

Kaen ano uuta geregere koloo Anutuwaabon gawona awagadeen menkeja.

3) Kalenmorian (*grace, marimari*)

Anana iwoi awaa buna qen aowonatiwaa so mende koloojonto, Anutunon kilen uusiina so een kiankomun niniima koboon kalena honona qaa nonomambaaajon moja.

4) Kiankomu (*mercy*)

Monon iwoi ano qaanananon komuja. -Pasowa: Kiankomu kendon, Goukonkon kendon

5) akadamu, qabuna, asamararan, ku-usun, (*glory*)

Iwoi ii akadamuyawo. Ejemba qabunagiawo. Anutu asamararanawo ano ku-usunawo.

6) Anutuwaabon irinsonsoon, kazi, uuduuduu (*God's wrath*)

Jon 3.36 Singisongo anin Anutuwaabon irina soono kazia qanananon ano uma ewaa. Jopagon nonomakejato, singisongonanaajon irina soomakeja.

7) Singisongo (*sin*)

Anutu Toroyaa uusiina qen uugujoni, ii iwoi kanjanawo. Irina soono irona meleen qanananon uja. Koposo (*mistake*) ii qaa afaana. Anutuwaabon jakewaajon onanon jenenana oronkeja.

Singisongonana kokaen jokoloowona:

Oo Anutu toroya, nii ejemba doogoyanon goo jaasewanganon nanjen. Nii koloowetinona kanain bologa kania kania ama tomenanganon men laligowe. Kawaaajon giinon mono Jiisaswaa kalenmorianaaajon ama

singisongona mesaon nomba. Mesaon noma Buna qaaga dindina noo uunanon ama mindingon nomba. Ku-usunganon laaligona mindingoro saanon gbilin goo laaligo gbilianon keuma laligomanja. Ii onanon.

Iisan qaa

Anutunon singisongogia mesaon ononja. Iinon Meria motoongo ii ananaa singisongonananon solananiwaatiwaajon ama wasiro namonon kamaaro. Kamaan kalenmorianja nonoma singisongonana songbanja. Ii mono moma laariwu. Ii moma laarigi iinon unuano gowokouruta koloogi Unaya Toroya uugianon ama onombaa. Oo Pon, ii nonoonon mono kaen koloowa.

8) kokojinjawo, qaamuujawo, (*demon possessed*)

omeyawo, andoleinjawo, omenon buuta somongoro qaamuun kolooja

9) 1) hamo qero 2) letoma 3) oyanboyon kolooja, 4) uuta meleema 5) Siwewaa buna kolooja, 6) wana somongon 7) metogon 8) wama 9) angon kono 10) qeanggoja. *Salvation, save, get saved, rescue, kisim bek*

Mononon kere yonoo borogianon kemero alianon ii metogon wana somonggoja. Iikawaa so bologa ama Satambaa boronon kemen tiwilaawombaaajon ama uunana meleembonati een, Jiisasnon mono singisongonana mesaon hamo qen nonoma koomunonga metogon nunuama laaligo kotiganon nonoombaa. Gere sianon kemebombotiwaajon angon koma nonono letoma qeanggon Siwewaa buna koloon eu uma oyanboyon oompeleen laligowonja.

10) Hamoqege Toya (Hibruu qaanon) Mesia, (Griik qaanon) Kraist. (*Saviour, Messiah, Healer, Restorer*)

Iinon singisonggo, qinji, ji, kokojinjin, lombo, jinjaun, siinsereren toroko momo, koomu ano bologa tosaana kuuya iikanon donhamo qen nonoma laaligo dongoga nonono kotiin laligowonja. Gejatootoo ejembanon Hamoqege Toyanon asugiwaatiwaa qaa waladeen jegiti, Jiisasnon iikawaa so asugiro.

11) moma bolin aoja (*regret, feel sorry, be penitent, repent, do penance, rue*)

Mononon kania bologa moma kotonngo singisonggo laaligoya gema qen Anutunon ii mesaowaatiwaajon qama koolin uusiina otaamambaaajon jeja.

12) Siwewaa kii meria (*confession*)

Kawaa leeya woi: I) Singisongonana jen asuginin (jokoloonin) II) Anutunon ii mesaoro moma laarijon. Moma laarin "Ii onanon," jen monin Anutu Siwenon laligoji, iinon ano jen solananin nononja, mono iikaen koloowaa.

Tania karoon: 1) Kana songinini, ii nononanodeen aasangoyanon Anutuwaajon jen asugiwonja (jokoloowonja), 2) Anutuwaawon meme mombaajon lombonana jen asuginin (jokoloonin) aasangoyanon ewaa, 3) uumeleen kanageso yonoo jaagianon singisongonana asuganon jen koloowonja. Kraistnon singisonggo somongowombaaajon ama isambombaa ku-usuna me kiiya woi ii gowoko nonoo boronananon anota eja. Mat 16.19; Jon 20.22-23

Uuwaa ala ilailaa nononon Anutuwaawon uusiinaa qaawaa so gawon menin balonon ano Siwenon honawo koloonkeja. Pon Jiisasnon ano menkeji, mono iikawaa so amakeja. Kawaaajon jojopan qaa qotogon singisonggo anjoni, ii mono moma bolin aon laaligo bologa gema qenkebonja. Kaen anin singisongonana jen solananigi mombo horon uumeleen kanagesowaa sopa uutanon nonoomakeja. Kaento, mon moronon uumeleen mende ama lan laligoji, iwaa singisongoya mono

ano qaganonj enj samonj toroya kowoga newombotiwaajonj anjonj koma nonomakeja.

13) Momalaari (*faith, bilip, trust, mamasin*)

Nonoo momonana kotiga kania kania ejato, Anutu moma laarijonj, iikanonj mono uunana kolonaniro laaligonananonj utegoro letombona. Selenana melenqeleenj ama wanana qembononj laarinkejonj, iikawaa so uunana meleema Anutuwaanonj laariwonja. Anutunonj momalaari kalenjaga nonono iikanonj mono nanjonj nonoma nunuama iyanjaa bentotonj uutanonj nonoombaa. Momalaari qaganonj qama koolininj angoletoko lonkeja. Momakotikotii qaa ii mesaowonja. Ii uuwoiyawo.

Momalaari qaa (Mamasin dâj)

Nii Manj Anutu moma laarinj mujenj. Iinonj ku-usunj kuuyaa Toya laligonj Siwe namo mokolonj orono.

Nii Jiisas Kraist moma laarinj mujenj. Iinonj Anutuwa Meria motongononj laligonj Ponjana kolooja. Ii Unja Toroyanonj menj letoma muro emba saran Marianonj koro ama mero. Mero laligonj gawana Pontius Pailotwaa kambanonj siimbobolo moro maripoononj qegi komuronj kongi. Ronj kongi koomuwaa senjonj gomanonj kemenj laligonj weenj karonj kolooro koomunonga waaro. Waama laligonj Siwenonj uma Manj Anutu, ku-usunj kuuyaa Toyaa boro dindinanonj raja. Rama laligonj iikanonja eleema kamaanj laligojonj ano koomuya ananaa qaanaa jen tegomambaajonj kawaa.

Nii Unja Toroya moma laarinj mujenj. Iinonj ejemba soraaya mindirin somonjonj nonono uumeleenj kanageso tak-kootoya somata motoon koloonj laligojonj. Kaenj laligonin singisongonana mesaonkeja. Mesaonj laligoro komunin koomunonga menj gbilin nonono selewo waama laaligo kombombanja tetegoya qaa laligonj ubonja. Qaa ii onjanonj.

14) qaa qootogo, yangisenj, momalaaria qaa (*unbelief*)

Ejemba tuunj woi laligojonj: uumeleenj me momalaari ejemba ano leegenanonj uumeleembaa gadokopa me yangisenj ano qaa qootogo ejemba.

15) jejeromonromonj (*hope*)

(iwoi koloowaatiwaajonj) jejeromonromonj ama mambonja

16) qamakooli (*prayer*)

Anutuwo aminmomo. Anutuwaajonj qaanaa ijonin qaaya jero momakejonj. Mindimindiri qa qamakooli iikawaa uutanonj qamakooli koi kaanja kaanja eja: Uunana menj kululuunj ananaajonj 1) welema 2) qisinj 3) dangisenj jen 4) mepeseen (*praise*) 5) Anutuwa waeya menj (*worship*) 6) tosaanja yonoojonj ama qama koolinkejonj (*intercession*).

Pombaanonj qamakooli

Nonoo Manjana, gii Siwenonj laligojanj. Goo qaga mono toroya ewa. Mono galej koma nonona bentotongaa honja koloowa. Goo uusiinga Siwenonj tenj komakejuti, ii mono namononj kaanjadeen koloowa. Kete-waa neneya ii mono sonananonj nonomba. Tosianonj singisongo ama nonongiti, nono ii mesaon onjonjonj eenj, iikawaa so mono nonoononj singisongo songbama nonomba. Angobatononj kamaanj nunuwabotiwaajonj mono anjonj koma nonoma Kilegaa Toyaa borononja metogon nonomba. Gii geengo bentotonj Toya, ku-usunj Toya ano asamararanj Toya ii kambanja kambanja laligonj kouma laligona ano tetegoya qaa laligonj ubaga. Ii onjanonj.

17) uujopa, uukalenj (*love, pasin bilong givim bel, manjaun*)

Anutu uujopa Toyanon jopagon nonono moma meleema Anutu jopagon qaaya ten koma ejemba tosaana kaanagadeen jopagon onomakebona. Uujopawaa ku-usuna ii uuta ano tetegoya qaa. Ii kazi ano bologa kuuya haamo ama unuugunkeja. 1 Kor 13

Anutu jopagon mubona me qaago, iinon kilen (tawaya qaa) pondan jopagon nonomakeji, ii *agape love*. Ejanon embawaajon siina moro horoji, ii *eros love*. Agimin aojaoti, ii *sex love*. Ala-ala men aonkejon, ii *fileia love*. Kantrinana me gomanana ukalen ama munkejon, ii uusoomongo (*filantropic love*). -Dear: wombo ala, komunjua ala, jojopan ala.

18) Oligaa Buna (*Gospel*, Biñe Bian)

Oligaa Buna ii motoongo ano eja fooyanon ii oogiti, qagia Matyuu, Maak, Luuk ano Jon. -Law: Kana qaa. -Prophets: Gejatootoo yonoonon Buju Tere

19) takapolakaya (*false*)

Gejatootoo ejemba me qaa takapola-kaya ii gisomaso, doogoya, irinqirina, umaqen-kamaanqenawo; *fruitless*: gipeya, auta, gorosona

20) Anutuwaanon bentoton (*God's Kingdom*, Anuture uuman)

Ii goman me toton mon qaagoto, ejemba uugia meleema Satambaa ometotona mesaon Anutuwaanon qokotaagi galen koma onono qaaya baatanon toton iikanon laaligo kombombana laligoju. Kanagen iikawaa tania kuuya qaita mon ii Siwe uutanon uma iibona.

21) Satambaa ometoton (*Kingdom of Satan*),

Satan ii ben qaago. Kawaajon iwaa totonaajon ometoton jejon. Deiwid-waa kantri toton (*Kingdom of David*); Papua Nuginiwaa kantri toton

22) doweya meja (*redemption, ransom*)

Kerenon alanana qelanjin mero tawa ama doweya menin isano eleema kawaa. Jiisasnon iyanaa sele busuya ama downana mero.

23) Anutunon tawanana men nunuano alauruta koloowona; Room 11.15, (*reconciliation, atonement*)

Ano tawa ano qaanana komuro Anutuwo ala-ala koloowona, qewolona koma konjoratija.

24) Anutunon qaaya jen tegoro solananiwaa. (*justification, be put right with God, get righteous, pasin bilong kamap stretpela*)

Monon moma bolin aoro Jiisaswaa sayanon turun muro Anutu-non sa iikawaajon ama singisongoya mesamesaoya ii mombo mende iibaa. Singisongonon uuwaa opo malekuya men jewo-ḥawo kolooro sayanon songbano tualalakota kolooro iikayadeen iibaa. Kaen kolooro Anutuwaa irinjonsoonanon olomooro uuta-non tegowaa. -Unrighteous: doogoya qewolonawo

25) (tak koton) men soraija (*sanctification, pasin bilong kamap holi*)

Nononano jewon angonjorananawo laligojonto, Jiisaswaa sayanon songbama nonono Anutuwaa jaanon soraaya koloowona. Soraaya koloon nanamemen solana (*holy*) otaawona. Laaligo jewonawo ii onanon sisia men togonkebona. Ii uuwoi qaagoto, pondan Jiisaswo qokotaan nambona. Hib 10.10

26) ugeja (*conscience*)

Anutunon sane amakeji, ii uugejanananon mobona. 1 Tim 1.5, 19 Uugejanananon kanianana ninisaama qaanana nangon jenkeja. Apo 24.16 Anaa uu(geja) iikanon Anutuwaa qaa nangon jenkeja. Jon 8.9 Anutunon mon iima "Sokonja," jero uugejianon moro qeangoja. Apo 23.1

Uuwoi mesaon uunananon tiloowabotiwaajon galen men aonkebona. 1 Tes 3.9

27) uumeleen eja ano emba, Kraistwaa alia (*Christian, kristen*)

Uumeleen kanageso (*congregation*), uumeleen miri (toroya miri), uumeleen ajoajoroo (*Sande lotu*), Uumeleembaa Buŋa Tere (*Bible, Christian Sriptures*), uumeleen ejemba (*Christians*)

28) gowoko (*disciple, disaipel*)

Gowoko ii boiwaa gematanon otaan ainjolon laligon momoya kuma aon gawon men koma gbiligi laaligogianon letoma utegonkeja.

29) gejatootoo ejemba (*prophet*)

Gejatootoo ejemba ii iwoi koloowaa, kolooja me kolooroti, iikawaa bujuya ano kania ii Anutunon uugianon ano moma iwaa jetamemeya koloon ejemba ananaajon ninisaama asuganon jenkeju. Kamban tosaanon ejembanon gejanono ii togon temboma kema unugi komugi. Jiisas iyanŋaa gomanurutanon gejatootoo qaaya men kamaan anŋi.

30) Siwe gajoba (*angel, ensel, anelo*)

Siwe gajoba yononon Anutu-waa jeta ten koma omejiilan tuarenjen ama ejemba ilaan welen qen nonomakeju. Hib 1 Tosianon qele anŋi tosanon manja qegi tosanon gawonŋia kania kania menkeju.

31) Oomulu (*baptism*)

Kamban so apu arinkejonto, oomulu ii Anutuwaanon munŋen aiwese. Ii iwoi somata. Ii onjonbonjon laaligoyawo (*sacrament*). Buŋa qaawo mende mindirin apunondeen mulu men nonombuyagati een, ii mono apu toon omayaga koloonaga. Buŋa qaanon apu toon iikanon jenin turun kotuegoro iikanon hona koloonkeja. Oomulu menin, nononon mono ween so singisonŋonanaajon moma bolin aon uunana meleemakebona. Uunana walaganon mono apunon kemen nen olaan powogoro tani kolooro kitianon uu dologanon kolonani somariiro Anutuwo kooron laligonkebona. Room 6.4; Tai 3.5-7 Oomulu ii uunana meleembombaajon indin motoonŋo men nononŋi Unŋa Toroyaa esuŋanon uunananon gawon menkeja. Oomuluwaa kania mende ten koma uunana mende meleembonati een, mono kilen tiwilaawonŋa.

32) Samon Kowoga (*Holy Communion*)

Pombaa samon kowoga (toroya): Ponŋana Kraist Jiisas iyanŋaa sa busuya alauruta anana bered ano wain apuyawo newombaajon ano ama jen tegon nonono. Luuk 22.14-20 Ii onjonbonjon laaligoyawo (*sacrament*). Qaa koi kanon honaga jen asarija: Onŋoo dowegia men togoro ano onŋoo singisonŋogia solananiwaatiwaajon jen tegon ano. Monon qaa iikawaajon uuwoi anŋi een, iinon samon newaatiwaa so mende kolooja. Kawaajon Pombaanon qaa moma laarin hona mokoloowonŋa. Uunana onanon mende gosin meleema Pombaanon samon kowoga tondunewonati een, Anutunon mono irona meleeno lombo qanananon ubaa. Tosianon mono komugi. 1 Kor 11.30; Apo 5.5, 10

33) kotumotue (*blessing*)

Kotumotue ii jenqeeanŋo qaa. Iwoiwaajon Anutu gama koolinin iyanŋaa ku-usun qaganon jero me kotuegoro toomoriambo koloowaa. Wala “mosogoj” jeninto, Jiisasnon moso jeje ejaga qaago. Iinon ku-usun kuuyaa Toya koloojiwaajon moso mende anjato, kotumotueya mendeema nonomakeja.

Aarombaanon kotumotue qaa, Janŋo 6.24-26

Ponon mono kotuegon sopa somonŋon gomba. Ponon mono jaayaa asasaganon men asarin goma kalenmorianŋa gomba.

Ponjon mono jaasewan qen goma luae qen gomba. Ii onanon.
Aposol yonoonon kotumotue qaa; 2 Kor 13.13

Pon Jiisas Kraistnon mono kalenmoriaña onono

Anutuwaa uujopayanon nemun koma onono

Unja Toroyanon kuuya inaan onono uumotoon ama ainjolon laligowu.

34) Siwe gomambaa Eja honja (*Son of Man, Man tru*)

Gejatootoo eja Daniel ano Ezekiel yoronon qa ii qama “Anutunon Hamoqeqe Toya wasiro namonon asugiwa,” jen oori. Jiisasnon iyanqaa qata aasangoya kaen qaro Juuda yononon ii mende moma asarigi. Eja kuuya anana ejawaa meriaga laligojon, iikawaajon mende jeja. Jiisasnon balon eja ananaa so sa busuyawo koloon kilen Anutuwa Meria kaanagadeen laligoro. Kawaajon Anutuwa jeta kamban so ten koma singisono mon mende ama laaligo kombomban namonon laligoro. Balon eja honja laligorotiwaajon ama ejemba ananaa lombonana saanon modaboron bosimakeja.

35) maran (agimin aao) ano loemba laaligo (*marriage*)

Jen 2.24 Loemba laaligo ii Anutunon jen koto loemba koloowotiwa qaa ii Anutu ano ejemba jaagianon asuganon jewonatiwa so. Uusiingaranon asuganon asugiro jojopan qaagara jeri yoroojon qama koolinon Anutuwa kotumotueyanon yorowo nambaa. Kaen goda qen oronon sisau olonkalu mende koloowaa. Loemba laaligo ii soraaya, (kowoga) ano kana songiri lombo qagaranon ubaa. Tosianon ji somata mokoloogi. Jen 12.17 Mamaganon tapekokoro ama laligogi. Hib 13.4 Loemba ii kalan koma qaqaangon aon laligon uma komuwao. Jiisasnon men sorain sopa somongon oroma Pongaraga kolooja. Mesaon aao ii Anutuwa uusiina qaagoto, olonkaluwaajon ama kilen koloonkeja. Maak 10.2-12. Monjon uuta meleema uumeleemba gadokopa emba me eja mon mende mewa. 1 Kor 7.39b

36) nanjonango ama aon kotikotii mokoloowonja (*edification, build up ourselves*)

uunana meagon men kotiin aowonja, uunana nanjon mozozongon men kotiiwonja

37) Baal

Baal ii Keinan kantri yonoo bengia. Yononon ii usugon waeya men mepeseegi Israel yononon kagi. Anutunon gadokopa kanageso ii unun Baal alatagia ama tando lopiongia kondeembutiwaajon jen koton ononoto, yononon qaa ii qotogogi tosianon kanain Baal qama koolin mepeseen laligogi Anutuwa irina soono.

38) Soomongo aren (walaga ano gbilia) (*Covenant*)

Hib bon 8, 9 Singisono anin ejemba ano Anutu batunananon jawo kolooro irina soono kazi qanananon uma eji, ii moronon qewagoro Anutuwo uumotoon ama ala-ala ambonati, iikawaa soomongo qaa arena. Mooseswaa kambanon Anutunon soomongo aren ano walaga kolooroto, Jiisasnon soomongo aren gbiliaa galen koloon komuro. -*Ark of Covenant*: soomongo arembaa bokisya. Iikawaa utanon soomongo arembaa iwoiya kuuya galen kongi.

39) jiwowon jigo (*temple*)

Kamban kokaamba siimolon mende onkejonwaajon uumeleen jigo jenkejon. Siwenon siimolon mende on uumelenmeleen tegoro iikawaa jigoya qata mepemepese jigo jenkejon. Isa 3.12; 21.22

40) waeya men mepeseja (*worship*),

Awutamban (*bow down, kneel before God*) Anutu awutamban qen kosianon kenin kiankomun nonoma kalenmorianan nonombaa.

41) opo sel kuun (*tabernacle*)

Balon qararan konkonanon kan jiwowon jigo tawatawaya ii opo selnon meg. Ii afaanon kokosiin men angon kema kemp gbilianon mombo kuun koreregon laligogi. Keinan balanon kan Jerusalem kanon jiwowon jigo kotiga men opo sel kuun ii mesaogi.

42) jen asarin uugia kuuja (*preach*)

Anutuwaanon qaa gawon iikawaa leeya woi.

43) Jigo gawon galen (*priest, pris*)

Iinon ejemba ano Anutu batunananon komakonjorati gawon men qama koolin gejanono jen siimolon ooro nandun angi men kululuun batuya iyanajon men laligoro.

44) Jigo gawon eja (*levite*)

Anutunon jen koto Liwaiwaa kera-suru yononon jiwowon jigowaa welenqequeuruta koloogi. Kawaa-jon balon bakaya mende onongi tuun tosaan yononon balon-giawo laligon nangun onoma laligogi. Hamoqege gawombaa arenanon utegoro soomongo aren gbiliaa kaman kokaamba qagia Buna gawon eja (*deacon*) ano Buna gawon emba (*deaconess*) jenkejon.

45) Uukuukuu eja (*evangelist*)

Uukuukuu eja iinon Anutuwaa qaaya jen asarin ejembanon uugia meleembutiwaajon kuun onomakeja. Tosianon uugia meleema singisonogogia jokoloogi ilaan qambanmaban onomakeja.

46) Jigo kaunsol tuun (*Sanhedrin, kaunsil*)

Kantriwaa jetame-meya yonoo qaa jake uuta ii Juuda yonoonon "*parliament*." Qaa galengia ii jigo gawon galen wana. Kantriwaa jetamemeya 70, paatigia kania kania, yononon ajoajoroogia ama qaa gawon men jen somongon kanageso jen koton onoma laligogi. Ku-usun hona ii Room waba ejemba yonoo borogianon ero.

47) Farisii (Kana qaawaa kaparankonkon) (*Pharisee*)

Farisii yononon paati mon laligogi. Yonoononga mamaganon jigo kaunsol tuun (*sanhedrin*) uutanon kantriwaa jetamemeya koloon laligogi. Mooseswaa Kana qaaya awaagadeen moma toroqen iyangiaa jenkootogia seiseiya mokoloon mindirin ii kaanagadeen otaagi. Qaa kuuya ii kaparan koma "Anutuwaa jaanon sokonja," jen kaen moma laarin ejemba kuma onongi. Kuma onoma ejemba tosanon jenkoto qaagia ii mende moma hanqan laligogiti, ii men kamaan ama onoma iyangiaa selegia men uma (selememe) laligogi. Kaen laligon awaagadeen Anutuwaa qama koolin nene singi laligon nandun ama borogia songbama iikaan kanon donhamo men aon laligogi. Iikaan kanon Anutu hamoqegeyaa kania hona mende moma asarin Jiisas uugun jinjan angi. Ejemba tosanon Jiisaswaa gematanon kema otaagiti, ii iniima tembongi. Jiisasnon Anutuwaa angolet mero mepaegon "Kana qaa uuguja," jegi. Jiisas qaawaa timbinon horon angobato men mubombaaajon kan ononkakale qaa mamaga jen tuarenjen ama mugi.

48) Sadusii (Jigo gawombaa kaparankonkon) (*Saducee*)

Yononon Mooseswaa Kana qaaya qokotaan "Farisii yononon jigo gawon awaagadeen mende menkejuti," jegi paati gbilia kanaigi. Farisii yononon qamakooli miri so kuma onongi Sadusii boi yononon mindimindiri jiwowon jigo wananon kaparan kongi. Yonoo kondokondoogia ii jigo

gawon galen qata Saadok. “Komugi yononon mende waabuya,” jen Unja Toroya ano Siwe gajoba mende laligojuti, iikaan moma laarigi. Yononon kantriwaa jetamememeya koloon jigo kaunsol uutanon Farisii yonowo jenonkooli jen angowowo ama laligogi. Kaen laligogito, Jiisas qegi komu-waatiwaa qaaya jen tegon kamban iikanon uumotoon angi.

49) Herodwaanon paati (*Herodians, lain bilong Herot*)

Gawana qata Herod iinon kanagesoya ano alauruta yonowo paati mon ama Room gawman yonoonon politik ten koma otaan laligogi.

50) Zelot paati (*Zealot, Selot*)

Nesenel Zelot paati yononon Room mindimindiri gawman tuarenjen ama angiodeen nanan mewom-baajon tompe politik men laligogi. Jiisas-waa gowokoya mon qata Saimon ii Zelot politik ejaga laligoro.

51) Siisa-kin (*Cesar, emperor, sisa*)

Siisa-kin ii Room mindimin-diri kantri (*empire*) galen koma onoma eja pongiaga laligoro. Kin Herod ano gawana Pailot ii iwaa jawinwoita koloon Juuda ejemba galen koma onongi.

52) Teuteuhalihali (*Feast of Shelters or Booths*)

Jon 7.2 Juuda yonoonon yambuyambu korisoro kendon ii gbani so kokaen angi: Wain gawongianon kema gere sena men halihali qen iikanon en ween 8 aisoen kendon rama laligogi. Ween konoganon korisoro uuta angi. Wala eenanon balon qararankonkonan gbani 40 kawaa so opo kuungianon en kan laligogiti, ii romongon aisoogi. Lew 23.33-36, 39-43; Dut 16.13-15

53) pondan nanja, kaparan koma anja, qaaya pondan otaan men yagoja (*faithful*)

Faithful qaa tosaana: membiriqembiria qaa, misi metetana qaa nama kaparan koma mengadeen meja, non menkeja, tororo gawon meja, momalaarianon mende sologoro zen nanja

54) kongbaraya qaa (*firm*)

koronon menkeja, nama kotiija, pek nanja

55) kelebele (*flattery, pretended friendship, deceit*)

Ala-ala tani qaa awaa saanon jero koloojato, hona qaa.

56) tapekokoro (*miserable*)

Singisongowaa tawaya ii tapekokoro.

57) dogo, bone (*stingy*)

sengurun kawalia, qebugon nene, iimabaago. Monon iwoiya eji, ii tosaana yonoonon mendeema onomambaaon togon iyanjaajongadeen angon komakeja. Ii loloogendeen (*generous*) qaago.

58) otoko ama menngo memambaaon koposongoja, kasumamban anja (*greedy*)

(don) nepaqepalo, iimabaago. Iwoiya (balon, nene, apu, gere, miri gawon) edaborojato, kilen tosaana yonoononga ii toroqen buna qen aomambaaon koposongonkeja. Iyanjaajon amanagaju orongaju amake-mambaaon momakeja. Iwoi kuuya iyanjaajonadeen buna qen aomam-baaon bobo momakeja. Ef 4.19 Iwoi en mujato, kilen ii toroqen amanagaju orongaju memambaaon kaparan komakeja. Tosaana mende romongon onomakejato, iyanja bunayanon somariawaatiwaajon manja qenkeja. Ii kantri kuuya ananaan lombonana waja.

59) baagoja (*covet, mangalim*)

iimasiin moja, iima siinaja moja

60) goronkiki (*envy*)

mombaa iwoiya memambaaon koposongoja

61) momo eja tiliqiliawo (*cunning*)

Tosaana tiligon onombaatiwaa so momakootoya somata en muja.

62) uunon junjun, uunon motoqoto (*jealousy*)

Monon alianon uugun qeangon toomorian awaa mokoloo iwaajon ama momaboboli momakeja. Qaa jejenon nuuguna guuguwe, qaa kiisan jen gemaqeqe anja, mombaajon uuta qeja.

63) uumeleembaa komagbiligbili (*religion*)

Ejemba kuuyanon Buna gawon ii me woi menkeju. Tosianon omejiilan men loorin onbombaaajon gawon menkejuti, iikawaa qata animism. Maslim, Hindu, Komyunist ano tuun tosia yononon momogiaa so buna gawongia men uumeleembaa komagbiligbiligia (*religion*) amakeju. Naa gawon yononon ii momogiaa so menkeju. Mamaganon Anutuwaanon qaa ano balombaa momo tosia ii mindirin orongi siliqalu koloonkeja (*syncretism*).

64) uuwaa komagbiligbili (*godliness*)

Kraist kaana laligomam-baajon koma men gbilija, Anutuwaa laaligo kombomana koma gbilija, Anutu buna qaayaa so laaligo soraaya laligoja, Anutuwaa bunayanon pitiri laligoja. 2 Piito 1.3

65) Oyanboyon goman (*paradise*)

Aadam ano Iiw yoronon oyanboyon gomanon laligon koisoro ama singisongo ani Anutunon konjoma orono kamaarito, kanagen uumeleen yononon Siwenon uma oyanboyon gomanon laligowuya.

66) laaligo angonjorayawo (*ungodliness*)

gadokopa laaligo, Anutu gema qen laaligo, ananaa jaajaa laaligo

67) koomu goman (*Hades, ples bilong daiman*)

koomu goman (uumeleen yonoonon koomu goman), koomuwaa senjon goman (uumeleembaa gadokopa yonoonon koomu goman)

68) salfa jamo (*sulfa, brimstone*)

Salfa jamo goota ii oogi bolana kotakota jero morona bologa koloonkeja. Ii saanon mejejaagi paora kolooro iikanon gbala tiwowa kotaa paoraya menkeju.

69) doomoron, (*desperation*)

Toroqen laligomambaajon amamaamana. Kaen romongon majakaka moma konjilin somata moja.

70) koposowaa qaaya qaa (*blameless*)

Tosaana yonoo jaagianon solana kolooja.

71) masuqeqeta (*ripened, mellow*)

Nene ambembo mono masu qeja. Gawon toya gama koolinin gawon ejemba mokoloon onono kema hona men kululuuwu. Mat 9.37-38

72) jaamelen una (*vision*)

Unanon ejemba mon kondooro jaaya meleen una(una) iija.

73) uumeleembaa selesele laaligo (*hypocrisy*)

Uuta bakasasan (qaanon me sili tosianon) meleenjato, hona qaago. Skin kristen ii uu walaganon laligoju. Jiisasnon qaa kotakota totoon iikanon jen onono. Mat 23; Mat 6.2, 5, 16

74) kakasililin (*trouble, affliction, suffering*)

(uuwaa) konjilin, (selewaa) konajilin, siimbobolo, jambalilin

75) jojopan qaa (*commandment, oath, vow*)

Qaaya jojopan qaanon jen kotiija. Qaa ii uuguwonatiwaa so qaago. Mat 5.33-37

Anutuwaanon jojopan qaa boro woi (10) Eks 20.1-17

1. Niinonj Anutu, goo Pongga koloojen. Noo kooronanonj bensakon iwoi tosaanja monj mono mende menj laligowa.
2. Anutu Pongga qata mono eenj mende qama menj kileewa. Monjon qata menj kileewaati, ii Ponjon manaya mende mewaa.
3. Kendonj kambaņa mono koboņ ewaatiwaajonj romonjonkeba.
4. Nemunj manga mono goda qenj oromakeba. Kaen ana Anutunonj toomorianj gono namononj kambanj koriga laligonjo komuwaga.
5. Monj mono mende qena komuwa.
6. Serowilinj mono mende amba.
7. Iwoi mono yongoro mende mewa.
8. Monj jenonkuukuu mono mende ama muba.
9. Mombaanonj borosamo iwoiwaajonj mono mende koposongowa.
10. Mombaanonj emba, welenqe qe me bao oro iwoiwaajonj mono mende koposongowa.

Anutunonj jojopanj qaayaajonj nomaen ninijorota eja:

Niinonj Anutu goo Pongga koloojen. Niinonj ku-usunawo laligo-jenjiwaajonj ama gema nunkejuti, iyonoo singisonogogiaa ironja ii esamera ano gbiliurugia meleema onjomakemaņa. Kaanagadeen ejemba tuunja tuunja uugianonj jopagonj noma qaana tenj komakejuti, ii kotuegon onjomakemaņa.

76) soomonjo qaa (*promise*)

Iwoi amambaajonj qaa somonjoja. -*God's will*: Anutuwa uusiņa.

77) uumeleembaa gadokopa, qaa qootogo, jeulalanj (*heathen, haiden*)

Ejemba kaanja ii Israel ano kantri kuuyanonj mamaga laligoju.

78) (Juuda qaagoto,) waba kantri nonononj (*gentiles*)

Nonoononga tosianonj uunana meleeninj tosianonj toroqen uumeleembaa gadokopaya laligoju.

79) solanja kasia qaa (*free*)

Qaawaa kasa me kasa monjonnga lolooro. (*Free men and*) *slave*: (tosianonj iyangiaa gawonja megi tosianonj) togiaa welenj eenj qenkeju. Welenqe qe toyanonj kasanonj somongoro welenja tawaya qaa eenj qen kamaanqeqeta kolooja. Gal 5.1

80) keraqeeango qen muja (*refresh*)

Mombaa uutanonj bimooro alianonj keraqeeango qen muro sokonja. Flm 7, 20

81) siinj kombombanja mokolooja me metogoj (*satisfy*)

Siinj kombombanja tosia ii awaa, tosia bologa kolooja. Ii metogogi uugianonj tegoja.

82) jenonkooli, mondongosi, niinongiinonj (*debate, dispute*)

mondonj niinongiinonj ama jenonkooli amiju Apo 6.9, mondongosi qaa melenqeleenj jegi uma kamaankeja Apo 9.29

83) uuqe qe qaa tokoronkota (*revile, insult*)

uuqe qe qaa tokoronkota jenj nononja 1 Piito 2.23

84) uuta qeangowaatiwaajonj janjarinj riija (*please*)

Mombaa uutanonj qeangowaatiwaajonj janjarinj riinj qaaya kaparanj koma otaaja. 1 Kor 7.32

85) uutanonj boliro osinj qagoja (*stumbling block*)

iwoiwaajonj uutanonj boliro osija, momalaarianonj sologonj kamaaja.

86) Ejemba qen seinj ama komugi gbiliurugia waama kaanagadeen komugi kaandeen kaan ama laligonj kougi.

(*from generation to generation*) 1 Tes 2.2

87) kaparanj koma, nemunj koma (*especially*)

- kotiinj meja, wala qeja
- 88) Kilegaa Ponja gomanj so galenj koma onjomakeja (*Prince of the World*)
Ii Satambaa qata monj.
- 89) oro kawalia, jenjemba (*beast*)
Oro bologa jerenjai kaanja. Jenjemba (*giant*) ii jekania boorongia.
- 90) tosaanja injisosoroonj tosaanja sureenj onjoma keda motoonjononj mende
gosinj onjomakeja (*discriminate*)
Anutunonj kaenj mende amakeja. Uuta dindiņa, gbingbaonja qaa.
- 91) lolomoninj (*indifference*)
Qaa iikawaa alia ii telambelanj, nesambure, nenhololo, kosimosi,
koyanjmoyanj, kotamototanj. Ais 15.1
- 92) lombo kanjanawo (*plague*)
- 93) siijaago siimeme (*resistance, reluctance, recalcitrance, arguing*)
Kaenj me kaenj jena iinonj mono afaangonj qaa qotogonj qaa jenkeja.
- 94) tawatawa (*temporary*)
tatawaga, tawaya, lageta, lagita
- 95) aasangoya (*private*)
anjodeenj, yanjabuju -qenjaaro (*public*)
- 96) tenj, qaqanj (*yoke*)
Woiyanonj motoonj gawonj meri tenjonj mindirinj oronja. Qaqanj ii
bulmakao woiwaa arogaranonj ama somongogi iikanonj kare me kinonj
horojao.
- 97) tere pipipipiiya aasoyawo (*scroll with seal*)
Wala eenanonj papiawaa kania mende mokoloonj laligogi. Tere ii
lama selianonj oonj lipima pipiigi. Seleengenj yonononj ii yongoro
weengowubotiwaajonj tosianonj ii sapo kaanja aasononj somongonj aiwese
aasoya iikanonj mokotaagi. Monjonj ii oloņ menjurano iikawaa kania
mono mokoloogi.
- 98) Balaam Beorwaa meria (*Balaam son of Beor*)
2 Piito 2.15; Juud 11 Balaam ii gejatootoo eja monj. Kanagenj ŋaa gawonj
uugere ejaga kolooro. Kambanj monjonj Moab balonj yonononj Israel
kanageso kere ama mugi. Yonoo kinj pongia qata Baalak Ziporwaa meria
iinonj welenqequeuruta wasinj onono Balaambaanonj kanj qaaya kokaenj
jegi, “Giinonj mono Israel kanageso qasuaanj onona afaangonj ununinj
kamaawu.” Kaenj jenj kinjonj monenj mubaatiwaajonj jegi. Kaenj jegi
wala qasuaanj onjomambaajonj qetama togoroto, toroqenj kele qaanonj
moriro monembaa siinja moma loorinj soonj uumotoonj ama Israel gomanj
iimambaajonj baanja monjonj umambaajonj ano. Kaenj kolooro Anutuwaa
irinja soono kananonj dongi qaganonj rama keno gajobaya wasiro kanj
kana somongonj nano. Donginonj ii iima komuwabotiwaajonj toroko moma
toroqenj kambaatiwaajonj amamaaro Balaamnonj gajoba ii mende iima
irinja soono dongia oolinonj qero. Qero qaa ootanonj aantano balonj
ejawaa qaa jenj Balaam jenj muro. Anutunonj Israel kanageso kotuegonj
onono laligogiti, Balaamnonj ii moma wala qasuaanj onjomambaajonj togonj
kanagenj ii kilenj batogonj amamaaro. Jango bonj 22-24, Ais 2.14
- 99) Koora (*Korah*)
Juuda jawo 11. Koora eja ii Israel jotamemeyagiaga kolooro Mooses
Aaron qotogonj oroma karenj angij. Kawaaajonj Anutuwaa irinja soono
balonj kuuro rondanj mero aantano sia ronj asugiro Koora ano nenjauruta
qaageqe kuuya ii iikanonj gororongonj kemegi gogonj onono tiwilaagi.
- 100) Naaman (*Naaman*)

toongo iigadeen goda qeŋ mun moma laariŋ mubonja. 1 Jon 2.15-17; Maak 12.29-31; Mat 4.10b

2. iikawaa kania kokaen:

Anana Anutu goda qeŋ uunananon jopagon mun laligowonja. Qata gasumasuwaanon me qolomolon qaanon me jeŋmeesanon me omeji-ilaŋ qaanon mende ama jewonja. Ii awawi totoon! Kamban so mono iwaa jeŋ mepemepesee ama qama kooliŋ munkebonja. Jei 3.10-12; Mat 5.37; Ef 5.4; Room 12.14

3. iikawaa kania kokaen:

Anana Anutu goda qeŋ uunananon jopagon mun kendon weenja mende meŋ kileewonja. Qaaya moniŋ siinjawo kolooro kendon ii mono kowoga ewaatiwaajon romongowonja. Ond 26.6-8; Eks 20.11

4. iikawaa kania kokaen:

Anana Anutu goda qeŋ uunananon jopagon mun nemunman me jotamemeurunana tuarenjen mende ama onombonja. Uugia kaen mende meŋ boliwonjato, kamban so jegia teŋ komakebonja. Ef 6.1-3; 1 Tim 5.4; Apo 5.29

5. iikawaa kania kokaen:

Anana Anutu goda qeŋ uunananon jopagon mun ejemba mende unuŋ komuwonja me siimbobolo mende onombonja. Mono ala meŋ onoma ilaŋ onomakebonja. Mat 5.21-22; 1 Jon 3.15; Ond 10.8

6. iikawaa kania kokaen:

Anana Anutu goda qeŋ uunananon jopagon mun sero yongoro me qaa gamuyawo iwoi mon mende jeŋ ama mewonja. Uu soraaya laligon loemba soomongo ama laligowonja. Mat 19.6; Hib 13.4

7. iikawaa kania kokaen:

Anana Anutu goda qeŋ uunananon jopagon mun tosaana yonoonon moner hina me borosamo iwoiwaajon mende koposongowonja. Komakoomo me tiwo junmemewaajon koposongon tuarenjen mende jewonja. Ilawoilagia tororo en onombaatiwaajon kalaŋ koma onomakebonja. Ef 4.28; Mat 6.3-4; 2 Kor 9.7

8. iikawaa kania kokaen:

Anana Anutu goda qeŋ uunananon jopagon mun uuooso me jenonkuukuu mende ama tiliqili qaa mende jewonja. Kaen qaagoto, kaniagia moma asariŋ iwoi awaa mon angiti een, ii jeŋ asugin onombonja. Mat 7.1-5; 12.37

9. iikawaa kania kokaen:

Anana Anutu goda qeŋ uunananon jopagon mun tosaana yonoonon borosamo me gawon bombaaajon mende koposongowonja. Ii tororo sogianon ewaatiwaajon kalaŋ komakebonja. Ond 119.36; Joos 7.19-21

10. iikawaa kania kokaen:

Anana Anutu goda qeŋ uunananon jopagon mun ala yonoonon welenqeqeyaajon uuqeŋe mende ama horon onombonja. Bao orogiaajon mende koposongowonja. Kaen qaagoto, togiawo laligon nanjon mubutiwaajon nanjon onombonja. Mat 5.28; 2 Piito 2.14